والاخرين خاتم الرسل والنبين واسبقهم نبوة اذ كان آدم بين الماء والطين احمد من هدى الى محجة الرشاد خير من نطق بالضاد افصح بنى آدم ابلغ العرب والعجم صاحب التاج واللواء المعقود والمعراج والمقام المحمود ذى الايات الظاهرة والمعجزات الباهرة سبح فى كفه الحصا وساح من بين اصابعه الماء وسلم عليه الحجر والمدر وسجد بين يديه الشجر وانشق باشارته القمر وهكذا هلم جرا هو الذى اعجز مصاقع الخطباء بفصاحة لسانه وافحم شقاشق العرب العرباء ببلاغة بيانه انزل عليه الكتاب المبين بلسان عربى مبين الذى تقاصر عن معارضة اقصر سورة فحول قحطان ووقف دون مطارحة آية منه بلغاء عدنان وعلى آله الطيبين الاخيار الطاهرين الابرار مشيدى اركان الشريعة الغراء ممهدى قواعد الملة البيضاء ارباب السودد والمجد والسماحة اصحاب البراعة والبلاغة والفصاحة كانما البلاغة القت بين ايديهم مقاليدها وملكتهم الفصاحة طارفها وتليدها لولا كلماتهم الشافية لما اهتدينا الى الايات الوافية هم الذين نزلت آية التطهير فى شانهم فاذهب الرجس عنهم وبعدته عن مكانهم فهم كسفينة نوح نجا من بهم تمسك ومن تخلف عنهم هلك * شعر * يا اهل بيت رسول حبهم * فرض من الله فى القرآن انزله * كفاهم من عظيم الفضل انهم * من لم يصل عليهم لا صلاة له * اللهم احشرنا فى زمرة اتباعهم الغر المحجلين واشياعهم السابقين الاولين وبعد فيقول العبد الضعيف محمد اسمعيل عفا عنه ربه الجليل ان الدهر قد كان قديما يسل على اهل الكمال صارم الضيم والجدال ويحلق اليهم بعين الجور والعناد ويبيد كل حاضر منهم وباد يصول عليهم صولة الاسد على الشوى ويبلغهم موارد التهلكة والردى ويحولهم من حال الى حال ويضيق عليهم المجال يودى كل افضل منهم بعد افضلهم ويلحق اخرهم باولهم لا سيما العلماء الاعلام الذين هم افاضل الانام فانه قد انزل عليهم امطار البلايا ورماهم باحجار الرزايا احدقهم عن يمينهم وشمالهم تحدقا ومزق مجامع قلوبهم تمزيقا فضاقت صدورهم وتخبطت امورهم واضطربت احوالهم وخابت امالهم فطفقوا يتهافتون

وفيما بينهم متخافتين حتى صاروا كالحيارى في الصحارى وعادوا كالسكارى وما هم بسكارى لكن تخبطهم العقول وقرب لشؤمهم الافول وكاد ان يزول العلم عن بالهم لتغيرشأنهم وتحول حالهم فذهب رواء العلم وجهلت قدره وانقلب هراءً وخمدت نيرانه فعادت روضة مغبر الازهار مصفر الازهار فجفت مرابعه وخلت مرابعه وشاقرها يتساقون وما ثلوها يتحيرون نادبين باسفى قد خربت للعلم ديار فلم يبق فيها الا ديار واحترقت انديته للادب مدارس وصارت اعلامه دوارس ولا ينفعهم جهد جهدهم وبكاؤهم لا ينشق ارضهم ولا تنفتح سماءهم لا يوجد لهم مدافع ولا يتصور لهم منافع يستغيثون الامان الامان وما لهم من مغيث بمارخ خسان داعين يا رب كيف لنا الانقلاص عن تطاول ايدي الدهر الفتان ولات حين مناص فبينما هم في ذلك اذ ساعدهم القدر والمتاح من الله القدير الحكيم الفتاح فابرزلهم من مكامن القدرة الالهية وكنائن الارادة الازلية سلطانا جليل الشان باهر البرهان صاحب العدل والاحسان مالك ازمة الدوران اشرف الملوك والخواقين اكرم الروساء والسلاطين المتوج بتاج السلطنة العظمى الجالس على سرير الزعامة الكبرى حامي الدين المتين ظل الله على العالمين ابو النصر قطب الدين سليمان جاه سلطان عادل نوشيروان زمان نصير الدين حيدر بادشاه غازي خلد الله ملكه وسلطانه وادام على العالمين بره واحسانه فبوجوده هنئت الدنيا وصارت كلمة الله هي العليا وبدت آثار الرحمة الالهية والعناية الازلية السرمدية وتهللت به وجوه الايام وانقشعت سحائب الدواهي عن الانام فانقلبت الدنيا من طور الى طور وتحولت الحال الى الكور بعد الحور فعاد الناس في دعة وامان لا تصل اليهم ايدي الزمان وصار خلق الله في عيش هني بارد على رغم الدهر الختال المارد فصفا الوقت وذهب المقت وزينت السماء بانجم السرور واخرجت الارض نجوم الحبور واخضرت رياض الكمال بعد الاغبرار وازدهرت زاهية بعد الاصفرار واترعت حياض الادب بعقيب ما ذهب ماءها وتصب وصارت عامرة آهلة مغاني العلم ومنازله وعادت جارية سائحة جداول الفضل ومناهله فوجوهها ليهاير مثل

ضاحكة مستبشرة ناضرة الى ربها ناظرة كيف لا وهو السلطان السميدع الاعظم
الصنديد الافخم قد عم الاحسان على العالمين ولا سيما منعم العالمين انهار جوده
جارية في جميع الاقطار لذوي الحاجات والاوطار وعيون خيراته سائحة
في كل الجهات لابناء السبيل والارامل والعفاة سد ثغور البغي بعد التبه
العالية وقلع سنخ الظلم بنصفته المتعالية احكم قواعد الرياسة على احسن الاسلوب
وشيد اركان السياسة على اكمل الضروب جمع المكارم التي تعلو السماك حاز المفاخر
التي تفوق على الافلاك تفرد بالخواص التي لم يحوها احد في الانام وتوحد بالفضايل
التي ما رأتها اعين الايام عمت رافته بالرعايا كلهم شملت رحمته على البرايا
جلهم صاحب الهمة العلياء واليد البيضاء لا يستقر في قلبه شيء سوى ذكر الله
العزيز ولا يفر من يده احد الا اللجين والابريز عطاءه يخجل الكبريت الاحمر ويده
البيضاء يزرى بالبحر الاخضر لا ياتيه سائل ملهوف الا وله منه نائل معروف
وجوده وجوده متوافقان خلقه وخلقه متساويان لله دره من ذي خلق
بسيم وسيم وخلق جسيم عظيم تنحل عقد الضمائر برؤية انامل نواله وتنجلي ظلمات
السرائر برؤية جماله خصه الله بصورة آدمية وخلة ابراهيمية وملك سليماني
وعدل نوشيرواني وحكمة لقمانية وحشمة اسكندرية وكلام موسوي ونفث
عيسوي وسجية مهدية وصولة حيدرية فهو ظل الله الممدود على رؤس الرعايا
ورحمة الرب التي تسع البرايا مولى الموالي ورب المعالي موصل الايادي الى
الموالي والمعادي تراه شمسا في الجمال بدرا في الكمال عالما في العلم طودا في الحلم
حاتما في السماحة سحبانا في الفصاحة ارضا في التخضع سماء في الترفع بحرا في العطاء
معدنا في الحياء اعجازا في البيان كرامة في التبيان سحابا ماطرا في التقرير كتابا
جامعا في التحرير افلاطونا في الرواية خضرا في الهداية اسدا في السطوات سحرا
في النفثات هو الذي يشهد بفضله عظماء الرؤساء والفضل ما شهدت به الاعداء
فهو اكرمهم خيرا وخيرهم كرما وافضلهم كمالا واكملهم فضلا واحسنهم جمالا واجملهم
حسنا ازيدهم رافة اشدهم عطوفة اشرفهم اصلا انظفهم فرعا ارفعهم شانا اعلاهم مكانا

اثبتهم برهانا اجلاهم بيانا قلت مقرضا عليه للتطييب حرفا مشتملا على التشبيب

الا رجها اغدرلي كتاب منزل ٭ وما صرفها الا حديث مسلسل

وفي عينها للعشق تلخيص معجز ٭ وافدا بها للسحر شرح مطول

وشمسية من خدها قد لمحتها ٭ وفي رسمها للحسن حد مفصل

وما فمها الا دقيقة منطق ٭ حوت منطقا بالاسر والقول مجمل

ولا مرشف الا كدر منظم ٭ ورب جليل بالادالي يمثل

بنفسي حبيب رق معنى وصورة ٭ له كل وقت بالكثيب تفضل

فيا بالله قد دان فن مغرم به ٭ سوى انه اغرى عليه العذل

التمت سلمى دائرة بعد دائرة ٭ تدور رد عشقي هكذا التسلسل

بدا البرق من نحو الاثيل برق لامعا ٭ ولله هذا البارق المتهلل

بنفسي لبرق لاح في غاسق الدجى ٭ به يهتدي القلب الضليل المضلل

سيأتي بنعم في الابيرق لامع ٭ به ترتوي الاكباد والامر اسهل

جزيت لقد اوريت نارا باضلعي ٭ واني لسقي القلب منك مؤمل

العلك يا برق الدجى انت خلب ٭ ومنك ارتواء لي خيال مسول

فان رمت قتلي فاشهر السيف عاجلا ٭ لك الخير فالجرا دلا يتمهل

تجود لي بالحرق والقتل بغتة ٭ وان مالكي عادل متفضل

مليك جليل فاق فضلا ورفعة ٭ له عظمة عليا ومجد مؤثل

مغيث الورى كهف البرايا وغوثهم ٭ ثمال اليتامى للمساكين موئل

ابو النصر نوشروان عدل زمانه الذي ٭ يعد له ميزان عدل يعدل

نصير له من جانب الله نصرة ٭ عزيز له كل الانام مذلل

جميل السجايا صاحب الخلق والندى ٭ جزيل العطايا جوده متسلسل

فيا حبذا خلق المليك وخلقه ٭ فخلق خلوق وخلق مصندل

وخيم له حلم جزيل معظم ٭ وقد زانه جاه عريض مطول

وجيه جميل ما رأى الدهر مثله ٭ ولا كل ما في الدهر الا التجمل

* * * كريم شريف المعالي محدث * * لبيب اديب بالمعالي مفضل * * *

* * * الا انه ظل الاله وظله * * فيا حبذا ظل ظليل مظلل * * *

* * * خليفة رحمان ورحمة خالق * * امام زمان في البرية مفضل * * *

* * * فما ولدت انثى الطبيعة في الورى * * وليس له قدر كذاك ومنزل * * *

* * * مطاع له كل الخلائق خشع * * مطيع لامر الله والحق يقبل * * *

* * * باقي امة يزهو سرورا وصحة * * على تخت ملكه بهي تاج مكلل * * *

* * * ولا زال بدر الفضل في اوج مجده * * له كل آن من معاليه منزل * * *

* * * ودام له ملك وحكم وسودد * * وهذا دعاء للبرية يشمل * * *

فتعداد فضائل هذا السلطان انما هو البرهان وهم وخيال بل ممتنع ومحال كيف وعددها اكثر من الرمال في الصحراء وازيد من الكواكب في الجو بالاء اما ترى انه تحرزها من اعاجيب الدهر كلها ومعدن حواه على غرائب العصر جلها فان الله لم يبق في عالم الامكان شيئا الا اعطاه وما ترك في مكمن القدرة واحدا الا اولاه يهجم عليه كل حاضر وباد غاشيا معدن جوده وعطائه ويأتيه كل اسود وابيض ناصيا آماله مركب آماله وحاجاته فينال منه الوبل طالب الطل ويستفيد الجزل ناوي القل لو وصل معنى الى مغناه لكان لفظ معنى عاريا عن معناه لو راى ميزان عدله الذي ما له عدل نوشروان الباد لاعاد عادلا الى الحق عن زعمه الباطل هو الذي قنن قوانين مصالح البرايا بفكره الصائب ونظم جميع امور الرعايا بانامل افكاره هذا الثاقب شيد اركان السلطنة العظمى بنفسه النفيسة الاقدسية وشيد بنيان الدولة الكبرى بلطائف القريحة القدسية نشر العدل والاحسان في مشارق الارض ومغاربها ونشر البر والامتنان فقضى اوتار النفوس ومآربها آمن الناس عن طوارق الحدثان. فعاد واوى ذمة وعافية وامان وخضر رياض آمالهم بوابل عميمه فهي لهم العيش بعد ما نكبت بآفة عظيمة فهو حقا ازهر الناس واجودهم واكرم الخلق واحمدهم واعظم السلاطين واشرفهم وافضل الملوك والطفهم انوار الزعامة من جبينه

لا تبه واثارا لسرور في قرته واصحه لوذ مني تنكشف الضمائر علمه كا نما حاضرة لديه المغيب يخبر بما يرد ل ليلوح مثل ما يقول يحب العلماء ويعظمهم ويبسط اليهم ويكرمهم ويعزهم بالاعزاز التام ويخصهم بالتكريم العام كريم اذا ارمل بشيء اجزا واذا ارعد احتمرّ زبلبغ اذا تكلم اجاد واوجز واذا ارتجل افحم واعجز واقول ممتدحا اله

• ادام الله ملكه •

• • خليليّ عوجا من شمال العنتقل • • وحطا رحال العيس في عضد عوكل • •

• • فقد هو زباعاً لا تجبرد ماء نا • • لما قد عفت من نجم غيم مظلل • •

• • عفا الله اهضا باسعت في خرابها • • فباتت طلولا بادرات التعطل • •

• • بالاعوجاج العرج بروحي فداكما • • ذهولاً و رفقاً بالكنف المرمل • •

• • فتلك ربا ع • ظلت من امياها • • ففانبك من ذكرى حبيب ومنزل • •

• • ايا سايبي الاقدمان ان كنت محسنا • • الى مغرم صاب عديم التوسل • •

• • فالشت حماك الله عن مسقط الردى • • بسقط اللوى بين الدخول فحومل • •

• • ولله ايام غشاز مضين في • • فضور وجهدان وحرمه جندل • •

• • لحا الله دهرا بات في النوى داهرا • • فنكد عيشا محصلا بالتفضل • •

• • وخرب دارا بعد دار بضمه • • ولم يبق دارياً بدارة ملصل • •

• • ودارابدا رات فشغر سوحها • • عن الاهل يا ويلاله من محزل • •

• • اقول لبرق لاح من ابيرق • • لك الخير يا برق الا بيرق امهل • •

• • كبيت لقد اربت زندي قجاءة • • والعجت نار في الحشا المتغلل • •

• • وكان رجائي منك ارواء غلتي • • فلحت بعكس من رجاء مسول • •

• • تشبت على السيف في الليل طاغيا • • اما خفت من شهمي رعربي وموئلي • •

• • عميد الورى غوث الخلايق كلهم • • ثمال اليتامى ملتجى كل ارمل • •

• • ابوالنصر نوشروان عدلا فمن يرى • • يعاد له في باب عدل معدل • •

• • فاكرم به من صاحب الصدر والعلا • • له الاسد والاعلام اركان محفل • •

• • امام همام بارع متورع • • عظيم الندى ذو كل مجد موثل • •

* * ألا إنه بحر خضم غطمطم * * ومنه أفيض الماء في كل منهل * *

* * هو الفرد ما أسترى الزمان نظيره * * وإن كان قد سوى له عين أحول * *

* * له منزل فوق الثريا وإن ثوى * * بظاهر شخص في الثرى للتفضل * *

* * أما كل مختال عنيد مفاخر * * له خافض طوعا جناح التذلل * *

* * له همة بعدآء علياء جازت * * السماك وخلاه عقيما بمعزل * *

* * وعتبته للخلق قبلة رجوة * * فيلتمونه طرا على كل محمل * *

* * يعبر جدواه على صوب عارض * * ومنه خزامى الخلق يزري بمندل * *

* * ولو فاح ريح الخلق منه بحنظل * * لعاد حلايا يزدري بسفرجل * *

* * وإن هب صر القهر منه مغربا * * حصون العدى عادت كأعجاز حنظل * *

* * وما سيفه إلا كصيفاء إذ بدت * * تقتل أرباب الهوى بالتدلل * *

* * بلى إنه برق من النار طبعه * * فلاح لنار الحرب مثل السمندل * *

* * بنفسي وحيد ما رأى الدهر مثله * * سوى ما رأى عكسا بعين السجنجل * *

* * بلى ماجد حاز السيادة والعلى * * وأولاده في كل فضل مبجل * *

* * هو الشمس في كبد السماء إذا استوى * * على ضوءة الكوكب الأغر المحجل * *

* * أتاه وفود الناس من كل وجهة * * بجوب قفار سهل بعد سهل * *

* * وما رامه الوفاد إلا رددهم * * بتشريف أخلاع وتاج مكلل * *

* * فدام له مجد وجاه وشوكة * * ولا زال في راح وروح وخول * *

* * وأعطاه مولى الخلق عمرا مطولا * * يدوم بدوام الدهر مثل التسلسل * *

وبعد الثناء والتي لا يخفى على الفحول من أرباب العقول أن السلطان الأعظم والخاقان الأكرم الواصل إلى الله الكريم المحتظي بروح وريحان وجنات النعيم المرحوم بمراحم المولى الغفار الثاوي في جنات تجري من تحتها الأنهار أعني أبا الظفر معز الدين بن سلطان الزمان غازي الدين حيدر السلطان الغازي خلده الله في دار الجنان وخصه برحمة ورضوان كان مولعا باقتناء كل فن من الفنون العجيبة مغرما بكل كمال من الكمالات الغريبة يكرم كل كامل على حسب فضله وكماله فتخطف

كل على قدر قدره المتاح من نواله لاسيما زمرة العلماء وفرقة الفضلاء فانه كان يعظمهم
تعظيما جليلا ويبجلهم تبجيلا جزيلا ويمايز لهم آلافا وآلاف آلاف من غير تسويف
وتمليل وامتساف وكان قلبه الوقاد وطبعه النقاد راغبين الى تاليف الكتب
الوظيفة والزبر الضخيمة وقد صنف في اللغة الفارسية كتابا عجيبا لا تصل الى دقائقه
اذهان الالمعين وتقف دون درك حقائقه قاريب الارذعين وبعد ذلك اراد
تصنيف كتاب يجمع جميع لغات العرب ويشتمل على مباحث مفيدة في فن الادب
يحتوي على شواهد من الايات القرآنية والاحاديث النبوية والاشعار الجاهلية
والاقوال الدائرة والامثال السائرة وبيان قصصها ومواردها وغيرها من التحقيقات
الشريفة والتدقيقات المنيفة وحل شبه المتقدمين وبيان اغلاط المتاخرين فلما
صنف جزء منه وكتبه ونقحه وهذبه وقشبه فعرضت عليه واحضرت لديه
وكان كنهر جار من بحر زخار او جوهر مكنون من معدن مشحون فاهتزت اعطافه
من ملاحظة ابداع صحيفتها الغراء واختراع طريقتها الحسناء وفي لدلالته على
جامعية الكل وربما يعرف الكل من القل فاخذ بالخطاب في البرحات وقال ما احسن
هذا الكتاب لو استتب وتم وكثر نفعه وعم ثم وعد قولا بالاتساع طولا ولا زال
هكذا يشتاق الى اتمامه واكماله بنا وبخصوص احسانه من عموم افضاله
اذا جاء اليوم الموعود والوقت المعهود فارتحل من مملكة الدنيا
الى مملكة الاخرى وحينئذ كأنه قد قامت القيامة الكبرى وقلت على سبيل الارتجال
بلا فكرة واهمال شعر ○ اذا راح غازي الدين حيدر من الورى ○ وكان مليكا في الانام
معظما ○ فاولى له المولى نعيما مؤبدا ○ وادخله دار السلام مكرما ○ فقال له الرضوان
في باب جنة ○ عليك سلام الله فادخل منعما ○ وكنا عند هذا الانقلاب متاسفين على عدم
استتباب ذلك الكتاب الجسيم متلهفين من جريان قضاء الله الحكيم منتظرين وقوع
القدر المتاح من عند رب العرش الكريم اذ زين السرير الاعلى باقدام هذا السلطان
الباهر البرهان الغني عن البيان فنادى منادي الرحمة على العيان طوبى لكم ايها السكان
لقد صرتم في امن وامان وعدتم ارباب دعة وراحة بعد انقلاب الدوران فانكشف

الهم وانجلى الغم واخضرت رياض الامال واورقت دوحات الامانى ولاحت على كل آثار حسن الحال وتسلت افئدة الاقاصى والادانى ثم وجه هذا السلطان ابن السلطان ادام له الله الملك والسلطان عثمان عزمه الى هذا الكتاب المستطاب مستعينا من الله الوهاب مكبا عليه بنفسه وبطبعه راغبا الى تصنيفه وطبعه فصنف بحيث يميل اليه افئدة الاذكياء ويعدل اليه عقول العلماء ويتحير فى دركه ارباب الحجى ويعرف بفضله اولو النهى وينتفع به كل الانام ويبقى ذكره فى الدهور والايام كيف وكلام الملوك ملوك الكلام فايم الله ان هذا الكتاب بحر محيط على الدرر الفاخرة او معدن مشتمل على اليواقيت والجواهر الزاهرة لله كتاب لم يوت الدهر عديله وليس فى عالم الامكان مثيله جامع لشتات اللغات واصول الكلمات وغرائب القواعد وعجائب الفوائد *شعر*

* * هذا الكتاب فاق فى اقرانه * * يسبى العقول بكشفه وبيانه * *

* * سفر جليل عبقرى فاخر * * سحر حلال لاح من سحبانه * *

* * اوراقه اشجار روض زاهر * * قد يجتنى الثمرات من افنانه * *

* * لله در مولف فاق الورى * * بفرايد فقد اقرين زمانه * *

* * لازال دهر حاسد اكماله * * وجلا له مستغبطا فى شانه * *

كتاب يسهل فهمه لكل من المبتدين والمنتهين ويعم نفعه لجميع العالمين والعالمين يطلع به على اسرار القرآن المبين وعليه مدار فهم الحديث وادراك الشرع المتين يسر الناظرين ببديع نظامه ويعجب الماهرين بمهذب كلامه صفحاته تحكى عن خدود الحور العين حداوله تروى عن عيون من ماء معين اوراقه كانها اوراق اشجار تجرى من تحتها الانهار وتزرى سطوره بقلائد العقيان تهزى نقوشه بعقود الجمان ما ادق معانيه الانيقة وما ارق مبانيه الرشيقة ما احسن نظامه اللطيف وما اطيب كلامه المنيف يتفجر من خلال عباراته ينابيع الحقايق وتفيض من بين اشاراته عيون الدقايق فهو روضة خضراء من الجنان تعلق بسوداء الجنان تونتاج به نفوس الالمعين يهز به معاطف الاحوذيين يحتوى على اصول من الادب يرتشف به الضرب من لسان العرب لورأته

عين خابل لا تقتله خابلا ولو نظر اليه المبرد لقده فتتماثا وداجليلا مر فائق على جميع كتب الاثبات ما دام لاساس التحقيقات الزمخشريه بالاتفاق مستتم لصحاح الجوهري مخرب لتهذيب الازهري نصب له ماء قاموس ذهب به رواء قاموس فهو برهان واضح ودليل لائح على جلالة قدر الراضح ورفعة منزلة الجامع نعم الله به الانام الخاص والعام وما شكر هذه النعمة العظمى والعطية الكبرى الادعاء الخير لحضره السلطان الباهر البرهان اظل الله ظلة الوسيع على كل من هو تحت الرقيع بابقاء جلاله ومعدلته وادامه ملكه وسلطنته بحق الائمه الطيبين الطاهرين آمين يارب العالمين

فائدة

متى شئت استخراج لغة من هذا الكتاب المستطاب الغنى عن الالقاب فارجع الى اصل الكلمة واسقط الموزون بميزان الاصول وقطاسها وخذ اولا وجلما حتى يتيسر لك الباب بلا شك وارتياب ثم امد يديك الى رابعها حتى يتهيأ لك فصل من الفصول وذلك اصل من الاصول وعليك برعاية عين الكلمة وصدرها ولحاظ بطنها وفخذها الى ان تحقق منزلها ومغناها وتقتبس وضعها ومعناها وانما اثرنا هذا الطريق لانه مطبوع وما نوس وللاختيار الجوهري فى الصحاح والفيروزآبادى فى القاموس

فائدة

ثم اعلم ايها اللبيب انا لما نسجنا هذا الكتاب جعلنا القاموس له كالمنوال وطوينا عليه الاسانيد من الآيات والاحاديث والاقوال والامثال مع فوايد عجيبة وغرائب غريبة خلت عنها اسفار الدهور وزبر العصور وقد زدنا فيه لغات كثيرة وكلمات وفيرة ليس فى القاموس منها عين ولا اثر ما رأتها عين ولا سمعتها اذن ولا خطرت على قلب بشر واما المعانى الزائدة فسوف تراها فى الكثرة بحيث لا ينتهى الى الحد ولا يلحقها الامد ولا يحصيها العد

والله اعلم بالصواب وعليه الثقة فى كل باب

* باب الهمزة فصل الهمزة *

اجاء * بروزن سماء فی اباءة بیت فی اجدع بن مالك وادعی گوید * شعر * کان تهزهز
الیزنی فیها * تهزهزغابة فیها اباء * وبعضی آنرابمعنی بیشه نوشته اند مطلقا چنانچه
در شمس العلوم است و بمعنی بیشه حلفا و نی خاصه چنانکه در صحاح است شاعری
گوید * من سوره ضرب یرعل بعضه * بعضا کمعمعة الاباء المحرق * دیگری گوید
شعر * واخوالاباءة اذ رای خلانه * صرعی شفاعا خرله کالاذخر * یعنی آنانکه در کاته
دوکانه کشته شدند مانا باذخر بودند چه جائیکه اذخر پیدا میشود باهم آمیخته
میباشد ویکی ازان جدا از دیگری نمی شود در این لغت را اکثراهل لغت مانند ابن
سراج وغیرا و معتل می شمرند لهذا جوهری آنرا درین باب نیاورده وصاحب
محکم وصاحب عباب نیز تبعیت وی نمودند وصاحب قاموس تصریح نموده که
مهموزاست ومحل ذکر آن همین است چنانکه ابو الفتح ابن جنی از سیبویه حکایت
کرده و آن اقرب بصواب است زیرا که بی قیام دلیل قاطع ابدال شدن و عمل
بظاهر نه نمودن ازمقتضای عقل بعید است * اتاءة * بروزن حمزه نام زنی است از قبیله
بکر بن وائل ماد رقیس ابن ضرار قاتل مقدام ونام کوهی است واین معنی در
محکم وعباب نیست صاحب قاموس آنرا از کلام یاقوت وغیرا اخذ کرده است
جریر گوید * شعر * اتبیت لیلك یا ابن اتاءة نائما * وبنو امیمة عنك غیرنیام *
وتری القتال مع الکرام محرما * وتری الزناء علیك غیر حرام * اثئیة * بضم همزه
اولی وسکون ثاء مثلثه وکسرهمزه ثانیه وتشدید یاء تحتانیه جماعت خواه از
انسان خواه ازحیوان دیگر چنانکه مشعراست بان عبارت محکم وخلاصه واکثر
آنرا بجماعت انسان مختص دانند پس جماعت حیوانات دیگر را اثئیه نخواهند
گفت گویند جاء فلان فی اثئیة من قومه آمد فلان درجماعتی از قوم خود اثاثه بسهم
انداختم بروی تیر ذارد رین لغت اهل این فن را اختلاف است صغانی این را
در ماده ثوا ذکر کرده وجوهری در ماده ثاثا آورده وصاحب قاموس درین باب
ذکر کرده وکلام جوهری را بسهو منسوب کرده اند وموافق صغانی هم در ماده ثوا

ذکر کرده • اجتناء نداشتن اشتهای طعام گویند اصبح فلان مجتئا صبح کرد فلان در حالیکه
اشتهای طعام نداشت چنانچه از شیبانی منقول است • اجا • بالتحریک نام کوهی است
از سه کوه قبیلهٔ طی اجئیین مانند اجبیین نسبت است بان و نام کوه دوم از آنها
سلمی است چنانچه شاعری گوید • شعر • جلبنا الخیل من اجا و سلمی • ودن نزائعا
خبب الرکاب • و نام کوه سوم عوجا است چنانچه در معجم البلدان و غیر آن مرقوم است
در حقیقت اجا نام مردی بود بنقل نام کوه شد و همچنین در سلمی و عوجا هم نقل
راه یافته است گویند اجا مردی بود که بر سلمی عاشق شد و عوجا زنی بود که
هر دو را در خانهٔ خود جمع کرد • پس اجا سلمی را همراه گرفته گریخت
و عوجا هم از عقب ایشان فرار کرد شوهر سلمی و قوم او بر این مطلع شده در پی
ایشان افتادند تا هر سه را گرفتند و بر هر سه کوه هر سه را بردار کشیدند
پس آن کوهها بنامهای ایشان نامیده شدند و نیز نام دهی است در مصر و این لفظ
مونث است در هر دو معنی مذکور چنانکه ابن انباری گوید که اجا مونث غیر
منصرف است اما انصراف آن در قول امرأ القیس • ابت اجا آن یسلم العام
جارها • بسبب ضرورت شعری است و در قاموس است که نیز نام دهی است
در مصر و اجا بالسکون مصدر است از باب منع بمعنی گریختن گویند اجا فلان گریخت
فلان • اجاءة بر وزن سحابت نام موضعی است که بدین علاقه آنرا بنا کرد و در وی
خانها و منزلها ساخته • ازأ • بالفتح سیر کردانیدن و نیک چرانیدن گوسپندان را
خاصته یا هرچه باشد از ستوران گویند ازا الغنم از باب منع سیر کردانید و نیک
چرانید گوسپندان را چنانچه از اصمعی منقول است و باز ماندن و پس کشیدن
از خواهش گویند فلان ازأ عن الحاجة باز ماند و پس کشید از حاجت • اشاء • بر وزن
سماء درختهای خرد از خرما یا درختهای خرما عموما اشاءة یک درخت خرما
ابن درید گوید • شعر • کان هزیزنا لما التقینا • هزیز اشاءة فیها حریق • و در مثل است
لیس الابل کالشاء و لا الاباء کالاشاء • نیستند شتران مانند گوسپندان و نیست
چوبها مانند درختهای خرما این لغت را صاحب صحاح معتل شمرده و همزهٔ آنرا بدل

از یا قرار داده بدلیل اینکه تصغیر اشاء در کلام عرب اشی است بدون همزه چنانچه
زیاد عذری گوید * شعر * یالیت شعری عن جنبی مکشحة * وحیث تبنی من الحناءة
الاُطم * عن الاشاءة هل زالت مخارمها * وهل تغیر من آرامها ارم * وجنة ما یذم
الدهر حاضرها * جبّارها بالندی والحمل محترم * وحبل احین تمسی الریح باردة *
وادی اشی دفتیان به هضم * اگر همزهٔ آن اصلی بودی در حالت تصغیر باز آمدی
ومصغر آن اشئ بودی چنانکه قاعدهٔ تصغیر است و چون در تصغیر باز نیامد
معلوم شد که همزه عارضی بود بدل از یا نه اصلی لهذا آن را در باب همزه نیاورده
وتحقیق آنست که در اشاء دو لغت است یکی بهمزه چنانکه این قطاع از سیبویه
روایت کرده و یکی بیا که اشی مصغر آنست پس بسبب اتحاد معنی اختلاف را نیافته
لهذا صاحب قاموس اشاء را بموافقت سیبویه در باب همزه آورده و لغت اشاء را
که همزه در آن بدل از یاست در باب یا ذکر کرده پس معنی قول صاحب قاموس هذا
موضعه لا کما توهم الجوهری آنست که مقام یک لغت که بهمزه آمده است این است
نه چنانکه جوهری توهم کرده که این لغت را در باب همزه متروک ساخته * اشاءة
نیز موضعی است در یمامه یا در بطن الرمة * وادی اشیّ نیز موضعی است چنانکه
ابن الاعرابی و غیره ذکر نموده‌اند و سند آن همان قول زیاد عذری است * اِکّا * بالفتح
وثوق خواستن از قرض دار یکراهان گویند اکّا فلان من فلان وثوق خواست فلان
از فلان وهیبت خوردن کسی از کسی تا اینکه از حاجت خویش باز ماند گویند اکّا
فلان و همچنین است استکّا و این لغت در نسخهای قاموس یافته نمیشود * الاء * بروزن
سماء و در لغتی بالقصر هم آمده درختی است که در صحرا و وادی و ریگستان می باشد
وهمواره سبز میماند و در موسم گرما و سرما متغیر نمیشود گویند خوشبو و خوش
منظر است و ذایقه اش نهایت تلخ شاعری گوید * فانکم و مدحکم بُحَیرا * ابالجا
کامتدح الالاء * بعضی گفته‌اند که فایدهٔ آن بجز دباغت چرم نیست
زیرا که بسبب شدت تلخی خوردن آن ممکن نیست و بعضی گویند که تازهٔ
آنرا میخورند و بخشک آن دباغت می کنند و وجه جمع در میان این هر دو قول

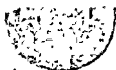
آنست که تازه آن چندان تلخ نمی باشد لهذا خورده میشود و بعد خشکی نهایت تلخ می شود پس بان دباغت میکنند لفظه اد یم مالوه جرم دباغت کرده شده به برگهای آن درخت یابه بیخ آن چه نمود در دباغت می کنند ه الاءة واحد آن ابو زید گوید که آن درختی است مشابه بآس رخرشهٔ آن مانند خرشفا وزن میماشد صاحب قاموس این لغت را بر خلاف صاحب صحاح درین باب ذکر کرده و آن انسب است زیرا که کافی الایة مسموع لشده است مانند صلایه پس تکلم نکردن ایشان بیابطا فرولبل اصالت همزه است لهذا سیبویه آنرا اختیار نموده چنانچه ابن جنی دغیر او از رو روایت کرده اند و همین مذهب مختار صاحب محکم است و صاحب عباب پیروی جوهری کرده در معتل آورده آء بر وزن عاع با ردز ختی است که برگش را شترمرغان می خورند وبار آن مانا است بانگور سپید و مردم آنرا میخورند وازان رسن میسازند زهیر ابن ابی سلمی در وصف شترموغ گوید شعر اصك مصلم الاذنین لجنی له بالسی تنوم وآء و بعضی گویند که نام درختی است چنانچه جوهری هم آنرا اختیار نموده و مسامحت کند اول را قول ابن بری جائیکه گفته صحیح نزدیك اهل لغت آنست که باء درختی است واستعمال آن بمعنی درخت اگر آمده باشد محمول برمجاز خواهد بود زیرا که در محاورة ایشان اکثر شجر را باسم ثمر نام نهند چنانکه در قول باری عز وجل فانبتنا فیها حبا وعنبا و گویند فی بستانی تفاح چه تفاح میوهٔ است ومجازا مراد ازان درخت است واة بزیادت تا واحد آن تصریح کرده اند که این باز را چنانکه میخورند بان دباغت چرم هم میکنند گویند ازت الادیم بالا یعنی پاك کردم چرم را ببار آن درخت ارتند در اصل ارت بود بدو همزه همزهٔ ثانیه را بسبب انضمام ماقبل آن برا و بدل نمودند ادیم مأرو چرمی دباغت کرده شده بان ماوء بر وزن مقول در اصل ماوره بود ضمهٔ واو اول نقل کرده بماقبل دادند و واو را بسبب التقاء ساکنین حذف کردند وآء بالمد نیز حکایت اصوات شاعری گوید شعر ان تلق عمرا فقد لاقیت مدرعا ولیس من همه ابل ولا شاء فی جحفل لجب جم صواهله بالليل يسمع فی حافاته آء و کلمه ایست که بان شترانرا زجر کنند ابو عمرو گوید آء بر وزن

عاعاء نیز سخت آواز کردن امیر غلام خورد را و نام درختی است که آنرا دفلی گویند

* ایأة بر وزن رمعنی هیأة

* فصل الباء *

بؤبؤ * بر وزن هدهد اصل شي و خالص هر چیز گویند فلان فی بؤبؤ الکرم فلان در اصل کرم است و فلان فی بؤبؤ مجده فلان در اصل بزرگی خود است گویند هو ابن بجدتها و بؤبؤها. مردی از قریش میگوید * شعر * و من یبت والهموم قادحة * فی صدره بالزناد لم ینم * جربت ذا الدهر انت بؤبؤه * لست بعیابة ولا برم * و بمعنی مردمک چشم گویند هو اعز علی من بؤبؤ عینی یعنی او عزیزتر است نزد من از مردمک چشم و بمعنی سرد ارزیرک و سبک و خروش منش و میانهٔ هر چیز و سرهرمه دان و بدن ملح بی شر و بی پا چنانچه در عباب است * بوبوء بروزن عصفور و باباء بروزن دحداج مرد عالم و ابو عمرو قید معلم هم زاید کرده و حق آنست که قید زاید است گویند انا بأباؤها ای عالمها * تبأبأ الرجل دوید مرد * بأبأ الرجل شتاب نمود مرد * بأبأت فلانا و بأبأت به گفتم او را پدر و مادر من قربان تو باد راجز گوید * شعر * و صاحب ذی غمرة داجیته * بأبأته و ان ابی فدیته * حتی اتی الحی و ما آذیته * بأبأ الصبی گفت طفل بأ بأ در نهایه است که ام عطیه هر گاه یاد می کرد پیغمبر خدا را صلی الله علیه و آله و سلم میگفت بأباه اصلش بابی هو بود یاء ساکن را بالف بدل کردند چنانکه در یا و یلتی یا و یلتا گویند و در ان سه لغت اول بابی بهمزهٔ مفتوحه میان دو باء و بیبی بقلب همزه بیاء مفتوحه و بیبا با بدال یاء آخر بالف و باء اول بابی متعلق است به محذوف بعضی گویند آن محذوف اسم است پس تقدیرش انت مفدی بابی وامی است و بعضی گویند فعل است و مابعد آن منصوب است پس درینصورت تقدیرش فدیتك بابی وامی است و این حذف برای تخفیف و کثرت استعمال است و علم مخاطب بان انتهی * بابا و بالمد بر قص آوردن زن بچهٔ خود را و راندن گربه چنانچه در عباب و غیره مصرح است * بأبأ الفحل کرد انید شتر نر حرف باء را و آواز خود * بأوه ظاهر کردند نیروی الطاف خود را و همچین است ثبأبأ و اعلیه * بثوء * بالضم اقامت کردن بجائی از باب منع گویند بثأ بالمکان اقامت کرد در مکان * بثوء * بالضم بثاء

مثلثه مانند بتره است که مذکور شد جوهری این لغت را در لثا بشر ذکر نمود و
واین از وهم اوست چنانکه ابن بری تصریح نموده که ثمامت موضع ذکر آن
وصاحب قاموس النیز بخلاف عادت خویش بر وهم جوهری التفات نکرده و حق
آنست که مهموز لغتی است غیر فصیح و فصیح لثابشر است بر ارچنانچه از بعضی
منقول است • بدأه بالفتح بمعنی ابتداء از باب منع بدأت بالشئ آغاز کردم به شئ
بدأالشئ وابدأالشئ از باب افعال کردشئ را نسر نو • بدأالخلق آفرید خدا جهان را
بی مثال • ابدأالخلق همچنین و منه البدئ من اسماء الله تعالی گویند کان ذلک فی
بدأالامر و مبتدأالامر ای فی اوله چنانچه زمخشری گفته • گویند افعله بادی بدء
وبادی بدی وبادی بدءة وبدءة ذی بدء وبداءة وبداءة ذی بدی وبدءة بدء
وبدی ذی بدء وبادی بدء وبادی بداء وبدأبدء وبداءة بداءة وبادی بد
وبادی بدا یعنی بکن آنرا اول شئ عرب یای بادی را که در موضع نصب باشد
در محاوره خود ساکن خوانند و همچنین استعمال عرب ترک همزه هم بسیار است
• بدأمن الارض وابدأ بیرون شد از سرزمین خویش یا از سرزمین مطلقا و آن ازلی
است • بدأالی البادیه بدءة بالفتح والکسر بر آمد بسوی بادیه • بادی صحرا
نشین بدأ بر وزن فلس خلاف حضر • بداء بر وزن سلام اسمی است از ان
بدأت الشئ بالشئ وابتدأت به مقدم کردانیدم آنرا بر آن چنانچه زمخشری
ذکر کرده • ابدأفی الامر واعاد ای ابتدأ کرد در کار و باز گشت بسوی آن ومنه
المبدئ والمعید گویند فلان لایبدئ ولا یعید یعنی که آنرا هیچ حیله نباشد عبید گوید
• شعر • اقفر من اهله عبید • فالیوم لایبدی ولایعید • گویند مایبدئ الباطل ومایعید یعنی
کلام نمیکند بباطل به و عائده زجاج گفته ما در محل نصب است ای ای شئ یبدئ الباطل
وای شئ یعید • وآن کنایه است از زهوق باطل و اضمحلال آن • گویند اکتریت للبدأة
بکذا و للرجعة بکذا یعنی کرایه کردم برای بردن باینقدر و برای بازگشتن
باین قدر • و نیز گویند انت فی بدء لک احسن حالا منک فی رجعتک یعنی ابتدای تو
بهتر است از انجام تو • بدأ سردار مردمان یا سردار ی که در اول مرتبه باشد

ازسرداری وثنیان آنکه درمرتبهٔ دوم باشد ازان وبمعنی جوان دانا * بَدَأَةُ القوم نیکان قوم سوید بن ابی کهل گوید * ابت لی عبس ان اسام دنیئة * وسعد وذبیان الهجان وعامر * وحی کرام بدأة من هوازن * لهم فی الملمات الانوف الفواخر * ودر اساس است گویند هاتها من ذی تبدأت ای اعاده کن کلمه یا قصه را از اول انتهی * بداءة الامر بالکسر وآمد ابتداء کار وآنکه عامه گویند البدایه کالنهایه بیا غیر فصیح است بلکه ملحون پس آنرا برغدایا و غشایا قیاس نباید کرد زیرا که آن مسموع است از خواص بخلاف بدایه بیا چنانکه در عباب و تکمله وغیر آن مصرح است * بدأ الجزور و بدءة الجزور را برد و بالفتح نصیبی از گوشت شتر ابداء و بدوء جمع ودر اساس است ابداء الجزور و بدوءها بهترین اعضای شتر نهشل گوید * ترک البدوء من الجزر ولا هلها * واضال ینقی مخه العرقوب * و بعضی گویند بهترین حصهای آن یا بهترین استخوانهای آن گویند اهدی له بدءة الجزور رهد یه فرستاد او را بهترین حصهای گوشت شتر * ابو عمر گوید ابداء جزور ده است دو سوین و دو ران و دو ساق و دو شانه و دو بازو و آن بدترین گوشت جزور است بسبب بسیاری رگها * بدأ یفعل کذا مانند انشأ یفعل کذا یعنی آغاز کرد که چنین کند * بدی بر وزن بدیع مخلوق وامر مخترع * ابدأ الرجل آورد کار عجیب را * بدأ الشیٔ حادث شد شی * ابدأته پیدا کردم شی را * بئر بدی چاهی که در اسلام کنده باشند و قدیم نبود و به ترک همزه نیز آمده است در اکثر کلام عرب * بدأ البئر کند چاه را در اسلام در حدیث است حریم البئر البدی خمس و عشرون ذراعا یعنی حریم چاه اسلامی بیست و پنج ذراع است دیگری را نمیرسد که در ان حوالی چاهی کند * بدی نیز بمعنی اول چیز بدأ بالتحریک مانند آن گویند لک البدء والبدأة والبداءة والبدیئة فی ذلک الامر یعنی ابتداء کار سزاوار تست * گویند رجع عوده علی بدئه وعوداً علی البدء و فی عوده و بدئه یعنی برگشت براهی که از ان راه آمده بود * بدیئة بر وزن و معنی بدیهة * بادی الرای ظاهر فکر * گویند بدئ الرجل بضم با فهو مبدوء وقتیکه برید ان وی جدری و حصبه ظاهر شود که بیت گوید * شعر * وکانما بدئت ظواهر جلده * مما یصافح من لهیب

پیامها ٭ وبعضی گویند که آن جدری نیست بلکه بثوری چند است مشابه بآن وکلمی
بدی درمطلق مرض مستعمل می شود درنهایه است گویند منی بُدیَ فلان کی بیمار
شد فلان وسوال کرده می شود بآن از زنده وهم مرده ودرحدیث است انها قالت فی الیوم
الذی بُدیَ فیه رسول الله را رأساه ٭ ود رلسان العرب است ابدأ الرجل کنایه از لاغری
ری ٭ ابن الاصمعی برآمدندان کودک بعدازافتادن بذاء بروزن کتان اسم جماعتی اسمار است
از اعصار مختلفه از ایشان است بذاء ابن حارث کندی وبذاء ابن سعد جعفی وبذاء
ابن قتیبان بجلی وبذاء ابن مرادی ٭ بذأة بالضم کباهی است سیاه غبرما کول
چنانچه در عباب است گویند کان ذلک فی بدأتنا بضمه حرکت با وبا قصر
وبی بدأتنا بالتحریک وفی مَبدئنا ومُبدئنا ومَبدأتنا یعنی بود درابتداء ما چنانکه
صاحب قاموس از کتاب عباب نقل نموده ٭ بذء ٭ بالفتح ناخوش دیدن حال کسی را

٭ بذاء ٭

پس حقیر شمردن او را بذأه از باب منع ناخوش دید حال او را پس حقیر شمرد
او را ومنه بذأته عینی بذءاً قبول نکرد آنرا چشم من وخوش نشد از دیدار آن ٭
وصفت لی ارض بنی فلان فاذا صرت الیها بذأتها عینی ستروده شد برای من زمین بنی فلان پس
دیدم آنرا پس خوش نیامد چشم مرا ٭ بذأ الارض مذمت کرد چراگاه آن زمین را
وبذأ الموضع نیک نشمرد موضع را ودر صحاح است ارض بذیئة زمینی که چراگاه ندارد
انتهی ٭ بذیّ بروزن کریم مرد فاحش وبذیّ اللسان بد زبان ٭ بذأ الرجل بضمه حرکت ذال
فحش گفت مرد ٭ بذأ بالفتح وبالقصر وبذاءة بروزن شجاعة فحش گفتن مصدر از آن
مکان بذیّ مکانی که چراگاه ندارد ٭ مباذأة یکدیگر را فحش گفتن ٭ بذاء بالکسر وبالمد همچنین
ابن مقبل گوید ٭ شعر ٭ هل کنت الا مجنّاً یتقون به ٭ قد لاح فی عرض من باذاکم غلمی ٭ در
حدیث است فتماهی البذاء رنجاء ای مفاحشه ومناجاة واین لغت چنانکه مهموز است معتل
هم آمده وصاحب صحاح ثانی را اولی را نسبت نموده در عباب است اگر ازهری نمیگفت
باذأته قرار می یافت که محل ذکر آن معتل است مانند مراءة بذیئة پس آن مرد راز وادی

٭ برأ ٭

واحد اند ٭ برأه بالفتح وبروء بالضم آفریدن ٭ برأ الله الخلق از باب منع آفرید خدا جهان را
٭ باری آفریدگار واین مختص است بآفریدن حیوانات وکلمی در غیر آن هم مستعمل

میشود * برأ المریض از باب منع و نصر و از باب کرم و فرح به شد مریض از بیماری و همزه لامِ آن باقی است و در صحاح است که اهل حجاز برأت من المرض برء بالفتح گویند * ابرأه الله من المرض شفا داد او را و رهانید از بیماری * باری و بری به شده از بیماری * براء بر وزن کرام جمع * بری من الامر از باب سمع و از نصر نادر بمعنی بیگناه و بیزار و پاک شد از کار * ابرأک منه از باب افعال و برأک از باب تفعیل گردانید ترا بیگناه و بیزار و پاک از وی * بری بیگناه و بیزار و پاک از تهمت بر یئون و برآء بر وزن فقهاء و براء بر وزن کرام و ابراء بر وزن اشراف و ابرآء بر وزن انصباء و براء بر وزن رخال جمع آن * بریئه زن بیگناه از کار و بیزار از آن بریئات و بریات و برایا بر وزن خطایا جمع * گویند انا منه براء یعنی من از وی بیزارم در وی مذکر و مونث و تثنیه و جمع همه یکسان است زیرا که مصدر است بر وزن سماع بخلاف بری که در تثنیه و جمع و تذکیر و تانیث یکسان نیست * در اساس است ابرأت الرجل گردانیدم مرد را بری از حقی که مرا بر وی بود * برأته از باب تفعیل صحیح کردم براءة او را انتهی * بریة بمعنی خلق و عرب همزهٔ آن را ترک کرده اند یعنی در اصل مهموز بود همزه را بیا بدل کرده ادغام نمودند و این قول معروف است در میان عرب و قراء گویند که اگر بریة را از بری که بمعنی تراب است اشتقاق کنند پس اصلش غیر مهموز است انتهی * و بعضی گویند که مشتق است از بریت العود پس درینصورت معتل است قال الله تعالی ان الذین آمنوا وعملوا الصالحات اولئک هم خیر البریه یعنی کسانیکه ایمان آورده اند و عملهای نیک کرده اند آنها بهترین خلق اند قراءهٔ جمیع بغیر همزه است و قراءهٔ نافع و ابن عامر بهمزه * براء بر وزن سماء شب نخستین از ماه نامیده شد بآن بسبب جدا شدن ماه از آفتاب و نزد بعضی بمعنی نخستین روز از ماه یا آخر روز یا آخر شب از ماه در مثل است اسعد الناس البراء کما ان اسعد اللیالی البراء زمخشری گفته که مراد اینجا آخر شب است از شبهای ماه در مثل است السعد لا یکون غسا کما ان البراء لا یکون نحسا یعنی مرد نیک لئیم نمی شود چنانکه آخر شب از ماه نحس نمی شود * ابرأ الرجل داخل شد در براء * ابن البراء نخستین روز از ماه یا آخر روز از ماه * براء نیز نام مردی است * براء ابن عازب

ابن حارث ابن عدی انصاری و براء ابن مالک ابن نصر انصاری و براء ابن اوس ابن خالد
انصاری و براء ابن معرور ابن صخر ابن خنساء ابن سنان انصاری از صحابه اند ه استبراء
الجاریة ترک کردن جماع با جاریه تا هنگامیکه حیض آرد اگر از ذوات الاقراء است و الا
گذشتن یکماه مدت استبراء است ه استبرأ من البول طلب نزاهت کرد از بول و آن
عبارت است از فشردن موضع بول و پاک کردن از بقیهٔ آن ه استبرأ الشیءُ نیک
دریافت شی را تا شبهه زائل شود ه استبرأتُ ارضَ بنی فلان فما وجدتُ ضالتی نیک
دریافتم زمین ای فلان را پس نیافتم در وی گم شدهٔ خود را و از اینجاست آنچه
در شرح جامع صغیر و فتح است الاستبراء عبارة عن التعرف و التبصر احتیاطا و آنچه
در باب مواقیت الصلوٰة می گویند الا بقدر ما یستبری فیه الغروب پس صواب
در ان یستبرأ بهمزه است یعنی متحقق گردد و شناخته شود و گذاشتن همزه در ان
خطاست چنانچه در مغرب مصرح است ه استبرأ ما عنده آزمود آنچه نزد وی بود
ه بِراء بالکسر مفارقت گویند بارأتُ المرأة ای صالحته کردم زن را بر جدائی
ه بُرأة بالضم کازهٔ صیاد که خود را در پس آن پنهان ساخته شکار کند و آنرا قتره و ناموس
هم گویند بُرَء جمع مانند صبرة و صُبَر اعشی گوید ه شعر ه فاوردها عیناً من السیف
ریه ه به بُرَءٌ مثل الفسیل المکمم ه در عباب است بری در بحر مدید رکنی را
گویند که سالم باشد از زحاف معاقبه و آنچه زحاف معاقبه در ان افتد اگر سالم باشد
ازان آنرا بری می گویند ه بسأ ه بالسکون و بالتحریک و بالمد نیز آمده و بسوء
بضمتین انس گرفتن بچیزی از باب فتح و علم ه اِبساء مانوس گردانیدن ه بسأ بالامر
بسأ و بسوءً عمل کرد و مزاولت نمود بکار ه ابسأنی فلان فبسئتُ به مانوس گردانید
مرا فلان پس الفت گرفتم بوی و در حدیث است قال النبی صلی الله علیه و آله و سلم
بعد وقعة بدر لو کان ابو طالب حیّا لرای سُیوفنا و قد بَسِئت بالمآثل یعنی اگر ابو طالب
زنده می بود دید تیغهای ما را در حالیکه الفت و عادت گرفته است به اماثل
ابن اثیر گوید همچنین تفسیر کرده اند و گویا مآثل مقلوب است ه بسأ بالامر تهاون
ورزید و سستی کرد در کار ه بَسء ابو زن صبر (؟) ماده شتری که دوشنده را منع

ه بسأ ه

نکنند * بشاءة * بالفتح و بالمد نام موضعی است * بُطأ * بالضم و بِطاء بر وزن کتاب
درنگ کردن و آهستگی نمودن گویند بَطُأَ از باب کرم درنگ کرد * ابطأ از باب افعال
همچنین بطئی بر وزن کریم لقب احمد ابن حسین عاقولی است و او محدثی است مشهور
و نیز نام شاعری است چنانکه در بعض روایت است * ابطأ القوم آهسته رو شدند
ستوران قوم گویند لم اَفعله بُطأً یا هذا و بُطئیَ یا هذا بر وزن بشری نکردم آن را هیچگاه
و این در زبان بنی یربوع است * بطآن ذا خرجا بالضم و در لغت نادره بفتح هم
آمده است یعنی درنگی کرد آن از روی بر آمدن در لفظ بطآن فتحهٔ بطؤ را به نون
دادند و ضمهٔ طاء را بسوی با نقل کردند و نقل در روی صحیح نشده است مکبر ای آنکه
در معنی تعجب است ای ما ابطأه چنانچه در صحاح و غیره مذکور است و نزد بعض
بعضی آنست که بطان از جملهٔ اسمای افعال است که وزن اسم دارد و معنی ماضی
* بطّأ علیه بالامر از باب تفعیل و ابطأ بالامر از باب افعال سپس گذاشت کار را
در حدیث است من بطّأ به عمله لم ینفعه نسبه یعنی کسی که در دنیا عمل بد ش در درنگی
انداخت در آخرت شرافت نسب او را هیچ فایده نخواهد بخشید * فرس بطئی اسپ
آهسته رو و خیل بِطاء اسپان آهسته رو * و ما ابطأ بك عنا و ما بطّأ بك و ما بطّأك و ما ابطأك
چه چیز در درنگ انداخت ترا عمر ابن ابی ربیعه گوید * فقمت امشی و قامت وهی
فاترة * کشارب الراح بطّأ مشیه السکر * استبطأته بطئی شمردم او را و استبطأت
عطاءه بطئی یافتم بخشش او را * بکأ * بالفتح و بکاءة بر وزن کرامة و بکوء بضمتین
و بکأ بالضم کم شدن شیر یا منقطع شدن آن * بکأت الناقة و بکأت الشاة از باب فتح و کرم
کم شد شیر ناقه و گوسپند یا منقطع شد شیر * در اساس است بکأت العین کم شد آب چشم
رکی بکیّ چاه کم آب * عیون بکاء چشمهای کم اشك * السنة بکاء زبانهای کم سخن * اید بکاء
دستهای کم بخشش * ابکأ فلان کم خیر شد فلان رؤبه گوید * شعر * هل لك فی ذی شیبة مجاهد *
علی عیال فی زمان جاهد * یرجوك اذا ابکأ کل راقد * در حدیث است نحن معاشر الانبیاء
فینا بکأ یعنی ما مختصر به گروه انبیا هستیم در ما قلت سخن است ابو زید این همه را
مهموز قرار داده * ناقه بکی بر وزن شریف و بکیئة بر وزن شریفة ناقهٔ کم شیر در حدیث

امیر المومنین علی است علیه السلام دخل رسول الله علیّ وانا علی المنامة فقام الی شاة بکیّ فحلبها یعنی در آمد بر من پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم و من در خوابگاه بودم پس رفت بسوی گوسپند کم شیر و دوشید آن را و نیز در حدیث دیگر است سال جیشا فقیل یثبت لکم العدو قدر حلب شاة بکیئة قالوا نعم قال غلّ القوم پرسید پیغمبر خدا علیه السلام لشکری را گفت که دشمنان برای شما بمقدار دوشیدن گوسپند کم شیر بر جا می مانند گفتند بلی فرمود که خیانت کردند و دروغ گفتند چه قلت ثبات عدو زعم فاسد ایشان است ٭ بکاء بر وزن کرام و بکایا بر وزن خطایا جمع ٭ بکیّ الرجل نرسید مرد بحاجت خویش ٭ بکا بالفتح و بکاة بزیادت تا نام گیاهی است مشابه بخیر خیر و خود بجو حیر نیست او آنکه بعد تصریح کرد بسهو نموده ٭ بوء ٭ بالفتح و براء بر وزن سماء بر گشتن ٭ باء الیه برگشت بسوی وی یا از دیگران برید و باو پیوست ٭ بوّت به الیه گردانیدم او را بسوی او ره رابأته از باب افعال و بوّته همچنین ٭ باء بذنبه گرفت گناه او را بر خود یا اقرار کرد به گناه خود ٭ در حدیث است ابوء للامیر بذنبک اعتراف بکن مر امیر را بگناه خود ٭ باء بدمه و باء بحقه اقرار کرد به خون او و به حق او در صحاح است و این می باشد همیشه برای کسی که حق دیگری بر وی باشد نه حق او بر دیگری لبید گوید ٭ شعر ٭ انکرت باطلها و بؤت بحقها عندی ولم تفخر علی کرامها ٭ باءة بر وزن باعة و باء بر وزن ماء بمعنی جماع چنانکه در قاموس است و بالقصر هم آمده چنانکه در نهایه است و بمعنی تزویج چنانکه در لسان العرب است و در حدیث است علیکم بالباءة لازم گیرید بر خود نکاح و تزویج را و در حدیث دیگر است امرأة مات عنها زوجها فمرّ بها رجل وقد تزینت للباءة یعنی زنی بود که شوهرش از وی درگذشت پس بگذشت بروی مردی در حالیکه او خود را آراسته بود برای تزویج ٭ در صحاح است که باء بمعنی نکاح از باءة و مباءة است که بمعنی منزل است چه مرد جا می گیرد از اهل خود چنانکه جا می گیرد از خانهٔ خود بوّأ الرجل جماع کرد ٭ باء الرجل موافقت کرد ٭ باء فی الشیء موافقت کرد مر اشیء ٭ باء دمه بدمه برابر کرد خونش را با خون وی ٭ اباء القاتل بالقتیل واستباءه از باب استفعال و باوأت از باب مفاعلة کشتم قاتل را عوض مقتول ٭ تباوء ابواء برابر شدند در دمها تا اینکه یکی بدیگری کشته شد ٭ باء الرجل

٭ بوء ٭

بصاحبه کشته شد مرد عوض صاحب خود * گویند باءت عرار بکحل عرار و کحل در کاری بودند که یکی عوض دیگری کشته شد * گویند بُوبه ای باش از کسانیکه کشته میشوند عوض آنها * بوأه منزلا و بوأه فی المنزل از باب تفعیل فرود آورد او را در منزل * اباءه از باب افعال همچنین * در صحاح است بوأت للرجل منزلا و بوأته منزلا هر دو بیک معنی است یعنی آماده کردم منزل را و جا دادم او را در منزل * استباءه از باب استفعال گرفت آن را مباءة یعنی منزل انتهی * بیئة بکسر با اسم از آن و بمعنی حالت گویند هو بِبیئة سوء یعنی به حالت بد است و انه لحسن البیئة یعنی او نیك حال است * بوّأ الرمح نحوه از باب تفعیل راست کرد نیزه را بسوی وی در حدیث است ان رجلا بوأ رجلا برمحه یعنی راست کرد و آماده ساخت مردی نیزه را بطرف مردی * بوّأ المکان فرود آمد در مکان و اقامت کرد در آن * اباً بالمکان و تبوأ بالمکان همچنین در حدیث است من کذب علی متعمدا فلیتبوأ مقعده من النار یعنی هر که دروغ بندد بر من از روی قصد پس بگیرد نشستگاه خود را از آتش * مباءة بالفتح و بالمد منزل بیئة بالکسر و باءة بر وزن باعة همچنین * در اساس است فلان طیب الباءة فلان پاك دامن است باءة که بمعنی منزل است کرد اینجا طیب آنرا کنایه از پاکدامنی * هو رحب المباءة او فراخ منزل است یعنی سخی است * قرأ فلان کتاب الباءة یعنی کثیر النکاح است در صحاح است مباءة منزل قوم در هر موضعی که باشد انتهی * مباءة نیز خانهٔ مگس انگبین که در کوه بود و جای باش بچه در بچه دان و جای باش کاردشتی و جای باش شتران متبوأ همچنین * اباء الابل باز کرد انید شتران را بسوی جای باش در صحاح است اباءت علی فلان ماله باز کردانیدم بطرف فلان شتران و گوسپندان او را انتهی * اباء منه بگریخت از وی * اباء الادیم کردانید پوست را در باغت * بواء بالفتح برابر گویند القوم علی بواء قوم برابر برابری اند در حدیث است الجراحات بواء یعنی زخمها در قصاص برابراند و بمعنی همتا گویند ما فلان بواء لفلان نیست فلان همتای فلان لیلای اخیلیه در مقتل توبه بن حمیر گوید * شعر *
فان تکن القتلی بواء فانکم * فتی ما قتلتم آل عوف بن عامر * گویند کلمناهم فاجابونا عن

براء واحد کلام کردیم با آنها پس جواب دادند ما را جواب واحد یعنی جوابهای
مختلف ندادند * براء وادی است در زمین تهامه گویند ارض کذا فلاة تبرئ بی
فلاة یعنی در زمین چنین دشتی است که می‌رود در دشتی * حاجة مبرئة حاجت
سخت * در مصباح است ابواء بفتح همزه منزلی است میان مکه و مدینه بقرب جحفه
از جانب شمال * بهأ * بالفتح و بهوء بضمتین و بهاء بروزن سماء انس گرفتن *
ابتهاء از باب افتعال همچنین گویند بهأت بفلان و بهوت و بهئت * وابتهأت به
انس گرفتم باوی اعشی گوید شعر * وفی الحی من یهوی هوانا و یبتهی * وآخر قد
ابدی الکآبة مغضبا * اصمعی گوید یبتهی در اصل مهموز است همزه اش را ترک
کرده اند * بهاء بروزن قطام نام زنی است از عرب * بهأ البیت از باب منع خالی
کرد خیمه را از متاع و جز آن و دید و بیکار کرد آن را * ابهأ البیت از باب افعال
دید خیمه را و بیکار کرد آن را * ناقة بهاء بالفتح و بالمد ناقه که بدوشنده مانوس
باشد * بهاء بمعنی حسن از بهی الرجل است و آن غیر مهموز است چنانکه در صحاح است

* فصل التاء *

* تأتأة * بروزن دحرجة حکایت آواز گردانیدن تأتاء حرف تا در حالت تکلم
و خرانیدن بز کوهی را برای جستن بر ماده * تأتأ نیز خرانیدن بز کوهی را برای
جستن بر ماده * رجل تأتاء بروزن صلصال مردیکه بگرداند حرف تا را در تکلم *
تأتأة نیز بمعنی رفتن بچه خواه بچه آدمی خواه غیر آن زیرا که در بچه آدمی
و غیر آن هم مستعمل است و بمعنی خرامان رفتن در جنگ * تیتاء بروزن جعفر و تیتأ
بروزن درهم و تیتاء بروزن درهام کسیکه حدث کند وقت جماع یا فی طور که ریح
یا بول یا غائط از وی صادر شود خواه آن کس مرد باشد یا زن * گویند رجل تیتأ
وامرأة تیتأ یا کسیکه منزل شود قبل از اداخال ذکره * تطأ * بالفتح تعدی کردن
و اندارسانیدن و این لغت را صاحب صحاح و قاموس نیاورده اند و در تهذیب وغیره
مذکور است بروایت ابن اعرابی گویند تطأ الرجل ستم کرد مرد * تفأ * بالتحریک
موافق غیطه فانی برافروخته شدن و خشم کین گشتن تفئ الرجل از باب سمع برافروخته شد

* بهأ *
* تأتأ *
* تطأ *
* تفأ *

مرد از خشم * تفئة الشيء وقت و زمانه چیزه کویند اتیته علی تفئة ذلک آمدم نزد.
او بروقت آن و آن بهمزه وابدال آن بیا هردو مروی است چنانکه لحیانی حکایت کرده
و کفته که تخفیف آن خلاف قیاس است * وابو منصور کفته که حرف تا در کلمهٔ تفئة
اصلی نیست بلکه زایداست پس درینصورت مشتق از فی خواهد شد و زمخشری کفته
که تاء آن یامزید باشد یا اصلی و مزید نیست بسبب بودن بناء آن بحال خود بی قلب
زیرا که کلمهٔ معلل است با وجود آنکه مثال از امثلهٔ فعل است و زیادت از قسم
زیادت آن واعلال در مثل آن ممتنع است آیا نمی بینی که اکر بنا کنی در
اسم از بیع مانند تضرب یا تکرم هر آینه کوئی تبیع یا تبیع بدون اعلال
مکر آنکه بنا کنی مانند تحلیء پس اکر تفیئة تفعلة بودی از فی هر آینه
بروزن تهیئة بودی پس درین صورت اکر قلب نباشد بروزن فعیلة است بسبب
وقوع اعلال چنانچه یاجج بروزن فعلل است بسبب ترک ادغام لکن قلب تئفة
حاکم است بزیادت تا و بیان قلب آنست که عین ولام یعنی دو فا مقدم کرده شده است
برفا یعنی همزه بعد ازان بدل نموده شد فاء دوم بیا مانند تظنیت * تنوء * بضمتین
اقامت کردن بجائی خواه در شهر و خواه در غیر آن * تنأ فلان فی بلد او فی غیره
از باب منع اقامت کرد فلان در شهری یا در غیر آن * تانی اقامت کننده در
حدیث است ابن السبیل احق بالماء من التانی علیه یعنی مسافر وقتیکه برچاهی کذرکند
که قومی بران چاه اقامت کرده باشند پس آن مسافر سزاوارتر است بآب ازان قوم
زیرا که او برسرکذر راست بخلاف مقیمان آنجا * در حدیث دیکر است من تنأ
فی ارض العجم فعمل نیروزهم ومهرجانهم حشر معهم هرکه اقامت کرد در زمین عجم
پس عمل کرد بنوروز و مهرجان آنها برانکیخته خواهد شد روز قیامت
با آنها * تنایه بروزن کنایه اسم ازان * تناء بالضم و بالتشدید جمع تانی
مانند کافر و کفار * کویند هم تناء البلد یعنی باشندکان شهر اند * در
اساس است کویند هو من تناء تلک الکورة وقتیکه اصلش ازان کوره باشد
و کویند امن تنائها انت ام من طرائها آیا از ساکنان انجا هستی یا از مسافران انتهی *

تنأ الرجل فی بنی فلان مرد در بسیار شد ما بین ایشان تانئ دهقان تناء جمع ابراهیم بن یزید ومحمد بن عبد الله تانی وابو الحسن احمد بن محمد تانی ومحمد بن عمر بن محمد بن تانه محدثین اند ومنسوب اند بسوی تناء بمعنی دهقنة صاحب قاموس ابراهیم بن یزید تانی را در ریئا ذکر کرده وآن سهو است زیرا که آن تانی بثاء مثلثه وتاء مثناة است چنانکه ذهبی وابن حجر وغیر آنها از حفاظ متقدمین ومتاخرین بآن تصریح نموده اند ودر اساس است

تنأ علی امر کذا اقرار کرد بر کاری چنین ولازم گرفت ونگذاشت آنرا

• فصل الثاء •

ثأثأة بر وزن دحرجة سیراب کردن یا تشنه داشتن شتران ثأثأ الابل ازباب دحرج سیراب کرد یا تشنه داشت شتران را وا این لغت از اضداد است راجز گوید شعر انک لن تثأثئ النهالا بمثل ان تدارک السجالا ثأثأ عن القوم دفع کرد از قوم ثأثأ الرجل عن حاجته بازداشت مرد را از حاجت وی ثأثأ الشیء زایل کرد شی را از مکان وی ثأثأ ساکن شد ثأثأ النار فرو نشانید آتش را ثأثأ التیس خواند بز گشن را برای جستن بر ماده تثأثأت الابل تشنه شدند ویا سیراب گشتند شتران تثأثأ الرجل اراده سفر کرد بعد از آن مناسب دید اقامت را تثأثأت منه ترسید از وی گویند لقیت فلانا فتثأثأت منه ملاقات کردم با فلان پس ترسیدم از وی ثأثاء بر وزن دحداح خواندن بز گشن ومانند آن را برای جستن بر ماده اثأته بسهم در ماده اثأ گذشت وجوه وی اینجا ذکر کرده ثداء بر وزن زنا رکیاهی است که در بعض طرائف یعنی اشترغار می روید در لسان العرب آمده که برگش مانند برگ گندنا است وشاخهای دراز دارد ومردم آنرا گرفته رسنها از آن سازند برای آب کشی ثندؤة بالضم پستان مرد چنانکه ثدی پستان زن یا ثندؤة بن پستان چنانکه اصمعی گفته یا گوشت گرد آن چنانکه از ابن سکیت منقول است وهرگاه ضمه دهند اول را همزه خوانند واگر فتحه دهند ثندوة بر وزن ترقوة بواو خوانند در حدیث است فی الانف اذا جدع الدیة کاملة وان جدعت ثندوته فنصف العقل مراد از ثندوه در این موضع طرف بینی ومقدم آنست یعنی اگر بریده شود بینی دیت کامله دارد واگر بریده شود مقدم بینی پس نصف دیت دارد ثرطئة بکسر اول

• ثأثأ •
• ثدأ •
• ثندأ •
• ثرطأ •

وثالث کران و کوتاه از مردان یا زنان * ازهری کفته اکر همزه اش اصلی است کلمه
رباعی است واکرنه ثلاثی * ثطأ * بالفتح کوفتن * ثطأته بیدی وثطأته برجلی ازباب
فتح کوفتم آنرا بدست یا بپا * ثطئ از باب سمع نادان شدد رحدیث است انه امر بامرأة
ترقص صبیا وتقول ذوال یا ابن القرم یاذواله * یمشی الثطا ویجلس الهبنقعه * فقال
علیه السلام لاتقولی ذوال فانه شر السباع یعنی فرمود پیغمبر خدا علیه السلام زنی را
که می رقصانید بچه را و میکفت یا کرک و یادئیس زاده و یا کوکی که برفتار احمق
میروی ومی نشینی نا احمق * در نهایه است ثطأ افراط حمق * رجل ثطأ مردی آشکارا
حمق و بعضی کفته اند یمشی الثطا قدم می نهاد چنانکه قدم می نهد بچه در ابتدای رفتار
* هبنقعه احمق * ذوال ترخیم ذواله است ودر فائق بجای یا ابن القرم یا ابن القوم است
واطلاق قوم بر مردانست خاصة وعرب در محل مدح میکوید فلان من القوم یعنی
از مردمانی است که سزاوار اطلاق این اسم اند بسبب استکمال شرائط جوانیت
وهمچنین است یا ابن القوم وبا ابنة القوم والمعنی یمشی مشی ذی الثطا پس مضاف
ومضاف الیه هردو را حذف کرد یا نفس الماشی را از روی مبالغه ثطا کردانید انتهی
* ثطا بالضم وبالفتح جانورکی است وابو عمر کفته که عنکبوت است * ثفأ * بالفتح
شکستن چوبی دیک ثفأ القدر را زباید منع شکست غلیان دیک را در محکم است که
همزه آن احتمال دارد که اصلی باشد ومحتمل است که مبدل باشد از واو یا یا و لیکن
معامله کردیم بجهت لفظ زیرا که نیافتیم برای آن ماده * ود رعباب است که بعضی
ثفأ را در باب همزه ذکر کرده اند وصحیح نزدیک من آنست که معتل است وهمزه آن
منقلب است از واو یا یا موافق مقتضای دو لغت یعنی ثفا یثفو وثفا یثفی ومختار
صاحب قاموس آنست که مهموز است * ثفاء بالضم وبتشدید فا وبمد چنانکه در قاموس
وصحاح است یا بالضم بی تشدید بروزن غراب چنانکه در مصباح است خردل
یا اسپند ثفاءة بزیادت تا یکی در حدیث است ماذا فی الامرین من الشفاء الصبر والثفاء
بعضی ثفاء را درین حدیث بمعنی خردل کویند و بعضی بمعنی حرف که آنرا بزبان اهل
عراق حب الرشاد کویند در نهایه است که مر آنرا از ان جهت کفته که تیزی وسوزندکی

ثمأ

زبان دارد * ثمأ * بالفتح چرب خورانیدن * ثمأه از باب منع چرب خورانید اورا * ثمأ راسه فانثمأ شکست سر او را پس بشکست * در محکم است انثمأ الشجر والثمر شکسته شد درخت و باره * ثمأ الخبز ثرید کرد نان را * ثمأ الکمأ انداخت سمارو غ را در چرب * ثمأ لحیته بالحناء رنگ کرد ریش خود را بحنا * ثمأ ما فی بطنه افکند چیزی را که در شکم برد * در محکم است ثمأ انفه شکست بینی او را پس روان شد خون از آن *

ثأة

* ثأة * نام موضعی است ریگستانی در بلاد هذیل صغانی در عباب آثأته بسم را اینجا ذکر کرده و صاحب قاموس در اثأ ذکر کرده است و اینجا هم در تکمله است که موضع لایق ذکر وی همین است .

* فصل الجیم *

جأجأ

* جأجاء * بالمد بمعنی فریمت * جؤجؤ بضمتین بر وزن هدهد سینه یا میانه سینه یا استخوانهای سینه گویند دفعه بجؤجؤ ه ای بصدره او بوسط صدره او بعظم صدره * جآجی جمع و نزد بعضی جآجی جای اجتماع سر استخوانهای سینه و نزد بعضی دیگر جای پیوند استخوانها و سینه بهر صورت استعمال آن در انسان و غیر آن از حیوان آمده است در حدیث حسن است علیه السلام خلق جؤجؤ آدم علیه السلام من کثب ضریة آفریده شد سینه آدم از ریگ توده ضریه و آن جایی است در حجاز که منسوب است بوی حمی ضریه و بعضی گویند نامیده شد به ضریه بنت ربیعة بن نزار * جؤجؤ السفینة سینه کشتی * جؤجؤ الطایر سینه پرنده علیک بجآجی الطیر لازم گیر سینه پرند را شاعری گوید * شعر * کعقیلة الارجی بات یحفها * ریش النعام وزال عنها الجؤجؤ * جؤجؤ نیز نام دهی است در بحرین * جاجأ بالابل خوانده شتران را برای نوشیدن آب بکلمه جئ جئ که صیغه امر است از مجی * و همچنین است جأجأ بالحمار چنانکه مروی است از ثعلب و غیر او در قاموس و صحاح به صله باست و در لسان العرب جأجأ الابل بی صله با نیز آمده * جئ بالکسر اسم است از آن و صاحب صحاح آن را بالفتح ضبط نموده و گفته که جئ اسم است بر وزن جیع اصل آن جاء بوده همزه اولی بیا بدل شد شاعری گوید * شعر * وما کان علی الجئ ولا الهئ

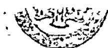
استدراجها * تجأجأ عن الامر باز ماند و پس کشید از کار شاعری گوید * شعر * سانزع
عنك عِرس ابيك انّي * رأيتك لا تجأجأ عن حِماها * تجأجأ عنه ترسید ازوی * جبأ *
بالفتح ترسیدن و باز ماندن و پس کشیدن شاعری گوید * شعر * فهل انا الّا مثل سيّقة العدى *
إن استقدمت نَحْرٌ وان جبأت عَقْرٌ * وکراهت نمودن یقال جبأت عینی عن کذا کراهت
نمود و بعید شد چشم من از امری چنین * و بیرون شدن گویند جَبأ علیه الاسود
برآمد بروی مار از سوراخ * و همچنین است جَبأ علیه الضبّ والضّبع والیربوع
وغیرها برآمد بروی سوسمار و کفتار و موش دشتی وجز آن * در لسان العرب است جبأ
على القوم برآمد بر قوم یك بیك * در تهذیب است و از ین است جابئ بهمزه و تخفیف
آن بمعنی ملخ * جبأ الجراد برآمد ملخ یك بیك بر شهر انتهی * جَبأت عن الرجل
پنهان شدم از مرد * جبأ الرّجل فروخت مرد مغره را و آن گلی است که آن را طین
احمر گویند * در لسان العرب است و ممکن که این لغت مقلوب جاب باشد جبأ عُنقه
کردانید گردن خود را اجبأ البصر والسّیف کند شد بصر و شمشیر * جَبأ بالفتح سماروغ سرخ
یا مطلقا احمر کفته جبأة آنکه سرخ باشد و کدأة آنکه سیاه باشد و فقعه آنکه سپید باشد
و بنات اوبر خرد از آن و بمعنی پشته و بمعنی کری که در آن آب باران یا آب سیل جمع
شود اجبؤ و جبأة بر وزن قِرَدة و جباء بر وزن بناء جمع * اجبأ المکان بسیار شد سماروغ
در مکان * ارض مُجبأة زمین بسیار سماروغ * اجبأ الزرع فروخت زراعت را
پیش از پختگی و ظهور صلاح آن در حدیث است من اجبی فقد اربی اصل آن همزه
است برای ازدواج با اربی بالف بدل شد * اجبأ الشئ پوشید شی را * اجبأ على
القوم مشرف شد بر قوم از مکان بلند * جُبأ بالضم و بالتشدید بر وزن سکر بمعنی جبان
و کاهی بمد هم می آید بر وزن جُبّاع چنانچه سیبویه در لغتی حکایت کرده شاعری
گوید * فما انا من ریب المنون بجبأ * ولا انا من سیب الاله بآیس * سیبویه گفته
که اکثر جمع آن بواو و نون می آید زیرا که بر مونث آن تا داخل میشود * جُبأ نیز
قسمی است از تیر * جُبّاء بالمد زن بد منظر * جُبّاءة بزیادت تا همچنین * جُباء بالضم
و بالمد نیز نام شهریست از اعمال خوزستان و دهی است در نهروان و در رهیت
و در بعقوبا * جبّاء بر وزن شداد طرف شاخ گاو * جبأ بر وزن جبل دهی است

در یمن چنانکه در قاموس است یا کوهی در یمن قریب از جند چنانکه ابن سمعانی گفته و در عباب است که کوهی است در یمن و بعضی گفته اند که دهی است و همین است صحیح ٭ جباء بضم جیم و باء مشدد دهی است از دهای بصره و منسوب است بسوی آن ابو علی جبائی و پسران ابو هاشم ٭ جبأة بر وزن جبهه چوب کفش دوزان که بر ان کفش سازند و جای انقطاع استخوانهای پهلوی شتر تا ناف و پستان ٭ امرأة جبای بر وزن فعلی زن ایستاده پستان چنانکه در عباب و محکم مذکور است

٭جرء٭ ٭ جرءة ٭ بالضم بر وزن جرعة و جرة بتخفیف همزه بر وزن ثبه و جراءة بر وزن کراهت و جرائیة بر وزن کراهیة بزیادت یا و جرایة بیا بر وزن درایة و آن نادر است بلکه بعضی انکار آن نموده اند بمعنی شجاعت جرأ الرجل از باب کرم دلیر شد ٭ جریء بر وزن کریم دلیر و هو جریء المقدم و المقدام او جریء است نزدیک اقدام اجراء بالفتح و اجرآء بدو همزه بر وزن انصباء جمع و اخیر مروی است از لحیانی ٭ جرأت فلانا علی فلان از باب تفعیل و اجترأ از باب افتعال دلیر کردم فلان را بر فلان پس دلیر شد ٭ در اساس است ما کنت اظن ان مثلك یستجریء علی مثلی گمان نداشتم که مثل تو دلیر شود بر مثل من ٭ جوریء و مجتریء شیر درنده ٭ جریئة بر وزن خطیئة خانهٔ که درندگان را دروی شکار کنند در لسان است و آن خانهٔ ایست که از سنگها سازند و بالای در وی سنگی گذارند و در پائین خانه گوشت پارهٔ نهند پس هرگاه درنده اندرون در آید و گوشت پاره را بگیرد آن سنگ برد و بیفتد و در را به بندد جرائی جمع چنانکه ابو زید روایت کرده ٭ جریئة بر وزن سکینة حلقوم و حوصلهٔ پرنده جریة بتشدید یا همچنین

٭جزء٭ ٭ جزء ٭ بالضم پاره از چیزی و بالفتح نیز آمده و آن قلیل است اجزاء جمع مانند قفل و اقفال قال الله تعالی ثم اجعل علی کل جبل منهن جزءا پس از ان بکن از هر کوهی از ان پرندگان پارهٔ عاصم در روایت شعبه بضم زاء خوانده و دیگر قاریان بسکون خوانده اند ٭ جزء بالضم نام مردی است و نیز ریگستانی است برای قبیله بنی خوبان چنانکه در عباب و تکمله است ٭ جزأ الشیء از باب منع تقسیم کرد شیء را ٭ جزأه تجزئة از باب تفعیل همچنین ٭ تجزأ المال متفرق شد مال

* در اساس است جزأت الشئ بالتخفیف کم کردم جزوی را از شی واز این است مجزوء از شعر و آن مسدس است از مثمن و مربع از مسدس * جزأت بالشئ اکتفا کردم به شی و قناعت نمودم بران * اجتزأتُ بالشئ وتجزّأتُ به همچنین * اَجزأه الشئ کفایت کرد آنرا شی در حدیث است ولیس یَجزئ من الطّعام والشّراب الا اللّبنُ کفایت نمی کند از طعام وشراب مگر شیر * گویند مالفلان جزءٌ وماله اَجزاء نیست او را کفایت * جزأتِ الماشیةُ بالرّطب عن الماءِ بی نیاز شد ماشیه بگیاه تر از آب * ماشیة جازئة صفت ازان * جوازی جانوران وحشی را گویند بسبب قناعت آنها با گیاه تر از آب شاعری گوید * شعر * اذا الارطی توسّد اَبردَیه * خدود جوازئ بالرّمل عین * ودرختان خرما را نیز گویند بسبب بی نیازی آنها از آب * در اساس است ومن المجاز اَجزأت الروضة درهم در رختان شد باغ و نیک شد گیاه وی * روضة مُجزئة نعت ازوی بعیرٌ مجزی شتر قوی و فربه که کفایت کند راکب را انتهی * در لسان العرب است اجزأتِ الام زائید مادر دختران را * اجزأت عنك مجزأ فلان و مجزأته بفتح هر دو وبضم نیز بر سبیل قلت آمده ای بی نیاز شدم از تو مثل بی نیازی ازوی * جازیك من رجل ای ناهیك وکافیك * طعام لا جزء له قلیل است طعام بجدی که قسمت پذیر نیست * یجزئ هذا من هذا کفایت می کند این ازان یعنی هریك ازین هر دو قایم مقام دیگری می شود در حدیث سهیل است ما اجزأ منا الیوم احدٌ کما اجزأ فلان کفایت نکرد از ما امروز کسی چنانکه کفایت کرد فلان یعنی کاری کرد که آشکارا شد اثر آن وقایم شد در مقامی که قایم نشد در ان غیر او و کفایت نکرد مانند کفایت او * رجل له جزء ای صاحب غنا و نفع است * اجزأتُ الخاتم فی اصبعی داخل کردم انگشتری را در انگشت خود * جزء بالفتح نام مردی و اکثر نامیده اند بآن و همچنین مجزأة * جزء نیز نام موضعی است که مذکور است در کلام راعی و اشعار بعض متقدمین * جازئ نام اسپ حارث بن کعب * ابو جزء کنیت آن * حبیبة بنت تجزء بضم تا و سکون جیم نام زنی است صحابیه * جزء بالضم دستهٔ درفش وکارد وجز آن * گویند اجزأت المخصف ساختم

برای درو بن دسته * جزوة شق مرخرا زخانه ونیز چوبی که بآن درخت انکور را از زمین
بردارند ربیخ دم شتر * جزو لا یتجزی در اصطلاح ارباب حکمت و کلام پارهٔ از جسم
که بهیچ نحو قبول قسمت نکند وجزو در اصطلاح ارباب نجوم یک حصه دائرهٔ را نامند
از شه صد و شصت حصه و جزئی نزد اهل میزان مفهومی است که تصورش از فرض
صدق بر کثیرین مانع باشد ونیز مفهومی که مندرج باشد زیر مفهوم دیکر * جسأة *

جسأ *

بالضم بر وزن جرعه درشتی و سختی اعضا و ماندن دست از کار و خشکی و کرختکی جوانب
ستوران * دابة جاسیة القوائم ستور کرخت دست و پا که بپیچید * نشرند * جسأ از
باب منع جسأ وجسوًّا وجسأة بضم هر دو درشت و سخت شد * جسئت الارض بالضم سخت
شد زمین * ارض مجسوءة زمین سخت از جسأ بالفتح است بمعنی بر شتاد درشت و سخت
و آب بسته * جاسا و بالمد سختی و درشتی یا جسآء بر وزن صحراء دشت سخت شد *
از کاره * جبل جاسئ کوه درشت قال ابن الرقاع * شعر * یتعاوران من الغبار ملاءة *
بیضاء مخملة هما نسجاها * تطوی اذا هبطا مکانا جاسئا * واذا السنابك اسهلت نشراها *

جشأ *

* جشأة * بر وزن همزة وجشاء بالضم و بالمد آروغ * تجشو و تجشئة آروغ کردن * تجشأ
لقمان من غیر شبع بتکلف جشا کرد لقمان بی سیری و این مثلی است که زده میشود
درباره کسی که دعوای چیزی کند و آنرا ندارد * جشأت نفسه از باب منع در
حرکت آمد نفس او و در حدیث حسن است جشأت الروم علی عهد عمر بجنبیدند
رومیان و پیش آمدند از بلاد خود در زمان عمر * جشأت نفس فلان بهم بر آمد دل فلان
برای تی و بهم بر آمد از ترس و غم * شاعری کوید * اقول لها اذا جشأت وجاشت * مکانك
تحمدی او تستریحی * جشأ اللیل تاریک شد شب * جشأ البحر بلند شد دریا چنانکه در
قاموس است و در اساس و دیکر کتب است که در اضطراب آمد دریا با موجها * جشأ الغنم
بر آوردند کوسفندان آواز را از حلقهای خود * جشأ القوم بر آمدند قوم از شهری بسوی
شهری * جشأ بالفتح بسیاری از مردم و غیر آن و بمعنی کمان سبك ابوذریب کوید * شعر *
ونمیمة من قانص متلبب * فی کفه جشأ اجش واقطع * در صحاح است از اصمعی که جشا چوب
سبك از درخت نبع که از و کمانها سازند اجشاء و جشآت جمع * اجتشأ فلان البلاد و اجتشأته

موافقت نکرد او را شهرها * جشأ البحرِ وجشأ اللیل تراکم دریا وشب * دراساس است جشأتِ الارض برآورد زمین همه گیاه خورد راچنانکه گویند قاءتِ الارض اُکالها انتهی * جشأت البلاد باهلها دور افکند بلاد اهل خود را * تجشأ القصر بروزن منبر و مجشاء بالمد بروزن محراب چادری پشمین درشت یا سپید وخرد که ازاو سازند ازان * جفاء * بالضم وبالمد بمعنی باطل قال الله تعالی واما الزبد فیذهب جُفاء ای باطلا و بمعنی کشتی خالی * دراساس است مرّجفاء من العسکر الی البیات بگذشت جماعتی یکسو شده از لشکر برای شبخون جفأ داز باب منع بر زمین انداخت او را اجفأ به از باب افعال همچنین * جفأتُ القدر رنگون کردم دیگ را وریختم در کاسه انچه دران بود راجز گوید * شعر * جفوك ذاتِ رك للضیفان * جفأ علی الرغفان فی الجفان * خیرٌ من العکیس بالالبان * اجفأت القدر لغتی است مجهول در حدیث است فاجفأوا قدرو رهم بما فیها سرنگون کردند دیگهای خرد را با نچه در آنها بود * جفأ الوادی والقدر کف انداخت رود ودیگ * اجفأ الوادی والقدر را زباب افعال همچنین * جفأ القدر دور کرد کفك دیگ را اجفأ الوادی دور کرد کفك رودرا * جفأ الباب واجفأ الباب بربست در را ویا کشاد آنرا واین لغت از اضداد است * جفأ البقل برکند تره را از بیخ * اجتفأ البقل از باب افتعال همچنین * در صحاح است اجتفأت الشئ برکندم شی را وانداختم او را بی تخصیص اعم از اینکه بقل باشد وجز آن * اجفأ ماشیته ماندہ کرد ستور را بسیر وعلف ندادرا * اجفأ به انداخت آنرا * اجفأت البلاد رفت خیر از بلاد * تجفأت البلاد همچنین * العام جفأة ابلنا این سال بیشتر نتیجه دادن شتر ماست * جلأ * بالفتح وجلاءة بروزن فعالة از باب منع بر زمین افکندن * جلأ بالرجل بر زمین افکند مرد را * جلأ بثوبه انداخت جامه اش را * جمأ * بفتحتین خشم کردن * جمئ علیه از باب فرح خشم کرد برو * تجمأ فی ثیابه جمع شد در جامه های خود * تجمأ علی الشئ گرفت چیزرا و پوشید آنرا از چشم مردم * تجمأ القوم مجتمع شدند مردم * جمأ بروزن فلس وجماء بروزن سحاب بمعنی شخص * فرس اجمأ بروزن احمر ومجمأ بضم میم اول و بفتح میم دوم اسپی که سپید ی پیشانیش کشیده بود * اجماء بروزن اکرام اسم از وی * جنأ * بالفتح وجنؤ

بضم تین بر رو افتادن * جنأ علیه از باب فتح و فرح بر رو افتاد بروی * اجنأ از باب افعال و جاناً از باب مفاعلة و تجانأ از باب تفاعل و جنئ از باب فرح کوز پشت شد * اجنأ کوزه پشت و شترمرغ را نیز گویند بسبب کوزه پشتی وی شاعری گوید شعر * اصك مصلم الاذنین اجنا * جنأ علی الفرس نگون شد بر پشت اسپ بسبب خوف نیزه * جنأت المرأة علی ولدها سرنگون افتاد زن بر بچه خود از مهربانی * در تهذیب است جنأ علی عذره مبالغه کرد دزد و بدن و سرنگون افتاد * گویند اجنأ الرجل علی رجل و قتیکه بر آن افتد و او را از چیزی نگاه دارد * مجنأ بروزن مکرم سپر را گویند بسبب کوزه پشتی وی * مجنأة بروزن مکرمة گور قبر شاعری گوید شعر * اذا ما زار مجنأة علیها * ثقال الصخر والخشب القطیل * جناء بروزن صحراء بزی که شاخهایش پس رفته باشد * جوء * بالضم دو قریه اند در یمن یا ریگ توده ایست * جاء نام مردی * نجوء لغتی است در نجیء * جیع و جیئة بالفتح و مجی آمدن * در صحاح است جئت مجیئا حسنا آمدم آمدن خوش و این شاذ است چه مصدر از باب ضرب بروزن مفعل بفتح عین است اما حرفی چند بطریق شذوذ بکسر عین نیز آمده اند مانند مجی و محیض و مکیل و مصیر انتهی * جیئة بالکسر اسم از وی جاء الرجل آمد مرد * جیاء بروزن شداد و جاآء بروزن شمال و جائی بتشدید یاء صفت از وی درم را ابن بری نادر گفته و سوم را ابن جنی بطریق شذوذ حکایت کرده * اجأته آوردم او را * اجأته الیه مضطر کردم او را بسوی آن زهیر ابن ابی سلمی گوید شعر * وجار سار معتمدا الیکم * اجاءته المخافة والرجاء * شر ما یجیئك الی مخة عرقوب این مثلی است که زده می شود در حق کسی که مضطرب شود بسوی چیزی حقیر زیرا که عرقوب مخ ندارد پس محتاج نشود بسوی وی مگر کسیکه بر هیچ چیز قدرت نداشته باشد * اجأت المرأة علی قدمها در رفتن زن زیادتی جامه را بر قدم خود لبید گوید شعر * اذ ابکر النساء مردفات * حواسر لا تجیء علی الخدام * جایائی فجیئة مثل بعثه مبالغه کرد مراد در کثرت آمدن پس غالب آمدم بر وی در آمدن صاحب قاموس گوید جوهری خطا کرده است در قول خود جاءانی فجیئته زیرا که مجی اجوف مهموز اللام است نه ناقص مهموز العین پس صواب جایانی است انتهی ابن بری و صغانی

* جاء *

نیز همچنین گفته اند * و در صحاح است گویند الحمد لله الذی جاء بك ای الحمد لله اذ جئت و نمیگویند الحمد لله الذی جئت انتهی * جئیة بالفتح و جائیة ریم و خون جیء بالفتح و بالکسر خواندن بزای طعام و شراب گویند لو کان ذلك فی الهیءِ و الجیءِ ما نفعه ابو عمر و گفته هیء طعام و جیء شراب و اموی گفته که جیء اسم است از قول عرب جأجأت بالابل خواندم شتران را برای نوشیدن آب و هیء اسم است از قول عرب هأهأت بالابل خواندم شتران را برای گیاه شاعری گوید * شعر * و ما کان علی الهیء و لا الجیء امتداحیکا * جیّأ القربة از باب تفعیل دوختن مشك را * مجیّأ بر وزن معظّم کسی که حدث کند وقت جماع * مجیّأة بر وزن معظّمة زنی که هر دو راه او یك شده باشد و حدث کند وقت جماع * مجایأة و جیاء بالکسر هر دو بمعنی مقابله و موافقت گویند جایانی الرجلُ من قرب مقابله من نمود و بگذشت بر من از نزدیکی جایأت فلانا موافقت کردم فلان را در مجیئه * جیئة بر وزن جیعة و جیّة بر وزن جعة و جیّة بتشدید یا و آن مشهور تر است موضعی که جمع شود در ان آب * جیئة بر وزن جیعة نیز پوست پارهٔ که بدان کفش را پیوند کنند یا تسمهٔ که کفش را بدان دوزند * اجاء النعلَ پیوند کرد کفش را یا دوخت آن را به تسمه * ما جاءت حاجتك ای ما صارت سیبویه گفته که جاء در اینجا بمعنی کان نیست مگر برای آنکه نازل است بمنزلهٔ مثل

* فصل الحاء المهملة *

* حأحأة * بر وزن دحرجة خواندن بز کوهی را به حی حی * حأحأ بالتیس خواند بز کوهی را به حی حی و حیءِ حیءِ بالکسر کلمهٔ ایست که بدان خر را برای نوشیدن آب بخوانند * در لسان العرب است که ابن اعرابی گوید * حأحأة بر وزن جعجعة حأحأ گفتن کبش را برای زجر حأحأ بالکبش فعل از آن * حبأ * بفتحتین همنشین و خاصهٔ پادشاه احباء بفتح اول و سکون دوم جمع شاعری گوید * شعر * فما کان الا الدفن حتی تفرقت * الی غیره احباؤه و مواکبه * حبأة بالفتح کل سیاه رجل * حبنطأ * بر وزن سفرجل و حبنطأة و حبنطی و محبنطی کوتاه بالا فربه و کلان شکم احبنطأ الرجلُ منتفخ شد شکم مرد یا پر شد از خشم * مازنی گفته شنیدم ابا زید را که میگفت احبنطأتُ بهمزه پر شکم شدم و احبنطیت بی همزه فاسد

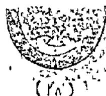

شکم شدم ٭ مبرد گفته آنچه میدانم در ان اتفاق رواة است آنست که گویند حبط بطن الرّجل هرگاه منتفخ شود شکم مرد و احبنطأ الرجل منتفخ شد شکم مرد از طعام وجز آن ونیز گویند احبنطأ الرّجل هرگاه باز ماند مرد وجا بزداشته اسپ در روی ابو عبید ٭ ترك همزه را جوهری این لغت را بدل لغت حبّأ ذکر کرده صاحب قاموس گوید واین از خطاء اوست ٭ حتأ ٭ بالفتح بمعنی زدن از باب منع گویند حتأ الرجل زدم مرد را ٭ و بمعنی جماع کردن با زن گویند حتأتُ المرأة جماع کردم با زن ٭ و بمعنی ریشهٔ گلیم تافتن گویند حتأ الکساء تافت ریشهٔ گلیم را و احتأ الکساء از باب افعال همچنین ٭ در صحاح است حتأت تافتم ریشهٔ گلیم را و در ختم حاشیهٔ ریزا جسپیده ازدی و این بهمزه و بی همزه هردو آمده است انتهی ٭ در قاموس است حتأ الثوب درخت جامه وا و احتأ الثوب از باب افعال همچنین ٭ در لسان العرب است درخت جامه را باردوم انتهی ٭ حتأ نیز بمعنی استوار کردن گره گویند حتأتُ العقدة و احتأتُ العقد ٭ از باب افعال محکم کردم گره را و بمعنی محکم کردن دیوار و جز آن گویند حتأتُ الجدار و غیره ٭ و احتأت الجدار و غیره از باب افعال محکم کردم دیوار راه حتی بر وزن کریم بست مقل ٭ حنتأ بر وزن زِبْرِج قَرْطَعب کوتاه و خرد سال در لسان العرب است که ازهری این کلمه را در لغت حَنت ذکر کرده و گفته رجل حَنتأ و امرأة حنتأ مردی و زنی که برخود نازد و در چشمهای مردم کوچك است ونیز این لغت را در رباعی آورده ٭ و گفته مردی که بشگفت آید تر احسن او راو در چشم مردم کوچك است ٭

٭ حجأ ٭ حَجَأ ٭ بفتحتین حریص و بخیل شدن ٭ حجی بالشیء از باب سمع بخل وحرص نمود به چیزی یا شاد شد و چنگ زد بآن و لازم گرفت او را تحجأ بالشیء از باب تفعل همچنین ٭ حجأ بالامر از باب فتح شاد شد به امر ٭ حجأه عن الشیء باز داشت او را از چیزه ٭ محجأ بر وزن ردمعنی ملجأ هو حجی بکذا او سزاوار چنین است

٭ حدأ ٭ وهی حجیة وهن حجایا ٭ هو حجی الیهم او پناه گیرند ٭ است بسوی آنها ٭ حدأة ٭ بالکسر بر وزن عنبة غلیواز و جوهری فتح را منع کرده ٭ در تهذیب است که گاهی فتحه هم میدهند لیکن کسره بهتر است ٭ حِدأ بر وزن عِنَب و حِداء بالمد و آن

نادراست وحِدْآن بروزن غلمان جمع * در لسان العرب است که ابو حاتم گفته که اهل حجاز طائر معروف یعنی غلیواز را حدی یا بالتصغیر گویند و آن خطا است ودرمثل است هو اخطف من حدأة یعنی اوربا ینده تر است از غلیواز * حدأة نیز بمعنی مقدم گردن اسپ حدأة بفتحتین سرطبر یا طبر وسرو پیکان تیر حدأ مانند قصبة وقصب وحِداء بروزن رجال جمع شماخ در وصف شتران تیزدندان گوید شعر * یباکرن العضاهَ بمقنعاتٍ * نواجذهن کالحدأ الوقیع * حدأ حدأ وراءك بندقه مثلی است که زده می شود برای کسی که ترسانیده شود بشر قریب ابن السکیت گفته حدأ تو خیم حدأة است وعامه بفتح گویند بی همزه وبندقه کلوله که بدان غلیواز رامی زنند وشرقی گفته حدأ بن نمره وبندقه بن مظّه دو قبیله اند از یمن از سعد عشیره وبعضی گفته حدأ بن نمره قبیلهٔ ایست از کوفه وبندقه قبیلهٔ ایست از یمن بغارت تاختند حدأ بر بندقه وخراب کردند بعد از آن بندقه تاخت بر حدأ وهلاك کرد اورا * حدئ علیه والیه از باب فرح یاری نمود اورا وباز داشت اورا از ظلم * حدئ بالمکان چسپید به مکان * حدئ الیه پناه برد باو * حدئ علیه خشم کرد براو حدئت الشاة برید هشد مشیمه درشکم گوسفند پس دردناك شد * حذأت الشئ از باب فتح باز گردانیدم شی را * حنداء بروزن قرطعب کوتاه خردسال * احرنباء * بروزن احرنجام آماده شدن برای خشم وشر * حزأ بالفتح برداشتن سراب کسی را * حزأ السراب الشخص از باب منع برداشت سراب شخص را واین لغتی است در حزاه یحزوه بی همزه * حزأ الابل جمع کرد شتران را و راند آنها را * حزأ المراة جماع کرد بازن * احزوزأ مثل اخشوشن مجتمع کردید * احزوزأت الابل مجتمع شدند شتران * احزوزأ الطائر بهم آورد طائر هردو بازوی خود را وجدا شد از بیضه * حشأ * بالفتح تیر ابر شکم زدن از باب ضرب * حشاته بالسهم تیر زدم بر شکم او شاعری در وصف کرکی گوید که طمع کرده بود در ناقهٔ او که نامش هباله بود فلاحشأنك مِشقصًا * اوسًا اُوَیس من الهبالة * کلمهٔ اوس درا ینجا بمعنی عوض است * حشأته بالسوط تازیانه زدم بر پهلو وشکم وی * حشأ المرأة جماع کرد بازن * حشأ النار افروخت آتش را مِحشأ بروزن منبر ومحشاء بروزن محراب گلیم درشت یا سپید

* حصأ *

خورد که لنگ بند ند بآن محاشی جمع * حصأ * بالفتح از باب ضرب و سمع سیراب شدن حَصأ من الماء سیراب شد از آب * حصأ الصبی شیر خورد بچه تا شکمش پر شد * حَصأ الجدی شیر خورد بزغاله تا پر شد شکمش او * حَصأت الناقة بسیار خورد ناقه گیاه یا آب یا هر دو را * حصأ بها گوز کرد * احصأه من الماء او اللبن سیراب کرد انید او را از آب یا از شیر * حنصأ بر وزن جعفر و حنصأوة بواو مرد ضعیف و خرد شاعری گوید * حتی یری الحنصأ وة الفروقا * متکیا یقمع السویقا

* حضأ *

* حضأ * بالفتح از باب منع آتش افروختن یا کشادن آتش را تا افروخته شود * حضأ النار و احتضاءها از باب افتعال * حضأت برافروخت آتش را پس افروخته شد شاعری گوید * شعر * باتت همومی فی الصدر تحضؤها * طمحات دهر کنت ادرؤها * محضأ بر وزن منبر و محضاء بر وزن محراب آتش کاو در صحاح است که حضأت النار بهمزه و بی همزه هر دو آمده است و چوبی که بدان آتش را حرکت دهند آنرا محضأ بر وزن مفعل گویند و هرگاه بی همزه استعمال کنند آن چوب را محضاء بر وزن محراب گویند انتهی ابیض حضئ بر وزن کریم سخت سپید

* حطأ *

* حطأ * بالفتح از باب منع بر زمین افکندن * حطأ به الارض بر زمین افکند او را * حطأ فلانا بکف زد بر پشت فلان * حطأته بیدی زدم او را بدست خود ابن عباس گفته اخذ رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بقفای فحطأنی حطأة فقال اذهب فادع لی فلانا یعنی گرفت رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم گردن مرا پس دست زد بر پشت من پس فرمود بخوان برای من فلان کس را * حطأ المراة جماع کرد با زن * حطأ گوز زد * در صحاح است حطأ بسلحه پلیدی انداخت انتهی * حطأبه عن رائه باز داشت او را از رای او * حطأت القدر بزبدها انداخت دیگ کف را * حطأ از باب منع و ضرب دید * حِطأ بالکسر بقیة آب * حطئ بهمزه بر وزن امیر مرد فرومایه گویند فلان حطئ بطئ فلان رذیل است و این از اتباع است * حُطَیئة بر وزن جهینة مرد زشت منظر یا کوتاه و لقب جرول شاعر است بعضی گفته اند که بسبب زشتی و کوتاهی قد باین لقب ملقب شد و بعضی گفته اند که جرول روزی همراه کودکان بازی می کرد که شنید * شد از وی آوازی که اذان کرد کودکان خندیدند او گفت چه شد شما را

که خنده می کنید نبرد آن مکر حطیئه پس از ان روز بحطیئه ملقب شد * حنطأ بروزن
جعفر و حِنطاوة مرد بزرگ شکم * حِنظِئ بروزن زِبرج همچنین عَنزة حنطئة بروزن
عُلَبِطة ماده بز پهنا ر فربه * حِنظارٌ * بروزن جِرد حل کوتاه بالا * حفأ * بفتحتین
بردی و آن گیاهی است مشهور در عرب که از شاخ و برگ او بوریا بافند یا بردی سبز
مادامیکه در رستنگاه بود یا بیخ بردی سپید که آن را می خورند * احتفأه از باب
افتعال از بیخ برکند آن را * حَفَأه از باب منع زد او را بر زمین * حَفَیسأ بروزن
سَمَیدَع کوتاه بد خلقت و جوهری همزه را زاید پنداشته در باب سین آورد صاحب
قاموس گوید که این از خطاء اوست * حکأ * بالفتح از باب منع استوار کردن گره حکأ العُقدَة
واحکأها از افعال واحتکأها از افتعال استوار کرد گره را * احتکأت العقدة استوار شد * حُکأة
بالضم وحُکَأة بروزن تُؤَدَة وحکاءة بروزن براة جانورکی است کوچک بعضی گویند که آن
کرپاشوی فربه است * ما احتکأ فی صدری خلجان نه نمود بسینهٔ من * در لسان اثبت
حکاء بالمد سرگین گردان نر * حلاءة * بروزن براده و حلوء بروزن صبور انچه سائیده
شود میان دو سنگ برای کشیدن در چشم * حلأه از باب منع واحلأه از باب افعال
در چشم کشید آن را * حلأله حلوءًا سائید برای او سرمه را * حلأه بالسیف
بشمشیر زد آنرا * حلأ به الارض افکند و برابر زمین * ازهری گفته جلأ به الارض
بجیم هم جائز است * حلأ المرأة جماع کرد با زن * حلأ فلانا کذا درهما داد فلان را
درهمای چند * حلأه تحلیأً و تحلئةً همچنین حُلاءة بالضم بروزن حُکا که پوست باریک
که دباغت کنند آنرا از چرم برد ارد * حلأ الجلد دور کرد پوست باریک را
از بالای جلد * حلأت حالئة عن کوعها باز کرد زن دباغت کننده گوشت را
از بند دست خود حالئه زنی که پاک کند چرم را از چرك و پوست باریك و آن گاهی
بسبب شتابی می خراشد بند دست خود را و این مثلی است که زده می شود درباره
کسی که برخود گیرد کار را و نیك ندانند آنرا * حلاءة بروزن سحابة زمین بسیار
درخت و نام موضعی است و باین معنی بالکسر هم آمده * حِلاء بروزن رجال کوههای اند
نزدیک شهر میطان که از ان آسیاها تراشیده به مدینه مشرفه می آرند واحد آن بتا است

* حلاُ الابل عن الماء تحلیئاً و تحلئة راندن شتران را از آب و باز داشت آنها را در حدیث است یَرِدُ علیّ یوم القیمة رهطٌ فیحلأون عن الحوض یعنی وارد خواهند شد روز قیامت بر من جماعتی پس رانده خواهند شد از حوض * حَلّأ السویق و احلاه شیرینی انداخت در پست * صاحب قاموس گوید که این صحاح روا ماهموز کرده اند * اند و حال آنکه غیر مهموز است چه از حلو است * ما احلأت الارض زمین روئید کی نبار زد تحلئ بروزن زبرج موی که بر روی پوست باشد * حلئ الادیم از باب فرح موی دار شد پوست * تحلئ نیز بمعنی چرک و سیاهی پوست * تحلئة بزیادت تا همچنین و پوستی که تباه کند آنرا کارد هنگام بر داشتن پوست باریک از روی * حلأ بفتحتین نخاله * حلئت الشفة نخاله دار شد لب * محلأة بالکسر آلة سردین محالئة نیز است از شاخ خبیث * رجل تحلئة بروزن زبرجة مردی که بچسپد بشخصی پس بطرف ملازمت دو غم اندازد او را * حمأة بالفتح و حمأ بفتحتین لای یعنی گل سیاه بدبو * قال الله تعالی من حمأ مسنون * حمأ بالتحریک * و حماء بروزن سماع لای ناک شدن آب * حمئ الماء از باب فرح لای ناک شد آب و تیره و بدبو کردید * حمئ علیه بهمزه زبی همزه خشمگین شد برو و مشهور نزد ابو عبید * بجیم است نه بحای مهمله * حمأت البئر از باب منع کشیدم لای را از چاه * احمأت البئر انداختم لای را در چاه * حمأ بالفتح و بفتحتین و بروزن قفا و حم بروزن اخ و حمو بروزن ابو پدر زن یا کسی از خویشان شوهر یا زن احماء جمع شاعری گوید * شعر * قلت لبواب لدیه دارها * تیذن فانی حموها و جارها * حمأة بالفتح گیاهی است * رجل حمئ العین بروزن خجل مرد چشم زخم رسان * حناء * بالکسر و تشدید نون و بالمد گیاهی است مشهور که زنان بر کفهای دست و پا می بندند تا سرخ شود حنان بالضم جمع * حنأ المکان از باب منع سبز و پیچیده شد گیاه مکان * حنأ المرأة جماع کرد با زن * اخضر حانئ سخت سبز * حنأ لحیته تحنیئاً و تحنئة خضاب کرد و بمعنی حنود الحنا فتحنأت پس رنگین شد ریش * ابراهیم بن علی و یحیی بن محمد و هارون بن مسلم و عبد الله بن محمد و خضر بن محمد صاحب الاجزاء الحنائیات و علی بن محمد و ابو طاهر محمد بن الحسین

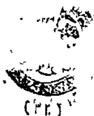
حمأ * حناء *

وجابر بن یاسین وابوالحسین محمد بن عبید الله وغیر ایشان حنائیون محدثانند منسوب به بیع حنا * حناءة بالکسر و بتشدید نون و بمد چاهی است ونام مردی * حناء تان دو ریگ توده اند در دیار تیم * وادی الحنا وادیٔ است مشهور میان زبید وتعز

*حاء * نام مردی است

* فصل الخاء *

* خَبأ *بالفتح پنهان کردن * خبأه از باب منع وخبّأه ازباب تفعیل واختبأه ازباب افتعال پوشیدن اورا* اختبأتُ پوشیده شدم *امرأة خُبأةٌ بروزن همزة زنی که ازخانه برون نیاید ودر صحاح است زنی که خود را نماید وبعد از ان بپوشد زبرقان گوید انّ ابغض کنائنی الیّ الخُبأة الطُلَعة ناخوشترین زن پسر نزد من خود را نماینده وبعد ازان پوشنده است ودر روایتی الطُّلَعة القبعة نیز آمده است وآن زنی که سر برآرد بعد ازان درپرده کشد تاجمال خود رابر مردم جلوه دهد * خُبأة صدق خیرٌ من یفعة سَوْء زن شرمگین بهتر است از پسر بد واین مثلی است که زده می شود درباره مرد کم نام یعنی باوصف کم نامی بهتراست از شهرت باشر وبدی * خَبأ بالفتح و خَبِی بروزن کریم و خَبیئة بروزن کریمة چیزی که پنهان کرده شود * خَبأ الارض روئیدگی زمین * خبأ السموات باران هو الذی یُخرج الخبأ فی السموات والارض وشت که برمی آرد باران ورو ئیدگی را * خبأ موضعی است بمدینه وو ادی است بمدینه * خبأة بالفتح روئیدگی * خباء بروزن کتاب داغی است که نهاده می شود درمحل پنهان ناقة خبیئة خبیئة ناقة داغ نهاده شده درمحل پنهان اَخبئة جمع خباء بالکسر خیمه یا باین معنی یائی است * خبیئة بروزن کریمه بنت رباح بن ربوع بن ثعلبه وبنت علی بن عدنان وآن مادر مضر بن نزار بود * ابو خبیئة محمد بن خاتم کوفی ملقب بسورالاسد *مخبأة بالضم وبالتخفیف زن مخدّره که هنوز شوهر نکرده باشد * خبیئة بن کنّاز والی اُبلّه واو آنکسی است که عمر درشان او گفت لا حاجة لنا فیه هو یخبأ وابوه یکنز یعنی مارا باوی حاجتی نیست چه اومی پوشد وپدرش مال را گنجینه می نهد * خبیئة بن راشد شیخ سعید بن عفیر * وابو خُبیئة

بر وزن جهینة محمد بن خالد و شبیب بن ابی خبیئه و همچنین علی بن خبیئة قرشی
محدثانند * کویند خابئی مکر خائب * در حدیث است ابتغوا الرزق فی خبایا الارض یعنی
بخواهید رزق را در پوشیدگیهای زمین * در نهایه است خبایا جمع خبیئه است
ومراد ازوی اینجا زرع وکشت است چه هرگاه تخم در زمین افشانده می شود پنهان
کرده می شود در وی وممکن که مراد ازوی معدنها بود که حق تعالی آن را در زمین
پنهان کرده است انتهی * کویند لفلانٍ مَخابئ برای فلان مخزنها است * خاباته ما کذا
پرسیدم ازوی چیست چنین یعنی چیستان * اختبأ له خبیأ پوشید چیزی را برای وی پس
پرسید وی را ازان چیز * خابیه خم در اصل مهموز است لیکن همزه آن بجهت استثقال در کثرت
استعمال متروک شده است مانند بریّه وذریّه چنانکه ابو منصور بآن تصریح کرده است

* ختأ * *

* ختأ * بالفتح باز داشتن از کاری ختأه از باب منع باز داشت اورا از کاری * اختتأ له
از باب افتعال فریب داد اورا * اختتأ منه پوشیده شد ازو از ترس یا از شرم یا ترسید ازو
شاعری کوید * شعر * ولا یرهب ابن العمّ منی صولتی * ولا اختتی من قوله المتهدد *
همزه اختتی را حذف کرده برای ضرورت شعر * اختتأ الشئ در ربود چیز را * اختتأ الرجل
دگرگون شد رنگ مرد از خوف پادشاه ومانند آن * مَفازةٌ مُختَتِئَةٌ صحرائی که شنیده
نشود در وی آواز ونیافته شود در راه در وی

* خجأه

* خجأ * بالفتح جماع کردن خجأ المرأة
از باب منع جماع کرد با زن * خجأ اللیل مایل شد شب * خجأ الرجل خوار شد مرد * خجأه زد
اورا * رجل خُجَأة بضم اول وفتح دوم وسوم مرد بسیار جماع کننده * فحل خجأة نر بسیار
جماع کننده * امرأة خُجَأة زنی که بسیار شهوت جماع دارد در مرد پرگوشت وگران ونادان
وبمعنی مضطرب چنانکه در محکم است * خجئ از باب فرح حیا کرد وفحش گفت * اخجأه
الحاح کرد ازوی در سوال * تخاجؤ درنگ شدن در رفتن شاعری کوید * شعر * دمرا التخاجؤ
وامشوا مشیةً سجحا * انّ الرجال اولو عَصب وتذکیر * صاحب قاموس کوید که جوهری
در اینجا خطا کرده که تخاجی را از ذوات الهمزه شمرده وصواب تخاجی است بیا چه
هرگاه ضمه می دهند بهمزه خوانند وهرگاه کسره می دهند بیا * تخاجؤ نیز بمعنی
آماسیدن کون مرد وبر آمدن آن بطرف پس

* خدأه

* خدأه * بالفتح وخدء بر وزن قعود در خداء

بروزن ذهاب فروتنی کردن * خذأله از باب منع وفرح واستخذأ از باب استفعال فروتنی کرد و منقاد او شد * اخذأ فلان فلانا خوار کردانید فلان فلانرا خذأ بفتحتین ضعف دل بسبب نامردی یا خوف و جز آن * خرء * بالضم پلیدی خروء بروزن جنود وخرآن بالضم جمع شاعری در هجو گوید * شعر * کأن خروء الطیر فوق رؤسهم * اذا اجتمعت قیس معا و تمیم * خرأ بالفتح وخرأة بالفتح و بالکسر وخروءة بالضم ریدن از باب سمع خرأ الرجل ریدمرد * خراء بالکسر و بالمد اسم مصدر بمعنی پلیدی در حدیث است علمنا رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم کل شئ حتی الخراء تعلیم داد مارا پیغمبر خدا هر چیز را حتی که نشستن را برای قضای حاجت * ابن اثیر گفته خراء بالکسر و بالمد نشستن برای قضای حاجت و اکثر راویان بفتح خا گفته اند و محتمل است که بالفتح مصدر باشد و بالکسر اسم مصدر * در عباب است که روایت بکسر خاست و آن لغت فصیح است * در مصباح است که بالفتح غیر ثابت است * در اساس است فلان اعرف بالخراءة منه بالقراءة فلان عارف تراست به آداب ریدن از قراءت * مخرأة بروزن مشعلة و مخراة بالف و مخروءة بالفتح و بضم راء جای پلیدی و بمعنی برآمدن جای پلیدی چنانکه در صحاح است * خسأ * بالفتح و خسوء بروزن قعود راندن سگ * خسأ الکلب از باب منع راند سگ را * خسأ الکلب و خسئ از باب فرح و انخسأ از باب انفعال دور شد سگ کلب خاسئ سگ دور شده قرد خاسئ بوزنه دور شده * قال الله تعالی کونوا قردة خاسئین باشید بوزنه های دور شده * خسئ الرجل فروتنی کرد مرد و خوار و ذلیل شد خاسئ خوار و ذلیل * در قاموس است خاسئ از سگ و خوک و اشیا طین رانده شده که گذاشته نشود تا نزدیک مردم شود * خسأ البصر کند شد نظر قال الله تعالی ینقلب الیک البصر خاسئا خواهد برگشت بسوی تو نظر و حالیکه کند است * خسئ بروزن کریم پشم ردی * تخاسأ القوم و خاسؤا باهم سنگ انداز ی کردند قوم * بینهم مخاسأة میان آنها سنگ اندازی ردوری است * خطأ * بالفتح و بفتحتین بروزن سحاب ناراست اخطأ خطاء و خاطئة و تخطأ و خطئ از باب سمع خطأ و خطأة هر دو بالکسر خطا کرد و در قرآن است لیس علیکم جناح فیما اخطأتم به نیست بر شما گناهی

در آنچه خطا کرد بدان ٭ ما اَخطأ ٭ صیغهٔ تعجب است از خطی نه از اخطأ ٭ اخطیت بیا لغتی است یا شکستگی زبان است ٭ در صحاح است که اخطیت بیا نمیگویند یا بعضی گفته اند انتهی ٭ خطیئه بر وزن فعیله گناه یا گناهی که بقصد صادر شود ٭ خطأ بالکسر همچنین ٭ خطأ بفتحتین گناه بی قصد ٭ خطایا و خطائی جمع ٭ در صحاح است خطایا اصلش خطاءِ ٭ بود بر وزن فعائل دو همزه بهم آمدند دوم را بسبب کسرهٔ ماقبل بیا بدل کردند پس ثقیل شد و جمع هم ثقیل است با ثقالت معتل پس یا را با الف بدل کردند بعد ازان همزهٔ اول را بیا بسبب خفای آن میان دو همزه ٭ خطّأ ٭ از باب تفعیل گفت او را که خطا کردی تخطئة و تخطیٔ مصدر ازان ٭ خطئ از باب سمع همچنین خطأ و خطأة هر دو بالکسر مصدر ازان ٭ در صحاح است که ابو عبیده گوید خطئ و اخطأ هر دو لغت بمعنی واحد اند امرأ القیس گوید ٭ شعر ٭ یا لَهفَ هند اذ خطئن کاهلا ٭ بمعنی اخطأن انتهی ٭ خطیئه بر وزن فعیله اندک از هر چیز گویند بارض بنی فلان خطیئة من وحش در زمین بنی فلان اندک از وحشیان اند ٭ خطئ فی دینه و اَخطأ رفت در دین خود براه خطا بقصد یا بغیر قصد بعضی گویند خاطئ بقصد گناه کننده و مخطی کسی که ارادهٔ صواب داشته باشد و در خطا افتد ٭ مع الخواطی سهم صائب مثلی است که زده می شود دربارهٔ کسی که خطا بسیار کند و گاهی صواب آرد ٭ خطأت القدر بزبدها از باب منع انداخت دیگ کف را ٭ تخاطأ ٭ از باب تفاعل و تخطّأ ٭ از باب تفعل گفت او را که خطا کردی شاعری گوید ٭ شعر ٭ الا اَبلغا خلتی جابرا بان خلیلک لم یقتل ٭ تخطأت النبلُ اَحشاءه ٭٭ واُخِّرَ یومی فلم یُعجل ٭ مستخطئة ناقه که بر وی نر جهد و حامله نشود ٭ در اساس است اَخطأ المطر الارض نرسید باران زمین را ٭ یوم خاطئ النوء و خطّأ الله نوءک فتح باب نشوی بمطلب خود شاعری گوید ٭ شعر ٭ واذا السنون الدهن خُطّئ نوءها وترومق النوا لغرر الکاذب ٭ فلان اخطأ الطریق غلط کرد فلان راه را ٭ اخطأ الرامی الغرض خطا کرد تیرانداز نشانه را ٭ اخطأ نوءه فلان نرسید بمدعای خود ٭ خفأ ٭ بالفتح بر کندن و بر زمین زدن خفأه ٭ از باب منع بر کند و بر زمینش زد ٭ خفأ بیته بر کند خیمهٔ او را و انداخت آن را بر زمین ٭ خفأ القربة شکافت مشک را و بگذاشت

٭ خفأ ٭

آن زاد وحوض تا زمین آبش را فرو نبرد * خلاء * بالفتح وخلاء بروزن کتاب وخلوء بروزن قعود نشستن ناقه یا حرونی کردن آن بحدی که جا نکذارد * در صحاح است حرونی کردن ناقه بی سبب * خلأت الناقة وخلأ الجمل از باب منع فعل از آن خالئ وخلوءة صفت از وی و بعضی کفته اند که مختص به مادهٔ شتران است * در صحاح است که استعمال خلاء در ناقه است چنانکه استعمال الحاح در جمل وحران در اسپ کویند * خلأت الناقة والحّ الجمل وحرن الفرس * در عباب است که ناقه خالئة بزیادت تا نمی کویند * خلأ الرجل نکذاشت مرد جای خود را * خلوء بروزن قعود مصدر از آن * تخلئ بروزن زبرج وبفتح تا هم آمده است بمعنی دنیا شاعری کوید * شعر * لو کان فی التخلئ زید ما نفع * لانّ زیدا عاجزا لرای لکع * وبمعنی طعام وشراب کویند لو کان فی التخلئ ما نفعه * خلأ القوم کذاشتند قوم کاری را وشروع کردند کار دیکر * در نهایه است خلاء بالکسر بمعنی مباعدت ومجانبت در حدیث ام زرع است کنت لك کابی زرع لامّ زرع فی الالفة والوفاء لا فی الفرقة والخلاء بودم من برای تو مانند ابی زرع برای ام زرع در الفت وموافقت نه در فرقت ومباعدت * خمأ * بفتحتین موضعی است * خنأ * بالفتح بریدن از باب منع خنأت الجذع وخنیته بالیاء برید مرتهٔ درخت را * خاء بك علینا * بکسر همزه اسم فعل است بمعنی اعجل ای شتاب کن * صاحب قاموس این لغت را در همین باب آورده وجوهری این را در باب معتل ذکر کرده

* فصل الدال المهملة *

* دأدأة * بروزن دحرجة ودئداء بروزن دحراج سخت دویدن یا بشتاب رفتن * در صحاح است سخت دویدن شتر شاعری کوید * شعر * واعرورت العلط العُرضیّ ترکضه * امّ الفوارس بالدّئداء والرّبعة * دأدأ فی اثره رفت از پی او * داداً الشئ حرکت داد شئ را وسکون داد شی را و پوشانید شئ را * تدأدأ الشئ جنبیده شد شی و آرام کرفت و پوشیده شد * دأداء بالفتح و بالمد ودئداء بالکسر و بالمد ودؤدؤ بروزن عصفور آخر ماه دآدی جمع اعشی کوید * شعر *

تدار که فی منصل الال بعد ما ه مطی غیرد ادا و قد کاد یعطب ٭ د رحدیث است
انه نهی عن صوم الدادا منع نمود پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم از روزه
داشتن آخر ماه و بعضی گویند که مراد از دادا روز شک است و بعضی گویند
دادا ردیدا ردو دو شب بیست و پنجم و شب بیست و ششم و شب بیست و هفتم
و بعضی شب بیست و هشتم و شب بیست و نهم را گویند و بعضی گویند سه شب آخر
از ماه ٭ در صحاح است دادی سه شب آخر ماه پیش از شبهای محاق انتهی ٭ لیلة دأدأ
بروزن جعفر و دأدأة بروزن دحرجة رهرد و بمد هم آمد شب سخت تاریک
در حدیث است الیس عفرا اللیالی کالدآدی نیست شبهای ماه مانند شبهای تاریک
بسبب پوشیده شدن ماه در ان ٭ تدأدأ الشیء گرد گردیده شد شیء ٭ تدأدات
الابل گردانید تد شتران آوازها را در شکمهای خود ٭ گویند تدأدأ الخبر
در نگ کرد خبر ٭ تدأدأ حمله خمید بار او از گرانی ٭ تدأدأ الرجل فی مشیته
جنبید مرد در رفتار ٭ تدأدأ القوم انبوهی کردند قوم ٭ تدأدأ عنه کناره
کرفت ازوی ٭ دادأة بروزن فعللة آواز افتادن سنگ بر آب راه و مسیل گویند
سمعت للحجر أدأدأة شنیدم برای سنگ آواز افتادن و بمعنی انبوهی کردن ٭ دأداء بروزن

٭ دبأ ٭

صلصال بمعنی میدان کشاده ٭ یا بمعنی پشتهای فراخ و زردهای فراخ ٭ دبأة ٭ بالفتح
گریختن دبأ الامر و دبأ علی الامر از باب تفعیل پوشید کار را ٭ دبأ بالفتح ساکن شدن ٭ دبأ

٭ دثأ ٭

از باب منع ساکن شد ٭ دبأ بالعصا زد بچوب دستی ٭ دثئی ٭ بروزن هربی بارانی که بعد سختی
گرما بارد و ثعلب گفته بارانی که بعد ظهور دمار و غ بار دو بچگان گوسفند که در موسم

٭ درأ ٭

گرما زائیده شوند ٭ درأ ٭ بالفتح و درأة بزیادت تا دفع کردن درأه از باب منع دفع کرد
او را و در حدیث است ادرأوا الحدود بالشبهات دفع کنید حد و دررا بسبب شبهه و بمعنی
مندفع شدن ٭ در حدیث است درأ السیل مندفع شد سیلاب ٭ اندرأ السیل از باب
انفعال ٭ همچنین درأ الرجل بر آمد مرد و بیرون رفت یکبارگی ٭ در صحاح است درأ
علینا فلان درؤا بالضم و اندرأ از باب انفعال بر آمد ناگاه فلان و از آن است کوکب
دری بروزن سکین بسبب بسیاری درخشندگی آن ٭ درأ الکوکب درؤا درخشید

ستاره * ابو عمرو علا گفته که پرسیدم مردی را از قبیلهٔ سعد بن بکر که از مردم
ذات عرق بود که شما این ستارهٔ بزرگ را چه گوئید گفت دری بکسر اول و او فصیح
ترین مردم بود * ابو عبید گفته که اگر دال دری را ضمه دهی منسوب خواهد شد
بسوی در بروزن فُعلّی و مهموز خوانی چه در کلام عرب فُعیل نیامده است و کسیکه
از قاریان مهموز خوانده است نزد وی دُرّیء است بروزن فعول مانند سُبّوح
بسبب ثقالت ضمه عین را بکسره بدل کردند و واو را بیا و اخفش از بعضی عرب دَرّیء
بهمزه روایت کرده است و بروزن فعیل مفتوح الاول خوانده بسبب تابندگی آن
* و فرا گفته عرب ستارهای کلان را که نامش نمی دانند دراری گویند * صاحب قاموس
گوید کوکب دُرّی بروزن سکّین و بالضم نیز آمده ستارهٔ تابان و درخشان و در کلام
عرب فُعّیل غیر از مُریق و دُرّی بالضم نیامده است * جاء السیل دَرْءاً بالفتح و بالضم نیز آمده
آمد سیلاب از مکان غیر معلوم * و در صحاح است جاء السیل دُرءاً بالضم آمد سیلاب
از شهود و انتهی * تدارؤ با هم دفع کردن و اختلاف نمودن در حدیث است اذا تدارأتم
فی الطریق هرگاه یکدیگر را دفع کنید و اختلاف نمائید در راه و در قرآن است فادّارأتم
فیها در اصل تدارأتم بود تا را بدال بدل کردند و دال را در دال ادغام نمودند
و همزه را زیاده کردند تا ابتداء بسکون لازم نیاید * مداراة یکدیگر را دفع کردن
و مخالفت کردن در حدیث است کان لایُدارئ ولایماری بود که شور و شغب و جنگ
نمی کرد * و در صحاح است مداراة بمعنی آشتی و حسن خلق مهموز و غیر مهموز
هر دو آمده است چنانکه احمر روایت کرده گویند دارأته و داریته ترسیدم
از وی و نرمی کردم با وی * در قاموس است دارأته بمعنی داریته دفع کردم او را
و نرمی کردم با وی و این از اضداد است * رجل ذو تُدرأ بالضم و تدرأة بزیادت تا
مرد با عزت و شوکت دفع کنند دشمنان را از ذات خود * عباس بن مرداس گوید
* شعر * وقد کنت فی القوم ذا تُدرأ * فلم اُعطَ شیئاً ولم اَمنع * در صحاح است و قولهم السلطان
ذو تدرأ بضم تا بمعنی صاحب سامان و قوی بر دفع دشمنان از ذات خود و آن اسمی است
موضوع برای دفع و تاء آن زاید است چنانکه در ترتب و تنضب و تنفل است

• درأبا الفتح خمید کی و کجی نیز • وجز آن کویند اقمت درأ فلان راست کردم
کجی فلانرا متلمس کوید • شعر • وکنا اذا الجبار صعّر خدّه • اقمنا له من دَرئه
فتقوما • در صحاح است وازان است قول عرب بذات درء جاء صاحب کجی
• درأ نیز نام مردی است و بیرون جستگی کوه که مانند بال مرغ باشد • درأ الشیء
فراخ کرد و کسترد شیء را وازان است قول عرب یا جاریة اذرئی لی الوسادة
ای جاریه بکستر برای من تکیه را • دریئة بر وزن شریة حلقه ایست که بران
نیزه بازی وتیراندازی بیاموزند • عمرو بن معد یکرب کوید • شعر • ظللت کانی
للرماح دَرِیئة • اقاتل عن ابناء جرم وفرّت • اصمعی کفته که بایمعنی مهموز است
ونیز دریئه انچه در پس آن از شکار پنهان شد وفریب دهند • ادّرأت الصید از باب
افتعال کرفتم برای شکار دریئه را • تدرّأ او پنهان شد ند از چیزی تا او را فریب
دهند • در صحاح است دریئه شتری وجز آن که در پس آن شکاری پنهان شود
وفرصت تیر انداختن یافته تیر بر شکار اندازد • ابو زید کفته که بایمعنی مهموز است مشتق
از درأ بمعنی دفع کردن چه آن شتر وجز آن را بسوی شکار دفع میکنند • در نهایه است
دریئه شتری وغیر کاری وجز آن که آنرا اول در جانوران وحشی بگذارند تا بآن مانوس
شوند بعد ازان در پس آنها مخفی شده آنها را شکار می کنند انتهی • درأ البعیر غدودناك
شد پشت شتر وآماسیده کشت • دروء بضمتین مصدر ازان بعیر دارئ وناقه دارئ شتر
وناقه غدودناك وآماسیده پشت • ادرأت الناقه بضرعها فرود آورد ناقه شیر را در پستان
وفرو هشت پستان را هنکام بچه آوردن • ناقه مدرئ صفت ازوی • دُرُوء الطریق
بالضم کفتکی وشکافهای راه • درأ بر وزن جبل نامی است • دنأ • بالکسر وبالتحریك
نیز آمده • ودفاء بر وزن سماء ودفاءة بر وزن کرامة بمعنی کرم شدن • دفئ از باب فرح
وکرم وتدفأ از باب تفعل واستدفأ از باب استفعال کرم شد • دفأ بالکسر نیز پوشش
کرم اسم ازان اذفاء جمع • کویند ما علیه دفأ نیست بروی پوشش کرم ونمی کویند
ما علیه دفاءة چه آن مصدر است بخلاف دفأ که آن اسم است • دفأ الحائط پناه دیوار
کویند اقعد فی دفء هذا الحائط بنشین در پناه این دیوار • رجل دفئ بر وزن فعیل مرد

دفأ •

کرم جامه پوشیده * رجل دفآن بر وزن فعلان وامرأة دفای همچنین * در صحاح است
تدفأ الرجل بالثوب از باب تفعل واستدفأ به از باب استفعال وادّفأ به از باب
افتعال پوشید مرد انچه گرم کند او را انتهی * ادفأه از باب افعال پوشانید او را
دفاء یعنی جامهٔ گرم و آن بر وزن کتاب اسم مصدر راست مانند دفأ * ارض دَفِئة ودفیئة
بر وزن فعیلة ومدفأة زمین گرم * یوم دفیء بر وزن فعیل روز گرم * لیلة دفیئة
شب گرم * دفؤت لیلتنا از باب کرم گرم شد شب ما * ابل مُدفاة بفتح فای مخفف
ومُدفئة بکسر فای مخفف ومدفّاة بفتح فاء مشدد ومُدفّئة بکسر فاء مشدد شتران
بسیار پشم و پیه * در صحاح است مدفئة بکسر فای مخفف شتران بسیار چه بعضی
ازان گرم می کنند بعضی را به انفاس خود و بتشدید فاهم آمده * مدفاة بفتح فای مخفف
شتران بسیار پشم و پیه را این مروی است از اصمعی شاعری گوید * شعر * وکیف
یضیع صاحب مُدفآت * علی اثباجهن من الصّقیع * دفئی بر وزن عجمی بارانی که بعد
شدت گرما بارد و در صحاح است بارانی که بعد ایام بهار و پیش از موسم گرما و تاانکه
سماروغ از زمین رفته باشد وچیزی ازان نماند وببارد * دفئیة بزیادت تا بر وزن عجمیة غلّة
که پیش از موسم گرما برداشته شود * دفء بالکسر بچهای شتران و پشمهای شتران وانچه بدان
نفع بردارند از شتران و در صحاح است شیر شتران وانچه بدان نفع بردارند از شتران در قرآن
مجید است لکم فیها دفء برای شماد رستوران یعنی شتر و گاو و گوسپند پشمها و بچها ست
و بمعنی عطیهٔ بسیار * ادفاه بسیار داد او را عطیه * در اساس است ادفأت فلانا دفأته
بسیار کردم عطای او را و داد مرا و عطای بسیار شاعری گوید * شعر * فدفأ ابن
مروان ودفأ ابن امه * یَعیش به شرق البلاد وغربها * انتهی * ادفأ القوم مجتمع
شد قوم * دفأ بالتحریک کوزه پشتی * رجل ادفأ مرد کوزه پشت * امرأة دفآء بر وزن
حمراء زن کوزه پشت * در لسان العرب است ادفأت الابل علی مائة زیاده شدند شتران
بر یکصد * دکأ بالسکون دفع کردن و مزاحمت نمودن از باب منع * دکأهم دفع کرد آنها را
* تداکؤا ازدحام و تدافع کردند * داکأ القوم از باب مفاعلة مزاحمت کرد قوم را * داکأت
علیه الدیون انبوهی کرد بروی قرضها * دناءة * بر وزن کرامة ودنوءة بضمتین ناکس

ونفرومایه و بی باک شدن از باب منع وکرم • رجل دنیء و دانیء مرد ناکس وفرومایه و بی باک • دنی نیز مرد لاغر و باریک اندام وحقیر • دنیئة نقصان و عیب و خصلت بد • ادناء بالفتح و دناء بالضم جمع • دنأ الرجل ناکس وفرومایه و بی باک شد مرد • ادنأ الرجل مرتکب امر دنی شد مرد • دنیء از باب فرح کوزه پشت شد مرد • ادنی مرد کوزه پشت • دنآء بر وزن حمراء زن کوزه پشت • تدنأه برانگیخت او را ابر دنائة

• داء • بیماری ادواء جمع • داء الرجل بدا مثل خاف یخاف • داء ازباب افعال بیمار شد • کویند تدد نت یا رجل و ادأت بیمار شدی تر ای مرد • داء ومدیء بیماره • دائیة ومدئیة زن بیماره • ادأته انا رسانیدم او را به بیماری • در صحاح است که متعدی ولازم هر دو آمده • داء الذئب بیماری کرسنکی • رجل ذیئ بروزن خیر مرد بیماره • ذیئة بزیادت تاز ربیماره • ذاءة بروزن ساعة کرهی است نزدیک مکه معظمة و موضعی است برای قبیلة هذیل • ادواء بروزن اسماء نیز نام موضعی است • دزداءة بروزن دحرجة شور و غوغا واختلاط آوازها از ابو زید منقول است که هرگاه کسی را متهم کنی کوئی ادأت اداءة بروزن اقمت اقامة و ادرات ادواء ابروزن اکرمت اکراما با تعلیل و بی تعلیل هر دو مستعمل است • در صحاح است به داء ظبی او را بیماری آهو است یعنی صحیح و سالم است و هیچ بیماری ندارد مانند آهو

• فصل الذال المعجمة •

• ذاذاء • ذاذاء • بالفتح و بالمد و ذأذأة بزیادت تاز جرکردن و اضطراب نمودن در رفتار و در لسان العرب است زجرکردن حلیم سفیه را انتهی • تذأذؤ بروزن تدحرج و ذاذأة بروزن دحرجة اضطراب نمودن در رفتار • ذبأة • ذباة • بالفتح زن نوجوان لاغر و تمکین رسبک جان • ذرأه • ذرأ • بالفتح آفریدن ذرأ الله الخلق از باب فتح آفرید خدا خلق را • ذرأ الشیء بسیار شد چیز • از این است اشتقاق ذریة بهر سه حرکت و یای مشدد یعنی اولاد جن و انس خواه از قسم ذکور باشد خواه از قسم اناث خواه مختلط از هر دو و ترک کرده است عرب همزه آنرا بسبب کثرت استعمال • ذراری و ذریات جمع • در حدیث است خلق الله آدم حین خلقه فضرب کتفه الیمنی فاخرج ذریة بیضاء کانهم الذر وضرب کتفه الیسری

فاخرج ذریة سوداء کانهم الحمم فقال للذی فی یمینه الی الجنة ولا ابالی وقال للذی فی کتفه الیسری الی النار ولا ابالی آفرید حق تعالی آدم راهرگاه آفرید پس بزد برشانهٔ راست او وبرآورد اولاد سپید فام را که مانا به مورچه بودند وبزد برشانهٔ چپ او پس برآورد اولاد سیه فام را که مانا با نکشت بودند پس فرمود برای کسانیکه درجانب یمین او بودند راه شما بجنت است وباک ندارم وفرمود برای کسانیکه درجانب یسار او بودند راه شما بسوی دوزخ است وباک ندارم * وبعضی گویند که ذریة مشتق از ذرأ است بمعنی پراکندن چه حق تعالی پراکنده کرد اولاد آدم را بر روی زمین یا آفرید پراکنده بر روی زمین * ذُرأة بالضم وذرأ بالتحریك پیری یا ابتدای سفیدی موکه در مقدم سر ظاهر شود * ذرئ شعره از باب فرح ومنع سفید شد موی او * اذرأ مردی که مویش آغاز کند به سفیدی * ذرآء بروزن حمراء زنی که مویش آغاز کند به سفیدی * کبش اذرأ کبشی که در سرش سفیدی بود یا هردو گوش او ابلق باشند وتمام بدن سیاه * در اساس البلاغة است شاة ذرآء گوسفند سفید سر یا سفید رو * اذرأه از باب افعال درغضب آورد او را وترسانید وحریص کردانید او را برچیزی ومضطرب کردانید او را بسوی چیزی وجاری وروان کرد او را * درلسان العرب است اذرأ الرجل بصاحبه بزانگیخت مرد را بر صاحب خود انتهی * اذرأت الناقة فرود آورد ناقه شیر در پستان * ناقة مذرئ ناقهٔ فرود آرنده شیر در پستان * بلغنی ذرأ من خبر رسید مرا پارهٔ از خبر وبعضی گفته اند بمعنی اندکی از قول شاعری گوید * شعر * اتانی عن مغیرة ذرأ قول * وعن عیسی فقلت له کذاکا * در صحاح است بروایت بعضی ذرأت الارض تخم افشاندم در زمین زرع * ذرئ صفت از ان شاعری گوید * شققت القلب ثم ذرأت فیه * هواك فلیم فالتام الفطور * ودر روایت صحیح ذریت بی همزه است ودر بعضی روایت ذررت بتکرار راهم آمده است در حدیث است وهم ذرأ النار بالفتح آنها پیدا کرده شدند برای آتش * در صحاح است ومن قال ذرو النار بغیر همزة اراد انهم یذرون فی النار * ذرأ نیز بمعنی مانع وپرده گویند ما بینهما ذرأ نیست میان ما حائلی * ذرأة بالکسر خواندن میش را برای دوشیدن شیر بلفظ ذره ذره * ملح ذرآنی بالفتح وسکون را

وبتحریك را نیز آمده • نمکی است سخت سفید ماخوذ از رأة بالضم بمعنی سفیدی
راند رانی بدال مهمله خطاست چنانکه در صحاح وقاموس است • ودر اساس البلاغة

• ذمأ •

است گویا منسوب است به ذرأ بزیادت الف ونون • ذمأ • بالفتح دشوار شدن بر کسی

• ذیأ •

• ذمأ علیه از باب منع دشوار وشاق شد بروی • تذییء • از باب تفعیل پختن گوشت را
تا مهرا شود در مجرد آن مستعمل نیست • ذیّأتُ اللحم پختم گوشت را تا مهرا شد
وا از استخوان جدا گشت • تذیّأ الجُرح فاسد شد زخم وپاره پاره گشت • تذیّأ وَجهُهُ
آماسید روی او وبعضی گفته اند تذیؤ جدا شدن گوشت از استخوان به ذبح یا به فساد

• فصل الراء •

• رأرأ •

• رأرأة • بر وزن دحرجة گردانیدن یا جنبانیدن حدقهٔ چشم وتیز کردن نظر را
• رأرأ السَّحابُ والسَّرابُ درخشید ابر وسراب • رأرأت المرأة بعینیها
درخشانید زن هر دو چشم خود را وبگردانید • امرأة رأرأ بر وزن جعفر ورأراء
بر وزن سلصال ورارأة بزیادت تا صفت از آن • در صحاح است از ابو زید گویند
رأرأتَ عینا • هرگاه کسی بگرداند هر دو چشم خود را • رجل رأرأ العین بر وزن
فعلل صفت از آن انتهی • رأرأة نیز خواندن بزن را بکلمهٔ أرَأرْ • رأرأت الظباء
جنبانیدند آهوان دمهای خود را • رارأت المرأة دید زن در آئینه • رارأة •

• ربأ •

بر وزن فعللة ورأراء بر وزن فعلال دختر مرد ابن أدّ • ربأ • بالفتح نگهبانی کردن
وطلیعه شدن • ربأت القوم وربأت لهم از باب منع وارتبأتهم از باب افتعال ورابأتهم
از باب مفاعلة نگهبانی کردم قوم را وطلیعه شدم از برای شان در حدیث است
مَثلی ومُثلکم کرجل ذهب یَربأ اهله یعنی حال من وحال شما مانند مردی است که رفت
برای نگهبانی قوم خویش • ربأ مرتفع شد وبلند گردید • ربأ الشیء بلند کردن شیء را
• ربأ الارضَ اصلاح نمود زمین را • رَبأ الشیء بر داشت شیء را • ربأ جمع کرد از هر طعام
دگرانی کردد در رفتار وبر آمد بر مکان بلند تا نگاهبانی کند قوم را از اعداء • ارتبأ از باب
افتعال همچنین • ربأته ترسیدم از وی ونگاهبانی کردم او را • در صحاح است رابأت الشیء
از باب مفاعلة ترسیدم از شیء انتهی • در اساس است ارتبأ الشمس متی تغرب انتظار کرد

آفتاب را که کی غروب کند شاعری گوید * شعر * فظل مرتبأ للشمس تصهره * حتی اذا الشمس مالت جانبا عدلا * انتهی * مربأ بالفتح ومربأة بزیادت تاومرتبأ بضم اول وفتح تا جای دیدبان * ربأت المربأة وارتبأتها از باب افتعال برآمدم بر مربأ * ربئ بر وزن کریم و ربیئة بروزن کریمة طلیعه * ربأ یا جمع * در صحاح است انی لاربأ بك عن هذا الامر بلند می دارم ترا ازین کار * ابن سکیت گفته ما ربأت ربأ فلان ندانستم او را و باك نداشتم ازوی * ربأته از باب تفعیل بردم او را * مربأ بالکسر نردبان * رباءة بروزن کرامت مطهره و آبدستان که از چهار تای چرم سازند * رتوء * بالضم استوا کردن کوه را * رتأ العقدة از باب منع استوار کرد گره را * رتأ فلانا کاو فشرد فلانرا * ارتأ اقامت کرد و روان شد * رتان بفتحتین نزد یك نزد یك نهادن شتر قدم را در رفتار * ما رتأ کبده بطعام چیزی نخورد که تسکین دهد گرسنگی او را و این استعمال مخصوص است بلفظ کبد و بکلمهٔ نفی * ارتأ از باب افعال خنده کرد در ضعف و سستی * رثأ * بالفتح دوشیدن شیر برچیزی ترش تا بسته شود * رثأ اللبن از باب منع فعل ازان و لغتی است در رثأ المیت * رثیئه جغرات * الرثیئة تفثأ الغضب جغرات می شکند خشم را * رثأ بالفتح بر آمیختن وفهم یرثئون رأیهم آنها می آمیزند رای خود را * رثأ القوم ساخت برای آنها رثیئه یعنی جغرات را * رثأ غضبه فرونشست خشم او * رثأ البعیر رسید شتر را رثیئه و آن بیماری است که در دوش او پیدا می شود * رثأ اللبن جغرات کرد شیر را * رثأت الرجل ستود مرد را بعد مرگ او * ارتثأ اللبن از باب افتعال جغرات شد شیر * ارثأ اللبن از باب افعال همچنین * ارتثأ علیهم امرهم آمیخت بر انها کار آنها * ارتثأ فی رائه آمیخت در رای خود * ارتثأ الرثیئة نوشید جغرات را * رثأ بالفتح قلت زیرکی و تیزی خاطر و بمعنی حمق * رثیئه همچنین * رثأ بالضم سیاه و سفید شدن * کبش ارثأ کبش سیاه و سپید * نعجة رثآء میش سیاه و سفید * ارجاء * در تاخیر انداختن کار را * ارجأ الامر فعل ازان * و در قرات آمده است و آخرون مرجئون لامر الله دیگران در تاخیر انداخته شده اند تا فرود آرد حق تعالی بر آنها انچه خواهد و از همین محاوره است مرجئة بروزن مرجعه و آن فرقه ایست از فرقهای مسلمانان

چه قایل تاخیر تعذیب معاصی اند دکویند ایمان قول بلا عمل است کو با مقدم می کنند
قول را بر عمل زیرا که کمان میبرند که اکر نماز نکذارند و روزه ندارند آنها را ایمان وقط
نجات خواهد داده در صحاح است کویند رجل مرجی مانند مرجع و نسبت بسوی آن
مرجی است مانند مرجعی و این وقتی است که بهمزه استعمال کنند و هرگاه بهمزه استعمال
نکنند کویند رجل مرجٍ مانند معطٍ و آن فرقه را مرجیه بتشدید یا کویند چه بعضی
عرب أرجیتُ وأخطیتُ وترضیتُ کوید و همزه نمی آرد ٭ صاحب قاموس کوید هرگاه
این لغت را بهمزه استعمال کنند رجل مرجیٌ بالتشدید کویند نه مرجٍ مانند معطٍ چنانکه
جوهری کمان برده و هرگاه بهمزه استعمال کنند رجل مرجئ بر وزن مرجع کویند
و آن فرقه را مرجئة بهمزه و مرجیه بالتخفیف یا کویند نه بتشدید آن چنانکه جوهری
کمان برده ٭ در لسان العرب است که ابن بری کفته که اکر مراد جوهری از تشدید یای
مرجیّة نسبت بسوی مرجیه بالتخفیف یاست پس صحیح است و اکر مراد او از مرجیّة
مثل دنفس آن طائفه است صحیح نیست چه تشدید یا جایز نیست مکر در صورت
نسبت بسوی آن طائفه و کفت همچنین سزاوار است که کفته شود رجل مُرجئ و مُرجیّ
در نسبت بسوی مرجئة بهمزه و مرجیه بیای مخفف انتهی ٭ در تهذیب است
از ابن سکیت که کفته می شود هذا رجل مرجئ وهم المرجئة و اکر خواهی بکویی مرجٍ
وهم المرجیة و کفت در نسبت بسوی آن مرجیّ می کویند از قول کسی که بهمزه
استعمال نمی کند و کسی که بهمزه استعمال کرده در نسبت مرجئیّ بهمزه کوید انتهی
٭ ارجأت الناقة نزدیک شد که بچه آرد ناقه ٭ أرجأ الصائد نیافت چیزی را شکاری
و ترک همزه لغتی است در همه این محاوره ها ٭ ردأ ٭ یاری کردن و مدد کار قال

٭ ردأ ٭

الله تعالی أرسله مَعی رِدءاً یُصدّقنی و بمعنی مادّه و تنک کران باره ردأه به از باب منع
کردانید او را برای او مدد کار و قوت و عماد ٭ ردأ الحائط راست کرد دیوار را به ستون
٭ أردأ الحائط از باب افعال همچنین ٭ ردأه بحجر انداخت بروی سنک را ٭ ردأ الابل
نیک خدمت کرد شتران را ٭ ارداه مدد کرد او را ٭ ردأ علی مائة زیاده شد بر یکصد
٭ کویند الغنم تردئ علی مائة کوسپندان زیاده می شوند بر یکصد ٭ أردأ الستر فرو هشت

پرده را * اَرْدَأَه تسکین داد اورا و فاسد ساخت و قرار و آرام داد اورا * اَرْدَأَ الرجل
کار فاسد کرد مرد یا رسید بکار فاسد * ردأ از باب کرم فاسد شد * رداءة بروزن کرامت مصدر
ازان * ردیٔ بمعنی فاسد * اَرْدِآء بمد و همزه بروزن انصباء جمع * رزأ * بالفتح یافتن
چیزی از مال * رزأه ماله از باب منع یافت چیزی از مال او * ارتزأه ماله از باب افتعال
همچنین * رزأ بالفتح نیز بمعنی یافتن خیر * مرزئة بروزن موعظة همچنین * رزأه یافت
ازوی خیررا * رزأ الشئ ناقص کرد شئ را در حدیث است انا ما رزأنا من مالك شیئا ما ناقص
نکردیم و نه گرفتیم چیزی از آب تو * رزیئة بروزن خطیئة بمعنی مصیبت * مرزئة
بروزن موعظة همچنین * اَرْزاء بالفتح و رزایا جمع * رَزَئَتْه رزیئة رسید اورا مصیبت
* در حدیث ابن ذی یزن است فنحنُ وُفَدُ التهنئة لا وَفْدُ المرزئة ما رسولان
تهنیت ایم نه رسولان مصیبت * ما رزئته از باب سمع ناقص نکردم آنرا * ارتزأ الشئ
از باب افتعال ناقص شد شئ * مُرَزَّئُن بالتشدید کریمانیکه که خیر آنها بمردم رسد
وقومی که نیکان آنها مرده باشند * رشأ * بالفتح جماع کردن از باب منع * رشأ المرأة
جماع کرد با زن * رشأت الظبیة بچه زائید مادهٔ آهو * رشأ بالتحریك آهو برهٔ که قوت
گیرد و همراه مادر رود * ارشاء بالفتح جمع * رشأ نیز درختی است که بلند میشود از
از بالای انسان و گیاهی است مانا به قرنوه * رطأ * بالفتح جماع کردن از باب منع
* رطأ المرأة جماع کرد با زن * رطأ بسلحه انداخت پلیدی را * رطأ بالتحریك حمق و کولی
* رطیٔ بروزن فعیل احمق و کول * رِطاء بروزن کتاب جمع * رطیئة و رطآء بروزن
حمراء زن احمق و کول * ارطأت المرأة لایق جماع شد زن * استرطأ الرجل از باب استفعال
شد مرد رطیٔ یعنی کول * رفأ * بالفتح پیوستن بریدگی و دریدگی جامه * رفأ الثوب
از باب منع فعل ازان * رفّاء بروزن شدّاد رفوساز * رفأ السفینة نزدیك کرد کشتی را
از کنار دریا * مرفأ بالفتح و بالضم جای بکنار آمدن کشتی * رفأ الرجل تسکین داد
مرد را * رفأ بینهم اصلاح کرد میان آنها * ارفأ از باب افعال میل کرد بسوی او * اَرْفأ شانه کرد
و نزدیك شد و مدارات کرد * رافأ الرجل از باب مفاعله مدارات کرد مرد را * ارفأ الیه
پناه برد بسوی او * ترافأوا علی امر موافقت کردند باهم بر کاری * رفاء بروزن کتاب

رقأ

سازواری والتیام وفراهم آمدن پراکنده کی * رفأ * ترفئه وترفیئا گفت اورا بالرفاء والبنین یعنی دعا کرد اورا بر موافقت زن وتولد فرزندان واین از عادت عرب بود که متزوج را بالرفاء والبنین یعنی برای موافقت زن باشوی وبرکت وتمادعای می کردند ودر حدیث نهی آمده است ازان بسبب آنکه عادت مشرکین عرب بود وممنون نیست گفتن بجای آن بارك الله لك وعلیك وجمع بینکما علی خیر * یرفئی بر وزن یلمعی کسی که دلش از ترس کشیده شود در شبان گوسفندان وشتر مرغ رمنده وآهوی رمنده ودر کوداسده ونام غلامی است حبشی * یرفأ بر وزن یمنع نام مولای عمر بن الخطاب * رقأ * بالفتح ورقوء بر وزن قعود خشك شدن وایستادن اشك چشم * رقأ الدمع از باب منع خشك شد وایستاد اشك چشم * رقأ دمه خشك شد خون او وایستاد * ارقأ الله دمعه خشك کند وساکن گرداند حق سبحانه تعالی اشك اورا * لا ارقأ الله دمعه خشك نکند حق سبحانه تعالی اشك او را جریر گوید * شعر * یبکی دوبل لا یرقئ الله دمعه * الا انما یبکی من الذل دوبل * رقوء بر وزن صبر آنچه بر جراحت گذارند تا خون را بند کند * در صحاح است وفی الحدیث لا تسبوا الابل فان فیها رقوء الدم دشنام مدهید شتران را چه در آنها رقوء دم است یعنی داده میشوند در دیتها پس باز می دارند ریختن خون را * وصاحب قاموس گوید این قول اکثم است نه حدیث چنانکه جوهری گمان برده * ودر اساس است که قول قیس بن عاصم است که پسر خود را گفته * رقأ العرق بلند شد رگ * رقأ بالفتح ورقوء بر وزن قعود مصدر ازان * ارقأت العرق از باب افعال بلند کردم رگ را * رقأ بینهم فساد کرد میان آنها واصلاح کرد * رقاء بر وزن سحابه مصدر ازان * مرقاة بالکسر نردبان * رقأ فی الدرجة والمرقاة بر آمد بر زینه ونردبان *

رمأ

رمأ * بالفتح ورموء بر وزن قعود اقامت کردن بجای از باب منع * رمأ الرجل بالمکان اقامت کرد مرد در مکان * رمأت الابل بالمکان اقامت کردند شتران در مکان * رمئ الغنم علی مائة زیاده شد گوسفند بر یکصد * ارمأ علی مائة از باب افعال همچنین * رمأ الخبر کان لم در خبر را وتحقیق کرد آنرا * ارمأ الیه از باب افعال نزدیك شد بسوی او * مرمآت الاخبار بتشدید میم دوم وفتح

آن خبرهای باطل و بیهوده * رنأ * بالفتح نگریستن از باب منع * رنأ الیه نگریستن بسوی او * جاء فلان یرنأ فی مشیته آمد فلان در حالیکه گرانی میکرد در رفتار خود * یرنأ بمعنی جنأ در فصل یا ذکر کرده خواهد شد * رهیأة * بر وزن دحرجة ضعف و سستی و گران کردن یک تنگ بار را از دیگری و اشک ناک شدن چشمها از مشقت و محنت یا بسبب پیری و فاسد کردن رای را و استوار نکردن آنرا و برداشتن بار را نااستوار بسته بطوریکه بجنبد * ترهیأ مضطرب شد و بجنبید * ترهیأ فی مشیته جنبید در رفتار خود * در صحاح است ترهیأت المراة فی مشیتها جنبید زن در رفتار خود چنانکه خرما بن درازمی جنبد * ترهیأ السحاب آماده باران شد ابر * رهیأ السحاب از باب فعللة همچنین * ترهیأ فی امره قصد کرد کار را و باز ماند از ان و اراده دارد که کند آنرا * راء * بر وزن ماء درختی است * راءة بزیادت تا یکی * اروأ المکان بسیار شد در مکان درخت راء * راء نیز کف دریا * روّأ فی الامر تامل کرد در کار و بزودی جواب نداد * تروئة و ترویئ مصدر از ان * رویئة بر وزن خطیئة و روئة بتشدید یا فکر و اندیشه * تریئة * رها کردن از کلو فشردن * ریّأه رها کرد او را بعد از کلو فشردن * ریّأ فی الامر بمعنی روّأ فی الامر * رایأه از باب دحرجة ترسید از وی * راء لغتی است در رای * ری بالکسر اسم از ان

* فصل الزاء *

* زأزأة * بر وزن دحرجة ترسانیدن * زأزأ الظلیم بزودی رفت شترمرغ نر دم را بلند کرده * زأزأ الشئ جنبانید چیز را * تزأزأ ترسید * تزأزأمنه خورد نمود خود را برای او از بیم و خوف و ترسید از وی و پوشیده شد * در تهذیب است تزأزأت المراة پوشیده شد زن * جریر گوید * شعر * تبدو فتبدی جمالا زانه خفر * اذا تزأزأت السود العناکیب * تزأزأ الرجل رفت بحالیکه می جنبانید جوانب خود به هیأت کوتاه قدان * قد رزو ازئه بر وزن علابطه و علبطه دیک بزرگ که بردارد گوشت یک شتر را * جوهری این معنی زاد و معتل ذکر کرده * و صاحب قاموس گوید که این از خطای او ست * زکأ * بالفتح زدن از باب منع * در لسان العرب است زکأه مائة سوط زد او را صد تازیانه انتهی

ءزکاء الغلنقد کرد ادرا امزاد ردم یا بزودی نقد کرد چنانکه ابن سکیت گفته زکا الیه پناه برد بسری او و تکیه کرد بروی ءزکا جاریته جماع کرد با جاریه خرده زکأت الناقة برلدها اذا اخت ناقه لچه خرد زا ایش هرد ربای خرد ء رجل زُکّا ور زن سُرد زکّاة بر وزن هُمَزة و زُکاء المقدمرد توانگر و زرد نقد کنند ءدرمها را ءازدکامنه حقه از باب افتعال گرفت از وی حق خود را

ءزناء ء زنأ ء بالفتح و زنوبر وزن قعود پناه گرفتن از باب منع ءزنأ الیه پناه گرفت بسوی او ء ازنأه از باب افعال پناه داد او را ءزنأ فی الجبل برآمد بر کوه ء ازنأه برآورد او را بر کوه ء زنأ الظل کوتاه شد سایه و نزدیک شد بعضی از ان از بعضی ء ظل زَنَاء بر وزن جبان سایهٔ کوتاه ابن مقبل در وصف شتران می گوید ء شعرء وَتُولِجُ فِی الظِّلِّ الزّناء رؤسها ء وتحسبها هیما و هُنّ صحائح ء زنأ الیه نزدیک شد باوه ءزنأ من الخمسین نزدیک شد از پنجاه ءزنأ الرجل طرب کرد مرد در سرعت نمود وچسپید بر زمین ء زنأ بوله بند شد بول او ء ازنأ ء باز داشت بول را ء زناء بر وزن سحاب مرد کوتاه قد و موضعی است و باز دارنده بول را و در حدیث است نَهی أن یصلّی الرجل و هو زناء باز داشته شده است مرد از نماز گزاردن در حالیکه او باز داشته باشد بول را ء تزنئة تنگ کرد انیدن

ءزوأه ء زناعلیه تنگ کرد او را ء زنی مشکیزهٔ کوچک ء زوء المنیة ء بالفتح هلاکی مرگ ء زاءَ الدّهر بفلان او گرد انید فلان را زمانه

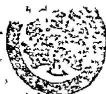
ء فصل السین ء

ءسأساه ءسأسأة ء بر وزن دحرجه سأسا بر وزن سلسال زجر کردن خر را تا باز ماند یا خواندن خر را به سأ سأ تا آب نوشد و روان شود ءسأ سأ بالحمار فعل از ان ء تسأسأت الامور از باب تفاعل مختلف شد کار ها ء سبأ ء بالفتح و سباء بر وزن سحاب و مسبا بر وزن مجمع خریدن می ء و در صحاح است خریدن می برای نوشیدن ء سبأ الخمر از باب منع خرید شراب را ءاستبأ الخمر از باب افتعال همچنین ءدر صحاح است استعمال این در غیر خمر نیامده است انتهی ء سبّاء بر وزن شداد می فروش ء سبأ الجلد سوخت پوست را و تازیانه زد و برکشید پوست را و مصافحه کرد ء سبأت النار الجلد

سوختن آتش پوست را و تغییر داد آن را * انسبأ الجلد از باب انفعال باز شد پوست * سبأ بروزن جبل به صرف و منع آن نام شهر بلقیس و لقب ابن یشجب ابن یعرب ابن قحطان و نامش عبد الشمس بود و عامهٔ قبائل یمن از نسل اوست ولقب را لد عبد الله که منسوب به است بسوی او و طأ یفه سبأیه از غالیان * سباء بروزن کتاب و سبیئه بروزن کریمه می حسان بن ثابت گوید * شعر * کان سبیئة من بیت راس * یکون مزاجها عسل وماء * در صحاح است گویند سبأ فلان علی یمین کاذبه هرگاه بکند زد بر سرکند و باك ندارد انتهی * اسبأ لامر الله فروتنی کرد برای امر خدا * اسبأ علی الشئ منقاد شد برای شئ دل او * مسبأ * بروزن مصدر بمعنی راه * و در صحاح است راه در کوه * سبأ الجبینة بالفتح پوست مار * تفرقوا ایدی سبا و ایادی سبا پریشان شدند اولاد او * وسبا مخفف سبأ نیست بلکه الف بدل از همزه است و وجه ضرب مثل با ولاد سبأ آن است که هرگاه مکانهای آنها غرق شدند و باغهای آنها برباد رفتند آنها پریشان شدند * سبأة بالضم سفر بعید * گویند تریدسبأة اراده سفر بعید داری

* سبنتا * بقصر همزه و تقدیم بای موحده بر نون و فتح تای مثناة فوقانیه کسی که سرش دران بود مانند کوخ و آن خانه که از نی سازند * سخأ * بالفتح ساختن برای آتش نزدیك مکانی که بران اقروخته شود * سخأ النار و سخأها از باب تفعیل فعل از آن

* سندأ * بکسر سین و سکون نون و فتح دال و سکون همزه و زیادت واو و سنداوة بزیادت تا مرد سبك و دلیر و اقدام کننده برکارها و باریك جسم با پهنائی سر و لزرك سز و بمعنی مادهٔ گرك و زنش فنعلو است * سنداوون جمع * سرء * بالفتح وسروءة بزیادت تا بیضهٔ ملخ و ماهی و بالکسر نیز آمده * جرادة سروء ملخ بیضه نهنده * سرؤ بروزن کتب جمع وسرأ بروزن سکر نیز آمده و آن نادر است چه فعول جمع تکسیرش بروزن فعّل نیامده است * سرأت الجرادة از باب منع و سرأت از باب تفعیل بیضه نهاد ملخ * سرأت المرأة بسیار شد اولاد زن * سرأت المرأة از باب تفعیل همچنین * اسرأت الجرادة نزدیك شد که بیضه نهد ملخ * ارض مسروءة زمینی که دران بیضهای ملخ بسیار بود * سطأ * بالفتح جماع کردن از باب منع

سطأ الامرأة فعل ازان * سَلأ * بالفتح روغن کشیدن از مسکه به طبخ * سلأ السمن واستلأ
السمن از باب افتعال کشید روغن را از مسکه بعد از طبخ * سِلاء بر وزن کتاب اسم ازان
* اَسلئة بر وزن اجنحه جمع * سلأ السمسم فشرد کنجد را و برآورد روغن ازان * سلأ * مائة
سوط زد او را صد تازیانه * سلأه مائة درهم بزودی نقد کرد او را یکصد درهم * سُلّاء بر وزن
قُرّاء خار خرمابن و پرنده ایست و پیکانی است مانند خار خرمابن * سلأ الجذع برکشید
از تنهٔ درخت سلاء یعنی خار را * لسلطأ * بلند شدن بر چیزی برای دیدن * سوء * بالفتح
وسواء بر وزن سماء وسواءة بزیادت تا وسوایه بیا وسوائیة به همزه بر وزن کراهیت ومساء بر وزن
مقال ومساءة بر وزن مقاله ومسایه بیا ومسائیه بر وزن کراهیت اندوهگین کردن کسی را بکاری
کردن که مکروه دارد آنرا از باب نصر * ساءه اندوهگین کرد او را * استاء الرجل از باب
افتعال اندوهگین شد سوء بالضم اسم ازان و بمعنی بیماری برص و هر آفت و ضعف و عجز
و بمعنی آتش و ازین است در قراءة بعضی ثم کان عاقبة الذین اساؤا السوء انجام
کسانیکه شرك کردند آتش دوزخ است و در قراءتهای دیگر سُوءی بر وزن حُسنی
آمده است و آنهم بمعنی آتش است و ضد حسنی * هذا رجل سَوء و رجل السَّوء بالفتح
به اضافت شاعری گوید * شعر * وکنت کذئب السَّوء لما رای دما * لصاحبه یوما احال
علی الدم * در صحاح است اخفش گفته که نمی گویند الرجل السَّوء و گویند الحق الیقین
وحق الیقین چه سوء رجل نیست و یقین همان حق است و نیز گفته است که نمی گویند
هذا رجل السُّوء بالضم * وعلیهم دائرة السَّوء بالفتح و بالضم هر دو در قراءة آمده
بمعنی هزیمت و شر و هلاکی و فساد * لاخیر فی قول السَّوء بالفتح و بالضم نیست بهتری
در قول قبیح هرگاه فتح دهند بمعنی قول قبیح است و هرگاه ضمه دهند بمعنی قول
سوء است و همچنین است نظرت نظر السُّوء بالضم بمعنی ضرر است و بالفتح بمعنی فساد
* اساءه از باب افعال فاسد کرد آنرا * اساء الیه بدی کرد باوی * سوءة بالفتح عورت
و رسوائی و خوی زشت * سواء بالفتح و بالمد همچنین * سیّئة بدی اصلش سیوئة
بود واو را بیا بدل کرده ادغام کردند و بتخفیف هم می آید مانند هیّن و هین و لیّن
ولَین طهوی گوید * شعر * ولا یجزون من حسن بسیء * ولا یجزون من غلظ بلین *

* سلأ *
* سلطأ *
* ساء *

ساء قبیح شد * سراء بر وزن سحاب مصدر از ان * اسر أمرد قبیح * سوآء زن قبیح * سرّ أعلیه صنیعه از باب تفعیل عیب کرد فعل او را و گفت بد کردی * بنو سوءة بالضم قبیلۀ ایست * سراءة بر وزن خرافة نامی است * والخیل تجری علی مساویها اسپان روان می‌شوند با عیبهای خود یعنی هر چند عیبها دارند لیکن نجابت وکرم آنها را می انگیزد بر دوانیدن * سبء * بالفتح شیر گرد آمده در اطراف پستان پیش از فرود آمدن شیر و بالکسر نیز آمده زهیر گوید * شعر * کما استغاث بسیء فز غیطلة * خاف العیون ولم ینظر به الحشك * سبّأ الناقة از باب تفعیل دوشید سبی ناقه را یعنی شیر گرد آمده در اطراف پستان * تسبّأت الناقة از باب تفعل فرود آورد ناقه شیر را بی دوشیدن * و در صحاح است از فراء که آن شیر را سبئ گویند * انسبأ اللبن از باب انفعال فرود آمد شیر بی دوشیدن انتهی * تسبأت الامور مختلف شد کارها * تسبّأ فلان بحقی اقرار کرد فلان بحق من بعد از انکار

* فصل الشین *

* شأ شأ * بفتح شین وشؤشؤ بضم شین خوانیدن خر را بسوی آب وزجر کردن گوسپند و خر را برای روان شدن یا شوشؤ بالضم خوانیدن گوسپند را برای خوردن یا دوشیدن * شأشأ از باب دحرج گفت او را شوشؤ * شاشاء بر وزن فعلال مصدر از ان شأشأت النخلة قبول نکرد خرما بن کشن را * شاشاء بر وزن حمراء خرمایی که خسته اش سخت نشده باشد و خرمابنان دراز * تشاشأ وا پریشان شدند * تشاشأ امرهم پست رخوار شد کار آنها * شبأة * بالفتح بر وزن فعل * شاسئ * سخت و سطبر * در لسان العرب است مکان شاسئ مکان سخت وسطبر * شطأ * بالفتح خرما بنان کوچك و کشت کوچك یا برك کشت * شطوء بر وزن قعود جمع شطأ الزرع از باب منع بر آورد کشت شطوء را یعنی برکها را * شطأ بالفتح وشطوء بر وزن قعود مصدر از ان در قرآن است کزرع اخرج شطأه * اخفش گفته شطأ در اینجا بمعنی طرف است * و فرا گفته که بمعنی خوشه است * و زجاج گفته که بمعنی نبات است * شطأ الشجر انچه بر آید گرد بیخ درخت از شاخها * اشطاء جمع * اشطأ الشجر از باب افعال بر آورد درخت اشطاء را * اشطأ الرجل

بالغ شد پسر مرد یس کشت مانند او ۞ شطأ النهر کرانهٔ رود ۞ شُطُوء بضمتین جمع
۞ شاطئة نیز کنار رود ۞ شواطی وشُطآن بالضم جمع ۞ شطأ الرجل بر رفتار آمد مرد
بر کنار رود ۞ شطأ الناقة بست پالان را بر ناقه ۞ شطأ امرأته جماع کرد با زن خود
۞ شطأ البعیر بالحمل گران بار کرد شتر را ۞ شطأ الرجل بالحمل قوی باشد مرد
بر بار ۞ شطأت به الام افکند او را مادر ۞ گویند لعن الله اما شطأت به وقطأت
لعنت خدای تعالی بر مادری که افکند او را ۞ شطأ فلانا قهر کرد بر فلان ۞ شطّأ الوادی
از باب تفعیل روان شد هر دو جانب رود ۞ شطیأ رائه ضعف وسستی کرد در رای خود
۞ شاطأته از باب مفاعله رفتم بر کنار رود ی و او رفت بر کنار دیگر ۞ شقأ بالفتح

۞ شقأ ۞

وشقوء بر وزن سرور بر آمدن دندان شتر از باب منع ۞ شقأ ناب البعیر بر آمد
دندان شتر ۞ شقأ راسه کفانید سر او را و پریشان کرد سر او را به مشقأ یعنی شانه
۞ در صحاح است شقأ شعره بالمشط پریشان کرد موی او را به شانه انتهی ۞ مشقأ بالفتح
فرق سر ۞ شقأته بالعصا رسانیدم عصا را بر مشقأ یعنی فرق سر او ۞ مشقأ بالکسر شاخی
باریک مانند جوال دوزی که بدان مشاطه گیسوی زنان را ایسار اید ۞ مشقأ
بر وزن منبر ومشقاء بر وزن محراب ومشقأة بر وزن مکنسه ومشقیٔ بالکسر شانه

۞ شکأ ۞

۞ شکأ بالفتح مانند شقأ بر آمدن دندان شتر از باب منع ۞ شکئ ظفره از باب فرح
کفیده شد ناخنهای او ۞ اشکأت الشجرة بغصونها بر آورد درخت شاخهای
خود را ۞ شنأ بهر سه حرکت اول وسکون دوم وشناءة بر وزن شناعت ومشنأ

شنأ ۞

بر وزن مصدر ومشنأة بر وزن مرحله ومَشْنُوءَة بر وزن مَقدرة وشنآن بسکون نون وشنآن
بالتحریک دشمنی کردن از باب منع وسمع ۞ شنأه دشمن داشت او را ۞ در صحاح است
شنآن بالتحریک وبالتسکین هر دو آمده ۞ وقول الله تعالی شنآن قوم به هر دو وزن
خوانده شده ۞ وابن هر دو وزن شاذ اند لیکن شنآن بالتحریک شاذ باعتبار معنی است
چه فعلان بالتحریک از بنای چیزی است که در معنی آن حرکت واضطراب بود مانند
ضربان وخفقان وبالتسکین شاذ باعتبار لفظ است چه هیچ یکی از مصادر بدین
وزن نیامده است ۞ ابو عبید گفته شنان بی همزه مانند شنآن است وشعر احوص را

شاهد آورده * شعر * وما العیش الا ما تلذ وتشتهی * وان لام فیه ذو الشنان وفندا * انتهی * رجل شناتیة بروزن فعالیة وشناء بروزن فعال چنانکه در تهذیب است وشنسآن بروزن سکران مرد دشمنی کننده * امراة شنآنة بروزن فعلانة وشنأی بروزن فعلی زن دشمنی کننده * در حدیث کعب است یوشک ان یرفع عنکم الطاعون ویفیض فیکم شنان الشتاء کفتند چیست شنان شتا کفت سردی واستعاره کرد شنان را برای سردی زیراچه دشمن داشته میشود سردی در سرما وبعضی کفته اند مراد از سردی سهولت امور وراحت است چه عرب کنایه می کند به برد از راحت ومعنی حدیث آنست که قریب است که برداشته شود از شما طاعون وسختی وبسیار شود در شما دشمنی یا راحت * شنئ الرجل بصیغهٔ مجهول دشمنی کرده شد مرد * مشنوء دشمن داشته شده اکرچه جمیل بود * مشنأ بروزن مقعد بالفتح قبیح اکرچه محبوب بود برابراست در وی واحد وجمع ومذکر ومونث ویا کسی که دشمن دارد مردم را * مشناء بروزن محراب کسی که دشمن دارند او را مردم * صاحب قاموس کفته که اکر کفته می شد مشنا کسی که بسیار کند کارهائی را که بسبب آن دشمن دارند او را مردم هر آینه نیک می بود چه مفعال از صیغهای مبالغهٔ فاعل است * شنوءة بروزن فعولة بفتح فا دور از آلایش ردوری داشتن از آلایش ودراین معنی بضم نیز آمده * کویند رجل فیه شنوءة مردی است که دروی دوری است از آلایش * ودر صحاح است از همین معنی است ازد شنوءة که قبیله ایست از یمن وبتشدید واو بی همزه نیز آمده * شاعری کوید * شعر * نحن قریش وهم شنوه * بنا قریشا ختم النبوه * درقاموس است ازد شنوءة قبیله ایست وبتشدید واو نیز آمده نامیده شد بآن بسبب عداوتی که میان آنها بود * شنأی بهمزه وشنوی بواو بی همزه منسوب بسوی آن سفیان بن ابی زهیر شنأی وشنوی نیز کفته اند وزهیر بن عبد الله شنوی صحابی اند * شنئ له حقه از باب فرح داد او را حق او را * شنئ به اقرار کرد بآن یاداد او را حق او را وبری شد از وی * شنأ از باب منع نیز همچنین فرزدق کوید * شعر * فلو کان هذا الامر فی جاهلیة * شنئت به او غص بالماء شاربه * شنئ الشئ برآورد شئ را

شراني المال مالي که بدان مخیلی نکنند گویا دشمن داشته شده است پس بخشیده می شود • شمان بن مالک شاعری است • تشانئوا از باب تفاعل با هم دشمنی کردند • در صحاح است قول عرب لا ابالشانئک ولا ابالشانئک ای لمبغضک مراد بد دعای دشمن تو • ابن سکیت گفته کنایه است از قول عرب لا ابالک • شانی • بشوء و یشیء قلب شاأی سقت کرد مر من واندوهگین کرد در تعجب انداخت مرا • شؤت به بروزن قلت در تعجب انداخته شدم و شاد ان شدم • شبآن بروزن شبعان بالتحریک مرد درزبین

• شاء •

• مشیئة • بروزن بدیعة ومشاءة بروزن شناعت ومشائیة بروزن کراهیت وشیء بالفتح بمعنی اراده کردن • شیئة بروزن شیعه اسم از آن وکل شیء بشیئة الله هر امر با راده خدا است • شیء بالفتح چیز • شیی بضم شین وشیی بکسر شین تصغیر آن نه شوی یا لغتی است ردی منقول از ادریس بن موسی نحوی • اشیاء به منع صرف واشیاوات واشاوات واشاوی جمع آن • در قاموس است اشاوی اصلش اشایی بود بسه یا • وقول جوهری که اصلش اشائی بود بهمزه رد ریا غلط است چه صحیح نیست ابدال یاء اول بهمزه • بسبب بودن آن اصلی غیر زاید چنانکه در جمع ابیات اباییت گویند ریا را که بعد الف است بهمزه بدل نمی کنند وجمع آن بروزن اشایا نیز آمده واشیایا راهم روایت کرده اند واشاوه غریب است چه در لفظش ها نیست • و حکایت جوهری از خلیل که اشیاء بروزن فعلاء است وآن جمع نوغیر واحد خود است مانند شاعر وشعراء تا آخر حکایتی است مختل چه مذهب خلیل را بمذهب اخفش زده ومیان هر دو امتیاز نکرده • زیرا که اخفش گمان می برد که اشیاء بروزن افعلاء است وآن جمع لر واحد مستعمل خود نیست مانند شاعر وشعراء که آن جمع بر غیر واحد خود است چه فاعل جمعش بروزن فعلاء نمی آید واما خلیل گمان می برد که بروزن فعلاء است وآن نائب است از افعال بدل اوورجمع واحد مستعمل خود است وآن شیء است • واما کسائی گمان می برد که بروزن افعال است مانند فرخ وافراخ وعدم انصراف آن بسبب کثرت استعمال است چرا که مشابه است به فعلاء در بودن جمعش بروزن اشیاوات پس مانند صحراء و صحراوات شد ولازم نمی آید بوهمد هسار

• شیأ •

که ابناء و اسماء غیر منصرف شوند چنانکه جوهری کمان برده چراکه ابناء و اسماء را بالف و تا جمع نکرده اند * شیآن بالا کذشتی * اشاءه الیه از باب افعال مضطرب کرد او را بسوی آن * مشیأ بر وزن معظم مرد مختلف خلقت و قبیح * یاشی کلمهٔ ایست که بدان تعجب کنند و کویند یاشی مالی مثل یا هی مالی چیست برای من * شیأته علی الامر از باب تفعیل برداشتم او را بر کار * شیأ الله وجهه قبیح کند خدا روی او را * تشیأ الرجل از باب تفعل فرو شد خشم مرد

* فصل الصاد *

* صاصاءة * بر وزن دحرجة چنانیدن سک بچه چشمها را پیش از هنکام کشادن یا نزدیک شدن چشم کشادن او * در صحاح است نکریستن خواستن سک بچه پیش از وا کردن چشمها انتهی * در حدیث است که عبدالله بن جحش اسلام آورد و هجرت کرد بسوی حبشه بعد از آن برکشت و نصرانی شد و چون بر مسلمانان بکذشتی کفتی فقحنا و صاصأتم دیدیم ما امر خود را و ندیدید شما امر خود را * صأصأ الجرو فعل از آن * صاصأت من فلان و تصاصأت از باب تفعلل ترسیدم از فلان و فروتنی کردم برای او * صاصأ به آواز داد او را * صاصأت النخلة کشن نپذیرفت خرمابن * در صحاح است هرکاه خرمابن کشن نپذیرد و برای غورهٔ خرما خسته نبود کویند صاصأت النخلة انتهی * صئصئ بر وزن زبرج و صئصیئ بر وزن قطمیر بمعنی اصل * صاصأ الرجل جبان شد مرد * صیصاء بکسر اول و مد آخر خرمائی که خسته اش سخت نشده باشد * صیصاءة بزیادة تا یکی * صبأ * بالفتح و صبوء بر وزن قعود از دینی بدینی شدن از باب منع و کرم * در اساس است صبأت علی القوم یکبیک آمدم بر قوم شاعری کوید * شعر * اقیمی فی تهامة لا تصیفی * الی نجد فقد صبأ الشتاء * انتهی * صبأ علیهم العدو رهنمائی کرد برایشان دشمن را * صبأ النجم و اصبأ از باب افعال بر آمد ثریا شاعری وصف قحطی می کند * شعر * واصبأ النجم فی غبراء مظلمة * کانه باتس مجتاب اخلاق * صبأ الظلف والناب واصبأ از باب افعال بر آمد سم و دندان * صابئون کروهی از اهل کتاب اند کمان می برند که بر دین نوح اند علیه السلام و قبلهٔ آنها از جای وزیدن باد شمال است نزدیک نیم روز * قدم طعامه فما اصبأ و لا اصبأ پیش آورده شد طعام او پس نه نهاد انکشت

• صتأ •
• صدأ •
• صرأ •
• صبأ •
• صرأ •

خود دزان • اصأهم بکایك آمد برانها و نمی دانست مکان آنهارا • صتأ • بالفتح
آهنك کردن ازباب منع • صتأله آهنك کرد برای او • صدأة • بالضم سرخی مایل
به سیاهی • صدئ الفرس ازباب فرح وکرم فعل از ان • اصدأ بروزن احمر اسپ
سرخ مایل به سیاهی • صدآء بروزن حمراء مادهٔ اسپ سرخ رنك مایل به سیاهی
• صدئ الحدید زنك کرفته شد آهن • صدأ الحدید زنك آهن • صدئ الرجل ایستاده
شد مرد پس نظر کرد • صدأ المرآة ازباب منع وصدّأ المرآة ازباب تفعیل زدود زنك
آئینه راتا در چشم کشد • کتیبة صدآء بروزن حمراء لشکری که بران زنك آهن بود
• رجل صدأ بالتحریك مرد لطیف جسم • صدء بروزن سلسال و صدّاء
بروزن کتان چاهی است یا چشمه ایست که شیرین تر از وی نزد عرب نیست
در وصفش سرار بن عمرو سعدی کوید • شعر • وانی وتهیامی بزینب کالذی یطالب
من احواض صدآء مشربا • وازین است قول عرب ماء ولا کصدّاء آبی است نه مانند
آب صدّاء • در تهذیب است از ابوعبید که این مثلی است که زده میشود دربارهٔ
دوکس از اهل فضل که یکی از انها بر دیکری فضیلت نداشته باشد • وابوعبید کفته
که درس... ادمرا مسدّی قول عرب را ماء ولا کصدّاء به تشدید دال و بالمد روایت
ابی هیثم زکفت این مثلی است برای قذور دختر قیس بن خالد شیبانی و او زوجهٔ
لقیط بن زراره بود بعد از ذکاح آورد او را مردی از قوم او کفت روزی بار
که من حولو ام بالقیط پس کفت ماء ولا کصدّاء یعنی تو خوبی ولیکن نه مانند لقیط انتهی • هو صاغر
صدئ بروزن کریم او حقیر است ولازم است او را تنك وناکسی • صُداء بروزن غراب
قبیله ایست در یمن که ازان است زیاد بن حارث صدائی • تصدّأ له ازباب تفعّل پیش آمد
او را • جدی اصدأ بزغاله سیاه سرخی آمیخته • صَرأة • صاحب قاموس کوید که ترك کرده
اند این کلمه را و احدی از خلیل روایت کرده که این از غرایب ابدال است که در صرخ
صرأ کفته اند • صبأ • بالفتح بر آمدن وظاهر شدن ازباب منع • صبأ علیهم بر آمد
و نمود ایشان بر آنها • من این صبأ از کجا بر آمد • ما صبأك علی چه چیز انکیخت
ترا برمن • صبأته فانصبأ بر انکیختم او را پس بر انکیخته شد • صاءة • بروزن

ساعت رصاء بخذف تا آبی که در سلا بود و آن پوستی است که در ان بچه ستور دان برد و بفارسی پارك گویند * وبعضی گفته اند صساءة وصاء آبی که بزسر بچه بود *صآة بروزن قناة نیز آبی که برسر بچه برد* صاحب قاموس گوید که این تصحیف از ابوعبیده است مردم بر واعتراض کردند او قبول کرد * صیأ راسه از باب تفعیل تر کرد سرش را اندکی یا شست سرش را و پاك نکرد * صیئة بروزن شیعة اسم ازان * صاء النخل ظاهرشدن رنگهای غورة خرما * صیأة * بالفتح وصیاءة بروزن کتابة بمعنی صاءة است وان آلایشی که پس از ولادت برآید * در صحاح است صاءة بروزن ساعة آلایشی که از بچه دان گوسپند بعد از ولادت برآید * گویند الْقتِ الشاةُ صاءَتها اند اخت گوسپند آلایش خرد را

* فصل الضاد *

* ضئضئ * بروزن جرجر وضِیضِیّ بروزن جرجیر وضؤضؤ بروزن هدهد وضوضوء بروزن عصفور بمعنی اصل ومعدن یا بمعنی بسیاری نسل واولاد و نیز کت آن کمیت گوید * شعر * وجدتك فی الضنئ من ضئضئ * اجل الأكابر منه الصغارا * در حدیث خوارج است یخرج من ضئضئ هذ اقوم یمرقون من الدین کما یمرق السهم من الرمیة خواهند برآمد از نسل این کس گروهی که بیرون خواهند شد از دین چنانکه بیرون میرود تیر از شکار * ودر روایت بعضی بصاد مهمله نیز آمده و آن هم همین معنی دارد * ضؤضؤ بروزن هدهد مرغی است که آن را اخیل گویند * ضاضاء بروزن سلسال وضوضاء وبقصر نیز آمده آوازهای مردم در جنگ * رجل مُضَوضِئ مرد بانگ کننده

* ضبأ * بالفتح وضبوء بروزن قعود بزمین چسبیدن از باب منع * ضبأ بالارض چسپیده شد بزمین * ضبئ بروزن کریم چسپنده بزمین * ضبأ فی الارض پوشیده شد بزمین تا فریب دهد * مَضبأ جای پوشیده شدن * در لسان العرب است که همچنین استعمال این محاوره در کوك است هرگاه بچسپد بزمین یا بدرختی یا پوشیده شود در پس پوشش تا فریب دهد شکار را انتهی * ضبأتُ به الارض چسپانیدم او را بزمین * رجل مَضبوءٌ به مرد چسپانیده شده بزمین * ضبأتُ الیه مضطرب شدم بسوی او * ضبأ علیهم

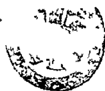
ضدأ *
ضرأ *
ضنأ *
ضوأ *

یکبیک برآمد برآنها و مشرف شد بر آنها * ضنأ منه شرم کرد از وی * و در لسان است
أضنأ القوم علی ما فی أنفسهم پوشیدند قوم آنچه در دل آنها بود * أضنأ علی ما فی یده
حس کرد آنچه در دست او بود انتهی * أضنأ علی الشیء خاموش ماند بر شیء * و در صحاح است
خاموش ماند و پوشید آنرا انتهی * اضنأ علی الداهیة خاموش ماند بر بلا و جزع نکرد
* ضائی زردی است که می‌پرد در دیار بنی ذبیان و پسر حارث برجمی شاعر و بمعنی
خاکستر * اضطنأ الرجل از باب افتعال پوشیده شد مرد * ضنّاء بر وزن کتّان موضعی است
* مضابئة تمک باری گران که بپوشد بود ارنده را * ضدأ * بالتحریک بخشم آمدن
از باب فرح * ضرأ * بالفتح پوشیده شدن از باب منع * انضرأت الابل از باب انفعال بسیار
مردند شتران * انضرأ النخل و الشجر خشک شد خرما بن و درخت * ضنأ * بالفتح و ضنوء
بر وزن قعود از باب فرح و منع و اضناء از باب افعال بسیار شدن اولاد زن * ضنأت المرأة
و أضنأت فعل از آن * ضانئ و ضانئة زن بسیار بچه * ضنأ المال بسیار شد مال * ضنأ بالفتح بمعنی
فرزند و بسیاری نسل و بالکسر نیز آمده و واحد ندارد چنانکه نفر که واحد ندارد
شاعری گوید * شعر * اجهد و لا تنت ضنا نجیبة * من قومها ان الفحل فحل معرق * ضنوء
بر وزن قعود جمع و بمعنی معدن و اصل * گویند فلان فی ضنأ صدق فلان در اصل راستی
است * ضنأ فی الارض رفت در زمین و پوشیده شد * قعد مقعد ضنأة بالضم و ضنئة بر وزن
همزة نشست در محل ضرورت * و در تهذیب است که ابن درید در جمهره گفته
قعد فلان مقعد ضنأة ای مقعد ضرورة و معناه الانفة قلت انا احسب قول ابن درید
من الاضطناء و هو الاستحیاء انتهی * اضطنأ له و منه از باب افتعال شرم کرد
و منقبض شد از وی * اضنأ القوم از باب افعال بسیار شد ستوران قوم * ضوء *
بالفتح و بالضم و ضواء و ضیاء هر دو بر وزن کتاب روشنی * ضاء از باب نصر روشن
شد * ضوء بالفتح و بالضم روشن شدن مصدر است از آن * اضاءة از باب افعال روشن شدن
و روشن کردن لازم و متعدی هر دو آمده است * اضأته و ضوّأته از باب تفعیل
روشن کردم آن را * ضوّأ عن الامر میل کرد از کار * تضوئة مصدر است از آن * تضوّأ از باب
تفعل استاده در تاریکی تا ببیند در روشنی آتش اهل روشنی را * اضاء ببرله از

باب افعال انداخت بول خود را * استضأت به از باب استفعال روشنی خواستم بآن
درحدیث است لا تستضیئوا بنار المشرکین روشنی مخواهید از آتش مشرکان واین
نهی است از مشوره کردن با مشرکان در کارها * ضوء بن سلمه و ضوء بن الحلاج
هردو شاعراند * مستضی بامر الله لقب حسن بن یوسف است * ضهاء * بروزن غراب
موضعی است که دفن کرده شد دروی پسر ساعد بن خویه پس کفته شد آن را ذو ضهاء *
* ضهیأ بروزن عسجد درختی است مانند سیال و زنی که حیض نیارد و زنی که شیر
وپستان ندارد * ضهیأة بیادشتی که آب ندارد و نیز زنی که شیر و پستان ندارد
ودو مسیل آب اند که برآمده اند از سراة * ضهیأ امره سست کرد کار او را واستوار
نکرد * مضاهأة بمعنی مشابهت ونرمی * تضیی * بسیار شدن اولاد زن * ضیأت المرأة
بسیار شد اولاد زن و مشهور ضنأت المرأة است بنون مخفف چنانکه گذشت

* فصل الطاء *

* طأطأة * بروزن دحرجة پست ونکون کردن شیء * طأطأ راسه پست و نکون کرد
سر را * تطأطأ راسه از باب تفعل پست ونکون شد سر او * تطأطأت لهم تطاطؤ الدلاة
پست کردم برای آنها سر خود را مانند پست کردن دلوکشان و دلاة جمع دالی بمعنی
دلوکش * در لسان است طأطأ الشیء پست کرد شیء را * طأطأ عن الشیء پست کرد
سر خود را از شیء انتهی * طأطأ فرسه راند اسب خود را بمرد ران وجنبانید او را
برای دویدن * طأطأ یده بالعنان فرو هشت دست خود را باعنان برای دویدن
اسپ * طأطأ فی ماله شتابی ومبالغه کرد در خرج مال * طأطاء بروزن سلسال زمین
پستی که بپوشد کسی را که دروی بود و شیء کوتاه بالا کردن * طباة * بالفتح
طبیعت وسرشت نیک باشد یا بد * طثأ * بالفتح بازی کردن به پله چفته وانداختن انچه
در شکم بود از باب منع * طثأ بازی کرد به پله چفته وانداخت انچه در شکمش بود * طرء *
بالفتح وطروء بروزن قعود برآمدن از مکانی یا برآمدن یکبیک از مکانی * طرأ علیهم از باب
منع فعل ازان * ودر صحاح است برآمدن از شهری * طرأ علی القوم برآمد برقوم از شهری دیگر
انتهی * طاری ناکهان آینده * طرأ بروزن طلب وطراء بروزن طلاب جمع * طرأ بروزن

کرم ترو تازه شد * طراءة بر وزن شناعت وطراء بر وزن سحاب مصدر آزان * طری تازه
مرحشك * حمام وامر طرآی بر وزن سلطانی کبوتری که دانسته نشود که از کجا آمده
یا طرآن بر وزن سلطان کوهی است که دران کبوتران بسیار اند * طریق طرآی بر وزن
سلطانی راه ناشناخته * امر طرآی کار ناشناخته * طارئه داهیه ورماه اطرأه از باب افعال
مبالغه کرد در مدح او * طرأة السیل بالضم یکبار آمدن سیلاب * طسأ بالفتح وطساء

* طسأ *

بر وزن سحاب تخمه کردن وبعضی گفته اند تخمه کردن از چربش * طسئ از باب فرح
ومنع فعل ازان * طسئ بر وزن شنیع تخمه کننده * اطسأ الشبع از باب افعال
صاحب تخمه کردانید او را پری طعام * نفسی طاسئة دل من متغیر است از خوردن
چربش * در لسان العرب است طسأ غالب شد چربش بر دل خورنده پس تخمه کرد
و گویند طسئت نفسی هرگاه متغیر شود از خوردن چربش وکراهتی بهم رساند بسبب
آن مهموز وغیر مهموز هر دو آمده است انتهی * طشأ الرجل شرم کرد مرد * طشأة

* طشأ

بالضم و بر وزن همزة زکام * اطشأ از باب افعال رسید او را زکام و بمعنی مرد
احمق عاجز از گفتار * طشأ المرأة از باب منع جماع کرد با زن * طفوء بر وزن قعود

* طفأ *

فرو شدن آتش از باب سمع * انطفاء از باب انفعال همچنین * طفئت النار وانطفأت
فرو شد آتش * اطفأت النار از باب افعال فرو نشانیدم آتش را * مطفئ الجمر بضم اول
وکسر سوم روز پنجم از ایام عجوز وبعضی گویند که روز چهارم ازان * مطفئ الرضف
بلا * مطفئة الرضف یعنی که چون او سنگ گرم بگذرد گداخته شود پس فرو کند
آتش آن سنگ را ماری است که می گذرد بر سنگ گرم پس زهرش فرو می نشاند آتش
آن سنگ را * طفنشأ بر وزن سمندل ناتوان وضعیف بصر * طلاء الدم بالضم

* طفنشأ *

* طلأ *

* طلسأ

ولام مشدد و بالمد پوست خون * اطلساء بر وزن اقعنساس از مکانی بمکانی شدن
* طلمفأ بر وزن سمندل بسیار کو * اطلنفأ چسپید بزمین * جمل مطلنفئ الشرف شتر

* طلفأ *

چسپیده کوهان * طمأ بالکسر بقیه جان * در صحاح است گویند ترکته بطمئه کذا اشتم

* طمأ *

او را باقی جان وازین محاوره است قول عرب هذه حیة لا تطنئ ابن ماری است
که زند * نمی مالد صاحب او یعنی فرو امی کشد او را بهمزه و بی همزه هر دو آمده

راهش مهموز است انتهی و بمعنی منزل وبساط و میل به هوا و زمین سپید و باغ و تهمت گویند انه لبعید الطّنء او دور از تهمت است و بمعنی آب باقی در حوض و چیزیست که ساخته میشود برای شکار مانند زبیه و آن مغاکی که برای شکار شیر کنند و در لسان است که ساخته میشود برای شکار درندگان انتهی و بمعنی خاکستر سرد و بمعنی فسق و فجور و جای شیر و گوسفند که از سنگ سازند و بمعنی همت * طنئ البعیر از باب فرح چسپید سپرز شتر به پهلوی او * طنئ فلان یعنی فلان در سینهٔ او چیزی است که از شرم برنمی آرد * طنأ از باب منع شرم کرد * طنأة بالتحریك زانیان * اطنأ از باب افعال میل کرد بسوی منزل و میل کرد بسوی حوض پس نوشید از ان و میل کرد بسوی بساط پس خراب کرد بروی از کسل * طاءة * بر وزن طاعت دور رفتن در چراگاه * گویند فرس بعید الطاءة اسپ دور رونده در چراگاه * و از ین است طیئ بر وزن سید پدر قبیلهٔ از یمن و آن طی بن اُدّد بن زید بن کهلان بن سبا بن حمیر است یا از طاء یطوء است بمعنی رفت و آمد * طائی منسوب بسوی طی و قیاس طیأی بر وزن طیّعی است حذف کردند یاء دوم را پس طیئ ساند یاء ساکن را با الف بدل کردند * صاحب قاموس گوید وانچه جوهری گفته که یای اول با الف بدل کردند و دوم را حذف کردن خطا است * طاءة نیز بمعنی گل سیاه و تیره * طاء فی الارض بطاء رفت در زمین یا دور رفت * ومابها طوئی نیست در خانه کسی * تطاءت الاسعار از باب تفاعل گران شد نرخها

* فصل الظاء *

* ظاظأة * بر وزن دحرجه و ظأظاء بر وزن سلسال بانگ کردن بزکوهی وقت بر انگیخته شدن شهوت * ظاظأ التیس فعل از ان * ظاظأ الاغلم والاهتم کلام کرد شکافته لب و دندان پیشین افتاده بکلامیکه فهمیده نشد و در ان غنه بود * ظبأة * بالفتح گفتار لنگ * ظرأ * بالفتح آب بسته و خاك خشك به سبب سردی * ظمأ * بالفتح و ظماء بر وزن سماع و ظماءة بر وزن سماعة تشنه شدن یا سخت تشنه شدن از باب سمع * ظمئ تشنه شد یا سخت تشنه شد * ظمئ بر وزن کریم و ظمآن

بر وزن سکران مرد تشنه ٭ ظمآنة زن تشنه ٭ ظماء بر وزن کتاب جمع و بروایت لحیانی بالضم نیز آمده و آن نادر است ٭ ظمأ الیه مشتاق او شد ٭ ظمأ بالکسر اسم از هر دو معنی ٭ رجل مظماء بر وزن محراب مرد بسیار تشنه ٭ مظمأ بر وزن مجمع جای تشنگی از زمین ٭ ظمأ بالکسر مدت میان دو آب خوردن شتر و آن باز داشتن شتر را از آب است تا روز آب دادن ٭ اظماء بالفتح جمع ٭ ظمأ الحمرة مدت میان ولادت و مرگ ٭ گویند ما بقی منه الا ظمأ الحمار باقی نماند از و مگر بمقدار مدت میان دو آب خوردن خر یعنی باقی مانده است از حیات او چیزی اندک چه ظمأ هیچ حیوانی کوتاه تر از ظمأ خر نیست ٭ ظماءة الرجل بر وزن سحابه بد خلقی مرد و بد سرشتی او و قلت انصاف با هم صحبتان ٭ و ریح ظمای بر وزن سکری باد گرم و تند که طراوت ندارد چنانکه در لسان است ٭ مظمأ ی انچه او را باران سیراب کند ضد مسقوی ٭ در نهایه است مظمای انچه او را باران سیراب کند و مسقوی انچه سیراب کرده شود به آب روان و آن هر دو منسوب اند بسوی مظمأ و مسقی که مصدر اظمی و اسقی اند ٭ و علامة جار الله زمخشری در فائق گفته است که هر دو مصدر ظمی و سقی اند و صاحب صحاح این را در باب معتل آورده ٭ و در مهموز ٭ ذکر نکرده ٭ و تعرض تخفیفش هم نکرده ٭ اظمأ ٭ از باب افعال و ظمأ ٭ از باب تفعیل تشنه کرد او را ٭ اظمأ الفرس از باب افعال و ظمأ ٭ لاغر کرد اسپ را و گفته می شود برای اسپ ان فصوصه لظماء یعنی پیوند های اسپ در هشته و بر گرشت اند ٭ ظرءة ٭ بالفتح

٭ ظرأه

مرد احمق ٭ ظیأة ٭ بالفتح مرد احمق ٭ ظیأ ٭

٭ ظیأ ٭

از باب تفعیل اند و هگین کرد او را

٭ فصل العین ٭

٭ عبأ ٭

٭ عبأ ٭ بالکسر بار و گرانی از هر چه باشد و بمعنی خرجین و بمعنی نظیر و مانند و باین معنی بالفتح نیز آمده ٭ اعباء جمع ٭ گویند هذا عبأ هذا این مانند این است ٭ عبأ بالفتح روشنی آفتاب و باین معنی عبا بر وزن دم نیز آمده ٭ عبأ المتاع و الامر از باب منع و عبأ ٭ از باب تفعیل آماده کرد متاع و کار را ٭ عبأ الجیش و عبأ ٭ از باب

تفعيل ساخته كرد اسباب لشكر را * عبأ الطيب ساخت خوشبو را و آميخت آن را شاعري گويد * شعر * كان بصدره وبمنكبيه * عبيراً بات تعبأه عروس *

عباء بروزن سحاب عباءة بزيادت تا قسمي است از گليم * عباء نيز بمعني احمق گران * اعبيه جمع * معبأة بروزن مكنسة لتة زن حائض * معبأ بروزن و معني مذهب * ما اعبأ به چه كنم باو * ما اعبأ بفلان باك ندارم بفلان * اعتباء بروزن افتعال لتة در خود كرفتن زن حائض * در لسان است اعتبأت المرأة بالمعبأة لته در خود كرفت زن

* عندارة * بروزن فنعلة سختي ودشواري و پيچيدگي * در لسان العرب است پيچيدگي كه در پا بود انتهى و بمعني جفا و بلاي سخت و بمعني مكر و فريب * گويند تحت طريقتك لعندارة زير خاموشي تو مكر و فريب است * در لسان العرب است كه طريقه از اطراق است بمعني سكوت و خاموشي و ضعف و نرمي * عندارة نيز بمعني مرد دلير پيش آيند هر كارها * عندأو بروزن قرطعب همچنين

* فصل الغين *

* غاغاء * آواز زاغان سياه كردني * غبأ * بالفتح قصد كردن * غبأله واليه از باب منع قصد كرد بسوي او * غرقئ * بروزن زبرج پوست باريك سفيد چسپيده بسفيدي بيضه يا بمعني سپيدي بيضه كه ميخورند * غرقأت البيضة از باب فعللة بر آمدن بيضه در حاليكه بود بروي پوست باريك * غرقأت الدجاجة بيضه نهاد ماكيان بيضهاي با پوست باريك * فرا گفته كه همزه غرقئ زايد است چه از غرق است وبهمين اعتبار صاحب قاموس در باب قاف آورده اما اينجا اشاره بزيادت همزه نكرده

* فصل الفاء *

* فأفأ * بروزن فدفد و فأفاء بروزن بلبال كسي كه فا را در كلام خود بكرد اند و بسيار آرد * فأفأة بروزن دحرجة كرد انيدن فا را در كلام * فأفأ الرجل في كلامه فعل ازان * فبأة * بالفتح باراني كه ساعتي بزودي تمام ببارد و ساكن شود * مافتأت اذكره * بهرسه حركت تاي اول هميشه ذكر مي كنم او را * ما افتأت از باب افعال همچنين * در صحاح است كه استعمال اين فعل بي نفي

نیامد • و اما قسر لـه تعالی تالله تفتئو تذکر یوسف اصلش ماتفتئو بود پس لا که همیشه یاد می کنی یوسف را • در قاموس است فتئ عنه از باب سمع فراموش کرد او را یا زماند از وی و یا مختص بنفی است که بدون آن استعمال کرده نمی شود • فتأ از باب منع شکست و دور کرد آتش را • صاحب قاموس گفته که این مروی است از ابن مالک در کتاب جمع اللغات المشکلة و او نسبت کرده است این را بفرا و این صحیح است و ابو حیان و غیر او در تغلیطش غلط کرده اند انتهی • فثأ • بالفتح

• فثأ •

وفثوء بروزن قعود تسکین دادن جوش دیگ را از باب منع • فثأ القدر تسکین داد جوش دیگ را از آب یا به تحریک کفگیر چنانکه در تهذیب است جعدی گوید • شعر • تفور علینا قدرهم فنديمها • وتفثأها عنا اذا حميها غلا • فثأ الغضب تسکین داد و شکست خشم را • در صحاح است گویند فثأت الرجل عنی هر گاه بشکنی مرد را از خود بسخن و جز آن و تسکین دهی خشم او را و از امثال عرب است در احسان اندک ان الرثيئة تفثأ الغضب • در بستیکه جغرات می شکند خشم را و اصلش آنست که مردی بخشم آمده بر دیو قوم خود و با خشم گرسنه هم بود پس نوشانیدند او را جغرات تا تسکین یافت خشم او و با زماند از انها • فثأ الشئ تسکین داد سردی شئ را به گرم کردن • فثأت الشمس الماء شکست آفتاب خنکی آب را • فثأ الشئ عنه باز داشت شی را از وی • فثأ اللبن جوش داد • شد شیر پس بر آمد بروی کفک و پاره پاره شد • افثأ از باب افعال ماجز شد و اقامت کرد • افثأ الحر ساکن و سست شد گرمی • در صحاح است عدا حتی افثأ دوید تا عاجز شد و بیایی دم زد انتهی • افثأ و المریض گرم کردند سنگها را و پاشیدند بروی آب را پس نگون شد بروی بیمار تا عرق بر آرد • فجأة • بالفتح

• فجأ •

وفجاءة بالضم و بالمد ناگاه بر آمدن از باب سمع و منع • فجأ و فاجأ • از باب مفاعلة و افتجأ • از باب افتعال ناگهان بر آمد بروی • فجاءة بالضم و بالمد انچه ناگهان آید و ابو الرقطری شاعر • فجئت الناقة از باب فرح بزرگ شکم شد ناقه • فجأ المرأة از باب منع جماع کرد با زن • مفاجي بالضم شبرد زنند • قمدأیة • بالکسر تمره قناديد جمع بر غیر قیاس • قمداة در رقم مذکور خواهد شد • فرأ • بروزن جمل و فراء

• قدأ •
• فرأ •

بروزن سحاب حمار وحشی یا خرجوان ازان * افراء بالفتح وبالمد وفراء بروزن کتاب جمع * در مثل است کل الصید فی جوف الفرا یعنی همه شکار کمتر از حمار وحشی است * در صحاح است وگاهی همزه را با الف بدل می کنند وگویند انکحنا الفرا فترى * در اساس است گویند فرأ ما یقاتل حمار وحشی است که جنگ کرده نمی شود و این در بارهٔ جبان گویند چه حمار وحشی موصوف است به ترس * فرأ بالتحریک جزیره ایست در یمن * فسأ * بالفتح دریدن جامه از باب منع * فسأ الثوب دریدن جامه * فسّأ الثوب از باب تفعیل همچنین * تفسّأ الثوب از باب تفعل دریده شدن جامه * فسأ فلانا و تفسأه از باب تفعل عصا زد فلان را بر پشت * فسأه عنه باز داشت او را ازوی * افسأ بروزن احمر کسی که سینه اش بر آمده باشد و پشتش اندرون رفته یا کسی که سینه اش و شکمش بر آمده باشد یا کسی که برفتار آید بطوری که گویا کونش درد میکند و بدین معنی مفسوء بروزن مقروء نیز آمده یا کسی که هرگاه بنشیند برخاستن نتواند مگر بکوشش یا کسی که پشتش در هر دو سرین او در آمده باشد * فسیٔ از باب فرح فعل از همه این معانی * تفسأ فیهم المرض از باب تفعل پراکنده شد در آنها بیماری * فشأ * بالفتح فخر کردن از باب منع * فشأ فخر کرد * افشأ از باب افعال تکبر کرد * تفشأ به از باب تفعل سخریه کرد ازوی * تفشأ فیهم المرض پراکنده شد در آنها بیماری * افضاء * طعام خورانیدن * افضأه طعام خورانید او را یا صواب بقاف است * فطأ * بالفتح پهنا شدن بینی * فطأة بزیادت تا همچنین * فطأه از باب منع زد او را بکف دست بر پشت * فطأ به الارض انداخت او را بر زمین * فطأ المراة جماع کرد با زن * فطأ بسلحه انداخت پلیدی را و بتاهم آمده چنانکه در صحاح است * فطأ گوز زد * فطأ الرجل زد بعصا مرد را * افطأ الشیٔ شکست شیٔ را * فطأ القوم نهاد بر قوم چیزی را که دوست نمی داشتند آنرا * فطأ بالتحریک و فطأة بالضم در آمدن پشت و بر آمدن سینه * فطیٔ از باب فرح فعل ازان * افطأ بروزن احمر صفت ازان * فطأ ظهر بعیره از باب منع بار کرد بر شتر بار گران را پس پست شد پشت او و در آمد * تفاطأ از باب تفاعل باز پس شد و کشید خویشتن را از کاری * تفاطأ عنهم

یکسو شد از ایشان و برگشت • در تهذیب است تفاطأ فلان عن القوم بعد ما حمل علیهم یکسو شد فلان از قوم و برگشت بعد از آنکه حمله کرد بر آنها انتهی • أفطأ از باب افعال طعام داد و جماع کرد بسیار و بد حلق شد بعد از خوش خوئی و فراخ شد حال او • فقأ • بالفتح کور کردن چشم از باب منع • فقأ العین کور کرد چشم را یا بر کند چشم را • فقّأ العین از باب تفعیل همچنین • انفقأت العین از باب انفعال و تفقأت از باب تفعل کور و بر کنده شد چشم • تفقأ الدمل شکافته شد دمل • فقأ المنزة شکست بثره • یعنی دمیدگی اندام را • فقأ ناظریه برد خشم او را • فقأ البهمی خاک آلوده کرد بهمی را باران و سیلاب پس نمی خورند او را ستوران و بهمی گیاهی است • فقء بر وزن قعود مصدر از ان • در صحاح است تفقأت البهمی از باب تفعل شکافته شد غلاف ثمرهای بهمی • تفقأت السحابة عن مائها شکافته شد ابر از آب خود و هموار گویند • شعر • تفقأ فوقه القلع السواری • وجن الخازباز به جنونا • در تهذیب است اصابتنا فقأة ای سیل ما را ابری که نه رعد داشت و نه برق و باران هم پیوسته بود انتهی • فقأ بالفتح و فقأة بالضم و بالتحریک و فاقیاء بالمد پوستی که شکافته می شود از شر بچه و او بر می آید از ان یا پوستی باریک که بر بینی بچه می باشد اگر آنرا از بینی بچه بر ندارند بمیرد • فقاءی بر وزن سکری ناقة که درد شکم دارد و سبب آن نه بول اند از د و نه پشک • جمل فقیء بر وزن کریم شتری که همین بیماری داشته باشد و فقئ آن بیماری را هم گویند • فقأ گری که در سنگ بر دیاد و زمین درشت و جمع شود در ان آب • فقیء بر وزن کریم همچنین • فقانیر موضعی است • افتقأ الخرز از باب افتعال باز دوخت بر دوخت اول و کوزانید میان دو دوال دوال دیگر • مفتقأ بضم اول و کسر سوم رودهای که زمین را شکافد • فلأ • بالفتح فاسد کردن از باب منع • فلأه فاسد کرد او را • فنأ • بالتحریک بسیاری و بالسکون بمعنی جماعت • جاء فنأ منهم آمد جماعتی از انها • فیء • بالفتح سایه که آفتاب را زایل کند • افیاء بالفتح و فیوء بالضم جمع • مفیأة بفتح یا جای سایه و بضم یا نیز آمده • در صحاح است فیء سایه که بعد از زوال بود و سایه را ازان جهت نامند که از جانبی می گردد بسوی جانبی

• فقأ •
• فلأ •
• فنأ •
• فیء •

* ابن سکیت گفته ظل سایهٔ که زایل کند او را آفتاب و فی سایهٔ که زایل کند آفتاب را
* و ابو عبیده از روبه روایت کرده که او گفته است انچه بروی آفتاب بود پس
زایل شود آفتاب از وی آنرا فی و ظل گویند و انچه بروی آفتاب نبوده باشد آن را
ظل گویند * تفیئة سایه انداختن * فیأت الشجرة سایه انداخت درخت * تفیأت
انا فی فیئها از باب تفعل نشستم من در سایهٔ درخت * تفیأت الظلال برگشت سایها
* در اساس البلاغة است تفیأ بالشجر سایه گرفت به درخت * در لسان العرب است
فیأت المرأة شعرها از باب تفعیل حرکت داد زن موبهای خود را از ناز * فیأت
الریح الزرع والشجر جنبانید باد کشت و درخت را و در حدیث است
مثل المؤمن کمثل الخامة من الزرع تفیئها الریاح مثل مومن مثل کشت
تر و تازه است که می جنبانند او را باد * در اساس است تفیأت المرأة لزوجها
شکسته و دو تا شد زن برای شوهر خود و جنبید از ناز و گفته میشود زن فاجره را
تتفیأ ین لغیر بعلك شکسته می شوی و می جنبی یعنی نازمیکنی برای غیر شوهر خود
* فیء بالفتح نیز بمعنی غنیمت و خراج و جماعتی از پرندگان و بمعنی از حالی بحالی
گردیدن و بمعنی برگشتن * فلان سریع الفیء من غضبه فلان زود گردنده است
از خشم خود * و انه لحسن الفیئة بروزن فیعة او حسن الرجوع است * فیئة بالفتح
و افاءة و استفاءة نیز بمعنی گردیدن * فاء از باب ضرب برگشت * افاءه از باب افعال
گردانید او را * فئة بروزن فعة بمعنی گروه و ها عوض یاست که از میانش حذف کرده اند
اصلش فیء بروزن فیع است فئون و فئات جمع در حدیث است ولا یومر مفاء علی مفیء
یعنی آمر کرده خواهد شد مولی بر عربی در نهایه است مفاء کسی که بلدهٔ او مفتوح شده
باشد و غنیمت مسلمانان گشته گویند افاته ای صیرته فیأ فانا مفیء و ذلك الشی
مفاء گویا فرموده است که کسی آمر نخواهد شد از اهل سواد بر صحابه و تابعین
که افتتاح بلاد نموده اند از غلبه و قهر * یافیء کلمهٔ تعجب یا تاسف است * فاء المولی
من امرأته کفاره داد صاحب ایلاء یعنی قسم از سرگرفته خود و رجوع کرد بسوی
زن خود * فئت الغنیمة گرفتم غنیمت را افاء الله علی المسلمین مال الکفار غنیمت

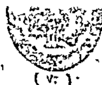
ساحت حق تعالی مال کافران را بر مسلمانان • استفأت هذا المال گرفتم این مال را
غنیمت • فیئة بالفتح مرغی است مانند عقاب و بمعنی حین و هنگام • جاء • بعد فیئة آمد
نزد او بعد هنگامی • و دخل علی تفیئة فلان بر وزن تفعلة درآمد از پی فلان

• فصل القاف •

• قأقأ • آواز زاغها • قثقی بر وزن زبرج سپیدی بیضه و پوست باریک که بسپیدی
بیضه چسپیده بود • قبأ • بالفتح طعام خوردن از باب منع • قبأ الطعام خورد طعام را
• قبأ من الشراب پر شد از شراب • قبأة بفتح اول و سکون دوم و قبأة بالتحریک
گیاهی است که شتران می خورند • قثاء • بالکسر و بالتشدید خیار و موضعی است
• قثاءة بزیادت تا یک خیار • مقثأة بفتح ثا جای خیار و بضم ثا نیز آمده • اقثأ القوم
از باب افعال بسیار شد خیار پیش قوم • اقثأ المکان قثاناک شد مکان • قندأرة • بر وزن قنعلة
بی غذا و بد خلق و سطبر کوتاه قد و بزرگ سر خورد تن لاغر و دلیر پیش آینده • بر کارها و
کوتاه کردن سخت سر و سبک رد رشت • قندارة همچنین در همه معانی و اکثر در وصف
شتر مستعمل است و جوهری این را در باب دال ذکر کرده • صاحب قاموس گوید
که این از خطای اوست • قرأ • بالفتح و بالضم نیز آمده • حیض و پاکی از حیض و این
از اضداد است • اقراء بالفتح و قروء بر وزن فعول و اقرؤ بضم راء جمع
• یا قروء جمع قرء بمعنی طهر است و اقراء بالفتح جمع قرء بمعنی حیض است
• اقرأت المرأة از باب افعال حیض آورد زن و پاک شد از حیض • مقرئ زن حائض
• در صحاح است اذا حضن اقرأت المرأة شد زن صاحب حیض و هر گاه حیض آرد
قرأت بی الف گویند • قرأ بالفتح بمعنی انقضاء حیض و بعضی گفته اند مدت میان
دو حیض • اقرأت الناقة قرار یافت نطفه در بچه دان ناقه • اقرأت الریاح
وزیدند بادها بر وقت خود • در صحاح است قارئی بمعنی وقت و منه اقرأت الریح
هر گاه درآید باد بر وقت خود هذلی گوید • شعر • اذا هبت لقارئها الریاح • هر گاه
وزد باد بر وقت خود • اقرأ من سفره برگشت از سفر خود • اقرأ من وطنه نزدیک شد
از وطن خود • اقرأت حاجتک نزدیک شد حاجت تو • اقرأ الرجل تاخیر کرد در طلب

• قأقأ •
• قبأ •
• قثأ •
• قندأ •
• قرأ •

تاخیر کرد مرد * اقرأ النجم غروب کرد ستاره * اقرأ فلان و تقرأ از باب تفعل پارسا شد فلان * قرأت الناقة حامله شد ناقه * قرأ الشئ جمع کرد شئ را و فراهم آورد چیزی را بچیزی * در صحاح است قرأت الشئ قرآنا جمع کردم شئ را و فراهم آوردم بعضی از آن را ببعضی و ازین معاوره است قول عرب ما قرأت هذه الناقة سلاقط در نگرفت این ناقه سلا یعنی یارك را کاهی * وما قرأت جنینا در نگرفت بچه دان او بچه را * قرآن بالضم کلام الهی * قرأه و قرأ به از باب نصر و منع خواند آن را * قرأ بالفتح و قراءة بر وزن کتابة و قرآن بروزن فرقان مصدر از آن قارئ خواننده * قرأة بر وزن طلبة و قارئین و قرّاء بروزن طلّاب جمع * اقترأه از باب افتعال خواند آنرا * واقرأته اناد رس دادم او را * مقرئ درس دهنده * صحیفة مقروءة و مقروّة و مقریة صحیفة خوانده شده * قارأه از باب مفاعله یکدیگر را درس داد * مقارأة و قراء بر وزن کتاب مصدر از آن * قراء بر وزن کتان خوش خوان * قرائون جمع در جمع تکسیر شنیامده * قرّاء بر وزن رمّان مرد پارسا * قارئ و متقرئ همچنین * قراؤن و قرا ذی جمع قرّاء * تقرأ الرجل از باب تفعل فقیه شد مرد * قرأ علیه السلام رسانید او را سلام * اقرأه السلام از باب افعال همچنین * در قاموس است که بعضی گفته اند که گفته نمی شود اقرأه السلام از باب افعال مگر وقتیکه مکتوب باشد * در اساس است اقرأ سلامی علی فلان و نمی گویند اقرئه منّی السلام انتهی * قرأت الحامل بچه آورد حامله * مقرّأة بر وزن معظمه زنی که انتظار کشیده شود برای انقضای حیضهای او * قرّأت المرأة بصیغة مجهول از باب تفعیل حبس کرده شد زن برای انقضای حیضها * در صحاح است ابو عمرو بن علاء گفته که گویند دفع فلان جاریته الی فلانة تقرّئها ادفلان جاریة خود را به فلانه تا حبس کند او را نزد خود تا حیض آرد برای استبراء انتهی * اقراء الشعر بالفتح انواع شعر و اقسام آن * مقرأ بروزن مکرم شهری است در یمن که در ان کان عقیق است از انجاست مقریون از محدثان و غیر آنها * وابن کلبی میم را فتحه داده است * قرأة بالکسر بروزن قرعة بمعنی وبا * ودر صحاح است که اهل حجاز

قرة بی همزه گویند • استقرأ الجمل الناقة از باب استفعال نشانید شتر ناقه را تا ببیند
که حامله است یا نی • در بعض نسخ قاموس و صحاح در تفسیر این محاوره لفظ ارکها بنای
مرحله است و در بعضی بتای مثناة فوقانی است یعنی بگذاشت آن را تا ببیند
که حامله است یا نه در لسان العرب بنای مرحله است • قِرمِئ • بر وزن زبرج

قرمئ

از رحتان نرادر دشت است باعتبار شکل و لون گاهی زردتر است از ورس و آن
گیاهی است مانند کنجد • قِرمئة بزیادت تا یکی • در لسان العرب است قرمئ
آنچه از گیاه بر رحتان آویزد در مشیمه شود بآن • قضأ • بالتحریک فاسد و کنده

قضأ

و کهنه شدن مشکیزه از باب فرح • قضئ السقاء فاسد و کنده و کهنه شد مشکیزه
• قضئت العین سرخ شد چشم و فرو هشته شد کرشهای آن • قضئ الحبل کهنه شد
و سست و پاره پاره شد بیاد رازشد دفن آن در زمین پس پاشیده شد از طراوت
• قضئ حسبه فاسد شد حسب او • قضاء بر وزن سماع و قضاءة بر وزن سماعة و قضأة
بالفتح بر وزن فعلة بمعنی عیب و فساد و بالضم نیز آمده • شاعری گوید • شعر • تعیّرنی
سلمی و لیس بقضأة • و لو کنت من سلمی تفرعت دارما • و سلمی قبیلهٔ ایست از دارم
• قضئ الرجل از باب سمع خورد مرد • اقضأ • از باب افعال خوار نمود او را • تقضوّا
منه ان یزوجوه حسبش دیدند حسب او را و همتای خود ندانستند • قفأ •

قفأ

بالفتح باریدن باران در زمین و بسبب آن متغیر و فاسد شدن گیاه آن از باب سمع
و بعضی گفته اند قفأ بالفتح افتادن خاک بر سبزه • پس اگر باران نشوید آن را
محفوظ خواهد ماند از آفت و الا فاسد و این معنی در رفقأ بگذشت • قفئت
الارض فعل از آن • اقتفأ الخرز از باب افتعال باز دوخت بر دوخت اول
• قمأ • بالفتح و قمأة بزیادت تا و قمأ بالضم خوار و حقیر شدن از باب منع

قمأ

و کرم • قمأ الرجل فعل از آن • قمئ بر وزن کریم خوار و حقیر • قماء بر وزن
جبال و قماء بر وزن رخال جمع • قمأت الماشیة فربه شد ستور • قموء بر وزن
قعود و قموءة بر وزن کدورة و قمأ بر وزن منع و قماع بر وزن سماع و قماءة بر وزن سماعة
مصدر از آن • اقمأت الماشیة از باب افعال همچنین • قمأت الابل بالمکان اقامت کردند

شتران در مکان بسبب فراخی گیاه دروی پس فربه شدند * قمأه برکند آن را اقمأه
از باب افعال خوار و حقیر کرد او را * اَقمأنی الشئ بشگفت آورد مرا شئ * اَقمأَ
المرعی الابلَ موافقت کرد چراگاه شتران را پس فربه کرد * اقمأ القومُ فربه شدند
شتران قوم * قمأ بالفتح و مقمأة بفتح هر دو میم و مقمؤة بفتح میم دوم مکانی که بران
آفتاب طلوع نکند * قمأ بالفتح نیز بمعنی ارزانی و فراخی و بالضم نیز آمده * ما قامأه
الشئ از باب مفاعله موافقت نکرد او را شئ * عمرو بن قمیئه بروزن سفینه شاعری است
* تقمّأ الشئ از باب تفعل گرفت از شئ آنچه بهتر بود در آن * در صحاح است تقمأتُ
الشئ فراهم آوردم شئ را اندک اندک شاعری گوید * شعر * لقد قَضَبْتُ فلا تستهزء اسفاً * مما
تَقَمأتُه من لذّة و طربِ * تقمّأ المکان موافقت کرد او را مکان پس اقامت کرد دران * قمّأ المکان
از باب تفعیل همچنین * قنوء * بروزن قعود سخت سرخ شدن از باب منع اسود گوید * قنأت
اناملُه من الفرصاد * شئ احمر قانی شئ بسیار سرخ و بغیر همزه نیز لغتی است در وی گویند
قنا یقنو فهو قان * قنّأته از باب تفعیل سخت سرخ کردم او را اقنأ اللبن آمیخت شیر را با آب
قنأ فلانا کشت فلان را یا انگیخت او را بر کشتن فلان * اقنأ فلانا از باب افعال همچنین
* قنأ الجلد انداخت پوست را در دباغ و آن آنچه بوی پوست بپرایند * قنأ لحیتَه سیاه کرد
ریش خود را * قنّأ اللحیة از باب تفعیل همچنین * قنئ الرجل از باب سمع جان داد
مرد * گویند ضربته حتی قنئ زدم او را تا مرد * قنئ الادیم فاسد شد چرم * اقنأتُ الادیمَ
فاسد کردم چرم را * قناء بروزن سحاب آبی است * اقنأ لی الشئ از باب افعال ممکن شد
مرا شئ و نزدیک شد از من * مقنأ بفتح نون و بضم آن جائی که بران آفتاب طلوع نکند
* قئ * بالفتح بر اندر انداختن از گلو * قاء از باب ضرب و استقاء از باب استفعال و تقیّأ
از باب تفعل از گلو انداخت در حدیث است الراجع فی هبته کالراجع فی قیئه
باز گیرنده هبه را مانند کسی است که قئ کرده باز خورد * در صحاح است استقاء و تقیّأ
بتکلف قئ کرد در حدیث است لو یعلم الشارب قائماً ماذا علیه لاستقاء ما شرب
اگر داند کسی که آب استاده می نوشد چه مست بروی از گناه هر آینه بتکلف
قی کند آنچه نوشیده است آنرا * قیّأه الدواء از باب تفعیل و اقاءه الدواء از باب افعال

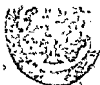
تی آورد او را دزاه • قُباء بروزن غراب دوای قی آور • قبوء بروزن صبور بسیار قی کننده
ودواء قی آور گویند شربت القبوء فما قبأنی نوشیدم دواء قی آور پس قی نیاورد مرا • قیو بروزن
عدو بسیار قی کننده • در صحاح است قبأته انا واقأته بقی آوردم او را • تقبأت المرأة
از باب تفعل پیش آمد زن بر شوهر خود را از احت خود دار وری تا جماع کند • ازهری
در تهذیب گفته که نزد من ذا این معنی تصحیف است وصواب تقبأت تقبأ است
چه تقبأ شکسته زدن تا شدن زن از ناز پیش شوهر خود را این از فی است بمعنی
رجوع • ثوب یقئ الصبغ جامه ایست که قی می کند رنگ را یعنی سبز رنگ است

• فصل الکاف •

• کاکاة • بروزن دحرجة پس کشیدن ونامردی نمودن • تکاکؤ از باب تفعلل همچنین
• کاکاء بروزن سلیمان نامردی باشدت جزع و بمعنی دویدن دزد • تکاکؤ فراهم
آمدن • کاکاة همچنین • گویند عیسی بن عمر نحوی از خر افتاد مردم برو گرد آمدند
پس گفت مالکم تکاکأتم علیّ تکاکؤکم علی ذی جنة افرنقعوا عنی چیست شما را که گرد
آمدید بر من مانند گرد آمدن شما بر پری زده یکسو شوید از من • تکاکأنی کلامه
ماخوذ شد در سخن • متکاکئ کوتاه بالا • کتأة • بالفتح گیاهی است مانند جرجیر • کنتأر
بروزن سنداز شتر سخت چنانکه در مشرف و خلاصه است ومرد انبوه ریش و کلان
و بعضی بمعنی خوش ریش گفته اند • کثأة • بالفتح برسر آمدن شیر و آب و صافی ماندن
آب زیر آن از باب منع • کثأ اللبن فعل از آن • کثأت القدر کفک بر آورد دیک
• کثأ القدر بر آورد کفک دیک را • کثأ النبت وکثأ النبت از باب تفعیل بر آمد
گیاه یا سخت و درشت و دراز گردید گیاه یا بپیچید • شد • کثأ الوبر بر آمد پشم • کثأة اللبن
بالفتح انچه بر آید برروی از چربش و یا ماله که از روغن بر سر شیر افتد • کثأ از باب
تفعیل خورد کثأة شیر یعنی چربش شیر را • کثأت اللحیة دراز گردید ریش کثأت
اللحیة از باب تفعیل و کنتأت اللحیة بزیادت نون همچنین شاعری گوید • شعر • وانت
امرؤ قد کنتأت لک لحیة کانک منها قاعد فی جوالق • کنثأ بالفتح و بهمزه و کنثأ بالکسر
و بهمزه و کنثأة بزیادت تا و کنثاة بی همزه جرجیر یا جرجیر دشتی • کدأ • بالفتح

• کاکاء • • کتأ • • کثأ • • کدأ •

وكلن وه بروزن قعود بزمين چسبيدن كياه بسبب نرسيدن سرما يا ديربرآمدن آن بسبب بي آبي * كـدأ النبت از باب منع وسمع فعل ازان * كـدأ الجرد الزرع ازباب منع بازكرد انيد سرماكشت رابه زمين باين طوركه يا زماند ازبالين كي ياسق نكون شد يا ديركشيد زوئيدكي آن * ارض كادئة زمين به ديربرآرنده كياه را * كدح الغراب از باب فرح شد زاغ بسبب شدت آوازكه كوياقي مي كند در آواز * كدح البقل كوتاه شد وتره وفاسدكشت * كودأ الرجل وغيره دويد مرد وغير آن * كندا وبكسر اول شتر سطبر * كرثي * بروزن زبرج ابربلند توبرتو نشسته وپوست بيرون بيضه * كرثأة بالكسر بزيادت تاكياه درهم پيچيده وبالفتح نيزآمده * كرثأ الشعروغيره ازباب فعلله وتكرثأ از باب تفعلل بسيار درهم پيچيده شد موي * بسركريثاء بفتح اول وكسر دوم وبالمد وكواثاء بالفتح وبالمد غوره خرما پاكيزه * كرثي * بروزن زبرج ابربلند توبرتو نشسته * كرفئة بزيادت تا پاره از ابر شاعري در وصف لشكري كويد * شعر * ككرفئة الغيث ذات الصبير * كرثيّ نيز پوست بيرون بيضه * درصحاح است كه ابوالغوث اعرابي نظر بطرف كاغذي انداخت وكفت غرقئ تحت كرفئ پوست باريك بيضه است كه زير پوست بيرون بيضه مي باشد وهمزه اش زايد است انتهى * كرفأت القدر كفك برآورد ديك براي جوش زدن * تكرفأ بمعني تكرثأ * كوفأة بمعني كرثأة * وبالكسر درخت شفلح وآن درختي است كه برته اش چار طرف تيزي دارد چنانكه اكوخرا هندكوسفند رابدان ذبح كنند وبارش مانند سرزنكي بود * كرفأ الناس آميخته شدند مردم * كسأ * بالفتح ازپس رفتن ازباب منع * درصحاح است كسأته از پي او شدم كفته مي شود براي كسي كه هزيمت دهد قومي را ودرپس آنها افتد وآنها را براند * مرفلان بكسأ هم كذشت فلان كه مي راند آنها را ازپس انتهى * كسأ الدابة راند ستور را ازپس ستوردیكر * كسأ القوم غالب شد برقوم در خصومت * كسأه بالسيف زد او را به شمشير * كُسأ كل شي بالضم وبالقصر وكسوء كل شي بالضم وبالمد موخر هرشي * اكساء جمع شاعري كويد * شعر * حتى ارى فارس الصموت على * اكساء خيل كانها الابل * ركب كساءه در پي او افتاد * كسأمن الليل بالفتح پاره ازشب * كشأ * بالفتح بريان كردن كوشت بحدي كه خشك شود ازباب منع * كشأ الطعام

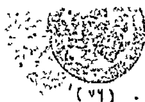

خورد طعام را مانند خوردن حیار ومانند آن * اکشأ اللحم ازباب افعال بریان کرد گوشت را چندی که خشک شد * کشأ الشیء پوست باز کرد از شیء * تکشّأ الشیءُ ازباب تفعل باز شد شیء از پوست * کَشأهُ بالسیف زد او را به شمشیر * کَشأ المرأةَ جماع کرد با زن * کشئ من الطّعام ازباب فرح پر شد از طعام * کشأ بالفتح وکَشأ بالتحریک مصدر از آن * کشئ بروزن حَذِر و کَشِیٔ بروزن کریم پر از طعام * تکشّأ ازباب تفعل پر شد از طعام * کشئ السقاءُ جدا شد روی پوست مشکیزه از پوست * کَشئتْ یده کُفید و شد دست او * ذوکَشاء بروزن سحاب موضعی است * کُشاءة بالضم فیه

* کفأ

* کفأه بالفتح باز گردانیدن کشتی را از جهتی که بآن روی آورده باشند به جهتی دیگر ازباب منع * کفأت القوم فانکفأوا گردانیدم قوم را از جهتی که بآن رو آورده بودند بجهتی دیگر پس باز گردیدند بجهت دیگر * کفأت الاناء نگون کردم ظرف را * مَکفوءٌ ظرف نگون * اکفأ الاناء ازباب افعال همچنین و رد محکم است ازباب افعال لغتی است که اصمعی انکار آن کرده * اکتفأ الاناء ازباب افتعال نگون کرد ظرف را * کفأتُ الرجلَ در پی او رفتم * کفأتِ الغنم فی الشِّعب در آمدند گوسفندان در دره کوه * کفأه لا نار اند فلان را * کفأ لقومُ من الشیء باز ماندند قوم از شیء و گریختند * کفأ القوم عن القصد میل کردند قوم از قصد * اکفأ الشیءُ ازباب افعال خمیده شد شیء * اکفأتُ الاناء خم دادم و کج کردم ظرف را * کفأ الشاعر فی الشعر مخالفت کرد شاعر میان اعراب قوافی یا مخالفت کرد میان حروف قوافی * اخفش گفته که اکفا واقوا هر دو یکی است و بعضی گفته اند که اکفا افساد در آخر بیت به هر فسادی که بود * اکفأتِ الابلُ بسیار شدند بچه شتران * اَکفأ ابلهُ فلانا کرد انید منافع شتران خرد را از پشم و بچه وجز آن برای فلان * کفأة بالفتح وبالضم نیز آمده یکساله بار خرما بن و زراعت یکساله و یکساله بچگان شتر و گوسفند یا بچهای شتران بعد گذشتن یکسال یا زیاده از آن * اکفاه کَفأة غنمه بالفتح وبالضم نیز آمده بخشید او را شیر و بچه و پشم یکساله گوسفندان و باز گرفت مادران را * در صحاح است استکفأتُ فلانا ابلهُ ازباب استفعال خواستم از وی بچهای یکساله شتران فاکفأنیها پس داد مرا شیر آنها و پشم آنها و بچهای آنها که حاصل یکسال بوده * کافأ فلانا ازباب مفاعلة پاداش داد

اورا انتهی * مُکافأة وکِفاء بروزن کتاب پاداش دادن مصدرازان * کافأ فلانا مانند شد فلان را ونگاهبانی کرد آنرا * الحمد لله کِفاء الواجب حمد است خدای راکه مماثل واجب باشد * کفاء بروزن سحاب وکفاءة بزیادت تا اسم مصدر وهذا کِفاؤه بالکسر وبالمد وکِفیئته وکِفیئُه وکُفؤه بالضم وکفوءه بروزن قعود این مانند اوست * اکفاء بالفتح وکِفاء بروزن کتاب جمع * در تهذیب است مکافاة میان مردم ازمکافاة بمعنی مماثلة است گویند کافأتُ الرجل کردم بامرد مانند فعلیکه کرد بامن * کِفاء بروزن کتاب پردهٔ که از بالای خیمه تا پائین او بود ازجانب موخر یا شقهٔ که در موخر خیمه بود یا کاهی که انداخته شود بر خیمه تا بزمین رسد * اکفأت البیت از باب افعال کفأ ساختم برای خیمه * کفئ اللون بروزن کریم ومکفأ اللون بضم اول وفتح فا متغیر رنگ * کافأه از باب مفاعله دفع کرد او را * کافأ بین فارسین برمحه نیزه زد این را پس آن را در حدیث عقیقه است شاتان مُکافِئتان وبکسر فا نیز آمده دو گوسفند که هریکی از ان مساوی دیگری بود در سن وسال وهرچیزی که مساوی چیز دیگر بود تا اینکه مانند او باشد آنرا مکافئ آن گویند * انکفأ از باب انفعال برگشت انکفأ لونهُ دگرگون شد رنگ او * کفأ بالکسر شکم رود * تکافؤ از باب تفاعل برابر شدن گویند المُسلِمون تتکافؤ دماءُ هم مسلمانان برابر میشود خون آنها * در صحاح است تکفأت المرأة فی مشیتها جنبید زن در رفتار خود چنانکه می جنبد خرما بن دراز * کلأ * بالفتح * وکلا بروزن کتاب وکلاءة بروزن تِجارة نگاهبانی کردن از باب منع * کلأه نگاهبانی کرد او را اکلأه الله نگاه دارد خدا او را گویند اِذهب فی کلاءة الله برو در حفظ خدا * کلأه بالسوط زد او را بتازیانه * کلأ الدین درنگ کشید وام * کلأ بروزن جبل گیاه اعم ازینکه خشک بود یا تر * کلأت الارض وکلِئت از باب سمع واکلأت از باب افعال واستکلأت از باب استفعال گیاه ناک شد زمین * ارض کلِئة ومُکلِئة ومکلأة زمین گیاه ناک کلأت الناقة واکلأت از باب افعال خورد ناقه گیاه را * کلأ بصره فی الشئ بار بار انداخت نظر را در شی * کلأ عمرهُ به نهایت رسید عمر او * کالی وکلأة بالضم نسیه در حدیث است انهٔ نهی عن الکالئ بالکالی نهی کرده است پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم از بیع نسیه به نسیه * ود وصحاح است که اصمعی مهموز نمی خواند

این بار این شعر را شاهد می آرد ٭ وا ذا تُشارك المرء م فا نه کالی و ناجزه یعنی بعضی از ان نسیه اند و بعضی از ان نقد ٭ تکلأت از باب تفعل واستکلأت از باب استفعال نسیه خواستم از وی ٭ کَلأة بالضم نیز بمعنی پیمانه ٭ تکلأت و کلأت از باب تفعیل کردم پیمانه را ٭ اکلأ از باب افعال بهاییش داد و بیع سلم کرد ٭ اکلأ العمر به نهایت رسانید عمر را ٭ اکتلاء کلأة از باب افتعال و کلأ الکلأة از باب تفعل گرفت پیمانه را ٭ رجل کلوء العین مرد سخت چشم که بر چشمش خواب غلبه نکند ٭ کلأ ٭ بر وزن کتان جای بلب آمدن کشتی و موضعی است در بصره و این مونث است و به تذکیر هم آمده و بمعنی کنار نهر ٭ مُکلأ بر وزن مُعظم همچنین ٭ اکتلأ منه نگاهداشت حرد را از وی ٭ کلأ السفینة از باب تفعیل نزدیک کنار دریا آورد کشتی را ٭ کلأ فلان اخمس کرد فلان را ٭ تکلئة و تکلأة مصدر از ان ٭ در صحاح است کلأ القوم سفینتهم حبس کردند قوم کشتی خود را و از ان است کلأ ٭ بر وزن شداد و آن موضعی است در بصره چه آنجا حبس میکنند مردم کشتی خود را و باین معنی مذکر و مونث هردو آمده است ٭ سیبویه گفته که بر وزن فعال است مانند جبار بالتشدید و معنیش این است که آن موضع دفع میکند باد را از کشتیها و نگاه میدارد کشتیها را و برین تقدیر مذکر منصرف است ٭ کلأت از باب تفعیل آمدم بمکانی که نگاهدارنده نبود از باد ٭ مُکلأ بر وزن معظم و کلأ بر وزن شداد مکانی که نگاهدار از باد ٭ کلأ الیه از باب تفعیل پیش آمد بسوی وی ٭ کلأ فیه دید در وی به تامل

٭ کمأة ٭ ٭ کمأة بالفتح کیاهی است معروف که آنرا سماروغ گویند سرد است در درجهٔ سوم و تر است در درجهٔ دوم و مولد سودا و مورث قولنج و عسر البول اگر آب تازه اش در چشم کشند جلا بخشد ٭ در حدیث است الکمأة من المن وماؤها شفاء للعین سماروغ از جملهٔ احسانهای خداست بر بندگان و آبش شفاست برای چشم ٭ اکمؤ بر وزن افعل جمع و کمأة بزیادت تا اسم جمع است و بعضی گفته اند که کمأة برای واحد است و کمأ بحذف تا برای جمع و بعضی گفته اند که کمأة برای واحد و جمع هردو آمده است ٭ در صحاح است کمأة واحدش کمؤ است بحذف تا خلاف قیاس و این از نوادر است گویند هذا کمؤ و هذان کمآن و هؤلاء اکمؤ ثلاثة فاذا کثرت فهی الکمأة انتهی ٭ مکماة

بفتح هردو میم ومکمُوءۃ بضم میم دوم رستنگاه سماروغ ۰ اکمأ المکان از باب افعال بسیار شد سماروغ در مکان ۰ اکمأ القوم خورانیدند سماروغ مردم را ۰ کمأ القوم از باب نصر ھمچنین ۰ کمأ بالفتح مصدر ازان ۰ کمّاء بر وزن شداد سماروغ فروش وکسی که برای فروختن چیند ۰ خرجوا یتکمّئون برآمدند در حالیکه می چیدند سماروغ را ۰ کمیٔ الرجل از باب فرح سود ۰ پاشد مرد با آنکه در پا کفش داشت ۰ کمئت رجاله کفید ۰ شد پای او ۰ در اساس البلاغة است کمئت یده ورجله من البرد والعمل فصارت کالکمأۃ کفید ۰ شدند دستها و پایهای او از سردی وکار پس مانند کماۃ شدند یعنی سماروغ ۰ کمیٔ عن الاخبار جاهل شد از اخبار وندانست آنرا ۰ اکمأته السّن از باب افعال پیر کرد او را سال وعمر ۰ تکمّأ الامر از باب تفعل مکروه داشت امرا ۰ تکمّأت علیه الارض غائب کرد او را زمین ۰ کاءٌ بر وزن کاع وکاءۃ بر وزن کاعۃ وکیئۃ بر وزن کیعۃ ضعیف نامرد ۰ کِئتُ بر وزن کِعتُ کیئاً بفتح اول وسکون دوم وکیئۃ بزیادت تا مصدر ازان ۰ کوت کوء اکاوا یقلب وتغییرد ومصدر ترسیدم ازوی ونامردی کردم ۰ اکاء اِکاءً از باب افعال یکبیک آمد او را وقت کاری که خواسته بود پس ترسید ازوی و بازگشت ازان کار

۰ فصل اللام ۰

۰ لؤلؤ ۰ بالضم مروارید ۰ لؤلؤۃ یکدانهٔ دره ۰ لآلی جمع ۰ لأّال بر وزن لعّال ولأّاء بر وزن لعّاع ولُلاء بر وزن فعلال مروارید فروش ۰ صاحب قاموس گوید که قیاسش لولوی است نه لأّاء ولأّال چنانکه جوهری توهم کرد ۰ ۰ لِآلة بر وزن کتابة پیشهٔ آن و بمعنی کار وحشی ۰ ابو لولؤ غلام مغیره ابن شعبه قاتل خلیفهٔ دوم ۰ لألأت المرأۃ بعینها درخشانید زن چشمهای خود را ۰ لألأ الفور بذنبه جنبانید نند آهوان دمهای خود را ۰ قول عرب است لا افعله ما لألأت الفور نخواهم کرد آنرا تا مدتی که بجنبانند آهوان دمهای خود را ۰ تلألأت النار برافروخته شد آتش ۰ لألأت العنز نرخواست ماده بز ۰ لألأ الدمع فرود آورد واشک را ۰ لون لؤلوان رنگی است که مانا است به مروارید ۰ لألاء بر وزن صلصال سرور تمام ۰ تلألأ البرق

لبأ

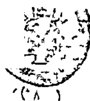
درخشید برق ۰ تلألأ القمر روشن شد ماه ۰ لبأ ۰ بکسر اول و فتح دوم شیری که بعد از ولادت دوشیده شود و آن را بفارسی فله گویند ۰ لبأ الشاة از باب منع دوشید لبأ گوسپند را ۰ لبأ بالفتح مصدر از آن ۰ لبأ القوم والبأ هم از باب افعال خورانید لبأ را القوم ۰ لبأ اللبأ والبأ ۰ از باب افعال پخت لبا را ۰ البأت الشاة فرود آورد گوسپند لبأ را ۰ البأت الفاة الولد ولبأته از باب تفعیل نوشانید گوسپند لبا را به بچه ۰ البأو لانا زاده اد لبا از ابقلان ۰ البأ الفصیل بست بچهٔ شیرزا به سر پستان تا بمکد لبا را ۰ در نهایه است البأت السخلة مکانیدم نزغاله را لبا را انتهی ۰ التبأ الجدی الشاة از باب افتعال و استلبأها از باب استفعال مکید بزغاله شیر گوسپند را ۰ التبأ الرجل الشاة و استلبأها دوشید مرد لبا گوسفند را ۰ لبأت الشاة از باب تفعیل لباشد در پستان گوسپند ۰ ملبئ گوسپندی که در پستانش لبا راقع شده باشد ۰ لبأ بالحج ولبّی بالحج لبیك گفت در حج ۰ در صحاح است لبأت بالحج اصلش لبیت تلبیة بود بی همزه ۰ فرا گفته که کافی عرب بسبب اقتضای فصاحت غیر مهموز را مهموز استعمال می کند و گوید لبأت بالحج وحلأت السویق ورثأت المیت انتهی ۰ لبأ بالفتح اول آبی که درختانرا دهند در حدیث بعضی صحابه است انه مرّبانصاری یغرس نخلا فقال یا ابن اخی ان بلغك ان الدّجال قد خرج فلا یمنعك من ان تلبأها بگذشت بعضی از صحابه بر انصاری که می نشانید خرمابن را پس گفت ای برادرزادهٔ من اگر رسیده است ترا که دجال بر آمده پس باز ندارد بر آمدن او ترا از نشانیدن درختان و اول آب دادن آن ۰ صاحب نهایه گوید و این ماخوذ است از لبأ انتهی ۰ لبأ نیز قبیله ایست ۰ لبأة بزیادت تا و لباءة بروزن سحابة و لبؤة بفتح اول و ضم دوم و بضم اول و فتح دوم و لبوة بالفتح و براو و بکسر نیز آمده و لبة بروزن دعة و لبوة بفتح اول و ضم دوم باز یادت تا و لباة بروزن قطاة ماده شیر ۰ لبآت و لبؤ بروزن قعود و لبؤ بروزن صرد و لبوات جمع آن ۰ لبؤ بروزن صبور نام مردی است مشهور ۰ عشار ملابئ بروزن ملاقح شتر ماده های که نزدیك باشد بچه آوردن آنها ۰ لتأ ۰ بالفتح صدمه

لتأ

دادن ازباب منع * لتأه صدمه داد او را * لتأه بسهم تیر زد او را * لتأ الرجل بالحجر سنگ انداخت بر مرد * لتأ المرأة جماع کرد با زن * لتأ ناقص کرد وکوز زد و پلیدی انداخت * لتأه بعینه تیز نگریست سوی او * لتأت المرأة بچه آورد زن * لتأت به امّه زائید او را مادر او * لتی بروزن امیر لازم گیرنده موضع خود را

* لثأ * بالفتح لیسیدن سگ ازباب منع * لثأ الکلب لیسید سگ فعل ازان * لجأ * بالفتح پناه گرفتن ازباب منع وفرح * لجأ الیه پناه گرفت بسوی او * التجأ الیه ازباب افتعال همچنین * درنهایه است لجأت الی فلان ولجأت عنه والتجأت وتلجأت تکیه کردم بروی ویاری خواستم ازوی یا برگشتم ازوی بسوی دیگری درحدیث کعب است مَنْ دخل فی دِیوانِ المُسلمین ثم تلجّأ منهم فقد خرج من قُبة الاسلام کسی که داخل شود در دیوان مسلمانان بعد ازان برآید از جماعت مسلمانان پس بدرستیکه برآمد از قبهٔ اسلام * الجأه الی الشئ ازباب افعال مضطرب کرد او را بسوی شی * الجأ فلانا نگاه داشت فلان را * الجأ امره الی الله سپرد کار خود را بخدا * ملجأ پناه جای * لجأ بالتحریک نیز پناه جای وموضعی است * در صحاح است عمرو بن لجأ تیمی شاعری است * صاحب قاموس گوید لجأ نام جد عمرو بن اشعث نه نام والد او چنانکه جوهری گمان برده * لجأة نیز غوک لجأة بزیادت تا ماده غوک * ذوالملاجی پادشاهی است از پادشاهان حمیر تلجئة بستم فرمودن * لزأ * بالفتح عطا کردن ازباب منع * تلزئ ازباب تفعیل همچنین * لزأ القربة پر کرد مشکیزه را * الزأ القربة ازباب افعال همچنین * تلزأت القربة ازباب تفعل پر شد مشکیزه * لزأ ابله نیک چرانید شتران خود را * لزّأ الابل ازباب تفعیل همچنین * لزّأته امّه زائید او را مادر او * الزأ غنمه ازباب افعال سیر کرد گوسپندان خود را

* لطأ * بالفتح ولطوء بروزن قعود به زمین چسپیدن ازباب منع وفرح * لطأ بالارض به زمین چسپید * لطأه بالعصا زد او را بعصا * و بعضی گفته اند خصوصیت دارد به زدن بر پشت * لاطئة زخم سر که به ملطا رسد وآن پوستی است باریک میان استخوان سر وگوشت ان ولاطئة نیز ریشی است که به نشود و بعضی گویند که آن ازگزیدن لطاة است وآن جانورکی است * لطأ * بالتحریک چیز اندک * لطأ *

بالفتح ولفاء بالمد پوست باز کردن چوب را وجدا کردن و برداشتن چیزی را از چیزی از باب منع • لفأت العود پوست باز کردم چوب را • لفأت الريح السحاب عن وجه السماء برداشت باد ابر را از روی آسمان • لفأت اللحم عن العظم باز کردم گوشت را از استخوان • التفأت العود از باب افتعال باز کردم پوست چوب را • لفأه زد او را • لفأه بالعصا زد او را بچوب • لفأه باز کردانید او را از راه او و رفعت کرد او را و داد او را حق او همه یا داد او را کمتر از حق او • لفئ از باب فرح باقی ماند • الفأ از باب افعال باقی گذاشت آنرا • لفاء بر وزن سحاب خاک و چیز اندک و کمتر از حق و در حدیث است رضيت من الوفاء باللفاء • در نهایه است وفا بمعنی تمام و لفا بمعنی نقصان یعنی راضی شدم به ناقص از تمام • در صحاح است لفیئة بر وزن خدیعه گوشت پاره بی استخوان مانند لحظه و همره و وذره • لكأه بالفتح زدن از باب منع • لكأه بالسوط زد او را به تازیانه • لكأه داد او را همه حق او • لكأت به الارض بر زمین افکندم او را • لكئ بالمكان از باب فرح اقامت کرد در مکان و لازم گرفت مکان را • تلكأ عليه از باب تفعل بهانه جست بر وی • تلكأ عن الامر تاخیر نمود از کار • لمأ بالفتح دست زدن بر کسی آشکارا و پنهان از باب منع • لمأ و لمأ عليه زد بر وی دست خود را آشکارا و پنهان • لمأ الشئ گرفت همه چیز را و بمعنی دید چیز را • تلمأت الارض به و تلمأت الارض عليه در گرفت زمین او را و برابر شد و پوشید او را • الما عليه بر دار او را پوشید • المأ اللص على الشئ برد دزد شئ را • در اساس است ما ادری این المأ من ولد الله نمی دانم کجا رفت از شهرهای خدا • المأ على حقی انکار نمود حق مرا • المأت الدواب المرعى کذاشتند ستوران چراگاه را از زمین حالی که نبود چیزی در آن • المأ عليه مشتمل شد بر وی و بعضی گفته اند هرگاه تعدیه آن به حرف با می آید بمعنی ذهب به می شود یعنی برد او را و هرگاه به حرف علی می آید بمعنی اشتمال مستعمل می شود • التمأ ما فی الجفنة احتیار کرد آنچه در کاسه بود برای خود • الما ما فی الجفنة از باب افعال • وتلمأ ما فی الجفنة از باب تفعل همچنین • التمئ لونه بصیغه مجهول متغیر شد رنگ او • ملمأة موضعی که در آن جمع کرفته شود

لكأ

لمأ

وبمعنی دام * لاءة * بروزن لاعة آبی است مر بنی عبس را * لوءة بوزن ومعنی سوءة * تلاؤ * بروزن تفعل پس کشیدن ونامردی نمودن * لباء * بروزن کتاب دانهٔ ایست سپید مانند نخود که می خورند * الباءت الناقة از باب افعال درنگ کردن ناقه

* فصل المیم *

* ماماة * بروزن دحرجة پی در پی آواز کردن گوسپند و آهو پس می می گفتن ماماتِ الشاة والظبیة فعل ازان * متأ * بالفتح بعصا زدن از باب منع * متأه بالعصا زد او را بعصا * متأ الحبل دراز کرد رسن را * در لسان العرب است متأتُ الحبل لغتی است در متوتُ الحبلَ * مروءة * بضم میم مردمی نمودن از باب کرم مرأ الرجل شد مرد صاحب مردمی وانسانیت * مریئ بروزن کریم صفت ازان * در صحاح است مروءة بمعنی مردمی وانسانیت ومروّة بتشدید واو نیز جایز است * تمرّأ الرجل از باب تفعل به تکلف مردمی کرد * تمرأ بهم مردمی خواست از قوم بسبب نقصان وعیب آنها * مرأ الطّعام بهر سه حرکت را گوارا شد طعام * مراءة بروزن شتابة مصدر ازان * طعامٌ مریٌّ طعام گوارنده ستوده انجام آشکارا * مرأة بروزن تمرة بمعنی گوارید کی * گویند هنانی الطعامُ ومرانی بی همزه در ابتدا برای اتباع گوارا شد مرا طعام واگر مفرد آرند گویند امرأنی الطّعامُ باهمزه از باب افعال * طعام ممریٔ صفت ازان * کلأمریٔ گیاه گوارا * مرأت الارض نیک شد هوای زمین * مراءة بروزن کرامة مصدر ازان * ارضٌ مَریئة صفت * مَریٔ بروزن امیر مجرای طعام وشراب وآن سر معده و شکنبهٔ که به گلو پیوسته است * أمرئة بروزن أمزجة ومُرُوء بروزن سرُر جمع * مرأ بهر سه حرکت میم بمعنی مردم اعم ازانکه مذکر باشد یا مونث یا بمعنی مرد خاصة وجمعش از لفظ نیامده وبعضی مرؤن نقل کرده اند وآن نادر است * مرأ نیز بمعنی کرگ مرأة بزیادت تا ماده کرگ * شاعری گوید * شعر * وانتَ امرأٌ تغدو علی کلّ غِرّة * فتُخطِئ فیها مَرّةً وتُصیبُ * گفته می شود امرأة صالحة ومَرأة ایضا بترک همزه وتحریک را

و در امرأ با الف وصل سه لغت آمده فتح راء در همه حال و ضم آن در همه حال
و اعراب آن در همه حال گوئی هذا امرؤ و مرء و رأیت امرأ و مرءا و مررت بامرئ
و بمرء و در دیدن صورت این کلمه معرب از دو جاست * در صحاح است گفته میشود
هذه امرأة بفتح الراء و در همه حال را گر تصغیر کنند الف وصل را بیندازند و گویند
مُرَیْءٌ و مُرَیْئَةٌ انتهی * مرأ الرجل از باب منع طعام خورد و بمعنی جماع کرد * مَرُؤَ
الرجلُ از باب شرف زنانه شد در هیأت و گفتار * مرأة بالفتح نام مأرب و آن بکسر
راء مهمله دهی است * و مَرْأة بر وزن حمزة دهی ست که از اعمال است هشام مرئ ذی الرمة
گوید شعر * و لما دخلنا جوف مرأة غلقت * دساکر لم ترفع لخیر ظلالها * و امرء القیس در سین
مذکور خواهد شد * مسأ * مسأ و مسوء بحته درشت شدن مسأ الرجل فهو ماسئ از باب سمع
درشتی کرد و سخن چینی نمود و بمیانه راه رفتن مسأ الطریق بمیانه راه رفت و منه
مسأ الطریق ای وسطه و فساد بر پا کردن فلان مسأ بین القوم ای فساد انگیخت در میان
ایشان و همچنین است امسأ از باب افعال و درنگ کردن و فریب دادن و مزاولت
نمودن گویند مسأ علی الشیء ای عادت پذیر شد بر استعمال آن و نسیه گردانیدن
حق کسی گویند مسأ فلان حق فلان ای انساه و فرو نشاندن جوش دیگ گویند
مسأ القدر ای فرو نشانید جوش آنرا و نرمی کردن با کسی مسأ الرجل بالقول
ای نرمی کرد با مرد در گفتار * تمسّؤ پوسیدن پارچه و پاره پاره شدن آن
تمسأ الثوب کهنه و پوسیده شد * مقأ * ماقی العین و موقیها موخر چشم و بعضی گفته مقدم آن
چنانکه در محکم است و همین است مقام ذکر آن چنانکه صاحب محکم نیز همین جا
ذکر کرده و صاحب قاموس اتباع آن نموده و جوهری توهم کرده که درین مقام
آنرا ذکر نه نموده * مكأ * مکأه سوراخ روباه یا خرگوش و ثعالب گفته سوراخ سوسمار
چنانکه در لسان محکی است * صاحب قاموس این ماده را فراموش نموده * ملأ * ملأ
و ملاءة بالفتح و ملاءة بالکسر پر کردن و همچنین تملئة گویند ملأ الاناء
و ملّأه بالتشدید ای پر کرد آنرا * و امتلاء و تملؤ پر شدن تملأت من الطعام و امتلأت
من الشراب و همچنین تملأ فلان غیظا * امتلأ الاناء و تملأ پر شد آوند و همچنین

ملئ الاناء از باب سمع * گویند انه لحسن الملاة وحسن التملؤ نمی گویند کوز ملآن برو زن سکران وجفنة ملآی بروزن سکری وملآنة بروزن سکرانة ملاء جمع آن ابن اعرابی گفته جفنة ملآنة وامرأة ثکلانة حکایت کرده است آنرا دنواد و در عامه گویند کوز ملاء ماء * و صواب آنست که گویند ملآن ماء چنانکه در عبابست * ملءه بالضم بروزن متعه وملاءه بالمد وملا بالضم زکامی که بسبب امتلاء معده باشد * مُلِئَ الرجلُ مانند عُنِيَ وملؤ مانند کرم وأملاه الله ای ازکمه فهو مملوء ای مزکوم وآن نادراست بغیر قیاس محمول کرده شده بر ملئ * ملؤ الرجل مانند کرم صار مليئا ای ثقة * عن سليمان بن موسى قال قلت لطاؤس فلان حدثني بكذا وكذا قال ان كان مليئا فخذ عنه ای ان كان ثقة * در حدیث حواله آمده اذا اتبع احدكم على ملئ ای ثقة غنی وآن بهمزه است لیکن اکثر در محاوره بتشدید یا وبی همزه مستعمل است * ملاء وملاءة بمد هردو غنا * مالی وملی غنی * املاء وملاء بالکسر وملاء بالضم واملياء اغنياء متمولين يا نيكوكاران وصاحب شرافت وحكم از آنان * فلان غنی ملئ ای بين الملاء والملاءة * ملأ فلان از باب منع وكرم * قوم مليئ فی قوم ملاء ای غنی وكثير المال است در قوم اغنياء متمولين * وملأ بروزن جمل تشاور واشراف واخيار وجماعة قال الشاعر * وتحن ثوا ملأ لتصبح آمنا * عن رأي لا كهل ولا مولود * ای مشورت کنید جماعت را بزیین که قتل کنند ما را چنی که باقی نماند از ما کسی کوباماد رما هیچ نزائیده * وطمع وظن چنانکه از ابن اعرابی مرویست وبآن تفسیر کرده شود قول شاعر * تنادوا بالجمية اذ رأونا * فقلنا احسنی ملأ جهينا * ای احسنی ظننا واصحاب مجالس ومشوره * در حدیث اکان هذا عن ملأ منكم آیا بود این از قومی که صاحب مشوره واجتماع بودند * ما كان هذا عن ملأ منا ای نبود این امر از اجتماع وتشاور * ملأ نیز خلق وعشرت * گویند ما احسن ملأ بنی فلان * املاء جمع آن * وبعضی گفته اند که ملاء خود جمع است وگاهی تفسیر کرده شود بآن قول مذکور فقلنا احسنی ملأ جهينا اخلاقا وعشرة * در حدیث است دخل اعرابی فی المسجد فصلی رکعتین ثم رفع یدیه فقال اللهم ارحمنی ومحمدا ولا ترحم

معنا احد اذقال المصطفی لقد حجرت واسعاثم قام الاعرابی وبال فی المسجد فقاموا الیه
لیضربوه فقال المصطفی احسنوا املاءکم ردعوه ای نیک کنید خصلتهای خود را و
بکلا ارید آنرا ه ملاء بالضم نیز زن غوابنام سیف سعد بن وقاص ه وملاءة
ازیادت تانام ماده موتجزاسپ رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ه مالاة
مساعدت ومشایعت ه وازانست زید مالأته علی الامر وهمچنین ملأته ساعدته علیه وشایعته
ه درحدیث علی علیه السلام است ولا مالأت علی قتله ه تمالؤ مجتمع شدن از ابن سکیت
تمالؤا علی الامر مجتمع شدند بران کار ه درحدیث است درحق قتیل لو تمالأ علیه
اهل صنعاء لقتلتهم به ه استملاء کردانیدن دین در اغنیاء ه فلان استملأ فی الدین ای جعله فی
ملاء ه ملاءة بالضم بیاری شتر بسبب طول لقدش آن بعد از سیره وملاءة بالمد چادر ودرقول
آن کان الملاء المحض خلف ذراعه مراد غبار خالص است تشبیه داد آنرا بچادر ودرحدیث
استسقا است فرأیت السحاب یتمزق کأنه الملاء حین یطوی ای گویا ان ابر مانند
چادر است در تفرق واجتماع بعضی از آن با بعض در اطراف آسمان جمع ملاء
بالضم والمد ه ملأ بالکسر نام مقدار چیزی که پرشود بان ظرف گویند اعطه ملأ انائه
وملئیه وثلاثة املائه ای بده آنرا قدر چیزی آرند یاد وقدر پری آن باسه قدر پری
آن ه درحدیث دعای صلوة است لک الحمد ملأ السموات والارض وآن بطریق
تشبیه است برای عظمت شان حمد وکثرت ثواب آن وملئة بزیادت تا هیئة امتلأ
مصدر ملأة پری معده از کثرت خوردن ه املاء وهمچنین تملیه غرق کشیدن کمان
املأنی قوسه وملأ اغرق ه املات النزع فی القوس شدت کردم در کشیدن کمان
مملی بضم میم وکسر لام دزی که در شکم آن آب و پوست مجتمع شده باشد تا اینکه
کمان آن باشد که حامله است ه منأ ه خیسانیدن چرم در دباغ منأت الاهاب منأ
خیسانیدم چرم را در دباغ ه منیئة چرم در اول دباغت بعد از ان افیق باشد
وبعد ازان ادیم حمید ابن ثور گفته ه اذا انت باکرت المنیئة باکرت ه مدا کأنها
من زعفران واثمد ه اصمعی وکسائی روایت کرده که منیئة مدبغه را گویند و
دروزن منیئة اختلاف است بعضی مفعلة قرار دهند چنانچه از ابی علی مرویست

ه منأ ه

که آن مشتق است از لحم نئی بمعنی گوشت خام * ابن سیده در محکم گفته انما نی بدلک ابوالعلاء مراد آن از ابی العلاء صاعد لغوی است که وارد بود برایشان در عراق چنانچه در مشرف است * وبعضی قعلله گویند تحقیق ثانی است زیرا که استعمال منأد لالت کند برانکه میم آن اصلی است * ممنأة بهمزة زمین سیاه * در محکم است که گاهی غیر مهموز هم آمده ومنیه بی همزه مقام آن ذکر است * موء * ومواء بالضم بر وزن غراب آواز کردن گربه ماءالسنور یموء موءا مثل ماع یموع موعا چنانکه در تکمله مضبوط است * موء بر وزن فعول موافق ضبط تکمله گربه آواز کننده مواء آواز آن مائئة بدو همزه ومائية بتشدید وبتخفیف هم آمده گربه اهلی باشد یا وحشی * امواء آواز کردن مانند آواز گربه گویند امواء الرجل ای قال مثل مانند گربه

* فصل النون *

* نأنأة * بر وزن دحرجة سست رای شدن وتخلیط کردن در محکم نساختن فکر را قال الشاعر * فلا اسمعن فیکم بامر منأنأ * ضعیف ولا تسمع به هامتی بعدی * گویند نأنأ فی الامر فهو رجل نأنأ بر وزن جعفر * امرأ القیس در مدح کسی گفته * لعمرک ما سعد بخلة آثم * ولا نأنأ عند الحفاظ ولا حصر * وباز داشتن گویند نأنأته عن هذا الامر باز داشتم او را از ان کار وضعیف شدن ومسترخی گشتن * وتنأنؤ مانند آنست * فی الحدیث طوبی لمن مات فی النأنأة یعنی در ابتدای اسلام پیش از انکه تقویت گرفته باشد وقاصر شدن وعاجز شدن از چیزی مانند تنأنؤ * نأنأت عن الامر تنأنأت عنه واز انست حدیث علی علیه السلام وقتیکه گفت سلیمان ابن صرد را چونکه روز جمل بعد از تخلف آمد ورجوع کرد تنأنأت وتربصت فکیف رأیت الله صنع ای قصور کردی تو وتاخیر نمودی پس چه طور دیدی خدا را که کارد رست کرد ونیک خورش کردن نأنأته نیک خورش کردم آنرا نأنأ بر وزن جعفر ونأناء بر وزن صلصال ونؤنؤ بر وزن هدهد ومنأنأ بر وزن مدحرج بصیغهٔ اسم مفعول شخصی که پیغوله چشم خود بار بار بگرداند ومرد درمانده بددل * نبأ * بالفتح ونبوة

وضمتین ظاهرشدن ومرتفع شدن ومنه النمی بمعنی دراصیح ومکان بلند تحد بعد از مانمودن بی وازانست انچه گویند لا تطلع علی النمی ومطلع شدن برچیزی ارباب منع وبیرون رفتن از زمینی به زمین دیگر وهمین معنی مراد اعرابی است یا نمی اله بهمزیعنی بیرون رونده از مکه بسوی مدینه پس انکار کرد بران وگفت لا تنمز باسمی فانما انانبی الله ای بدون همزه وآمدن بچیزی گویند نبأ بالارض آمد بان شاعرگفته * لیفیک احرز فان الحتوف نمأن للمرء فی کل واد * النبأة بتحریک آواز سک یا آواز خفی * نبأ الکلب ونبأ الرجل از باب منع قال ذوالرمه * بنبأة الصوت ما فی سمعه کذب * نبأ بتحریک خبر * انباء جمع خبر دادن * گویند انبأ ایا * وانبأ * به وتنبئه از باب تفعیل همچنین است * استنبأ از باب استفعال کارش کردن در خبر ونیک تفتیش نمودن گویند استنبأ فلان الحمرا ای فتشه * منابأة باهم خبر دادن ودور شدن وترک جوار کردن * نبوة اسم است * تنبؤ دعوی نبوت کردن وازان است متنبی احمد بن الحسین که بر قبیله بنی کلب خروج کرده وخود را حسنی النسب اظهار نموده بعد چندی بدعوی نبوت پرداخت در بلاد شام مردمان بر کذب ودروغ او گواهی دادند پس چند مدت مقید ماند عاقبت بعد از ذلت وخواری توبه کرد ورهائی یافت * نبی خبر دهنده * از خدا انبیا فعیل بمعنی فاعل است برای مبالغه پس آن مشتق از نبأ بمعنی خبر است * در صحاح از سیبویه منقول است که نیست کسی از عرب مگر که میگویند تنبأ مسیلمه بهمزه برای آنکه ایشان ترک کردند همزه را در نبی چنانکه ترک کردند آنرا در ذریه وبریه وخابیه مگر اهل مکه که ایشان مهموز میخوانند این سه کلمات را وغیر مهموز نخوانند ماسوای آنها را در بین امر مخالفت عرب می کنند * وبعضی گویند که نبی مشتق است از نباوة بمعنی ارتفاع * ومنجمله مجاری استعمالات همزه آن شعر ابن عباس ابن مرداس در مدح رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم است * شعر * یا خاتم النبآء انک مرسل * بالحق کل هدی السبیل هداکا * حدیث اعرابی که سابق گذشت دلیل ترک همزه است که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بران انکار فرمود همزه را برای

آنکه همزه نیست از لغت قویش * انباء کند رنکردن و خراش نکردن کویند رمی فانبأ یعنی تیر برزد پس نشکافت آنرا و خراش نکرد * کویند سیل نابئ ای آیند * از بلاد دیکر و همچنین رجل نابئ قال الشاعر * شعر * ولکن قذاها کل اشعث نابئ * اتتنا به الاقدار من حیث لا ندری * نبیئه بر وزن جهینه نام ابن الاسود العذری است * و نبیّئه بر وزن نبیعه تصغیر نجوة است * عرب میکویند کانت نبیّئة مسیلمة نبیّئة سوء و تصغیر نبی نبیّئ است بر وزن نبیع نیز عرب میکویند کان مسیلمة نبیّئ سوء و این وقتی است که جمع کرده شود نبی بر نبآء چنانکه در بعضی روایات بیت سابق آمده * شعر * یا خاتم النبآء انک مرسل * بالخیر کل هدی السبیل هداکا * لیکن نزد یک کسی که جمع کند آنرا بر انبیاء پس تصغیر آن نبیّ است بر وزن زکی لهذا چون جوهری آنرا مطلق داشته صاحب قاموس در اطلاق تخطیه آن کرده و ظاهر است که وجه جمع آن با نبیاء آنست که همزه هرکاه که مبدل شد و این ال آن لازم شد جمع نموده شد مانند کامه که لام او حرف علت باشد مانند غنی و اغنیاء * نبأ * و نتوء بلند شدن در مثل بتقره و بنتأ و مرتفع شدن و خارج شدن چیزی از مکانی بی آنکه از آن جدا شود پس هر چیزی که مرتفع شود از قسم نبات و غیره آن را ناتی کویند و منتفخ شدن و ورم کردن کویند نتأت القرحة ورم کرد و مطلع شدن بر چیزی کویند نتأت علی القوم بمعنی نبأت و بالغ شدن دختر کویند نتأت الجاریة * انتثاء از باب افتعال پیش آمدن و مرتفع شدن و هم مطلع شدن کویند انتتأ علیهم آکاه کردید بر او شان و نُتأة بر وزن هُمَزه نام آبی است برای قبیله بنی عمیله یا نام خرما ستانی است برای قبیله بنی عطارد * نجأ * بسکون چشم زخم رسانیدن کویند نجأته نجأ از باب منع و همچنین تنجأته از باب تفعل و انتجأته از باب افتعال چنانکه از ابو عبید منقول است * و نجؤ بر وزن ندس و نجئ بر وزن کتف و نجوؤ بر وزن صبور و نجیئ بر وزن کریم همه لغات اند کویند رجل نجوء و نجئ ای عیون و بد چشم است * نجاءة شدت اصابت در حدیث است ردّوا نجاءة السائل باللقمة ای سختی نظر کسی که خواهش طعام شما کند بیک لقمه دفع کنید * در نهایه این حدیث را

در معنی نوشته یکی آنکه قصا کرده شود حرامش آن از راه رحمت و شفقت بر مسکینان تا که چشم آن از نظر کردن بسوی طعام باز ماند دوم آنکه پرهیز کرده شود از بدی چشم آن که تاثیر آن بسبب شدت حرص و زیادت تحدیق بیشتر است

ندأ

ندأ در آتش انداختن گوشت را گویند ندأت اللحم انداختم آنرا در آتش ولحم ندئ بر وزن کریم نعت است و دفن کردن قرص نان در خاکستر گرم گویند ندأت القرص و ترسانیدن کسی را و چیزی را بزمین زدن و ظاهر شدن یقال ندأ فلان علیهم و خاکستر گرم ساختن گویند ندأ الملة خاکستر را گرم ساخت و مکروه داشتن چیزی را گویند ندأت الشیء ای مکروه داشتم آن چیز را جوهری این معنی را از اصمعی نقل کرده و صاحب قاموس گفته که احتمال است که صواب در ین معنی بذأت باشد بباء موحده و ذال معجمه و ندأة بالفتح و بالضم مانند ندوة و ندوة بسیاری از مال و قوس قزح و سرخی که در ابر باشد تا غروب آفتاب یا طلوع آن مانند ندی در هر دو معنی و دایرة آفتاب یا هاله که گرد قمر باشد و ندأة بالضم پارة از پارهای متفرقه رویدگی زمین مانند نُدَأة بر وزن همزه و ندأة بر وزن حرمه خطی که در گوشت باشد مخالف رنگ آن و آنچه ما فوق ناف اسپ باشد و نیز پارچه که در فرج ماده شتر می نهند و آنرا چشم و بینی نیک بسته چندی بگذارند بعد از آن و قتیکه آنرا غم بسیار فرا گیرد کشاده کنند و پارچه را از فرج آن بیرون آرند و بچهٔ غیر را بدان آلوده کنند تا که آن شتر ماده بوی آن پارچه او را بچهٔ خود داند و بآن مالوف شود و شیر دهد و نداء بالضم و بالمد جمع است و نردهٔ بزیادت واو بر وزن جو زله در یدن

نزأ

نزء بالسکون و نزاء بالفتح و المد و از ابو زید نزوء بضمتین هم محکی است فساد برانگیختن و تباهی افکندن گویند نزأ بینهم از باب منع و نیز نزأ الشیطان بینهم بدی انداخت در میان آنها و رغلانیدن کسی را و تحریض کردن گویند نزأ فلانا علیه ای ورغلانید او را بر آن یقال ما نزأك علی کذا چه چیز بر داشت ترا بر این کار و حریص شدن رجل منزوء بکذا ای شیفته و حریص است بآن یقال انك لا تدری علام ینزؤ هرمك ای نمیدانی که بکدام

چیز نفس تو حریص است و عقل تو مولع است * نسأ * زجر کردن شتران و روان کردن آنها گویند نسأتُ الابلَ از باب منع و همچنین است نسّأته تنسئةً از باب تفعیل * ابوعمرو بن العلاء انشاد کرده * شعر * وما اُمّ خِشفٍ بالعلایة شادِن * تُنسّئ فی بَرد الظلال غزالها * نسأة بالضم در تاخیر افکندن گویند نسأ الامر نسأ و منسأة و همچنین است انسأت از باب افعال گویند استنسأته الدین فانسانی * اصمعی گفته اَنسأ الله اَجلهُ و نَسأهُ فی اَجلِهِ بیک معنی است * اخفش گفته انسأته الدین ای مؤخر گردانیدم دین را برای آن و نسأت عنه دینه موخر کردانیدم از و آنرا * وگویند اَنسأتُ سربتی ای موخر ورد را از گردم جای رفتن خود قال الشنفری * شعر * غَدَوتُ من الوادی الّذی بَینَ مشعلٍ * وبین الحشا هیهاتَ انسأتُ سِربتی * گویند انتسأت عنه ای موخر شد و متباعد گشتم * و نیز گویند انتسأتِ الابلُ وقتیکه در چراگاه متباعد شوند شاعر گفته * شعر * اذا انتسؤا فوتَ الرماحِ اَتَتهُم * عوائدُ نبلٍ کالجرادِ نطیرها * وگویند ان لی عنه منتسأ ای دوری و فراخی * نسیه بضم و نسیئة بر وزن کریمه آخرت و مهلت گویند بِعتُهُ نسیئة فروختم آنرا بمهلت و تاخیر * و نسیئ بر وزن کریم اسم است از آن و نام ماهی است که موخر میکردانیدند آنرا عرب در ایام جاهلیت * جوهری گفته نسیئ فعیل است بمعنی مفعول منسوء را بتحویل نسی کردند چنانچه مقتول را قتیل رجل ناسی و قوم نسأة جمع است مثل فاسق و فسقه * قوله تعالی انما النسیئ زیادةٌ شان نزول آن انست که از جمله عادات ایشان بود که وقتیکه از منی صدور میکردند قایم میشد مردی از قبیله پس میگفت انا الذی لا یرَدّ لی قضاء پس میگفتند انسئنا شهرا ای موخر کردان از ما حرمت ماه محرم و سامان آن بکن در صفر زیرا که ایشان مکروه می پنداشتند آنکه سه ماه متوالی بی غارت بکذرد که معاش ایشان از همین غارت بود پس حلال میکرد برای ایشان محرم را گویند نُسِئتِ المرأة تنسأ نسأ بر صیغه ما لم یسم فاعله وقتیکه حیض زن تاخیر کند حتی که گمان حبل شود و آن زن را نَسُء گویند بر وزن عدل * و نسیئ بر وزن کریم حظاست * نساء بر وزن سحابه مصدر نسأ دینه است * و هم بمعنی درازی عمر می آید منه قولهم من سرّه النسأ ولا نسا

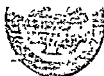

فليحفف الرداء ولينساكو الغداء وليقل غشيان النساء ٭ وتبرنسأ نكهمانى شترماده كردن ودفع كردن اورا كويند نسأت البعير عن الحوض وآميختن وخلط كردن شير با آب ومنه النسْء والنسىء بمعنى شير آميخته با آب قال عروة بن الورد العبسى ٭ شعر ٭ سَقَونى النسْءَ ثم تكنفونى ٭ عداة الله من كذب وزُور ٭ كويند انسأ فلانا نوشانيد او را شير آميخته با آب بسيار ٭ واندك اندك شير دادن كويند نسأت الظبية غزالها ٭ وظاهر شدن فربهى چارپايه كويند نسأت الماشية وقتيكه ظاهر شود فربهى به بر آمدن پشم لعدا زسقوط آن ٭ يقال جرى النسْء فى الدواب ابو ذويب كفته ٭ فقد مار فيها نسأها وا قترارها ٭ چنانكه ابتداء ظهور فربهى را نسأ كويند نهايت آنرا اقترار كويند و زيادت كردن يك روز يا دو روز در تشنه داشتن شتر ٭ كويند نسأ فلان فى ظمأ الابل ٭ منسأة بهمزه و بترك آن عصا زيرا كه چهار پايه بدان رانده شود شاعرى آن را بهمزه آورده ٭ شعر ٭ أمِن أجل حَبلٍ لاأباك ضَرَبتَه ٭ بمِنسأةٍ قد جرّ حبلك أحبُلاً ٭ وديكرى بترك همزه كفته ٭ شعر ٭ اذا دَبَبتَ على المِساة من هَرَم ٭ فقد تباعد عنك اللهوُ والغَزَلُ ٭ نَسّ بالفتح شرابى كه عقل را زايل كند و اول حركت زن مظنون الحمل يا زنيكه ظاهر شود حمل او و با لكسر مرد شيرين كفتار و يار باش ٭ رجل نِسّ نساء آن كه با زنان صحبت و اختلاط دارد

٭ نشأ ٭

٭ نشأ ٭ بالسكون ونشأة بزيادت تا و نشاء ونشاءة بمد هر دو زنده شدن و نمو كردن و جوان كشتن و پرورش يافتن كويند نشأت فى بنى فلان از باب منع وكرم منشأ جاى پرورش يافتن وجوان شدن ٭ نشأ فلان نشأة حسنة نيك پرورش يافت ٭ نُشِّئ بصيغة ماضى مجهول از باب تفعيل وأُنشِئ از باب افعال هر دو بيك معنى است يعنى حيات داده شد و جوان نموده شد ٭ كويند اَوَمن ينشؤ از باب تفعيل خوانند ٭ ناشى نعت است در غلام وجاريه هر دو برابر است ٭ قال ابو قدامة الطائى ٭ شعر ٭ قد اجلس المجلس لم يخرج ٭ من ناشئ ذات شوى خدلج ٭ وعمد الوليع بن اسامة الحزامى كفته ٭ شعر ٭ ما زلْ من عَوجَا اذى ناشئ ٭ موزرة تصطاد من لا يصيدها ٭ وكويند هو نشئ سوء و من نشء سوء بشير بن ابى حازم كفته ٭ شعر ٭ سمّه ولم تخش التى فعلت به ٭ منعمة من نشء أسلم معصر ٭ نصيب كفته ٭ شعر ٭ ولولا ان يقال صبا نصيب ٭ لقلت بنفسى النشء

الصفارُ * نَشَأٌ بتحریک جمع ناشی است مانند طلب جمع طالب و همچنین نشأ بالسکون مانند صاحب وصحب غلمان نشأ وجوار نشأ * و ظاهر شدن چیزی بشب ناشی نعت است یعنی چیزیکه پیدا و ظاهر شود بشب از طاعات * ناشیه جمع آنست یا مصدر بر وزن فاعله یا اول روز یا اول شب یا اول ساعات شب یا هر ساعتی که زنده داشت آنرا مردی که بشب قیام کند یا برخاستن بعد از خواب مانند نشئة و مرتفع شدن ابر گویند نشأتِ السحابة بلند شد ابر * نشیئة بر وزن سریعه اول چیزیکه ساخته شود از حوض یقال حوض بادی النشیئة وقتی که خشک شود آب آن و ظاهر شود زمین شاعر گفته * شعر * فَوَرِدنا هُ فی بادی النشیئة داثر * قدیم بعهد الماء بقع نصائبهُ * ابو عبید گفته که آن سنگی است که در اسفل حوض نهاده شود و نیز خرمای تر از نخل طویل و گیاهی است دشتی که آنرا نصی و صلیان گویند یا چیزی از روئیدگی که استاده شود و هنوز سطبر نشده باشد مانند نشأة و خاکی که ماورای سنگها گرد حوض باشد * نَشُشتران خرد یعنی بچه های نوخیز نشأ بتحریک جمع آنست و ابر بلند یا اول چیزی که پیدا شود از آن مانند نشی * انشاء از باب افعال شروع کردن انشأ یحکی شروع کرد که حکایت کند و خارج شدن انشأ عنه برون شد از آن و باردار شدن انشأت الناقة باردار شد ماده شتر و بنا کردن خانه گویند انشأ دارًا و رفع کردن انشأ الله السحاب و وضع کردن انشأ فلان الحدیث وضع کرد حدیث را از جانب خود تنشؤ از باب تفعل قایم شدن و برفتار آمدن گویند تنشأ لحاجته * استنشاء از باب استفعال تفحص کردن و جستجو نمودن چیزی را * گویند استنشأ الاخبار ومنه المستنشئة یعنی الکاهنة ای زنی خبر دهنده از غیب * والمنشأ از باب افعال والمستنشأ از باب استفعال علم بلند و بار یک شود همچنین مناره * قوله تعالی وله الجوار المنشآت فی البحر کالاعلام * مجاهد گفته کشتیهای که بادبان آنها بلند باشد و وقتیکه بادبان بلند کرده نشود منشآت نمی خوانند * ابن السکیت گفته * الذیب یستنشئ الریح * بهمزه است و اصل آن از نشیت الریح بدون همزه ای شنید م آنرا * نصأ * برداشتن چیزی و بلند کردن آن * کسائی گفته نصأت شیئا

برد اشتم آنرا • و ابو عمرو نیز همچنین گفته و آن لغتی است در نقصت چنانچه در
لسان است • و زجر کردن ابو زید گفته نضأت الناقة ای زجرتها • و گرفتن به پیشانی
گویند نَضَأَه یعنی گرفت او را به پیشانی و آن لغتی است در نصوت همه معانی از باب منع

• نفأ • • نُفَأ • بضم اول و فتح دوم پارهای متفرقه از روئیدگی کلان • واحد آن نُفَأة مانند
تَمر و تَمرة • و بعضی گویند که درختان در هم پیچیده و جدا شده از گیاههای کلان
و بلند شده از آن • اسود بن یعفر گفته • شعر • جادت سوابقه و آزرمنه • نُفأ من الصفراء
و الزباد • و نفأ بالفتح چنانکه در عباب است موضعی است

• نکأ • • نکأة • بفتحتین
و بضم اول و فتح دوم شکوفه سرخ از طرثوث و آن گیاهی است که آنرا
شرغار نامند و در محکم مرقوم است که نکأة بالضم لغت است در نکعه و آن
گیاهی است مشابه بطرثوث نکأ بسکون پوست باز کردن ریش قبل از به شدن
یا مطلقا گویند نکأ فلانٌ القرحةَ قندیت ای پوست باز کرد از قرحه پس تری بهم رساند
قال مُتمّم بن نُوَیرة • شعر • و لا تنکئی قرح الفؤاد فییجعا • و دشمن را نهاه کردن بکشتن
و زخمی کردن و اسیر ساختن و جلای وطن نمودن گویند نکأ العدوَّ ینکأهم • و حق کسی
ادا کردن نکأ فلان حقه گویند لتجدن فلانا زُکأة نُکأة یعنی آن قضا میکند چیزی را که
بر ذمه او است بی درنگ • و گرفتن و قابض شدن و همچنین است انتکأ را نکأ • صغانی
گفته این لغت است در نکیت الکی بی همزه گویند هنیئت و لا تُنکأ ای برکت دهد
ترا خدا و نرساند بد و رد یا اینکه بکرداند ترا مغلوب بهزیمت یا اینکه خبر رساند
ترا و ضرر نرساند چنانکه در تهذیب است

• نمأ • • نمأ • بسکون و نمأ بتحریک • شپشهای خرد

• نهأ • • نهأ • بسکون و نهاءة بزیادت تا و نهوء بضمتین و نهاء بر وزن سماء و نهوءة بضمتین
و ربه و نهاءة بر وزن حلاوة و آن شاذ است چنانچه در لسان است خام ماندن گوشت
گویند نهئ اللحم از باب سمع و نهؤ اللحم از باب کرم فهو نهئ گوشت نیم پخته •
ابن فارس گفته که این لغت نزد یک ما در اصل انباته بر داز نهی پس یا را بهمزه بدل کردند
• فی المثل ما اُبالی ما نهئ من ضبک ای تأثیر نمیکند در من چیزی که رسد ترا از خیر و شر
• و انهأ • مانند نهأه • و انهاء الامر محکم نکردن کار فی المثل ما فی عزمه منهوءة ای در قصد آن

احکام وابرام نیست * ونهاء برکشتن وسیرشدن کویند شرب فلان حتی نهأ ای امتلا
ونواه * نوء * مطلق ایستادن یا ایستادن بکوشش ومشقت * ناء بالحمل برخاست
با بار بمشقت درحالیکه بار کران داشت شاعر کفته * شعر * فقلنا لهم تلکم اذن بعد کرة *
لغاد وصرعی نوءها متخاذل * وکرانی کردن بار کویند ناء به الحمل اثقله ونیز کویند
المرأة تنوء بها عجزتها وهی تنوء بعجزتها ای قایم می شود بمشقت بسبب بزرکی
بودرسرین در زیادتی کوشت آن * فراء در معنی قوله تعالی ما ان مفاتحه
لتنوء بالعصبة کفته لتنوء العصبة لثقلها قال الشاعر * شعر * انی وجدک ما اقضی الغریم
وان * حان القضاء وما رقت له کبدی * الا عصا ارزن طارت برایتها * تنوء ضربتها بالکف
والعضد * ای تثقل ضربتها الکف والعضد * ومائل کردانیدن بار کویند ناء به الحمل
مانند اناء به * وکران بارشدن ناء فلان ای کران بار شد حتی که بر زمین افتاد
کویند له عندی ماساءة وناءة وقتیکه جدا آرند اناءة کویند از باب افعال ازینجا
معلوم شد که اصل ناءة اناءة است ناءة نکفتند مکر بسبب صنعت ازدواج کلام
چنانکه کویند انی لاتیه الغدایا والعشایا حال آنکه غداة برغدایا جمع کرده نمیشود
* نوء ستاره وقتیکه مائل شود بغروب انواء ونوان جمع آنست مانند عبد وعبدان
وبطن وبطنان چنانچه در عباب است قال الشاعر * شعر * ویثرب تعلم اننا بها * اذا
قحط الغیث نوآنها * وبعضی کویند نوء سقوط ستارهٔ از منازل در مغرب بوقت فجر
وطلوع رقیب آن از مشرق مقابل همون وقت در هر شب تا سیزده روز همچنین
هر یک ستاره از انها تا انقضای سال سوای جبهه که آنرا چهارده روز است پس همه
روز منقضی میشود تا انقضای یکسال * وجه تسمیه آنست که وقتی که ساقط شود غارب
بسوی مغرب ناهض شود طلوع کنندهٔ از مشرق * وبعضی نوء راسقوط شمار ند کویا
از اضداد است * ابو عبیده کفته نشنیدم آنکه نوء سقوط است مکر درین مقام
* زجاج کفته ستاره های ساقطه در مغرب انواء اند وطالعه در مشرق بوارح * وعرب اضافت
میکردند امطار ورياح وحر وبرد را بسوی ساقط ازانها رغلبهٔ آن * واصمعی کفته
بسوی طالع ازانها کویند مطرنا بنوء کذا * مناواة ونواء باهم دشمنی کردن * اذ اناوات

الرجالَ فاصبره ه و در حدیث لا تزال طایفة من امتی ظاهرین علی من ناواهم ای عاداهم
ه و اکثر بی همزه مستعمل شود و اصل آن همزه است چه اشتقاق از نوء بمعنی نهوض است
که تو بسوی آن استعاده شدی و آن بسوی نوء گویند ما بالبادیة انوء منه ای نیست
در صحرا کسی داناتر در انواء نجوم از آن شخص و فعل آن مستعمل نیست پس از قبیلهٔ
احنك الشاتین و احنك البعیرین است ه باید دانست که در حدیث امر انواء
ممنوع است قال النبی صلّی الله علیه و آله وسلّم ثلاثٌ من امر الجاهلیة الطعنُ
فی الانساب و النیاحةُ و الانواءُ ه و منه حدیث مطرنا بنوء کذا ه و روی عن
عمر انه استسقی بالمصلی ثم نادی العباس کم بقی من نوء الثریا قال العلماء بها
یزعمون انها تعترض فی الافق سبعا بعد وقوعها فما مضت السبع حتی غیث الناس ه مراد
آنست که چه قدر باقی است از وقتی که عادت باریتعالی جاری است بآنکه نزدیک
انتهای آن ابر می بارد ه در نهایه است که شدت نکرد آنحضرت در مقدمهٔ انواء
مگر برای آنکه عرب نسبت میکردند باران را بسوی باری عزشانه لیکن شخصی
که نسبت کند باران را بسوی باری عزشانه و اراده کند از مطرنا بنوء کذا وقت
مخصوص مرتکب امر خلاف شریعت نخواهد شد چرا که آن جایز است که عادت
باری جاری است که مطر را در این اوقات مخصوصه می آرد ه ابو عبید گفته که
سوال کرده شد ابن عباس از مردی که در امر طلاق زن خود را اختیار داد ه پس گفت
زن طلاق دادم ترا سه بار پس در جواب گفت ابن عباس خطا الله نوءها الا طلّقت
نفسها مراد ابن عباس بد عاست آنزن را که اگر طلاق میداد نفس خود را مطلقه
میشد لیکن هرگاهکه طلاق داد شوهر خود را مطلقه نشد پس آنزن در این صورت
مانند شخصی است که خطا کرد آنرا نوء پس باران نیافت ه گویند ناء نوء او استناء
ه و استناء ی مطلوب است ه ابو حنیفه گفته استنأوا الوسمیّ نظروا الیه ه اصل آن
نوء بود همزه را مقدم کردند ه و گویند ناء الشیء ای بعد ه در صحاح است وناء
الرجل مثل ناع لغتی است در نأی شاعر گفته ه شعر ه من اَنْ رَآكَ غَنِیًّا لَانَ جَانِبُهُ ه
وان رآكَ فقیرًا نَاءَ وَاقْتَرَبَاهُ ه و گویند ناء اللحم ینوء نیأ فهو نیء ای گوشت نیم پخته اصل

آن همزه است وگاهی همزه رابیا هم بدل می کنند پس میگویند نی بتشدید یا چنانچه
در قول ابی ذویب است * استنأ طلب عطا کرد گویند استنأه ای طلب نوأه ای عطاه
مستنباء منتعطی شاعر گفته * شعره الفاضل العادل الهادی نقیبته * والمستناء اذا ما
یقحط المطر * نیأ * کار محکم نکردن گویند نیأالرجل الامر وقتیکه مضبوط نکرد کار را
* وانیأ اللحم بخته نکرد گوشت را ونیم پخت گذاشت آنرا * لحم نیئ مانند نیع گوشتی که نیم
پختگی آن ظاهر باشد این لغت چونکه یائی است در واوی ذکر کردنش وهم است

* فصل الواو *

* واداء * بروزن صلصال آواز شغال خاصةً چنانچه از تکمله و قاموس ظاهر میشود وبعضی
آواز سگ هم گفته اند ونزدیک اکثر مخصوص بآواز گرگ وآواز بیک است * وبأ * بتحریک
وبقصر مرض عام هرچه باشد یا طاعون خاصة * ومنه الحدیث ان هذا الوبأ رجس *
اوباء جمع آنست وگاهی وباء ممدود هم آمده است وجمع آن اوبیه است
گویند وبئت الارض تیبأ وتوبأ وبأ از باب فرح ووبئت وبأ اووباءة * وایباءا وایباءة
بابدال واو بهمزه از باب کرم ووبئت وبأ برصیغهٔ مجهول فهی موبوءة وهی وبئة
بکسر با ووبیئة بزیادت یا زمینی که دران کثرت این مرض باشد * بئة بروزن عدة
اسم است ازان * اوباءت فهی موبئة از باب افعال همچنین است * استیباء مکروه
داشتن وبا ویا فتن زمین راما نند وبئة * استوبأت البلد مکروه داشتم آنرا
* ومنه الباطل وبئ لاتحمد عاقبته * وهمچنین است استوبأت المال وهو وبئ
درحدیث است * ان جرعة شروب انفع من عذب موب ای مورث للوباء وترک همزهٔ آن
برای موازنهٔ شروب است واین وقتی گویند که یکی از دو شخص ارفع واضر باشد ودیگر
ادون وانفع * ووبار ترینئه بپیچیدن متاع در گلیم یا جامهٔ دیگر * گویند وبأت المتاع ووبأته
* وبأ وایماء اشارت کردن وایما نمودن گویند وبأت الیه واوبأت * وفرق درمیان
ایبا وایما آنکه ایبا با نگشتان می شود از جانب پیشین تا که مشار الیه بیاید وایما
از جانب پسین می باشد که تا باز ماند ونزدیک بعضی هیچ فرق نیست درمیان هر دو
بلکه ایباء لغت است در ایما * قال الفرزدق * شعره ترى الناس ماسرنا یسیرون خلفنا *

رانْ لصُ آ ومَا قال القَوْم رَقَوْاه د روني او با تا تمام روایت است ه ربل هشمی
شدن گویند اُوتِي الفصيلُ بصيغة ماضی مجهول از باب افعال رقتیکه بچهٔ شتر رابسست
مهر خوردن شیر نجمه ربله هشمی عارض شود ه و منقطع شدن آب را گویند ماء لا يوبى
و رکیّة لا توبی ای منقطع نمیشود مما ء و بی آب منقطع و آبها نداکه ووباء نیز
مهربان شدن ومائل کشتن ه گویند وبات ناقتی الیه تباً و رأه صاحب محکم گفته کان میموم
ثعلب را که وبات با لتخفیف حکایت کرده و مرا بروی اعتماد نیست ه رتأه بکرانی رفتار
نمودن از راه تکبر یا از راه حلق ه گویند رتأ فلان رتأ از باب منع ه رَثَأه رورثأ بتحریک
رورثأ ة شکاف کوشت که تا استخوان نرسیده باشد یا درد استخوان بی شکستکی آن
یا جدا شدن کوشت از استخوان ه گویند رثئت يده از باب فرح رَثأ و رثأ در بعضی جا
بصیغهٔ مجهول هم آمده ه ید رثئة دست معیوب بی شکستکی استخوان ه رثأت البدَ
راو ثأ تُها ضرب رسانیدم دست او را معیوب ساختم آنرا باین طور که استخوان
نشکند ه کویند به رثأ با آن شخص همان عیب است رثی نماید گفت که از کلام
عوام است ه لحیانی گفته که سوال کرده شد از ابی الجراح کیف اصبحت جواب
داد اصبحت مرثوءاً یعنی گفت گویا که رسید آنرا وثأ ه رثأ الرتد مجاز است
و از اینجا است میثأة بمعنی میتدة چنانچه در اساس است ه وجأه زدن بدست یا کارد
و همچنین است ترجوُ فلان تو جأ با لسكين کارد در شکم خویش زد از اینجا است حدیث
من قتل نفسه لحديدة فحديدته في يده يترجأ بها في نار جهنم ه وحديث ابي راشد
کنت مناشع اهلي فتنزى منه ما يعير فوجأته لحديدة ه و وجأ عنقه وجأ و في عنقه زدکارد
در کردن حریش ه رتوجاته بيدي في عنقه زدم او را دران ه وجماع کردن کویند
رجأ المرأة و مجاز آ بمعنی نکاح کردن هم مستعمل می شود ه وَجَأ بتحریک وقصر روجاء
بمد کوفتن رکهای فرد وخصیهٔ تیس و غیر آن در میان درمنك باین طور که شهوت
جماع از ان زایل شود ه مانند خصی کرده ه وبرون کردن بیضتین را از خصیتین
رجاء نمی کویند بلکه آن را خصا گویند چنانچه در محکم است یا ریزه ریزه کردانیدن
بیضتین حتی که خصی شود ه کبش رجيء و موجوء ه في الحديث إنّ رسول الله

ه رتأه

ه رثأه

ه وجأه

صلی الله علیه و آله وسلم ضَحّی بکبشین موجوئین و بعضی آنرا موجأین بوزن مکرمین می خوانند و آن خطاست چنانچه در نهایه است * و بعضی موجّئین از باب تفعیل بدون همزه بنابر تخفیف هم میخوانند * قال ابن حبان * شعر * وکنت اذلّ من وَتِد بقاع * یشجّج راسه بالفهر واجی * مراد واجیٔ است بهمزه برای وصل همزه را بیا تبدیل کرده * بعضی گفته که وجوء مصدر است و وجاء اسم است ازان * ومنه حدیث النکاح فمن لم یستطع فعلیه بالصوم فان له وجأ مراد آنست که صوم قطع کند شهوت را چنانکه قطع کند آنرا نکاح * وجاء ووجأ بقصر بمعنی مشقت وتعب در ین حدیث مرویست * وجیئة بروزن شریفة خرما یا ملخ کوفته که با روغن یا زیت مخلوط ساخته میشود و یا خرما که استخوان آن دور کرده در شیر اندازند حتی که خوب نرم شده متصل واحد شود پس آنرا بخورند * ومنه الحدیث ان رسول الله عاد سعدا فوضع یده بین یدیه وقال انک مفؤدٌ فات الحارث ابن کلدة اخا ثقیف فانه یتطبب فلیاخذ سبع تمرات من عجوة المدینه فلیجأهن ثم لیدلکهن * ووجیة بنابر تخفیف بغیر همزه هم آمده است ووجیئة بروزن فعیلة مادهٔ گاو را نیز گویند خواه انسی باشد خواه وحشی * وجأ بسکون و وجأ بتحریک و وجاء بمد بی خیر و برکت ومنه ماءٌ وجاءٌ بصرمه طور * اِیجاء از باب افعال دفع نمودن و بکسو شدن او جأ فلان فلا ناعن کذا * ومحروم ماندن از حاجت و شکار بعد از سعی در تحصیل آن گویند طلب شیئا فاوجأ * و بی آب شدن چاه گویند اوجأت الرکیّة وقتیکه آب منقطع شود ازان * گویند اتینا ها فواجأنا ها ووجأنا ها ای آمدیم بران چاه پس یافتیم او را بی خیر و برکت * واتّجاء از باب افتعال مکتنز و مجتمع شدن خرما گویند کنزت التمرفی الجله حتی اتجأ نیک مجتمع شد * ودأ * بتحریک هلاکی * تودئة هلاک کردن * گویند ودأ فلان بالقوم تودئة از باب تفعیل اهلکه و همچنین تودّأ علیه * ابو عبید گفته مودّءة بروزن معظمة بر صیغهٔ مفعول مهلکه و صحرا و نیز حفرهٔ میت چنانکه در عباب است من ودأت المیت دفن کردم آنرا * تودّأت علیه الارض برابر و هموار شد بران زمین چنانکه بر میت هموار میشود * وودّأت الارض علیه

تردیتا ابر کردانیدم زمین را بردی • وتودأت الارض مستوری شد یعنی کویند منهدم وشکسته شد • ابن شمیل کفته یقال تودّأت علی فلان الارض مراد ازان رفتن آنست در اطراف ونواحی بعید • حتی که دریافت نشود که چه شد • وتودأت علیه الارض کنایه است ازمردن اکرچه دراصل خود بمیرد • وتودأت علیه الارض ببرد آنرا زمین وغایب کردانید شاعرد رمرثیه براد رخود اُبَیّ نام کفته • شعره • اُبَیّ ان تصبح رهین مودیة • زلخ الجوانب قعرها ملحود • وتودّأت علیه الاحبار وتودّأت عنه الاخبار منقطع شد • • وهمچنین روایت • ودی خبره انقطع وتودّأت الاخبار پوشیده شد خبرها • وتودّأ زید علی ماله کرفت آنرا وجمع کرد • ابومالك کفته تودأت علی مالی اخذته • وکویند ودأبا لقوم پیش آمد اوشانرا ببدی ودشنام • وَدَأ الفرس یدأ مانند ودع یدع روان کردانید اسپ را چنانچه درتهذیب است • ودربعضی لغات دانی بمعنی دعنی هم آمده است • فرا کفته سمعت بنی نبهان من طی تقول دانی مقام دعنی •

• وذأ •

وذأه عیب کردن وحقیر پنداشتن انشد ابوزید • تَمَمَّت حوالیحی ووذأت بشرا • فبئس معرّس الرکب الشغاب • وزجر کردن کویند وذأت فلانا فاتّذأ زجرته فانزجر • منه حدیث عبد الله ابن سلام فوذّاه ابن سلام فاتذأ ای زجره وذمه فانزجر • وخیره وماند • شدن چشم ومنه وذأت العین • وذأ آنکه بود مکروه از کلام خواه دشنام باشد یا غیر آن واز امثال عرب است ما به وذأة ولا ظبظاب یعنی نیست دران علت وعیب •

• ورأ •

ورأ • دفع کردن ورأت الرجل دفع کردم آنرا وپرشدن شکم از طعام کویند ورأمن الطعام ممتلی شد ازان • ووراء بتثلیث مبنی است • وورأ بقصر مهموز است نه معتل زیرا که سیبویه تصریح کرده که همزه آن اصلیه است نه منقلبه از یاء • وجوهری که بناء علی مذهب الکوفیین آنرا معتل فهمید • درباب الیاء آورده وهم کرده • ودلیل برآنکه همزه آن اصلی است آنست که تصغیر آن وریئة است بهمزه نه وریة بدون آن • وصغانی درتکمله نیز درباب مهموز آورده • • ومعنی هر دو خلف وامام یعنی پیش وپس دربن صورت از قبیلة اضداد است لیکن وقتیکه از قسم چیزی باشد که مورد

کرده شود بران بمعنی قدام آید چنانکه ثعلب ذکر نموده * وزجاج گفته
معنی آن چیزی که پوشیده شود از تو را زقبیل اضداد نیست لبید گفته
شعر* الیس ورائی اِن تراخت منیتی* لزومُ العَصا تحنی علیه الاصابعُ * وازاد له اول
قول باری است کان وراءهم ملک ای امامهم من وراءهم جهنم ای امامهم من
وراءهم عذابٌ غلیظا ای امامهم * وگاهی بتانیث هم مستعمل میشود ولیکن تذکیر
اکثر است چنانکه از عبارت قاموس وکلام اکثر اهل لغت معلوم میشود * ولیکن
عبارت عباب مخالف آنست زیرا که تصریح کرده که آن مونث است وذکر
تذکیر ترک کرده * وابن سَکیت قایل تسویه است یعنی تذکیر و تانیثِ آن هردو
برابر است * ودر لسان است که لحیانی گفته وراء مونث است وتذکیر آن هم
جایز است * وراء بمعنی پسر پسر چنانچه در محکم است * وشعبی ازین قسم کردانیده
است قول باری تعالی ومن وَراء اسحق یعقوب * ووراء ضخیم سطبر الواح چنانکه
فارسی حکایت کرده * ماوریت بالضم بر صیغه ماضی مجهول متکلم از مجرد چنانکه
در عباب است نفهمیدم ودریافت نکردم وماوُرّیت صیغه ماضی مجهول از باب
تفعیل همچنین است گویند ماوریت بالشی ادراک نکردم آنرا وقول آن * شعر *
عَجِبتُ مِن لیلاکَ وَانتیابها* مِن حیثُ زارَتنِی وَلم اُوَارِها * پس بسبب اضطرار
محمول بر ابدال است * وزأ * خشک کردن گوشت یا بریان کردن آن تا خشک شود
گویند وزأتُ اللحمَ * ودفع کردن بعضی را از بعضی چنانچه گویند وزأتُ القوم *
توزئة بر زمین انداختن گویند وزّأت الناقة براکبها یعنی انداخت ماده شتر سوار
را بزمین وهمچنین وزأت به الفرس چنانکه در لسان است * وسخت بستن چیزی
در ظرف گویند وزّأتُ الوعاء توزئةً * وپر گردانیدن گویند وزّأتُ القربَه توزیه پر
گردانیدم مشک را وتکلیف دادن کسی را بقسم درشت گویند وزّأ فلانٌ فلاناً* توزء
ممتلی شدن وزأت القربةَ فتوزّأت * وزأ بالتحریک مرد درشت خلقت * وبعضی گویند
مرد فربه گداز بدن * وَضأ * چرکین شدن پارچه * وضِعَ الثوب مانند وجل ای
وسخ آلوده شد * وضاءة * حسن ونظافت * وضؤ الرجل مانند کرم صاف

وضیٔ ای حسیناً نظیفاً والمرأة وضیئة چنانکه در صحاح است * در حدیث است
لقلّما کانت امرأة وضیئة عند رجلٍ یحبّها * در حدیث لا یغرّنک ان کانت جارتک
هی اوضأ منک ای احسن * قوم اوضیاء و وضاء بالکسر جمع * رجل وضاء بالضم
والتشدید والمد وضیٔ قال الشاعر شعر * والمرء یلحقه بفتیان الندی * خلق الکریم
ولیس بالوضّاء * جمع وضّاؤون و وضاضیٔ بهمزه است و آن دلالت کند بر آنکه
همزهٔ آن اصلی است غیر منقلب چنانکه ابن جنی تصریح نموده ما هو لوامی ای لومی
* اضاء در اصل وضاء است واو مکسوره را بهمزه بدل نموده اند * نابغه گفته *
ومن اضاء صافنات العلائل * ای وضاء * مواضأة باهم فخر کردن در وضاءة * واضأته
فوضأته یعنی فخر کردم با او در پاکیزگی پس غالب آمدم بر وی در آن * توضأت
للصلوة پاکیزه کردم اعضا را برای نماز بهمزه مستعمل است و توضیت بدون
همزه نیامده مگر در لغت بادیه یا آن از لغزش زبان باشد * میضاة بالکسر جائیکه
در آن وضو کنند یا آبی که از آن وضو کنند یا آوندی که در آن آب طهارت باشد
* وضوء بالضم مصدر است بمعنی توضؤ چنانکه یزیدی گفته * از ابی عمرو بن العلاء
مروی است که قبول بالفتح مصدر است و نشنیدم غیر آن * و اخفش
در قول عزّ وجلّ وقودها الناس والحجارة گفته وقود بالفتح حطب و وقود بالضم
مصدر است بمعنی ایقاد و مانند این است وضوء بالفتح بمعنی مایتوضأ به است
و بالضم مصدر است و غیر آن تصریح نموده که قبول و ولوع بالفتح در مصدر اند
شاذ در سوای آن هر دو از مصادر بدون ضم نیامده * و اخفش گفته که زعم کرده اند آنکه
این هر دو لغت اند بمعنی واحد مانند وقود و وقود جائز است که مراد از آن حطب باشد
و جائز است که مراد از آن فعل باشد * سیبویه تصریح کرده که وضوء و طهور و وقود بالفتح
گاهی بمعنی مصدر باشند و گاهی بمعنی اسم * حکایت است از اصمعی که گفتم ابی عمرو
را چه چیز است وضوء بالفتح گفت آبی که طهارت کنند بآن گفتم پس چه چیز است
وضوء بالضم گفت نمی شناسم آن را * در تهذیب است وضوء بالفتح آب طهارت
را آورند آن و شنیده نشده در آن هر دو ضم واو * وضوء نماز معروف است و گاهی

اراده کرده شود بآن غسل بعض اعضا * چنانچه در حدیث است من غسل یدیه فقد توضأ * و بعضی گویند که مراد ثواب وضو است و ازین قسم است حدیث حسن الوضوء بعد الطعام ینفی الفقر وقبله ینفی اللمم * و منه الحدیث توضؤا مما غیرت النار ای پاکیزه کردانید دست و دهان خود را از آلودگی پیه * عادت عرب بود که دست و دهان بعد از خوردن پیه نمی شستند و می گفتند فقدها اشد من ریحها * و بعضی آنرا محمول بر وضوء نماز داشته چنانچه از بعضی فقها مرویست * توضؤ بالغ شدن پسر و دختر * گویند توضأ الغلام و توضأت الجاریة و تعلیکه یعنی بلوغ رسید * در عباب است که ترکیب آن دلالت کند بر حسن و نظافت * وطأ * کوفتن و پامال کردن گویند وطئه یطأه از باب سمع گویند در اصل مضارع مکسور العین بود بسبب کثرت استعمال مفتوح نمودند * وطئت الشیء برجلی کوفتم آن چیز را بپای خود * وطئنا العدو بقوایم الخیل پامال کردانیدیم دشمنان را زیر سم اسپان * بعضی طه ما انزلنا علیك القرآن بسکون ها خوانده اند ای بکوب زمین را بهر دو قدم خود زیرا که رسول صلی الله علیه و آله وسلم می برداشت یك پای خود را در نماز * ابن جنی گفته درین صورت ها بدل از همزه است * و باب افعال و تفعل ازان مانند مجرد است شاعر گفته * شعر * تأكل من خطب سیال و سلم * وجلّة لما توطّأها قدم * ای تطؤها توطأته برجلی وطأته بها * و توطئه بهمزه است بیا نشاید گفت * و وطأ نیز جماع کردن * وطئ الرجل امرأته یطأها جماع کرد مرد با زن خود * در صحاح است ساقط کردانیده شد واو از یطأ چنانکه ساقط کردانیده شد از یسع بسبب متعدی شدن هردو زیرا که فعل یفعل بکسر ماضی و فتح مضارع از قسم معتل الفا بجز لازم نمی آید پس هرگاه که این هردو برخلاف هم جنس خود متعدی آمده مخالفت کرده شد در انها بانظائر آنها * وطیء بر وزن کریم نرم و پامال * وطؤ الفروش توطؤ وطاءة مانند کرم یکرم کرامة ای صار وطیأ * وفلان قد استوطأ المرکب ای وجده وطیأ بین الوطاءة و الوطوءة و الطئة و الطّأة مانند سعة و طعة ای برحالت نرمی نهادر هردو عرض است از زد او کمیت گفته * شعر * اغشی المکاره احیانا و یحملنی * منه علی طاءة و الدهر ذو نوب *

ای برحال نوم و ملایم وطئه هم در این شعر مذ بیست ٭ وطأ الشیء مثل کوفتن آنرا او نرم ساخت و مهیا کرد و پامال کردانید و همچنین وطأ از باب تفعیل فاتطأ قبول اثر فاعل کرد ٭ وطیء مثل از مکان و آدمی و دراب ٭ گویند رحل وطیٔ و دابه وطئه ٭ وطیء الخلق نرم سرشت ٭ نعوذ بالله من طئة الذلیل ای من ان یطأ نی و یحقرنی چنانکه در محکم است ٭ گویند بنو فلان یطأهم الطریق ای پامال میکنند آنان را اهل طریق بسبب نازل شدن او شان قریب آن ٭ حکایت کرد آن را سیبویه ٭ وارطأ فلان فلانا فرسه ای سوار کردانید آن را بر اسپ او فوطئه پس سوار شد بران ٭ گویند من اوطاك العشرة ای کدام جبر سوار کردانید ترا بر غیر حد اینجا ٭ اوطأ ه العشرة و عشوة بالف و لام و بدون آن هردو آمده ٭ وطأة صنطه و کوفتن سخت و وطأهم العدو وطأة منکرة کوفت آنان را دادشدن کوفتنی سخت ٭ زهیر گفته ٭ شعر ٭ وطئتنا وطأ علی حنق ٭ وطأ المقید نابه الهرم ٭ منه الحدیث اللهم اشدد وطأتك علی مضر ای خذ هم اخذ اشدیداه و وطئتك بد ال نیز مروی است در حدیث آخر است ان رسول الله خرج وهو محتضن احد ابنی ابنته وهو یقول انکم لتبخلون و تجبنون و تجهلون و انکم لمن ریحان الله وان احر وطأة وطیها الله بوج یعنی بیرون آمد آنحضرت در حالیکه در کنار گرفته بود یکی را از دو پسر دختر خود و میگفت بدرستیکه شما بخل میکردانید و بد دل میسازید و جاهل میکردانید یعنی پدر برای اولاد مال جمع میکند و زیست خود میبر اهد و در حالت بازی با آنان جاهل میشود حال آنکه وجود شما از بخشش خدای تعالی است و بدرستیکه آخر شدت و ضغطه که واقع کرد اند آنرا خدا دروج است از طایف اشارت کرد بسوی اندک ماندن عمر خویش ٭ و وطأة نیز موضع قدم مانند موطأ بفتح طا چنانکه قیاس است و موطیء بکسر آن چنانکه ابو اللیث گفته ٭ در مشرف است که ابو اللیث نظر باصل کرده و آن کسر است چنانکه سیبویه گفته و لیکن این اصل متروك است و معتبر لفظ مستعمل است پس فتح موافق قیاس استعمال است ٭ وطاء بر وزن کتاب یا بر وزن سحاب چنانکه از کسایی منقول است

خلاف غطا * زمخشری گفته عرب گویند ماله وطاءٌ ولا غطاءٌ * وطأ بالفتح و وطاء بالمد و میطاء بالمد زمین نشیب در میان بلندی و ارتفاع قد وطأ الله الارض پست کرد انید خدا زمین را گویند هذه ارضٌ مستویةٌ لا رباقیها ولا وطأ ای لا صعود و لا انخفاض * مواطاة موافقت * ابو زید گفته واطأته علی الامر وافقته * فلان یواطئ اسمه اسمی ای نام آن موافق نام من است * تواطأنا علی الامر توافقنا * توطّأ و از باب تفعل مانند تواطئو است * لیواطئوا عدة ما حرم الله اخفش گفته آن از واطأت است و همچنین اشد وطأ ای مواطاة * وطیئة بروزن سفینه خرما که دور کرده شود خستهٔ آن و آمیخته شود بشیر و نیز قروت باشکر آمیخته چنانکه در محکم است * در تهذیب است وطیئة طعامی است عرب را که ساخته شود از خرما باین طور که خرما را در دیگ اندازند بالای آن آب و روغن اندازند و پنیر راد یا ن خلط نکنند و بعد از ان بنوشند * و بعضی گفته که آن خرما و پنیر است بروغن آمیخته * و نزد بعضی عصیدهٔ نرم است * و وطیئة نیز غرارهٔ را گویند که دران گوشت خشک و نان خشک وغیرآن دارند در حدیث است اخرج الینا ثلث اُکَلٍ من وطیئة * ایطاء تکرار قافیه باین طور که در لفظ و معنی اختلاف نباشد و اگر معنی مختلف باشد ایطاء نیست * و نزد بعضی بسبب اختلاف تعریف و تنکیر ایطا نباشد چنانچه ابن جنی ذکر نموده و آن عیب است نزدیک عرب بی اختلاف * ابن رزحه گفته وجه استقباح آنست که دلالت کند بر کم استعدادی شاعر تا اینکه بسوی اعادهٔ قافیه رجوع کرده و با وجود این اکثر در کلام میباشد * گویند واطأ الشاعر فی شعره و اوطأ فیه و همچنین اوطأه و وطأه یتعدیه فعل بی حرف جر و آطأ بابدال واو بالف و اطأ بابدال واو بهمزه ای مکرر ساخت قافیهٔ شعر را * و طأ بتحریک و واطئة رو ندگان راه و باشندگان سر راه * در حدیث آمده قال انه للخراص احتاطوا لاهل الاموال فی النائبة الواطئة * ابن اثیر در نهایه گفته الواطئة المارة و السابلة سموا بذلک لوطئهم الطریق یقول استظهروا لهم فی الخرص لما ینوبهم و ینزل بهم من الضیفان * اتطأ از باب افتعال مستقیم شد و بنهایت رسید و با سامان گشت * در حدیث است ان جبرئیل صلی به العشاء حین غاب الشفق و اتطأ العشاء

رجل موطوء الاکناف بصیغهٔ مفعول مرد کریم و صاحب اخلاق و نرم طبیعت
یا آنکه بسیار مهمانی کند مردمان را و مرد کفته آنکه هر یک را رسایع و تقرب بآن
بی تکلف ممکن باشد ٭ در حدیث است الا اخبرکم باحبکم الیّ و اقربکم منّی مجلسا
یوم القیمة فقالوا اخبرنا یا رسول الله فقال احاسنکم اخلاقا الموطؤن اکنافا الذین یألفون
و یؤلفون ای الذین جوانبهم وطیئة یتمکن من یصاحبهم ولا یتاذی ٭ موطأ العقب
پادشاهی یا امیری که همراه آن مردمان بسیار روند ٭ اللهم ان کان کذب فاجعله
موطأ العقب ٭ ای ظاهر کردانید او شان را بجای که پامال شد تند بسبب قهر و غلبه
٭ واطئه افتاده ازجوها که زیر پای مردمان کرفته شود پس بوزن فاعل دارد در معنی
مفعول است ٭ در تماسیا است که ترکیب آن دلالت کند بر تمهید چیزی و تسهیل آن
٭ وکأ ٭ توکأ علیه تحمل کرد و اعتماد نمود بر ان و همچنین اوکأ ٭ و توکأت الناقه
اوکأت درد زه کرفت ماده شتر را پس نالید ٭ تکأة بروزن همزه عصا
و هر چیزی که اعتماد کرده شود بر ان ٭ منه الحدیث التکأة من النعمة و مردی که
بی تکیه نماند ٭ اتکأ الرجل تکیه زد ٭ او کأ فلان فلانا قایم کردانید برای آن تکیه
وکاهی وار را بدل کسد و کویند ضربته فاتکأته از باب افعال ای اندا حتم آنرا بر هیأت
تکیه زننده یا بر پهلوی چپ ٭ واتکأه کردانید برای آن تکیه ٭ واتکأته تکیه دادم او را
تا اعتماد کند بر ان ٭ متکی تکیه کننده ٭ در حدیث است هذا الابیض المتکئ المرتفق
٭ متکأ مجلس و تکیه کاه لیکن متکأ اخفش کفته بمعنی مجلس است ٭ اتکأنا عند فلان
طعمنا مجاز است زیرا که برای مهمان مجلس آراسته تکیه می نهند ٭ شاعر کفته ٭
٭ شعر ٭ فظللنا بنعمة واتکأنا ٭ و شربنا الحلال من قُلَلِه ٭ انه لتُکَأة ای مرد می است کران
که در رفتن نشود ٭ مواکاة بر داشتن در حدیث جابر است رأیت النبی صلی الله علیه و علی
آله وسلم یواکئ ای می برداشت هر دو دست خود را و دراز میکرد آنها را در
حالت دعا ٭ در حدیث است اما انا فلا آکل متکئا ای لیکن من پس نمیخورم مکان
کرفته و چهار زانو نشسته چنانچه مردمان برای کثرت اکل میکنند ٭ و نیست مراد
درینجا مائل شدن بجانبی چنانکه عامه کمان برند ٭ ابن اثیر کفته متکی در عربیت

٭ وکأ ٭

هر شخصی که متمکن شده برابر نشست بر فرش و عامه نمی شناسند و معنی آن مکر. شخصی که بر چیزی اعتماد کرده مائل شود بر یك پهلوی خود * واصل آن از وکاء است و آن چیزی که بسته شود بآن کیسه و غیر آن گویا نشستگاه را بمکان کرفتن مضبوط ساخته * ومأ * اشارت کردن قنانی خوانده * شعر * فقلیا سلام فاتقت من امیرها * وما کان الا ومؤها بالحواجب * واستعمال آن قلیل است * ومأ الیه وارمأ الیه وومّأ الیه اشارت کرد بسوی آن * در صحاح است مکر ارمیت وانچه شاعر کفته * اذا قلّ مالُ المرء قلّ صدیقه * وأوْمَتْ الیه بالعیوب الاصابعُ * مراد آن ارمأت است برای ضرورت شعری تخفیف کرده * وفرق در میان ایماء وایماء بالا کذشت * وامئه بلای بزرك * و معنی وامئة ای فی داهیة عظیمة * کویند ذهب ثوبی فما ادری ما کانت وامئته ای نمی دانم که کدام بلا برد آن پارچه را دیوایم فلانا لغت است در دیوامئ چنانکه از فرامری است یا مقلوب آنست چنانکه ابو علی فارسی تصریح نموده

* فصل الهاء *

* هاهأ * و هیهاء بالمد خواندن شتران را برای خوردن چرا اموی کفته هاهأت بالابل خواندم شتران را برای علف و کفتم آنها را هی هی بالکسر * چنانکه کویند جاجأت بالابل و قتیکه خوانند آنرا از برای آب و کویند جی جی * خوانده شده است وما کان علی الهیّ ولا الجیّ امتدِ احیکا * کاهی عام کرده شود پس کویند هاهأ فلان بالقوم ای دعاهم * و زجر کردن شتران را هاهأت الابل زجر کردم شتران را و کفتم آنها را هأهأ بالفتح * وکاهی برای زجر سك هم مستعمل شود * هی بالکسر اسم است * هاهأة قهقهه کردن هاها الانسان قهقهه کرد * رجل هاهأ بر وزن جعفر و هاهاء بالمد قهقهه کننده * جاریة هاهأة ای ضحاکة قال الشاعر * شعر * یا رُبَّ بیضاء من الغواهج * لَیّنة المسّ علی المعالج * هاهأة ذات جبین سارج * هأ * نام قبیله ایست از عرب چنانکه در لسان وغیر آن است * هتأ * زدن * هتأ * زدار را بعصا و جز آن * وتهتأ الثوب مانند تهما بالیم کهنه شد و پاره پاره کردید پارچه * هتأ بالفتح و کاهی بکسر هم آمده و همچنین

هنی بروزن کریم و هتاء بروزن سماء و هتیاء بالمد پارهٔ از وقت گویند مضی هتأ من اللیل گذشت پارهٔ از شب ما بقی من اللیل الا هتأ باقی نماند از شب مگر پارهٔ و تا هم بآن لاحق میشود چنانچه هتأة من اللیل ای آمد بعد گذشتن پارهٔ از شب ٭ هتأ بالتحریک و هتوء بالضم شکافته گردید گویند فی القربة هتأ و مافی المزادة فتوء ٭ هتی الرجل مانند فرح خمیده قامت شد بسبب غلبهٔ پیری یا بیماری ٭ و اهتأ گوژ پشت

٭ هجأ ٭ بالسکون و هجوء بالضم ساکن شدن و رفتن گویند هجأ جوعه ساکن شد و رفت گرسنگی آن ٭ اهجأ جوعه ساکن گردانید و قطع کرد گرسنگی آنرا ٭ او زید انشاد کرده ٭ وأخزاهم ربی وذلّ علیهم ٭ واطعمهم من مطعم غیر مهجی ٭ و خوردن هجأ الطعام خورد آنرا ٭ و پر کردن هجأ بطنه پر کرد شکم خود را و باز داشتن شتران تا چرند ٭ هجأ الابل باز داشت آنها را تا چرند ٭ و همچنین اهجأ الابل ٭ و هجی الرجل مانند فرح تند شد گرسنگی آن ٭ اهجأ حق فلان ادا کرد حق آنرا بسوی آن ٭ هجأ الطعام خورد آنرا ٭ و اهجأ الشیء خوراند چیزی آنرا ٭ و هجأ بالتحریک چنانچه ابو العباس گفته هر آن چیزی که بودی در آن پس منقطع شد از تو گاهی بی همزه هم آمده بشار گفته ٭ شعر ٭ وقضیت من ورق الشباب هجاه ٭ من کل احور راتع حسنه ٭ هجأة بالضم

٭ هدأ ٭ بروزن همزة مرد احمق ٭ و تهجأت الحروف بهمزه مانند تهجیت الحروف است ٭ هدأ هدوء ساکن شدن هدأ الصوت سکن ٭ اهدأ اسکنه ٭ هدأ عنه ساکن شد و باز ماند شاعر گفته ٭ شعر ٭ لیت السباع لنا کانت مجاورة ٭ وانّنا لا نری ممن نری احدا ٭ انّ السباع لتهدی عن فرائسها ٭ والناس لیس یهادی شرّهم ابدا ٭ مراد آن لتهدأ و تهادی بهمزه است همزه را بیا بدل کرده ملحق بمعتل گردانیده‌اند و این خلاف قیاس است بسماع ثابت شود ضرورت شعری داعی آن باشد ٭ در حدیث است ایاکم والسمر بعد هدأة الرجل ای بعد آنکه آرام گیرند مردمان از رفتار و تردد در راه ٭ هدأ بالمکان اقامت کرد در آن ٭ هدأ فلان بمرد ٭ و در حدیث ام سلیم است قالت لابی طلحة عن ابنها هو اهدأ مما کان کنایه است از موت زیرا که در موت سکون تام و آرام تمام است ٭ گوئی اهدأت الصبی و قتیکه زنی بر گردد کف دست را و تسکین دهی آنرا تا خواب کند ٭ عدی بن زید گفته

شعر شَفَّزَجَنبي كانّي مُهْدَأٌ *جعلَ القَيْنَ على الدَفِّ اِبَرْ* اهدأه الله آرام دهد او را
خدا از مصيبت وغم محمل دعا و بد دعا است *لا اهدأه الله اين چنين نكند* اتانا فلان
بعد هدءٍ من الليل* وهمچنين هدأة ومدي برون كربم ومهدأ ومدء اى وقتى كه گذشت
پاره از شب وآرام گرفتند مردمان* در حديث سواد ابن قارب است جاءني بعد هدأ
من الليل اى بعد گذشتن طايفه از شب* وهمچنين اتانا فلان وقد هدأت الرجل اى بعد انكه
مردمان از رفتار در راهها باز مانده *وهمچنين اتانا وقد هدأت العيون *و هدء
از ابتداء سكون شب تا ثلث آن *وسيرة وهمچنين هدئ بهمزه و بغيرآن گويند نظرت
الى هدئه وهديه اى الى سيرته واصل در ان همزه است *وهدءة بويادت تا موضعى است
درميان طايف ومكه وديهى است بر بلندى مرّ الظهران *در وجه تسميه آن گفته اند
كه باران مى بارد آنجا بعد ساكن شدن شب *ونسبت بآن هدوى است برخلاف
قياس *هدءة ليلة بالكسر والاضافة وقت شبينه كه بسبب آن شب بآرام گذرد *وگويند
ماله هدءة ليلة لحيانى آنرا نقل كرده وتفسير نه نموده قال ابن سيده اى ماله قوتها ليسكن
جوعه *هدئ الرجل مانند فرح منحنى شد* رجل اهدأ خميده قامت وگوژه پشت
راجز گفته *اهدأ يمشى مشية الظليم *اهدأه الكبر منحنى ساخت آنرا پيرى *منكب اهدأ
دوشى كه ورم كرد بالاى آن وفرو هشت بار آن *وهدأ بالتحريك خورد شدن كوهان شتر
بسبب كثرت بار *وهدءة بزيادت تا نوعى است از رفتار *هداة بالضم وتشديد دال
اسپ لاغر مختص است بذكور *اصمعى گفته يقال تركتُه لا ولنا على مُهَيْدَأته اى على حالته
التى كان عليها *تصغير مهدأة است بفتح ميم *هدآء بالمد ناقه كه خورد شده باشد
كوهان آن بسبب كثرت بار *هذأ *بريدن بسرعت زياده تر از سرعت هذّ *هذأت
الشئ بالسكين هذءا از باب منع بريدم آنرا بكارد بريدنى شتاب تر از مرتبه هذ،
*وهلاك گردانيدن گويند هذأ فلان العدو هلاك گردانيد دشمنان را *وخطا بسيار كردن
در كلام منه هذأ الكلام وبد گفتن كسى را وايذاء دادن آنرا بزبان هذأ فلانا اى اسمعه
مايكره *ومتساقط شدن هذأت الابل اى تساقطت *وهلاك شدن گويند هذئ فلان
من البرد از باب سمع اى هلاك شد از سرما *تهذؤ فاسد شدن قرحه وپاره

هرأ

پاره شدن تهرّأت القرحة فاسد وپاره شد زخم • وهرأة بالفتح بیل آهنین وکلند

وهرأ ﻫ بد گفتن وفحش آوردن در کلام وخطا کردن دران گویند هرأ الرجل فی منطقه

وهُرْء الکلام وهُراء بالضم کلامی که دران قیل وقال بسیار باشد یا کلام فی انتظام

که در نطق انشته باشد • ذو الرمة گفته • شعر • لها بشرٌ مثل الحریر ومنطقٌ رخیمُ الحواشی

لا هُراءٌ ولا نزرٌ • رجلٌ هُراءٌ بالضم مرد کثیر الکلام فحش گو و همچنین هُرءٌ

بر وزن صرد رجل هُرَء وامرءة هرءة وقوم هرؤن • وهِرَاء بر وزن کتاب نونهال

درخت خرما ونام شیطانی است موکل بخوابهای بد چنانکه ابن مکرم در لسان

گفته ودر اکثر نسخ قاموس هم یافته میشود وانچه در بعض نسخ لفظ کلام مقام احلام

است تصحیف کاتب است • وهرءه البرد هرءً وهراءةً بالد سختی کرد بران سرما بحدی

که نزدیک هلاک کرد انبد او را یا هلاک کرد انید • وهمچنین اهرأ ﻫ از باب افعال چنانکه

مروی است از هراه ابن مقبل گفته • شعر • وَمُلِجّاً مهروئین یُلْفَی به الحیا • اذا جلّفت کحل

هو الام والاب • وهرأت الریح سخت شد سردی هراه وهرأ اللحم پخته کرد گوشت راه

وهمچنین هرّأ ﻫ از باب تفعیل واهرأ ﻫ از باب افعال • مهرو ومهری گوشت پخته که بسخت

شدّت نضج از استخوان جدا شده باشد • هَرِئَ اللحم بکسر واهرءاً بالفتح وهرءاً بالضم وهروءا

بضمتین نیک پخته شد تا اینکه ساقط شد از استخوان وهمچنین تهرّأ گویند هرات اللحم

وهرّاته تهرئة واهریته اهراء فتهرّأ • اهرأنا ای ابردنا آن مختص است بشام

وبعضی گفته خاص است بشام گرما گویند اهرأنا من الظهیرة ای اقامت کردیم تا اینکه

گرمی نیم روز فرو نشست وسردی شام رسید • واهرأت فلانا قتل کردم

آنرا • واهرأ فلان الکلام اکثار کرد در کلام وبصواب نرسید • گویند هُرِیَ المال

بصیغهٔ مجهول وهمچنین هرئ القوم فهم مهرؤن وقتی که رسید آنرا سردی

یا گرمی شدید پس هلاک کرد • ابوعبید از کسائی صیغهٔ مجهول حکایت کرده •

وجوهری اگرچه در صحاح ضبطنه نموده لیکن از قول او فهم مهرؤن مجهولیة صیغه

مستفاد میشود پس انچه صاحب قاموس گفته که نوشتن جوهری مانند سمع

تصحیف است سخنی است سخیف • منشأء آن کلام ابن بری است زعم کرده

که جوهری در صحاح بخط خود هِرِع بفتح ها ضبط نموده * هزء * بالضم وهزؤ بضمتین والمد ومهزءة بضم زا سخریه کردن گویند هزئت منه وهزئت به از باب سمع وهزأت منه وبه از باب منع سخریه کردم بآن * هزءة سخریه * وتهزأت به واستهزأت به مانند هزأت به است چنانچه از اخفش مروی است * وقول شاعر در وصف درع * شعر * لها عکن ترد النبل خنسا * وتهزأ بالمعابل والقطائع * از هزء است بمعنی سخریه بطریق تشبیه یعنی این درع هرگاه که رد کرد پیکان را گویا سخریه کرد بآن * وخطا کرده آنکه گفته تهزأ المعابل ای تکسرها چنانکه در محکم است * السراب یهزأ بالقوم نیز مجاز است * مفازة هازئة بالرکب ای دیان سراب است قال الله تعالی یستهزئ بهم ای ظاهر می کند برای ایشان احکام دنیا خلاف آنکه برای ایشان است در آخرت یا آنکه جزا دهد آنان را بر سخریه کردن بعذاب پس از قبیلهٔ تسمیه جزاء ذنب باسم آن باشد * واین معنی مختار اهل لغت است * رجل هزءة بالضم شخصی که مردمان از ان سخریه کنند * و هزءة بر وزن همزة شخصی که بمردمان سخریه کند * وهزء شکستن گویند هزأت الشئ از باب منع شکستم آنرا * وهزأ ابله قتل کرد آنها را بشدت سرما و همچنین است اهزأها * غداة هازئة شدیدة البرد گویا سخریه میکند بمردمان وقتیکه عارض کرد اند آنان را انقباض ولرزه * وهزأت الراحلة حرکت دادم اورا * اهزأ فلان فلانا قتل کرد آنرا * وهزأ زید ای مرد مانند هزئ بکسر * واهزأ رجل داخل شد در شدت سرما * وهزأت به ناقته تیز رفتاری کرد بان ناقهٔ او * وهزءان بر وزن غفران نام مردیست که هجو کرد آنرا خماس بن تامل چنانکه در عباب است * هَمأ * دریدن وکهنه کردن همأت الثوب دریدم پارچه را و کهنه کردم آنرا و همچنین اهمأت الثوب فانهمأ ای پاره پاره شد بسبب کهنگی از باب منع و همچنین تهمأ * در صحاح است اکثر تهمأ نیز گفتند بتامقام میم * وهمأت الثوب فانخرق ای کشیدم پارچه را پس پاره پاره شد * هنأ * گوارا شدن هنئ الطعام گوارا شد از باب سمع * وهنؤ الطعام هناءة مانند کرم کرامة ای صار هنیئا * از اخفش مرویست هنأنی الطعام یهنأ ویهنؤ هنأ بالقصر وهناء بالمد

و نیست نظیر آن را در همزوز چنانکه در لسان است هنأنی خبر فلان ای رسید مرا
خبر آن بی رنج و محنت ‌ طعام هنی ای گوارا و درگلو بسهولت فرو روندهٔ ‌ کُلُوه
هنیئا مریا ای بخورید طعام را در حالیکه گوارا و خوش هضم است ‌ و لقد هنؤ الطعام
هناءة بر وزن سحابه و هنأة بر وزن عجلة ‌ و هنأ بر وزن ضرب و هنأ ‌ بالامر
و هنأ ‌ بالتشدید گفت برای آن لیهنئک ‌ هنات الطعام ای تهنأت به ‌ و لك المهنأة
تراست گوارائی ‌ قول شاعر ‌ فارعی فزارة لا هناك المرتع ‌ محمول
بر ابدال است برای ضرورت شعری ‌ و قول عرب در مثل تحنت و لاتهنت اصل آن هم
مهموز است و مثل جاری است مجرای شعر و رعایت صنعت ازدواج از اهم امور است
نزدیک ایشان زده میشود این مثل در شخصی که تهمت کرده شود در حدیث آن
و تصدیق کرده نشود ‌ گویند لتهنئك العافیة و لیهنئك الفارس ‌ اصل آن همزه است
بیا مستعمل شده و بطریق تخفیف لهذا یا حذف کرده نشود چنانکه در عباب است
‌ هنأته اهنأه و اهنأته طعام خورانیدم او را و عطا کردم او را و همچنین اهنأته از باب
افعال ‌ و هنأ بالکسر اسم از آن بمعنی عطاء ‌ در مثل است انما سمیت هانئا لتهنأ ای لتعطی
‌ امری گفته لتهنئ بالکسر ای لتمرع ‌ و هنأ الطعام هنأ بالفتح و هنأ بالکسر و هنأة
و هناءة بالمد اصلاح کرد طعام را ‌ در حدیث ابن مسعود است در حق اجابت
صاحب ربا وقتی که دعوت کند کسی را و خورد آن طعام آنرا قال لك المهنأ و علیه الوزر
یعنی گوارائی تراست و گناه بر آن ‌ و در حدیث نخعی در حق طعام عاملان ظالم
‌ لکم المهنأ و علیهم الوزر ‌ گویند هنئت الماشیة هنأ و هناء بالمد وقتی که ظفر یابند
بچیزی از تره و سیر نشوند از آن ‌ ابل هنأی شترانی که چیزی از تره خورده باشند
‌ هنئ بشئ شاد شد بآن ‌ هنأ فلانا نصره ‌ و استهنأه طلب یاری کرد یا طلب عطا کرد از آن
‌ قول الشاعر ‌ و استحیت عنك الخصم حتی تفوتهم ‌ من الحق الا ما استهانوك ما تلاد مراد
استهنؤك است بهمزه بعد از تخفیف ابدال همزه قلب کرده ‌ و امنأ ماله اصلحه ‌ و هنأ
بالکسر پارهٔ از شب ‌ مضی هنأ من اللیل او هنی هنأ منه گذشت پاره از شب یا از آنی مانند پارهٔ
از آن ‌ هنأت الابل اهنأه بهر سه حرکت نون طلا کردم آنها را ‌ و هناء بر وزن کتاب قطران

و آن نام دوایی است که آتش در ان زود گیرد * هنا بالکسر اسم است * ابل مهنوءة
شتران طلا کرده شده بقطران * هناء بالمد خرما لغت است در اهان * هناءة بر وزن
ثمامة نام مردی است برادر معاویه بن عمرو بن مالك چنانکه در لسان است
* هنیء و مریء نام دو نهر که هشام بن عبد الملك آنها را ساخته جریر گفته * شعر *
اُوتِیتُ مِن جَذبِ الفُراتِ جَوارِیاً * مِنهاَ الهَنِیءُ وسائِحٌ فی قَرقَرِ * هنیئه بصیغهٔ تصغیر
چیزی اندك چنانکه در صحیح بخاری است و صواب در ان ترك همزه است
و در هنو خواهد آمد * مُهَنَّأً بر وزن معظم اسم است * در عباب است که این ترکیب
دلالت کند بر حاصل شدن چیزی بی رنج * هوء * بالفتح همت عالی و تدبیر نافذ
* گویند هو بعید الهوء ای بلند همت * هوذ و هوء ای صاحب رای صائب * هاء
فلان بنفسه الی المعالی ای بر داشت نفس خود را بسوی بلندیها و همت خود را
بلند کرد انید * انه لیهوء بنفسه بر میدارد نفس خود را کلام خواص است *
و عامه گویند یهوی بنفسه چنانکه در صحاح است * وهؤته بخیر او بشر و هوأت به
خیرا او شرا تهمت کردم او را به نیکوئی یا بدی و همچنین هؤته بمال کثیر * یعقوب
هؤت را بغیر همزه حکایت کرده و صاحب محکم تصحیح آن نموده * هوء بالفتح و هوء
بالضم ظن و گمان * و وقع فی هوئی و فی هوئی کذا ای افتاد در ظن من * و ما هوأت
هوءه ای دریافت نکردم آنرا و نه قصد آن نمودم * مهاواة مفاخرت کردن
هاوأت الرجل فاخرته چنانکه در محکم است * و در عباب از ابن الاعرابی است
هوأت به ای خوش وقت شدم بآن * هوئت نفسی الی کذا قصد کرد بسوی آن *
و منه الحدیث من قام الی الصلواة فکان هوءه وقلبه الی الله انصرف کما ولدته امه
* هاء بکسر همزه کلمه ایست بمعنی هات گویند هاء برای واحد مذکر هائیا برای
تثنیه مذکر هاؤا برای جمع مذکر هائی واحد مونث هائیا تثنیه مونث هائین
جمع مونث مانند هات هاتیا هاتوا هاتی هاتیا هاتین همزه قایم مقام تاست در جمیع
صیغه ها * و هاءَ بفتح همزه مطابق هاك است هاءَ هاءا هاءُم هاءِ بدون یا هاءِ ما هاؤن
مانند هاك هاکا هاکم هاكِ هاکما هاکن همزه درینجا مقام کاف نهاده شده * و در این

حرف لغی است دیگرها بسکون همزه بی مد و اصل الف بود بسبب اجتماع ساکنین ساقط شد مانند هم در مذکر واحد هائی مانند هاءی در مونث واحد وهاء اما نند هاءاد در تثنیه مذکر و مونث وهاؤ اد رجمع مذکر وهأن مانند هعن در جمع مونث ٭ در صحاح است وقتیکه گفته شود برای تو هاء بالفتح گوئی ما اهاء ای نمی گیرم ٭ و ما اهاء بر صیغه مجهول ای داده نمی شوم ٭ مهرأن بضم میم و بفتح همزه و بکسر آن نیز در ترجمهٔ هأن مذکور خواهد شد ٭ صغانی و جوهری واو آن را اصل شمرده ٭ و نون را زائد دانسته ذرا انجا مذکور ساختند ٭ و صاحب قاموس آن را باتباع و تقلید آنان درین مقام آورده ٭ و تحقیق آنست که آوردن آن در ماده هرو وهم است چنانچه ابن بری تصریح نموده ٭ و وزن آن مفرعل است پس واو زاید ه است و نون اصلی و قاعده مشهور ٭ که واو زائد با اصلی نمی باشد دلیل است بران ٭ وابن جنی نیز قائل آنست ٭ و صاحب مشرف بتصریف آن حکم نموده ٭ و صاحب قاموس اینجا بر توهم جوهری مطلع نشده خود هم توهم کرده ٭ و قول آنان ولا هاء الله ذا بمد و فتح همزه است ای لا والله ٭ و بعضی گفته فصیح تر لاها الله ذا است بترک همزه ٭ و بعضی گفته که مد لحن است ٭ و اصل آن لا والله هذا اما اقسم به پس داخل کرده شد لفظ الله در میان ها که حرف تنبیه است و ذا که اسم اشاره است ٭ هیئة ٭ بفتح وکا هی بکسر هم آید صورت و شکل و حال چیزی و کیفیت آن ٭ فلان حسن الهیئة ای نیکو حال است ٭ رجل هیئ بر وزن ظریف و هیّئ بر وزن کیس ای حسن الهیئة ٭ هاء الرجل یهاء از باب منع و هاء یهیئ از باب ضرب از ابو زید مروی است ٭ و لحیانی منکر آنست ٭ و هیؤ از باب کرم حکایت کرده است آنرا ابن جنی از بعض کوفیین از عامریه مروی است ٭ کان لی اخ هَیُئ علی بدون همزه ٭ صغانی گفته شاید برای ازدواج باشد ٭ هیئة بالکسر مشتاق شدن هاء الیه یهاء مانند خاف مشتاق آن شد ٭ و گرفتن چیزی هاء للامر یهاء له و هاء له یهیئ مانند خاف و باع گرفت و ساخت برای آن هیئة راه و همچنین است تهیأ للامر تهیؤا ٭ اخفش از بعض قراء نقل کرده است و قالت هئت لک بالکسر و الهمزة مانند هعت ای تهیأت لک ٭ ذری الهیآت آنانکه

٭ هیأ ٭

بحالت نیك مداومت نمایند و از هیئتی بهیئتی نقل نکنند * منه الحدیث اقیلوا ذوی الهیآت عثراتهم * تمایؤ موافقت کردن القوم تمایؤا علی کذا ای موافق شدند برچنین * تهیئه وتهیئ اصلاح کردن چیزی و مهیا ساختن آن هیّأت الشیٔ فتهیّأ ای اصلاح کردم آنرا پس صالح شد * مهایاة امری که موافق شوند بران مردمان و پسند کنند آنرا * هیئ بالفتح وهیئ بالکسر خواندن بسوی آب وخورش * وخواندن شتران برای نوشیدن آب * متهیئة برد زن متصرفه ناقهٔ که بعد جستن نر بران در حمل تخلف کم کند * یاهیئ مالی کلمهٔ تعجب است یا کلمهٔ تاسف برچیزی که فوت شده باشد * وابن بری از بعض اهل لغت نقل کرده که اسم فعل است بمعنی تنبّه ای بیدار باش مانند صه ومه بمعنی اسکت واکفف ودخول حرف ندا بران مانند دخول اوست برفعل امر در قول شاعر * الا اسقیانی قبل غارة سنجا * وبناء آن برحرکت بسبب اجتماع ساکنین است وتخصیص فتح برای تخفیف * هاء بالمد وفتح الهمزة کلمه ایست بمعنی تلبیه * صغانی در تکمله گفته یقولون ان هاء بالفتح یکون تلبیة ازین کلام شك درین معنی مستفاد میشد لهذا صاحب قاموس شد آن آورده بقول شاعر * شعر * لا بل یُجیبك حین تدعو باسمه * وتقول هاء وطالما لبّی * این حرف را جوهری وصغانی در ترجمه هوء درج نمودند صاحب قاموس باتباع ایشان نیز درانجا ذکر کرده لیکن صاحب محکم آنرا در ترجمه هیأ آورده وچون
که صاحب مشوف تصریح نموده که صواب همان است اینجا بیان نموده شد

* فصل الیاء *

*یایاء * بروزن ملصال الطاف ظاهر کردن * یایأته ظاهر کردم الطاف اورا * وخواندن کسی را برای ضیافت وغیر آن * یایأت به خواندم آنرا * وکلمهٔ ای گفتن برای شتران تا آرام گیرند * یایأ فلان بالابل ای گفت آنهارا ای * درینصورت محمول بر قلب خواهد شد چنانکه در محکم است وگفتن یایا برای قوم تا مجتمع شوند * یایأ الرجل ندا کرد قوم را * یویؤ بروزن هدهد نام طایریست مانند باشه چنانکه ازهری از لیث نقل کرده * یایاء بالمد آواز آن * وآنکه بمعنی بازوی یویو نوشته مبنی است بر تصحیف.

مباح لجناح ویأتی جمع آنست قال الشاعر شعر حفظ المهیمن یویوی ورعاه ماتی الیأتی یویو شرواه صاحب عباب گفته قد لین ابونواس همزه فی قوله شعره قد اغتدی والصبح فی دجاه کطرة البرد علی مثناه بیؤیو یعجب من رآه قانصه من ذکره اقتلاه ماتی الیأتی یویؤ شرواه من نفعه طریها حذاه

باب الباء فصل الهمزة

اب بتشدید گیاه وچراگاه یا هرچیزی که روید از زمین یا تره های زمین قال الله تعالی وفاکهة واباً در مصباح است فاکهه میوه تر واب میوه خشک در منه بلغ له الحب وطاع له الاب ای تیك شد کشت وفراخ شد چراگاه آن ونام بلد ایست در یمن منسوب است بآن عبد الله بن الحسین بن عیاض الهاشمی چنانکه مروی است از ابی سعید وابا بالکسر قریه ایست به یمن از نواحی ذی جبله چنانکه از ابن سلفه محکی است وسامان رفتن کردن گویند اب للسیر یئب از باب ضرب واروباً از باب نصر اباً وابیباً واباباً وابابةً ای تهیأ وهمچنین ائتب از باب افتعال ومنه ما قالوا اذا لم تصب الظباء الماء فلا اباب وان اصابته فلا عباب ومشتاق شدن بسوی وطن یقال اب فلان الی وطنه مشتاق شد بسوی وطن خورده اباب بکسر سامان هوی ابا به ای آن در پی سامان است تا برود اعشی گفته شعر صرمت ولم اصرمکم وکصارم اخ قد طوی کشحا واب لیذهبا ودست شمشیر بردن برای کشیدن آن از نیام وقصد کردن گویند اب ابةً ای قصد کرد قصد کردن آن وراست ودرست شدن ابابه بفتح وکاهی بکسر هم آمده طریقه گویند ابت ابابته ای راست ودرست شد طریقه آن اباب بفتح آب وسراب وبضم سیل بزرگ وموج وشکست دادن دشمن را وحمله کردن مردانه اب الرجل وعب ووب بعین وواو هرسه بیك معنی اند لهذا بعضی گفته اند که عین وواو بدل اند از الف وابن جنی گفته که همزه آن غیر مبدل است از عین اگرچه در معنی آن است بلکه آن فعل است از اب بمعنی تهیأ تابیب تحریك کردن اب الشیء حرکت داد آنرا وابه بزیادت تا نام مردی است جد ابراهیم بن محمد بن الحسین که محدثی است مشهور لهذا آنرا ابن ابه گویند

وبآن نام نهاده شده است ابۀ سفلی وابۀ علیا که هرد و قریه اند از لحج * دابّه بضم نام شهری است در افریقیه که موصوفه است بکثرت قرا که وزعفران ومنسوب است بآن جماعتی از علماء ونیز نام قریه ایست از قرای یونس منسوب است بآن محمد بن عبد الله کلبی ومحمد بن خلف الابّی * اب فلان آواز کرد ونالید * وتأبّب به تعجب کرد بآن * وابی بروزن حتی نهری است درمیان کوفه وقصر بنی مقاتل ومنسوب است بآن ابن الصمعان . از پادشاهان نبط ونهری است در واسط عراق وچاهی است در مدینه * وبعضی گویند که آن اناا است بضم وتخفیف نون مانند هنا * واب بتشدید نیز بمعنی پدر می آید چنانکه درحواشی قاموس است * استئباب پدر گرفتن استأبب ابا ای اتخذه چنانکه حکایت است ازابن الاعرابی * واین محاوره نادر است شاید که بسبب همین ندرت صاحب قاموس آنرا ترک کرده باشد * اتب * بالکسر وسکون تاء مثناة فوقانیه ومئتبه بروزن مکنسه چادری یا پارچۀ که درمیان آنرا درید ه زنان بپوشند بی گریبان وآستین وآنرا علقه وصدار وشوذرهم گویند * ومنه حدیث النخعی ان جاریة زنت فجلدها خمسین وعلیها اتب لها * وکرته که آنرا بفارسی شاماکیچه گویند وبعربی بقیره وپیراهن زنان * ائتبت الجاریة تأتیبا ای پوشید آن پیراهن را * ونیز انچه کوتاه باشد از قسم پارچه که تانصف ساق رسد یا پاجامه بی پاتچه یا کرته بی آستین * اتاب بروزن افعال واتاب بالکسر واتوب بضمتین جمع آن * تأتیب اتب کردانیدن پارچه اتّب الثوب اتب کردانیده شد پارچه * تأتّب از باب تفعل وائتتاب ازباب افتعال پوشیدن اتب * تأتبت له وائتتبت پوشیدم اتب را کمیت گفته * شعر

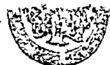
ولقد لقیت ظباء الانس غادیة * من کل احور بالمکی مؤتتب * تأتبت السلاح پوشیدم آنرا * تأتیب پوشانیدن کسی را اتب * اتبته تأتیبا اتب پوشانیدم اورا * واتب الشعیر بالکسر والاضافة پوست جو * تأتب مانند تفعل استعداد کاری ودرشتی دران چنانکه در تکمله است وآنکه گردانی چلۀ کمان را از سینه وهردو بازوی خود ازان برون آری تأتّب قوسه علی ظهره گردانید کمان را بر پشت خود ابنچنین * وانچه در بعض نسخ قاموس بجای حمال القوس حمال السیف یافته میشود شاید که سهو ناسخ باشد * مؤتب

بضم هم و فتح همزه کج فلانٌ مؤتبُ الطُّغراى کج ناخن و دُرعشابست که ترکیب
آن دلالت کند برچیزی که اشتمال کرده شود بآن • مئتب • بکسر میم و فتح ثاء
مثلثه چادری کمتر از قطیفه که آنرا مشمله گویند و زمین نرم و نمو خورد
وانچه مرتفع شود از زمین • مآثب جمع آن • و نام موضعی است یا کوهی که در ان
رسول مقبول مال صدقات خود نهاده بود • ثعلب از ابن اعرابی در همه ترک
همزه نقل کرده و آن از تخفیفات محاوره است • اثب بتحریک نام درختی است
در اصل اثأب بود بتخفیف اثب شده • ادب • بتحریک ظرف و زیرکی
و نگاهداشت هر چیزی در مرتبهٔ آن و نیک گرفتن چیزی • آداب جمع آن مانند
سبب و اسباب • اَدُبَ الرجلُ از باب کرم اَدَباً فهو ادیبٌ جمع آن اُدَباء مانند
کرماء • تادیب تعلیم کردن • تأدُّب تعلیم پذیرفتن و همچنین استئداب گویند
ادّبتُ الرجلَ فتادَّبَ و استادَبَ • ایداب پر کردن چیزی را بعدل منه آدب
فلان البلاد ای پر کرد شهرها را بعدل و انصاف • ادب بسکون خواندن بسوی طعام
و همچنین ایداب • وادب یادب بکسر الدال اَدَباً بتحریک ساخت طعام را برای دعوت
آدب خواننده بسوی آن طرفه گفته • شعر • نَحْنُ فِی الْمَشْتَاةِ نَدْعُوا الجَفَلَی • لَاتَرَی
الآدِبَ فِینَا یَنْتَقِرُ • آدَبه جمع آن مانند کاتب و کتبه • و منه حدیث علی علیه السلام
اما اخوانُنا بنو امیة فقادة اَدَبَةٌ • اُدْبَة بضم همزه و مأدُبَه بضم دال و مأدَبَه بفتح آن
طعامی که ساخته شود برای دعوت یا شادی کدخدائی در حدیث ابن مسعود است
القرآن مأدبة الله فی الارض و در حدیث کعب است ان لله مادبة من لحوم الروم
بمروج عکا در وصف عقاب شاعر گفته • شعر • کَأَنَّ قلوبَ الطیرِ فی قعرِ عُشِّها • نوی
القسبِ ملقاة عند المآدب • و ادب بالفتح عجب قال الاصمعی جاء فلان بامر
ادب ای عجب و همچنین ادبة بالضم راجز گفته • شعر • سمی المشی عجول الوثب •
حتی اتی اُزِّبیها بالاَدْب • ازبی سرعت و نشاط • ادب البحر بامافه بسیاری آب آن
و در سکون دال و تحریک آن اشتباه است نزد بعضی سکون است چنانچه بخط صاحب لسان
مضبوط است و نزد بعضی فتح دال صحیح است چنانچه صاحب مشرف بخط خود ضبط کرده

اثب • ادب •

و نخط صاحب عباب نیز همچنین مضبوط است * رادبی بروزن عربی نام کوهی است قریب عرارض شامخ کفته * شعر * کنهار تربد اعارض * رادبی فی القتام غامض * آذربی * منسوب بسوی آذربیجان * ابن اثیر کفته در حدیث است لیالی النوم علی الصوف الآذربی کما یالم احدکم النوم علی حسك السعدان * واذربی نسبت است بسوی آذربیجان خلاف قیاس مکر برلسان عرب جاری است * قیاس آن بود که نسبت بآن آذری بودی بدون با چنانچه در نسبت بسوی رام هرمز رامی کویند * وآن قیاس مطرد است در نسبت اسماء مرکبه * این لفظ چنانکه در نهایه مرقوم است در لسان نیز درین مقام مذکور است لیکن صاحب قاموس آنرا اینجا فروکذاشته شاید بسوی مخالفت آن بقیاس نظر کرده باشد * ارب * بالکسر و همچنین اربة بالکسر و کاهی ضم هم مستعمل شود زیرکی و کوبزی و بینایی و شناسایی یقال هو ذوارب وارب اربا مانند صغر صغرا و اربة مانند کرامة چنانکه از ابو زید مروی است * کویند فلان بیرا رب صاحبه وقتیکه کوبزی کند بآن و منه الاریب یعنی زیرك * وارب بالشیء بکسر را ای تفطن کرد بآن و بینا شد دران فهو ارب بکسر را * ابوالعیال * شعر * یلف طوایف الاعداء وهو بلفهم * ارب * وبدی و خبث وغائله در حدیث است من خاف اربه فلیس منا ای شخصی که ترسید از غائله حیات پس نیست ازما * اربی بضم همزه و فتح راء بلای بزرك * ابن احمر کفته * شعر * فلما غسی لیلی وایقنت انها * هی الاربی جاءت بام حبوکری * وعضو بدن که کامل باشد * آراب جمع وارآب نیز * و منه الحدیث امرت ان اسجد علی اراب * کفته میشود السجود علی سبعة آراب مراد جبهه و دو دست و دو زانو و دو قدم * کویند ارب الرجل بالکسر وقتیکه متساقط شوند اعضای آن * اربت من یدیك و همچنین اربت من ذی یدیك ای فرو افتاد آراب تو از هر دو دست خصوصا * کویند ماله اربت یده ای قطع کرده شود دست آن * عضو مؤرب بروزن معظم ای تام و کامل بی نقصان و شکست * وارب بالکسر و همچنین اربة بالکسر والضم وارب بتحریك ومأربة بهرسه حرکت راء حاجت * در مثل است مأربة لا حفاوة فعلش ارب مانند

مفره ارب وارابه بروزن صغر وکرامه مصدر آن ۞ اریب وآرب نعت ازان وارب
مانند فرح نیز آمده ۞ اربت ید ۞ ای مفتقر کشت ومحتاج شد بسوی چیزیکه
در دستهای مردمان است ۞ در حدیث است انه نقم علی رجل قولاً فقال له اربت
عن ذی یدیك ای رفت انچه در فرد دردست تو بود تا اینکه محتاج شدی ۞ ابن اثیر کفته
که در بعضی روایت خررت عن ذی یدیك است وآن عبارت است از شرمندکی
مراد آنست که رشید ترا خجالت وندامت ۞ مارب ۞ طلب مآرب جمع دو اُرَبا
جمع اریب است ۞ کویند ۞ واریب من قوم اُرَباء ۞ قوله تعالی غیر اولی الاربة ای
صاحب حاجت مراد از آنان خصی است یا شیخ فانی که احتیاج زنان ندارد ۞ وبعضی
کفتند مراد کودکان واطفال اند ۞ ونزد بعضی اربة اینجا بمعنی عقل وزیباست است
۞ یعنی آنانکه نه شناسند امور زنان را بسبب نقصان عقل چنانچه مروی است از
ابی عبد الله واز سعید بن جبیر ۞ ارب الدهر شدت کرد و سخت شد شاعر کفته
۞ شعر ۞ اَرِبَ الدَّهرُ فاعدَدتُ لَهُ ۞ مشرِفَ الحارِكِ مَحْبوكَ الكَتَدْ ۞ ارب العقد مانند
ضرب محکم ساخت کره را ۞ وهمچنین اَرّبه از باب تفعیل ۞ اربة بالضم کره یا کرهی
که کشاده نشود تا اینکه کسی کشاید آن را ۞ ابن مُقبِل کفته ۞ ضَرْبُ القداح وتاریبٌ
علی الخَطَرِ ۞ استارب الوتر سخت شد ۞ وتارب الرجل فی حاجته تشدد کرد دران
۞ وتأرّب علینا متعسر ومشکل شد ۞ تاریب محکم ساختن وتجدید نمودن وتوفیر کردن
وکامل کردانیدن وحریص نمودن وهر موفور مورب است ۞ تارّب فلان علیّ ای انکار کرد
وشدت کزید بر من ۞ ارب بالشیء حریص شد بآن ۞ اربت معدته فاسد شد معدهٔ آن
بسبب بد هضمی وتخمه ۞ واربة نیز قلاده ۞ وحلقهٔ میخی که بدان اسپ را بندند ۞
وادرة بکسر حیله ۞ واُرْبِیّة بالضم وتشدید الیاء بن ران ۞ وارب بالفتح درمیان
انکشت شهادت وانکشت میانه ۞ وارب بضم بچه های بهایم وقت بر آمدن آنها از
شکم مادر ۞ اربتُ علی القرم از باب افعال ظفر یافتم بر آنان وصاحب فلاح شدم
۞ لبید کفته ۞ ونفسُ الفتی رَهنٌ بقَمرةِ مُؤرِبِ ۞ اربیان بکسر همزه وفتح با نوعی است
از ماهی وتره ۞ واراب بهر سه حرکت همزه وتخفیف راء نام مرضعی است یانام

کرهی یانام آبی است برای بنی ریاح بن یربوع * فرزدق گفته * وردوا ارابک تجفل من وابل * لحب العشی ضبابرك الارکان * ویوم اراب روزی است از روزهای عرب * مارب بکسر را نام موضعی است در یمن و غیر منصرف باشد بسبب تانیث و علمیه مگر بضرورت شعری * قال الاعشی * ومارب عفی علیها العرم * وجایز است ابدال همزه بالف * و اکثر حذف کرده میشود برای تخفیف و درین موضع است کان نمك دران نواحی نمك ازانجا میرود * و در مصباح منقول است که مارب شهری است در یمن از شهرهای ازد در آخر شهرهای حضرموت زمخشری گفته لبعض العرب * فی ماء مارب للظمان مآرب * ارب فلانا زد برارب آن * مستارب بفتح راء مدیون * اربه کشاده * منه قدرا ربه ای واسعة * وآربان وادبون هرد و لغت اند در عربان و عربون بابدال عین بهمزه پس مقام ذکر آنها فصل العین است نه فصل الهمزه * و ابن قتیبه که آنرا درین مقام ذکر نموده وهم کرده * در عیاب است که ترکیب این ماده دلالت کند بر حاجت و عقل و نصیب و عقد و احکام * ازب * بالکسر مرد کوتاه قامت و درشت و بلا و بدطبع و بدشکل و آنکه باریك باشد بندهای استخوان آن و لاغر باشد بدین گونه که رو و استخوانش زائل نشود و زیادت نماشد مگر در شکم و اسفل بدن * ازبت الابل تازب ازبا مانند فرح ای مکروه داشتند شتران آب را و بر داشتند سر خود را * و بعضی گویند ای نشخوار نکردند شتران آب را و اول اشهر و اکثر و مختار صاحب مشوف و ثانی واقع است در محکم و مختار صاحب قاموس است * وازب العقبه که نام شیطان است و در حدیث بیعة العقبه وارد است مقام ذکر آن فصل زاء است از باب الباء زیرا که همزه دران اصلی نیست اصل زب است بتشدید با پس آنکه در لسان و غیر آن درینجا مذکور است وهم است * ازب مانند کتف مرد درازقامت * و ازب مانند کریم * و آزب بوزن ضارب نیز می آید چنانچه در مشوف و لسان و غیر آن مذکور است * و ازبه بفتح و سکون * و همچنین آزبه بمد شدت و قحط و آن لغت نادر است حتی که بعضی گویند ازبه لغتی است در ازمه بمیم مقام یاسنة ازبة وازمة بمعنی واحد است

و اصابتهم ازبة و ازمة ای شدة و مصیبة ٭ در حدیث ابی الاحوص تسبیحة فی طلب حاجة خیرٌ من لَقُوحٍ صَفِیٍّ فی عامٍ ازبة ٭ و در بعض روایت لزبة ای سال شدت و قحط ٭ ازاب بالکسر نام آبی است برای بنی عنبره ٭ ازب الماء جاری شد آب ٭ ازاب ٭ ازیب ٭ ااست میزاب بمعنی سوراخی که ازان آب باران فرو ریزد یا آن لفظ فارسی است معرّب اصل میزیر آب برد بصیغهٔ امر یا میز برد آب بصیغهٔ مضارع تخفیف نموده میزاب کردند بسکون همزه و گاهی بیا هم می آید ٭ و مِرزاب براء مهمله قبل زاء معجمه و در راب بعکس آن هم می آید ٭ چنانچه از ابن الاعرابی منقول است ٭ و جمع آن مآزیب است در صورت همزه و مازیب در صورت یا چنانکه در مصباح است ٭ و اکثر جمع کنند آنرا الموازیب و مشتق کرده اند آنرا از وزب الماء ای سال ٭ بعضی گفته که برا معرّب است ٭ و بعضی گفته که مولد است ٭ ابل ازبة شتران لاغر ٭ تأزّب قسمت کردن کردند تأزّبوا المال بینهم قسمت کردند آنرا درمیان خویش ٭ در عباب است که ترکیب آن دلالت کند بر قصر و دقت و نشاط و صحت ٭ اسب ٭ بالکسر موی فرج یا موی سرین یا موی زانو ٭ اسوب جمع آن ٭ جوهری گفته احتمال است که اصل آن و سب باشد بواو و آن بسیاری گیاه و روئیدگی است و او بهمزه بدل شد مانند ارث و ورث ٭ کمؤسّب بصیغه مفعول از باب تفعیل بسیار موی ٭ اسبت الارض گیاه ناک شد زمین ٭ ارض مؤسبة زمین با گیاه ٭ اشب ٭ بالفتح خلط و آمیختن بعضی بعضی ٭ و اشابة بالضم اخلاط الناس یعنی مردمان هر جنس ٭ اشائب جمع آن نابغه گفته ٭ شعر ٭

وُثِقْتُ له بالنَّصرِ اذ قیل قد غَزَتْ ٭ قبائِلُ من غسّانَ غیرُ اَشَائِبِ

٭ تاشّب القوم مختلط شدند ٭ همچنین است ائتشب از باب افتعال ٭ تأشّب جمع شدن از اینجا و از آنجا ٭ در حدیث عباس است یوم حُنین حتی تأشّبوا حولَ رسول الله ٭ و اشابة نیز ازمکاسب چیزی که دران شایبهٔ حرام باشد ٭ تأشّب الیه منضم شد بسوی آن ٭ اشب الشجر و همچنین تأشّب درهم پیچید ٭ و باهم آمیخته شد درخت ٭ اشب الکلام سخن پیچیده گفتم ٭ در حدیث است انه قرأ یا ایها الناس اتّقوا ربّکم فتأشّب اصحابُه ٭ ای منضم شدند

٭ اسب ٭

٭ اشب ٭

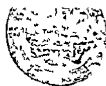
واحاطه کردند بآن * رجل ماشوب النسب مردیکه نسب آن خالص نباشد * فلان موتشب بفتح شین ای صریح وخالص نیست نسب آن * اشب بتحریک شبهه والتباس ومنه ضربت فلانه فیه بعرق ذی اشب و درخت خرما که درهم پیچیده باشد * وعدد آشب شمار مختلط ومنه حدیث ابن ام مکتوم بینی وبینک اشب * واشبه بالضم نام کرک است * اشب فلان فلانا عیب کرد آنرا و ملامت نمود * از باب ضرب و نصر * ابو ذویب گفته * شعر * ویاشبنی فیها الذین یلونها * ولو علموا لم یاشبونی بباطل * ای عیب میکنند مرا * اشبانی بتحریک سخت سرخ * گویند رجل اشبانی ای شدید الحمرة * تاشیب تحریش و درو غلانیدن * اشبت القوم ورغلانیدم آنان را * الب * مجتمع شدن و از هرطرف درآمدن * فلان الب الیه القوم ای اتوه من کل جانب * والبت الجیش جمع کردم لشکر را فتالب پس مجتمع شد * وجمع کردن وراندن شتران گویند الب الابل از باب ضرب * وروان شدن ومنضم گشتن بعضی ببعضی الب الابل ای روان شدند شتران وباهم آمیخته رفتند * الب الحمار طریدته راند خرشکار را راندنی سخت وهمچنین است البها از باب تفعیل * وشتاب نمودن وعودکردن وهموار ه باریدن گویند الب السماء ای همواره باریدیاران آسمان * سماء الوب دائم بارنده * تالب بروزن ثعلب درشت خلقت مجتمع الاعضا از آدمی وحمار وحشی وبزکوهی * ودرمؤنث تاء زیادت کنند * گویند امرأة تالبة پس درینصورت تای آن زاید خواهد شد وبعضی آنرا در مادهٔ تلب ذکرکنند ودرین صورت تا اصلیه است * وتالب نیزنام درختی است از درختهای صحرا * الب بالکسرمیان انکشت ابهام و وسطی که آن را فتر گویند ودرختی است خار دار مشابه اترج که در کوهها می باشد وآن زهریست نهایت بد شاخ وشکوفه آنرا کوفته با کوشت آمیخته پیش درندکان اندازند بمجرد خوردن می میرند واکر نخورند بسبب شنیدن بوی آن کور وکر شوند * والب بالفتح نشاط ساقی وخواهش نفس بسوی هوا وتشنکی بسیار وتدبیر دشمن نمودن باین طور که آن مطلع نشود وجلد بچهٔ بزو زهرقاتل * والب بتحریک سپر از جلدهای شتران *

وبعضی گویند فولاد آهن * والب بالفتح نیز طرد شدید وشدت تب وگرما وشروع به شدن د نبل * هم اَلَبّ والَّب بالکسر ای ایشان مجتمع اند * وربه گفته * شعر *
قد اصبح الناسُ علینا اَلبًا * فالناس فی جَنْبٍ وکنا جَنْبا * هم علیه الب واحد ای اجتماع کنند کانند بوان برای ظلم وعداوت * ودرحدیث است ان الناس کانوا علینا اَلْبًا واحِداً * درعباب است که دران دو وجه است آنکه مصدر باشد از اَلَبَّ الینا المالُ وقتیکه مجتمع شود یا از اَلَبّنا * نحن ای جمع کردیم آن را ای اجتماعاً واحداً یاجمعاً واحداً * وبعضی گویند که الب اینجا اسم جمع است یا خود جمع الب است * وریح اَلُوبٌ باد سرد که سیراب کند زمین را * رجل اَلُوبٌ مرد صاحب نشاط وآنکه شتاب کشد دلو را از چاه * والب الرجل کشت کرد آب وقدرت نیافت او وصرل بآن * اَلَبّ الزرع والنخلُ فراخ کشت کشت ودرخت خرما چنانکه در محکم است * الهة بالضم گرسنگی گویند اصابت القوم اُلبَة رجلة ای گرسنگی سخت * درحدیث بصره است اما انه لایخرج اهلها منها الا الالبة * الهة جوشن جومین * تالیب وروغلانیدن وفساد برانگیختن * حَسوٌ ذمؤلبٌ ای ورغلانند * ومفسد * اَلَبَ بینهم ای افسد قال ساعدة بن جویة الهذلی * صبرٌ لماتهم القتیرِ مؤلَّبٌ * مثلب بکسر میم وفتح لام مرد شریع چنانچه ابن برزخ گفته * والاب ابو زن صحابا موضعی است نزدیک مدینه * والبان بسکون لام نام شهریست * در معجم البلدان گفته گویا آن جمع لبن است هذلی گفته * ومن القوائم من دُفطادِ البان * والبان بتحریک لام مانند رمضان شهریست نزد مرحله از غزنین * در صورتیکه نون آن زاید باشد مقام ذکر آن همین جاست *

* انب * درعباب است که ترکیب آن دلالت کند بر تجمع ورجوع وعطف * انب * بتحریک بادنجان وانبة بزیادت تا واحد آنست * اناب بفتح مشک یا خوشبوی دیگر است مشابه آن را از کلام مشرف ترجیح قول اخیر مفهوم میشود * ائتناب مانند افتعال اشتها نکردن بسوی طعام گویند اصبح فلان مؤتنبا وقتیکه آن شهوت طعام نداشته باشد * تأنیب مانند تفعیل سرزنش کردن وتوبیخ نمودن وساکت کردانیدن یا رد سوال کردن * درحدیث حسن بن علی علیه السلام است

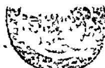
وقتیکه مصالحه کرد معاویه را قیل له سوّدت وجوه المؤمنین فقال لا تؤنبی * اوب * واوبه مانند توبه رجوع * وایاب مانند کتاب نیز رجوع یا رجوع بسوی اهل خود وقت شب وایبه مانند اوبه باین ال واو بیا چنانچه از ابو عبید منقول است * وایبه با لکسر هم از لحیانی منقول است وهمچنین تاوب وتاویب بواو وتاییب بیا * واوب ابر وباد وشتاب کردن وبقدم گردانی سیر کردن وقصد وعادت گویند ما زال ذلك اوبه ای دابه وطریقه واستقامت گویند ما فیه اوب ای راستی نیست دران * وزنجو نشهد ووارد شدن ابر آب بشب * وراه وجهت هذا علی صوب فلان واوبه ای این برطریق وطرز آنست * جاؤا من کل اوب ای از هر طرف * واوب نیز رجوع کنند کان جمع آئب مانند اواب وایاب * آب الرجل اوبا رجوع کرد فهو آئب رجوع کننده است وائتاب از باب افتعال مانند آن شاعر گفته * شعر * ومن یتق فان الله معه * ورزق الله مؤتاب وغادی * اواب توبه کننده * آبه الله دور کرداند اورا خدا * وآبك وآب لك مانند ویلك است * وآبت الشمس ایابا وایوبا غایب شد آفتاب وغروب کرد یا آن لغت است در غابت با بدال غین بالف چنانچه جوهری گفته * اوب نیز گردانیدن هردو دست وپاد ر رفتار اوب یدیها براق سهب از اینجا است که گویند ناقه اؤوب بروزن فعول ای مقلبة الیدین والرجلین * وتاوبه براو وتأیبه بیا از باب تفعل آمد او باد ر اول شب هو متأوب ومتأیب بصیغه فاعل اول شب آینده * ومتأوب بتشدید واو بصیغه مفعول وهمچنین متأیب بتشدید یا مصدر است * وائتابت الماء از باب افتعال وارد شدم آبرا بشب * ارب الرجل از باب فرح غضبناك شد * وآوبته از باب افعال خشم گرفتم براو * تاویب رفتن همه روز از صبح تا شام ونزول کردن در شب ومتعارض شدن شتران در سیر مانند مؤاوبه بروزن مفاعلة * ریح مؤوبة بر صیغه فاعل از باب تفعیل بادی که تمام روز وزد وبشب ساکن شود * ونیز تاویب تسبیح کردن * یا جبال اوبی معه ای سبحی زیراکه در مقام دیگر است انا سخرنا الجبال معه یسبحن * آئبة بروزن ضاربه آب خوردن نیمروز * آبه بمد نام

شهریست صغیر قریب ساوه ومقابل آن ودرمیان عامه مشهور است بآوه منسوب است بآن جریر بن عبد الحمید الآوی وابو سعید منصور بن الحسین صاحب نثر الدره یاقوت گفته که آوه مسکن اهل تشیع است وساوه مسکن اهل سنت وجماعت وهمیشه درمیان اهالی این هردو بلده باعث اختلاف مذهب نایره حرب افروزان وسر زنان میماند وآبه نیز نام شهریست در افریقیه ویاقوت گفته که آبه نیز دهی است از دهات بعضی از اصلاع مصر مآوب بتشدید را رمفتوحه چیزی مدور طلاکرده شده واز بیجا است قول ایشان اما جبیرها المآوب وعذیقها المرجب وآب نام ماهی است از ماهای عجمی آنرا لتعریب کردند مآب موجع وجای باز کشت قال الله تعالی وان له عندنا لزلفی وحسن مآب ای باز کشت نیک درآخرت رجل اواب بسیار رجوع کننده بسوی خدا از نیک توبه کنند از کماهاه آب ابد الی سیفه دراز کرد دست خود را بسوی سیف تا بکشد آنرا وآب ابد الی مهمة والی قومه همچنین است وگویند کلام لا آئبة له ولا رائحة ای محصل وفایده ندارد ومآرب مراحل گویند بینهما ثلاث مآوب ای سه مرحله است درسیر روز اوبات پایهای حیوانات واحد آن اوبه است اواب بتشدید راو نام مردی جد بزرگ قبیله بنی اواب محدث اوابی که تابعی است روایت کننده از عبد الله بن عمرو العاص منسوب است بآن ابن سمعانی گفته که قبیله بنی اواب بطنی است از تجیب ومشهور در نسبت بسوی آن زیاد بن نافع اوابی است که از کعب صاحب المصطفی روایت کرده اهبه بالضم وهبه بضم هاو فتح باء مخففه بحذف همزه وتحویل حرکت آن بسوی هاء عدة وسامان اهبة السفر سامان مسافری اهبة الحرب سازجنگ تأهب مهیا کردن اسباب وسامان همچنین تاهیب اهب الرحل الامر تاهیباً از باب تفعیل وتاهب له از باب تفعل مستعد کار شد وسامان آن درست کردانید اهاب بالکسر جلد کاو وبز وغیر آن خواه مدبوغ باشد یا نباشد وبعضی گفته اند که جلد غیر مدبوغ خاصة وجه تسمیه جلد باهاب آنکه آن از سامان زندگانی است

اهب

ونگاه دارد اعضا را از آفات * در حدیث است ایما اهاب دُبغ فقد طهر هر پوستی که دباغت کرده شود پاک گردد * ونیز در حدیث است لو جعل القرآن من اهاب ثم القی فی النار ما احترق * بعضی گویند که این معجزهٔ قرآن بود در زمان نبی چنانکه آیات دیگر مختص بعهد انبیاء سابقین بوده * وبعضی گویند معنی آنست شخصی که تعلیم کند خدا آنرا قرآن نخواهد سوخت آنرا آتش دوزخ وجسم حافظ قرآن را تشبیهاً چرم قرار داده * اهب بضمتین جمع آن واَهَب بفتحتین محل اختلاف است وبعضی گفته که جمع آن است وبعضی گفته که اسم جمع است زیرا که جمع مکسر فعال بر فَعَل نمی آید * وجوهری گفته که جمع آنست بر خلاف قیاس مانند اَدَم واَفَق وعَمَد در جمع ادیم وافیق وعمود * وگاهی جمع آن بر سبیل قلت آهبة هم می آید چنانکه صغانی از ابن اعرابی روایت کرده * و چونکه آنرا بر وزن فاعلة قرار داده صاحب مشرف غلط آن گرفته وگفته که آن فاعله نیست بلکه وزن آن افعلة است همزهٔ ساکنه بقاعدهٔ وجوبی بالف مبدل گشت واین امر بر هر صغیر وکبیر ظاهر است * واهاب بالکسر نام ابن عمیر راجز که شاعری است معروف * وابو اهاب کنیت ابن عزیز صحابی رسول مقبول است وآن تمیمی دارمی است که حدیث نهی خوردن طعام در هیئت اتکا در نسائی ازان مرویست * واهاب بفتح نام موضعی است قریب مدینه وآن را یهاب نیز گویند بابدال همزه بیا وآوردن آن درین مقام بسبب آن است که صغانی آنرا در عباب اختیار کرده * وصاحب قاموس اتباع آن نموده * ودر مشرف است که اهاب ویهاب هر دو منقول اند از فعل متکلم وغایب درین صورت مقام ذکر آن فصل ها باشد نه فصل همزه * اهبان ابن اوس الاسلمی بالضم صحابی است واهبان بن الاکوع نیز صحابی است وهمچنین اهبان بن صفی ابومسلم * اهبان را صغانی در عباب در همین موضع ذکر نموده است پس همزه درینصورت اصلی است * وصاحب قاموس هم متابعت وی درینجا مذکور ساخته واحتمال آن هم دارد که مشتق باشد از هبه وهمزه بدل باشد از واو درینصورت مقام آن فصل واو

حرام نموده ایمب بفتح نام مرعی است ابوحاتم از اصمعی نقل کرده که آن
دردیار هی است از جانب یمامه ورد ومقام دیگر گفته آن برای بنی تمیم است
ایاب بتشدید یا بر وزن کتاب سقاء در حدیث عکرمه کان طالوت ایابا خطائی
تفسیر آن در حدیث بسقاء آورده است ودر عباب است که در بعضی حدیث
آمده ان طالوت النبی علیه السلام کان ایابا ای سقاء ورد و رشرف مذکور است
که در نبوت طالوت اختلاف است وقایل شدن باینکه نبی است قول است معول
ایبة بالفتح چنانکه در عباب است رجوع کردن فلان سریع الایبة ای سریع الرجوع
در لحیانی بکسر همزه مرقوم نموده چنانکه سابق گذشت

فصل الباء الموحدة

• اب •

• ثوبا • بب •

دؤب بضم باء وفتح همزه اسپ کوتاه قامت کشاده قدم بلند قدر ببه حکایت آواز کردک
وجوان تن دار بنعمت پرورده ومرد کول وگران ولقب مردی است از قریش
وآن عبد الله بن الحارث بن نوفل بن الحارث ابن عبد المطلب ابن هاشم است لقب
نهاد آنرا مادر آن هند بنت ابی سفیان درحالیکه صغیر سن بود بسبب کثرت گوشت
پس بود که می رقصانید آنرا ورجز میکرد بدان وفرزدق گفته شعر وبایعت اقواما
وفیت بعهدهم وببة قد بایعته غیر نادم ودر صحاح غیر ناثم است وآن روایت
غلط است خصوصا که قافیه مهموز است وجوهری گفته که ببه نیز نام دختری است
راجز گفته شعر لانکحن ببه جاریة خدبه مکرمة محبة تجب اهل الکعبه وصغانی
در تکمله وابن بری در حواشی خود خطای آن گرفته اند محصلش آنکه ببه نام جاریه
نیست بلکه آن لقب عبد الله بن الحارث است واستشهاد برجز غلط است زیراکه مراد
از ببه درین رجز هم عبد الله ابن الحارث است وببه منادی است وجاریه مفعول انکحن
واین رجز را راجز نگفته است بلکه آن قول هند بنت ابی سفیان است مادر ببه
آنرا می رقصانید وبه میخواند مراد آنکه ای ببه بعد آنکه جوان شوی نکاح تو با چنین
دختر خواهم کرد وصاحب قاموس هم مطابق کلام ایشان تخطیه جوهری نموده است
ورد او ببة خانه ایست در مکه بب بفتح اول وتشدید ثانیه با ج زطفل فسرله

دیر گوشت * بیان بفتح اول وتشدید ثانیه برابر ویکسان * هُم بَیّانٌ همه آنها یکی اند * در حدیث است لولا اَن اَترُكَ آخرَ الناسِ بَبّاناً واحداً ما فتحتُ علی قریةٍ الاّ قسمتُها ای اترکهم شیئا واحداً * ونیز اِن عِشتُ فساجعل الناس ببّاناً واحداً مراد یکسانی و برابری است در تقسیم که تفضیل مهاجرین و اهل بدر بود در عطا * ابو عبید گفته است که من این لغت را عربی گمان نمی برم * ابو سعید الضریر گفته ببان در کلام عرب نیامده * وصحیح نزد ما آن است که اصل لفظ بیّان بیاء مثناة تحتانیه بعد باء موحده عرب وقتیکه یاد کنند شخصی را که شناخته نشود گویند هیّان بن بیّان است * وازهری تصریح نموده که در حقیقت امر آنچنان نیست که زعم کرده واین حدیث مشهور است که اهل اتقان آنرا روایت نموده پس حق آن است که آن لغت یمانیه است * وجوهری هم گفته که این حرف همچنین است بباء موحده * وآنکه بعض مردمان آنرا از هیان ابن بیان می شمارند آنرا از عرب یاد ندارم * وراه وزرش هُم علی بَیّانٍ ای علی طریقةٍ واحدةٍ * گاهی به تخفیف هم مستعمل میشود * وبابیه بانك بز * بَرْدِزْبَه * بفتح با وسکون راء مهمله وکسر دال مهمله وسکون زاء معجمه وفتح باء موحده جد محمد بن اسمعیل بخاری است که اسمعیل بن ابراهیم بن مغیره بن بردزبه است وآن لفظ فارسی است بمعنی زراعت کننده * چنانکه صاحب قاموس ذکر نموده * وحافظ ابن الحجر که تلمیذ آنست تصریح نموده که آن در زبان عربی بمعنی زراع است همچنین ذکر کرده است در مقدمه * بسبه * نام دهی است از دهات بخارا از آنجاست احمد بن محمد بن نصر البسبی چنانکه ابن سمعانی ذکر کرده * وبسبهٔ علیا وبسبهٔ سفلی از اعمال فرغانه است * بشبه * نام دهی است از دهات مرو وآن لفظ فارسی است عرب آن را معرب کرده اند * بشبق می گویند * ابو الحسن علی بن محمد البشبقی منسوب است بدان * بانب * بفتح نون قریه ایست در بخارا جماعتی از اهل حدیث وصلحا بآن منسوب اند * منجمله آنان ابراهیم بن احمد که از ابی مقاتل سمرقندی حدیث کرده و وکیع بن احمد بن المنذر الهمدانی واحمد بن سهل بن طرقون وحلوان ابن شمره بن هامان بن خاقان بن عمرو بن عبد العزیز بن مروان این همه

بانیرن اند چنانکه در عباب است ٭ در مشرف کفته که قول آن خاقان بن عمرو بن عبد العزیز وهم است شاید که آن مولای عمرو است ٭ در باة ٭ بالفتح صحرا و راه بلندی کوه است پر شرار کذا ردر راه نجد از حاج یمن ٭ باب در البراب در رفاه ره ٭ همچنین بیمان و سوای این هرد و جمع آن نیامده ٭ و ابوبه که در قول آن ٭ شعره هَتَّاكُ اَخْبِيَةٍ وَلَّاجُ اَبْوِبَةٍ ٭ يَخْلِطُ بِالبِرِّ مِنْهُ الجِدَّ وَاللِّيْنَا ٭ آمده است با مت آن رعایت ازدواج است با اخبیه چنانچه جوهری بآن تصریح نمود ٭ لهذا در حالت افراد این جمع نخواهد آمد ٭ و ابن سیده کفته که ابن الاعرابی و لحیانی ابوبه را بدون اتباع و ازدواج جمع باب قرار داده است لیکن این جمع نادر است زیرا که جمع مکسر فعل بر افعلة نمی آید ٭ و زیرمغزی این لفظ را بطریق چیستان برامتحان از اهل فن می پرسید پس می کفت چه چیز است لفظی که بر افعلة برخلاف قیاس برای رعایت ازدواج جمع کرده شود مراد آن لفظ باب است ٭ در قول سرید بن کراع شعره اَتَيْتُ بِاَبْوَابِ القَوَافِي كَاَنَّمَا ٭ اَزُوْدُ بِهَا سِرْبًا مِنَ الوَحْشِ نُزَّعَا ٭ ابواب برای قوافی بطریق استعاره آورده شده ٭ بواب بر وزن شداد نکاهبان در یعنی حاجب ٭ بوابة بالکسر پیشة در بانی ٭ در عباب است که تبدیل کردن واو آن بیا درشت نیست زیرا که آن اسم است و مصدر محض نیست ٭ و نیز بواب نام اسپ زیاد ٭ و تاب فلان لفلان ای حاجب آن کشت ٭ و تبوب فلان بوابًا ای کرفت حاجب را برد و خود ٭ بابة و ٭ بابة در حساب و حد و بمعنی نهایت و غایت میباشد ٭ بابات الکتاب سطرهای کتاب ٭ و واحد آن مستعمل نیست ٭ و کویند هذا شیء من بابتك ای صلاحیت دارد برای تو و هذا من بابتی ای صلاحیت دارد برای من ٭ و باب نام شهری است از اعمال حلب و نام کوهی است نزدیك هجره و زهیر بن نعیم الزاهد البابی منسوب است بسوی آن ٭ و بابه بزیادت تا در بندی است از دربندهای روم در میان قسطنطنیه و اندلس چنانکه در عباب است ٭ و نام دهی است از دهات بخارا که ابو اسحق ابراهیم بن محمد بن اسحق بن عبد الله بن زید البابی بآن منسوب است و بمعنی وجه نیز می آید ٭ بابات وجوه و اصناف و انواع ٭ زمخشری کفته کویند فلان اهون بابا ته الکذب ای ادنی ترین انواع

٭ ابوبه ٭

خبث آن دزدغ است * تبویب تقسیم کتاب بر بابها * گویند بوّب المولّف کتابه ای بناء کتابه بر باب باب نهاد * کتابٌ مبوّبٌ اینچنین کتاب * ابوابٌ مبوّبةٌ از قبیل اصناف مصنفة است * وبابه نیز بمعنی شرط می آید * گویند هذا بابته ای شرطه * بویب بصورت تصغیر نام موضعی است مقابل مصر وجد عیسی بن خلاد بن بویب العجلی البغدادی که ابو اسمعیل ترمذی ازان روایت کرده * وبوبب بضم نام دهی است بمصر که آنرا القینه هم گویند * وباب الابواب دربندیست در خرز * وابن سمعانی گفته باب الابواب موضعی در ثغور وآن دربندی است مشهور * حسن ابن ابراهیم البابی منسوب بآنست * وازهری در تهذیب گفته که بابه ثغری است از ثغور روم * وابوابُ ثغریست از ثغور خرز * بابه نام ابن عمیر است که روایت نموده ازان یحیی بن کثیر * ونصر ابن بابه شیخ احمد بن حنبل است * وعبید ابن باب شیخ ابن عون است * وعمرو بن عبید بن باب شیخ اعتزال * وبویه ابن عقابن مدین والد شعیب نبی الله * وبابا مولای عباس بن عبد المطلب حدیث کرده از مولای خود وحدیث کرد ازان قاسم بن عباس الهاشمی ومولای عایشه که حدیث کرده از سعید بن ابی وقاص وعبد الرحمن بابایا بابا ۀ تابعی است که روایت کرده از ابی هریره ویعلی ابن عطا ازان روایت کرده است * وعبد الله بن بابا یا بابی بباء مفتوحه قبل یاء ساکنه یا بابیَه بزیادت ها نیز تابعی است روایت کرده ازان ابن ابی عمار * وسلیمان ابن بابَیَه تابعی است که روایت کرده ازام سلمه * بابریه بضم باء ثانیه قبل واو ساکنه جد علی ابن محمد الاسواری حدیث کرده از موسی بن بیان وروایت کرده ازان کوخی وجد والد احمد بن الحسین بن علی الحنائی است * بویه بالضم وسکون الواو والد ملوک عجم * واز ذریة آنست بویه بن الحسن بن بویه * وابراهیم بن بویه وهمچنین عبد الرحمن بن بویه وحسن بویة الاصفهانی شیخ احمد بن سلم الجبلی وعبد الله بن احمد بن بویة العطار شیخ عقیلی محدثین معروف اند * وبویه نیز نام کنیز مهدیست که درخبر مذکور است * گویند باب الرجل وقتیکه کند روزنی راچنانکه فرا تصریح نموده * بابیه بکسر باء ثانیه وتشدید یاء مثناة تحتانیه چیزی عجیب وغریب

گویند أنا نا فلان بابیه ای باعجوبه • و بابین بر صیغه تثنیه بابا نام موضعی است
در بحرین • و بابان بر صیغه تثنیه الف نام محله ایست در باشین مرو که ابوسعید عمرو
بن عبد الرحمن البابانی الحافظ بسوی آن منسوب است • بیب • بالکسر ناودانی
که ریخته شود ازان آب از درون حوض • و بیاب بتشدید آب دهنده • که آب
دروان کنند • در عماسه مذکور است که اهل مصر • بیاب نام مید اشتند ساقی را
که طواف میکرد برایشان با آب • وحارث ابن بیبة بالفتح سردار قبیلهٔ مجاشع
• وبیبة ابن قرط بن سفیان بن مجاشع است • جریر گفته • شعر • للاسئلنا
ابا مندوسة القین بالقنا • وما ردم من جار بیبة ناقع • قوله ما رای جنبش کرد
چنانکه در صحاح است

• بیب •

• فصل التاء •

• تیأب • بر وزن جعفر نام موضعی است • و توأبانیان در فصل الواو ازین باب
مذکور خواهد شد زیرا که اصل آن وأبان بود واو را بتا بدل کردند و یاء مشدده
زیادت نمودند پس جوهری که آنرا اینجا آورده خطا کرده • همچنین از عباب
نیز معلوم میشود • صاحب قاموس باتباع صغانی این حرف را اینجا ترک نموده
احاله بر فصل واو کرده • و تعجب است که دران فصل هم آنرا فراموش کرده
متروک ساخته • و مأبة تؤبة نیز در فصل الواو ازین باب خواهد آمد • تألب •
بر وزن جعفر درختی است از درختهای کوهی که ازان کمانهای عربی ساخته شوند
و همین جا است مقام ذکر آن • و ذکر کردن آن در تلب وهم است زیرا چه آن
رباعی است نه ثلاثی • تب • نقصان وهلاکی و خساره و همچنین تباب بر وزن
کلام و تبب بر وزن مقصد تبیب بر وزن کریم و تتبیب بر وزن تکریم
• مازاد وهم غیر تتبیب ای سوای هلاک و خسران • تبا له هلاکی و خساره
باد آنرا بر دعا است منصوب است بتقدیر فعل مانند سقیا له و رعیا له • و تبا
تبیبا برای مبالغه است • تبت یدا ابی لهب هلاک و خاسر باد هر دو دست او
• جوهری گفته است تبا لفلان نصب آن بنا بر مصدریة است باضمار فعل ای

• تیأب •

• تألب •

• تب •

الزمه الله هلاکا وخسرانا * تتبیب تباله گفتن * تتبت لفلان گفتم آنرا تباله * وهلاک کردانیدن تبّب له هلاک کردانید آنرا * وتابّ مرد دیرینه کهنه سال ضعیف وشتر وحمار که زخمناک شده باشد پشت آن هردو * گویند حمار تاب الظهر و همچنین جمل تابّ الظهر * اتباب جمع آن * وتابّة بزیادت تا زن کهنه سال * ودر مشوف گفته که این لغت هذلیه است نادر * استتباب میباشدن چیزی وراست ودرست شدن آن * گویند استتبّ له الامر ای کامل ودرست شد * وتبّ قطع کردن چیزی * گویند تبّ الشیء قطع کرد آنرا * تبّوب بر وزن تنور جای هلاکت وچیزی که پهلوبران منظوی باشد مانند دل وقلب وریه وجگر وغیر آن * تبّه بکسرتا وتشدید با حالت سخت بد * اتباب ضعیف کردانیدن قوت را * گویند اتبّ الله قوّته ای ضعیف کرداند قوت آنرا بد دعا است بران * وتتبیب تتبیبا ای هلاک کرداند آنرا * تمتب الرجل پیرو شیخ کشت * وتبّی بفتح تا وبموحده بندرت کسره هم آمده ثمریست از ثمرهای بحرین مانند شهریز در بصره وآن غالب است بر ثمر بحرین * وبعضی گویند آن ردی میباشد که مردمان ارازل آنرا خورند * تجاب * بر وزن کتاب چیزی که یکبار گداخته شود از سنگ ریزهای نقره وهنوز باقی باشد از ماده نقره * وتجابه قطعه ازان * وتجاب بر وزن تجفاف خطی از نقره در سنگ کان * وتجیب بالضم وگاهی بفتح نیزمی آید بطنی است از کنده وآن تجیب ابن کنده بن ثور است * از اوشان است کنانه ابن بشر التجیبی قاتل عثمان * وتجوب نام قبیله ایست از حمیر از اوشان است ابن ملجم تجوبی قاتل علی علیه السلام وقتیل التجیبی کنایه است از عثمان وقتیل التجوبی کنایه است از علی علیه السلام * جوهری گفته قال الکمیت * شعر * الا ان خیر الناس بعد ثلثة * قتیل التجوبی الذی جاء من مصر * وابن بری بران تعقب کرده بدینگونه که نسبت این شعر بسوی کمیت خطا است بلکه آن برای ولید بن عقبه است ودر انشاد هم تحریف یافته است صحیح قتیل التجیبی مقام تجوبی * شاید منشأ غلط آن باشد که مراد از ثلاثه خلفاء ثلاثه داشته باشد ودر حقیقت مراد شاعر از ثلثه رسول مقبول وشیخین اند زیرا که ولید

بن عقبه این شعر در مرثیهٔ عثمان گفته است و قاتل آن کنانه بن بشر التجیبی است
و صاحب قاموس هم باتباع ابن بری این تعقب را ذکر نموده و این ماده بر خلاف
جوهری در ینجا آورده شد بنابر آنکه وضع خلیل همچنین است ٭ تخربوب ٭
بالفتح شتر ماده جوان و نیک اصل ٭ جوهری این لفظ را در مادهٔ خرب ذکر
نموده است ٭ و آن وهم است زیرا که تاء آن اصلی است پس مقام ذکر آن
همین است چنانکه صاحب محکم هم همچنین کرده ٭ در وجه اصلیت تاء آن گفته که
تاء زیاده نشود در سر کلمه مگر بدلیل و اینجا هیچ چیز بران دلالت نمی کند و تخاریب
در خرب مذکور خواهد شد ٭ تَذْرَب ٭ بفتح تا و را نام موضعی است ٭ این لغت در عباب
در فصل تا مذکور است بسند قول ابن درید که وزن آن تفعل است ٭ صاحب قاموس
آن را در فصل ذال آورده است و این هم عجیب است زیرا که در ایراد تخربوب
در فصل خا موافق صاحب محکم تخطیه جوهری نموده که تا در اول کلمه زیاده
کرده نمی شود در خود تاء تذرب را در اول زیاده فهمیده در فصل ذال مندرج گردانیده
با وجود اتحاد علت چنانکه ابن سیده تصریح نموده که علت در آنکه تاء آن
اصلی است چیزی است که در تخربوب گفته شد ٭ ترب ٭ بالضم خاک ٭ و در ان چند
لغت است ٭ تربه بزیادت تاء و تراب بالضم ٭ و توباء بفتح و مد ٭ و ترباء بضم و فتح
و مد ٭ و تیرب بکسر و زیادت یاء مثناة تحتانیه و فتح را ٭ و تیراب بزیادت الف
نیز ٭ و تورب بفتح تا و را ٭ و توراب بزیادت الف نیز ٭ و تریب بکسر تا و فتح یا مثناة
تحتانیه ٭ و تریب بفتح تاء اتربه مانند ارغفه جمع تراب و همچنین تربان بالکسر
چنانکه صاحب مختار آنرا اختیار نموده یا بالضم چنانچه بعضی آنرا بخط صغانی در عباب
مضبوط دیده ٭ نیز جمع آنست سوای تراب جمیع لغات دیگر را جمع مسموع
نشده ٭ نووی گفته مشهور و صحیح آنست که تراب اسم جنس است و تثنیه و جمع ندارد
٭ و ابو عمرو زاهد در شرح فصیح از مبرد نقل کرده که تراب جمع است واحد آن
ترابه ٭ ترابی منسوب بسوای تراب ٭ تربة الارض ظاهر زمین ٭ و تربه بالضم مقبره
٭ ترب جمع آن مانند غرف و غرفه ٭ و ترباء بفتح و مد و تربه خود زمین را نیز

٭ تخربوب ٭

٭ تذرب ٭

٭ ترب ٭

گویند * ومنه الحدیث خلق الله التربة یوم السبت یعنی الارض * وعرب گویند
لاضربنه حتی یعض بالترباء * زمخشری گفته از امثال ایشان است بینهما مابین الجرباء
والترباء یعنی فرق در میان آن هر دو فرق آسمان و زمین است * ارض ترباء
زمینی که دران خاك باشد * ترب المکان خاکناك شد مکان * ترب الشیء رسید آنچیز را
خاك * ریح تربة بادی که خاك را برانگیزد * ترب الرجل تربًا ومتربةً شد در دست آن
خاك و محتاج شد و زیان کار گشت و خاك آلوده شد * ودر حدیث فاطمه بنت قیس است
واما معاویه فرجل ترب ما له ای فقیر است که مال ندارد * ومسکین ذو متربة
صاحب فقر و مسکنت * تربت یداك خاك آلوده باد هر دو دست تو بد دعا است
ای خدا ترا نیکی نرساند * نروی گفته که اضافت آن بسوی دست برای آن است
که اکتساب و تصرف اکثر بران متعلق باشد * تربا له در دعا مستعمل شود * وتربت الشیء
از باب تفعیل خاك آلوده کردانیدم آنچیز را فترب ای تراب آلوده شد * واترب
الرجل کم شد مال آن و باقی ماند چیزی حقیر مانند تراب * ونیز اترب الرجل
بسیار شد مال آن و گشت مانند تراب پس آن از قبیلهٔ اضداد است لیکن استعمال
در اول مشهور است و در ثانی اکثر * همچنین ترب هم در هر دو مستعمل است و استعمال
در معنی اول اکثر است * گویند ترب بعد اترب ای محتاج شد بعد آنکه غنی بود * گویند
اترب الرجل وقتیکه مالك شود بندهٔ را که سه مرتبه یا زیاده مملوك شده باشد
* واترب الکتاب خاك آلوده کرد آنرا * ومنه الحدیث اتربوا الکتاب فانه انجح
للحاجة * تربوب بالتحریك رام و منقاد و تذکیر و تانیث در وی برابر است گویند جمل
تربوب و همچنین ناقه تربوب * بعضی گفته تربوب ناقه را گویند که وقتیکه بگیری
لب آن را یا مژگان چشم آن را تبعیت کند ترا پس آن مشتق از ترب است باعث اشتراك
ذلت و بعضی گویند که تاء آن بدل از دال است اصل آن دربوب بود درینصورت مشتق
خواهد شد از دربه چنانکه مذهب سیبویه است و تربه بروزن قرحه چنانچه در مشوف
مضبوط است سرانگشت و نیز گیاهی است * وبعضی گفته درختی است خاردار
و همچنین است ترباء بسکون و مد و تربه بتحریك * و ترایب استخوانهای سینه

جمع تریب است ٭ شاعر گفته ٭ اَشْرَفَ ثَدْیَاهَا عَلَی التَّرِیبِ ٭ و یا ترائب چیزی
که متصل باشد بدو چنبر کردن دراعلای سینه جای بلند کشیدن دم یا چیزی
که درمیان در سرپستان ردو استخوان مقدم حلق یا چهار استخوان پهلو از جانب
راست سینه و چهار دیگر از جانب چپ آن یا دو دست و دو پا و دو چشم یا مکان
قلاده ٭ از سینه و درین معنی اتفاق اهل لغت است ٭ چنانچه از لسان معلوم میشود
٭ و تریبة البعیر جای نحر آن ٭ و در قول عز اسمه یخرج من بین الصلب والترائب
همین اقوال مختلفه اند ٭ ترب بکسر هم زاد و هم عمر و توام ٭ و اکثر استعمال آن
در زنان است ٭ و منه گواعب اترابا گویند فلانة ترب فلانه ٭ و هی تربی ٭ و هما
تربان ٭ و هن اتراب ٭ تَارَبَتْهَا از باب مفاعله ای گردید ترب و یار آن ٭ و بعضی
گفته که متاربه بمعنی مصاحبت اتراب نیز آمده ٭ و قول عز اسمه عُرُبًا اترابا مراد
از ان امثال است چنانکه ثعلب بآن تصریح نموده ٭ و در محکم گفته که آن
نیک است زیرا که اینجا ولادت نیست ٭ و تربه بالفتح صیفی ٭ و تربه بضم تا
و فتح را وادی است که آب آن در پستان بنی عامر ریزد ٭ و آن مسکن بنو هلال است
و ابن الاثیر گفته در حدیث عمر تربه مثال همزة وادی است قریب مکه بر مسافت
دو شبانه روز از ان ٭ زمخشری گفته گویند و طیبت کل تربة فی ارض العرب
فوجدت تُرَبَةَ اطیبَ الترب ٭ و آن وادی است بر مسافت چند شب از طایف
٭ و دیده ام چند مردمان را از اهل آن ٭ تُرَیْبَة بر صیغه تصغیر موضعی است در یمن
یا وادی است از وادیهای آن ٭ و ترابه بر وزن قمامة نیز موضعی است در یمن
چنانکه در عباب است ٭ و تُرْبان بر وزن عفران نام وادی است در حضیره
و مدینه ٭ ابن الاثیر گفته در حدیث عایشه کنا بتربان موضعی است بسیار
آب در میان آن و در میان مدینه مسافت پنج فرسخ است ٭ ابو علی
محمد بن یوسف ابن ابراهیم الترباني منسوب است بآن ٭ ابو تراب کنیت علی ابن
ابی طالب علیه السلام است کنیت نهاد آنرا رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
وقتیکه داخل شد بر فاطمه علیها السلام پس گفت کجاست ابن عم تو پس بیرون آمد

پس یافت آنرا افتاده بر زمین درحالیکه چادر آن از پشت آن ساقط شده بود و خاک بر پشت آن رسیده بود پس شروع کرد که می افشاند خاک را از پشت آن و میگفت برخیز ای ابا تراب پس ابو تراب کنیت آن کردید * در کتاب الانساب است که در ایام بنی امیه هر کسی را که میدانستند که میل میکند بسوی علی علیه السلام میگفتند آنرا ترابی و آن نسبت است بابو تراب * و عسکر ابن حصین زاهد نخشبی * و دو محمد پسران احمد مروزی * وابو محمد عبد الکریم بن عبد الرحمن الموصلی * و نصر ابن یوسف المجاهدی که از ابن مجاهد حدیث کرده * و محمد ابن ابی الهیثم عبد الصمد المروزی * و همچنین محمد بن الحسین الحداد که از حاکم روایت کرده وابو الفتح محمد بن اسمعیل الادیب المروزی ترابیان محدثان اند * اتریب بکسر همزه و سکون تا بروزن ازمیل نام قریه ایست از قرای شرقیهٔ مصر چنانکه از عباب و تکمله معلوم میشود * و تراب بالکسر استخوان دست بز * و منه حدیث علی علیه السلام لئن ولیت بنی امیة لانفضنهم نفض القصّاب التراب الوزمة ای اگر من متولی امر بنی امیه شوم هر آینه بیفشانم ایشانرا مانند افشاندن قصاب استخوان دست بز قطع کرده شده را * یا آن جمع تَرْب است مخفف تَرِب مراد گوشتهای خاک آلوده بسبب افتادن بر زمین با آنکه غلط رواة باشد * و صواب الوذام التربة * اصمعی روایت کرده که سوال کردم شعبه را ازین حرف پس گفت نیست آن اینچنین بلکه الوذام التربة است ای بر زمین ساقط شده و با خاک آلوده * و بعضی گفته اند که جمیع شکنبه ها را تربه گویند زیرا چه حاصل شود در ان خاک از چراگاه * ابن الاثیر در معنی حدیث گفته اگر والی شوم من بر بنی امیه هر آینه طاهر خواهم ساخت آنان را از آلودگی و پاک خواهم گردانید از چرک * و بعضی گفته که مراد از قصاب درنده است و تراب بیخ دست بز و درنده وقتیکه بگیرد بز را گرفت کند بر بین مکان بعد از ان افشاند او را * متاربه شخص کردن همزادان و همنشینان و مصاحبت کردن با آنان * تاربت الجاریة حادثها چنانکه در اساس است * ماترب بکسر تا و فتح را محله ایست در سمرقند * ابن سمعانی گفته که آنرا ماترد بدال

مهمله هم میگویند ٭ ابو نصر بن ابی حفص الاتربی محدث بآن منسوبست ٭ تریبه
بالضم والسکون وکسر الراء وتشدید الیاء کندم سرخ که خوشه آن هم سرخ میباشد ونهایت
رقیق که پرا کنده شود بسبب ادنی سردی یا گرمی ٭ ویثرب بر وزن یمنع موضعی است
نزدیک یمامه وهمین است مراد اشجعی چنانکه گفته ٭ شعر ٭ وَعَدتَ وَكَانَ الخُلفُ مِنكَ
سَجِيَّةً ٭ مَوَاعِيدَ عُرقُوبٍ أَخَاهُ بِيَثرِبِ ٭ چنانکه ابو عبید بآن تصریح نموده ٭ وآنکه آنرا
بثاء مثلثه وکسر راء خوانده خطا کرده زیرا که عرقوب از قوم عمالقه وکسی از عمالقه
در مدینه سکونت نورزیده ٭ ترنت بالضم کوره ٭ وحسین ابن مقبل الترنی که حدیث
کرده از ابن جریر منسوب است بآن برای اقامت آن در ترنت امیر قیران بغداد ٭ ترعب ٭
بالفتح والسکون وترع در موضع اند وتا در وی اصلی است ودلیل آن منصرف شدن
آنست که اگر زائده بودی کلمه غیر منصرف بودی وآنکه تا را زیاده قرار داده
مقام ذکر آن فصل الراء شمرده ٭ تعب ٭ بالتحریک رنج وماندگی ضد راحت وآرام
٭ تعب تعبا مانند فرح فرحا مانده وسست شد فهو تعب بر وزن فرح ومتعب بضم میم
وفتح عین ٭ ومتعوب در کلام عرب مستعمل نیست ٭ در عباب است که متعوب گفته
نمی شود پس آنچه در بعضی نسخ قاموس واقع است از زیادت متعوب لعل متعب مهر
ناسخ است ٭ اتعاب العظم دردناک ورنجه گردانیدن استخوان بعد درست بستن
شکست آن ٭ گویند اتعب العظم ای شکست آنرا بعد درستی ٭ بعیر متعب شتری که شکسته
باشد استخوانهای از استخوانهای آن بعد آنکه جبر کرده شده باشد ای جبر آن بمرتبهٔ
التیام نارسیده بسبب کشیدن بار گران باز شکست انجامیده باشد ٭ ونیز اتعاب
پر گردانیدن اتعب الاناء پر گردانید آن ظرف را ٭ تاعب مشک پر از آب ٭ ماء متعب
آبی که بفشردن چیزی حاصل شود ٭ واتعبَ القومُ درمانده شد مواشی آنان
٭ ونیز گویند اتعبَ الرجلُ رکابه ای ماند ٭ گردانید سواریهای خود را
شتاب دوانیدن ٭ در عباب است که ترکیب آن دلالت کند بر سستی ودرماندگی
٭ تغب ٭ بسکون بدی وشک ٭ وبالتحریک فساد وهلاک گویند تغب الرجل یتغب
تغبا مانند فرح هلاک شد در دین یا در دنیا ٭ وچرک وقحط وگرسنگی سخت ودعب

*تغب مانند فرح عیبناک شد * واتغب فلانٌ فلانًا غیرت دهانید و عیبناک کردانید
آنرا * تغبة بزیادت تا واحد تغب است * ما فیه تغبة نیست دران هیچ عیب
یا عیبی که مورث رد شهادت باشد * در حدیث ازهری است لا یجوز شهادة خصیم
ولا ظنین ولا ذی تغبة * مراد ازان فساد عمل و دین است ای بد دیانتی * زمخشری کفته
که تغبة بکسر غین و تشدید با نیز مروی است * تلابیة * بالضم بر وزن طمانینة راستی
و استقامت اسم مصدر راست * اتلیباب راست شدن و مستقیم کردیدن * کویند
اتلأبّ الامر اتلیبابا راست شد آن کار * و اتلیباب الحمار قایم کردن خر سر
و سینه را در راز شدن لبید کوید * شعر * فاوردها مسجورة تحت غایة * من القرنتین
و اتلأبّ یحوم * و آن در غیر حمار از فرس و بغل و غیر آن از دواب نیز مستعمل
میشود چنانکه اکثر اهل لغت تصریح نموده اند * ومنه قول الاعرابی یصف فرسا
اذا انتصب اتلأبّ * متلئب چیزی راست و مستقیم و راه مستوی و دراز کویند مرّوا
فاتلأبّ بهم الطریق یعنی کذشتند پس راست و دراز شد بر آنان راه حطیئه کفته * شعر *
اذ طرقتنا بعد ما هجدوا هند * وقد سرن خمسا و اتلأبّ بنا نجد * جوهری تلابیة و متعلقات
آنرا در ذیل تلب مرقوم ساخته * و ابن بری در حواشی خود غلط آن کرفته جائیکه
کفته اتلأب حق او آنست که ذکر کرده شود در ذیل تلأب زیرا که آن رباعی است
و همزه اولی وصل است و همزه ثانیه اصل و وزن آن افعلل است مانند اقشعر * تعجب
است از صاحب قاموس که کلام ابن بری را اینجا فراموش کرده موافق عادت خویش
بر توهم جوهری آکاهی نداده بلکه خود هم بظاهر کلام آن اتباع نموده مورد بلا
کردید * تلب * بسکون زیانکاری تبالة و تلبالة هردو بیک معنی است یا از اتباع آن است
که بدون آن مستعمل نشود * وتلب بر وزن کتف * وتلبّ بکسر تا و لام و تشدید با
نام پسر ابو سفیان یقظان بن ثعلبة که صحابی عنبری است * و حدیث حشرات که
در ابی داؤد مرقوم است صحبت رسول الله فلم اسمع لحشرات الارض تحریما
مروی است ازان * ابن حجر کفته که شعبه آنرا بثاء مثلثة کفته و جمهور بتصحیف آن
حکم کرده اند * وتلب بر وزن قلز موضعی است و نام شاعری است در جاهلیت و آن

غیر تولب بن ثعلبه است چنانکه اهل حدیث بآن تصریح نموده اند ٭ و بعضی گفته که آن مانند کتف نیز آمده ٭ و عسکری قائل آنست که صحابی عنبری و شاعر عنبری یک شخص است و آن تولب است بروزن فلزه و صغانی بر تصحیح آن حکم نموده ٭ تَوْلَبٌ بفتح تا و لام خر کرهٔ یکساله ٭ اُمّ تَوْلَبَ مادهٔ خر وحشی ٭ و گاهی بطریق استعاره بمعنی کودک هم می آید شاعر گفته ٭ قَضْمِتُ بالماء تَوْلَبًا جَدِعًا ٭ ای صبیاً ٭ سیبویه گفته آن منصرف است زیرا که بروزن فوعل است پس درین صورت تاء آن اصلی خواهد شد و بعضی تا را زاید فهمیده واو را اصلی قرار داده اند و درینصورت مقام ذکر آن فصل واو خواهد بود ٭ و اول اولی است زیرا چه وزن فَوْعَلٌ اکثر است در کلام عرب نسبت تَفْعَل ٭ و بعضی گفته که تاء تولب بدل است از واو ٭ اصل آن وولب بود از والبه ٭ درینصورت نیز مقام ذکر آن فصل الواو خواهد شد ٭ و نیز تولب نام کوهی است در دیار بنی عامر چنانکه در معجم مذکور است ٭ تنب ٭ بکسر تشدید نون مفتوحه مانند قنب نام قریه ایست در شام چنانچه بعضی بآن تصریح نموده ٭ و اکثر بر آنند که دهی است در نواحی حلب منسوب است بآن فخر الدین بن محمد بن محمد بن عقیل که کاتب فایق بود ٭ و از موفق ابن قدامه حدیث کرده ٭ و نیز منسوب است بآن ابن صالح تِنّبی که از صاحب کمال الدین بن العدیم روایت کرده و ابن القرطبی ازان ٭ و همچنین حسین بن زید التنبی که ابو طاهر کرمانی ازان روایت کرده و این آخر از تفحص صاحب قاموس بیرون است ٭ و تنوب بر وزن تنور درختی است نهایت بزرگ که در کوههای در روم می باشد و بهترین قطران ازان گرفته میشود چنانچه در عباب است ٭ و بعضی گفته که آن اسم اعجمی است ٭ توب ٭ و متاب و توبه و تابه و همچنین تتوبه چنانچه در کتاب سیبویه است باز ماندن از معصیت و نادم شدن بر فعل آن ٭ در حدیث است التوبة الرجوع عن الذنب ٭ توبوا الی الله جمیعا ای عود کنید همه بسوی طاعت خدا ٭ تاب فلان فهو تائبٌ و توّابٌ و تاب الله علیه ای توفیق توبه داد خدا آنرا ٭ یا رجوع کرد بآن از تشدید بسوی تخفیف یا رجوع کرد بران بفضل و عنایت خود ٭ هو توّابٌ علی عباده ٭ و تائب نباید گفت ٭ احقر گفته

که توب در قول عزّ وجلّ قابل التوب جمع توبه است مانند عوم و عومه و منذهب مبرد نیز همین است * واکثر لغویین مصدر یت آن قائل اند * واحمد بن یعقوب التائب مقری کبیر است از طبقه ابن مجاهد که با امیه طرسوسی سماعت کرده و قراءت و روایات نموده * وعبد الله ابن ابی التائب محدثی است متاخر و آن شیخ معمر است و روایت کثیر نموده و جماعتی از اهل بیت آن بتائب ملقب اند * و توبه اسم است و نامی از نامهای مردمان * و تلّ توبه بجانب شرقی موصل است بمدینه * استتواب سوال توبه کردن از کسی * استتابه سوال کرد آنرا که توبه کند و منها المرتد یستتاب * تابوت در فصل تا از باب تا خواهد آمد زیرا که وزن فاعول است و ماده آن تبت نه توب چنانکه صاحب قاموس فهمیده * واصل آن تابوه مانند ترقوه دانسته وزن آن فعلوه قرار داده و منشاء آن غفلت است از تعقبی که ابن بری بر جوهری نموده اگر بران اطلاع داشتی اتباع جوهری ننمودی و زیادت تحقیق آن خواهد آمد * یتیب * بفتح یاء مثناة تحتانیه و کسر تاء مثناة فوقانیه نام کوهی است از کوههای مدینه نبوی * صاحب قاموس باتباع عباب درینجا تابه را هم مذکور نموده و آن را یائی قرار داده حاشا که یائی آن در کلام عرب نیامده و قول آن تبت الیك فتقبل تابتی د صمت بر بی فتقبل صامتی * اصل آن توبه و صومه بردوا و را برای طلب نوعی از خفت بالف بدل نمودند و صحت آن بر ماهرین واضح است چنانچه صاحب مشرف هم بآن تصریح نموده

* فصل الثاء *

* ثاب * بفتحتین و ثوباء بضم اول و فتح همزه و مد آخر خمیازه که دهان دره باشد * در مثل است فلان اعدی من الثوباء * تثاوب از باب تفاعل * و تثاوب براو مستعمل نیست * و تثأب از باب تفعل رسید آنرا کسل و سستی مانند سستی پینک که مورث دهن کشادن باشد * همچنین ثئب بر صیغه مجهول ثأباً بالسکون فهو مثؤوب * و تثاءب تجسس نمودن * گویند تثاءب الخبر ای تفحص کرد آنرا * اثأب بفتح هرد و همزه و سکون ثاء مثلثه نام درختی است که مشابه باشد بدرخت نی واحد آن

اثابه است ٭ کمیت گفته ٭ شعر ٭ وغادرنا المقاول فی مکره کخشب الاثاب المتنطوسنباه

ونام موضعی است ٭ وقول دیگر ٭ قل لابی قیس خفیف الاثمه ٭ مراد ازان اثابه است

همزه برای تخفیف حذف کرده شده ٭ ثب ٭ وثباب بالفتح مکان گرفته نشستن وهمچنین

تبثبه بوزن دحرجه ٭ گویند ثب فلان وتبثب بتمکن نشست ٭ ویا تمام رسیدن

ثب الامر کامل شد آن کار ٭ وثابه بشد یعنی ازن جوان که بانتهای جوانی رسیده

باشد ٭ در عباب است که ترکیب آن بر تمامی چیزی دلالت میکند ٭ ثبب ٭

نام کوهی است در نجد برای بنی کلاب نزدیک آن کان زر وکان مهر وسلیمانی

سطیه است ٭ ثرب ٭ بتسکین پیه باریک که امعا وکرش را پوشیده باشد ٭ ثروب

واثرب جمع آن ٭ واثارب جمع الجمع است ٭ شاة ثرباء ٭ بزفربه وسمین ٭ واثرب

الکبش زیاده شد پیه آن ٭ در حدیث است نهی عن الصلوة اذا صارت الشمس

کالاثارب ای وقتیکه متفرق گرد درجاها شود بموضعی نزدیک غروب ٭ ونیز

در حدیث است ان المنافق یؤخروا العصر حتی اذا صارت الشمس کثرب البقرة

صلوها ٭ ثربات لتحریک انگشتان ٭ ثرب واثراب وتثریب ملامت کردن کسی را

وغیرت دهانیدن آنرا بگناه آن گویند ثربه واثربه وثربه از باب تفعیل ٭ وثرب

علیه نیز ازان ٭ درحدیث است اذا زنت امة احدکم فلیضربها الحد ولا یثرب

ای بعد ضرب حد آنرا ملامت بزنا نکند ٭ و بعضی گویند که مراد آنست که فقط

بر تثریب کفایت نکند بلکه ضرب حد هم کنند ٭ عرب سابق ازین زناء کنیز کان

را چندان مکروه نمیداشتند اگر واقع میشد فقط تثریب میکردند ٭ مثرب

از باب افعال مرد کم بخشنده ٭ ومثرب از باب تفعیل خلط کننده وفساد انگیزنده

٭ تبع گفته ٭ شعر ٭ فعفوت عنهم عفو غیر مثرب ٭ وترکتهم لعقاب یوم سرمد ٭

٭ ثرب فلان المریض ای کشید جامه را از بدن بیمار ٭ وثرب بوزن کتف جاه است

مرمحارب را ٭ و ثربان بالتحریک قلعه ایست از اعمال صنعاء یمن ٭ اثارب

دهی است از اعمال حلب ٭ وبعضی گفته نام قلعه ایست دران ٭ ودر عباب است

که قلعه ایست درمیان حلب و انطاکیه ٭ در تکمله است که بر سه فرسخ است

ازحلب * و یثرب بکسر راء همچنین اثرب بهمزه نام مدینه نبوی است که در جاهلیت آنرا باین نام میخواندند بعد ازان رسول مقبول بنظر آنکه لفظ یثرب متضمن معنی ملامت وفساد بود تغییر داد آن را ونام نهاد طیبه و طابه * در حدیث است ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم نهی عن ان یقال لها یثرب وسمّاها طیبة وطابة * بعضی گفته که یثرب نام سرزمین مدینه است * وبعضی گفته که نام نهاده شد آن بنام مردی از قوم عمالقه زیرا که آن اول کسی بود که در انجا نزول کرده * ویثربی واثربی منسوب بآن * ودرحالت نسبت فتح راء اکثر مستعمل است زیرا که کسرهٔ آن باعث توالی کسرات موجب استثقال است * واسم ابی رمثة بلوی یثربی است یا آن رفاعه بن یثربی اسمها * وبعضی گفته که نام آن حبیب ابن وهب است * وعمرو ابن یثربی الحجازی صحابی است * در سال فتح اسلام آورده و در آخر والی قضاء بصره شد * وعمیره ابن یثربی تابعی است مشهور * تثریب از باب تفعیل پیچیدن گویند ثربت الثوب ای پیچدم جامه را * ثرقبیه * بضم اول وتشدید یا جامهای سفید از کتان مصر * ثوب ثرقبی جامه منسوب بآن * ثنطب * بضم اول وثالث ارهٔ خورد که برای قفص ساختن بکار آید * ثعب * جاری کردن آب وخون * ثعب فلان الماء مانند منع جاری کرد آنرا فانثعب پس جاری شد * انثعب الدم من الانف جاری شد خون از بینی * در حدیث است یجیئ الشهید یوم القیمة وجرحه ینثعب دما ای تجری * ثعب بسکون عین * وثعب بحرکت آن * واثعوب بالضم * واثعبان بضمتین از صفات آب وسیل اند * ماء ثعب آب جاری سیل اثعوب سیلاب جاری * ثعب سیلاب وادی * ثعبان جمع آن * شعر * وماثعب باتت تطرده الصبا * بسراء وادمنجد عجزاتها * ازکلام ایشان است سالت الثعبان کانساب الثعبان مراد ازاول سیلابهای وادی است وازثانی مار بزرگ * مثاعب المدینه جاهای روانی آب آن * ثعبه بالضم والسکون یا ثعبه بالضم والفتح کرفش جبیست که سرش سبز باشد ودهنش کشاده وآن ازبدترین دوابست که گزیده آن هرگز شفانیابد

وابن درید گفته که جانوری است غلیظ و درشت تر از وزغه که میگزد و اکثر قتل کند * در نسخ مشهوره صحاح واقع است الثعبة ضربٌ من الوزغ * صاحب قاموس بران تعرض کرده باین طور که این لفظ بضم اول و سکون ثانی یا فتح آنست و فتح و سکون فهمیدن وهم جوهری است * واین تعرض ماخوذ است از قول ابی سهل که ثعبة مضبوط یافته ام آنرا بالفتح والسکون بخط جوهری و قرات کرده ام آنرا بر شیخ خود در جمهره * و قطع نظر ازین ترک اعراب هم دلیل فتح و تسکین است * پس مندفع شد آنکه بعضی گفته که جوهری بفتح و سکون آن تصریح ننموده تا که بران اعتراض متوجه شود * مگر آنکه گفته شود که ترک اعراب گاهی بنظر شهرت هم باشد خصوصاً که در بعض نسخ معتمده صحاح بضم الثاء و سکون العین نیز واقع است چنانکه بعضی بدان تصریح نموده * و ثعبه تیز مرش را گویند چنانچه در عباب است لیکن شهرد در بعض مواضع تصریح کرده که بطریق استعاره گاهی بمعنی مرش هم می آید * و نیز درختی است از درختهای کوهی که بار ندارد و بی منفعت باشد مگر سایه کثیف دارد * ثعبان مار بزرگ و دراز که آنرا اژدها گویند خواه نر باشد خواه ماده * و بعضی گفته نر از آن خاصةً * و ابن شمیل گفته که عام است جمیع مارها را خواه صغیر باشد خواه کبیر نر باشد یا ماده * و جمع اثعبٌ بفتح الهمزة و العین و همچنین ثعبان و ثعابین بضم هر دو روی عظیم و ضخیم در حسن و سفیدی * گویند فوه تجری ثعابیبَ ای جاری میشود از دهن آن آب صافی که در ان تمدد و درازی باشد * ثعوب بالفتح بر وزن ظلوم زهره و تلحه * در عباب است که ترکیب آن دلالت کند بر درازی و فراخی * ثعلب * ماده روباه یا ثعلب روباه نر و ثعلبه ماده آن و ثعلبان بالضم نیز روباه نر و بعضی گفته که ثعلب عام است از نر و ماده روباه * و ثعلبان خاص است به نر آن * و ثعلبه خاص بماده آن * جوهری در صحاح بمقام استشهاد ثعلبان این شعر آورده * شعر * أَرَبٌّ يَبُولُ الثُّعْلُبَانُ بِرَأْسِهِ * لَقَدْ ذَلَّ مَنْ بَالَتْ عَلَيْهِ الثَّعَالِبُ * و صاحب قاموس بران اعتراض کرده باین طور که این استشهاد غلط صریح است از جوهری * و سابق از ان بعضی دیگر هم مرتکب این غلط گشته که زمخشری از جاحظ درین شعر ضم ثاء و نون روایت کرده

* ثعلب *

* صواب آنست که ثاء ثعلبان مفتوحه است و نون آن مکسور و آن تثنیهٔ ثعلب است
چنانچه از قصهٔ این شعر معلوم میشود * و آن آنست که غاوی ابن عبد العزی نگهبان بود
بتی را از بتان بنی سلیم پس در وقتیکه آن نزدیک آن بت بود ناگاه دو ثعلب دویده آنجا آمده
بر ان بت بلند شده بر سر آن بول کردند پس غاوی آنوقت این شعر خواند بعد ازان گفت
ای گروه سلیم قسم بخدا که این بت ضرر نمی رساند و نه نفع میدهد و عطا نمیکند کسی را
چیزی و نه باز دارد کسی را از عطا و شکست آنرا و لاحق شد برسول علیه السلام پس
فرمود آنحضرت چه نام داری گفت غاوی بن عبد العُزّی پس فرمود بلکه تو راشد
بن عبد الله هستی و این اعتراض را صاحب قاموس از تکمله صحاح گرفته است * ثعالب
جمع و همچنین ثعالی بدون یا ارضٌ مُثعَلِبَةٌ و مَثعَلَةٌ برجود با وحذف آن زمینی که دران
روباه بسیار باشد * و در صحاح است که قول ایشان ارضٌ مَثعَلَةٌ از ثُعالَه است رجا نیز
است که از ثعلب باشد چنانکه گویند ارضٌ مَعقَرَةٌ بمعنی زمینی که دران کژدم بسیار باشد
* ثعلبه و تثعلب مانند ثعلب شدن گویند ثعلب الرجلُ و تثعلب بروزن دحرج و تدحرج
مشابه روباه شد در نامردی و بددلی چنانچه در عباب و محکم مذکور است * و ثعلب نیز جای
برون آمدن آب از حوض * صغانی گفته که آن ماخوذ است از ثعب و لام دران
زایده است * و سوراخی که برون آید ازان آب باران از موضعی که دران خرما را
خشک کنند * در حدیث استسقا است ان المصطفی صلی الله علیه و آله وسلّم استسقی
و دعا فقام ابو لبابة فقال یا رسول الله ان التمر فی المرابد فقال اللّهمّ اسقنا حتی یقوم
ابو لبابة عُریانا فیسدّ ثعلب مربده بازاره * و طرف نیزه که داخل باشد در سوراخ
سنان * و نیز نهال خرما که بریده شود از اصل خود یا بیخ شاخی که بر تنهٔ درخت
برآید * و ثعلبه بزیادت ها استخوان و مغز و سرین و تمام مردم و نام قبایل بسیار
از عرب مانند ثعلبهٔ بنی اسد و ثعلبهٔ بنی قیس و ثعلبهٔ بنی تمیم و ثعلبهٔ ربیعه و غیر آن
* و ثعلبتان عبارت است از ثَعلَبه بن جَدعا بن ذُهل بن رُومان بن جُندُب
بن خارجه بن سَعد بن قُطره بن طَیّ و ثَعلَبه ابن رُومان بن جُندُب * و ثعلبه
نیز نام بیست و دو صحابی است باین تعداد * ثعلبة بن الجذع الانصاری * ثعلبه

ابن المیمه اخو حاطب ٭ ثعلبة النهرانی ٭ ثعلبة بن الحارث السلمی ٭ ثعلبة بن ابی
حاطب بن عمرو الاوسی ٭ ثعلبة بن ابی حبیب العنبری ٭ ثعلبة بن الحکم اللیثی
٭ ثعلبة بن رقیة اللخمی ٭ ثعلبة بن زینب العنبری ٭ ثعلبة بن زیدم الحنظلی ٭ ثعلبة
بن زید الانصاری ٭ ثعلبة بن ساعدة بن مالک ٭ ثعلبة بن سعد بن مالک ٭ ثعلبة
بن شعبة بن یامین ٭ ثعلبة بن عمرو بن المحصن النجاری ٭ ثعلبة بن عمرو الجذامی
٭ ثعلبة بن غنمة الخزرجی السلمی ٭ ثعلبة بن ابی مالک القرظی ٭ ثعلبة بن ودیعة
الانصاری ٭ ثعلبة بن قنطی ٭ ثعلبة ابو رافع ٭ و ثعلبة بن غنمة خال جابر ابن عبد الله
٭ و ابو ثعلبة الخُشَنِی صحابی است و آن جُرثُوم بن ناشر یا ناشب بالاین یا ناشم ٭ و بعضی
گویند نام آن جرهم هست ٭ ثعلبة بن عبّاد و ثعلبة بن سُهَیل و ثعلبة بن مُسلم و ثعلبة
ابن یزید محدثین اند ٭ داء الثعلب بیماری است مشهور که موها را از سر بر اکنده کند
٭ و حوض الثعلب بحای مهمله و ضاد معجمه نام موضعی است خلف عمان ٭ و اصمعی
آنرا بخاء معجمه خوانده ٭ ذو ثعلبان بالضم نام ملکی است از ملوک یمن مانند
ذو رعین و ذو کلاع و ذو یزن ٭ و بسبب مصدّر شدن اسماء ایشان بذو تعبیر
نموده شود از آنان باذواء ٭ و ثعیلبات ٭ و ثعالبات بضم هود و نام موضعی است ٭
و قرن الثعالب قرن المنازل را گویند که میقات اهل نجد است بر یک شبانه راه
از مکه ٭ دیر الثعالب موضعی است قریب بغداد بجهت غربی آن ٭ و ثعلبیة
بفتح یا بکسر لام مانند سک و نام منزل است از منازل راه مکهٔ معظمه
درمیان شقوق و خزیمیه منسوب است بسوی ثعلبة بن عمرو بن عامر ٭ و کلبی گفته
نام نهاده نشد بآن مگر به نسبت ثعلبة بن دودان بن اسد ٭ عنب الثعلب نام گیاهی
است که آنرا مکوی گویند و آن بر پنج اصناف می باشد و تاثیرات هریک مخالف
تاثیرات دیگر باشد ٭ و مستعمل و مختار از آن آنکه برگش سبز باشد و بارش زرد
یا راست در اول و یابس در دوم و مخدر از آن بارد و یابس باشد در مرتبهٔ سیوم
٭ و جمیع اصناف آن وقتیکه برداشته شود قطع نزف الحیض کند و منع احتلام نماید
٭ و شرب پوست بیخ آن بوزن یک مثقال با شراب خواب آرد ٭ و ضماد آن صداع را

بسیار نافع است و تحلیل اورام بیخ گوش نماید * و چکانیدن آب آن در گوش راساکن
گرداند * و بلع نمودن هفت دانه از ان یرقان را شفا دهد و حبل را قطع کند * و صاحب
قاموس دران دعوی تجربه نموده * ثغب * بالسکون نیزه زدن و ذبح کردن و بسیاری
از آبی که در شکم وادی باقی ماند و آن کاهی بتحریک هم آمده * ثغاب بر وزن کرام * واثغاب
مانند اصحاب جمع * ثغب بسکون * و ثغبان بالکسر * و ثُغبان بالضم جمع ثغب بالتحریک
مانند شَبَث و شبثان * شاعر گفته * مُشَعشَعَة بِثُغبَانِ البِطاحِ * ثَغَبَ البعیرَ شقشقته
ای بیرون آورد ریهٔ خود را از دهن * سیلٌ اثغَرِیُّ سیلاب جاری و روان * تثغّب
جاری شدن تثغّبت لُبّتُهُ باللام ای روان شد مقام ذبح آن بخون * ثغب بفتحتین
کد اختهٔ آب بسته و حوض آب در سایهٔ کوه که گرمی شمس انجا نرسد و آب آن سرد
باشد و هوا آنرا نیک صاف نماید * زمخشری گفته ثغب آبی صافی و پاکیزه که در سنگها
یا در نشیب زمین سخت مجتمع شود آب دهان معشوق را بآن تشبیه دهند * گویند
رُضابٌ کالثغَب * ثغرب * بالکسر دندان های زرد * ثقب * سوراخ نافذ * اثقُب و ثُقوب
جمع آن * و ثقب بالضم والسکون جمع ثقبه بالضم و بر ثُقَب بالضم و فتح القاف
نیز جمع کرده شود * ثقبه سوراخ کرد در ان فانثقب پس سوراخ دار شد * و همچنین
ثَقّبه بتشدید قاف و ثُقُّبَ * تثقّبه از باب تفعّل متعدی نیز آمده * مِثقَب بالکسر
آلهٔ سوراخ کردن یعنی برما * ثقابه بالکسر پیشهٔ ثاقب و صناعت آن * ثقب اللّؤلُؤَ
الدّرّ سوراخ کرد لؤلؤ فروش در در ها * دُرٌّ مثقّب بتشدید ای مثقوب * و نیز مثقّب
راهی است نافذ در میان شام و کوفه در ایام بنی امیه جاری بود و راه عراق
از کوفه بسوی مکه * و مثقب بفتح المیم والقاف شاه راه و آن تصحیف منقب بنون
نیست چنانکه در غیاب است * و مثقِّب مانند محدث لقب شاعر است نام آن
عابد بن محصن از قبیلهٔ عبد القیس است لقب نهاده شد بآن وقتیکه گفته * وَثَقَّبنَ
الوَصاوِصَ للعُیونِ * و ازینجا مثقب برقع را نامند * ثقوب و ثقابه افروخته شدن آتش
ثقبت النارُ ثقابةً و ثقوباً افروخته شد آتش * و ثَقّبتُ النار از باب تفعیل
واثقبتها از باب افعال و تثقبته از تفعل افروختم آتش را و ثقوب

بالفتح وثقاب بالكسر چیزی که آتش بدان افروخته شود مانند شاخهای خشك و باریك گویند هب لی ثقوبًا ای حراقا ٭ ثقب الكوكب روشن شد ستاره ٭ ومنه شهاب ثاقب ٭ ثقبت الرایحة بلند و منتشر شد خوشبو ٭ وثقبت الناقة بسیار شیر آورد شتر ماده ٭ فهی ثقیب وثاقب ٭ ثقب رایه نفوذ کرد فکر آن ٭ رجل مثقب بروزن منبر نافذ الرای ٭ والثقوب مراحلت کنندهٔ در کارهای بزرك ٭ وتثقیب الشیب ظاهر شدن پیری گویند ثقبه الشیب تثقیبا ٭ وهمچنین ثقب فیه ای ظاهر شد پیری آن ٭ ثقب الشیٔ ثقابة مانند کرم کرامة سخت سرخ شد فهو ثقیب ٭ ثقب بالسکون قریه ایست برای بنی حنیفه در یمامه ٭ وثقب بن فروه نام صحابی است ٭ وبعضی گفته که آن ثقیب است بصیغهٔ تصغیر چنانکه ذهبی از ابن القداح روایت کرده ٭ وبعضی گفته که آن ابن عم ابی اسید ساعدی است قتل شد روز احد ٭ ثقبان بالفتح والسکون دهی است از اعمال جند که شهریست در یمن ٭ ویثقب بالفتح وضم القاف موضعی است در بادیه ٭ وثقیب مانند زبیر راهی است از بلندی ثعلبیه بسوی شام ونیز ستارهٔ روشن که بالا باشد بر همه ستارگان ونام مردی است چنانکه بعضی گفته ٭ ثقب الطائر حلقه زد در شکم آسمان ٭ گویند فلان ذو حسب ثاقب وقتیکه مقصود وصف کسی باشد بارتفاع و شهرت ٭ تثقب الجلد سوراخ دار گشت چرم بجهت بوسیدگی وکرم خوردگی ٭ گویند تثقب عود العرفج وقتیکه روان شود دران آب باران ونرم شود شاخ آن و وقتیکه سیاه شود اندك گویند قد قمل ووقتیکه زیاده شود قد ری گویند قد ادبی و آن درین هنگام لائق خوردنی شود پس چون تمام شود خوصه آن گویند قد اخوص ٭ امراة ثقیبة زن درخشان رو مانند شعلهٔ آتش ٭ ثقب الشیب باللحیة شروع کشت در نواحی ریش ٭ رجل طلاع الثاقب ای طلاع الثنایا ٭ در عباب است که ترکیب آن دلالت کند بر نفوذ شیٔ در شیٔ ٭ ثلب ٭ تصریح کردن بعیب ونقصان کسی ما ثلبت مسلما قط عیب نکردم مسلمانی را هرگز ٭ ومالك تثلب الناس وتثلم اعراضهم ٭ وطعن کردن در نسب راجز گفته لا یحسن التعریض الا ثلبا ٭ مثلبه بفتح لام وکاهی بضم آن هم آمده

٭ ثلب ٭

ملامت و عیب * ما عرفت فی فلان مثلبةً قطّ ای عیباً و نقصاناً * رجلٌ مثلوبٌ ای مرد معیوب * و در مثالب صاحب عیوب * ما انت الا مثلب بالکسر ای عادت تو عیب جوئی مردمان است و راندن و کردانیدن چیزی از طرفی بطرفی * و سوراخ کردن * ثلب بالکسر شتری که دندانهای او بسبب غایت پیری افتاده باشد و مرهای دمش ریخته * رجل ثلبٌ مرد شیخ افتاده دندان * در حدیث است لهم من الصدقة الثلبُ و الناب ای شتر پیر و شتر مادهٔ کهنه سال * در حدیث بن عاص کتب الی معاویة انك جربتنی فوجدتنی لست بالغمر الضرع و لا الثلب الفانی ای نیستم من جاهل سست رای و نه شیخ قریب بفنا * اثلاب جمع ثلب است * انثی را ثلبة بزیادت تا کویند * و جمع آن ثلبة مانند قردة * و نزد بعضی آنست که در ذکر ثلب مستعمل شود و در انثی ناب چنانکه در حدیث کذشته * و در استعمال ثلب بمعنی شیخ نیز اختلاف است بعضی کویند که این لغت هذلی است چنانکه از متکلم مستفاد میشود * و بعضی این تخصیص نکنند چنانکه ابن اعرابی و غیر آن * و زمخشری در اساس تصریح نموده که ماهو الا ثلب از قبیلهٔ مجاز است که صفت جمل برای رجل استعاره کرده شده * ثلبَ الرجلُ و ثلبَ البعیر ای رسید مرد یا شتر بدرجهٔ که انثی را حامله نتواند کردانید * و ثلب نیز نام ابن ثعلبه صحابی عنبری است * و بعضی کویند که بتاء مثناة است چنانکه در فصل تا ذکر آن رفته * ثلب بر زن کتف نیز سوراخ دار ابو العیال الهذلی کفته * وَ مُطَّرِدٌ مِنَ الْخطِّی لَا عَارٌ و لا ثلب * رایتُ ثلباً علی ثلب فی یده ثلب ای دیدم من پیری را بالای شتری نیزه در دست * ثلب بالتحریك چرك و متقبض و کشیده شدن * یقال ثلب جلده ثلباً ای متقبض و کشیده شد پوست آن یا چرك آلوده و باوسخ کردید * اثلب بفتح همزه و کاهی بکسر آن هم آمده خاك و سنك یا سنك ریزه ها * کویند بفیه الاثلب ای در دهانش خاك و سنك * ثلیب مانند امیر کیاه سیاه کهنه یاد و ساله و کیاهی است از کیاههای تلخ زمین شور * دبرذ و ن مثالب ثایب خورنده * و ثلبوت مانند حلزون نام وادی است یا زمینی در میان طی و ذبیان

ثوبه

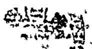
وگویند امرأة ثالبة الشوی یعنی زنی که هرد و پای آن پاره پاره شده باشد وهمچنین رجل ثالب الشوی جریر گفته شعر لقد ولدت غسان ثالبة الشوی عدوس السری لا یعرف الکرم جیدها ورجل ثلب بالکسر وثلب بر وزن کتف مرد عیبناک ثوب بالفتح وثؤوب بضمتین رجوع کردن وهمچنین ثوبان ثاب الرجل یثوب ثوبا وثؤوبا وثوبانا باز آمد بعد رفتن وهمچنین ثوب تثویبا از باب تفعیل وآمدن ومجتمع شدن ثاب الناس مردم آمدند واجتماع کردند وهمچنین گویند ثاب الماء وقتیکه مجتمع شود آب در حوض وثاب الحوض ای پر شد حوض از آب یا قریب شد که پر شود اثبته فثاب ای پر کردم آنرا پس پر شد مثاب الحوض میانه حوض که آب بسوی آن رود وقتیکه خالی کرده شود وآنرا ثبه گویند جوهری گفته که های آن عوض واو است که از عین فعل رفته چنانکه این تعویض در قول آنان اقام اقامة موجود است زیرا که اصل اقامة اقواما بوده واین مذهب زجاج است وصاحب عباب بسوی آن رفته وصاحب مشرف آنرا اختیار کرده است ونزد بعضی آنست که لام کلمه آن محذوف است یا یا باشد یا واو واین سخن ضعیف است ودرین صورت مقام ذکر آن باب معتل اللام است صاحب محکم بجهت همین اشتباه آنرا در هر دو جا ذکر نموده ثواب مکس شهد وشهد یقال فلان احلی من الثواب وجزاء مانند مثوبة بر وزن مقولة ودر حدیث ابی التیهان اثیبوا اخاکم وثواب در خیر وشر هر دو مستعمل شود واستعمال آن در خیر اکثر وشایع واعطاه ثوابه ومثوبته ای جزاء عمله اثاب الرجل وثاب باز آمد بسوی آن بدن آن ودرست شدن آن وعمرو بن عاص را کسی در حال مرض موت پرسید که چه طور می یابی خویش را گفت اذوب ولا اثوب یعنی گداخته میشوم وبسوی تندرستی رجوع نمیکنم ومثوبة بر وزن مشورة نیز بمعنی جزاء است گویند اثابه الله مثوبته ای عطا کند آنرا خدا اجزای آن ولحیانی گفته که آن شاذ است قوله تعالی لمثوبة من عند الله خیر قراءت عامه مضم مثلثه وسکون واو است وقتاده وغیر آن سکون مثلثه وفتح واو خوانده مثاب البیر مقام آب کشنده بر کنار چاه یا میانه آن

* ومثابة البیر جای رسیدن کثرت آب چاه یا سنکی که مرتفع شود از سنکهای کرداکرد آن که آب کشنده کاهی بران بنشینند * یا مقام پیچید کی چاه و بناء آن از سنک و خشت * قال الراجز * شعر * مَتَى مَتَى تطّلع المثابا * لَعَلَّ شیخاً مهتراً مُصابا * مراد آن از مثاب مقام ساقی است بر دهن چاه نزدیك تختهٔ آن * قُطّامی کفته * شعر * وما لِمَثابات العُروشِ بَقِيّةٌ * اِذا استُلّ من تحتِ العُروشِ الدَّعائِمُ * ثاب ماء البیر ای رسید بر حالت اصلی خود بعد آنکه کشیده شده بود * ومثاب ومثابه جای مجتمع شدن مردمان بعد از تفرق * ومثابه موضعی که رجوع کنند بسوی آن مردمان مرة بعد اخری قال الله تعالی وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْنًا ای معادا یصدرون عنه ویثوبون الیه مرةً بعد اخری وکرةً بعد اولی * ومثابه منزل را نیز کویند زیرا که اهل آن بعد از رفتن آخر بسوی آن عود میکنند * وجای دام کستردن شکاریان را نیز مثابه کویند * ثاب القوم پی در پی آمدند مردمان و باین معنی ثاب الرجل نتران کفت * تثویب عوض دادن کویند ثوّبه من کذا ای عوّضه * وتثویب نیز خواندن مردمان بسوی نماز یا دوباره خواندن بسوی آن یا کفتن الصلوة خیر من النوم دو بار در اذان فجر دو مرتبه که دران عود است بسوی ابتداء و اقامت نماز کردن و رجوع کردن بسوی نماز بعد نماز فرض ومن ههنا یقال لا یکون التثویبُ اِلّا بعدَ المکتوبةِ * یقال تَثَوَّبَ الرَّجُلَ ای نفل کذارد بعد از نماز فرض و کسب ثواب نمود * ثوب جامه و لباس جمع آن اثواب و ثیاب و جمع قلت آن کاهی بر اثوب بضم واو هم می آید * و بعضی واو را همزه نیز خوانده اند زیرا که ضمه بر واو ثقیل است و همزه بر احتمال آن قوی تراست از واو چنانکه جمع دار هم ادؤر آمده و همچنین ساق واسوق راجز کفته * شعر * لِکُلِّ دَهرٍ قد لَبِستُ اَثْوُبا * حَتّیٰ اکتَسیٰ الرّاسُ قناعاً اَشْیَبا * املَحَ لا لَذّاً ولا مُحَبَّبا * ثوّاب بتشدید واو صاحب جامه و جامه فروش چنانچه سیبویه تصریح نموده * ومحمد ابن عمیر الشیبانی نام محدثی است که نکاه میداشت جامهای مردمان را در حمام * وثوب بن شحمه نام مردی است که حاتم طی را اسیر کرده بود

چنانکه عرب زعم کردند ٭ وثوب بن النار شاعر جاهلی است ٭ وثوب بن تلده نام شاعری است که در یوم قادسیه وغیر آن شعرها خوانده ودر صد وچهل سال زندگانی یافت ٭ ثوبا نیکو ٭ ثوباه همرحد است نیکوی آن ٭ ثوب الماء پوستی که بالای بچه باشد ودران آبی باشد مانند آب بینی یا پوستیکه برروی بچه باشد وقت تولد ٭ وثویه اکثر کنایه باشد از ذمه گویند فی ثوبی ابی ان افی لک ای در ذمه من وپدر من آنست که وفا کنم برای تو ٭ وازاعمال در حدیث است ان المیت لیبعث فی ثیابه الی ستیکه مرده ٭ هرآینه برانگیخته شود در اعمال خود وازدل ومنه قول عز ٭ شعر ٭ وسککت بالرمح الاصم ثیابه ٭ لیس الکریم علی القنا بمحرم وثیابک فطهر محمول برانست ٭ وبعضی آنرا بر عمل هم محمول نموده اند ٭ ثواب برورزن سحاب نام مردی است که بآن مثل زنند در طواعیه گویند فلان اطوع من ثواب ٭ قال الشاعر ٭ شعر ٭ وکنت الدهر لست اطیع انثی ٭ فصرت الیوم اطوع من ثواب ٭ قصه مثل آنست که ثواب یکبار بغزا رفته بود یا سفر کرده بود ومدتی برین بگذشت که خبرش هم نیامد آخر زن آن نذر کرد که اگر حق تعالی آنرا بخیر وعافیت بخانه باز آرد در بینی او چوب انداخته مانند شتر مهار بسته بسوی مکه معظمه کشیده خواهد برد وطواف بیت الله بدین طرز خواهد کنانید پس هرگاه ثواب بخانه خود بسلامت باز آمد از مضمون نذر خود آنرا خبر داد ثواب گفت من مطیع تو هستم هرچه خواهی بکن ازان روز ضرب المثل شد در طواعیه ٭ وثوب وثویب وثوابه اکثر نامهای مردم می باشد ٭ مثوب برورزن مصدر نام شهریست در یمن ٭ وثوب برورزن زبیر نام مردیست پسر معن طائی ٭ از قدمای جاهلیت است چنانکه ذهبی وابن الحجر بدان تصریح نمود ٭ پس در بعض نسخ قاموس که لفظ محدث هم دیده شد ٭ محمول برسهو کاتب است ٭ وزرعه ابن ثوب نام مردی که بعد ابی ادریس الخولانی قاضی دمشق شد ٭ وعبدالله بن ثوب زاهد مشهور که آنرا ابو مسلم الخولانی گویند ٭ وجمیع ابن ثوب بحاء مهمله یا آن جمیع بعین مهمله است وزید بن ثوب محدثین مشهور بن اند چنانکه ذهبی تصریح نمود ٭ وحافظ ابن حجر بران زیاده کرده است ٭

وحارث بن ثوبانه اثوب بروزن احمر چنانکه حافظ عبد الغنی المقدسی وهم کرده نام تابعی است که از علی وغیر آن روایت کرده * واثوب بن عتبه از راویان حدیث دیك ابیض است * ثائب باد سخت که در اول باران باشد * و ثائب البحر آب دریا که بعد از فرو شدن باز جاری شود * گویند الکلأ بموضع کذا مثل ثائب البحر یعنی آن قدر تر و تازه باشد که گویا آب دریا پس از خشکی جاری شده * ثواب بن عتبه بتشدید واو محدثی است مشهور که از ابن بریده روایت کرده * وابوالولید ازان حدیث کرده * ثواب بن حزابه برای آن ذکر نیست نزد یك محدثین چنانکه ذهبی آنرا ذکر کرده است * وثَوَاب بتخفیف واو جماعت کثیر است * استثواب طلب جزا کردن * استثابه سوال کرد آنرا که جزا دهد او را * واستثابه مال طلب باز گرفتن مال نمود * ثابَ ماله کثیر و مجتمع شد * ثابَ الغبار مرتفع شد * ثُوِّبَ فلانٌ غنی شد پس از فقر * فلانٌ نقیُّ الثَّوب ای پاك دامن است که عیب ندارد * دَنِسُ الثیاب کنایه است از معیوب * لله ثَوبا فلان ای نفسه و روحه * ثویب مانند زبیر تابعی است و محدثی است کلاعی و دیگر بکالی * و زیاد ابن ثویب وعبد الرحمن بن ثویب تابعیانند اول مقبول است که حدیث آنرا نسائی وابن ماجه تخریج نموده * و ثیبان بروزن کیزان نام شهریست واو را بعلت کسرهٔ ما قبل بیا بدل کردند مانند میزان * ثیب زنی که مفارقت کند شوهر خود را یا زنی که جماع کرده باشد بآن مرد واختلاف است درانکه مرد را هم ثیب گویند یانه * اصمعی وغیر آن گفته که مردی که بزن وطی کرده باشد نیز ثیب است پس در ثیب تذکیر و تانیث هردو برابر است * ومذهب لیث وابن السکیت آنست که اطلاق آن بر انثی مقصور است پس مرد را ثیب نخواهند گفت مگر مجاز ابطریق تغلیب گویند هو ولد الثَّیِّبَیْنِ و ولد البِکْرَیْنِ * در حدیث است الثیبان یرجمان والبکران یجلدان ویغربان * ابن الاثیر گفته ثیب زنیکه بکر نباشد وگاهی اطلاق کرده شود بر زن بالغه اگرچه بکر باشد * گویند تَثَیَّبَتِ المرأة مفارقت کرد زن شوهر خود را یا آس شکسته شد فهی مثیّب بر صیغهٔ مفعول از باب تفعیل ای ثیّب

وبلا انکه صغانی آنرا در عباب در ماده ذئب آورده • وجوهری در صحاح اتباع آن نموده • در آن خطاست • صحیح آنست که صاحب محکم آنرا اختیار کرده • که آنرا در ذئب مندرج ساخته • ودرین مقام صاحب مشوف هم وهم کرده که کار صغانی را درست فهمیده • لهذا صاحب قاموس هم بدان التفات نکرده اتباع صاحب محکم کرده •

• فصل الجیم •

•جاب• خر درشت خلقت خواه وحشی باشد خواه انسی وبعضی بوحشی تخصیص نموده اند • جوهری گفته بهمزه وبلا همزه هردو مستعمل است • جؤرب جیم آنست ونیز ناف وشیر درنده وهرچیز که حلقت ودرشت قوام • گویند کاهل جابٌ ای غلیظ • ویقال فلان یجب الال جاب الصبر ای دقیق الشخص غلیظ الصبر فی الامور • ونیز نام موضعی است وآن خاکی است سرخ رنگ درمیان عقد وجبل • ونام آبی است برای قبیلهٔ بنی هجیم • وگل سرخ که آن را مغره گویند • وجابتان بصیغهٔ تثنیه نیز نام موضعی است • جؤوبة بالضم ترش روی • جؤوب ادعی است که زنان برشند آنرا چنانکه در محکم است • وجأبة البطن موضع زیر ناف از شکم • وجابة المذری آهوی در ابتدای طلوع شاخهای آن زیرا که شاخ آن در اول طلوع درشت باشد بعد از ان باریک گردد • وباین نشان صغرسن آن معلوم شود • وابو عبید • آنرا بدون همزه خوانده • وجأب کسب کردن مال وجز آن گویند جأب المال اجأب جأبا • قال الراجز • واله راع مکلی وجأبی • وفروختن گل سرخ • جأب الرجل فروخت گل سرخ را • ودارة الجأب نام موضعی است • جأنب • بروزن جعفر کوتاه ربست از مردم واز اسپ • ومونث آن جأنبة بزیادت تا وجانب بدون آن هردو آمده • جانب را ذیل جاب ذکر کردن وهم است زیرا که آن رباعی است چنانکه ابن الفارس تصریح نموده • که زیادت نون متحرک در ثالث غیر مطرد است لهذا ترجمه اش علحده آورده شد • جب • قطع کردن • وهمچنین جباب بالکسر واجتباب مانند افتعال واز بیخ برکندن خصیه یقال جب خصیته استاصلها • خصی مجبوب آنکه ظاهر باشد جباب آن • وگشن دادن درخت خرما جب الناس النخل

جاب • جأنب • جب •

کشش دادند مردمان درخت خرما را اکویند جاء زمن الجباب ای آمد وقت کشش دادن * وغلبه کردن بقال جَبَّ القَومَ ای غلبهم * راجز کفته * شعر * من دَلَّ الیومَ لَنا فقد غَلَبْ * خبزاً بسمنٍ وهو عند الناسِ جَبّ * جبب بالتحریك برید شدن کوهان شتر یا آنکه بخورد آنرا چوب پالان پس بزرك نشود وبعیر اجبّ شتر برید سنام * وناقة جبّاء شتر ماده اینچنین و در حدیث است انهم کانوا یجبّون اسنمة الابل وهی حیّة * وجبّاء نیز زنی که سرین نداشته باشد یا آنکه سینهٔ او بزرك نشده باشد و پستان بر آمده نباشد یا زنی که در ران نداشته باشد * در حدیث بعض صحابه که سوال کرده شد از زنی که تزوج نموده بود بآن چه طور یافتی آنرا جواب داد کالخیر من امرأة قبّاء جبّاء کفتند که این خیر نیست پس کفت ما ذاك بادنی للضجیع ولا اروی للرضیع * ابن الاثیر کفته یرید بالجبّاء انها صغیر الثدیین وهی فی اللغة اشبه بالتی لا عجز لها کالبعیر الاجبّ الذی لا سنام له * وقیل الجبّاء القلیلة لحم الفخذین * جُبّة بالضم وتشدید جامه ایست مشهور * وجبب وجباب جمع آن * ونام موضعی است واستخوان بالای چشم که موهای ابروبران باشد ونام درعی است وچیزی که درسم آکنده باشد یا شاخ آن یا بیرون دهمیان ساق وران وجبة السنان آنچه داخل شود در ان نیزه * وجبة الرمح آنچه داخل شود در ان سنان * وجبه قریه ایست در نهروان وقریه ایست از اعمال بغداد وقریه ایست نزدیك یعقوبا که محمد بن المبارك الجبّائی منسوب است بدان * وابو محمد دَعْوان بن علی بن الحمّاد الجبّائی نیز منسوب است بآن * وموضعی است نزدیك قسطاط مصر که آنرا جبّهٔ عمیره کویند منسوب است بعمیره ابن تمیم * وموضعی است درمیان بعلبك ودمشق وآبی است در رمل عالج وقریه ایست از اعمال اطرابلس که عبدالله بن ابی الحسن الجبائی بدان منسوب است * تجبیب رسیدن سفیدی پای اسپ زبر زانوی آن منه فرسٌ مُجَبَّبٌ ای فیه تجبیب * وجَبَب بالتحریك اسمی است ازان * کمیت کفته * شعر * اُعْطِیتُ مِنْ غُرَرِ الاَحْسابِ شادِخَةً * زَیناً وَفُزْتَ مِنَ التَّحجیلِ بالجَبَبِ * وجُبّ بالضم چاه یا چاهی که آب آن بسیار باشد وقعر آن دراز یا نیك موضع از سبزه وکیاه یا غاری که انباشته نشده باشد یا مغاکی اصلی

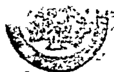
که کسی آنرا کنده نباشد • جمع آن اَجْبَاب وجِبَاب وجِبَبَه است • وجب نیز ثربه دای که بعضی آن بعضی درجته شده باشد • در حدیث ابن عباس است نهی النبی صلّی الله علیه وآله وسلّم عن الجب قیل وما الجب فقالت امرأة عنده هو المزادة یخیط بعضها الی بعض کانوا ینتبذون فیها حتی ضریت ای تعودت الانتباذ فیها وابتلت علیه • وآنرا مجبوبه نیز کویند • ابن الاثیر کفته هی التی قطع راسها ولیس لها عزلاء من اسفلها یتنفس منه الشراب • نام مدینه ایست در بلاد بربر که زرانه امنی اشتر کاربلیك ازانجا آورده میشود • ومحضری است برای قبیلهٔ طی درجبل سلمی ونام آبی است برای بنی عامر وآبی است برای ضبّة بن غنی • وموضعی است درمیان بامره وبلبیس وچاهی است درحلب • جبّ الکلب چه بچهٔ که سک کزیده ازان آب بخورد هرو چهل روز نکذشته باشد • وجب یوسف چاهی که یوسف را برادرانش دران انداخته بودند بر مسافت دوازده میل است از طبریه • وبعضی کفته اند که درمیان سنجل ونابلس است • ودیر الجب درموصل است بجهت شرقی آن • وجبّ الطلعه اندرون طلع خرماه • در حدیث است ان سحر النبی صلی الله علیه وآله وسلّم جُعِلَ فی جُبّ طلعة ای فی داخلها • ابن الاثیر کفته که جف بقاف مروی است ومعنی هردو واحد است • تجبیب مانند تکریم بلند شدن تجبیل بسوی جمت ونفرت کردن وفرار نمودن وشتاب کریختن • در حدیث مورق است التمسك بطاعة الله اذ اجبّ الناس عنها کالکار بعد الفار ای وقتیکه مردم ترك کنند مرطاعت راوباز مانند ازان • وجمع کردن مال وکرفتن آن جبب النوفلان ای جمع کرد ند مال راه • وجباب بالفتح خشك سالی سخت • جباب بالکسر باهم غلبه کردن درحسن وجزآن • جباب بالضم قحط وچیزی افتاده وساقط که طلب کرده نشود وانچه مجتمع شود ازشیرهای شترماده مانند مسکه وآن مسکه نباشد زیراکه مسکه ازبزرکار باشد نه ازشتران • اجباب مجتمع شدن شیر بطور مسکه اجبّ اللبن مجتمع شد این چنین • جبوب بالفتح زمین یاسخت ازان یا روی زمین یا خاك • وبعضی کفته که زمین سخت از قسم سنك نه از قسم طین

* در حدیث علی علیه السلام رایت المصطفی صلی الله علیه وسلم یصلی ویسجد علی الجبوب
* وقلعه ایست در یمن * وموضعی است در مدینه * وموضعی است در بدر در حدیث
است ان رجلاً مر بجبوب بدر فاذا هو رجلٌ ابیضُ * جبوبه بزیادت ها نزدیک جبا زبین
کلوخ * اخذ فلانٌ جَبوبةً من الارضِ ای گرفت کلوخی از زمین * در حدیث است انه
تناول جبوبةً فتفل فیها * جبوب جمع آن * منه حدیثی دفن ام کلثوم فطفق النبیْ
صلی الله علیه وآله وسلم یلقی الیهم بالجبوب ویقول سُدّوا الفرجَ * اجبّ فرج آدمی
وجزان * وجُبابة السَّعدی بالضم دزدی است از دزدان عرب باشعر هم گفته * جبیب
بر صیغهٔ تصغیر نام ابن الحارث الصحابی است * در طبرانی از وی حدیثی است متنازع
فیه * وابن شاهین خطا کرده که آنرا بخای معجمه خوانده چنانکه در اصابه است
* الجبیب بتعریف وتصغیر نام وادیٔ است در اجا ووادی دیگر است در کحله * قال
الشاعر * شعر * خلیل الجُبَیب وبادحاضره * الامنازل کلُّها قفَرٌ * جبّا بالضم والقصر
والتشدید کوره ایست در خوزستان از انجاست ابوعلی الجبائی وپسر آن ابوهاشم الجبائی
واین هردو شیخ اصحاب الاعتزال بوده اند بعد سه صد سال * وقریه ایست در نهروان
از انست ابومحمد ابن علی ابن حماد المقری * وقریه ایست نزدیک هیت از انست محمد
بن ابی العِز وقریه ایست قریب یعقوبا * جَبّی بالفتح والتشدید قریه ایست در یمن
از انجا است شعیب جبائی که محدث است وسلمه بن زهرام از ان روایت کرده
* ابن الحجر گفته واز انجا است محمد بن ابی القاسم ابن عبد الله الجبائی السکسکی
* ومحمد بن عبد الله الجبائی روایت کرده از محمود بن حمید الجبائی وآن هردو
منسوب اند بسوی جبا که قریه ایست از اعمال قاریه چنانکه ابن لفظة بدان
تصریح نموده * واحمد بن عبد الله جُبّی بالضم وجبابی بکسر الجیم محدثی است
منسوب بسوی جبه یا جباب جمع آن پیشهٔ جبه فروشی داشت * ومحمود بن
ابی بکر بن جَبّویه بفتح الجیم وتشدید الباء پدر محمد وعثمان است که هردو محدث اند
روایت کرده از ابی الوقت وغیر آن * ومحمد بن جبّویه همدانی نیز محدث است
وعبد القوی ابن الجبّاب بالفتح وتشدید محدث مصری تیمی است * وجه لقب آنکه

چه آن عبدالله در بازار حماهی نشست اکوچه بیع و صناعت آن نمیکرده
واحمد بن خالد الحباب نیز محدثی است مشهور حافظ اندلس ۰ و آنکه نسد صط
حافظ ابن الحجر و ذهبی در یحماطای صاحب قاموس گرفته یقین است که نون را
تحریف کرده باشند ۰ حماماب بالضم موضعی است قریب ذی قاره
خحمه بد و فتح سک آخر و ضم زمیل جرمین در حدیث ابن عوف است
اله اودع مُطعِمَ بن عدیٌ لما اراد ان یُهاجِرَ خُنحُمَة فیها نوی من ذهب ۰ حماحب
جمع آن و حجب بفتحتین و بضمتین شکمبه که در ان گوشت را پاره پاره کرده پر کنند
یا آن پیه است که آن را کلا احته در شکمبه ریزند یا آن جلد پهلوی شراست
که در ان گوشت ریزه ریزه نموده داخل کرده شود در این عمل برای باقی ماندن
گوشت کسد که خراب نشود ۰ خُنحُب مانند هد هد نام آبی است مشهور در نواحی
مدینه ۰ و ماء حجابٌ آب بسیار ۰ و جماجب بضم جیم اول و کسر جیم ثانی
نیز آمده و در حلاصه گفته که ثابت نیست ۰ جحب زمین هموار ۰ در حدیث
بیعة الانصار است نادی الشیطان یا اصحاب الجَبَاجب ۰ ابن الاثیر گفته جمع جحب
بالضم و هو المستوی فی الارض لیس بحزن و هی هٰهنا اسماء منازل بمنی سمیت به لان
کرش الاضاحی تلقی فیها ایام الحج ۰ و جماجب در لغت اهل یمن دلها جمع
جحمه است بالضم چنانکه زمخشری بدان تصریح نموده ۰ و جماجب نیز کوههای
مکه ۰ و بعضی گفته بازارهای آن ۰ و نزد بعضی جاهای ذبح کردن در منی که دران
شکمبه ها انداخته شود و نیز ناقهای بزرگ و کلان یقال نُوقٌ جَبَاجِبُ ای ضِخام ۰ مُحابة
بالضم فخر کردن و غالب آمدن در حسن و طعام ۰ گویند حَابَبتُ فلانا فی الحسن فحبته
مفاخرت کردم من آنرا پس غالب آمدم بران در حسن ۰ تحابب از باب تفاعل نکاح
کردن دو مرد همشیرهٔ یکدیگر را و حبان بالتشدید نام شهریست در راه وازود معجم است
که موضعی است در زد یا رنبی عقیل ۰ جحجمة سیر کردن جحجت الرحل رفت
در زمین ۰ در رعاب است که ترکیب آن بر قطع و تجمع دلالت میکند ۰ و جحبت
بوزن زنبور نام ابوجحمه انصاری است ۰ مستغفری حنیب بنون خوانده ۰ وابن ماکولا

خطای آن گرفته‌اند و مرحله ثابت کرده اند * وسببش آنست که منجمله
اسمای ابو جمعه جنید هم است بدال بتحریف بدان اشتباه رفته * جتارب *
بضم وتاء مثناة موضعی است در نواحی مکه معظمه چنانکه در محکم و عباب است
* جحجبه * هلاك كردانيدن فلان جحجب عدوه ای هلاك كرد اتيد آنرا رويه كفته
* كم من عدى جحجحهم وجحجبا * ومتردد شدن بچيزی و آمد و رفت كردن كويند
جحجب في الشيء ای تردد كرد در آن چيز * وجحجب نام مرديست از عرب * وجحجبي
قبيله ايست از انصار * جحدب * بالفتح كوتاه چنانكه از كراع مروی است * وابن سيده
كفته من نيك نشناسم آنرا معروف جحدر است براء مهمله * جحرب * بالفتح وكاهی بالضم
هم آمده كوتاه قد وسطبر بدن كويند فرس جحربة وجحارب بزرگ خلقت * وبعضی
روايت كرده رجل جحربة ای عظيم البطن * جحربان بالضم دو رك اند زير نرمه
كوش اسپ * جحنب * بالفتح * وجحنب بتشديد نون بروزن جهنم و جحنبة
جحانب بالضم كوتاه قد وكم كوشت بسبب لاغری يا بيماری * وجحنب نيز مرد سخت
وديك كلان چنانكه ليث وغير آن ذكر نموده * جخابة * بالفتح وبالكسر وبالفتح
مع التشديد مرد نادان وكران وبسيار كوشت * جوهری كفته جخابة بروزن سحابة
احمق وآن آنست كه خير نباشد در وی * يقال انه لجخابة هلباجة * وجخب بالفتح
لاغر فراخ شكم * وجخب بالكسر وتشديد الباء شتر كلان وشتر دار ضعيف * جخدب *
بضم اول وثالث يا بضم اول وفتح ثالث چنانكه در محكم و مشوف است * وجخادب
بالضم * وجخادبة بزيادت تا * وجخاداباء بمد * وجخادا بالقصر بنا بر حكايت ثعلب
* وابو جخادب بالضم * وابو جخادبی بزيادت ياء مشدده سطبر درشت از مردم
وشتران راجز كفته * شدادة ضخم الضلوع جخدبا * وقسمی از ملخی كه آنرا جندب
كويند سبز رنك باشد * وبعضی كويند سبز رنك ودراز پا * واز ملخی كه آنرا جراد كويند
وقسمی بزرگ وغباری رنك از كرمی كه آنرا سركين كردانك كويند * وجخدب بضم اول
وضم دال يا فتح آن شبر درنده * وجخدب بروزن جعفر نام ابی الصعقب ابن جرعب
كوفی است كه در فن نسب مهارتی داشت روايت كرده از عطا * وسفيان ثوری

ازان روایت کرده ه بدانکه در اکثر نسخ قاموس اینجا ابی الصلت واقع است

و آن غلط است بنای آن تحریف است یا سهو کاتب تحقیق مَنقَب است چنانکه

ذهبی وابن حجر بدان تصریح نموده ه در اکمال صفحت بتقدیم قاف مرقوم است

والله اعلم ه وخفن به سرعت ه وابو جحاد بادابه ایست مانند حربا چنانکه

در محکم است ه جدب ه قحط و خشک سالی و گرانی نرخ در حدیث استقالست

فَلَکَتِ المَوَاشِیْ وَاَجْدَبَتِ البِلَادُ ای قحطت وغلا السعر ه اجدبت الارضُ یافتم آن را

خشک وبی آب ه اجدب القوم رسید آنان را قحط و خشک سالی ه اجدبت السنةُ

خشک وبی بارش شد سال ه مکان جدبٌ وجدیبٌ وجدوبٌ ومجدبٌ آنکه خشک سال

آن تا هر و غایان باشد ه وهمچنین ارضٌ جدبةٌ ومجدبةٌ ه وارضون جدوبٌ وجَدْب

ه در مشرف است کفتند ارضون جدب مانند واحد کویا توصیف است بمصدر

و در مصدر واحد وجمع یکی باشد ه وکفتند ارضٌ جدوبٌ بالضم کویا هر یک جزء

زمین را جدباء قرار داده جمع نمرده شد ه جدب المکان جدوبة مانند حسن وجدب

واجدب ه اجادب زمینهای که آب را نگاهدارد ه در حدیث است وکانت

فیها اجادب امسکت الماءَ ه وبعضی کفته زمینهای که در آن گیاه نروید ماخوذ است

از جدب بمعنی قحط کویا جمع اجدب است ه واجدب جمع جدب مانند کلب واکلب

واکالب ه وخطابی کفته لیکن اجادب پس آن غلط است وتصحیف است ه مراد

آنست که لفظ اجارد است براء مهمله قبل دال وهمچنین ذکر کرده اند آنرا

اهل لغت ه ودر بعض روایات احادب بجای مهمله نیز آمده لیکن مشهور در صحیحین

بجیم است ه فلاة جدباء صحرای قحط رسیده ه مجدانب زمینی که سر سبزی آن

بزراعت دشوار باشد چنانکه مخشات زمینی که خشکی آن بسبب دوام سرسبزی

رسیرابی دشوار باشد ه وجِدَبٌ بالکسر وتشدید الباء اسمی است برای جَدْب

ه ابن السکیت کفته کویند جادَبَتِ الابلُ العام وقتیکه سال خشک باشد پس بخورند

شتران مگر ذادین سیاه ه وقول عرب نَزَلْنَا بِبَنِی فُلَانٍ فَاَجْدَبْنَاهُم ای فرود آمدیم نزدیکی

فلان پس نیافتیم نزدیک آنان مهمانی محمول بر مجاز وکنایه است ه وجدب نیز عیب

وجدب باه

* جذبه بجذبه بالکسر و بجذبه بالضم عیب کرد آنرا و مذمت نمود در حدیث است انه جَدَبَ السَّمَر بعد العِشاء ای ذمّه و عابه * و هر عاثب جاذب باشد * ذو الرمه گفته *فما لك من خدٍّ اسیلٍ و منطقٍ * رخیم و من خَلْقٍ تعلّل جاذبه * یعنی نمی یابد در آن عیبی که مذمت کند بآن پس علل کند بباطل * ابو زید گفته جَدَبَ الرَّجُلُ دروغ گفت * جاذب کاذب * و خلیل گفته که جاذب بمعنی کاذب مسموع است و فعل آن بسمع نرسیده * و جندب بضم دال و جُنْدَب بفتح دال و جِنْدَب بکسر جیم و فتح دال نوعی است مشهور از جراد خورد باشد در بیابان یافته شود و نام مردیست * سیبویه گفته که نون آن زایده است * ام جندب بلاو غدر و ستم * ابو زید گفته گویند وقع القومُ فی امّ جُنْدَب وقتی که در ظلم افتند * رکب فلان امّ جندب بر غدر و ستم سوار شد * و ما اتجد بهان اصحبك مکروه نمی دارم همراهی تو چنانکه در تکمله است * اَجْدابیة شهریست نزدیك بَرْقه * در عجاب است که ترکیب آن دلالت کند بر قلت چیزی * جذب * و اجتذاب کشیدن جذبه یجذبه از باب ضرب و اجتذبه از باب افتعال کشید آنرا * و جبذه بهمین معنی قلب آنست * و جذب الشی تحویل کرد آنرا از مقام آن مانند جاذبه * انجذاب و تجاذب کشیده شد * و جذب کم شدن شیر شتر ماده جذبت الناقة کم شیر شد ناقه * ابو عمرو گفته جذب منقطع شدن آب دهن * گویند ناقة جاذبٌ و جاذب و جذوب شتر مادهٔ کم شیر * جواذب و جذاب بالکسر جمع آن * و گذشتن اکثر چیزی جذب الشهر ای اکثر ازان ماه بگذشت * و جذبتُ المهر از شیر جدا کردانیدم اسپ کره را از مادر آن * قال الشاعر * ثم جَذَبناه فطاماً نفصله * و همچنین جذبتُ الشاة عن الفصیل * لحیانی گفته جذبت الامّ و لدها ای فطمته * و غالب آمدن با کسی در مجاذبه و آن از باب نصر است گویند جاذبتُ فلاناً فجذبتُه * جاذبت المرأة الرجل ای رد کرد خواستگاری آنرا * جذاب مانند قطام مرگ زیرا که جانها را میکشد و غالب می آید بر آنها * جذب نیز سریع و شتاب منه سیر جذبٌ * و بزیادت تا بعید و دور * یقال بینه و بین المنزل قطعةٌ جذبةٌ ای مسافةٌ بعیدةٌ * و جذب بالتحریك

پیه حرما یا درشت از آن مانند جذابه جذبات واحد آن ٭ وجذب النخلة یجذبها
از باب ضرب قطع کرد جذب آنرا ٭ در حدیث است کان رسول الله صلی الله علیه
و آله وسلم یحب الجذب ٭ وجذب نیز دم بدهن کشیدن ٭ گویند جذب من الماء
نفساً او نفسین ای یکدم یا دو دم بدهن کشید از آب ٭ جُوذاب بالضم طعامیکه از شکر
و برنج و گوشت ساخته شود ٭ مجاذبه نزاع کردن ٭ تجاذب تنازع ٭ اجتذب الشیء
ربود آنرا ٭ جذابه بتشدید ذال چیزی است که برای شکار کردن جکاوک‌ها
از موهای دم اسپ ساخته شود ٭ وجذبان بر وزن عقبان زمام نعل ٭ تجلبب پوشیدن
٭ تجدبه پوشید آنرا گویند اخذنی وادی جذبات لتحریک وقتی که کسی راه خطا
رود دو را ٭ راست نرود ٭ وما اعطا جذبة غزل ای شیأ ٭ جاذبت الناقة ای دراز
گردانید مدت حمل خود تا یازده ماه ٭ گویند ناقة فلان تجاذب لبنها اذا حلبت
ای می دزدد شیر را وقت دوشیدن ٭ جرب ٭ خارش تر ٭ جرب الرجل از باب فرح

جربه ٭

فهو اجرب ٭ وجَرِبٌ بکسر را وجَرْبان ٭ وجمع آن جرب بالضم وجَرْبی واَجارِب
وجِراب بالکسر ٭ اجربَ القومُ خارشی شدند شتران ایشان ٭ در مثل است لا اله
له جرب کویا بیزار شد از خدای خود که قسم دروغ بسیار خورد در آنکه هنا
ندارد چون مردم از آن طلب نمایند ٭ وجرب نیز عیب و زنگ شمشیر وچرکی که
از باطن مژگان برآید ٭ سیف اجرب شمشیر زنگ خورده ٭ جفانه جربٌ بمژگان آن
چرک است ٭ جرباء آسمان نام نهاده شد بآن زیرا که دران ستاره‌ها مانند آبله‌های
جرب است چنانکه نام نهاده شود برقیع بسبب بودن آن مرقوع بستارگان
و بعضی گفته ناحیهٔ آسمان که دران فلک شمس وقمر دور میکند ٭ وارض جرباء زمینی
که اندران قحط افتاده باشد ٭ گویند نزلوا بارض جرباء ای مقحوطة ٭ وجرباء نیز دختر
نمکین ٭ وجه تسمیه آنکه زنان از آن نفرت کنند که بسبب محاسن خویش محاسن آنها را
بد کرداند و نام دختر عقیل بن علقمة المری است که نیکوترین زنان آن وقت
بود ٭ و نام قریه ایست در پهلوی اذرح لیجاء ٭ وعله که قریه ایست در شام و بعضی گفته
که درمیان آن دو قریه مسافت سه شبانه روز است چنانکه ابن مکرم در لسان تصریح نموده

وآن غلط است * ویاقوت حموی از ابن وضاح نقل کرده که در مسلم آنکه در میان
اذرح وجرباء سه روزه راه است بعد ازان تعقب کرده بدین طور که از ثقات
شنیده شده است که در میان اذرح وجرباء یکروزه راه است بلکه کم از یک روزه
که شخصی که در یکی ازان هردو استاده شود دیگری را بچشم به بیند * منشأ
توهم آنست که راویان حدیث زیادت راز اینجا ساقط کرده اند وآن در دار
قطنی مذکور است * ما بین ناحیتی حوضی کما بین المدینة وجرباء واذرح * یعنی
مسافت در میان دو کنارهٔ حوض من مانند مسافتی است از مدینه تا جرباء واذرح
وآن سه شبانه روز است * جریب جای زراعت * وجمع آن اجربه است * ونام
موضعی است در نجد چنانچه در مشرف است * ووادیی ونام وادی است خاص
در بلاد قیس ومکیال است بقدر چهار قفیز وقفیز در وزن غله پیمانه ایست که دران
شصت مکوک گنجد ومکوک بوزن شاهجهانی شش آثار است ودر مساحت زمین
یک صد وچهل وچهار ذراع باشد * بدانکه اصبع قدر عرض شش جو معتدل متصل
وقبضه چهار اصبع وذراع شش قبضه وقبضه ده ذراع واشل ده قبصه وحاصل ضرب
اشل در نفس آن جریب باشد * ودر قبضه قفیز ودر ذراع عشیر * واز قدامه کاتب
منقول است که اشل شصت ذراع است ومضروب آن فی نفسه جریب باشد پس آن
سه هزار وشش صد ذراع است * زمخشری گفته گویند له جریب من الحب وآن
مکیال چهار قفیز است وبر زمینی اطلاق کرده میشود که دران اینقدر غله
کاشته شود مانند اطلاق بریدبر مسافت * جربه بالکسر مزرعه وقطعه از زمین
که روئیدگی نیک دارد وزمین خالص وپاک * وامرء القیس برای درخت خرما استعاره
کرده در قول خود * کجربة نخل او کجنة یثرب * یا زمینی که صلاحیت زراعت
ونشاندن درخت داشته باشد * وجمع آن جرب است مانند سدر وسدر * وجربه
نیز پوستی است یا بوریای درشت که بر کنارهٔ چاه نهاده شود تا آب در چاه منتشر نشود
یا در نهرها نهاده شود تا آب بران منحدر شود * وجربه نیز ظرف هر دو خصیه وکشادگی
چاه یا شکم آن از اعلی تا اسفل * وبعضی گویند که گرداگرد جوف چاه واز محکم وخلاصه

ولسان ومشوف وغیر آنها معلوم میشود که جراب ذکر بن هر دو معنی مستعمل است ٭ گویند اطوحرّابها بالحجارة ٭ وما اصلب جرابها ٭ وانها المستقیمة الجراب ٭ وجراب بالکسر توشه دان یا ظرف مطلقاً و بالفتح نباید خواند ٭ چنانکه از ابن السکیت نقل نموده اند ٭ زیراکه آن لغت ردیه است چنانکه نووی و قاضی عیاض صاحب الشفاء وصاحب مشارق الانوار وغیر آن حکایت کرده ٭ وجوهری گفته عامه بفتح خوانند ٭ جمع جُرُب مانند کتب وجُرْب مانند شرب واَجْرِبَه مانند ارغفه ٭ ولقب یعقوب بن ابراهیم البزاز که محدثی است مشهور ٭ وابوجراب کنیت عبدالله بن محمد القرشی است ٭ وجراب بالفتح قریه ایست در مغرب ٭ واز عباب معلوم میشود که جَرْبَة بالفتح نام این قریه است ٭ واهل لغت آنرا تصحیح کرده اند ٭ ودر نسخ قاموس اینجا احتمال اصطلاحی است فاحش ٭ جُراب مانند غراب کشتی حال ونام آبی است در مکه ٭ وبعضی گفته که چاهی است کهنه در مکه ٭ در معجم البلدان بالکسر منقول است ٭ وصغانی آنرا بالفتح ضبط نموده ٭٭ وجربة بالتحریک والتشدید جماعت خران مطلقاً یا سطبر آن وسخت از خران ومردمان لیکن استعمال در خران بسیار است ٭ بعضی گفته جَرَبّه جماعت کثیر از ابراز دواب یا انسان مانند جَرَنّبَه ٭ راجز گفته ٭ شعر ٭ جَرَبَّةٌ کحُمُر الاَبَکِّ ٭ لا ضَرَعٌ فینا ولا مُذَکّی ٭ ونیز نام کوهی است برای بنی عامر ٭ ونزد بعضی بضمتین است وعیالی که بخورند ونفع ندهنده وجَرَبٌ بدون ها مرد کوتاه قامت ٭ سلمی گفته ٭ شعر ٭ انک قد زوجتها جربا ٭ تحسبه زور مُحتَضَبا ٭ جِرِبّانه بکسرتین وتشدید مانند عفتانه زن فاحشه زبان دراز وبدخلق ٭ جِرْبیاء در وزن کیمیاء باد سرد شمالی یا سردی آن ٭ گویند جربیاء الشمال ای سردی باد شمال چنانکه اصمعی حکایت کرده یا آن بادی است در میان جنوب وصبا ۔ بعضی گفته که آن باد نکباء است که وزد در میان شمال ودبور ۔ وآن بادی است که پاره پاره سازد ابررا چنانکه در عباب است ٭ ابن احمر گفته ٭ شعر ٭ بهجل من قسی ذفر الخزامی ٭ تَهادَی الجِرْبیاءُ به الحَنینا ٭ وجربیاء نیز مرد ضعیف گویند رجل جربیاء ای ضعیف وامرأة جربیاء نیز آمده ٭ وجِرِبّاء القمیص بالکسر بالضم گریبان پیراهن

وکسر آن فصیح ومشهور است وضم کم آمده * وجربان القمیص نیز آمده است اصل
آن کریبان است تعریب نموده شد * وجربان بسکون راء هم مستعمل شده است
درحدیث قره مزنی است اَتَیتُ النبیّ صلی الله علیه وآله وسلم فادخلتُ یدی فی جربانه
ای فی جیب قمیصه * در لسان است که الف ونون آن زایدتان اند * جرْبانُ السیف
بالسکون * وجربان بضمتین وتشدید با تیزی شمشیر یاچیزی که شمشیرد ران کرد انیده
شود ونیام شمشیر وحمایل آن * تجربه آزمایش کردن * رجل مجرّب بر صیغه
مفعول آزمایش کرده شده انچه نزد آنست * ودر غیاث است المجرّب الذی جرّبته
الامورُ واحکمتهُ * ومجرِّب بر صیغه فاعل آزمایش کننده کارها * وتجربه نیز وزن
کردن ونقد کرد انیدن منه دراهمُ مجرّبة ای موزونه ومنقودة * شعر * سأجعل
للموت التی التفّ روحُه * مجرّبةً نقد اثقالاً صوادیاً * کفته است آنرا زنی درحق
مردی که بآن دشمنی داشت وقتی که خبرمردن آن رسید * در اساس است
رجل مجرّبٌ ای ذوتجارب جرَّبَ وجُرِّبَ * از امثال عرب است انتَ علی
المجرب اصل آنست که مردی بزنی کذشت وهردو پایش برای جماع به پهلوی
خود کشیده بعد ازان پرسید ایا بکر هستی تو یا ثیّب پس آن زن کفت انت
علی المجرب پس مثل مشهور شد زده شود درجواب کسی که سوال کند ازچیزی
که زود منکشف خواهد شد بران * اجربان بر صیغه تثنیه بنُو عبس وذُبیان *
عباس بن مرداس کفته * شعر * وفی عضادته الیمنی بنواسد * والاجربان بنو عبسٍ
وذُبیان * واجارب بر وزن اقارب کویا جمع اجرب است نام قبیله ایست
ازبنی سعد * ودر معجم ما استعجم است که نام موضعی است در دیار بنی جعد *
جریب مانند زبیر نام وادیست در یمن که در نواحی زبید واقع است ونیز
قریه ایست از قریات هجر ونام پسر سعد است در هذیل ونام جدّ جدّ محمد بن اسمعیل
بن ابراهیم بن اسمعیل الزاهد است * جُریبه بزیادت تا نام پسر اشیم که شاعریست
مشهور از شعراء نجد * وابو الجرباء کنیت عاصم بن دُلف کشنده مهار شتر
عایشه زوج النبی صلی الله علیه وآله وسلم در جنک جمل * وقت جنک میکفت * شعر *

انا ابو الجرباء واسمی عاصم * الجزم قتل وغداما ثم * اجوب نام موضعی است از منازل جهینه در ناحیهٔ مدینه ونام موضع دیکر هم هست در نجد چنانکه یاقوت آنرا ذکر کرده اکرچه صاحب قاموس آنرا فرو کذاشته * جرب مانند فرح بلوك شد زمین آن * وجرب زید خارشی شد ند شتران آن * مجرب بر وزن معظم نامی است از نامهای شمرد رند * جورب پایتابه * جمع جواربه اصل آن جوارب زیادت ها برای عجمیة است * تجورب الرجل پوشید پایتابه را * جوربته پوشانیدم آنرا پایتابه * زمخشری کفته از امثال ایشان است هو انتن من ریح الجورب شاعر کفته * شعر * اثنی علی بما علمت فاننی * مثنی علیك بمثل ریح الجورب * اجراب الرجل در از کردن خورد راه رعلی بن احمد و پسر او دران احمد ابن محمد بن خالد جوار بین اند از محدثین * زاجرنباء خواب بدون بالین چنانکه در تکملهٔ صغانی است * وجراب: رشوء عمرو بن الحباب یاسرید بن الصلت * شعر * وفیها دار ان قیل اصطلحنا تفاخر * کما طرا وبارالجراب علی النشر * نزد جوهری جمع جوب بالضم است رصاحب قاموس کفته که آن سهو است بلکه جراب جمع جرب است بر وزن کتف * مراد شاعر آنست که ظاهر ما نزدیك صلح نیك است و در دلهای ما کینه است چنانکه میروید پشم شتران خارشی بنشر و آن برد نبدکی است که سبز میشود بعد خشك شدن آن در موسم کرما بسبب آب باران که رسد آنرا و آن اید اد هد راهی را * و این اعتراض از کلام ابن بری ماخوذ است * جرثب بر وزن جعفر ومانند قنفذ نام موضعی است * جرجبة بر وزن دحرجة خوردن طعام کویند جرجب الطعام ای اکله رجرجب الاناء خورد جمیع انچه دران بود * رجرجب بضم الجیمین وهمچنین جرجبان شکم کویند امتلأ جرجبه وجرجبانه ای پرشد شکم آن * جراجب شتران کلان * جردبه * خوردن وحریص شدن و دست بر طعام نهادن تا دیکری نخورد آنرا یا خوردن بدست راست ومنع کردن دیکری را بدست چپ قال الشاعر * شعر * و کنت اذا انعمت فی الناس نعمة * سطوت علیها قابضا بشمالکا * جردب الرجل فهو جردبان بفتح الجیم والدال وجردبان بضم هر دو وجردبی بیای نسبت ومجردب .

جرثب ، جرجب ، جردب

بکسر دال * و جَوْذَبان معرّب است اصل آن کرده بان بوده ای نگهبان نان فراء انشاد کرده * شعر * اذا ما کنت فی قوم شهاوی * فلا تجعل شمالک جرذبان *
* گویند جردب فی الطعام و جرد م فیه بیک معنی است ای بدست چپ نگاهبانی نان کرد * و بعضی گفته که جَرْدَبان و جَرْذَبیّ طفیلی را گویند * و جِرداب بالکسر میانهٔ دریا معرب کرداب است * و در تکمله است جَرْدَبیّ جبان را گویند
* جرشبة * مندمل شدن بعد لاغری یا مرض * جرشبت المرأةُ دوتا شد پشت زن یا بنهایت پیری رسید یا تا چهل یا پنجاه رسید فهی جرشبةٌ * جُرشُب بضمتین کوتاه قد و فربه چنانچه در محکم است * جرعبة * نیک نوشیدن آب گویند جَرْعَبَ الحیوانُ الماءَ ای شربه شرباً جیداً * اجرعباب بر زمین افتادن گویند اِجْرَعَبَّ بر زمین افتاد و دراز شد بر روی زمین * جرعب بروزن جعفر مرد درشت و سخت مانند جرعیب بالکسر * و بلای سخت و دشوار و ظاهر آنست که جرعیب اندرین معنی مستعمل است چنانچه از محکم و خلاصه و مشوف دریافت میشود مگر در بعض نسخ قاموس جرغیب هم موجود است * و جرعب نیز نام پدر رجحل سب نسّابه است
* جرعوب مرد سطبر بسیار خورندهٔ آسیا * جزب * بالکسر حصّه مطلقاً یا حصه از مال * جُزْب بالضم بندکان شاعر گوید * شعر * وذُودانُ اَخْلَفْ عن اَبانَینِ والحَمَی * فِراراً وقد کنا اتخذناهم جُزُباً * جزیمه بر صیغهٔ تصغیر نام مرد * بنی جزیمه قبیله ایست از اولاد آن * مجزب بروزن منبر مرد نیک نژش * این لغت را لیث اهمال نموده و ثعلب آنرا از ابن الاعرابی نقل کرده * جسوب * دراز بعضی گویند آن مشتق است از جسر بمعنی پل یا از سرب الشیء دراز شد * جشب * درشت و غلیظ شدن گویند جشب الطعام از باب نصر و سمع درشت شد طعام فهو جشبٌ بالسکون و جشب بکسر شین و جشیب مانند کریم و مجشوب و مجشاب بالکسر ای غلیظ یا آنکه با وی نان خورش نباشد * در حدیث است انه کان یاتینا بطعام جَشْبٍ و سقاءٍ جَشْبٍ ای غلیظ * و جشیب پارچهٔ درشت * کَشْحٌ مِجْشابٌ پهلوی سخت و درشت * ابوزبید گفته * فَوَلِیتُ کشحا لطیفا لیس مِجْشاباً * و نیم کوفته آرد کردن گویند جَشَبَهُ ای طحنه جریشاً * و ربودن

چیزی گویند حَشَّ الله شمامَهٗ ای دور کرد حوالی آنرا یا فاسد گردانید آنرا یا حرار
کرد آنرا * جشرب زن درشت و کوتاه قامت * جشیب درشت و غلیظ و بد مره از
هر چیز که باشد و بد خورش * جشُبَ الرجلُ جشُوبَةً مانند کرم * و بنو جشیب بر وزن
کریم قبیله ایست از قبایل عرب * مِجشَب مانند منبر مرد سطبر و شجاع * مُجشَّب
بر صیغهٔ مفعول از باب تفعیل مرد درشت معیشت * جشب بالضم پوستهای انار و آن
لغت اهل یمن است * جَشّاب بالفتح و تشدید نمی که بر توده ها واقع شود چنانکه
در عباب و محکم است * وجشُّ المرعی گیاه خشک چراگاه * کلامٌ جشبٌ سخن سخت
و درشت چنانکه در محکم است * در عباب است که ترکیب آن دلالت بر سختی
و درشتی کند * جوهری گفته اگر گفته شود اجشوشبوا چنانکه گفته میشود احشوشبوا

* جعبا *

بحاء مهمله بعید نیست مگر آنکه نشنیده ام آنرا بجیم * جعبه * بر وزن کعبه تیردان
* در حدیث است فانتزع طلقا من جَعبَةٍ * جِعاب بالکسر جمع آن * جعب ساختن
تیردان * جَعّاب بر وزن شداد سازندهٔ آن * جِعابه مانند کتابه صناعت آن * وابوبکر
الجعابی محدثی است مشهور * وجعب نگردانیدن و جمع کردن و بر زمین زدن گویند
جَعَبَه و همچنین جعبه با لتشدید * وجَعبَاَهٗ بر وزن دحرج در هر سه معنی * و انجعاب
و تجعب و تجعبؤ مطاوع آن * گویند جَعَبَه * و جَعَّبَه * و جَعبَاَهٗ فانجعب و تجعبَ و
تجعبأ * جوهری گفته که اکثر گویند جَعبَیتُهٗ جِعبَاءً فتجعبَی که زیاده کنند در آن یا را
چنانکه گویند سلقیته از سلقه * وجعب بالفتح توده پشک شتر و گوسفند و بالضم چیزی
که فرو هشته باشد از زیر ناف تا استخوان دبر * و جعبی بالفتح و سکون و تشدید المثناة
مورچهٔ سرخ * جَعبیات جمع آن * و بعضی بخط خود جعبی را مانند اُربی ضبط نموده
جمع آن جُعبیات * وجعبی بر وزن زمکی وجعباء بالمد و جعباء تبزیادت تا
سرین و همچنین جَعباء بر وزن حمراء * مِجعب بر وزن منبر کشتی گیری که کسی او را
بر زمین نینداز د * اجعب مرد کلان شکم سست کار * متجعب بکسر عین مرده
* جعبوب بالضم مرد ضعیف که نیکوئی ندارد * و نزد بعضی مرد خسیس و کمینه
* و نزد بعض دیگر مرد کوتاه قد * جعابیب مانند عرابیب کوتاه قدان از مردمان

* گویند جاء جیش یَتَجَعبی ای آمد لشکر که بعض آن می افتاد بر بعض بسبب کثرت ازدحام * جعباء زن کلان و سطبر * گویند سمکهٔ جعباء ای کلان و بزرگ جثه * و همچنین ناقهٔ جعباء و شاةٌ جعباء * درعباب که ترکیب آن دال است بر جمع * جعتب * بروزن قنفذ نام مردی * و جعتبه حرص و شره * فعل ازان مستعمل نیست چنانچه درعباب است * جعدبة * بضم حباب های که بآب باران باشد و خانهٔ عنکبوت وانچه درمیان دوجانب دهن بزغاله وقت ولادت از قسم شیر بسته باشد و نام مردی از اهل مدینه * و جعدب مانند قنفذ نیز نامی است از نامهای عرب * و جعدبهٔ من الشئ انچه مجتمع باشد از چیزی چنانکه در لسان است * جعشب * بشین معجمه مرد دراز و سطبر * جعنب * مرد کوتاه قد * جغب * بروزن کتف اتباع شغب است * گویند رجل شَغِبٌ جَغِبٌ پس استعمال آن بطریق افراد روا نیست * جلب * کشیدن چیزی از جائی تا جای دیگر * جلبه یجلبه جلبا بالتحریک از باب ضرب و جلبه یجلبه جلبا بالسکون از باب نصر * و اجتلبه از باب افتعال کشید آنرا از جائی بسوی جای دیگر * جلبته فانجلب کشیدم آنرا پس کشیده شد * قال یا ایها الزاعم انی اَجتلبْ * ابن الاعرابی گفته معنی آنکه میکشم شعر خود را از غیر خود یعنی سرقه میکنم و قول جریر تقویت آن میکند * شعر * اَلَم یَعلَم مُسَرِّحی القوافی * فلا عیا بهنّ ولا اجتلابا * ای نمیکشم قوافی را از غیر خود مانند شاعران دیگر * استجلبه طلب کردم آنکه بکشم آنرا * جلب بفتحتین انچه کشیده شود از اسپان و شتران و غیر آن از قسم تحایف که از شهری بسوی شهری برند بطریق هدیه یا بطریق تجارت مانند جلیبه و جلوبه بالفتح * در حدیث است قدم اعرابی بجلوبة فنزل علی طلحة فقال طلحة نهی المصطفی عن ان یبیعَ حاضرٌ لبادٍ * اجلاب جمع آن * و جَلَب و اَجلاب نیز کسانیکه شتران و گوسفندان را از شهری بشهری برند برای فروختن * جلب نیز اختلاط آوازها * و نزد بعضی آوازها اگرچه اختلاط نباشد * و آنکه بمعنی آواز فهمیده خطاست و همچنین است جلبه بالتحریک * گویند القوم جلبوا یجلُبون بضم لام و یجلبون بکسر آن و همچنین جلّبوا از باب تفعیل و اجلبوا از باب افعال * در حدیث است لا جَلَب ولا جَنَب *

در معنی لاجلب اختلاف کرده اند بعضی گفته مراد آنست که نکشد مصدق صدقات را
بسوی آبها یا شهرها یا ینظور که فرود آید فآب یا بشهر و مواشی را انجا کشیده شد جمع
و تفریق کند ابن الاثیر گفته جلب در دو چیز باشد یکی در زکوة و آن آنست که عامل
مر اهل زکوة تقدیم نمود در موضعی نزول کند بعد از آن بفرستد کسی را که بکشد اموال
را بسوی آن از هر مکان تا صدقه بگیرد پس نهی کرد رسول خدا ازین مراد آنست
که صدقات بر آب و مکان ایشان گرفته شود دوم در مسابق و آن آنست که
کسی را بر آسپ خود سوار کرده اند خود عقب آن رود هر گاه اسپ نزدیک غایت
برسد آوازی سخت بر ان نماید تا سبقت کند پس نهی کرده شد از ان برای آن
که متضمن خدع و فریب است رجلب الرجل لاهله واجلب کسب کرد و حیله کرد
و طلب نمود جلب علی الفرس وجلب بالتشدید واجلب زجر کرد بر اسپ یا زمق
بر انگیخت آنرا عدوٌ جَلیبٌ آنکه کشیده شود از موضعی بموضعی برای بیع
جَلْبی وجُلَباء مانند قتلی و قتلاء جمع آن امرأة جلیب زنی که نکاح کرده از شهری
بشهری آورده شده نِسوةٌ جَلْبی وجَلَائب زنان همچنین جلوبه بالفتح شتران نر
یا آنها که کشیده شود بران اسباب و متاع و جمع وافراد در ان برابر است
و قد مُجلِبٌ بصیغة فاعل از باب تفعیل آواز کنند و همچنین مطرٌ مجلِبٌ
امرأة جلّابة بر وزن علامه و مجلبة بر وزن معظمه و جِلِبانة بکسرتین و تشدید
و جُلُبانة بضمتین و تشدید و جلبنانة بکسرتین و سکون باء و زیادت نون
و جلبنانة بضمتین زن درشت آواز و شورش کنند و بد خلق و بسیار گو رَجُلٌ جِلِبَّان
بکسرتین و تشدید باء و جُلُبَّان بضمتین و تشدید بوهم آواز کنند و جلب خشک شدن
منه جَلَبَ الدمُ و وعید کردن ببدی جلب فلانا اوعده بالشر و جمع نمودن جماعات
متفرقه و منه اجلب علیهم بخیلك و رجلك ای جمع کن بر آنان سواران و پیادگان
خود و درین هر سه معنی اجلاب هم مستعمل است جلب الرجل علی فرسه
واجلب زجر کرد آنرا و بانگ زد بر ان جلب الجرحُ به شد زخم و در جمیع
معانی مذکوره از باب نصر و ضرب مستعمل است جَلِبَ الجرحُ از باب سمع

مجتمع شد * جلبه بالضم پوستی که بالای زخم ظاهر شود در حالت به شدن آن * و پاره از ابر گویند مابی السماء جُلبةٌ ای نیست در آسمان پاره ابر و سنگهای درهم شده در کوه باین طور که راه دواب مسدود باشد و پاره های متفرقه از گیاه و سال سخت و گران و سختی زمانه * گویند اصابتنا جُلبةُ الزمان وکُلبته * اوس بن مغراء التمیمی در هجو آل جعده گفته * شعر * لا یسمحون اذا ما جُلبةٌ ازمت * ولیس جارهم فیها بمختار * و منه جو الب الدهر ای شدائده * و درختان خار دار و سبز که شاخهای آنها زشت شده باشد * و خارهای سخت * و گرسنگی و شدت آن * ریاشی انشاد کرده * شعر * کانها بین لحییه و لبته * من جُلبةِ الجوع جیّارٌ و ارزیز * و پوستی که گردانیده شود بر چوب پالان * و آهنی که در پالان شتر میباشد * و آهنی خورد که پیوند کرده شود بآن پیاله وقتیکه شکسته شود * و نیز حرزی بچرم در خته یا چیزی که در خته شود بآن حرز و از کارد آنکه دسته آن بالای دنباله آهنی منضم باشد * و خمیره که بالای شیر ریزند تا جغرات شود * و بقعه گویند انه لفی جُلبة صدق ای بقعة صدق و تره ایست از تره های صحرائی * و جالب جنایت جلب علیه ای جنی علیه * و جلب بالکسر پالان شتر یا ساز و سامان یا پوشش آن یا چوب آن بدون رسن و تنگ و غیر آن * و بعضی تصریح نموده که در هر سه معنی مستعمل است * و جلب بالضم و کسر آن نادر است ابری تنک که آب ندارد یا پاره ابری که از افق تنها ظاهر شود مانند کوه شاعر گوید * شعر * و لست بجُلبٍ جُلبِ ریحٍ وقرّة * و لا بصفا صَلدٍ عن الخیر معزل * جمع آن اجلاب است * و جُلب بالضم فقط تاریکی شب و هم آن است مراد عامر بن الحارث جائیکه گفته * و جُلبُ اللیل یطرده النهار * و نام موضعی است * و جلباب بالکسر بر وزن سرداب * و جلبابٌ بکسرتین و تشدید الباء مانند سنمار پیراهن و نیز جامه ایست وسیع که زنان پوشند سوای ملحفه یا چیزی که پوشیده شود بآن پارچهای زن از بالا مانند برقع * ابن السکیت گفته که آن نزدیک عامریه خمار است * و بعضی گفته جامه ایست کشاده تر از خمار و کم از رداء که زن بپوشد بآن سر و سینه را * تجلببت المرأة پوشید جلباب را

ه در حدیث علی علیه السلام است من احبنا اهل البیت فلیعد للفقر جلبابا ای ازارا و تجفافا
و ابن الاعرابی گفته اینجا جلباب بمعنی ازار است و مراد از فقر فقر آخرت است ه ابو عبید
همچنین گفته ه ازهری گفته ابن الاعرابی از ازار لنگ اراده نکرده است بلکه
چادری که جمیع بدن را بپوشد ه مراد آنست چنانکه چادری را که حواب کنند ه
در شب بروی کشد ازار اللیل گویند ه و بعضی گفته اند مراد آنست که ترک دنیا کند و با زهد
و فقر صبر نماید که جمع درمیان حب دنیا و حب اهل بیت متصور نمیشود ه جلبانة
زن فربه و نیز گویند ناقة جلنباة ای فربه و سخت بدن ه جلاب بالضم و تشدید کلاب
چنانکه ابو المنصور تصریح نموده معرب است ه در صحیح بخاری مرویست
کان النبی صلی الله علیه و آله و سلم اذا اغتسل من الجنابة دعا بشیء نحو الجلاب
فاخذ بکفه فبدأ بشق رأسه الایمن ثم الایسر ه بعض اهل معانی گفته که حلاب بحاء
مهمله است و آن چیزی که دوشیده شود دران گوسفند مانند محلب پس تصحیف
نموده شد ه یعنی آنحضرت غسل میکرد از جنابت دران حلاب ه در عباب
است جلاب از اقسام مشروبات مشهور است ه و نام قریه ایست از اعمال رها و نام
نهریست از مدینهٔ حران ه صغانی گفته که باسم آن قریه نام نهاده شده است
ه و ابتداء آن نهر از قریه ایست که آنرا دب گویند ه و بعضی گفته منزلی است
از منازل حاجیان صنعاء بر راه تهامه قریب از حازان ه و علی بن محمد الجلابی مورخی
است از واسط ه و ابو سعید احمد بن علی الجلابی بالفتح فقیه است ه اجلاب گستردن
جلد رطب و گذاشتن آن تا خشک شود ه منه اجلب فلان قتبه ای پوشانید
چوب پالان خرد را بجلد رطب و ترک نمود آنرا تا خشک شود و اعانت
کردن ه و اجتماع کردن برای قتال و غیر آن اجلب القوم مجتمع شدند و احلبوا
بحاء مهمله هم آمده است ه و تعوید را د رجوم درختن گویند اجلب فلان ای
گردانید تعوید د رجرم و زائیدن شتر ماده کان بچه های نر را ه اجلب الرجل
ای ولدت ابله ذکورا و احلب الرجل بحاء مهمله ای ولدت ابله اناثا ه گویند در ای
منتج اجلبت ام احلبت ای شتر ماده کان تو ذکور زائید ه یا اناث ه رد در مقام

بد دعا کویند اجلبت ولا احلبت ای خدا کنذ که نتاج شتران تو ذکور باشد نه اناث کنایه از قلت شیر است * وحلیب مانند سکیت نام موضعی است چنانکه ازا بن درید مرویست * صغانی کفته می ترسم که آن تصحیف حلیت باشد بحاء مهمله ومثناة فوقانیه * جُلَّبان بالتشدید نام نباتی است که آنرا ملك کویند * ودربعض لغت بتخفیف هم آمده * ازهری کفته واحد آن جلبانه است وآن غله ایست غباری رنك کدورت آمیز مانند رنك ماش مکرآنکه آن زیاده ترکدر باشد از ان وبزرك باشد در جرم * وچیزی باشد مشابه جراب که از جلد ساخته شود ودران سیف یا نیام نهاده شود یا چیزی چرمین که آنرا موخر رحل آویزند ودران تازیانه وآلات دیکر نهند * وبعضی کفته که آن خود نیام شمشیر است یا غلاف آن * ازهری کفته روایت کرد مرا ابن عروه از غندر از شعبه از ابی اسحق که کفت سمعتُ البراء ابن عازب یقول لما صالح رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم المشرکینَ بالحُدَیبیّة صالحهم علی أن یدخلَ هو واصحابه مکة من قابل ولا یقیموا بها اکثر من ثلثة ایام ولا یدخلوها الا بجُلبانِ السّلاحِ پس سوال کردم آنرا که جُلبان السلاح چه چیز است کفت قراب با آنکه دران باشد * ابو منصور کفته قراب نیام شمشیر را کویند شاید که مراد آن همون غلاف باشد * وینجلب بروزن ینقلب مهره ایست از مهرهای عرب برای تسخیر که کرفته شوند بآن مردمان چنانکه درمشوف است یا برای سحرکه رجوع کند بدان شوهر بسوی زن وبنده بسوی مالك خود بعد آنکه فرار کرده باشد از ان بعارض طلاق وجز آن والف لام بران داخل میشود * زن کوید * اُعیذُه بالیَنجلبِ إن یَقُم وإن یَغِبْ * تجلیب منع کردن کویند جلّبه عن کذا ای منعه وآنکه پاره پشم را کرفته برسر پستان ماده شتر بکذارند وکل یا خمیر بران مالند تا بچه آنرا دفع نتواند کرد * کویند جَلِّبْ ضَرعَ حَلُوبَتِكَ * ومجتلبه بر صیغهٔ مفعول از باب افتعال * ومجتلب نیز بفتح لام دایره ایست از دوایر عروض نام نهاده شد بآن بسبب کثرت بحور مستنبطهٔ آن که شش بحر از ان بیرون می آید سریع وخفیف ومنسرح

ومضارع ومقتضب ومجتث یا برای آنکه بحرهای آن اجتلاب کرده شده است

مفاعیلن از طویل فاعلات از قصیر مستفعلن از بسیطاین ارزان از دایرهٔ اولی کشیده شده

• وجُلَیبیب مانند قُنَیدِیل تصغیر قندیل نام صحابی انصاری است • جلبب • بروزن جعفره

جلباب بالکسره وجلبابه بزیادت هاء وجُلّاب بالضم شبح کبیرالسن وسطبر که مرهی پیشانیش

نرود • وجِلِبّ بروزن قرشب درازقامت یا قوی وسخت اجلنجب الابل اجتمعت ابل

مُجلنجبة ای مجتمعة • وجَلَنجَب نامی است از نامهای عرب • اجلحب • ساقط شد گویند صرعه

فاجلنحب ای نزد آنرا پس افتاد • جلدب • بروزن جعفر مرد سخت شدید • جلعب •

بروزن جعفره وجِلعابه بالفتح • وجلعبی بفتحتین وجلعباء بالمد مرد ظالم ولسیار دور

وشتر غضبناک وتیماک در سیر ومونث آن جلعباة است بزیادت ها • رجل جلعبی العین

مرد سخت نظر • امرأة جلعباة شدیدة البصر • وجلعباة نیز شتر مادهٔ شدت کنند •

درهر چیز وشتر مادهٔ کهن سال که اسب پیری پشتش خمیده وردتاشد باشد • وجِلِعّانه

بکسرتین زن بدخلق وفاحشه وزبان دراز • اجلعب برزمین افتاد ودراز کشید

• واجلعّب الرجل رفت بزمین • جلعب رونده دران • واجلعب الماء بسیار

شد آب • ماء مُجلعب آب بسیار ومجتمع • رجل مجلعب مرد تیز باشتاب در

• رجل جلعاب مرد درازقد • در حدیث است • کان سعد بن معاذ رجلا جلعابا ای

طویلا • جلعبة شتر مادهٔ درازقامت یا بزرگ وجسیم • مجلعب مرد نافذ الامر

وشریر وتیز رو وبارلسیار وتماش • وجلعب نام کوهی است در مدینه • ودارة الجُلَّب

مانند سَحَل موضعی است معروف نزدیک عرب چنانکه ابوحاتم از اصمعی روایت

کرده • جاهوب • بالضم زن بزرگ فرج • وجاهاب بالکسر وادی • جنب • وجانب

وجنبه بالتحریک پهلوی آدمی وجز آن • جُنوب واجناب وجنائب جمع آن گویند

قعدت الی جنب فلان والی جانب فلان ای نشستم بسوی پهلوی آن • جنب الرجل

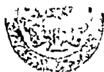
بر صیغهٔ مجهول دردناک شد پهلوی آن • جنیب مردی که در عقب پهلوی کسی

سیر کند • مجانبه با کسی هم پهلوئی کردن ونیز پهلو کشی کردن ضد است • جانبه مجانبةً

وجنابا ای نزدیک شد یا دور شد از آن • واتق الله فی جنب اخیک ولا تقدح فی ساقه •

• جلبب •
• اجلحب •
• جلدب •
• جلعب •
• جلهب •
• جنب •

ای هلاک مکن آنرا در فتنه میند از ۰ کاهی تفسیر کرده شود بغیبت و دشنام لیث انشا ذکرده ۰ خلیلی کُفّا واذکرا الله فی جنبی ۰ ای در غیبت و دشنام من ۰ جا را لجنب همسایه بهم پیوسته ۰ والصاحب بالجنب آنکه همراه تو باشد در سفر ۰ والجار الجنب بضمتین همسایهٔ تو که از قوم تو نباشد ۰ رجانبا الانف وجنبتاه با لسکون ولتحریک هم آمده دو پهلوی بینی ۰ مجنبه بفتح نون مشدده مقدمهٔ لشکر ۰ مجنّبتان بالکسر میمنه ومیسرهٔ لشکر ۰ در حدیث است ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم بعث خالد بن ولید یوم الفتح علی المجنّبة الیمنی والزبیر علی المجنّبة الیسری و ابا عبیدة علی المیاذقة ۰ جنب الفرس وغیره جنبًا ومجنبًا کشیدن آنرا بسوی پهلوی خود ۰ هو جنیب ومجنوب ومُجنّب از باب تفعیل ۰ وخیلٌ جنائبُ اسپان کوتل جمع است ۰ وجنَب لتحریک چنانکه ابو عبیده وغیر آن روایت کرده وبعضی باسکان خوانده اسم جمع است ۰ وجنبه دفع کرد آنرا وشکست پهلوی آنرا ودر کردانید آنرا ۰ وجنبَ ای نازل شد در حال غربت ۰ جُنّاب بالضم والتشدید آنکه سیر کند در پهلوی تو ۰ وجنیبتا البعیر چیزی که بار کرده شود بر دو پهلوی شتر ۰ وجانب وجنب بضمتین واجنبیّ واجنب غریب وغیر منقاد ۰ رجالٌ اجانبُ واجنابٌ وجُنّابٌ بالضم والتشدید جمع ۰ در حدیث مجاهد در تفسیر سیاره است هم اجنابُ النّاس ای غرباء مردمان ۰ ومنه الجانبُ المستغزِرُ یثاب من هبته ای مرد غریب الوطن وقتیکه هدیه فرستد چیزی را بسوی تو تا اکثر از ان از تو گیرد پس بده آنرا اکثر ۰ جنابه بالفتح وجنبه غرابت گویند نعم القوم هم لجار الجنابة ۰ ای لجار الغربة ۰ قال الشاعر ۰ شعر ۰ فلا تحرمنّی نائلاً عن جنابةٍ ۰ فانّی امرأ وسط القباب غریبُ ۰ ای بسبب غرابت ودوری نسب ۰ تجنّب وتجانب واجتناب ومجانبه دور شدن ۰ وتعدیهٔ آن بمن باشد ۰ وجنب ۰ واجناب ۰ وتجنیب دور کردانیدن جنبته الشیٔ از باب نصر ای یکسو کردانیدم او را از ان چیز ۰ قال الله تعالی فاجنبنی وبنیّ ان نعبد الاصنام ۰ الجار الجنب همسایهٔ بیگانه وبعید النسب ۰ جار جانب ۰ وجار اجنب ۰ وجار مجانب بیک معنی است ۰ رجل جنبٌ مردی که بر کنار شود از شاه راه برای خوف مهمانان ۰ جنبه

کناره گرفتن ٭ رجلٌ ذو جنبة مرد گوشه گزین و ناحیهٔ مکان فلان تعد فی جنبة ایت ای در ناحیهٔ خانه ٭ نزل فلان جنبة ای فرود آمد در گوشه و عزلت گرفت ٭ در حدیث علیکم بالجنبة فانها عفافٌ یعنی از صحبت زنان احتراز کنید و برکنار شوید ٭ و بروست شتر گفته می شود اَعْطِنِی جنبةً اتخذ منها علبةً بده مرا پوست شتر که علبه از آن سازم ٭ و هر درخت که برگ و بار آورد در گرما یا آنکه باشد در میان درخت و توره ٭ و جانب و مجتنب بر صیغهٔ مفعول مرد حقارت کرده شده ٭ و اسپی که میان هرد و پای آن دوری باشد ٭ و جنابة انزال منی مرد ٭ جنب الرجل از باب نصر ٭ و جنُب از باب کرم و اجنب و استجنب رسید آنرا جنابة ٭ و جُنُب بضمتین و دو ان واحد و تثنیه و جمع و مذکر و مونث برابر است یا در تثنیه جنبان و در جمع جنبون و اجناب گویند ٭ و جنبه بضمتین در جمع غیر مسموع است ٭ و جناب صحن و میدان و محله و پالان و گوشهٔ خانه و نام کوهی است نزدیک مرحله از طائف و نیز علمی است از اعلام ٭ و محمد بن علی بن عمران الجنابی محدث است ٭ و نیز نام موضعی است ٭ و جُناب بالضم بیماری پهلو که آنرا ذات الجنب گویند و آن قرحهٔ باشد سخت که در پهلو پیدا میشود ٭ و بعضی گفته و بیله ایست بزرگ که در باطن پهلو باشد و بسوی داخل منفجر شود ٭ مجنوب و ذو الجنب آنکه باین بیماری مبتلا باشد ٭ منه الحدیث المجنوبُ فی سبیل الله شهیدٌ ٭ فرسٌ طَوْعُ الجِنابِ بالکسر اسپی که بآسانی منقاد باشد ٭ ولجَّ فلانٌ فی جناب قبیح بالکسر ای در مفارقت و دوری اهل خود ٭ جنابة بر وزن سحابة و همچنین جنیبة بر وزن کریمة شتر ماده که بدهی قومی را تا طعام کشی کنند برای ایشان ٭ جنائب جمع آن ٭ راجز گفته ٭ رِکابُهُ فی القومِ کالجنائبِ ٭ و جنیبة نیز صوف ثنی است چنانکه عقیقة صوف جذع است ٭ و از یعقوب بضاد معجمه و بای موحده نیز مروی است لهذا در مشرف گفته که هر دو لغت است و مِجْنَب بر وزن منبر و مَجْنَب بر وزن مقصد بسیار از نیکی یا بدی گویند انّ عند نا الخیر امجنبا و شرا مجنبا ای بسیار از نیکی یا بدی ٭ و ابو عبید آنرا مختص بخیر گردانیده ٭ و آن در اسه بمال بسیار است ٭ طعام مُجنبٌ ای کثیر ٭ و مجنب مانند منبر پرده و چیزی باشد

مانند دروازه که بران برون آرند شهد استاده شود * واقصای زمین عجم تا ادنی زمین عرب وادنی زمین عرب تا زمین عجم * قال الکمیت * یعترك الطف فالمجنب * وسیم * ودرین لغت کاهی ضم میم هم می آید * ساعدة ابن جویة الهذلی در وصف بر آرنده شهد * شعر * صب اللهیف لها السبوب بطغیة * تنبی العقاب کما یلط المجنب * ومجنب نیز چیزی است شبیه شانهٔ بی دندان که طرف اسفل آن باریك می باشد بر داشته شود بآن خاك بر دوشها و پیمانه ها * وجنب بالتحریك چیزی مشابه لنکی ستوران وخود لنکی نیست * کویند جنب البعیر پهلو کج کرد د زشیر * وسخت تشنه شدن شتران تا آنکه شش آن به پهلو پیوسته کرد د * کویند جنب البعیر ای رسید شتر را درد در پهلو بسبب شدت تشنکی * ابن السکیت کفته عرب کفته اند آن پیچیده شدن است بسبب تشنکی سخت * شاعر کفته * شعر * هاجت به جوع غصف مخصرة * شوازب لاحها التغریب والجنب * بعیر جنب پیچیده شده بسبب تشنکی * ذو الرمه کفته * کانه مستبان الشك او جنب * وجنب نیز کوتاه قد * قال الشاعر * فتی ما غادر الاقوام لا کنس ولا جنب * وکتل کرفتن اسپی همراه اسپ سواری خود پس اکر اسپ سواری مانده شود بران سواری نموده سبقت نماید در حدیث زکوة وسباق است لا جلب ولا جنب واین جنب در سباق است * وجنب در زکوة آنست که نزول کند عامل بوسر حدی که انتهاء مواضع اصحاب صدقه باشد وحکم کند که مواشی برای اخذ صدقات نزد آن حاضر نموده شود * وبعضی کفته اند آنکه صاحب المال دور کرداند مواشی را از موضع اخذ صدقات تا عامل در طلب آن مهلت نماید وابعاد کند در طلب آن * جنوب بالفتح هوائی است ضد شمال که می آید از یمین قبله * وبعضی کفته اند که می آید از شمال چون رو بقبله ایستاده شوی ومقام وزیدنش از مطلع سهیل است تا مطلع ثریا نزدیك عرب * جنوب باد نیکی است وشمال باد بدی * کویند در حق دو دوست وقت اجتماع ریحهما جنوب ودر حالت افتراق کویند شملت ریحهما * جنائب جمع * جنبت الریح جنوبا ای متحول شد باد بجنوب والقوم جنبوا بر صیغهٔ ماضی مجهول ای رسید آنانرا باد جنوب * اجنبوا از باب

اقبال داخل شدند در باد جنوبی ٭ هم مجنوبون داخل شده گان در باد جنوب
٭ و همچنین ادبر دا اشمال اقهم مدبرون و مشملون ٭ وجنب الرجل الیه
مانند نصر چنانکه از ابن الاعرابی منقول است و مانند سمع چنانکه از ثعلب
مروی است مضطرب شد سوی آن ٭ وجنب امر و شان یقال مافعلت فی جنب حاجتی
ای فی امرها و پاره کلان از چیزی و بسیاری از آن در حدیث حدیبیه است کان الله
قد قطع جنبا من المشرکین ای بسیاری از آنان ٭ وجنب نیز بطنی است از بطون
عرب و نام قبیله ایست از قبایل یمن یا بطریق ادویت یا بطور لقب ٭ از ایشان است
ابو ظبیان الجنبی ٭ وجنب ابن عبد الله محدثی است از محدثان کوفه ٭ صغانی
گفته که عرب بجنب و جنوب و جناب اکثر نام می نهند گویند جنب الرجل از باب
تفعیل تجنیبا و قتیکه او نکلا رد نر واد رشتران و گوسفندان خود ٭ وجنب القوم
بتشدید منقطع شد شیر در شتران و گوسفندان آنان ٭ عام التجنیب سال
انقطاع شیر ٭ گفت جمیح بن منقذ ذکر میکرد زن خود را ٭ شعر ٭ لما رأت ابلی
قلت حلوبتها ٭ وکل عام علیها عام تجنیب ٭ وجنب الابل ای بچه ها نزائیدند
شتران زیرا که اگر بچه ها میزائیدند البته شیر می شد ٭ در حدیث
حابر بن عرفه است ان الابل جنب قبلنا العام ای بچه ها نزائیدند که شیر میشد
٭ وجنوب بالفتح نام زنی است و آن مراد است در قول کلابی ٭ شعره ابا کیه
دون یحنوب صبابة ٭ علی واختاها بماء عیون ٭ جنابا بالفتح والمد وجنا بالضم
والقصر بازی است برای کودکان و جوانب شهرها اند ٭ وجنب بالضم و تشدید
ناحیه ایست در بصره در جانب شرقی دجله از جهت ما یلی فرات ٭ وجنبه مانند
همزه چیزی که پرهیز کرده شود از ان ٭ وجنابه بالفتح والتشدید شهریست در ساحل
فارس مقابل خارك از ان است قوم قرامطه ٭ واز انست ابو الحسن علی بن عبد الواحد
الجنابی که از ابی عمر هاشمی روایت کرده ٭ و قلانسی رازی از انست چنانکه ذهبی
تصریح کرده ٭ و ابن الاثیر در انجا محمد بن علی بن جعفر الجنابی و غیر آنرا زیاده نموده
٭ سحابة مجنوبة ابری که بآن باد جنوب ارزد ٭ تجنیب کجی و سختی که در پای اسپ

باشد و آن نیک و مرغوب است * ابو عبیده گفته تجنیب آنکه کج کند اسپ هر دو
دست خود را در برداشتن و نهادن * ابو داؤد گفته * شعر * وفی الیدین اذا الماء اسهلها
* شیٔ قلیل و فی الرجلین تجنیب * اصمعی گفته تجنیب بجیم در هر دو پامی باشد و حنا ء
در پشت و هر دو دست * جنبه بن طارق مؤذن سجاح است و آن زنی بود که بدعوی
نبوت پرداخته * وعبد الوهاب ابن جنبه استاد مبرد نحوی * وجنیب مانند کریم
قسم جید است از خرما * منه الحدیث بع الجمع بالدراهم ثم ابتع له جنیبا میفروختند
یک صاع تمر را بیک صاع جنیب برای جودت آن پس نهی کرد آنان را رسول الله صلی الله
علیه و آله وسلم تا تشبیه ربا آلودگی نشود * اتق الله الذی لا جنبة له ای لا عدیل له
* رجل لین الجانب ای سهل المعاملة * فلان رحب الجناب کنایه است از سخاوت
مانند خصیب الجناب * وجانب مرد کوتاه قامت و بد سرشت * خلق جانب ای
قبیح * جنباء بالفتح والمد موضعی است در بلاد تمیم * وابو جناب التمیمی القصاب
* وابو جناب یحیی بن ابی حیه کوفی * وجناب بن نسطاس * وجناب بن مرثد بن
زید بن هانی * وجناب ابن ابراهیم * وجناب ابن الخشخاش محدثانند مشهور
* وهمچنین جناب بن حارثه بن صخر وغیر آن * وجناب بن مسعود الغطفی شاعر
فارس است * وجناب ابن ابی عمرو بن شیبه نیز شاعر است * وهمچنین جناب
بن منقذ بن مالک وغیر آن * ابو الجناب الخبوقی بالفتح والتشدید کنیت عم براء است
* وجندب بروزن زبیر ابو جمعه انصاری است یا آن بباء موحده است چنانکه
مستغفری زعم نموده * جنجاب * بالکسر کوتاه قامت و مجتمع الخلقة وسخت * جوب *
دریدن و پاره ساختن مانند اجتیاب وقطع کردن و دلو کلان وقمیص زن وسپر مانند
مجوب بروزن منبر در حدیث غزوة احد است وابو طلحه مجوب علی المصطفی
ای نگاه داشت او را چون سپر * و آتشدان و آن مراد ابو نخیله است در قول آن
* شعر * کالجوب اذکی جمرة الصنوبر * ونام مردی است و آن جوب بن شهاب
بن ملک بن معویه بن همدان است * ونام موضعی است * اجاب واجابه مانند
اقام واقامه وجابه ومجوبه در روایت ابن جنی وجیبه بالکسر جواب دادن و ...

انه لحسن الجیبة ای حرش جواب است ◦ ویقال اساء سمعاً فاساء جابة ای بد شنید
پس بد جواب داد ◦ جوهری گفته ولم یتکلم بهذا الحروف یعنی غیر آن در محاوره
مستعمل نشده ◦ واصل این مثل آنست که سهل بن عمرو پسری داشت کسی ازان پرسید
این امک ای چه قصد داری آن گمان برد که از ما در آن سوال کند که کجا رفته است
پس جواب داد ذهبت الی السوق تشتری دقیقاً پس سهل چون این جواب
و سوال شنید گفت اساء سمعاً فاساء جابة ◦ اجابه و استجابه بیک معنی است
گویند اجاب الله دعاءه ◦ استجاب دعاءه ◦ شاعر گفته ◦ شعر ◦ وداعٍ دعا یا من
یجیب الی الندی ◦ فلم یستجبه عند ذاک مجیب ◦ اجابه و اجاب عن سواله هر دو
صحیح است ◦ جوبه بالضم جای بپا کوفته در زمین سخت و فراخ در میان خانها
یا میدان نرم و هموار در میان در زمین ◦ جوب بالضم اول و تحریک دوم جمع آن
نادر است ◦ در حدیث است حتی صارت المدینه مثل الجوبة ای امر محیط گردید
بآفاق مدینه ◦ در حدیث است که کسی از رسول الله سوال کرد و گفت ای اللیل
اجوب جواب داد جوف اللیل الغابر ای کدام شب سریع تر است از روی اجابه
چنانکه اطوع از اطاعه ◦ ابن اثیر گفته قیاس آن آنست که از جاب باشد نه از اجاب
زیرا که اسم تفضیل از فعل ثلاثی مزید بنا کرده نمی شود که در چند حرف
که بطریق شذوذ آمده ◦ زمخشری گفته که تقدیر آن از جابت الدعوة است بوزن
فعلت بضم عین مانند طالت ای شد دعا مستجاب ◦ چنانکه در فقیر و شدید گفته اند
گویا از فقر و شد بالضم اشتقاق آنست اگرچه آن مستعمل نیست و نیز احتمال است
که مشتق باشد از جبت الارض ای قطع کردم آنرا پس برای امضی و انفذ است
مر دعوة را پس ای محل اجابة ◦ باید دانست که این حرف و امثال آن قیاس
است نزد سیبویه که نزد آن تفضیل و تعجب از مزید هم می آید چنانکه اعطی
لفارهة وما اعطاه للدراهم واولاه للمعروف ◦ و در حدیث است فهو لما سواها
اضیع و احتمال است که از باب ارسلنا الریاح لواقح باشد بطریق مجاز مجرد
بمعنی مزید مستعمل است ◦ جوائب اخبار طاریه که بقطع بلاد رسیده باشد

* وهل جاءكم جائبة خبر باضافت چنانکه از ثعلب مروی است ای طریقه خارقه * جوهری گفته ای خبری که قطع زمین کند از شهری بشهری * وجابة المدری ائبی است در جائبه بهمزه و آن آهوی که شاخ نوبر آورده باشد * اجابت الناقه دراز کردن خود را برای دوشیدن استجوبه واستجاب له بیك معنی است * وتجاوب القوم جواب داد بعضی مربعض را * حجدر آنراد رطیور استعمال کرده * شعر * ومما زادنی فاهتجت شوقا * غناء حمامتین تجاوبان * تجاوبتا بلحن اعجمی * علی غصنین من غرب وبان * ودر شتران واسپان وغیر آنها نیز مستعمل میشود * جابتان نام دوموضع است * ابو صخر گفته * بالجابتین فروضة الحزم * وجابان نام مردی است ودهی است از دهات واسط * واز انجاست ابوالغنائم محمد بن علی الجابانی * وشهریست در یمن * وتجوب قبیله ایست از حمیر * وابن ملجم از ایشان است * تجیب ابن کندبن ثور بضم تا وکسر جیم بطن است از بطون عرب * جوهری درین مقام گفته قال الکمیت * شعر * الا ان خیر الناس بعد ثلاثة * قتیل التجوبی الذی جاء من مصر * وآن از تحریف وخطاء اسناد خالی نیست چنانکه در فصل تا از باب البا گذشت ونام دختر ثوبان بن سلیم است * اجتیاب پوشیدن لباس * اجتاب فلان القمیص پوشید فلان پیراهن را وچاه کندن اجتاب البیر کند چاه را * وجبت القمیص اجوبه * واجیبه * وجوبته ای ساختم مراورا گریبان * لبید گفته * واجتاب اردیة القمیص اکمامها * وارض مجوبة برصیغهٔ مفعول از باب تفعیل زمینی که آنرا اندك باران رسیده باشد * وجائب العین شیر درنده * جواب بفتح وتشدید لقب مالك بن کعب الکلابی است * وجوبان بالضم قریه ایست از قریات مرو وآن معرب کوبان است * جهب * روی زشت وگران * ومجهب مانند منبر مرد کم حیا * اتاه جاهبا وجاهبة آمد آنرا علانیه وآشکارا * واین لغت را نصرذکر کرده است ولیث مهمل گذاشته * جیب * دو قلعه اند درمیان قدس ونابلس یکی را جیب فوقانی گویند ودیگر را جیب تحتانی * جیب گریبان وجیب القمیص گریبان پیراهن * بعضی گفته اند که همین جاست مقام ذکر آن زیرا که عین کلمهٔ آن یاست گویند جبت القمیص اجیبه وجیبته چنانکه اجوبه

وجريته • وهو ناصح الجيب اي مرد امين وصاف دل • جيب الارض مدخل زمين • وجمهرة بن حسين المصري الجبابي بالفتح والتشديد محدثي است

• فصل الحاء •

حوءب •

• الحوءب • بر وزن كوكب وادي فراخ و دلو كلان وسم ستور كه كشاده و پهن باشد مانند كاسه و حوض مطلقا يا نام حوض خاص است و موضعي است نزديك بصره • ابو زياد گفته كه حوءب از آبهاي قديمه جاهليت است • شاعر گفته • شعر • ماهي الا شربة بالحوءب • فصعدي من بعدها او صوبي • در حديث است قال النبي صلى الله عليه وآله وسلم لنسائه ليت شعري ايتكن صاحبة الجمل الادبب تخرج حتى تنبحها كلاب الحوءب • ابن الاثير گفته آن منزلي است درميان بصره و مكه نازل شد آنرا عايشه هرگاه متوجه شد بسوي بصره در وقعة جمل • وحوءب نيز نام دختر كلب بن وبره است • وحوءبة بزيادت ها كاسه بزرگ چوبين يا پوستين و دلو كلان و نيز غرارة ضخيمه چنانكه در عباب است • صغاني اين لغت را در مادة حرب ذكر كرده • وجوهري بحسب عادت خويش اتباع آن نموده وابن سيده بران متعقب شده • صاحب قاموس لهذا آنرا در ترجمة حأب اعني مهموز العين آورده • صاحب مشرف از روي انصاف تصريح كرده كه صواب آنست كه ابن سيده اختيارش نموده • زيرا كه همزه وقتيكه اول كلمه نباشد حكم نموده شود باصالت آن تا اينكه دليل بر زيادت آن قايم شود •

حب •

• حب • بالضم • وحباب وحب بكسر هردو • دوستي • وحباب بالضم دوستي وروداد • احببت فلانا واحببته فهو محبوب • واين خلاف قياس است موافق قياس محب است • واين قليل الاستعمال است • وحببته احبه از باب ضرب حبا بالضم وبالكسر كه بر سبيل قلت آمده • اين شاذ است زيرا كه از مضاعف نمي آيد يفعل بالكسر مگر كه شريك شود آنرا يفعل بضم وقتيكه متعدي باشد • وتحقيق آنست كه احبه فهو محب وهمچنين حببته فهو محبوب هردو صحيح است ومستعمل ليكن فعل از اول كثير الاستعمال است ومفعول از ثاني نه آنكه محبوب مفعول احب است • شاعر گفته • شعر • احب ابا مروان من

اجل تمرة * واعلم ان الرفق بالمرأ ارفق * دیگری گفته * شعر * ووالله لولا تمره ما حببته * ولا کان ادنی من عبید ومشرق * واحببته واستحببته بیك معنی است * حبیب بر وزن کریم * وحباب بالضم * وحب بالکسر * وحبة بالضم محبوب * ود رمونث تاء زیادت کرده شود * واحباب وحبان وحبوب وحببة جمع است * وحب بالضم نادراست یا اسم جمع است * وحبتك چیزی که دوست داری آنکه داده شود بتو یا آنکه باشد برای تو * وحبیب بمعنی محب نیز می آید * ابن الاعرابی حکایت کرده انا حبیبکم ای محبکم * وانشاد نموده * ورب حبیب ناصح غیر محبوب * وابن بری هم بآن تصریح نموده * حبائب جمع حبیبه است * واحباء جمع حبیب است * رقیاس آنست که جمع آن حباء باشد بر وزن شرفاء لیکن اجتماع مثلین را ثقیل ومستکره داشتند * وحبیب نام شی وپنج صحابی است بلکه زیاده ازان مانند * حبیب بن اسلم الخزرجی * حبیب بن اساف * حبیب بن الاسود * حبیب بن اسید الثقفی * حبیب بن بدیل بن ورقا بن تیم حبیب ابن مروان * حبیب ابن الحارث * حبیب بن حباشه * حبیب ابن خراش الحنظلی * حبیب بن حراش المصری * حبیب بن حماشة الاوشی * حبیب ابن ربیعة الثقفی * حبیب ابن ربیعة السلمی * حبیب ابن زید البیاضی * حبیب بن زید الانصاری المازنی * حبیب ابن زید الکندی * حبیب بن سباع * حبیب ابن عبد الله السلمی * حبیب بن سبعه * حبیب ابن سند ز * حبیب بن ضحاك الجمحی * حبیب بن ابو ضمره * حبیب بن عمرو القضاعی * حبیب ابن عمرو الثقفی * حبیب ابن عمر الحظمی * حبیب العنبری * حبیب بن فدیك السلامانی * حبیب الفهری * حبیب بن مخنف العابدی * حبیب بن مخنف عمری * حبیب بن ابی مرضه * حبیب ابن مروان المازنی * حبیب بن مسلمة القرشی الفهری * حبیب بن مسلمه اخو ربیعه * حبیب بن وهب ابو جمعه * حبیب ابن ابی الیسر الانصاری * ونام بسیاری از محدثین است و بتصغیر وتثقیل حبیب بن حبیب برادر حمزه زیات وحبیب بن حجر بصری راوی ثابت * وحبیب بن علی راوی زهری محدثانند * فایده بدانکه در نسخ

قامر من حبیب بن حنیف ابو حمزه واقع شده * درصواب حبیب است بجای حنیف واخو بجای ابو چنانکه از کلام ذهبی و ابن الحجر بلد ریافت رسیده * وحصرحبیب مصغرو تثقیل در ین ثلثة مذکوره نیز نمی توان شد که ابن حجر حبیب بن فهد بن عبد العزیز الثانی شیخ اسماعیلی * وحبیب ابن کعب بن یشکر وحبیب بن تمیم المجاشعی شاعر وغیر ایشان را زیاده کرده است * وحبیب بن النعمان بر صیغهٔ تصغیر بدون تثقیل نام تابعی است وآن غیر ابن النعمان اسدی است که از قبیلهٔ خزیمه است * اصمعی گفته قول عرب * وحبّ بفلان بمعنی ما أحبه الیّ است ای کدام چیز محبوب گردانید آنرا بسوی من * وفرا گفته که اصل آن حبب بفلان بضم با ست بعد از ان ساکن گردانیده ادغام نموده شد چنانکه ابن السکیت گفته در قول ساعده * شعر * هجرت غضوب وحبّ من یتجنب * وعدت عواد دون ولیک تشعب * که اصل آن حبب بود ضمهٔ با را نقل کرده بحاد دوربا را در با ادغام نمودند * وحببت الیه مانند کرم ای دوست آن شدم * واین را در کلام عرب نظیر نیست بجز دو حرف شررت ای شریر شدم ولببت ای لبیب شدم * وحبذا الامر حب در ان فعل ماضی است غیر منصرف * واصل آن حبب بز مذهب فراء وذا فاعل آنست وآن اسم مبهم است از اسماء اشارات هر دو باهم آمیخته بمنزلهٔ اسم واحد گردید * که رفع کند مابعد را وموضع آن رفع است بابتدا و الامر خبر آنست وجایز نیست که بدل گردانیده شود ذا زیرا که میگوئی حبذا المرأة واگر بدل می بود حبذت المرأة میگفتند * شاعر گفته * وحبذا نفحات من یمانیه * وبعضی گویند که ذا لازم شده است حب را وآن بمنزلهٔ مثل جاری شده * که تغیر پذیر نباشد * حبّ الیّ هذا الشیٔ حبا و همچنین حببه الیّ ای گردانید مرا نظر ریکه دوست می دارم آن چیز را * وحبابك ان تفعل کذا ای نهایت محبت وغایت کوشش تو آنکه کنی اینچنین * والقوم تحابوا ای دوست داشت بعض ایشان بعض را * تحبب اظهار دوستی کردن * تحبب فلان ای ظاهر گردانید حب را * محابهٔ مصادقت وراستی در دوستی * فلان تحاب فلانا ای یصادقه * تحابب باهم دوستی نمودن

هما تحابان ای باهم دوستی دارند * وحُبَیب بر صیغهٔ تصغیر * وحبیب مانند امیت * وحبیبه مانند سفینه * وحبیبه بروزن جهینه * وحبابه بروزن سحابه * وحباب بروزن سحاب * وحباب مانند عقاب * وحبه بالفتح * وحباحب نامهای مردمان میباشد * وحبان بالفتح وادی است در یمن * وحبان بن منقذ نام صحابی است * وحبان بن هلال السلمی * وحبان بن واسع بن حبان و سلمه بن حبان محدثان اند * وحبان بالکسر نام محله ایست در نیشاپور * وحبان بن الحکم السلمی وحبان بن بح الصدائی یا آن بفتح است * وحبان بن قیس یا آن بیاء تحتانیه * و همچنین حبان ابوعقیل الانصاری صحابهٔ رسول اند * وحبان بن موسی * وحبان بن عطیه * وحبان بن علی العنبری * وحبان بن الیسار محدثانند * وحبان بالضم ابن محمود بغدادی * ومحمد بن حبان بن بکر راویانند * ومحبه * ومحبوبه * ومحببه بروزن معظمه * وحبیبه نام مدینهٔ رسول صلی الله علیه و آله وسلم است که آنحضرت را صحاب آن دوست میداشتند آنرا * ومحبب بروزن مصدر نام مرداست * احب البعیر احبابا نشست بعد ازان برنخاست * جوهری گفته احباب در شتران مانند حران است در اسپان شاعر گفته * ضرب بعیر السوء اذ احبا * یا رسید اورا شکستگی یا بیماری پس نگذاشت جای خود را تا آنکه صحیح گشت یا جان داد * ثعلب گفته شتر در مانده را محب گویند و انشاد کرده * شعر * حبت نساء العالمین بالسبب * فهن بعد کلهن کالمحب * و بعضی گفته احباب به شدن از هر مرض * احب فلان به شد از بیماری که داشت * ابن سیده تصریح کرده که احباب باین معنی در انسان مستعمل نیست بلکه مختص بشتران است * احب الزرع در زراعت دانه افتاد و لایق خورش گشت * واستحبت کرش الماء ای نگاه داشت آب را و تا دیر تشنه ماند * گویند این نمیشود مگر نزدیک التقاء طرف جبهه و طالع شدن سهیل همراه آن هردو * حبه واحد حب است جمع حباب وحبوب * وحبان بالضم مانند تمره وتمران وآن قلیل است * وحبه بالضم محبت یقال نعم وحبة وکرامة * وخسته انگور و بتخفیف هم آمده و بالکسر تخمهای تره ها وگلها * وبعضی گفته روئیدنی است در گیاه

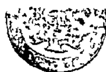
خرده و نزد بعضی دانه های مختلفه از هر چیز یا تخمهای گیاه یا تخمهای جمیع رویندگی
و واحد آن حبه است بالفتح چنانکه کسائی ذکر کرده یا آن تخمهای ابزاری که بی تخم
نروید و آنچه به تخم افشاندن پیدا شود پس آن بالفتح است و چیز خشک شکسته و درهم
افتاده چنانکه ابو زیاد گفته یا تره خشک چنانکه غیر آن تصریح نموده و حبة
القلب سویداء دل یا جان دل یا ثمرهٔ آن و آن چیزی است سیاه در دل و یقال
اصابت فلانة حبة قلبی ای آن زن فریفته کرد مرا و شعر و ترمیت غفلة عینه
عن شاة و فاصبت حبة قلبها و طحالها و و حبة نام زنی از عرب که منظور حنی
بر او عاشق شده بود پس بود که افسون میکرد مردمان را بطوریکه تعلیم میکرد آنرا
منظور را لجنی چنانکه ذکر کرده است ابن جنی و غیر آن و کسائی انشاد نموده
و شعر و اَعَیْنَیَّ سَاءَ الله مَنْ کَانَ سَرَّهُ و بُکَاؤُکُمَا وَمَنْ یُحِبُّ اَذَاکُمَا و ولو ان منظوراً وَحَبَّةَ
اَسْلَمَا و لِنَزْعِ الْقَذَی لَمْ یُبْرِئَا لِیْ قَذَاکُمَا و حُبَاب الماء و الرمل معظم آب و ریگ و طرفه
گفته و شعر و یَشُقُّ حَبَابَ الماءِ حَیْزُومُهَا بِهَا و کَمَا قَسَمَ التُّرْبَ الْمُفَائِلُ بِالْیَدِ و منه حدیث
علی علیه السلام طرت بعبابها و فزت بحبابها ای معظمها و همچنین حب الماء بفتحتین
و حبب الماء مانند عنب و و بعضی گفته موج آب که متلاطم باشد و و بعضی گفته
نقوش آب و خطهای موج یا چیزی که بر روی آب افتد مانند شیشه ها یا چهار چوب
که میسازند تا نهاده شود بر آن سبوی در دسته و کرامه چیزی که بآن پوشند سبو را
و از آن است حباب و کرامة چنانکه صاحب قاموس بدان تصریح نموده و حُبّ سبو
یا سبوی کلان ای خم آب و جمع احباب و حببة و حباب و و حب بالکسر گوشوارهٔ
یکدانه چنانکه در لسان است و و نزد بعضی مطلق گوشواره چنانکه ابن درید
گفته و از این معنی حباب بالکسر نیز آمده و و حباب بالضم مار و نام قبیله است
از بنی سلیم و نام ابی عمرو انصاری است و و جمع حبابه است که نام دانهٔ آبی است سیاه
رنگ و نیز نام شیطان است و جوهری گفته وجه تسمیه آنکه مار را هم شیطان گویند و ابن
الاثیر گفته آن نام شیطان است و اطلاق کرده شود بر مار نیز چنانکه مار را شیطان گویند پس آن
هر دو مشترک اند در میان هر دو و و بعضی گفتند که حباب نام ماری خاص است و ام حباب

کنیت دنیا ست * وحبا ب بر وزن سحاب نام مردی است وشبنم * ذر حدیث صفت اهل جنت است یصیرطعامهم الی رشح مثل حباب المسك بطریق تشبیه ومجاز واقع است واضافت بسوی آن برای اثبات بوی خوش است آنرا * ابن الاثیر گفته جایز است که تشبیه بحباب آب باشد * حباب بالکسر باهم دوستی کردن * تحبب دوست شدن تحبب الیه دوست شد بسوی آن * واول سیرابی گویند تحبب الحمار ای ممتلی شد از آب * یقال شرب فلان حتی تحبب ای خورد آب را تا آنکه شد شکم آن مانند خم آب * وحبابة السعدی بالضم شاعری است مشهور ازدزدان عرب بود * بدانکه حافظ ابن حجر این لفظ را بجیم تحقیق نموده است * وحبابه والبیه و ام حبابه بالفتح نام دو زنی است از تابعیات مشهوره اولی از امیرالمومنین علی ابن طالب علیه السلام روایت نموده و ثانیه از عایشه * ومقاتل بن حبان که برادر آنست از ان روایت کرده * حبانه زنی است استاذ ابی سلمة تبوذکی * وابوالقاسم عبدالله بن حبانه از سماعت کنندگان بغوی است * وحبانه بتشدید از اسمای زنان است * حبحب نام آبی است برای بنی جعده وجاری شدن آب مانند حبحبه * وحبحبه ضعیف شدن وروان کردن شتران ومشتعل کردن آتش وخربزهٔ شامی که اهل عراق آنرا رقی گویند براء مهمله وفرس هندی گویند * ودر عباب است که بعضی آنرا جوح گویند بفتح جیم * وحبحب جمع آنست * ودر محکم است حبحب نوعی از خربزه در لغت اهل یمن * حبحاب نام صحابی است وحبحاب ابن ابی الحبحاب راوی است از جعفر بن یرقان روایت نموده چنانکه بن حبان آنرا در ثقات ذکر کرده * وحبحاب نیز مردی کوتاه قامت وزشت شکل وبدخلق و نام سیف عمرو بن الطلی است و مرد لاغر بدن یا شتر همچنین مانند حبحب و حبحبی * وشعیب بن الحبحاب البصری تابعی است مشهور * وحباب بن المنذر بن الجموح بالضم * وحباب بن قیظی * وبعضی آنرا بجیم هم خوانده * وحباب بن زید بن تیم الاوسی صحابی است * وحباب بن جزء بن عمرو الانصاری * وحباب بن جبیر

• و حباب بن عمیره و حباب بن عبد الله بن ابی سلول و غیر ایشان صحابیاند •
و محنجب بالکسر مرد بدغذا • و جثت بها حجمة آورد م شترلاغر • و حباب
شتران سمک و تیر رفتار دکرد کان بحر داز مرد مان و بچه های شتران حم حجاب
است فسل لی کفته • شعر • وَکحی اذا اما اللیلُ حنّ • علی المُقرنة الحباحبُ •
و نام شهر یست • و حباحب بالضم کرمک شب تاب که آنرا ایراع کویند و این سخن
مشهور است • وابو طالب کفته حباحب طایری است درازترازذباب که در وقت
طیران کند در میان مغرب و عشا کرواشارۀ آتش است • ازهری کفته این معروف
است • نار الحباحب از آنجا است • و بعضی کفته نار الحباحب آتشی که بسبب
تصادم د رسنک ذره قوا پیدا شود • و نزد بعضی حباحب نام مردی است از قبیلۀ
محارب کال بخیل بود که بسبب خرف میهمانان آتش نیک نمی افروخت هیزم
باریک را آتش میداد تا دید • نشود پس مثل زده شد بآن در سستی حتی که آتش را
که بتصادم سمهای اسپان پیدا شود نیز نار الحباحب کویند • نابغه در ذکر سیوف
کفته • وَیُوقِدنَ بالصُّفَّاحِ نارَ الحَباحِبِ • کلبی کفته حباحب از بخلاء عرب است
روشن نمیکرد آتش را در شب و اکر روشن میکرد از اقتباس آن مانع شدی پس
هر آتش غیر نافع را نار الحباحب کویند مانند آتش سمهای اسپان • زمخشری کفته
از امثال عرب است • فلانٌ یفیض الی کلِّ صاحبٍ لایوقد الا نار الحباحب در محل
تکدر و عدم نفع زده میشود • و اکثر نار ابی الحباحب نیز کویند کمیت کفته
• شعر • یَرَی الراؤنَ کالشفرات منها • کنارِ ابی الحَباحِبِ والظُبینا • و زعم
ابن الاعرابی آنست که حباحب را و حباحب شناخته نمیشود و از عرب
مسموع نشده • لهذا بعضی کفته که آن مشتق است از حبحبه بمعنی ضعف
و سستی • جوهری کفته و اکثر این نار را حباحب نیز کویند کسعی کفته • شعر •
ما بالُ سَهمی یوقِدُ الحَباحِبا • قد کنتُ ارجو ان یکون صائبا • و ام حباحب بالضم
دابه ایست کوچک مانند ملخ • و ذوالحباحب لقب شخصی است • حبه حضراء لضم که آنرا
در فارسی خنجک کویند و حبّه سوداء شونیز • حبّه پاره از چیزی و وزنی است

معروف در ترکیب مکتب مذکور خواهد شد * وحبه ابن بعلبک بن الحجاج صحابی است * و بعضی گفته که نام آن حبه نیست بلکه عمرو است و آن از مؤلفة القلوب * و همچنین حبه بن حابس التمیمی نیز صحابی است * عاصم گفته که آن بباء موحده است * و بعضی گفته آن بتاء مثناة تحتانیه است و آن نزد ذهبی صحیح است * وحب بالفتح قلعه ایست در نواحی سبا * و کوهی است در حضرموت * حبّ المزن وحب الغمام وحب القر تگرگ * در حدیث صفت رسول است * یفترّ عن مثل حَبِّ الغمام * تشبیه داده دندان شریف را به تگرگ در صفا و بریق و سفیدی * گویند سهم حابّ و قتیکه کرد کاغذ نشانه افتد * حوابّ جمع آنست * حب الرجل ایستاده شد * حبّ بالضم هلاک کرده شد * وحَبّ بالفتح لقب احمد بن اسد المتوکلی البلخی است در سنه سه صد بوده چنانکه ابن حجر و ذهبی بدان تصریح نموده اند * و ابن سیده ذکر کرده که احمد بن الحسین السمرقندی بدو وجه ملقب است یکی حب بحای مهمله و باء موحدهٔ مشدده دوم خت بخاء معجمه و تاء مثناة فوقانیه * حَبَب بالتحریک وحِبَب مانند عنب باهم شدن دندان و چیزی که جاری باشد بران از آب مانند پاره های شیشه * ازهری گفته حَبَبُ الفم آنکه از سفیدی آب دهن بر دندان مانند حباب افتد * وحُبّی بالضم وتشدید والقصر نام زن است * هدبة بن الخشرم گفته * شعر * فما وجدت وَجْدی بها اُمّ واحد * ولا وَجْد حُبّی یا ابن اُمّ کلاب * در مثل است اسبق من حُبّی * و نام موضعی است * ام محبوب کنیت مار است * وحُبَیبه بصیغهٔ تصغیر نام قریه در یمامه * و ابراهیم بن حُبَیبه و ابن محمد بن حُبَیبه محدث اند و حبیبه بتصغیر و تخفیف موضعی است از نواحی بطیحه * وحبّة بن ابی حبة که راوی است از عاصم بن حمزه * وحبة بن مسلم صاحب ابن مسعود * وحبة بن جُوَیْن العُرَنی * وحبّة بن سلمه التابعی و ابو حبه بدری * و بعضی آنرا بنون خوانده و بعضی بیاء مثناة تحتانیه لیکن صحیح اول است چنانکه ذهبی گفته * و ابو حبة بن غزیّة الخزرجی و عبد السلام بن احمد بن حبه تغلبی و عبد الوهاب بن هبة الله بن ابی حبّة محدثانند * وحبّه بالکسر نام جماعتی است از ایشان است یعقوب بن حبه که راوی است از امام احمد بن حنبل

قال رأيته ترساً فلم يمل الثرى ذكره الصوري • وكويمل امرأة محبّ مانند امرأة محبّة • تحابب از باب تفاعل با هم دوست داشتن • محبّة دوستی • استحباب نیک داشتن چیزی • واستحبه علیه اختیار کرد آنرا بران ومنه قوله تعالی فاستحبوا العمی علی الهدی أحباب مانند اصحاب موضعی است در دیار بنی سلیم چنانکه در عباب است • ویاقوت تصریح نموده که نام بلد است • حبّویه بالفتح والتشدید لقب محمد بن اسحق رازی ونام جد حافظ ابی نصر وآن حسن بن محمد بن ابراهیم بن احمد بن علی بن حبّویه یونارتی است • وحبّاب بر وزن سحاب نام جماعتی است از ایشان است ابن صالح واسطی که شیخ طبرانی است • وابو بکر احمد بن ابراهیم بن حبّاب الحبّابی الخوارزمی که شیخ برقانی است محدثانند مشهور • حُبّابیه نام دو قریه است در مصر چنانکه صغانی در تکمله ذکر نموده ودر محکم وعباب نیست • وبطنان حبیب شهریست در شام • حبه بالضم محبوبه • حُبَب مانند صرد جمع آن • حترب • بر وزن جعفر مرد کوتاه قامت • حثربه • مانند دحرجه کدر شدن آب • وآمیختن آن با کل • حثرب الماء ای کدر شد • حثرب البیر کدر شد آب چاه وبا کل آمیخت • حثربه بالکسر لغتی است در حثرمه بمیم مقام بار آن نام دایره ایست در وسط لب بالای انسان چنانکه در تکمله است • حُثرب بر وزن برقع نام گیاهی که در زمین نرم روید • وبعضی گفته که آن تمی روید مگر در زمین سخت وآن سیاه رنگ باشد وشکوفه آن سفید وحثرب نیز آب غلیظ وچرک ودسومتی که در ته دیگ باقی ماند • حثلب • بالکسر در بعضی لغات دردی روغن زرد وروغن سیاه را گویند چنانکه در عباب است • حجب • بالسکون وحجاب بالکسر پنهان کردن • امرأة محجوبة پوشیده وپرده نشین • وهمچنین محجّبة از باب تفعیل • احتجب وتحجّب در پرده شد • حجبه منع کرد آنرا از در آمدن • حاجب دربان • حجبة بفتحتین وحُجّاب مانند طلاب جمع آن • حجابه بالکسر دربانی • حجاب بالکسر پرده • حجب بضمتین جمع آن مانند کُتُب وکتاب • وغیر آن در جمع نیامده • ومنقطع سنگستان را نیز حجاب گویند که از ریگ که نیز برآمده باشد از ریگ ودراز شده باشد مانند تود • وآنچه مرتفع وبلند باشد از کوه • وحجاب الشمس ضوء آفتاب

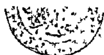
حترب •

حثرب •

حثلب •

حجب •

* غنوی گفته * شعر * اِذا ما غضبنا غضبةً مضريّةً * هتكنا حجابَ الشمسِ او مطرت دما *
یا گوشهٔ آن مانند حاجب الشمس * حواجب جمع آن * شاعر گفته * شعر * ترا ءت لنا
کالشمس تحت غمامة * بدا حاجبٌ منها وضنّت بحاجبٍ * ازهری گفته حاجب الشمس
قرنها و آن ناحیه ایست از قرص آن وقتیکه ابتدا کند در طلوع * و همچنین
حاجب القمر * حجاب افق را نیز گویند * و منه الحدیث حین توارت بالحجاب ای وقتیکه
غایب شد در افق و هرچیزی که حائل باشد درمیان دو چیز قوله تعالی ومن بیننا وبینك
حجاب ای حاجز فی الملة والدین * و هر مانع حاجب است و منه الاخوة یحجبون
الام عن الثلث * وحقیقت آن جسمی است حائل درمیان جسمین و اکثر مجاز در معانی
هم مستعمل میشود چنانچه گویند العجز حجابٌ بین الانسان ومراده و المعصیة حجابُ
بین العبد و ربه * و نیز گوشتی تنك پوشیده درمیان دو پهلو که حایل باشد ما بین حلق
وجگربند * و نام کوهی است نزد یك کوه قاف و منه قوله تعالی حتی توارت بالحجاب
چنانکه بعضی بدان تفسیر نموده * و حجاب نیز مردن در حالت شرك * در حدیث
ابی ذر است ان الله یغفر للعبد ما لم یقع الحجاب قیل یا رسول الله ما الحجاب قال
ان تموت النفس و هی مشركة * و حجب بفتحتین جای جاری شدن خون * و حجب
مانند کتف پشته * و حاجبان دو استخوان دو چشم با مو و گوشت * و بعضی گفته
موی که بالای استخوان روید و آنرا ابرو گویند * حواجب جمع آنست * و گاهی
کسره را اشباع نموده حواجیب بیا نیز خوانند * و کنارهٔ هر چیز عن الاصمعی انّ
امرأةً قدمت الی رجل خبزةً او قرصةً فجعل یاکل من وسطها فقالت کُل من حواجبها
ای از کنارهای آن * حاجب الشمس ناحیهٔ آفتاب * و حاجب الفیل بالاضافه نام
شاعریست * و حاجب بن یزید الانصاری * و حاجب بن زید بن تیم بن امیة الانصاری
و عطارد بن حاجب بن زرارة التمیمی صحابهٔ رسول اند * محجوب نابینا ذو الحاجبین قائد
فارسی است و آنرا ذو الحواجب نیز می گویند چنانکه از تکمله وغیر آن ثابت میشود
* حجبتان دو کنارهٔ سرین که مشرف باشد بر تهیگاه * و بعضی گفته دو طرف استخوان
بالای ران که مشرف باشد بر مراق شکم از جانب راست و چپ * و حجبة الفرس آنچه

مشرف باشد بر پوست شکم آن از هردو جانب ٭ وحجب بر وزن کریم نام موضعی است
٭ استحجبت فلانا ای دربان کرد انیدم آنرا وگویند احتجبت المرأة بیوم ای در
پرده شد زن از بلوغ روز وقتیکه بگذرد یک روز از سال نهم که سال بلوغ دایره نشینی
است یا آنکه زن حامله را گویند وقتیکه یکروز از ماه نهم بگذرد ٭ حجب مد رفلان تسلط
شد ٭ وحوبی را که بالای عتبة اهلی باشد نیز حاجب گویند چنانکه در تهذیب ازهری است
٭ الحدب ٭ بالتحریک برون آمدن پشت و فرو رفتن سینه و شکم گویند حدب فلان
مانند فرح واحدب مانند احمر واحدر دب بر نهاد سبای کوزه پشت شد ٭ وحدبه الله
کوزه پشت کردانید آنرا احدب الله راحدب وحدبب نیز در روایت سیبویه آمده ٭
مرد کوزه پشت ٭ حدباء مونث ٭ جمع حدب مانند احمر وحمره حدیباء ٭ تصغیر
حدباء ٭ دوحدیب قبیلة کانت لها ابنة حدیباء ٭ وحدب نیز فرود آمدن در زمین
نشیب ٭ حدب الموج پست شد موج دریا ٭ وحدب الرمل فرود آمد ریگ وزمین
درست و بلند ٭ ودر حدیث یاجوج وماجوج وهم من کل حدب ینسلون ای یظهرون
من غلیظ الارض ومرتفعها ٭ حداب جمع آن واز اینجاست بیت قصیده کعب بن زهیر
٭ شعر ٭ یوما تظل حداب الارض ترفعها ٭ من اللوامع تخلیط وترتیل ٭ حدباء سخت
وشدید ٭ آلة حدباء یعنی وجنازه بر آن محمول است شعر ذکر این قصیده ٭ شعر ٭
کل ابن انثی وان طالت سلامته ٭ یوما علی آلة حدباء محمول ٭ وبعضی گفته مراد آن
از آلة حالت است واز حدباء سخت وشدید ٭ وحدب نیز تلاطم آب در جاری شدن
٭ حدب الماء آنچه مرتفع باشد از امواج آن ٭ حدب الغدیر تحرک ماءه ٭ وحدب السیل
بلند شدن سیلاب ٭ ونیز نشانی که در پوست باشد ونام گیاهی است بعضی گفته که آن
گیاهی است که آنرا نصی گویند در لغت کلب چنانکه در عباب است ٭ گویند آن
یک گیاه است مادامیکه سبز باشد نصی گویند ووقتیکه سفید شود طریقه نامند
وبعد از خشک شدن آنرا اهل حرا نند ٭ ارض حدبة زمینی که این گیاه در آن بسیار
باشد وانچه بریزد از گیاهی که آنرا می گویند پس زیر وزبر شود ٭ حدب الشتاء
شدت موسم سرما گویند سنة حدباء ای شدیدة البرد ٭ احدیداب الرمل دراز

٭ حدب ٭

شدن ریك * حدب الامور کارهای دشوار حدباء واحد آن * احدب سرکی است
پوشیده در استخوان دست ونام کوهی است درمکه برای قبیلهٔ بنی فزاره * واحدب نیز
سختی وشدت * واحیدب بصیغهٔ تصغیر کوهی است در روم * وحدابیر بروزن
قطامیر سال خشکی وقحط ونیز نام موضعی است مبنی است وگاهی معرب هم آمده
وحدابیر مانند کتابیر موضعی است در حزن بنی یربوع * یوم الحدابیر روزی است
منسوب بآن وحدابیر نیز نام کوهی است در سراة * وحدیبیه بتصغیر و تخفیف
واکثر اهل حدیث بتشدید هم خوانده اند چاهی است قریب مکه بر راه جده یك
مرحله راه ازان از طرف مدینه ونام نهاده شد بآن دهی که آن چاه اندران است
یا بدرختی که حدباء نام داشت * در مصباح است که اهل حجاز آنرا بتخفیف
خوانند * و محمد بن یحیی گفته که غیر تخفیف جایز نیست * و آن از شافعی نیز
منقول است * سهیلی گفته تخفیف مشهور است نزدیك اهل عربیت * و نحاس
گفته سوال کردم من هرکه ملاقات کردم از ثقات اهل عربیت پس اختلاف
نکرد کسی در تخفیف آن * لهذا بعضی تصریح نموده که تثقیل از فصحای عرب
غیر مسموع است * و توجیه کرده شده است باینطور که بتثقیل نمیباشد مگر
در منسوب مانند اسکندریه که منسوب است باسکندر وحدیبیه نسبت دادن
معقول نیست و تشدید در غیر نسبت اگر هست قلیل وباوجود قلت موقوف
بر سماع است * وقیاس حدیبیه آنست که اصل آن حدباة باشد بالف الحاق پس
هرگاه تصغیر کرده شد الف یا مبدل گردید * وحدیباء بتصغیر ومد نام آبی است
برای بنی حدیبه * تحدب الرجل بالشیء متعلق شد بآن ولازم گرفت آنرا * متحدب
اینچنین مرد * تحدّب علیه عطوفت نمود برآن * در حدیث علی علیه السلام است
واحدبهم علی المسلمین ای اعطفهم واشفقهم * تحدیب المرأة علی الولد کنایه است
از شوهر نکردن * وحدِب بالکسر مانند تحدب است در هر دو معنی * حدبا آمدابه که
ظاهر ومنتشر شده باشد سرون های آن واستخوان پشت آن بسبب شدت لاغری وآنرا
حدبار براء مهمله نیز گویند * حدبدبی نام بازی است برای نبط که نام قومی است

که در سگستان میان دو عراق مسکن دارند • ابن سالم ابن دارد در شعر خود ابن رابع الفزاری گفته • شعر • حدثنی حدیدی یا صبیان • ان بنی فزارة بن ذبیان • قد طرقت ناقتهم بانسان • و عامه درین لفظ مکان باء ارلی نون و مکان ما ثانیه لام خوانند و آن خطاست چنانکه در صحاح مصرح است • حرب • در آن مونث است گویند وقعت الحرب بینهم و تمزقت الحرب علی ساق وقتیکه شدید شود • و مبرد و ابن الاعرابی گفته که گاهی مذکر هم می آید چنانکه درین • شعر • و اذا الحرب هفا عقابه • مرجم حرب یلتظی حرابه • ابن سید گفته که تانیث آن اعرف است و تذکیر باد ره • و تاویلش آنکه بمعنی قتال گرفته شود • و خلیل از عرب روایت کرده که تصغیر آن حریب است بدون هاء وقیاس آنکه حریبه بهاء می بود و ترک نمود • شد تاکه ملتبس نشود بتصغیر حربه • مازنی در وجه آن گفته که در اصل مصدر است • حروب جمع آنست • دار الحرب شهر های مشرکان که در میان ما و آنان صلح نباشد و شاید که اصطلاح شرعی و محاوره اسلامی باشد • حرب دشمن جنگ کننده • گویند انا حرب لمن حاربنی تذکیر و تانیث و جمع و افراد دران برابر است گویند امرءة حرب و قوم حرب • و بعضی گفته حرب جمع حارب است • رجل محرب و محراب مرد دلیر و سخت جنگ از صیغ مبالغه است • در حدیث علی است علیه السلام فابعث علیهم رجلا محربا معروفا بالحرب عارفا بها • ابن عباس گفته ما رایت محربا مثل علی علیه السلام • قوم محربة مردمان جنگ آورنده • حارب فلان فلانا محاربة و حرابا • تحارب القوم و احتربوا باهم جنگ کردند • حربه نیزه خرد • حراب بالکسر جمع مانند کامه و کلاب • ابن الاعرابی گفته حربه از اقسام رماح شمرده نمی شود و حربه نیز فساد دین گویند در حدیث است المحروب من حرب دینه • و حروب نام موضعی است در بلاد هذیل یا در شام و نام وزجمعه است • حربات جمع مانند جفنه و جفنات • و حربات بسکون را نیز آمده لیکن بطریق قلت و ندرت چنانکه ذو الرمه در رقصات گفته • حربه بالکسر هیأت جنگ • حربه یحربه حربا مانند طلب یطلب طلبا سلب کرد مال آنرا • و بگذاشت آنرا بی چیزی • قد حرب ماله

حربه

ای مسلوب باشد مال آن * محروب وحریب کسی که مال او کشیده شود * وحَرِبَی مانند قتلی وحُرباء مانند علماء جمع * حریبةُ الرجلِ مانند کریمه مال او که کشیده شده است یا مال او که بآن زندگانی نماید * حَرَبَ بالتحریك بغارت بردن مال * ومنه قولهم واویلاه وواحرباه * وبرای همین گفته شده که آن مشتق است از حَرَبَهٔ بمعنی سَلَبَه * ثعلب گفته هرگاهیکه حرب ابن امیّه وفات یافت گفتند واحرباه بالسکون بعد از ان نقل کردند او را پس گفتند واحرباه بالتحریك * ابن سیده گفته این توجیه خوش نمی آید مرا * حرب الرجل دیوانه شد از غصه و سخت غضب نمود * حرب بکسر راء مرد دیوانه وغضبناك منه اسدٌ حَرِبٌ وشجاعٌ حَرِبٌ * وقوم حربی در حدیث علی علیه السلام است انه کتب الی ابن عباس لما رایتُ العدوّ قد حَرِبَ ای غضب * تحریب در غضب آوردن * در حدیث ابن زبیر وقتیکه اهل شام کعبه را سوختند یرید ان یُحَرِّبهم و در ان جیم وهمزه هم مروی شده * ونیز در حدیث است ان الله قال لموسی اولیائی الذین اذا استحلّت محارمی غضبوا کمایغضب النمر اذا حُرِبَ * حَرَب بفتحتین در لغت یمانیه طلع را گویند * حَرَبة واحد آن * اَحْرَبَ النخلُ بار آورد درخت خرما * تحریب خورانیدن کسی را بار خرما که اول ظهور نموده باشد * حَرَبتُ فلاناً تحریباً ای خورانیدم آنرا طلع خرما * وتیز کردن حَرَّبَ السنان تیز کرد نوك نیزه را * حُرْبه بالضم ظرفی است مانند جوال وغراره * وبعضی گویند توشه دان که بان * محراب دریچه که بالای بام باشد * ومنه فخرج علی قومه من المحراب عند البعض * وصدر بیت * فراء گفته محاریب صدور مجالس وبزرگ ترین مواضع خانه وبلندترین آنها * در حدیث است انه بعث عروة بن مسعود قومَه بالطائف فاتاهم ودخل محراباً له فاشرف علیهم عند الفجر ثم اذن للصلوة * در حدیث است انه کان یکره المحاریبَ ای دوست نمیداشت نشستن صدر مجلس و بلند شدن بر مردمان * ومقام امام در مسجد وآن محراب مسجد است * محاریب بنی اسرائیل مساجد ایشان که می نشستند در انها ومجتمع می شدند برای نماز * ومنه فخرج علی قومه

من المحراب ای من المسجد ٭ ومحراب نیز جائی که پادشاه دران تنها نشیند بن دور شود از مردمان وآنرا شه نشین گویند ٭ وصاحب الیمن گفته ٭ شعر ٭ ربه محراب اذا جئتها ٭ لم القها حتی ارتقی سلما ٭ صغانی گفته ٭ ومنه محاریب غمدان والیمن ٭ وبعضی گفته محراب ازرگترین مجالس پادشاهان ٭ ابو عبیده ٭ محراب مقدم مجالس واشرف آنها گفته ٭ ومحراب نیز بیشهٔ شیران وگردن چهارپایه ٭ حرباء بالکسر میخ زره ٭ ونزد بعضی سر میخ درحلقهٔ زره ٭ جوهری گفته الحرباء مسامیر الدرع ٭ صواب آنکه صیغهٔ جمع نیاوردی چه حرباء مفرداست وحرابی جمع آنست لهذا ابن بری بران تعقب نموده شاید که حرباء درکلام آن محمول برجنس که اکثر در حکم جمع می باشد ٭ ویشت یا گوشت آن یا تیزی مهرهٔ پشت ٭ وحرباء نیز نوام جنین که دادهٔ ایست مشهور یا جانورك دیگراست مانند غظایه بدور روسری آفتاب دارد وسرش بگرمی آن رنگارنگ میگردد ٭ گویند تن خود را از تابش آفتاب بسرخود نگاهدارد ٭ حرباة مونث آن ٭ حرابی جمع ٭ ارض محربة زمینی که دران حرباء بسیار باشد ٭ وحرباء نیز زمین درشت چنانکه ثعلب حکایت نموده ٭ وابن سیده گفته حرباء براء مهمله درین معنی معروف است ٭ واحتمال است که هردو لغت بیك معنی اتفاق داشته باشد وحربی مانند سکری نام قریه ایست رشهریست از اعمال بغداد برد ومرحله ازان وحربیه نام محله ایست از محلات غربیهٔ بغداد ٭ بنا کرده ٭ ابو حرب بن عبد الله الطلحی معروف ابن رویدی لشکرکش منصور عباسی ٭ ووحشی بن حرب صحابی است از حبشیان مکه قتل کرد حمزه عم نبی را در جاهلیت ومسیلمهٔ کذاب را دراسلام ٭ در بخاری روایت دارد است کان یقول ارجوان یکون هذ ٭ بهذ ٭ ووحرب بن الحارث تابعی است ٭ وهمچنین حرب بن جعد نیز تابعی است از انس بن مالك روایت کرده ٭ وعلی ابن احمد ومعاویه اولاد حرب اند ٭ وحرب بن عبد الله بن عمرو الثقفی وحرب بن قیس یا ابن قبیصه بن مخارق الهلالی ٭ وحرب بن خالد وحرب بن الحسین الطحان ٭ وحرب بن شداد الیشکری ابو الخطاب البصری ٭ وحرب بن شریح ٭ وحرب بن زهیر ٭ وحرب بن یعلی بن میمون ٭ وحرب بن هلال

* وحرب بن ابی العالیه ابومعاذ البصری * وحرب بن صبیح بن میمون الاصغر ابو عبدالرحمن صاحب الاغمیة * وحرب بن میمون الاکبر ابوالخطاب الانصاری محدثانند وازینجامند فع شد آنکه بخاری ومسلم هردو آخرین را واحد کردانیده اند چنانکه حافظ ابن حجر وغیرآن تصریح نموده ونام نهادن بحرب مکروه است درشرع که درحدیث است سمّوا اولادکم اسماء الانبیاء واحسن الاسماء عبدالله وعبدالرحمن واصدقها حارث وهمام واقبحها حربٌ ومرة شاید این قبح وکراهت بجهت معنی جنگ وتلخی باشد * حارب نام موضعی است در شام از اعمال حوران چنانکه درعباب است * احربتهُ رهنمایی کردم او را برد شمن که غنیمت کند آنرا * واحربتُ الحربَ برانگیختم من جنگ را * تحریب ورغلانیدن وتیزکردانیدن * حربتُ فلاناً علی فلانٍ ورغلانیدم آن دو ابوان * حربتُ السنانَ تیزکردانیدم نوک نیزه را قال الشاعر * شعر * سیصبح فی شرح الرباب وراء ها * اذا فرغت القاسنان محرب * ومحرّب بفتح راء وتشدید آن ومتحرب شیر درنده نام نهاده شد بسبب جنگ آوری وشدت غضب آن * ومحارب نام قبیله ایست از فهر چنانکه درلسان است * وحربه نام موضعی است غیرمنصرف است * والحارث الحرّاب پادشاهی است از پادشاهان کنده * وعتیبة بن الحراب شاعراست * وحُرَب بن منطه مانند زفر در قبیله مذحج مرد یکانه است که بااین نام سوای آن کسی درعرب نام نهاده نشده * ذهبی از ابن حبیب نقل کرده که نام ننهند درعرب مگر بحرب بالفتح والسکون مگر حُرَب بن منطه که بضم اول وفتح ثانی است * واستدراک کرده است بران حافظ ابن حجر وغیرآن که درعرب نیز حرب بن قاسطة بن بهراء از قبیله قضاعه موجوداست چنانچه امیر بن ماکولا از آمدی نقل کرده پس حرب بن منطه یکانه نماند * باید دانست که شجاع بن سختکین الحرابی بالفتح محدثی است که ازیاقوت روایت کرده وقطیعی ازان روایت نموده * واحمد بن محمد الحرابی بالکسر محدثی است بغدادی از ثقفی روایت کرده واسمعیل ازان وصاحب قاموس این هردو را فوت کرده * واحرنبی الرجلُ احرنباءً مستعد غضب وشر باشد

• و همچنین است احرنبی الکلب والهره واین لفظ بغیر همزه مستعمل است • و گاهی همزه نیز باشد برسبیل ندرت چنانکه کسائی بدان تصریح نموده • جوهری گفته یاء آن برای الحاق با فعلال است • بعضی گفته احرنبی الرحل ای ابریشت دراز کشید وهودرپا بسوی آسمان بلند کرد • احرنبی المکان فراخ شد مکان • شیخ محرنب پیری که فراخ شده باشد جلد آن بربدن محرنبی شخصی که افتاده باشد بریکی از دو پهلو چنانکه در تهذیب ولسان وجز آن است • حرذب • دانه عشرق که گیاهی است نافع برای بواسیر تولید شیر کند وموها را سیاه کرداند دانۀ آن مانند دانۀ عدس باشد • و نام مردی چنانکه ابن دریدذکر کرده • حردبه حفت رطیس • وابوحردبه نام دزدی است از دزدان عرب • حزب • نوبت وارد شدن بر آب و طایفه الا ان حزب الله هم الغالبون وچیزی که شخصی بر نفس خود واجب کرداند و بران مواظبت کند ورد خود سازد در حدیث است • طرأ علی حزبی من القرآن فاحببته ان لا اخرج حتی اقضیه • در حدیث اوس بن حذیفه سألت اصحاب رسول الله کیف یحزبون القرآن • و سلاح در لغت هذیل چنانکه در محکم است • و در عباب مصرح است که هذیل سلاح را حزب نام نهند بطریق تشبیه و مجازه و جماعت مردم • و احزاب جمع آن کل حزب بما لدیهم فرحون ای هر طایفه برای خویش خرسند است • و احزاب جمعی از کفار که اجتماع نموده بودند بر جنگ نبی صلی الله علیه وآله وسلم و آن قریش و غطفان و بنو قریظه اند • وحزب الرجل لشکرمرد ویاران او که بر رای او باشند • احزاب جمع • و احزاب نیز قوم نوح و عاد و ثمود و آنانکه هلاک کرد ایشان را خدا بعد از انها • و بران محمول است قوله تعالی انی اخاف علیکم مثل یوم الاحزاب • حزبت القوم احزاب کردانیدم آنان را • در حدیث ابن زبیر است یرید ان یحزبهم • ابن الاثیر گفته ای یقویهم و یشد منهم او یجعلهم من حزبه او یجعلهم احزابا • و در بعضی روایت بجیم وراء مهمله نیز آمده • حازبته ای شدم من از حزب او • تحزبوا ای صاروا احزابا • حزبه الامر رسید آنرا در رنج انداخت وشدت کرد بران کار • و در ضغطه افکند آنرا • حزابه بالضم اسم است از آن • امر حازب وحزیب

کار سخت و دشوار * حزب جمع حازبه مصیبت و شدت * اصابته حوازب الدهر ای رسید آنرا شدت های مصیبت و غم زمان در حدیث است کان اذا حزبه امر صلی ای وقتیکه نازل شد بآن مهم و می ترسید آنرا در حدیث دعا ست اللهم انت عدتی ان حزبت * و در حدیث علی علیه السلام نزلت لی حزابة الامور و حوازب الخطوب * حزابی و حزابیه مرد و بتخفیف سطبر مائل بکوتاهی و یا دران برای الحاق است مانند فهامیه و علانیه از فهم و علن * هذلی گفته * شعر * واضحم حامی حرامیزه * حزابیة حیدی بالرحال * زنی در وصف فرج خود گفته * شعر * ان حری حزنبل حزابیه * اذا قعدت فوقه نبابیه * حزاب ما ننه حزابی رجل حزاب ای غلیظ قصیر * تاج لها بعدک حزاب و زا الوزء الشدید * و حزب و حزباءة زمین سخت و درشت * حزباء و حزابی جمع و اصل آن بتشدید است مانند صحاری * ابو حزابه و لید بن نهیک از اولاد بن ربیعه بن حنظله * و ثواب ابن حزابه صاحب ذکر است در میان محدثین * حزابه بالفتح محمد بن محمد بن احمد بن حزابه محدث است قبل سه صد و شصت سال در سمرقند رحلت نمود * حزوب بفتح حا و تشدید زا مانند تنور نامی است از نامهای عرب * و حزاب بالکسر خروس و گزر صحرائی و نوعی است از قطا * و ذات الحزاب بالکسر نام موضعی است * خزدب بالضم نام گیاهی است * حیزبون عجوز * بدانکه حیزبون در صحاح اینجا مذکور است و حزاب را هم صغانی و جوهری درین مقام مذکور ساختند * و صواب آنست که در ترجمهٔ حنزب ذکر کرده شود * زیرا که آن رباعی است و نونش اصلی * لهذا ابن سیده در آنجا آورده * و صاحب قاموس اگرچه احمد الابه تبعیت ایشان اینجا ذکر نموده لیکن تحقیقا آنجا آورد و بعد ازان تصریح نموده که این مقام ذکر آنست * حسب * و حسبان بالضم * و حسبان و حساب و حسبة و حسابه هر چهار بکسر شمار کردن ابن الاعرابی انشاد نمود * شعر * یا جمل اسقاک بلا حسابه * سقیا ملیک حسن الربابه * قتلتی بالدل والخلابه * ای بیحساب و اندازه و حسن * رفع و نصب و جر هر سه آمده * حسبته شمار کردم آنرا فهو محسوب ای معدود * حساب شمار و جمع احسبه مانند شهاب

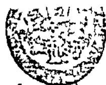
راشیمه ٭ رجلٌ حاسبٌ مرد حساب کنند ٭٭ حسب جمع آن ٭ حَسَب با لتحریک
٭ هی درقدره کریمه الاحر بحَسَب ما عملت ای بقدره ٭٭ وگاهی برای ضرورت شعر
بسکون هم آمده ٭ المثوبة علی حَسْب المصیبة ای علی قدرها ٭ کسائی گفته یقال
ما ادری ما حسب حدیثك ای ما قدره ٭ حسب نیز آنچه شمارکنی آنرا از مفاخر
پدران خود ٭ ونیز دین ومال وشرف ٭ ابن السکیت گفته حسب وکرم می باشد
درمرد اگرچه نباشد مراورا پدران باشرف وبزرکی ٭ ونیز گفته مجد وشرف نمی باشد
مکر بپدران ومال بمنزلهٔ شرف نفس با پدران است ٭ درحدیث است حسب المرء
دینه وخلقه ٭ ودرحدیث دیکر است تنکح المرأة لمالها وحسبها ونسبها ودینها
٭ کویند حسب اینجا کار نیك است ٭ ودر بعض احادیث است حَسَب الرجل
نقاوة ثوبه یعنی مرد توقیر کرده شود ملباس زیرا که دلیل ثروت وغنا است ٭٭ در
درکتاب غریب الحدیث گفته حسب الرجل الفعال الحسن له ولآبائه ٭ متلمس
گفته ٭ شعر ٭ ومن کان ذا نسب کریم ولم یکن ٭ له حسبٌ کان اللئیم المذمما ٭ پس
درمیان حسب ونسب تفریق کرده پس کردانید نسب شخص را عبارت از بیان
صفات پدران آن وحسب را عبارت از شمار کمالات نفس آن مانند شجاعت
وحسن خلق ٭ وازهری نیز صحت آن حکم نمود ٭ قد حسبَ الرجل یحسب حسابة
مانند حطب حطابة وحسبًا بالتحریك فهو حسیبٌ وقوم حسباء ٭ ثعلب انشاد نموده
٭ ورب حسیب الاصل غیر حسیب ٭ ای اکثر اولاد نمکان بد می باشد ٭ حسبك درهم
ای کفاك شیء ٭ حساب ای کاف ٭ عطاء حسابا بخشش کافی ٭ واحسبته من کل شیء ای
بخشیدم اوراازهرچیزتا اینکه کفت حسبی ٭ وهمچنین حسّبتهُ از باب تفعیل ٭ رجلٌ
حسبك من رجل ای کفایت میکند ترا ازدیکر واحد وتثنیه وجمع دران برابراست ٭ رجل
حسبك ورجلان حسبك ورجال حسبك وجمع کرده نمی شود زیرا که موضع
موضع مصدر است صفت نکره است زیرا که درتاویل جمله است ٭ ودرصورت
معرفه چنانکه کویند هذا عبد الله حسبك من رجل ٭ پس آن منصوب است
برحالیه ٭ وگاهی بقطع اضافت هم مستعمل میشود کویند رایت زیدا حسب

یافتی * مراد حسبی یا حسبك است زیراکه اضافت مضمر است چنانکه در جاءنی
زید لیس غیر مراد لیس غیره است * اگر اضافت مضمر نبودی تنوین با ن
لاحق گشتی * حسبك الله ای انتقام بگیرد خدا از تو * وکفی بالله حسیبا حرف
جر زائد است ای کفایت کند درحالیکه کافی است یا حساب کننده * وحسیب
نیز از اسماء باری است و آن فعیل بمعنی مفعل است * درحدیث است تحسبك
ان تصوم من کل شهر ثلاثا ای یکفیك از احساب است * وابن الاثیر گفته اگر
بحسبك بموحده مقام مثناة خوانده شود نیز وجهی دارد از قبیل بحسبك قول
السوء خواهد شد بزیادت با * حساب مانند کتاب جماعت کثیر از
مردمان * گویند اتانی حساب الناس ای جماعة کثیرة منهم * واین لغت
هذیل است * ونیز حساب بسیاری از هرچیزی که باشد * ومنه ابل محسبة شترانیکه
پیه وگوشت بسیار داشته باشند * عباد بن حسیب بتصغیر ابوالحسناء
اخباری است * حسبان بالضم حساب قال الله تعالی الشمس والقمر بحسبان ای
بحساب * اخفش گفته * حسبان جمع حساب است مانند شهاب وشهبان * ونیز
عذاب و بلا * حدیث یحیی ابن یعمر است کان اذا هبت الریح یقول لا تجعلها
حسبانا ای عذابا * قوله تعالی او یرسل علیها حسبانا ای عذابا و آتشهم
تفسیر کرده میشود و شر وغبار وملخ ابو زیاد کلابی گفته * اصاب الارض
حسبان ای جراد * ونیز تیرهای خورد که بکمان فارسی مختص باشد * حسبانة
بتا واحد آن * ابن درید گفته آن مولد است و بالش خورد وهمچنین است
محسبة بالکسر گویند حسبته بالش کردم آنرا شاعر گفته * لثویت غیر محسب * ای
غیر موسد یعنی غیر مکرم و مورچهٔ خرد و صاعقه و ابرو بد هضمی و محمد بن ابراهیم بن
حمدویه الحسّاب بالفتح والتشدید و محمد بن عبید بن حساب بالکسر والتخفیف
محدثانند * حسبة اجر و اسمی است از احتساب مانند عدة از اعتداد * جمع آن حسب
بروزن عنب و نیز کفایت و تدبیر و انجام کار گویند هو حسن الحسبة ای حسن الکفایة
والتدبیر * و آن از احتساب الاجر نیست زیراکه احتساب اجر کاری است مختص

بحدا چنانکه در مصباح است • وابو حسنه سالم الشامی ثانی است • احسب شتریکه
دران سپیدی و سرخی باشد • ازینجا گویند احسب المعیر احسبا • و نیز مردی
که در موی سر آن شقرة باشد ای سفیدی ماییل بسرخی شاعر گفته • شعر • ایا هنز
لا تنکحی بُوهَه • علیه عَقیقَتهُ اَحْسَبَاه • و کسی که سفید شود جلد آن بسبب بیاری
پس فاسد گردد موی آن پس سپید و سرخ باشد • ازهری از لیث روایت نموده •
احسب مردی که بیاری برص داشته باشد • و اسم از هر یك حُسنه است بالضم
و محسَبه بفتح السین و محسِبه بکسر آن • و حِسبان بالکسر گمان کردن • حسبه کذا
ای ظننه مانند نعم ینعم است • در لغت ضعیف گویند حسبته صالحا احسَبُه بالفتح
ای ظننته • و نیز گویند احسِبه بالکسر و آن شاذ است زیرا که هر فعل که ماضی آن
مکسور العین باشد مضارع آن مفتوح العین باشد مانند علم یعلم مگر چهار حرف که بطریق
ندرت مستعمل شده • حَسِب یحسِبُ و یبس ییبس و یئس ییئس و نعم ینعم که ازینجمله از هالم
بالکسر و بالفتح آمده • و از معتل اینجه ماضی و مستقبل آن هر دو بالکسر آمده است
وَمِق یمق و وَثِق یثق و وَرِع یرع و وَرِم یرم و وَرِث یرث و وَرِی الزند یَرِی و وَلِی یلی
گویند ما کان فی حسبانی کذا ای نمود در گمان من این چنین • ما کان فی حسابی بجای
آن روا نیست • در مصباح است حسبتُ زیدا قائما احسَبُه از باب تعب در لغت
جمیع عرب مگر بنی کنانه که کسره میدهند مضارع را با وجود کسرهٔ ماضی • و حِسْبه
بالکسره و تحسب دفن کردن مرده • در سکها چنانکه لیث حکایت نموده • و از
فارس و ازهری مران انکار کرده • و نزد بعضی دفن کردن میت در حالیکه کفن
پوشانیده شده باشد یا بالش زیر سر مرده نهادن • حسّبت المیت تحسیبا بر بالش
نشاندم مرده را • و منه قوله • غداة ثوی فی الترب غیر مُحَسَّبِ • ای غیر موسد
و تحسب الرجل ای توسّد • و حسّبتُ فلانا تحسیبا ای حورانیدم و نوشانیدم آنرا
تا آنکه سیر و سیراب شد • و همچنین احسبتُه • ام العباس گفته شعره • و نُقفی و َلید الحی
ان کان جایعا • و نُحسبه ان کان لیس بجائع • تحسب دلیل دریافت شدن و طلب کردن
و کوشش نمودن را آزمایش کردن و تحسس خبر کردن تحسبت الخبر ای استخبرت

شاعر گفته * شعر * تحسب هوّاسٌ و ایقن اننی * بها مفتدٍ من واحد لا اُغامره * ای طلب نمود شیر درنده ناقهٔ مرا و بیقین دانست که من بدبستیکه خواهم گذاشت آنرا برای آن وقتال نخواهم کرد آنرا * در حدیث اذان است * کانوا یجتمعون فیتحسّبون الصلوة ای یتعرفون ویتطلبون وقتها ویتوقعونها * احتساب انکار کردن برکسی واحتسبت علی فلان ای انکار کردم بران کار بد را * ومحتسب البلد ازان است محتسب البلد بجای آن نباید گفت چنانکه در لسان است * وگویند احتسب فلان ابنا او بنتا وقتیکه کبیر السن بمیرد واگر صغیر السن بمیرد گویند افترطه * در حدیث من مات له ولد فاحتسبه ای احتسب الاجر لصبره علی مصیبته * احتسب بکذا اجرا عند الله ای اعتداد نمود بآن وخالصا لوجه الله نیت کرد * ومنه من صام رمضان ایمانا واحتسابا غفر له ماتقدّم من ذنبه * احتسب فلانا آزمایش کرد انچه نزد آن بود * النساء یحتسبن ماعند الرجال لهن ای یختبرن * واحتساب * باز ماندن ومنتهی شدن احساب راضی کردانیدن * احسبه ای ارضاه واعطاه مایرضیه واکثار کردن در عطا * یقال اعطی فاحسب ای ثم اکثر * ومنه استعطانی فاحسبته ای اکثرت له * حشب * جامهٔ سطبر * حوشب خرگوش یا خرگوش نر چنانکه در محکم است * وهمچنین روباه یار وباه نر و بچهٔ کو و اسپ لاغر یا اسپی که هر دو پهلوی آن بزرگ ومنتفخ شده باشد یا اسپ کلان شکم از قبیلهٔ اضداد است و برای مونث حوشبه بزیادت ها گویند * شاعر گفته * شعر * وتجرّ مجریة لها لحمی الی اجرحواشب * و پیوند دست ستور و استخوانی است در باطن سم ستور میان پی وساق یا دست ستور یا آن استخوانی است خرد مانند سلامی میان سوساق و دست ومقام سم یا استخوان بند دست * شاعر گفته * شعر * فی رسغٍ لایتشکی الحوشبا * مستبطنا مع الصمیم عصبا * ونامی است از نامهای عرب و جماعتی از مردمان * بکری گفته اصل آن منتفخ است استعاره نموده شده برای جماعت کثیر و همچنین حوشبه بزیادت ها * وحوشب نیز نام مخلافی است از مخالیف یمن * صغانی گفته اضافت کرده شود بسوی حوشب که نام مرد است گویند مخلاف حوشب * شهر بن حوشب الاشعری الشامی * وخلف

بن حوشب الکوفی • وعوام بن حوشب بن یزید الشیبانی از مشاهیر محدثانند • وهمچنین حوشب بن عقیل بن وهبه البصری وحوشب ابو البشر ابن مسلم الثقفی وغیر ایشان • احتشب القوم احتشابا مجتمع شدند او ای دوقوع حادثه ومهمی • احشاب از باب افعال در غضب آوردن کسی را • احشبنی فلان ای در غضب آوردمرا • حصبه • بالفتح وسکون صاد وتحریک آن وکافی کسر آن هم می آید آبله که در خارش تو بر ظاهر بدن افتد • حُصِبَ الرجل فهو محصوب بر صیغهٔ ماضی مجهول • وکافی حَصِب مانند سمع آمده • وحُصِّبَ از باب تفعیل بر صیغهٔ مجهول فهو مُحَصَّبٌ • در حدیث مسروق است انیسا عمد الله فی مجذرین ومحصّبین ای کسانیکه به بیماری جذری وحصبه مبتلا بودند • وحصب بتحریک • وحصب بسکون • وحصباء به سنگ • وحصبه بسکون واصل آنست • وبتحریک نادر است • وحصب بالتحریک هیمه • وهرانچه در آتش اندا خته شود آنرا حصب میگویند • ابو عبید • در تفسیر قوله تعالی حَصَبُ جهنم کلما القیته فی النار فقد حصبتها به • وبعضی گفته که هیمه را حصب نمی گویند تا آنکه افروخته شود • حَصَبَ النارَ بالحَصَبِ اضرمها • حصباء بالمد سنگ ریزها • حَصَبَه بالتحریک واحد آن مانند قصبه وقصباء • در حدیث کوثر است فاخرج من حصبائه فاذا یاقوت احمر ای آن سنگ ریزه که در قعر آن باشد • ارض حصِبَةٌ بکسر صاد ومحصبة بالفتح زمینی که سنگ ریزهادران بسیار باشد • حصبت فلانا ای انداختم بران سنگ ریزها • در حدیث است انه رای رجلین یتحدثان والامام یخطب فحصبهما ای زد آن هر دو را بسنگ • تحاصبوا باهم سنگ انداختند • در حدیث حسن انهم تحاصبوا من المسجد حتی ما ابصر ادیم السماء ای ترامو ابالحصباء • حصبت المکان بتخفیف گستردم سنگ ریزهادران مکان • وهمچنین است حصّبته بالتشدید مگر آن متضمن مبالغه است • مکان محصّب اسم مفعول است ازان • ومنه تحصیب المسجد ای انداختن سنگ ریزه ها در مسجد • در حدیث است انه حَصَّب المسجد وقال هو اغفر للنخامة • ای استر للبصقة اذا وقعت فیه • حصب الرجل عن صاحبه اعراض کرد ازان ودرگذران بگریخت • احصاب

حصب

برا لگیختن سنگ ریزه هارا درتک وتاز * گویند احصب الفرس * لحیانی گفته استعمال
آن در هر دابهٔ درست است اسپ باشد یا غیر آن * لیلة الحَصبة بالفتح شبی
که بعد ایام تشریق باشد * محصّب بلندی کوهی است که مخرج آن بسوی ابطح است
درمیان مکه ومنا * تحصیب نازل شدن دران مکان واقامت کردن * در حدیث
است قال لخزیمة حَصِّبوا ای اقیموا بالمحصب * وخوابیدن در محصّب قریب
یکساعت وقت بیرون آمدن ازمکه * در حدیث الیس التحصیب بشیء همین خواب
ونزول دران مراد است کان النبی صلی الله علیه وآله وسلم ینزله من غیران یسنّه فمن
شاء حَصّب ومن شاء لم یحصّب * ومُحصّب نیز موضع رمی جمارا ست ورمی نام نهاده شد
بآن بسبب بودن سنگریزه ها دران * وحصاب بالکسر نیز همین موضع است * حاصب باد
سخت که سنگریزه هارا برانگیزد * وهمچنین است حَصِبهٔ لبید گفته * شعر * جرّت علیها
ان خوت من اهلها * اذیالها کل عَصُوف حَصِبه * ونیز آنچه پراکنده شود از پاره های
برف یا ژاله ونیز ابری که بیفشد ازد آن هر دو را وعذاب * در حدیث علی
علیه لسلام است قال للخوارج صابکم حاصبٌ ای عذاب من الله * حصب با لتحریک
وسکون هر دیده شده برگشتن چله از کمان * وحصبه ابن حصبه تابعی است * حدیث
آن در مسند احمد مروی است * وصاحب قاموس اگر برین امر اطلاع داشتی بجای
اسم تابعی گفتی چنانکه عادت آنست * وحصب مانند کتف شیری که بسبب سردی
مسکه ازان بیرون آورده نشود * وحُصَیب مانند زُبیر موضعی است در یمن نزدیک
زبید که زنان انجا در حسن وجمال بر ماسوای خویش فوقیت دارند * مثل مشهور
اذا دخلت الحصیب فهرول * ای اگر داخل شوی در حصیب پس بگریز وزود
بیرون شو ازان که در دام بلای عشق پابند نشوی * یحصب بهرسه حرکت صاد
قبیله ایست از یمن * وبعضی گفته قبیله ایست از حمیر * وابن السمعانی در انساب
بآن یقین کرده است * وازان است علاء بن عتبة الیحصبی * جوهری گفته وقتیکه
نسبت کنی به یحصب کوئی بفتح صاد فقط مانند تغلب که نسبت آن تغلبی بفتح لام *
وصاحب عباب نیز دران اتباع جوهری نموده جائیکه گفته * یحصب بکسر صاد

قبیله ایست از یمن و تسجب بفتح صاد است برای دفع وحشت پی در پی آمدن
کسرهای چند ٭ صاحب قاموس تحقیق نموده که یحصب بهر سه حرکت است زیرا نسبت
آن نیز بهر سه حرکت است ٭ ابن الاثیر از ابن سمعانی یحصبی بکسر صاد وبضم آن
روایت کرده ٭ و گفته که صحیح فتح آنست زیرا که یحصب بالکسر است بعد
نسبت فتح داده شد مانند تغلبی ویثربی ٭ یَحْصِب مانند یضرب قلعه ایست در اندلس
ازانست سعد بن مقورن بن عفان الیحصبی و نابغه بن ابراهیم بن الواحد هر دو
محدث اند ٭ و بریدة بن الحصیب بصیغهٔ تصغیر صحابی است و محمد بن الحصیب
نبیرهٔ آنست ٭ تحصّب الحمام بیرون رفت کبوتر بسوی صحرا برای طلب دانه
٭ وحصت فی الارض رفت در زمین چنانکه در عباب است ٭ جاء فی حاصّ
من الرجال ای عدد کثیر منهم کما فی التهذیب ٭ حضربة ٭ تمکی و بحیلی ذکر
کرده است آنرا ابن عباد ٭ حضلب ٭ بالکسر خاک ٭ وازانست حدیث ابن
عباس ارض الجنة مسلوقة وحضلبها الصوار چنانکه خطابی ذکر کرده ٭ ٭ حضب ٭
بکسر وگاهی مضموم هم آمده ٭ آواز کمان احضاب جمع ٭ وحضب بالفتح وبکسر
هم آمده مار یا نر از آن که ضخیم باشد یا مار سپید یا مار ناریک ابو سعید گفته
آن بضاد معجمه است و برای ٭ رو به انشاد کرده ٭ ٭ وقد تطوّیت انطواء الحِضْبِ
٭ زد ر لغت حشیه بظاء معجمه است چنانچه در غریب القرآن صراح است
٭ وحضب بالکسر پهنای کوه وجانب آن ٭ وحضب بالفتح تافتن رسن تا که بیفتد
زداخل شدن رسن درمیان قعر و چرخ چاه ٭ حضبت البکرة تمام رسن را گرفت
چرخ از باب سمع ٭ رشتاب گرفتن دام پرنده ٭ را رقتیکه دانه چینند ٭ وحضب
بالتحریک وگاهی بسکون هم آمده لغت است در حَصَب ٭ وازینجاست قرأت
ابن عباس که حضب جهنم بضاد معجمه خوانده ٭ فراء گفته حصب اراده کرده
وذکر نموده که حضب در لغت اهل یمن هیزم را گویند ٭ حضب النار یحضبها
بلند کرد آتش را یا انداخت بر ان هیزم را و همچنین احضب از باب افعال ٭
٭ مِحْضَب ابرزن منیر آتش کاو ٭ شعر ٭ فلا تک فی حربنا مِحْضَبا لتجعل قومک شتّی شعوبا ٭

٭ حضرب ٭
٭ حضلب ٭
٭ حضب ٭

رتابة که بران کوشت بریان کنند* واحضب الرجل ردکرد رسن را از چرخ بسوی مجرای آن تحضّب الرجل کرفت زاه درشت و نزدیک راه حضربه* بستن رسن و سخت تافتن آن * فلان حضرب حبله و وتره نیك بست و سخت تافت رسن و چله را * وَتَرٌ مُحَضرَبٌ بضم اول و سکون ثالث و فتح رابع چلهٔ سخت تافته * و نیز محضرب انچه مملو و پر کرده شود * حطب * چیزی که مهیا کرده شود از درخت برای سوختن یعنی هیزم * حطَبَ فلان مانند ضرب ای جمع نمود هیزم * و همچنین احتطب * وحَطَب فلان جمع کرد هیزم را برای آن یا بیاورد برای آن هیزم * قال الراجز * شعر * حَبَّ جَزُورٌ وَاذا اباع بَكَى * لا حَطَبَ القومَ ولا القَومَ سَقَا * حَطّاب هیزم فروش * حَطّابه جمع کنند کان هیزم * ارض حطیبهٌ زمینی که هیمه دران بسیار باشد * ومکانٌ حطیبٌ همچنین است * وقد حطب و احطب بسیار شد هیزم آن * حاطب اللیل آنکه غلط کند در کلام و جمع کند درمیان صحیح وسقیم چنانکه جمع کنند ة هیزم در شب جمع کند هیزم جید و ردّی را زیرا که نمی بیند انچه جمع کند درمیان رسن خویش * ازهری کفته تشبیه داده شد شخصی که هلاك کند خود را بزبان یا آنکه جمع کند هیزم را در شب زیرا که اکثر دست آن بر مار و کژدم واقع میشود پس کزیده کردد * احتطب البعیر چرید هیزمهای بازیك را * حَطّاب شتری قوی که هیزم باریك را چرا کند * حِطاب بالکسر مانند کتاب بریده شدن درخت انکور تا اینکه منتهی شود بسوی حد جاری شدن آب دران ودر ینصورت مصدر است * وابن شمیل کفته انکور هر سال قطع کرده شود از بالای آن چیزی و آنچیز را حطّاب کویند * حَطَبتُ العنبَ قطع کردم چیزی را از بالای آن * واستحطَبَ العنبُ سزاوار و محتاج قطع و بریدن کشت * واحطب الکرم رسید وقت حطب کردن انکور * محطب بالکسر داسی که بدان قطع کنند انکور را حطب سخن چینی کردن * حطَبَ فلان بفلان سعایت کرد در حق آن * ومنه قوله تعالی حمّالة الحَطَب * احطب مرد سخت لاغر * و همچنین حَطِب مانند کتف رمرد شامت زده و بدبخت * حطباء تانیث آن است * حطب فی حبلهم یحطب یاری

کردارشان راه حَطُوبه بالفتح بشتاره هیزم ٭ وحاطب بن ابی البلتعه صحابی است حازم برد
بُرد رجنگ بدر و مابود آن حاضر دزمثل است صفقة لم یشهدها حازم ٭ وحویطب بن عبد
العزی بن ابی قیس العامری نیز صحابی است روز فتح اسلام آورده بوده ٭ وحَطّاب بن حنین
بالفتح والتشدید فارس است ٭ وحَطّاب بن الحارث صحابی است که بابرادر خود حاطب
بسوی حبشه هجرت نمود ٭ و در راه انتقال کرده ٭ وبعضی گفته که آن بخاء معجمه است
مگر اول اصح است ٭ وعبد بن الحَطّاب پسر آنست ٭ ویوسف بن حَطّاب شیخ شبابه
٭ وعبد السید بن عتاب الحطاب مقری عراق ٭ وعبد الله بن میمون الحطاب شیخ
امام احمد حنبل ٭ وابو عبد الله بن الحطاب الرازی صاحب مشیخه ومداسیات
محدثانند مشهور ٭ واحتطب علیه فی الامر ردیف او گشت در ان کاره احتطابُ
المطرِ بسیار شدن باران تا اینکه بیخ درختها را برکند ٭ ناقه حاطبة بکسر طا شتر ماده
که خارهای خشک بخورده ٭ و بنو حاطبه بطنی است از عرب ٭ وحطیب مانند
امیر وادی است در یمن ٭ وحیطوب بر وزن خیشوم نام موضعی است چنانکه
ابن درید ذکر کرده ٭ حطوبه ٭ نیکی ٭ حظب ٭ وحُظُوب فربه شدن و پرشکم گشتن
حظب از باب ضرب و مانند فرح ونصر فربه و پرشکم گشت ٭ حاظِب فربه و پرشکم
٭ وهمچنین احظأبّ الرجل فهو محظئبّ مانند اطمأن فهو مطمئن ٭ وحظب مانند
کتف وحُظُب بضمتین وتشدید کوتاه بزرگ شکم ٭ ومونث بزیادت ها آید گویند املا
محظب ای بخور و بنوش بار بار فربه خواهی شد ٭ وحُظُب بضمتین وتشدید مرد
درشت وسطبر وسخت وبخیل وتنگ خلق ٭ وتر حظب چله سطبر وسخت ودرشت
٭ وحظب بکسر اول وفتح ثانی وتشدید ثالث مرد زود خشم همچنین حِظَبّة ٭ رحل
حظبة مرد سریع الغضب وبد خلق ٭ محظاب مُحظَئِب پشت یا بدن ٭ وبعضی گفته
رگی است در پشت و نزد بعضی صلب مرد است و همچنین است حِظِبّی ٭ حنظب
مانند قمقد ملخ نر و سرگین گردان نر ٭ و نزد بعضی نوعی است مخصوص از ان که دراز
باشد یا دابه دیگر است مثل آن ٭ و همچنین حنظب وحنظبا بالقصر وحنظباء بالمد
٭ فی العباب الحُنظُب بضم الحاء والفتح منوی الحجار ٭ وفی التکملة حظبی من الاعلام

٭ حطوبه ٭
٭ حظب ٭

* ازهری گفته از امثال عرب است اشدد حظبی قوسک ای اشدد یا حظبی
زده شود در وقت سامان کردن برای کاری و مستعد شدن بر آن * و حنظوب مانند
زنبور زن ضخیم و بدخلق و بی خیر * و حنظاب بالکسر مرد کوتاه قامت و سخت
طبیعت * و حنظاب بن عمرو الفقعی رئیس قوم خارجیان بود * حظربة * سخت بستن
چله کمان یقال حظرب قوسه و پر کردن مشک یقال حظرب السقاء فتحظرب ای ملأه
فامتلأ * محظرب سخت تاب و مرد سخت خلقت و پیچیده تن و تنگ خلق * طرفه گفته
* شعر * واعلم علما لیس بالظن انه * اذا ذل مولی المرء فهو ذلیل * وان لسان المرء
ما لم یکن له * حصاة علی عوراته لدلیل * وکائن تری من یلمعی محظرب * ولیس
له عند العزائم جول * قال الجوهری یقول هو مشدد حدید اللسان حدید النظر فاذا
نزلت به الامور وجدت غیره ممن لیس له نظره وحدته اقوم بها منه تحظرب الرجل
پر شد مرد بدشمنی و غضب یا بطعام و غیر آن چنانکه لحیانی حکایت نموده * حظلبة *
دویدن یا سرعت دویدن * حقب * بالتحریک تنگ که نزدیک دم شتر بسته شود
یا رسنی که پالان شتر در شکم یا آن بسته شود * احتقبت البعیر ای پالان بستم بحقب بر شتر
* در حدیث اسامه اکوع است غزونا مع النبی صلی الله علیه و آله و سلم هوازن فاذا
رجل علی جمل احمر فاناخه ثم انتزع طلقا من حقبه ای قیدا منه * گویند حقب البعیر
مانند فرح وقتیکه دشوار شود بر آن پیشاب و بند گردد بسبب واقع شدن تنگ بر غلاف
کیر آن و بنا برین درین معنی حقبت الناقة روا نیست * لیکن گویند حقبت الناقة
وقتیکه برسد تنگ پستان آنرا پس باز دارد آنرا از جاری شدن شیر * حقبت السماء
بند شد آسمان از باران * حقب العام باران نبارید در آن سال * حقب المطر بند شد
باران * حقب الامر فاسد شد کار * منه الحدیث حقب امر الناس ای فسد و بند شد
* حقب المعدن یافته نشد در آن معدن چیزی * حقب نائل فلان و همچنین احقب
منقطع شد عطای آن * حقاب بالکسر چیزی که زن با آن زیور آویخته در کمر خود
بندد * و همچنین حقب بالتحریک * حقب بضمتین جمع آن * و حقاب نیز سپیدی
که در بیخ ناخن پیدا شود * و رشته که برای دفع چشم زخم در کمر کودکان بسته شود

و نام کوهی است در نعمان که آنرا نجد العقاب گویند و را جز گفته و شعره
قد ضمها والبدن الحقاب ٭ جاء بکل عامل تراب ٭ الرأس والاکرع والاهاب ٭ احقب
خر وحشی که در شکم آن سپیدی باشد یا آنکه مقام حقب آن سپید باشد ٭ حقباء بالمد
ماده آن خر ٭ شاعر گفته ٭ کانها حقباء بلقاء الزلق ٭ و احقب نیز نام جنی است
از جنیانی که از زبان رسول الله قرآن راشنیده بردند ٭ وارشان پنج نفر بودند خسا
ومسا و شاصه و باصه و احقب ٭ و صغانی بتضعیف آن اشاره نموده ٭ حقیبه خرقه که آنرا
به پنبه پر کرده در موخر چرب پالان نهند ٭ احتقاب بستن حقیبه از پس احتقب
الشیٔ بصیغه مجهول بسته شد در مرخر پالان ٭ احقب الشیٔ بجای حقیبه نهاد آنرا
٭ و بر محقب ردیف گیرند ٭ در حدیث ابی امامه امه احقب زاده خلفه علی راحلته
٭ در حدیث است فاحقبها عبد الرحمن علی ناقته ای نشانید آنرا پس خود
در موخر پالان ٭ و حقیبه کاهی لو سرین نیز اطلاق کرده شده ٭ و منه حدیث زبیر کان
نفج الحقیبه ای رائی العجز ناتئه ٭ محقب بفتح قاف و رواء نام نهاده شد اسب سپیدی
زیر بغل ٭ ام صریح کندیه زن جریر گفته وقتیکه در میان آن و همشیره جریر ملاحاه
و مفاخرة واقع شده ٭ اتعدلین محقبا باوس ٭ اراده کرد که مرد مان محاطه
نزد مرد مان آن مانند روباه اند مقابل گرگ ٭ احتقبت الشیٔ و استحقبه
ذخیره کردم آن چیز را ٭ احتقب الانسان الاثم جمع کرد آدمی گناه را
و بر داشت آنرا گویا گردانید آنرا حقیبه برای خویش ٭ حقب قبائل خسیس
وارذل از مردمان زیرا که ردیف و تابع اشراف هستند و واحد آن مستعمل
نیست چنانکه در محکم است ٭ حقبه بالکسر مدتی از دهر که وقت ندارد و یکسال
٭ حقب بر وزن عنب و حقوب مانند قلوب جمع ٭ حقبه بالضم ساکن شدن باد انت
بهائی است چنانکه در عباب است ٭ حقب بالضم و بضمتین هشتاد سال یا اکثر از آن
و گاهی بر اقل از هشتاد دهر اطلاق کرده شود و دهر و سال یا سالها ٭ احقاب و احقب
جمع ٭ و حقاب مانند کتاب نیز آمده چنانکه در عباب است ٭ حقاء بالمد
نام اسب سراقه پسر مرداس ٭ و کوهچه دراز در جهت آسمان که در کمر آن سراب

پیچیده باشد یا کوهچه که در وسط آن خاک سرخ رخشان باشد یا رخشیدن تمام آن *
* حنقطبه * آراز دراج نر و آنرا حیقطان گویند * حلب * شیر دوشیدن مانند
حلاب بالکسر و احتلاب و آن از باب نصر و ضرب آمده * حالب دوشنده * قوم
حَلَبَةٌ بالتحریک جمع * در مثل است شتّی توبُ الحلبة ای رجوع میکنند دوشندگان
در حال تفرق * محلب و حِلاب هردو بالکسر ظرفی که دران شیر دوشیده شود * شعر * صاح
هَل رایتَ او سَمِعتَ براعٍ * رَدَّ فِی الضَّرعِ ماقَرَی فی الحِلاب * و علی بن احمد بن
بندار الحلابی محدثی است از ابی طالب الباقلانی روایت کرده و سمعانی راوی است
ازان * وابو الحسن الطبری الحلابی از فقهاء کبار شافعیه است * حلَب بالتحریک
شیر دوشیده شده * وهمچنین حلیب مانند گویم * و بعضی گفته حلیب شیر دوشیده
تا وقتیکه متغیر نباشد ذایقهٔ آن * وگاهی شراب خرما انیز حلیب گویند و آن
بطریق مجاز و استعاره است * ابن سیده گفته بعض شعراء حلیب را برای شراب خرما
استعاره نموده پس گفت در وصف نخل * شعر * لَهَا حلیبٌ کَاَنَّ المسكَ
خالطهُ * یغشی الندامی علیه الجو دُ والرَّهَقُ * احلاب واحلابه هردو بالکسر
در چراگاه شیر دوشیده برای اهل وعیال فرستادن * واحلابه نیز نام شیر است
با انچه زاید باشد بر سقاء از شیر * ناقةٌ حلوبةٌ بفتح الحاء وحلوب ای صاحب لبن است
که دوشیده شود * وحلوبه بها اکثر است زیرا که آن بمعنی مفعول است * رجلٌ حلوبٌ
مرد دوشنده * حلوب و حالب و حلوبه یکی از شتران و بزان و زیاده ازان * ابن بری گفته
بعضی از عرب حلوب را مفرد قرار داد چنانکه غنوی گفته * اذا لم یکن لله نقیات حلوب *
و بعضی جمع بسند قول نهیك * شعر * تقسم جیرانی حلوبی کانما * تقسمها ذوبان
زور و منورٌ * حلائب و حلب جمع * ناقه حلبانهٌ و حلباة و حلبوب بالتحریک
مانند رکبانه و رکباة و رکبوب شتر ماده شیردار * وشاةٌ تحلابةٌ بالکسر و تحلبه
بضم تا و لام و تحلبه بفتح هر دو و تحلبه بکسر هر دو و تحلبه بضم تاء و فتح لام
و تحلبه بکسر تا و فتح لام وقتیکه بیرون آید از پستان بز چیزی از شیر پیش از
جستن نر بران * حلبه الشاة والناقة گردانید برای آن بز و شتر ماده را تا بدوشد

شیر آنرا ۰ و همچنین احلبه ایا هما ۰ احلبتُ الرّجلَ اعانت کردم او را بر شیر دوشیدن ۰ اَحلبَ الرجلُ شتر ماده کان آن بچه های ماده زائیدند ۰ احلب الرجل بالجیم شتر ماده ۰ کان او ذکور زائیدند ۰ وازانست قول عرب احلبت ام اجلبتَ ای ولدت ابلك اناثا او ذکورا ۰ و در محاوره ایشان است ماله لاحلب ولاحلب ابن الاعرابی گفته ند ذ عا ست وابن سید ۰ گفته لا اعرف وجهه ۰ وبعضی گفته لا اول مر بد است ۰ حلبتان بصیغهٔ تثنیه صبح و شام که وقت دوشیدن شیر است ۰ حلب بر زانو نشستن چنانکه ابن اعرابی ذکر کرده ۰ وبعضی آنرا بجالب حوردن مقید کردانیده ۰ گویند احلب و کلّ ای بر زانو نشین و بخور ۰ در حدیث است کان اذا دُعی الی طعام جلس جلوسَ الحلب ای بود رسول الله که وقتیکه دعوت کرده میشد بسوی طعام می نشست نشست دوشیدن یعنی چنانکه دوشندهٔ شیر می نشیند و مجتمع شدن مردم از هر جانب ۰ و همچنین حُلوب بضمتین ۰ یوم حلّابٌ روزی که دران اجتماع مردم باشد ۰ وحلاب نیز نام اسبی است برای بنی ثعلب ۰ وابو سعید احمد بن علی الحلا بی فقیه است که سمعانی ازان ناحیهٔ خوارزم کتابت کرده ۰ بدانکه صحیح آنست که این لفظ بجیم مفتوحه است چنانکه ذهبی وابن حجریان آن نموده اند و بحاء مهمله خواندن تصحیف است ۰ وابوعبدالله بن محمد بن علی الحلابی الواسطی قاضی شافعی مذهب است ذهبی گفته برای آن مجلسی است شنیدم آنرا ۰ و هاجرهٔ حلوبٌ گرما که می دوشد عرق را ۰ و تحلّب العرق از باب تفعل وانحلب از باب انفعال روان شد عرق ۰ و تحلب بدنه روان شد بدن او از روی عرق ۰ تحلّبت عینهُ و تحلّب فوه روان شد چشم او و روان شد دهن او مانند احلب ۰ دم حلیب خون تازه روان شده ۰ لبن حلیب شیر تازه دوشیده ۰ حلب بالتحریك از خراج وباج مانند صدقه وغیر آن از قسم چیزی که وظیفهٔ معینه باشد وغیر نام شهریست بزرگ و مشهور در اقالیم شام که اکثر علماء کبار بآن منسوب اند ونام دو موضع است از اعمال آن شهر ذکور ایست در شام وقریه ایست دران و محله ایست از محال قاهره و آن غیر مشهور است

* وحلبه بالفتح اسپانیکه برای دوانیدن جمع کرده شوند و سوارانی که برای مددکاری از طرف آمده مجتمع شوند* حلائب جمع آنست بر خلاف قیاس* و برای واحد حلیبه و حلابه مستعمل نیست چنانکه در عباب است * و نیز حلبه نام وادی است در تهامه و محله ایست در جانب شرقی بغداد از انست ابو الفرج عبد المنعم بن محمد بن عرندة البغدادی الحلبی که شیخ علی بن ادریس را سماعت کرده و فرضی ازان روایت نموده * حلبه بالضم و بضمتین نیز آمده زرد گیاهی است که دانه اش زرد باشد و در صورت اطلاق مراد ازان همان دانه باشد و آن حار است در ثانیه و خشک در اولی منضج است و محلل و ملین که نافع است برای سل و سعال و ربو و بلغم * و بواسیر را قطع کند * و برای درد پشت و کبد و مثانه و قوت باه منفعت دارد * و قلعه ایست در یمن در کوه برع از اعمال زبید و سیاهی خالص و خرما که بجهت زنان در حالت ولادت بپزند مانند حلبه بضمتین و نیز عرفج که درختی است مشهور در زمین نرم روید و قتاد که درخت خاردار است * حلائب جماعتی چند از مردمان * حلائب الرجل مددکاران او از بنی عم خاصه چنانکه اصمعی روایت کرده و غیر آنها حلائب نباشند چنانچه در عباب است * حوالب البیر * و حوالب العین جاهای که آب ازانها برایسد * حلب بضم حا و تشدید لام گیاهی که در موسم گرما در کنارهای وادی پیدا شود و چارهٔ بزان و آهوان باشد * گویند تَیْسُ حُلَّبٍ بالاضافه و تیس ذو حلب * شاعری در وصف اسپ گفته * شعر * یعازی النواهق صلت الجنین * یستن کالتیس ذی الحلب * دباغت کرده شود بآن چرم * گویند سقاء حلبی و محلوب ای مشک دباغت کرده شده بآن * راجز گفته * دلو تمأی دبغت بالحلب * اصمعی گفته آن تره ایست پیچیده غباری رنگ در سبزی بر زمین پهن میشود در وقت بریدنش شیر ازان جاری گردد * حلب مانند جنب سیاهان حیوانات و دانایان مردم * و حلیب مانند شریب ثمرهٔ نباتی است * و حلبان بالتحریک قریه ایست در یمن * در عباب است موضعی است قریب نجران در یمن * و نام آبی است برای بنی قشیر و آن بدترین آبهاست * و ناقه حلبی

پرکی ٭ وناقه حلوتی وکهرتی ٭ وناقه حلبانه رکبانه شترمادهٔ که هم دوشیده
شود وهم سواری کرده شود بدان ٭ صغانی کفته الف ونون در بنا این هر دو
زاید است موافق انچه اصل است در بنا مصدر حلب ورکب چنانکه زیاده کرده شده
بر صهف و عبرد وسیفانه وعیرانه ٭ محلبیّه شهریست کوچك درمیان موصل وسنجار
٭ و محلب درختی است که حب آن انداخته شود درطیب وآن طیب را محلبیه کویند
بنابرنسبت بآن ٭ در غیاث است حب المحلب بفتح المیم دواء من الافاویة وموضعه
المحلبیّةُ بَلَیدةٌ بین الموصل وسنجار ٭ حلوب بالضم سیاه از جنس موی وجز آن کویند
شعر حلوب ای موی سیاه ٭ واسود حلوب ای سیاه خالص ٭ حَلِب سیاه شدن مانند نوح
٭ حلاب بالکسر وتخلاب نباتی است که عامه آنرا الملاب کویند ٭ وبعضی کویند
که آن همان حلب است که چارهٔ آهوان باشد ٭ وبعضی کویند کیاهی است ٭ که
درموسم کرما هم سبز وتازه باشد ورق آن پهن تر باشد از کف دست ٭ حلاب بار نامی
نیست که در زن سفرجال معدوم است ٭ ومُحلِب مانند محسن ناصر ومدد کار
٭ شاعر کفته ٭ عَرانِینُ لایاتیه للنصرِ مُحلِبُ ٭ ونام موضعی است ٭ ومحلب مانند
مصدر شهد ٭ ومحلبه بزیادت ها موضعی است ٭ محالبه بالضم دوشیدن ٭ حالبته
دوشیدم با او ٭ حلبت الرحل دوشیدم برای آن احلبه للرجل بود لام مقدر است
مانند کلته وزنته ووزنته ٭ استحلبه طلب دوشیدن شیر کرد از ان ٭ احلبنی اکفنی الحلب
٭ مَحَالب شهریست در یمن ٭ حُلَیبه مانند جُهَینه موضعی است درمیان دار الخلافة
بغداد ٭ وحُلبان مانند جُلبان کیاهی است که دوکش پهنا باشد ٭ حالبان نام دو رك
مکتنف بدو طرف ناف ٭ حلتب ٭ بر وزن جعفر اسمی است که وصف کرده شود
بآن بخیل چنانکه ابن درید حکایت کرده ٭ حنب ٭ کجی در دو دست اسپ
وملب آن ٭ وتحنیب بجیم در هر دو پا ٭ طرفه کفته ٭ شعر ٭ وکَرِی اذا نادی المضافُ
مُحنَّبا ٭ کَسیدِ الغضا نبهته المتوردُ ٭ یادوری درمیان دو پای اسپ از ران تا عد
پاشنه های آن ٭ ونزد بعضی اعوجاجی است درمیان ساقین ٭ حنباء آنکه هر در
ساق آن کج باشد ٭ نزدیك اصمعی ساق هر دو دست ٭ ونزد ابن اعرابی ساق هر دو پا

٭ حلتب ٭
٭ حنب ٭

مراد است مانند حنب * ونزد بعضی اعوجاجی است درمیان پهلوها * حنّبه تحنیباً نکون کردانید اوراحنّبه الکبر کوزه پشت کردانید آنرا پیری * وحنّب فلانٌ محکم کردانید بنا را * محنّب بتشدید نون مفتوحه پیر کوزه پشت * کویند شیخٌ محنّبٌ ای منحنی بسبب شدت ضعف * ومحنّب بکسرنون مشدده نام چاهی است و زمینی است درمدینهٔ نبوی * تحنّب علیه مهربانی کردیوان * واسود حنبوب سخت سیاه چنانکه درتکمله است

* حنعب * بالضم خشك ازهرچیز چنانکه ابن درید حکایت کرده * حنظب * بزحجازی چنانکه درعباب است و نامی است ازنامها * ومطلب بن حنظب المخزومی وحنظب بن الحارث هردو صحابی اند * حنظبه شجاعت وقسمی ازحشرات الارض واین است مقام ذکرآن که نون آن اصلی است زیراکه رباعی است نه ثلاثی وآنکه آنرا ثلاثی فهمیده ونون رازاید قرارداده درمادهٔ حظب ذکرکرده * وبعضی آنرا حنظب بظاء معجمه خوانده وآن خطا است * حنزابه * بروزن قرطاس خرقوی خلقت وکوتاه قوی یاعریض یادرشت * وبعضی همه راثابت نموده * ونزد ثعلب مرد عریض وکوتاه * ونیزجماعت سنك خاره * ونزد بعضی نوازان خاصهٔ مانند حنزوب بالضم وخروس وجزیبری * حنزابه راحد آن * ابن سیاره کفته که حنزوبه کاهی نشنیده ام * وحنزوبه قسمی است ازنبات چنانکه درلسان است وذات الحنزاب نام موضعی است چنانکه درشعررویه مذکوراست * واین است مقام ذکرآن

* حوب * بالفتح پدرومادروهمشیره ودختر * وحوبه بالفتح * وحوبه بالضم وحیبه بالکسر قرابت ازجانب مادرکویند لی فیهم حوبة ای برای من درآنان قرابت مادری است وهمچنین هرذی رحم محرم رانیزکویند * ابن سکیت کفته حوبه هرحرمتی که باشد ازمادر ودختروهمشیره وجزآن ازهرذات رحم * درحدیث است ان رجلا اتاه علیه السلام فقال ارید الجهاد فقال هل لك من حوبة قال نعم قال فاجلس عندها * ابوعبید کفته شاید مراد الجهاد راست خاصه * ودرحدیث دیکراست اتقوالله فی الحوبات ای بترسید ازخدا درحق زنانی که عاجزومحتاج اند درتعهد اموروخویش بشما * حوبه رقت دل مادر فرزندرا کفته * فهب لی خنیساً واحتسب فیه منّةً * لحوبة امٍّ ما یسوغ شرابها * وحیبه

نیز غم و هم و حاجت * شعر * ثم انصرفتُ ولا ابثّك حوبتی * رَعِنَ اللسانِ اَطیشُ مَشیَ
الاَمْورَه * در حدیث دعاست الیک ارفع حوبتی ای حاجتی * و حیبه حالت
در حدیث است لشر حیبه ای بحالت بد * گویند مات فلان بحوبة سوء ای مرد
فلان در حالت بد و شدت سختی و گفته می شود مگو در شرّنه در حیر و همچنین
حیبه با لکسر مرد ضعیف و همچنین زن ضعیفه که طاقت بر خاستن نداشته باشد
چنانکه در محکم است و گاهی مضموم هم آمده * و زن مرد و سرّیهٔ آن و چهار پایه
و میانهٔ خانه چنانکه در صراح است * و حوب و حوبه بالفتح گناه و گاهی بالضم هم آمده
و همچنین حاب و حابه * بعضی گویند حوب بالفتح برای اهل حجاز است و حوب
بالضم برای بنو تمیم * و تاء در حوبه برای مرة است * زجاج گفته حوب بالضم گناه
و حوب بالفتح گناه کردن مصدر است * گویند حاب لکن احوبا بالفتح و حوبا بالضم
و حوبة بالفتح و حیابة بالکسر ای گناه کرد نابغه گفته * شعر * صبراً بغیض ابن ذبیان
انها رحمٌ * حُبتم بها فاناخکم بجعجاعِ * در حدیث ربّ تقبّل توبتی واغسل حوبتی ای اثمی
* دیگر اغفر لنا حوبنا ای اثمنا * و منه الحدیث الربا سبعون حوبا ایسرها مثل ان ینکح
الرجل امّه یعنی ربا هفتاد قسم گناه است کمترین آن مانند نکاح کردن مرد با مادر
خویش قال الله تعالی انه کان حوبا کبیرا بالضم ای گناه بزرگ * و در حدیث است
کان اذا دخل الی اهله توبا توبا لا یغادر حوبا بالفتح گناه * و حوب بالفتح حزن
و وحشت * از آنست حدیث ابی ایوب وقتیکه اراده نمود که مادر ایوب را
طلاق دهد آن حضرت صلی الله علیه وسلم فرمود ان طلاق ام ایوب لحوبةٌ ای
حزن و وحشت و بعضی بمعنی گناه گرفته * و وجه گناه این طلاق آنکه مادر ایوب
مصلح دین پدر ایوب بود و در این معنی گاهی مضموم هم می آید * و فن و نوع گویند
سمعت من هذا حوبین و رایت حوبین ای دو فن و دو قسم از آن * و محنت و مشقت و حل
ذو حوب ای صاحب رنج و احتیاج است * و فقر و مسکنت منه الحق الله بفلان
الحوبة * و درد و زاری منه فلان یتحوّب من کذا ای درد میکشد و زاری میکند
از آن چیز * تحوّب ای دعا نه تضرع و زاری کرد در دعای خود و موضعی است

در دیار ربیعه و نیز شتر * بعد ازین بسبب کثرت استعمال بمعنی زجر شتران مستعمل شده * لیث گفته حوب زجر شتر تا بگذرد * گویند حوب بهر سه حرکت با وحاب بکسر آن * ازهری گفته عرب جر میدهند واگر مرفوع و منصوب باشد نیز جائز است زیرا که حرکت اعراب اواخر زجر و حکایات برویک نهج لازم نیست اکثر در تنکیر منصوب منون می باشد * در حدیث است انه کان اذا قدم من سفر قال آئبون تائبون لربنا حامدون حوبا حوبا * صغانی گفته معنی آن سیرا سیرا گویا فراغت کرد از دعای خود بعد ازان زجر نمود شتر خود را * جزری گفته حوب زجر است مر شتر نر را چنانچه حل شتر ماده را * حوب بالضم هلاك وبلا وبی و بلا و شدت * هذلی گفته * شعر * ما کل حصن وان طالت سلامته * یوما ستدرکه النکباء والحوب * تحوب درد ناکی و بیماری و شکایت و گریه و زاری * طفیل گفته * شعر * فذوقوا کما ذقنا غداة محجر * من الغیظ فی اکبادنا والتحوب * و ازینجا گویند برای شغال وقتی که آواز کند هو یتحوب زیرا که آواز آن همچنین است * و نیز ترك کردن حوب از باب سلب مانند تأثم که بمعنی ترك اثم هم آمده * و متحوب از باب تفعل و محوب از باب تفعیل کسی که مال رفته او باز آید * حوباء بالفتح والمد نفس و روح و دل * حوبارات جمع * حوبان بالفتح موضعی است در یمن در میان تعز و جند * احواب رجوع کردن بسوی گناه * یقال احوب الرجل ای صار الی الاثم کذا ذکر الزجاج * تحوب زجر کردن شتران را * حوب الرجل الجمل ای زجره * و حواب در فصل اول ازین باب گذشت زیرا که واو آن زائد است * جوهری که آنرا اینجا ذکر کرده ابن بری بر آن تعقب نموده است

*فصل الخاء *

* خب * بالفتح مرد فریب دهنده و گر بزی کننده و مرد خبیث و بد طینت * و گاهی بالکسر هم آید و در مونث تا زائد کرده شود * در حدیث است المؤمن کریم والفاجر خب لئیم * در حدیث دیگر است لا یدخل الجنة خب ای خداع یسعی بین الناس بالفساد * و خب یخب مانند علم است * خببت یا رجل ای خدعت

وقد خبّ غلامی فلان ای خدعه وخبّ نیز کوهی از ریگ که بزمین ملاصق باشد و زمین
نرم در میان دو زمین سخت که در آن ستاره روغ رویند * وخبّ بالضم پست
درخت و زمین نشیب * وخبّ بالکسر نام موضعی است مذکور در شعر اخطل و غیر آن
* و مضطرب شدن دریا گویند اصابهم خبّ ای رسید آنانرا اضطراب موج دریا *
و همچنین است خباب بالکسر * و نیز فریب و بد طینتی و خیانت منه حدیث ما کلّم
احدٌ بالفارسیة الا خبّ * و منه خبّ مانند علمت * ابن سیرین انّی لستُ بخبٍّ
لکن الخبّ لا یخدعنی * و خبّبه فاسد گردانید آنرا * خبب بالتحریک قسمی است
از دویدن با آن پویه دویدن است یا هر دو راست و هر دو چپ را جمع کرده
برداشتن یا دو دست و دو پا باهم برداشته کردن چنانکه در عباب است یا شتابی و
در شتران هم مستعمل میشود گویند خبّ الفرس والبعیر خبّا و خببا و خبیبا * و اخبّ
دوید فرس یا شتر و بدین مذکور * اخبّ الرجلُ دابته دوانید آن دویدن *
* و در حدیث است کان اذا طاف خبّ ثلاثا یعنی وقت طواف بسرعت میدوید
سه بار و نیز در حدیث است سُئل عن السیر بالجنازة فقال ما دون الخبب * و خبیبه
بهر سه حرکت طریقه از ریگ و افریا پاره دراز از پارچه که مانند عصابه باشد
و همچنین خبیه * ثوب اخباب بفتح همزه و خبب مانند عنب و خبائب مانند
هبائب جامه کهنه پاره پاره شده * خبیبة پارچه از گوشت فربه * جوهری گفته
الخبیبة ایضا صوف الثنی * قال ابن السکیت هو افضل من العقیقة و هی صوف
الجذع وانقی و اکثر * و صاحب تکمله بران تعقب نموده که خبیبه باین معنی
بجیم و نون است نه بخاء معجمه و باء موحده * پس صاحب قاموس هم باتباع آن
بدان تصریح نموده * خبّ دراز شدن و بلند گردیدن * خبّ النبات دراز شد
گیاه و بلند گردید و منع کردن مرد کسی را از چیزی که دارد و فرود آمدن در نشیب
زمین از روی بخل تا مقام آن مجهول باشد از مهمانان و مضطرب شدن دریا گویند
اصابهم الخبّ ای رسید آنان را تلاطم امواج دریا بسبب پیچیدگی هوا و منه الحدیث ان یونس
من متی لما رکب البحر اخذهم خبّ شدید * و مکار و فریبنده شدن مرد گویند خبّ الرجل

ای خداع کشت * خُبّه بالضم جای برآمدن آبست که کرد آن توده ریگ بود ومو ضعی است ریکستانی و بطن وادی است مانند خبیبه ونیز زمینی است درمیان دو زمین نه مخصبه باشد نه مجدبه * خبیب شکاف دراز در زمین * خَوابٌ قرابتها ودامادیها * خابٌ واحد آن چنانکه فراکفته یقال لی من فلان خواب ای پیوندیها ودامادیها * خبخبه بیوفائی وغدر کردن وفرو هشتن شکم * خبخب الرجل بیوفائی کرد ومسترخی شد شکم آن * ویقال خبخبوا عنکم من الظهیرة سرد کنید وخنک سازید * جوهری کفته اصل خبّوا بود بسه بای میانه را بحابدل کرد ند تا فرق باشد درمیان فعّل وفعلل وخا را زیادت کردند برای آنکه در کلمه خا بود وا ینست علت جمیع انچه مشابه آنست * وخبخاب بالکسر فرو هشتن چیزی که مضطرب باشد * تخبخب الشیٔ مضطرب شد آنچیز * تخبخب بدن الانسان لاغر شد بعد از فربهی یا آنکه فرو هشته شد * تخبخب الحرّ ساکن شد کرمی * ابلٌ مخبخبةٌ شتران بسیار یا کلان شکم و بزرک پهلو یا فربه وخوش نما که هرکه آنها را بیند از تعجب ما احسنها کوید چنانکه اصمعی حکایت کرده * وبعضی کفته که آن مبخبخه است قلب نموده شد درین صورت اشتقاق آن از بخ بخ خواهد شد ای هرکه بیند از غایت تعجب بخ بخ کوید * اخدابه الفحث چوب رودها * وخبّ بالکسر وخبیب مانند زُبَیرنام دوموضع است * خبیب نام مرد است وآن خبیب بن عبد الله بن زبیر است وکنیت عبد الله ابو خبیب است * راعی کفته * شعر * ما ان اتیتُ ابا خبیب وافداً * یوماً ارید لبیعتی تبدیلاً * خبیبان بصیغهٔ تثنیه عبد الله بن زبیر وپسر آن * ونزد بعضی عبد الله وبرادر آن مصعب حمید ارقد کفته * قدنی من نصر الخبیبین قدی * بصیغهٔ تثنیه است وبعضی که آنرا بصیغهٔ جمع روایت کرده هرسه را اراده نموده * وابن السکیت کفته مراد ابو خبیب است وهرانکه برای آن باشد * وخبابٌ بتشدید بانام آهنکری است در مکه شمشیرها می ساخت * رُوِیَ تکالمَ الزبیر وعثمان فقال الزبیر ان شئتَ تقاذفنا فقال ابالبَعْر یا ابا عبد الله قال بل بضرب خباب وریش المقعُد ای روزی زبیر وعثمان باهم کفتکو کردند زبیر کفت

ای عثمان اگر تو خواهی باهم قذف و رمی کنیم عثمان گفت آیا به پشک شتر رمی کنیم ای اباعبدالله زبیر گفت نه بلکه بشمشیرهای خبّاب و تیرهای مقدد ٭ مقدد نام مردی است که تیرهانیک می ساخت ٭ خباب بن ارتّ تمیمی و خباب بن ابراهیم خزاعی و عبدالرحمن بن خباب السلمی والبصری صحابیانند معروف ٭ وهمچنین خباب بن عمرالدوسی برادر جندب و خباب والد سائب و خباب مولی فاطمه علیها السلام و خباب والد عطا و خباب زبیدی و خباب مدنی صاحب مقصوره نیز صحابیانند ٭ و عبدالله بن خباب بن الارت حلیف بنی زهره که آنرا زوبه و ثقه العجلی میگفتند و صالح بن خباب الطائی و هلال ابن خباب العبدی ابوالعلاء بصری و یونس ابن خباب اسدی رافضی کوفی و محمد بن خباب و صالح بن عطاء بن خباب محدثانند مشهور ٭ بدانکه صاحب قاموس ابوخباب ولید بن بکیر را دراینجا از محدثان شمرده و آن تصحیف است صحیح بجیم مضموم و نون چنانکه حافظ ابن حجر وغیر آن در تقریب وجز آن تصریح نموده ٭ خبیب ابن اساف الخزرجی الانصاری بر صیغهٔ تصغیر و خبیب ابن الاسود الانصاری البخاری و خبیب ابن عدی ابن مالک نه خبیب ابن مالک چنانکه صاحب قاموس وهم کرده و عبدالله بن خبیب ابوعبدالله الجهنی نه خبیب ابوعبدالله چنانکه صاحب قاموس گفته صحابیانند ٭ و خبیب ابن سلیمان بن سمره بن جندب و خبیب بن عبدالله بن زبیر بن العوام الاسدی و خبیب بن ثابت بن عبدالله بن زبیر یکی از جوادان و فصحان عرب و خبیب بن زبیر بن عبدالله بن زبیر و خبیب ابن عبدالرحمن بن خبیب بن اساف الانصاری شیخ امام مالک و معاذ بن عبدالله بن خبیب الجهنی و ابو خبیب العباس بن احمد البرتی محدثانند ٭ و همچنین خبیب مولی زبیر بن عوام و خبیب بن عبدالله المدنی الانصاری که از معویه روایت کرده و عمرو را زیانته و عبدالله بن عبدالله بن خبیب الجهنی برادر معاذ و محمد ابن ابراهیم بن خبیب که مروان ابن جعفر وغیر آن ازوان روایت کرده ٭ خبخبه ٭ نام درختی است چنانکه از سهیلی منقول است و از انست بقیع الخبخبه که در مدینهٔ نبویه

٭ خبخب ٭

واقع است * وجه تسمیه آنکه آن منبت این درخت است * و بعضی گفته اند که آن بد وجیم است واکثر آنرا ترجیح میدهند * خترب * بضم اول و ثالث و سکون تای مثناة نام موضعی است * خترب قطع کردن و جدا جدا کردا نیدن کویند خترت فلاناً بالسیف ای قطع کردم و عضو عضو آنرا جدا ساختم بشمشیر * خنثعبه * بضم خا و فتح ثای مثلثه و خنثعبه بفتح خا نیز و خنثعبه بکسر آن و خنثعبه بضم هر دو شتر ماده بسیار شیر و نیز فرج زن چنانکه از کراع محکی است * و صاحب قاموس بدان التفات نه نموده * در عباب است که آن از دو کلمه خنث و ثعب تراشیده شده است * بدانکه نون آن زاید است اگرچه دوم کلمه است چنانکه در مشوف و لسان مصرح است * خدب * بشمشیر زدن * و نزد بعضی گوشت را تا استخوان قطع کردن * و نزد بعضی خاص زدن سر را گویند * خدبه بالسیف ای ضربه دران هرسه قول است * و نزد بعضی هرسه ثابت * و گزیدن گویند خدبت الحیّه ای عضّت * ابن الاعرابی گفته الخدباء العقور من کُلّ حیوان * و دروغ گفتن قد خدب الرجل ای کذب * و بسیار دوشیدن شیر * ضربةٌ خدباء ضربی که تا جوف رسیده باشد * حربة خدباء و خدبة بکسر دال سلاحی که زخم او فراخ باشد * دِرْعٌ خدباء زره کشاده و فراخ * و نزد بعضی زده نرم * اصمعی انشاد کرده * خدباء یحفزها نجادٌ مهنّد * خدب بالتحریک شتابی و حماقت و درازی یقال فی لسانه خدبٌ ای طولٌ * هوخدبٌ مانند کتف و اخدب و متخدّب ای احمق و دراز قامت و سرعت کننده در کارها * خدبّ بکسر خا و فتح دال و تشدید با مرد پیر و بزرگ و سطبر از شترمرغ و غیر آن گویند رجلٌ خدبٌّ و امرأة خدبّه * در حدیث ام عبد الله بن الحرث بن نوفل است لا نکحن ببّة جاریةً خدبّه و شتر شدید و سخت * اخدب شتر دراز و شتری که بهت جرأت و اقدام بی مهابا و بیباک رود * خید ب راه کشاده و ظاهر چنانکه شیبانی حکایت کرده * شاعر گفته * شعر * یعدو الجواد بها فی کل خیدبةٍ * کما یشق الی هذّاته السرق * و نام موضعی است از رمال بنی سعد * خیدبه رای رامز * گویند اقبل علی خیدبتک ای علی رائک وامرک الاول * خدب بر وزن کتف

ای عثمان اگر تو خواهی با هم قذف و رمی کنیم عثمان گفت آیا به پشک شتر رمی کنیم ای اباعبدالله زبیر گفت نه بلکه بشمشیرهای خباب و تیرهای مقعد ٭ مقعد نام مردی است که تیرهانیک می ساخت ٭ خباب بن ارت تمیمی و خباب بن ابراهیم خزاعی و عبدالرحمن بن خباب السلمی و البصری صحابیانند معروف ٭ و همچنین خباب بن عمر الدوسی برادر جندب و خباب والد سائب و خباب مولی فاطمه علیها السلام و خبابیه والد عطا و خباب زبیدی و خباب مدنی صاحب مقصوره نیز صحابیانند ٭ و عبدالله بن خباب بن الارت حلیف بنی زهره که آنرا ربه و ثقه العجلی میگفتند و صالح بن خباب الطایح و هلال ابن خباب العبدی ابوالعلاء بصری و یونس ابن خباب اسدی رافضی کوفی و محمد بن خباب و صالح بن عطاء بن خباب محدثاند مشهور ٭ بدانکه صاحب قاموس ابوخباب ولید بن بکیر را در اینجا از محدثان شمرده و آن تصحیف است صحیح بجیم مضموم و نون چنانکه حافظ ابن حجر و غیر آن در تقریب و جز آن تصریح نموده ٭ خبیب ابن اساف الخزرجی الانصاری بر صیغهٔ تصغیر و خبیب ابن الاسود الانصاری النجاری و خبیب ابن عدی ابن مالک نه خبیب ابن مالک چنانکه صاحب قاموس وهم کرده و عبدالله بن خبیب ابوعبدالله الجهنی نه خبیب ابوعبدالله چنانکه صاحب قاموس گفته صحابیانند ٭ و خبیب ابن سلیمان بن سمره بن جندب و خبیب بن عبدالله بن زبیر بن العوام الاسدی و خبیب بن ثابت بن عبدالله بن زبیر یکی از جوادان و فصحان عرب و خبیب بن زبیر بن عبدالله بن زبیر و خبیب بن عبدالرحمن بن خبیب بن اساف الانصاری شیخ امام مالک و معاذ بن عبدالله بن خبیب الجهنی و ابوخبیب العباس بن احمد البرتی محدثانند ٭ و همچنین خبیب مولی زبیر بن عوام و خبیب بن عبدالله المدنی الانصاری که از معویه روایت کرده و عمر و دراز یافته و عبدالله بن عبدالله بن خبیب الجهنی برادر معاذ و محمد ابن ابراهیم بن خبیب که مروان بن جعفر و غیر آن از ان روایت کرده ٭ خبخبه ٭ نام درختی است چنانکه از سهیلی منقول است و از ان است بقیع الخبخبه که در مدینهٔ نبویه

٭ خبخب ٭

واقع است * وجه تسمیه آنکه آن منبت این درخت است * و بعضی گفته اند که آن بدوجیم است واکثر آنرا ترجیح میدهند * ختربب * بضم اول وثالث وسکون تای مثناة نام موضعی است * خترب قطع کردن وجدا جدا کردانیدن گویند خترتبت فلانا بالسیف ای قطع کردم وعضو عضو آنرا جدا ساختم بشمشیر * خنثعبه * بضم خاوفتح ثای مثلثه وخنثعبه بفتح خا نیز وخنثعبه بکسر آن وخنثعبه بضم هر دو شتر ماده بسیار شیر ونیز فرج زن چنانکه از کراع محکی است * وصاحب قاموس بدان التفات نه نموده * در عباب است که آن از دو کلمه خنث وثعب تراشیده شده است * بدانکه نون آن زایده است اگرچه دوم کلمه است چنانکه در مشوف و لسان مصرح است * خدب * بشمشیر زدن * ونزد بعضی گوشت را تا استخوان قطع کردن * ونزد بعضی خاص زدن سررا گویند * خدبه بالسیف ای ضربه دران هرسه قول است * ونزد بعضی هرسه ثابت * وگزیدن گویند خدبت الحیه ای عضت * ابن الاعرابی گفته الخدباء العقور من کل حیوان * ودروغ گفتن قد خدب الرجل ای کذب * وبسیار دوشیدن شیر * ضربة خدباء ضربی که تاجوف رسیده باشد * ضربة خدباء وخدبه بکسر دال سلاحی که زخم او فراخ باشد * درع خدباء زره کشاده وفراخ * ونزد بعضی زره نرم * اصمعی انشاد کرده * خدباء یحفزها نجاد مهند * خدب بالتحریک شتابی وحماقت ودرازی یقال فی لسانه خدب ای طول * هوخدب مانند کتف واخدب ومتخدب ای احمق ودراز قامت وسرعت کننده در کارها * خدب بکسر خا وفتح دال وتشدید بامرد پیروبزرگ وسطبر از شترمرغ وغیر آن گویند رجل خدب وامرأة خدبه * درحدیث ام عبدالله بن الحرب بن نوفل است لانکحن ببه جاریة خدبه و شتر شدید وسخت * اخدب شتر دراز و شتری که بهت جرأت واقدام بی مهابا وبیباک زود * خیدب راه کشاده وظاهر چنانکه شیبانی حکایت کرده * شاعر گفته * شعر * یعلو الجواد بها فی کل خیدبة * کما یشق الی هدابه السرق * ونام موضعی است از رمال بنی سعد * خیدبه رای وامر * گویند اقبل علی خیدبتک ای علی رائک وامرک الاول * خدب بروزن کتف

بودن ه گویند سیفٌ خذبٌ ای قاطع ه سنانٌ خذبٌ و نابٌ خذب نیز گویند تحدبت
میرمیانه ه وادی خدبات بکسر دال یا فتح آن هلاك و بیرون شدن از راه راست
گویند رقعوا فی وادی خدبات مثلی است بهر دو معنی تغفیر کرده شد ه خندب سیدالقصر
مرد بد خلق چنانکه در عباب است وصاحب قاموس آنرا ترك کرده ه خدربه
بتقدیم دال بر را مانند جعفر مردمان می باشند چنانکه در عباب است و در محکم
خردبه است بتقدیم را بر دال ه صاحب مشوف گفته شك کردم دران پس ثبت کردم
چنانکه مغانی نوشته بوده وصاحب قاموس هم اتباع آن نموده ه خذعبه بذال معجمه
قطع کردن ه خذعبته بریدم آنرا ه خذعوبة بالضم پارهٔ از کدو یا از خیار یا گوشت
و پیه و جز آن ه خجدعوب ه مانند سفرجل اسمی است چنانکه اکثر اهل لغت بآن زعم
نموده اند ه وابن درید گفته لاادری ما صحته ه خذلب ه بر وزن زبرج شتر مادهٔ کهن ساله
فروهشته اعضا بسبب شدت ضعف و پیری ه خذلبة رفتاری که دران ضعف باشد
ه صاحب محکم این لغت را بدال مهمله ذکر کرده وصاحب مشوف باتباع ابن سیده بذال
معجمه آورده ه خراب ه ویران که ضد آن آباد است اخربه وخرب مانند عنب چنانکه
از خطابی منقول است جمع آن و لقب ذکریا بن یحیی الواسطی است که محدثی است
از ابن عیینه وغیر آن حدیث کرده و اسلم بن سهل ازان روایت نموده و نیز لقب ابی بکر
محمد بن الفرج المقری است که آن نیز محدثی است مشهور از بغداد صاحب قاموس این را
فراموش کرده ه و در حق اول گفته هو کلقبه یعنی در روایت ان مسنی و حرابی است
زیرا که مردامی برد و نافهم ه خرب البلد ویران شد شهر از باب سمع است ه بلدٌ خربٌ
شهر ویران ه اخراب و تخریب ویران و خراب گردانیدن ه در دعا است اللهم
مخرب الدنیا و معمر الاخرة ه در حدیث است من اقتراب الساعة اخراب العامر
وعمارة الخراب ه ابن الاثیر گفته اخراب آنکه خراب گذاشته شود مکان و تخریب
منهدم ساختن آنرا ه و مراد آنست که ویران کنند پادشاهان آبادها را آباد نمایند ویران را
نه بحسب مصلحت بلکه از راه شهوت نفس و داخل گشت دران آنکه امرا و منعمان مساکن
آباد را بدون ضرورت خراب گردانیده از سر نو تعمیر نمایند ه خربه بکسر را مزضم خراب

*خربات وخروب مانند کلم وخرائب جمع آن *خربه بکسر خا بمعنی ویران که مرد پست از لیث *دار خربة خانه ویران *خرب مانند عنب جمع آن ودههائی اند پنج در جانب شرقی مصر وقریه ایست در منوفیه *خربه غربال و زمینی است برای غسان *وصاحب قاموس آن را درین معنی بتحریک خوانده وآن وهم است وصحیح بسکون است چنانکه ابوعبید بکری بدان تصریح نموده *ودرکتاب البلدان مصرح است *وموضعی است در دیار بنی عجل که دران حرب عظیم واقع شده بود درمیان آنان وهذیل بن شیبان *ونام بازاری است از بازارهای عرب در عمل یمامه *ودرین معنی الف لام تعریف آوردن غیر صحیح است چنانکه ابوعبید بکری تصریح نموده *وعبارت قاموس بخلاف آن موهم واین همه بسکون آمده چنانکه صاحب عباب بخط خود ضبط کرده پس بتحریک آنها از وهم صاحب قاموس است *خربه بالتحریک عیب گویند ما فیه خربة ای عیب وعورة *در حدیث عبد الله است ولا سترت الخربة یعنی العورة وبلاو خواری وخیانت ودزدی چنانکه در عباب است بخاری در سیاق حدیث گفته الخربة الخیانة والبلیة *خربات بالتحریک جمع آن *خربه هیأت خارب وخارب دزد را گویند *اصمعی گفته خارب دزد شتر خاصة *خربه بالضم هر سوراخ مستدیر *ونزد بعضی هر سوراخ اگر چه مستدیر نباشد وگشادگی سوراخ گوش واز انست حدیث مغیره کانه امة مخربة ای مثقوبة الاذن *گویند جاریة خربة ورجل اخرب آنکه گوشش شکافته باشد وهمچنین وقتیکه گوش سوراخ دار باشد *ووقتیکه سوراخ منخرم شود اخرم گویند *خرب الشئ لخربه سوراخ کرد دران *خربة الاذن سوراخ گوش *خربة الاست سوراخ کون وهمچنین خرب وخرابه بتشدید وگاهی هردو بضم هم آمده *در حدیث است سأل رجل المصطفی صلی الله علیه وآله وسلم عن اتیان النساء فی ادبارهن فقال فی ای الخربتین ای ای فی ای الثقبتین وخرزتین وخصیفتین هم مروی است *وخربة نیز دسته توشه دان گویند اجعل الحبل فی خربة المزادة *ونزد بعضی گوش توشه دان *ابوعبید گفته لکل مزادة خربتان *گویند خربت المزادة ای گردانیده شد برای آن گوش *اخراب جمع آن *وخرب وخروب نیز بطریق ندرت آمده چنانکه ابو زید حکایت کرده

• و نام ظرفی است که راعی دران توشه نهد و دران حِرْبه بحاء مهمله نیز آمده است
و فساد در دین گویند و صاحبِ حُرْبه ای آن در دین است • و همچنین حرب
بالضم و کافی هردو مفتوح هم آمده • و حرب نیز منقطع تر دو ریك چنانکه
در عباب است • و حرب در هزج عبارت است از دخول خرم و کف در جزء پس مفاعیلن
فاعیل شود و منقول گردد در تقطیع بسوی مفعول و آن جزء را اخرب گویند که
اول و آخر آن خراب گشت • حرتان در جای فرو رفتن سر ران
• حَرَبَهٗ از باب نصر ای زد بکرش آن یا سوراخ کرد دران یا شکافت آنرا
• حرب فلان دزد گشت • عبارت حقیقةً دزدشتران است بر سبیل اتساع
در مطلق دزد مستعمل شود • و حرب فلان بابل فلان حرابة و حربا از حُرو بادزدید آن
شتران آنرا • لحیانی گفته که همچنین متعدی بهامستعمل شده است • خرب بالتحریك
حاری که آنرا اشراط گویند یا نر از ان • خراب بالکسر و احراب و خربان جمع آن
• دموهای پراکنده در پهلو و مرهای چند در میان بند میانهٔ دست اسپ و آن
مخصوص است باسپ • چنانکه از محکم و غیر آن معلوم شد • نه مطلق چنانکه
عبارت قاموس بآن موهم است • احراب و خراب و خربان جمع آن • و کسر هردو
از سیحویه محکی است • خربا گوش که نرمهٔ آن شکافته شده باشد از انسان یا غیر آن
• و نیز بزی که گوش آن شکافته شده باشد بدون درازی و پهنائی و با وجود آن
حوباء نخواهند گفت • احرب کسی که گوش آن شکافته شده باشد • گویند هم
احرب و خرب بالتحریك مصدر آن است • و اضم راء نام موضعی است • و حرب
بضم خا و تشدید را موضعی است در دیار غطفان • جمیح گفته • شعر • أَمْسَتْ امامهُ صمتاً
ما تکلمنا • مجنونهٗ ام احبّت اهل حرّب • و اسپ نعمان بن قریع • و خرّبا مانند جَمَل
موضعی است • و خوبان مانند عقبان مرد بد دل • و همچنین حرب • گویند فلان
حربای جمان • تابط شرا گفته • شعر • ولا حرب ملجأة ذرغوائل • هیام کجفر الابطح
المتهل • حُرَیْبَة مانند جُهَیْنَه موضعی است در بصره آنرا بصیرهٔ صغری گویند
• و نزدیك آن بود وقعهٔ الجمل و منسوب است بآن خلق بسیاره خرقی منسوب است

بآن و آن شاذاست * وقیاس بحذف تا ست * خروب بر وزن کتف نام کوهی است نزدیک تعار و زمینی است در میان هیت و شام و موضعی است در میان فید و مدینه و کناره کوه که بر آمده باشد از ان زمین که در ان سنگهای سپید و با ریک باشد * واخراب موضعی است در بخد * ونیز موضعی است در میان مصر و مدینه * چنانکه ابو عبید بکری نقل کرده * واخرب بضم راء موضعی است در زمین بنی عامر بن صَعْصَعَة * ونیز کوهی است که نور یا ند چیزی را * ذوالخروب مانند کتف موضعی است در نواحی سُرَّمَنْ رآی که شهریست در عراق معتصم آنرا بنا کرده * وخربی بر وزن سکری موضعی است * خربة الملك دهی است نزدیک قفط که انجا زمرد پیدا میشود * وخُرّ وبه بتشدید بن قلعه ایست بر کنار دریای شام مشرف بن عکاء * استخراب شکسته شدن بسبب مصیبت * استخرب الرجل منکسر شد * و مشتاق شدن استخرب الیه مشتاق آن گشت * ومخربة بن عدی مانند مرحله ومخرّبه بر وزن محدثه لقب مدرك ابن خوط که صحابی است مشهور که نبی صلی الله علیه و آله وسلم آنرا بسوی از دهمان متوجه کرده انیده * وهمچنین اسماء دختر مخربه وسلامة بن مخرّبة بن جندل ومثنی بن مخرّبه عبدی * وخرّوب بر وزن تنّور * وخرنوب بالضم وگاهی مفتوح نیز آمده درختی است صحرائی خار دار و آنرا یادهم می باشد سبك و سرخ مانند سیب لیکن بشدت بدمزه باشد و این قسم را نبطی گویند و بستانی هم میباشد و آن شامی است که برگش نهایت سبز باشد و بار آن مانند خیار شنبر باشد مگر آنکه آن عریض باشد و این شیرین باشد که خورده میشود * و از ان رب و سویق می سازند و آن مادامیکه تازه باشد شکم را کشاده کند و وقتیکه خشك گردد بند کند * واحد آن خروبه و خرنوبه بزیادت تا ست * ابن سیده گفته اصل خرنوب خروب بود یکی را از دو را بسبب کراهت تضعیف بنون بدل نمودند چنانکه در آجانه انجانه میگویند در حدیث سلیمان است کان ینبت فی مصلاه کل یوم شجرة فیسألها ما انتِ فتقول انا شجرة کذا انبتُ فی ارض کذا انا دواء من کذا فیامرها فتقطع ثم تُصرُّ و یُکتب

على الصورة اسمها وداؤها فلما كان فى آخر ذلك نبتت الينبوتة فقال ما انت
قالت انا الخروبة وسكتت فقال الآن اعلم ان الله قد اذن فى خراب هذا المسجد
وذهاب هذا الملك فلم يلبث ان مات * خربه بالضم ومعنى آ زپوست درخت
و پارهٔ از سنگ که سوراخ کرده شود و رسن در آن بسته شود و نیز سوراخ
سوزن و جز آن * خلية مخربة اى فارغة بر وزن محسنه است * تخاريب سوراخها
مانند خانهٔ زنبور واحد آن تخروب است بالضم و خانهای که زنبور در آن
شهد اندازد * وتخرب القادحُ الشجرَ خورد کرم درخت را * خرابتان و خربتان
بالکسر دو طرف بینی * تخروب در فصل تا از این باب گذشت زیرا که رباعی است
وتاء آن اصلی است * خرخوب * بر وزن عصفور شتر مادهٔ بسیار شیر که شیر آن
زود منقطع شود چنانکه در عباب از لیث محکی است * خردب * بر وزن جعفر
نامی است از نامها * خرشب * بالضم خارشین مرد ساقط درشت طبیعت دراز
و فربه و نیز نامی است مردمان را * وسلمة بن خرشب الانماری شاعر است * خرشبه
کار محکم نکردن گویند خرشب الرجلُ عملَهُ و قتبکه محکم نکرد عمل را مانند خرشه
چنانکه در عباب است * خرعب * و خرعوب و خرعوبه بالضم مرد و شاخ یکساله
یا شاخ نازک تازه که در تاشده باشد و زن جوان خوش خلق و نیک قوام یا زن سپید
رنگ نرم بدن پر گوشت باریک استخوان شاعر گوید * شعر * برهرهة رؤدة رخصة
کخرعوبة البانة المنفطر * خرعب مرد دراز قامت بسیار گوشت * خرعوب بر وزن
زنبور شتر مادهٔ دراز کلان و بسیار شیر * جمل خرعوب شتر دراز * زن نازک اندام
و نیک خلقت * در لسان است خرعوبه پارهٔ از کدو و خیار و پیه * در عباب است
آن تراشیده شده است از دو کلمه خرع بمعنی نرمی و رعبوبه بمعنی نازک * خزب
آماسیدن یا فربه شدن * خزب الرجل متورم شد یا فربه شد گویا آماسیده است
* خزب الجلد متهبج و دمیده شد پوست بدن در رفتن * همچنین تخزب از باب تفعل
* خزبت الناقة آماسیده شد پستان مادهٔ شتر و تنگ شد سوراخ پستان او بسبب ورم
یا خشک شد و کم شد شیر آن * و گویند ناقة خزبة و خزباء بالمد شتر مادهٔ که پستان آن

* خرخوب *
* خردب *
* خرشب *
* خرعب *
* خزب *

آماسی کرده باشد یا آنکه در بچه دان آن آزخما باشد که بآن ایذا یابد * وآن ورم را خرزبا گویند * تخزّب ضرعها ای متورم و منتفخ شد پستان آن * خزب بالتحریک خزف و نیز کوهی است سیاه نزد یمامه * و زمینی است برای بنی عقیل در یمامه * و نزد بعضی آن خزبه است بها * خیزبان گوشت و گوشت نازک و نرم * و همچنین خیزب بفتح زا و ضم آن و بچه نوازشتر و مرغ * خیزبه پارهٔ گوشت نرم * خزباء بالکسر والمد مگسی که در رباغ میباشد چنانکه در محکم است * خزیبه به صیغهٔ تصغیر کان طلا * خُزبی بروزن حُبلی منزلی است در مدینه بود برای بنی سلمه در میان مسجد ذو قبلتین تا مزاد تغیر داد آنرا رسول خدا و نام نهاد آنرا صالحه بجهت بدفالی لفظ خزب که دلالت کند به بیماری ورم که اکثر در پستان باشد * خزذبه * مختلط کردن آوازها و تباه کردن سخن * خزلبة * شتابه بریدن * گویند فلان خزلب اللحم ای برید گوشت را بسرعت * خشب * بالتحریک شاخ سطبر * خشب نیز بتحریک و خُشُب بدو ضم و خُشْب بالضم و خُشبان نیز بالضم جمع آنست * خشب آمیختن و جدا کردن از اضداد است * خشبه از باب ضرب خلط کرد آنرا یا نقی کرد انید و صیقل کردن شمشیر و تیز کردن آن و زنگ زده کردن آن و کند کردانیدن از اضداد آمده * منه سیف خشیب و مخشوب شمشیر نو ساخته و صیقل کرده شده و زنگ زده * خشابه بالکسر مطرقه ایست باریک صیقلی بعد از صیقل شمشیر دران جاری کند تا از تثبو نیام محفوظ ماند * خشب الشعر گفت شعر را بدون مبالغه و بی مشقت و محنت و همچنین اختشبه * و خشب القوس ساخت کمان را ای درست نکرد چوب آنرا فقط * خشب تراشیده شده از قسم کمان و تیر * قدح مخشوب تیری که اول تراشیده شده باشد * خُشُب مانند کُتُب و خشائب جمع * خشیب مرد در از قد درشت خالی استخوان ظاهر رگ و پی درشت سختی همچنین خَشِب مانند کتف و خشیبی * خشب الشئ درشت شد * رجل قشب خشب بکسر هر دو مردی که دران خیر نباشد * رجل خشب مانند کتف * اخشب ای سخت و درشت * و خشب نیز زندکانی که دران شادمانی نباشد * اخشوشب فلان درشت و خشن گردید * و اخشوشب فی عیشه صبر کرد

بر محنت و مشقت بالتکلف ممر نمود تا قری تیز کرد دبران ٭ واخشب کوه درشت
کلان شاعر گفته ٭ یَخشِبُ فرق الشَّول منه اَخشَبَاه ٭ اخشبان بر صیغهٔ تثنیه دو کوه
مکّهٔ معظمه ابوقبیس و احمر ٭ و در حدیث است لا تزول مکة حتی یزول اَخشَباها
٭ و نیز در حدیث است ان جبرئیل قال یا محمد ان شئت اطبقتُ علیهم الاخشبَین ٭
و دو کوه منی یکی اخشب شرقی دیگر اخشب غربی ٭ خشباء زشت و کریه و خشك
و درشت ٭ جبههٔ خشباء پیشانی خشك و مکروه ٭ رجلٌ اخشبُ الجبهة آنکه
پیشانی آن مانند چوب خشك باشد ٭ ارض خشباء زمین سخت که در ان سنگریزه ها
پراکنده باشد ٭ و خشبیه بالتحریك قومی است از فرقه جهمیه و آنان اصحاب
مختار بن ابی عبید اند ٭ مذهب ایشان آنست که الله تکلم نمیکند ٭ و قرآن
مخلوق است ٭ در حدیث ابن عمر است کان یصلی خلف الخشبیه ٭ و نیز خشبیه
فرقه از فرق شیعه نام نهاده شدند برای آنکه نگاه داشته بودند خشبه زید بن علی
وقتیکه بر دار کشیده شده بود ٭ اول صحیح است زیرا که قصهٔ زید بعد ابن
عمر است بزمان بسیار ٭ خشبان بالضم کوههای درشت و خشن که نه بسیار
کلان باشد و نه نهایت خورد و نام مردی است و نیز نام موضعی است ٭ تخشب
از باب تفعل خوردن چوبها یا چرانی خشك گویند تخشّب الابل خوردند
شتران شاخهای درخت را ٭ اخاشب الصمّان کوههای که مجتمع شده در صمان ٭
ارض خَشاب بروزن سحاب زمینی که باندك آب باران جاری شود ٭ خشب موضعی است
در یمن از مخالیف آنست ٭ مغانی آنرا بالفتحتین خوانده و ابو عبید در معجم بضم اول و ثانی
تصحیح نموده ٭ مال خشب گوسفندان لاغر ٭ خشبی نام موضعی است بر سه مرحله از فسطاط
خشبه بن الحفیف تابعی است نادس از بنی قبیله بنی کلب ٭ خُشُب بضمتین نام وادی است
در یمامه و نیز وادی است بمدینه بر یك مرحله از ان در جهت راه شام ٭ خشب الاریط
موضعی است در میان شام و دیار ربیعه ٭ خشّابه بروزن نسّابه قریه ایست
از قرای ری که جماعتی از محدثین بآن منسوب اند ٭ چنانکه سمعانی ذکر کرده ٭ خُشبه
بالضم موضعی است برای بنی ثعلبه ٭ خشوب بالفتح موضعی است از دیار عرب

* خشمساء کوهی است بو طریق حاجز بسوی معدن * صاحب قاموس این همه را کذاشته * خشبات بالتحریك موضعی است ماورای عبّادان بزد دریای فارس مُخَیشبه بهاقریه ایست دریمن * و مخیشب بدون ها موضعی است دران نزدیك زبید * خِشاب بروزن کتاب بطنی است از بطون بنی تمیم * جوهری کفته اولاد رزام بن مالك بن حنظله را خِشاب کویند * جریر کفته * شعر * اثعلبة الفوارس او ریاحا * عدلت بهم طُهَیّة والخِشابا * طعامٌ مخشوبٌ اکر در کوشت مستعمل شود مراد از ان نیم پخته باشد واکو در نان وغیر آن مستعمل شود مراد آنست که خالی از نان خورش باشد * خشربة * محکم نکردن کار خشربة العمل محکم نکردن کار را و نیز نام موضعی است در ناحیهٔ حصین چنانکه ابو عبید ذکر نموده * خصب * ارزانی سال و بسیاری کیاه و فراخی عیش * یقال اخصب المکان فهو مخصب کیاه آورد پس آن کیاه دار است * بلد خصب شهر فراخ سال * و همچنین بلد اخصابٌ بر صیغهٔ جمع از قبیل ثوبٌ اخلاقٌ واحد را باعتبار کثرت اجزاء کثیر قرار داده بجمع موصوف میکنند * و همچنین مخصب و خصیب مانند کریم * و مِخصاب بروزن مقدام * خصب المکان کیاه آورد از باب علم و ضرب آمده * ارضٌ خصبةٌ بالکسر * و ارض خصبةٌ بالفتح و آن یا مصدر است مجازًا بآن وصف نموده شد یا مخفف خَصِبه است مانند فرحة * اختصب القوم رسیدند فراخی عیش را * و اختصب الغضاه جاری شد آب زیر درختان خار دار تا رسید بشاخها * قوم مخصبون قومی که بسیار شود طعام آنان * اخصبت الشاة رسید بز بکیاه بسیار * خصب بالفتح درخت خرما یا آنکه بسیار بار باشد مانند خصاب بروزن کتاب واحد آن بزیادت هاست اعشی کفته * شعر * کانّ علی انساۤئها عذق خَصبة * تدلّی من الکافور غیر مکمّم * صاحب قاموس خصبه را بمعنی شکوفه کفته و آن وهم است زیراکه ازهری تصریح نموده که کسی از عرب طلعه را خصبه نکفته است و آنکه آنرا زعم کرده خطا نموده است * در حدیث وفد عبد القیس است فاقبلنا من وفادتنا وانما کانت عندنا خصبة تعلفها ابلنا وحمیرنا * ابن الاثیر کفته خصبه دقل است

و جمع آن حضاب ٭ حضب بالضم جانب ٭ احضاب جمع آن ٭ و حضب مار سپید که
در کوهها می باشد چنانکه از لیث منقول است و آن بالکسر است چنانکه در شرف
و محکم و لسان و خلاصه است نه بالضم چنانکه صاحب قاموس وهم کرده ٭ بدانکه
ازهری تصریح نموده که خضب بخاء معجمه بمعنی مار سپید تصحیف ظاهر است
و صواب آنست که بحاء مهمله است و امثال این چنین حروف از صحف سقیمه تا کتاب
لیث نقل کرده شده ٭ بسبب نافهمی ناقلان دران تصحیف و تغییر راه یافته ٭ اکثر
ارباب فن لغت برین نکته مطلع نشده مرتکب خطا شده اند ٭ رجل حضب مردی بسیار خیر
فراخ منزل که ظاهر باشد فراخی عیش آن ٭ حضیب بر وزن امیر نام مردیست از عرب
٭ و عبد الله بن محمد الخضیب قاضی مصر و ابو الحسین عبد الواحد الخضیبی ٭
و ابو العباس احمد بن عبد الله ابن الخضیب محدثانند ٭ صاحب قاموس
برخلاف عادت در اینجا این جمله را ترک نموده ٭ دیر الخضیب ٭ دیریست

٭ خضب ٭

در اقلیم بابل ٭ اخضاب جامهای مشهور در عرب ٭ خضب ٭ رنگ کردن خضبه از باب
ضرب رنگ کرد آنرا و همچنین خضّبه از باب تفعیل ٭ مخضوب و خضیب چیزی رنگ
کرده شده ٭ کف خضیب و مخضوبه و مخضّبة کف دست رنگین ٭ امرأة
خضیب زنی که کف دست خود را رنگین کرده باشد ٭ الکف الخضیب
نام ستاره ایست ٭ خضاب بالکسر چیزی که بدان رنگ کرده شود از حنا و غیر آن
٭ خُضَبه بر وزن هُمَزه زنی که خضاب بسیار کند ٭ اختضبت المرأة و تخضّبت
با خضاب شد زن ٭ خاضب شترمرغ نر که در ایام بهار بسبب غلبهٔ شهوت هر دو
ساق او سرخ شده باشد چنانکه در محکم و جز آن مصرح است ٭ و آنکه صاحب
قاموس بجای دو ساق دو چشم گفته خلاف مصرّحات اهل لغت است ٭ و نزد بعضی
شترمرغ که بسبب خوردن گیاه ربیع طرف بالای هر دو ساق او سرخ یا سبز یا زرد
شده باشد ٭ و نزد بعضی آن سرخی است که شروع شود در ساق شترمرغ وقتیکه
سرخی در خرمای خام ظاهر شود و تمام شود وقتیکه آن تمام گردد و این عارضه
خاص است به نر و بماده عارض نمی شود ٭ بعضی گویند که این عارضه شترمرغ را

بسبب خوردن اساریع پیدامی شود * وآن قولی است مرجوح که خوردن شترمرغ اساریع را ثابت نشده است * ونزد بعضی این مرضی است که لاحق شود آنرا پس سرخ کردد بسبب آن منقار واطراف پرهای آن پس درحقیقت خاضب وصف است ودر استعمال بمنزلهٔ علم این چنین شترمرغ گردید * قال ابوداؤد * لهٗ ساقا ظلیم خاضب فوجئ بالرعب * خضب الشجر یخضب از باب ضرب وسمع وبرصیغهٔ ماضی مجهول هم آمده سبزشد درخت وهمچنین اخضوضب * وخضب النخل خضبا سبزشد شکوفهٔ درخت خرما * واسم آن سبزی خضب است بسکون * خضوب جمع آن * خضبت الارض ظاهرشد روئیدگی زمین وهمچنین اختضبت * خضب بالفتح روئیدگی نوکه بسبب آب باران سبزشده باشد * وهمچنین خضوب بالفتح ونزد بعضی انچه ظاهرشود در درخت از سبزی نزدیک ابتدای برآمدن برگها * مخضب برورن منبرتغاری که دران غسل کنند وپارچا بشویند * منه الحدیث انه قال فی مرضه اجلسونی فی مخضب فاغسلونی * خضاب مانند غراب موضعی است در یمن * خضربة * مضطرب شدن آب * ماء خضارب بروزن علابط آبی که موج زند بعض آن دربعض ومی باشد آن مکرر در سیل پر وادی * رجل مخضرب بفتح راء مرد فصیح وبلیغ طرفه گفته * شعر * وکاین تری من یلمعی مخطرب * ولیس له عند العزائم جول * خضعبة * ضعف وسستی در زن فربه وسست کار * تخضعب بروزن تدحرج مختلط شدن گویند تخضعب امرهم ای مختلط شد کار آنان * تخضلب * مختلط شدن کار وسست گردیدن آن * تخضلب امرالقوم مختلط شد کار قوم * وخضلاب درخت کوکل * خطب * شان وحال وکار صغیرباشد یا کبیر وتخصیص بامر عظیم ندارد گویند ماخطبک چه طوراست حال وشان تو * قال الله ماخطبکم ایها المرسلون گویند هذا خطب جلیل وهذا خطب یسیر * درحدیث است وقد افطر فی یوم غیم فی رمضان هذا خطب یسیر * خطوب جمع آن * خطب واختطاب زن خواستن * خطب المرأة خطبا وخطبة بالکسر وخطیبی بالکسر خواستگاری نمود اورا اختطبها خواست زن را * وخطب وخطبه هردو بالکسر *

وحطّیی بالکسر والتشدید وحطّیمه نیز بالکسر والتشدید وثانی بضم هم آمده زنی که بار بسیار تزویج شده باشد ه عدی بن زید در ذکر قصهٔ جذیمهٔ ابرش وحطهٔ زبّاء گفته شعر لحِطِّیی اللّتی غدرت وخانت وهنّ ذوات غائلة لحیناه و حطب بالکسر مرد که زن را خواسته باشد ه احطاب مانند اصحاب جمع آن ه وهمچنین حِطّب مانند سکیت ه حطیبون جمع آن ه خطب ونکح هرد و بالکسر وکاهی بضم هم آمده در کلمه ایست که با آن نکاح درست شود ه خاطب حطب میکوید مخطوب در جواب آن نکح میکوید ه حطّاب بالتشدید مردی که تصرف آن در حطبه بسیار باشد ه احتطب القوم فلانًا از باب افتعال دعوت کردند آنرا برای نکاح زنی از ایشان ه حطابه بالفتح چنانکه در لسان است ه وحطبه بالضم خواندن بر منبر و نیز کلامی که خوانده شود بر منبر ه پس آن چنانکه مصدر است نیز اسم است ه ثعلب حطب علی القوم حطبة روایت کرده پس مصدریت آن ثابت است در محکم گفته نمیدانم که این چگونه است مگر آنکه اسم مقام مصدر وضع کرده شود بر منبر ه حطیب وخاطب خوانند ه خطباء جمع ه وخطبه نیز کلام نثر که با سجع باشد ومانند آن ه رجل حطیب نیک خوانند ه ه حطیب القوم خواننده کلام کسی از جانب آنان ه وابو القاسم عبدالله بن محمد الحطیبی شیخ ابن جوزی وابو حنیفه محمد بن عبدالله الحطیبی و همچنین ابو الحسن علی ابن ابراهیم السمرقندی محدثانند منسوب بسوی حطیب وابن حجر گفته حطیبی یکی از ائمهٔ معقول است در متاخرین ه حطبه بالضم رنگ تیره که سرخی در آن لزردی مخلوط باشد یا رنگ غباری که سبزی آمیز باشد ه حَطِب مانند فرح نیز احطب ای بیّن الحطبة ه واحطب نیز جانوری است که آنرا عرب اخیل وشقراق کویند ه وبقال لهدا رند باز ک که آن مرغی است درنده وآنرا شیرکحشک خوانند یا چرغ که آنرا صقر گویند انشاد کرده میشود ه شعر ه ولا انثنی من طیرة من مریرة اذا الاخطب الداعی علی الدوح صرصرا ه وحرسبز رنگ یا خری که بر پشت او حطی باشد سیاه رنگ ه رمیه الحطبا ای حرماده که بر پشت آن حط سیاه باشد ه کوئی

انتَ الاَخطبُ البیّنُ الخُطبَة بخیال آن اندازی که صاحب بیان نیکست
در خطبه و مراد تو اثبات خوبی آنست * و اخطب نیز حنظلی که در ان خطوط
سبز باشد * اتانٌ خطباء و ناقه خطباء و حمامه خطباء و حنظلةٌ خطباء مونث اخطب اند
* ذوبیان گفته * شعر * و صاحبی ذاتُ هِباتٍ دمشق * خطباءُ ورقاءُ السّراة عوهق *
* خطبانه بالضم مانند خطباء است * خطبان بالضم جمع * و گاهی بکسرهم آمده *
* گویند اخطبَ الحنظل وقتی که زرد شود و خطوط سبز در ان پیدا گردد و همچنین
اَخطبتِ الحنظلة * خطبان بالضم گیاهی است مانند هلیون و برگ سبز از درخت سمر
* و اورق خطبانی مبالغه است * و اخطبان پرنده ایست * یدٌ خطباء دستی که رنگ
خضاب از ان زایل شده باشد * و ابو سلیمان الخطّابی امامی است مشهور و غریب
الحدیث و معالم السُنَن از مصنفات اوست منسوب است بسوی جد خود خطّاب
* خطابیه بتشدید قریه ایست در بغداد بجانب غربی از ان و قومی از روافض
منسوب بسوی ابی الخطاب محمد بن ذهب الاسدی الکوفی تابعان خود را بگواهی دروغ
بر مخالفان امر میکرد * سمعانی گفته بالوهیت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام
قایل بود بعد از ان برای خود اثبات آن میکرد و میگفت که امامان همه انبیا هستند
* خیطوب بر وزن قیصوم موضعی است * فصل الخطاب حکم کردن بگواهان برای
مدعی و به قسم بر مدعی علیه و جدا کردن در میان حق و باطل و امتیاز نمودن در میان
حکم و ضد آن یا فقه در قضا یا نطق کردن بقول اما بعد * اول کسی که بآن نطق کرد داؤد بود
* و بعضی گفته قس و بعضی گفته که غیر آن هردو * و میتوانند که فصل بمعنی فاصل
باشد * ای خطابیکه فاصل باشد در میان حق و باطل و بمعنی مفعول ای خطابیکه ممتاز
وجدا باشد از شوائب ارتیاب و مقصود آن بر مخاطب مشتبه نگردد * اخطب نام
کوهی است در نجد و نیز نام مردم می باشد * و خطاب سخن رو برو کردن گویند
خاطبه واحسنَ الخطاب * اُخطاب قریب و سهل الحصول شدن اخطبکَ الصیدُ ای
امکنک و دنا منک چنانکه در عباب از ابی زید منقول است و در صحاح نیز موجود
* و صاحب قاموس آنرا نیاورده است * خطربه بخاء معجمه و بحاء مهمله تنگی معاش

وسخن دروغ گفتن رجل حطرب وحُطارِب هر دو بالضم مرد دروغ گو ٭ وقد حطرب
وحطرب ای گفت چیزی که نبود ٭ حطلبه ٭ مختلط شدن کلام و بسیاری آن گویند ترک
القوم فی حطلبه ای کان اشتم قوم را در اختلاط ٭ حنعابه ٭ بالکسر مرد فرومایه زکیه
و آن لغت یاد راست در محکم است که شنیده نشد ٭ است مگر در قول تابط شرا
٭ خنعب ٭ مرد ضخیم و سخت بدن ٭ و این لغت در محکم اسحاق خورده است
و صاحب قاموس آنرا فراموش کرده ٭ حلب ٭ بالکسر ناخن ٭ حلب بالفتح ناخن زدن
وخراش کردن و زخم رسانیدن و دریدن و بریدن ٭ گویند حلبه بظفره خراشید
آنرا بناخن خود از باب ضرب است و نیز از باب نصر آمده ٭ و همچنین استحلاب از
باب استفعال ٭ حلب الفریسه گرفت شکار را بچنگال خود ٭ حَلَبَ ولاً با عقله
ربود دانائی او را و کرد او را ٭ حلبه حلبا بالفتح و حلابا بالکسر و حلابه نیز بالکسر
مانند نصره فریب داد او را و همچنین احتلبه از باب افتعال و حالبه
از باب مفاعله ٭ حِلِبّیٰ بکسر اول و تشدید ثانی اسم خلابه است
چنانکه خِلّیفی اسم خلافه ٭ در مثل است اذا لم تَغلِب فَاخلُب ای وقتیکه غالب
نیامدی بر دشمن پس خدع کن ٭ رجل خالب وخلّاب وخلبوت بتاء بالتحریک مرد
فریبنده ٭ و همچنین خلبوب باشد و با شاهد گفته ٭ رشر الرجال الخاور الخلبوت ٭
دران هر دو روایت است ٭ امرأة خالبة وخلّبة مانند فرحه وخلوبة و خلابه
وخلبوت زن فریبنده ٭ قال ابن احمر ٭ اَرَدَی الشباب وحب الخالة الخلبه ٭
لیث گفته خلابه آنکه زن دل مرد را بخوش کلامی بفریبد ٭ و ازینجا گفته شود
که خلابه مختص بلسان است ٭ و در حدیث است گفت رسول خدا مردی را
که در بیع خود فریب میخورد اذا بایعت فقل لاخلابه ای وقتیکه خرید و فروخت
کنی پس بگو شرط آنست که مکر و فریب نباشد ٭ امرأة خلبت قلبی و اختلبته زنی ربود دل
مرا ٭ خلبه بالتحریک جمع خالب است چنانکه در قول ابن احمر گذشت ٭ مخلب
بالکسر داسی که دندان نداشته باشد ٭ و نیز دعوی هر داسی که باشد ٭ گویند احلبت
النبات و استحلبته بریدم و ثنید کی را بداس ٭ و ناخن هر درنده ٭ از چهارپایه و پرنده

* بعضی گفته اند که ناخن درندگان و پرندگان شکاری را مخلب گویند و ناخن
جانوران غیر شکاری را ظفر * خِلبْ بالکسر گوشت پارهٔ باریک که پیوسته باشد
درمیان پهلوها یا کبد یا زیادت آن یا حجاب آن یا چیزی سپید رقیق که چسپیده
باشد بآن چنانکه مختار صاحب عباب است یا حجابِ قلب چنانکه مختار صاحب
محکم است * و شترنر و برگ انگور گویند رجلٌ خِلْبُ نساءٍ باضافت مردیکه زنان را
برای حدیث و فجور دوست دارد و زنان آنرا دوست دارند * اخلابُ نساءٍ
وخُلَباءُ نساءٍ جمع آن را خیرنادرست لهذا صاحب محکم گفته نزدیک من آنست
که خلباء جمع خالب است * خلب بالضم وبضمتین شیرهٔ درخت خرما و پیه آن
و پوست درخت خرما * منه الحدیث انه کان له وِسادَةٌ حَشْوُها خُلْبٌ و رسنی سخت
و باریک که از پوست خرما سازند و ازانست حدیث و اما موسیٰ فجعدٌ آدَمُ علی جملٍ اَحْمَرَ
مَخْطُومٌ بِخُلْبٍ * و پنبهٔ باریک سخت و چنانکه در محکم است * و گل عموما یا گل سخت
چسپنده یا گل سیاه * ماء مُخْلِبٌ بکسر لام آبی که دران گل سیاه آمیخته باشد
* خُلَّبْ بضم وتشدید لام مفتوحه ابری که با برق و رعد باشد و باران نیارد * در حدیث
استسقا است اللهم سَقْیاً غیر خُلَّبٍ بَرْقُها * والبرقُ الخُلَّبُ بالتوصیف * وبَرْقُ خُلَّبٍ
و بَرْقُ الخُلَّبِ باضافت برقی که بباران طمع دهد و برخلاف آن باران نبارد
ازاینجا گویند اِنّما انت برقُ خُلَّبٍ برای شخصی که وعده کند و آنرا وفا نکند
* حسن بن قحطبة الخُلَّبِی محدثی است که از ابی داود و زاق روایت
کرده و علی بن محمد بن الحارث الهمدانی ازان روایت نموده * خلباء بالفتح
والمد و خلبن بالفتح و زیادت نون زن نادان و نون آن برای الحاق است
اصلی نیست * ابن سکیب گفته که آن از خلاوبه نیست تا جزد ر وصف شتر ماده
گوید * شعر * وخَلَّطَتْ کُلَّ دِلاثٍ عَلْجَنِ * تخلیطَ خَرْقاءِ الیدین خَلْبَنِ * خَلِبَتِ
المرأة ازباب فرح گول شد زن * خلبن زن لاغر * مخلَّب بضم وتشدید لام مفتوحه
جامهٔ که دران نقش و نگار بسیار باشد * بعضی گویند جامهٔ که نقوش آن مانند
مخالب طیور باشد * کرسیٌّ مخلَّبٌ کرسی که از لیف خرما ساخته شده باشد * خلب

۞حنب۞

التَّنُّورَ ای کل اندرد کرد تنور را ۞ انشب فیه مخالبه فرو برد دروی چنگالهای خود
۞ حَنَب ۞ بالتحریک بیماریست در پای ۞ و فعل از آن حنب مانند فرح حَنِبَ
رجل فلان سست شد پای آن ۞ و احنبت رجله سست کردانیدم پای آنرا ۞
ابن احمر گفته ۞ شعر ۞ انی الذی احنب رجل ابن الصعق ۞ اذ کانت الخیل کعلباء
العنق ۞ و حنب فلان لنگ شد و هلاک کردید و همچنین احنب از باب افعال ۞
و احنب رحله ببرید پای آنرا ۞ جاریة حنبة مانند فرحة دختر کی نرم و نازک
با ناز و کرشمة بسیار ۞ ظبیة حنبة ماده آهوئی که گردن خواد ببیچد ۞ بر زمین
نشیند از جایگاه خود نجنبد ۞ حنانه بر وزن سحابه اثر قبیح و بدی ۞ یقال
لن یعدمک من اللئیم حنانة ای شر فلان ذو حنات بضمتین و بتحریک ای صاحب
غدر و دروغ است یا صاحب صلح و فساد است که گاهی صلح کند و گاهی فساد ۞
حنمة فساد گویند رایت فلانا علی حنمة ای علی فساد ۞ محنمة جدائی ۞ حنب بر وزن
قب ۞ و حنابة بر وزن کتابة ۞ و حناب بر وزن سحاب مرد دراز قامت
و احمق مختلج که گاهی رود و گاهی آید ۞ در غاب است حنا ب بالکسر
والتشدید که بر اصل خود آمده است شاذ است زیرا که در فعال از اسماء
بدل کرده میشود یکی از دو حرف تضعیف بیا مانند دینار و قیراط تا که بمصادر
ملتبس نگردد مگر آنکه در آن ها باشد پس بر اصل خود خواهد بود که درینصورت
التباس بمصدر نیست مانند دنابه و صنارة و دنانة و حنابة ۞ و حناب بالکسر و التخفیف
مرد سطبر بینی ۞ حنابتان بالکسر و بتشدید گاهی بضم هم آمده دو طرف بینی از چپ و راست
که در میان آنها وتر است یا حنابة نرمه بینی که بزرگ باشد یا طرف آن از جانب بالا
۞ راجز گفته ۞ شعر ۞ اکوی ذوی الاضغان کیا منضجا ۞ منهم و ذا الحنابة العفنججا ۞
و حنابة بالکسر نیز تکبر گویند تحنب فلان ای تکبر کرد ۞ و آن گاهی بهمزه نیز
آمده و از آن است حدیث زید بن ثابت فی الحنابتین اذا خرمتا فی کل واحدة
ثلث دیة الانف ۞ حنابة بن کعب العبشمی شاعری است معمر از تابعین ۞ حنب
بالکسر اندرون زانو یا جانب پائین هر دو ران و جانب بالای هر دو ساق یا کشاد کیهائی

که در میان اضلاع و در میان انگشتان می باشد * اخناب جمع آن است * خَنْب اسم چند محدثین است * خنثب * بضم خا و سکون نون و ضم مثناة فوقانیه و خنتب بفتح مثناة بلندی میان دو لب فرج زن خورد سال پیش از آنکه ختنه کرده شود و مخنث کوتاه در عباب خنتب را بمخنث تفسیر کرده * وابن سکیت بکوتاه و صاحب قاموس بجمع هردو قائل است * در مشوف است که این لغت رباعی است و آن اصح است زیرا که ضم دران حکایت کرده شده است و دران رباعی است که نون در ثانی آن زیاده کرده نمیشود مگر بدلیل و وقتی که اینچنین شد پس مفتوح هم مانند آن خواهد بود * خنثبة * بکسر شتر ماده بسیار شیر * خنثعبة * در ترکیب خنثعب گذشت * خندب * مرد بدخلق * خندبان مرد بسیار گوشت * خندبه و خندبانه بزیادت ها زن همچنین * خنزوب * بضم و خنزاب بکسر مردی جرأت کننده بر فسق و فجور و خنزابه و خنزوبه زنی که بر فجور جرأت کند * خنزب بفتح نام شیطانی است * در حدیث نماز است ذلک شیطان یقال له الخنزب * ابو عمر گفته لقب است مر آنرا * در لسان است خنزب پارهٔ گوشت بدبو و بکسر و بضم روایت کرده شده است * خنصاب * بکسر درخت گوکل * خنصبه بالضم زن فربه * خنظبه * بالضم نام چهارپایه ایست خورد * وابن درید گفته همچنین زعم کرده اند * خنعب * بالضم موی در از یقال شعر خنعب ای طویل * خنعبة بالضم تندی یا پاره گوشتی فرو هشته در میان لب بالا یا جای شکاف در میان دو بروت مقابل و تر بینی * خرب * محتاج شدن * خوبه گرسنگی و محتاجی * یقال اصابتها خوبة ای جوع و افتقار * در حدیث است نعوذ بالله من الخوبة و زمین باران نارسیده در میان دو زمین باران رسیده و زمینی که چرانداره یقال نزلنا بخوبة من ارض ای بموضع سوء لا رعی فیه * خیبه * محروم ماندن و زیانکار شدن و کافر گشتن و بمطلوب نرسیدن * در حدیث علی علیه السلام است من فاز بکم فقد فاز بالقدح الاخیب مراد تیری است که نصیب نداشته باشد * تخییب محروم گردانیدن خیب الله فلانا محروم گرداند آنرا * در مثل است الهیبة خیبة ای ترسناکی ناامیدی است * یقال خیبة لزید بنصب و خیبة لزید برفع نصب بطریق اضمار

نعل است ودقع بوسجیل ابتداد ربدعامستعمل است٭ حَبّابُ بن هیّاب هردو بتشدید زبانکاری٭ ودرمثل است سعیهُ فی حبّاب بن هیّاب ای کوشش او در زیان است ٭ وحبّاب آتش زنه که نیفروزد ومنه اسکن ولا تنطق فانت حبّاب٭ کسائی گفته کویند وقع فلان فی وادی تُحُبِّبَ بضم تا وحا وفتح آن وکسر باء مشدده ای آن درباطل افتاد

٭ فصل الدال ٭

٭ داب ٭ دَأْب بالسکون وگاهی بتحریک هم آمده ودُؤُب بالضم کوشش کردن ورنج کشیدن ٭ دأَبَ فی عمله جد وجهد کرد درکار خود ٭ ورجل دئب راجز گفته ٭ شعر ٭ راحت کما راح ابو رئالِهِ ٭ قاهی الفؤاد دَئِبُ الاَجْفالِ ٭ اِدْآبه بروزن اقامة کسی را در رنج انداختن ٭ ادائهٔ دریتعب انداخت آنرا ٭ وتزرعون سبع سنین دابا ای یدأبون دأبا ٭ داب بالسکون وبتحریک نیز شان وعادت وملازمت چیزی کویند مازال ذلک دابک ودَیْدَنَک ونیز کویند هو دابه ای این است شان آن وکار آن ٭ فرا گفته اصل آن از دأب است است مکر آنکه عرب تحریل نمرذند معنی آنرا بسوی شان ٭ از انست حدیث علیکم بقیام اللیل فانه دابُ الصالحین ٭ داب سخت روان کردن ونیک راندن کویند اَدْأَبَ الرجل دابته سخت دوانید آنرا ٭ منه حدیث البعیر فقال لصاحبه انه یشکو الی انک تجیعه وتُدْئِبُهُ ای رنج میرسانی آنرا در رفتار وشدت می کنی در زیادت سیر آن ٭ دائبان شب و روز یقال قلبک رفراذک شائبان وانت لاعب وقد جدّ بک الدائبان ٭ درأب بروزن جوهر نام اسپی است برای ابی عنبر چنانکه در شعر مرادعنبری مذکور است ٭ و بنو درأب قبیله ایست از غنی چنانکه در محکم است ٭ عبد الرحمن بن داب مشهور است ودی حدیث میکرد که بعض عرب آنرا گفته اهداشی رویتهٔ ام شیٔ تمنیّتهُ ای افتریته وافتعلته ٭ مجمد بن دأب مدینی از محدثان است از صفوان ابن سلیم وغیر آن حدیث کرده ٭ ابو زرعه تصریح کرده که آن کذاب است وان ازطبقهٔ ثانیه است ٭ عیسی بن

داب ٭

یزید بن بکر بن داب راوی است که از هشام بن عروه روایت کرده لیکن آن نیز کمراه است که وضع حدیث میکرده* در عجاب است که ترکیب این ماده بر ملازمت و دوام دلالت میکند* دبیب دبیب رفتن باهستگی دَبَّ فلان الی العدو ای آهسته رفت بسوی دشمن و شتابی نکرد منه الحدیث عنده غلیم یدبّ ای یدرج فی المشی رو ید ا* دبّ الشیخ آهسته آهسته برفتار آمد پیر* دبّه مانند جلسه نوعی از رفتار کویند هو خفیّ الدبّه ای نوع رفتار آن پنهان است* دَبّ الشراب فی البدن دبیبا سرایت کرد شراب در بدن آهسته آهسته* و همچنین دبّ السُقْم فی الجسم ای بیماری رفته رفته در همه بدن سرایت کرد* و دبّ البِلَی فی الثوب سرایت کرد کهنکی در جامه* و فلان دَبَّتْ عقاربه ای سخن چینی های آن سرایت کرد و این ا رسانید* رجل دبوب بالفتح و دیبوب ای مرد سخن چین* در حدیث است لا یدُخل الجنّة دَیْبُوبٌ و لا قلاعٌ* و نیز در بعضی دیبوب مردی که جمع کند زنان را با مردمان برای زنا* دابّه آنکه حرکت کند از جمله حیوانات و هر چیز که جنبش کند بر زمین دابه است و دبیب* و غالب شده است اطلاق آن بر چیزی که سواری کرده شود دیران و آن بر مذکر و مونث واقع میشود* و دابة الارض چهار پایه ایست بدرازی شصت ذراع* کویند که آن مختلف الخلقت می باشد و بحیوانات بسیار مشابهت دارد و وجود آن از علامات قیامت است* و در بعض روایات آن اول اشراط قیامت است* در مکه از کوه صفا بیرون خواهد آمد وقتیکه مردمان بسوی منی روند* و در بعض روایات آنکه از طایف بیرون خواهد شد* و نیز در بعضی آنکه از سه مکان خروج خواهد کرد همراه او عصای موسی و انکشتری سلیمان خواهد بود روی مومن بزدن عصا روشن خواهد کرد و بر روی کافر مهر خواهد کرد پس منقوش شود در آن هذا کافر* ترمذی مرفوعا روایت کرده* تخرج الدابّةُ و معها خاتمُ سلیمانَ و عصا موسی فتجلی وجهَ المومن بالعصا و تختمُ وجهَ الکافر بالخاتم حتی ان اهلَ الخوان لیجتمعون فیقول هذا یا مومن و یقول هذا یا کافر* در مثل کویند هو اکذبُ مَنْ دَبَّ وَ دَرَجَ ای آن دروغ کوینده

تراست از جمیع مردم زن و مرد ٭ اَدْبَتْ الصبیّ برانگیختم کودک را برفتار ٭ ادببت البلاد عدلاً اهلها پرکردانیدم شهرها را بعدل پس اهل آنها سیر آمدند ٭ ما بالدار دُبِّیٌّ بالضم ودِبِّیٌّ بالکسر ای نیست درخانه کسی ٭ کسائی گفته که آن از دبیب است ای نیست دران کسیکه جنبش کند و همچنین ما بالدار دُعْوِیٌّ ودُورِیٌّ وطُورِیٌّ تکلم کرده نمیشود باینها مگر در صورت نفی ٭ مدبّ بکسر دال وفتح آن جای جاری شدن سیل ومار ومورچه وغیر آن اسم ظرف بکسر است ومصدر بفتح وهمچنین هر مفعل که از باب ضرب یضرب آید ٭ گویند من شبّ الی دُبّ بالضم وفتح باء مشدده بطور حکایت ٭ ودر بعض روایات بکسر هم آمده وگاهی هردو به تنوین هم می آید ای از جوانی تا پیری که حرکت دران بتوسل عصا باشد ٭ طعنة دَبُوبٌ بالفتح زخم نیزه که خون ازان رود ٭ جراحة دبوب زخمی که خون ازان جاری شود ٭ ادبّ شتر بسیار موی وگاهی باظهار تضعیف هم آمده چنانکه در حدیث است ٭ انه قال لنسائه لیت شعری ایتکن صاحبة الجمل الادبب تنبحها کلاب الحوأب ٭ مراد ادبّ است برای سجع حوأب اظهار ادغام نموده شد ٭ دبّابة بالفتح والتشدید آلتی است که برای جنگ از چرم وچوب ساخته میشود وچندین مردم نقب زن را اندران نشانید تا بیخ قلعه رسانند پس آنان اند وشکم آن نشسته نقب میزنند ولیس آن از آفت بالائی محفوظ می مانند ٭ در حدیث است ٭ کیف تصنعون بالحصون قالوا نتخذ دبّابات یدخل فیه الرجال ٭ دیدب مورچهٔ کلان یا رفتار آن ٭ دبّه بالضم حال وطریقه وهمچنین دُبّ بالضم یقال رکبت دبّته ودُبّه ای لازم گرفتم حال وطریقهٔ آنرا وکاری کردم مانند کار آن ٭ وازان است حدیث ابن عباس ٭ اتبعوا دُبّة قریش ولا تفارقوا الجماعة ٭ گویند دعنی ودُبّتی ای بگذار مرا با طریقهٔ من شاعر گوید ٭ شعر ٭ لها فِذَرِیان قل تغمّض عینه ٭ علی دُبّة مثل الحنیف المرعّل ٭ ونیز نام موضعی است نزدیک بدر ودر سیر رسول الله علیه وآله السلام بسوی جنگ بدر مذکور است ٭ صاحب محکم آنرا بفتح ضبط نموده ٭ ودر عباب است که محدثون آنرا ذیة بمثناة تحتانیه خوانند ٭ دبّه بالفتح ظرفی است برای لزر وزیت وغیر آن

و پشته از ریگ یا ریگ سرخ هموار یا زمین هموار از ریگ و جز آن * در لسان است دبه موضعی که ریگ دران بسیار باشد * در مثل گویند وقع فی دبّة من الرمل زده میشود در وقت شدت وهلاکی زیرا که شتر وقتیکه در ریگ بسیار واقع میشود نوبتش بهلاکی میرسد * دبه نیز یکمرتبه جنبش * جمع آن دباب است بالکسر * ونیز دبه موهای خرد زرد رنگ که بر رو باشد * وبعضی بر روی زن تخصیص نموده اند * جمع آن دِبَب مانند حبه وحب وآوندی که بضرورت بطاز آبگینه ساخته شود وآن مخصوص بدان است * دبه بالکسر ریگ نرم رفتار * دباب بالکسر جمع آن * دب بالضم خرس وآن لفظ عربی است صحیح چنانکه در محکم است * ومونث آن دبه است بزیادت تاء ادباب جمع * وهمچنین دِبَبه مانند عنبه * ونیز دب نام است از نامهای عرب واسم قوم در رم است که زده میشود بآن مثل اردی من دب * وآن دب بن مره بن ذهل بن شیبان است * دب نیز بنات النعش کبری واکثر اطلاق بر صغری نیز می آید * وبرای تفرقه صغری را دب اصغر گویند وکبری را دب اکبر * مبارك بن نصرالله بن دبی فقیهی است حنفی مذهب در مدرسه غیاثیه درس میکرد در سن پانصد وبیست وهشت رحلت نموده * دُبّاء بضم ومد وقصر نیز کدو وهمچنین دبه بالفتح دبّاءة بزیادت تا واحد آنست * دبوب بالفتح غار قعر دار وفربه از هر چیزی که باشد * گویند ناقة دبوب وقتیکه شتر ماده بسبب کثرت گوشت وفربهی طاقت سرعت رفتار نداشته باشد * موضعی است در بلاد هذیل یا نام بلد است چنانکه در معجم است * دبب زدبان هر دو بتحریك موی خرد یا کثرت مو وصوف * مرد را ادبّ گویند وزن را دباء * ودبه مانند فرحه آنکه در جبین آن موی بسیار باشد * دبدبه هر آوازیکه مشابه آوازی باشد که بوقوع سم اسپ بر زمین سخت پیدا شود وشیری که دوشیده شود بران یا آن انچه غلیظ باشد از شیر * وهمچنین دَبَدَبی مانند جحجبی * دبداب مانند دحداح دهل * دَبدَبَ فلان زد دهل را * دبدب حکایت آواز دهل که دب دب می باشد * دبادب بالضم مرد ضخیم وبسیار آواز * دبدب الرجل بسیار نالید * دبابب بروزن سحاب کوهی است برای قبیله طی ونیز نام آبی است در آنجا چنانکه

درعماب است ٭ دباب مانند کتاب موضعی است بسیار ریک در حجازه ٭ دباب
بر وزن قطام خواندن گفتار ٭ دِبی بالکسر صوت خواندن گفتار ٭ دباب بفتح
وتشدید موضعی است راعی گفته ٭ شعر ٭ کانّ هذا ازمّاتها ما ومتحتها ٭ لما لتقینا
لدی ارحال دبّاب ٭ راز معجم معلوم می شود که نام بلدی است از دیار
غطفان واستشهاد آن نیز بدین مذکور است ٭ دَبّی بالفتح والتشدید موضعی است
در بصره ٭ دلب بر وزن ترس بچۀ کار در ابتداء ولادت ٭ دِبّی حَحَلُ بکسر دال
وتشدید موحدۀ مکسوره ٭ وحجل بفتح حا وجیم وضم لام لعبه ایست برای طفلان
عرب ٭ دواب بر وزن شداد نامی است از نامهای عرب وریکی است در حلصاء
٭ ورد والنجانیز بشعر راعی استشها ذکرده اند ٭ دجوب بالفتح وضم جیم آوند

٭ دجوب ٭

یا خریطه یا جوالی که زن در سفر برای داشتن طعام وغیره همراه داردازان است
٭ شعره الی دَجُوبِ الحرّةِ المحیط ٭ دربله تشقی من الاَطیط ٭ دحاب بکسر دُحمان

٭ دحاب ٭

بضم ایچه بلند باشد از زمین مانند سنگستان ٭ دحب ٭ دفع کردن دحبتُ ولانًا

٭ دحب ٭

دفع کردم آنرا وجماع کردن ٭ دحب فلان جاریته جماع کرد کنیز خود را وهمچنین
دحمها ایدحمها ٭ دُحَمه بضم وفتحتین بسیاری از غنم ٭ وغنم دُحَمه ای کثیرة دُحیمه
بر وزن جهینه نام زنی است روایت حدیث هم کرده ٭ دحقبه ٭ دفع کردن کسی

٭ دحقب ٭

از پس پشت ٭ پس در دفع حفیف یا دفع بسینه مستعمل نخواهد شد ٭ دخدبه ٭ بفتح هر دو

٭ دخدب ٭

دال وبکسر آن هر دو بر حتر خرد سال پر گوشت ٭ دیدبه ٭ بفتح هر دو دال کوس

٭ دیدب ٭

ونکهبان وطلیعۀ لشکر وهمچنین دیدبان بالفتح که فارسی معرب است اصل آن دیدبان
بکسر است ٭ دیدبون بفتح هر دو دال لهو وبازی ومقام ذکر آن همین است وجوهری که
آنرا در باب نون آورده وهم کرده چنانکه در تکمله بران تنبیه نموده شده است
٭ درب ٭ راه تنگ در میان کوه یا مدخلی که در میان دو کوه باشد وعرب

٭ درب ٭

آنرا بمعنی دروازۀ فراخ در کوچه یا دروازۀ کوچۀ فراخ یا دروازۀ
کلان استعمال می کنند ٭ ورد ومغرب است که مراد از قول فقها درب غیر
نافذ کوچۀ فراخ باشد ٭ دراب بالکسر جمع آن ٭ سیبویه انشاد کرده

مثل الکلاب تهر عند درابها ودروب نیز جمع آنست مانند فلس وفلوس *ودرب نیز هر مدخلی که باشد بسوی شهرهای روم *گویند القوم اَدْربوا وقتیکه داخل شوند در زمین دشمن از شهرهای روم *در حدیث جعفر ابن عمرواست اَدْربنا ای داخل درب گشتیم *وظاهر آن دلیل آنست که خصوصیت آن ببلاد روم نیست ونزد بعضی راه جاری ازان درب بتحریك است وغیر جاری درب بسکون است چنانکه درلسان حکایت است *ودرب نیز موضعی که خرما را دران بگذارند تا طراوت آن رود درخشك کردد ونام دهی است از دههای یمن وموضعی است در تهاوند *دَرِبَ بالامر دربا ودُربة بالضم مانند فرح عادت گرفت بآن کار وجرأت کرد بران وتدرّب از باب تفعل ودربه مانند درج همچنین است *تدریب متعدی است گویند درّبه به ودرّبه علیه ودرّبه فیه تدریبا خو کر کردانید آنرا بآن *مُدَرّب بفتح راء مشدده مردی مجرب وشجاع ضابط کارها وشدت وسختی کشیده ، سرد وگرم زمانه چشیده گویا زمانه آنرا آزمایش کرده وبرسختی وشدت خو کر ساخته *ومدربه نیز شیر درنده واز شتران آنکه بیرون آورد ادب داده شده باشد وبسواری انس گرفته باشد ودر رفتن درب خو کر شده باشد *مدربه بزیادت تا ناقه همچنین وهرانچه درمعنی آن آید از چیزی که بر وزن مفعل باشد پس فتح وکسر هر دو در عین آن جایز باشد مانند مجرب ومجرس ومقرس وامثال آن مگر درمدرب چنانکه درمحکم است *مگر صاحب عباب مدرب را مانند مجرب بفتح وکسر هر دو خوانده *دربه بالضم عادت وجرأت بر کار وجنك گویند مازلت اعفو عن فلان حتی اتخذها دربة ای همیشه عفو کردم ازان تا آنکه عادت گرفت بآن زهیر گفته *شعر* وفی الحلم ادهان وفی العفو دُربَة *وفی الصدق مَنجاة من الشرّ فاصدق *وهمچنین درابه بضم وتشدید ابن الاعرابی انشاد کرده *شعر* والحلم دُرّابة او قلت مکرمة *مالم یواجهك یوما فیه تشمیر *ودربه نیز کوهان کاویدا صل *عقاب داربٌ علی الصید ودربة مانند فرحة خو گرفته ودلیر شده برشکار* ودرّبت العقاب تدریبا از باب تفعیل

چو کرکرد اسلام آنرا آشکارا ٭ ناقه درب زحمل درب مانند صورر و همچنین درب
بتحریک مطیع و منقاد ٭ و نیز بعضی درب شتر ماده که هرگاه بکسوی لب آن را جنبش
دهی چشم آن را بپیوندی تو کند ٭ سروبه گفته ناقه تردوب ای بر کردن ٭ و دانا باء
آن بدل از دال درب است ٭ واصمعی گفته هر اپچه ذلول و منقاد باشد تر بوب است
وتاء آن عوض دال است ٭ و آنکه آنرا از تراب مشتق گفته است کرسا
در دلت مانند تراب است پس تاء آنرا اصلی قرار داده است ٭ دربانه
بفتح نوعی است از کارکه سر آن باریک باشد و پوست آن تنک ٭ داربه زنی
که در صناعت حریش دانا و تنها باشد و نیز زن دهل زننده فلان دارب
ودرب بکذا ای عالم و ماهر است بآن ٭ دربی فلان بلا نای در بلاد احت آنرا
٭ درب بضمتین و تشدید با نوعی است از ماهی که زرد رنگ باشد ٭ دربی بالفتح
موضعی است در بغداد ٭ و دربی بضم دال و راء و فتح باء مشدده موضعی است
در ناحیهٔ سواد عراق از جانب شرقی بغداد و همچنین ضبط کرده شده است و صاحب
ومشرف وجر آن و بفتح خواندن آن از تصرفات صاحب قاموس است ٭ واحمد
بن عبد الله الدُّربی بصورت تصغیر محدثی است صدوق و همچنین عمر بن احمد بن علی
القطان الدربی بالفتح محدثی است ثقه منسوب بسوی دربی که موضعی است
در بغداد و منصور بن مظفر الدربی محدث است منسوب بسوی درب که موضعی است
در نهاوند و صاحب قاموس با وجود کمال تتبع این در را فراموش کرده ٭ تدریب
صبر کردن در جنگ وقت گریز ٭ درباں و گاهی بکسر هم آمده صاحب لطائف
فارسی است ٭ درحمه ٭ بچه را نگاهداشتن و مهربانی کردن ٭ یقال درحمت الناقة
ولدها ٭ بعضی گفته که آن قلب درحمت است ٭ درحابه ٭ مرد کوتاه قامت ٭ دردبه
بفتح هر دو دال قسم دویدن است مانند دویدن ترسنده که مبدا از آنکه کسی
از پس او می آید پس میدود و در رو تافته می نگرد ٭ دردابه آواز دهل ٭ دردبی
دهل زن ٭ معانی آنرا در ترجمهٔ درب ایراد نموده و صاحب محکم رباعی قرار داده است
لهذا صاحب قاموس اینجا آورده ٭ ورد و مشرف است که همین صواب است ٭ امرأة دردبا

٭ درحمه ٭
٭ درحابه ٭
٭ دردبه ٭

زنی که در شب آید ورود * دَرْدَبَة خضوع وانقیاد * در مثل مشهور است دَرْدَبْ
لمّا عضّه الثقافُ ثقاف چوبی که بدان نیزه هاهموار کنند زده می شود برای کسی که انکار
کند چیزی که ازان مطلوب باشد بعد ازان بزور منقاد ومطیع گردد * زدردبه
نیز عادت کردن بچیزی گویند دَرْدَبَ فلانٌ بالشیٔ ای خوگر شد بآن
ونیز جنبش کردن پستان دراز ومنه قول الراجز * وقد دَرْدَبْتُ والشیخ دردبیس *
واین راصاحب قاموس فراموش کرده * ادرعباب * گذشتن شتران بر روهای خود
* کذبند اذرَعَتِ الابل رفتند شتران بر روی خود وسرعت نمودند * واستعمال آن
درغیرشتران ازعرب مسموع ومروی نیست * دعب * دفع کردن وجماع نمودن
ومزاح کردن از باب منع است * دُعابة ودعب هردو بالضم بازی * درحدیث است
ان رسول الله صلی الله وآله وسلم کانت فیه دُعابةٌ * مداعبه باهم مزاح کردن
* داعبه ممازحت کردبآن * درحدیث است که فرمود رسول الله جابربن عبدالله را
هرگاهی که درنکاح آورد ثیب را فهلا اخذت بکراً تداعبها وتداعبک * رَجلٌ دَعّابه
بفتح وتشدید صیغهٔ مبالغه است * ورجل داعب ودَعِبٌ بروزن کتف ودعبب
بروزن قنفذ بازی کننده وبسخن ملیح مزاح کننده * یقال المؤمن لعب والمنافق
عبس قطب * دعبوب بروزن عصفور قسمی از مورچه که سخت سیاه باشد * وهمچنین
دعاب بالضم ونیز دانهٔ سیاه که محتاجان اهل بادیه درخشک سالی آنرا میخورند
* ونزد بعضی ببخ تره ایست که ساکنان بوادی آنرا مقشر کرده میخورند * لیلة
دعبوب سخت وشدید وبسیار تاریک * شاعرگفته * شعر * وتعلم الضیفُ اما ساقه
صَرْدٌ * ولیلةمن محاق الشهر دعبوب * ودعبوب نیز راه کوفته شده وواضح برای
روندگان * شاعرگفته * شعر * وکُلّ قوم وان عزّوا وان کثروا * یوما طریقهم فی الشر
دعبوب * ومرد کوتاه قد زشت والاغرکه مردمان بران سخریه کنند ومرد صاحب نشاط
وحیز ونادان واسپ درازقد * دعبب بضم اول وثالث سرود سواینده بهتر وجوان نازک بدن
وتنک پوست مرنست آن بزیادت تا باشد * وثمرگیاهی است که دربادیه می باشد
* ونزد بعضی عنب الثعلب چنانکه درمحکم است * وقول النجاشی * فیه ثنا لیل

کحبّ الدعنب ٭ شاید مراد ازان دعبوب است بحذف واو ٭ دعمو ابا هم مزاح کردند ٭ دعا مردنادان ٭ دعابه بالضم حماقت ٭ ادعاب کلمهٔ ملیح کفتن ٭ ادعب الرجل کلمهٔ ملیح کفت چنانکه درمحکم است ٭ ماء داعب آبی که ریزش کند در رود با رحود ٭ دیح دعیبهٔ بالضم باد سخت ٭ درعباب است که ترکیب آن بر دوازی وبسط دلالت میکند ٭ دعتب ٭ مانند جعفر نام موضعی است حکایت کرد آنرا ابن درید وتعین آن نکرده ٭ وکفت که آمده است در شعری شاذ که انشاد کرده آنرا ابو عثمان برای مردی از قبیلهٔ کلب ٭ شعر ٭ حلّت بدعتب ام بکر والدّمی ٭ فالنشب بالحمیم وشعب ٭ وکفته که تالیف دعتب صحیح نیست ٭ دعربه ٭ تمری وشدت ٭ دعسبه ٭ قسمی است از دویدن ٭ دعشب ٭ بر وزن جعفر نامی است از نامهای عرب چنانکه ابن درید کفته ٭ دعلب ٭ شتر مادهٔ نوجوان چنانکه ازابن اعرابی محکی است وابن حرف درتهذیب ازهری موجود است وصاحب قاموس آنرا فراموش کرده ٭ دکب ٭ مدکوبه دابهٔ کزیده شده ٭ محکک ٭ دلب ٭ بالضم درخت چنار از ان ناقوس ساخته شود کویند هو من اهل الدّلبة یعنی اهل الدلبه کنایه است از انکه نصرانی است ٭ و بعضی کفته که آن درختی است بزرک ثمر وشکوفه ندارد وبرک آن مشابه برک انکور است ٭ دُلبه بزیادت تا راحد آنست ٭ ارض مدلبهٔ زمینی که چنار دران بسیار باشد رجنسی است ازسودان سنده وبعضی آنرا مقلوب دلل کویند ٭ دالب اجکوی که اطفال نهد برده ٭ دلبه بالضم سواده دولاب بالفتح وبالضم نیز چیزی است مشهور وجمع آن دوالیب قول آن ٭ شعره تابدیهم معارف من حدید اشبه ما مقرة الدوالی ٭ نزد بعضی اصل آن دوالیب بود بارا بیا بدل نموده ادغام رتخفیف نمودند ٭ رنزد بعضی آنست که باازآخر بضرورت قافیه حذف کرده شده ٭ واین حرف نزد بعضی عربی است ٭ ونزد بعضی فارسی معرب است ٭ وفتح دران افصح وارجح واشهراست چنانکه در مصباح وغیرآن مصرح است لهذا در صراب در فتح اکتفا رفته ٭ دولاب بالفتح وبالضم نیز چنانکه در معجم البلدان است موضعی است در دیار عرب قریب اهواز ابو شرجهل

احمد الانصاری الدولابی که محدثی است مشهور بآن منسوب است و نیز نام قریه ایست از قرای رای و منسوب است بسوی آن جماعتی از علماء از ایشان است ابو القاسم دولابی رازی که از اجلهٔ مشایخ صوفیه است * دلمب * شتر کلان و فربه * دنب * بر وزن قنب * و دنابه مرد کوتاه قامت و در غیر انسان هم مستعمل میشود و احمد بن محمد بن علی الازجی الدنابی محدثی است مشهور * دنحبه * بفتح اول و اهمال حاء خیانت * دوب * مانند دابّ است * دوبان بالضم قریه ایست در شام قریب صور و جماعتی از محدثین بسوی آن منسوب است از ایشان است محمد ابن سالم ابن عبد الله الدوبانی که از شیوخ حافظ سلفی است * دهب * لشکر هزیمت یافته * دهلب * بر وزن جعفر ثقیل و گران و نام شاعریست معروف ابن جنی آنرا ذکر کرده و شعری برای آن انشاد نموده * شعر * ابی الذی اضمل اخفاف المطی * حتی اناخ عند باب العمیری *

* فصل الذال *

* ذئب بکسر و بهمزه و گاهی بترک همزه هم آمده گرگ جمع قلت آن اذؤب است مانند افلس و جمع کثرت ذیاب مانند کتاب و ذوبان است و اطلاق آن بر مذکر و مونث برابر است و گاهی برای مونث تا زیادت کرده شود * ارض مذأبة زمینی که در آن گرگ بسیار باشد چنانکه مأسدة زمینی که در آن شیر بسیار باشد و محکم است که اکثر از بنی قیس مذیبه میگویند بدون همزه و رجل مذوب مردی که گرگ در گوسفندان آن افتاده باشد * گویند قد ذئب الرجل بر صیغهٔ مجهول وقتیکه در گوسفندان کسی گرگ واقع شود * ذوبان العرب دزدان عرب که بسبب افتقار دزدی را پیشهٔ خود ساخته باشند * ذیاب الغضا قبیله بنی کعب و آن ابن مالک ابن حنظله است بسبب خیانت و ایذا رسانی باین لقب ملقب کردیدند که گرگان سخت خبیث و موذی میباشند * ذؤب الرجل مانند کرم و ذئب مانند سمع خبیث کردید آنمرد و مانند گرگ شد در دها و مکر و همچنین تذأب از باب تفعل * ذئبان بر وزن سرحان موهای گردن شتر و لب شتر فرا گفته پشم باقی مانده * ذئبان

بصيغهٔ تثنيه دو ستارهٔ سپيد در ميان عوا و فرقدين ٭ و اظفار الذيب چند ستارهٔ
خرد پيش آن هر دو ٭ و ذئبان بصيغهٔ تثنيه نام در آب براى اضبط بن كلاب ٭ تذئب
الرجل للناقة از باب تفعل و تذائب از باب تفاعل اى بلباس گرگ ترسانيد ناقه را تا آنرا
بر غير بچهٔ آن مهربان گردانيد ٭ تذئبت الريح و تذاءبت مختلف شد باد و وزيد
بسى از ينجا و از انجا اين هم ماخوذ است از فعل گرگ چنانكه اصمعى گفته ٭ تذاءب
نوبت بنوبت گرفتن چيزى را ٭ غربٌ ذأبٌ دلو بزرگ كه در صعود و نزول بسيار
جنبش كند ٭ ذُئب الرجل بر صيغهٔ مجهول فزع كرد آنمرد و همچنين اذأب ٭ و ذَئِب
الرجل مانند فرح و ذُؤُب مانند كرم و ذُئِبَ مانند عنى ترسيد از گرگ ٭ و ذأبت
الشى مانند منع جمع كردم آنرا و رمانيدم ٭ و ذأبت الرجل ترسانيدم آنمرد را
٭ و ذأبتُ الابلَ والغنمَ راندم شتران و گوسفندان را ٭ و ذأبتُ الرجل
حقير كردم آنرا و دور گردانيدم آنرا از خود ٭ ذأبتُ القتَبَ ساختم چوب پالان را
٭ ذأب الرجل الغلام ساخت و آراسته گردانيد گيسوى آنرا و همچنين اذابه از باب
افعال و ذأّبه از باب تفعيل ٭ ذأبى السبر زردى كرد در رفتاره ٭ داء الذيب گرسنگى ٭ گويند
رماه الله بداء الذئب زد آنرا خدا بگرسنگى وجه تسميه آنكه گرگ را بجز گرسنگى هيچ بيمارى
نمى باشد و بسبب گرسنگى مى ميرد چنانكه زعم عرب است ٭ و بنو الذئب بطنى است
از ازد و آن ذيب ابن عمرو بن حارثه بن عدى بن عمرو بن مازن بن ازد ٭ و از ايشان است
سطيح كاهن و آن ربيع بن ربيعه بن مسعود بن عدى بن ذئب است همچنان كلبى و غير آن
تصريح نموده اند و ابن اسحق بغير اين قايل شده ٭ صاحب مشرق گفته كه آن خطا است
٭ و ابو ذؤيبه از بنى ربيعه بن ذهل بن شيبان ٭ و ربيعه بن ذئبه كه فارس مشهور است
٭ و ابو ذويب القطيل خويلد بن خالد بن محرث ابن زبيد بن مخزوم الهذلى
و ابو ذويب الايادى شاعران مشهور اند ٭ و ذوينه بتصغير قبيله ايست از هذيل
چنانكه در محكم است ٭ دارة الذيب موضعى است در نجد براى بنى كلاب ٭ ذوابة
بالضم موهاى سر كه بافته شده باشد يا موى پيشانى يا پيشانى ٭ و نزد بعضى موهاى
فرو هشته از ميانهٔ سر بسوى پشت ٭ و نزد بعضى موهاى كه باقى ماند بر سر و تراشيده شود

گرد اگرد آن * ذوابه از هرچیزی بلندی آن * ذوابة الجبل بلندی کوه * وگاهی
برای عز و شرف استعاره کرده شود گویند هم ذوائب قومهم ای آنان اشراف قوم
خود اند * در حدیث دغفل رابی بکر است انک لست من ذوائب قریش ای لست
من اشرافهم و ذوی اقدارهم * و ذوابة النعل چیزی که از کفش بزمین رسد * ذوابه
شرف اعلی و ارفع ازان * و ذوابه نیز پوستی که بر موخر پالان آویخته باشد گویند
غبیط مذأب وقتیکه ذوابه دارد * لبید گفته * شعر * فکلفتها همّی فآبت رذیةً *
* طلیحاً کالواح الغبیط المذأبِ * ذوایب جمع اصل آن ذآئب بدو همزه لیکن
هرگاهیکه وقوع الف جمع درمیان دو همزه ثقیل پنداشتند اولی را بواو بدل نمودند
وگاهی برای نخل نیز استعاره کرده میشود * شاعر گفته * شعر * جمّ الذوائب تنمی
وهی آربةٌ * ولا یخاف علی حافاتها الشرفُ * ذئبه نام مادر ربیعه که شاعریست مشهور
و نیز نام اسپ حاجز زدی و بیماریٔ است که حلق دواب را درگیرد پس به آلت
آهنی در بیخ گوش سوراخ کرده شود و ازان چیزی سپید مانند دانه های گاورس
برآورده شود * برذون مذؤبٌ اسپ مادهٔ که بابن آزار گرفتار باشد * در تکمله است
حمار مذؤبٌ و مذیوبٌ * و در مغرب است که برابدال همزه بیا اجماع است اول در ذیبه
همزه را بیا بدل کردند بعد ازان بران بنیاد نهاده شد * و اسم مفعول ازان بر آورده
شد مانند مخیوط * و ذئبه نیز گشادگی درمیان دو پهلوی زین و پالان و چیزی که
زیر مقدم جای پیوستن دو چوب کج باشد که یال مرکوب را میگزد * تذئیب ذئبة
ساختن برای پالان * ذاب الرجل ساخت ذئبه برای پالان * ذاب بسکون دم
و آواز ضعیف * غلام مذأب بر صیغهٔ مفعول کودکی که ذوابه دارد * ذویب
بتصغیر نام کوهی است * حمید بن ثور گفته * شعر * حضرتم لنا یوم الذویب
بناشیٔ * اسم کنصل السیف حلوشمائله * هکذا فی المعجم * ودارة الذویب نام دوار است
برای قبیلهٔ بنی اضبط * استذاب مانند گرگ شدن * استذأب النقد مثلی است زده
میشود وقتیکه خواران به تکبر برسند * ابن ابی ذئب محمد بن عبد الرحمن
محدثی است مشهور * ذب * دفع کردن و منع نمودن * فلان یذبّ عن حریمه ای

یدفع عنه • درحدیث است انما النساء لحم علی وضم الاماذب عنه • وازان است قول آنان من ذب عنکم ذب عن صمیه اذفر منکم فرعن حریمه • گویند ذببت عن فلان دفع کردم از ان راحتلاف کردن ودر یک مکان استقامت نورزیدن • ذب فلان ایک جا مستقیم نماند • وخشک شدن آب در آخر موسم گرما ذب الغدیر فرو رفت آب آن حوض در آخر گرما • ذبت شفته ذبا وذبا بالتحریک خشک گشت لب آن بسبب تشنگی یا غیر آن • وهمچنین ذب لسانه وذبب از باب تفعیل از همین قسم است • ولاغرشدن منه ذب جسمه و پژمرده شدن ذبت النبت پژمرده شد پوشید گی بسبب گرما • واندک باقی ماندن ذب النهار ای باقی نماند از روز مگر اندکی ومتغیر شدن رنگ ذب الفلان متغیر شد رنگ آن بسبب لاغری وخوف وجز آن • تذبیب دنج کشیدن لسیر شب گویند ذببنا لیلتنا بیماه مذبب شتاب رونده منه لاینالون الاقرب مذبب • شاعر گوید • شعر • مذببة اضربها بکوری • وتهجیری اذ الیعفور قالا • راکب مذبب سوار تنها شتاب رو • ظمیء مذبب تشنگی دراز بیرگرده شود بسوی آب از دوری پس شتاب کرده شود در سیر • ذبب النهار از باب تفعیل اندک باقی ماند روز • ومنه وانجاب النهار وذببا • بعیر ذاب بالتشدید شتریکه یکجا قرار نگیرد • رجل مذب بالکسر وذباب بالتشدید دفع کننده از حریم خود یا از حریم غیر خود • وذب بالفتح والتشدید گاو وحشی • وآنرا ذب الریاد بکسر راء مهمله ومثناة تحتانیه نیز گویند لنا در آنکه آمد ورفت میکند ودر یک مکان ثابت نمی ماند وهمچنین اذب وذنب لرزان قنفذ • ودر عباب است ذنب گاو وحشی که در نشاط باشد • شفة ذبابة مانند ربابه لبی که پژمرده باشد بسبب تشنگی یا خوف وجز آن • ذباب بالضم مکس که در خانه ها میپرد ودر طعام می افتد واز امثال ایشان است فلان اوهی من الذباب وهمچنین هو اهون علی من طنین الذبابه • گویند آن زهر است وزهر را نافع وقتیکه بر مقام گزیدگی کژدم مالیده شود بسیار نافع است چنانکه از عیسی محکی است وآن را محرمات شمرده • منه الحدیث فانها هو ذباب غیث یا کله من شاء واضافت آن بسوی باران بجهت آنست که با باران

می باشد و بروثید کی باران زندگی میکند * ذبابه بزیادت تا راحد است چنانکه علی بن حمزه از کسائی حکایت کرده ذبابة تعض الابل * و همچنین از احمر مروی است لیکن مازنی تخطیهٔ آن کرده و در کتاب ما یلحن فیه العامه گفته یقال هذا ذباب وقول الناس ذبابةٌ خطأٌ فلا تقله * و در محکم مصرّح است که ذبابه بزیادت تا برای وحدت نیامده لهذا اجماعی تصریح نمودند که واحد را نیز ذباب میگویند * اَذِبّة جمع قلت است * و ذِبّان بالکسر والتشدید جمع کثرت است مانند غراب و اغربه و غربان * نابغه گفته * ضرّابةٌ بالمِشفَرِ الاَذِبّة * ذُبّ بالضم نیز جمع ذباب است چنانکه از سیبویه محکی است لیکن شاذ است چنانکه در عباب تصریح کرده * بعیر مَذبوب شتریکه آنرا آزار ذباب رسد و همچنین اذبه * زیاد گفته * شعر * کانّكَ من جِمالِ بنی تمیم * اذبّ اصابَ من ربف ذُباباً * و نیز مذبوب شتر نرکه داخل شود مگس در بینی آن و نیز مذبوب مرد نادان چنانکه ابن فارس ذکر کرده * ارضٌ مذَبّة زمینی که در ان مگس بسیار باشد * و همرّاه ارضٌ مذبوبةٌ نیز حکایت کرده چنانکه ارضٌ موحوشةٌ از وحش آمده * مِذَبّه بالکسر مگس ران * و ذبّ الذبابَ و ذبّبه بر طرف کردانیدن مگس را * رجلٌ محشیّ الذباب ای الجهل چنانکه در محکم است وعرب ابخر را که کنده دهن باشد اباذ باب گویند * و بعضی اباذبان گویند * و اطلاق آن بر عبد الملك بن مروان غالب آمده که فساد دهن میداشت * در مثل است هو ابخر من ابی ذبان مراد عبد الملك است * ذباب نیز نقطه ایست سیاه در شکم مردمك دیدهٔ اسپ * ذباب السیف تیزی و تندی شمشیر یا طرف متطرف آن * در حدیث است قال النبی صلی الله علیه وآله وسلم یوم احد قبلَ الحرب رایتُ بقرةً تُنحَرو کانّ فی ذباب سیفی ثلماً فاما البقر فرجلٌ من اصحابی یقتلون واما الذباب فرجلٌ من اهل بیتی یقتل فقتل حمزةُ عمّه ذلك الیوم * و ذباب الاذن انچه باریك باشد از طرف گوش * و ذباب اسنان الابل تیزی دندان شتر * ذباب الحناء شکوفه حناء که نو ظاهر شده باشد * وذباب العین مردمك چشم * و ذباب نیز جنون * گویند ذُبّ الرجلُ بر صیغهٔ مجهول

ای مجنون شد پس مدبوسه ای مجنون * ونیز بدبخت درحدیث است انه رای رجلا طویل الشعر فقال ذباب ذباب ای آن شوم است * و نام کرهی است در مدینه * و منه الحدیث انه صلب رجلا علی ذباب * و ذباب تیزشر یا شود ایم * کویند اصابك ذباب من هذا الامرای رسید تراازین کار بدی سخت * ذب الریاد مردی زیارت کنند * زنان قال الشاعر * شعر * ما للکواعب یا عیسا * قدجعلت * تزور رعنی وتطوی دونی الحجر * قد کنت فاتح ابواب مغلقه * ذب الریاد اذا ما حو لس المظره اذب مرد درازو شتر کهنه سال * اغلب عجلی کوید * شعره کانه صوت نابه الاذب * صریف حطاف بقرقعت * ذبی بالفتح والعسل یل سوفتك * ذبذبه برزن دحرجه مضطرب شدن چیزی که درهوا معلق باشد و حمایت همسایه * ذبذب فلان حمایت کرد اهل و جوار خود را * وایدا ی حلق وحرکت دادن و زبان و آلة تناسل مانند ذبذب و ذباذب * و در حدیث است من وقی شر لقلقه و قبقبه و ذبذبه فقد وقی و ذباذب جمع نیست بلکه مفرد است * عمامه برای زوج خود از بنی لهید کفته * شعر * یا حبذا ذباذبك * اذا الشباب غالبك * و ذبذبه نیز خصیه ذباذب جمع آن چنانکه در محکم است و چیزها ئی که برای زینت در هودج آویخته شود * در حدیث جابر است کان علی برده لها ذباذب ای اهداب واطراف * ذبابه بالضم بقیة وام و بقیة آب نهر و بقیه از هر چیزی که باشد * و موضعی است در کوه اجا و موضعی است در مدینه * و رجل مذبذب بکسر و بفتح نیز مردی که متردد باشد در میان دو امره و منه قوله تعالی مذبذبین بین ذلك * ای آنان متردد اند در میان مسلمین و کافران * و ذبذب فلان فلانا کذاشت آنرا در حال تردد * و ذبذب بالفتح جائی است در مطلوب که موضعی است در دیار بنی ابی بکر بن کلاب * شاعری در آن کوید * شعره لولا الجود و بما وردت ذبذبا * ولا رایت حیها المضبا * ذبیان بضم و مثناة تحتا نیه بعد موحده و بکسر نیز آمده نام قبیله است وازان است نابغه ذبیانی زیاد بن معاویه و این حرف در حقیقت مضاعف است نه معتل زیرا که نحاس در کتاب اشتقاق آورده که سوال کردم ابو اسحق

ابراهیم بن السری را از ذبیان که از کدام چیز مشتق است وحکایت کردم آنرا از ابوالحسن علی بن سلیمان که این لفظ را عربی گفته و در اشتقاق آن سکوت ورزیده پس جواب داد که آن مشتق است از ذبب واصل آن ذبان بود ه یکی از دوبا را بیا بدل نمودند چنانچه در تظنیت از ظنن * صاحب قاموس این لفظ را بنظر لفظ در باب معتل آورده * ودرین ایراد اتباع صغانی وابن سیده نموده * وذباب بضم و تخفیف وذباب بکسر و تخفیف وذبّاب بفتح و تشدید نامهای مردمان عرب اند * از انجمله است ذباب بن معویه عکلی که شاعری است مشهور * ذرب * بالتحریك وذرابه تیز شدن ذَرِبَ تیز شد فهو ذَرِب مانند کتف از باب فرح وهی ذَرِبَهٌ * قال الشاعر * ذَرِبَتْ علیها ذَرِبَاتُ الانبار * ای حدیدات السم * گویند لسان ذَرِبٌ وفیه ذرابه ای زبانی که با تیزی باشد وهمچنین سیف ذَرِبٌ شمشیر تیز * وامرأة ذَرِبَهٌ زن سخت زبان و همچنین ذربه بکسر قال الراجز * الیك اَشْكو ذِرْبَةً من الذَّرَبِ * رجل ذرب مرد سخت آواز قوم ذرب * و ذرب بالسکون تیز ساختن * ذربه مانند منع تیز ساخت آنرا * مذرُوب تیز ساخته شده شاعر گوید * شعر * لقد كان ابنُ جَعْدَةَ اَرْيَحِيًّا * على الاعداء مَذْرُوبَ السِّنانِ * و همچنین ذرّبه از باب تفعیل منه سنان مذرَّب ای نیزهٔ تیز کرده شده * کعب بن مالك گفته * شعر * يمذَرَّبات بالاكُفّ تَوَاهِل * و بكل اَبيَضَ كالغَدِيرِ مُهَنَّدِ * ذربه مانند قربه کره گوشت که آنرا غدّه گویند * ذِرَب مانند قرب جمع آنست * ذراب مانند تراب زهر * سم ذَرِبٌ زهر تیز سیف مذرب بر صیغهٔ مفعول شمشیری که زهر داده شده باشد * ذرب مانند کتف کارد کفش دوز * ذِرْب بالکسر چیزی است که در کردن آدمی پیدا به می باشد مانند سنگریزه وهمچنین ذربه یا آن بیماری است که در کبد می باشد * ذرب بالضم جمع ذرب است مانند کتف بمعنی تیز زبان * اذرَبَ الرجلُ فصیح شد زبان آن بعد آنکه بند بود چنانکه ابن اعرابی ذکر کرده * ذَرَب بالتحریك فساد زبان وفحش آن گویند فی لسانه ذَرَبٌ ای فحش * شاعر گوید * شعر * اَرِحْنی واسترِحْ منّی فانّی *

ه ثقیل مخملی ذرب لسانی ه در حدیث حذیفه است کنت ذرب اللسان علی اهلی
فقلت یا رسول الله اخشی الله ان یدخلنی النار فقال فاین انت من الاستغفار
ه حزماری گفته ه شعر ه یا سید الناس و ذباب العرب ه الیک اشکو ذربة من الذربه
کنایه است از سخت زبانی و فساد کردن ه اذراب جمع ه شاعر گوید ه شعر ه و لقد
طلوت الناس فی حالاتهم ه و علمت ما فیهم من الاذراب ه فاذا القرابة لا تقرب
قاطعا ه واذا المودة اقرب الانساب ه و ذرب نیز فساد رحم و گشادگی آن یا روان
شدن ریم از ان و فساد معده ه مانند ذرابه بالفتح و ذروبه بالضم و صلاح آن نیز
پس آن از قبیله اضداد است ه ذربت المعدة فهی ذربة ای فاسد شد معده یا صالح
شد ه و نیز مرضی که به نشود گویند ذرب الجرح و قتیکه سزاوار دوا نباشد و زنک
و فحش ه ذربان شر و خلاف کردن ه رماه بالذربین ای زد آنرا بدی و دروغ
چنانکه در تکمله است ه تذریب برداشتن زن بچه خود را تا قضاء حاجت آن کند
ه تذرب مانند تسمع در فصل تا گذشت و آوردنش اینجا خوب نیست زیرا که ابن
درید تصریح کرده که آن فعل است و وجه آن سابق گذشت پس ایرادش در ین مقام
وهم صاحب قاموس است ه مذرب بالکسر زبان تیز ذربی مانند جمزی ه و ذربیا
بفتح و تشدید یاء مشاة تحتانیه ه و ذربی بفتحتین و تشدید باء موحده ه بلاکمیت کردن
ه شعر ه رمانی بالآفات من کل جانب ه و بالذربیا مرد فهر و شیبها ه ذریب شکوفه
زرد یا زرد از شکوفه و جز آن چنانکه در محکم و لسان است ه اذربی منسوب بسوی
آذربیجان و این نسبت برخلاف قیاس است در نهایه است قیاس آنکه گفته شود
آذری بدون با چنانکه در نسبت بسوی رامهرمز رامی و آن مطرد است در نسبت
بسوی اسماء مرکبه ه ذعب ه و تذعب در خوف اندا ختن گویند تذعبه الجن
در فزع آورد آنرا دیو ه انذعاب پی در پی جاری شدن ه گویند انذعب الماء
و قتیکه علی الاتصال سیلان کند ه ذعبان بر وزن ثعبان گرگ جوان ه رایت القوم
مذعابین کانهم عرف ضبعان ای دیدم مردمان در هم آمیخته که یکی در پی دیگری
بود گوی آنان موهای یال کفتارانند ه ازهری گفته انذعب الماء اصل آن انثعب بود ثا را

ذعب

بدال بدل نمودن * ذعلبه * یك شتر مرغ و نیز ناقهٔ شتاب رو مانند شتر مرغ و همچنین ذعلب بدون هاء و ازینجاست الذعلب الوجناء در حدیث سواد بن مطرف ای شتر مادهٔ تیز رو * و ظاهر آنست که در شتر مستعمل نمی شود و مذهب ابن شمیل همین است * و نزد بعضی جمل ذعلب نیز صحیح است و ذعلبه نیز حاجت خفیف و طرف جامه و بعضی گفته چیزیکه بریده شود از ان پس آویخته کرده مانند ذعلوب * ثوبٌ ذَعَالِیبُ جامه کهنه و پارهای دریده * شاعر گوید * مُنْسَرِحًا عنه ذَعَالِیبُ الخِرَقْ * ابو عمرو گفته و طرفهای جامهها را نیز ذعالیب گویند * واحد آن ذعلوب است * جریر گوید * شعر * وقد اکُونُ علی الحاجات ذَا لَبَثٍ * واَحْوَذِیًّا اذا انضمّ الذَّعالِیبُ * تذعلب پنهان گذشتن گویند تذعلب فلانٌ پوشیده روان شد * و مُتَذَعْلِبٌ ای پنهان رونده و نیز تذعلب الرجل برقنا: راز کشید * ذکب * مذکوبه زن صالحه چنانکه ابن الاعرابی حکایت کرده * ذلعب * اذلعبّ الجمل بسرعت تمام روان شد * اغلب عجلی گفته * ماضٍ اَمامَ الرَّکْبِ مُذْلَعِبّ * و در بعض روایات بجای مذلعبّ مُجْلَعِبّ نیز آمده است * اذلعبّ فی مسیره نهایت سرعت کرد در سیر خود * اذلعبّ فلان برقفا خفت * فلانٌ مُذْلَعِبّ ای مضطجع * در مشوف است گویا این لفظ از قبیلهٔ اضداد است و جوهری که آنرا در ذعلب آورده وهم کرده * ذنب * گناه اذنب الرجل گنهکار شد مرد ذُنُوب جمع آن ذنوبات جمع الجمع است * ذنب بتحریك دم * اذناب جمع * ذَنَبُ الفرس ستاره ایست مشابه به دم اسپ * ذنب الثعلب نام گیاهی است مشابه به دم روباه * و ذَنَبُ الخَیْلِ روئیدگی که قریب کوهها و خندقها میروید و شاخهای او مجوف میباشد مایل بسرخی اکثر بدرخت متعلق میگردد شاخهای آن با کثرت اطراف باریك مانند دم اسپ آویخته میباشد سرد است در اول و خشك در ثانی قابض است و عصارهٔ آن شدید التجفیف بدون لذع * در نزف الدم نیك نفع دهد قروح و جراحات را باندمال میرساند و در اورام نیز نافع است * و ذنب العقرب روئیدگی است کم برك اکثر در شهرهای سرد میروید مشابهت دارد بدم کژدم * گویند آن در گزیدگی کژدم نیز بسیار نافع است * ذنب الفار نیز گیاهی است مشابه به دم موش

• ذُنابی وذُنما هردو بالضم و ذِنْبی بالکسر جانب مقابل سر و بیخ دم و دم • ریاشی گفته ذنابی دم پرندگان و ذنب دم غیر آنها • و بعضی گفته ذنابی استعمال آن در طیور اکثر است و در شتر و اسپ کم از ان • و ذنب برعکس این است و در دنا زری پرنده • چهار پر است بعد از خوافی ذنابی گویند • ذنابی اتباع • فرا گفته ذنابی چیزی مانند مخاط که از بینی شتران فرو ریزد در صحاح همچنین است • ابن صلاح از ابی سهل هروی نقل کرده که آن تصحیف است و صواب دران ذنانی است بدو نون • اذناب الناس اتباع مردمان و سفله گان و همچنین ذنبات الناس • اذناب الامور اواخر کارها • ذنب بلا ؤ ... ذنبه مانند ینصر و یذنبه مانند یضرب پیروی آن کرد و برعقب وی رفت و پس او را نگذاشت گویا دم آن است • و همچنین است استذنبه • مستذنب کسی که نزدیک دمهای شتران می باشد • شاعر گفته • مثل الاجیر استذنب الرواحلا • و در بعض روایات مثل الاجیر و در بعض دیگر شد هم آمده است • ذنوب بالفتح اسپی که دم آن بسیار مو باشد • منه حدیث ابن عباس کان فرعون علی فرس ذَنُوب ای وافر شعر الذنب و از روز ها آنکه شر وبدی آن دراز باشد • و دلو یا دلو بزرگ در حدیث شاشیدن اعرابی در مسجد امر بذنوب من ماء فاریق علیه یا دلوی بزرگ که دران آب باشد یا دلوی پر از آب یا آنکه نزدیک پری باشد چنانکه از ابن السکیت روایت است گفته است وقتیکه خالی باشد از آب ذنوب نخوانند گفت و اول راجح است • و تذکیر و تانیث دران برابر است و نیز حظ و نصیب • و صاحب مصباح آنرا مذکر گفته است • ابو ذویب گفته • شعر • لعمرک والمنایا غالبات • لکل بنی اب منها ذنوب • اذنبه جمع قلت آن • و ذنائب و ذناب بالکسر جمع کثرت • و ذنوب نیز تهیگاه و گوشت زیرین پشت یا گوشت دنبه یا گوشت سر سرین اعشی گوید • وارتج منها ذنوب المتن والکفل • ذنوب نیز نام موضعی است چنانکه در صحاح است • ذنوبان در جانب چپ و راست پشت • ذناب بالکسر رسنی باشد که دم شتر یا اسپ را بسوی تنگ بندان بندند تا دم را چپ و راست جنبش ندهد که سوار را آزرده کند و عقب هر چیز و موخر آن

و سیلابی که در میان دو پشتهٔ زمین باشد * ذنائب جمع * در حدیث حذیفه است انّ قیساً لن تنفك تبغي دين الله شرّاً حتى يركبها الله بالملائكة فلا تمنع ذنب تلعة * اذناب المسائل مقامهائی که منتهی شود بآنها سیلابها * وذنبة الوادی بتحریك * وذنابه آن بضم وکافی مکسور هم آمده آخر سیلابه * ذنابه بضم تابع * وهمچنین ذانب * ذنابة النعل بینی کفش * وذنابة الطریق بکسر وری راه * ابو الجراح گفته * انّك لم ترشد ذنابة الطريق * ای وجهه وخوشی وپیوند * ذنابه العيص بکسر نام موضعی است * تذنیب ظاهر شدن پختگی از جانب دم خرمای خام * گویند ذنّبت البسرة تذنيباً * مذنوب آن غوره خرما که از جانب دنباله آغاز بوسیدن کرده باشد * وکافی تذنوب بضم آمده * تذنوبه بزیادت هاواحد آن است * ومذنب مانند تذنوبه است * در حدیث انس انه كان لا يقطع التذنوب من البسر اذا اراد ان يفتضحه * در حدیث ابن مسیب است كان لا يرى بالتذنوب ان يفتضح بأساً * ابو هريره گفته لما نزل الخمر كنا نعمد الى التذنوب فنقطع ما ذنّب منها حتى تخلص الى البسر ثم نفتضحه * مذنب بكسر مغرفه * ابو ذویب گفته * وسود من الصين ان فيها مذانب * ونیز جای جاری شدن آب در پستی ونهر خرد که آب آن از باغ بسوی غیر آن روان شود * وهمچنین ذنابه بضم وبکسر * ومذنب تیز دم دراز هر حیوانی که باشد * ضبّ مذنّب سوسمار دراز دم * ذنبان بتحريك گیاهی است که شاخهای دراز دارد برگهاش غباری رنگ در زمین نرم می روید * ونزد بعضی زوئیدگی است که مانند ارزن شاخ وبرك دارد * وبعضی گویند که آن همان ذنب الثعلب است * ذنبانه بزیادت ها واحد آن است * وذنبان نیز آبی است در عیص * وذنیباء بر وزن غبیراء دانه ایست که در گندم میباشد و وقت تنقیهٔ گندم آنرا دور کنند * ذنابه بالکسر موضعی است در یمن * ذنائب مانند کنائس موضعی است در نجد بر یسار راه مکه وآن سه هضبه است که در ان قبر کلیب وائل است * ومذانب مانند مجالس موضعی است در دیار عرب * وذنابه بالضم موضعی است در بطائح * مذینب بر صیغهٔ تصغیر نام موضعی است در مدینه

چنانکه در نهایه است و میم آن زاید است نه اصلی چنانکه در اصول بآن تصریح رفته • ذُنَبِی لرز ز ن زبیری نوعی از جاد راست شاعر گفته • شعر • ولم یبق من سُنة الفاروق نعرفه • الا الذُنَبِی و الا الدرّة الخَلق • مذانبة قریب شدن وقت ولادت • گویند ذانَبَتْ و فتیکه بیفتد بچهٔ آن در جای بهم پیوستن دو سرین در باطن و بر آمدنش نزدیک شود • ضربُ الذ نبِ کنایه باشد از ثابت شدن و اقامت گزیدن در یک مکان و رفتن در زمین در حدیث علی علیه السلام است که بعد ذکر فتنه آخر زمان فرموده اذا کان ذلک ضرب یعسوب الدین بذنبه ای چیر گرد بشتاب در زمین با تابعان خود و اقامت نکرد بر فتنه با الشکر و اتباع • ورکوب بر ذنب ریح کنایه از سبقت باشد گویند رکب فلان ذنبَ الریح ای سوار شد فلان بر دم هوا یعنی سبقت کرد بطوریکه کسی او را دریافت و همچنین گویند رکب فلان ذَنَبَ البعیر ای سوار شد فلان بر دم شتر یعنی راضی شد به کم نصیبی • راکب ذنب البعیر بی نصیب و منحوس • استذناب مهیا کردن چیزی را استکمال نمودن آن استذنبَ الامر تمام شد کار • ذنبه بالتحریک آبی است مر ای بنی اسد در میان امره واصاح • ذنب الحلیف بصورت تصغیر آبی است برای بنی عقیل • ذنب سحل نام موضعی • و یوم ذنب سحل روزی است از روزهای عرب چنانکه در عباب است • تذنب راه گرفتن گویند تذنّبَ فلان الطریق ای گرفت فلان آن راه را و رفت دران • ذنابی الطریق میانهٔ راه • در حدیث است من مات علی ذنابی الطریق فهو من اهله ای علی قصد • • تذنب المعتم شمله گذاشت در عمامهٔ خود • مذانب بالضم از شتران آنکه در آخر گلهٔ شتران باشد • مذنب بر صیغهٔ مفعول از باب تفعیل شتر ماده که از شدت درد دم خود را دراز کند • اتبع فلان ذنبَ الامر ای تلف کرد بر امر گذشته • و بینه و بین فلان ذنبُ الضب کنایه است از تعارض • استرخی ذنبُ الشیخ کنایه است از سست روی پیر و کم همتی آن • ذرب • کراحته شدن و همچنین ذَرَبان بالتحریک • اذابه گداختن و همچنین تذریب • اذیبه و ذوبته گداختم او را • شحم مذابٌ و مذوّبٌ • ذابت الشمس سخت شد گرمی آفتاب • ذو الرمه گفته • شعر • اذا ذابت الشمسُ اتّقی صَقَراتها • بافنان مربوع

ذرب •

الصریمة معبل * ذاب الرجل مداومت کرد بر خوردن شهد و نادان شد بعد آنکه دانا بود * ذاب لی علیه حق واجب شد و ثابت کردید برای من حق بران * در حدیث ابن مسعود است فیفرح المؤمن ان یذوب له الحق ای یجب * ماذاب فی یدی منه خیراً ای حاصل نشد در دست من از ان نیکی * ذوبه چنانکه در نهایه است مال باقی مانده * درحدیث است من اسلم علی ذوبة او مأثرة فهی له * ذوب شهد یا انچه در خانهای زنبور باشد یا شهدی که خالص کرده شود از موم و ثانی مشهور است * استذواب شهد طلب کردن * استذبت فلانا طلب کردم از ان شهد * مذوب چیزی که دران کداز ند * مذوبة کمکنسة * اذواب راذوابه بکسر هرد و مسکه که در دیگ کداخته شود تا روغن کرد د پس همیشه میباشد آنرا این اسم تا آنکه بسته شود در مشک * در مثل است مایدری ایخثر ام یذیب زده میشود وقتیکه کار دشوار کرد د چنانکه در محکم و عباب است * اذابه غارت کردن منه ما قال لبید * شعر * فکانوا کذات القدر لم تدر اذ غلت * اتنزلها مذمومة ام تذیبها * اذابه نیز نهبت اسم مصدر است چنانکه در محکم است * و اصلاح کردن و مهیا ساختن کاری * القوم اذابوا امرهم ای آنان درست نمودند کار خود را * ذوبان بالضم * وذیبان با لکسر باقی ماندهٔ پشم یا مو بر کردن شتر یا اسپ * ذاب مانند ذام و ذان عیب * ذؤب بروزن صبور فربه نه درغایت * کویند ناقة ذؤب ای سمینة ولیست فی غایة السمن چنانکه در عباب است * در مشوف است که صغانی آنرا بهمزه ضبط نموده و در ین هنکام موضع آن ذأب است نه ذوب * ذواب بفتح و تشدید نام صحابی است ابو الفتح ازدی در معجم صحابه آن را آورده و حدیثی برای آن روان کرده * تذویب ذوابه ساختن و اصل آن همزه است زیرا که ذوابه مهموز العین است چنانکه سابق کذشته لیکن بر خلاف قیاس جاری است یا آنکه بنا نهاده شده است بر ذوائب که جمع ذوابه است چنانکه بعضی بدان قایل شده * رجل ذائب النفس مرد ثقیل وکران * ذهب * با لتحریک زر و آن مذکر است و اکثر مونث نیز می آید جمع آن اذهاب و ذهوب * و ذهبان بالضم نیز جمع آنست مانند جمل وجملان * در حدیث است

اراد الله ان یفتح کنوز الذهبان لفعل چنانکه در نهایه است ٭ ذهبه بزیادت ها پاره
از زر معدنی ذهبة ای قطعة من الذهب ٭ ازهری گفته که تانیث ذهب جایز نیست
مگر وقتیکه جمع ذهبه گفته شود ٭ ولا ینفقونها مؤول است ٭ در حدیث علی
علیه السلام است فبعث الی الیمن بذهیبة ٭ نزد بعضی تصغیر ذهب است که تانیث
آن نزد آنان ثابت شده ٭ ونزد منکرین تانیث تصغیر ذهبه است ٭ اذهاب زر اندودن
چیزی را و همچنین تذهیب ٭ مذهب زر اندوده شده ٭ مذهب بتشدید ٭ رذهیب
مانند قریب نیز همچنین است ٭ حمید بن ثور گفته ٭ وامّا جلده فذهیب ٭ در حدیث
جریر است رایت وجه رسول الله یتهلل کانه مذهبة دیدم روی رسول خدا را
می درخشید گوئی زر اندوده است ٭ در بعض نسخ بدال مهمله ونون آمده ٭ گویند
ذهب الرجل مانند سمع وقتیکه مرد زر در کان بسیار ببیند وعقل آن زایل شود
ولبنائی خیره کرده را جز گفته ٭ شعر ٭ ذهب لما ان رآها ثرمله ٭ وقال یا قوم رایت
منکره ٭ شذرة وادٍ ورایت الزهره ٭ وابو الحسین عثمان بن محمد الذهبی که از حارث بن
اسامه حدیث کرده ٭ وابو طاهر محمد بن عبد الرحمن المخلص الذهبی که از بغوی
راوی است ٭ وابن صاعد ذهبی که کثیرون ازان روایت نموده ٭ واحمد بن محمد
بن الحسن البلخی الذهبی ٭ وحسن بن محمد الذهبی ٭ ویعقوب بن اسحق الذهبی محدثان
مشهوراند ٭ ذهاب بفتح ٭ وذهوب بضم ٭ ومذهب بفتح گذشتن وسیر کردن ٭ ذهب
مانند منع فهو ذاهب وذهوب ای روند ٭ وسیر کننده ٭ وذهب فلان بشیء ای برد
آن چیز را ٭ و همچنین اذهبه از باب افعال ٭ واذهبه ذاهب کرد اند آنرا
واذهب به نیز می گویند ٭ وزجاج گفته که آن قلیل است ٭ وقراءة یذهب بالابصار
نادره است ٭ وگویند ذهبت الشام بدون حرف جر اگرچه ظرف مخصوص است
٭ مذهب جای نشست وشو ٭ در صحاب است که موضع غایط را بطریق کنایه مذهب
گویند وازانست حدیث کان اذا اراد الغایط ابعد المذهب ٭ ونیز معتقدی که
عقل مرد بدان رود ٭ وراه گویند ضاقت علیه مذاهبه ای تنگ شد بران راهها
٭ فلان حسن المذهب ای نیک راه ٭ واصل گویند لا مذهب له ای لا اصل له ٭

مذهب بضم میم نامی است از نامهای کعبه ونام اسپ ابرهه بن عمیر زغنی بن اعصر * گویند کمیت مذهب وقتیکه غالب باشد سرخی آن بر زردی * و شیطانی که در وضو وسوسه اندازد تا اینکه مرد آب بسیار ریزد * ازهری گفته اهل بغداد موسوس را مذهب بکسر ها گویند و عوام بفتح ها استعمال می کنند * و در عباب است که صواب مذهب بکسر ها است لهذا صاحب قاموس هم کسره را اختیار نمود * پس قائل فتح شدن وهم جوهری است * وابن دریه گفته گمان نمی کنم که این کلمه عربی است و آن ظاهر است زیرا که آن عرف شرع است که عرب پیش از شرع آنرا نمیدانستند * ذهبة بکسر باران نرم یا باران بسیار * در مشوف گفته گریا از قبیلهٔ اضداد است * ذهاب بالکسر جمع آن * گویند وقعت الذهاب فی ارضنا ای الامطار الغزار اوالقلیلة * بعیث گفته * شعر * وذی اشر کالاقحوان تشوفه * ذهاب الصبا والمعصرات الدوالح * و ذهب بتحریک زردی تخم مرغ ونام پیمانه ایست برای اهل یمن وتهامه * وبعضی آنرا بسکون نیز نقل کرده * ذهاب بالکسر واذهاب جمع آن * اذاهب جمع الجمع است * در حدیث عکرمه سئل عن اذاهب من بر واذاهب من شعیر فقال بضم بعضها الی بعض ثم تزکی * ذهوب بالفتح نام زن * ذهاب بالضم موضعی است * لبید گفته * شعر * جعل العداة جمیعهم فیصدهم * عنی مناکب غیرها معلوم * منها حوی والذهاب وقبله * یوم ببرقة رحرحان کریم * ذهبان مانند سحبان موضعی است برکنار دریای یمن و آنرا ذهبان ابن مالك گویند * و مانند کتاب وگاهی بضم نیز آمده نام کوهی است چنانکه در معجم است ذهاب بتشدید لقب عمرو بن جندل شاعر است چنانکه ابن الکلبی درکتاب جمهرة النسب ذکر کرده * ذهاب مانند سحاب روزی است از روزهای عرب * و نیز نام قبیله ایست از قبائل آنان * ذیب * بسکون هیب اذیب بروزن احمر آب بسیار وخرف ونشاط

* فصل الراء *

* رأب * اصلاح کردن و پیوند دادن کاسه وکفشیر کردن ودوختن * گویند رأبت الاناء درست کردانیدم آوند را * ومنه قولهم اللهم ارأب بینهم * کعب بن زهیر

کرده شعر • طعنا طعنة حمراء فيهم • حرام رأبها حتى الممات • مرأب بالرزن منبر • وررءّاب بر وزن شداد درست کنند • وپیوند دهنده • وارآب مانند راب است • ورأب فلان بين القوم اصلاح کرد درمیان آنان • رأبت الارض بر آورد زمین گیاه تر را بعد از بریده شدن آن • ورؤبة بالضم پارهٔ از چوب که وصل کرده شود بآن ظرف • هات رؤبة ارأب بها قدحی • ذوالرمة گفته • شعر • تدهدی فطاحت رؤبة من صميمه • فبدل اخرى بالعراء وبالشعب • گويند فرأرة عقد الاحاء • ورؤبة صدع الصفاء • وازینها است رؤبة بن العجاج بن الرؤبة • ونیز پارهٔ شکسته • رباب جمع • امية در وصف آسمان گفته • شعر • سراة صلاية خلقاء صيغت • تزل الشمس ليس لها رئاب • ای صدوع • ومرأب الامر مرد مصلح کارها • قوم مرائيب جمع • رأب هفتاد شتر و سردار کلان • گويند فی بنی فلان ثلثون رأبا ای د پسران فلان سی سردارانند که اصلاح نمایند کارهای آنان را • اصمعی انشاد کرده • شعر • ثلثون رأبا ويزيد ثلثة • مقاتلها بالقرن الف مقنع • كفى بفلان رأبا الامرك مصدر است بمعنی رائب • هارون بن رئاب بالكسر صحابی است از اهل بدر • ورئاب بن عبد الله محدث است • ورئاب جد جابر بن عبد الله صحابی است ونیز جد زینب بنت جحش است • رب • پروردگار وپرورش کننده • ومالك هرشئ وآن وقتیکه معرف بلام باشد مخصوص است بباری سبحانه واز نامهای او ست ودر غیر آن مستعمل نمی باشد مگر باضافت • ودر ایام جاهلیت پادشاه را میگفتند • حارث بن حلزه گفته • وهو الرب والشهيد على يوم الحيارين والبلاء بلاء • وآن کاهی بتخفیف هم آمده • ربابة بالكسر • وربوبية بالضم اسم است • علم ربوبی بالفتح منسوب بسوی رب برخلاف قیاس • ولا وربيك لا افعل بتخفيف اصل وربك بود با را بسبب تضعيف بیا بدل نمودند • رب الشئ مالك آنچیز ومستحق آن وصاحب آن • ارباب وربوب جمع • ربانی مرد صالح وعارف با خدا • ومنه ربانيين ومهدی بن ابی العلاء الربانی شیخی است برای صوفیه در بعلبك نسبت آن بسوی ربان وفلان اسناد

بنا کرده میشود از فعِل بالکسر مانند عطشان وسکران واز فعل کم مانند نعسان * یا منسوبست بسوی ربّ ای الله تعالی پس آن مانند الهی است ونون آن مانند نون لحیانی است * ونزد بعضی آن لفظ سریانی است نه عربی * طالت مربّته وربابته بالکسر ای دراز شد مملکت آن * رجل مربوب بین الربوبة مرد تا هر پرورش یافته ای مملوك * تربّب ادّعاء ربوبیة کردن * تربّب الرجل والارض ادعاء آن کرد که ربّ هر دو است * وربّ الرجل وهمچنین ازبّ جمع کرد در زیادت نمود ولازم گردید واقامت ورزید * ربّ الامرَ اصلاح کرد کار را * وربّ الدهن خوشبو گردانید آنرا وهمچنین ربّبه * ربّ الشیء مالك شد آن چیز را * وربّ الزق ربا بالفتح و گاهی بضم هم آمده اندا خت در مشك شیرهٔ میوها واصلاح کرد آنرا بدان شاعر گفته * شعر * فان کنتِ منّی او تریدین صحبتی * فکونی له کالسّمن رُبّت له الأَدَمُ * مراد از ادم مشك است زیرا که وقتیکه اصلاح کرده شود بربّ خوشبو گردد * وربَبْتُ الصّبیّ پرورش کردم آنرا تا آنکه بالغ شد وهمچنین ربّبته تربیباً وتَرِبَّة مانند تحِلّة * وارببتُه وتربّبته * وربِبته مانند سمع لغتی است دران چنانکه ابن درید حکایت کرده * مربوب کودك پرورش یافته * ربّت الشاةُ زائید بز * ربیب مربوب ومعاهد وبآن تفسیر کرده شود قول امرأ القیس * فماقاتلوا من ربّهم وربیبهم * وپادشاه رَبَّ فلانٌ الناسَ مالك مردمان شد وبالای آنان گردید * ابو نصر گفته از ربوبیة است * وازان است قول صفوان لأن یربّنی رجلٌ من قریش احبُّ الیّ من ان یربّنی رجل من هوازن * وپسر زن مرد از غیر آن وهمچنین ربوب شوهر مادر مانند راب بتشدید ونام جد حسین بن ابراهیم محدث * ارباء جمع ربیب است مانند ذلیل واذلاء ثعلب گفته اَرِبّاء رسول الله قومی که دران آنحضرت پرورش یافته * ربابه همچنین رباب بدون هاء دستهٔ تیر یا رشتهٔ که تیرها بدان بسته شود * ونزد بعضی پارچه ایست که دران تیرها را جمع کنند * ونزد بعضی پوست باریك که بیرون آرند ۀ تیرها را بردست پیچد تا مس نکنند تیری را که صاحب آنرا دران خواهش باشد * وبعضی گفته که آن چیزی است مانند جعبه که دران تیرهای میسر

نهاده شود ابوذویب در وصف خروحشی ومادهٔ آن گوید ٭ شعر ٭ فکانهن ربابة وکانه ٭ یسر یفیض علی القداح ویصدع ٭ و ربیبه زن پرورنده و آن فعیله است بمعنی فاعله و دختر زن مرد از غیر آن ٭ جمع آن ربائب و ربیبات نیز آمده و بزی که پرورش یافته شود در خانه برای گرفتن شیر آن و همچنین در شتران نیز گویند ٭ در حدیث است کان لنا جیران من الانصار لهم ربائب وکانوا یبعثون الینا من البانها ٭ ربه بالفتح لعبه ایست برای مذحج ٭ ولات یعنی صخره که در طائف ثقیف آنرا عبادت میکردند ٭ در حدیث اسلام عروة بن مسعود است لما اسلم وعاد الی قومه دخل منزله فانکر قومه دخوله قبل ان یاتی الربه ای اللات ٭ وحانة نیز ذلک و نیز نام خانه برای ولد ثقیف که مشابه بیت الله ساخته بودند پس هر گاه که اسلام آوردند مغیره آنرا منهدم کردانید ٭ ربه بالکسر رو ئیدگی یا زو ئیدگی که در آخر موسم گرما باشد و در خت یا درخت خروب خاصه و نزد بعضی هر چیزی که سبز باشد در گرما از هر قسم نبات که باشد ٭ جمع آن ربب بالکسر مانند سدره وسدر ٭ ذوالرمه در وصف ستور وحشی گوید ٭ شعر ٭ امسی بوهبین مجتازا لمرتعه ٭ من ذی الفوارس یدعو انفه الربب ٭ و ربه نیز جماعت بسیار از مردمان ٭ جمع آن اربه بر خلاف قیاس چنانکه در عباب است یا ده هزار ٭ و گاهی بضم نیز آمده چنانکه سیبویه از یونس نقل کرده ٭ ربه بالضم کثرت عیش و فراخی آن در حدیث است اللهم انی اسألک ربة عیش مبارک قیل له وما ربة عیش قال طثرته و کثرته ٭ مربّ زمینی که در آن رو ئیدگی بسیار باشد و همچنین مرباب بالکسر و جای فرود آمدن و مکان اقامت ورزیدن و مردی که جمع کند مردمان را ٭ ربی مانند حبلی بزی که زائیده باشد یا بزی که بچهٔ آن مرده باشد یا بزی که بچهٔ آن نیز زائیده باشد چنانکه لحیانی حکایت کرده ٭ و بعضی آنرا به بیست روز و بعضی بدو ماه تعیین نموده ٭ یا بزی که بچهٔ آن همراه آن باشد ٭ در حدیث است لا تاخذ الاکوله ولا الربی ولا الماخض ٭ در نهایه است الربی التی تربی فی البیت من الغنم لا حل اللبن ٭ در حدیث دیگر ما بقی فی غنمی الا فحل او شاة ربی ٭ و احسان و نعمت و حاجت یقال لی عند فلان ربی ای حاجة ذکره صحب و منه المثل ان کنت بی تشد ظهرک

فارح من رُبّى از رك * رباب بالضم جمع رآن نادراست زيرا كه فعال بالضم از اوزان جمع كم آمده است مانند رخال * ورباب مانند كتاب مصدر است * ارباب نزديك شدن از چيزى * رباب بالفتح ابر سپيد يا ابر مطلقا يا ابرى كه بعض آن بالاى بعض ديكر باشد سپيد باشد يا سياه * واحد آن بزيادت ها ست * در حديث رياست مثل الربابة البيضاء قالوا هى السحابة التى ركب بعضها بعضا * ونزد بعضى ابرى كه بسيار نزديك باشد بزمين كوئى كه بر سرها معلق است * در حديث ابن الزبير انه خطب يوم قتله فقال ان الموت قد اصدق بكم ربابه * قالو وهى السحابة التى تدانى الى الارض كالمعلق على الرؤس * ورباب نيز موضعى است در مكه نزديك بير ميمون وكوهى است درميان مدينه وفيد بر راهى كه در زمانهٔ قديم جارى بود همراه كوه خوله مدكور ميشد ونام محدثى است كه از ابن عباس روايت كرده و تميم بن حدير از ان راوى است وقسمى از سازهاى موسيقى است ونيز نام زنى است از عرب * ومحمد بن عبد الله الربابى در معرفت موسيقى بآلهٔ رباب ضرب المثل بوده از واسط بود ببغداد در سنه ششصد وسى ودو انتقال نمود * رُبَاب مانند غراب موضعى است در ديار بنى عامر * در معجم است كه اكثر رباض بسوى آن مضاف مى شود * پس رياض الرباب رياضى است معروف براى بنى عقيل * وقال

واذا سَمِعتَ رياضَ بَنى عقيلٍ فهى رياضُ الرَّباب * وابو الرباب راوى است كه از معقل بن يسار حديث كرده * رباب بالكسر دو يكها و نيز جمع ربه است ويا ران وقبيلهاى ضبة * جوهرى كفته رباب پنج قبيله اند كه مجتمع شده يكدست شدند ضبّة وثور وعكل وتَيم وعَدِىّ * اصمعى كفته نام نهاده شدند بآن زيرا كه اجتماع كردند وجماعت جماعت كشتند * ونسبت بسوى آنان ربى است زيرا كه واحد آن ربه است * وابو عبيد كفته كه نام نهاده شدند بآن بسبب عهد و پيمان آنان كه با هم كردند * جوهرى كفته زيرا كه آنان دستهاى خود را در رب انداخته با هم عهد و پيمان بستند وبر موافقت وتعاضد تحالف نمودند در عرب رسم بود كه در وقت عهد و پيمان دست در شهد و مانند آن انداخته قسم ميخوردند * ربب بتحريك آب بسيار

• و بعضی گویند آب شرب • یقال امضِ ذلک الامر بربّانه ای بابتدائه • انکار
و تندی آن ابن احمر گفته • شعر • وانما العیش بربّانه • وانت من افنانه مفتقر
اخذت الشیء بربّانه ای گرفتم آنرا از سر یا گرفتم آنرا همه که چیزی ازان باقی
نماند • رُبّ بضم و تشدید و رُبّة بزیادت تا و رُبّما بزیادت ما در اول و رُبّتما
بزیادت ما و تا • و رَبّ بفتح و تشدید و رَبّة بزیادت تا و رَبّما بزیادت ما در اول
و رَبّتما بزیادت تا و ما • و هر یک ازینها بتخفیف هم مستعمل شده • و رُبْ بضم
یا تخفیف و رُبَ بر وزن مُذ حرفی است از حروف جاره واقع نمی شود مگر بر نکره
یا بر اسم مضمر یقال ربّه رجلا قد ضربت پس هرگاه که آنرا بسوی ضمیر مضاف کنی و آن
مجهول است ضروری است که منصوب گردانی رجل را بطور تمییز و این ضمیر
باقی میماند اگرچه متصل گردد بآن مؤنث و تثنیه و جمع یقال رُبّه رجلا و ربّه رجلین و ربّه رجالا
و ربّه امرأة و امرأتین و نساء • و کوفیین مطابقت حکایت کرده اند ربّه رجلا قد رأیت
و ربّهما رجلین و ربّهم رجالا و ربّها امرأة و ربّهما امرأتین و ربّهن نساء پس آن شخص
که آنرا واحد آورده و برابر فهمید و شاید نزد آن کنایه است از مجهول و آنکه
تفرقه کرد قایل مطابقت شده قایل رد کلام است گویا گفته شد ما لک جوار بل کم
رُبّ جوار ملکت • ابن سراج تصریح کرده که نحویین اجماع کردند بر آنکه رُبّ
جواب می باشد • در وضع آن اختلاف است • نزد بعضی موضوع است برای تقلیل
و این مذهب اکثرین است و احتجاج آنها بدین قول است • شعر • الا رُبّ مولودٍ
و لیس له اب • وذی ولدٍ لم یلده ابوان • و نزد بعضی موضوع برای تکثیر است و این
مذهب ابن درستویه است • و احتجاج باین آیه است • رُبّما یودّ الذین کفروا
لو کانوا مسلمین • زیرا که این آرزو از ایشان در قیامت بکثرت خواهد شد
و نزد بعضی آن است که مشترک است • در برای تقلیل و تکثیر هر دو موضوع است
• و نزد بعضی در مقام مفاخرت برای تکثیر باشد مانند قول شاعر • فیا رُبّ یومٍ
قد لهوت ولیلةٍ • و در غیر آن برای تقلیل • و نزد بعضی آن است که این کلمه ایست
موضوع برای اثبات نه برای تقلیل و تکثیر بلکه هر یک ازان از سیاق کلام مستفاد

میشود نه بطریق وضع * واین مختار ابو حیان است * بعضی گفته که آن برای تکثیر بکثرت می آید وبرای تقلیل بقلت * رُبّی و رُبّ نام جمادی الاولی است * ونام جمادی الاخرة رُبّی و رُبّه است * ونام ذیقعده رُبّه همه بضم واین تسمیه در ایام جاهلیت بود چنانکه در محکم است * رابّه بتشدید زن پدر * راب جمع * وشاعر آنرا برای ضرورت مخفف آورده جائیکه گفته * شعر * جزالله الروابَ جزاءَ سوءِ * والبسهن من برصٍ قمیصا * یبغضن الصبیّ الی ابیه * وکان علی مسرته حریصا * واطلاق آن بر زن پدر و بر کنیز پدر ثابت نشده * رُبّ چو شاند ه باقی مانده هر ثمره بعد فشردن آن ورد دسیاه رو غن * وحسن بن علی بن الفتان الربی محدثی است از بغداد اموی را سماعت کرده وبعد ابن ملاعب روایت نموده منسوب است بسوی رب که پیشه خرید وفروخت آن میداشت * وحافظ ابن حجر بسوی آن رفته که منسوب بسوی رباب است واز سیبویه حکایت کرده که عرب در نسبت رباب ربی میگویند * مربیات مربه های ساخته شده برب چنانکه معسل ساخته شده بشهد وهمچنین مربیات بیا از تربیت * زنجبیل مربی و مربب ای ساخته شده برُبّ * رُبان بضم سردار ملاحان مانند ربانی بیاء نسبت وظرف کلان از کوزها و مانند رُمّان وشداد جماعت * و مانند کتاب اسم جماعتی است * از ایشان است ربان بن حاضر بن عامر * ولقب جانی بن قضاعه رعلاف که فرقه علافیه بآن منسوب است * ربّاب مانند شداد احمد بن موسی فقیه * وابو الحسن بن عبد الله الصیرفی ابن الرباب مشهور است * ربانیه آبی است از آبهای بنی کلیب بن یربوع در سرزمین یمامه * مترتب بفتح تاء فوقانیه وتشدید انعام دهنده وانعام داده شده * ربّی بکسر واحد ربیین است * قال الله وکاین من نبی قاتل معه ربیون ای هزاران از مردم چنانکه فراء گفته پس ماخوذ است از ربه بمعنی جماعت * واز اخفش حکایت است ربیون آنانکه منسوب باشند بسوی رب * ابو العباس گفته درینصورت سزاوار آنست که را مفتوح باشد * زجاج گفته ربیون بکسر را وضم آن جماعت بسیار از مردمان * ونزد بعضی ربیون عالمانی که متقی و صابر باشند * وابو طالب گفته ربیون جماعات بسیار

رتب

حسن ربیون بضم را خوانده و ابن عباس ربیون بفتح را گفته ٭ ربرب بفتحتین گله از گاوان دشتی ٭ و نزد بعضی از آهوان و واحد آن مستعمل نیست ٭ کراع گفته گله گاوان که از ده کم باشد شاعر گوید ٭ شعر ٭ یَا اَحْسَنَ من لیلی و لا اُمّ شادنٍ ٭ غضیضة طرف رعیها وسط ربرب ٭ اربه اهل عهد و پیمان ابو دوید گفته ٭ شعر ٭ کانت اربتهم بهز و غرّهم ٭ عقد الجوار و کانوا معشرا غدرا ٭ رتب ٭ رتوب ثابت شدن و همچنین ترتب ٭ رتب الشیء و ترتب ثابت شد آنچیز و جنبش نکرد ٭ عیش راتب ای ثابت قال ابن جنی یقال ما زلت علی هذا راتبا و راتما ای مقیما ثابتا از ینجا معلوم شد که میم راتم بدل از با ست ٭ و حق آنست که میم آن اصلی است و آن از رتمه است چنانکه حواهد آمد ٭ ترتیب ثابت گردانیدن ٭ ترتب بضمتین ٭ و ترتب بضم اول و فتح ثانیه چیزی مقیم و ثابت ٭ حق ترتب ای ثابت شاعر گوید ٭ شعر ٭ ملکنا و لم نملک و قدنا و لم نقد ٭ و کان لنا حقا علی الناس ترتبا ٭ همچنین است در لسان العرب ٭ و در صحاح و اکثر کتب ٭ و کان لنا فضل علی الناس ترتبا ٭ مذکور است ٭ و تاء اول زاید است بدلیل عدم النظیر و اشتقاق نیز مؤید آنست ٭ ترتب مانند جندب همیشگی و غلام بد و غلامی که سه متوارث آن باشند برای ثبات آن در رقیت ٭ و نیز خاک برای ثابت بودن و دیر باقی ماندن آن و کافی بضم نیز آمده ٭ و ترتبا بمعنی جمیعا نیز مستعمل میشود ٭ و جاء القوم ترتبا ای جمیعا منه ٭ و کان لنا فضل علی الناس ترتبا ٭ ابخل فلان ترتبه مانند طرطبه ای گوسفت مانند و انی پامال میکرد آنرا ٭ رتبه بالضم و مرتبه درجه و منزلت ٭ اصمعی گفته مرتبه بلندی کوه ٭ و خلیل گفته مراتب در کوه و صحرا علمهائی که در آنها عیون و رقبا ترتیب کرده شوند ٭ رتب بالتحریک سختی و رنج ٭ ذو الرمه در بیان ستور وحشی گوید ٭ شعر ٭ تلمظ الرمل حتی هز حلفته ٭ تروح البرد مانی عیشه رتب ٭ ای نیست در عیش آن سختی و رنج ٭ و یقال مانی عیشه رتب و لا عتب ای غلظ و شدة ٭ و مانی هذا الامر رتب و لا عتب ای شدت و رنج ٭ و در تهذیب ای آن سهل و راست است ٭ ابو منصور گفته آن بمعنی رنج و مشقت است و همچنین

مرتبه * و هرمقام شديد را نيز مرتبه كويند شمّاخ كفته * شعر * وَمَرتبةٍ لاَ يُستَقال بها الرَّدى * تَلاَفى بِها حُلمِي عن الجَهلِ حاجزُ * رتب نيزانچه بلند باشد از زمين و سنكهاى باهم افتاده و بعضى بلند از بعض * و از يعقوب بضم را و فتح تانيز منقول است وكشادكى درميان انكشت خنصر وانكشت بنصر وهمچنين فرجه ميان انكشت بنصر وانكشت وسطى * ونزد بعضى انكشت سبابه وانكشت وسطى چنانكه درلسان مروى است وكاهى بسكون نيز آمده * رتباء شتر ماده كه در سير استاده ميباشد * ارتَبَ الرجلُ راست استاد مرد فهو راتِبٌ اى منتصب * رتوب الكعب انتصابه شاعر كويد * شعر * و اذا يهبّ من المَنام رأيتَه كرتُوبِ كعبِ الساقِ ليس بزِمّلٍ * در حديث لقمان بن عاد است * رتَبَ رُتُوبَ الكعبِ اى انتصب كما ينتصب الكعب اذا رميته * وصف ميكند آنرا بشهامت وتيزى نفس * ومنه حديث ابن زهير كان يُصلّى فى المسجد الحرام واحجارُ المَنجنيقِ تَمُرّ على اُذنيه وما يَلتفِتُ كانّه كعبٌ راتبٌ اى ثابت منتصب * ارتابا سوال كردن بعد از استغنا * ابن الاعرابى حكايت كرده يقال ارتب الرجل اى سأل بعد الغنى چنانكه در تهذيب است * رجب بتحريك ترسيدن و شرمكين شدن رَجِبَ الرجلُ مانند سمع ترسيد مرد و شرمكين كشت و همچنين رَجَبَ مانند نصر * و هيبت كردن و بزرك داشتن * رجبتُ فلانا رجبا و رُجُوبا هيبت كردم فلان را وبزرك داشتم آنرا * و همچنين ارجبتُ * و ازين جاست رجب زيرا كه اين ماه را عرب تعظيم ميكردند و در ايام جاهليت قتال را در ان حلال نمى دانستند * رَجَبُ مُضَرَ باضافت بسوى قبيلة مضر زيرا كه آنان بسيار تعظيم ميكردند آنرا * در حديث رجب مضر الذى بين جمادى و شعبان * كويند كه ايراد صفت براى آن است كه آنان موخر ميكردانيدند آنرا از ماهى بسوى ماهى پس متغير ميشد از مقام مختص خود وآنرا حساب النسى ميكفتند * ارجاب و رجوب بضمتين و رجاب بكسر و رجبات بتحريك جمع * و همچنين ارجِبَه و ارجُب مانند ارغفه وافلُس و اراجب واراجيب چنانكه در مصباح است * رجبان بصيغه تثنيه رجب و شعبان *

میگویند بورک لک فی الرجبین از باب تغلیب ٭ رجب نیز ام است ٭ رجبیب ذبح کردن نسائک در ماه رجب چنانکه رسم جاهلیت بود که برای آلهٔ باطله در رجب بسبب بزرگی و عظمت قربانی میکردند شارع ازان نهی فرموده ٭ وساختن دکان زیر درخت خرما تا آن درخت بسبب اعتماد بران از سقوط وانکسار محفوظ ماند ٭ رجبه بضم نام آن دکان است ٭ نخلهٔ رُجَبِیَّة مانند عُمَرِیَة درخت خرما که زیر آن دکان ساخته شده باشد و آن نادر است ٭ و گاهی جیم آن مشدد هم میباشد ٭ و آن اندر است کذا فی المحکم ٭ و مرد رجبه در قول شاعر ٭ شعر ٭ ولیست بِسَنهاءٍ و لا رُجَبِیَّة ٭ ولکن عَرایا فی السِنِین الجَوائِح ٭ حکایت کرده شده است ٭ و بعضی گفته ترجیب نخله ضم کردن خوشهٔ خرما بسوی شاخهای وبستن آنها به برگهای آن تا باد آن را نریزاند ٭ و نزد بعضی ترجیب چیدن خارها گرد درخت خرما تا خرند خرما بآن نرسد ٭ وازین جا است قول حباب بن منذر بن جموح الانصاری روز ثقیفه بنی ساعد ٭ انا جذیلها المحکک وعذیقها المُرَجَّب منا امیر و منکم امیر ٭ جذیل مصغر که برای خاریدن شتران گرگین وضع کرده باشند یعنی من برای ازالهٔ مرض که واهی موضوع هستم و مانند خوشهٔ خرمای خاربند از دست اندازی هریک محفوظ و مامون ام ٭ و ترجیب در درخت انگور آنست که شاخهای آنرا برابر ده ور کردانید ٭ بجای آنها کل ارند ٭ رجب العود بیرون شد چوب تنها ٭ رجب فلان فلانا بقول سیئ ای زد آنرا بسخن بد ٭ رجب بضم میان پهلو و استخوان سینه ٭ رجبه بزیادت ها بنائی است که برای شکار کردن ساخته شود گرگ وجز آنرا دران شکار کنند باین طور که وضع کنند دران پاره گوشت وآن را برشته مضبوط بندند پس وقتیکه صید آنرا میکشد بران ساقط میگردد ٭ ارجاب بالفتح رودها و آنرا احد نیست نزد ابو عبید ٭ و کراع گفته واحد آن رجب است بتحریک ٭ و ابن حمدونه گفته که رَجب است بکسر ٭ د رواجب پیوندهای بطنهای انگشتان یا باطنهای مفاصل انگشتان یا قصبه های انگشتان یا مفاصل آن باطن و استخوانهای انگشتان یا آنچه درمیان بندهای انگشتان است

از استخوانهای آنها یا مفاصلها که متصل انامل باشند و بعد از انها براجم و بعد از انها اشاجع واحد آن نزد جمهور راجبه است * و نزد کراع رُجبه بالضم * صاحب محکم گفته نمیدانم که این چگونه باشد زیراکه جمع فعله بضم بر فواعل نمی آید * و رواجب نیز رگهای جای بیرون آمدن آواز خر شاعر گوید * شعر * طَوَى بَطْنَهُ طُولَ الطِرَادِ فَاَصْبَحَتْ * تَقَلْقَلُ من طول الطراد رَوَاجِبُه * رحب * بضم موضعی است برای هذیل صخر هذلی گفته * مَاذَا تُرَجّي بَعْدَ آلِ مُحَرِّقٍ * مقامهم وادی الرَّهاط اِلَی رُحَبِ * رحاب مانند سحاب موضعی است از اعمال حوران و این حرف صاحب معجم بالضم حکایت کرده * و نزد بعضی بالکسر است و در شعر کثیر در مدح عبد الملك بن مروان * شعر * سَاَتِي اَمِيرَ المُؤمِنِينَ وَ دُونَهُ * رِحَابٌ وَاَنهَارُ البُضَيعِ وَجَاسِمُ * بالکسر مضبوط است * رحابه بالکسر شهریست از دیار همدان در یمن * رُحب بالضم و رحابة بالفتح وسعت و کشادگی * رحب المکان مانند کرم و سمع فهو رَحِبٌ و رَحِيبٌ ای کشاده و فراخ * گویند بلد رَحْبٌ شهر فراخ * و ارض رَحْبَةٌ زمین کشاده * فلان رَحْبُ الصدر * و رحیب الجوف ای کشاده سینه و فراخ شکم * امرأةٌ رُحَابٌ بالضم زن کشاده فرج * قدر رحابیه دیك فراخ * ارحب و ارحبی دو کلمه اند برای زجر اسپان * در عباب است که برای زجر نر ارحب میگویند و برای زجر ماده ارحبی ای فراخ گامی کن و قدم دور دور نه شاعر گفته * تُعَلِّمُهَا هَبِي وَهَلاً وَارْحِبْ * گویند وقتیکه کسی وارد شود مرحبا و سهلاً ای رسیدی کشادگی را و فرود آمدی بمکان فراخ * ترحیب مرحبا گفتن برای کسی * رحب فلان فلانًا ای گفت برای آن مرحبا بك و رسول صلی الله علیه وسلم روز فتح برای ام هانی مرحبا بام هانی فرموده است * لیث گفته معنی قول عرب مرحبا آنست که فرود آی در کشادگی و فراخی و اقامت برگزین نزدیك ما پس برای تو نزد ما این است * کسی از خلیل وجه نصب مرحبا پرسید گفت که فعل آن مضمر است و بسبب شناخته شدن معنی مراد بدون ذکر آن مرده گشت و نزد دیگران آنست که اصل مرحبا اَتَيتَ اَو كَفَيتَ رحبًا وسعةً لا ضيقًا و همچنین اهلاً و سهلاً ای اتیت اهلاً لا مستوحشًا و نزلت بلدًا سهلاً لا حزنًا غليظًا * و ابن الاعرابی حکایت کرده که

گویند مرحبك ومسهلك ومرحبا بك الله ومسهلا بك الله ٭ و نیز گویند لا مرحبا بك ای لا رحبت بلادك وآن از مصدرهای است که در دعا مستعمل میشوند مانند سقیا ورعیا وجدعا وعقرا ٭ مراد ایشان سقاك الله ورعاك الله ٭ فراکفته معنی آن رحب الله بك مرحبا گویا موضع ترحیب وضع کرده شده ٭ ورحب بالرجل ترحیبا طلب کرد اورا بسوی فراخی وکشادگی ٭ رحبة المسجد بالتحریك وگاهی بسکون هم آمده ٭ میدان مسجد وصحن آن ٭ ورحبة الوادی جای در ان شدن آب از درجانب آن در ان ٭ ورحبة الثمام جائیکه ثمام روید ومجتمع شود وآن گیاهی است مشهور ٭ ورحبه نیز موضع انگور مانند حرس برای تمر وزمین فراخ وکشاده که نبات بسیار در ان روید ومردمان اکثر در ان فرود آیند ٭ رحاب بالکسیر ٭ ورحب بالتحریك ٭ ورحبات نیز بالتحریك وهرد وبسکون نیز آمده ٭ جمع ٭ نصر بن سیار وقتیکه جدیع بن علی بن شبیب المعنی الکرمانی را قتل کرد ودار کشید قوم آنرا گفته ارحبکم الدخول فی طاعة الکرمانی ای اوسعکم از باب کرم شاذ است زیرا که در صحیح این باب سوای این حرف متعدی نیامده مگرد ر معتل اختلاف است ٭ کسائی گفته قال یقول از باب کرم واصل قلته قولته بوده ٭ وسیبویه آنرا جایز نداشته زیرا که متعدی است وطلته همچنین نیست زیرا که طویل می گویند ٭ وابو علی از هذیل متعدی بودن این باب حکایت کرده است وقتیکه بحسب معنی قابل تعدیه باشد چنانکه قول شاعره ولم تبصّرا لعین الا کلابا ٭ ازهری گفته رحبکم نزد نحویین جایز نیست وقول نصر بن سیار بران حجت نمی تواند شد ٭ ارحبت الشئ فراخ کردانیدم آنرا حجاج وقتیکه ابن القریة را قتل کرده گفت ارحب یا غلام جرحه فراخ کن زخم اورا ٭ رحبی بر وزن حبلی فراخ ترین استخوانهای پهلو در سینه ونشان داغی در پهلوی شتر ٭ رحیان تثنیه آن در پهلوی متصل نغل در بالای پهلوها یا موجع در آرنج ٭ ونزد بعضی جای جنبش دل ٭ رحبه بالضم نام آبی است در کوه اجاء وجاهی است درذی دوان از زمین مکه درواد ی جمل شمیصیره وقریه ایست برابر قادسیه ووادی ایست نزدیك صنعاء وناحیه ایست درمیان مدینه

رشام قریب وادی قری * ونیز موضعی است در ناحیه لجان * رحبه بالفتح مدینه ایست برکنار نهر فرات * مالک بن طرف که از ندماء هارون بن رشید بود * آن را بنا کرده لهذا آنرا رحبهٔ مالک میگویند * وبسوی این بلد جماعتی از محدثان نسبت کرده میشوند * از ایشان است حسن بن قیس الرحبی و ابوالمعالی شعیب ابن عمار الرحبی وابوعلی احمد بن محمد الرحبی * وقریه ایست در دمشق ومحله ایست از کوفه وآنرا رحبه خنیس گویند منسوب است بسوی خنیس بن سعد * وموضعی است در بغداد آنرا رحبهٔ یعقوب گویند منسوب بسوی یعقوب بن داؤد است * ووادی است که جاری میشود زثلبوب * وموضعی است در بادیه * وقریه ایست در یمامه وآنرا رحبة الهداد گویند ونیز صحرائی است در ان که آبها وچشمها بسیار دارد *ونسبت بسوی همه رحبی است بتحریک * وبنو رحبه بطنی است از حمیر منسوب است بدان جماعتی از محدثان از ایشان است عمرو بن یزید الرحبی وجریر بن عثمان الرحبی * ورحابه بالضم والتخفیف موضعی است در مدینهٔ نبویه ومخلافی است از یمن وشهری است در دیار همدان چنانکه در عباب ومعجم است * رُحاب بالضم بدون ها موضعی است از اعمال حوران چنانکه در معجم است * رِحاب مانند کتاب نام ناحیهٔ آذربیجان ودربند واکثر ارمینیه * بنو رحب بطنی است از قبیلهٔ همدان * وارحب قبیله ایست از آنان * یا نام فحل است یا نام موضع کمیت گوید * لقد شَرِکت فیه بکیل وارحبُ * ابلٌ ارحبیاتٌ شتران منسوب بدان قبیله * ونزد بعضی منسوب بموضع * رحیب برو زن امیر مرد بسیار خور * رُحَیب بر صیغهٔ تصغیر موضعی است درناحیهٔ حرض * ورحوب بالفتح نیز موضعی است * جریر دران گفته * شعر * وقد شمعت یومَ الرحوبِ سیوفُها * عواتق لم یثبت علیهن محمل * ونیز دران است * شعر * ترکَ الفوارسُ من سلیم نسوةً * ثکلی لهن علی الرحوبِ عویلُ * ورحبا بضم وفتح باقصر موضعی است در ناحیهٔ حماح * ورحمان مانند قربان شهری است در یمن * صاحب قاموس این همه راذ کرنموده * رحائب التخوم کشادکی اطراف زمین * رحب بالفتح نام میباشد مردم را * مرحب برو زن معظّم * ومرحب مانند مصدر نام اسپ عبد الله

بن الحنفی است وبتی که در حضرموت بوده و کرب ربیعه بن معد یکرب
که خادم آن بت بوده و مرحب بفتح نیز نام مردی است منه هذا سیف مَرحَب

ردمباه

مَن یذقه یعطب • ردب بالفتح راه غیرنافذه اردبّ بالکسر پیمانهٔ بزرگ برای اهل مصر
واعطی گویند که آن وزن بیست وچهار صاع نحوی را گنجایش دارده اخطل گفته
• شعره قوم اذا استنبح الاضیاف کلبهم • قالوا لامهم بولی علی النار • والخبز کالعنبر الهندی
عندهم • والقمح سبعون اردبا بدینار • شیخ ابومحمد بن البری گفت که مکیال بودن آن
صحیح نیست زیرا که اردب چیزی بآن کیل کرده نشود در بلاد مصر بلکه در ان بلاد
• بویبه کیل میکنند واردب بآن شش ویبه است • در حدیث است منعت العراق
درهمها وقفیزها ومنعت مصر اردبها وعدتم من حیث بدأتم • ازهری گفته اردب
مکیالی است برای اهل مصر گویند که شصت وچهار من را گنجایش دارد
بحساب من شهرما • و این لفظ را صاحب قاموس بالکسر ضبط کرده و ابن القطاع
در کتاب الابنیه تصریح کرده که آن بالفتح است • وعیاض نیز در فتح تبعیت
آن نموده است • اردب مانند قرشب کاریزی که جاری شود در ان آب
بر روی زمین • اردبه بزیادت ها باردمهٔ کشاده از خزف وخشت کلان
که آنرا قرمید گویند • تردّب از باب تفعل مهربانی نمودن ورقت کردن

رزباه

• رزب • لازم گرفتن گویند رزبتُ فلانا ای لازم گرفتم وفرو تنگ داشتم آنرا
• ارزب علی الارض چسپید به زمین ولازم گرفت آنرا • ارزبّ مانند قرشب مرد
کوتاه وکلان ودرشت وسخت فرج زن • وما یاآنکه پرگوشت باشد ازان
خصوصاً • سیبویه انشاد کرده • شعره ان لها مرکبا ارزبّا • کانه جبهة ذری حباه
عما ربرای زنی گفته • انّ الامر جدٌ فاحلقی عن زبك • مراد ازرب است همزه
بعین بدل شد در آن شاذ است • مرزاب لغتی است در میزاب در آن فصیح نیست
چنانکه جوهری تصریح کرده • وابوعبید این را اساً انکار کرده • مرزابه نیز
کشتی کلان یا دراز • مرازیب جمع • ارزبه ومرزبّهٔ اول بتشدید وثانی به تخفیف
عصای کوچکی آهنین • جوهری گفته که آلتی است که بدان کلوخها را شکنند

رمشهور آنست که آن آلتی است چوبین که بدان زمین رجز آن را کوبند *جوهری گفته اگر آن را بمیم کرم با را تخفیف کنی * رد رمصباح است که عاما آنرا با وجود میم بتشدید می گویند * ابن السکیت گفته که آن خطا ست * مرزبه مانند مرحله ریاست فرس گویند فلانٌ علی مَرْزَبةٍ کذا چنانکه گویند له دهقنة کذا * ومرزبانهم بضم ثالث رئیس وسردار آنان * مرازبه جمع آن * رشاطی گفته مراد ازمرزبان صاحب چهارم مملکت میباشد وصاحب ناحیه هم * وآن معرب است ومعنی آن حافظ حدود است * واحمد بن عبد العزیز المرزبانی ومحمد بن عمران المرزبانی معروف اند * مَرْزُبانیه قریه ایست در بغداد برنهر عیسی بالای محوّل خلیفهٔ ناصر آن مهما سرای برای صوفیه بنا کرده * وصاحب عجایب شیخ این سرا بوده * مرزبان الزاره شیر درنده * اوس در صفت شیر گفته * کالمَرْزُبانِیِّ عَیّارٌ بِاَوْصَالِ * ومُفَضَّل بجای مَرْزُبانی مَزْبَرانیّ روایت کرده پس گفت آنرا اصمعی ای عجب شی تشبیه داد شود بنفس خود نیست آن مگر مرزبانی * در حدیث براء است انه یا رزمرزبا الزأرة یا آن لقب آن مبارزاست چنانکه رجل به اسد ملقّب کرد یا مضاف اسد بسوی زاره که قریه ایست در بحرین واوّل صحیح است * راس المرزبان شری اسم بیرون آمده بدریا نزدیک شحرکه کنارهٔ آن دریا ست درمیان عمّان وعدن پس مرزبان اسم این سراست نه اسم موضع چنانکه صاحب قاموس توهم نمود * رسب * بالتحریک شمشیری که غایب شود در ضریبه و همچنین رسوب مانند رسول ورُسُب مانند صُرُد ومِرسَب مانند مِنبر * رسوب بالفتح سوکیر وبالضم فرورفتن * رسب فی الماء از باب نصر وکرم رسوبًا فرو رفت در آب * ومرسب سیف خالد بن ولید روز مؤته در ان گفته ضَرَبْتُ بِالمُرسَبِ لِلبِطرِیقِ * قَطَعْتُ مِنْهُ مَجمَعَ الفَرُوقِ * بصارم ذی هَبّه فتیقِ * رسوب نام شمشیر رسول الله * وبعضی گویند که آن از سیفهای هفتگانه است که بلقیس بسلیمان علیه السلام داده بود * ونیز شمشیر حارث بن ابی شمر الغسّالی * ومرد متحمل وبردبار و همچنین راسب * جبل راسبٌ کوه ثابت ومستحکم * بنو راسب قبیله ایست از عرب * در عرب دوگروه اند منسو

براسب • قبیله ایست از قضاعه • وقبیله ایست در ازد • از ایشان است عبدالله بن وهب الراسبی • ونیز از ایشان است عبدالله بن خالد المخزومی را در هلال بن سلیم الشامی که محدثان اند • ابن السمعانی گفته راسب نیز قبیله ایست که نازل شد در بصره • ومنسوب است بسوی آن جماعتی از محدثان از ایشان است ابو شعبة نوح الراسبی • رسمت عینا • فرو رفتها در چشم آن درسوه والقرم از مهوار رفت چشمهای آنان در سرها بسبب شدت گرسنگی • راسب نیز نام زمینی است قطامی در آن گوید • شعر • لمحبرك الأنماء عن أم منزل • تصفقها ابن العذیب فراسب • وراسب نیز نام دهی است برای خثعم درمیان مکه وطایف چنانکه در عباب است • رستب الدره همچنین رسم بالدال با یم چنانکه بعضی گفته • مراست ستونها • رستمی • بضم وفتح ثالث وآن ابو شعیب صالح بن زیاد رستمی محدث است که از عمرو بن دینار حدیث کرده • رشته • نارجیل حالی که از آن آب گرفته شود • در این لغت نادر است ومستعمل در این معنی لفظ مدهه است • مراشب کل شو حمها چنانکه ابو عمرو حکایت کرده • رصب • در میان انگشت شهادت وانگشت میانه از بیخ آنها • رصت ریقها مکیدم آب دهن آن زن • وهمچنین ترصت از باب تفعل • فلان یترصف الجاریة ای یرضب ریقها • رضاب بضم آب دهن یا آب دهن مکیده شده • در حدیث است کأنی انظر الی رضاب بزاق رسول الله پس بزاق انچه سایل باشد ورضاب انچه منتشر وپاشیده باشد • در نزد بعضی پریشان شدن آب دهن در آن ورسیدن آب دندان • ونزد بعضی پارهای آب دهن واین هردو ناسزا است • ورضاب نیز ریزهای مشک چنانکه ابن الاعرابی حکایت کرده • ورضاب المسك پارهای مشک چنانکه اصمعی نقل کرده شاعر گوید • شعر • واذا تبسم تبدی حبا کرضاب المسك بالماء الخصر • وپارهای برف وشکر وژاله چنانکه عمارة بن عقیل گفته ولعاب شهد وآن کفك آنست چنانکه در محکم وعباب ولسان وغیر آنها است • پس انچه در اکثر نسخ قاموس است ورغوته غلط ناسخ است صحیح وهو رغوته است • رضاب الندی انچه پاره پاره شده باشد بر درخت

رستب •
رشب •
رصب •

ازتری * راضب نوعی است از درخت کوکنار * واحد آن راضبه و رضبه بتحریک * و رضبه اگر صحیح است پس راضب درجمع آن اسم جمع است چنانکه در لسان است * رضبت السماء فرو باریل آسمان * مطر راضب باران فرو ریزنده و روان شونده * رضبت الشاة بمعنی ربضت ای نشست بز در خوابگاه خود لغت نادره است * مراضب آبهای دهن شیرین * ریق رضاب آب دهن شیرین * ماء رضاب آب شیرین * رطب * تر و تازه * غصن رطبٌ شاخ نرم و نازک * رطب الشیء از باب کرم و سمع رطوبة و رطابة پس رطبٌ و رطیبٌ صاحب رطوبت * رطب بضم و بضمتین مانند عُسر و عُسُر انچه تر باشد از قسم تره و درخت یا گیاه سبز بسیار * ذو الرمه گفته * شعر * حتی اذا معمعان الصیف هاج له * باجه نش عنها الماء والرطب * ارض مرطبه زمین که گیاه سبز دران بسیار باشد * رطب بضم اول و فتح ثانی خرمای پخته * رطبه واحد آن * ارطاب جمع آن * و رطاب نیز مانند ربع و رباع * احمد بن سلام الرطبی از بزرگان شافعی المذهب است و نبیره او قاضی ابواسحق ابراهیم بن عبد الله بن احمد و پسر برادرش محمد بن عبید الله الرطبی که از ابی القاسم البسری حدیث کرده چنانکه وجزان بدان تصریح نموده * رطب البسر و رطب مانند کرم و رطب از باب تفعیل و ارطب از باب افعال ای خرمای خام پخته کشت و آنکه در اکثر نسخ قاموس این جا رطب الرطب مرقوم است شاید غلط کاتب باشد * ثمر رطیب ای مرطب * ارطب النخل نزدیک رسید وقت پختگی غوره درخت خرما * گویند ارطب القوم وقتیکه خرماستان آنان به پختگی غوره رسید * ارطاب و ترطیب تر گردانیدن * گویند ارطب فلان الثوب و همچنین رطبه ای پر کردانید جامه خود را بآب * و مثل آن شی رطب و رطیب چیز تر آب یا مانند آن * رطبت القوم خورانیدم آنان را خرمای پخته و همچنین رطبه از باب تفعیل * ارطب فلان بسیار شد نزدیک آن رطب * رطبه باغ سیب ما دامیکه سبز باشد و نزد بعضی آن خود سیب است * رطاب جمع آن * رطبت الدابة چرانیدم اورا رطبة * دابه مرطوبة ای علف داده شده بآن * رطب الرجل کلام کرد با نچه نزد آن بود

ازنیك ولاه جاریة رطبه دخترك نازك بدن ٭ غلام رطب کودکی که دران نزاکت زنان یافته شود ٭ رطاب بروزن قطام دشنامی است مرزن راه رجل مرطوب مردی که در مزاج آن رطوبت غالب باشد ٭ رکیه مرطبه چاه شیرین درمیان شورها ٭ امرأة رطبة زن فاحشه ردر دشنام میکویند یا ابن الرطبه ویا ابن رطبة الاست ٭ رطب اللسان کنایه ازادای شکر می باشد ٭ کویند ما رطب لسانی بذکرك الا لما بالتنی به من برك ٭ رطوبة الله کمایه از انتفاع می باشد ٭ کویند خذ ما رطبت له یداك ای بکیر هر انچه نافع باشد

٭ رعب ٭ بالضم وبضمتین ترس ٭ رَعَبَهُ از باب منع ترسانید او را ٭ مرعوب ررعیب ترسانیده شده ٭ رعّبه از باب تفعیل همچنین ترعیب وترعاب مصدر ازان ٭ رعب بالضم ترسیدن ٭ رعب از باب منع وارتعب از باب افتعال ترسیده شده ٭ درحدیث است نُصِرتُ بالرعب مَسِیرَة شهر ٭ فتح یاب شدم بسبب ترس بر مسافت یکماه چه ایزدتعالی دردل دشمنان پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم خوف وترس پیغمبر خدا انداخته بود وچون مسافت یکماه ماند برایشان خوف وترس غالب آمد ٭ رجل تِرعابةٌ بالکسر مرد بسیار ترسان کویند هو فی السِّلم تلعابة وفی الحروب ترعابة اردرصلح بسیار بازی کننده است ودر جنك بسیار ترسان ٭ رَعَبَ الحوضَ از باب منع پر کرد حوض را ٭ دراساس است سیل راعب سیلی که پرکند بسبب بسیاری آب رودها را شاعری کوید ٭ شعره بذی هیدب ایما الرُّبی تحت وَدْقه ٭ فتروی وایما کل وادٍ فیرعب ٭ رعبت الحمامةُ ورعّبت از باب تفعیل برداشت قمری آواز خود را وصرا ئید بآن ٭ رعب السنامَ رغیره برید کوهان رغیرآن را ٭ رعّب السنامَ از باب تفعیل همچنین ٭ ترعیبه بالکسر پارۀ از کوهان ٭ ترعیب بحذف تا جمع آن ٭ رعبوبه بالضم نیز پارۀ از کوهان کویند عطی رعبوبة من السنام بده مرا پارۀ از کوهان ٭ جاریة رعبوبة بالضم ورعبوب بحذف تا ورعبیب بالکسر زن دراز بالا پر کوشت یا زن سپید پوست نیکو وتروتازه وشیرین یا زن نازك اندام ٭ ناقة رعبوبة ناقه سبك ٭ رعبه بالفتح افسون از سحر وجز آن مانند تعویذها ٭ رعب الراقی از باب منع افسون کرد افسون کر ٭ رعب بالفتح مصدر ازان ٭ رعّاب وراعب افسون کر وبمعنی وعید وکلامی است که مسجع

می آرد آنرا عرب و کمان می برد بدان سحر را * رعب از باب منع فعل ازان * راعب
و رعّاب بضم اول و عین مشدّد صفت ازان * رعب بالضم جای پیکان نشاندن از تیر
* رعبه بکسر را و فتح عین جمع آن * رعَبه از باب منع شکست جای نشاندن پیکان را
* رَعّبه از باب تفعیل اصلاح کرد جای نشاندن پیکان را که شکسته بود * رعیب
بر وزن امیر کوهان فربه که می چکد ازوی چربش * مُرعَب بصیغهٔ فاعل نیز بهمین
معنی آمده * مَرْعبة بر وزن مرحله برجستنی که در ترس انداز دیا بمعنی اینکه کسی
بر جهد و نزد تو بنشیند و تو در غفلت باشی پس بترسی ازو * رعبوب * بالضم ضعیف
دل * رعبوبة بزیادت تا اصل شکوفه * رُعْبُب * بر وزن جُنْدُب همچنین * راعب
بکسر العین زمینی است که حمام راعبیه منسوب است بدان * رعباء بالفتح والمد
موضعی است * در لسان العرب است ارعب و رعیب کوتاه بالا * در اساس است
رجل رعیب العین و مرعوب العین مرد بد دل و ترسان هرچه بیند بترسد ازان * رعبلیب
بر وزن زنجبیل زن لطف کننده و کسی که پاره کند هر چیز را که بران قادر شود * رغبة
بالفتح خواهش نمودن رغب فی الشیء از باب سمع خواهش نمود در وی * رغب بالفتح
و بالضم مصدر ازان * ارتغب از باب افتعال همچنین * رغب عنه روگردانید ازان
* رغَب الیه زاری کرد بسوی او یا زاری و سوال نمود * رغب بالتحریک
و رَغْبی بر وزن شَکْوی و بالضم نیز آمده و رغباء بر وزن صحرا
و رغبوت بالتحریک و رغبوتی بالتحریک و بی تنوین و رغبات بالتحریک
و رغبه بالضم و بالتحریک همه مصدر ازان * ارغبنی الشیء از باب افعال
و رغّبنی فیه از باب تفعیل راغب گردانید مرا در چیز * رغّبه داد او را چیزی
که در آن رغبت داشت * رغیبه بر وزن فعیله کار رغبت کرده شده و بخشش بسیار
* رغائب جمع آن شاعری گوید * شعر * ومتی تُصِبْك خَصاصَةٌ فارْجُ الغِنی * والی الذی
یُعطی الرّغائبَ فارْغَب * رغب بنفسه عنه بالکسر دید برای خود برو فضیلت
در مال و نسب وجز آن * رغب بالضم و بضمتین بسیار خوردن و بسیاری
حرص فعل آن رغب از باب کرم * رغیب بسیار خوار و بسیار حریص * ارضٌ رَغاب

بر وزن سحاب و رغب بضمتین زمینی که روان نشود مگر از باران بسیار یا زمین نرم و فراخ و هموار و وادی رغیب و رود فراخ بسیار آب گیرنده و ادرغب بضمتین همچنین * رَغُب بر وزن کرم فعل ازان * رغب بالضم و بضمتین مصدر ازان * در نهایه است و فی الحدیث اَفضلُ العمَلِ منحُ الرِّغابِ لایعلم حُسْنان اَجرِها الّا الله عزّ وجلّ رغاب شتران بسیار شیر و بسیار منفعت جمع رغیب * مُرغِب بر وزن محسن توانگر * مراغب زنان مضطرب و پریشان حال از معاش * مرغاب بالفتح موضعی است و نهری است به مرو شاهجان و دهی است در هرات * مِرغاب بالکسر نام شمشیر مالک بن حمار * مرغابین به تثنیه موضعی است در بصره و در تهذیب است که نام موضعی است که نزد نهر بصره * رغابی بالضم بر وزن رُغامی افزونی جگر * رغبا و بالفتح و بالمد نام جایی است * عبد العظیم بن رغبان که روایت حدیث کرده است از ابی حنیفه متروک است * مرغبون بالفتح دهی است در بخارا * رغبانه بالضم بند زیرین از شراک نعلین * رغیب بر وزن امیر فراخ شکم از مردم * حوض رغیب حوض فراخ * فرس رغیب اسپ دور رنگ بسیار گیرنده زمین را کذا فی الصحاح والاساس * در نهایه است و فی حدیث الحجّاج لمّا اراد قتلَ سعید بن جُبَیرٍ ایتونی بسَیفٍ رَغیبٍ بیارید برای من شمشیر پهنا بسیار گیرنده محل ضرب را * رقیب * از نامهای خدای تعالی و نگاهبان و انتظار کننده و امین اصحاب قمار یا امین بر موکل تیر قمار و تیر سوم از قمار و ستاره ایست از ستارهای باران که انتظار ستاره دیگر می کند مانند ثریا که رقیب آن اکلیل است چه هرگاه ثریا شبانگاه برمی آید اکلیل غروب می کند و نام اسپ زبرقان بن بدر و بمعنی پسر عم و ماری است خبیث * رقبات و رقب بضمتین جمع * رقیب الرجل عقب مرد از اولاد و حور شارند او و ستاره در مشرق که انتظار کند ستاره غارب را یا منازل قمر که هر یکی از ان رقیب دیگری است * رقبه انتظار کردار را * رقبه و رقبان بکسرهر دو و رقوب بالضم و رِقاب بر وزن سحاب و رقوب و رقبه بفتح هر دو مصدرها ازان * ترقبه از باب تفعل

* رقب *

وارتقبه ازباب افتعال همچنین * رقب الشیء نگاهبانی کرد چیزرا * راقب الشیء ازباب مفاعلة همچنین * مراقبه ورقاب مصدر ازان * رقب فلانا انداخت رسن را بگردن فلان * ارتقب ازباب افتعال بلند ومشرف شد * مرقبه موضع اشراف * رقبه بالکسر نگاهداشتن وترسیدن * رقبی بروزن بشری اینکه به بخشد یکی مردیکری را ملك خود پس هرکه بمیرد بگیرند وارثان میت آن ملك را یا اینکه بدهد ملك خود را بکسی برای سکنی پس اکر بمیرد آن ملك برای دیکری است * ارقبه الرقبی وارقبه الدار کردانید خانه برای او رقبی * ودر صحاح است کویند ارقبه دارا وارضا هرکاه بدهد کسی خانه وزمینی رابه کسی وبکوید هرکه از ما و شما بمیرد بگیرد خانه وزمین رازنده یعنی اکر ما بمیریم پیش ازشما خانه را شما بگیرید واکر شما بمیرید خانه را ما بگیریم * رقبی اسم ازان وآن از مراقبه است چه هریکی منتظر موت دیکری می ماند * رقوب بروزن صبور زنی که انتظار موت شوهر خود کند برای وارث شدن وناقه که نزدیك حوض نشود بسبب انبوهی واین دال بر نجابت اوست ووجه تسمیه او برقوب آن است که انتظار می کند که شتران از نوشیدن فراغت کنند تا او بنوشد کذا فی لسان العرب ویا زنی که پسرش نزید یا زنی که پسرش مرده باشد * وهمچنین مرد راهم میکویند شاعری کوید * شعر * فلم یرخلاق قبلنا مثل آمنا * ولا کابینا عاش وهو رقوب * ام الرقوب کار سخت وبلا * رقبه بالتحریك کردن یابیخ پس کردن * رقاب بالکسر ورقب بالتحریك وارقب بضم قاف ورقبات جمع آن * رقبه نیز بمعنی مملوك ونامی است ورقبه مولای جعده است وتابعی است ورقبه ابن مصقله تابع التابع است وملیح بن رقبه محدثی است * ارقب شیرد زنده وسطبر کردن * رقبانی ورقبان هردو بالتحریك همچنین * رقب بالتحریك اسم ازان * ذوالرقیبه بروزن جهینه لقب مالك قشیری ومالك ابن عبدالرحمن بن کعب بن زهیر * درنهایه است وفی حدیث عیینة بن حصین ذکر ذی الرقیبة وآن بفتح راء وکسر قاف کوهی است درخیبر * رقبان بالتحریك موضعی است واشعر رقبان شاعری است * ورث مالاعن

رقبه بالکسر ای عن کلاله یعنی وارث مال شدن نه از پدران ٭ مراقبه در عروض
مضارع و مقتضب آن است که جزوی یکبار مفاعیل و یکبار مفاعیلن بوده ٭ رقابه
بالفتح و بالتشدید جاسوس که نگهبانی رخت و کاروان کند در غیبت ایشان کذا
فی الصحاح ٭ مرقب بر وزن معظم پوستی که از جانب گردن بازکشند ٭ رقبه بالضم
غار پلنگ چنانکه زبیه غار شیر ٭ رکوب ٭ بالضم بر نشستن رکبه از باب سمع
بر نشست بران ٭ رکوب بالضم و مرکب بالفتح مصدر ازان ٭ ارتکبه از باب افتعال
همچنین ٭ رکبه بالکسر اسم از رکوب ٭ رکب الذنب کسب کرد گناه را ٭ ارتکب
الذنب از باب افتعال همچنین و نزد بعضی اطلاق راکب خاصه بر سوار شتر است ٭ رکاب
بالضم و بالتشدید بر وزن کتاب و رکوب بضم هر دو و رکبه بکسر اول و فتح ثانی جمع آن ٭
در صحاح است گویند مر شما را راکب هرگاه سوار بر شتر بود خاصه و هرگاه بر خری و اسپی بود
گویند مر فارس علی حماره و حماره گویند که می گویم صاحب حمار را فارس لیکن
می گویم حماره ٭ در نهایه است که اطلاق راکب خاصه بر شترسوار است لعل ازان
از روی توسع بر هر سوار چارپایه اطلاق کنند ٭ رجل رکوب بر وزن صبور ٭ رکاب
بالتشدید مرد سواره ٭ رکب بالفتح شترسواران و این اسم جمع است یا جمع و اطلاق
آن بر ده عدد است را فوق آن(?) و گاهی اطلاق آن بر سواران اسپ نیز می آید ٭ ارکب
بضم ثالث و رکوب بضم اول جمع آن ٭ ارکوب بالضم اکثر از رکب ٭ و رکبه بالتحریک
کمتر از رکب ٭ رکاب بر وزن کتاب شتران را حد آن راحله است از غیر لفظ آن
٭ رکب بضمتین و رکابات و رکائب جمع آن ٭ و رکاب زین بمنزله غرز است و آن
رکابی است چرمین که برای پالان شتر سازند ٭ رکب بضمتین جمع آن ٭ زیت رکابی
ازان سبب گویند که بر شتران بار کرده از شام می آرند ٭ رکاب بر وزن شداد
جد علی ابن عمر محدث ٭ و بر وزن کتاب جد ابراهیم ابن حماد محدث ٭ و محشی قاموس
می گوید که این غلط است و صحیح آنست که او جد اسمعیل است چنانکه حافظ ذهبی
و حافظ ابن حجر ذکر کرده ٭ مرکب و راحل مراکب دشت و دریا ٭ مرکب بر وزن
معظم اصل و منبت ٭ گویند فلان کریم المرکب یعنی کریم اصل و کسبی که اسپ را

بعاریت گیرد و بران غزا کنند و انچه از غنیمت یابد نیمی ازان خود بگیرد و نیمی ازان بعاریت دهنده دهد * وفعل آن رَکَّبه الفرسَ از باب تفعیل اسپ داد او را بعاریت برای جنگ با کفار * در صحاح است ارکبت الرجل گردانیدم برای مرد چیزی که بران سوار شود * در اساس ست استرکبته فارکبنی خواستم از وی مرکب پس داد مرا * ارکب المهر از باب افعال نزدیک شد اسپ کره که سوار شوند بروی * رکوب بالفتح و رکوبه بزیادت هاماده شتری که بران سوار شوند * گویند ماله رَکوبة ولاحمولة ولاحلوبة یعنی نیست برای او ناقه که بران سوار شود یا شیرش دوشد یا بران بار کنند * رکوب بالفتح و مرکوبه و رکوبه ناقه معینه برای سواری ولازم برای عمل از ستوران * ناقه رکوبة و رکبانة و رکباة بفتح اول هرسه و رکبوت بالتحریک ناقه که بران سوار شوند یا ناقه رام کرده شده * در صحاح است طریق رَکُوب راه مرکوب * راکب و راکبه و راکوب و راکوبه و رکّابه بالتشدید شاخی که بربالای درخت خرما بوذ و آویخته باشد مگر بزمین نرسد * و در صحاح است راکب شاخی که بر تنه خرما بن برآید و ریشه او بزمین نبود * رکّبه ترکیبا فترکب و تراکب نهاد بعضی را بر بعضی پس نهاده شد * در صحاح است هرگاه نگین را در خاتم و پیکان را بر تیر نشانند گویند رکّبه فترکّب و هو مُرکّب * رکیب نشانده شده در چیزی مانند نگین و کسی که سوار شود با دیگری * رُکبان السنبل بالضم روئیدگی اول که از غلاف خوشه برآید * رَواکب الشحم راههای پیه در مقدم کوهان که بالای یکدیگر باشد وانچه در موخر کوهان باشد آنرا رَوادف گویند * رُکبه بالضم بیخ صلیانه وقتیکه بریده شود و آن گیاهی است * و پیوندگاه میان بالای ساق و پائین اطراف ران که آنرا زانو گویند یا محل بادیکی ساق و دست یا آرنج دست از هرچیز * رکب بضمتین جمع آن * محمد بن مسعود بن ابی رکب خشنی از کبار نحویان مغرب است و همچنین پسرش ابوذر مصعب * ارکب بزرگ زانو * رَکَبه از باب فرح و نصر زد بر زانوی او یا گرفت موی سرش را پس زانو زد بر پیشانی او یا زد او را بر زانو * رکیب بر وزن فعیل پاره از زمین که کنارهایش بلند کرده سبزی یا زراعت دران بکارند و بفارسی آنرا

کرد کویند یا نهری را کویند که میان مزرعه بود یا نهری که میان دو صف خرما بن رتاک
برد و یا رکیب مزرعه را کویند * رُکُب بروزن کتب جمع آن * رکب بالتحریک
موی زهار یا زهار یا فرج یا ظاهر آن یا رکبان رآن بیخ هردو ران که بران کوشت
فرج است و یا لفظ رکب خاص برای زنان است * ارکاب و اراکیب جمع آن *
در صحاح است از خلیل که رکب مخصوص برای زن است * و فرا کوید که برای مرد
و زن هردو راست شاعری کوید * شعر * لا یقنع الجاریة الخضاب * ولا الوشاحان
ولا الجلباب * من دون ان تلتقی الارکاب * مرکوب موضعی است در حجاز *
رکب المصری صحابی است یا تابعی است و بن رقبیله ایست * رکوبه بالفتح جای
انعطاف راهی است میان مکه و مدینه * رکابیه بالکسر موضعی است نزدیک
مدینهٔ منوره * رُکُب بضم اول و فتح دوم شهریست در یمن * رکبه بالضم وردی است
در طائف * ذ الرکبه شاعری * بنت رکبه و نام مادر کعب بن لؤی * رکبان
بروزن سحبان موضعی است در حجاز نزدیک وادی قری * رکاب السحاب بالکسر
بادها امیه کوید * تردد والریاح لها رکاب * راکب سرکوه * بعیر ارکب شتری که یک
زانو بش بزرک تر او دا ز زانوی دیکر * نخل رکیب درختهای خرما که صفی از ان
نشانیده شود برنهری یا بر غیر آن * در اساس البلاغة است رکب راسه رفت بسر خود
بی اندیشه و بی اطاعت راه نما * رُکاب بضم راو تشدید کاف کاد وس * علاء الرُکاب
بر نشست بوری کابوس * رکب الدین وام دار شد * ارنب * جرکوش برای
مذکر و مونث هردو آمده یا تنها برای مونث و خزز برای مذکر * ارانب و اراتی
جمع آن * در صحاح است که اراتی در حالت اضطراب آمده نه در حالت اختیار
شاعری کوید * شعره لها اشارير من لحم تتمره * من الثعالی و وخز من ارانیها *
در اصل ثعالب و ارانب بود شاعر در حالت اضطراب بار احرف
لین بدل نموده * کساء مرنبانی بالفتح و یا بضم کلیمی که لونیک ارنب بود * کساء مؤرنب
بصیغهٔ مفعول رکساء مرنب بروزن مصدر کلیمی که در رشتهای آن پشم ارنب
آمیخته باشند * ارض مرنبة بفتح المیم و النون و مؤرنبة بکسر نون زمین خرکوش ناک

* ارنب و یَرنب نوعی از موش است کوتاه دم * ارنب نیز قسمی از زیور است و نام زنی است * ارنبه بزیادت ها طرف بینی * در اساس البلاغه است جَدَع فلانٌ اَرنبةَ فلان اهانت کرد او را * اُرَینبه بالتصغیر گیاهی است مانا به نصّی * اَرنباع بفتح اول و سکون ثانی و فتح ثالث پارچهٔ ابریشمی مایل بسیاهی * رنبویه بالفتح یا اَرنبویه دهی است در ری که کسائی انجا وفات کرده * ذات الارانب موضعی است * مرنب بالفتح موشی است بزرگ * روب * بالفتح و بالضم جغرات شدن شیر * راب اللّبنُ جغرات شد شیر * روب بالفتح و بالضم مصدر از ان * لبن روّب بروزن صبور و رائب بروزن فاعل جغرات یا جغرات زده و مسکه برآورده * روّبه از باب تفعیل و اَرابه از باب افعال فعل از ان * در صحاح است رائب جغراتی که مسکه از ان برآورده باشند یا نه * ابو عبیده گوید هرگاه شیر جغرات شود آنرا رائب گویند و بعد این که از و مسکه برارند هم آنرا رائب گویند مانند عشراء که مادهٔ شتران باردار را گویند و بعد از زائیدن هم عشراء گویند شاعری گوید * شعر * سقاك اَبو ماعز رائبا * ومَن لك بالرائب الخاثرِ * یعنی نوشانید ترا جغرات مسکه برآورده و کیست که نوشاند ترا جغرات غیر مسکه برآورده * مِرْوب بروزن منبر ظرفی که دران جغرات زده شود یا جغرات کرده شود * سقاء مُرَوَّب بروزن معظم ظرفی که دران شیر جغرات کرده شود یا زده شود * در مثل است اهون مظلوم سقاء مُروَّب خوار ترین ستم زده کان مشکیزهٔ که دران جغرات کرده شود یا جغرات زده شود * روبه بالفتح و بالضم نیز آمده خمیرهٔ شیر یا بقیهٔ آن * در صحاح است روبه خمیره از ترشی که اندراخته می شود در شیر تا جغرات شود * در حدیث حضرت امام محمد باقر است علیه السلام * اتجعلون فی النبیذ الدردی قیل وما الدّردیّ قال الروبة قالوا نعم * صاحب نهایه گوید روبه در اصل خمیرهٔ شیر است بعد از ان مستعمل شده در هر چیزی که اصلاح کند انتهی * در مثل است شُبْ شوبالك رُوبتُه یعنی بیامیز شیر را برای تو خمیرهٔ او است و این مثل زده می شود در برانگیختن بر اعانت کسی که دران فایده ایست مانند اُحلب حلبا لك شطره * در صحاح است روبه الرجل عقل مرد چنانکه گویع

• هو یحدثنی وانا اذ ذاک غلام لیست لی زربه • وربة الفحل گرد آمدن نطفهٔ نر در مدت
ترک جماع آن • گویند اعرفی ربة فرسك عاریت ده مرا نطفهٔ اسپ خود • و بعضی
گویند وربه گرد آمدن نطفه در رحم ناقه • و بمعنی حاجت گویند فلان لا یقوم
بربة اهله و بمعنی قوام عیش • وربة الامر فراهم آوردن کار گویند مایقوم بربة
امره • رَزْبة اللیل پارهٔ از شب • گویند هو قد عنا من رَزْبة اللیل و از آن است
رؤبة ابن العجاج در لغت کسی که مهموز نمی آرد • و در تهذیب است که مهموز است
• و پارهٔ از گوشت • گویند قطع اللحم رَزْبةً رَزْبة یعنی بر گوشت را پاره پاره
• و چوبی است که بر سر آن آهن کج می زنند و آن شکار را از سوراخش بر می آرند
و بمعنی وقر و درخت ثُلُث و کسل و سستی و زمین صالح برای گیاه و بسیار گیاه • راب الرجلُ
حیران شد مرد و سست شد نفس او از سیری یا از خواب یا بر خاست فاسد الجسم
و فاسد النفس یا مست شد از خواب • روبا بالفتح و بالضم مصدر از آن • و رجل رائب
وارْوَب و روبان صفت از آن • راب الرجل نیز بمعنی مانده شد و دروغ گفت و مختلط
شد عقل و رای او • راب دمه نزدیک شد هلاک او گویند دع الرجل فقد راب دَمُه
بگذار مرد را بدرستیکه نزدیک شد هلاک او • روب بالضم دهی است در بلخ • و ربی
مرد زن طُوبی دهی است در بغداد • ترویب از باب تفعیل مانده کردن گویند
روّبت مطیة فلان مانده کردم مرکب فلان را • راب کذا اندازه کرد آنرا چنین

ورهب •

• رهبة بالفتح و رهب بالضم و بالفتح و بالتحریک و رهبان بالضم و بالتحریک نیز آمده
ترسیدن از باب سمع • و رهبی بالفتح و بالضم و رهباء بالفتح و بالمد و بالضم
و بالمد اسم از آن • و رهبوتی و رهبوت هردو بالتحریک خیرٌ من رحموت
یعنی اینکه ترسانیده شوی بهتر از اینکه رحم کرده شوی • ارهبه از باب
افعال و استرهبه از باب استفعال ترسانید او را • و در اساس است هو رجل
مرهوب عدوه منه مرهوب یعنی او مردی است که دشمنانش از او می ترسند
لیلی گوید شعر • و قد کان مرهوب السنان و بیّن اللسان و مجد ام السری
غیر نا تره ترهبه از باب تفعل تهدید کرد او را • مرهوب و راهب شیر درنده

مرهوب نام اسپ جمیع بن طماح * ترهّب از باب تفعّل پرستش نمودن * رهب بالفتح ناقهٔ لاغر یا شتر بلند * ارهب از باب افعال بر نشست بر شتر بلند * رهب نیز بمعنی پیکان باریک * رهاب بالکسر جمع آن * شاعری گوید * شعر * انّی سینمی عنّی وعیدهم * بیض رهابٌ ومجنأ اجدُ * رهب بالتحریک آستین گویند وضعت الشیٔ فی رهبی نهادم چیز را در آستین خود * ارهب الرجل از باب افعال دراز شد آستین مرد * رهابهٔ بروزن سحابهٔ استخوانکی است در سینه مشرف بر شکم و بالضم و بتشدید ها نیز آمده * در صحاح است که آن مانند زبان است * و بعضی گویند مانابه طرف زبان سگ است * رهاب بروزن سحاب جمع آن * و در حدیث است رایت السّکاکین تدور بین رهابته ومعدته دیدم کاردها را که می گردیدند میان استخوان سینه و معدهٔ او * راهب پارسای ترسایان * رهبان بالضم جمع آن * رهبه بالفتح و رهبانیه مصدر از ان * و رهبان گاهی بمعنی واحد هم مستعمل میشود * رهابین و رهبانیه و رهبانون جمع آن * در حدیث است لا رهبانیّة فی الاسلام و آن مانند بریدن ذکر و سلسله ها در گردن انداختن و پلاس پوشیدن و گوشت خوردن گذاشتن و جز آن از انواع تعذیب پس دور کرد نبی صلی الله علیه و آله وسلم این قسم پرستش را از اسلام و باز داشت ازان مسلمانان را * ارهاب بالفتح پرندهٔ که شکار نکند مانند بغاث و بالکسر باز داشتن و عنان زدن شتران را از حوض * رهبی بروزن سکری موضعی است در دیار بنی تمیم و نامیده اند براهب و بمرهب بروزن محسن و بمرهوب * رهّبت ناقة فلان از باب تفعیل فقعد یحا بیها مانده شد ناقهٔ فلان پس بنشست تا تیمار داری او کند یعنی در تعب انداخت ناقه را سیر پس علف داد آنرا تا جان رفته اش باز آمد * ریب * بالفتح حادثهٔ روزگار و حاجت کعب بن مالک انصاری گوید * شعر * قضینا من تهامة کلّ ریب * و خیبر ثم اجممنا السیوفا * و بمعنی گمان و تهمت * ریبه بالکسر نیز بمعنی تهمت * رابنی و ارابنی تهمت کرد مرا * در نهایه است گویند رابنی هذا الامر و ارابنی هرگاه به بینی در و چیزی را که مکروه داری آن را * در حدیث است فاطمة بضعة منّی یریبنی ما رابها

یعنی قاطعه پارهٔ گوشت من است می نماید مکروه مرا آنچه می نماید او را ۞ اَرْبَتَه
انداختم او را بشك ۞ رِیبَة از ثلاثی مجرد رسانیدم او را بشك ۞ وبعضی گویند
ارابنی یعنی گمان بردم که مراد رشك او کنید وگردانید در من شك را یاد در وهم من
انداخت شك را ۞ وبعضی گویند رابنی امره یعنی رَیبًا ورِیبةً بالكسر در شك انداخت
مرا كار او ۞ در قاموس است هرگاه ضمیر فاعل فعل می آید از باب افعال استعمال
می کنند وبی ضمیر از ثلاثی مجرد ونزد بعضی جائز است بی ضمیر نیز از باب افعال
۞ اراب الامر شد كار مشكوك ۞ استراب به از باب استفعال دید ازو آنچه در شك
افکند او را ۞ امور ریّب بروزن شدّاد کارهای شورانند ۞ ارتاب فیه شك کرد در وی
ارتاب به تهمت کرد او را ۞ ریب بالفتح موضعی است ۞ ست ذَنَب حصی است در یمن

۞ فصل الراء ۞

۞ زأب ۞ ۞ زأب ۞ بالفتح برداشتن مشك ۞ زأب القربة از باب منع برداشت مشك را وبدو ازان
برداشته پیش آمد برودی وروشید بسیار ۞ زأب الابل راند شتران را ۞ ازدأب القربة از باب
افتعال بمعنی زأب القربة ۞ الدهر ۞ ذُرآب بروزن غراب یعنی دهر ماحسب کرد ها است
۞ زاب ۞ ۞ زَأبه گردش داد او را دهر بالتصحیف است و صواب زَوْآت رزاه به همزه است ۞ زاب ۞
شیشه ها را احدث نباید ۞ زبب ۞ ۞ زبب ۞ بالتحریك موهای زرد جوزه و در انسان
بسیاری موی و در شتران کثرت موی دری وموی در از زیر زنخ ۞ زبّ از باب
سمع فعل ازان ۞ ازبّ صفت ازان ۞ در اساس است رجل ازبّ مردی که در ابروان
وهرد ودست او وبدن او موی بسیار بود ۞ رجال زُبّ مردمانی که در ابروان
وهرد ودست وبدن آنها موی بسیار باشد ۞ بعیر ازب شتر بسیار پشم در مثل است
کل ازبّ نفور هر ازب نافر است چه در چشمهای او چون موی بسیار بود پس هر چیز
را که می بیند گمان می برد که شخصی است که او را می خواهد پس می گریزد و در
صحاح است بعیر ازب ولا یکون الا زبّ الا نفرا چه برابر دو ابروانش موها بر می آید
پس هر گاه آنرا هوا می زند می گریزد ۞ زبّت الشمس و ازبّت از باب افعال و زبّبت
از باب تفعیل نزدیك شد آفتاب به غروب ۞ زبّ القربة پر کردن ۞ پر کرد مشك را

فازد بتّ پس پرشد * عام ازبّ سال بسیار علف * وازبّ از نامهای شیاطین است
را زان است حدیث ابن زبیر باختصار انه رجل رجلاً طوله شبران فاخذ
السوط فاتاه فقال له من انت قال ازبّ قال وما ازبّ قال رجل من الجن فقلب
السوط فوضعه فی راس ازبّ حتی باص یعنی یافت ابن زبیر مردی را که درازی قدش
مقدار دو بدست بود پس بر داشت تازیانه و برابر او آمد و گفت کیستی گفت
ازب ام گفت چیست ازب گفت مردی از پریان و بر کرد انید تازیانه را
و بر سر ازب نهاد تا بگریخت و پوشیده شد و در حدیث عقبه است
که او شیطانی است که نام او ازبّ العقبه است * زبّاء بالفتح و بالتشدید
و بالمد کون و نام شهر یست بزکنار فرات و نام اسپ اصیدف طابخ و نام آبی است
مرطهیه را و نام ملکهٔ جزیره ایست که شمار کرده می شود از ملوک طوائف و نام آبی است
مربنی سلیط را و چشمه ایست در یمامه * داهیهٌ زبّاء بلای سخت و بسیار منکر * زبب بالضم
نرهٔ آدمیان یا مختص است به مردم * ازبّ و ازباب و زببه بالتحریک جمع آن *
و بمعنی لحیه و ریش یا مقدم آن و بینی * زبیب مویز و انجیر خشك * زبیبه یکی * ازبّ
فلان عنبه از باب افعال و زبّب العنب از باب تفعیل مویز ساخت فلان انگور را *
در لسان العرب است از ابو حنیفه که اعرابی از اعمال سراة زبیب را در تین استعمال
کرده * زبّب التین زبیب ساخت تین را * و منسوب است به بیع زبیب ابراهیم
بن عبد الله عسکری و عبد الله بن ابراهیم بن جعفر و ابو نعیم راوی از محمد بن شریك
و علی بن عمر سمرقندی محدثین زبیبیین * و زبیب نیز کفك آب و زهر در دهان مار
* زبیبه ریشی است که در دست بر می آید و کفکی که در کنج دهان بسیار کو جمع شود
* گویند تکلم فلان حتی زبّب شدقاه کلام کرد فلان تا کفك آورد هر دو کنجك دهان او *
زبب شدقاه فراهم آمد آب دهن در هرد و کنجك دهان او و آن آب دهن که در
هرد و کنجك فراهم می شود آنرا زبیبتان گویند * زبّب فمه برآورد زبیبه را دهن او *
و زبیبتان دو نقطهٔ سیاه اند بالای هرد و چشم مار و سگ * تزبب از باب تفعل
برآمدن کفك در سخن گفتن * زباب بر وزن سحاب موشی است کر و بزرگ و سرخ

مری یابی مری ٭ زبانه یکی از عرب بدان مثل زنند ومی گویند اَسْرَقُ مِن زبانه یعنی دزدتر است از زبانه و به آن تشبیه می دهند حابل را ابن حلزه گوید ٭ شعر ٭ وهم زباب حائر ٭ لا تسمع الآذان رعدا ٭ زباب بن رُمَیله شاعر برادر اشهب است ٭ ذُبیب بن ثعلبه برون زبیر صحابی است عنبری ٭ وعبدالله بن زُبیب تابعی است محدثی ٭ زبّاب برون شداد مویز فروش ٭ زَبیبی همچنین ٭ حُجَیر بن زباب دلی عامر بن صعصعه است وعلی بن ابراهیم بن زبّاب محدثی است ٭ زبیبه محله ایست در بغداد از آنجاست ابوبکر عبدالله بن طالب زبیبی ٭ زِبیبی بکسر زا وباء اول جد محمد بن علی بن ابی طالب بن زِبیبی الزِبیبی محدثی است ٭ زبیبی بالفتح جبسانیدن مویز ٭ زبزب جانوری است مانند گربه ونوعی از کشتیها ٭ زَئِبَ بخشم آمد یا انگیخت در جنگ ٭ مزبّب برون محدث بسیار مال ده ٭ مُزَبِّب بالضم همچنین ٭ عبدالرحمن بن زِبِیبه برون حَنیفه است ٭ زبّاران در دوستان ابن موآل عبدالله بن عامر بن کریز را ٭ زحب ٭ ما سمعت له زُحبة بالضم نشنیدم مر او را کلمه ٭ زحب ٭ بالفتح نزدیک شدن زَحَب الیه از باب منع نزدیک شد بار ٭ زحباء ٭ ناقه قویه پر شیر ٭ زحزب ٭ بالضم وبدو زا وبه تشدید با ستبر وقوی وسخت گوشت ٭ گویند صار ولد الناقه زحزبًّا هرگاه بچه ناقه ستبر و پر گوشت شود ٭ ودر لسان العرب است که زحزب از بچهای شتران شتر بچه که جسمش ستبر و گوشتش سخت بود ٭ ودر حدیث است که پرسیده شد پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم از فرع وذبح آن قال هو حق وان تترکه حتی یصیر ابن مخاض او ابن لبون زُحزبًّا خیر من ان تکفأ اناءک وتُوله ناقتک یعنی فرمود آن حضرت که ذبح آن حق است ولیکن اگر آن را بگذاری تا ابن مخاض یا ابن لبون شود در ستبر گردد بهتر از آن است که نگون کنی ظرف خود را ووالهٔ حیران کنی ناقه را ٭ فرع اول بچه که ناقه زاید وبودند مردم که ذبح میکردند آنرا برای الهه خود پس مکروه داشته شد آن فعل ٭ وابن اثیر گوید که حاصل معنی این است که بگذاری بچه را تا بزرگ گردد وقابل انتفاع شود گوشت آن بهتر از آنست که ذبح کنی آن را ومنقطع شود شیر مادرش پس نگون کنی ظرف خود را

٭ زحب ٭
٭ زحب ٭
٭ زحب ٭
زحزب ٭

که دران شیر می دوشیدی و گرد اندیدی ناقهٔ خود زاله و حیران در فراق بچه
* رجل مزخاب * بضم اول و کسر لام مردی را گویند که سخریه و مزاح کند با مردم
* زدب * بالکسر بهره * ازداب جمع آن * زدابیه * بروزن ثمانیه اهل بیتی است
در یمامه * زرب * بالفتح موضع درآمدن و آغل یعنی جای خوابیدن گوسپندان
و بالکسر نیز آمده * زروب بالضم جمع آن و بمعنی کازهٔ صیاد * انزرب الصائد در آمد
صیاد در کازه ذوالرمه گوید * شعر * و بالشمایل من جلّال مقتنص * رثّ الثیاب
خفی الشخص منزرب * زریبه نیز جای خوابیدن گوسپندان و کازهٔ صیاد * زرب
بالفتح بنیا کردن زریبه برای گوسپندان و بالکسر جای روان شدن آب
* زرب الماء از باب سمع روان شد آب * زریاب بالکسر زر یا آب زر و آن
معرب است و اصل آن در فارسی زر آب * زرابی بالشها ی کوچک و بساطها
یا هرچیز که گسترده شود و تکیه کرده شود * زربی بالکسر و بالضم واحد آن * زرابی النبت
کیاههای که زرد و سرخ شود و هنوز سبزی داشته باشد * ازربّ النبت از باب افعلال
زرد و سرخ شد کیاه و هنوز سبزی در وی باقی است * در لسان العرب است گویند
ازربّ البقل هرگاه ظاهر شود در سبزه خشکی پس کمین شود به سبزی و سرخی
و زردی * در حدیث ابی هریره است ویلٌ للعرب من شرّ قد اقترب ویل للزربیة
گفتند زربیه چیست گفت کسانی که میروند پیش امیران پس هرگاه آنها سخنی بد
و یا چیزی گویند گویند راست است تشبیه داد آنها را در تلوّن آنها بواحد
زرابی و هرچه برنگ آن باشد یا تشبیه داد آنها را به گوسفندان منسوب به زرب
که عبارت از جای خوابیدن گوسفندان است در ینکه آنها منقاد می شوند
امیران را و پیروی آنها می کنند مانند انقیاد گوسفندان برای شبان * مزراب
بالکسر ناودان * عین زربة باضافت یا زربی ثغری است به نزدیکی مصیصة *
ذات الزراب بالکسر از مسجدهای پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم میان مدینه
و تبوک * زَرِیبة السّبع مکان درنده که دران پوشیده شود * زرائب شهری است
در یمن * یوم الزریب روزی است از روزهای جنگ * زربی بالفتح از زرادیان

ٔزردبهٔ ٔزرعبٔ ٔزرنبٔ

حدیث است که احادیث منکر دا رده ٔزردبه ٔ بروزن ثعالة حقه کردن ٔ زَردبه حقه کرد آنرا ٔ زرعب ٔ بروزن جعفر کاهت ٔ زرنب ٔ با لفتح بروزن فعال درشوری است یا درختی است خوش بو یا زعفران در حدیث ام زرع است المسّ مسّ ارنب والریح ریح زَرنب شاعری گوید ٔ شعر ٔ مابالی انت وذوك الاَشنب ٔ کانما ذُرّ علیه الزَرنَبُ ٔ در پشك وحشیان بمعنی فرج یا نزدیك آن یا طاهر فرج یا گوشتی است پس گینه وآن گوشتی است اندرون فرج

ٔزعب ٔ

ٔ زعب ٔ با لفتح پر کردن ٔ زعبَ الاناءَ از با ب مع پر کرد ظرف را ٔ زعبَ السّیلُ الوادیَ پر کرد سیل رودرا ٔ زعب الرجلُ الشئ ُبرد مرد چیزرا ٔ ازدعب الشئ از باب افتعال همچنین ٔ زعب الوادی پرشد رود ٔ زعب القربة برداشت مشکیزه را پر از آب ٔ زعب المرأةَ جماع کرد با زن پس پر کرد اورا از منی ٔ در لسان العرب است زعب المرأةَ جماع کرد با زن پس پر کرد شرمگاه اورا از شرمگاه خود ٔ زعب البعیرُ بحمله بگذشت شتر درحالیکه گران با رلو دیا دفع نمود ازدعب البعیر بهردو معنی همچنین ٔ زعب له من المال داد مرا و را پاره از مال ٔ زعب با لفتح وبا لضم وزعاب با لکسر مصدر از آن ٔ در حدیث علی است علیه السلام رعطاء ارانه کان یزعبُ لقوم ویحرمُ الآخرین یعنی می بخشید قومی را بسیار و قومی را اندك ٔ در صحاح است زعبته عنّی دفع کردم اورا از خود ٔ زعبَ الغرابُ آواز کرد زاغ ٔ زعیب بروزن امیر مصدر از آن ٔ زاعب شهریست یا مردیست ورماح زاعبیّه منسوب اند بآن شهر یا بآن مرد ٔ در اساس البلاغة است از مبرد که منسوب اند بسوی مردی که مبساحت اسنه را ٔ وبعضی گویند که رماح زاعبیه نیزه های را گویند که چون حنبانید ٔ شود گویا در آید بعضی از کرههای او در بعضی طرماح گوید ٔ شعر ٔ واَجوبة کالزاعبیّة وخزها ٔ یهادُ هاشیخ العراقین امردا ٔ زعیب النحل آواز مگسان ٔ زَعابه بروزن سحابه دهی است در یمامه ٔ زُعاب بروزن غُراب موضعی است در مدینه وصراب لقین معجمه است ٔ زُعَیب بروزن زُبیر نامی است ٔ زغب با لکسر بلد رقبیله ایست ٔ تزعب نشاط کرد وبخشم آمد ٔ تزعّب فی اکله رتی شُربه بسیار خورد در بسیار

نوشیدن * تزعّب القومُ المالَ باهم قسمت کردن قوم مال را * زُعبوبٌ بالضم ناکس کوتاه قد * ازعب همچنین * زعب بالضم جمع زعبوب شاذ است * ازعب سطبر * زعُب بروزن قنفذ نامی است * زعبه بالضم نام خری است * زاعب راه پیمای بسیار سیاحت کننده * در زمین محمد بن نعمة بن محمود بن زعبان بالفتح شاعری است متاخر * زغب * بالتحریک مویهای خرد و پرهای خرد و نرم یا نخستین از مویهای و پرها که برمی آیند و مویهای که در سر هنگام باریک شدن موی باقی می مانند * زغِبَ از باب سمع و زغّب از باب تفعیل و ازغابّ بتشدید موحده فعل از آن * در مصباح است زَغَب مویهای زرد که بر پرهای چوزه می باشند * آخذ الامرَ بزَغَبه بالتحریک گرفت کار را در ابتدای آن * زغابه و زغابی بالضم خرد و مویهای و پرهای خردتر از زغب * ما اصبتُ منه زُغابةً ای نیافتم از وی چیزی اندک * زغبه بالضم جانورکی است مانند موش و نام خر جریر شاعر و موضعی است و بالفتح نیز آمده و لقب عیسی بن حماد شیخ مسلم و جد والد محدث احمد بن عیسی بن احمد بن خلف و مردی است * ازغب انجیری است کلان و اسپ ابلق * زغُب بروزن قنفذ بخیل کوتاه قد * زُغَب بروزن صُرَد از کوهها کوهی را گویند که سفیدیش باسیاهی آمیخته بود * ازغب همچنین * زغباء بالفتح و بالمد کوهی است مر جُهَینه را و زقبلیّه و مردی است * زُغَیبه بروزن جهینه آبی است در جانب شرق سمیراء * و عبد الله بن زغب بالضم صحابی است * زغابه بالضم موضعی است به نزدیکی مدینه * ازغبَ الکرمُ از باب افعال جاری شد آب در تاک و آغاز کرد به برکها * در اساس است قثاء زَغباء و قثاء زُغب خیارهائی که بر آنها مانند موهای نرم نمایان بود * در حدیث است اهدی رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم اَجْرٍ زُغّب یعنی هدیه آورده شد پیغمبر خدا به خیارهای خرد که موهای نرم داشتند * زغدب * بروزن جعفر بانگ سخت و گفتک بسیار * زغاذب بالضم همچنین و چربش گوشت * زغدبه بمعنی خشم و ستیهیدن در سوال زُغاذب نیز * سطبری و دوی بازشتی آن و بزرگی لبها * زغرب * بالفتح آب بسیار و بول بسیار * بحر زغرب

وزَغرَبی دریای بسیار آب • نهر زُغرُب و زَغرُبه چاه بسیار آب • رجل زَغرُب
المعروف مرد بسیار احسان • زغربه بالفتح خنده • **زقب** • زقب بالتحریک
راه تنگ • زقمه یک راه تنگ • و بعضی گفته اند که واحد و جمع هر دو یکی است •
ابو ذویب گفته • شعر • مُتلف مثل فرق الرأس • مطارق زقب امیالها فیح •
و در روایتی زقب بالضم نیز آمده • رَمَیتُه من زَقَب بالتحریک تیر انداختم
روی از نزدیکی • زقمان موضعی است • تَزقِیبُ المکاء بانگ کردن مکاء و آن
مرغی است • زَقَمهُ فی الجُحر داخل کرد آن را در سوراخ • ازقب او انزَقَب
از باب انفعال پس داخل شد • **زقلب** • زِقلاب بن حُکَمه بر وزن سِربال هازل بن ابی ولید
بن عبد الملک • **زکب** • زکب بالفتح انداختن زن بچه را از شکم بیک دفعه و بمعنی جماع
و پر کردن • زکب المرأةَ جماع کرد با زن • زکب الاناء پر کرد ظرف را • زکمه بالضم
نطفه و بچه • زکیبه بر وزن حَبیبه چیزی است مانند جوال و این کلمهٔ مصریه است
• مزکوبه بالفتح زن ملقوطه یعنی از راه برداشته شده • و هو اَلام زُکبَةً فی الارض
یعنی او لئیم ترین چیزها است در زمین که انداخت آن را چیزی • انزکب از باب انفعال
در آمد در زمین پست یا در نهان خانه • **زلب** • زلابیه • بالفتح شیرینی است مشهور • زلب الصبی
بامّه از باب فرح چسبید بچه بمادر و نگذاشت او را • زُلبه بالضم • پیکان • زُرلاب
بالضم موضعی است در خراسان • ازدلب از باب افتعال در ربود • **زلجب** • زلجب • انزند •
• تزلجب عنه لغزید از وی • **زلدب** • زلدبه • لقمه فرو بردن • زَلدَبَ اللقمة فرو برد لقمه را
• **زلعب** • ازلعباب السیل بسیاری سیل • ازلعبّ السّحاب سطبر شد ابر • سیل مُزلعِبّ
سیل بسیار • صاحب قاموس گوید این است موضع ذکر آن نه زعب چنانکه
جوهری رقم کرده • **زلغب** • مزلغب • چوزه که پرش بر آمده باشد • ازلغبّ الشعر
بروئید موی بعد سترده شدن • ازلغبّ الفرخ بر آمد پرهای چوزه • صاحب
قاموس گوید این است موضع ذکر آن نه زغب و جوهری در زغب ذکر کرده
• **زلهب** • زلهب • بر وزن جعفر سبک ریش و سبک گوشت • **زنب** • زنب • بالتحریک فربه شدن
زَنِب از باب سمع فربه شد • اَزنَب فربه و به آن نامیده شد زینب که نام زنی است

*یا زینب از زنابی العقرب است که بمعنی نیش کزدم است یا از زینب است که بمعنی درخت خوش منظر وخوشبو است یا اصل آن زین اب است یعنی زینت پدر * زنبه بالفتح زنی است * زینب بمعنی جبان * زنبا بالکسر ماهی است باریک * ابوزُنَیبه بروزن جُهَینه از کنیتهای عرب است * عمرو بن زُنَیب بروزن زُبیر تابعی است زأنبی بروزن قهقری رفتار درد رنگی * زینب دختر ام سلمه بود که او را پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم به زناب میخواندند * زنجب * بالضم وزنجبان بفتح زای وضم جیم کمربند * زنجبه بالفتح بالشیئة که زنان برسرین بندند تا کلان نماید درلسان العرب است زنجبه پارچة که بپوشد آنرا زن زیر پارچهای خود هرگاه حیض آرد * زنقب * بالضم آبی است مربنی عبس را * زوب * بالفتح بیرون آمدن ازبرای گریختن * زاب بیرون آمد ازبرای گریختن * زاب الماءُ روان شد آب * زاب شهری است در اندلس یا کوره ایست که از انجاست محمد بن الحسن القمی وجعفر بن عبد الله الصباح ونهری است در موصل ونهری است در اربل ونهری است میان سوراء وواسط ونهری است دیگر به نزد یکی آن وبرهریکی ازان هردو یک کوره ایست وآن هردو را زابان گویند یا اصل آن زابیان است وعامه زابان گویند وازیکی ازان هردو عبد المحسن بن احمد بزاز محدث است وانچه گرد آن هردو وازنهرهاست آنرا جمع کرده زوابی گویند * زاب نام پادشاهی است ازفارس که آن همه نهرها را کنده بود * زهبة * بالضم وزهب بالکسر پارهٔ ازمال * اعطاه زهبا من ماله فازدَهَبه داد اورا پارهٔ ازمال خود پس برداشت او آنرا * زهدب * بروزن جعفر نام مردی است * زهلب * بروزن جعفر سبک ریش * ازیب * بروزن احمر باد جنوب یا باد نکباء که می وزد میان جنوب وصبا ودشمنی وخار پشت ونشاط * گویند مر فلان وله ازیب گذشت فلان ونشاط داشت ونشاط کننده وکوتاه قد نزدیک نهنده گام ورناکس وپسرخوانده وامر منکر وشیطان وترس * گویند اخذنی من فلان الازیب گرفت مرا ترس از فلان وکار سخت * ودرلسان العرب است ازیب بمعنی آب بسیار نیز آمده * رکبَ اِزیَب

و رزن قرشب فرج ازرك ٭ وانه لازب البطن اند رستیکه او سخت حمله است ٭ ازببه زن نخمله ٭ تزبب لحمه مجمع و درهم شد گوشت او ٭ زبب بالفتح دهی است بر کنار دریای دوم

٭ فصل السین ٭

٭ ساب ٭

٭ ساب ٭ خفه کردن گویند ساب فلانا ای خفه کردم گلوی او را و نزد بعضی خفه کردن تا اینکه بمیرد ٭ در حدیث است فسأبنی حتی اجهشت بالبکاء ٭ و این موید قول سائی است ٭ و سیراب شدن یقال سأب من الشراب سیراب شد از شراب ٭ و همچنین سئب مانند فرح ٭ و نزد بعضی فرد و بمعنی نوشیدن است عموما ٭ و فراخ گردانیدن ٭ سأب السقاء گشاده گردانید مشك را ٭ سأب مشك مطلقا ٭ و نزد بعضی مشك شراب خصوصا چنانکه در محکم است ٭ و نزد بعضی مشك کلان یا آن ظرفی است از چرم نهاده شود در ان مشك ٭ جمع آن سؤوب و همچنین است مسأب بر وزن منبر ٭ و بعضی گفته آن مشك شهد است و در شعر ابوذویب ٭ شعر ٭ تأبط خافة فیها مساب ٭ فاصبح یقتری مسدا بشیق ٭ همزه برای ضرورت ترك شده ٭ و نیز مردی که آب بسیار نوشد ٭ گویند انه لسؤبان مال بالضم ای آن نگاهدارنده و رعایت کننده مال است چنانکه ابن جنی حکایت کرد ٭ و بعضی گفته آن فلان است از سأب بمعنی مشك زیرا که مشك نیز نگاهدارد چیزی را که دران باشد ٭

٭ سب ٭

٭ سب ٭ دشنام دادن یقال سبه دشنام داد آنرا ٭ و قطع کردن سبه قطع کرد آنرا ٭ قال الظهوری ٭ شعر ٭ فما کان ذنب بنی مالك ٭ بان سب منهم غلام فسب ٭ عراقیب کوم طوال الذری ٭ تخر بوائکها للرکب ٭ ابن درید گفته سب ای دشنام داد ٭ فسب ای قطع کرد ٭ و جوهری نیز همچنین تصریح نموده ٭ و می تواند که سب نیز بمعنی شتم باشد و معنی صحیح است که هر گاهیکه آنان دشنام دادند آنرا پس آن نیز دشنام داد آنانرا باین طور که این کار کرد در عوض آن پس گویا دشنام داد بآن و این از قسم مجاز بدیع است چنانکه صاحب مشرف تصریح نموده ٭ تساب باهم قطع کردن و باهم دشنام دادن ٭ و بعضی گفته که اصل سب در قطع است و بعد

ازان در دشنام مستعمل شده * سَبَّ الرّجل نیزه زد مرد را و سبه یعنی در کون
ری * سبیبی بروزن خلیفی مصدر است بمعنی سب * تسبیب بسیار دشنام
دادن * سبّبته بسیار دشنام دادم و خسته کردم آنرا * سبابه بفتح اول
وتشدید باانکشت شهادت * سبه بضم ننکی که دشنام داده شود بآن مرد یقال
هذا الامرسبّة علیك وعلی عقبك * رجلٌ سُبَبَةٌ مردیکه مردمان آنرا بسیار دشنام دهند
* سِبه بکسر نیز انکشت شهادت * و وجه تسمیهٔ آن بسبّابه و سبّه آنست
که وقت سب بآن اشارت کرده شود و سبّه نیز نام جد محمد بن اسمعیل القرشی
که محدثی است مشهور * سبّه بالفتح ازکرمی وسردی و دورشدن ابرو جزآن
که چندروز علی الدوام ماند * کویند اصابتنا سَبَّةٌ من حرّ الصیف وسبّة من برد
فی الشتاء وسبّة من صَحْوٍ وسبّة من روح * و زمانه از دهر یقال مضی سبة من الدهر
ای کذشت زمانه ازدهر و نیز کویند * ما رأیته مذ سبّه ای ندیدم آنرا ازمدت
چنانکه کویند مذ سنبه بدون * وسبه ابن ثوبان نام مردی در حضرموت * مِسب
بکسراول وفتح ثانی مرد بسیار دشنام دهنده * و همچنین سب بکسر * سبیب
بروزن قریب کسی که باتو مشاتمت کند وهمچنین سِبّ بکسر قال الشاعر * شعر *
* لاتُسَبَّنَنی فلست بسبّی * ان سِبّی من الرجال الکرام * مسبّة بفتح وسبّبه مانند همزه
کسی که دشنام دهد مردمان را رجلٌ سُبَّة مردی که او را دشنام دهند * سب
بالکسر در لغت بنی هذیل رسن را کویند * ابوذویب کفته * شعر * تدلی علیها
بین سِبٍّ و خَیطةٍ * بجرداءَ مثل الوکف یکبو غرابها * وخمار وعمامه * مخبل
سعدی کوید * شعر * واشهد من عوف حلولاً کثیرةً * یحجّون سِبَّ الزبرقان المُزعفرا *
وبمعنی وپارچهٔ کتان باریك سبیبه مانند آن * سُبُوب وسبائب جمع راجز کفته * شعر *
ینبیرا ویسدی به الخذرنق * سبائباً یجیدها و یصفق * وسبا بحذف آخر در ضرورت
شعری نیز آمده * علقمه بن عبید کفته * شعر * کانّ ابریقهم ظبی علی شرفٍ * مفدّم
بسبا الکتّان ملثوم * ومراد آن سبائب است بحسب ضرورت حذف در ان
راه یافته * ابل مسببه بضم میم وفتح باء مشدده شتران برکزیده زیرا که کفته

می‌شود برای آنها نزد اصحاب قاتلها الله ما اکونها ه اسربه بالضم چیزی که بآن
دشنام دهند ه سبب بفتحتین رسن و رشته و آنچه توصّل گرفته شود بآن بسوی
بلندی و هر آنچه توصّل گرفته شود بآن بسوی غیر آن یقال هذا سبب لذلک ای
این چیز علت آن است و وابسته شدن بچیزی ه و سبب در فن عروض عبارت
است از دو حرف اگر ثانی ساکن است آنرا سبب خفیف گویند مانند من
و اگر متحرک آنرا ثقیل گویند مانند لک ه اسباب جمع ه و اسباب السماء
زینه های آسمان ه و نزد بعضی نواحی آن اعشی گوید ه شعر ه لئن کنتَ فی جُبّ
ثمانین قامةً ه و رُقّیتَ اسبابَ السّماء بسُلّمٍ ه لیستدرجنّکَ الامرُ حتی تهرّه و تعلمُ
انی لستُ عنکَ بمُحرمِ ه قوله تعالی لعلّی ابلغ الاسباب اسبابَ السموات ه نزد
بعضی بمعنی زینه‌ها است ه و نزد بعضی بمعنی درها گویند ارتقی فی الاسباب
وقتیکه در حسب و نسب فضیلت دارد ه قوله تعالی فلیمدُد بسبب الی السّماء
مراد رسن است و هر رسن که از بالای آویخته باشد آنرا سبب گویند
و حال گفته که سبب از رسن تا آنکه قوی و دراز باشد ه در حدیث است کانّ سبباً دُلّیِ
من السّماء ای حبلاً و گفته شده که رسن را سبب نمی‌گویند تا آنکه بیک طرف بسقف
و غیر آن معلق نباشد و سبب نیز زندگی ه گویند قَطَع الله به السَّبَب ای الحیوة ه سبیب
دور زن امیر موی دم اسپ و یال و پیشانی و موی پیچیده سرهم ه و همچنین سبیبه و جمعه
ه و سبیبه نیز درخت عضا ه که بسیار باشد و مکان و نام موضعی است و ناحیه ایست
از بلاد افریقیه ه ذو الاسباب ملطاط بن عمرو ملک است ه سبّی مانند حتی آبی است
برای بنی سلیم ه تسبسب جاری شدن آب ه تَسَبْسَبَ الماءُ روان شد آب ه سَبْسَبَه
روان گردانیدن آب ه یقال سبسبت الماء ای اسلته ه و نیز گویند سبسبت للماء مجری
ای برابر گردانیدم جای روان شدن آب ه سبسب زمین درشت یا زمین هموار
یا دور و دراز ه ابن شمیل گفته زمینی که آب و گیاه ندارد درشت باشد یا هموار
یا کسی انیس و گل زند ه در آن نباشد ه و همچنین بسبس ه در حدیث قس است
فبینا انا اجول سبسبها ه در بعض روایت بسبسها نیز آمده و هر دو بیک معنی است

* گویند بلد سبسب شهر هموار دراز * و بلد سباسب بر صیغهٔ جمع نیز می گویند گویا هر جزوی را از ان سبسب قرار داده * سبسبت البول فرو کذاشتم کمیز را * سباسب روزهای عید که آنرا اسعانین نیز گویند * ودر حدیث است اَبدلکم الله تعالی یَومَ السّباسِب یومَ العید * یوم السباسب عید نصاری * ابو عبیده گفته که عرب هر عید را یوم سباسب گویند * نابغه در مدح عمرو بن الحارث گوید * شعر * رِقاقُ النِعال طَیّبٌ حُجُزاتُهم * یحیّونَ بالرَیحانِ یوم السَباسِبِ * سَبّابُ العَراقیبِ شمشیر * و محمد بن اسحق بن سبّوبه بفتح و تشدید باء مضمومه نام مجاور مکه است از عبد الرزاق وجز آن حدیث کرده * و آنرا بعضی بشین معجمه هم خوانده * و سبّوبه نیز لقب عبد الرحمن بن عبد العزیز محدث است که شیخ عباس دوری است * و همچنین لقب محمد بن اسمعیل صانع است که شیخ وهب است * چنانکه حافظ ابن حجر ذکر کرده * وصاحب قاموس این را با وجود کمال تتبع فراموش نمود * سبسب درختی است که از ان تیرها گرفته میشود * شاعر در وصف قانص گوید * شعر * ظلّ یُصادیها دوینَ المشربِ * لاطٍ بصفراء لتوم المذهب * وَکلّ حسنٍ من فروع السَبسَبِ * اصل لاطیا بهمزه بود آنرا بیا بدل نموده برای ضرورت از باب قاض گردانیده * و گفته * راح و راحت کعصی السبساب * احتمال است که سبساب لغت باشد دران * سبسبتُ فلاناً دشنام بد دادم آنرا * سبسبان درختی است و از ثعلب سبسبا هم آمده * ابو حنیفه گفته سبسبان درختی است که میروید از حبه و دراز میشود و تا یکسال باقی نمی ماند و برگ آن مانند برگ دفلی می باشد درشت و مردمان آنرا در باغها میکارند و اکثر آنرا سبسب نیز میگویند * شاعر گوید * طلقٌ و عتقٌ مثلَ عودِ السَبسَبِ * راجز گفته * شعر * یهتزّ متناها اذاما اضطَرَبا * کهزّ السّراد قضیب السَبسَبا * مراد آن سبسبان است برای ضرورت حذف دران راه یافته چنانکه احمد بن یحیی تصریح نموده

* ستب * سیری است بالای سیری که آنرا عنق گویند * سحب * کشیدن بر روی زمین * سحبتُ الثوب جامه را بر روی زمین کشیدم فانسحب پس کشیده شد * و همچنین

المرأة تسحب ذیلها والریح تسحب التراب ٭ وشدت خوردن ونوشیدن گویند سحب
فلان وقتیکه بشدت خورد ونوشید فهو سُحُوب ای سخت خورنده ونوشنده است
٭ سحابة ابر یا ابری که باران آورده وجه تسمیه آنکه در هوا کشیده میشود ٭ سَحاب
وسُحُب وسَحائِب جمع ٭ در محکم است سزاوار آنست که سحب جمع سحاب باشد
پس آن جمع جمع است ٭ سحابة نیز درازی ومدت گویند ما فعله سحابة یومی
ای تمام کرد آنرا درازی روز ٭ گفته شده بود آن در روز ابر بعد ازان در هر نهار
مثل شده ٭ سحابة اسم نام زنی است چنانکه در محکم است ٭ سحاب نام شمشیر ضرار
بن خطاب ٭ رجل سحبان بفتح سخت گیرنده چیزی را که گذرد بران ٭ وسحبان نیز
نام مردی که در بلاغت بآن مثل زده میشود ٭ سحمان بضم نام شتر نواست چنانکه
در تکمله است ٭ سُحبة بضم بوده وآبی که در حوض باقی ماند ٭ وهمچنین سُحابة بضم
یقال ما فی الغدیر الا سُحبة من ماء ای نیست در حوض مگر آبی قلیل باقی مانده
٭ سحتب ٭ بر وزن جعفر مرد صاحب جرأت واقدام کننده ونیز نامی است
از نامهای عرب ٭ سحب ٭ لغتی است در صخب بمعنی شور وغوغا زیرا که صادی که با
خا مجتمع شود ابدال آن بسین جایز است ٭ در حدیث منافقین است خشب بالليل
سُحُبٌ بالنهار ای اذا جن علیهم اللیل سقطوا نیاما واذا اصبحوا تساخبوا علی الدنیا
شحا وشُحًّا ٭ سخاب بکسر قلاده که از قرنفل وسک ومانند آن ساخته شود وچیزی
از مروارید وجواهر دران نباشد ٭ وازهری گفته سخاب نزد عرب هر قلاده را گویند
خواه دران جواهر باشد یا نی شاعر گوید ٭ شعر ٭ ویوم السخاب من اعاجیب ربنا ٭
علی انه من بلدة السوء نجانی ٭ ومنه حدیث فاطمه علیها السلام فالبسته سخابا ای
پوشانید حسن علیه السلام را قلاده ٭ وحدیث آخران قوما فقدوا سخاب فتاتهم
فاتهموا به امرءة ٭ وبعضی گفته که آن از قسم تعویذات است ٭ وبعضی گفته که
آن رشته ایست که آنرا از مهرها منظوم ساخته در گلوی کودکان اندازند
٭ در حدیث صدقه است فجعلت المرءة تلقی خرصها وسخابها فی ثوب بلال
٭ سُخُب بضمتین در حدیث ابن زبیر است انه قال لا بنه لا تخاصم الخوارج

٭سحتب٭

٭سخب٭

با القرآن خاصمهم بالسنة قال فخاصمتهم بها فكانهم صبيان يمرثون سخبهم یعنی عاجز در ماندند شدند از جواب * سند أب * بکسر سین وسکون نون وفتح دال مهمله سخت ودرشت * گویند جمل سنداب شتر همچنین * ابن درید گفته کمان می برم که شنیده ام آنرا * صغانی گفته که نون وهمزه هردو دران زاید است * سذاب * بفتح سین وذال معجمه تره ایست مشهور واین لفظ فارسی معرب است ودر مجاری استعمال کثیر الدوران وعربی صحیح آن فیجن وفیجل است * ابن درید گفته نمی یابم در اهل نجد لغتی در سذاب مگر آنکه اهل یمن آنرا جفت می نامند واهل حجاز آنرا احظقه می گویند وآن سه قسم است بستانی وبری وجبلی جبلی بسبب شدت حرارت وحرافت در خوردن نمی آید وبستانی که می روید قریب درخت انجیر بهتر باشد * وبری دو صنف است صنفی که آنرا بعضی مولی گویند بیخ آن یکی باشد وشاخها بسیار وبرگش دراز ورایحۀ گران وشکوفه هاسپید * وصنف دیگر بیخ آن سیاه می باشد واکثر در زمین تر پیدا می شود * وعمر بن محمد بن سعید الجوهری السذابی محدثی است که از علاء بن سالم وحسن بن عرفه واثرم وجز آن حدیث کرده * وسمعانی وابن اثیر گفته که در حدیث آن قدری نکوئت است * سدیه بفتح سین ودال چنانکه در محکم وخلاصه ومشوف مضبوط است ظرفی است * وصاحب قاموس که آنرا بضم وسکون نوشته وهم کرده * سرب * بالفتح شتران وهرآنکه چرد از مال * گویند اذهب فلا انده سربك ای برو پس باز نخواهم آورد شتران ترا وروند جائیکه خواهند یعنی مرا بتو هیچ حاجتی نیست * عرب در ایام جاهلیت در طلاق میگفتند اذهبی فلا انده سربك پس طلاق می افتاد باین کلمه * وزراه وجهت * گویند اطلق الاسیر وخلی سربه ذو الرمه گوید * شعر * خلی لها سرب اولاها وهیجها * من خلفها لاحق الصقلین همهیم * وسینه * گویند فلان واسع السرب ای کشاده سینه * ودوختن گویند سربت القربة ای دوختم مشك را * سرب بالکسر گله آهوان وجماعتی از زنان وغیر آن مانند گاو وغنم وقطا چنانکه ثعلب انشاد کرده * یبادر سربا من قطا حوارت *

یقال مَرّبی سَرْبٌ من قطا و ظباء و وحش و نساء ای قطیع ۰ ابو حنیفه
گفته که جماعت نخل را هم سرب می گویند ۰ ابو الحسن می گوید گمان می برم
که این بر سبیل تشبیه و مجاز باشد ۰ و بر دو دل یقال فلان واسع السَّرب ای
رخی البال و دل و نفس یقال فلان امن السرب ای امن القلب و النفس ۰ در
حدیث است من اصبح آمنا فی سربه ۰ ابن اعرابی گفته ای فی نفسه ۰ و نزد اخفش مراد
مذهب و راه است ۰ و ثقات اهل لغت بمعنی نفس گرفته اند گویند فلان آمن فی
سربه ای فی نفسه ۰ ابن بری گفته که این قول جماعتی است از اهل لغت ۰ و ابن
درستویه آن را انکار کرده ۰ و گفته که مراد از آن اهل و مال و ولد است که اگر کسی
بر نفس خود فقط صاحب امن باشد آنرا آمن فی سربه نخواهند گفت پس آن از
سرب بمعنی جماعت است و اصل در آن آنست که راعی را می گفتند الراعی آمن
فی سربه بعد از آن بر سبیل استعاره در غیر راعیان هم مستعمل شده سراب بالکسر جمع
شاعر گوید ۰ شعر اذا اَصْبَحْتَ بین بنی سُلَیْمٍ ۰ وَبَیْنَ هَوَازِنٍ اَمِنَتْ سِرَابِیْ ۰ سرب
بالتحریک سوراخی که داخل شود در آن وحش از روباه و شیر و گرگ و جز آن
و گوی که زیر زمین باشد و کاریزی که داخل شود از آن آب در باغ و آبی که
ریخته شود در مشک جدید تا که تر شود تسمهٔ آن و بسبب انتفاخ چشمهای درخت را
بند کند و آب روان یا آبی که روان شود از مشک و مانند آن ذو الرمه گوید ۰ شعر ۰
ما بَالُ عَیْنِكَ منها الماء ینسکبُ ۰ کانه من کُلَی مَفْرِیَةٍ سَرَبُ ۰ و بکسر راهم روایت است
و محمود بن عبد الله بن احمد الاصبهانی که زاهد و واعظ بود و همشیرهٔ آن عمره بنت
عبد الله و بنت آن اُمّ الضیاء لیلی و ابو الفتوح مبشر بن سعد بن محمد و غیر
ایشان محدثان سربی اند ۰ سربه بالضم طریقه و جماعت اسپان از بیست
تا سی یا ما بین ده و بیست و همچنین جماعت آهوان و خران و جز آن چنانکه
در مشرف است و صفی از درخت انگور و نیز موهای باریک که از میان
سینه تا شکم روید و همچنین مَسْرُبه بفتح را و بضم آن ۰ سیبویه گفته نیست
بناء مسربه برای مکان و نه برای مصدر بلکه آن اسم این موها است و جماعت

محل جمع آن * سُرُب مانند کتب و نیز سُربه موضعی است و سَرَبه بفتح تسمه که بدان کفش باموزه را دوزند و سفر قریب یقال انك لتريد سَرَبَة ای سفرًا قريبًا * مَسرَبه بفتح راچراگاه جمع مسارب * وسراب انچه به بینی آنرا در نیم روز گویا آب است منه المثل هو اَخدَعُ من سَراب * وسراب باتعریف وسراب مانند قطام نام ناقه بسوس است و منه المثل اَشأَمُ من سَرَابِ * واصل مثل آنست که این ناقه در چراگاه کلیب راصل بیضهای پرندگان را شکسته بود پس او تیر در پستان او زد پس جساس برای حمایت ناقه برخاسته تیرانداز را بکشت پس تا چند سال بسبب آن جنك برپا ماند * اسرب درد نقره گویند سُرِبَ الرجل بر صیغه مجهول و گاهی بضم راهم آمده ای داخل کرده شد سرب در سوراخ بینی و گرش رفو ج آن شمر گفته اسرب بتخفیف با در فارسی سرب * سارِبٌ رونده برروی خود بر زمین گویند هو یسرب بالنهار کله فی حوایجه * سروب متوجه چرا شدن یقال سرب الفحل سروبًا ای برای چریدن بسوی چراگاه رفت * در مصباح است سرب المال سربا چریدند شتران در روز بدون چرانند * سارب شتر * چنین اخنس گوید * شعر * اَرَی کُلَّ قَومٍ قارَبُوا قَیدَ فَحلِهِم * وَنَحنُ خَلَعنا قَیدَهُ فَهُوَ سارِبُ * سربت المزادة از باب فرح روان شد آب از مشك فهی سربة مانند فرحه * انسرب الثعلب فی جحره داخل شد روباه در سوراخ خود * و همچنین انسربت الحية فی جحرها و همچنین تسرّبت از باب تفعل * تسریب سربه سربه گردانیدن سَرَّبتُ علیه الخیل ای فرستادم بر آن اسپان را سربة بعد سربة * وسَرَّبَ علی الابل ای ارسال کرد شترانرا برمن کله پس کله * در حدیث عایشه کنتُ العبُ مع الجواری فاذا رأين رسول الله انقمعن فیسرّبهنّ الیّ از سرب بمعنی جماعت زنان * سرّبتُ الیه الاشیاء ای دادم من آنرا چیزها یکی بعد یکی سرّبت الحافر شروع کرد کننده در کندن از طرف راست و چپ چنانکه اصمعی گفته * سَرِّبتُ القربة ریختم در مشك آب را تا تر شود چشمهای درخت آن و بسبب انتفاخ بند کرد د * سَربی بر وزن سکری موضعی است در نواحی جزیره * سوراب بالضم قریه ایست

از قرای استراباد بمازندران چنانکه در تکمله است ٭ و از انست عمر بن احمد
بن الحسن السوراني الاستراباذی که فقیه محدث بوده ٭ سوربان دهی است از دهای
نیشاپور منسوب است بآن بسیاری از محدثان ٭ رجل منسرب ٭ دبسیار
دراز قامت ٭ اُسرُب برزن قنفذ رتشدید باهم آمده آنک و آن معرب
اسرب است الفا ٭ مسربه بفتح راجای برون آمدن براز ٭ منه انسرب الغایط پس
آن اسم موضع است کذا فی المصباح ٭ سرحوب ٭ اسپ دراز ٭ رجل سُرحُوب مرد

٭ سرحب ٭

دراز قد خوش بدن ٭ امرأةٌ سُرحوبةٌ زن همچنین ٭ سرحوبه شترماده ٭ دراز وتیز
رفتار ٭ سرحوب نیز نام شغال است نزد بعض عرب چنانکه اصمعی حکایت کرده
وشیطانی است نابینا که در دریا می ماند ٭ ولقب ابی الجارود امام فرقه جارودیه
لقب نهاده است آنرا باین حضرت امام باقر علیه السلام ٭ سرحوب نیز ماده را
گویند وقتیکه برای دوشیدن شیر اماده کرد ٭ ازهری گفته سرحوب اکثر صفت
اسپان می باشد وبعضی انرا بماده اسپ خاص کرده اند در صحاح است که اناث بآن

٭ سرداب ٭

وصف کرده می شود نه ذکور ٭ سرداب ٭ بکسر سین وعامه بفتح نیز خوانده اند
خانه که زیر زمین برای موسم گرما ساخته شود ٭ سرب بدون الف نیز امده است

٭ سرعرب ٭

و آن معرب است اصل ان سرد آب است بمد ٭ وسرداب نیز خم کلان ٭ سرعرب ٭
بالضم راسو حکایت کرده آنرا ابیت وانشاد نموده ٭ وَثمهُ سُرعُوب رأی زیابا
٭ ابن درید گفته انشاد کرد انرا ابو حاتم وزعم کرده که آن مصنوع است

٭ سرندیب ٭

٭ سرندیب ٭ شهریست در هند که آدم از بهشت انجا نازل شده بود وآنرا سرندیب
بدون یا نیز میگویند وبسیاری از علما بدان منسوب اند ٭ سرهبه ٭ زن

٭ سرهب ٭

فربه ودراز قد ٭ و همچنین استعمال ان در اسپان نیز می آید ٭ سرهب

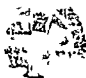
٭ شیسب ٭

مرد کول وبسیار خورنده ونوشنده ٭ سیسبان ٭ درختی است معروف
که از جبه میروید ودرازمی باشد وبرگ آن مانند برگ دفلی می باشد
وبسبب آنکه خوش منظر میباشد آنرا درباغها میکارند ٭ و همچنین است سیسی
بالفتح ٭ ورواله در شعر رَاحت رَاحَ کَعِصِیّ السَیساب بزیادت الف خوانده

براى ضرورت * ونزد بعضى سيساب لغت است در سيسب * وسيسب * وساسب درختى است كه ازان تيرها ساخته شود * شاعر گويد * وكل حَبْشيٍ من فُرُوعِ السَّيْسَبِ
* سطب * ابن اعرابى گفته مساطب سندانهاى آهنگران وآنهاى جبند * ودوكانهاى كه بر آنها مى نشينند در بازار گويند رأيتهم قاعدين على المساطب اى ديدم آنان را نشسته بر دوكانها گرد صحن مسجد وگويند كم آبات هذا البيت رجالاً على المساطب واوقعهم فى المتالف والمعاطب * ومسطبه كهكشان گويند ان يبيتك على المسطبه او يرمك الى المسطبه وآن بفتح ميم است وگاهى كسره هم آمده * اسطبه بضم ابجه بر بزد وقت شانه زدن از كتان * سعب * هر آنچه كه روان شود از شراب وغير آن * انسعب الماء روان شد آب * هو مُسَعَّبٌ له كذا اى مسوّغ * سعابيب تارهاى كه دراز شود از شهد و خطمى وجز آن * يقال سال فمه سعابيب اى دراز و ممتد شد لعاب دهن او مانند رشته ها يا جارى شد از دهن آن آب صافى كه دران ممتد باشد * واحد آن سعبوب است * ابن مقبل گفته * شعر * يعلون بالمردقوش الوَرْدِ ضاحيةً * على سعابيب ماء الضالة اللجن * بنون * جوهرى گفته اصل لجز لزج بود قلب دران راه يافته * واين تصحيف وتاويل است كه نون را زاى معجمه خوانده توجيه كرده است ابن السكيت تصريح كرده كه آن بنون است * واين شعر از قصيده نونيه است وماقبل آن اين شعر است * شعر * من نسوة شمس لا مكره عنف * ولا فواحش فى سر ولا علن * ولجن نيز بمعنى لزج آمده است * سغب * بالفتح وتحريك وسغابه وسغوبه ومسغبه گرسنگى يا گرسنگى كه بارنج باشد * سغب مانند فرح ونصر گرسنه شد * سغب وسغبان وساغب گرسنه * وسغبى زن گرسنه * سغاب بر وزن كتاب جمع * از امثال ايشان است لو بقى الاسد فى الغابه لما مات من السغابه * وسغب نيز تشنگى ليكن آن در استعمال نادر است * اسغب الرجل داخل شد در گرسنگى مانند اقحط داخل شد در قحط در حديث است انه قدم خيبر باصحابه وهم مسغبون * هو مسغب له كذا اى مسوغ * سقب * بچه ناقه مطلقا يا وقتيكه آنرا ماده زايد ونزد بعضى آن به نر مخصوص است پس براى ماده سقبه نخواهند گفت * اصمعى گفته ناقه وقتيكه بزايد

بچه را پس بچه آنرا وقت زائیدن پیش از آن که معلوم شود که نر است یا ماده سلیل
گویند و وقتی که دانسته شود پس اگر نر باشد سَقب گویند و ماده را آنرا مِسقَب و مِسقاب
* جوهری گفته لا یقال للانثی سقبة ولکن حائل * سیبویه انشاد کرده * شعر * وساقتین
مثل زید وجعل * سَقبان ممشوقان مکنوزا العضل * محمول بر تشبیه است * اَسقُب
وسِقاب وسُقوب وسِقبان جمع * ناقهٔ مِسقاب شتر ماده که نر زائیدن دگر عادت پذیر
شده باشد * رو به سن صحاح کوید * وعوا مِسقاب الفحل اَسقبا اسقب فعل ماضی است
به نعت و جمله در موضع نعت است * وسقب نیز موضعی است در دیار
بنی جذیمه چنانکه بکری در معجم آورده و موضعی است قریب غوطهٔ دمشق چنانکه
ذهبی وغیر آن بدان تصریح کرده * و احمد بن عمر بن احمد السقبانی محدثی است
در سن سه صد ویازده انتقال کرده ودر از و لاغر از هر چیز که باشد * جمل سقبان
ای طویل وستون خیمه * سقبان بالکسر جمع آن * سقب بالتحریک نزدیک
شدن و همچنین سُقوب گویند سقبت الدار سُقوبا و همچنین اَسقبت از افعال
* یقال الجار اَحق بِسَقَبِه ای بقربه * ابیات متساقبة ای متدانیة * اسقاب
نزدیک گردانیدن * منزل سَقَب بتحریک و همچنین مُسقِب نزدیک بر صیغهٔ فاعل
ابن قیس گفته * شعر * عاد له من کثرة الطرب * فعینه بالدموع تنسکب * کوفة
نازح محلتها * لا اَمَم دارها ولا سَقَب * ساقب نزدیک و دور ضد و قول آن
ترکت اباک بارض الحجاز * ورحت الی بلد ساقب ای گذاشتی پدر خود را
در زمین حجاز وسفر کردی بسوی شهر دور پس آن از اضداد است * سقبه خرگوره
ماده اعشی در وصف حمار وحشی میگوید * شعر * ولا سقبة قوداء مهضومة الحشا
* متی ما تخالفه عن القصد یعذم * مسقوب الاذن بالهای شتران چنانکه در محکم است
* سقاب بالکسر پنبه خون آلوده که زنان مصیبت زده بر سر می نهادند و رسم
جاهلیت آن بود که زن وقتیکه شوهر آن میمردی موی سر را می تراشید و روی خود
را می خراشید و پنبه را بخون خود آلوده کرده بر سر می نهاد و طرفی از آن پنبه از کناره
برقع خود بیرون میکرد تا مردمان بدانند که مصیبت زده است منه قول الخنساء

* شعر * لما استبانت ان صاحبها توى * حلقت وعلت راسها بسقاب * سقلب * نامی است از نامهای عرب وطایفه ایست از مردمان جمع آن سقالبه سقلبی منسوب بآنان * سقلبه بروزن دحرجه برزمین انداختن سقلبت فلانا برزمین انداختم آنرا * سکب * ریختن وهمچنین تسکاب متعدی است وسکوب لازم است مانند انسکاب گویند سکبت الماء سکبا وتسکابا فسکب سکوبا وانسکب ای ریخت آنرا پس ریخته شد ریخته شدنی * ماء سکب بالفتح وساکب وسکوب بالفتح وسکیب بروزن کریم * واسکوب بالضم آب ریزان وریخته شده که جاری شود بروی زمین بدون کندن آن قال الشاعر * شعر * والطاعن الطعنة النجلاء یتبعها * متعنجر من دم الاجواف اسکوب * در صحاح است ماء اسکوب از قبیلهٔ وصف بمصدر است مانند ماء صب وماء غور * سکب مرد در از قد وباران برسبیل دوام ریزنده مانند اسکوب بالضم ونیز قسمی است از اقسام پارچهای باریک گویا بسبب غایت رقت آب از آن فرو ریزد واسپ سبک بسیار رو فراخ گام سلامه گفته * شعر * من کل سکب اذا ما ابتل ملبده * صافی الادیم اسیل الخد یعبوب * وسبک روح صاحب نشاط منه یقال غلام سکب وامر لازم یقال امر سکب ای لازم وواجب * لقیط بن زراره برای برادر خود معبد که اسیر بود وخواست که فدیه دهد شتر بدهد گفته ما انا بمیط عنک شیئا یکون علی اهل بیتک سبة سکبا * در حدیث عروه است کان یصلی فیما بین العشاء الی انصداع الفجر احدی عشرة رکعة فاذا اسکب المؤذن بالاول من صلوة الفجر قام فرکع رکعتین خفیفتین * سکب ای اذن بطریق استعارة سکب وافاضه کافی در کلام مستعمل میشود چنانکه گفته میشود القی فی اذنی حدیثا پس آن از سکب الماء است وانا نکه آنرا از سکوت میگویند بتاء مثناة تصحیف است * سکب بالسکون وکافی بتحریک نیز آمده نام اسپ رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم خرید نموده آنرا از مردی از بنی فراره بقیمت ده اواق * واین نام آنرا رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم نهاده بسبب کثرت روانی آن وآن اول اسپی است که رسول الله مالک آن شده وآن اسپ کمیت سفید پیشانی محجل مطلق الیمنی ودر ا حد رسول الله برآن سوار بود

بعد ازان رسول الله مالك اسپ دیگر شد و آنرا لحیف نام نهاد و بعد ازان اسپ دیگری بملکیت آمده و آنرا الزاز نام نهاده و بعد ازان دیگری که آنرا مرتجز نام کرده و سکب نیز اسپ شبیب بن معویه بن حذیفه ابن بدر و نیز ص و قلعی و در سبیل ندرت بتحریك هم آمده ٭ سکب بتحریك درختی است خوشبو گویا بوی آن بوی خلوق است و آن مستقل می باشد بر عرق واحد و میوهٔ آن خورده میشود واحد آن سکبه است ٭ و نزد بعضی آن گیاهی است که بلند میشود بقدر یکدست و برگ آن غباری رنگ می باشد مشابه به برگ کاسنی و شکوفهٔ آن سفید رنگ و قسمی ازلاله که آن را شقایق النعمان گویند ٭ ومنه قول امرأة ترقص ولدها انّ حِرِی حَزَنْبَلٌ حَزَابِیَهْ ٭ کالسَّکَبِ المُحْمَرِّ فوقَ الرَّابِیَهْ ٭ و سکبه پارچهٔ کرد تراشیده شده مانند شکلهٔ که بدان سر پوشند و پوست تنك که بر بچه وقت تولد بر آید و بتحریك ٭ سومتی و چرکی که بر سر زیر موها افتد و مانند نخاله ازان فرو می ریزد و این لغت نادره است ٭ چنانکه صغانی بدان اشارت کرده ٭ و سکبه بن حارث اسلمی صحابی است مشهور ٭ اسکرب بالضم در بعض لغات مرزه درزه و همچنین اسکاف در محکم است که آن لغت است در اسکاف ٭ و اسکوب نیز آهنگر و ازبرق آنکه دراز شود بسوی زمین و صفی از نخلستان ٭ اُسْكُبّة الباب ٭ دهلیز در ٭ و آن لغت است در اسکفه و فلکه که در قیف روغن و جز آن نهاده شود یا آن پارهٔ چربی است که در سوراخ مشك نهاده می شود ٭ و همچنین اسکوبه ٭ و سکاب بر وزن سحاب اسپ اجدع بن مالك همدانی و بروزن قطام نام اسپ دیگر است برای مردی از بنو تمیم ٭ چنانکه ابو تمام گفته یا برای مردی از بنی کلب ٭ چنانکه ابو الاسود بدان تصریح نموده ٭ یا برای عبید ابن ربیعه بن قحفان بن ناشره بن زرام بن مازن ٭ شاعری گوید ٭ شعر ٭ ابیت اللعنَ انّ سَکَابِ عِلْقٌ ٭ نفیسٌ لا تُعَارُ ولا تُبَاعُ ٭ مقدّرةٌ مکرّمةٌ علینا ٭ یُجَاعُ لها العیالُ ولا تُجَاعُ ٭ سکّاب بتشدید اسپ دیگر است برای بعض عرب در عباب است که ترکیب آن دلالت می کند بر ربودن چیزی ٭ سلب ٭ بالسکون و بالتحریك ربودن یقال سلبه سَلْبًا و سَلَبًا ربودم آنرا و همچنین استلاب

٭ سلب ٭

رجلٌ و امرأةٌ سلبوتٌ وسلّابة باشد یعنی سلیب مانند قریب کسی که عقل آن زایل شده باشد جمع آن سلبی * وناقةٌ وامرأةٌ سالبٌ وسلوبٌ وسلیبٌ ومُسلِبٌ وسلبٌ آنکه ولد آن مرده باشد یا آنرا نا تمام انداخته باشد جمع سلب وسلائب و همچنین ظبیةٌ سالبٌ وسلوبٌ وجزآن ویقال قد أسلبت الناقةُ فهی مُسلِب ای انداخت شتر ماده بچه را پیش از اتمام مدت حمل * شجرٌ سلیبٌ درختی که شاخ و برگ و بار ندارد * فرس سلِبُ القوایم اسپ سبک پا * ونزد بعضی اسپ دراز پا * ازهری گفته این صحیح است * وسلب سیر سبک شتاب * گویند انسلبت الناقةُ ای سرعت کرد در سیر خود حتی که گوئی که از جلد خود برون می شود * عِلْب درازترین آلات کشاورز است که آنرا آهن چوب گویند چنانکه ابو حنیفه گفته وانشاد کرده *شعر* یا لیتَ شِعریَ هل اتا الحِسَانا * انّی اتخذتُ العَیْنَینِ سانا * السِلبَ واللُومةَ والعِیانا * ونزد بعضی چوبی که یک جانب آن دو سوراخ بیخ بیل می باشد * سَلِبٌ برد زن کتف دراز از مردم و نیزه وجزآن یقال رجلٌ سَلِبٌ ورمحٌ سلِبٌ ذو الرمة در صفت بچه های شتر مرغ میگوید * شعر کأنّ أعناقها کُرّاثُ سایفةٍ * طارت لفائفهُ او هَیشرٌ سَلِبٌ * وسبک از هرچه باشد یقال رجلٌ سلِبُ الیدین بالضرب والطعن ای سبک دست و همچنین ثور سلب الطعن بالقرن * سلب بالتحریک انچه گرفته شود از پارچه وجزآن یقال سلبت زیداً ای گرفتم جامه را از آن فهو سلیبٌ ومسلوبٌ والثوبُ سَلَبٌ * در بارع است هرچیزی که بر انسان باشد از قسم لباس پس آن سلب است * سلب القتیل انچه بر بدن مقتول باشد از قسم جامه وسلاح وجزآن جمع آن اسلاب مانند سبب واسباب وقسمی از درخت که دراز می باشد آنرا شکافته چیزی می گیرند که مانند لیف می باشد وازان رسنها می سازند گویند که رسن آن نیک قوی می باشد ونیز رو ئیدگی است که میرویند مانند شمع لیکن ازان کلان ودرازتر می باشد و از ریشه های آن نیز رسن می تابند و از منه بوح پوست و پارچه های آن وازنی و درخت پوست آن * اسلب القصبة دور کرد پوست نی را ولیف درخت کوکل * درحدیث است انه توسّد مرفقةً حشوها لیف

اسلب و پوست درختی است معروف که در یمن می باشد و از آن رسن می تابند و آن از لیف مقل جای تر و سخت تر می باشد و برگ درخت تمام را نیز میگویند • در حدیث نبی است کان له وسادة حشوها سلب گویند اسلب الثمام ای برگ برون آورد • در حدیث صفت مکه است و اسلب ثمامها ای اخرج خوصه • سوق اللاّبین بازاریست مشهور در مکه شریفه کذا فی العباب والمشوف والازهری وغیرها پس انچه در قاموس از لفظ مدینه بجای مکه مرقوم است خطاست • اسلب الشجرة رفت ثمر آن وافتاد برگ آن • نخل سلب درخت خرما بدون ثمر • شجر سلب درخت بی برگ خرجت الی حیثر لبنا والسمل سلب ای لا حمل علیها و آن جمع سلیب است بمعنی مسلوب • اسلوب راه و روش لکل اسلوب هریک را طرزی است • هو علی اسلوب من اسالیب القوم ای آن بر راهی است از راههای قوم • هو ذو اسالیب القوم ای آن بر راهی است از راههای قوم • هو ذو اسالیب ای آن صاحب فنون مختلفه است • و اسلوب نیز گردن شیر را میگویند که در یمنی باشد • ان انفه لفی اسلوب یعنی بینی آن در بلندی است کنایه است از تکبر • زمخشری گفته متکبری را گویند وقتیکه بسبب تکبر او است و چپ التفات نکند • انسلب العبر نهایت شتاب کرد در رفتار و همچنین انسلب الرحل • تسلبت المرأة ترک زینت کرد زن در مردن شوهر خود • و منه حدیث تسلبی ثلاثا ثم اصنعی ماشئت • رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم برای اسماء بنت عمیس بعد شهادت یافتن شوهر آن جعفر فرموده بود • و تسلب گاهی بر غیر شوهر نیز می باشد • و منه حدیث بنت ام سلمه انها بکت علی حمزة ثلثة ایام و تسلبت • سلبه بالضم انچه بوده ما بین از بدن بقول ما احسن سلبتها ای متجرد ها • مسلب بفتح لام مشدده موضعی است قریب زبید جانب ساحل • سلاب بالکسر لباس ماتمی ای جامه های سیاه یقال سلبت المرأة علی زوجها ای زن در ماتم شوهر خود لباس سیاه در برکشید و همچنین سلبت الثکلی • سلب مانند کتب جمع آن • مستلب سیف عمرو بن کلثوم التغلبی خود میگوید انا بن کلثوم و سیفی مستلب • اقسم لا ایعه و لا اهب •

مالاح فی الجو بآء نجم او ثقب * وسیف دیکراست برای ابی دهل الجمحی خود میکوید *
اَورثنی الحداب مِن بعد لیب * رُمحی ردینی وسیفی المُسْتلب * اسلوبه لعبه ایست برای
اعراب * مسلب بتخفیف لام مفتوحه آنکه با کسی الفت نکیرد و نکسی باو الفت کیرد
تشبیه داده شد بوحشی کویند انه لوحشیٌ مُسلبٌ یقال مالی اراک مسلباً ای وحشیا
* سلبه بالتحریک انچه بسته شود بر بینی شتر کم از خطام ر پی که پیچیده شود بو تیر
در عباب است که ترکیب آن دلالت میکند بر ربودن و کرفتن چیزی بشتاب
* مسلثب * باران بسیار چنانکه در محکم است * سلحب * مُسْلَحِبٌّ راست و راه
ظاهر دراز * کویند طریقٌ مُسْلَحِبٌّ راه ظاهر دراز و راست اسلحبّ الرجل اسلحباباً
دراز شد * خر مسلحبّاً دراز افتاد * جِرانُ العَوْد کفته * شعر * فخرّ جِرانُ مُسْلَحِبّاً کانّه *
* علی الدّفِّ ضبعانٌ تقطّر اَملح * سلحوبٌ زن فاحشه چنانکه در لسان العرب است
* یقال سرنا من موضع کذا غدوةً فظلّ یومنا مسلحبّاً ای ممتدّ اسیره * سلخب *
بروزن جعفر مرد نادان و کران چنانکه از ابن درید محکی است یا درشت
و غلیظ چنانکه از غیر آن * و نزد بعضی آن شاخب است بشین معجمه و این صحیح است
* صغانی کفته آن اول چیزی است که واقع شده است در جمهره و شین معجمه
صحیح تر است * سلهب * دراز عموماً و نزد بعضی از مردمان و اسبان خصوصا
اسلهبّ الفرس دراز شد بر روی زمین * فرس مسلهبٌّ ای ماضٍ * و فرس سُلهبٌ اسبی کلان
دراز استخوان و همچنین سلهبه و سلهب نیز نام سکی از سکان عرب * اعرابی در وصف
اسپ کوید اذا عدا اسلهبّ واذا قید اجلعبّ واذا انتصب اتلأبّ سلاهبه جمع آنست
* سلهبه زن جسیم و آن مدح نیست چنانکه در محکم است * سلهابه زن دلیر
مانند سلهاب چنانکه در تکمله است واز قبیل مجاز است * رمحٌ سلهبٌ چنانکه در
اساس است * در عباب است که این حرف بضاد نیز آمده است * اسلغبّ الطائر *
خار بر آورد چرچه پرنده پیش از آنکه سیاه کردد چنانکه در محکم است * سنبة *
دهر و حقبه مانند سنبتة * یقال عشنا بذلک سنبةً و سنبتةً و مضی سَنبٌ من الدهر
ای برهةٌ * و تاء در سنبتة زائده است نزد سیبویه زیرا که در سنبه محذوف است

را بن تا ثابت می ماند در تصغیره کر ینسد عشنا منیمت چنانکه در جمع مبانت می کویند ٭ رسنبة بالفتح تیزی حلقی با وجود شتاب غیبت و همچنین سنبات بالفتح ٭ و کاهی بر صیغه ندرت هم و بالکسر هم آمده ٭ ابن الاعرابی انشاد نموده ٭ شعر ٭ قَدْ شَبَّ قَبْلَ الشَّیبِ من لذاتی ٭ وذاكَ ما أَلْقی من الاذات ٭ من زوجة کثیرة السَّنَبَاتِ ٭ مراد سنبات است بتحریك جمع سنبة بسکون و تسکین آن برای ضرورت است ٭ رجل سنوب و سنبوت مرد بسیار غضب ٭ و همچنین جمل سنوب ٭ رجل سنوب مرد دروغ کو و غیبت کنند ٭ چنانکه در صحاب است و نام موضعی است ٭ رجل سنبات و امرأة سنبات بسیار شر ٭ سنبات بالفتح کوان و همچنین سنباء ٭ سناب بر وزن سحاب شر شدید ٭ سناب بالکسر مرد دراز پشت و شکم یا فرسی و انی که همچنین باشد مانند سنابة بالکسر ٭ مَسْنَبَة ما نند مرتبة حرص ٭ سَنْتَب بر وزن کتف اسپ بسیار دو ٭ سنتبة ٭ عیب محکم چنانکه ابو عمرو روایت کرده ٭ سِنْدَأْب بر وزن قنفذ مرد بد حلق ٭ سنداب ٭ شتر سخت و درشت ٭ و ابن درید در ان شك کرده است ٭ سنطبة ٭ طول مضطرب ٭ سطاب بالکسر مطرقة آهن کر ٭ سنعبة ٭ بالضم وا سر که ابن عرس کنیت آن است و کر شت پاره بلند شده در میان لب بالا ٭ چنانکه ابن درید از ابی عمرو آن را حکایت کرده بعد ازان کفته که من نمی دانم که صحت آن چیست ٭ سنهب ٭ بر وزن جعفر نامی است از نامهای عرب ٭ سربة ٭ بالضم سفر دور و دراز و همچنین سُرْأَة ٭ سربان بر وزن طوفان نام وادیست زهیر کفته ٭ شعر ٭ ظَهَرْنَ مِنَ السُّوبَانِ ثُمَّ جَزَعْنَهُ ٭ علی کُلِّ قَیْنِیٍّ قَشِیبٍ و مُفْأَمِ ٭ و نام کوهی است یا زمینی ٭ و نزد بعضی صحرائی در دیار بنی تمیم ٭ و روزی است از روزهای حروب بنی عامر ٭ سهب ٭ دشت یا اسپ فراخ کام و سخت رو ٭ و همچنین مسهب بضم میم و فتح ها و بکسر ها هم آمده است ٭ اَسْهَبَ الفرسُ فراخ روی کرد در رفتار و سبقت برد و کرفتن و زمین شوره زاری است معروف در دیار عرب ٭ سهب بالضم یا بالفتح زمین هموار و نرم ٭ سهوب جمع آن ٭ و نزد بعضی سهوب الفلاة نواحی دشت که دران راه رفتن نباشد ٭ یقال قطعوا سهبا من الارض وسهوبا ٭ اسهاب

٭ سنتب ٭
٭ سنداب ٭
٭ سطب ٭
٭ سنعب ٭
٭ سنهب ٭
٭ سرب ٭
٭ سهب ٭

بسیار سخن کردن * یقال اَسْهَبَ فلانٌ فی الکلام ای دراز کرد سخن را فهو مسهب بفتح ها وبکسره انیامد چنانکه صغانی وجوهری بدان تصریح کرده اند * در خلاصه آن است که باکسر است بر اصل وفتح نادر است * در مشوف آن است که فتح قول ابن اعرابی است وابوزید مطابق قیاس کسر حکایت کرده * اسهب الرجل نیز حریص کشت وطمع کرد بحدیکه نفس او از هیچ چیز باز نماند * کویند اُسْهِبَ الرجلُ بر صیغه مجهول وقتیکه عقل وهوش بسبب کزیدن مار وکزدم ومانند آن زایل شود یا متغیر شود نزدیک آن بسبب غلبه عشق یا خوف یا بیاری * بعضی کفته مسهب آنکه عقلش رفته باشد بهر سببی که باشد وبعضی کویند آنکه بسبب طاری شدن خرافت بیهوده کوید * وتسهیب نیز بمعنی رفتن خرد آمده است اکرچه فعل آن نیامده شاعر کوید * الا اعتراک جوی سقم و تسهیب * رجلٌ مُسْهَبُ العقل * لحیانی باکسر حکایت کرده ومسهم به ابدال با به میم نقل کرده رجل مسهب الجسم بسبب عشق یا خوف وجز آن لاغر شده باشد * بئر مسهبةٌ چاهی که قعر آن بعید باشد و همچنین کویند بیر مسهبةٌ وقتیکه ریک غالب آید بر تو بحدی که قادر نشوی بر آب * اسهبوا کندند چاه را ومبالغه کردند در حفر آن تا اینکه رسیدند بریک وهوا و آب بیرون نیاید * موضع مسهب مکانی که آب را نه منع کند ونه نکاه دارد * اُسْهِبَتِ الدابةُ یکذاشتم ستور را اسهب الشاة ولدها مکید بچه بز شیر ش را * اسهب الرجل بسیار بخشش نمود * رجلٌ مُسْهَبٌ مرد جواد بسیار دهنده * رجلٌ مُسْهَبٌ بفتح ها مرد دراز بالا * طویل مسهب بسیار دراز * سُهْبَةٌ وقت * کویند مضی سُهْبٌ من اللیل ای کذشت وقتی از شب چنانکه در خلاصه است * سهبی بفتح نام صحرای است در داخل بلاد تمیم جریر کفته * شعر * کلفتُ صَحْبِی اهوالاً علی ثقةٍ * للّٰه دَرُّهم رَکْباً وما کلفوا * ساروا الیک من السَّهْبَی ودُون نعم * فیحان فی الحزن فالصمان فالوکف * سهبا بمد نام چاهی است برای بنی سعد ونیز باغی است معروف * ساهب بر وزن فاعل نام موضعی است چنانکه بکری بدان تصریح نموده * سهاب باکسر نام پدر راشد که شاعری است وآن سهاب بن جمیل بن عمده بن عصر است ودر میان عرب سوای آن این نام

کسی نداشت چنانکه در صدر دیوان آن مذکور است * و ابن الکلبی در فضل السبی
آنرا بشین معجمه خوانده اند * و مجمع بصری گفته که آن خطا است و صواب
بمهمله است * در صحاب است که ترکیب آن بر فراخی و کشادگی دلالت میکند

* سوبیا *

* سوبیه * سوبیه بضم سین و کسر باء موحده و بعد آن یای مثناة تحتانیه نبیذی است
معروف که از گندم ساخته میشود و اکثر آنرا اهل مصر مینوشند * و این لغت
در حدیث ابن عمر آمده است چنانکه ابن اثیر در نهایه آورده است * صاحب
قاموس این حرف را اینجا فراموش کرده است و این محل ذکر آنست چنانکه

* سیب *

صاحب لسان العرب آنرا درین مقام آورده * سیب * بالفتح عطاء و احسان
و فضل در حدیث استسقاء است و اجعله سیبا اسعانا فعا ای عطاء * شاعر گوید
* شعر * فما انا من ریب المنون بجبإ * ولا انا من سیب الاله بآئس * و جوئی
که بدان کشتی رانند و آنرا مردی گویند و موی دم اسب و نیز جاری شدن یقال
ساب الماء یسیب ای جری * در حدیث است ان رجلا شرب من سقاء فانسابت
فی بطنه حیة فنهی عن الشرب عن فم السقاء ای با آب مارد و شکم آن روان شد * ساب
الرجل یسیب بسرعت رفتار کرد و همچنین انساب * سابت الحیة و انسابت رفت
بر روی زمین بطریق استمرار * ساب الافعی ای بیرون شد از سوراخ خود و همچنین انساب
* منساب جای روان شدن * ساب الفرس تیز روی کرد بر روی خود * در حدیث
استسقا نزد بعضی از سیب بمعنی جاری شدن است و مراد باران روان است * سیوب
رکاز زیرا که آن از بخشش و عطاء باری سبحانه است * ثعلب گفته که آن معادن است
در کتاب وائل بن حجر و فی السیوب الخمس * ابوعبید گفته که سیوب رکاز است *
ابوسعید گفته عروق ذهب و فضه که در معادن میباشد سمیت سیوبا لانسیابها فی الارض
* زمخشری گفته سیوب جمع سیب است و مراد از آن مال مدفون ایام جاهلیت است
یا کان زر و نقره * و ذات السیب میدانی است برای اضم * سیب بالکسر جای
روان شدن آب و جمع آن سیوب است و قریه ایست در نواحی قصر ابن هبیره
چنانکه ابن السمعانی بدان تصریح نمود * و زهری استاد خوارزم و بصره که بدان

دهی است بزرك ونهری دیکراست در ذُنابهٔ فرات قریب حله که بران شهری است چنانکه در عباب است ودر معجم البلدان آنست که قریه ایست درمیان کوفه وبصره ومنسوب است بسوی آن شهریا آن قریه جماعتی ازمشاهیر مانند صباح بن هارُون السیبی ویحیی بن احمد المُقری السیبی وهبةُ اللهِ بن عبد الله السیبی مودّب مقتدر بالله خلیفه عباسی که ازابوالحسین بن بشران سماعت نموده وابن سمرقندی ازان روایت کرده * وابوالبرکات احمد بن عبد الوهاب السیبی وآن مودّب مقتفی است نه پدران عبد الوهاب چنانکه ذهبی بدان تصریح نموده است ونیزازین جماعت است محمد بن عبد الوهاب السیبی که ازابی الوقت حدیث کرده واسمعیل بن ابراهیم بن فارس السیبی که ازامری رازی است ومبارك بن ابراهیم الدقاق السیبی وابوالمنصور محمد بن احمد السیبی که نظام الملك ازان روایت کرده * ونیز سیب میوه ایست که انرا تُفّاح کویند وآن لفظ فارسی است * ابوالعلا کفته ازانست سیبویه که ویه رایحه را کویند * وان لقب عمرو بن عثمان شیرازی است که امام نحویان است ونیز لقب محمد بن موسی که فقیه مصری است * سائبه کذاشته شده * سِیبتُ الشیٔ کذاشتم آنچیز را ونیز بنده که ازاد کرده شود بدین شرط که مولای آنرا ولاء آن نباشد چنانکه کسی وقتیکه غلام خود را کوید انتَ سائبةٌ ازاد شود وبرای معتق ولا نباشد هرجا که خواهد مال خود رابرد ودیت درمیان انان نباشد وابن در ایام جاهلیت بود ودر شرع نهی ازان وارد است شافعی کوید وقتیکه ازاد کرد کسی غلام خود را بطریق تسییب پس آن غلام مرد و مال بکذاشت ووارث نمی داشت بجز مولای خود پس میراث آن برای مولا خواهد شد زیرا که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلّم قرابت ولا را مانند قرابت نسب خوانده است جائیکه کفته الوِلاءُ لُحمةٌ کلُحمةِ النَّسَبِ * ونیز کفته الولاءُ لِمَن اَعتَق * وبعضی کفته اند که ابوالعالیه سائبه بود پس وقتیکه هلاك شد مولای او برای میراث آمد پس کفت که آن سائبه است وانکار کرد ازمیراث آن وشتریکه اولاد ان اولاد را یابد پس کذاشته شود وبار برداری وسواری

بران کرده نشوده قال الله تعالی ما جعل الله من بحیرة ولا سائبة ومراد ازان ناقه
که در جاهلیت برای نذر وغیر آن گذاشته می شد وکسی متعرض آن نمی شده
در حدیث است رایتُ عمرو ابن لُحَیٍ یجر قصبه فی النار وکان اول من سیب
السوائب ه گویند که در ایام جاهلیت ناقهٔ هرگاه ده شکم می زائید وهمه
اناث می بردند آن ناقه را می گذاشتند وسواری وشیر آن را حرام می داشتند
تا آنکه می مرد پس همه آنرا می خوردند وگوش بچه مادهٔ دهم را می شگافتند
وآنرا بحیره نام می نهادند وازینجا گفته می شود که سائبه مادر بحیره است ه
ونیز وقتی که کسی از سفر دور ودراز می آمد یا از بیماری شفا می یافت یا
مرکب آن از مشقت یا جنگ نجات می یافت می گفت هی سائبة ه وبعضی گفته که
یک فقره یا یک استخوان از پشت آن ناقه بیرون می آوردند وآن را می گذاشتند
واز آب وگیاه منع نمی کردند وکوب ترک می نمودند وآنرا حرام می گفتند ه
روزی شخصی از عرب غارت زده شد ومرکب نیافت پس بر سائبه سوار شد کسی انرا
گفت اترکبُ حراما پس در جواب گفت یَرکبُ الحرامَ مَنْ لاحلالَ لَهُ پس این کلام
مثل جاری شده سیابه بالفتح والتخفیف وگاهی بتشدید هم آمده
چنانکه ابو عمرو حکایت کرده ه سُیّاب بالضم والتشدید غورهٔ خرما ومویز آن
از آن است قول اسید بن حضیر برای عامر ابن طفیل وَاللهِ لَوْسألتنا سُیّابَةً
ما اَعْطَیْنَاکَهَا ای بلحة ه وابو العجماء وعمرو بن عبد الله السیبانی وابو زرعه یحیی بن
ابی عمرو السَیْبانی که از عبد الله بن دیلمی راوی است واوزاعی وابن المبارک ازان
روایت کردنده وایوب بن سُوَید السیبانی منسوب اند بسوی سَیْبان بن غَرْث
بن سَعْد بن عَدِی که پدر قبیله ایست وفتح آن اکثر است وکسر نادره
وهمدانی آنرا بفتح نون بدل یاء خوانده چنانکه رشاطی ازان حکایت نموده
سَیْنا ن بالفتح کوهی است در وادی القری ه ودیوا لسابان
در میان حلب وانطاکیه ه مسیب بفتح میم وکسر سین وادی است
مُسیّب بتشدید یاء مکسوره والد سعید که از عظماء تابعین است مشهور وگاهی فتح یا نیز

خوانده میشود * وصاحب مصباح گفته که آن اشهراست * وبعضی گویند که اهل عراق آنرا فتح
میدهند واهل مدینه بکسر میخوانند * ومسیب بن عَبَس بفتح یا شاعری است مشهور از شعراء
عرب * و شیابه بن عاصم بن سیمان السلمی صحابی است عمرو بن سعید از ان
حدیث انا ابنُ العوَاتکِ روایت کرده * وسیابه زنی است تابعیّه که از عایشه
روایت میکند ونافع ازان * بعضی گویند آن سائبه بود * و بعضی گفته که آن
ازاد کرده بود ابو العالیه ریاحی را که امام تابعی مشهور است در مسجد
جامع بصره در حالیکه امام خطبه میخواند

* فصل الشین *

* شؤبوب * بالضم یک دفعه از باران ونهایت هرچیز وشدّت دفع هرچیز واول چیزی
که ظاهر میشود از حسن در چشم بیننده گویند انها لحسَنَة شابیب الوَجْه * و بمعنی
شدت گرمی آفتاب وخطوط آفتاب هنگام طلوع شابیب جمع * شباب * بالفتح
جوانی شبیبه همچنین * شبّ ازباب ضرب فعل ازان واول هرچیز لقیتهٗ فی شباب النهار دوچار
شدم باوی اول روز * قدم فی شباب الشهر پیش آمد ازسفر درآغاز ماه * شباب * بالفتح
وشَبِیبه بروزن حمیمه جوانی واول هرچیز شاب جوان شبّان بالضم وتشدید با
وشباب بروزن سلام جمع آن * شبّ الغلام ازباب ضرب فعل ازان شباب وشبیبه
مصدر ازان ودرصحاح است اشبّهٗ الله واشبّ الله قرنهٗ هردو بیک معنی است یعنی جوان کنداورا
خدا ولفظ قرن زاید است درکلام * شباب بالکسرانچه بوی اتش افروزند * شبّت
النار وشُبّت النار بالضم برافروخته شد آتش * شبّ بالفتح وشبوب بالضم مصدر
ازان لازم ومتعدی هردو آمده * ومی گویند نار شابه بمعنی آتش
افروخته بل مشبوبه می گویند * شباب بالکسر نشاط اسپ وبرداشتن او
هردو دست را * شبّ الفرس ازباب نصر وضرب برداشت اسپ هردو دست خودرا
در نشاط * شباب بالکسر وشبیب بروزن امیر وشبوب بالضم مصدرازان
* اَشْبَبْتُ الفرس ازباب افعال برانگیختم اسپ را * وهمچنین هرگاه سرکش شود اسپ
گویند برِئتُ من شبابه وشبیبه وعِضاضه وعضیضه یعنی بیزار شدم من ازنشاط

وکز نند کی اوه شب الحمار و الشعر لونها آفزود معنی وموی رنگ او را یعنی افزود
معنی وموی حسن او را وظاهر کرد جمال او را وحدیث است انه اتی برده سوداء
فحعل مرادها یشب بیاضه وحعل بیاضه یشب سوادها بو شبل پیغمبر صلی الله علیه
و آله وسلم چادر سیاهی را که زینت می داد سیاهی چادر سفیدی او را سفیدی او
زینت می داد سیاهی چادر را ه اشب الرجل جوان شدند او لاد مرد ه شرب
برون صعود ونیکو کنند چیز را سپی که بجار ز کمن هود وپای او از هرد دست او وانچه
دری آتش افروزند ونرگاو جوان وگوسفند جوان یا نرگاو وگوسفند کهن سال ه شب
بالتحریك ومشب همچنین ه مشب بضم میم و بکسر شین ومشب بکسر میم نیز آمده
نرگاو کهن سال ه اشب الثور کهن سال شد نرگاو ه در صحاح است از اصمعی شب
بالتحریك کهنه سال از نرگاوان دشتی که به آخر رسد سالهای او وابو عبید ه
گوید شب نرگاوی که به ساب رسد جوانی او ه شب بالفتح برافروختن
آتش ه شروب بالضم همچنین ه شب نیز ارتفاع هر چیز وسنگی است که از آن زاك
می گیرند ودوائی است مشهور که پوستها را بدان دباغت می دهند ه جوهری گوید
شب چیزی است مانند زاك ه در حدیث اسماء است انها دعت بمرکن وشب
یمان ه صاحب نهایه گوید شب سنگی است معروف مانند زاك که بآن پوستها را
دباغت هم می کنند ه شب نیز موضعی است در یمن وبهن بن هلال بن بلال ه واحمد
بن القاسم ه وحسن بن ابی ذر شبیون محدثانند ه امرأة شبة زن جوان ه بنو شبابه
قومی است در طائف ه اشب له بصیغة مجهول از باب افعال وشب نیز بصیغة مجهول
از ثلاثی مجرد مقدر کرده شد برای او ه وقولهم اعییتنی من شب الی دب عاجز
کردی مرا از هنگام جوانی تا اینکه بعصا رفتی یعنی تا ایام پیری ه ودر صحاح است که
گفته می شود من شب ومن دب لتنوین نیز بسبب گردانیدن آنها بمنزلة اسم
از جهت داخل کردن من که حرف جار است اگر چه در اصل فعل اند وتفصیل آن
در لغت دب گذشته ه تشبیب از باب تفعیل غزل گفتن ه گویند هو یشبب بفلانة
یعنی او در وصف زن فلانه غزل می گوید ه تشبب از باب تفعل همچنین ه

در اساس البلاغه است وقصیده حسن الشباب ای التشبیب * مشب بالضم شیر دزند ه * نسوة شبائب وشوابّ زنان جوان شاعری گوید * شعر * عجائز یطلبن شیئا ذاهبا * یخضبن بالحناء شیبا شائبا * یقلن کنا مرة شبائبا * در اساس است رجل مشبوب مرد نیکو روی عجاج گوید * شعر * ومن قریش کل مشبوب اغر * طلعت المشبوبتان برآمدند زهره ومشتری نامیده شدند بآن بسبب تابندگی وحسن شماخ گوید * شعر * وعیس کالواح الاران نساتها * اذا قیل للمشبوبتین هما هما * شبشب الرجل تمام کرد مرد * شوشب کژدم وسهس * شبان بروزن رمان دو شبن خواهد آمد لقب جعفر بن حسن وبالفتح عبد العزیز بن محمد بن عطا ز * شبه و شبات وشبیب هرسه بالفتح نامها اند * شبابه بن معمر وشبابة بن سوار مشهور اند وشبابه بطنی است از بنی فهم فرود آمده بودند در سراة یا طائف * شباب بروزن سحاب لقب خلیفه ابن خیاط حافظ * ابن شباب جماعتی است * شبوبه نام جماعتی است محمد بن عمرو بن شبویه شبوبی راوی صحیح است از فربری معلی بن سعید شبیبی محدثی است

* شبیب بروزن زبیر ابن الحکم بن میناء فرد است * شب موضعی است در یمن * شجب * بفتحتین وشجب بالفتح وشجوب بالضم هلاک شدن از باب نصر وسمع * شاجب وشجب بکسر جیم هلاک شونده * شجب بالفتح حاجت واندوه وستونی از ستونهای خانه ومشک خشکی که در ان سنگریزها انداخته برای ترسانیدن شتران می جنبانند وپدر قبیله ایست ودرازبالا ومشکی که نیمه اش بریده شود وازنیمه زیرین آن دلو ساخته شود در حدیث ابن عباس است رضی الله عنهما فقام رسول الله صلی الله علیه واله وسلم الی شجب فاصطب منه الماء وتوضأ یعنی ایستاد پیغمبر خدا ابنزد مشکیزه پس آب ازان گرفته وضو کرد * شجب بالتحریک اندوه ومشقتی که ازبیماری یا قتال رسد * شجب بضمتین سه چوبی که شبان دلو خود را ازان اویزد * شجاب بروزن کتاب چوبی چند که برپا کرده می شوند وجامها بران می گذارند * مشجب بالکسر همچنین در نهایه است مشجب بکسر میم چوبها اند که سرها یش را پیوسته ایستاده می کنند ومیان پاهایش کشادگی دارند وبران

حامهامی نهدد کاهی آن انبادا هم از آن می آویزند تا آنها بی حنك شود و در حدیث جابر است رضی الله عنه وثوبه علی المشجب یعنی جامهای او بر مشجب بودند ٭ شجبه الامر هلاك كرد او را امر غمگین ساخت و مشغول ساخت او را و كشید او را ٭ شجبه عن حاجة بازداشت او را از حاجت شجب الفرس او الفارس كشید اسپ یا سوار لگام را ٭ شجب الرجل الظبی تیر انداخت مرد بر آهو پس خطا نكرد و جدا ساخت بعضی از پایهای او را پس قادر نشد بر جنبیدن از جا ٭ تشاجب الشیء مشجته شد چیز در آمد بعضی از آن در بعضی ٭ امراة شجربٌ زن غمگین كه دلش متعلق به غم بود ٭ تشجب الانسان غمگین شد انسان عجاج گوید ٭ شعر ٭ ذكرن اشجانا لمن تشجبا ٭ وهجن اعجابا لمن تعجبا ٭ یشجب بر وزن ینصر ابن یعرب بن قحطان ٭ شاجب بكسر جیم وادی است در عرمه ربیرده كو كثیر الكلام ٭ غراب شاجبٌ زاغ سخت آواز در صحاح است شجبه لشجاب بند كرد او را به سداد ٭ شحوب ٭ وشحوبه هر دو بالضم دگرگون شدن از لاغری یا از گرسنگی یا از سفر ٭ شحب لرنه از باب نصر و كرم وعنی دگرگون شد رنگ او از لاغری رجز آن شاعری گوید ٭ شعر ٭ تقول ابنتی لما رأتنی شاحبا ٭ كانك فیها بالبات غریب ٭ در اساس است از ابو زید شحربید در لغت بنی كلاب بمعنی لاغری ٭ شاعری گوید ٭ شعر ٭ بمنزلة اما اللئیم فسامن ٭ بها وكرام القوم باد شحوبها ٭ شحب الارض از باب منع رندید زمین را به بیل ٭ شخب ٭ بالفتح والضم نیز آمده ٭ شیری كه بر آید از پستان و بالفتح و بالتحریك حصنی است ٭ شخاب بر وزن كتاب شیر تازه دوشیده ٭ در نهایه است شخب روان شدن در حدیث است یبعث الشهید یوم القیمة وجرحه یشخب دما یعنی بر انگیخته خواهد شد شهید روز قیامت در حالیكه خونش روان خواهد بود ٭ شخبه بالضم یك دفعه از شیر یا آنچه در ازشود از شیر مانند رشته وقت دوشیدن از سر پستان تا ظرف شیر در مثل است شخب فی الاناء و شخب فی الارض یعنی یك رشته شیر در ظرف و یك رشته شیر در زمین و این مثل زده میشود برای كسی كه گاهی

٭ شحب ٭

٭ شخب ٭

صواب کنند و کاهی خطا * شخب اللبن از باب منع و نصر فانشخب درشید شیر را پس دوشیده شد * شخوب بالضم آواز دوشیدن شیر انشخب عرقه دماً از باب انفعال شکافته شد رگ او از رگ خون * شخوب و شخوبه بضم مرد و سوکوه شناخیب جمع آن * شخذب * بر وزن قنفذ جانورکی است از حشرات الارض * شخزب * بر وزن جعفر و شخازب بضم اول و کسر را کند و سخت * مشخلبه * بفتح میم و سکون شین و فتح خاء و لام کلمه ایست عراقی بر وزن کلمة در کلام عرب نیامده و آن مهرهای سپید مانا به مروارید و بعضی کفته اند زیوری که ساخته می شود از پوست خرما و مهرها کاهی زن را مشخلبه می کویند بسبب بودن زیور و مهرها بروی * شذب * بالتحریك پارهای درخت و پوست درخت و بند آب و بقیه از کیاه کویند فی الارض شذب من کلأ در زمین بقیه ایست از کیاه در صحاح است اشذاب الکلأ و غیره بقایای کیاه و جز آن که بعد از خوردن باقی مانده باشد شذب واحد آن ذو الرمه کوید * شعر * فاصبح البکر فرداً من الائفه * یرتاد احلیة اعجازها شذب * و بمعنی متاع خانه از قماش و جز آن و پوستهای درخت و شاخهای پراکنده که بریده شوند از درخت اشذاب جمع کمیت کوید * شعر * بل انت فی ضئضیء النضار من النبعة اذ حظ غیرك الشذب * شذب اللحاء از باب ضرب و فتح باز کرد پوست را * شذب اللحاء از باب تفعیل همچنین * جزع مشذب بر وزن معظم تنهٔ درخت پوست باز کرده شده * شذب الشجر برید شاخهای پراکنده درخت را تا آشکارا شود * شذب عنه دفع نمود از وی * شذب الشیء برید چیز را * تشذیب از باب تفعیل راندن و دور کردن و پیراستن تنهٔ درخت و عمل نخستین در تیر پیکان ناننهاده و پراکنده و پاره پاره کردن مال * کویند شذبت المال پراکنده کردم مال را و پوست باز کردن * مشذب بکسر میم داس * مشذب بر وزن معظم دراز بالا نیکو خلقت * شوذب بالفتح همچنین * و در وصف پیغمبر خدا است صلی الله علیه و آله و سلم اقصر من المشذب یعنی بود پیغمبر خدا کوتاه از دراز بالا که دراز یش نمایان باشد * در صحاح است فرس مشذب اسپ دراز * شاذب دور شونده از وطن و تنها

شرب

ناامید از رستگاری ٭ ذوالشَّرَب پادشاهی است ٭ تَشَرَّب رگ از باب تفعّل پراکنده شدند ٭ رجلٌ شَرِبُ العروق بکسر ذال مردی که رگهایش ظاهر باشد ٭ شُرب به هر سه حرکات نوشیدن آب از باب سمع ٭ مَشرَب و تَشراب هر دو بفتح اول نیز بمعنی نوشیدن آب ٭ اَشرَبتُه انا از باب افعال آشامیدم او را آب یا شَرب بالفتح مصدر است و بالضم و بالکسر اسم مصدر و بالفتح قومی که آب نوشند ٭ شُروب بالضم همچنین ٭ شِرب بالکسر آب مَشرَب ٭ همچنین شِرب نیز بمعنی بهرهٔ از آب یا در مثل است آخرُها اقلُّها شِربا اصل این مثل در آب دادن شتران است چه گاهی شتران پسین تر آب وارد میشوند درحالیکه همه آب حوض را کشیده باشند ٭ شِرب بالکسر نیز بمعنی آبشخور و زمان نوشیدن ٭ در صحاح است شَرْب بالفتح جمع شارب است مانند صاحب و صَحْب بعد از آن شَرب را جمع می آرند بر وزن شُروب اعشی گوید ٭ شعر ٭ هو الواهب المسمعات الشَّروب بین الحَریر و بَین الکَتّان ٭ شَراب بالفتح آنچه آشامید ٭ شَرِد ٭ شَریب و شَروب بالفتح همچنین و بعضی گفته اند شریب و شروب آبی که نه شور بود و نه شیرین ٭ اَشرَب از باب افعال نوشانید آب را و تشنه شد و سیراب شدند شتران او و تشنه شدند و این لغت از اضداد است ٭ اَشرَبَ فلانٌ نزدیک شد که آب نوشند شتران او ٭ اَشرَبَ اللَّونَ سیر کرد رنگ را ٭ شَرِیب بر وزن فعیل کسی که آب طلبد یا ستوران را آب دهد همراه ستوران تو ٭ در صحاح است شریب کسی که آب خوراند ستوران را همراه ستوران تو و آن فعیل است بمعنی مُفاعِل مانند نَدیم و اَکیل ٭ شریبه گوسپندی که چون سیراب شوند باز گردانیده شوند و در پی آن گوسپندان دیگر شوند ٭ در اساس است شَرِبَ السُّنبل الدَّقیق یعنی درآمد در خوشه دقیق و خوشه را در این وقت شاربه قمح باصافت گویند ٭ در مثل است اکَلَ الدَّهر علیه و شَرِبَ مراد آن است که تا زمانه دراز خورد و نوشید و این مثل زده میشود برای کسی که عمرش دراز شود شاعری گوید ٭ شعر ٭ کَم رَاَینا من اُناسٍ قَبلَنا ٭ شَرِبَ الدَّهر علیهم و اَکَلَ ٭ جعدی گوید ٭ شعر ٭ سَالَتنی عن اُناسٍ هَلَکوا ٭ شَرِبَ الدَّهر علیهم و اَکَلَ ٭ شِرّیب بکسر اول و راء مشدد حریص شراب ٭ شارله قومی که سکنی دارند بر کنار نهر

ودر لسان العرب است و آن کسانی که آب آن نهرد رملك شان باشد * شَربه بالفتح خرمابنی که از خسعه د ر یدر بالضم سرخی در چهره و موضعی است وبفتح نیز آمده و مقدار سیرابی از آب * گویند عنده شَربَة من ماء نزد او مقدار سیرابی از آب است و مانند آن حُسوه و غُرفه و لُقمه است * شُربه بضم شین وفتح را بسیار آب نوشند * شروب بالفتح و شرّاب بالفتح وتشدید را همچنین * شربه بالتحریك آب بسیار نوشیدن * گویند انه لذو شربَة یعنی او صاحب بسیار آب نوشیدن است * طعام ذو شربَة طعامی که بسیار آب نوشاند * شربَة بالتحریك ایضا حوضی کوچك که گرد خرمابنی کنده شود و مقدار سیرابی آن گنجایش دارد * شرب و شَربات جمع آن زهیر گوید * شعر * یخرجن من شَربات ماءها طحلٌ * على الجذوع یخفن الغم والغرقا * وکرد رانیز گویند وآن قطعه زمینی که کنارهای آنرا بلند کرده باشند ودرمیان آن سبزی بکارند یا زراعت * وبمعنی تشنگی گویند لم یَزَلْ به شَربَةٌ منذ الیوم یعنی همه وقت تشنگی بود او را امروز * وبمعنی شدت گرمی گویند یومٌ ذُو شربَة یعنی روز بسیار گرم که دران آب بسیار نوشند نسبت غیر آن * شوارب و آن رگهای اند در حلق و مجرای آب دن کردن را انچه فرو هشته شود از موی لب بردهن و انچه درازشود از هردو طرف سبلت یا همه سبلت را شارب گویند * در صحاح است شوارب مجاری آب در گلو حمار صَخب الشّوارب خرسخت آواز ازین لغت است اُشرِب فلان حبّ فلانه آمیخته شد در دل او دوستی فلانه * تشرّب الثوبُ الصبغ هرایت کرد رنك درجامه * تشرّب الثوبُ العَرَقَ بخود کشید جامه خوی را * استشرب لونه از باب استفعال شدید شد رنك او * مشربَه بفتح میم وراو کاهی بضم راهم آمده زمین نرمی که همیشه گیاه دارد وبمعنی بالاخانه درحدیث است لما اعتزل رسولُ الله صلى الله علیه وآله وسلم نساءه قعد فی مشربَة فی المسجد هرگاه یکسو شد پیغمبر خدا صلى الله علیه وآله وسلم از زنان خود بنشست در بالاخانه مسجد * علّامه زمخشری گوید که بالاخانه را مشربه از آن جهت گویند که درانجا می نوشند * مشربه

ایضا سقة که پیش از لاحانه باشد و بمعنی آبشخور و در حدیث است ملعون من احاط
علی مَشربة * مِشربة بالکسر ظرفی که در آن آب نوشند * شروب بالفتح ناقه
یا گوسپندی که نرخواهد * تشریب القربة خوشبو کردن مشک را به خاک *
در صحاح است شرّبت القربة انداختم در مشکی که نو بود لب رخاک را تا خوشبو
شود طعم آن * شرب به از باب سمع و اشرب بها از باب افعال دروغ بست بروی *
اشرَبَ فلانٌ ابله فلان هر شتری را با دیگری در رسن بربست در اساس است یقول الرجل
لناقته لاشرننک الحبال را انسرع خواهم بربست تراده رسنها آوردها و اشربوا ابلکم
الاقران در آرید شتران خود را در رسنها در بندید آنها را ابن مقبل شاعری
گوید شعر * فاشربتها الاقران حتی اخنتها * بقرح وقد القین کل جنین * اشرب الحبل
رسن انداخت در گردن اسپان * اشرب فلانا الحبل رسن انداخت در گردن
فلان * اشرأب الیه دراز کرد گردن خود را بسوی او تا وه ببیند و بعضی گفته اند بلند
شد * شرابیبه بضم شین بر وزن طمانینة اسم آن * شربة بفتح شین و راء تشدید با زمین
گیاه ناکی که درختان اندر و موضعی است و بمعنی طریقه و امر * گویند اکل شجرة
من الشجر شربة یعنی برای هر درختی از درختان طریقه ایست و ما زال علی شربة
واحدة همیشه است بر یک امر و لرین در زن غیر از کلمه جربه کلمه دیگر نیامده
* شَرَب الرجل از باب نصر همیشه مرد و از باب سمع تشنه شد * شرب الرجل از باب سمع
ضعیف شد مرد یا تشنه شد شتران او و سیراب شد و این از اضداد است * شرب
بالکسر موضعی است به نزدیکی مکه معظمه * شریب شهری است مابین مکه و بحرین
و کوهی است بحری * شوربان بالفتح دهی است در کن * شرنب بر وزن کنف
شرنب و شرنوب و شوبه هرچها ر با الضم موضعها اند * شارب ضعف و سستی
در حیوان * شاربان دو آهن دراز که بابن قبضه شمشیر باشند * گویند اشربتنی
مالم اشرب دعوی کردی بر من چیزی را که نکردم * ذو الشّوَیرب شاعری است *
شُرنُب بر وزن قنفذ گیاه ای است * شرجب * بر وزن جعفر دراز بالا و اسپ
کریم * شَرجمان بالفتح و بالضم نیز آمده * درختی است مانا به درخت بادنجان

سا*

دزرد ثید کی وباز درختی است که بدان پوستها راد باغت کنند * شرحب * بروزن جعفردراز بالاونام مردی * شرخوب * بروزن عصفور استخوان فقرهای پشت * شرعب * بروزن جعفر دراز بالا * شرعب الادیم برین پوست را بدرازا * شرعبی قسمی است ازچادر زمرد دراز بالا نیکوجسم چنانکه صاحب قاموس گفته * ودر لسان العرب باین معنی شرعب آورده * وشرعب لقب عبید تابعی * شرعوب بالضم کیاهی است یا بار درختی است * شرعبیه موضعی است * شازب * درشت * مکان شازب مکان درشت وبمعنی باریک اندام وخشک ازمردم وجز آن واستعمال آن اکثر در اسپ است * شزب بالضم وتشدید زاء وشوازب جمع آن * شزب از باب نصر وکرم باریک اندام شد * شزب بالفتح وشزوب بالضم مصدر از ان شزیب بروزن قضیب شاخ سبزی که پیراسته نباشد * شزب بالضم جمع آن وکمانی که نه نو باشد ونه کهنه * شزبه بالفتح همچنین * مشزبه بالفتح اشتران وماده خران باریک اندام و بالضم بمعنی فرصت * شوزب بالفتح علامت * تشزیه از باب تفعیل باریک اندام ساخت اورا * ثم متشازبون برای هریکی بهره ایست که انتظارش می کشد * شاسب * خشک بسبب باریکی اندام یا لاغر ویا لغتی است در شازب * شسب بالضم جمع آن * شسب از باب علم وکرم خشک شد بسبب باریکی اندام * شسیب کمانی که شاخش باریک شود یا پژمرده شود * شسیب بالکسر همچنین وناقه که شیرده بچه خود را وهرگاه شیرش کم شود وهفت ماه ازنتاج او بگذرد بچه اش بمیرد * شسوب بالفتح ناقه که بمیرد بچه او در سرماپس دوشیده نشود * شوشب * بالفتح کژدم ومورچه در لغت شبب گذشت * شصب * بالکسر سختی وتنگ سال اشصاب جمع آن شصب نیز بمعنی بهره شصیب همچنین * شصیبه بروزن کتیبه بمعنی سختی وتنگ سال * شصب بالفتح پوست باز کردن وپاکیزه کردن مری بره وبزغاله وخشک کردن وبالتحریک نیز آمده * شصاب بروزن ومعنی قصاب * شصب بروزن عنق گوسپند پوست کشیده * عیش شاصب عیش سخت * شصب از باب نصر فعل ازان * شصوب بالضم مصدر ازان

٭شصلب ٭شطب ٭

٭اَشصَ الله عیشه از باب افعال سخت کند خدا عیش او را ٭شصَبتِ الناقۃُ علی الفَحل بسیار شد جستن نر بر ناقه و بار دار نشد ٭شصیب بر وزن و معنی غریب ٭ شصِیبه تنگ جا ٭شَیْصبان بالفتح نر مورچه یا سوراخ مورچه و نام قبیلهٔ ایست از پریان شاعری گوید ٭ شعر ٭ ولی صاحبٌ مِن بنی الشیصبانِ ٭ حیناً اقول و حیناً هُوَه ٭ و نام شیطان ٭ شصائب چوبهای پالان در لسان العرب است که واحد آن شدید ٭نشد ٭ شصلب ٭ بر وزن جعفر سخت قوی ٭شطب ٭ بالفتح دراز بالا نیکو خلقت و شاخ سبز و تر از شاخهای درخت خرما ٭شِطب بر وزن کتِف کوهی است ٭ شَطْبه شاخ سبز از درخت خرما و شمشیر و بالکسر زن نیکو و تر و تازه و در از بالا و اسب فروهشته گوشت و بالفتح تیر آمده و خطی که بر پشت شمشیر باشد ٭ شُطبه بالضم و شُطَبه بضم اول و فتح دوم همچنین ٭ شُطوب بالضم و شطب بر وزن غُرَف و کتُب جمع آن ٭ سیفٌ مُشَطَّب بر وزن معظّم و سیف مَشطوب شمشیری که بر پشت آن خطوطها باشد ٭شطب بالکسر پاره از کوهان شتر که را زا برید ٭ ٭شطیبه بر وزن کتیبه همچنین ٭ در صحاح است شطیبه پاره از کوهان شتر که را زا برید ٭ و همچنین پاره از ادیم و همچنین چوبی از درخت نبع جهت کمان ٭شطَب دور شد و مایل شد ٭طریق شاطب راه مایل ٭ شطَب عنه برگشت از وی و دور شد ٭شطائب فرقه های مختلفه ٭ ناقهٔ شطیبهٌ ناقه خشک ٭ شاطبة شهری است در مغرب ٭ شطیب بر وزن فعیل کوهی است ٭شطیبیّة بتشدید مثنّاة تحتانی آبی است در راجا ٭ ارض مُشَطَّبة بر وزن معظّمه زمینی که در آن شیلابها اندکی خطها انداخته باشد ٭ براذع مشطّبه گلیمهای دوخته شده ٭شطاب البراذع بالکسر آنچه بدان گلیمها دوخته شود شطائب سختیها ٭شطاب بر وزن غراب نخلستان بنی یشکر ٭ شطبتان رودی است از رودهای یمامه فرس مَشطوبُ المَتن و الکفل اسب بلند پشت و سرین از فربهی ٭ انشطب الماء و غیره از باب انفعال روان شد آب و جز آن ٭شواطب زنانی که پوست ادیم را بعد از آن که اندازه کنند آن را ٭شعب ٭ بالفتح بهم پیوستن و پریشان کردن

و بمعنی اصلاح و افساد در حدیث است وشعب صغیر من شعب کبیر یعنی اصلاح اندک است از فساد بسیار * و بمعنی شکافتن و پریشان شدن * در صحاح است شعبت الشیٔ پریشان کردم چیز را * وشعبته فراهم آوردم آن را تقول التام شعبهم هرگاه فراهم آیند بعد از پریشانی * وتفرق شعبهم هرگاه پریشان شوند بعد از فراهم آمدن * طرماح گوید * شت شعب الحی بعد الالتیام * ودر حدیث است ما هذه الفتیا التی شعبت بها الناس * یعنی پراکنده کردی مردم را بآن * شعب بالفتح کوهی است در یمن و آن ذو شعبین است فرود آمده بود دران حسان بن عمرو حمیری و پسر او پس منسوب شدند بدان کوه و مردمانی که ازانها در کوفه بودند آنها را شعبیون می گفتند و از بعض آنها عامر بن شراحیل شعبی است و اسباب او در همدان بود و کسانیکه ازانها در شام بودند آنها را شعبانیون می گفتند و کسانیکه ازانها در یمن بودند آنها را آل ذی شعبین می گفتند و کسانیکه ازانها بمصر و مغرب بودند آنها را شعوب می گفتند * شعب بالفتح نیز قبیلهٔ بزرگ وکوه و جای ابم پیوستن پاره های سر و بمعنی دوری و بعید و بطنی است از قبیلهٔ همدان * در صحاح است شعب انچه شاخ شاخ شود از قبیله های عرب و عجم شعوب جمع آن * شعوبیة بالضم فرقهٔ اند که تفضیل نمی دهند عرب را بر عجم * و انچه در حدیث است ان رجلا من الشعوب اسلم مراد ازان عجم است * شعب بالفتح قبیلهٔ بزرگ که پدر همه قبیله ها بود و منسوب شوند همه ها بسوی وی * ابو عبیده از کلبی روایت کرده و او از پدر خود که شعب بزرگتر از قبیله بود و بعد ازان فصیله و بعد ازان بطن و بعد ازان فخذ * شعب بالکسر راه در کوه و جای روان شدن آب در شکم زمینی و کشادگی میان دو کوه و نشانی است برای شتران مربنی منقر را و آن شتر را مشعوب گویند و موضعی است * شعب بالتحریک دوری میان هر دو شانه و دوری میان دو شاخ ستور * شعب از باب فرح فعل ازان * در صحاح است * تیس اشعب تیسی که میان دو شاخ او دوری بسیار باشد * شاعبان بیخ هر دو منکب * شعب بضم اول و فتح دوم انگشتان * شعیب توشه دان یا توشه دانی از پوست

یا ترشه دان درخته از درو درمشکیره آمنه ٭ شُعَب بر وزن کُتُب جمع آن ٭ شعبه
بالضم درزی میان دو شاخ سر و دو شاخ درخت ٭ و پارهٔ از چیزی در حدیث است
الحیاءُ شعبةٌ من الایمان شرم پارهٔ از ایمان است ٭ و طرف شاخ درخت و جای
روان شدن آب در ریگ وانچه کوچك بود از تلعه و آن آب راه از بالا بسوی نشیب
و بمعنی جوی بزرك از جویهای خورد وردها ٭ و شکافی در کوه که مرغان در ان جا گیرند
٭ شُعَب بضم اول و فتح دوم و شعاب بر وزن کتاب جمع آن ٭ شُعَب الفرس
اطراف اسپ یا انچه بلند بود از ان مانند گردن و بالین سرشانه شاعری
گوید ٭ اشم خندید منیف شُعَبُه ٭ در صحاح است شعبه بالضم دوله و آن
چوب پارهٔ بود که بدان ظرفها را پیوند کنند ٭ گویند قصعة مُشَعَّبَةٌ کاسهٔ پیوند
کرده شده جا ها بدان چوب پاره و تشدید برای داده شد برای کثرت ٭ شعوب
بالفتح قبیله ایست و بمعنی مرك در صحاح است شعبه نیز بمعنی پریشانی
تقول شعبتهم المَنِیّة پریشان کرد آنها را مرك و ازین است که نامیده شد مرك
بهٔ شعوب الصحت اینکه پریشان میکند و این کلمه معرفه است داخل نمی شود
بروی الف ولام صاحب قاموس گوید الف لام هم داخل می شود و همچنین
زمخشری در اساس البلاغة گفته ٭ شعوب بالفتح موضعی است در یمن ٭ شَعَبَ
از باب منع ظاهر شد ٭ شَعَبَ البعیرُ چرید شتر درخت را از بالا ٭ شَعَبَ فُلاناً
مشغول کرد فلان را ٭ شَعَبَ رَسُولاً الیه فرستاد رسول را بسوی او ٭ شَعَبَ اللِّجامُ
الفَرَسَ بازداشت لگام اسپ را از جا نب قصد او ٭ شَعَبَ الیهم آرزومند شد بسوی
انها ٭ شَعَبَ الرجل جدا کرد یا ران خرد را ٭ شعبان قبیله ایست و موضعی است
درشام و نام ماهی است معروف شَعْبانات و شَعابین جمع آن ماخوذ است از تشعب
بمعنی پریشان شد و صاحب شُعْبه ها گشت ٭ انشعب از باب انفعال پریشان شد
٭ اَشْعَب از باب افعال بمرد یا مفارقت کرد بمفارقتی که باز نه گردانند شاعری گوید
٭ و کانوا انا سامن شعوب فا شعبوا ٭ شَعّب الرجل از باب تفعیل هم بمعنی اشعب
آمد ٭ انشعب از باب انفعال نیز بمعنی بود ٭ مَشعب بالفتح راه ٭ مَشعب الحق راه

فارق میان حق وباطل کمیت گوید *شعر* ومالی الا آل احمد شیعة * ومالی الا مشعب الحق مشعب * وبالکسر برمه *شاعبه از باب مفاعلة دور کردن و را از خود شاعب نفسه بود انشعبت نفسه از باب انفعال همچنین * انشعب از باب انفعال دور شد و نیکو شد و پراکنده شد *تشعب از باب تفعل نیز بهر سه معنی آمده * شعوبی بالفتح دهی است در یمن و بالضم حقیر دانند امر عرب را و آن گروه را شعوبیه گویند *شعبان بالکسر آبی است مر بنی ابی بکر بن کلاب را * شعب بالضم وادی است میان مکه و مدینه *ذات الشعبین موضعی است در یمامه * شعبة بالضم موضعی است به نزدیک یلیل * در نهایه است که او را شعبه ابن عبد الله گویند در حدیث است * خرج رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم یرید قریشا فسلك شعبة * شعبتان زمین پشته ایست * اشعب بالفتح نام مردی است مشهور که بسیار طامع بود * ودر مثل است لا تکن اشعب فتتعب یعنی اشعب مشو که در تعب خواهی افتاد در حدیث است اذا قعد الرجل من المرأة ما بین شعبها الاربع وجب علیه الغسل یعنی هرگاه بنشیند مرد میان هردو دست و هردو پای زن یا هردو پای و هردو کناره فرج او که کنایه است از داخل شدن سر ذکر در فرج پس واجب می شود بر مرد غسل * شعیبة بروزن جهینه نام وادی است * غزال شعبان جانورکی است شعیب بالضم نام نبی است از انبیا و موضعی است * محمد بن احمد بن شعیب وجعفر بن محمد بن ابراهیم بن شعیب وصاعد بن ابی الفضل وعبد الاول شعیبیون محدثانند شعبتان بالضم زمین پشته ایست که دو شاخ بلند دارد * شعبی بالفتح از شعب همدان است و بالضم معویة بن حفص شعبی نسبتی است بسوی جد او وبالکسر عبد الله بن مظفر الشعبی محدثانند * شعبعب نام موضعی است * شسلبی گوید * شعر * هل اجعلن یدی للخد مرفقة * علی شعبعب بین الحوض والعطن * شعبی بروزن اربی دهی است در یمامه * در صحاح است شعبی بضم شین وفتح عین موضعی است جریر در هجو عباس بن کندی گوید *شعر* اعبدا حل فی شعبی غریبا * الؤما لا ابالك واغترابا *شعصب * بروزن جعفر شب کوز *شعصب

شغف ۰ الشغب شب کور شدن شغب شغبه بالفتح راست شدن شاخ کبش بعد از آن پیچیده شدن
برسر از جانب گوش ۰ انه لشغب القرن یعنی آن کبش پیچیده شاخ است بسوی
شعب ۰ گوش و بکسر نون نیز آمده ۰ شعب ۰ بالفتح سرانگیختن شر و بالتحریک نیز آمده
و بعضی گویند بالتحریک نیامده ۰ تشغیب از باب تفعیل همچنین ۰ شغب نام
موضعی است ۰ شغبهم و بهم و علیهم از باب منع و فرح برانگیخت شر را بر آنها
۰ شغب بکسر دوم ۰ و مشغب بر وزن منبر ۰ و شغّاب بر وزن شداد ۰ و شغب بکسر اول
و فتح دوم و تشدید باء و مشاغب ۰ و ذو مشاغب صفتها از آن ۰ شغب عن الطریق
منحرف شد از راه ۰ شاغبه خصومت و شرارت کردباری ۰ عبد الملك بن علی بن شغبه
بالتحریک محدثی است بصری ۰ شغب بالتحریک با مصروف نام زنی است و بالفتح
آلشجور ی است میان مصر و شام از انجاست ذکریا بن عیسی بن شغبی محدث
شغرب ۰ ۰ شعربیه بالفتح و تشدید مثناة تحتانی نوعی از بند کشتی است و آن پیچیدن پای
شغزب ۰ دیگری بپای خود در کشتی و انداختن او را ۰ شغربیه ۰ و شغربی هر دو بزای معجمه بمعنی
شغزبیه است ۰ شغربه پیچید پایش را بپای خود در کشتی و انداخت او را و گرفت
او را بسختی ذو الرمه گوید ۰ شعره و لبس بین اقوامی فکل ۰ اعد له الشغازب
والمحالا ۰ شغزبی بالفتح سخت و آلشجور منحرف از راه ۰ تشغزبت الریح پیچیده شد
شغب ۰ باد در وزیدن خود ۰ شغبوب بالضم شاخ درخت که نازک تر بود ۰ شغب
بر وزن قنفذ همچنین و نامی است در لسان العرب است شغنوب سر های
شاخه ها را نیز گویند انتهی ۰ ابن شعب بالفتح شاعری است مشهور ۰ تیس مشغب
شقب ۰ تیس پیچیده شاخ بطرف گوش و بکسر نون نیز آمده ۰ شقب بالفتح و بکسر نیز آمده
مغاك میان دو کوه یا شکاف در کشادگیهای کوهها یا جاهای تنگ و اد بها کمتر
از کهف که در ان مرغان آشیان بندند ۰ شقاب بالکسر و شقوب بالضم و شقبه
بکسر اول و فتح دوم جمع آن ۰ در ۰ صحاح است شقب بالکسر و بالفتح مکان پست
که چون بروی مشرف شوند بزمین روند شقب بالتحریک و بالکسر درختی است
که بار آن مانند نبق است شقبه و زیادت ها یکی ۰ شرقب بالفتح مرد دراز

هم ستور که پنها بود در چوب پالان که از ان رسنها می آویزند * شقبان بالتحریک پرنده ایست ردهی است * اشقاب بالفتح موضعی است به نزدیک مکهٔ معظمه * شقحب * بروزن جعفر موضعی است به نزدیک دمشق * شقحطب * بروزن سفرجل کبشی که دو شاخ یا چهار دارد و هریکی از ان ما نا به پارهٔ چوب بود شقاحط و شقاطب جمع آن * شکب * بالضم بخشش و پاداش * شکبان بالضم ظرفی است شبکه دار که کاه فروشان دران کاه جمع می کنند احمد بن اشکاب بالکسر با منع صرف محدثی است * اشکرب * بروزن اصطخر شهر پست در جانب شرق اندلس * شلب * بالکسر شهر پست در جانب غرب اندلس و مردی است * رجل شُلَخْبٌ بروزن جعفر مرد ناکس * شنب بالتحریک آبداری و خوشابی و رقت و خنکی و عذوبت دندان یا نقطه های سفید و زد دندان یا تیزی دندان که مانند اره می نماید * شنب از باب فرح فعل ازان * شانب و شَنِیب و اَشْنَب صفت ازان * شَنْباء و شَمْباء هردو صفت مؤنث دومی منقول از سیبویه * شنباء انار املیسی که همه آب بود در پوست و دانه ها ندارد * شَنَب و مُنا از باب فرح خنک شد دوزما * یوم شَنَبٌ و شانبٌ روز خنک * شُنبه بالضم بمعنی خنکی اسم ازان * مَشانب دهنها خوشبو * شَنَبویه بروزن عَمرَوَیه حدیث کرده است از حجاج بن اَرطاط و محمد بن حسین بن یوسف بن شنبویه اصبهانی و ابو جعفر محمد بن شَنَبویه و علی بن قاسم بن ابراهیم شَنَبویه و محمد بن عبد الله بن محمد بن شنبویه صاحب اربعین و بالضم ابو عبد الرحمن شنبویه محدثانند * شُنخوب * بالضم اعلای کوه * شُنخُوبه بزیادت ها و شِنخاب بالکسر همچنین و اعلای کاهل و فقرهٔ پشت * شَنخَب مرد دراز بالا * شنزَب * بروزن جعفر سخت شدید * شنزُوب بالضم موضعی است * شنظب * بظای معجمه بروزن قنفذ موضعی است در بادیه و مرد دراز بالا نیکو خلقت و هر لورکندی که آب داشته باشد * شنعب * بروزن جعفر نامی است * شنعاب بالکسر مرد دراز بالا * شنغاب * بالکسر بغین معجمه مرد دراز بالا و دراز و باریک از رسنهای دلو و نیز دراز و باریک از شاخهای درخت * شَنغب بروزن جعفر و شنغوب بالضم

همچنین شُنعب بالضم دراز بالا از حیوان ٭ شُنغوب بالضم عرق طویل و باریک

شنقب ٭ شرب ٭

از زمین ٭ شُنقب ٭ بر وزن قنفذ و بر وزن قنطار قسمی از پرند ٭ شوب ٭ بالفتح

وشِباب بالکسر آمیختن ٭ شُبتُ الشیء از باب نصر آمیختم چیز را ٭ مشوب آمیخته

شده گویند ما عند هم شوبٌ ولا روبٌ نیست نزد آنها شوربا و نه شیره در مثل است

هو یَشُوب ویَرُوب و آن زده میشود برای کسی که در قول خود خلط کند یا در عمل

٭ در حدیث است لا شوبَ ولا رَوبَ فی البیع والشراء نیست غش و حاطد دخریل

وفروخت ٭ شَوب بالفتح نیز پاره از خمیر و آب و شیر که با چیزی آمیزند

را نگبین را نیز گویند ٭ اشتاب از باب افتعال وانشاب از باب انفعال آمیخته شد

٭ مُشاوب بالضم و بفتح وا و غلاف شیشه ٭ مَشاوِب بفتح میم وکسر وا و جمع آن ٭ شوبة

بالفتح فریب ٭ شابَ عنه وشوّب عنه از باب تفعیل دفع کرد رد و رکردانید از وی

و مبالغه نکرد ٭ شابة کوهی است در مکه یا در نجد ٭ شَیبان قبیلهٔ ایست گویند

باتَت بلیلة شَیباء یا صاقت در بلیلة الشیباء هر گاه غالب آید در نفس زن شب

زفاف او یعنی دوشیزگی او برد ٭ شرد در تهذیب است که هر گاه زن دوشیزه را

به شب عروسی پیش داماد می فرستادند اگر او دوشیزگی او را آنشب

نمی برد می گفتند باتت بلیلة حرّة و اگر می برد می گفتند باتت بلیلة شیباء

شهب ٭

٭ شرائب باید بیاد جرگها شائبه واحد آن ٭ شهب ٭ بالتحریک سپیدی که پشکافد

آنرا سیاهی شهبه بالضم همچنین ٭ شهب از باب کرم وفهم واشهبّ از باب افعلال

فعل از آن ٭ اشهب وشاهب صفت از آن ٭ در صحاح است شُهبة بالضم سپیدی

که غالب آید بر سیاهی ٭ غُرّة شهباء سپیدی پیشانی اسپ که آمیخته بود با موی

سیاه گویند اشهابَ الزرع هر گاه کشت در هیجان آید وباقی ماند میان آن چیزی

سبز ٭ سنة شهباء سالی که در آن سبزه بر نیاید و باران نه بارد ٭ شهاب بالفتح وشُهابه

بالضم شیری که دو ثلث او آب بود ٭ شِهاب بر وزن کتاب شعلهٔ درخشان از آتش

و چالاک در کار گویند هو شهابُ حَرب چابک است در جنگ ٭ شُهب بر وزن کُتُب

وشُهبان بالضم و بالکسر واشهُب اقسام ها جمع آن ٭ یوم اَشهب روز سرد شهب

بروزن کتب ستارهای تابان وسه شب اند از هر ماه و بالفتح کوهی که بلند شود بروی برف و بالضم موضعی است * اشهب شیر درنده و کار سخت و نامی است * و عنبری که مایل بسفیدی بود * اشهبان دو سال سفید که میان هر دو سبزه بود * شهباء از بز مانند ملحاء از میش یعنی سپید رنگ بسیاهی آمیخته * کتیبة شهباء لشکر بزرگ و بسیار در با سلاح و در صحاح است بسبب سپیدی آهن او را شهباء می گویند * شهباء نام اسپی است مر قتال بجلی را * اشاهب بنو منذر را گفتند بسبب جمال آنها * شهبان بالتحریک درختی است مانند ثمام * شوهب بالفتح خار پشت * شهبه الحر والبرد از منع تغیر داد گرمی و سردی رنگ او را * شهبه از تفعیل همچنین شهبت السنة القوم برهنه کرد سال سختی ان قوم را * اشهب الفحل آورد تر بچه های اشهب یعنی سپید به سیاهی آمیخته * شهجبه * بروزن دحرجة آمیخته شدن کار تشهجب الامر از باب تفعلل در آمد بعضی از کار در بعضی * شهربة بالفتح کنده پیر * راجز گوید * شعر ام الحلیس لعجوز شهربة * ترضی من اللحم بعظم الرقبة * شیخ شهرب شیخ کنده پیر و حوضی کوچک که زیر درخت خرما بود * شهرابان دهی است در نواحی خالص * در صحاح است شهبره یعنی پیر با بر زای مهمله نیز بمعنی کنده پیر آمده * شیب * بالفتح موی و سپیدی آن * مشیب همچنین * اشیب سپیدی مو و وزن فعلاء از ان نیامده * شیب الحزن راسه و شیب الحزن براسه سفید کرد غم سرش را * اشاب راسه و براسه همچنین * در صحاح است اشاب الرجل پیر شد اولاد مرد * قوم شیب بالکسر و شیب بضمتین مردم سپید موی * در صحاح است شیب بالکسر جمع اشیب و نیز کوههای که بران برف بارد پس سپید شود * قولهم شیب شائب مانند لیل لائل و موت مائت * لیلة الشیباء در شب گذشت و آن آخر شب است از هر ماه * یوم اشیب و شیبان روزی که دران سردی وابر بود * شیبان بالفتح و بکسر نیز آمده و ملحان هر دو ماه قماح اند و آن سخت ترین ماههای سرما اند * کمیت گوید * شعر * اذا امست الآفاق غبرا جنوبها * لشیبان او ملحان والیوم اشهب * یعنی از برف جوهری گوید که ابن سلمه بکسر سین و میم روایت کرده شیبان بن ثعلبة

ر شیبان بن ذهل و قبیله اند ه عبد الله بن شیاب بوزن شداد صحابی است ه
شیب بالکسر و ال تازیانه و نام کوهی است و حکایت آواز لبهای شتران که وقت
نوشیدن آب بر آید شاعری گوید ه شعر ه تداعین باسم الشیب فی متثلم ه جوانبه
من بصرة و سلام ه شیبه بزیادت ها کوهی است د رانداس ه شیبین بالکسر و هی است
ره نزدیک قاهره ه شیبه ابن عثمان حجبی کلید کعبه در دست اولاد او است ه
حمل شیبه مشرف است بر مروه ه ابو شیبه خدری صحابی است ابو بکر بن شائب
محدثی است که صاحب قاموس از اصحاب او روایت کرده

ه فصل الصاد ه

ه صأب ه بفتحتین سیر و پر شدن از آب ه صئب من الشراب مانند سمع سیر و پر گردید
از آب ه رجل مصأب مثل منبر مرد بسیار سیر و پر شونده از آب ه و صؤابه ماسد غرابه
بیضهٔ شپش و بیضهٔ کیک و آن جانوری است پرنده که در عربش برغوث گویند
ه و صواب مانند غراب و صئبان مثل غربان جمع جو و گفته ه شعره کثیرة صئبان
النطاق کانها اذا رسحت منها المغابن کبره صئب راسه مثل سمع واصأب د سر دی
بیضه های شپش بسیار گردید ه و اوعبید ه گفته صئبان دانه شیم که مانند مرواریدی
حرد باشد شاعری گوید ه شعره فاضحی و صئبان الصقیع کانه ه جمان بضاحی متنه
متحذره صوبه انبار غله ه و تنبیه بن صواب تابعی است ه صب ه بالفتح ریختن آب
ومانند آن و ریخته شدن آن لازم و متعدی آید از باب نصر ه صبّه فصب وانصب
واصطب و تصبب ریخت آنرا پس ریخته شد شاعر گفته ه شعره و حالفتم بوما نوابا
دماء کم ه لوشکان هذا کان الذماء تصبب ه صبه فی القید ای اسیر ساخت و براد قرزدق
گفته ه و ماصب رحلی فی حدید مجاشع ه و صب فی الوادی فرود آمد در وادی
ه و اصطبیت لنفسی ماء من القربه لا شربه ای گرفتم برای خود آب را از مشک
تا بنوشم آنرا ه در حدیث آمد ه فقام الی شجب فاصطب منه ای برپا شد پیغمبر صلی الله
علیه و آله وسلم بسوی مشک پس آب گرفت از آن ه و قوله تعالی فصب علیهم ربك
سوط عذاب ای ریخت بر آنها پروردگار تو تازیانه عذاب یعنی عذاب کرد آنها را ه

ه صأب ه
ه صب ه

وصبّ ذوالة علی غنم فلان ای بیفتاد کرك بر کوسفندان فلان کس * صبّت الحیّة علیه
بلند کردید مار بروی پس ریخته شد بروی از بالا ومار هرکاه می خواهد که کسی را
بکزد اول بلند می کردد بعد ازان بروی می ریزد از جانب بلندی وازین است
خبری که دران ذکر فتنه هاست * لتعودُنَّ فیها اَساوِدَ صُبًّا یضربُ بعضُکم رِقابَ بعضٍ
ای هر آئنه خواهید شد دران فتنه ها مارهای سیاه از بالا ریزنده خواهد برید بعضی
از شما کردنهای بعضی * همچنین مروی است از زهری که راوی این حدیث است ومثل
این ابو عبید کفته ونیز کفته که صب جمع صبوب یا صباب است وازهری کفته
که غیر ابی عبید کفته که صب جمع صباب یا صبوب نیست زیرا که صبوب وصباب
جمع کرده نمی شود مکر بر صبب وصُبًّا در حدیث جمع صابی بمعنی مائل مثل غُزًّی
جمع غازی واساود بمعنی جماعات است ای هر آئنه خواهید کشت دران
فتنه ها جماعات مختلفه مائل بسوی متاع دنیا * و ابن اعرابی کفته جمع صابی
مهموز لام است همزه را برای تخفیف بحرف علت بدل نمودند ودر خبر بریده
آمده * اِن اَحَبَّ اَهلُكَ اَن اَصُبَّ لهم ثمنكَ صَبَّةً واحدةً ای اکر خواهند اهل
تو که دفع کنم برای آنها ثمن تو یك دفعه * ودر خبر حضرت علی علیه السلام آمده
کنتَ علی الکافرین عذابًا صَبًّا ای بودی بر کافران عذاب ریزنده * تصبّبتُ عرقًا ای
ریزنده شدم از روی عرق * ماء صبٌّ ای آب ریزنده * والماء ینصبُّ من الجبل
ویتصبب من الجبل ای آب ریخته شود از کوه * صبه بالضم آنچه جمع کرده
ریخته شود از طعام وغیر آن وهمچنین است صب بالضم ونیز سفره زیرا که
ریخته شود دران طعام وبعضی کویند صبه شبیه سفره وجماعت مردم در خبر
واثله بن الاسقع در غزوهٔ تبوك آمده فخرجت مع خیر صاحب زادی فی الصبه
یعنی بر آمدم با بهتر رفیق توشهٔ من در شبیه بسفره بوده یا در جماعت ومراد آن است
که میخوردم با رفیقان در سفره ودر روایتی فی الصّفّة بکسر صاد وفتح آن ونون مشدده
آمده و آن مانند سبد که دران طعام نهند * در خبر شقیق آمده الم اُنبِّأْکم صُبَّتان
صُبَّتان ای جماعتان جماعتان ودر خبر آمده تسمع آیةً خیرٌ من صبیب ذهب شنیدن

تر آبی را بعضی راست از زدر یخته شده و بعضی گویند نام کوهی است چنانچه
در حدیث دیگر آمده خیرٌ من صبین ذهبا ای بهر است از دو کوه زر ه صُبّه
بالضم گله از اسپان و شتران و گوسپند ان و زین بن کثیره گفته ه صبه ما بین
ده تا چهل از گوسفند ه و بعضی گفته صبه شتران کم از صد شاعری گفته ه شعره
قلیلٌ جها ذی غیر صُبّهٍ اسهم ه و صفراء من نبع را ابیض مدرده و در خبر آمده الا هل
عسی احد منکم ان یتخذ الصُّبَّةَ من الغنم ایا قریب است که فرا گیرد یکی
از شما جماعتی از گوسفند ان ابن اثیر گفته احتلاف نموده اند در عدد آن بعضی
گفته ما بین بیست تا چهل از میش و بز گویند ما بین شصت تا هفتاد ه و در خبر دیگر
آمده اشتریت صُبَّةً من غنم و نیز صبه اندک از مال ه علیه صُبّه من مال ه و نیز
صبه و صبابه بالضم بقیة اندک از آب و شیر که در اوند بماند تصابیتُ الماء
ای نوشیدم بقیه آب را شماخ گوید ه شعره لقوم تَصابَبتُ المعیشة بعدهم
ه اَشَدّ علیّ من عسفاء تعیر ا ه در حدیث عتبة بن غزوان آمده لم یبق منها
الا صُبابةٌ کصبابة الاناء ای باقی نماند ه از دنیا مگر اندکی مانند آب
قلیل که در اوند می ماند ه گویند تصابب فلان المعیشة بعد فلان ای اندک
زندگانی کرد فلان کس بعد فلان ه و نیز صبه من اللیل پاره از شب ه صب
بفتحتین ریخته شدن نهر یا راه در نشیب و ریگ ریخته و زمین نشیب ه اصباب
جمع ه و رؤبه گفته بل بلد ذی صعد و اصباب ه در صفت پیغمبر ما صلی الله علیه و آله
وسلم آمده کان اذا مشی کانما ینحط فی صَبَبٍ بود رسول الله صلی الله علیه و آله
وسلم هرگاه می رفت گویا نازل می شد در نشیب ه ابو العباس گفته یعنی قوی و توانا بود
گویا بر سینه قدم می رفت از سر قوت ه و در بعضی روایات آمده کانما یهوی
من صَبوبٍ بفتح صاد و صم آن ه صبوب بالفتح آنچه ریخته شود بر مردم از آب
و غیر آن مثل طهور و غسول و بالضم جمع صبیب است ه و بعضی گفته اند صب و صبوب
ریخته شدن نهر یا راه ه و در خبر طواف آمده حتی اذا انصَبَّتْ قدماه فی بطن الوادی
تا این که هرگاه فرود آمد قدمهای مبارک در بطن وادی ه و در خبر نماز آمده

لم یصب راسه ای مائل نساخت سر خود را بسوی اسفل * در خبر اسامه آمده فجعل یرفع یده الی السماء ثم یصبها علیّ اعرف انه یدعو لی ای پس شروع نمود که بلند می کرد دست خود را بسوی آسمان پس مائل می ساخت بسوی من میدانم که دعا میکرد برای من * و در خبر سفر بدر آمده انه صبّ فی ذفران یدی سی که پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم فرود آمد در ذفران که موضعی است نزدیک بدر * و در خبر ابن عباس رضی الله عنهما آمده که پرسیده شد که کدام طهارت افضل است گفت اَنْ تَقُومَ وانتَ صَبَبٌ ای این که برپا باشی و فرو ریزد از تو آب * انحدار در آمدن در نشیب * صبوب مانند صبور آب ریخته و همچنین است صب را جز گویند * تصبح ذفراه بماء صب * و شعر قربانی صبب بضمتین جمع * و صبیب مانند امیر آب و خون ریخته و عرق شاعری گفته * فواجر تختلب الصبیبا * و عصفر که در فارسی انواکل کازیره گویند یا عصاره عصفر شاعری گفته * شعر * یبکون من بعد الدموع الغزر * دماً سجالا کصبیب العصفر * و دم الاخوین و عصاره حنا و آب برگ کنجد و رنگی است سرخ و چیزی است مانند وسمه در خبر عقبه بن عامر آمده انه کان یختضب بالصبیب ای خضاب می کرد با آب کنجد یا عصاره حنا یا عصفر علقمه گفته * شعر * فاوردتها ماءً کانّ جمامه * من الاجن حناء معاً و صبیب * و نیز صبیب شبنم شاعری در وصف سرما گوید * شعر * ولاکلب الا والج انفه استه * ولیس بها الا صبا و صبیبها * و درختی است مانند سداب و شهد خوب و طرف شمشیر در خبر قتل ابی رافع یهودی آمده فوضعت صبیب السیف فی بطنه ای نهادم طرف شمشیر در شکمش * صبابه بالفتح شوق یا رقت و حرارت شوق و بعضی گویند رقت هوی * صبحت الیها صبابه مانند سمع * صب بالفتح عاشق مشتاق صبه مونث ازان و گاهی صب گویند در مذکر و مونث و مفرد و تثنیه و جمع گویا مصدر است شاعری گفته * شعر * و لست تصبّ الی الظاعنین * اذا ما صدیقک لم یصبب * صبصبه مانند دحرجه پراکنده کردن چیزی و ضایع نمودن آن صبصب

الشئ فتصعصب پراکنده وضایع نمود آن چیز را پراکنده وضایع کردید
و تصعصب القوم متفرق شد گروه و صعصب الرجل پراکنده کرد مرد لشکر
یا مال را و صُعب بصیغهٔ ماضی مجهول ضایع کردیده تصعصب اللیل گذشت اکثر شب
و تصعصب النهار گذشت اکثر روز و راجز گفته حتی اذا ما بَرَمها تَصعصعا
ولیث گفته تصعصب در من شعر بمعنی سخت گرم شده گویند تصعصب الحر سخت
گشت گرما و تصعصب علیه فلان بسیار دلیری و عالفت کرد بر وی فلان کس و صَبر
صعاب شمرد رشع سخت و همچنین است صعصب و صباصب و نیز صعاب بقیه
از چیزی یا آنچه ریخته شود از چیزی و قرب صعاب سیر سریع و صعب مانند امیر

صحب

یا زبیر نام موضعی و مانند زبیر نام اسپی از اسپان عرب مشهور است و صعاب مثل جناب
کوهی است مولی کلاب را و صحبه بالضم و صحابه بالفتح و بالکسر معاشرت نمودن صحبه
مانند سمع معاشرت نمود با او صاحب معاشر متعدی نمی آید این نگویند زید صاحب
عمر زیرا که صاحب را استعمال می کنند مثل استعمال اسما نه مانند استعمال صفات
و در اصحاب را صاحب و صحبان بالضم و صحاب بالکسر و صحب بالضم و صحابه بالفتح
و صحابه بالکسر و صحب مانند رکب جمع و در خبر قیله آمده خرجت ابتغی الصحابه
الی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بالفتح و فاعل جمع کرده نمیشود بر فعاله غیر صاحب
و جوهری گفته صحابه بالفتح در اصل مصدر است مستعمل شود بمعنی اصحاب و صحب
اسم جمع است نزد اکثر و جمع است نزد اخفش و صواحب جمع صاحبه گویند هن
صواحب یوسف و ابو علی فارسی از ابی الحسن روایت نموده هن صواحبات یوسف
جمع کردند صواحب را بر صواحبات و فلان صاحب صدق ای آنکس صادق است
و رانه لَصحابٌ لنا باروه ای آن کس کثیر الصحبه و منقاد است ما را بد و متی اعشی
گفته فقد اراك لنا بالود مصحابا و مصاحبه معاشرة و گویند صاحبك الله و احسن
صحابتك و اصطحب القوم و تصاحبوا صحبت کرد بعضی از آن گروه بعض را و حمار
اصحب خرمائل بسرخی و اصحب الرجل صاحب یار گردید مرد و اصحب فلان
جوان گردید پسر فلان پس گردید مثل وی گویا یار او است و اصحبته الشئ

همراه او کردانیدم چیزرا ه واصحب فلانا او صحبه نگاه داشت وبرا در خبر آمده اللهم اصحبنا بصحبة واقلبنا بذمة یعنی خدایا نگاهدار ما را در سفر وباز گردان ما را بعهد خود بسوی شهر ما ه اصحبت فلانا باز داشتم وبرا قوله عز وجل ولا هم منا یصحبون ای نه معبودان کفار از ما نگاهدارند یا نه آنان از ما باز دارند ه اصحب البعیر وغیره منقاد گشت شتر وغیر آن بعد تندی امرؤا لقیس گفته ه شعر ه ولست بذی ربثة امرءا اذا قید مستکرها اصحبا ه مصحب ومصاحب منقاد شاعری گفته ه شعر ه یا ابن شهاب لست لی بصاحب ه مع الممارى ومع المصاحب ه ومصحب زنند راست که در تنگی نکند و آبی که سبزی بران نشیند ومردی که بذات خود سخن کند ودرین معنی بفتح حا نیز آید ه مصحب بفتح حا مجنون و پوستی که بران موبها باقی ماند ه اصحبت الادیم گذاشتم موبها بر پوست ه قربة مصحبة مشک مودار ه عود مصحب چوب پوسعدار کثیر گفته ه شعر ه یباری جراجعها فا کانها ه سرایح معطوف من العصب مصحب ه استصحب فلانا صحبت خواست ازوی وملازمت او نمود ه وصحب المذبوح مانند منع پوست بر کند از مذبوح ه تصحب منا شرم نمود از ما ه وقول عرب در ندایا صاح بمعنی یا صاحبی است وترخیم منادی مضاف نیامده مگر درین لفظ ه صحب بن سعد بالفتح قبیله ایست واز آن است اشعث صحب شاعر ه و بنو صحب گروهی است در باهله وکسر وهی در کلب ه صحبان نام مردی ه مصاحب نام اسپی از نسل حرون ه مصحبة آبی است مر قشیر را ه صخب ه بفتحتین شدت آواز واضطراب آوازها ه صخب مانند فرح غوغا کرد ه صخاب وصخب وصخوب مانند شداد وکتف وصبور ه وصخبان بالفتح مرد غوغا کننده ه صخبان بالضم جمع ه وصخبة مثل فرحة وصخابة مثل شداده ه وصخبة مانند عتلة ه وصخوب مثل صبور زن غوغا کننده ه در خبر کعب آمده خدا عز وجل در توریه فرموده محمد عبدی لیس بفظ ولا غلیظ ولا صخوب فی الاسواق ه ودر روایتی آمده ولا صخاب فی الاسواق محمد بندهٔ من است نیست درشت ونه کج خلق ونه غوغا کننده در بازارها ه ودر خبر خدیجه رضی الله عنها

آمده لا صخب فیه و لا لغب ای نه غوغاست دران و نه تعب و رنج ه و در خبر منافقین آمده صخب بالنهار ای غوغا و جدال کنند کان اید در روزه عین صخمة چشمهٔ سخت آواز وقت جوش زدن ه ماء صخب الاذی و مصطخبه آب سخت آواز موج ه صخبه مهره که استعمال کرده شود دراه ال حب و بنص ه تصاخبوا باهم غوغا و کشاکش کردند ه اصطخاب اختلاط آوازها شاعری کوید ه ان الضفادع فی الغدران تصطخب ه حمار صخب الشوارب جوی که آواز جو در او در حلق تکرد اند ه صخاب بالکسر شتر موبه ه و صاحب قاموس نون را اصلی کمان کرده

ه صرب ه بالفتح و لفتحتین شیر بسیار ترش و کویسد شیری که در آرند در بر ماذن ه باشد تا این که سخت کشته باشد ترشی آن و احمد آن ابتا است شاعری کفته ه شعر ه سیکفیک صرب القوم لحم معرض ه و ماء قدور فی الجفان مشوب ه صرب اللبن مانند نصر صربا و اصطوبه و اصربه در شید شیر را وکذاشت آنرا تا ترش شود پس این شیر مصرور سار صرب است ه و صرب بالضم جمع صریب مضوب مانند منبر آوندی که دران شیر را ترش سازند ه مصارب جمع رصرب بالفتح و لفتحتین صمغ سرخ و آن صمغ موز است شاعری کفته ه شعر ه ارض من الخیر والسلطان یاتیه ه والاطیبان بها الطوثوب و الصرب ه و ابوحاتم کفته صرب بالفتح شیر ترش و بفتحتین صمغ سرخ را نجه ترشه کرفته شود از شیر در آرند ه صرب بالکسر جانهای اندک از ضعیفان اعراب ه صرب مانند نصر قطع کرد و کسب نمود و بند ساخت برل راه صرب الصبی بست شکم طفل را باد ریه قابضه تا فربه شود ه صرب الصبی چند روز حدث نکرد طفل ه صربة بفتحتین کیاه نیک ه صربت الارض مثل نصر برآورد زمین کیاه خوب را و چیزی است مانند سرکه که دران چیزی برد مثل دوشاب مکید ه شود و خورده شود ه اصراب الشیء مانند اطمأن نرم و نازک شد و تصریب خوردن صمغ و نوشیدن شیر ترش ه صربی مانند سکوی بحیره و آن ناقه که ده بچه زاید پس آنرا کوش بریده بکذارند و آن را صربی برای آن کویند که آنرا نمی دوشند مکر برای مهمان پس مجتمع می شود شیر در پستان

ه صرب ه

آن * در خبر ابی احوص جشمی آمده که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم به پدرش فرمود * هل تُنتِج ابلك وافیة آذانها فتجدع هذا وتقول صَرْبی * ایا می زاید شتران تو درست گوش پس می بری گوش را ومی گوئی بحیرة * وبعضی گویند صربی گوش بریده ماخوذ است از صرم بمعنی بریدن ومیم را با کردند * چنانچه ضربة لازب ولازم * ازهری گفته شاید این اصح بود بجهت قوله صلی الله علیه وآله وسلم فتجدع هذه * اصراب عطا کردن * صراب بر وزن کتاب زراعتی که کاشته شود بعد چیزی که بر داشته شود در خریف * وصرب مانند سمع مجتمع شد * صرخبة * مانند دحرجة خفت وطیش * اصطبة * بضم همزه وطاء وتشدید با آنچه ساقط شود واز رشته های کتان وقت شانه کردن * ومصطبة بکسر میم چیزی مثل دکان که برای نشستن سازند * ازهری گفته شنیدم اعرابی را از بنی فزاره که بخادم خود گفت الا وارفع لی عن صعید الارض مصطبة ابیت علیها باللیل ای آگاه باش وبلند ساز برای من از خاک زمین مثل دکان که بشب باشم بر ان پس بلند ساخت آن خادم از زمین نرم مثل دکان مرتفع بقدر یک گز از زمین تا از هوام حشرات شب ایمن باشد وشنیدم اعرابی دیگر از بنی حنظله که این را مصطفه بفا گفت وابو الهیثم گفته مصطبة محل اجتماع مردم وان شبه دکان بود * وابن الاعرابی گفته مصطب سندان آهنگر واین دو لغت در صحاح نیستند * صعب * بالفتح دشوار وتند صعاب جمع ومونث آن صعبة است * صعوبة بالضم وصعبات بالفتح جمع صعبة وشیر درنده * صَعُبَ الامر مثل کرم صعوبة واصعب از لحیانی است * واستصعب وتصعب دشوار گردید کار * واستصعب الشیء واصعبه دشوار یافت ان چیز را * وصعّبه تصعیبا وتصعبه دشوار گردانید انرا * اصعب الجمل گذاشت شتر را وسوار نشد بر ان * اصعب الجمل تند شد شتر * اصعب الرجل صاحب شتر تند گشت آن مرد * در خبر خیبر آمده من کان مُصعبًا فلیرجع ای کسی که شترش تند باشد نه رام پس باید که رجوع کند * ودر خبر ابن عباس رضی الله عنهما آمده فلما رکب الناس الصعبة والذلول لم ناخذ من الناس الا ما نعرف هرگاه مرتکب شدند مردم کارهای دشوار وآسان

را اجد نکردم از مردم مکوا بچه معروف است مراد ازین ترک مبالات است
بچیزها را حتراز در قول عمل ٭ ومُصْعَب مانند مکرم شتر نرکه سواری کرده نشود
مَصاعب ومَصاعیب جمع مصعب وصعابیب جمع ٭ صُعروب مثل عصفور بمعنی سخت
دشوار ٭ صاعب زمین منکر یزه ناک که زراعت کرده شود ٭ صعصعه بالفتح ناقه درشت
وصاحب قاموس نون را اصلی پنداشته ٭ مُصْعَب مانند مکرم نام مردی ٭ مصعبان
مصعب بن زبیر و پسر او عیسی یا برادر او عبدالله بن زبیر ٭ صعبه بنت جبل همشیرهٔ
معاذ بن جبل و بنت سهل هردو صحابیهٔ رسول مقبول الله صلی الله علیه و آله وسلم
٭ صعبه وصعیبه نام دو زن ٭ وصعیبه آبی است مربنی حفاف را ٭ صعاب مانند
کتاب کوهی است میان یمامه و بحرین ٭ یوم الصِّعاب روزی جنگی است مشهور
مرعرب را ٭ صعب لقب ذی القرنین منذر بن ماء السماء ببد گفته ٭ شعر ٭ والصَّعْبُ
ذُو القَرنَین اَصْبَحَ ثاوِیًا ٭ بِالحِنوِ فِی جَدَثٍ اُمَیمَ مُقِیمِ ٭ صعروب ٭ مثل عصفور خردسر
از مردم وغیر آنها و این لفظ را جوهری نیاورده ٭ صعنب ٭ خردسر از انسان وغیر آن
٭ مصعنب مرد بار یک سر ٭ صعنبه مانند دحرجه منقبض گشتن یا منقبض شدن
بخیل نزدیک سوال سائل ٭ صعنب الثرید ة جمع نمود وسط اشکنه را و برید سر
آن را ٭ صعنبی موضعی است به یمامه ٭ صغاب ٭ بالضم بیضهٔ سپش ٭ مصغبه گران
سالی ٭ صقب ٭ بالفتح دراز نازک از هر چیزه صقب الناقة بچهٔ شتر ٭ صقاب وصُقبان
جمع ٭ صقب ستون خانه یا ستون دراز در وسط خانه ٭ صقوب جمع ٭ صقب
بالتحتین قریب و نزدیکی و در روی از لغات اصل ادا مت ٭ در خبر آمده الجار احق
بصَقَبه همسایه سزاوارتر است بخانه که نزدیک وی است مراد ازین شفعه است
٭ و در خبر علی علیه السلام آمده کان اذا اُتِیَ بالقتیل قد وُجِد بین القریتین حَمَلَه علی
اصقب القریتین الیه بود علیه السلام که هرگاه آورده شد کشتهٔ که یافته شده باشد
میان دو ده حمل می نمود او را در قریب ترین آن دو ده بسوی وی ٭ صَقِب مانند
فرح نزدیک شد و در کردید ٭ اصقبته نزدیک کردانیدم او را و دو ر ساختم او را
٭ اصقبت دیارهم نزدیک شدند خانه های آنها ٭ صاقبتهم مصاقبه و صقابا نزدیک شد

٭ صعروب ٭

٭ صعنب ٭

٭ صغاب ٭

٭ صقب ٭

ومراجهه * نمرد آنها را گویند لقیته صقا بامّلاقی شدم ویرا ملاقات مواجهه * صقابه مانند کتاب پارچه که زن ظلم رسیده آن را بخون رنگین نموده برسر خود افکند تادانسته شود که مصیبت بوی رسیده * صَقَبَه مانند نصرزداورا بپشت * صقب زدن برچیز خشك غیر مجوف * صقَبَ البناء وغیره بلند نمود بنا وغیر آن را * صَقَبَ الشیَ جمع کرد آن چیز را * صَقَبَ الطائر آواز نمود پرنده * اصقبك الصَّيدُ نزدیك شد شکار از تو وممکن شد تیر انداختن بسوی آن * صَیْقَبا فی عطار * هو جاری مصاقبی او همسایهٔ من است که پیوسته است خانهٔ او بخانهٔ من * صاقب کوهی است مشهور در بلاد بنی عامر * صقعب * دراز و نام مردی و دندان و درواز ٔ آواز کننده * صقلاب * مانند سربال بسیار خور و صیهد و سرخ وسر سخت وشتر بسیار خور صَقَالبه گروهی اند سرخ رنگ بلاد آنها مقابل بلاد خرز است میان بلغر و قسطنطینیه * صَقَاب مانند جعفر شهری در صقلیه واین لفظ را صاحب صحاح ذکر نکرده * صلب * بالضم و مانند سُکّر وامیر سخت * صلب مانند کرم وسمع صلابهً سخت گشت * و صلب تصلیبا وصلبته تصلیبا بسیار سخت شد وسخت قوی ساختم آنرا لازم ومتعدی آید * تصلب فلان سخت شد فلان کس * راع صلب العصا شبان درشتی کننده بشتران * اصلبت الناقه برخاست ناقه ودراز کرد گردن را بسوی آسمان تاشیر دهد مو بچهٔ خود را بجهد ومشقت * صلب الرطب تصلیبا خشك گشت خرمای تر * رطب مُصلِّب بکسر لام خرمای ترکه خشك شده باشد * شاعری در صفت تمر گفته * شعر * مُصلبه من اوتکی القاع کانها * زَفتها خلت من لبن صحراء * اوتکی نوعی است از خرما * ولبن نام کوهی شعر گفته * گویند صلبته الشمس تصلبه فهو مصلوب سوخت او را آفتاب * ابو ذویب گوید * شعر * مستوقد فی حصاة الشمس تصلبه * کانه عجم بالبیدِ مرضوخ * صلب بالضم و بفتحتین وصالب استخوان پشت از دوش تامقعد عجاج گفته * شعر * ربا العظام فخمه المخدّم * فی صلب مثل العنان المودم * ودر خبر سعید بن جبیر آمده فی الصلب الدیة * قیتبی گفته که در معنی این خبر دوقول است اول اینکه اگر پشت بشکنند وگوژ پشت سازد پس دران دیت است

دیگر اینکه اگر بر پشت زند قوت جماع را زایل سازد دران دیت است
قوت جماع را بصلب تعبیر کرد زیرا که منی از صلب برمی آید • در عباس رضی الله
عنه در مدح رسول مقبول صلی الله علیه و آله وسلم فرموده • تُنقَلُ من صالب
الی رحم • اذا مضی عالم بدا طبق • اصلب و اصلاب و صلبه جمع • گویند هولاء ابناء اصلابهم
ای اینها پسران اصلاب آدمیان اند • در خبر آمده • ان الله خلق للجنة اهلا خلقها لهم
وهم فی اصلاب آبائهم • یعنی پیدا کرد الله عز وجل برای بهشت سزاواران آن
پیدا نمود بهشت را برای آنها درحالی که بودند در اصلاب آبای خود • صلب
بالضم و بفتحتین زمین درشت صاحب سنگها یا زمین سخت بلند یا زمین سخت ستقاد
• اصلاب و صلبه مانند قرد • جمع رؤبه گفته • شعر • یغشی قریً عاریة امواز ه •
یجموالی اصلاب امعازه • صلب بالضم حسب و قوت و زور • صلب در حدیث عباس
آمده • ان المطلب صلب الله مغلوب • ای بدرستی بهم غلبه کنند • قوت الله تعالی را
مغلوب است • عدی بن زید گفته • شعر • اجل ان الله قد فضلکم • فوق ما احکی
بصلب و ازاره • اراده کرد از صلب حسب و از ازار عفاف • و صلب مانند سکر
و صلبه و صلبی سنگ فسان که شمشیر و مانند آن بدان تیز سازند امرأ القیس گفته
• کحد السنان الصلبی والنحیض • و شماخ گفته • شعر • و کان شفره خطمه و جمیمه •
• لما تشرف صلب مفلوق • و سنان صلبی و مصلب نوک نیزه تیز کرده شده • بدین سنگ
• صلیب مانند امیر دار و چلیپا که نصاری دارند صلب و صلبان بالضم جمع
• صلبه مانند ضرب و صلّبه تصلیبا بر دار کشید و برا حق سبحانه حکایت قول فرعون
نموده • لأصلبنکم فی جذوع النخل هر آینه بر دار خواهم کشید شما را بر شاخهای درخت
خرما • ثوب مصلب جامه که دران مثل صلیب نقشها کرده باشند • در خبر آمده • نهی
عن الصلوة فی الثوب المصلب ای نهی نمود پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم از نماز
در جامه منقش بنقوش صلیب • و در خبر ام سلمه رضی الله عنها آمده • انها کانت
تکره الثیاب المصلبة ای بدرستی ام سلمه رضی الله عنها بود که مکروه می داشت
جامه های منقش بنقش صلیب را • ضربه فصلب بین عینیه ای زد او را بدین گونه

که ضربه مثل صلیب شد میان دو چشم وی * صلبت النصاری صلیب ساختند نصاری * صلیب مانند امیر و مصلوب بردار کشیده شد * صلیب و صلب بفتحتین پیه استخوان * هذلی در وصف عقاب گوید * شعر * جریمة ناهض فی رأس نیق * تری لعظام ما جمعت صلیبا * در خبر علی علیه السلام آمده انه استفتی عن استعمال صلب الموتی فی الدلاء والسفن فابی عنه ای پرسیده شدند حضرت علی علیه السلام از استعمال پیه استخوان مرده در دلوها و کشتی‌ها پس انکار نمودند حضرت علی علیه السلام از آن * صُلُب مانند کتب جمع * در خبر آمده لما قدم مکة اتاه اصحاب الصُّلُب هرگاه پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم نزول بمکه فرمودند نزد آنحضرت آمدند کسانی که جمع می کردند استخوانها را و طبخ نموده از پیه آن استخوانها نانخورش می ساختند * صَلَبَ العظام از باب ضرب و نصر و اصطلبها بر آورد پیه استخوانها را تا نانخورش سازد بدان شاعر گفته * شعر * واحتل برک الشتاء منزله * وبات شیخ العیال یصطلب * صَلَبَ اللحم بریان ساخت گوشت را * صَلیب زرد آب که از مرده تراود * و نشان راه و کواکب چهارگانه که در پس نسر طایر باشند * و جوهری گفته در پس نسر واقع و این سهو است * و نشانی است مر شتران را می باشد در رخساره و گردن و در زدوران * بعیر مصلّب و مصلوب شتری که در آن این نشان باشد * صلیبان دو چوب که بر دهن دلو در عرض کنند * صلب الدلو از باب ضرب بر دهن دلو دو چوبی بشکل صلیب ساخت * حمّی صالب تپ تیز یا لرزه دار * صلبت علیه سخت و دائم گشت تپ برو * و گویند صالب در دسر شاعری گفته * تورعک حمی من ملال و صالب * صُلَب مانند صُرد پرنده ایست و صولب و صولیب تخمی که در زمین پاشید شود بعد از آن شکافته شود زمین بآلة زراعت ازهری گفته این را اعرابی نمید انم * صلوب بالضم مزمار * تصلیب نوعی است از خمار پوشیدن زن * صلب بالضم موضعی است بصمّان * صُلْبان در قول شاعر * سقنا به الصلبین و الصمانا * تثنیه است برای ضرورت شعر مثل رامتین در رامه یا آن دو موضع اند قریب باهم که بتغلیب تثنیه نموده شد * صُلَیب مانند زبیر موضعی است و کوهی و

ذوالصلیب اخطل تغلبی شاعر است ۰ دیر صلوبا در دمشق است و دیر صلوبا دهی است بموصل صلوب نام موضعی ۰ تصلّب آنی است ۰ صلقاب ۰ بالکسر کسی که تیر کند بعضی دندانهای خود بعضی ۰ صلب ۰ مرد دراز ۰ همچنین است مُصلَب رحانه بر رگ رصاص و صلهبی بالف مقصور ۰ شتر درشت ماهاة ناقه درشت ۰ اصلهبّ الشئ دراز کردید چیزی و رخم خورده ۰ صاب ۰ مانند کتاب دراز پشت و شکم و همچنین است صنابه و نان خوردن که از خردل و خرما سازند ۰ و نان خوردن آن و از آن است که بوذرن را صنابی گویند زیرا که رنگ آن مثل رنگ صناب ابر حریر گفته ۰ شعر ۰ ... مثل زید ۰ و مَن لی بالصلابی والصّناب ۰ در خبر آمده ۰ اتاه اعرابی بارنب قد شواها و جاءمع اصنابها آورد نزد پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم اعرابی خرگوش را که بریان کرده بود آن را آورد با آن نان خورش از خردل و خرما ۰ صنابی از شتران و دواب آنکه رنگش میان سرخی و زردی بود یا کثرت موی ۰ ... سبیل ... مثل زبیراسپ شیمان ... ۰ صوب ۰ بالفتح ریخته شدن ۰ صاب المطر ... از باب نصر ۰ و همچنین است انصاب انصبابا ۰ مطر صوب بالفتح و صیب ابر رزان سیل زدیب مثل تنوّم باران ریزنده ۰ حق سبحانه تعالی فرموده ۰ اوکصیّب من السماء مثل منافقین در حیرت و دهشت مانند مثل اصحاب باران از آسمان ۰ و در حدیث استسقا آمده ۰ اللّهم اسقنا غیثا صیّبا خدایا آب ده مارا باران ریزنده ۰ شاعری گفته ۰ شعر ۰ کانهم صابت علیهم سحابة صواعقها الطیر فی دبیب ۰ لبید گفته صوب باران و صیّب مانند سید ابر صاحب باران شاعری گفته ۰ شعر ۰ فلست لانسی ولکن لملاک تنزّل من جو السماء یصوب ۰ صوب بالفتح و صیبوبه و اصابه قصد نمودن و رسیدن ۰ صاب السهم الرمیة و نحو ها را ماها متوجه شد و رسید تیر بسوی شکار ۰ انه لسهم صائب او تیر رسا است ۰ در مثل است مع الخواطی سهم صائب گویند وقتی که بحسب اتفاق صواب کند ۰ صابه المطر رسید آن را باران ۰ اقم صوبک راست کن قصد خود را ۰ صوّبه بالفتح و تصویب ریختن ۰ صاب الماء و صوّبه ریخت

آب را * صابت السّماء الارض باران آورد آسمان بزمین * صوب و تصوّب فرود آمدن * تصویب واصابه فرود آوردن * صوّب راسه تصویبا پست نمود سر خود را * صوّب الاناء و رأس الخشبة تصویباً پست ساخت آوند و سر چوب را * در حدیث است کُره تصویبُ الراس فی الصلوة مکروه است نگون نمودن سر در نماز * در خبر آمده من قطع سدرة صوّب الله راسه فی النار کسی که ببرد درخت کناری را که سایه اندازد بر مسافران در صحرا بغیر اینکه او را حق باشد در آن سر نگون سازد او را حق تعالی در آتش * تصویب گذاشتن اسپ در رفتار * وصَوب و صواب ضد خطاء * واصابه صواب آوردن و اراده صواب کردن و یافتن * اصاب فلان فی قوله وفعله خطا نکرد فلان در قول و فعل خود * اصاب السّهمُ القرطاسَ رسید تیر بر نشانه اصمعی گفته گویند اصاب فلان الصّوابَ واخطأ الجواب قصد کرد فلان کس صواب را و خطا کرد و بمراد نرسید * و گویند دَعنی و عَلی خطای وَصَوابی بگذار مرا و بر من خطا و صواب من است شاعری گفته * شعر * دَعینی انما خطأی وصَوابی * عَلیّ وانّ ما اهلکتُ مالُ * استصوبه واستصابه صواب پنداشت آنرا * تصویب نسبت بصواب کردن * صوّبه تصویبا گفت ویرا که صواب کردی * صائب وصَیّوب مثل قیّوم وصَویب مثل امیر صواب یابنده * اَصابه بکذا اصابةً ومُصابةً اندوهگین ساخت و برابر آن چیز * اصابهم الدّهر بنفوسهم واَموالهم اندوه رسانید زمانه انها را بذوات و اموال آنها * اَصابته مُصیبةٌ مصیبت رسید وی را * رجلٌ مُصابٌ مرد مصیبت رسیده * هوا صَوبُ من فلان او مصاب تر است از فلان کس * اصابه یافتن و اراده کردن * اصابَ الشئَ یافت آن چیز را * اَصابهُ اراده کرد او را * حق تعالی فرموده تجری بامره رخاءً حیث اصاب می رزد باد بامر وی در حالیکه مطیع است جائیکه اراده کند * صابة و مُصابة ومَصوبة ومُصیبة رنجی که برسد * مصاوب ومصائب بابدال واو بهمزه جمع آن راخیر خلاف قیاس اسمع * در خبر آمده مَن یُرد الله به خیراً یُصِب منه کسی که الله تعالی اراده خیر کند بوی میرساند ویرا مصیبتها * گویند اصاب من المال وغیره گرفت از مال و غیر آن * ودر خبر آمده یُصیبون ما اصاب الناس

میکرفتند انچه کرفتند مردمان ود رخبر آمد ‌ه انه کان یُصیب من راس بعض
نسائه وهو صائم بود پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم که می رسید از سر بعض ازواج
خود درحالیکه روزه دار بود مراد بوسه است ‌ه مصاب بالضم اصابت حارث بن
خالد کفته ‌ه شعر ‌ه اَسُلَیم اِنّ مُصابکم رجلاً اَهدی السلام تحیةً ظُلم ‌ه ود ر وقت شدت
ومصیبت کویند صابت بقُرّ د رقرار شد شدت ‌ه ترکتُ النّاسَ علی مُصاباتهم کذاشتم
مردم را بر طبقات آنها ‌ه صابة ضعف د رعقل کویند فی عَقل فلان صابةٌ د ر دانش فلان
ضعف است ‌ه مُصاب مجنون ‌ه صابة درختی است تلخ ولیث کفته که عصارهٔ درخت
تلخ است ‌ه صاب جمع هُذلی کفته ‌ه کان عینی فیها الصّابُ مذبوحُ ‌ه صُرابة القوم
وصابتهم وصیابهم برکزید ‌ه قوم ‌ه مصرب بر وزن منبر کفکیر ‌ه صُربه بالضم انبوه
از خاک وغیرآن ابراللیث بنا بر اعرابی کفته ‌ه دخلتُ علی فلان فاذا الدّنانیر صُوبةٌ
بین یدیه ‌ه در آمدم فلان کس را که ناکاه د نانیر انبوه بود نزد روبروی او ‌ه صَوبة
بالفتح نام اسپی و حسان بن مُرّة وعبّاس بن مِرداس را ‌ه صوب لقب مردی است
ازعرب وآن پدر قبیله ایست از انها د ربنو الصوب کروهی از بکر بن وائل ‌ه صهب ‌ه
بفتحتین وصُهمه بالضم وصُهوبه بالضم سرخی یا سرخی مایل بسیاهی را زهری کفته
سرخی د رموی سر وریش وقتی که د رظاهر سرخی بود ود رباطن سیاه ‌ه بعیر اَصهبُ
وصُهابی وناقة صَهباء وصُهابیه شتر چنین طرفه کفته ‌ه شعر ‌ه صُهابیّةُ العُثنون مُوجدةُ
القری ‌ه بعیدةُ وخد الرجل مَوّارةُ الیدَ ‌ه و بعضی کویند صهب وصهمه سرخی سر مو
وسیاهی بن آن ‌ه و بعضی کویند سرخی تمام مو ‌ه وبعضی کویند اصهب وصهابی شتر که
سخت سپید نباشد ‌ه صهب بالضم جمع کویند خیر الابل صُهبها وحُمرها ‌ه و اصمعی کفته
آدم از شتر آنکه سپید بود پس اکر با آن سرخی آمیزد اصهب کویند ‌ه اَصهَبَ الفحلُ
از باب افعال صاحب بچکان صهب کشت نره اصهب د ر زمرد وموی که سپیدی آن
مخلوط بسرخی باشد ‌ه د رخبر لعان ان جاءت به اصهب فهو لفلان ای اکر بیارد آن
زن بچه سرخ مائل بسیاهی را پس آن بچه مر فلان کس راست ‌ه ود رخبر آمده کان
یرمی الجمار علی ناقة له صهباء بود پیغمبر صلی الله علیه واله وسلم که سنک ریزه ها

‌ه صهباء

می اند اعت در موسم حج بر ناقه صهباء که مر آن حضرت را بود * اَصْهَب شیر درنده * صُهْبُ السِّبال دشمنان را گویند اگرچه سرخ شارب نباشند و در این تشبیه است بروم که سرخ شارب می باشند و بعرب عداوت شدید دارند شاعری گفته * شعر * وظِلالُ السُّیوفِ شَیَّبْنَ رأسی * واعتناقی فی القوم صُهْبَ السِّبالِ * صهابیه ملخ شاعری گفته * صُهابیّة زُرق بعید مصرّها * صهباء می یا می انگور سپید مانند علم است شراب را * صُهابیّ بالضم و تشدید یا چیز بسیار که کم نشود و کسی که دفع حسابی ندارد و ستورانی که زکوة آن نگرفته باشند * و بمعنی سخت و از ان است که گویند موت صُهابیّ موت سخت * صَیْهَب مانند صَیقل شدت گرمی و روز گرم و مرد دراز و سنگ سخت و جای سخت در زمین برابر و سنگها و هر جای که از آفتاب گرم گردد پس بریان کرده شود بران گوشت و ازهری گفته * جمل صَیْهَبٌ و ناقة صَیْهَبة شتر و ناقه سخت مانند سنگها * مُصَهَّب بر وزن معظّم کباب صاف کشیده بر آتش و حیوان وحشی مختلط * صُهاب بر وزن غراب موضعی است یا نام شتری * بعضی گویند جمل صُهابی منسوب است بدان * صهبی بالضم نام اسپی مرثد را * اصهب چشمه ایست در بحرین جمع کرد آن را ذو الرمه بر اصهبیات در قول خود * شعر * دعاهنّ مرتاح فازمعن ورده * او الاصهبیّات العیون السوابح * عین الاصهب میان بصره و بحرین * صهباء موضعی است نزد خیبر * و صهیب بن سنان نام صحابی رسول مقبول صلی الله علیه و آله وسلم * اصهبا صاحب خواندن گوسپند را برای دوشیدن * صباب * بر وزن زنّار و صُبّابه بزیادت ها و هرد و بتخفیف یا نیز آمده خالص و اصل و برگزیده * در حدیث آمده * بُرِلدَ فی صُبّابة قومه ای پیدا خواهد شد پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم در بهترین قوم * ذو الرمه گفته * مثا کیل من صُیّابة النُّوب نُوّح * هو من صُیّابهم و صُیّابتهم او از بهترین قوم است * شاعر گفته * شعر * مِن مَعشَرٍ کُحِلَت باللُّؤمِ اَعیُنُهُم * قُفدِ الاَکُفِّ لِئامٍ غیرِ صُیّاب * صیابه سردار * صاب السهم یصیب صیبا بمعنی صاب یصوب صوبا * سهم صَیوب مانند صبور تیر صائب * صُیُب مانند کُتُب جمع آن

*فصل الضاد *

ضث ۰

ضَبّ ۰ بالکسر دابّه ایست از دوابّ بری بصورت ملخ ۰ و بعضی گفته
دانه های مروارید ند ۰ ابو الفرج گفته شنیدم ابو المتنبّع را که میخواند
شعر ۰ ان تمنعی صوبک صوب المدمع ۰ یجری علی الخدّ کضبّ الثعثع ۰ ابو منصور
گفته ثعثع صدف و ضب آنچه اندران باشد از دانه های مروارید قطرات اشک
را بآن تشبیه داده شده ۰ و لیکن گفته آنچه من شنیده است آن است که ضب قسمی است
از دواب بحری من یقین آن نمی دانم ۰ ضُؤبان بالضم صحت و قوله از شعراء
۰ زیاد ملقطی گفته ۰ شعر ۰ علی کلّ ضُؤبانٍ کأنّ طروقه ۰ یُسانیه صوتُ الاخطب
المترنّم ۰ ابو زید آن را بهمزه خوانده است ۰ ضبّاب نوروزان منبع فرود رند ۰
در کارهاه و بعضی گفته که آن تصحیف ضبان است بنون ۰

ب ۰

ضب ۰ سوسمار جمع آن
اضبّ مانند اکفّ و ضباب بالکسر و ضبّان بالضم ۰ مضبّه بزیادت تاء ماده سوسمار ارض مضبّة
نمدی که دران سوسمار بسیار باشد ۰ در مثل است اعقّ من ضبّ زیرا که سوسمار اکثر
بچه های خود را می خورد ۰ و اکثر میگویند لا افعل حتّی یحنّ الضبّ فی اثر الابل الصّادرة
۰ و همچنین لا افعله حتّی یرد الضبّ وجه آنست که ضب آب نمیخورد لهذا
مفارقت ماهی و سوسمار ضرب المثل کردند ۰ شعر ۰ الضبّ والنون قد یرجی لقاؤهما
۰ ولیس یرجی لقاء الآل والادب ۰ و نیز از کلام عرب که آنرا بر زبان بهایم
نهاده اند قالت السمکة ورد یا ضبّ فقال اصبح قلبی صرد الا یشتهی ان یردا
الّا عرادا عردا و صلّیانا بردا و عنکثا ملتبدا ۰ ضبّ البلد بسیار شد سوسمار در ان
ارض ضبِبَة زمین بسیار سوسمار و این یکی از آنها است که بر اصل آمده ۰ و قولها
فی مضابّ مکروة ای فی قطع من ارض کثیرة الضباب ۰ واحد آن مضبّه است ۰
ضبّ الارض مانند فرح و کرم سوسمار بسیار شد در زمین و همچنین است ۰ مُضِبّ
بر صیغه اسم فاعل کسیکه بر سر سوراخ سوسمار دست زند تا آن مار دانسته
برای زدن آن دم بیرون آرد پس دم گرفته آنرا بیرون کشد ۰ جوهری گفته آنکه
در سوراخ سوسمار آب ریزد تا بیرون آید پس آن را بگیرد ۰ ضبّ جاری شدن
یا جاری شدن خون و آب یا دهن ضبّ یضبّ ضبوبا مانند ضرب یضرب است ۰

وضَب نیز آزاری است در بند دست شتر و آماسی است در سینهٔ شتر و بیماری دیگر اسمع در سم شتر گویند ضَبَّ البعیر یضَبُّ بالفتح * بغیر اَضَبّ و ناقهٔ ضَبّاء آنکه این بیماری ظاهر باشد * ضَبّ نیز دوشیدن شیر بهمه انگشت فراء گفته آنکه گردانی انگشت نر خود را بر سر پستان پس ازان باز آری انگشت ها را بر انگشت نر و سر پستان هر دو * و نزد بعضی آنکه جمع کنی دو سر پستان را در کف دست برای دوشیدن * خاموش ماندن * و همچنین اَضَبّ * اصمعی گفته اَضَبَّ عَلی مافِی نَفسِه خاموش ماند بر چیزی که در دلش بود مانند اَضبّ و مشتمل شدن بر چیزی مانند تضبیب و اضباب * و نام کوهی است که در بن آن مسجد خیف است و نام مردی است و خشم و کینه * گویند اَضَبَّ فُلانٌ پوشیده کرد چیزی را که در دل داشت * و درین معنی کاهی بکسر هم آمده است * و آزاری است در لب شتر که خون جاری می شود و ازین جا است آنکه گویند فلانٌ تضب لثاته بکسر وقتیکه حرص آن بر چیزی بغایت باشد * بشر بن حازم گوید

* شعر * وَبَنِی تَمِیمٍ قَد لَقِینا مِنهُم * خَیلاً تَضِبُّ لثاتُها المَغنَم * ابو عبیده گفته آن قلب تبض است ای روان و متقاطر می شود * ضَبَّت الشفة ضَبّاً و ضُبُوباً در لب از روانی خون ظاهر شد * و بزمین چسپیدن و مضارع در همه یَضِبُّ بالکسر * ضَبَّة شکوفه درخت خرما پیش ازانکه بشکفد * ضباب بالکسر شکوفه ها شاعر گوید * شعر * اطافت بفحال کان ضبابه * بطون الموالی یوم عید تغدق * و پوست سوسمار که دباغت کرده شده باشد برای روغن و آهنی است پهنا که بر چوب در واز چسپانیده شود * ضَبَّبتُ الخشبَ بآهن پوشانیدم چوب را * و وادی است در تهامه * و نام ناقهٔ احجن بن قلع عنبری است * ضبه ابن اد عم تمیم بن مره است و نیز در لسان است * ضبه قبیلهٔ ایست از قبائل عرب * اضبّ القوم فریاد کردند و گفتگو کرد بعضی ببعضی * اَضبّوا بفلان متفرق شدند در طلب آن * اضبّ القوم فی ضالتهم ای پریشان گشتند برای جستجوی گم کردهٔ خود * اضبّ الرجل غارت کرد و پوشیده نمود * اضبّ الشعرُ بسیار شد موها * اضبّت الارض بسیار شد روئیدگی زمین *

اَصَبَّ فلاناً ملازم آن شد واز آن جدا نکردید ۰ اَصَبَّ علی شیٔ برگرفت آنرا ۰ اَصَبَّ لی
المطلوب قریب شد اینکه فایز مراد گردد ۰ اَضَبَّ السقاءُ ریخته شد آب مشک
از راه سوراخ درخت ۰ ضباب بالفتح تری مانند ابر یا ابر تنک مانند دود وبعضی
گفته چیزی که بوقت صبح مانند غبار از زمین برخیزد ۰ ضبه اَضَبَّتْ یومنا ای صار
ذا ضباب ۰ اضبّ القومُ همه بر جا مجتمع در کاری ۰ ضَبّتَه روغن قرص که
گردانیده شود برای طفلان در ظرفی ۰ ضَبَّبْتُ الصبیَ خورانیدم کودک را ضبه
وهمچنین ضَبَّبْتُ لَهُ ۰ ضَبُوب دابه که باشد زجهد زیرکه سر پستانش تنگ باشد ونام
اسپ حُمانه حارثی است ۰ ضُبَیْب مانند زبیر نام دو اسپ است یکی برای حسان بن
حنظله دوم برای حضرمی بن عامر ونام آبی است ووادی است ۰ ضِنْضِب بالکسر
فربه وبسیار فحش گوی دلیر ۰ وهمچنین ضُباضِب بالضم ۰ گویند تَضَبْضَبَ الصبیُ
وقتیکه فربه شود کودک وکشاده گردد بغلهای آن وکوتاه شود گردن آن ۰ رجل ضُباضِب
مرد کوتاه وفربه یا مرد قوی یا کوتاه فحش گو یا سخت صاحب جلادت ۰ ونام می نهند
ضَبّ وضِباب بالفتح وبالکسر ومُضِبّ بکسر صاد ۰ ضَبَبُ السیف تیزی شمشیر ۰ مُضَبّ
نام مرد عرب است ۰ قلعة الضِباب بالکسر قلعه ایست در کوفه ۰ رجل ضبضب

مرد کوتاه حیله گر چنانکه در صحاح است ۰ ضرب ۰ زدن وهمچنین تضراب ۰ رجل
ضارِب وضَرِیب ۰ ضِرِّیب بکسر وکسر را مرد زننده ۰ مِضْرَب وضَرُوب بسیار زننده ۰
۰ مضروب وضریب زده شده ۰ مِضرَب ومِضراب بالکسر آله زدن ۰ مِضراب
خاص آلتی که بدان عود را زنند ۰ ضَرِبَتْ یدُ فلان مانند کرم تنک شد ضرب دست آن
۰ ضرب رفتن برای طلب رزق ۰ گویند ضربت الطیرُ رفت پرندها در جستجوی
رزق ۰ الطیر الضوارب پرندگانی که طلب رزق نمایند ۰ ضَرَبَ علی یدیه امساک
کرده ۰ ضَرَبَ فی الارض ضَرْباً وضَرَباناً بیرون رفت برای تجارت یا جهاد ۰ ونیز ضَرَبَ
فی الارض رفت یا شتاب رفت ۰ ضَرَبَ بنفسه الارضَ اقامت برگزید ۰ وهمچنین
اَضْرَبَ الرجل فی بیته ای مقیم شد در خانه خود ۰ ابن السکیت گفته شنیدم من آنرا
از جماعتی از اعراب پس آن از جمله اضداد است ۰ ضراب جماع کردن ۰ ضَرَبَ الفحلُ

ربیاه

ضرابًا برجهید نر بر ماده * ضربت الناقة بر داشت ماده شعر دم خود را پس زد فرج خود را و روان شد و آنرا ضارب و ضاربه میکویند * و ضرب نیز آمیختن چیزی بچیزی * ضرب الشیء بالشیء خلط کرد چیزی را بچیزی * وهمچنین تضریب * و نیز شنا وری کردن * ضرب فی الماء روان شد در آب ذو الرمه کفته * شعر * لیالی اللهو یطبینی فاتبعه * کانّنی ضاربٌ فی غمرة لعبٌ * و نیش زدن و حرکت کردن و دراز شدن و اعراض کردن و اشارت کردن و بعید کردانیدن * ضرب الدهر بیننا جدائی افکند دهر در میان ما * ضرب بذقنه الارض کنایه است از نامردی و خوف * ضرب الزمان کذشت زمانه * ضرب مانند و مرد کذرنده در کارها و ظریف و سبک کوشت طرفه کوید * شعر * انا الرجل الضرب الذی تعرفونه * خشاش کراس الحیّة المتوقد * و نوعی از هر چیز مانند ضریب و مضروب و باران سبک و شهد سپید غلیظ مذکر و مونث هر دو می آید و آن بتجربیك مشهور است هذلی کفته * شعر * و ماضرب بیضآ یاوی ملیکها * الی طنف اعیا براق و نازل * و ضرب در اصطلاح عروض رکن اخیر مصراع دوم را کویند * ضریب سر و موکل تیر ها یا آنکه زند آن تیر ها را و همچنین ضارب * سیبویه کفته آن فعیل بمعنی فاعل است و جمع آن ضرباء است و تیر سوم از میسر که آن را رقیب میکویند و شتریکه دوشیده شود بعض آن بر بعضی * چنانکه از ابی نصر روایت است و بعض اهل بادیه کویند نمی باشد ضریب مکر از شتر ماده پس بعض آن رقیق میباشد و بعضی غلیظ ابن احمر کفته * شعر * و ماکنت اخشی ان تکون منیتی * ضریب جلاد الشول خمطا و صافیا * ابن سید کفته ضریب شیری که از چند شتر ماده در یك آوند دوشیده شود که بعض آن به بعض زده شده باشد و کم از شیرسه ناقه را ضریب نمیکویند و حصه و شکم از مردمان و برف و تمی که بر زمین افتاده منجمد کردد و شبنم * کویند ضربت الارض چنانکه کویند طلت از طل و در دی حمض و آنچه شکسته باشد از آن * ضریب مانند زبیر پسو نقیر است بقاف * مضرب بالکسر خیمه بزرك و بالفتح استخوانی که در آن مغز باشد برای بزلا غر کویند ما یرم منها مضرب و قتیکه استخوان آن شکسته شود مغز نخواهد داشت

• اضطراب حرکت کردن و موج زدن اضطرب البحر موج زد دریا مانند تضرب و مختل شدن اضطرب امره خلل پذیرفت کار آن • و کسب کردن فلان یضطرب المجد ای کسب آن میکند • و سوال ضرب نمودن اضطرب فلان ای سوال آن کرد که زده شود برای آن • اضطرب حبل القوم ای مختلف شد سخن آنان طاء آن بدل از تاء افتعال است • اضطرب القوم همه یکدیگر زدند مانند تضاربوا • ضریبة طبیعت و سجیة گویند فلان کریم الضریبة ولئیم الضریبة مانند نحیته و سلیقه و نحیزه و توس و سوس و غریزه و نحاس و خیم • ضریبه شمشیر و تیزی آن و همچنین مضرب و مضربه و بکسر را نیز آمد • و پاره از پنبه و مردی شمشیر زده شده اگرچه بمعنی مفعول است لیکن دخول ها برای آنست که در اسماء شمار کرده شده است مانند نطیحه و اکیله • و سیلابی است که روان می شود در ذات عرق • و اجرت غلام گویند کم ضریبة عبدك فی کل شهر ای مزد غلام تو در هر ماه چه قدر است • و نیز ضریبه آنچه غلام مولای خود را از قسم خراج مقرر نماید و آن فعیله است بمعنی مفعول له • ضرائب چیزهائی که در جزیره و خراج و کرایه مکان و جز آن می گیرند • ضربه البرد کشت آنرا سرما و فعل آن ضرب بکسر را است و مضارع آن بفتح • ضارب مکان نشیب که در آن درختها باشد و پاره از زمین درشت که دراز باشد در زمین نرم و شب تاریک که تاریکی آن هر چهار طرف رفته باشد را جز گوید • شعر • یالیت ام الغمر کانت صاحبی • ورابتنی تحت لیل ضارب • بساعد فعم و کف خاضب • و شتر ماده که درشتند و راز و مانند مبد ای که در وادی باشد ضوارب جمع آن • استضرب العسل سپید و غلیظ شد شهد ای ضرب گشت شهد و این مانند قول عرب استنوق الجمل و استتیس المعز بمعنی گردیدن است از حالی بحالی • استضربت الناقة خواهش نر کرد شتر ماده • و گویند اتت الناقة علی مضربها بکسر الراء مراد وقت جهیدن نر در ماده زمان را مانند مکان گردانیده اند • ضرابه بالضم شهر یست بمصر از حوف • مضاربه سوداگری کردن در مال کسی • گویند ضاربت ماله تجارت کردم بمال آن و آنرا قرض نیز

گویند * ضاربُ السلم موضعی است در یمامه * یقال ما لفلان مَضربُ عَسَلة ای آن نسب و مال ندارد * وما یُعرف له مَضرِبُ عَسَلة شناخته نمی شود برای آن اصل و قوم ونه پدر و شرافت * قوله تعالی فضربنا علی آذانهم فی الکهف سنین عددا * زجاج گفته منع کردیم آنانرا انکه شنوند یعنی خوابانیدیم آنانرا * از حدیث است فضرب الله علی اصمختهم ای خوابیدند پس بیدار نشدند * فضرب الدهر من ضربانه و در بعض روایت ضربه ای گذشت از گذشتن خود مانند قول آنان فقضی من القضاء * جاء فلان مضطرب العنان ای آمد ان تنها هزیمت خورده * ضرّب تضریبا تعرض نمود برای برف از نوشیدن ضریب را * ضربت عین فلان فرو رفت چشم آن مغاك * اَضرب القومُ واقع شد بر آنان شبنم * اضرب السمومُ الماءَ خشك گردانید باد گرم آب را به زمین * اضربَ الخُبز پخته شدن نان * ضاربه فضربه باهم زد آنرا پس غالب آمد بر ان در ضرب * تضریب برد وختن منه ضرّبَ النجادُ البرادعَ ای دوخت بستر و زکایها را * مضربه بسترها و کایهای دوخته شده و تحریض شجاع در جنگ * ضرّبه تحریض کرد آنرا * ضربَ العرقُ ضرباناً ای متحرك شد رك بشدت ضرب فلان الغایط ای رفت بسوی موضعی که قضاء حاجت کند در ان * در حدیث است ان النبی صلی الله علیه و آله و سلم انطلق حتی توارَی عنی فضرب الخلاء ثم جاء * گویند ذهب فلان یضرب الغایط ویضرب الخلاء و یضرب الارض وقتیکه برای قضاء حاجت رود * منه الحدیث لا یذهب الرجلان یضربان الغایط یتحدثان ای نه روند دو مرد برای قضاء حاجت که باهم سخن کنند * ضغب * جماع کردن ضغب المرأة از باب منع جماع کردن زن را * ضغیب مانند امیر آواز خرگوش وکرك و همچنین ضُغاب بالضم * و آواز جنبش نره اسپ در غلاف آن * ضَغبَ الرجل آواز کرد مانند آواز خرگوش وکرك وترسانید * ضاغب مردی که پنهان با آواز مشابه آواز وحش مردم را ترساند * ارض مضغبة زمینی که خیار در ان بسیار باشد رجل ضغب وامرأة ضغبة مردی و زنی که خواهش خیار ها دارد یا شیفته باشد در حب آنها و اصل آنست که صغابیس خیار های خرد را گویند سین از ان بسبب بودن آن

در آخر افتاده چنانکه در تصغیر فرزدق فریزد گویند ٭ ضنب ٭ زدن و گرفتن ٭ یقال

٭ ضنب ٭ ضنب الارض ای ضرب ٭ و ضنب بالشیٔ ای قبض علیه ٭ ضوب ٭ پنهان شدن ٭ یقال

٭ ضوب ٭ ضاب الرجل یضوب ای استخفی چنانکه فرا گفته ٭ و فریب دادن دشمن را ٭ یقال ضابَ الرجُل ای ختلَ عدوّاً چنانکه ابن الاعرابی روایت کرده ٭ ضَوْبان بالفتح و بالضم شتر قوی کلان و مسن ٭ و این لغت است در ضؤبان بهمزه و واحد و جمع دران برابر است شاعر گوید ٭ شعر ٭ عرکرکِ مُنجَرِ الضُّوبانِ اَرّمهُ ٭ رَوْضُ القذاف رَبیعاً ای تارِنم ٭ ضوبان درین شعر ٭ و ازهری این حرف را در ترجمهٔ ضبن ذکر

٭ ضهب ٭ کرده است ٭ ضَهَب ٭ تغیر دادن ٭ ضهبتُ الشیَٔ بالنار تغیر دادم آنرا باتش ٭ ضُهُوب حلف کذاشتن و ضعیف کشتن ٭ ضهبَ الرّجلُ ضهوباً حلف کذاشت و ضعیف شد و مانند مردان نماند ٭ ضهْبِ القرم بالسکون مردم آمیخته ٭ تضهیب بریان کردن چیزی را بر سنگ کرم یا بریان کردن آنرا بدون مبالغه در نضج ٭ شواء مُضهب بریان کرده شده باین طور شاعر گوید ٭ شعر ٭ نمسُّ باعراف الجیاد اکفّنا اذا نحن قمنا عن شواءٍ مُضَهَّبِ ٭ تضهیب القوس و الرمح کذاشتن کمان و نیزه بر آتش برای راست کردن آن ٭ ضهباء کمانی که آتش دران تاثیر کرده باشد ٭ ضیهب بروزن صیقل سنگی که بران گوشت را بریان نمایند ٭ ابو عمرو گفته و در زمخت کرم ٭ ابو منصور گفته آن صیهب است بصاد مهمله ٭ لحمٌ مضهّب گوشت پاره پاره کرده شده ٭ ابو عمرو گفته لحمٌ مضهّبٌ گوشت بریان کرده ٭ بر آتش که به پختگی نرسیده باشد ٭ لیث گفته

٭ ضیب ٭ گوشت بریان کرده شده ٭ بر سنگ کرم ٭ مضاهبه با هم زشت گفتن ٭ ضیب ٭ بالفتح لغتی است در ضئب بالکسر که با همزه است

٭ فصل الطاء ٭

٭ طب ٭ ٭ طب ٭ بهرسه حرکت دوا کردن بدن و نفس ٭ طَبّه علاج کرد آنرا از باب نصر و ضرب و نرمی و جادوگری ٭ طُبَّ الرجل فهو مطبوبٌ سحر کرده شد مرد پس آن مسحور است ٭ ابو عبید گفته که سحر را طب نمیگویند مگر بطریق تفاؤل چنانکه لدیغ را سلیم میگویند ٭ طبّ بالکسر شهوت و اراده و شان و عادت ٭ گویند

ماذاك بطبّي اى نيست آنچيز عادت وشان من شاعر كويد * شعر * وما ان طبّنا جبن ولكن * منايانا ودولة آخرينا * طبّ بالفتح دانا صاحب مهارت در عمل * رجل طب * مرد عالم ماهر در عمل و همچنين طبيب ودر غير علاج مرض نيز مى آيد علقمه كفته * شعر * وان تسألوني بالنساء فانّني * بصير بادواء النساء طبيب * رشتريكه نكاه دارد جاى نهادن پاى خود را و نريكه ماهر باشد بكار جهيدن برماده ويوشيدن درزهاى مشك بدوال و همچنين تطبّب وبالضم موضعى است * طبّة بالكسر و همچنين طبابه بالكسر وطبيبة دراز از زمين و پارچه و پوست * طباب بالكسر وطبب بر وزن عنب جمع * طبّة بالضم * وطبابه تسمه پهنا بقدر انكشت كه در باطن مشك در ميان دو درز ميباشد * طباب جمع جو يركويند * شعر * بلى فارفضّ دمعك غير نزر * كما عينت بالسرب الطبابا * منه طببت السقاء * اطبّة از باب نصر و طبّبته بتشديد نيز آمده * براى تكثير كميت در وصف قطا كفته * شعر * اوالناطقات الصادقات اذا غدت * بأسقية لم يفرهنّ المطبّب * طبّبته بالكسر وبالفتح * دواكردم آن را كويند ما كنت طبيباً ولقد طببت عالم نبودى بطب و عمل كردى بدان * اطبّة و اطباء جمع * متطبّب آنكه عالم و عامل طب باشد * در مثل است * وان كنت ذاطبّ فطبّ لعينك * ابن السكيت كفته * وان كنت ذاطبّ فطبّ لنفسك * يعنى اكر طبيب هستى اول باصلاح ذات خود مشغول شو * من احبّ طبّ باهستكى و نرمى كار بكند * از امثال عرب است اصنعه صنعة من طبّ لمن حبّ اى صنعة حاذق لمن يحبّه * استطباب بيان كردن كيفيت درد * كويند هو يستطبّ لوجعه وصف ميكند درد خود را * طبّة بالكسر و طبابه و طباب طريقهاى دراز از ريك و ابر طبابة السماء وطببها و طبابها طرّه دراز آسمان * طبب شعاع الشمس * و طبابه طريقه ها كه وقت طلوع آفتاب ديده مى شود * طبطبه * آواز آب و مانند آن و آواز تلاطم سيلاب * طبطب الماء حركت داد آب را * طبطب الوادى طبطبة روان شد سيلاب و آواز كرد * و نيز طبطبه چيزى پهنا كه بعض آن ببعض زند * طبطابه و طباطبه چوبى پهنا كه سوار اسپ بآن كوى

بازی کند ٭ در امثال عرب است قَرُبَ طِبٌّ ٭ و در بعض روایت طِبًّا مانند نِعْمَ رجلاً زده می شود برای کسیکه سوال کند از چیزی که نزدیک باشد ظهور آن ٭ اصل مثل آنست که مردی بازنی نکاح کرد پس وقتیکه در هر دو پای آن برای جماع نشست پرسید ای زن تو بکر هستی یا ثیب پس آن در جواب گفت قَرُبَ طِبٌّ یعنی چه می پرسی از چیزیکه علاج و ادراک آن نزدیک رسیده است ٭ مطابة با هم در دور گردش کردن ٭ تطبیب مشک را بجوب آویختن و دروغ زدن رنیفه در دیباج داخل کردن تا فراخ شود ٭ طَطْبَبَة شیر ٭ تطبطب جمش کرد شاعری گوید ٭ شعر ٭ اِذَا طَحَنَتْ دُرْنِيَّةٌ لِعِيَالِهَا ٭ تَطَبْطَبَ ثَدْيَاهَا فَطَارَ طَحِينُهَا ٭ طبا طبا اسمعیل بن ابراهیم بن حسن بن علی لقب نهاده شد برای آنکه قاف را طا بدل می کرد یا برای آنکه پدر وی آنرا قبای پوشانید پس گفت طبا طبا اراده می کرد قبا قبا ٭ طبطاب پرند ٭ ایست لزرک کوش

٭ طحب ٭ ٭ طِحَاب ٭ بالکسر موضعی است ٭ یوم الطِّحَاب روزی است از روزهای جنگ عرب

٭ طحرب ٭ ٭ طَحْرَبَة ٭ بفتح طا و راء و طِحْرِبَة بکسر هر دو و طُحْرُبَة بضم هر دو پاره از ابر و جامه ٭ یقال ما علیه طُحْرُبَة نیست بر آن پاره از جامه ٭ ما فی السماء طحربة انیست در آسمان پاره از ابر ٭ و طَحْرِبَة بفتح طا و کسر را هم آمده ٭ و اکثر استعمال آن در جحد می آید ٭ و ابو عبید و ابن السکیت آن را بالجحد تخصیص نموده اند ٭ و بعضی گویند که در نفی و اثبات هر دو مستعمل می شود ٭ در حدیث سلمان تدنوا الشمسُ من رُؤُسِ النّاسِ لیس علی اَحَدٍ منهم طُحْرُبَةٌ ٭ طحربة بر وزن زبرج کف دریا و چیزی که آن را سیلاب انداز ده ٭ طَحْرَبَ القِرْبَةَ پر کرد مشک را ٭ طَحْرَبَ الرجل گوز زد مرد و در لد گویزان گوز نرم زند

٭ طحلب ٭ ٭ طُحْلُب ٭ بضم اول و ضم لام و فتح آن چیزی سبز مانند کلک که بر سر آب دیر مانده می باشد ٭ گویند طَحَلَبَ الماءُ وقتیکه بر آب طحلب بسیار باشد ٭ فهو مُطَحْلِبٌ بکسر لام و بفتح آن هم آمده است ٭ عین مطحلبة چشمه که با طحلب باشد ٭ طحلبت فلان الابل ورید پشم شتر را ٭ و طَحْلَبَ فلانًا کشت آنرا ٭ طحلبت الارض سبز شد زمین از روئیدگی ٭ ما علیه طَحْلَبَةٌ نیست بر آن

مری * طخربه * مانند طحربه بحاء مهمله پارهٔ ازجامه و در ینجا طُخرُبَه بالضم هم آمده * و در حدیث لیس علی احدٍ منهم طخربه بخاء معجمه هم روایت است

* طرب * بالتحریک خوشی و رنج از قبیل اضداد است و سبکی که لاحق باشد مرد را در حال شدت سرور یا غم * و نزد بعضی در آمدن خوشی و رفتن اندوه و نیز شوق و جنبش * ثعلب گفته طرب مشتق از حرکت است * ابن سیده گفته من این را نمی شناسم جمع آن اطراب است * رَجُلٌ طَرِبٌ و مِطْرَابٌ و مِطْرَابَةٌ و طَرُوبٌ مرد طربناک * شاعری گوید * شعر * وَاَرَانی طَرِبًا فی اِثْرِهِم * طَرَبَ الوَالِهِ اَوْ کَالْمُخْتَبِل * لحیانی گفته مطرابه بسیار طربناک و آن نادر است * اشتطرب فلانٌ طلب طرب و لهو کرد * استطرب الابل در جنبش و سرور آورد شتران را به سرود * اطراب و تطریب و تطرّب در طرب انداختن و سرود گفتن * کمیت گفته * وَلَم یَتَطَرَّبْنی بَنَانٌ مُخَضَّبٌ * اِبِلٌ طِرَابٌ شتران آرزومند بسوی وطنها * اطراب پاک کردن ریاحین * مَطْرَب و مَطْرَبَه هر دو بفتح راه تنگ و آن فعل ندارد * جوهری گفته مطارب راههای متفرقه * شاعری گوید * مَطَارِبُ زَقَّبٌ اَمْیَالُهَا فِیحُ * بعضی گفته راههای تنگ که نافذ باشد بسوی راههای بزرگ * طربت عن الطریق عدول کردم از راه * تطریب دراز کردن آواز و نیک گردانیدن آن * یقال طَرَّبَ فلانٌ فی غنائه تطریبا دراز گردانید آواز خود و ترجیع کرد در سرود خود * طَرِب مانند کتف نام اسپ نبی صلی الله علیه و آله وسلم طَیْرُوب مردی است * طاراب قریه ایست در بخارا * طُرَابِیَه شهریست در مصر * و در بعض روایات ضُرَابِیَه بضاد معجمه است * مطارب مخلافی است در یمن

* طرطبه * آواز دهان در شنیدن شیر بز وقت دوشیدن و مضطرب کردن آب در مشک یا در شکم و جز آن و خوانندن گوسپند * گویند طَرْطَبَ الحالبُ بالمعزی وقتیکه خواند دوشندهٔ شیر بز را * ابو زید گفته طَرْطَبَه بهردو لب میباشد * طُرطُبّ بضم و تشدید باو بتخفیف هم آمده است پستان دراز فروهشته گویند اَخْزَی الله طُرْطُبَّهَا * و بعضی طرطبه برای راحد میگویند از کسانیکه ثدی را مونث میدانند * و بعضی طرطبّی میگویند * در حدیث اَشترد رصفت زنی که خواهش آن کرده ضَمْعَجًا طُرْطُبًّا مراد زن بزرگ

پستان است امرأة طرطبة زن دراز پستان شاعری گوید ٭ شعر ٭ ولست بفتانة بنتها ٭
ولا طرطبة لها هلب ٭ ابو عمرو گفته امرأة طرطبة وطرطبانية زن فرو هشته پستان
وانشاد کرده ٭ شعر ٭ اف لتلك الدلهم الهردبه ٭ العنقفير الجلبح الطرطبه ٭ طرطبه
نیز آله مرد ٭ در تهذیب دعاء حمار شاعری گوید ٭ شعر ٭ اذا رأی قد اثبت قرطبا
٭ وحال فی حجابه وطرطبا ٭ ابو زید در نوادر خود گفته میگویند مردی را که استهزاء
کرده شود از ان ٭ ذ ٭ ذربین وطرطبین ٭ طرعب ٭ بروزن جعفر دراز لاغر از زی ٭
٭ مطاعب ٭ آبهای جهند ٭ ٭ طعب ٭ لذت وطیب ابن الاعرابی گفته گویند
ما به طعب ای نیست با آن مزه پاکیزگی واین لفظ بنفی خاص است ٭ طغربة ٭
مانند دحرجة مزاح وتحربة کردن چنانکه ابن درید حکایت کرده ٭ وابن سید گفته
لا ادری ما حقیقته ٭ طعسبة ٭ دویدن یا بی راه روی ٭ طشب ٭ مانند جعفر نام
مردی است چنانکه ابن درید آنرا حکایت کرده ٭ وآن ثابت نیست ٭ طوغاب ٭
بالضم شهری است به اوزن روم ٭ طلب ٭ بالتحریک خواستن وهمچنین تطلب
واطلاب از باب افتعال در از آنست عبد المطلب بن هاشم تاء افتعال بطاء
مبدل شد ٭ ٭ طلبه خواست آنرا از باب نصر ٭ طلب الی رغبت کرد بسوی من
٭ طالب وطلوب وطلاب وطلیب طلب کنند ٭ ٭ طلب مانند سجل
وطلاب مانند تجار وطلبة بالتحریک وطلب بالتحریک جمع طالب ذو الرمة گفته
٭ شعر ٭ فانصاع جانبه الوحشی وانکدرت ٭ یلحبن لا یأتلی المطلوب والطلب ٭
وطلب مانند کتب جمع طلوب ٭ طلاب بن جمع طلاب ٭ طلباء مانند علماء جمع
طلیب ٭ تطلیب طلب کردن در مهلت ٭ مطالبة وطلاب تقاضای حق کردن ٭ طلب
بالتحریک امر است از ان وهمچنین طلبه بالکسر ٭ اطلاب دادن رنداون از قبیل
ضد است ٭ اطلبته دادم آن را آنچه طلب کرد ویقال طلب الی فاطلبته
یعنی طلب کرد پس ندادم آن را تا بار بار طلب کند ٭ ما ٭ مطلب
مانند محسن آبی دور از گیاه ٭ ابو حنیفه گفته آبی که گیاه از ان بمسافت دو میل
یا سه میل دور باشد یا مسافت یک روزه یا دو روزه باشد ٭ طلب الکلأ تباعد ٭ کلأ

طرعب ٭
طسب ٭
طعب ٭
طغرب ٭
طعسب ٭
طشب ٭
طنب ٭
طلب ٭

مُطْلب کیاه دور که بتکلیف طلب کرده شود و در غیر آب و کیاه نیز مستعمل میشود شاعری کوید * اَما جَلت بَرقُ آخرا للیل مُطْلبُ * علی بن مُطْلب مانند محسن نام محدثی است مشهور * طِلبُ النِسَاءِ بالکسر مردی که صحبت زنان دوست دارد * اَطْلاَب و طِلبَه بکسر اول و فتح دوم جمع آن * طِلَب و طِلَبَه بالکسر زنی که آنرا مردمان دوست دارند کویند هی طِلبُ فلانٍ و طِلْبته آن زن معشوقه آنمرد است * طَلِبه بکسر لام چیزی که طلب کنی آنرا * طُلْبه بالضم سفر دور و دراز * طَلِبَ ما نند فرح دور شد * اُمّ طِلبه بالکسر عقاب * بیر مُطّلب چاهی است منسوب بسوی مُطّلب بن عبد الله بن حَنْطَب در راه عراق * طَلُوب بالفتح چاهی است نزدیک سمیراء * طَلُوبه کوهی است * مَطْلُوب موضعی است اعشی کفته * یا رَخَماً قاظ علی مطلوبِ * طُلَیب بصیغه تصغیر و طالب و طلّاب بتشدید و مُطّلب بتشدید طا و طَلَبَه نامهای مردمان میباشند * بیر طَلوبٌ چاهی که آب آن دور باشد * آبارٌ طُلُب جمع ابو وجره کفته * شعر * وِاِذا تَکَلّفتُ المَدِیحَ لِغیرِهِ * عا لجتها طلبًا هناک نزاحا * اطلبه الشیَ اعانت کرد آنرا بر طلب آن چیز ابن الاعرابی کفته طلبه جماعتی از مردمان * مطاعب * دراز مانند مسلحب

طنب * بضمتین رسنی است دراز که بسته شود بآن خیمه و سراپرده * و نزد بعضی میخ * اَطْنَاب جمع و همچنین طنبه بکسر اول و فتح دوم * کویند خِبَاءٌ مُطَنَّب و رِوَاقٌ مُطَنَّب یعنی بسته شده به طنابها * در حدیث است ما بین طُنْبَی المدینة اَحْوَج منی الیها یعنی ما بین طرفیها بمعنی جانب و ناحیه استعاره کرده شده * طنب نیز تسمه که وصل کرده شود بحِلّه کمان و در آورده شود بسوراخ کوشه کمان همچنین اطنابه طنب نیز پی است در حلقوم و موضعی است میان ماوبه و ذات العشر ورک و ریشه درخت و پی بدن * ابن سیده کفته اطناب الجسد پی هائی که بان مفاصل استخوانها پیوند کرده شود * طنب بفتحتین کجی است در نیزه و درازی پاها یا فرو هشتن و درازی در پشت و آن عیب است * رجل اطنب وامرأة طنبآء صفت است از آن * تطنیب کشیدن بطنابها و نیک بستن و آواز کردن کرک و قول شاعر * و طَنَّبَ السَّقبُ کما یعوی الذئب * استعاره است و بمعنی اقامت کردن

مطنب با مکان اقامت کرد در مکان ❊ اطنابه سایه بان ونام زنی ❊ وعمرو ابن اطنابه شاعری است ❊ اطنبت الریح سخت وزید باد درگرد وغبار ❊ اطنبت الابل شتران ببیر در آمدند بعضی پس دیگری ❊ اطنب المسرد در رفت نهر ❊ اطنب الرجل کلام بلیغ آورد مزدد در وصف مدح باشد یا ذم ❊ اطنب فی الکلام مبالغه کرد در سخن گفتن و زیادت کرد دران ❊ مطنب آنکه مدح هریک کند ❊ مطنب مانند مصدر دوش ومیان دو شانه امرأ القیس گوید ❊ شعر ❊ واذ هی سود آءمثل الحمیم ❊ تغشی المطانب والمنکبا ❊ جیش مطناب لشکر عظیم که بسبب کثرت انبوه کناره او دیده نشود ❊ تطنیب السقاء بمعنی تطنیب مشک است چنانکه در طنب گذشت ❊ گویند هو جاری مطانبی همسایه که طناب خانه او بطناب خانه من متصل است ❊ طهب ❊ بالتحریک از نامهای درختان خرد است ❊ طهله ❊ زدن در زمین ❊ لعیر طهیی ❊ سخت و شدید ❊ طیب ❊ وطیبه وطاب خوش آمدن وخوش مزه شدن وزیاده گشتن ❊ وهمچنین تطیاب در هر معنی علقمه گوید ❊ کان تطیابها فی الانف مشموم ❊ طابت الارض گیاه آورد زمین ❊ وطاب ❊ وطیب ❊ وطوبی ❊ وطیا ب بضم وتشدید خوشبوی ❊ یقال شیء طیاب بسیار خوشبو شاعری گوید ❊ شعر ❊ و نحن اجدنا دونها الضراب ❊ انا وجدنا ماء ها طیابا ❊ ونیز طاب قریه ایست در بحرین ونهر بیست در فارس ❊ طوبی نیز جمع طیبه است ومونث اطیب ونیکوی وخیر واختیار ودرختی است در بهشت ❊ ونزد بعضی آنست که طوبی در هندسی نام بهشت است ❊ واز سعید بن جبیر روایت آنست که نام بهشت است در زبان حبشه ❊ جوهری گفته طوبی فعلی است از طیب یا بسبب ضمه ماقبل واو بدل کرده شد ❊ طوبی لک وطوباک باضافت هردو لغت اند ❊ و نزد بعضی طوباک لحن است وطوبیک غلط است و مستعمل نشده ❊ چنانکه از یعقوب مروی است ❊ ازهری گفته عرب طوبی لک گویند وطوباک نمی گویند واین قول اکثر نحویین است مگر اخفش که از بعض عرب باضافت هم نقل کرده است ❊ طوبی لهم وحسن مآب در حدیث تفسیر مراد

❊ طهب ❊
❊ طهل ❊
❊ طهنس ❊
❊ طیب ❊

درختی است در بهشت * ابو اسحاق گفته طوبی فعلی از طیب مراد عیش طیب است * و بعضی به حسنی تفسیر کرده * و بعضی بخیر و بعضی باختیار * ابن جنی گفته حکایت کرده است ابوحاتم سهل ابن محمد سجستانی در کتاب کبیر که در قراءت است گفت خواند بر من اعرابی طیبی لهم پس اعاده کردم و گفتم طوبی گفت طیبی پس اعاده کردم پس هر گاه که دراز شد سخن گفتم طوطو پس گفت طی طی * طَابَهُ و طَیَّبَهُ خوش مزه و لذیذ کردانید آنرا * طِیب و طِیبه حلال شدن و بهتر از هر چیز و شهریست در میان واسط و تستر * سَبْیُ طِیَبَةٍ اسیر کردن بدون بی وفائی و پیمان شکنی * اطیبان تثنیه اطیب خوردن و جماع کردن و * نزد بعضی دهن و فرج و نزد بعضی شحم و جوانی * و بعضی گفته خواب و جماع * مطائب چیزهای برگزیده و آن واحد ندارد * و بعضی گویند واحد ان مطیب است * و نزد بعضی مطابب * و نزد بعضی مطابه * و اطائب مانند مطائب است * سیرافی از بعض عرب سوال کرده که واحد مطائب الجزور چیست پس گفت مطیب و برخود خنده زد * و بعضی گویند که مطائب در میوه ها مستعمل می شود و اطائب در شتران * یقال اطعمنا من مطائب الجزور و لا یقال من اطائب الجزور * و در صحاح است اَطعَمنا فلانٌ من اَطائبِ الجَزُورِ جمع اطیب است و مطائب الجزور گفته نمی شود * و این مخالف کلام محکم است * استطاب الرجل استنجا کرد و همچنین اطاب و مسهود موی زهار را * استطاب الشیءَ پاکیزه و طیب یافت آن چیز را و همچنین اطیبه و طَیَّبه و استَطیَبَهُ * استطابَ القَومَ سوال کرد آب شیرین از قوم * طابه شراب انکوری * طیبة الخمور صافی ترین شرابها * طَیبه بالفتح مدینه نبوی همچنین است طَابَه و طَیَّبه و مُطیَّبه سابق آنرا یثرب می گفتند چون ان مشتق از ثرب بمعنی فساد است رسول الله از ان نهی فرموده طیبه نام نهاد * و آن مشتق است از طیب بمعنی خوشبو و پاکیزه یا از طیب بمعنی طهارت زیرا که آن ببرکت آن حضرت از نجاست شرک پاک شد * شیءٌ طَابٌ ای طیب * الانثی طابةٌ یعنی طیبه * نزد بعضی آن فاعل است که عینش رفته * و نزد بعضی فعل است بالتحریک * طَلَق

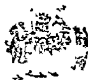

ابن طاب درخت خرما در مدینه ٭ و ابن طاب قسمی است از خرمای تر ٭ طیاب بر وزن کتاب درخت خرما است در بصره ٭ طاب الضراب ای حل القتال ٭ طیّب حلال چنانکه خبیث حرام ٭ و گاهی طیّب بمعنی طاهر نیز می آید ٭ ومنه الحدیث قال لعمار مرحبا بالطیب المطیّب ای الطاهر المطهر ٭ در حدیث علی علیه السلام است لما مات رسول الله قال بابی انت وامی طبت حیا وطبت میتا یعنی طهرت ٭ کلم طیب توحید الله ٭ فلان طیب الازار یعنی عفیف است ٭ طعام طیب آنکه خورند و را خوش آید ٭ صعید طیب خاک پاک ٭ فلان طیب العرق ٭ ومن بیت طیب کنایه است از مجد و شرافت ٭ کلمة طیبة شهادت لا اله الا الله محمد رسول الله طیبات در التحیات صلوة و دعا و کلام نیک ٭ کلوا من الطیبات ای الحلال الطیبات للطیبین اولیک مبرؤن قرا گفته مراد از قسم کلام و نزد غیر آن از قسم زنان ٭ نفس طیبة بما قدر لها ای راضیة ٭ تربة طیبة ای طاهرة ٭ طیبه بتشدید نام دو قریه ایست در مصر ٭ اطاب الرجل سخن خوش گفت و طعام خوش پیش نهاد و اولاد نیک زائید و تزوج حلال کرد ٭ ما اطیبه فعل تعجب است ٭ ما ایطبه مقلوب آنست ٭ ابو طیبه بدون تشدید کنیت حجامت کنندهٔ رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم است ٭ طابان نام قریه ایست در خابور ایطبة المعز بتشدید باو بتخفیف هم آمده ٭ در خراسان بزکوهی ٭ طیبه بکسر نام زمزم است ٭ و قریه ایست نزدیک زرود ٭ طبت به نفسا یعنی طابت نفسی به تمیز است بمعنی فاعل ٭ طوب بالضم خشت در لغت اهل مصر ٭ طیّب و مطیّب نام دو پسر رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ٭ مطایبه مزاح کردن ٭ کان رسول الله وابو بکر من المطیبین وکان عمر من الاحلاف ٭ احلاف نام شش قبیله ایست عبد الدار و جمح و مخزوم و عدی و کعب و سهم ٭ و کاهکه بنو عبد مناف اراده کردند که بگیرند آنچه در دست بنی عبد الدار بود از حجابه و رفاده و لواء و سقایه و بنو عبد الدار منع کرد ٭ قسم خورده هر قوم بر کار خود قسم موکد که یاری یکدیگر را نگذارد بعد از ان بنو عبد مناف بیرون آوردند ظرفی پر از اقسام طیبها و نهادند آنرا در مسجد نزدیک کعبه برای احلاف خود اسد و زهره و تیم پس از ان انداختند دستهای خود را در ان و آلوده کردند

وعهد وپیمان بستند وبدستها کعبه را مسح کردند برای زیادت تاکید پس نام نهاده شدند مطیبین * وعهد وپیمان کردند بنوعبدالدار وحلفاء آنان بقسم دیگر مؤکد پس نام نهاده شدند احلاف * در حدیث ابن عباس است وجدنا ولایة المطیبی خیرا من ولایة الاَحلافی مراد از اول ابو بکر است واز ثانی عمر

* فصل الظاء *

* ظاب * بسکون آواز واختلاط آوازها ونکاح کردن وظلم وآواز بزکوهی * اصمعی کفته سمعت ظأب فلان یعنی آواز آن * اوس بن حجر کفته * شعر * یصوع عنوقها اَحوی زنیم * لَهُ ظأبٌ کما صَخبَ الغریمُ * در لسان است که نیست ابن اوس ابن حجر ان تمیمی مشهور زیرا که این شعر در اشعار آن نیست * ابن بری کفته این بیت برای معلی ابن جمال العبدی است * ظاب نیز همزلف مرد * اظؤب جمع آن واز ابی الدقیس ظؤب نیز حکایت کرده شده * مظائبه آنکه نکاح کند مردی بزنی ومردی دیکر بخواهر آن زن و همچنین تظاءب * یقال ظاء بنی فلان مظاءبة در لسان است اعرف آنست که ظاب بمعنی همزلف مهموز است * وبمعنی دیکر غیر مهموز است * ظبظاب * بیماری ورنج درد ودمیت * کویند ما به ظبظاب چنانکه کویند مابه قلبة نیست در وی چیزی از درد ورنج * وبمعنی قرحه در پلك چشم که آنرا قمع کویند وبه زعفران دوا کرده شود * ابن الاعرابی کفته بثره که در روی نمکینان بیرون آید * وبانك کردن واختلاط آوازها * شاعر کفته * جاءت مع الصبح لها ظباظب * منه ظباظب الغنم آوازهای کوسپندان * جاءت مع الشرب لها ظباظب * مراد آواز شکمهای شتران بسبب تشنکی سخت یا بانك کردن آنها وآن جمع ظبظبه است * وابن سیده کفته جائز است که جمع ظبظاب باشد بحذف یا برای ضرورت * ظبظاب نیز کلام کسی که ترساند بجدی وبادشاهی دریمن * ظُبظِبَ الرجل به تب کرفتار شد * کویند تظبظب الشیء وقتی که باشد آن را عیب * روبه کفته کان بی سلا وما بی ظبظاب ابن سیده کفته صواب ما من ظبظاب * ونیز کفته که این بیت شاهد است بر صحت سل زیرا که حریری

ظرب

در کتاب درة الغواص ذکر کرده که آن از غلط عامه است و صواب سلال است ﴿ ظرب ﴾ ظرب بر وزن کتف اینچه بلند شده باشد از زمین و تیز شده باشد جانب او و بعضی گفته کوهی پهن و نزد بعضی کوه خرد و نزد بعضی پشته های خرد ﴿ جمع آن ظراب بالکسر و به آن تفسیر کرده شد حدیث الشمس علی الظراب ﴿ شاعر گفته ﴿ شعر ﴿ ان جنبی عن الفراش لناب ﴿ کتجافی الاسر فوق الظراب ﴿ و نام مردیست ﴿ عامر بن ظرب العدوانی یکی از فرسان عرب است ﴿ و نام اسپ رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم تشبیه داده شد بکوه در عظمت و قوت ﴿ و نام حوضی در میان قوماء و واقصه ﴿ ظرب لبن نام موضعی است ﴿ ظربان بر وزن عتل مرد کوتاه قد درشت پر گوشت و از آن است لا تعدلینی بظرب جعد ﴿ ظربان بکسر را جانوری خرد مانند گربه در بیم بد دارد ﴿ اعراب گویند که آن در جامه شکار کننده گوز می زند پس بدبوی آن جامه هرگز نمی رود تا اینکه کهنه و پاره پاره میگردد ﴿ گویند که آن گوز می کند در سوراخ سوسمار پس بسبب شدت بدبوی آن سوسمار از سوراخ بیرون می آید پس می خورد آن را ﴿ در مثل است فسا بینهم الظربان زده می شود وقتیکه قوم باهم انقطاع کنند ﴿ عبد الله بن حجاج الزبیری الثعلبی گفته ﴿ شعر ﴿ الا ابلغا قیسا وخندف انّی ﴿ ضربت کثیرا مضرب الظربان ﴿ مراد کثیر بن شهاب ﴿ و همچنین ظرباء بالمد ﴿ ابو الهیثم گفته آن ظربا است بالقصر ﴿ و ظرباء بالمد لحن است و قول فرزدق انشاد کرده ﴿ شعر ﴿ وکیف تکلم الظربا علیها ﴿ فراء اللؤم اربابا غضابا ﴿ لیث گفته ظربا مقصور است چنانکه ابو الهیثم گفته ﴿ بعضی گفته ظربان دابه ایست خرد بقدر نیم انگشت و عرض آن بقدر شبر میباشد و درازی بمقدار یک ذراع ﴿ ظرابین جمع آن ﴿ و ظربی و ظرباء هر دو بکسر اسم جمع اند ﴿ جوهری گفته ظربی بر وزن فعلی جمع است مانند حجلی جمع حجل ﴿ فرزدق گفته ﴿ شعر ﴿ وما جعل الظربی القصار انوفها ﴿ الی الطم من موج البحار الخضارم ﴿ و اگر جمع کرده شود ظربی را ظرابی گردد ﴿ و ظرابی گویا جمع ظرباء است ﴿ شاعر گوید ﴿ شعر ﴿ وهل انتم الا ظرابی مذحج ﴿ تفاسی وتستنشی بآنفها الطخم ﴿ ظربت الحوافر تظرب ظربا فهی مظربة سخت و شدید شدند

سمها * اظراب چهار دندان پس نواجذ که آنها اصول دندانها باشند * عمرو بن طفیل گفته * شعر * ومُقَطّع حلق الرحالة سابح * بادنواجذه عن الاظراب * چنانکه در صحاح است * ابن بری گفته که این بیت برای سد است در وصف اسپ و برای عامر بن طفیل نیست لهذا ازهری نیز آنرا بسوی سد منسوب کرده * ظریب نام موضعی است * ظرب به مانند فرح چسپید به آن * ظُرَيبة بصيغة تصغير نام موضعی است * ظنب * بالکسر بیخ درخت شاعر گوید * شعر * فلو انها طافت بظنب معجم * لفی الرق عنه جذبه فهو کالح * ظنبه بالضم پی که بر اطراف پرهای تیر از جانب متصل سوفار بپیچید * شود * ظنبوب کنارهٔ ساق از پیش یا استخوان آن یا کناره استخوان یا ظاهر ساق شاعری در وصف شعر مرغ نر گوید * شعر * عاری الظنابیب منحص قوادمه * یرمد حتی تری فی رأسه صتعا * در حدیث مغیره اسمعاریة الظنبوب مراد کنارهٔ استخوان خشك از ساق یعنی استخوان ساقی که بسبب لاغری گوشت ندارد * قرع فلان لامره ظنبوبه یعنی کوشش کرد در کار * سلامه بن جندل گفته * شعر * کنا اذا ما اتانا صارخ فزع * کان الصراخ له قرع الظنابیب * جوهری گفته مراد از آن سرعت اجابت است * قرع ظنابیب الامر * خوار گردانید آن را * ابن الاعرابی انشاد کرده * شعر * قرعت ظنابیب الهوی یوم عالج * و یوم اللوی حتی قسرت الهوی قسرا * فان خفت یوما ان یلج بك الهوی * فان الهوا یکفیکه مثله صبرا * بر محمل تشبیه است * واصل قرع الظنبوب آن است که زند مرد استخوان پای مرکب خود را بعصا برای نشانیدن آن تا بسرعت سوار شود برمی * قرع ظنبوب الفرس زد تازیانه بر ساق اسپ برای زجر آن * و ظنبوب نیز میخی که در سوراخ آهن بالای نیزه که نیزه دران می باشد زده شود * و گاهی بیت سلامه بن جندل بآن نیز تفسیر کرده می شود * ظاب التیس * آواز کردن بز کوهی وقت هیجان و گاهی در انسان هم مستعمل می شود اوس ابن حجر گفته * شعر * یصوع عنوقها احوی زنیم * له ظاب کما صخب الغریم * و ظاب نیز سخن گفتن و اختلاط آوازها ابن سیده گفته ما حمل نمیکردیم آنرا بر واو مگر برای آنکه نمی شناسیم آنرا ماده و وقتیکه ماده محقق نشد

وانقلاب الف از واو در عین کلمه اکثر می باشد پس حمل آن بر واو اولی است

فصل العین

عب بالفتح آب نوشیدن یا جرعه جرعه کشیدن یا پیاپی نوشیدن بی مکیدن یا نوشیدن آب بی آنکه در دست یا آوند گیرند از باب نصر عبه یعبه عبا وعب فی الماء عبا ٭ عب الطائر نوشید طایر آب را و نمی گویند شرب الطائر و در خبر آمده مصوا الماء مصا ولا تعبوه عبا بمکید آب را و منوشید آنرا بی تنفس و در خبر دیگر آمده الکباد من العب بیماری جگر از نوشیدن آب است بی تنفس و در حموخوش کوثر آمده یعب فیه میزابان ریخته شود در آن دو میزاب و منقطع نمی شود ریخته شدن آنها همچنین است در روایتی و در روایت مشهور یغت است وبین معجمه و تای مثناه فوقانیه ٭ عب الدلو آواز کرد دلو نزدیک در آمدن آب در آن ٭ عب النبات دراز گشت و ترشد کیی ٭ تعب النبیذ الحاح نمود در نوشیدن نبیذ ٭ وبعضی گویند جرعه جرعه نوشید نبیذ را ٭ و قولهم لا عباب یعنی پیاپی نوشیدن آب را ابن اعرابی حکایت نموده که عرب گویند اذا اصابت الظباء الماء فلا عباب وان لم تصبه فلا اباب یعنی اگر آب می یابند آهوان نمی نوشند آب را جرعه جرعه بی تنفس و اگر نمی یابند آب را مستعد طلب آب نمی شوند ٭ عب بالضم اصل آستین ٭ عباب مانند غراب برک درخت خرما و سیل بزرگ و بلندی و بسیاری آن یا موج سیل ٭ عباب الشیء اول آن چیز در خبر حمیش بن ادس نخعی آمده انا حی من مذحج عباب سالفها ولباب شرفها من حی ام از مذحج معظم است سلف آنها و خالص است شرف آنها ٭ عباب باران بسیار ٭ عباب الشیء معظم آن چیز و ارتفاع و کثرت آن ٭ ابن اعرابی گفته ٭ عب بضمتین آبهای جهنده و جوشنده ٭ ٭ عبب بر وزن جندب بسیاری آب و قسمی از گیاه ٭ عنب مانند صرد تخم کاکنج یا عنب الثعلب یا درختی است که آن را راء گویند یا درختی است از اعلاث و اعلاث درختانی را گویند که از ان آتش بر آرند ٭ عبرب اسپ دراز سریع ٭ وبعضی گویند بسیار رفتار ٭ وبعضی

گویند تیز رو آسان در دویدن * وبعضی گویند اسپ دور تك در رفتار و نهر بسیار آب و بمعنی ابر * عمیثه مانند سفینه قسمی است از طعام و شرابی است شیرین که از عرفطی تراود * و بعضی گویند عرق الصمغ وعصاره گیاه ثمام * عمیثه نیز چراگاه شتر از نبات ترش و تنی که در زمینی باشد که پایمال نموده شود * عمیة بالضم و بالکسر تکبر و نخوت و فخر گویند فیه عمیة در وی تکبر است * عُمیّة الجاهلیة نخوت جاهلیت * در خبر آمد * ان الله وضع عنکم عُمیّة الجاهلیة بدرستی که ایزد تعالی نهاد از شما کبر و نخوت جاهلیة را و محتمل است که عُمیّه از تعمیه بود * عَمْعَبَ مانند جعفر نرم و نرمی و خوبی جوانی و جوان پر گوشت عجاج گفته * بعد الجمال و الشباب العَمْعَب * و مرد دراز * عَمْعاب همچنین * عَمْعَب نیز آهوی نر و جامه ایست فراخ گلو و کلیم باریك نرم از موی شتر * اعبّ فقیر و درشت بینی * عَمْعاب فراخ گلو و فراخ شکم و تمام خلقت نیك خوه * عبّ الشمس وگاهی بالتخفیف با گویند روشنی آفتاب وقت صبح * عَمْعَب مثل دحرج گریخت * تعمعمته مانند تدحرج آمدم بر تمام آن یعنی هلاك کردم همه او را * عَمْعَبه پشم سرخ رنگ * عبّی مانند رُبّی زنی که بچه اش نمیرد * عَنْبَب مانند جُندب وادی است * عمعب نام مردی و بتی و موضعیست * عماب مانند غراب نام اسپی مرمالك بن نویره را یا صواب بنون است * بنو العماب مانند کتّان گروهی از عرب نامیده شدند بدین اسم زیرا که آنها بفارس مخالطت کردند تا اینکه اسپان انها از فرات آب نوشیدند * عَیبوب نام اسپی مرربیع بن زیاد را و نام اسپی مر نعمان بن منذر را و اسپی مراجلح بن قاسط را * ذو عُصَب مثل صُرَد نام وادی * عباعب مانند عُلابط آبی است مرقیس بن ثعلبه را * عمعبه زنی است شاعره و الده ذو نی

* عیرب * مانند جعفر و عَرَبْرَب مثل سفرجل سماق و آن بار درختی است ترش مزه که در طعام اندازند * و عبرْبَیة و عرْبَرْبِیة دیگ سماق انداخته شده حجاج بن یوسف طباخ خود را گفت اتخذ لنا عبربیّة و اکثر فیجنها یعنی بپز برای ما دیگ سماق و بسیار انداز در وی شوراب را * عتبه * بفتحتین آستانه در * و بعضی گویند چوب بالای در * عَتَب و عتبات جمع * و زینه ابن النحام به کعب بن مره گفته

در حالی که کعب بیان درجات مجاهد می کرد ما الدرجه جهت درجه پس کعب کفت اما انها لیست بعتبة امك وقد روی ان ما بین الدرجتین کما بین السماء والارض نیست آن زینه که میدانی آن را در خانهٔ مادر خود پس الدرجتی روایت کرده شده که میان دو درجه مثل مابین آسمان و زمین است و در خبر آمد و ان عتبات الموت تاخذه ای درمی ندا ید مرك درمی کیرد و بوا و وعتبه را استعاره می کنند بری زن و درخبر حضرت ابراهیم واسمعیل علی نبینا وعلیهما الصلاة والسلام آمده وابدل عتبة بابك بدل کن آستانهٔ درخود را یعنی بکذار زن خود را و عتب بفتحتین مابین دو انکشت سبابه و وسطی و بعضی کویند مابین دو انکشت وسطی و بنصر و عتب بالتحریك نیز فساد و کویند ما فی طاعة فلان عتب یعنی طاعت وی خالص است در ان فساد نیست و در خبر زهری آمد و قال فی رجل انعل دابة رجل فعتبت ان کان تنعل فلا شئ علیه وان کان ذلك تکلفا ولیس من عمله ضمن کفت در حق کسی که نعل بست دابهٔ مردی را پس تباه کردید آن دابه اکر باشد آن کس که بست نعل را پس هیچ بروی نیست واکر کار او نعل بندی نباشد تاوان دهد و در خبر ابن المسیب است کل عظم کسر ثم جبر غیر منقوص ولا معتب فلیس فیه الا اعطاء المداوی فان جبر وبه عتب فانه یقدر عتبه بقیمة اهل البصر هر استخوان شکسته که پیوند کرده شود بی نقصان و بی فساد پس نیست در ان مکر دادن مداوی و اکر پیوند کرده شود و بد ان استخوان فساد است از ورم لازم با کجی پس اندازه کرده شود فساد ان بقیمت ارباب بصر و بیناییء و اعتب العظم المجبور تباه کشت استخوان پیوند کرده شده و عتب بفتحتین نیز چوبهای معروضه بر روی عود که کشیده شود از ان چوبها تارها سوی عود و عتب نیز درشتی زمین و عتب بالفتح و بفتحتین وعتبان ومعتب ومعتبة بفتح تا وکسر آن خشم کرفتن وملامت کردن و عتب علیه از باب ضرب و نصر خشم کرفت بر وی و در خبر آمد و کان یقول عند المعتبة ماله تربت یمینه می کفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم در خشم کرفتن چیست او را خاك آلوده باد دست راست وی شاعری کفته و شعر و اخلای لو غیر الحمام

اصا بکم * عتبت و لکن ما علی ال ن م معتبُ * عتاب و معاتبه مانند قتال و مقاتله
و عتب بفتحتین و عتبی بسکر اول و تاء مشدد مکسور و فتح با خطاب بناز کردن
و یاد دادن چیزی که بخشم آرد شاعری گفته * و یبقی الوُدّ ما بقی العتاب * عتبان
و عتب هر دو با لتحریک و تعتاب و فتن شتر بر سه پای و ایستادن مردم بر یك پای
و فعل این همه از باب نصر و ضرب آید * تعتب و تعاتب و معاتبه با هم کلام و خشم
و ناز کردن * عتب بالکسر بسیار عتاب کنند ه * اُعتوبه بالضم انچه بدان تعاتب
کنند * بینهم اُعتوبةٌ میان آنها اُعتوبةٌ هست که بدان عتاب می کنند * عُتبی بالضم
رجوع و خوشنودی * استعتبه رضا دادی را و همچنین است اَعتبه طلب رضا
کردی را حق سبحانه تعالی فرموده و ان تستعتبوا فما هم من المُعتبین یعنی اگر رضا
خواهند کفا ر پس نباشند آنها رضا داده شده * گویند استعتبته فاَعتبنی خوشنودی
خواستم ازوی پس خوشنود ساخت مرا * و در مثل است لك العُتبی بان لا رضیت
و قتیکه خوشنود ساختن مراد نبود * و گویند اعتبك بخلاف ما تُری * در خبر آمد ه لا
یتمنّ احد کم الموتَ اما مُحسنًا فلعلّه یزداد و اما مُسیئًا فلعله یستعتب باید که آرزو
نکند کسی از شما موت را اما نیکوکار پس شاید که زیاده کردد در نکوئی اما بد کار
پس شاید که طلب خوشنودی پروردگار و توبه نماید * و در خبر دیگر آمده و لا بعد
الموت من مُستعتب نیست بعد مرگ طلب رضا زیرا که بعد از ان جزا است نه عمل
ازهری گفته اعتاب و عُتبی رجوع کردن معتوب علیه بسوی چیزی که خوش
سازد عتاب کننده را * استعتاب طلب کردن ازوی کننده رجوع نمودن از بدی
کردن * اَعتبنی فلان گذاشت فلان کس آن چیز را که بد می آمد مرا * اُمّ عَتّاب
بر وزن شدّاد و ام عِتبان بالکسر کفتا ر که آن را ضبع گویند * عِتبان کفتا ر نر
* عَتوب مانند صبور کسی که در وی عتاب اثر نکند * قریة عتیبة مثل سفینة قریة کم خیر
* اعتتب عن الشیء و اعتتب عنه بر گردیدن از ان * اعتتب عن الامر رجوع کرد
ازان کار که در ان بود * اعتتب فلان قصد در کار کرد فلان کس * حطیئة گفته * شعر *
اذا مخارم احناء عرضن له * لم ینب عنها و خاف الجور فاعتتبا * یعنی اعتتب

من الحمل ای هموار شد مرکوه و بعید نشد از ان ه اعتب الطریق راه زمین بوم کذاشت رد رزمین درشت رفت ه معاتبه تادیب کردن ه در رحمر آمده عاتبوا الخیل فانها تعتب تادیب کنید اسپان را برای حمله و سواری پس بدرستی که اسپان تادیب می پذیرند ه تعتیب جمع کردن نیفه از ار و پیچیدن آن از پیش و آستانه ساختن ه در حدیث سلمان رضی الله عنه آمده ه عتب سراویله فتشمر جمع کرد نیفه ازار را و پیچید آن را از پیش پس برچید ازار را ه عتب عتبات زینه ها ساخت ه عتب فلان فی الحدیث جمع نمود فلان سخن را در کلام اندك ه فلان لا یتعتب بشیء فلان کس عیب کرده نمی شود بچیزی ه ما عتبت بابه آستانه در ش را پایانکو نفتم ه عتیب قبیله ایست که عادت کرد بر آمدن پادشاهی پس اسیر کرد مردان آنها را و میکشتند آن اسیران که چون کردکان ما بزرك خواهند شد ما را نخواهند کذاشت و درین امید هلاك کشتند ه وازین است مثل عرب اودی عتیب هلاك شد بد قبیله عتیب و زده می شود برای کسی که بمیرد در حالیکه مغلوب باشد عدی بن زید کفته ه شعره ترجیها وقد وقعت بقره کما یرجوا اصاغرها عتیب ه عتبان بالکسر و معتب مانند محدث و عتبه بالضم و عتیبه مانند جهینه نامهای مردان است ه عتابه از اسمای زنان است ه حفرة عتب محله ایست بمصر ه و عتاب آبی است ه موبی اسد را در راه مدینه معرو

ه عترب ه بضم عین و سکون تای مثناة فوقانیه و ضم رای مهمله سماق و تصحیف عرب را و عشرت نوشت لکن همه بیك معنی اند ه معتلب ه مانند معظم سست و حمل معتلب رسن سست را خوکفته ه ملاحم القارة لم تعتلب ه عثرب ه بضم عین و سکون ثای مثلثه درختی است مانند درخت انار آن را دانه ها باشد مانند دانه های جو آمن شاخهای نرم و سرخ دارد مانند ریباس پوست نوکنده او را میخورند و واحد آن عثربه است ه عثلبه ه مثل دحرجه کارش کردن و پراکنده ساختن ه عثلب زندا آتش زنه ساخت از درختی که معلوم نباشد که آتش دهد یا نه ه عثلب الطعام به خاکستر آمیخت کندم را با کلوخ و دلیه ساخت کندم را برای صرورتی ه عثلب الماء بحث

ه عترب ه
ه عتلب ه
ه عثرب ه
ه عثلب ه

جرعه جرعه نوشید آب را * عثلب الحوض وجدارا لحوض ونحوه شکست حوض
ودیوار آن را * امر معثلب بصیغه اسم فاعل کار غیر استوار * شیخ معثلب پیر کوزه
پشت از پیری * تعثلب فلان بد حال شد فلان را لاغر کرد ید * عثلب مانند جعفر
آبی است مشهور شماخ گفته * قصدت صدوذا من شریعة عثلب * عجب * بالفتح
بن دم و موخر هر چیز عجوب جمع آن * در خبر آمده کل ابن آدم یبلی الا العجب
* همه این آدم بوسید * خواهد شد مگر استخوان اسفل پشت شاعری گفته * بعجوب
انقاء یمیل هیامها * و بالضم فخر و تکبر و مردی که وی را نشستن با زنان خوش آید
یا خوش شوند زنان بدان * و درین معنی بتثلیث عین آید * عجب بالفتح و بفتحتین
انکار کردن انچه پیش آید و جمع آن اعجاب است شاعری گفته * شعر * یا عجبا اللدهر ذی
الاعجاب * الاحدب البرغوث ذی الانیاب * و جمع عجیب عجایب است یا جمع
کرده نمیشوند این هر دو * عجیبه و اعجوبه شگفت * تعجبت منه و استعجبت منه و
عجبت منه مثل سمع تعجب کردم از ان * در خبر آمده عجب ربك من قوم یساقون
الی الجنة فی السلاسل تعجب نمود پروردگار تو از گروهی که کشیده شوند بسوی
بهشت در زنجیرها یعنی بزرگ و عظیم شد این نزد پروردگار تو * و اطلاق تعجب
بر حق سبحانه تعالی مجاز است زیرا که بر او تعالی اسباب اشیا مخفی نیست و تعجب
از ان آید که سببش مخفی باشد * عجبه از باب تفعیل در تعجب آوردم او را *
ما اعجبه برایه شاذ است یعنی چه خود پسند است بفکر خود * تعاجیب عجایب
واحد ندارد شاعری گفته * شعر * و من تعاجیب خلق الله غاطئة * یعصر منها ملاحی
وغربیب * اعجبه برداشت او را بر تعجب * اعجب به بصیغه مجهول تعجب نمود و
خوش کردید بدان و همچنین است اعجبه * امر عجب بفتحتین و عجیب و عجاب
و عجاب مثل طویل و طوال و شد اد امر شگرف * و عجب عاجب و عجاب
یا عجب و عجیب بیك معنی است * عجاب انچه از حد تعجب درگذرد *
عجباء مانند حمراء زنی که تعجب کرده شود از جمال وی یا زشت روی وی
از لغات اضداد است * عجباء ناقة که موخر آن باریك باشد و طرف سوینش

بلند و بانگ درشت ٭ بسر اعجب شتر مرد درشت و درحلق شعابه بالکسر مرد احمق اعاجیب شعبی ترسید ادمراد بنو عجب نام گروهی را حمد بن سعد بکری مشهور بابن عجب و سعد بن عجب هرد و بالتحریک ٭ عجیبه عجب شهر دست درموت ٭ عجیبه بروزن جهینه نام مردی ٭ اعجب حاملاتی مردی ٭ عحرقب ٭ مانند عروجل حبیب در زمین انداختن ٭ عذاب ٭ مانند سحاب انچه رقیق باشد از ریگستان یا جانب آن که رقیق بود و متصل بود زمین باشد برای واحد و جمع آید اذن احمر گویند ٭ شعر ٭ کثور العذاب الفرد یضربه الندی ٭ تعلی الندی فی متنه و تحدرا ٭ عبد الله رحیم و زهاد زن شاعری گفته ٭ شعر ٭ وکنت کذات العرک لم تبق ماءها ولا هی مما بالعذاة ظاهره ٭ عذرب مانند صعور و ریک بسیار ٭ عذنی مانند عرنی نیک حریا کسی که دران عیب نبود ٭ عذاب نام مرد ٭ عذب ٭ عذبه بالفتح خوش مزه از طعام و شراب عذاب بالکسر جمع ٭ ماءة عذبة و ماء عذاب آب خوش مزه و شیرین ٭ عذوبت با کسر کی آب ٭ عذب الماء عذوبة مانند کرم پاکیزه گشت آب ٭ اعذبه الله پاکیزه ساخت آن را خدای عزوجل ٭ اعذب القوم پاکیزه شد آب آن قوم ٭ اعذب فلان را استعذب فلان آب عذب نوشید ٭ واستعذب لاهله آب عذب طلب نمود برای اهل خود ٭ استعذب الماء عذب دانست آب را ٭ یستعذب لفلان من بئر کذا آب پاکیزه آورده می شود برای فلان کس از فلان جاه ٭ درخبر آمده ٭ انه کان یستعذب له الماء من بیوت السقیا یعنی رسول که بود نبی صلی الله علیه و آله وسلم که آورده می شد آب شیرین برای وی از سقایه خانه ها ٭ اعذوذب الماء مانند احشوشن پاکیزه گشت آب ٭ حضرت علی علیه السلام در مذمت دنیا فرموده ٭ اعذوذب جانب منها و احلولی پاکیزه شد جانبی از دنیا شیرین گشت ٭ امرأة معذبة زن شیرین آب دهن ٭ اعذبان طعام و نکاح ٭ و بعضی گویند خمر و آب دهن ٭ هو عذب اللسان او شیرین زبانست ٭ عذب مانند ضرب ترک کردن طعام بجهت شدت تشنگی ٭ عاذب و عذوب مثل صبور کذا رنده طعام بسبب بسیاری تشنگی ٭ بات العرس و غیره عذوبا و شب بخورد اسپ و غیر آن و ننوشید ٭ از هری

عذاب ٭

عذب ٭

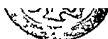
گفته تفسیر عاذب و عذوب با آنکه نخورد و ننوشد صواب تر است از تفسیر آن با آنکه
نخورد بجهت تشنگی * عاذب آنکه هیچ نخورد و اکثر مستعمل شود در اسپ و شتر * عذوب
بالضم جمع * عذب و اعذاب و تعذیب باز داشتن * در خبر علی علیه السلام آمده
اَعذِبوا عَن ذکر النّساء انفسکم فان ذلکم یکسرکم عن الغزو باز دارید خود را
از ذکر زنان بد رستی که آن می شکند شما را از جنگ * عذب و اعذاب و استعذاب
باز ماندن و ترک کردن * عذب عن الشیء و اَعذب عنه و استعذب عنه باز ماند
از ان * عذاب مانند سَحاب نکال و عقوبت * اَعذِبه جمع * عَذّبه تعذیبا عذاب
کرد ویرا * در خبر آمده * المیّت یعذَّب ببکاء اَهله علیه مرده عقوبت کرده می شود
بگریه کردن اهل وی بروی یعنی اگر وصیت کرده باشد اهل خود را بگریه چنانچه
عادت جاهلیت بود * اصابه عذاب عذوبین مانند بلغین رسید ویرا عذابی که دفع
نشود * عذبه بکسر ذال انچه برون آید از طعام پس افکنده شود و خاشاک و دو والهای
تازیانه * در صحاح است عذبه یکی از دو دوال تازیانه * ماء ذو عذب آب
بسیار خاشاک * عذبه بالفتح و بفتحتین و بکسر ذال سبزی که بر آب نشیند * ماء
عَذِب مانند کَتِف آبی که سبزی بران نشسته باشد * اَعذَب الماء دور کرد
سبزی آب را * ماء لاعَذبة فیه آبی که گیاه و چوب در ان نیست * عَذَب بفتحتین
خاشاک و انچه در دلو بجهه بر آید از بچه دان و درختی است عذب النوائح
و معاذ بهن خرقه های زنان نوحه کننده * عذب المیزان زبانهٔ ترازو
* عذبه هر چیز کنارهٔ هر چیز * عَذَب العَیر طرف قضیب شتر * عَذَب الرّحل پوستی که
پس پالان شتر معلق سازند * عذب الشّجر شاخهای درخت واحد این همه عذبة
بتااست * عذوب و عاذب کسی که در میانش و در میان آسمان پرده نباشد *
عَذب بالفتح نوعی است از درخت * عذابه بمعنی عدابه بدال مهمله * عَذَبّی
بر وزن و معنی عذبی کثیر گفته * شعر * مررت ما مررت من لها ثم اعرضت * الی
عَذَبّی ذی غِناء و ذی فضل * عذبه درختی است که شتران را هلاک می کند و دوایی
است مشهور * اعتذاب فرو هشتن دو طرف عمامه از پس * عذبات بفتحتین

نام اسپی مر یزید بن سُبَیع را ٭ یَومُ العَرَبات روز جنگی از روز جنگهای عرب ٭ عَرّاب مثل کتّان نام اسپ بَرّاء بن قیس ٭ عُرَیبة ز عربة مصغر بصیغة تصغیر نام دو آبی است ٭ عَیطَلاب بر وزن مَیدان نام شهریست ٭ ذات العَرَبة نام موضعی ٭ عرب ٭ بالضم و بضمتین گروهی است مشهور و از مردم خلاف عجم و آنها باشند کان شهر اند یا عام اند ٭ اعراب از انها باشند کان بادیه ٭ و عرب باد را استعمال مونث است و تصغیر آن عُرَیب بغیر تا شاذ است شاعری گفته ٭ شعر ٭ و مکنُ الضِّباب طعامُ العُرَیب ٭ ولا تشتهیه نفوسُ العَجَم ٭ و اعراب را واحد نیست و جمع آن اعاریب ٭ عَرُبَ لسانُه مانند کَرُم عُروبةً بالضم عربی شد زبان او ٭ تعرّب شبیه بعرب شد ٭ و عَرَبٌ عاربةٌ و عَرْباء و عَرِبةٌ مانند حمراء و فرحة ٭ عرب خالص ٭ متعرّبة و مستعربة عرب دخیل ٭ عربی یکی از عرب اگرچه بدوی نباشد ٭ اَعرابی بدوی منسوب است بسوی اعراب ٭ سیبویه گفته در نسبت بسوی اعراب اعرابی گفتند زیرا که اعراب واحد ندارد ٭ عَرَبیٌ قالوا العُروبة و العَروبة و این هرد و مصدر اند که فعل ندارند ٭ و ازهری گفته رجلٌ عربیٌ مردی که نسبش در عرب ثابت باشد اگرچه فصیح نبود ٭ جمع آن عرب است چنانچه گویند رجل مجوسی و یهودی و جمع آن بحذف یاء نسبت است ٭ رجلٌ معرِبٌ مرد فصیح اگرچه عجمی باشد ٭ رجلٌ اَعرابیٌ مرد بدوی که چراگاه و مواقع باران طلبد از عرب باشد یا از موالی آنها و جمع آن اعراب و اعاریب است ٭ حق سبحانه تعالی فرموده قالتِ الاَعرابُ آمنّا قُل لم تُؤمِنوا و لکن قُولوا اَسلَمنا ٭ قومی از اهل بادیه که نزد نبی صلی الله علیه و آله وسلم آمدند برای طمع در صدقات نه برای رغبت در اسلام گفتند که ایمان آوردیم بگو ای پیغمبر ایمان نیاوردید لیکن بگوئید که منقاد شدیم ازهری گفته جائز نیست که مهاجرین و انصار را اعراب گویند چه آنها عرب اند زیرا که آنها باشند کان شهر بودند برابر اند از انها کسی که ناشی در بادیه شد پس در شهر متوطن شد و کسی که در مکّة معظمه متولد شد و بعد از ان هجرت بسوی مدینة منوره کرد ٭ پس اگر طایفة از انها لاحق باهل بادیه گردد بعد از هجرت گویند تعرّب

٭غربیاه

اعرابی شد بعد از آنکه عربی بود * در خبر آمده مهاجر ابس باعرابی مهاجر راند اعرابی ساخت * ابن الاثیر در نهایه گفته که اعراب باشندگان بادیه از عرب که در شهر نیایند مگر برای حاجتی * عرب گروهی است مشهور از مردم و برابر است که اقامت کنند در بادیه یا شهر * در خبر آمده ثلث من الکبائر منها التعرب بعد الهجرة سه چیز از گناهای کبیره است اقامت نمودن در بادیه با اعراب بعد از هجرت و بودند مومنین که می دانستند کسی را که بموضع خود بی عذر باز گردد مثل مرتد * در خبر حجاج آمده که چون ابن اکوع اقامت در ربذه کرد بعد از آن نزد حجاج آمد حجاج گفت یا ابن الاکوع ارتددت علی عقبیك وتعربت یعنی ای ابن اکوع باز گشتی بر قفای خود و اعرابی شدی و در روایتی تعزبت بزای معجمه آمده * عربیه لغت عرب واختلاف نموده اند در وجه تسمیهٔ این گروه بعرب * بعضی گویند اول کسی که خدای عزوجل گویا ساخت او را بزبان عربی یعرب بن قحطان بود و آن پدر یمن است پس آنها عرب عاربه اند * و حضرت اسمعیل بن ابراهیم صلوات الله علی نبینا و علیهما نشو و نما در آنها یافت پس اسمعیل و اولادش عرب مستعربه اند * و بعضی گویند اولاد حضرت اسمعیل علیه و علی نبینا الصلوة و السلام در عربه که از تهامه است نشو و نما یافتند پس منسوب شدند بسوی آن * و در خبر آمده پنج انبیا از عرب اند محمد و اسمعیل و شعیب و صالح و هود علیهم صلوات الله و سلامه * و این خبر دلالت دارد بر این که آن انبیا در بلاد عرب سکنی داشتند و زبان آنها زبان عربی بود پس حرم که مسکن محمد و اسمعیل علیهما الصلوة و السلام بود * و قرب حجر که موطن صالح بود و مدین که مسکن شعیب بود * و احقاف یمن که هود و قومش در آنجا سکنی داشتند جمله از بلاد عرب است * و ازهری گفته که اقرب نزد من اینست که نامیده شد عرب باسم شهر خود عربات * و بعضی گویند عربه بفتحتین که ناحیه ایست نزدیك مدینهٔ منوره و اقامت کردند در آن قریش و آن ساحت عرب است * و ساحت دار فضای خانه و شاعری رای عربه را سکون داد * برای ضرورت در قول خود * شعر * وعربة ارض مایحل حرامها * من الناس الا اللوذعی الحلاحل *

یعنی پیغمبر ما صلی الله علیه و آله و سلم و قریش فصیح ترین عرب اند اختیار کردند بهترین لغات عرب را ٭ عربات راهی در کوه تهامه مصر کشتیهای ما کن که در دجله بودند ٭ اعراب و تعریف مثل اکرام و تکریم بیان کردن و ظاهر نمودن ٭ اعربت عن القوم و عربت عنهم ظاهر نمودم و بیان کردم از جانب قوم ٭ اعرب بحجته حجت خود ظاهر کردن حرف کسی ٭ کمیت گفته ٭ شعر ٭ وجدنا لکم فی آل حامیم آیة ٭ تاولها منا تقی و معرب ٭ در خبر آمده ٭ الثیب تعرب عنها لسانها مروی است بتخفیف و ازین غیر و شبیه ٭ بیان می کند از وی زبان وی ٭ و در خبر تیمی آمده ٭ کانوا یستحبون ان یلقنوا الصبی حین یعرب ان یقول لا اله الا الله سبع مرات یعنی مومنان که دوست می داشتند اینکه تلقین کنند کودک را وقتی که بیان کند و سخن گوید این که بگوید لا اله الا الله هفت بار ٭ در خبر سقیفه آمده ٭ اعربهم احسابا ظاهرترین ایشان از روی حسب ٭ و ازین است اعراب در اصطلاح عربیان ٭ عربی حرفی پید که حرشه ای دو طرف دارد ٭ ابل عراب شتران غیر بختی ٭ خیل عراب اسپ سواری برذون ٭ معرب مانند محسن اسپ نر که در آن اصل بد نبود ٭ معربه اسپ ماده چنین ٭ رجل معرب صاحب اسپان عراب ٭ و اعراب روان کردن اسپ و شناختن کسی اسپ عربی را از اسپ بد اصل وقت آواز کردن ٭ اعرب الفرس آواز کرد اسپ که دانسته شود از آن آواز نجابت و اصالت وی ٭ خیل عراب و اعرب و عربه و ابل عراب اسپان و شتران نجیب ٭ و نیز اعراب خطا نکردن در کلام همچنین است تعریب ٭ و پیدا شدن بچه عربی رنگ ٭ عرب منطقه آراسته نمود کلام خود را از خطاء اعراب و تعریب و عرابه بالفتح و بالکسر و استعراب فحش گفتن و کلام بد کردن ٭ در خبر آمده ٭ ان رجلا من المشرکین کان یسب النبی صلی الله علیه و آله و سلم فقال له رجل من المسلمین والله لتکفن عن شتمه او لارحلنک بسیفی هذا فلم یزدد الا استعرابا فحمل علیه فضربه ٭ و در خبر دیگر آمده کره الاعراب للمحرم ٭ و در خبر دیگر آمده ٭ لا یحل العرابة للمحرم ٭ معاربه با هم فحش گفتن ٭ تعربت المرأة للرجل یعنی عشق کفت زن مرد را

* اعراب نیز رد کردن قبیح از لغات اضداد است و نکاح کردن و تعریض بنکاح نمودن * اعرب سقی القوم مختلف شد نوشانیدن آب گاهی بعد روزی و گاهی بعد دو سه پس آزان برنهج واحد قایم کردید * عرّب علیه فعله تعریبا نسبت بقبح کرد فعل وی را * در خبر آمد * عَرِّبوا علیه رد کنید بروی بانکار * تعریب و اعراب نیز بمعنی عربی ساختن کلمه عجمی را * عربون و عربان بضم عین هردو و عربون بفتحتین و گاهی عین آنها را بهمزه بدل کنند بیعانه * در خبر آمد * نهی عن بیع العُربان * اعراب و تعریب و عَربنه بیعانه دادن * اعرب فی کذا و عَربه و عَربن بیعانه داد * عَروب مانند صَبور و عَروبه بتا و عَربه بفتح عین و کسر را زن دوست داشته شده بسوی شوی و عصیان کننده شوهر یا عاشق وی یا دوست داشته شده بسوی شوهر و ظاهر کننده دوستی وی یا بسیار خندنده * عُرُب بضمتین جمع عَروب * و ازین است قول حق سبحانه تعالی عُرُبًا اَترابا * عَرِبات جمع عَرِبه * اِعراب نکاح کردن بزن عَروب * عَرَب مانند ضرب خوردن * عرب بالفتح و بفتحتین شاد شدن و بفتحتین فاسد شدن معده * عربت معدته فاسد شد معده وی * ودر خبر آمد * ان ابن اخی عَرِب بطنه بدرستی که برادر زاده من تباه کردید شکم وی * و آماسیدن و بازیم شدن و باقی ماندن اثر زخم بعد از به گشتن و بسیار آب شدن نهر و چاه * و فعل این همه از باب سمع آید * عَرَب بفتحتین و مانند کتف و عُرُب مانند برثن آب بسیار صافی * عِرب بالکسر خشک از نهی که کیاهی است مشهور * عَرِب مانند کتف فاسد المعده * عَرِبه معده فاسده * بیر عَربهٔ چاه بسیار آب * نهر عارب و عاربه جوی بسیار آب * تعریب نوشیدن آب بسیار صافی و بریدن شاخ خرما و بر کندن موهای کود سم اسپ بعد از آن داغ دادن و رد کردن کلام و نسبت بقبح نمودن آن را و کلام کردن از جانب قوم * عرّبت عن القوم فعل از آن و بسیار نوشیدن آب صافی و کمان عربی ساختن و بیمار داری فاسد المعده کردن * عُروبه نام روز جمعه و گاهی بر آن الف و لام می آرند * عَرابه بالفتح غلاف پستان گوسپند * عرابات جمع * عرّاب مانند شداد عرابه ساز * عربه بفتحتین نهری که تیز رود و بمعنی نفس و دم

شاعری گفته ٭ شعر ٭ لما اتیتک ارجو فضل نائلکم ٭ نفحتنی نفحة طابت لها العرب ٭ عربه
و عرب نهر دربا التحریک ناحیه است قریب مدینه منوره ٭ ما بالدار عریب و معرب یعنی
در خانه کسی ٭ عراب مانند سحاب شوره درختی است که تابته مهشرد از پوست
آن ریسمان ٭ القی عربونه اذا احدث انچه در شکمش بود ٭ استعربت البقرة خواهش
نر نمود گاو ماده ٭ عربها الثور خواهش مند گردانید گاو نر گاو ماده را ٭ و در خبر آمده
لا تنقشوا فی خواتیمکم عربیا نقش نکنید در انگشتریهای خود محمد رسول الله و تقدیر
کلام نبیا عربیا است ٭ عروبا نام آسمان هفتم ٭ عروان بفتحتین شهر یست بخابور و
عرابة بن اوس بن قیظی صحابی مشهور است خطیبه گوید ٭ شعر ٭ اذا ما رایة رفعت لمجد ٭
تلقاها عرابة بالیمین ٭ یعرب بن قحطان پدر یمن و نشر بن جابر بن عراب مانند
عراب صحابی رسول مقبول صلی الله علیه و آله و سلم ٭ عراک بن معرکة بن عراکی
بالضم از اتباع تابعین است ٭ عراقی بالفتح لقب محمد بن حسن بن المبارک ٭ عربس
بر وزن عرفت نام مردی و اسپی ٭ ابن ابی العروبة نام مردی و حذف الف و لام از ان
لحن است ٭ عرتبة ٭ بینی و گویند انچه نرم بود از بینی و گویند دایره است زیر بینی میان

عرتبه ٭

لب بالا ٭ جوهری گفته که از اعرابی پرسیدم پس انگشت خود بطرف پره بینی نهاد ٭ عرزب ٭

عرزب ٭

مانند جعفر و ازدب گیاه ست بغایت سطبر و بالضم نیز آمده ٭ ضحاک بن عرزب
مانند جعفر تابعی است ٭ عرطبة ٭ بالفتح و بالضم تبیر طبل حبشیان

عرطبه ٭

یا طبل یا عود یا طنبور ٭ و در خبر آمده ان الله یغفر لکل مذنب الا لصاحب عرطبة
یا زمنی حق سبحانه تعالی مغفرت خواهد کرد هر گناهکار را مگر صاحب عرطبه را
٭ عرقوب ٭ مانند عصفور پی سطبر بالای پاشنهٔ آدمی ٭ عرقوب الدابه زانوی پای ستور

عرقب ٭

٭ شاعری گفته حدید الطرف و المنکب و العرقوب و القلب ٭ عرقب الدابه ببرید
عرقوب دابه را و در خبر قاسم آمده که می گفت ذبح کنید و لا تعرقبها قطع
مکن عرقوب دابه را ٭ عرقب الدابه بلند نمود عرقوب های دابه را تا ببندد ٭ عرقوب
القطا ساق قطا و بدان مثل زده شود در کوتاهی پس گفته می شود یوم اقصر من عرقوب
القطا شاعری گفته ٭ و لیل و قفاها کعراقیب قطا طحل ٭ عرقوب الوادی موضعی از وادی

که پیچیده و کج باشد * عرقوب راه تنگ در کوه و وادی گویند * ما اکثر عراقیب هذا الجبل چه چیز بسیار سخت را‌هها ی تنگ این کوه را * و بعضی گویند عراقیب الجبل نبیبهای کوه * تعرقب الرجل در را‌هها ی تنگ کوه رفت مرد * عراقیب الامور کارهای بزرگ و دشوار * عرقوب حیله و شناختن حجت * عرقب الرجل حیله کرد مرد گویند اذا اعیاك غریمك فعرقب هرگاه مانده کند ترا قرض خواه تو پس حیله کن * تعرقب من الامر عدول نمود از ان کار * تعرقب لخصمه شروع نمود در راهی که دشوار شد بر خصم * شرّ ما اجاءك الی مُخّة عرقوب شر عظیم مضطر ساخت ترا بسوی مغز عرقوب مثل است که زده می شود برای مضطر باضطرار شدید زیرا که عرقوب مغز ندارد و محتاج نمی شود بسوی آن مگر کسی که قادر بر چیزی نباشد و بجای اجاءك الجاءك با بدل جیم بسین نیز گویند و این لغت تمیم است * طَیر العراقیب شقراق که آنرا در فارسی سبزك گویند و عرب آنرا مشوم دانند * عرقوب بن صخر یا ابن معبد بن اسد از عمالقه است کاذبترین اهل زمان خود بود سائلی پیش وی آمد گفت هرگاه شکوفه آرد درخت خرمای من خواهم داد ترا پس هرگاه شکوفه آورد گفت هرگاه نیم پخته شود خرما پس هرگاه نیم پخته شد گفت هرگاه دراز شود پس هرگاه دراز گشت گفت هرگاه خرمای تر شود پس هرگاه خرمای تر گردید گفت هرگاه خشك گردد پس هرگاه خشك گردید همه را به شب برید و به برد و بسائل چیزی نداد * جبیهای اشجعی گفته * شعر * وَعَدتَ وکانَ الخُلفُ منكَ سَجِیّة * مواعیدُ عُرقوبٍ اخاه بیثرب * عُرقوب نیز نام اسپ زید الفوارس ضبی و نام موضعی است نزدیك حمی ضریه * عزب * بفتحتین و معزابه و عزیب مردی که اهل ندارد و عزبه و اعزب نگویند * و بعضی جایز داشته اند * عزبه و عزب زنی که زوج ندارد * رجلان عزبان دو مرد بی زن * رجال اعزاب مردان چنین * عزاب مردان و زنان که جفت ندارند و مصدر آن عُزبه بالضم و عزوبة است و فعل آن مانند نصر * و بعضی گویند عَزَب اسم جمع عازب است مثل خادم و خدم * و همچنین عَزِیب اسم جمع است مثل عبید * تعزّب نکاح نکردن و دور شدن *

در خبر آمده که هرگاه ابن اکوع رضی الله عنه در ربذه اقامت گزید حجاج بن
یوسف بوی گفت ارتددت علی عقبیك تعزبت برگشتی بر عقب و دور شدی از جماعت
بعجمه و در روایتی تعرب براء مهمله آمده ٭ عزوب غایب شدن و رفتن از باب
نصر و ضرب ٭ حق سبحانه فرموده عالم الغیب لا یعزب عنه مثقال ذرة فی السموات
ولا فی الارض الله عز و جل دانای غیب است غایب نمی شود از وی چیزی ٭ اعزبه
دور آن را و غایب ساخت ٭ و در خبر آمده من قرأ القرآن فی اربعین لیلة فقد
عزّب کسی که قرآن مجید را در چهل شب خواند بعید شد از زمان شروع یعنی
درنگی نمود ٭ و در حدیث دیگر آمده کما تراؤن الکوکب العازب فی الافق چنانکه
هم می بینید ستاره دور شونده را در افق آسمان و در روایتی غارب بغین معجمه
و رای مهمله آمده ٭ معزابة کسی که دراز شده باشد بی زوجی آن تا اینکه او را
حاجت تاهل نماند ٭ و کسی که در چراگاه بمواشی خود از مردم غایب شود
و همچنین است معزابة و تاء در معزابة برای مبالغه است عزیب کسی که از اهل و مال خود غایب
گردد و شتری و گوسفندی که از اهل خود در چراگاه غایب شود ٭ ابل عزیب شتران
که باخور و زبه قبیله نیایند اسم جمع عازب است مثل غزی و غازی ٭ عزبت الابل
دور شدند شتران در چراگاه ٭ اعزبها صاحبها دور ساخت آنها را ٭ اعزب فلان
دور گشت ٭ اعزب القوم غایب شدند شتران قوم ٭ معزله مانند مکنسه کنیز
و زن مرد و همچنین است عازله ٭ معزبه مانند محسنه و عازب کما ٭ دورة اعزب القوم
کما ٭ عازب یا تمل قوم ٭ در خبر آمده انهم کانوا فی سفر مع النبی
صلی الله علیه و آله و سلم فسمع منادیا فقال انظروا تجدوه معزبا بودند
اصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در سفر با رسول علیه الصلوٰة والسلام
پس شنود منادی را پس گفت نظر کنید بسوی وی تا بیابید وی را جویند ٭ کما ٭ عازب
٭ معزّب مثل معظّم کسی که دور کرده شده باشد از خانه ٭ عزبت طهر المرأة غایب
شد از زن شوی وی شاعری گفته ٭ والمحصنات عوازب الاطهار ٭ عزبت الارض
نماند در زمین کسی صبره دار باشد زمین را ٭ عزوبه زمین دور از گیاه ٭ و در خبر

آمده انه بعث بعثاً فاصبحوا بارض عزوبة بدرستی که فرستاد پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم لشکری پس بصبح رسیدند بزمینی دور از گیاه • ودر خبر ام معبد آمده والشاء عازب حیال بزهاد ورشوند • اند درچراگاه نمی آیند بسوی منزل در شب • وحیال جمع حایل است بمعنی غیر حامله • عزنب بروزن جوفر پیرزن • عازبه شتران غایب شوند • درچراگاه انما شریت الغنم حذار العازبة جز این نیست که خریدم گوسفندان را بجهت حذر نمودن از شتران دور شونده درچراگاه • گفت این را مردی که ویرا شتران بودند پس فروخت آنها را وخرید گوسفندان را تا در چراگاه • غایب نشوند پس غایب شدند گوسفندانش واین مثلی است که زده میشود وکسی که اختیار کند چیزی ودران چیز لازم آید انچه محذور ورزی بوده • هرارة الاعزاب اسمی است مشهور وموقوف بود بر مردمان بی اهل که جنگ کنند بران وتحصیل مال کنند پس نکاح کنند • عازب نام کوهی • عزابه • نکاح کردن حکایت کرد این را ابن درید وگفت ثابت نمیدارم آنرا • عسب • بالفتح جستن شتر نر بر ماده • عسب الفحل الناقة مانند ضرب جست شتر نر بر مادهٔ شتر ذکر بند انه لشدید العسب بدرستی که آن شتر بسیار جهنده است بر ماده • وگاهی استعاره نموده میشود • برای مردم • وبعضی گویند عسب منی نر اسپ باشد یا شتر ونیز نسل نر • گویند قطع الله عسبه قطع کند الله عزوجل منی وی ونسل وی زه برگفته • شعر • ولولا عسبه لترکتموه • وشر منیحة فحل معار • وولد را نیز عسب گویند • اعسبه جمله عاریت داد وبرا شتر نر خود • استعسبه اياه عاریت خواست از وی شتر نر وی برای جستن بر ماده • عسب نیز کرایه جستن نر بر ماده • عسب الرجل مثل ضرب کرایه داد مرد برای جستن نر بر ماده • در خبر آمد • نهی عن عسب الفحل منع نمود رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم از کرایه جستن نر بر ماده • ودر خبر براء بن عازب آمد • لایحل لك عسب الفحل حلال نیست برای تو کرایه جستن نر بر ماده • استعسب الكلب در هیجان آمد شهوت سك • عسیب وعسیبه استخوان دم یاجای رستن موها از دم • عسیب الغدم ظاهر قدم درطول • عسیب

شاخ باریک راست از خرما که برگ از آن دور کرده باشند
و شاخ خرما که بر آن برگ نه روئیده باشد ٭ أَعْسِبَة و عُسُب بضمتین و عُسوب و عِسبان
بالضم و بالکسر جمع ٭ عُسَیب بالضم و تشدید با تصغیر در خبر آمده انه اتی بِعُسَیب
عُسَیب کلمه بر آمد نبی صلی الله علیه و آله و سلم در دست مبارکش شاخچهٔ خرما
بود ٭ و در خبر ثابت بن زید آمده ٭ فَجَعلتُ اتتبع القُرآنَ من العُسُب و اللِّخاف
پس شروع کردم که می جستم قرآن مجید را از شاخهای خرما و سنگهای سپید که
بر آن آیات قرآنی نوشته بودند ٭ عسیب و عَسَبَة شکاف کون ٭ یعسوب امیر زنبوران
و نر آنها ٭ و استعاره کرده می شود برای رئیس کبیر و همچنین است عسوب ٭ در خبر
دجال آمده ٭ یَتبَعُهُ کنوزها کیعاسیب النحل پیروی دجال خواهند کرد گنجهای زمین
چنانچه پیروی می کنند زنبوران امیران خود را ٭ و در خبر حضرت علی علیه السلام
آمده ٭ انه ذکر فتنةً فقال اذا کان ذلک ضرب یعسوبُ الدین بذنبه بدرستی که ذکر
فتنه کرد پس فرمود هر گاه چنین باشد سیر کند امیر دین با اتباع خویش یعنی از فتنه برود
٭ و بعضی گویند ضرب بذنب مثل است برای اقامت ای ثابت ماند امیر دین و تابعانش
بر دین ٭ یعسوب نیز قسمی است از کلنگ و طائری است خرد تر از ملخ یا بزرگتر از آن
تشبیه نموده شود بدان اسپ در لاغری ٭ بشر گوید ٭ شعر ٭ ابو صِبیة شُعثٍ تُطِیف بشخصه ٭
کوالحُ اَمثال الیَعاسیب ضُمَّر ٭ و پروانهٔ سبز که در ربیع می پرد ٭ و سپیدی دراز
در روی اسپ ٭ و دایره در پهلوی اسپ جائی که از پا زنند ٭ استعسب منه کراهیت
نمود از وی ٭ اَعسَبَ الذئبُ دوید و گریخت گرگ ٭ راس عَسِبٌ مانند کتف سوی
که از مدتی شانه نکرده شده باشد ٭ عسیب نام کوهی بنجد گویند لا افعل کذا ما
اقام عسیب نخواهم کرد این چنین تا که قایم است عسیب امرؤ القیس گفته ٭
و انی مقیم ما اقام عَسیبُ ٭ یعسوب نام اسپ پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم
٭ و نام اسپ زبیر رضی الله عنه ٭ عِیاب مانند کتاب موضعی است نزدیک مکهٔ
معظمه ٭ عسرب ٭ مثل جعفر شیر درنده ٭ عسقبه ٭ مثل دحرجه تنگی چشم و قبض
گریه کردن ٭ ازهری گفته که لیث عسقبه بقا گفته و اصوب نزد من بها است ٭

عسقبه بالکسر خوشهٔ خرد انگور متصل به بن خوشهٔ کلان * عسقب و عساقب جمع * عسکبه * بالکسر عسقبه و در ان ده دانه باشد * عشب * بالضم گیاه تر واحد آن عشبه اسم و جمع آن اعشاب و تره که در ربیع روید * احرار بقول باشد باذکور بقول * واحرار بقول تره های باریک و نرم و ذکور بقول تره های سخت و درشت * ارض عاشبه و عشبه و عشیبه و معشاب مانند ضاربه و فرحه و کریمه و صحرا یعنی زمین بسیار گیاه * عشابه بسیاری گیاه * روض عاشب و معشب باغ گیاه دار * مکان عشیب جای گیاه دار * ارضون معاشیب زمینهای نیک گیاه * عشبت الارض مانند سمع گیاه ناک شد زمین و همچنین است اعشبت الارض و اعشوشبت الارض * و در خبر جزیمه آمده * اعشوشبت ما حولها صاحب گیاه بسیار کرد پیرامون آن * تعاشیب قطعهای پراکنده از گیاه واحد ندارد * و اقسام از گیاه گویند ارض بها تعاشیب زمینی که در ان قطعهای پراکنده از گیاه یا اقسام گیاه است * اعشب القوم و اعشوشبوا گیاه یافتند قوم تعشبت الابل و اعتشبت گیاه چریدند شتران و فربه شدند و همچنین است اعشبت * ابل عاشبه و بعیر عاشب شتران گیاه چرنده * عشبة الدار آنچه برویده بر سرگین و خس و خاشاک خانه و گرد آن * عشب الخبز مانند فرح خشک شد نان * رجل عشیب مانند امیر و عشبه بفتحتین مرد کوتاه * امرأة عشبة زن کوتاه قد * رجل عشبه مرد خشک از لاغری * عشبه بفتحتین ناقهٔ پیر و پیر منحنی از پیری و مادهٔ گوسفند کلان سال * اعشبه بتشدید و پیر ناقه کلان سال * عیال عشب بفتحتین عیالی که در آنها صغیر نباشد شاعری گفته * جمعت منهم عشبا شهابره عشبی * مانند جعفر مرد فرو رفته * عشرب * مثل جعفر و علم تیر کند رنده و شیر درنده و همچنین است عشارب مانند علابط و تیرو * عشزب * مانند جعفر شیر سخت درشت * عصب * بفتحتین پی واحد آن عصبه است * در خبر آمده انه صلی الله علیه و آله وسلم قال لثوبان اشتر لفاطمة قلادة من عصب وسوارين من عاج یعنی که فرمود پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم ثوبان را که خرید کن برای جناب فاطمه علیها السلام -

قلاده ازپی رد و دست برنجن از عاج ٭ ابوموسی گفته احتمال دارد که عصب پی بعضی حیوانات طاهره گرفته دانه های قلاده می ساختند ٭ وبعض از اهل یمن گفته که عصب دندان جانورد ریایی است که آنرا فرس فرعون گویند ٭ عصب اللحم مانند درخ بسیار شدپیچ در گوشت ٭ عَصِبَ العَصَبُ سخت شد پی ٭ لحمٌ عَصِبٌ مانند کتف گوشت بسیار پی ٭ رجلٌ معصوبٌ مرد سخت پر گوشت ٭ عَصَب بفتحتین درخت عشق پیچان ٭ و همچنین است عصب بالفتح و بالضم نیز ٭ عصب بالفتح و بفتحتین برگزیدگان قوم ٭ گویند هومن عَصَبِ القوم آن کس از برگزیدگان قوم است ٭ عَصْب مانند ضرب سخت پیچیدن و در نوردیدن و محکم بستن و جمع نمودن انچه پراکنده بود از درخت ٭ و چوب زدن بران تا برگهایش بیفتد ٭ و سخت بستن هردو خصیهٔ گوسفند تا بی کشیدن بیفتد و بستن هردو ران ناقه تا شیر دهد ٭ و چرک آلوده شدن دندان از غبار و مانند آن ٭ عُصوب همچنین ٭ عصب نیز بمعنی بستن و تنگ کردن در چیزی ٭ و همچنین است عَصَّاب مثل کتان و سرخ گشتن افق و خشک گردیدن آب دهن در دهن و لازم گشتن چیزی و گرد گردیدن چیزی ٭ در خبر غزوه بدر آمد ٭ لما فرغ منها اتاه جبرئیل وقد عَصَبَ رأسَهُ الغبارُ هرگاه فارغ شد پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم از جنگ بدر آمد وی را جبرئیل حال آنکه بسته بود سر وی را غبار ٭ عَصَبَ الرجلُ بَيتَهُ لازم گشت مرد خانهٔ خود را ٭ عصب الافق سرخ گشت کرانهٔ آسمان ٭ عصبَ القومُ بفلان گرد گردیدند قوم بفلان کس ٭ عَصَبَ الريق خشک شد آب دهن ٭ اعصبه خشک ساخت آب دهن را ٭ و عصب الفم چرک آلوده شد دندان از غبار و مثل آن ٭ عَصِبَتِ الابلُ بالماء گرد آب گردیدند شتران ٭ عصب الشیء قمض کرد بران چیز ٭ عصاب و عصابه بکسر هردو عمامه و انچه بر سر بندند ٭ عصائب جمع عَصَبَه ٭ عَصَّبَ رأسه تعصیبا بست سر وی را سر بند ٭ تعصّب و اعتصب بالتاج و العمامة تاج و عمامه برسر نهاد ٭ عِصبه بالکسر نوعی از عصابه بستن ٭ و در خبر آمد ٭ انه رخص فی المسح علی العصائب و التساخین بدرستی که پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم

رخصتی داد در مسح بر عصابه ها و موزه ها * و عتبة بن ربیعه گفته از جعوا ولا تُقَاتِلوا واعصبوها براسی باز گردید و قتال مکنید و بر بندید این صفت ترک قتال را بر سر من * در صحاح است گویند عصبت الشجرة هرگاه شاخهایش را بهم پیوسته به بند ند و بزنند تا برگهایش بیفتند * حجاج بمردم کوفه گفته لاعصبنکم عصب السلم هرا ینه بسته بیفشانم شما را مثل آنکه درخت سلم را بسته برگهایش براند ازند * ابو عبید گفته هرگاه خواهند که درخت سلمه را به برند شاخهایش را بهم پیوسته سخت می بندند تا به بیخ شاخها رسیده به برند * و از امثال عربیه است فلان لا تعصب سلماته فلان عزیز است مقهور و ذلیل کرده نمی شود * عصب بالفتح و عصابه بالکسر ابو مرغ که درخشک سالی بود * عَصب قسمی از چادر که رشته هایش رنگین کرده و تافته می تنند * گویند برد عصب و برود عصب بتنوین و باضافه زیرا که عصب در اصل مصدر است بمعنی جمع کردن و بستن * در خبر آمده المعتدة لا تلبس المصبغة الا ثوب عصب زن صاحب عدت نپوشد رنگین مگر جامهٔ عصب * عَصّاب مانند شداد ریسمان برد ریسنده و روبه گفته * طَیّ القسامی برود العصّاب * عصب در اصطلاح اهل عروض ساکن کردن لام مفاعلتن و نقل نمودن بسوی مفاعیلن * معصوب بسیار گرسنه زیرا که چون بسیار گرسنه شوند بر شکم عصا به بندند * جوهری گفته لغت هذیل است * در خبر مغیره آمده فاذا هو معصوب الصدر * و حضرت علی علیه السلام فرموده فروا الی الله و قوموا بما عصبه بکم بگریزید بسوی خدای عزوجل و قیام کنید بد انچه بسته آنرا بشما ای باوامر و نواهی او سبحانه * سیف معصوب شمشیر لطیف باریک * عصبیة و تعصب شدت و مدافعت و حمایت * در خبر آمده لیس منا من دعا الی عصبیة او قاتل عصبیة نیست از ما کسی که بخواند بسوی عصبیت یا جنگ کند از جهت عصبیت * عَصَبی کسی که اعانت قوم خود کند در ظلم * تعصب نیز قناعت کردن بچیزی و خرسند شدن بدان و همچنین است اعتصاب * تعصیب گرسنه ساختن و هلاک کردن * عصبته السنون گرسنه کرد و برا سالهای قحط

وهلاك كرد مال ويرا • رجلٌ مُعَصَّبٌ مرد زن محدث • مرد فقير كه هلاك ساخته باشد زمانه
مال او را وكسى كه از كرسنكى لته ها بر شكم بندد • عَصَبَه بفتحتين اولاد و اقربا
از جهت پدر و آنان كه وارث كسى شوند بى اصليت و فرعيت رد و فرايض كسانى كه براى
شان حصهٔ معين نباشد و بعد از اصحاب فرايض انچه باقى ماند بكيرند • عَصَبَةُ رجل قوم
وى كه حمايت وى كنند و محيط وى شوند • ازهرى كفته عصبة رجل اقرباى مرد از ذكور
كه وارث وى شوند • عَصَبات جمع • عَصَبه را واحد مسموع نيست و قياس اين است
كه واحد آن عاصِب بود مثل طالب وطَلَبَه • عُصبه بالضم كروه مردم و اسپان
و پرندكان مابين ده تا چهل • و همچنين است عصابه بالكسر • عُصَب جمع عصبه
• و عَصائب جمع عِصابه • در خبر آمد • ثم يكون فى آخر الزمان امير العُصَب پس
خواهد شد در آخر زمان امير كروهها • و حضرت على عليه السلام فرمودند
الأبدالُ بالشام و النُّجَباء بمصر و العَصائبُ بالعراق ابدال كه كروهى باشند از
عابدان در شام اند و نجباء كه نيز كروهى اند از زاهدان در مصر و عصائب يعنى
جماعات زاهدان يا جماعات جنك و قتال كنندكان در عراق • عصبه بالضم چيزى
باشد كه در درخت قتاده پيچد و بدان شاخها را جدا كرده شود • اِعتصب القومُ كروه
كروه شدند جماعت • اعتصبَ الناقةَ هر دو ران ناقه بست تا شير دهد • عصاب
بالكسر رسنى كه بدان هر دو ران ناقه بندند • ناقةٌ عَصُوبٌ مانند صبور ناقه
كه شير ندهد تا هر دو رانش بسته نشود • در خبر آمد • ان العَصُوبَ يَرفُق بها
حالبُها فيَحتلب العُلبة بدرستى كه ناقه عصوب نرمى ميكند بدان دوشنده • اى پس
ميدوشد كاسهٔ بزرك • رجلٌ مَعصوبُ الخَلق مرد شديد خلقت نافرهسته كوشت
• جاريةٌ معصوبةٌ زن جوان استوار خلقت • رجل يَعصوبٌ مرد درشت
خلقت • امرأةٌ عَصُوب مانند صبور زن كم كوشت سرين و ران • عَصِرا له مانند
سمع و ضرب مجتمع كشتند بران • اِعصَوصَبَت الابلُ سرعت كردند شتران در سير
و مجتمع كشتند • اعصوصبَ السيرُ سخت كشت سير • در خبر آمد • انه كان فى مسير
فرفع صوته اعصوصبوا يعنى بود پيغمبر صلى الله عليه وآله وسلم در سير پس آواز بلند

فرمود مجتمع شوید و سرعت کنید در سیر * یوم عصیب و عصبصب روز سخت گرم یا روز سخت * عصیب شش که بوردها بپیچد و بریان کنند * أعصبه و عصب جمع حمید بن ثور گفته * شعر * اولئک لم یدرین ما سمک القوی * ولا عصب فیها رئات العمائس * تعصیب مهتر ساختن زیرا که چون کسی را مهتر سازند تاج یا عمامه بر سرش گذارند * عصبوه فتعصب و هو معصب * در خبر آمد * انه شکی الی سعد عبد الله بن أبی فقال اعف عنه فقد کان اصطلح اهل هذه البحیرة علی ان یعصبوه بالعصابة فلما جاء الله بالاسلام شرق بذلک یعنی که شکایت نمود پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم بسوی سعد عبد الله بن ابی را پس گفت سعد عفو کن یا رسول الله از عبد الله بن أبی چه اتفاق کرده بودند اهل این شهر برین که رئیس سازند عبد الله بن أبی را و عمامه بر سرش نهند پس هرگاه آورد الله عزوجل اسلام را خشمگین شد ابن ابی بآن * انعصاب سخت شدن * عصیب مانند زبیر موضعی است در بلاد مزینه * حسن بن عبد الله عضاب مثل شداد نام محدثی * عصبه موضعی است بمدینه منوره نزدیک قبا * در خبر آمد * نزلوا العصبة فرود آمدند در عصبه * عصلب * بالضم و بالفتح و عصلبی بیای نسبت و عصلوب مثل عصفور قوی بزرگ سخت خلقت راجز گفته * قد لفها اللیل بعصلبی * عصلب مثل قنفذ دراز مضطرب * عصلبة شدت خشم

* عضب * مانند ضرب بریدن عضبه عضبا قطع کرد آن را و در دعای بد گویند ما له عضبه الله * و دشنام دادن عضبته بلسانی دشنام دادم و برا * رجل عضاب مرد بسیار دشنام دهنده * عضبته بالعصا زدم او را به عصا * عضبته بالرمح زدم او را به نیزه * عضب نیز رجوع کردن * عضب علیه رجوع کرد بروی و جا مانده ساختن * عضب نیز شکافتن گوش ناقه و بز * همچنین است اعضاب * سیف عضب شمشیر بران * رجل عضب مرد تیز سخن * لسان عضب زبان تیز * عضب الرجل و عضب لسانه مانند کرم عضوبا و عضوبة تیز زبان گشت * رجل معضوب اللسان مرد برید ه زبان * و در مثل است ان الحاجة لیعضبها طلبها قبل وقتها یعنی که حاجت قطع می کند آنرا طلب آن پیش از وقت و انک لتعضبنی

ع ن حاجتی الدرستی که تو مرا آبنه قطع می کنی مرا از حاجت من ٭ معصاصبه مانع
رد کردن ٭ عَضَب اوجوان مملکت ر دکربالهٔ که شاخ تو آمده باشد ٭ ناقهٔ عضباء
مانند حمراء ناقه کوش شکافته ٭ و همچنین است شاةٌ عضباءُ و رجل اعضبُ ٭ عضباء
تیرگوش اسپ که بریدگی آن از ربع تجاوز کند ٭ شاةٌ عضباءُ وکبشٌ اعضبُ گوسفندی
که شاخ داخلش شکسته باشد یا آنکه یکی از دو شاخش شکسته باشد ٭ عَضِبَ عَضَباً
مانند فرح فرحا ٭ اعضبه وعضّبه تا نعضب فعل از ان احطل گفته ٭ شعر ٭ ان السیوف
غدوّها ورواحها ٭ ترکتْ هوازن مثل قرن الاعضب ٭ ودر خبر آمده ٭ انه نهی
ان یُضَحّی بالاعضب القرن والاذن الدرستی که رسول الله صلی الله علیه وسلم منع فرمود
از قربانی گوسفند شکسته شاخ وبریده گوش ٭ اعضب کسی که ویرا مددکار نباشد
وکوتاه دست وکسی که برادرش مرده باشد یا کسی که او را برادر و هیچ کس نباشد
٭ مَعضوب ضعیف وبرجامانده که حرکت نتواند کرد ٭ عَضَبَتْهُ الزّمانه برجانشانید
ویرا برجا ماندگی ٭ عَضَب در اصطلاح عروضیان الکندن میم از مفاعلتن ونقل کردن
آنرا بسوی مفتعلن ورکنی را که در ان عضب باشد اعضب گویند ٭ عضباء
مثل حمراء نام ناقهٔ رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وگوش بریده نبوده ٭ عطب ٭
بالضم واضمتین پنبه ٭ در خبر آمد ٭ لیس فی العُطُب زکوةٌ نیست در پنبه زکوة
٭ شاعری گفته ٭ شعر ٭ کانه فی ذُری عَمائمهم ٭ مُوَضّع من مناداف العُطُبِ ٭ وبالفتح
نرمی ونازکی آن ٭ عُطْرُب همچنین ٭ عطب مثل نصر نرم شد ٭ عطب بفتحتین
هلاک شدن ٭ عطب مانند فرح هلاک کشت ٭ عَطَبَ البعیرُ القرسُ شکسته شد شتر
واسپ از سیر ٭ اَعْطَبه هلاک ساخت ویرا و متغیر کرد ٭ اَعْطَب علیه خشم کرد وروی
خشم خشب ٭ عُطْبه بالضم لُغَه که بدان آتش گیرند و گویند اجد ریح عطبة می یابم
بوی پنبهٔ سوخته ٭ اعتطب بها آتش گرفت در ان پارچه ٭ عَرْطَب مثل جرهر
بلا و مُعظم آب دریا وسطی هدرا رو پست میان دو موج و درسخنی است ٭ اَعطب
شعبتی تر موضعی در دریا ٭ مُعْطَب مانند مکرم فقیر ٭ تعطیبُ الشراب علاج کردن
شراب تا بویش خوش شود ٭ تَعْطیبُ الکَرْم ظاهر شدن گرههای بیرون خرشه های

انکور * عظب * بالفتح جنبانیدن پرند * د مغز خورد را بسر غنه * عظب علیه عظبا و عظوبا مانند ضرب وسمع لازم گشت آنرا و صبر کرد بران * عظب علی ماله مثل ضرب اقامت نمود بر اصلاح مال خود * عَظِب جلد * خشک گشت پوست وی * عظبت یده * درشت و سخت کردید دستش از عمل * عَظْب مانند فرح فربه کردید * عَظوب فربه * عظب و عاظب فرود آیند * در مواضع خشکی * تعظیب دراز کردن در کاری * عظیب الخلق مانند ادب بزرگ خلقت * عظیب الخلق بد خو * عنظب مثل قنفذ و جندب و قنطار و قسطاس ملخ * عنظوب مثل زنبور ملخ بزرگ * اصمعی گفته عنظب و عنظاب و عنظوب ملخ نر و عنظوبه ماده * ولحیانی گفته عنظوب ملخ نر زرد رنگ * و همچنین است عنظبان و عنظباء * عناظب و عناظیب جمع شاعری گوید * رؤس العناظب کالعنجد * عنظبة مثل قنفذة نام موضعی لبید گوید * من قال الشخیر فذات العنظبة * عظوب * بالکسر مار خورد و این لغت را جوهری ذکر نکرده * عقب * بالفتح رفتار بعد رفتار گویند لهذا الفرس عقب حسن و بچه و بچهٔ بچه و این مونث است * و همچنین است * عقب مثل کتف و عاقبه گویند لیست له عاقبة نیست او را ولد * عقب بالضم و بضمتین و عقبی و عاقبه آخر هر چیز * حق سبحانه تعالی فرماید وهو خیر ثوابا و خیر عقبا و لا یخاف عقباها * عواقب و عقبان جمع * عقب مانند کتف پاشنه مونث است * و در خبر ام سلیم آمده انظری الی عقبیها نظر بکن بسوی هر دو پاشنهٔ وی * اعقاب جمع * عقب بفتحتین پی که از ان رودها سازند * عقب القوس و غیرها مثل نصر و رد * بپیچید بر کمان و غیر آن شاعری گفته * شعر * وأسمر من قداح النبع فرع * به علمان من عقب و ضرس * عاقبه بچهٔ آخرین * عاقب نائب مهتر و نائب کسی در خیر * و همچنین است عقوب * و از ین است عاقب بمعنی خاتم انبیا علیهم الصلوة * پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرموده انا العاقب * عقبه مانند نصر عقبش زد * عقبه و عاقبه و اعقبه خلیفه وی شد * و عقبه طلب کرد آنرا بمدی * اعقبه بطاعته جزا داد ویرا بطاعت * جئت فی عقب شهر رمضان و فی عقبانه آمدم بعد گذشتن

ماه رمضان • جئتُ فی عقبه بکسر قاف آمدم درحالیکه از ماه رمضان چیزی باقی بود • عُقبه بالضم نوبت گویند تمت عُقبتُك تمام شد نوبت تو • ونهایتعاقبان آن هر دو نوبت سوست می آید و بمعنی بدل گویند اخذتُ من اسیری عُقبة گرفتم از اسیر خود بدل • وشب و روز را گویند زیرا که هر یکی از انها عقب دیگری آید • عَقَبه عقبا و عقّبه تعقیباً گرفت از ان کس بدل انچه فوت شد • در خبر صیافت آمد • فان لم یَقروْه فله ان یعقبهم مثل قِراه یعنی اگر صیافت نکنند مسافر راپس درست است زیرا که بگیرد از انها مثل صیافت • واین برای مضطر است • عُقبةُ الطائر مسافت میان بلندی و پستی مرغ • عُقبةُ القِدر انکی از شوربای دیگ که میدهد آنرا کسی که دیگ را عاریت می گیرد وقت باز گردانیدن دیگ • اَعقَبَ مُستعیرُ القِدر و اپس داده عاریت گیرنده دیگ را در ان بقیه شوربا و رد • عُقبة الجمال بالضم و بالکسر اثر جمال و هیأت خوبروی گویند علیه عُقبة الجمال بر ان کس اثر خوبروی است • ما یَفعل ذلك الا عُقبةَ القمر نمی کند آن کار را مگر در هر ماه یکبار • عَقَبه بفتحتین راه دشوار از کوه • عقاب بالکسر جمع • یعقرب کمك بر شاعری گفته • عال یقصُرُ دونه الیعقوبه • ولقب حضرت اسرائیل علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام زیرا که متعلق بپاشنهٔ توام خود که عیص نام داشت متولد شد نه منصرف است بسبب عجمه و علمیه • یعقوب بن سعید و عبدالرحمن بن محمد بن علی و محمد بن عبدالرحمن بن محمد بن یعقوب و محمد بن اسمعیل بن سعید یعقوبیون محدثان هستند • ابل مُعاقبة شتران که گاهی در مرغزار تلخ چرند و گاهی در غیر تلخ • ابل عَواقب شتران که آب نوشند بعد از ان بجای نشستن خود بار روند و باز بسوی آب آیند • اَعقَبَ زیدٌ عمراً نوبت بنوبت سوار شدند • عاقبه معاقبة و عقّبه تعقیباً از پس وی آمد • عَقّبه فلان آورد آنرا پس وی • مُعقِّبات فرشتگان روز و شب زیرا که فرشتگان روز نایب فرشتگان شب شوند و بالعکس • وتسبیحات که پس نماز گفته شوند • وناقه ها که بر حوض پس شتران نو ایستاده باشند و چون یکی از انها برود بجایش دیگری آید • عاقبتُ الرجلَ فی الراحلة

سوار شدم گاهی و سوار شد آنکس گاهی * عِقاب و عُقوبة رنج دادن * عاقبه بذنبه
عقوبت کرد ویرا بگناه وی * تعقیب زرد شدن بار درخت عرفج و غزوه کردن
بعد غزوه در یک سال * طفیل در وصف اسپان گوید * شعر * طِوال الهوادی والمتون
صَلیبة * مَغاویر فیها للاریب مُعقِّب * و سعی در طلب عزت و بزرگی و نشستن بعد
نماز برای دعا * در خبر آمده من عقّب فی الصلوة فهو فی الصلوة کسی که بنشیند
پس نماز برای دعا پس آنکس در نماز است و نماز بعد تراویح در خبر انس رضی الله عنه
آمده انه سئل عن التعقیب فی رمضان فامرهم ان یصلّوا فی البیوت یعنی نماز
بعد تراویح در خانه‌ها خوانند نه در مسجد * و درنگی کردن و التفات نمودن *
گویند ولّی مدبرا و لم یعقّب پشت بگردانید و التفات نکرد * عقّب
فی الامر تعقیبا تردد و سعی در آن کار نکرد مجد و جهد * لبید در
وصف خر و ماده آن گوید * شعر * حتی تهجّرا بالرواح وهاجها
طلب المعقّب حقّه المظلوم * تعقیب استثنا نمودن * گویند تصدق فلان بصدقة لیس
فیها تعقیب * گویند اعقبه الطائف اعقابا هرگاه معاودت کند ویرا جنون در اوقات
امرؤ القیس در وصف اسپ گفته * شعر * و یخضد فی الآری حتی کانّه * به عرّة
او طائف غیر معقب * گویند اکل اکلة اعقبته سقما خورد لقمه که مورث بیماری
شد * عقبی پاداش * اعقب الرجل مرد آن مرد و گذاشت اولاد را * تعقبه
گرفت ویرا بسبب گناهی که کرده بود * تعقب عن الخبر شک کرد در خبر
و باز سوال نمود از آن طفیل گوید * ولم یک عمّا خبّروا متعقّب * گویند تعقّب فلان
رایه یافت انجام رای خود را بسوی خیر * اعتقب البائع السلعة حبس نمود بایع
متاع را از خریدار تا قیمتش بگیرد * در خبر آمده المعتقب ضامن معتقب
ضامن است اگر تلف شود متاع نزد وی * اعتقبت فلانا حبس کردم ویرا * گویند
فعلت کذا فاعتقبت منه ندامة کردم چنین پس یافتم در عاقبتش ندامت * عُقاب
بر وزن غراب پرنده ایست مشهور که آن را در فارسی آله گویند * اعقب و عقبان جمع
و سنگی در چاه که دلو را بدرد و سنگی بلند در جانب کوه مثل نردبان و آنچه برمی آید

بر پای دابه بمقدار با دام و رشتهٔ خرد در دو سوراخ حلقهٔ گوشواره و جای سیلاب
بسوی حوض و سنگی که بران آب کش ایستد و صورت عقاب که بر رایت سازند و نام اسپان
که مر عرب را بودند و نام رایت که رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم را بود *
و پشتهٔ ره و بلندی که بسیار بلند نباشد و نام مادهٔ سگ و نام زنی * عُقَیب مثل زُبَیر نام
صحابی نبی صلی الله علیه و آله وسلم * عُقَّیب مثل قُبَّیط نام موضعی و نوعی است
از پرندگان * مِعْقَب مثل مِنبر خمار و گوشواره و از پس راننده شتران که حاذق
بود درین کار و کسی که سزاوار خلافت بود بعد از امام * مُعَقَّب مثل مُعَظَّم کسی
که از میخانه بدر آید هر گاه از ان شر یعنی در ان میخانه آید * مِعقاب مانند
محراب خانهٔ که دران مویز جمع کنند و زنی که بعد هر دختر پسر زاید * استَعقَبه
و تعقّبه طلب بدی وی یا لغزش وی نمود * کفر تِعقاب بالکسر و کفرها قِب هر دو
مرصع اند چنانچه صاحب لسان گفته * یَعْقوبا قریه ایست ببغداد * یعقوبیون
جماعتی از محدثان * ثَنِیَّة العِقاب در دمشق * نَیق العُقاب نام موضع * تِعقاب
بالکسر نام مردی * عَقبه بالفتح و بالکسر قسمی از جامهٔ منقش که بر هودج اندازند
* عُقاب عَقَنباةٌ و عَبَنقاةٌ و بَعَنقاةٌ عقاب تیز چنگال طرماح گفته * شعر * عُقابٌ
عَقَنباةٌ کأنّ وظیفها * و خرطومها الاعلی بنارٍ ملوّح * ابن عُقاب مثل غُراب
نام تابعی است * عُقاب نام مادر جعفر بن عبد الله که شاعر بود * مُعَقِّب مثل
مکرّم ستارهٔ که بعد ستارهٔ دیگر طلوع کند * عبد الملک بن عقاب
مانند کتّان نام محدثی * عقرب * کزدم و مونث آید و تسمهٔ کفش و تسمهٔ پاردم
زین و برجی است در آسمان و نام اسپ عتبة بن رحضه * عَقرباء بالمد زمینی است
و مادهٔ کزدم و آن غیر منصرف است * عَقربه نیز مادهٔ کزدم * روغن کزدم
نافع است برای درد گوش و کزدم سوخته مفید است برای سنگ مثانه و گرده *
* عَقربان بتشدید با نیز آمده * کرمی است که در گوش در می آید * و ابو حاتم گفته
کرمی است که پاهای دراز دارد دم آن مانند دم کزدم نیست و کزدم یا کزدم نر
* شاعری گفته * شعر * کأنّ مرعی امّکم اذ غدت * عقربة یکومها عقربان * ارض

* عقرب د

مُعَقرِبَة بکسر او مَعقرة زمین بسیار کزدم * شیٔ مُعَقرب بفتح را چیز کج * صدغ معقرب زلف بپیچیده * رجل مُعقرَب مرد سخت اعضا مجمع آن * عقارب کزدمها وسخن چینی‌ها کوید انه لتدب عقاربه یعنی بی آبروئی مردم می کند وبمعنی سختیها می سرما وسختی ها * عقربه کنیز عاقل بسیار خدمت و آهنی اسب مانند کلاب که بزین آویزند * عقرنباء نام موضعی * عقرب بن ابی عقرب نام سوداکری مشهور در مطل وتخلف در مثل است امطل من عقرب واتجر من عقرب * عکب بفتحتین کندکی لب وسطبری استخوان ریش و باهم نزدیک بودن انکشتان پا * عکباء مثل حمراء زن درشت خلقت * عکوب مثل قعود ازدحام ووقوف کویند للابل عکوب علی الحوض مرشتران واازدحام اسب برحوض وجوش زدن دیک وجمع عاکب * عکوب بروزن صبور وعکب بالفتح وعاکوب وعکاب مثل غراب وعکوب بالتشدید بمعنی غبار عاکب جمع کثیر * عکاب مانند غراب دود * عکب بالفتح شدت درسیر وسبک با نشاط * عکب مثل هجف کوتاه فربه وسرکش از مردم ودیو ونام ابلیس وکسی که مادروی راز رج بود غیر پدروی ونام زندان بان نعمان بن منذر ومنتحل کفته * شعر * یطوف بی عکب فی معد * ویطعن بالصملة فی قفا * * عکبت النار تعکیبا دود برآورد آتش * تعکبته الهموم عارض شد ویرا غمها * اعتکاب برانکیختن غبار وبرانکیخته شدن آن لازم ومتعدی هردو آمده * عکابة بن صعب مثل دجاجه پدر قبیله ایست از بکر * عکربه * خانهٔ عنکبوت * عکسبه * مثل دحرجه سخت بستن کتف کسی واین دولغت را ازهری در تهذیب آورده وصاحب قاموس ترک کرده * علب * بالفتح اثر واثر نمودن وبریدن * علبه علبا مثل نصر وعلبه تعلیبا نشان کرد آن را وبرید آنرا * درخبر آمده لاتعلب صورتك داغ مکن صورت خود را * علب بالفتح وبالکسر مکان درشت * علباء بالمد پی کردن شتر مذکر است ملحق بقرطاس * علابی بتشدید یا جمع * علباوان بهمزه وبواو تثنیه * درخبر آمده لقد فتح الفتوح قوم ماکانت حلیة سیوفهم الذهب والفضة انما کانت حلیتها الآنك والعلابی هرآینه فتح کردند فتحها قومی که زیور

شمشیرهای شان سیم وزر نبود جز این نیست که زیور شمشیرهای شان اسرب
و پی های کردن شتر بود • قتیبی گفته مرا روایت رسیده است که علاوی از زیر
است • و ازهری گفته این صحیح نیست و نمی دانم کسی را که قائل باین باشد •
عَلَبَ مَقبضَ السّیف و نحوَه • مانند ضرب و نصر و عَلّبه تعلیباً بست قبضهٔ شمشیر
و مانند آنرا به پی گردن شتر • تشنّج عِلباء الرَّجل کلان سال گشت مرد • عِلب
بالکسر مردیکه طمع نکرده شود در چیزی که نزد او باشد و جای که نه روییدی اگرچه
باران تا زمانی بران بارد و باین معنی بالفتح نیز آید و جای که کنار رویانده • عُلوب
جمع • عَلب بالفتح و مثل کتف چیز سخت • عَلَب بفتحتین سختی و درشتی و گرختگی
• عَلِبَ النبات درشت گردید و ژنده گی و متغیر شدن بوی گوشت بعد از سخت
شدن آن • و همچنین است استعلاب فعل این همه از باب سمع و نصر آید
و آزاری است که هر دو پی گردن شتر را گیرد و رخنه دار شدن تیزی شمشیر
• عَلِبَ عبدَ • مثل قلمی سوراخ کرد پی گردن بنده • و یا برید آن را • عَلِبَ الرَّجلُ
تمودار گردید پی های گردن وی از پیری • عُلبه بالضم خرمابن دراز و کاسهٔ
بزرگ از پوست شتر یا از چوب که دران شیر دوشند • در خبر خالد آمده •
اَعطاهُم عُلبة الحالبِ داد آنها را کاسهٔ بزرگ دوشیدن • • علاب و عُلَب جمع
• مُعَلِّب کسی که عُلبه گیرد کمیت در وصف اسپان گوید • شعر • سقتنا دِماءَ القَوم
طوراً و تارةً • صَبوحاً له اقتارَ الجُلود المُعَلَّب • عُلبة بن یزید و محمد بن عُلبه هر دو
صحابی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم • عِلبه بالکسر کرهی سخت از درخت
که ازان مقطره سازند و مقطره چوبی است که دران سوراخ کرده در پای
محبوس اندازند • اعلَنبَی الدّیکُ او الکلبُ مثل اسلَنقی آماده شور مستعد جنگ
گشت خروس یا سگ • و اعلَنبی الرَّجلُ بلند شد مرد و معین و مشخص کرد نفس
خود را چنانکه بوقت خصومت می کنند • و ازهری گفته اعلَنبَی بمهمله ای
برپا شد بپا و خود • عِلیَب مثل حِذیَم و بالضم نام وادیی • و در کلام عرب فُعیل
بضم فا و سکون عین و فتح یا غیر این لفظ نیامده • • عُلُبّ مانند قُنفذ نام موضعی

* رجل علب شر مرد قوی پرشر * تیس ضب علب مثل کتف بزکوهی کلان سال درشت و سوسمار کلان درشت همچنین است در صحاح * و صاحب قاموس گفته علب مثل کتف بزکوهی فربه * علب بالضم و مثل کتف سوسمار * استعلبت الماشیة البقل مکروه دانست دواب تره را در رشتی و گران پنداشت آنرا * علوبة القوم برگزیدگان قوم * معلوب شمشیر حارث بن ظالم در راه واضح * بشر گفته * علی کل معلوب یثور عکوبها * علباء بالکسر نام مردی * شاعری گفته * شعر * و افلتهن علباء جریضا * و لو ادرکنه صفر الوطاب * علاب بروزن کتاب نشانی است در طول گردن ناقه وغیر آن * ناقة معلبة مثل معظمة ناقة نشان دار بنشان علاب * علبیة بالکسر مثل هبریه آبهای اندک در بیخهای درختان * علب الکرمة بالکسر آخر حد یمامه از جانب بصره * علهب * مثل جعفر قوچ دراز شاخ و گاو وحشی * علاهبه جمع و مرد دراز و مونث بتاست * عنب * بکسر عین و فتح نون انگور * و همچنین است عنباء و واحد آن عنبة است بتا * جوهری گفته فعلة بکسر فا و فتح عین نادر است چه اغلب بدین وزن جمع می آید مثل قرد و قردة و فیل و فیلة و ثور و ثورة و واحد بدین وزن کمتر آمده است مانند تولة و طیبة و عبرة و خیرة و جز این نمی دانم * صاحب قاموس گوید واین قصور است از جوهری و قلت اطلاع است زیراکه رمخة و منبة و ثومة و حدأة و طمخة و دبجة و طیرة و هننة و جز آن نیز ازین باب است و مغز انگور گرم و تر است و دانه اش سرد و خشک دیرهضم و عنب و زبیب با دانه نافع است برای درد رودها و عنب مضر است بمثانه * عنب الکرم تعنیبا بار آورد درخت انگور * عنب نیز بمعنی می انگوری و بمعنی چرخ دولاب و ازین است یوم العنب روزی از جنگ میان قریش و بنی عامر * حصن عنب در فلسطین * عنبه آبلة که در بدن مردم بر آید و نام شخصی * بیر ابی عنبة چاهی است بمدینة منوره * عناب مثل رمان بار درختی است مشهور سرد است در درجه اولی معتدل است در خشکی و تری غذای آن اندک است و هضمش دشوار جالینوس گفته آنرا اثری نمی یابم در حفظ صحت و ازالة مرض و بعضی گویند سینه و شش و مثانه و گرده و حدت خون گرم را نفع بخشد * عناب نیز

بار درخت اراک ٭ عُناب مثل غُراب ازرک بنی شاعری گفته ٭ شعر ٭ وأحرق
مهموت التراقی مُصَعَّد البلاعیم رخو المنکبین عُناب ٭ و همچنین است اعنب
و کوه خرد سیاه و کوه دراز مستدیر و کوهی است در راه مکهٔ معظمه و وادی است
و خورسک زن یا موضعی است زنان را مثل بادخایه مردان را و نام اسپ مالک
بن نُوَیره ٭ عُنْبَب مثل جُنْدَب موضعی است یا وادی در یمن ٭ عُنبُب السیل
مقدم سیل ٭ عَنَبان بفتحتین آهوی سبک با نشاط و گوان از لغات اضداد است یا آهوی
کلان سال ٭ عُنابه بالضم موضعی است و نام آبی ٭ مُعَنَّب مثل مُعَظَّم غلیظ درشت دراز
٭ رجل عانِب مرد صاحب انگور ٭ عَنّاب مثل شدّاد انگور فروش و بلند و حرف
نهانی و پسر ابی حارثه چنانچه جوهری گفته و صاحب قاموس گفته که صواب
عتاب بن ابی حارثه است بتای مثناة فوقانیه ٭ مُعَنْدِب بکسر دال خشم ناک ٭ عندلیب ٭
مثل خندریس هزار دستان ٭ عنادل جمع ٭ عُنزُب بالضم سُمّاق که دانهٔ ترش است
و تصحیف عبرب و عُرَب نیست ٭ عنکبوت ٭ جانوریست مشهور و گاهی مذکر آید و ماده را
عَنْکَباة و عَکْنَباة و عنکبوه و عنکباء گویند شاعری گفته ٭ شعر ٭ کان ما یسقط من
لغامها ٭ بیت عَنْکَباة علی زمامها ٭ و بعضی گویند عنکب نر از آن و عنکبه ماده ٭
٭ عنکبوتات و عناکب جمع و عُنَیکِب و عُنَیکیب مصغره عِکاب و عُکُب و اَعکُب اسمای
جموع عنکبوت اند و اولی اینست که عنکبوت را در عکب ذکر کنند چنانچه
صاحب صحاح ذکر نمود ٭ زیرا که نون دران زاید است ٭ عَیْهَب ٭ مرد ناتوان عاجز از
کینه خواهی و گوان دور رفته شوهری گفته ٭ شعر ٭ حللت به وتری و ادرکت ثورتی ٭ اذا ما
تناسی ذحله کل عیهب ٭ و چادر بسیار پشم عِهِبّی الشباب بکسرتین و تشدید باء مفتوحه
و بقصر آخر آغاز جوانی و بالمد نیز آمده ٭ شاعری گفته ٭ شعر ٭ عهدی بسلمی و هی لم تزوج ٭
٭ علی عهبی عیشها المخرفج ٭ و عِهِبّی الملک زمان ملک ٭ عرقب فلانا مثل جورب گمراه ساخت
ویرا ٭ عیهاب بالکسر گمراه کننده ٭ عَیْهَبه مثل سمیدع نادانست آن را ٭ عیب ٭ بالفتح
و عاب و معاب و معابه و معیب بدی ٭ عاب مثل باع عیب ناک شد و عیب ناک
کرد لازم و متعدی هر دو آمده ٭ حق سبحانه تعالی فرموده ٭ فاردت ان اعیبها

٭ عندلیب ٭
٭ عندلیب
٭ عنزب ٭
٭ عنکب ٭
٭ عیهب ٭
٭ عیب ٭

خواستم که عیب ناک سازم کشتی را * معیوب و معیب مثل مَبیوع و مَبیع * عیب دار
کرده شده * رجل عُیَبَة مثل هُمَزَة و عَیّاب مانند شدّاد و عیّابه مرد بسیار عیب
کننده مردم شاعری گوید * شعر * انا الرّجل الّذی قد عبتموه * وما فیه لعیّاب
مَعاب * مَعاب جای عیب * عیّبه تعییباً منسوب به بسوی عیب کرد ویرا و عیب ناک
ساخت ویرا * تعیّبه همچنین * عیبه بالفتح زنبیل از چرم و جامه دان را استعاره
کرده شود برای سینه و دل و راز دار * در خبر آمده الانصار کرشی و عیبتی
انصار خاصه من اند و رازدار من * و در خبر صلح حدیبیه آمده انّ بیننا وبینهم
عَیبةً مکفوفة یعنی درستی که میان ما و آنها سینه ایست بسته بر وفا با عهد
در مکتوب است * عِیَب و عِیاب و عَیَبات جمع * عِیاب بالکسر کمان پنبه زن *
عائب شیر درشت شده * عاب السقاء مثل باع درشت شد شیر آوند * اُعیب مانند
جُندب موضعی در یمن و وزن آن افعل یا فعیل است

* فصل الغین *

* غب * بالکسر عاقبت کار * مغبه بالفتح همچنین و یکروز باب آمدن شتر
روز و روز دیگر تشنه ماندن و غب در زیارت آن است که در هر هفته یکبار زیارت
بود و ازان است در حدیث زُرْ غِبّاً تزدد حُبّاً زیارت کن در هفته یکبار * حمی
غب تبی که یک روز آید و روز دیگر بگذارد * اغبّته الحمی واغبّت علیه وغبّت تب
آمد او را یک روز در میان گذاشته * غب بالفتح وغبوب بالضم آب خوردن
ستوران یک روز در میان گذاشته * غبّت الماشیة از باب ضرب نوشیدند ستوران
آب را یک روز در میان گذاشته * ابل غابّة وغوابّ شتران آب نوشنده یک روز
گذاشته * غُبّ بالضم کسی که از دریا شیر کرده در رود در دشت و بمعنی زمین
پست * اَغباب وغُبوب بالضم جمع * اغبّ القوم وغبّ عنهم آمد بزیارت قوم
یک روز در میان گذاشته * اغبّ اللحم وغبّ اللحم گنده شد گوشت * تغبیب
بر وزن تفعیل گذاشتن مبالغه * غبّب فی الحاجة مبالغه نکرد در حاجت و بمعنی
گرفتن گرگ کاری گوسپند * غبّب عن القوم دفع کرد از قوم وحمایت نمود مغبّ

بالضم شیر درند • غضب بالفتح نام ابی وکوشت فرو هشته زیر زنخ • غضب همچنین • غضب قبز کوهی است حورد در منی شاعری کفته • والواقصات الی منی فالغضب • ودر نهایه است قرنا تکاهی است در منی وبعضی کویند موضعی است در طایف که اطالات بوده • او غضاب بروزن سحاب نام حوان بود که شاعر است غمری • غضاب بروزن غراب ثعلبه بن حارث • غضیب بروزن زبیر موضعی است بمدینه منوره وناحیه ایست در یمامه • غضه بالضم انچه بسته بود برای زند کالی دچوز • عقاب بود مرالبی یشکر راوما بین معنی لام تعریف بروی داخل نمی شود • غضیبه بروزن جهینه شیر بکا • که بران درشید • شود شیر شامکاه • بعد ازان زده شود • غب عندنا شب کدرانیدن پیش ماه اغب عندنا ازباب افعال همچنین وازان است قول عرب روبد الشعر یغب تکدار شعر را که شب کدراند • در صحاح است لحم غاب وخبز غاب کوشت ونان شب مانده • ماخوذ است از غب فلان عندنا • مغیبه بروزن معظمه کوسپندی که یک روز در شیده شود در روز دیکو کداشته شود • میاه اغباب آبهای بعید • ودر اساس است میاه اغباب آبهای بعید که بران راوردشدن نتوانند مکوبک روز درمیان کداشته اند فرمه کویند • شعر • یقول لا تسرفوا فی امور یکم • ان المیاه بجهد الرکب اغباب • تغبه بفتح اول وکسر دوم وباء مشدد کرامی دروغ • فلان لا یغب عطاؤه یعنی میرسد بخشش فلانی هر روز مرا • غدبه بالضم کوشتی است سطبر زیر نرمه کوش مردم • رجل غدب بضم اول ودوم وتشدید باء مرد سطبر بسیار ریش که پر از کوشت بود • غدباء بالفتح وبالمد موضعی است • غندبه درغندبه مد کور خواهد شد • غرب بالفتح مغرب ورفتن ویکسو شدن واول چیز ونهایت آن • غراب الشئ بالضم تیز بمعنی نهایت چیز • غرب السیف تیزی شمشیر • غرب کل شئ تیزی هرچیز کویند فی لسانه غرب درزبان او تیزی است • غرب الفرس تیزی اسپ واول دویدن آن کویند کففت من غربه باز داشتم اسپ را از تیزی نابغه کوید • والخیل تنزع غربا فی اعنتها • فرس غرب اسپ بسیار دونده • غرب نیز رنک کردن ومشک ودلو بزرک ورکی است در چشم

که همیشه روان بود و منقطع نشود مانند ناسور و اشک و مجاری آن یا روان شدن اشک از چشم و بیکبار روان شدن می و اشک و دمیدگی در چشم و ورم در گوشهای چشم و کثرت آبهای دهن و تری آن و موضع گرد آمدن آب دهن و درختی است حجازی سطبر و خاردار * بعضی گفته اند و ازین است حدیث لایزال اهل الغرب ظاهرین علی الحق و درز آب دادن و مقدم چشم و موخر آن و دوری و بعد * غربه بالضم همچنین * تغرب از باب تفعل دور شدن * غرب بالضم رفتن از وطن * غربه بالضم و اغتراب از افتعال و تغرب از باب تفعل همچنین * غرب بالتحریک درختی است که آنرا بفارسی پده گویند * و بمعنی می و سیم یا جام سیم و کاسهٔ سیم و بیماری است که عارض می شود گوسپندان را و بسبب آن ریخته میشود پشم و موی چشمهای آنها * غربت الشاة از باب سمع فعل از ان و بمعنی طلا و آبی که چکد از دلو میان حوض و چاه و بوی آب و گل و کبودی در چشم اسپ * غراب بالضم زاغ * اغرب بفتح اول و ضم سوم و اغروب بکسر سوم و غربان بالکسر و غرب بضم اول و فتح دوم جمع آن غرابین جمع الجمع و نام اسپی است مرغنی را * غراب الفاس تیزی تبر شماخ در وصف مزدی که درخت نبع را بریده بود میگوید * شعر * فانحی علیها ذات حد غرابها * عدو لاوساط العضاه مشارز * غراب نیز بمعنی ژاله و برف و لقب احمد بن محمد اصفهانی و کوهی است و موضعی است بدمشق و کوهی است شامی در مدینه و پس سر * غراب البریر خوشهٔ بریر و آن بار درخت اراک است * غرابان هر دو کنارهٔ سرین از پائین که به اعلای ران پیوسته اند یا دو استخوان باریک زیر فراشهٔ سر و آن استخوان باریک که بکاسهٔ سر پیوسته است * رجل الغراب قسمی از پستان بستن ناقه است که بآن شتر بچه نمی تواند که شیر مکد در مثل است صر علی فلان رجل الغراب و آن زده میشود هر گاه کسی در ضیق و شدت افتد کمیت گوید * شعر * اذا رجل الغراب علی صرت * ذکرتک فاطمأن بی الضمیر * در اساس است هذه ارض لایطیر غرابها یعنی کثیرة الاثمار و با فراخی است گویند طار غراب پرید غراب او یعنی پیر شد و هو واقع الغراب یعنی جوان است * رجل الغراب نیز گیاهی که آنرا بزبان بربری اطریلال گویند مانا

به شعب است در روته وانه رهی و بیخ مکوکل رجل الغراب سپید می باشد و دانه هایش مانند دانه های کرفس و ِمی آکردمی از تمش سائیده و با انگبین آمیخته بنوشند برص و بهق را از بیخ بر کنند و کافی ربع درم غاقو توجار ابآن اضافه می نمایند و موضع برص را برهنه کرده در آفتاب گرم می نشینند گویند ضرعلیه رجل الغراب تنک شد بوری کار ه غرابی خرمای است و صنی است و موضعی است در راه یمن ه محمد بن موسی غراب لو ز بن شداد شیخ ابی علی غسانی ه اغربة العرب سیاهان عرب را غربه در ایام جاهلیت عنتره و خفاف ابن ندبه و ابو عمیر بن حباب و سلیک ابن سلکه و هشام بن عقبه بن ابی معیط مکرار مخصوص است که اسلام را هم دریافته است و از اسلامیان عبدالله بن حازم و عمیر بن ابی عمیر و همام بن مطرف و منتشر بن وهب و مطوبن ابی اوفی و تابطشرا و شنفری و حاجر غیر منسوب ه اغراب از باب افعال در غروب آمدن و آوردن غریب یعنی چیز نادر و پر کردن اغرب الحوض پر کرد حوض را و همچنین اغرب السقاء پر کرد مشک را بشر گوید شعره و کان ظعنهم غداة تحملوا سفن تکفا فی خلیج مغرب ه و کثرت مال و حسن حال و بسیار دویدن اسپ و دوانیدن سوار اسپ را حدی که اسپ بمیرد و بسیار خندیدن و در رفتن در شهرها ه تغریب از باب تفعیل همچنین ه در صحاح است مغرب بکسر را ه مثل دکسی که در ناحیه مغرب آید شاعری گوید شعره و اصبحت من لیلی الغداة کناظر مع الصبح فی اعقاب نجم مغرب ه و نیز گویند هل جاءکم مغربة خبر یعنی خبری از شهر غیر شما رسید به شما ه اغراب نیز سپیدی بن بلهاه مغربان الشمس محل غروب آفتاب ه لقیته مغربها و مغربانها و مغیربانا تها دوچار شدم باوی وقت غروب آفتاب ه در صحاح است که تصغیر کردند مغیربان را بر غیر مکبر آن گویا تصغیر کرده اند مغربان را جمع آن مغیربانات است چنانکه مغارب گویا آن حیز را صاحب اجزا کرد انیدند پس هر گاه هر و میرود آفتاب می رود جزوی از وی پس جمع کردند آن را ه تغرب آمدن از غرب ه شجر غربی درختی که آفتاب تابش خود را هنگام غروب بروی رساند ه غربی نیز قسمی از خرما است و رنگی است سرخ و نبیذ

غرد ۞ حرما ۞ غرب غایب شد ۞ غرّب از باب تفعیل همچنین دور شد ۞ اغترب از باب افتعال زوجه کرد در غیر خویشان ۞ غُرب بروزن سُکُر کوهی است درشام ۞ غُرَّبه بزیادت ها نام آبی و به تخفیف هم آمده ۞ در صحاح است غُرّب بالتشدید نام کوهی است نزدیک شام در بلاد بنی کلب و نزد آن چشمهٔ آبی است که آن را غُرَّبه گویند ۞ استغرب بصیغهٔ معروف و استُغرِب بصیغهٔ مجهول از باب استفعال و اَغرب از باب افعال بسیار خنده کرد ۞ العنقاء المُغرِب بالضم و عنقاء مُغرِب و عنقاء مُغرِبةٌ و عَنقاء مُغرِب باضافه پرنده ایست مشهور به نام نه بجسم یا پرنده ایست بزرگ بلند پرواز یا از لفظهای داله بر غیر معنی است و بمعنی داهیه و سوپشته و زنی که دور رود در شهرها پس بعید شود و دریافته نشود و ندید ۞ و در حدیث است طارت به عَنقاءُ مُغرِب برد او را داهیه ۞ تغریب از باب تفعیل بچهای سپید پوست آوردن و بچهای سیه اندام و این از اضداد است ۞ در نهایه است بیرون کردن کنا ۞ کار را از شهری که دران جنایت کرده ۞ در حدیث است انه اَمَرَ بتغریب الزانی سَنَةً فرمود پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم به بیرون کردن زانی از شهر تا یک سال ۞ تغریب نیز برف و یخ را جمع کرده خوردن ۞ مُغرَب بفتح راصبح و هر چیز سپید یا هر چیزی که همه سپید بود و آن سپیدی بد ترین سپیدیها باشد یا هر چیزیکه سپید بود کنارهای او ۞ در صحاح است مغرب سپید شاعری گوید ۞ شعر ۞ فهذا مکانی اَو اری الغارَ مُغرِباً ۞ وحتی اَری صُمَّ الجبال تکلّم ۞ غِربیب بالکسر از بهترین انگورها است و بیری که خضاب کنند ۞ اَسود غِربیب ۞ سخت سیاه ۞ واما غرابیب سُود کلمه غرابیب بدل است دران نه تاکید چه تاکید الوان مقدم نمیشود بر الوان ۞ اُغرِب الرّجل بصیغهٔ مجهول سخت شد درد او ۞ اُغرِب علیه بصیغهٔ مجهول کرده شد باوی فعل بد ۞ اُغرِب الفرسُ بصیغه مجهول پرا کنده شد سپیدی پیشانی اسپ ۞ در صحاح است پرا کنده شد سپیدی پیشانی اسپ بحدی که رسید بر چشمها و سپید شد کرانهای پلک ۞ غرب بضمتین غریب ۞ غرابات و غُرابی و غُروبات و غَریب و نهی غُرابه و نهی غُرُب بضم همه نام موضعها

• غریبه آسیای دستی چه همسایگان بنوبت آنرا میگیرند • غارب میان هر دو شانه یا میان کوهان و گردن • غوارب جمع • حَبلُكِ علی غاربك کنایه از طلاق است یعنی برو هرجا که خواهی و این تشبیه است به شتری که زمامش بر پشتش گذاشته او را سر دهند تا هرجا که خواهد بچرد • غوارب الماء بلند یهای موج آب • گویند اصابه سهمُ غَرْبٍ بالفتح و بالتحریك و سهمٌ غَرَبٌ بتوصیف رسید او را تیری که انداز نده اش دریافت نمیشود • غَرِب از باب سمع سیاه شد و از باب کرم فرو رفت و پنهان شد • مُغَرِّبون بکسر راء مشدد در حدیث کسانی اند که شریك شد • اند درانها جنیان و نامیده شدند آن بسبب در آمدن اصل غریب درانها یا بسبب آمدن آنها از نسب بعید • غسلبه • در ربودن چیزی از دیگری چنانکه از کسی بستم در ربایند • غسنبه • بالفتح جوش دادن آب • غسنب الماء جوش داد آب را • غشب • بالفتح لغتی است در غَشْم و موضعی است و نامیده • اند به غشبی گویا منسوب است بآن موضع • غشرب • بفتح اول و دوم و تشدید رای مفتوح شیر درنده • غشارب بالضم دلیر و چالاك در کار • غصب • بالفتح ستدن بستم • غَصَبَه از باب ضرب گرفت آنرا بستم • اغتصبه از باب افتعال همچنین • غصب فلانا علی الشئ قهر کرد فلان را بر چیز • غَصَبَ الجلدَ دور کرد از پوست مویها و پشمها را به بر کندن بی آنکه در شوره نهند برای دباغت و بی آنکه نمناك کنند • غصلب • بالضم دراز و الا مضطرب • غضب • بالفتح نر کاو و شیر درنده • غضوب بر وزن صبور شیر درنده • غضب بالفتح نیز مرد سخت سرخ یا سرخ سطبر و سنگی است سخت • غضبه همچنین • غضب بالتحریك خشم • مغضبه بالفتح همچنین • گویند غضب علیه وله از باب سمع هرگاه زنده باشد و غضب به هرگاه مرده باشد و درین معنی گوید • شعر • فان تعقب الایام والدهر تعلموا انی قارب انا غضاب بمعبد • غضب بکسر دوم و غضوب بر وزن صبور و غضب بضمتین و تشدید با و غُضُبّه بضم اول و دوم و تشدید با و غَضَبّه بفتح اول و ضم دوم و تشدید با و غَضَبَّه بفتح اول و دوم و تشدید با و غضبه بضمتین و تشدید با و غَضْبان بالفتح خشمگین • غضبی و غضوب و غضبانه کم است صفت

غلسب •
غسنب •
غشب •
غشرب •
غصب •
غصلب •
غضب •

مونث * غضاب بالکسر و غضابی بالفتح و بالضم جمع آن شاعری گوید * فان کنت لم اذکرک والقوم بعضهم * غضابی علی بعض فمالی ذائم * اَغضبه از باب افعال در خشم آورد او را * غاضبته از باب مفاعله خشم آوردم بروی غاضبت فلانا در خشم آوردم فلان را و او در خشم آورد مرا * غضوب بر وزن صبور مار خبیث و ناقهٔ ترش رو وزن ترش رو و نام زنی * غضبه بالفتح پوست بز کوهی کهن سال و مانا به سپری که از پوست شتر سازند و گوشت پاره که بر پلک بالا باشد و خلقی بود و پوست ماهی و پوست سرو پوستی که میان هر دو شاخ گاو بود * غضاب بالکسر و بالضم خاشاکی که در چشم افتد و بیماری است و چیچک * غضب از باب سمع و بر وزن عنی بصیغهٔ مجهول فعل ازان * غضاب بر وزن کتاب موضعی است در حجاز * اغضب میان ذکر تاران * غضبان کوهی است در شام * غضبی بر وزن سکری نام اسپ خیبری بن الحصین و در صحاح است غضبی نام یکصد از شتران و این معرفه ایست الف و لام و تنوین بروی داخل نمی شود * صاحب قاموس گوید که این تصحیف است و صواب غضیا بمثناهٔ تحتانی است * غضابی بر وزن غرابی تیره در صحبت و سیرت خود و در لسان العرب است که این ماخوذ است از غضاب بمعنی خاشاک چشم * مکان غضوب * بالفتح و غضارب بالضم بسیار گیاه و آب * غضرب * مار بزرگ و این مروی از کراع است و صاحب قاموس گوید که این تصحیف است و صواب بعین مهمله و ظاء معجمه است و آن بالا گذشت * غلب * بالفتح و بالتحریک و غلبه بالتحریک و مغلبه و مغلب هر دو بالفتح و غلبی بضمتین و باء مشدد مفتوح و غلبّی بکسر اول و دوم و تشدید باء مفتوح و غلبّه بضمتین و غلبه بفتح غین و غلابیه قهر * در صحاح است غلب بالتحریک از مصادر مفتوح العین است مانند طلب * فرا گرید و این احتمال دارد که در اصل غلبه باشد تا را در اضافت حذف کردند چنانکه شاعری گوید * شعر * انّ الخلیط اجدّ و البین فانجردوا * واخلفوک عد الامر الذی وعدوا * و شاعر عدة الامر اراده کرده بود تا را اضافت حذف کرده * مغلّب بر وزن معظّم بمعنی مغلوب بارها و محکوم له به غلبه بر همتای خود

را بی از لغت اصل ادست ز شاعری است ٭علی ٭ غلبَ از باب فرح سطبرشدن
گردن اره غلباء بالفتح والمد حدیقهٔ که درختانش درهم پیچیده باشد ٭ مُعاَولة
همچنین ٭ قنمهٔ غلباء پشتهٔ بلند وبزرگ ٭ قبیله غلباء قبیلهٔ ارجمند وعزیزه غلباء
نیز یک قبیله ایست معروف به تَغلب و آن پسر وائل بن ساقط است ٭ وقول عرب
تغلب بنت وائل است وعاست معنی قبیله است مانند قول عرب که تمیم بنت مُرّاست
٭ در صحاح است که تغلب را غلباء می گفتند شاعری گوید ٭ شعر ٭ واورثنی بنو الغلباء
مجداً حدیثاً بعد مجدهم القدیم ٭ ونسبت سوی آن تغلبی بفتح لام است بسبب توحش
توالی دو کسره با دویای نسبت ٭ وگاهی بکسر لام نیز گفته اندچه دوری در حرف
غیر مکسور اند ٭ تَغلّب علیه از باب تفعل دست یافت بر وی از روی قهر ٭
اَغلب شیر درنده ٭ و شاعرانند اغلب اَزدی واغلب کلبی واغلب عجلی ٭ یعلب
بن کُلیب بر وزن یضرب وعَلَوْ ن بر وزن حَمدون و غالب و غلاب
بر وزن سحاب و غلّاب بر وزن کتّان وغُلیب بر وزن زبیرنامها اند غلاّب
بر وزن قطام نام زنی ٭ در صحاح است رجل اَغلب مرد جیر ٭ وسطبر گردن غلّاب
بسیار غلبه ٭ غالب موضعی است نزدیک مصر ومُغلّبی کسیکه بر تو غالب آید وبلند
شود ٭ د رصحاح است اغلولب العشب درهم پیچیده شد گیاه ٭ غنب ٭ بضم اول
وفتح دوم حلقه های که در وسط کمهای دهن نوحراستکان مرور باشد ٭ غُنبه
بالضم واحد آن ٭ غَنب بالفتح غنبوت بسیار ٭ غند و سه ٭ بالضم وغندبه بضم اول
وسوم دو گوشت پاره ایست سخت گرد حلقوم ٭ غُندبتان درعقد ٭ اند دربیخ زبان
یاد و گوشت پاره اند که در گردنه اند کام راباشد ٭ و غده ٭ اند دز مردو بیخ
استخوان آرنج غنادب جمع آن ٭ غیهب ٭ بالفتح تاریکی غَیهبان همچنین ٭ اغتهب
ازباب افتعال سیر کرد در تاریکی ٭ فرس اَدهم غُیهب اسپ بسیار سیاه ٭ لیل غیهب ٭
شب بسیار سیاه ٭ غیهب مرد غافل یا گران یا بلید وگاهی بسیار پشم ٭ غَیهَبه بالفتح
بانگ و شور و جنگ ٭ غَیهبان شکم ٭ غیهبی الشباب بکسر تین و یاء مشدد
مفتوح و با صافت و بعد نیز آمده اول جوانی ٭ غیب عمه از باب فرح

غنب ٭
غندوبه ٭
غیهب ٭

غافل شد ازوی وفراموش کرد اورا * اصابَ صَیْداً غَبَناً بالتحریک بافت شکار را در غفلت و بی قصد در حدیث است سُئل عطاءٌ عن رجل اصاب صید اً غبناً قال علیه الجزاء * غیب * بالفتح شك * غیاب بالکسر وغُیوب بالضم جمع آن * غیب نیز هرچه ناپدید شده باشد و بمعنی زمین پست و بمعنی پیه و بمعنی غیبت یعنی ناپدید شدن * غیاب بالکسر وغَیبوبة بالفتح وغُیوب بالضم وغیوُبة بزیادت ها و مغاب بالفتح و مَغیب وتَغیّب بروزن تفعّل همچنین ناپدید شدن * غاب الشیٔ فی الشیٔ از باب ضرب غائب شد چیزی در چیزی * غیابة بالکسر وغیوبة بالضم و غیاب بالفتح و غیاب و غیبة بکسر هر دو مصدرها ازان * قوم غیّب بضم اول وتشدید یای مفتوح وغُیاب بالضم وبتشدید یا وغیَب بالتحریک قوم غائب * غابة زمین پست وجماعتی ازمردم ونیزهٔ درازیا نیزهٔ جنبان در باد و بمعنی بیشه و موضعی است در حجاز * غیابةُ کلّ شیٔ بالفتح آنچه بپوشد ازهرچیز گویند وقعنا فی غَیبة وغَیابة افتادیم در زمین پست وازین است غیابات الجبّ یعنی تکهای چاه * غَیبان الشجر بالفتح وبتشدید یا نیز آمده ریشهای درختان * غابَهُ بد گفت اورا در پس وی و ذکر کرد بدی وی * اغتابه از باب افتعال همچنین * غیبة بالکسر ذکر کردن کسی را در پس وی ذکرش نیك بود یا بد * امرأة مُغیب ومُغیبة ومُغیب بروزن محسن زنی که غائب شود شوهراو * در صحاح است قولهم غیبة غیابة ای دُفن فی قبره * ازابن سکیت مروی است بنوفلان یشهدُون احیاناً ویتغایبون فرزندان فلانی گاهی حاضر می شوند وگاهی غائب * غابت الشمسُ فرو رفت آفتاب * مغائبة خلاف مخاطبة * تغیّبَ عنی غائب شد ازمن وجایز نیست تغیّبنی مگر در ضرورت شعر * غائبك آنچه غائب شود ازتو و آن اسم است همچو کاهل

* فصل الفاء *

* قب * بروزن حُبّ نام موضعی است بکوفة چنانکه یاقوت رومی روایت کرده یابطنی است ازقبیلهٔ همدان * وازان است سعد ان القبّی یاسعید * وبعضی گفته آن

دقاف است ٭ ٭ فواب ٭ بالفتح نام دهی است نزدیک سمرقند ٭ فُراب بالضم وبالتشدید دهی است در اصفهان ٭ فِریاب مانند حریال دهی است در بلخ وبعضی گفته اند که مدینه ایست در بلاد ترک ٭ وبعضی گویند که اصل آن فیریاب است بروزن کیمیاء یا را حذف کردند برای تخفیف ٭ ونزد بعضی فاریاب است بروزن قاصعاء ٭ فیریاب مانند کیمیا شهری است در خراسان ٭ فاراب بروزن ساباط ناحیه ایست از انسوی آب سیحون یا آن شهر اترار است ٭ فرّبت المرأة از باب تفعیل تمک کردن زن فرج خود را به دراها ٭ فراقب ٭ درختی است که زنان بالائیها ازند

٭ فرقب ٭ بضم اول وثالث نام موضعی است ٭ ثیاب فرقبیه جامهای منسوب بآن و آن سپید دنک میباشد از کتان چنانکه یعقوب حکایت کرده ٭ در حدیث است فاقبل شیخ علیه حبرة وثوب فرقبی آمد پیری که بروی آثار نعمت وجامهٔ سپید بود زمخشری گفته فرقبیة وثرقبیة جامهای سپید مصری از کتان ود دراینجا بدوقاف آمده ٭ زهیر بن میمون فرقبی همدانی قاری است ماهر در فن نحو ٭ وبعضی گویند که آن بدو قاف است ٭ در لسان است فرقب پرندکان خرد مانند صعو وجز آن

٭ فرنب ٭ بالکسر مادهٔ موش یا بچهٔ آن از موش دشتی

٭ فصل القاف ٭

٭ قاب ٭ خوردن و نوشیدن ٭ قأب الطعام مانند منع خورد طعام را قأب الماء نوشید آب را وهمچنین قئب مانند فرح ٭ جوهری گفته قأبت الماء نوشیدم تمام آبی که در ظرف بود در اجز گوید شعر ٭ اشلیت عنزی ومسحت قعبی ٭ ثم تهیأت لشرب قأب ٭ قاب وقآب بمد پرشدن گویند قئب من الشراب قأبا وقآبا پرشد ٭ مقئب بالکسر وقئوب مانند صبور مرد بسیار نوش ٭ اناء قوأب ظرف بسیار گیرنده آب را وهمچنین قوأبی ٭ قب ٭ وقیب آواز کردن گویند قب ناب الاسد آواز کرد دندان شیر و شنید شدن تعقعه وآواز دندان گویند قب الاسد والفحل آواز کرد دندانهای شیر و شتر نر و تعقعه نمود ٭ قب القرم یقبون قبوبا از باب ضرب شور و غوغا کردند در خصومت و دشمنی ٭ قب اللحم قبوبا

یعنی رفت تازگی گوشت و پژمرده گردید ٭ قب النبت از باب ضرب و نصر خشك شد و تیدگی ٭ گویند قب الجلد والتمر والجرح وقتیکه خشك شود وطراوت نماند ٭ قبب بفتحتین باریکی تهیگاه و لاغری شکم ٭ اقب مرد لاغر شکم ٭ قباء زنی که باریکی کمرش ظاهر باشد ٭ قب بطن فلان لاغر شد شکم فلان و همچنین قبب بدون تشدید ٭ قب بالفتح بریدن و همچنین اقتباب ٭ ابو عمرو روایت کرده قبه یقبه از باب نصر برید آن را ٭ اصمعی گفته اقتب فلان ید فلان برید فلان دست فلان را ٭ بعضی گفته اقتباب بریدنی که نگذارد چیزی را ٭ قب نیز بمعنی نر از مردمان وشتران و پارهٔ جیب پیراهن و سوراخی از چرخ دلو که تیر در آن داخل کرده شود ٭ ونزد بعضی شکاف میان چرخ دلو ٭ ونزد بعضی چوبی که بالای دندانهای چرخ دلو باشد ٭ و رئیس قوم و پادشاه وخلیفه ومابین دوسرین ومابین ذوالیه واز لجامها صعب ترو کلان تر ٭ قب بالکسر استخوان برون آینده از پشت درمیان دوالیه گویند الزق قبك بالارض یعنی بچسپان استخوان سرین خود را بزمین و نیز رئك قوم گویند هو قب القوم ٭ در صحاح است یقال علیك بالقب الاکبر ای بالراس الاکبر ٭ قب بالضم جمع قباء بمعنی باریك تهیگاه ٭ الخیل القب اسپان لاغر میان ٭ قبه بالضم موضعی است در کوفه ابو جعفر القبی و عمران بن سلیم القبی منسوب اند بسوی آن ٭ قبة جالینوس موضعی است در مصر ٭ در حدیث اعتکاف است فرای قبة مضروبة فی المسجد ٭ قبه از خیمه‌ها خانهٔ کوچك گرد و آن از بیوت عرب است ٭ قبة الرحمة در شهر اسکندریه است ٭ وقبة الحمار در دار الخلافه بود نام نهاده شد برای آنکه بالای آن بر آمده بر خرچالاك سوار می شدند ٭ قبة الفرك موضعی است در کلواذ و ایوب بن یحیی القبی بفتح است نه بضم ٭ قابه آواز رعد اصمعی گفته ما سمعنا العام قابة نشنیدیم ما امسال آواز رعد ٭ ابن السکیت گفته که روایت نکرده است این حرف را کسی سوای آن ٭ ابو زید گفته ما راینا العام قابة ای قطرة ٭ ابن السکیت گفته ما اصابتنا العام قطرة وما اصابتنا العام قابة بمعنی واحد است ٭ قبقبه آواز کردن و هدیر کردن شتر وشیر و بانك کردن شکم اسپ

رکول شدن ٭ قمقاب مرد دروغ گو وشتر هدیر کسد ٭ وفرج زن یا فرج کشاده ٭ وبسیار آب ونعل چوبین ومهره که بدان جامها را صیقل کنند ٭ رحل قمقاب مرد بسیار کور ٭ همچنین قماقب بالضم یا مرد ابرج کوه ٭ قمقاب نیز آواز دندانهای شیرنر مانند قمقمه ٭ قمقب شکم ٭ در حدیث است با شاب اذا رقیت شر ثلث فقد رقیت شر الشاب ان رقیت شر لقلقك ر ذ بذبك وقمقمك ٭ قمقب بالکسر حذف در یائی ٭ قماب بالضم نامی تلیدا ست در مدینه منوره ٭ سیف قماب شمشیر بران ر همچنین سکین قماب ٭ انف قماب بینی سطبر وبلند ٭ قماب بالکسر محله ایست در نیشاپور ر موضعی است در سمرقند رموضعی است در نجد در راه حاجیان بصره ٭ وقریه ایست مابین مصر وقریه است نزدیك بعقوبا ٭ قشمی است از ماهی ونیز جمع قمه است مانند قمه وزن مرده ٭ قماب بالفتح والتشدید شیر درنده ٭ همچنین مقمقب رموضعی است در آذربایجان ٭ قماقب بالضم مرد درشت ونهری است در ثغور آیی است مرتین ثعلب را در زمین حزیره وسال آینده ٭ ونیز سالی که بعد سال آینده باشد کویند لا آتیك العام رلا قابل رلا قماقب ٭ ابوعبید ٭ انشاد کرده ٭ العام والمقبل والقماقب ٭ ونیز سال سوم از سال آینده ٭ از خالدبن صفوان حکایت است که پسر خود را کفته انك لن تُفلِحَ العامَ ولا قابلَ ولا قاسَ ولا قماقبَ ولا مقمقبَ هریك از ان اسمی است برای سال بعد از سال ٭ سُرّه مقمورة ومُقَمّه بتشدید بدنا لاغر در حدیث است خیرا لناس إ لقُمّیرن ثعلب ازان سوال کرده شد جواب داد اکر صحیح باشد پس ارشان آنانند که بی دربی روزه نهند تا شکمهای آنان لاغر کرده ٭ قمت الرطبه خشك شد اوست ٭ تقمیب قمه ساختن ٭ بیت مقمب خانه که بالای آن قمه ساخته شوده ٭ ذوالقمه لقب حنظله بن ثعلبه است زیرا که آن برپا کرده ٭ برد قمه را در صحرای ذی قاره ٭ قمه الاسلام بصره ٭ قمان بالضم والتشدید شیرو رند ٭ وموضعی است در آذربایجان ٭ حمار قُمّان دابه ایست کوچك وآن فعلان است از قب زیرا که عرب آنرا غیر منصرف خوانند وآن معروف است پس

اکو فعّال میبود منصرف میشد کویند رأیت قطیعاً من حمر قبّان شاعری کفته * شعر *
یا عجبا وقد رایت عجبا * حمار قبّان یسوق ارنبا * قبّین بضم اول و باء مشدد مکسور
نام موضعی د رعراق * قبه الشاة بالکسر و به تخفیف هم آمده هزار خانهٔ شکنبهٔ بز
* قبیباب جائی است نزدیک مغیثه و آبی است مربنی ثعلب را و موضعی است بیرون
دمشق و محله ایست د ربغداد و آبی است مربنی تمیم را و موضعی است د ر حجاز * قب
حکایت آواز افتادن شمشیر * قمیب قروت که آمیخته باشد تر آن بخشک آن
* قتب * بالکسر رود ها قتبه همچنین * جوهری کفته قتب واحد اقتاب اسمع
که آن رود ه ها ست * اصمعی کفته آن جمع است و واحد آن قتبه است
بها * قتب مونث است به قول کسائی * قتب نیز جمیع آلات شتر آبکشی
وانچه کرد باشد از شکم و پالان و قتب بتحریک اکثر است یا آن پالان خرد
بقدر کوهان شتر جمع آن اقتاب است * ابوعبید کفته قتب انچه مستدیر باشد از شکم
وآن حوایا است ولیکن امعاء پس اقصاب است * قتب بالفتح خورانیدن رود های
بریان کویند قتبت فلانا ناخورانیدم آن را اقتاب * اقتاب بالکسر مغلظ
کرد انیدن قسم و پالان بستن بر شتر اقتبت البعیر اقتابا بستم بر شتر پالان را
* قتوبه شتر پالان بسته و زیادت ها برای آنست که بمعنی ما یقتب است مانند
حلوبه و رکوبه * ذو قتاب بالفتح و بالکسر لقب جقل بن مالک است واز پادشاهی
بود از پادشاهان حمیر * قتب بروزن کتف مرد تنک دل زود خشم * قتیبه
تصغیر قتبه از نامهای عرب است و نسبت بسوی او قتبی است مانند جهنی
* قتبان بالکسر موضعی است د رعدن * مقاتب * بخششها * قحب * کلان
سال قحبه بیرزن کلان سال و کسیکه سعال بکیرد آن را کویند قحب الرجل
قحبا و قحابا بالضم از باب نصر و همچنین قحب تقحیبا * سعال قاحب سرفهٔ
شدید * د رصحاح است قحاب سعال اسپان و شتران و اکثر برای مردمان
نیز آید * قحبه آنکه شکم آن بسبب بیاری ناسد شده باشد و زن فاحشه
فاجره زیرا که آن سعال وتنحنح می کند برای مردان بطریق رمز و کنایه

قحرنباه ٭ قحطب ٭ قرحب ٭ قرب ٭

٭جوهری گفته قحمه لغت مولد است ٭ قحمه نیز سعال گویند فلان به قحمةٌ ای سعالٌ ٭قحرب٭ عصا قحربة واحد آن واین لغت را صاحب قاموس نیاورده ٭ ودر لسان العرب موجود است ٭ قحطبه٭ بر زمین افکندن یقال قحطبت فلاناً بر زمین افکندم آنرا وقحطب بالسیف غالب شد بشمشیر وحمین بن قحطبة الحابی محدثی است وقحطبه اکثر نام مردم میباشد ٭قرحبة پریشان شدن جماعت ذهب القوم بقرحبة پریشان شد جماعت مردم لحیانی آن را د روادر خود حکایت کرده وصاحب قاموس این کلمه را ذکر نکرده ٭ قرب ٭ بالضم وقربان بالکسر نزدیک شدن ٭قرب منه مانند کرم وقربه مانند سمع نزدیک شد بآن ٭قریب نزدیک ودر ان واحد وتثنیه وجمع برابر است بلکه تذکیر وتانیث هم چنانکه بعضی گفته ٭ قوله تعالی ان رحمةَ الله قریب من المحسنین قریبه نگفت زیراکه از رحمت احسان اراده کرده شده یا برای آنکه انچه تانیث آن حقیقی نباشد تذکیر آن جایز است ٭ زجاج گفته رحمت وغفران وعفو بیک معنی است واخفش گفته جایز است که رحمت اینجا بمعنی مطر باشد ٭فراء گفته که قریب در معنی مسافت مذکر و مونث میباشد ودر معنی نسب مونث میباشد بدون اختلاف گویند هذه المرأة قریبتی ٭ و بعضی گفته آن غلط است و هر چه قریب باشد در مکان یا در نسب پس آن جاری است بر انچه آورده شود از تانیث وتذکیر ونزد بعضی آنست که فعیل گاهی محمول کرده شود بر فعول زیراکه در معنی آن می باشد مانند رحیم ورحوم وفعول مذکر می باشد ٭ گویند امرأة صبور واز ین قبیل است ریح خریق ٭ واخفش گوید که قریب اصل آن آنست که صفت می باشد مکان را گویند هی منی قریب ای فی مکان قریب بعد از ان اتساع کرده شد در ظرف ومرفوع گردانیده شد ٭ مقربه بهرسه حرکت وا وقربه بالضم وقربه بضم اول وثانی وقربی بالضم خویشی ٭ گویند هو قریبی وذو قرابتی یعنی آن نزدیک من است در نسب ٭ وهم اقرباتی یعنی خویشان من ٭ وهو قرابتی وهم قراباتی از اقوال عوام است ٭ اقرباء جمع قریب ٭ قرب بالفتح شمشیر به نیام کردن گویند قربت السیف ای ادخلته فی القراب وآن

نیام است یا غلاف آن و همچنین است اقراب و ساختن قراب برای شمشیر
وخورانیدن اقراب مهمان را * قرب بالضم و بضمتین مانند عسر و عسر تهیگاه
یا از شاکله تا نرمه شکم * اقراب جمع آن * قرب مانند فرح رسید تهیگاه او را آزار
و همچنین قرب تقریبا از باب تفعیل * قرب مانند قفل نام موضعی است * قَرَب بتحریک
راه رفتن در شب برای فرود آمدن بر آب وقت صبح و همچنین است قرابه بالکسر
گویند قَرَب الابل قرابة بالکسر راه رفتند شتران در شب تا بصبح بآب فرود آیند
* اَقربتُ الابل سیر کنانیدم شتران را در شب تا صبح بر آب رسانم آنها را *
اصمعی گفته از اعرابی پرسیدم که قرب چه چیز است گفت سیر شب برای فرود
آمدن بر آب در روز دوم یعنی وقتیکه در میان تو و آب یک شب باشد قرب است
و وقتیکه دو شب در میان باشد طلق است * اقرب القومُ قوارب شدند شتران
آنها * قاربون آن قوم * و مقربون از اقراب مستعمل نیست * ابو عبید گفته
این حرف شاذ است * قربان بالضم آنچه به آن نزدیکی جویند به خدا
گویند قرّبت لله قربانا و هم نشین خاص پادشاه و آن بفتح نیز می آید گویند فلانٌ
من قُربان الامیر و من بُعدانه * قرابین جمع آن تقرّب به تقرّباً و تِقرّاباً بفتح و
کسره نزدیکی جست بآن چیز * تقرّب الی الله بشی طلب کرد بآن نزدیکی بخدا
* قرابین نیز وادی است در نجد * قربه بضم نیز وادی است * اقتراب و تقارب
نزدیک شدن * مقارب بکسر را چیزی که در میان جید و ردی متوسط باشد *
جوهری گفته گویند شئٌ مقاربٌ بالکسر و نمی گویند بالفتح و همچنین وقتیکه
ارزان باشد و بعضی گویند دَینٌ مُقارب بالکسر است و متاعٌ مُقارَبٌ بالفتح
* اقربت المرأةُ قریب ولادت شد زن و همچنین اسپ و خر نر * مقرب بکسر را
حاملی که نزدیک رسیده باشد ولادت آن و نمی گویند اقربت الناقه فهی
مقرب بلکه ادنت الناقه فهی مدنٍ می گویند * مقاریب جمع مقرب در لسان است
گویا توهم کردند واحد آنرا مقراب * عدبس گفته جمع مُقرِب مقاریب است
ماد رتا بطشرا د ر نوحهٔ او می گوید و محاسنش را یاد می کند * وابناء وابن اللیل *

لیس بزمیل • شرب القبل • یضرب بالذیل که قرب الحبل • صحیح مقرب بکسر راء است • ودر بعض روایات مقرب بفتح راء است وآن اسپ مکرم است • اقرب المهر نزدیک رسید • اسپ کره بسال چهارم • اقرب الفصیل نزدیک رسید شیر بچه بسال ششم • اولی ذلک بقراب بروزن سحاب بکن آنرا نزدیک نزدیکی • قراب الشی بالکسر وقراب وقرابه هردو بالضم چیزی که نزدیک باشد بقدر آن • اقرب القدح نزدیک به پری کردانیدم قدح را • قدح قربان نزدیک به پری • صحفه قربی کاسه نزدیک به پری • کویند فیه قربه وقرابه آب دران ظرف نزدیک به پری است • قدحان قربانان تثنیه است • اقداح قراب بالکسر جمع است مانند عجلان وعجال • مقرب اسپی که نزدیک داشته شود ومکرم کردانیده شود ونکذاشته شود • مقربه مونث است • این درید کفته که این طور بامادیان کرده می شود تا اسپ از اصل تران نجهد وشترانی که حلقه مرشان در بینی آنها کنند برای سواری • متقارب در وزن عروض بحری است مرکب از فعولن هشت بار • ونیز فعولن فعولن فعل دوبار وجه تسمیه آنست که اوتاد آن از اسباب نزدیک اند • فلان قارب الخطو کام نزدیک نهاده • مقاربه وقراب برداشتن پای زن برای جماع کردن • قربه بالکسر مشک شیر کاهی برای آب نیز میباشد • ونزد بعضی مشکی که دوخته شده باشد از یکطرف • جمع آن در عدد قلیل قربات وقربات وقربات بسکون عین وفتح آن وکسر آن ودر عدد کثیر قرب مانند عنب وشیخین • وانچه بر وزن فعله باشد مانند سدرة وفقرة • ابو قربه بالکسر کنیت اسپ عبید بن ازهر است • وابن ابی قربه احمد بن علی بن الحسین العجلی است • حکم بن سنان القربی واحمد بن داود القربی وابوبکر بن ابی عون القربی وعبد الله بن ایوب القربی محدثانند • قارب کشتی خرد که همراه کشتی های بزرگ میباشد • خلیل کفته قارب کسیکه طلب آب کند بشب • وکفته نمی شود برای کسیکه طلب کند آنرا بروز • قریب ماهی نمک آمیخته تا وقتیکه تر وتازه باشد • قریب بن ظفر پیام بر کوفیان بسوی عمر • قریب عبدی محدثی است • قریب بر وزن زبیر

لقب پدر اصمعی است و رئیس خوارج است و قریب بن یعقوب کاتب است * قَریبه مانند حبیبه بنت زید و قریبه بنت حارث هردو صحابیه اند * قَریبه بنت عبدالله بن وهب و دیگری غیر منسوب هردو تابعیه اند * قُریبه مانند جُهینه نام دختر حارث و دختر ابی قحافه و دختر ابی امیه که صحابیات اند * ذهبی گفت بضم نیافته ام کسی را و این سخن لایق التفات نیست * قرابه بالضم نزدیک گویند ماهو بشبیهك ولا بقُرابةٍ منك یعنی آن نه مانند تست و نه نزدیک از تو * قرابه وقرابه هردو بضم قراست * فی الحدیث اتقوا قُراب المؤمن وقُرابته فانه ینظر بنور الله یعنی بترسید از دانائی و گمان مومن که آن قریب بتحقیق و یقین میباشد * جاؤا قُرابی مانند فُرادی یعنی آمدند نزدیک از یکدیگر * قُرابا مانند غرابا کوهی است در یمن * قَورَب بر وزن جورب آب دشوار گذار بسبب کثرت * ذات قُرب بالضم موضعی است و برای آن روز جنگی است مشهور * مَقرب و مَقربه راه مختصر که نازل شود بسوی راه بزرگ گویند آن مشتق از قرب است بمعنی رفتن بشب یا رفتن بسوی آب * قُربی بر وزن حبلی آبی است نزدیک تبالة و لقب بعضی از قاریان * قَرّاب بر وزن شدّاد لقب ابی علی محمد بن محمد هروی مقری است و نام چندی از محدثان است * تقارب پس ماندن گویند تقارب ابله پس ماندند شتران او تقارب نیز بمعنی رسیدن چیزی بکمال خود تقارب الزرع قریب به پختگی رسیدن زراعت * در حدیث است اذا تقارب الزمان لم تکذ رویا المومن تکذب مراد آخر زمان است و نزدیک شدن قیامت زیرا که چیزی هرگاه که کم شود طرفهای آن چیز کوتاه گردد * بعضی گفته مراد برابر شدن روز و شب است * علماء تعبیر خواب می گویند که راست ترین زمان برای تعبیر خواب وقت شگفتن شکوفه ها و رسیدن زراعت و پخته شدن میوه ها است و در این وقت روز و شب البته برابر می باشد * و نزد بعضی آنست که مراد زمان ظاهر شدن حضرت امام آخر الزمان مهدی علیه السلام است وقتیکه سال بمنزله شهر باشد و شهر بقدر هفته و هفته بمقدار روز و روز برابر یکساعت یعنی

بجهت لذت کم شمرده خواهد شد ه تقریب قسمی است از دویدن بعضی گفته که آن آنست که هر دو دست باهم برداشته یکباره نهد گویند قرّبَ الفَرَسُ وتقریبه دو گونه بدین طوره جوهری گفته که برای آن دو تقریب است یکی اعلی دوم ادنی ه تقریب نیز کلمهٔ حیاك الله وقرّب دارك گفتن چنانکه ترحیب مرحبا گفتن گویند رحّب فلان فاهل ورحّب وحیّا وقرّب وکشیدن شمشیر از غلاف یقال قرّب السیف کشید شمشیر را از غلاف ه تقرّب از باب تفعل دست بر تهیگاه نهادن گویند تقرّب فلانٌ یعنی نهاد هر دو دست خود را بر تهیگاه ه خرد گویند خرج الینا متقرّبا متخصّراً برون آمد بسوی ما دست بر تهیگاه نهاده ه یقال تَقَرَّبْ یا رجل به صیغهٔ امر وقت برانگیختن کسی یعنی شتاب کن ای مرد شاعری گوید ه شعر ه یا صاحبیّ ترحّلا وتقرّبا فلقد انی لمسافر ان یطربا ه مقاربه جدال کردن بکلام نیک گویند قاربت فلانا یعنی مجادله کردم بفلان بسخن خوش ه قاربت فی الامر یعنی ترک کردم غلو را در ان کار و دا ه د راستی اختیار نمودم ه قراب بالکسر غلافی که شمشیر را در ان با نیام وحمائل نگاه دارند از انست مثل الفرار بقراب الکیّس ه جوهری گفته وقراب نیز مقسادبه امره شاعر در وصف ناقه ها گوید ه یَرِدْنَ علی العدید قراب شهر و همچنین رفتی که نزدیك رسد بپر کشتن دلو ه شاعری گوید ه الا تحیّ ملاوح تحی قرابها ه قرنبی بقصرد ابه ایست چون دد راز پا مانند خنفسا قدری بزرك از ان ه در مثل است القرنبی فی عین امّها حسنة ه شاعر در وصف جاریه رشر هرش می گوید ه شعر ه یدِبُّ الی احشاءِها کلَّ لیلة ه دبیبَ القرنبی بات یعلو نقّا سهلا ه یقال بینهما نسب قریبٌ وقُراب بالضم شاعری گوید ه شعر ه فلمّا ان رایتُ بنی علیّ ه عرفتُ الودَّ والنسب القُرابا ه تقارب کم شدن تقاربت ابل فلان کم شد تند شتران فلان جندل گفته ه شعر ه غرّك ان تقاربت اباعری ه وان رایتَ الدهر ذا الدوائر ه گویند ماله قاربٌ ولا قاربٌ نیست برای آن کسی ه گویند ظهرت مقرّبات الماء ای تباشیر آن وآن سنگریزه های که استدلال کرفته شود بان بر نزدیکی آب ه قرتب ه بالضم قریه ایست در زبید ه مقرتب بلد غدا ه قرشب ه

با لکسر کلان سال و بد حال و بسیار خور و سطبر دراز و شیر درند ، و مرد بد خلق و فراخ شکم از اصمعی منقول است راجز گفته ، شعر ، کیف قریت شیخک الازبا ، لما اتاک یا ئسا قرشبا ، قمت الیه بالقفیل ضربا ، قراشب جمع ، قرصبه ، بریدن ، قرضبه ، بضاد معجمه نیز بریدن ، یقال قرضبت اللحم فی البرمة یعنی جمع کردم گوشت را در دیگ ، قرضبت الشی پریشان کردانیدم آن چیز را پس آن از قبیلهٔ اضداد است ، قرضبت اللحم خوردم تمام گوشت را ، قرضب الرجل خورد چیزی خشک را ، قرضاب با لکسر خورنده چیز خشک چنانکه ثعلب حکایت کرده و انشاد نموده ، شعر ، وعامنا اعجبنا مقدمه ، یدعی با لسمح و قرضاب سمه ، مبترکا لکل عظم یلحمه ، قرضاب نیز درنده و دزد و سیفی که استخوان را قطع کند و همچنین قرضوب بالضم در هردو ، قرضوب نیز فقیر و محتاج را گویند ، قراضبه دزدان و فقیران جمع قرضوب و قرضاب است ، قرضاب نیز نام سیف مالک بن نویره مار زأته قرضاباً ای شیأ مختص بنفی است ، قراضب و قرضابه و قرضوب و مقرضب کسی که نگذارد چیزی را و همه خورد آن را ، قراضبه بضم نام موضعی است بشر گفته ، شعر ، وحل الحی حی بنی سبیع ، قراضبة و نحن لهم اطار ، قرضب بالکسر آنچه باقی ماند در غربال و انداخته شود ، قرطبه ، بر زمین زدن یا بقفا انداختن شاعری گوید ، شعر ، فرحت امشی مشیة السکران ، وزل خفای فقرطبانی ، قرطبت الجزور بریدم استخوانهای شتر کشته را و سخت دویدن و گریختن و غضب کردن ، قرطبی بضم و تخفیف باو الف مقصوره شمشیر و نام شمشیر خالد بن ولید و شمشیر ابن صامت بن جشم ، قرطبی بکسر و تشدید نوعی از بازی و قسمی از کشتی ، قراطب با لضم بسیار برنده ، قرطبه نام شهریست بزرگ در زمین مغرب ، قرطبان با لفتح مرد بی غیرت و دیوث یا آنکه زنها را بسوی دیگران به برد ، در تهذیب است قرطبان که عامه می گویند از وجه خود متغیر است ، اصمعی گفته اصل قلتبان است و آن مشتق است از کلب بمعنی قیادة و تا و نون در آن زاید است ، و این لفظ قدیم است در عرب عامه اول آن را تغییر داده قلطبان میگفتند عامه سفلی باز تغییر داده قرطبان

قرطعب • نموده شد • قرطعبه • مانند خرد حله و قرطعبه مانند کذلک • ه وقرطعبه مانند ذرخرحه پارۀ چیزی گویند ما عند • قرطعبه و سه طریقی یعنی نیست نزد آن چیزی • مختص نفی است • و بعضی گفته کنایه است از نفی کم و بسیار گویند ما عنده قرطعبةٌ ولا قذعملةٌ چنانکه گویند ما عنده • سَعْنَةٌ ولا مَعْنَةٌ یعنی چیزی ندارد • ابوعبید گفته نیافتم کسی را که اصول آن را شناسد •

قرعب • اقرعباب • منقبض شدن از سردی و جز آن گویند اقرعب فلان مانند اقشعر منقبض شد بسبب سردی و از غضب سر فرو زمین انداختن فلان مقرعب یعنی خشمگین سر بسوی زمین کند •

قرقب • قرقب • بضم هر دو قاف و قرقب بر وزن جعفر و قرقب مانند زحزب شکم • قرقوب شهری است از اعمال کسکر • قرقب مانند قمقم پرنده • ایست خرد

قرنب • قرنب • بر وزن قمقم تهیگاه • قرنب بر وزن جعفر موش یا موش دشتی که آنرا یربوع گویند و بعضی گویند بچۀ موش خانگی از موش دشتی •

قرهب • قرهب • گاو کلان سال یا کلان سطبر کهبت گویند • شعر • من الاَرْحَبِيّاتِ العتاق کانها شعوب صرا فوق عَلیاء قرهب • و از قسم بز آنکه بسیار مو و کلان سال باشد

قزب • قزب • بالفتح جماع بسیار • قزب بالکسر لقب • وقزب بالتحریک شدت و سختی قزب الرجل سخت و شدید شد مرد از باب سمع است • قازب سرد اکر حریص که کاهی در صحرا باشد و کاهی در دریا •

قسب • قسب • و قسوب و قسوبة سخت و شدید شدن گویند قسب الشیٔ از باب کرم سخت و خشک گردید • قسب نیز خرمای خشک که ریزه ریزه می شود در دهان و خستۀ آن سخت می باشد شاعر در وصف نیزه می گوید • شعر • واسمر خَطِّیًّا کأنّ کُعُوبَهُ • نوی القسب قد ارمی ذراعًا علی العشره • قسابه بالضم زلال و ردی از خرمای خشک • قیسمان سخت و سطبر یقال ذکر قیسمان آلت مرد که سخت و سطبر باشد • قسیب بر وزن اردب سخت و دراز • قُسَّرب بالتخفیف موزه • وقُسَّرب بالتشدید موزه ها و آن جمعی است که واحد ندارد • قَیسب درختی است از حمض و نیز نام مردی است • قسب نیز جاری شدن آب گویند قسب الماء از باب ضرب روان شد آب یقال له قسیب یعنی برای آن

روانی و آواز است * قال ابن السکیت مررت بالنهر وله قسیب ای جریة وصوت کویند سمعت قسیب الماء ای شنیدم آواز آب عبید * کفته * شعر * او فلج فی ظلال نخل * للماء من تحته قسیب * قسبت الشمس شروع کرد آفتاب در غایب شدن * قاسب نر ه اسپ وجزآن که تادیر شهوت دارد * قیسبه نامی از نامهای عرب *قسحب *مانند طرطب سطبر * قسقب *بروزن ومعنی قسحب * قشب * بالفتح آمیختن قشبت الشئ بالشئ آمیختم آنرا بآن * اصمعی برای نابغه انشاد کرده * شعر * فبت کان العائدات فرشننی * هراسا به یعلی فراشی ویقشب * زهرخورانیدن کویند قشبه وقشب له ای سقاه السم کویند نسر قشیب وقتیکه آمیخته شود برای آن زهر در کوشت پس وقتیکه خورد آنرا بمیرد پس کرفته می شود پرهای آن * ابو حراس هذلی کوید * شعر * به یدع الکمی علی یدیه * یخر تخاله نسرا قشیبا * ضمیر به راجع است بسوی سیف مذکور در بیت سابق * کویند ما راینا حیة الا مقتولة ولا نسرا الا مقشبا ندیدیم مار را مکر کشته شده ونه نسر را مکر زهر داده شده و رسانیدن مکروه ناپاك وبهتان کردن وکسب نمودن نیك نامی یا بد نامی و همچنین است اقتشاب از باب افتعال چنانکه ابو عبید از فرا حکایت کرده وفاسد کردن وآلودن بچیزی * کویند هذا طریق قشب ای نجس * وفیه قشب ای قذر * قشبه الصبیان آلوده کردند آن را کودکان * قشبه بسوء آلوده کرد آن را ببدی مجاز است * قشب نیز عار دادن ورذائل ساختن عقل قشبك المال ای افسد وذهب بعقلك وزنك زدردن شمشیر قشبت السیف جلا دادم شمشیر را وفعل هریك مانند ضرب است * قشب بالکسر نفس و زهرو در ین معنی کاهی بتحریك هم آمده و روئیده کی است مانند بادنجان وزنك وکسی که نیکی نداشته باشد کویند رجل قشب خشب یعنی مرد بی خیر و نام والد مالك بن بحینه * سیف قشیب شمشیر صیقل کرده شده وزنك زده پس آن از لغات اضداد است * ونیز قشیب نو وکهنه پس درینصورت نیز از قبیل اضداد است کویند ثوب قشیب جامهٔ نو یا کهنه * سیف قشیب شمشیر نو جلا داده شده یا کهنه جلا داده شده * ثیاب قشب جمع * وقشیب نیز

قصری است در یمن و هو انجه سپید و نظیف راشد بعلش قَشْب قَشابَۃ مانند کرم و قَشْبه بالکسر مرد فرومایه و آن لغت یمانی است ٭ و بچۂ نو زینه ٭ ابن درید گفته من نمی دانم که صحت آن چیست ٭ قُشاب مانند غراب نام موضعی است در حدیث است مرّ النبیّ صلی الله علیه وآله وسلم وعلیه قَشْبانیّتان یعنی دو چادر کهنه ٭ و بعضی گفته دو چادر نو و بعضی گفته آن منسوب است بسوی قشبان جمع قشیب و آن خارج از قیاس است زیرا که نسبت بسوی جمع نمی باشد لهذا زمخشری گفته که منسوب بودن آن بسوی جمع ناپسندیده است و صاحب قاموس هم تصریح کرده که برین قول اعتمادی نیست ٭ در لسان است که این نساء مستطرف النسب است مانند استعمالی ٭ قاشب جامه در زرد مرد ضعیف النفس و آنکه عیب کند مردمان را بانچه در وی است گویند قَشَبَه بعیب نفسهٖ یعنی متهم ساخت آنرا بعیبی که خود میداشت ٭ قَشَبنی ریحُه تقشیباً ایذا داد مرا در حدیث است انّ رجلاً یمرّ علی جسر جهنم فیقول یارب قَشَبنی ریحها ایذا داد مرا کو ثبامسدوم کرده حسب مقَشّب بر صیغۂ مفعول از باب تفعیل آنکه خالص نباشد و همچنین رجلٌ مُقَشّب النَسَب مردی که نسب آن خالص نباشد ٭ قشلب ٭ بضم قاف و لام و بکسر هر دو نیز آمده ٭ نام درختی است ٭ ابن درید گفته آن ثابت نیست ٭ قصب ٭ بالتحریک نی ٭ قَصَبه و قَصَباۃ یکی ٭ قصباء جماعت قصب و محل رو ئیدن آن ٭ اقصبَ المکانُ نی برآورد مکان ارضٌ قَصِبَۃٌ و مَقصَبَۃ زمینی که در ان نیستان بود ٭ قصَبَه از باب ضرب برید آنرا و اقتصبه از باب افتعال همچنین ٭ قصب الشاۃ برید کارد نفس و دم گوسپند را ٭ در صحاح است قصب القصّابُ الشاۃَ برید قصاب عضو عضو گوسپند را ٭ قصب البعیرُ قَصْباً بالفتح و قُصوباً بالضم باز ماند از نوشیدن آب پس برداشت سر خود را از ان ٭ بعیرٌ و ناقۃٌ قصبٌ و قاصبٌ نعت از ان ٭ قصب فلاناً باز داشت فلان را از نوشیدن آب پیش از آنکه سیراب شود ٭ در صحاح است کوئی قصبتُ البعیرَ وغیره هرگاه باز داری شتر و جز آنرا از آب خوردن پیش از سیرابی ٭ اقصب الرّجل باز ماندند شتران آنمرد

از خوردن آب پیش از سیرابی * قصب فلانا عیب کرد فلان را دشنام داد اورا * قَصّبه از باب تفعیل همچنین * در اساس البلاغة است لم یُقصّب ختنه کرده نشد از قَضْب است بمعنی بریدن * قصَب بالتحریك استخوان انگشتان وشعبهای کلو ومخرجهای دم وانچه دراز بود از جوهر * ودر صحاح است قصب ماشوره ها از جوهر * قصب نیز جامه های باریك از کتان * قصبی یکی ولولوهای ترو تازه وز برجد تازه مرصع بیاقوت * در حدیث است بشر خدیجة ببیت فی الجنة من قصب بشارت ده خدیجه را بخانه از قصب در بهشت وراههای روان شدن آب از چشمها ابوذویب گوید * شعر * اقامت به فابتنت خیمةً * علی قصبٍ وفُرات نهر * ودر صحاح است از اصمعی قَصَبُ البَطحاء آبی که روان کرده شود بسوی چشمهای چاهها گویند اقامت بین قصب یعنی اقامت کرد میان چاهها وآب شیرین * قصب بالضم پشت وامعا اقصاب جمع * قصّاب بالتشدید نی نواز ودمنده در نی روبه در وصف حمار گوید * فی جوفه وَحَی کوحی القصّاب * وبمعنی شترکش * قاصب شترکش ونی نواز * قصبه بالفتح چاه نو کنده وبمعنی کوشك یا میانه آن * کنتُ فی قَصْبة البلد والقصر والحصن بودم در وسط شهر وکوشك وحصن ابوداد گوید * شعر * دخلنا علی البیض الکواعب کالدّمی * لنا قصب الحصن الذّی کان یمنع * وبمعنی مدینه یا مدینهٔ بزرك وبمعنی ده ودهی است در عراق ویکدستهٔ موی درهم پیچیده * قُصّابه بروزن رمّانه وقَصیبه وتَقصیبه وتقصبه همچنین * قصّبه از باب تفعیل قصّابه ساخت موی را * قصبه نیز هر استخوان مغزدار * در صحاح است قصبة الانف نای بینی * قُصّابه بالضم وتشدید صاد ماشوره قصیبه همچنین وبمعنی مزمار وعیب کنندهٔ مردم * قصاب بروزن کتاب بند آبی که ساخته شود در بیخ دیوار تا سیلاب جمع نیاید ومنهدم نشود بسبب آن بیخ دیوار وشورها * قصبه یکی * ذو قصاب نام اسپ مالك ابن نویره * قاصب رعد آوازکننده * قَصَبات بالتحریك شهریست در مغرب ودهی است در یمامه * قُصَیبه بروزن جهینه موضعی است در یمامه از ابن تیم وعدیّ وثور فرزندان

عن مناة و موضعی میان مدینه ینبع و خیبر و موضعی در بحرین • اقصب المراعی از باب افعال مکروه داشتند شتران شبان آب راه • تقصیب از باب تفعیل مرغوله کردن موی را و بستن هر دو دست بسوی کردن • مقصب بر وزن محدث کسی که نگاه دارد نیزهای سخت را و شیری که سطبر شود بران گفته • در اساس البلاغة است قصّب الزرع از باب تفعیل صاحب قصب شد کشت • رعی فاقصب مثلی است که زده می شود برای شبان هر گاه کوتاهی کند در تیمارداری ستوران چه هر گاه شبان کوتاهی کند در چرانیدن ستوران نخواهند نوشید آب را بسبب سیر نشدن آنها از گیاه • قصوب گوسپندی که پشم ش را ببرند • قصب قصب به تکرار گفته می شود وقت خواندن ماده میش • قصلب • بالضم قوی بسیار سخت • قصب • بالفتح بریدن • قضبه از باب ضرب برید او را • اقتضبه از باب افتعال همچنین • قضبه فانقضب و تقضب برید او را پس بریده شد • در اساس است قضّب فضول اغصان الشجر و الکرم تقضیبا برید زیادتی شاخهای درخت و زیادتی شاخهای رز را قطامی گوید • شعر • فغن اضبحة صرّبها متوجسا • شئزا القیام یقضّب الاغصانا • در صحاح است قضّب الکرم از باب تفعیل برید شاخهای درخت رز را در موسم بهاران • قضابه بالضم انچه بریده شود از شاخها یا انچه ساقط شود از بالای شاخهای بریده شده • قضّب فلانا از باب تفعیل زد فلان را به قضیب یعنی بشاخ • قضب بالفتح هر درختی که دراز و فراخ شود شاخهای آن یا انچه بریده شود از شاخها برای ساختن تیرها و یا ساختن کمانها و بمعنی اسپست خشک و درختی است که از ان کمانها سازند و اسپست تر • مقضبه جای رویدن آن درخت و اسپست • رجل قضّابة بر وزن علامه مرد بسیار قطع کننده امور و قادر بران • قضیب ناقه زام نا کرده و نره مردی و شاخ درخت • قضبان بالضم و بالکسر جمع آن • قضیب نیز شمشیر لطیف در مقتل جناب امام حسین است علیه السلام فجعل ابن زیاد یقرع فمه بقضیب مراد از قضیب شمشیر لطیف و باریک است و بعضی گویند مراد از ان چوب است • قضیب نیز کمانی که از شاخ درخت ساخته باشند یا کمانی که از شاخ

قصلب •
قضب •

ناشکافته سازند بمعنی شمشیر بسیار بران سیف قاضب وقضّاب بالتشدید وقضّابه ومِقضب بالکسر شمشیر بسیار بران * قَضبة بالفتح شاخ یا چوب تیرا زدرخت نبع که ازان تیرها سازند قَضبات جمع وانچه خورده شود ازگیاهها ی تازه بریده * قضب بحذف تا جمع آن * ارضٌ مقضاب زمینی که بسیار رویاند آن گیاه را اَقضبت الارض فعل ازان * قضبه بالکسر کلّهٔ شتران وگوسپندان وسبک ولطیف ازمردم وناقه ها * قَضَب الناقةَ از باب ضرب سوارشد بر ناقه پیش ازان که رام کرده شود * اقتضبَ الناقةَ از باب افتعال همچنین * در صحاح است اقتضاب الکلام بی اندیشه گفتن کلام گویند هذا شعر مُقتضَبٌ وکتاب مُقتضَبٌ این شعر بی اندیشه گفته شده است وکتاب بی اندیشه نوشته شده * در اساس است انقضبَ من اَصحابه برید ازیاران خود * انقَضبَ الکوکبُ من مکانه جدا شد ستاره از مکان خود وآلومه گویند * شعر * کانّه کوکبٌ فی اثر عفریةٍ * مُسوّم فی سواد اللیل مُنقَضب * مقضب ومقضاب هردو بالکسر بمعنی داس * قضّبت الشمسُ از باب تفعیل دراز شد شعاع آفتاب * تقضّبت الشمسُ از باب تفعّل همچنین * قضیب وادیست در یمن یاد رتهامه ونام مردی از ضبه وازین است قول عرب اَصبرُ من قضیب یعنی صابرتراست از قضیب وخرما فروشی بود در بحرین وازان است قول عرب اَلهَفُ من قضیب اندوهگین تراست از قضیب چه قضیب زنبیلی از خرمای حشف که آن قسمی است از بدترین خرما خرید ودران بلده بود پس فروشند آن با ولاحق شده اسعرداد آن نمود وبا خود کاردی داشت که اگر بلد نیابد خود را بکشد پس قضیب کارد بگرفت وازاندوه بلد خود را بکشت * قطوب * بالضم وقطب بالفتح چین بجبین افکندن وروی ترش کردن * قطب از باب ضرب چین به جبین افکند وروی ترش کرد * قطّب از باب تفعیل همچنین * قَطَب الشئ برین چیز را فراهم کرد آن را * قطب الشراب با آب آمیخت شراب را قطّب الشراب از باب تفعیل واَقطب از باب افعال همچنین * شرابٌ قطیب ومَقطوبٌ شراب با آب آمیخته * قطّب فلانا درخشم آورد فلان را * قطب الاناء پر کرد ظرف را * قطب الجوالق داخل کرد یکی از حلقهٔ خرجین را در حلقهٔ

جوجین و بگرد در هم افکند هر دو را و فراهم کرد ٭ قَطَّبَ القومُ مجتمع شد قوم
٭ اَقْطَبَ القومُ همچنین ٭ قُطُب بر سه حرکت و بضمتین ستونهٔ آهنین که بران
آسیا می گردد ٭ قُطْبَه همچنین ٭ قُطْب بالضم ستاره ایست ساکن نزدیک فرقدان
که بران بنای قبله می نهند و بمعنی سردار قوم و مِلاک چیز و مدار کار ٭ اَقْطاب
و قُطُوب بالضم و قِطَبَه بکسر اول و فتح دوم و سوم جمع آن و نام موضعی در عقیق
با آبراذ ٭ القُطْب می گویند ٭ قَطَبَه بالفتح پیکان نشانه ٭٭ در اساس است
اَصابَ الغرضَ القَطَبَةُ رسید قطبه بر نشانه ٭ قَطَبَه تیر تری که بآن بازی تیراندازی
کنند ٭ قَطَبَه نیز گیاهی است در لسان العرب است که بار شما نند بار هراس بود
قُطَب بر وزن صُرَد جمع آن ٭ هرم بن قُطْبَه فزاری کسی است که داوری کرد بسوی او
عامر بن طفیل و عَلقمة بن عُلاثه ٭ قُطابه بالضم پارهٔ از گوشت و دهی است در مصر
٭ قِطاب بر وزن کتاب آمیختن شراب ٭ در صحاح است قطب الشراب و اقطبه از باب
افعال آمیخت شراب را ٭ قِطاب اسم از ان ٭ قطاب نیز بمعنی مجمع جیب و نام
موضعی ٭ قاطب و قطوب بالفتح شیر درنده ٭ قطیب نام اسب صُرَد بن حَمزهٔ یربوعی
قُطَیب بر وزن زُبَیر نام اسپ سابق بن صُرَد ٭ قَطَبِیَّه بفتح اول و دوم و کسر با و یای مشدد مفتوح
نام آبی و ار سجا است قول عُمَیر فالقَطَبِیّاتُ فالذُّنُوبُ جمع کرد قطبیه را با انچه گرد او بود
یا قطبیّات بتشدید طا کوهی است ٭ قُطْبان بالضم گیاهی است ٭ قِطِبّی بکسر اول و دوم
و با مشدد مفتوح گیاهی است دیگر که ازان رسنهای استوار میسازند و آن بهتر از
رسنی که از لیف خرما سازند ٭ القَطْبُ المنهی عنه آنست که بگیرد شخصی چیزی را بعد
ازان بگیرد انچه ازان باقی مانده بی حساب و بی وزن و اعتبار کند آن را در وزن
اول ٭ جاء القومُ قاطبةً آمدند قوم همه و کلمهٔ قاطبه غیر از حال نیامده ٭
در صحاح است قاطبه اسم است که دلالت می کند بر عموم ٭ جاءوا بقَطِیبتهم
آمدند با جماعت خود ٭ قَطِیبه بر وزن خمیره شیر بز و میش باهم آمیخته
یا شیر ناقه و گوسپند ٭ قُطْرُب بالضم دزد دیوی و گرگ بچه موی و نرِ غولان
٭ قطرب بالضم همچنین و جاهل در جهان اگر چه عاقل بود و سفیه و صرع زده

و نوعی از مالنخولیا و سکان کوچک و پریان کوچک و سبک و پرنده ایست وجانورکی است که همه روز از سعی استراحت نمی کند و ملقب شد به قطرب محمد بن مستنیرچه او بامداد ان رفتی پیش سیبویه و او هرگاه در خود را وا کردی او را یافتی پس سیبویه به او گفت ما انت الا قطرب لیل یعنی نیستی تو مگر قطرب شب * قطرب از باب فعلله سرعت نمود و بر زمین افکند * تقطرب از باب تفعلل جنبانید سرخود را و ما ناشد به قطرب * قعب * بالفتح قدح سطبر قعر دار یا قدح کوچک یا قدحی که سیراب کند یک مرد را * اقعب بفتح اول و سکون دوم و ضم سوم و قعاب بالکسر و قعبه بکسر اول و فتح دوم جمع آن * قعب الکلام تنک سخن * تقعیب بودن سم مدور و رقبه دار * قعب بالفتح همچنین * تقعیب الکلام پیچیدن کنجک دهن را در سخن برای اظهار فصاحت * قعب فی کلامه پیچید کنجک دهن را برای اظهار فصاحت * سرة مقعبة ناف قعب مانند اغلب کوید * شعر * جاریة من قیس بن ثعلبه * قباء ذات سرة مقعبة * قاعب کرک بانک کنند * قعبه بالفتح ظرفی است حقه مانند برای زنان یا حقه ایست مطبقه برای پست * قعبة العلم زمینی است بجانب قبله در بسیطه و بالضم حفرة کوچک در کوه * قعیب بر وزن حبیب عدد بسیار * عقاب قعنباة عقاب تیز چنکال * قعثب * بر وزن جعفر بسیار از هرچیز قعثبان بالفتح همچنین * قعثبان بالضم جانورکی است مانند خنفساء * قعسبة * دویدن سخت بسبب ترس * قعاسب بالضم دراز بالا * قعضب * بر وزن جعفر سطبر سخت دلیر و نام مردی که سنا نها می ساخت * قعضبة بالفتح شدت و از بیخ بر کندن * قرب قعضبی بالفتح سیر شب که سخت بود برای فرود آمدن بامداد ان بر آب * قعطبة * بر وزن فعلله بریدن * قعطبه برید آنرا * قرب قعطبی بمعنی قعضبی * قعقبة * بالفتح زخم * قعنب * سخت و شدید از هرچیز و شیر درنده * قعانب بالضم نیز همچنین بود در معنی آمده * قعنب نیز روباه نر و جد محمد بن مسلمه و بالضم یعنی کج * فی الانف قعنبة بالفتح کجی است در بینی * قعنبة زن کوتاه بالا * عقاب قعنباة بالفتح عقاب تیز چنکال * قیقب * و قیقبان هردو بالفتح زین و چوبی است که از ان زینها سازند

* ق * * قعثب * * قعسب * * قعضب * * قعطب * * قعقب * * قعنب * * قیقب *

قلب

در صحاح است الدروایت ابن دریدکه آن چوب از آزاد درخت است • قبقب نیز دوالی است که گرد هر دو قربوس زین می بندند و آهنی که در میانش فاس لگام می باشد • قِبقاب بالفتح مهره که بدان جامها را صیقل کنند • قلب • بالفتح از روی برگردانیدن • قلبه از باب ضرب از روی برگردانید او را • اقلبه از باب افعال و قلّبه از باب تفعیل همچنین • قلبه از باب ضرب و نصر زد بر دل او • قلب الشیّ را واژگون کرد چیز را • قلّبه از باب تفعیل همچنین • قلّب الله فؤاده الیه کردانید خدا فلانرا بسوی خود یعنی جانش ستاند • اقلبه از باب افعال همچنین • قلب النخله بر کشید قلب یعنی پیه درخت خرما را • قلبت البسرة سرخ شد غورهٔ خرما و داماس است • قلب المعلم الصبیان کردانید معلم کودکانرا بسوی خانها • قلب التاجر السلعة و قلّبها از باب تفعیل تامل کرد تاجر در متاع و تفتیش نمود از حال آن • قلب بالفتح فوادیا خاص تراست از فواد در معنی عقل قال الله تعالی ان فی ذلک لذکری لمن له قلب و خالص از هرچیز و آبی است در سنگستان بنی سلیم • در صحاح است قولهم هو عربی قلب یعنی عربی خالص است یکی است در وی تذکیر و تانیث و جمع را اگر خواهی بگو امرأة عربیة و تثنیه و جمع آری • قلب العقرب منزلی است از منازل ماه و آن ستاره ایست تابان که هر دو جانب او دو ستارهٔ دیگر اند • قلب بالضم دست برنجن زنان و ماده سپید و پیه خرما یا بهترین برگهای خرما بهر سه حرکت نیز آمده • اقلاب بالفتح و قلوب بالضم و قلبه بکسر اول و فتح لام جمع آن در حدیث است ان یحیی ابن زکریا علیهما السلام کان یاکل الجراد و قلوب الشجر بود یحیی علیه السلام که میخورد ملخ و پیه درختها را و آن چیزی است سپید که میان درختان خرما امثال آن می باشد • قلبه بالضم سرخی و زن خالص نسب • قلیب بر وزن حبیب چاه یا چاه کهنه به تذکیر و تانیث هر دو مستعمل است • در صحاح است قلیب چاه سرکرد نا کرفته اقلبه جمع قلت آن منتدد ر وصف جمل میکوید • شعر • کان مؤشرا لعضدین حجلا • هدوجا بین اقلبة ملاح • و جمع کثرت آن قلب بضمتین است شاعری کوید • شعر • و مادام

غیث من تهامة طیب * بها قلب عادیة وکراره عجاج به آن تشبیه داده است
زخمهار اوکفته * عن قلب ضخم تواری من سبره * قالب غوره خرما سرخ رنگ
وکالبد که دران جواهرها ریزند ودراین معنی فتح لام اکثراست * ودرصحاح است
قالب کالبد موزه وجزآن * شاة قالب گوسپندی که رنگش غیر رنگ مادر بود
* در حدیث شعیب وموسی است علیهما السلام لك من غنمی ما جاءت به قالب لون
برای تست از گوسپندان من گوسپندی که رنگش غیر رنگ مادرش بود * قلیب
بروزن سکیت وقلوب بروزن تنور وقلوب بروزن سنور وقلوب بروزن قبول
وقلاب بروزن کتاب گرگ شاعری گوید * اکیلة قلوب باحدی المذانب * ما به
قلبة بالتحریک نیست اورا بیماری ورنجی * اقلب العنب خشك شد ظاهرا نکورد
اقلب الخبز نزدیك شد که گردانیده شود نان * تقلب فی الامور وتصرف کردد درکارها
بهر نهجی که خواست * حول قلب بضم اول وفتح لام مشدد وحولی قلبی وحولی
قلب حیله کور دانا است به تقلیب کارها * مقلب بروزن منبر آهن جفت * مقلوبة
گوش * قلب بالتحریک برکشتگی لب * رجل اقلب مرد برکشته لب * شفة قلباء لب
برکشته * قلوب بالفتح بسیار گردنده * قلب بضمتین آبها از آن بنی عامر * قلیب
بروزن زبیر آبی است در نجد از آن ربیعه وکوهی از آن بنی عامر وبفتح نیز آمده
وپدر بطنی از تمیم ومهره ایست برای افسون * بنو القلیب بطنی است از تمیم
* ذو القلبین جمیل بن معمر واو منافقی بود که در حق او آیه ما جعل الله
لرجل من قلبین فی جوفه نازل شده * رجل قلب بالفتح وقلب بالضم مرد خالص نسب
* ابو قلابه بروزن کتابه تابعی بود * منقلب برکشتن وجای برکردیدن * قلاب
بروزن غراب کوهی است نزد یادبنی اسد * وبیماری قلبی وبیماری اشت
شترانرا که هلاك می کند همانروز * قلب البعیر بصیغهٔ مجهول مرد شتر از بیماری
قلاب * مقلوب صفت ازان * اقلب الرجل رسید شتران مرد را بیماری قلاب
قلبین بالضم دهی است نزد دمشق وبکسر سوم نیز آمده * قلطبان * بمعنی قرطبان
* قلهب * بالفتح مرد کهنه وکنده * قلهبة ابو سفیان * قلهبان دراز بالا * قنب *

* قلطب *
* قلهب *
* قنب *

بالضم غلاف قضیب ستور و بعضی گویند غلاف قضیب اسپ و جیلهٔ زن رباد بان
بزرگ ٭ قنیب بروزن کریم انبوه و جماعتهای مردم قِنَّب بکسر اول و فتح نون مشدد
و قُنَّب بضم اول و فتح نون مشدد نوعی از کتان ٭ قُنّابه بروزن رُمّانه برگهای
که در روی خوشها جمع شوند ٭ قنّب الزرع قُنّابه دار شد کشت یعنی صاحب
برگهای خوشه دار شد ٭ مِقنَب بروزن منبر چنگال شیر ٭ قِناب بالکسر و قُنب
بالضم و مِقناب بالکسر همچنین ٭ مِقنَب توبرهٔ صیاد که در آن شکار را اندازد
گویند رجع الصّائد و قد ملأ مِقنَبه برگشت صیاد پر توبره ٭ در اساس است مِقنب
و قِناب غلاف چنگال درنده ٭ گویند مخلب السّبع فی مِقنَبه و قِناب چنگال
درنده در غلاف است شاعری گوید ٭ شعر ٭ کانما الاُظفور فی قنابه ٭ موسی
صناع ردّ فی نصابه ٭ قنّب الاسد مخلبه داخل کرد شیر چنگال در مقنب ٭ قنّب الفرس
قضیبه فی قُنبه در آورد اسپ قضیب خود را در غلاف ٭ قنّب المخلبُ والقضیبُ
در آمد چنگال و قضیب در قُنب و قِناب ٭ مقنب نیز میان سی و چهل از گلهٔ اسپان
و نزد بعضی مقدار سه صد ٭ قنّبوا از باب تفعیل و اَقنَبوا از باب افعال و تقنّبوا
از باب تفعّل فراهم آمدند و مِقنب شدند سعد بن جویه هذلی گوید ٭ شعر ٭ الاهل
لقبس والحوادث تُعجِب ٭ واَصحاب قَیس یومَ ساروا و قنّبوا ٭ قنابه بالضم و بالتخفیف
نام کوشکی در مدینه و بتشدید نیز آمده ٭ قَنَب فی بیته در آمد در خانهٔ خود
٭ تقنّب فی بیته از باب تفعّل همچنین ٭ قنّب العنب برید از تاک انگور آنچه ضرر
میرسانید بارش را ٭ قنّب الزّهر بر آمد شکوفه از غلاف خود ٭ قنّبت الشمس
فرو رفت آفتاب در زمین ٭ قنوب بالضم مصدر از آن ٭ قانب گرگ بانگ کنند ٭ رکسك
منقبض ٭ قَیناب بالفتح همچنین ٭ قِناب القوس بالکسر جلهٔ کمان و قناب نیز برگهای
مدور که در سرهای کشت در وقت خوشه آوردن بود و باین معنی بضم نیز آمده ٭ اَقنَبَ
الرجل پر شیده شد مرد از قرض خواه یا از پادشاه ٭ مَقانب گرگان حمله کنند ٭
٭ قُنبُت بالضم غنچهای شکفتهٔ گیاه یا غلافهای غنچهای گیاه ٭ قنبه دهی است
در حمص اول لس و نصیبین دهی است در یمن ٭ قنعب ٭ بکسر اول و فتح نون بمعنی

قنعب ٭

حریض * قرب * بالفتح زمین کندن تقریب بر وزن تفعیل همچنین و شکافتن پرنده بیضه را * قرب بالضم چوزه قائبه و قابه همچنین اقراب جمع * تخلصت قائبة من قوب و قابة من قوب رهائح یافت بیضه از چوزه مثلی است که زده میشود برای کسی که جدا شود از صاحب خود در مجمع الامثال میدانی ست که قائبه بیضه و قوب چوزه یعنی برمن عهده نیست * ابو الهیثم گوید قابه چوزه و قوب بیضه گویند تقوبت القابة عن قوبها گویم اصل قوب شکافتن و کندن است گویند قبت الارض هرگاه بکنی پس هرکسیکه قائبه را بیضه قرار داد نسبت کرد فعل را بسوی او یعنی بیضه شکافت از چوزه و قوب را مفعول کردانید و کسیکه قائبه را چوزه قرار داد نسبت کرد فعل را بسوی او بنا بر اینکه شکافت بیضه را و برامد از ان و حذف کرده شد یا از قائبه چنانکه حذف کرده شد از حاجت و قوبه بر وزن و وجه فعله بمعنی مفعول است مانند غرفه از آب و قبضه از چیزی و مانند آن * در اساس است برئت قائبة من قوب بری شد بیضه از چوزه و این مثل عیشة راضیة است مثلی است برای دو کس که از هم جدا شوند * متقوب از پوست باز شده و مار از پوست بیرون آمده و کسی که بر کنده شود از پوست او علت داد و ریخته شود موی او * قوبة بالفتح و بالضم و قوباء بالضم و المد و قوباء بضم قاف و فتح واو صفت مونث * قوبه از باب تفعیل تقوب از باب تفعل بر کند او را پس بر کنده شد * قوباء بالضم و قوباء بفتح دوم علت داد در کلام عرب فعلاء ممدوده بسکون عین جز این کلمه و جز کلمهٔ خشاء نیامده است * در صحاح است قوباء علتی است معروف که علاج کرده می شود به آب دهن و آن مونث است غیر منصرف جمع آن قوب است بضم اول و فتح دوم شاعری گوید * شعر * یا عجبا لهذه الفلیقة هل * تغلبن القوباء الریقة * و گاهی واو را ساکن میکنند بسبب ثقالت حرکت آن و درین صورت مذکر و منصرف استعمال می کنند و یاد روی برای الحاق است به قرطاس و همزه منقلب است از یا * ابن سکیت گوید در کلام عرب فعلاء بضم فا و سکون عین با مد نیامده است مگر دو حرف یکی خشاء که استخوانی است بر آمده پس گوش و دیگری قوباء و در اصل خششاء

قُرَبا به تحریک شین در دو جوهری گوید که مُزّاء نیز نزد من مثل حُشّاء و قوباء است پس
کسی که قربا به تحریک واو گفته در تصغیرش قُوَیباء می گوید و کسی که بسکون واو
گفته در تصغیرش قُوَیبی می گوید ٭ قُوبیّ بالضم و یاء مشدد حریص فجور زدن جوزه ها
٭ اُمّ قُوب داهیه و بلاء ٭ قُوَب بر وزن صُرَد پوستهای بیضها ٭ قُوَله بر وزن هُمَزَة مقیم
و ثابت در خانه در صحاح است که گفته می شود برای کسی که از منزل خود نبرد
و همیشه ماند ٭ قاب مقدار میان قبضه و گوشهٔ کمان و برای هر کمان دو قاب است
٭ قاب و قیب بمعنی مقدار ٭ قابُ القوس ٭ و قیبُ القوس مقدار ٭ کان ٭ بینی
و بینه قابُ رُمحٍ و قابَ قوسٍ میان من و میان او بقدر یک نیزه و بقدر یک
کمان است ٭ قاب گریخت و نزدیک شد و این از اضداد است ٭ اقتابه از باب
افتعال بر گزید او را ٭ قوّبت الارض از باب تفعیل نشان گذاشتند در زمین
٭ در اساس است قوّب جلده ٭ الجَرَبُ نشان گذاشت علت داد در پوست او
قوّبَ النازلون الارض نشان گذاشتند فرود آیندگان در زمین شاعری گوید
٭ عرصاتُ الحیّ تُقوّبن متنه ٭ فی جلد دور امه قُوَبٌ در پوست سر او نشانها است
و فی الارض قوب در زمین نشانها است شاعری گوید ٭ من عرصات الدار امست
قُوَبا ٭ تقوّب المکانُ افتادند در وی مغاکها ٭ تقوّبت البیضة از باب تفعّل
و انقابت البیضة از باب انفعال شکافته شد بیضه ٭ در اساس است گویند
انقابت بیضةُ بنی فلان عن امرهم ٭ هرگاه ظاهر کنند امر خود را چنانکه گویند
افرخت بیضتهم چوزه بر آورد بیضهٔ آنها یعنی منکشف شد امر آنها ٭ قهب ٭
بالفتح سپید تیره رنگ قُهبه بالضم رنگ سپید تیره ٭ قهب از باب فرح سپید شد
با تیرگی ٭ قهباء بالفتح و بالمد و قِهبه بکسر عان زن سپید تیره رنگ ٭ قهب نیز کوه
بزرگ و شتر کهن سال ٭ اقهبان پیل و جاموش ٭ در اساس است هما کالاقهبین هر دو
مانند اقهبان اند یعنی فیل و جاموش نامیده شدند فیل و جاموش به اقهبان بسبب
کلانی و این ماخوذ است از الجبل القهب یعنی کوه کلان و به خرد را بشدت
می ستایند ٭ شعر ٭ لیث یدق الاسدَ الهموسا ٭ والاقهبین الفیلَ و الجاموسا ٭ قهاب

قهب ٭

بالضم وقهابی بالضم وبتشدید یا سپید * قهبی بالفتح کبک نر * قهبه پرنده ایست
* قهوبه بالفتح وقهوباة پیکانی است سه شاخه وبعضی گویند تیری است برنشانه
خورند * اقهب عن الطعام باز ماند از طعام ونخواست آن را * قهزب *
بروزن جعفر کوتاه بالا * قهقب * بروزن جعفر وقهقوسطبر کهن سال وبروزن جعفر
درازبالا وحریص وباد لجان * قهنب * بروزن شمردل دراز بالا کوزه پشت * قهنبان
همچنین * مقهنب همیشه بر آب

* فصل الکاف *

* کاب * وکابه بفتح هردو وکآبه بمد مانند رافه ورآفه ونشاة ونشاءة غم وبدحالی
وشکستگی از اندوه گویند کئب الرجل کأبة وکآبة فهو کئب وکئیب غمناك شد
مرد پس آن غمناك است * وهمچنین اکتاب از باب افتعال فهو مکتئب
واکأب از باب افعال فهو مکئب ای اندوه ناك شد ودر هلاکی افتاد وکئبة
ومکئبة زن غمناك وهمچنین کأباء * راجز گوید * ران تری کاباء ولم تبرنشتقی
* اکتاب وجه الارض وهی کئبة الوجه از قبیل مجاز است نابغه گفته * شعر *
اذا حل بالارض البریة اصبحت * کئیبة وجه غبها غیر طائل * کؤبة مانند همزه عار
وزیان کاری یقال ما به کؤبة * رماد مکتئب آنکه بسوی سیاهی زند مانند روی
غمناك * اکأبته از باب افعال درغم واندوه انداختم اورا * کب * گردانیدن
وبرزمین زدن وهمچنین اکباب کببته فاکب منقلب ساختم وبرزمین زدم آنرا
پس منقلب شد وبرزمین افتاد پس اکباب هم متعدی است وهم لازم * اکب
علیه متوجه شد بدان ولازم گرفت آنرا * شعر * جنوح الهالکی علی یدیه * مکبا
یجتلی نقب النصال * وهمچنین است انکب * جوهری گفته گویند کبه علی الوجه
فاکب واین از نوادر است که گفته میشود افعلت انا وفعلت غیری * کب
الله عدو المسلمین می گویند ومقام آن اکب الله نمی گویند * اکب علی فلان
مطالبه کرد بآن گویند الفرس یکب الحمار وقتی که بیند ازد آنرا بزروی
زمین * فهو یکب الغیط منها للذقن * گویند القانص یکب الوحش وقتی که

سوار تیره زند بر رخش و آنرا بر زمین اندازد ٭ کَتّ له میل کرد بآن ٭ کَتّ گران شد
و روشن کرد کُت را و آن درخت تلخ و شور است که نیک مشتعل میشود ٭
کَثَّ العِرقَ رسیده را اکر ورقه ساخت ٭ کَبّه بالفتح و بالضم نیز آمده ٭ دفعه در قتال
و دفعه در رفتار و حمله در جنگ و انبوهی کردن و دوانیدن اسپ بر مقروس برای
رفتار یا برای حمله و صدمه در میان دو گروه گویند رایتُ للحملین کبّةً عظیمةً و کبّة
الشتاء شدت سرما و یکبار در آمدن آن و انداختن از بالا در نشیب و همچنین
کبکبه و کبکبه بالکسر و کبکب بالفتح ٭ کُبّه بالضم جماعت یا جماعت اسپان
و همچنین کبکبه انبوهی کردن ٭ و غاص فی کبّة الاوعواع و العیره و نیز شاعری گوید
٭ شعر ٭ تعلم ان محملنا ثقیل ٭ وان زیاد کبتنا شدید ٭ در حدیث است کبکبة من بنی
اسرائیل ای جماعة و اسپ قیس بن عوث و کرومه که برد و از رشتی بهم آید
و آنرا حرو هی کریند و نار و شترکلان در مثل است انک لکالباع الکبة بالکبه
٭ یعنی به تحقیق هر دو را از هر دو یکجا خرانده اند ٭ و بعضی بتشدید
هر دو زده میشود در مقام غبن ٭ کُباب مانند غراب کلهٔ شتران
و گوسپندان ٭ قال الفرزدق ٭ شعر ٭ کُبابٌ من الاخطار کان مزاحهٔ ٭ علیها
فاری الطلف منه و حامله ٭ و خاك و گل چسپیده و خاك نمناك ٭ شاعری گوید ٭ شعر ٭
و جاءت بعد ما رکضت بقطف ٭ علیه الشاطر الطین الکُباب ٭ و نام کوهی و نام آبی
و انچه پیچیده باشد از ریگ ذوالرمه گفته ٭ یثرن الکباب الجعد عن متن محمل
٭ تکبیب گوشت را پاره پاره کرده بر اخگرها انداختن ٭ و کَباب بالفتح از انست ٭
مِکَبّ مانند مِسَنّ آنکه بسیار نیند سوی زمین و همچنین مِکباب مکبه بفتح با ٭
مشدده کنندمی سیاه که حرشه های آن سطبر میباشد ٭ کُبکُب بالضم مرد درهم پیچیده ٭
خلقت و همچنین کُباکب بالضم ٭ کباکب بالفتح جمع است ٭ تکبّب بزمین افتادن
گویند تکببت الابل بزمین افتادشتر بسبب بیماری یا لاغری ٭ کُبکاب خرمای سطبر
حبدار ٭ کمکابه بزیادت ها زن فربه چنانکه ثعلب از ابن اعرابی حکایت کرده ٭ کبکب
بالکسر گاهی بفتح نیز آمده نازی است و نیز نام موضعی است در صفراء ٭ کبکب مانند

جعفر کوهی است در عرفات پس پشت امام رقتیکه روقوف کند بعرفات امرأ القیس
کبکب را منصرف گردانیده در قول خود * وآخرمنهم جازعٌ نجدُ کبکب * راعشی
صرف راترك کرده جائی که گفته * شعر * ومَن یغترِبْ عن قومِه لایزل یری * مصارعَ
مظلوم مجرّاً ومسحبا * وتدفنُ منه الصالحات وان یُسی * یکن ما اساء النار فی رأسِ
کبکبا * کباکب نام کوهی * قیس کبّة بالضم قبیله ایست از بنی نخله راعی در
فجو آن قبیله گوید * شعر * قُبَیِّلَةٌ من قَیسِ کبّة ساقها * الی اهل نجدٍ لومها وافتقارُها *
* کبابه بالفتح دوائی است که آن را کبابهٔ چینی گویند * کبکوب وکبکوبه وکبکبه
جماعتی بهم پیوسته * قال الله تعالی وکبکبو فیها هم والغاوٗن یعنی جمع کرده شوند
مردمان و انداخته شوند در آتش * زجاج گفته طرح کرده شود بعضی بر بعضی
* کتب * وکتبه وکتابه وکتاب هر سه بالکسر نوشتن و همچنین اکتتاب وتکتیب
ازباب افتعال وتفعیل * ونزد بعضی کتبه نوشت آن را واکتتبه خواست نوشتن
آن را مانند استکتبه * وکتّبه ازباب تفعیل نویسانید آن را و همچنین اکتبه از
باب افعال گویند فلان مُکتِب ومُکتّب یکتبُ الناس یعنی آن کتابت آموز است
که طفلان را تعلیم می کند * قال الحسنُ کان الحجاج مکتبا بالطائف یعنی معلما
* اکتبت فلانًا یا فتم آن را کاتب * اکتبنی هذه القصیدة یعنی بنویسان برای من
این قصیده را * کتاب بالکسر نوشته شده پس آن بمعنی مکتوب است مانند
حساب * شاعری گوید * شعر * بشرتُ عیالی اذ رایتُ صحیفةً * اتتك من الحجّاجِ
یتلی کتابها * ای مکتوبها * کتاب نیز بمعنی دواة وتوریة وصحیفه وقرآن
قوله تعالی نبذَ فریقٌ من الذین اُوتوا الکتابَ مراد توریة است چنانکه زجاج
بدان تفسیر کرده * قوله کتاب الله جایز است که مراد قرآن باشد یا توریة
* کتابَ الله علیکم مصدر است که فعل ازان اراده کرده شده و آن قول همه
نحویین است وفرض وحکم کُتِبَ علیکم القصاصُ ای فرض و همچنین کُتِبَ علیکم
الصیامُ * کتبنا علیهم فیها ای فرضنا وازین است قول نبی لاقضیّن بینکما بکتابِ
الله ای بفرض الله وقدر وقضا گویند کتب علیه کذا ای قضی ومنه کتبَ الله الاجلَ

* کتب *

و الرزق و همچنین کتب علی عباده الطاعة و علی نفسه الرحمة ای قدره و ازینجا کتاب الله ای حکمه و قدره و جعدی گوید شعر • یا بنت عمی کتاب الله اخرجنی • عنکم و هل امنعن الله ما فعلا • در اساس است سوال کرد مرا بعضی از مغاربه در قدر و ما در طواف بودیم پس گفتیم هو فی السماء مکتوب و فی الارض مکتوب و گویند احصیت الشیء و کتبته احاطه کردم آنچیز را و ضبط نمودم آنرا • کاتب نویسنده و واقف کتابها • ابن الاعرابی گفته کاتب نزد عرب عالم قال الله تعالی ام عندهم الغیب فهم یکتبون • کتاب و کتبه جمع کاتب و نیز مکتب یعنی جائیکه طفلان تعلیم کتابت یابند گویند فلان سلم ولده فی المکتب و المکتاب • بعضی کتاب بالضم و مکتب را یکی فهمیده • ازینجاست که جوهری هم بدان تصریح نموده • و نزد اکثر کتاب طفلان را گویند نه مکان را • مکاتب و همچنین مکاتیب بزیادت یا جمع مکتب است • کتاتیب جمع کتاب گویند ذهب الصبیان الی المکاتب و الکتاتیب • مکاتبه نامه نوشتن گویند کاتب فلان صدیقه یعنی نامه نوشت دوست خود را • کتبه بالضم تسمه که بدان دوخته شود و آنچه دوخته میشود بآن فرج ناقه تا نر بر ان جماع کند گویند ناقه مکتوبة و مکتوبة علیها و بغلة مکتوبة همچنین • گویند اکتب بغلتک لاینز علیها شاعری گوید • شعر • لا تامنن فزاریا خلوت به • علی قلوصک و اکتبها باسیار • و در زموزه و مشک که دو طرف آن باهم بتسمه دوخته شده باشد • کتب جمع آن • ذو الرمة گوید • مشلشل ضیعته بینها الکتب • کتب السقاء دوخت مشک را بدو تسمه و همچنین اکتتب السقاء منه سقاء کتیب و قربة کتیب • کتبت الناقة از باب نصر و هم از باب ضرب یعنی مهر کردم فرج ناقه را و استوار گردانیدم آنرا بحلقه آهنین یا مانند آن • کتب الناقة شیر دهانید از ناقه بچه غیر آن را و بند گردانید برشته هر دو سوراخ بینی آن را تا نه رید بول آنرا • اکتب قربة استوار کرد سر مشک را و گویند اکتبت فم السقاء فلم تستکتب بستم دهن مشک را پس بسته نشد بسبب درشتی و جز آن • کتاب تیر خورد که سر آن مدور باشد کودکان بآن تیراندازی آموزند • جوهری گفته تاء مثناة درین حرف اعلی است از ثاء مثلثه • مکتب ابو زمعه و مقام آمر حتن • اکتتاب

نام نوشتن در دیوان پادشاه گویند اکتتب فلان یعنی نوشت ذات خود در دفتر سلطانی
* اکتتب بطنه ای امسك * مکتوتب منتفخ وممتلی * کتیبه لشکر یا جماعت مستخیره
از اسپان یا جماعت اسپان در وقت غارت کردن از صد تا هزار * تکتیب مهیا
کردن لشکر گویند فلان کتب الکتائب یعنی مهیا و جمع کرد لشکرها را * کتبت
الجیش کردانیدم جیش را کتیبه ها تکتبوا ای تجمعوا * تکتبت الخیل
ای تجمعت * بنو کتب بطن قبیله ایست * مکتب بروزن معظم خرشه که
بعض آن خورده باشند * مکاتبه باهم کتابت کردن و آنکه بنده بر نفس خود
باداء ثمن خود کتابت کند پس وقت ادا آزاد گردد * مکاتب بفتح تا آن بنده است
* ومکاتب بکسر تا مولای آن قوله تعالی والذین یبتغون الکتاب مما ملکت ایمانکم
فکاتبوهم ان علمتم فیهم خیرا * طریق مکاتبه آنکه نوشته شود در میان مالك
ومملوك کاغذی براداء مالی معین بطریق قسط پس وقتیکه تمام آن ادا کند آزاد شود
* کثب * جمع کردن کثبت الشئ اکثبه واکثبه از باب نصر و ضرب یعنی جمع
کردم آن را مجمع شدن * کثب الشئ مجتمع شد آن چیز * انکثاب از باب انفعال نیز
مجتمع شدن گویند انکثب الرمل وهو انچه فرو ریزد در چیزی پس آن منکثب
است در ان * انکثب فیه فرو ریخت در ان * واز ان است کثیب بمعنی پشته
ریك زیراکه ریك در یك مکان ریخته مجتمع میشود گویند کثبت التراب فانکثب
وقتی که ریخته شود بعض خاك بر بعضی * ابو زید گفته کثبت الطعام وغیره ونثرته
بیك معنی است * کثب وکثبان واکثبه جمع کثیب است * کثب داخل شدن
کثب فیه داخل شد دران ونام وادیع است از ان قبیله طی * کثب بتحریك قریب
ونزدیکی گویند رماه من کثب ای من قرب وموضعی است در دیار بنی طی
* کثب علیه حمله کرد بر ان وباز گردید * کثب کنانته ریخت همه تیرهای ترکش را
* کثب لبن الناقة کم شد شیر شتر ماده * کثیب بروزن کریم نام موضعی
بر ساحل دریای یمن ونام دو قریه ایست در بحرین * کثبه بالضم اندکی از آب
یا از شیر * ونزد بعضی مانند جرعه که در ظرف باقی ماند * وبعضی گویند آب یا شیر

* کثب

بقدر یک قدح چنانکه از ابو زید محکی است ٭ ابو عبید از شمر روایت کرده
که سماک را از کثبه پرسید گفت اند کی از شیر ٭ ابو عبید گفته همچنین در غیر
شیر ٭ جوهری گفته کثبه از شیر بقدر یک دوشیدنی ٭ کثب جمع آن ٭ راجز
گوید ٭ شعر ٭ برّح بالعینین خُطّابُ الکُثَب ٭ یقول انی خاطبٌ وقد کذب ٭ وانما
یخطب عُسًّا من حَلَب ٭ یعنی می آید مرد بحیله پیام نکاح و مقصود آن مهمانی
می باشد و هر آنچه جمع کنی آنرا از طعام و شراب و جز آن وقتیکه اندک باشد
کثبه است ٭ ذو الرمه گوید ٭ شعر ٭ میلاء من مَعِدن الصِیرانِ قاصِیةٌ ٭ ابعارهُن
علی اهدافها کُثَبُ ٭ و نیز کثبه هر چیز که مجتمع باشد و زمین هموار در میان
کوهها ٭ لیث گفته خرما یا گندم یا جز آن هر چه ریخته باشد در مکانی پس هر قدر ریختنی
از آن کثبه است ٭ اکثاب کثبه خورانیدن گویند اکثبته یعنی خورانیدم او را کثبه
و اکثبت له نیز میگویند ٭ و نزدیک شدن اکثبته نزدیک آن شدم ٭ همچنین اکثبت منه
و الیه ٭ کثاب بالضم بسیار یقال نعم کثاب ای کثیر و موضعی است در نجد ٭ کُثّاب
مانند رُمّان و کَثّاب بر وزن شداد تیر که پر و پیکان ندارد و طفلان بآن بازی میکنند
و باین معنی بتاء مثناة نیز مروی است ٭ کاثبه زیر سر شانهٔ اسپ جائیکه دست
سوار واقع شود بعضی گفته آن از پیچ گردن اسپ تا مابین دو شانه تا بغه گفته ٭ شعر
لهن علیهم عادةٌ قد عرفتها ٭ اذا عُرِض الخطّی فوق الکواثب ٭ کواثب جمع آن ٭
و بعضی در جمع آن اکثاب گویند ٭ ابن سید ٭ گوید نمیدانم که این چه طور است
٭ کاثب موضعی است و نام کوهی است ٭ اوس بن حجر گفته ٭ شعر ٭ لاصبح رتمادِ تاقُ
الحصی ٭ مکانَ النبیّ من الکاثب ٭ بعضی گویند آن از کثب بمعنی جمع است ٭
کثماء خاک دنکثیب قلت ٭ اکثبک الصید فارمه یعنی قادر کرد ترا صید بر شانهٔ خود
پس تیر بر و بیند از ٭ مارمی بکثاب یا الکسر یعنی نیند اخت چیزی از تیر و جز آن ٭ مکاثبه
با هم نزدیک شدن ٭ کاثبتهم نزدیک آنان شدم و با هم مجتمع شدن گویند کاثب القوم
وقتیکه مجتمع شوند ٭ کاثمون اجتماع کنندگان ٭ کثعب زن کلان فرج ٭ رکب
کثعبٌ فرج ستبر و پر گوشت و بلند و این بتقدیم عین نیز آمده ٭ کثبب ٭ دور زن

* کحب *

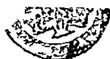
جعفر بسیار سخت و کاهی نون مقدم می شود * کحب * غورهٔ انکور کحبه بزیادت
ها واحد آن * این لغت یمانی است و کحبه در محاورهٔ اهل یمن کون را میکویند
* کحبه از باب منع زدم برکون او * لیث کفته کحب در زبان یمانی غورهٔ انکور
و دانه از ان کحبه است * ازهری کوید این حرف صحیح است در روایت کرده
است احمد بن یحیی از ابن اعرابی * کویند کحب العنب وقتیکه بسته و منعقد
شود * در حدیث دجال است ثم یاتی الخصب فیعقل الکرم ثم یکحب ثم یطیب
طعمه یعنی بیرون آید از ان خوشهای غوره * تکحیب الکرم ظاهر شدن غوره ها
از درخت انکور یا بسیار شدن دانهای آن یقال کحّب الکرم تکحیبا یعنی ظهر
کحبه او کثر حبّه * کاحبه بسیار * سلمه از فرّا روایت کرده کفته میشود
الدراهم بین یدیه کاحبه ای کثیرة * و کویند کحبت النار فهی کاحبة وقتی که
زبانهٔ آتش بلند کردد * کوحب نام موضعی است * کحکب * بوزن جعفر نام
موضعی است * کحلب * نام مرد * کدب * بالفتح و کدب بکسر دال و کدب بالتحریک

* کحکب *
* کحلب *
* کدبه *

* و کدب بضم کاف و ذال معجمه لغتی است در انها سپیدی که در ناخن نوخواستکان
می باشد و احد بزیادت ها است * و همچنین است کدیبا بالضم * مکدوبه زنی که
رنکش سپید خالص باشد * بعضی کفته کدب شیر تازه * قوله تعالی وجاؤا
علی قمیصه بدم کذب در قراءت ابن عباس بدال مهمله آمده است یعنی خونی که
بسپیدی زند کو یا خونی است که اثر کرده در قمیص حضرت یوسف پس صفات آن
از الاحق کشته مانند نقشی که بر پیراهن می باشد * ابو العباس از ابن الاعرابی
روایت کرده مکدوبه آنکه رنکش سپید خالص باشد سوال کرده شد ابو العباس
از قراءت کسی که خواند بدم کدب بدال مهمله پس کفت اکر قراءت کرد بآن
امام البته برای آن رهائی است کفته شد چه چیز است آن کفت کدب خونی است که
بسپیدی زند ماخوذ است از کدب ظفر چنانکه در تهذیب است * کذب * بالکسر

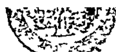
* کذب *

و کذب بفتح اول و کسر دوم و کذبه بالکسر و کذبه بالفتح و کذاب بالکسر و کذّاب
بکسر و تشدید دروغ کفتن * کذب یکذب از باب ضرب دروغ کفت * کاذب

وکذّاب بتشدید و تکلّاب بکسر و تشدید ذال و کذب بتخفیف و کذوبه
بزیادت ها و کذبان مانند سکران و کیذبان بفتح ذال و کیذبان بضم آن و کذبذب
بتخفیف ذال و کذّبذّب بتشدید آن و کذبه مانند همزه و مکذبان و مکذبانه
و کذبذبان دروغ گو * اُکذوبه و کذبی و مکذوب و مکذوبه و مکذبه و کاذبه
و کذاب و کذبان بضم هردو دروغ و ابو زید انشاد کرده شعر * واذا اتاک
بانّی قد بعتها * بوصال غانیة فقل کذّبذب * ای کاذب * قوله تعالی لیس لوقعتها
کاذبه مصدر است مانند عافاه الله عافیه و عاقبه عاقبة و بعضی گفته این اسماء
مواضع مصادر وضع کرده شد * قوله تعالی وکذّبوا بآیاتنا کذّابا و لا یسمعون
فیها لغوا و لا کذابا علی علیه السلام بتخفیف خوانده و عاصم و اهل مدینه بتشدید
و آن لغت یمانی است فصیح * گویند کذّبت به کذّابا و خرّقت القمیص خرّاقا *
فراء گفته کسائی تخفیف می کرد و لا یسمعون فیها لغوا و لا کذابا زیرا که
در اینجا فعلی نیست که آن را مصدر گردانند و در وکذّبوا بآیاتنا کذّابا بتشدید
می خواند که فعل اینجا موجود است * و بعضی گفته و لا کذّابا ای و لا یکذب
بعضهم بعضا * و بعضی گفته مصدر فعّل مشدّد چهار است تفعیل مانند تکلیم و فعّال مانند
کذّاب و تفعله مانند توصیه و مفعّل مانند ممزّق * و از امثال عرب است
لیس لمکذوب رأی و المعاذ مکاذب و الکذوب قد یصدق مانند قول عرب
مع الخواطی سهم صائب * لحیانی گفته گویند رجل تکذاب و تصدّاق ای یکذب
و یصدق * قوله تعالی بدم کذب فراء گفته بمعنی مکذوب است و عرب کذب را مکذوب
میگویند چنانکه ضعیف را مضعوف و جلد را مجلود و عقل را معقود گویند
لیس له معقود رأی مراد عقل است * قوله تعالی فهل تری لهم من باقیة مراد بقاء است
* از ابی ثروان حکایت است که گفت ان بنی نمیر لیس لحدّهم مکذوبة ای کذب
* ابو العباس گفته مصدر است کذب در معنی مفعول یعنی بدم مکذوب * اخفش گفته
بدم کذب مجعول بر مجاز است مانند فما ربحت تجارتهم * زجاج گفته بدم کذب
ای ذی کذب و المعنی دم مکذوب فیه * کُذّب جمع کاذب است مانند راکع

در کم شاعری گفته * شعر * متی یقل تنفع الاقوام قوله * اذا اضمحل حدیث الکذب الولعه * کذب بضمتین جمع کذوب مانند صبور وصبر وازانست قراءت بعضی ولا تقولوا لما تصف السنتکم الکذب آنرا نعت السنه کرد اند * اکذاب کاذب یافتن گویند اکذبت الرجل یافتم آن مرد را دروغ گو * تکذیب کذبت کفتن * کسائی گفته گویند اکذبته وقتی که مقصود اخبار باشد ازانکه آن کذب آورده است ودروغ روایت کرده وکذبته وقتی که منظور خبردادن باشد ازانکه دروغ گواست * ثعلب گفته اکذبته وکذبته بیک معنی است * وگاهی اکذاب بمعنی ظاهر کردن کذب او زیرا نکه تخفیف بر دروغ نیز می آید * قوله تعالی فانهم لا یکذبونک مراد تکذیب قلبی است یعنی آنان بدل تکذیب نمیکنند اگرچه بزبان تکذیب میکنند * درقراءت نافع وکسائی وبروایتی علیه السلام لا یکذبونک بضم یا وتسکین کاف آمده یعنی تکذیب نمی کنند چیزی را که آورده بلکه انکار آیات خدا می کنند وتعرض عقوبت آن می نمایند * واین قراءت حجت کسائی است بر تفرقه مذکوره * زجاج گفته کذبته گفتی آن را کذبت واکذبته کمان کردی آنکه چیزی که آنرا آورده است کاذب است پس تفسیر لا یکذبونک آنست که قدرت نمی دارند برانکه گویند ترا کذبت * ابن الانباری گفته ممکن است که مراد آن باشد که بعد از تامل وتفکر وبحث وتفتیش ترا دروغ گو نخواهند یافت * بعضی گفته مراد آن است که تکذیب نمی کنند ترا در چیزی که آن را در کتاب خویشتن می یابند * کذوب رکذوبه اسماء نفس اند چنانکه ثعلب از ابن نجده وار از ابوزید روایت کرده شاعری گفته * فاقبل نحوی علی قدره * فلما دنا صدقته الکذوب * یعنی نفس * فرا انشاد کرده * اذا ما صدقته کذبه * یعنی نفوسه بسبب تفرق رای وپریشانی خاطر برای آن چند نفس ثابت کرد * کذب الرجل به صیغۀ مجهول خبر داده شد مرد بدروغ قوله تعالی اذا استیأس الرسل وظنوا انهم قد کذبوا قراءت عائشه واهل مدینه بتشدید وضم کاف وآن قراءت نافع وابن کثیر وابی عمرو وابن عامر است * وعاصم وحمزه وکسائی کذبوا بالتخفیف خوانده * حجاج

از ابن جریج واو از ابن ابی ملیکه واو از ابن عباس روایت کرده ۰ آنکه گفت
کذبوا بالتخفیف و ضم کاف است و گفت که آنان بشر بودند یعنی رسولان گمان
آن کردند که خلاف کرده شدند و خبر داده شدند بدروغ و این گمان بمقتضای
بشریت است ۰ کذّاب: و کذّاب یکی مسیلمهٔ حنفی و دیگر اسود عنسی ۰
مُکذِب و کاذب ناقه که چون شتر نر بوان بجهد پس دم خود بلند کند و حامله نشود
گویند کذبت الناقه و کذّبت چنانکه نصر روایت کرده ۰ اکذب الرجل گفته
می شود وقتی که کسی خود را خفته ظاهر کند و هرچند که آواز داده شود ساکت باشد
و آن اکذاب است چنانکه ثعلب از ابن الاعرابی روایت کرده ۰ مکذوبه زن ضعیفه
و زن صالحه چنانچه در تهذیب است ۰ کذّابُ بنی کلب خبّاب بن مُنقذ
و کذّاب بنی طابخه و کذّاب بنی الحرماز و کذّاب المحاربی عدیّ بن نصر شاعرانند ۰
و کَذَبَ گاهی بمعنی وجب نیز می آید چنانکه فراء و کذب علیکم الحج کذبَ علیکم العمرة
کذب علیکم الجهادُ و ثلثه اسفار کذبن علیکم که از عمر مروی است قائل آن شده ۰
۰ و همچنین روایت است از آن که کسی سوی آن شکوهٔ نقرس کرد پس گفت
کذبَ علیک الظهائرُ ای علیک بالمشی فی حرّ الهواجر و ابتذال النفس ۰ و نیز از آن
مروی است که عمرو بن معدیکرب شکوه کرد بوی از مغص پس گفت کذبَ علیک
العسلُ ۰ قال النبی صلی الله علیه و آله وسلم الحجامةُ علی الریق فیها شفاءٌ و برکةٌ و یزید
فی العقل و فی الحفظ فمن احتجم فی یوم الخمیس والاحد کذباک او یوم الاثنین
والثلثاء فانه الیوم الذی کشف الله عن ایوب البلاء و اصابه یوم الاربعاء
و لا یبدو واحد شیء من جذام او برص الا فی یوم الاربعاء او لیلة الاربعاء کذباک
ای علیک بهما و بعضی گفته که آن ماخوذ است از کذبته نفسه وقتی که آرزوها
کند که وقوع آنها دشوار باشد ۰ کذبتک الحج باید که حج نشاط آرد و برانگیزد
تو را بر فعل خود ۰ ابو سعید ضریر گفته مراد آنست که حج گمان کرد که شما
حریص هستید بران و رغبت دارید و این گمان کاذب است که شما را بآن
رغبتی نیست ۰ ابو عبید گفته اصمعی گوید کذب علیکم الحج محمول بر معنی

اغراست یعنی واجب است برشما حج پس لازم بگیرید آنرا * واصل درین صورت آنست که منصوب باشد زیرا که علیکم اسم فعل است لیکن رفع آن بطریق شذوذ برخلاف قیاس آمده * ابو عبید گفته که نشنیده ام درین حرفی منصوب مگر در چیزی که آنرا ابو عبیده از اعرابی حکایت کرده که دید بسوی شتری که نهایت لاغر بود پس گفت کذب علیك القتّ والنوی * ودر بعض روایت کذب علیك البزر والنوی آمده یعنی ان القت والنوی ذکرا انك لاتسمن بهما فقد کذبا علیك فعلیك بهما فانك تسمن بهما * ابن السکیت گفته وقتی که امر کنی بچیزی ومراد اغراء آن باشد بوان چیز گوئی کذب علیك کذا وکذا ای علیك به * واین کلمه ایست نادر وگفته که انشاد کرد مرا ابن الاعرابی برای خداش بن زهیر * شعر * کذبتُ علیکم اَوعِدونی وعَلِّلوا * بی الارضَ والاقوام قردان موظما * مراد آنکه هجو مرا لازم گیرید وقتی که باشید شما در سفر وقطع کنید بذکرمن زمین را * اخفش گفته در کذب الحج حج مرفوع است بکذب ودر معنی منصوب است زیرا که مراد امر بحج است چنانکه گوئی امکنك الصید واراده کنی اِرمِه شاعری گفته * شعر * کذب العتیقُ وماءُ شنٍّ بارد * اِن کنت سائلتی غبوقًا فاذهَبِی * ای علیك بالعتیق * بعضی گویند معنی کذب علیکم الحج آنست که حج کاذب می کند این قول را که حج کفایت نمی کند برای هدم گناهان سابق * یقال حمل فما کذب تکذیبًا یعنی حمله کرد پس بد دل نشد وباز نگردید * در حدیث زبیر است انه حمل یوم الیرموك علی الرّوم وقال للمسلمین ان شددت علیهم فلا تکذبوا * تکذیب از قتال ضد صدق است دران * گویند صدق القتال وقتی که جد وجهد دران کند * شمر گفته گویند برای کسی که حمله کرد وروگردانید وباز نگذشت * کذب الرجل تکذیبًا وهمچنین کذّب عن قرنه * زهیر گفته * شعر * لیثٌ بعثّر یصطاد الرّجال اذا * ما اللیث کذّب عن اقرانه صدقا * وگویند حمل ثم کذّب یعنی حمله کرد پس راست نکرد آنرا * ما کذّب اَن فعل کذا یعنی درنگ نکرد که این کار کرد * تکذّب الرجل بتکلف دروغ گفت * تکذّبتُ فلانا

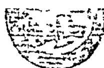

گمان کردم آنکه او دروغ گو است • کذبت فلانا کاذب گردانیدم آنرا • کذبت بالامر انکار کردم آنرا • کذبت عن امر قد اراده • یعنی باز داشتم آنرا از چیزی که می خواست • کذبت عن فلان دفع کردم ازان • کذب الوحشی دوید پس استاد تا پس خورده بیند • کذب لبن الناقة رفت شیر شتر ماده • کذب البعیر فی سیره یعنی رفتار نیک کرد اعشی گوید • شعره جمالیة تغتلی بالرداف • اذا کذب الآثمات الهجیرا • ابو العباس قول ابی داؤد انشاد کرده • شعره قلت لما نصلا من قنة • کذب العیر وان کان برح • ای کذب العیر ان ینجز منی ای طریق اخذ سانحا او بارحا • فرا گفته این نیز اغرا است • ابن هیثم گفته در قول لبید • شعره • اکذب النفس اذا حدثتها • غیر ان لا تکذبنها فی التقی • یعنی نفس خود را در هیش دراز سعی تا آرزوهای دور و دراز امید کند پس کوشش کند در طلب زیرا که اگر راست گوئی که امروز و فردا خواهی مرد امید آن قاصر گردد در طلبش نهایت سست شود • معنی مصراع ثانی آنکه در توبه از گناهان در رنگ مکن که دران تعجیل در کار است • کرب • و کربة بالضم اندوهی که دم باز گیرد کروب جمع کرب کرب

کرب •

جمع کربة • گویند کربة الغم وقتی که شدت کند غم • کرائب جمعها کریبة واحد آن شاعری گوید • شعره فبالرزام وشحرا بی مقدماه الی الموت حراصا الیه الکرائبا • اکترب فلان رسید فلان را اندوه سخت • مکروب و کریب اندوهناک و مضطرب • کرب نیز کشتن کربته کربا ای قتلته چنانکه لیث روایت کرد شاعری گوید • فی موتم اللهزم یکرب الی الطرق • و تنگ کردانیدن قید بر مقید • کربت القید یعنی تنگ کردم قید بر مقید شاعری گوید • شعره از جر حمارک لا یرتع بروضتنا اذا یرد وقید العیر مکروب • عقد مکروب گره استوار • کرب نیز شیار کردن زمین را برای زراعت • کربت الارض ای قلبتها للحرث و همچنین کراب در مثل است الکراب علی البقر ای لا تکرب الارض الا بالبقر • بعضی گویند الکلاب علی البقر بلام و آن خواهد آمد • ابن سکیت گفته مثل همان اول است • کرب بالتحریک بیخ شاخهای خرما که کند و پهنا باشد در مثل است متی کان حکم الله فی کرب النخل • ابو عبید

از اصمعی روایت کرده که بیخهای کنده شاخ خرما را کرانیف گویند و بیخهای پهنا را که مانند کتف یعنی شانه باشد کرب گویند * ثعلب از ابن الاعرابی حکایت کرده انما سُمّی کَرَبُ النخلِ کرباً لانه استغنی عنه و کَرَبَ اَنْ یقطع و دنا من ذلك * کرب نیز رسنی خورد که در دستهٔ دلو بسته شود تا رسن کلان بسبب رسیدن آب متعفن و بوسیده نشود * کرب الدلو بست در دستهٔ دلو رسن خورد را و پیوند داد آن را بر رسن کلان که آن را منین می گویند تا آن خراب نشود و همچنین اَکْرَبَ الدلو وکَرَّبَ الدلو از باب افعال و تفعیل حُطَیه گوید * شعر * قومٌ اذا عَقدوا عقداً لجارهم * شدّوا العناج وشدّوا فوقها الکَرَبا * مکرب بضم میم وفتح را بندی که از پی ها پر باشد گویند فلانٌ مکربُ المَفاصل برای کسی که مفصلهای آن استوار باشد به پی های بسیار سخت خلقت از قسم چهار پایه و جز آن * ابو عمرو گفته المُکْرَبُ من الخیل الشدید الخلق و الاسر چنانکه ابو عبید از و روایت کرده * اکراب سخت پر کردن گویند ملأتُ السقاء حتی اکربتُه و سرعت نمودن اَکْرَبَ فلانٌ ای اسرع * گویند خُذ رجلیك باکراب هر گاه کسی را بسرعت دویدن فرمایند * کرابه بالضم و بالفتح خرمای که چیده شود از بیخ شاخهای خرما * اَکْرِبَه جمع آن و این جمع مبنی بر طرح حرف زاید است زیرا که فعال برافعله جمع کرده نمی شود * تکرب الکرابه چید آن را * کَرَبَ کُروباً نزدیك شد * کرب اَن یفعلَ کذا نزدیك شد که چنین کند * کَرَبَ الرجل خورد کرابه را * کرّب از باب تفعیل همچنین * کربت الشمسُ نزدیك بغروب رسید آفتاب * کربت حیوٰة النار یعنی آتش قریب بانطفا شد * و هرچه نزدیك و قریب باشد کارب است شاعری گوید * شعر * اَبُنیّ انّ اباك کاربُ یومِه * فاذا دُعیتَ الی المکارم فاعجل * کربتُ الناقه بارکردم بر ناقه * کرب الرجل طق طق کرد کریب را و آن چوب نان پز است که بآن نان پزد کرّب از باب تفعیل همچنین * کرب الوجل از باب سمع برید شد کرب یعنی رسن دلو را و از باب نصر کوفت کرب یعنی بیخ شاخ خرما را و نشاند در کریب و آن زمین زراعت باشد و مقابل آن جادس است * کریب نیز کره نی یا نیزه

ونیز حرد چنانکه از کراع روایت است ٭ کروبیون بتخفیف راسرداران ملائکه
مانند جبرئیل ومیکائیل واسرافیل همین است در روایت ربیع از ابی العالیه ٭
شاعری کوید ٭ کروبیة منهم رکوع وسجد ٭ وبعضی کفته آن ماخوذ است از کرب
بمعنی قرب یعنی فرشتکان قریب بمرتبهٔ حاملان عرش ٭ مکاربه باهم نزدیک شدن
٭ کراب بالکسر جایهای روان شدن آب در وادی جمع کربه است قال ابو عمرو
هی صدور الاودیه ابو ذویب در وصف نحل کوید ٭ شعر ٭ جرا یسها تاری الشعوف
ذواتها ٭ وتنصب الهابا مصیفا کرابها ٭ مکربات شترانی که آنها را در شدت سرما
بر در خانه ها آرند تا برد خانه ها کرم شوند ٭ ما بالدار کراب بر وزن شداد نیست
در خانه کسی ٭ ابو کرب یمانی بر وزن کتف که یکی از تبابعه است یعنی از ملوک یمن
نامش اسعد بن مالک حمیری است ٭ کرب بالتحریک بادریسه که سوختن حبه
دران باشد ٭ کربه بالضم لقب ابن محمود بن سلیمان قاضی بلخ ٭ کریب بر وزن
زبیر نام یکی از تابعین است ونام چند کسان دیکر است ٭ ابو کریب محمد بن العلا
بن کریب شیخ بخاری است ٭ ذو کریب موضعی است ٭ معد یکرب دران سه
لغت است ٭ یکی بر فع با بدون انصراف ٭ دیکی باضافت وانصراف ودیکی
باضافت وعدم انصراف وآن نزد اکثر مؤنث ومعرفه است ٭ ویای معد یکرب
در جمیع احوال ساکن است ٭ معدی منسوب بمعد یکرب وهمچنین نسبت در
هر دو اسمی که باهم آمیخته یک شده باشند مانند بعلبک وخمسة عشر بسوی اسم
اول می باشد کریمد بعلی منسوب به بعلبک وخمسی در نسبت بسوی خمسة عشر
وتابطی نسبت بسوی تابط شرا ٭ معیکب تصغیر معدی کرب ٭ وتصغیر مرکب مزجی
نیز مانند نسبت در جزاول می شود ٭ هذه ابل مایه او کربها این شتران صد
هستند یا مانند ونزدیک آن ٭ کرب بر وزن زفر نام جد عمرو بن عثمان که متکلم
مکی است ٭ تکرتب ٭ باز کردیدن کویند تکرتب فلان علینا ای تقلب ٭ کرشب ٭
بر وزن ومعنی قرشب است ٭ ازهری کفته کرشب جانی وقرشب اکول
٭ کرکب ٭ بضم هر دو کاف کیاهی است خوشبو ٭ کرنب ٭ بالضم ودبر وزن سمند

٭ کرتب ٭
٭ کرشب ٭
٭ کرکب ٭
٭ کرنب ٭

چقندر چنانکه ابن سیده از ابو حنیفه روایت کرده وبعضی گویند قسمی است ازان که شیرین ترمی باشد از قنبیط که آن کلم است وبری ازان تلخ می باشد ومقدار دو درم سوده ریشهای خشک آن در شراب کهنه برای گزیدن مار نفع تمام دارد * کرنیب بالفتح وبکسر نیز آمده وکرناب خرمای تازه آمیخته که آن را کدیراء گویند * واکثر زنان آنرا برای فربهی میخورند چنانکه ابن اعرابی گفته * کرنب فلان خورد کرنیب یعنی خرما باشیر آمیخته را * کرنبوا لضیفکم یعنی کرنیب حاضر رانید مهمان خود را * کرزب * بالضم لغتی است در کسب بسین وآن عصارهٔ روغن است پس زا بدل سین است مانند کسبره وکزبره ونیز نام درختی سخت * کزیب بالتحریک خردی استخوانهای پا وبهم درکشیده شدن آنها وآن از عیوب است * مکزوبه خلاسیه که میان سیاه وسپید میباشد از رنگها * کوزنب مرد بخیل تنگ خو * کسب * بالفتح رزق جستن کسبت از باب ضرب طلب کردم رزق را و همچنین اکتسبت وتکسبت ازباب افتعال وتفعل * سیبویه گفته کسب رسید به رزق * اکتسب تصرف نمود وکوشش کرد * کسبت شیأ جمع کردم چیزی را * کسبت فلانا مالا فکسبه جمع کنانیدم او را مال پس جمع کرد آنرا * وآن یکی است ازانچه بر فعلته ففعل آمده * احمد بن یحیی گفته که جمهور می گویند کسبک فلان خیرا بخلاف ابن اعرابی که اکسبک فلان میگوید مانند اکسبته ایاه از باب افعال * فلان طیب المکسب والکسیب والمکسبة مانند مغفره والکسبة بالکسر یعنی پاک روزی وحلال رزق * رجل کسوب وکساب بر وزن صبور وشداد مرد کسب کننده * قوله تعالی لها ما کسبت وعلیها ما اکتسبت یعنی برای نفس نافع است انچه برسد بآن زنیکی ومضر است برای آن چیزی که بجهد وکوشش حاصل کند ازبدی * کسوب بفتح وتشدید کیاهی است * ماله کسوب یعنی نیست برای او چیزی * کساب مانند قطام کرک * کسبه بالفتح از نامهای ماده سگی * ونیز قریه ایست در نسف * کسیب بر وزن زبیر از اسمای نرسگان است و نام مردیست * جوهری گفته کساب مانند قطام نام مادهٔ سگی * ودر تهذیب ازهری است کساب نام کرک واکثر در شعر کسیب نیز

می آید وکساب از اسماء مادهٔ سگی • ابن سیده گفته کساب از اسمای کلاب است و همچنین کسبه • کسیب نیز از اسمای کلاب است • ابن الکُسَیب بالضم ولد الزنا • کُسب بالضم عصارهٔ روغن • ابو منصور گفته کسب معرب است و اصل آن در فارسی کشب است بشین معجمه در تعریب شین را بسین مهمله بدل کردند مانند سابور که در اصل شاه پور است یعنی پسر پادشاه • کُبیس نام مردودهی است درمیان ری وحوار آن • اکسب نام پدر منیع که شاعری است • کراسب جوارح • ابو کاسب کنیت کرك • کاسب وکَبْسَمَه از نامهای عرب

• کسعه • یرنتار کسی که خرف کند و خود را پنهان سازد • کشب • شدت خوردن گوشت و مانند آن و همچنین تکشیب راجز گفته • شعر • ثم ظللنا سوار عمه • ملوح مثل الکشی یکشبه • کشیب نیز موضعی است یا کوهی • کَشَبی مانند جمزی کوهی است دربادیه • وکُشُب مانند کتب کوهی دیگر است • وکشیب ابرد زن امیر کوهی دیگر مشهور • کظوب • بالضم پرشدن از فواهی گویند کظب الرجل یکظب کظوبا مانند حطب یخطب خطوبا ای امتلأ سمنا چنانکه ثعلب از ابن الاعرابی روایت کرده • کعب • بالفتح بند هر پیوند استخوان ودر استخوان برآمده از دو طرف پا که آنرا شتالنك گویند • و این قول عمرو بن علا واصمعی است واستخوان برآمده از بالای پا و این قول مفضل وابن الاعرابی است وآنرا اصمعی انکار کرده چنانکه در صحاح است ومستند آن قول یحیی بن الحارث است رأیتُ القتلیٰ یوم زید بن علی فرایتُ الکعابَ فی وَسْطِ القدم واز اینجا در وامسحوا برؤسکم وارجلکم الی الکعبین اختلاف واقع شده • اکعب وکعوب وکعاب جمع آن • کعب نیز استخوانی که بآن بازی کرده شود و همچنین کعبه • کعب نیز بازی کردن بآن گویند الصبیان یکعبون یعنی بازی می کنند بکعبه ها • کعب وکعاب بالکسر وکعبات جمع • در حدیث است انه کان یکره الضرب بالکعاب • گویند لعب بآن حرام است و عامهٔ صحابه آنرا مکروه می داشتند وابن المسیب در لعب آن بدون قمار رخصت داده • و بعضی گویند که ابن

• کسعه •
• کشب •
• کظب •
• کعب •

مغفل با زن چوریش بدکون قمار نرد می باخت وانچه درمیان دو کره باشد ازنی یا کرهی که درمیان دو انبوبه باشد وقدر ریختنی از شیر و پارهٔ روغن * در حدیث عمرو بن معد یکرب آتو نی بقوس وکعب وثور ای قطعة من السمن وبزرگی وشرافت اعلی الله کعبك ای شرفك ومجدك * در حدیث قیله والله لا یزال کعبك عالیا دعاء علو شرف است * واصل در ان کعب تیره است و هرچیزکه بلند و مرتفع باشد پس آن کعب است * وکعب نیز از مصطلحات من حساب است * کعب بالضم پستان * تکعیب مربع ساختن * کعبه بیت الحرام وغرفه وهر خانهٔ چهارگوشه * کعبه بالضم دو شیزگی دختر * کعوب برآمدن پستان دختر و همچنین تکعیب وکعابه وکعوبه گویند کعبت الجاریة تکعب از باب ضرب ونصر و همچنین کعبت بالتشدید وهی کعاب بالفتح وکاعب ومکعب بکسر عین مشدد * کواعب جمع کاعب قال الله وکواعب اترابا * اکعاب شتابی کردن * کعکبه آنکه زن موهای سر خود را چهار چهار تافته بعض را در بعض داخل کند پس مجموعهٔ آن کعکب باشد و نیز قسمی است از شانه مانند کعکبه * ثدی کاعب ومکعب ومکعب ومتکعب بیك معنی است * ودر لغت نادره ثدی مکعب از افعال نیز آمده است * مکعب آنکه برو نقش چهارگوشه باشد از چادر وجامه برد مکعب چادر منقش * ثوب مکعب جامهٔ بته سخت پیچیده شده بصورت مربع * بعضی باین قید مقید نمی کنند * مکعبه بزیادت هاز نبیلی که از ریشهٔ درخت خرما باشد * کعبان بصیغهٔ تثنیه کعب بن کلاب وکعب بن ربیعة بن عقیل بن کعب قال الشاعر * شعر * رایت الشعب من کعب وکانوا * من الشنآن قد صاروا کعابا * کعبات خانه ایست برای ربیعه که طواف آن می کردند * وبعضی آن را ذو الکعبات گویند اسود بن یعفر گوید * والبیت ذو الکعبات فی سنداد * کعب الاناء از باب منع پرکرد ظرف را * کعب الثدی بلند شد پستان * ذو الکعب نعیم بن سود مشهور است * ابو مکعب اسدی بتشدید عین از شاعران عرب است * وبعضی گفته آن ابو مکعت بتخفیف عین وبتاء مثناة است چنانکه خواهد آمد * کعثب کس کنده پر گوشت وبلند

ه کعدب ه ه کعثب ه ه کعنب ه ه کرکب ه

ه رکب کعث ای فرج ضخم وذلی که کس آن همچنین باشد ه تکعثبت الفرارة مجتمع شد غراره زمستد برگشت ه کعدب ه وکعدبه مرد مست وناموده کعدبه بددلی ونامردی وفردمایکی ه دیرحدیث عمرواست انه قال لمعاویة لقد رایتك بالعراق وان امرك کحق الکهولة اوکالکعدبة ه ود ربعض روایت کالجعدبه ه بعضی گفته کعدبه بالضم حباب است ه وبعضی گفته خانهٔ عنکبوت ه ابوعمرو تصریح کرده که خانهٔ عنکبوت راکعدبه وجعدبه کویند ه کعسب ه دروزن جعفرنام مردی است ه کعسب الرجل دویدمرد کوبخت یا رفتار کرد بشتابی یا دویدبستی یارفتار کرد مانندمست ه کعنب ه مرد کوتاه قدرشیرد وقد ه مانندکعانب بالضم وکعانب بالفتح برون آمدگیهائی که درسرباشد ه رجل کعنب آنکه درسرش کعانب باشد ه تیس مکعنب القرن وژی که شاخهای آن مانند حلقه بپیچیده باشد ه کوکب ه ستاره وهمچنین کوکبه مانند بیاض وبیاضه وعجوز وعجوزه وسپیدی است درچشم اوزین گفته سپیدی است درسیاهی چشم خواه بسبب آن بینای رودیانرود وانچه درازباشد ازگیاه ومهتر قوم ومرد ارکار درمیان قوم وشدت گرما کویند صحی مکوکب وبوم ذوکوکب وقتی که بشدت گرماوصف کرده شود وشمشیروآب وزندان ومیخ آهنی وپارهٔ اززمین مخــد ودبخط که رنکش مخالف رنك زمین آن باشد ووادی کشاده ومرد باسلاح وکوه وکودك نزدیك به بلوغ ه کویند غلام کوکب وقتی که پرکوشت شود وخوش روکود د ه کوکب الارض سماروغ ه ابوحنیفه گفته یاد نمی دارم آنرا ازعالمی ونزدك هرچیزی مانند کوکب العشب وکوکب الماء وکوکب الجیش ه کوکب الروضة کل ناغ ه کوکب الحدید درخش آهن ودروشنی آن ه کوکب الحدید روشنی آهن ه وکوکب البیر چشمهٔ چاه وقلعهٔ مشرف برطبریه ونام زنی وقطرات شبنم که برگیاه افتد ه کوکب نیزشدت وسختی یوم ذوکواکب ای ذوشدائد ه کوکبه جماعت ه کوکب نام موضعی اخطل کوید ه شعره شوقا الیهم ووجدا ایزم اتعهم ه طرفی ومنهم بجنبی کوکب زمزه کوکبی بروزن فوعلی نام موضعی است ودرقول اخطل بجنبی کوکبی دمزنیز

مروی است * کوکبان قلعه ایست در یمن اندرون آن بیاقوت مرصع است کویا مانند کوکب می درخشد * کواکب بالضم نام کرهی است که از ان آسیاها تراشیده می شود شاعری کفته * کجد آءجاءت من ذری کواکب * کوکبه قریه ایست که عامل آن بر اهالی آن ظلم کرد پس همه در حق آن دعای بد کردند همان ساعت بمرد و نام ونشانش باقی نماند و ازین جا است مثل مشهور دَعَوا دَعوةً کوکبیّة شاعری کوید * شعر * فیا ربّ سعدٍ دعوةً کوکبیّة * تُصادف سعدًا او یُصادفها سعد * کویکب مسجدی است از مساجد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم در میان مدینه وتبوک * در مثل است ذهبوا تحت کلّ کوکب زده می شود وقتی که در میان قوم تفرقه افتد * در حدیث است ان عثمان دفن بحشّ کوکب * در نهایه است کوکب نام مردی که اضافت کرده شده بآن حش و آن باغ است * وکوکب نیز نام اسپ مردی که بر ان سوار شده طواف خانهٔ کعبه می کرد پس منع کرده شد از ان * کلب * هرد رنده و کزنده وسک خاصه را بدین در استعمال اکثر است * اَکْلُب و اَکالب وکلاب وکِلابات جمع * وکَلِیب نیز جمع آنست مانند عبد وعبید و آن نادر است شاعری در وصف مفازه میکوید * شعر * کأنّ تجاوب اَصدائها * مکاء المکلّب یدعو الکلیبا * وهمچنین است کالب و حق آنست که کلیب و کالب هر دو اسم جماعت سکان است * وکلب نیز شیر درنده * بعضی کلبهم باسط ذراعیه بالوصید را بدان تفسیر کرده اند * واول زیادت آب در سیل و آهن آسیا که در سر قطب مدار آسیا می باشد وچوبی که بآن دیوار را محکم کنند وقسمی از ماهی که بصورت سک می باشد ونام ستارهٔ که برابر دلو است از جانب زیرین ودر راه آن ستارهٔ دیکر است که آنرا راعی کویند ودوال وطرف پشته ومیخی که در دستهٔ شمشیر باشد وتسمهٔ سرخ که در رخت دو طرف چرم کردانیده میشود * کویند کُلِبَت المزادةُ وقتیکه باین طور دوخته شود * شاعری در وصف اسپ کوید * شعر * کأنّ غریتة اونجیمته * سیر صناع فی خریز تکلبه * وموضعی است درمیان قومس وری وبناهای بلند وکوهی است در یمامه وخطی که درمیان پشت اسپ می باشد

گویند استوی فلانٌ علی کَلَبِ فرسهِ وقتی که بر پشت اسپ برابر سوار شود و میخ آهنی
که در جانب سر پالان می باشد و سوار بدان ترکش دان را می آویزد ٭ و همچنین
کَلّاب بالفتح و دوال دستهٔ شمشیر و هر آنچه بسته شود بدان چیزی و قبیله ایست
از بنی قضاعه ٭ کَلَب بالتحریک تشنگی و کشیدن زنان بسوی مردان برای زنا و همچنین
مکالبه و از آنست کالبهٔ برای زنان کش ٭ و تحقیق آن بالا گذشت و افتادن
رسن در میان محور و چرخ دلو و حرص و شدت و بسیار خوردن بدون سیری
و ابتدای سرما و تیزی آن و فریاد کسی که آنرا سگ دیوانه گزیده باشد و دیوانگی
سگان که بسبب خوردن گوشت آدمیان عارض شود گویند کَلِبَ الکلبُ فهو کَلِبٌ
وقتی که سگ گوشت آدمی را خورده دیوانه شود و دیوانگی که بسبب گزیدن سگ
دیوانه آدمی را لاحق شود پس مانند سگان عوعو می کند و خواب آواز سگ
می بیند و جامه های خود را پاره پاره می نماید و هر کسی را که گزد از هم همین طور
دیوانه می گردد تا آنکه آخر کار تشنگی بر وی غالب می آید و آب خوردن
نمی تواند پس بسبب شدت تشنگی می میرد ٭ در حدیث است سیخرج
فی امتی اقوام تتجارى بهم الاهواء کما یتجارى الکلب لصاحبه
٭ و عرب اجماع کرده اند بر آنکه دوای کسی که آن را سگ دیوانه گزیده باشد
آنست که یک قطره از خون پادشاه با آب آمیخته آنرا بنوشانند کمیت گوید
٭ شعر ٭ احلامکم لسقام الجهل شافیةٌ ٭ کما دماؤکم یشفی بها الکَلَبُ ٭ لحیانی گفته
از عادات عرب بود کسی را که سگ دیوانه می گزید او را پیش مردی شریف
می آوردند تا او قطرهٔ خون از انگشت خود می داد و سگ گزیده آنرا به آب آمیخته
می خورد و به می شد ٭ کَلِبَ الرجلُ از باب فرح رسید آنرا این نوع دیوانگی فهو
کَلِبٌ و رجال کَلْبی ٭ کَلِبَ الرجلُ در غضب آمد مرد و نادان شد ٭ گویند کَلِبَ
الشجرُ وقتیکه درخت خشک شود و در دامن هر که رسد آویزد ٭ کلب الشتاء
شدید شد سرما و اکلب القوم گویند وقتیکه شتران قوم دیوانه شوند جعدی
گوید ٭ شعر ٭ وقوم یهینون اعراضهم ٭ کویتهم کیّةَ المُکلِب ٭ کُلبه بالضم شدت

سرما و جز آن شاعری گوید * شعر * اذا انجمت قرّة الشتاء وکانت * قد اقامت بکلبة
وقطار * وتنگی وقحط وسختی زمان * کسائی گوید اصابتهم کلبة من الزمان مانند
هلبة من الزمان است و دکان خمر فروش ومهرهای که از دو طرف دهان سگ وکوبه
بر می آید * وکلبه موضعی است در دیار بکر و تسمه یا رشتهٔ از لیف خرما که بآن
دوخته میشود * لحیانی گفته اکتلب الخارز استعمال کرد کلبه را * کلبه بالفتح
درخت خاردار مانند کلبه بکسر لام وخار برهنه از شاخ وموضعی است در عمان *
* کلبتان چیزی که بآن آهنگر آهن گرم را میگیرد * کلّوب وکلّاب بالضم مهماز
و آن خار آهنی که در موزهٔ سوار میباشد وبوقت راندن اسپ در تهی گاه آن
میزند * کلبه زد آن را بمهماز که بیت گفته * شعر * ولّی باجریاء ولاف کانّه * علی الشرف
الاقصی یساط ویکلب * مکلّب شکاردآموز سگان * مکلّب بفتح لام قید
کرده شده * مکالبه با هم شرانگیختن ومضایقه کردن وبشرارت برجستن
و همچنین تکالب گویند هم یتکالبون علی کذا ای یتواثبون * وبنو کلب
وبنو اکلب وبنو کلاب وبنو کلبه نام قبیله های عرب * کف الکلب گیاهی
است پریشان * امّ کلب درختی است کوچک خاردار * راس الکلب
نام کوهی است مشهور چنانکه در تهذیب است * کلبات چند کوههای
مشهور * کلاب بالضم موضعی در میان دهناء ویمامه ونیز موضعی دیگر است
یانام آبی است که نزدیک آن جنگی شدید بود عرب را * وازین جا است
کلاب اول وکلاب ثانی نام دو روز مشهور * کلاب بالفتح رفتن عقل بسبب آزار
کلب گویند کلب الرجل به صیغهٔ مجهول * لسان الکلب نام شمشیر تبّع که در
درازی سه گز بود مانند نیزه ونام شمشیرهای دیگر مانند شمشیر اوس ابن حارثه
بن لام الطائی شاعری دران گفته * شعر * فانّ لسان الکلب مانع حوزتی * اذا
حشدت معن وانماء بحیر * ولسان الکلب نیز گیاهی است * نهر الکلب نهری است
درمیان بیروت وصیدا * کلب الجزیرة موضعی است * ذوالکلب لقب عمرو
بن عجلان * کلّاب عقیلی بالتشدید وکلّاب بن حمزه ابو الهیذام دو شاعر اند

و رحل کالب مرد صاحب مکان مانند تامور لا بن رکاض دیری گفته ه شعر ه مدا
ویدنه ثم آخ سیره ه کاخ الطایر من قسطر وکالب ه وهمچنین رحل کلاب بالتشدید
ای ذو کلاب ه دیر الکلاب د رناحیهٔ موصل است ه حب الکلب چاهی است
د ر حلب سرشیدن آب آن مکلوب پیش از گذشتن چهل روز شفا می یابد ه کلاب
بالضم والتشدید نام پدر عبد الله متکلم ه قولهم الکلاب علی البقر بنصب و رفع
هر دو مروی است و آن مثل است مانند حسل امرء آو صناعته ه ام کلبه کبیت
نی مانند ام ملدم ه کلب الرجل از باب ضرب واستکلب آواز کرد مانند آواز
سگ تا سگان آواز او را شنید ه جواب دهند پس بسوی آبادی راه یابد ه کلب
الکلب واستکلب شکار کردن جو گرشد و بخوردن گوشت آدمی عادت کرفت
ه کلالیب البازی چنگلهای باز ه کلالیب الشجر خار های درخت ه مکالبه
چریدن آن گویند کالبت الابل شتران خارها را چریدند ه کلاب د رقریش کلاب
بن مره است ه و کلاب در هوازن کلاب بن ربیعة بن عامر بن صعصعة ه کلیب وایل ضرب
المثل است در عرب گویند فلان اعز من کلیب وایل و آن کلیب بن ربیعه است
از بنی ثعلب بن وایل و کلیب که رهط جریر شاعر است آن کلیب بن یربوع بن
حنظله است ه کلتب ه بر وزن جعفر مانند قنفذ مدافعت د رکارها

کلتبان زن کش ه کلثب ه مانند جعفر و کلاثب مانند علابط مرد بخیل
ورکوفته طبیعت ه کلحبه آواز آتش و زبانهٔ آن وزدن گویند کلحبه بالسیف
زدم او را ه شمشیر و نام شاعر عربی است و لقب هبیرة بن عبد الله بن عبد مناف است
وهبیره بن کلحبه فارس است ه کسب ه جمع کردن گویند کتبا فی الجراب از باب
ضرب جمع کردم آنرا در انبان ه کتوب درشت شدن و همچنین اکتاب ه کلب
بالتحریک کمدی است که بر دست و پا و سم شتر و سم اسپ ظاهر می شود ه و نزد
بعضی درشتی دست خصوصاً وقتی که بسبب کثرت کار درشت شده باشد گویند
کمت یداه از باب فرح و همچنین اکمت اصمعی گفته گویند اکمت یداه و نمی
گویند کمت ه احمد بن یحیی انشاد کرده ه شعر ه قد اکمت یداک بعد لینه

ه کلتب ه

ه کلثب ه

ه کلحبه

ه کسب ه

بعد دهن البان والمضنون * وهما بالصمر والمرون * مُکنِب به صیغهٔ فاعل
ومِکنَب بر وزن منبر کنده و درشت * اکنب علیه بطنه سخت شد بر ان شکم
آن * اکنب لسانه بند شد زبان آن * کانب مرد سیرشکم * کنب مانند کتف
گیاهی است طرماج گوید * شعر * معالیات علی الاریاف مسکنها * اطراف
نجد بارض الطلح والکنب * کنیب بر وزن کریم درخت خشک و یا آنکه
شکسته ومتفرق شده باشد خارهای آن * کنیب به صیغهٔ تصغیر نام موضعی است نابغه
گفته * شعر * زید بن بدر حاضر بعراعر * وعلی کنیب مالک ابن حمار * کنب بر وزن جندب
بلده ایست در ماوراء النهر که اشروسنه لقب آن است * مکنثب بکسر همزه
وتشدید با مرد سخت درشت و کوتاه قد * کناب بالکسر شاخ بلند خرما که خوشهٔ نیم پخته
داشته باشد * کنتب * بتاء مثناة مانند قنفذ و کناتب مانند علابط کوتاه * کنثب *
بثاء مثلثه بر وزن جعفر و کنثب مانند قنفذ و کناثب مانند علابط سخت شدید * کنثاب *
بالکسر ریگ توده * کنحب * گیاهی است و آن ثابت نیست * کنخبه * مختلط شدن کلام
از خطا چنانکه یونس حکایت کرده * کوب * بالضم کوزهٔ بی دسته و اوله شاعری گفته
* شعر * متکئا تصفق ابوابه * یسعی علیه العبد بالکوب * اکواب جمع در قرآن است
واکواب موضوعه و همچنین یطاف علیهم بصحاف من ذهب واکواب * کاب الرجل
آب درین چنین کوزه نوشید و همچنین اکتاب * کوب بالتحریک باریکی گردن
وبزرگی سر * کوبه خسوت چیزی که فوت شده باشد * کوبه بالضم نرد یا شطرنج و طبل
کوچک و بربط ابوعبیده از محمد بن کثیر حکایت کند که کوبه در کلام اهل یمن بمعنی نرد
مستعمل است در حدیث است ان الله حرم الخمر والکوبه مراد نرد یا طبل یا بربط و از انست
حدیث علی علیه السلام امرنا بکسر الکوبة * وکوبه نیز سنگ سائیدن * تکویب
کوفتن چیزی بسنگ مذکور * کابه موضعی است در بلاد بنی تمیم ما آبی است *
کوبان قریه ایست در مرو * کوبانان دهی است در اصفهان * کوبنان
شهریست مشهور * کهب * کادمیش کلان سال بعضی گفته کهب رنگ کادمیش
* کهبه بالضم سپیدی که تیرگی بر ان آمده باشد یا سیاهی یا غباری رنگ

یاسیاهی آمیخته ٭ جوهری گفته کهمه رنگی است مانند قهوه وابوعمرو گفته رنگی است مخصوص بسرخی له سوخ خالص وبعضی آن را مخصوص برنگ شتران می کنند وبعضی برنگ جامه ها نیز شامل می دارند گویند کهب المعیراز باب کرم وفرح وبواکهب وناقهٔ کهماء غباری رنگ مایل بسیاهی ٭ بعیر کاهب نیز کاهی می آید ذوالرمه گوید ٭ شعر ٭ جنوح علی باف سحیق کانه ٭ اهاب بن آدمی کاهب اللون اطحل ٭ ودر یک روایت اکهل نیز آمده ٭ کهدب ٭ گران ناکوار ٭ کهکب ٭ بروزن جعفر باد نجان بعضی گفته باء آن بدل از میم است واصل لغت کهکم است ٭ ابن الاعرابی گفته کهکم وکهکب هردو باذنجان

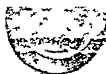
کهدب ٭ کهکب ٭

٭ فصل اللام ٭

لب ٭

٭ لب ٭ بالفتح لازم و مقیم وبالضم زهره وخالص از هر چیز وخرد ٭ لب النخل پیه درخت خرما ٭ لب اللوز والجوز مغز بادام ومغز جوز وما نند آن ٭ الباب بالفتح والب بضم لام والب بلا ادغام جمع آن ٭ در صحاح است که جمع لب بروزن الب نیز آمده چنانکه جمع بوس بروزن ابؤس وجمع نعم بر انعم ابوطالب گوید ٭ قلبی الیه مشرف الالب ٭ وگاهی اظهار تضعیف می کنند در ضرورت شعر کمیت گوید ٭ شعر ٭ الیکم ذوی ال النبی تطلعت ٭ نوازع من قلبی ظماء والبب ٭ لبت بالکسر وبالضم تلب لبابة صاحب لب شدم وقول یقول غیر از لب بالضم تلب بالفتح نیامده است ٭ در اساس است رایته یلب اللوز دیدم او را که می شکست بادام را وبرمی آورد مغزش را ٭ الب بالمکان از باب افعال اقامت کرد در مکان ٭ لب بالمکان همچنین را زین است لبیک یعنی من مقیم ام بر طاعت تو واقامت می کنم بعد اقامت واجابت می کنم بعد اجابت وبعضی گویند معنیش توجه وقصد من بسوی تست ماخوذ است از داری تلب داره یعنی حانهٔ من مقابل خانهٔ او ست وبعضی گویند معنیش محبت من برای تست ماخوذ است از امرأة لبة یعنی زن دوست دارند ٭ شوهر خود را وبعضی گویند معنیش اخلاص من برای تست ماخوذ از حسب لباب یعنی حسب خالص ٭ لب

بالتحریك پیش سینه لبّه همچنین و محل حمایل از سینه را نیچه باریك شود از ریك
* در صحاح است معظم ریك را عقنقل گویند وچون ازان کم شود کثیب گویند
وچون ازان هم کم شود عوکل گویند وچون ازان هم کم شود سقط گویند وچون ازان هم کم
شود عذاب وچون ازان هم کم شود لَبَب گویند ذو لومة گوید *شعر* براقة الجید واللبات
واضحة * کانها ظبیة افضی بها لبب * لبب نیز انچه بسته شود در سینۀ ستور تا بازدارد
پالان را از پس رفتن * البات جمع * البَبتُ الدابة بستم در سینۀ ستور چیزی را
که بازدارد پالان را از پس رفتن * ملبب بفك ادغام و مُلَبّ با دغام ستوری که
برسینه اش چیزی بندند تا بازدارد پالان را از پس رفتن * لَبَبتُ الدابة از مجرد
همچنین * ملبوبه بمعنی مُلَبّ * لباب بالفتح عشق پیچان * لبلبه بالفتح مهربانی
کردن بر فرزند * لبیبه بروزن خبیبه پارچه ایست مانند بقیره و آن چادری
است که آنرا چاك زده بی آستین می پوشند * لباب بروزن سحاب گیاه اندك *
لُباب بروزن غُراب گرهی است مرینی جذیمه را * لبّب الرجل از باب تفعیل
فراهم آورد پارچهای مرد را در خصومت پیش سینۀ او وکشید اورا * لبّ الحب
با مغزشد دانه * لبّه با لفتح زن لطیف * در صحاح است امرأة لبّة زن لطیف و قریب
از مردم * لبّه زد برسینۀ او * تلبّب الرجل از باب تفعل دامن برزد * لَبلَب بروزن
سبسب وبروزن بُلبُل نیکوکار با اهل و همسایگان * لَبلَبه بالفتح پریشان شدن
وحکایت آواز بز کوهی وقت جستن بر ماده و مهربانی کردن بز بر بچۀ خود
بعد زائیدن ولیسیدن او بچه را * لَبلَبتِ الشاة علی ولدها مهربانی کرد بز بر بچۀ خود
بعد زائیدن و لیسید آنرا * البوب بالضم خسته های نبق * تلبیب آمد و رفت
کردن و پارچه که در موضع لبب یعنی پیش سینه باشد و آن عبارت
از گریبان است * اخذ تلبیبه گرفت گریبان او را و این اسم است چنانکه تمتین
اسم رشتهای خیمه است * الَبّ له الشیٔ از باب افعال عارض شد او را آن چیز * بنات
الببب بضم با و فتح آن نزد مبرّد رگهای اند در قلب که بدان رقت می شود *
اعرابیه را که عتاب میکرد بر بچۀ خود مردم باو گفتند چرا دعاء بد بر و نمیکنی قالت

تأبی له ذلك بنات الّبی یعنی انکار می‌کند دعای بد را بوری دلهای دل من ٭ اَمّا لِب الضم آواز و بانگ گوسپندان ٭ رجلٌ لبٌّ بالفتح و رجل لُبٌّ بر وزن جمع لازم کاری ٭ رجلٌ ملبٌّ مرد موصوف به عقل ٭ لبیب خردمند ٭ البّاء بفتح اول و کسر دوم و بمد آخر جمع آن ٭ لباب لُباب بر وزن قطام نام تاک نیست ٭ در تهذیب است که عرب هرگاه بر کسی شفقت میکند میگویند لباب لباب بالکسر مانند حذام و قطام ٭ ذولبیّ بر وزن حتّی بهر سه حرکت لام نام موضعی و موضع ٭ لَبَب بالتحریک نیز نام موضعی ٭ در صحاح است فلان فی لبب و خی فلانی در فراخی است ٭ لولب آبی بسیار که بر دارد ان دهنه کاریز و جز آن تقدیر کشایش پس تنگی کند لولهٔ او بسبب بسیاری آب پس نگردد آب نزد دهن لوله و گردد مانند بلبلهٔ طرفی ٭ لتب ٭ بالفتح و لتوب بالضم لازم گوش و ابر چسبیدن و مرجا ماندن و بدره زدن ٭ لتبتُ فی مَنحر الناقه بدره زدم در قربان جای ناقه ٭ و بمعنی بستن و جامه پوشیدن و رحل بر اسپ بستن ٭ لتب علیه ثیابه بست بروی جامهاش را ٭ لتب الثوب پوشید جامه را ٭ لتب الرحل علی الفرس بر بست رحل را بر اسپ ٭ در صحاح است لاتب بمعنی ثابت شاعری گوید شعر و ان یك هذا من نبیل شربته ٭ فانی من شرب النبیذ لتائب ٭ صداعٌ و توصیم العظام و فترةٌ ٭ و غم مع الاشراق فی الجو لاتبُ ٭ لاتب نیز بمعنی چسبند مثل لازب ٭ التتاب از افتعال جامه پوشیدن ٭ تلتیب از باب تفعیل جل بر اسپ بستن ٭ التتب الامر علیه واجب کرد کار را بر وی ٭ ملتب بر وزن منبر کسی که لازم گیرد خانه را از ترس فتنه ٭ ملازب جنبه های کهنه ٭ بنولتب بالضم قبیله که از آن است عبدالله بن اللتبیه ٭ لجب ٭ بالتحریک بانگ و فریاد و اضطراب موج دریا ٭ لجب از باب سمع بانگ و فریاد بر داشت و در اضطراب آمد موج دریا ٭ جیش لجبٌ بکسر جیم لشکر بسیار صاحب بانگ و فریاد ٭ لجبه بهر سه حرکت اول و لَجَبه بالتحریک و لِجبه بکسر جیم و لِجَبه بکسر لام و فتح جیم گوسپندی که شیرش کم شده باشد و گوسپند بسیار شیر و این از اضداد است و بعضی گویند که مختص است به میش ٭ لجاب بالکسر و لجبات

جمع آن * لَجِبَتِ الشاةُ از باب کرم و لَجَّبَتِ الشاةُ از باب تفعیل کم شیر شد گوسپند * در صحاح است از اصمعی لَجِبَه گوسپندی که بعد از زائیدن بر وی چهار ماه گذشته باشد پس شیرش خشک شود و درین کلمه باعتبار حرکت لام سه لغت آمده است * لِجاب جمع آن شاعری گوید * شعر *

عَجِبَتْ ابناؤها من فعلنا * اذ نبیع الخیل بالمعزی اللِّجاب * و جمع آن لَجَبات بالتحریک نیز آمده و آن شاذ است چه حق آن به تسکین جیم است مگر گفته آید که نزد عرب اصلش اسم بود که بدان وصف کردند چنانکه امرأة کَلَبة گویند پس جمع آوردند بر اصل و درین صورت لَجْبَه بسکون جیم لغتی است در واحد * ابن سکیت گوید لَجْبَه میش کم شیر شده و بزر الجبه نمی گویند * مِلْجاب بالکسر تیری که پر بر وی چسپانیده باشند و پیکان نه نهاده * لَحب * بالفتح راه روشن لاحب و مُلَحَّب بر وزن معظم همچنین * در صحاح است لاحب بمعنی ملحوب است * لَحَبَ الطَّریقَ از باب منع پی سپر کرد راه را و رفت در ان * التحب الطَّریقَ از باب افتعال همچنین * لَحَبَ بالسَّیف زد به شمشیر * لَحَّبَ بالسیف از باب تفعیل همچنین * لَحَبَ الشیءَ نشان انداخت در آن چیز * لَحَّبَ الشیءَ از باب تفعیل همچنین * لَحَبَ اللَّحمَ برید گوشت را بدرازی * لَحَبَ مَتْنُ الفَرَس لغزان شد پشت اسپ باپشتی * لَحَبَ اللَّحمَ عن العَظْم باز کرد گوشت را از استخوان * لَحَبَ الطریقُ روشن شد راه * لُحوب بالضم مصدر آن * لَحَبَ الطریقَ واضح و روشن کرد راه را * طریق لَحباء بالفتح و بالمد راه روشن * لَحَبَ المرأةَ جماع کرد با زن * لَحَبَ به الارضَ بر زمین زد او را * لَحَبَ الرجل راست بگذشت مرد * بعضی گویند سرعت کرد در رفتار ذو الرّمه گوید * شعر * فانصاع جانبه الوحشیّ وانکدرت * یَلْحَبْنَ لایأتلی المطلوبُ والطّلبُ * لَحِبَ از باب فرح لاغر کرد او را کهن سالی شاعری گوید * شعر * عجوزٌ تُرجّی أن تکونَ فتیّة * وقد لَحِبَ الجَنبانِ واحدَودَبَ الظّهرُ * مِلْحَب بر وزن منبر مرد بسیار دشنام دهنده و بد زبان و چیزی که بآن ببرند و پوست باز کنند اعشی گوید * شعر * وادفع عن اعراضکم واُعیرکم * لساناً کمقراض الخفاجیّ

ملحبا ملحوب بروزن محبوب ناقه که پشتش کم گوشت باشد ملحوب نام موضعی شاعری گوید افقر من اهله ملحوب ❊ لحب ❊ بالتحریک در حب مقل ❊ لحمه

مزیادت مادهی است بیرون عدن آنین ❊ لحب المرأة از باب منع ونصر جماع کرد با زن ❊ لحب فلانا طمانچه زد فلان را ❊ ملحب بروزن معظم طمانچه زده شده در حصومتها ❊ ملاحمه یکدیگر را طمانچه زدن ❊ لذوب ❊ بالضم اقامت کردن بجائی

❊ لذب بالمکان و لاذب از باب مفاعله اقامت کرد در مکان ❊ لزوب ❊ بالضم چسپیدن و ثابت ماندن و بمعنی قحط ساز الشی صربة لازب شد آن چیز ضربة لازم و ثابت ❊ در صحاح است لازب افصح است از لازم شاعری گوید ❊ شعر ❊ ولا تحسبون الخیر لا شر بعده ❊ ولا تحسبون الشر ضربة لازب ❊ لزب بالکسر را تنگ ❊ لزب بروزن کتف اندک ❊ لزاب بالکسر جمع آن ❊ لزبة بالفتح سختی اصابتهم لزبة رسید بایشان سختی ❊ لزب بالفتح و لزبات بالتسکین جمع آن ❊ لزب از باب کرم بالضم داخل شد بعضی از ان در بعضی ❊ لزب بالفتح ولزوب بالضم مصدر از ان ❊ لزب الطین چسپید ❊ شد گل درشت شد ❊ لزب الطین از باب نصر ❊ همچنین ❊ ملزاب بالکسر بخیل سخت شاعری گوید ❊ شعره ❊ لا یفرحون اذا ما نضحة وقعت ❊ وهم کرام اذا اشتد الملازیب ❊ لزبته العقرب گزید او را گزدم ❊ غرب لزب از اتباع است ❊ لسب ❊ بالفتح لیسیدن انگبین ❊ لسب العسل ونحوه از باب فرح لیسید انگبین و مانند آنرا ❊ لسب بالشی چسپید به آن چیز ❊ لسبته الحیة والعقرب از باب منع و ضرب گزید او را مار و گزدم ❊ لسب فلانا بالسوط زد فلان را به تازیانه در صحاح است لسبه اسوا طا ای صلفه بها ❊ در اساس است لسبه بلسان گزید او را به زبان ❊ فلان لسابة للناس یعنی فلان گزنده است مردمان را این از مجاز است ❊ ماترک لسوبا ولسوبا بالفتح وتشدید سین نگذاشت چیزی را ❊ لوشب ❊ بالفتح گرک ❊ لصب ❊ بالکسر راه کوچك در کوه تنگ تر از لهب و فراخ تر از شعب و بعضی گویند بمعنی تنگ جای وادی ❊ لصاب بالکسر ولصوب بالضم جمع آن ❊ در صحاح است لصب بالکسر شعب خرد در کوه و هر تنگ جای که در کوه بود آن را لصب و لصاب و لصوب گویند.

لحب ❊

لذب ❊
لزب ❊

لسب ❊

لشب ❊
لصب ❊

* لَصِبَ الجلدُ باللحم از باب فرح چسپید پوست به گوشت از لاغری * لَصِبَ السّیفُ فی الغمد چسپید و شد تیغ در نیام چنانکه کشیده نشد * لصب الخاتم فی الاصبع چسپیده شد خاتم در انگشت * لَصِب بروزن کتف قسمی از جوز بخیل درشت خوی * لواصب چاههای تنگ و دور تک * سیفٌ مِلصاب بالکسر تیغی که در نیام چسپیده شود و کشیده نشود * طریقٌ مُلتَصِبٌ راه تنگ

* لعب * بالفتح و بالکسر و لِعب بفتح اول و بکسر دوم و تلعاب بالفتح بازی کردن * لعب از باب سمع و لعّب از باب تفعیل و تلعّب از باب تفعل و تلاعب از باب تفاعل بازی کرده * لعب بکسر عین و لعب بالفتح و الضّمان و لُعبه بضم اول و فتح دوم و تلعیبه و تلعاب و تلعابه هرسه بالکسر و هر دو اخیر بفتح نیز آمده و بازی کنند ه * تلعاب بکسر اول و تشدید سوم و تِلعّابه بزیادت ها بسیار بازی کننده در حدیث است انّ علیا علیه السلام کان تلعابة یعنی بود بسیار مزاح کننده و تازاین است * بینهم اُلعوبة بالضم میان شان بازی است * ملعَب بالفتح جای بازی * لاعبَ المرأة از باب مفاعلة بازی کرد با زن * العبَ المرأة از باب افعال بران آورد زن را که بازی کند بازی و یا آورد چیزی را که بدان زن بازی کند * اَلعوب بالف و لام زن خوش ناز و بلا لام از نامهای زنان است * مُلعبة بروزن مُحسنه جامه ایست بی آستین که باآن کودک بازی کند * لُعبه بالضم تمثال و چیزی که بدان بازی کنند مانند شطرنج و جز آن و احمقی که باو سخریه کنند و نوبت بازی * در صحاح است لُعبه بالضم بازیچه شطرنج و نرد و هرچه بآن بازی کنند آنرا لعبه گویند چه اسم است و ازینجااست قول عرب اقعد حتی افرغ من هذه اللّعبة بنشین تا فارغ شوم ازین بازیچه و ثعلب گوید من هذه اللّعبة بالفتح اجود است چه اراده کرده است یکبار از بازی * لعبه بالکسر نوعی از بازی مانند رکبه و جلسه گوئی فلان حَسَنُ اللّعبة چنانکه گوئی حَسَنُ الجِلسَه * ملاعب الریح جای گذرهای باد * مُلاعب ظلّه بالضم مرغی است در صحاح است که گاهی آن را خاطف ظلّه نیز گویند * مُلاعب الاسنّة عامر بن مالک و عبدالله

بن حُصَین حارثی واوس بن مالک حرمی ٭ لَعّاب بر وزن شدّاد نام اسبی مشهور ٭ لُعاب بر وزن غراب آب دهن که روان باشد ٭ لَعَبَ از باب منع و نیز بهم روان شد لعاب او ٭ بید در وصف آبا و اجداد خود میگوید ٭ شعر ٭ لَعِبَت علی اکتافهم وحجورهم ٭ ولیدا وسمّوی مفیدا و عاصیا ٭ الْعَبَ از باب افعال همچنین ٭ لُعابُ النّحل انگبین ٭ لعابُ الشمس چیزی است مانند تار عنکبوت می نماید که گویا فرود می آید از آسمان در شدت تموز آفتاب هنگام نیم روز ذوالرمّة گوید ٭ شعر ٭ فی صَحْن یهماء یَهتَفُ السّرابُ به ٭ فی قرقرٍ بلُعابِ الشمس مَضروج ٭ لَعباء بالفتح و بالمد موضعی است سنگ ناک در حرم بنی عوال و شوره زمینی است مشهور در بحرین از انجاست کلاب لَعبائیه و زمینی است در یمن ٭ استلعاب دد رخت خرما عبارت از آن است که بر آید در وی چیزی از غوره بعد از دروردن خرما ٭ ثغر ملعوبٌ دندان لعاب دار ٭ لَعبةٌ بر بربه دراعی است مانا به مورنجان فربهی می آرد ٭

لعب ٭ رجل لُعَبةٌ بالضم مردی که با وی بازی کنند ٭ لعوب ٭ بالضم و لَعِبَ بالفتح مانند ٭ شدن ٭ لَعِبَ از منع و سمع و از کرم و این اخیر موری از لَئلی است بمعنی سخت مانده شده ٭ الْعَبَهُ السّیر از باب افعال وتلعّبه السّیر از باب تفعّل و لعّبه السیر از باب تفعیل مانده کرد او را سیر ٭ لَغْب بالفتح گوشتی که مابین دندان باشد و نیز فاسد و تباه ٭ لغیب همچنین ٭ لَغْب نیز کلام فاسد و تباه و ضعیف احمق ٭ لَغُوب بالفتح همچنین ٭ در صحاح است که اصمعی از ابی عمرو بن علا روایت کرده است که او می گفت شنیدم اعرابی را که می گفت فلان لَغوبٌ جاءته کتابی فاحتقرها فقلتُ اتقولُ جاءته کتابی فقال الیس بصحیفة پس گفتم لغوب چه معنی دارد گفت احمق ٭ لغب نیز تیری فاسد که نیک ساخته نباشند ٭ لُغاب بالضم همچنین گویند سهم لَغْبٌ و لُغابٌ و لَغیبٌ هرگاه پرش چسپیده نشود بسبب ردائت آن و هرگاه چسپیده شود آن را لُؤام گویند ٭ لَغَبَ علیهم از باب منع تباهی افگند بر آنها ٭ لَغَبَ القوم گفت بقوم سخن دروغ ٭ لغب الکلب آب نوشید سگ ٭ لَغابه بالفتح لُغوبه بالضم کولی و ضعف ٭ الغَبَ السّهم ساخت پر تیر را لغاب یعنی فاسد ٭ الغب الرجل در تعب انداخت مرد را

* ریش بلغب لقبی است مانند تابط شرا * وکمیت غینش را حرکت داده است * در صحاح است که تابط شرا برادری داشت که او را ریش لغب می گفتند * وکمیت درقول خود لا تغل ریشها ولا لغب * حرکت داده است مانند نهر ونهر بسبب حرفهای حلقی * صاحب قاموس گوید جوهری خطا کرده که لقبش ریش لغب گفته بلکه لقب او ریش بلغب بود بزیادت بانه بحذف آن * اخذ بلغب رقبته بالتحریک یافت او را * تلغب از باب تفعل درازی راندن شاعری گوید * شعر * تلغبنی دهر فلما غلبته * غزانی بازلا دی فاذ رکنی الدهر * در اساس است واکفف عنا لغبك بازدار از ما کلام فاسد رقیبم خود را زبرقان گوید * شعر * الم آك باذلا ودی ونصری * واصرف عنکم ذ دبی ولغبی * لقب * بالتحریك نامی که دلالت کند بر مدح یا ذم القاب جمع آن * لقبه به تلقیبا فتلقب لقب نهاد او را بآن پس ملقب شد بآن * ملکبه * بالفتح ناقه پر گوشت * لوب * بالفتح ولوب ولووب ولواب هرسه بضم اول تشنگی و بعضی گویند گوید ن مرغ تشنه رجزآن گرد آب درحالیکه تشنه بود و بآب نرسد * لاب فعل ازان * لواب ولوبان بالتحریك مصدرازان * لوبه بالضم قومی که با قومی دیگر باشند ومشوره کرده تشوند در چیزی و بمعنی سنگستان * لابه بالفتح همچنین * لوب بالضم بحذف تا جمع لوبه ولاب بحذف تا جمع لابه ودر حدیث است حرم النبی صلی الله علیه وآله وسلم مابین لابتی المدینه وآن دو سنگستانی اند که فرا ز گرفته اند مدینه را * در نهایه است حره زمینی که در وی سنگهای سیاه باشند و آنرا بسبب بسیاری پوشانند * جمع آن لابات است ازسه تا ده و هرگاه کثیر بود آنرا لاب ولوب گویند مانند قاره وقار وقور والف آن منقلب است از واو ومدینه طیبه مابین دو حره عظیمه است * لوباء بالضم وبالمد لوبیاء * ملاب بالفتح خوشبوی است و بعضی گویند زعفران * لوبه آمیخت در وی ملاب را ویا آلوده کرد بآن * ملوب بر وزن معظم آهن دوتا کرده شده * لاب بالفتح شهریست در نوبه و نام مردی که نوشت سطری چند و بنانهاد بران حساب را پس گفته شد اسطرلاب بعد ازان بجرید از اضافت کرده

یک کلمه شمرده شد و به لام تعریف گفته شد زا صطرلاب بصاد مهمله نیز گویند بسبب ثقل تو سین ٭ طادلابه شعرآن سیاه فراهم شد ٭ نام موضعی ٭ کف لاب شهریست در شام بنا کرد آنرا هشام بن عبد الملک ٭ لوب بالضم گوشت پارهٔ که بگردد در دیک و بمعنی مگس انگبین ٭ لُواب بالضم لعاب ٭ ابل لُوبٌ و نخل لُوبٌ و لَوائب شتران و درختان خرما تشنه و دور از آب ٭ اَسْود لُوبیٌ منسوب است سوی لوبه و آن زمینی که سنگهای سیاه دارد ٭ در صحاح است لوبه و نوبه زمینی که آنرا سنگهای سیاه پوشند و ازینجاست که اسود لوبی و نوبی گویند ٭ الاب تشنه شدن شتران او ٭ ملولب ٭ بر وزن مُفَوعَل میل سرمه ٭ و لولب در لب گذشته ٭ لهب ٭ بالفتح و التحریک و لهیب بر وزن امیر و لُهاب بالضم و لَهَبان بالتحریک افروخته شدن آتش بی دود و بعضی گویند لَهَبُ النار بمعنی زبانهٔ آتش و لَهَبُ النار بمعنی گرمی آتش ٭ اَلْهَبَ النار از باب افعال فالتهبت و لَهَّبَ النار از باب تفعیل فتلهبت از باب تفعل بر افروخت آتش را پس بر افروخته شد ٭ لهبان بالتحریک شدت گرمی روز گرم و تشنگی ٭ لهاب و لُهبه ٭ ورد و بالضم نیز بمعنی تشنگی ٭ لَهِبَ از باب فرح تشنه شد ٭ لَهْبان مرد تشنه لَهْبی زن تشنه لِهاب بالکسر جمع آن ٭ لُهبه بالضم سپیدی سخت سپید و خالص ٭ لَهَبه بالتحریک نام قبیله ٭ بمعنی غبار بلند شونده ٭ و بالکسر کشادگی میان دو کوه یا شکاف میان کوه یا شعب خورد در کوه یا جانبی از کوه مانند دیوار که بر آمدن در وی نتوانند ٭ الْهاب و لُهوب بالضم و لِهاب بالکسر و لِهابة جمع آن ٭ لِهْب بالکسر نیز قبیله ایست از ازد ٭ ابو لَهَب بالتحریک و بتسکین ها کنیت عبد العُزّی بن عبد المطلب بسبب جمال او یا بسبب انجام او ٭ لِهاب بالکسر یا بالضم موضعی است ٭ اُلهوب بالضم کوشش اسپ در دویدن بحدیکه بر انگیزد غبار را یا آغاز دویدن اسپ ٭ اَلْهَبَ الفرسُ از باب افعال فعل از آن ٭ در صحاح است اَلْهَبَ الفرسُ بر افروخته شد در دویدن اسپ ٭ اَلْهَبَ البرقُ پیاپی درخشید برق ٭ لِهابه بالکسر وادی است در ناحیهٔ شراجن ٭ لَهْباء بالفتح و بالمد نام موضعی از آن هذیل ٭ لَهیب بر وزن امیر نام موضعی ٭ مِلْهب بر وزن

لولب ٭
لهب ٭

منبر کسی که بشکفت آرد جمال او * مُلَہَّب بروزن معظم جامۂ که سرخیش را سیر نکرده باشند * اَلزَمہ لہلبا * واحدا * یعنی لازم کرد او را لزوم واحد * لباب * بروزن سحاب طعام کم از پری دهن یا مقدار یك لیسیدن از طعام که خائیده شود

* فصل المیم *

* مأرب * بروزن منزل بلاد از د رصاحب نهایه گفته شهری است در یمن که دران بلقیس سکنی می داشت * ملاب * بروزن سحاب نوعی از عطر یا زعفران و در اوب کذشت * میبہ * بالفتح شراب به معرب می به نافع است برای ضعف معده *

* فصل النون *

* نب * بالفتح بانك كردن كوسفند نر وقت هیجان شهوت * نَبَّ التَیسُ از باب ضرب نبّا ر نبیبا و نُبابا بالضم و نَبنَب مثل زَلزَل بانك كرد بوقت برانگیخته شدن شهوت * نَبَّ عَتُودُہ * تكبر كرد * اُنبوب بروزن عصفور میان دو پیوند نی و نیزه و همچنین است اُنبوبه و اُنبُب و آن مقصور را نجوب است * اُنبوب الجَبل راهی که در کره باشد * انبوب الشجر راستهٔ درختان * انبوب زمین باند و بمعنی راه * انابیب جمع * انَابیبُ الرِّئة راههای برآمدن دم از شش * نبه بالفتح بوی بد و لیث گفته که بوی جایهای ماندن کاران وکوسفندان و آهوان * تَنَبَّب الماءُ از باب تفعل جاری شد * نَبنَب بروزن زلزل دراز کرد عمل خود را و نیکو ساخت آنرا و بیهوده گفت وقت جماع * نَبَّب النَبات از باب تفعیل بهم رسید و ثید کی را انابیب * اَنبابه دهی است در ری و در مصر * نجوب * بالضم بومد آن پستان دختر * نجب از باب نصر فعل ازان شاعری گفته

* شعر * اشرف ثدیا ها علی التریب * لم یَعدُوا لتفکیك فی النجوب * نجیب * بروزن امیر و نجیبه بضم اول وفتح دوم رسوم مرد یا کرم وحسب اَنجاب و نُجباء و نُجُب بضمتین جمع آن در خبر آمده کل نبّی اعطی سَبعة نُجبا داده شد هر پیغمبر هفت رفیق کوبم فاضل و در خبر دیکر آمده انّ الله یُحب التّاجر النّجیب هر آئینه حق سبحانه دوست میدارد تاجر کریم سخی را * ناقه نجیبٌ و نجیبهٌ مادهٔ شتر اصیل نجائب

جمع آن نُجُب ه ابنٌ مثل کرم کرامه نجیب گردید و همچنین است اَنْجَبَ ه رجلٌ مُنْجِبٌ مرد کریم ه امرأةٌ مُنْجِبَةٌ و مِنْجابٌ زنی که اولاد نجبا زاید مناجیب جمع ه مُنْتَجَب برگزیده ه انتجبه برگزید آنرا ه منجاب بالکسر ضعیف و تیر بی پر و پیکان ه و آهنی که بدان آتش را جنبانند ه مَنْجُوب آرند و فراخ شکم ه نَجَبَة و نجب بفتحتین پوست درخت یا پوست بیخ آن یا پوست الجه سخت باشد از درخت ه نَجَبَه از باب نصر و ضرب و نَجَّبَه از باب تفعیل و انتجبه از باب افتعال پوستش را برکند در خبر آمده المؤمن لا یُصیبه ذَعْرةٌ و لا عَثْرةٌ و لا نَجَبَةُ نَمْلة الّا بذَنْب نمی رسد مومن را خوف و نه لغزش و نه پوست کندن مورچه مگر بسبب گناهی و در روایتی بخای معجمه آمده ه ذَهَبَ فلانٌ ینتجب رفت فلان در حالی که جمع می کرد پوستهای درختان را ه سِقاءٌ مَنْجُوبٌ و مِنْجب بروزن منبر و نَجَبِیٌّ مشک مدبوغ بپوست درخت یا بپوست درخت مورد ه نَجَّب بالفتح مرد سخی و نام موضعی است از آن بنی کلب ه نُجَب بفتحتین در وادی اندسوای ماوان ه نجائبُ القُرآن افضل و خالص قرآن ه نواجبُ القرآن مغز قران که بران پوست نباشد یا بهترین قرآن ه عبد الله بن مسعود رضی الله عنه گفته الانعام من نجائب القرآن سورة انعام از بهترین های قرآن است که بران پوست نیست ه نُجَبه بالضم آبی است از آن بنی سلول ه ذُو نَجَب بفتحتین نام وادی از آن مُحارب و برای آن روز جنگی است مشهور ه در صحاح است اَنْجَبَ فلان زائید فلان کس بچهٔ نجیب شاعری گفته ه شعر ه انجب اَزْمانٌ والداه به ه اذ نجلاه فنعمَ ما نجلا ه در قاموس است اَنْجَبَ فلانٌ زائید فلان بچهٔ دلیر و بچهٔ بزدل و این از لغات اضداد است ه نجیبٌ بن میمون و ابو النجیب زاهد سهروردی هرد و محدث اند ه نحب ه بالفتح سخت گریستن و همچنین است نحیب و انتحاب ه نحب از باب منع و انتحب از باب افتعال فعل از آن ه نحب نیز بمعنی کار بزرگ و باهم گرو بستن ه نحب از باب منع گرو بست ه مناحبه از باب مفاعلة بمعنی گرو بستن ه نُحبه بالضم قرعه در خبر آمده لو علم الناس ما فی الصف الاول لا قتتلوا علیه و ما تقدموا الا بنُحبة

نحب ه

الا بنجبة اکربدانند مردم ثوابی که در صف اول جماعت است هرآینه جنگ کنند بران وپیش نشوند مگر بقرعه * مناحبه محاکمه ومفاخره طلحه رضی الله عنه ابن عباس رضی الله عنهما را گفت هل لك ان انا حبك وترفع النبی صلی الله علیه وآله وسلم آیا رغبت داری در اینکه محاکمه ومفاخره کنم برتو وبرداری پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را وفخر نکنی بقرابت خود با رسول خدا * نحب بالفتح بمعنی شدت وقمار وشتر بزرگ وخواب ورد درازی وفربهی وهمت وحجت وحاجت ومرگ واجل ومدت ووقت * تناحبوا باهم وعده کردند وقتی را برای قتال وغیر آن وبمعنی دم النحب فلان دم سخت برآورد * نحب البعیر از باب ضرب سرفه کرد * نحب بالفتح ونحاب بالضم مصدر از ان وازباب نصر بمعنی نذر کرد * سار فلان علی نحب سیر کرد فلان بسرعت شاعری گفته * وردا القطا منها الخمس نحب * قضی فلان نحبه بمرد ونحب اینجا بمعنی موت واجل یا وقت یا حاجت یا دم است ویا بمعنی نذر است گویا لازم کرده بود برخود مرگ راپس وفا نمود آن را * نحبوا ازباب تفعیل کوشش نمودند در کار خود یا سیر کردند تا اینکه نزدیک آب گشتند شاعری گفته * شعر * ورب مفازة قذف جموح * تغول منحب القرب اغتیالا * نحب السفر فلانا در مشقت انداخت فلان را سفر * سیر منحب بروزن محدث سیر سریع در تعب اندازنده * نخبه * بالضم بروزن همزه برگزیده * انتخبه ازباب افتعال برگزید آنرا * نخب بالفتح جماع نمودن یا نرعی است ازان * نخب ازباب منع ونصر فعل ازان * نخب نیز بدندان گزیدن وبرکشیدن وفعل این هردو معنی ازنصر آمده در خبر است لا تصیب المؤمن مصیبة ذعرة ولا عثرة قدم ولا نخبة نملة الا بذنب وبعضی بجیم روایت کرده اند چنانکه گذشت * نخب د بر منخبه همچنین * نخب نیز شراب خوردن باد وستان وآنرا بفارسی دوستگانی گویند * رجل نخب بالفتح وبروزن کتف ونخبه بالفتح وبالضم ونخب مثل هجف ومنخب ومنخوب ونخب ونخوب ونخیب مرد بزدل * نخب بضمتین جمع * نخب بروزن کتف نام وادی در طائف * منخوب الاغرر گوشت رفته * منخاب بروزن محراب ناتوان

بی خیر * استنخبت المرأة از باب استفعال جماع خواست زن * انخب فلان از باب افعال زائید فلان بچهٔ بزدل و دلیر این از لغات اضداد است * نخروب * بالضم شکاف سنگ و سوراخ هرچیز نخاریب جمع آن و بمعنی سوراخهای موم که زنبوران دران شهد کذارند * نخرب القادح الشجرة سوراخ کرد کرمک چوب خوار درخت را * شجرة منخربة بفتح را ذکسر آن درخت کهنه که سوراخها دارد * نخشب * شهریست مشهور و نسبت سوی آن نخشبی و نسفی است به تغییر * ندبة * بالفتح نشان زخم باقی در بدن ندب بفتحتین و انداب و ندوب جمع آن در خبر مثل موسی است علیه و علی نبینا الصلوة و السلام و ان بالحجر ندبا ستة او سبعة من ضربه ایاه هو اثریکه بود ندد و سنگ شش یا هفت نشان از زدن حضرت موسی * ندب الجرح از باب فرح سخت کردید ندبهٔ جرح یعنی اثر زخم * اندب الجرح از باب افعال همچنین * ندب الظهر ندبا و ندوبة و ندوبا آثار زخم شد در پشت * ندیب صفت از ان * ندبه الی الامر از باب نصر خواند و برا بسوی کار و برانگیخت و برا و متوجه ساخت او را بسوی آن * ندب المیت گریه کرد بر مرده و شمرد محاسن او را * ندبة بالضم اسم مصدر از ان * مندوب در اصطلاح اهل فقه انچه در کردنش ثواب بود و در ترک آن عقاب نبود و نام اسپ ابی طلحة زید بن سهل سوار شد بران رسول مقبول صلی الله علیه و آله و سلم پس فرمود انا وجدناه بحرا هو اثنه ما یافتیم آنرا دریای تیز رو و نام اسپ مسلم بن ربیعة باهلی و نام موضعی * ندب بالفتح مرد سبک در حاجت و ظریف نجیب * مندبی او وزن مندبی همچنین * فرس ندب اسپ سبکرو * ندوب انداب جمع * ندب از باب کرم فعل از ان * ندب بفتحتین به هلاک نزدیک شدن و گرو * شعر * اکایلک معتمر و زید ولم اقم * علی ندب یوما و لی نفس مخطر و بمعنی تیر باران کردن گویند رمیناندبا تیر باران کردیم * ندب نیز نام قبیله و از ان است بشر بن جریر و محمد بن عبد الرحمن * ندبنا یوم کذا یعنی روز آغاز تیر اندازی روز چنان بود * ندبه بروزن حمزه نام کنیز میمونه ام المومنین رضی الله عنها از صحابیات است

* نخروب *
* نخشب *
* ندب *

و نام مادر حسن بن حبیب * نَدبه سم اسپ و شتر و غیر آن که بر یك حالت نماند * عربی نُدبَة بالضم عربی فصیح * خفاف بن ندبه بالضم و بالفتح صحابی رسول مختار است صلی الله علیه و آله وسلم و ندبه نام مادر وی بود * باب المندب نام لنگرگاهی در دریای یمن * اَندَبه الکلم تاثیر کرد در وجراحت * اندب نفسه و بنفسه در هلاکت انداخت نفس خود را * انتدب الله لمن خرج فی سبیله بخواند حق سبحانه تعالی او را بسوی مغفرت یا ضامن و کفیل وی گشت یا سرعت نمود در ثواب و جزای نیك وی یا واجب ساخت از روی مهربانی که جزای نیك دهد او را * انتدب فلان بفلان معارضه کرد فلان کس با فلان در کلام * خذ ما انتدب بگیر آنچه نقد باشد * نیرب * بروزن صیقل شر و تمامی مَنوبه همچنین شاعری گفته * شعر * و لست بذی نَیرب فی الصدیق * و مناع خیر و سبابها * و ضمیر برای عشیره است * نیربه نیر مرد دلیر * رجل نَیرب و ذو نیرب مرد بسیار شریر * امرأة نَیربة زن بسیار شریر * نیربی داهیه و بلا * نَیرب فلان بروزن حیعل سعایت و تمامی کرد * نیرب الکلام خلط نمود کلام را * نیربه الثوب بافت جامه را * الریح تُنیرب التراب و رقه باد خاك را بالای سرش برمی دارد گوئیا خاك را بر بالای سرش می بافد * نَیرب نام دهی در دمشق و حلب و نام موضعی * نزیب * بالفتح و نزاب بالضم و نزیب بروزن امیر فریاد کردن آهوی نر * در صحاح است نزیب بانك کردن آهوی نر وقت جستن برماده * نزب الظبی از باب ضرب بانك کرد آهوی نر * نیزب بروزن صیقل آهوی نر و کار نر * نزب بفتحتین لقب * تنازبو باهم لقب نهادند * نسب * بفتحتین و نسبه بالکسر و بالضم قرابت و نزد بعضی خاص است بقرابتی که از جهت آبا باشد * نسیب مناسب و قریب در نسب منسوب همچنین * رجل نَسیب و منسوب مرد صاحب حسب و نسب * نسبه از ضرب و نصر ذکر کرد نسب او را و خواست که بیان نسب کند * استنسب و انتسب الی ابیه ذکر کرد نسب خود را بسوی پدر خود * تنسب دعوی کرد اینکه شریك نسب تست * در مثل است القریب مَن تقرب لا من تنسب قریب کسی است که نزد یکی کند نه آنکه دعوای

نسب کند ٭ رجلٌ نَسّاب و نَسّابة مرد نسب دان و تا برای مبالغه است گویند عندی
ثلثة نَسّابات و عَلّامات ٭ فلانٌ یُناسِبُ فلاناً فلان قرابت فلان است ٭ نسب بمعنی
قرابت ٭ لیس بینهما مَناسبةٌ نیست میان آنها مشاکله ٭ نَسَبَ الشاعرُ بالمرأة از باب
ضرب و نصر تشبیب نمودن با آن زن یعنی بیان عشق وی کرد در آغاز قصیده ٭
نَسَب و نسیب و منسبة مصدرها از آن ٭ هذا الشعر أنْسَبُ این شعر رقیق تر است
از روی نسیب ٭ نسیبٌ ناسبٌ برای تأکید است مثل شعرٌ شاعرٌ ٭ أنْهبت الریح
تند شد باد زیرا که بجنبت خاک و سنگریزه ها را ٭ نَیْسَب بروزن حیدر راه مورچه ها
و فی که بعضی از ان پس بعضی روند شاعری گفته ٭ شعر ٭ عَیْناً تَرَی الناسَ الیها
نَیْسَباً ٭ من صادرٍ او وارد أیدی سَبا ٭ و بمعنی راه راست و واضح نیسمان همچنین
٭ نَیْسب نیز نام مردی ٭ شعر منسوب شعری که در آن نسیب باشد ٭ مناسیب
جمع آن شاعری گفته ٭ شعر ٭ هل فی التعلّل من أسماء من حُوب ٭ أم فی القریض
و إهداء المناسیب ٭ نَیْسَبَ نیسبةً مثل حیعل حیعلة آمد و رفت نمود میان
آن دو کس به نمامی و جز آن ٭ نُسَیْبَة بروزن سفینة دختر کعب و دختر سماک ٭
نُسَیْبَة بروزن جُهَیْنة دختر نیار مادر عطیه صحابیات اند ٭ قیس بن
نُسَیْبَة و نُسَیْبَة صحابی اند ٭ و عاصم بن نُسَیْب شیخ شعبه ٭ همه بالضم اند ٭ انسب
بروزن احمد نام قلعه ایست در یمن ٭ نَشَب ٭ بالفتح و نُشُوب و نُشْبة در
چیزی چسپیدن بی آنکه بطرف دیگر برآید ٭ نشب العظم فیه از باب فرح چسپید
استخوان در وی ٭ أنْشَبَه از باب افعال و نشّبه از باب تفعیل چسپانید آن را
٭ نشبت الحرب بینهم آویخته شد جنگ میان آنها ٭ نُشْبَه بالضم کسی که چون
بچیزی بچسپد آن را نگذارد حارث بن بدر گفته کنت نُشْبة و صرت عُقْبة بودم
من که چون می چسپیدم بکسی می دید از من شر و بدی را اکنون پس ماندم
و رجوع نمودم از ان کار که داشتم ٭ ناشبة المحال چرخ آب کشی ٭ نُشّاب بروزن
رمان تیر ٭ نُشّابة یکی ٭ ناشب صاحب آن ٭ نَشّاب بروزن شداد تیرگر ٭ قوم نَشّابة گروهی
که تیراندازند ٭ نَشَب بفتحتین بمعنی مال ناطق باشد یا صامت ٭ نشبه بفتحتین

٭ نشب ٭

و مُنشِمه همچنین * انشمت الرّیح برانگیخت باد خاك و سنگریزه ها را * انشب الصّائد در آویخت صیّاد شکار را در دام خود * نشبه بالضم نام کرك و پدر قبیله از قیس نُشَبیّ بر وزن سُلمیّ منسوب به آن و از آنها ست علی بن مظفّر دُخشفی نُشَبیّ * منشب بر وزن منبر غوره خرمای ردیّ * مناشب جمع * نَشِبَ فلان منشب سَوء بالفتح افتاد فلان در چیزی که از آن رهائی نتواند * بُرد مُنَشَّب بر وزن معظّم چادر منقش بصورت نُشّاب یعنی تیرها انتشب از باب افتعال در آویخت * انتشب الحطب جمع نمود هیزم را * انتشب طعاماً ذخیره نمود طعام را و گرفت از آن مال را * تَنَاشَبُوا مجتمع شدند و چسپید بعضی از انها به بعضی * در خبر جنك حُنین آمده حَتّی تناشَبُوا حول رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم * نَشِبه الامرُ از باب سمع لازم گردید وی را آن کار * نشب بفتحتین درختی است که از آن کمانها سازند و جدّ علی بن عثمان محدّث * ما نشِبتُ افعل کذ اپیوسته این کار می کردم * نصب * بفتحتین ماندگی اندر رنج * نَصِبَ فلان از باب سمع مانده شد فلان از رنج * انصبه الهمّ از باب افعال مانده کرد وی را در رنج * همّ مُنصِب اندوه رنج دهنده و همّ ناصِبٌ در قول نابغه * کلینی لهمّ یا اُمیمة ناصِبٍ * فاعل نصب است یعنی اندوه صاحب رنج یا مجاز است گویا اندوه اند و فکیف یابنا بر سماع این قول * نصبه الهمّ رنجانید وی را اندوه * نَصَبَ الرّجل کوشش نمود * خود حق سبحانه فرموده فاذا فرغت فانصب یعنی هرگاه فارغ شوی از نماز پس بکوش در دعا و تعب کش باقامت نوافل * عَیش ناصِبٌ و ذو مَنصَبةٍ زندگانی که دران کد و مشقت باشد * نصب بالفتح و بالضم و بضمتین بیماری و بلا و نیز حق سبحانه حکایت فرموده انی مسّنی الشّیطان بنُصْبٍ و عذاب مس کرد مرا شیطان به شرّ و عذاب * نَصِب بر وزن کتف بیمار دردناك * نصبه المرض از باب ضرب وانصبه از باب افعال دردناك کرد او را بیماری * نصب الشیٔ نهاد چیز را و برداشت آنرا و این از لغات اضداد است * نصّبه از باب تفعیل همچنین انتصب از باب افتعال و تنصب از باب تفعل نهاده و برداشته شد در خبر نماز آمده لا ینصب راسه و لا یقنعه یعنی بلند نکند سر از ته پست * نصب السیر بلند کرد اندك سیر را یا آن سیر

نرم است در تمام ورزشاعری کفته ٭ شعر ٭ کان راکها یری بمنحرق ٭ من الحنوب
اذ امارکها نصمُوا ٭ نصبَ لفلان دشمنی کرد فلان کس را ٭ نصب الحادی نوعی از حدا
حرا اند حدا خوان ٭ نصب له الحرب طرح جنگ افکند برای وی ٭ نصب الشی بصیغهٔ
مجهول باشد و پیش دکرد ٭ شد آن چیز و بصیغهٔ معلوم باشد و پیش رو شد آن چیز
٭ نصب بالفتح و بفتحتین علم برپا کرده شده ٭ نصب بالفتح بمعنی نهایت و در اصطلاح
اهل قرا ای سالم ماندن قافیه از عیب سناد و در حرف بحریان علامت مفعولیت
٭ نصب العرب قسمی است از سرود عرب رقیق تر از حداء ٭ نُصُب بضمتین و نَصبه علم
٭ نصب بالضم و بضمتین آنچه عبادت کرده شود غیراز خدای عزوجل انصاب جمع اعشی
گفته ٭ شعر ٭ و ذا النُصُب المنصوب لا تنسُکنّه ٭ لعاقبة و الله ربّک فاعبدا ٭ و نیز
سنگهائی که گرد کعبهٔ معظمه برپا کرده بودند و آنها را ایمان می گفتند و ذبح برای
غیرحق بجانه می کردند ٭ انصابُ الحرم حدود حرم ٭ نُصبه بالضم ستون
٭ نصیبه سنگها که گرد آگرد حوض برپا کرده می شوند و رخنه های آنها بگل بند
کنند ٭ نصائب جمع شاعری گفته ٭ شعر ٭ فرقماه نی بادی النشیئة داثره ٭ قدیم بعهد
الماء بُقع نصائبُه ٭ ناصَبَه الشّر والحربَ والعداوة ظاهر نمودم برای وی شرّ
و جنگ و دشمنی را ٭ نصّبه الشر از باب تفعیل همچنین ٭ نصب بفتحتین راست شدن
شاخهای بز و مانند آن ٭ تیس اَنصب بز راست شاخها ٭ ناقهٔ نصباء بر وزن
حمراء ناقهٔ بلند سینه ٭ تنصّب الغبار بلند شد غبار ٭ تنصّبت الاُتُن حول الحمار
ایستادند خرماده ها گرد خر نر ٭ مِنصب بر وزن منبر آهنی است که دیگ را
بران برپا کنند ٭ نصیب بر وزن امیر و نِصب بالکسر حصه ٭ انصباء و اَنصبه
جمع آن ٭ نصیب حوض و دام گستره شده ٭ اَنصبه کرد انید برای
آن حصه ٭ نصاب بر وزن کتاب اصل و مرجع ٭ منصب بر وزن مسجد
همچنین گویند فلانٌ یرجع الی نصابِ صدق و منصبِ صدق فلان رجوع
می کند بسوی اصل صدق ٭ نصاب نیز جای غروب آفتاب و بمعنی دستهٔ
کارده ٭ نُصُب بضمتین جمع آن ٭ اَنصب السکین دسته ساخت برای کارد

* نصاب المال آن قدر مبلغی از مال که زکوة بران واجب شود * نصاب نام اسپ مالك بن نُوَیره * نواصب و ناصبیّه و اَهلُ النَّصب فرقهٔ که عداوت علی را علیه السلام دین خود ساخته اند ماخوذ از نصب بمعنی دشمنی است * انَاصِیب نشانهای مناره ها که از سنك سازند تناصیبْ همچنین * اناصیب نیز نام موضعی * نُصَیب بروزن زُبیر نام شاعری * ناصب نام اسپ حُوَیص بن بحیر * نصیبین شهری است قاعدهٔ دیار ربیعه و در بن لفظ عرب را دو طریق است بعضی این را معرب گردانند بحرکات مثل حین دگویند هذه نصیبینٌ و مررت بنصیبینَ دد ر نسبت نصیبینی گویند و بعضی معرب سازند بحروف دگویند هذه نصیبُون و رایت نصیبین و مررت بنصیبین و د ر نسبت نَصِیْبِی گویند * ثری مُنَصَّب بروزن معظم خاك باهم بسته شده * هذا نُصْب عینی بالضم و گاهی فتحه آید یا فتحه خطا است این چیز پیش چشم من است ثغرٌ مُنَصَّب دندان هموار رسته * ذات النُّصْب بالضم نام موضعی نزدیك مدینهٔ منوّره * نضب * بالفتح روان شدن * و نضوب بالضم فرو رفتن آب * نَضَبَ از باب نصر روان شد * نَضَب الماءُ فرو رفت آب * نَضَّبَ الماءُ از باب تفعیل همچنین * نُضوب القوم دوری قوم * اصمعی گفته ناضب بمعنی دور دراز بنجا است نضَبَ الماءُ یعنی دور شد آب وقتی که فرو رود * فلانٌ ناضِبُ الخیر فلان کس کم خیر است نضَبَ خیرُه کم شد خیر او * نُضوب بالضم مصدر ازان * نضَبَ عُمرُه فنا شد زندگانی او * نضب فلانٌ مرد فلان کس * نضَبَ الخِصْب کم شد فراخ سالی * نضب الدَّبرة سخت شد پشت ریشی ستور * نضبتِ المفازَةُ دور شد دشت * نضَبتْ عینه درمغاك شد چشم وی یا خاص است بچشم ناقه و در خبر آمده * مانضَبَ عنه البحر وهو حیّ فمات فکلوه یعنی هر جانور دریائی که آب دریا ازان دور شود فرو رود و آن جانور زنده بود پس بمیرد پس بخورید آن را * انضبَ القوسَ از باب افعال کشید چلهٔ کمان را تا آواز کند * تَنْضُب بفتح تا و ضم ضاد درختی است حجازی که ازان تیرها سازند و خارهایش مانند خارهای درخت عوسج باشد کمیت گفته *

اَو اجن بین اَلقوم تَبَعٌ و تنضب ٭ در نام دهی است نزدیک مکهٔ معظمه نضّبت الناقة از باب تفعیل کم گشت شیر ناقه و بطی شد شیر دادن آن ٭ نطاب ٭ بالکسر مرو دک کردن شاعری گفته ٭ نحن ضربناه علی نطا بّه ٭ منطب بر وزن منبر ومنطبه بالونه ٭ نواطب شور اخهای بالونه ٭ منطبه بالفتح احمق ٭ نطب سوراخ نمودن گوش ٭ انطب اُذنَه سوراخ کرد گوش ویرا ٭ نطبه از باب نصر انگشت زد

٭ نطب ٭

گوش او را ٭ نا طبهم ورغلانید وشور انگیخت در انهاه ٭ نعب ٭ بالفتح آواز کردن زاغ یا دراز کردن زاغ گردن خود را و جنبانیدن سر را رقت بانگ کردن نعیب ونُعاب بالضم ونعبان بفتحتین وتَنعاب بالفتح همچنین ٭ نعب الغراب از باب ضرب فعل از آن وگاهی بطریق استعاره گویند نعب المؤذن ونعب الدیك شاعری گفته ٭ شعر ٭ وقهوة صهباء باکرتُها بجُهمةٍ والدّیك لم ینعب ٭ نَعّاب بر وزن شدّاد زاغ در دعای داؤد علیه وعلی نبینا السلام یا رازق النعّاب فی عشّه یعنی رزق دهندهٔ زاغ در آشیانه اش گویند که بچهٔ زاغ چون از بیضه بر آید سپید می باشد مانند پیه وچون زاغ آن را می بیند زشت می دارد ومی گذارد آنرا وخورش نمی دهد پس حق تعالی پشه ومگس رابسویش می راند واز بوی بدش بسوی می افتد وآن را غذای خود می کند تا آنکه پر بر آرد پس مادر وپدرش بسویش بازمی آیند ٭ نعب بالفتح سیر سریع در قاموس است نعب سرعت سیر شتر باقسمی از سیر آن ٭ فرس منعب بر وزن منبر اسپ تیزرو ٭ ناقه نَعُوب ونَعّابه وناعبه ناقهٔ تیزرو ٭ نُعُب بضمتین جمع آن وبعضی گویند نعب جنبانیدن ناقه سر را در رفتار سری پیش ٭ صاحب قاموس گفته منعب بر وزن منبر اسپ تیزرو که گردن خود را امثل زاغ دراز کند وکسی که حمله کند به سر خود وفاد ان بانك کنند ٭ ریح نَعب بالفتح باد زود گذرنده ٭ بنو ناعب قبیله ایست بنو ناعمه کو دهی است از انهاه ناعب نام موضعی ٭ ذو نعب از قبیلهٔ الهان بن مالك ٭ نغبه ٭ بالفتح جرعه وگاهی بضم آید یا بالفتح برای مرّت است وبالضم اسم از آن نُغَب بر وزن صُرَد جمع آن

٭ نعب ٭

٭ نغب ٭

ذوالرمه گوید * شعر * حتّی اذا رَبَحَتْ عن کُلّ حَنْجَرةٍ * الی الغلیل و لم یقصعنه نُغَبُ * ابن سکّیت گفته نغبتُ من الاناء از باب فرح جرعه جُرعه نوشیدم از ان * نُغبه بالضم فعل بی گویند ما عرفتُ علیه نُغبة قطّ * صاحب قاموس گفته نغبَ الریق از باب منع و نصر و ضرب از حلق فرو برد آب دهن را * نغب الطائر قدری از آب نوشید پرنده و نمی گویند شرب الطائر * نغبَ الانسانُ فی الشرب جرعه جرعه کشید مرد * نَغبه بالفتح گرسنگی و بصحرا فرود آمدن قبیله * نَقب * بالفتح و بالضم و مَنقب و مَنقبه بفتح میم هر دو راه میان دو کوه انقاب و نقاب جمع آن در خبر آمده علی انقاب المدینة ملائکة لا یدخلها الطاعون و لا الدّجال بر راههای مدینه فرشتگانند در نمی آید در وی طاعون و نه دجّال * نقب بالفتح سوراخ کردن * نقب الجدار از باب نصر سوراخ کرد دیوار را و این سوراخ را نُقبه و نقب گویند * نقب البیطار سُرّة الدّابة سوراخ کرد بیطار ناف دابه را تا آب زرد از وی بیرون رود شاعری گفته * شعر * اَقَبّ لم ینقب البیطار سُرّته * و لم یدجه و لم یغمز له عصبا * نقب العین قدح کرد چشم را * نقب بالفتح و نُقب بر وزن صُرد و ناقبه ریشی که در پهلو بر آید و بمعنی جرب و باین معنی بالضم نیز آمده * نقب بالفتح نیز بعضی پارههای متفرق که در ابتدای جرب پیدا می شود نُقب بر وزن صُرد * همچنین نقبه بالضم واحد آن دُرید بن صمّه گفته * یضع الهناء مواضع النُقب * نَقب بالفتح جمع نمودن اسپ پایهای خود را در دویدن و راه در کوه انقاب بالفتح و نقاب بالکسر جمع آن * مَنقب و مَنقبه بفتح هر دو و نُقبه بالضم نیز بمعنی راه در کوه * نقب بالفتح نیز نام دهی است در یمامه * منقب بر وزن منبر آهنی که بیطار بآن سوراخ کند در ناف ستور * مَنقب بر وزن مَقعد بمعنی ناف یا پیش گاه آن * نُقبه بالضم رنگ و زنگ و بمعنی روی ذوالرمه در وصف گاو گفته * شعر * ولاح ازهر مشهور بنقبته * کانّه حین یعلو عاقراً لهب * نُقبه نیز جامه ایست مانند شلوار که برای آن معقد بود و نیفه نباشد و بسته شود مانند شلوار انقبه جمع آن نقبتُ الثوب نقباً جامه را نقبه ساختم * نقاب بر وزن کتاب آنچه بر رو افکنند انتقاب

نقابه بود و امکندن ٭ نِقمه بالکسر نوعی از انتقاب ٭ نقیبه بر وزن سفینه بمعنی نفس
و بمعنی عقل و طبیعت و مشورت و روای رای ٭ و در صحاح است که یقال فلان
میمون النقیبه مرکاه مبارک ذات بود و ابن سکیت گفته مرکاه مبارک کار باشد
و پیروز شود بکاری که قصد کند و ثعلب گفته مرکاه مبارک مشوره باشد ٭ نقیبه
نیز ناقهٔ بزرگ پستان ٭ نقیب بمعنی نای و زبان نواز و سگی که در حلقوم آنرا
سوراخ کرده باشند تا آواز بلند نکند و این فعل لیمان باشد از حرف مهابان
٭ نقیب نیز بمعنی شاهد قوم و ضمانت دار قوم و بمعنی مهتر است و احوال قوم
نُقبا جمع ٭ نَقَب علیهم از باب نصر نِقابه بالکسر نقیب آنها شد ٭ نَقُب از باب
کرم و علم نَقابه بالفتح نقیب آنها شد بعد از آن که نقیب نبوده ٭ سیبویه گفته
نقابه بالفتح مصدر است و بالکسر اسم مصدر ٭ نقاب بالکسر مرد علامه بسیار
دان اوس بن حجر گفته ٭ شعر ٭ کریم جواد اخو ماقط ٭ نقاب یحدث بالغائب ٭
و بمعنی راهی که در زمین درشت باشد مَنقَب همچنین ٭ نقاب نیز نام موضعی
نزدیک مدینهٔ منوره و بمعنی شکم و از لطیفجات فرحان فی نقاب در چرز و اند
در دیک شکم و این مثلی است که زده می شود در درد و متشابه ٭ نَقَب فی الارض از باب
نصر و اَنقب از باب افعال و نقّب از باب تفعیل سیر کرد در زمین ٭ در صحاح است
نقّبوا فی البلاد سیر کردند در شهرها برای طلب جای گریز ٭ نقّب عن الاخبار
از باب تفعیل تجسس اخبار نمود و یا خبر داد از اخبار و در خبر آمد ٭ انی لم اُومر ان
اُنقّب عن قلوب الناس من مامور نشده ام که تجسس و تفحص کنم از دلهای
مردم ٭ نَقَب الخفّ پیوند کرد موزه را ٭ نقّبت النکبة فلانا رسید فلان کس را مشقت
٭ نقِبَ الخفّ از باب فرح شگافته شد موزه ٭ نقِبَ البعیر و اَنقب از باب افعال
سوده و رقیق شد سپل شتر ٭ بعیر نَقِب بر وزن کتف و ناقهٔ نقباء بر وزن حمراء
شتر و ناقهٔ سوده سپل ٭ نَقِبَت اَقدامنا سوده شد قدمهای ما ٭ نقب فی البلاد سیر
کرد در شهرها ٭ نقیبة نقابا بالکسر و ناقبة نقابا بالکسر دیدم او را روبرو بدون
پای میعاد ٭ در صحاح است ناقبت فلانا دیدم فلان را ناگهان ٭ وردت الماء نِقابا

ناگهان آمدم بر آب و بی طلب * مَنقبه بالفتح مفخرت و بمعنی بزرگی و راه تنگ
درمیان دو خانه دو خبر آمده لا شفعة فی فناء لا طریق و لا منقبة و بمعنی دیوار
* انقاب گوشها را جدا ندارد * ناقبه بیماری که مردم بسبب بسیار خفتن بر پهلو
عارض شود * نُقَیب بروزن زُبَیر موضعی است میان تبوک و معان * نقبانه بفتحتین
آبی است در اجأ * مناقب کوهی است که در ان درکشتها است و راهی است
بسوی یمامه و یمن و غیر آن و تمام راه طایف از مکهٔ معظمه * انقب فلان و بان یانقیب
شد فلان و سرده سپل شد شتر ا * نکب * با لفتح عدول کردن و میل نمودن
نکب عنه از باب نصر و فرح نَکَبا و نکبا و نکوبا و نکّب تنکیبا و تنکّب عدول نمودا زان
* نکّب تنکیبا یکسو ساخت و مایل نمود او را لازم و متعدی هر دو آمده در خبر زکوة آمده
نکّبوا عن الطّعام اعراض نمائید از ذوات شیر و زکوة آن مگیرید و بگذارید آنها را برای
مالکان آنها * طریق منکوب راه نا راست * نکّبه الطریق و نکّب به برگشت از راه
* نَکَب بالفتح اند اختن و بفتحتین گونه کجی در چیزی و لنگی شتر یا بیماری در
دوشهای شتر که بسبب آن لنگی کند یا تمی باشد آن بیماری مگر در شانهٔ شتر * نَکِب
البعیر نکبا از باب فرح لنگی نمود شتر * انکب شتر لمنک نکباء بروزن حمراء بادی
که کج وزد و میان دو باد واقع شود * نُکُب بالضم جمع آن و از آثار آن هلاک مال و حبس
باران است و این چهار است یکی میان صبا و جنوب و آن را اَزیب گویند دوم
میان صبا و شمال و آنرا اصابیه و نُکَیباء بصیغهٔ تصغیر گویند سوم میان شمال و دَبور
و آنرا اَجْربیاء نامند و آن مقابل اَزیب است چهارم میان جنوب و دَبور
و آنرا هَیَف گویند و آن مقابل نُکَیبا است * نکبت الرّیح نکوبا از باب نصر
منحرف شد باد * منکب بروزن مجلس بن باز و شانه و در استعمال مذکر است
و بمعنی کرانهٔ هر چیز و زمین بلند و بمعنی مهتر و دانند احوال قوم یا معین آنها نَکَب
علیهم از باب نصر نِکابة بالکسر و نُکوبة بالضم مهتر گشت بر ان قوم * مناکب
پرهای که بعد قوادم باشند واحد ندارد در قوادم چهار یا ده پر که در مقدم
بال باشند * نکَب الاناء از باب نصر خم داد آوند را و ریخت انچه در ان بود

ه نکب الکمانه نکون کرد ترکش را و ریخت همه تیر ها را ه نکبت الحجارة رجله شکست سنگ پای او را و یا خورد بپای او ه رجل منکوب و نَکِب بر وزن کتف صفت ازان ه نکب به امر احت او را ه نکیرب نام موضعی یا نام آبی ه نکبه بالضم نوده غله و بالفتح بمعنی مصیبت نکبت بالفتح همچنین نکوب بالضم جمع آن ه اصابته نکبه رسید او را مصیبتی ه نکبه الدهر نکبا بالفتح و بفتحتین در نهایت مشقت افکند او را زمانه یا مصیبت رسانید او را ه انکب کسی که با خود کمان ندارد در تطاول و جور کننده ه انتکب القوس و تنکب بدوش افکند کمان را ه انتکب کنانته و تنکب بدوش افکند ترکش را ه در خبر آمده کان اذا خطب بالمصلّی تنکّب علی قوسٍ او عصیً بود پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم که هرگاه خطبه می خواند در نمازگاه تکیه می کرد برکمان یا عصا ه نکیب بر وزن امیر دایره سم ستور را لبید گوید ه شعر ه و تصکّ المرو لمّا هجّرت ه بنکیب معِر دامی الاظل ه متنکب خزاعی و متنکب سُلَمی نام دو شاعر ه نوب ه بالفتح نازل شدن کاری نوبة همچنین ه نوب نیز جمع نایب مانند زایر و زوره نوب نیز آنچه از تو نزدیک مسافت سیر یک روز و شب باشد لبید گوید ه شعر ه احذی بنی جعفر کلفت بها ه لم تمس منی نوبا و لا قربا ه نوب نیز بمعنی طاقت و قوت گویند اصمت لا نوب لک و بمعنی نزدیکی ابوذویب گفته ه شعر ه ارقت لذکره من غیر نوب ه کما یهتاج موشی نقیب ه و بمعنی حادثه و مهمانان ه حمی نائبه تبی که هر روز آید ه نُوب بالضم گسروهی از زنبکیان ه نایب زنبور انگبین زیرا که می چرد پس نازل می شود بجای خود ه نُوب بالضم جمع آن ابوذویب گفته ه شعر ه اذا لسعته النحل لم یرج لسعها ه و حالفها فی بیت نوب عوامل ه نوب دهی است در صنعاء یمن ه نوبة بالفتح نوبت و دولت و جماعت از مردم و واحد نُوب بر وزن صُرد بمعنی نوبها گویند جاءت نوبتک و نیابتک بالکسر آمد وقت کار تو ه نوبة بالضم بلادی است فراخ زنگیان را در جنوب صعید از آنجا است بلال حبشی رضی الله عنه ه نُوَبه صحابیه رسول مقبول صلی الله علیه و آله و سلم و عبد الصمد بن احمد بن النوبی رحمة الله بن احمد بن

نوبا النوبی محدثانند * ناب عنه نوبا و منابا قایم شد مقام او * انبته عنه نایب ساختم ویرا از فلان کس * ناب الی الله و اناب رجوع نمود بسوی خدای عزوجل درد عا آمده والیک انیب * نابه عقوبت کرد او را * مناب راه بسوی آب * منیب باران بسیار و باران نیک از باران ربیع * در تهذیب است باران جود یعنی بسیار را منیب می گویند و اصابتنا ربیع صدق یعنی رسید ما را منیب نیک و آن کمتر از جود است و نام مردی و آبی است از ان ضبه * تنا و بوا علی الماء باهم قسمت کردند آب را بر سنگ قسمت و آن چنان است که سنگ را در آوندی اندازند بعد ازان آب بران ریزند تا سنگ غرق شود پس ازان بهریک می دهند و این وقتی است که در سفر باشند و با خود اندک آبی دارند پس باینطور باهم قسمت می کنند * بیت نوبی بروزن طوبی شهریست از فلسطین * خیر نائب خیر بسیار * ناب فلان لازم گرفت فلان طاعت را * انتابهم از باب افتعال آمد آنها را مرة بعد اخری درد عا آمده یا ارحم من انتابه المسترحمون هذلی گفته * لا یرد الماء الا انتیابا * و نامیده اند عرب به منتاب * نهب * بالفتح غنیمت و آنچه غارت کرده شود * نهاب بالکسر جمع آن * نهب النهب از باب منع و سمع و نصر و انتهبه از باب افتعال غنیمت گرفت * نهبه بالضم و نهبی بروزن بشری و نهبی بضم اول و فتح دوم و سکون یاء تحتانی و فتح باء موحده و بقصر آخر اسم مصدر گویند انهب الرجل ماله فانتهبوه و نهبوه و ناهبوه بتاراج داد مال خود را پس بتاراج بردند در خبر آمده ولا ینتهب نهبة ذات شرف یرفع الناس الیها ابصارهم وهو مومن نمی رباید چیزی را که گران قیمت بود حال آنکه او مومن باشد * نهب بفتح نیز قسمی است از دوانیدن اسب * نهبان بالفتح دو کوه اند در تهامه * تناهبت الابل الارض گرفتند شتران بپاهای خود زمین بسیار را * مناهبه برابر دویدن دو اسپ و جز آن شاعری گفته * ناهبتهم بنیطل حروف * نهبوه و ناهبوه بالهم کرفتند او را بکلام خود ها * نهب الکلب گرفت سگ پاشنه مرد را گویند لا تدع کلبک ینهب الناس مگذار سگ خود را که پاشنه مردم گیرد

انتهب الفرس الشوط مستولی شد اسپ بر دویدن تا مکان قرار داده شده ٭ منهب بر وزن منذر پدر قبیله ایست ٭ منهب بر وزن منبر نام اسپ عروة بن سلمی و اسپ فائق در دویدن ٭ نهیب بر وزن امیر نام موضعی مناهب نام اسپ بنی ثعلبه از نسل حرون ٭ منتهب شهریست نزدیک وادی قری ٭ منهوب مطلوب زردی کرده شده ٭ زید الخیل بن منهب بر وزن محسن یا ابن مهلهل نبهانی صحابی شاعر است ٭ ناب ٭ دندان پس رباعیه در استعمال مؤنث است ٭ انیب و انیاب و نیوب جمع آن و انابیب جمع الجمع ٭ ناب و نیوب بر وزن تنور ناقهٔ کهن سال زیرا که دندانش بزرگ می شود ٭ انیاب و نیوب و نیب جمع آن راجز گفته ٭ شعر ٭ حرف صاحب بلا دقل ٭ فما تکاد نیبها تولی ٭ در مثل است لا افعل ذلك ما حنت النیب و تصغیر آن نییب است و سیبویه گفته بعضی عرب نویب گویند ابن السراج گفته این غلط است ٭ ناب مهتر قوم ٭ انیب مرد سطبر دندان ٭ نبت فلانا بر وزن بعت و صاحب قاموس گفته بر وزن خفت زدم بر دندان فلان ٭ نیب السهم از باب تفعیل بدندان گزید چوب تیر را برای امتحان در خیر آمد ٭ ان ذیبا نیب فی شاة فذبحوها بمروة بدندان گزید گرگ گوسفند را پس ذبح کردند او را به سنگ ٭ نیبت الناقة پیر شد ناقه ٭ نیب النبت و تنیب بر آمد بیخ و رشد کی ٭ ذو الانیاب قیس بن معدی کرب و سهیل بن عمرو بن عبد شمس رضی الله عنه ٭ ناب پدر لیلی مادر عتبان بن مالك ٭ نهر ناب نهریست در بغداد نزدیک اوانی

٭ فصل الواو ٭

٭ وأب ٭ بالفتح کاسهٔ کلان و فراخ و شتر بزرگ ٭ حافر وأب سم سخت فراهم اطراف یا سم جید القدر یا سم مقعر نسیا ر گیرنده زمین را شاعری گفته ٭ شعر ٭ بکل وأب للحصی رضاح ٭ لیس بمصطر و لا رشاح ٭ وأب از باب ضرب حیا کرد و منقبض شد ٭ ارب بالفتح و ابة بر وزن عدة مصدر از ان ٭ وأب الحافر مجتمع شد مقدم اطراف سم ستور ٭ وأبة بالفتح کوی که در سنگ بود در نگاه دارد آب را و بیرا نهٔ

ناب ٭

٭ واب ٭

چاه د ر رود فراخ یا تنها د ر ریگ * اَرْأَبَه از باب افعال کاری کرد باری که ازان شرم می آید یاد رخشم آرد او را یا باز داشت او رابه رسوائی از حاجت او * اَرْأَبَه عَنْ حاجته * چنین * ابه بالکسر و تؤبه بضم اول وفتح دوم و موئبة بر وزن محمدة بمعنی خواری ورسوائی وننگ وشرم * نکح فلان فی ابة تزوج کرد فلان در عار وننگ شاعری گفته * شعر * اذا المرئی شب له بنات * عصبن بر اسه ابة زعارا * ابو عمرو گفته طعام نکاح خورد نزد من اعرابی فصیح از بنی اسد پس هرگاه از طعام دست بر داشت گفتم د یگر بخور گفت والله ما طعا مك یا ابا عمرو بدی تؤبة یعنی اگه نیست طعام تو یا ابا عمرو طعامی که ازان حیا کرده شود * مرئبات بروزن مکرمات رسوائیها * اتأب بر وزن اتعد از باب افتعال رسوا شد و شرم نمود اعشی در مدح هوذة ابن علی حنفی گوید * شعر * مَنْ یَلْقَ هوذة یسجد غیر متئب * اذا تعمم فوق التاج اَوْ وضعا * وئب از باب فرح خشم نمود از روی غیرت * قد وَئِبَ * وئیمة بر وزن کریمة دیگ قعر دار * وب * بالفتح و وَبُوبَة بر وزن فعللة آماده شدن برای حمله و جنگ گویند هب و رب ازهری گفته اصل آن اب بود همزه را بواو بدل کردند * وثب * بالفتح ثابت ماندن بجای * وثب بالمکان از باب ضرب ثابت و همیشه ماند در مکان * وثب * بالفتح و وثمان بفتحتین و وثوب بالضم و وثیب بر وزن امیر و ثاب بالفتح برجستن از باب ضرب شاعری در وصف پیری گفته * شعر * فما اُدمی فاقتلها بسهم * ولا اعْدُ و فادرك بالوثیب * و در لغت حمیر ثب بمعنی بنشین اصمعی گفته مردی از عرب پیش پادشاهی از پادشاهان حمیر آمد پس پادشاه گفت ثب یعنی بنشین پس آن مرد برجست و گردنش شکسته شد شاه گفت ما عندنا عربیت و وقف کرد بها بر تا و لغت حمیریه چنین است * اَوْثَبَه از باب افعال برجهانیدم و براه و اثبه مُواثبة حمله نمود برو * وثاب بر وزن کتاب تخت و هرچه گسترده شود و نشستن گاه امیه گفته هی لهم وثاب آسمان نشست گاه ملائکه است * موثبان بالفتح پادشاهی که بنشیند و جنگ و غزا نکند * میثب بکسر میم زمین هموار و مرد جهنده و نشسته و بمعنی پشته بلند از زمین و آبی است مر عباده را و آبی است

مر مقبل را زمانی است در مدینهٔ منوره از صدقه‌های رسول مقبول صلی الله علیه
و آله وسلم ، صاحب قاموس گوید در کتابهای لغت همچنین آمده و آن غلط
صریح است وصواب میثب بر وزن میل است از ارض میثاء ، میثب نیز نام موضعی است
بمکهٔ معظمه نزد فخ بوحم ونهر صغیره ، مَرثَب بر وزن مجلس ومصدر نام موضعی
، رتّبه از باب تفعیل ایستاد کرد ساده را و برای اره در صحاح است نشانید او را بر ساده
و گاهی گویند رتّبه یعنی ایستاد ساده را تا بنشیند بران ، ترتّب فی صنعتی از
باب تفعّل غالب شد بر زمین من از ستم دُثنه بر وزن حبه جماعت ، رثّی بر وزن حمری
زن بسیار حمد ، رجوب بالضمتین وجبة بر وزن عدة لازم شدن ، رجب از باب ضرب
لازم گشتن در خبر آمده غُسلُ الجُمُعة واجبٌ علی کلّ مُحتلِم یعنی غسل جمعه
لازم است بر هر بالغ واین وجوب استحبابی است واین وقتی بود که مومنین در جهد
و مشقت بودند و از جامه زدن آنها بوی بدمی آمد ، ارجبه از باب افعال
ورجّبه از تفعیل لازم ساخت او را در خبر آمد ، اذا کان البیع عن خیار فقد
وجب یعنی هرگاه بیع از خیار بود لازم و نافذ می شود ، اوجب لک البیع ایجابا
ومواجبة مواجبة ووجابا لازم گردانید برای تو بیع ، استوجب الشیء مستحق
شد آنچیز را ، وجیبة بر وزن سفینه وظیفة که برای کسی مقرر کنند واینکه ایجاب
بیع کنی پس بگیری مبیع را به قرتیب ایجاب تا همه را بگیری وهرگاه استیفا کنی
گویند استوفیت وجیبتک ، موجبة مثل مکرمه گناه کبیره واجب کند بهشت را از حسات
یا دوزخ را از گناهان کبیره ، اوجب فلان کرد فلان موجبة را در خبر آمده
اوجب ذو الثلاثة والاثنین واجب کرد برای خود حسنه را کسی که سه فرزند
وی باد و مرده باشند و در خبر دیگر آمده قالوا یا رسول الله ان صاحبا لنا
اوجب فقال مُرُوه فلیعتق رقبة گفتند یا رسول الله هم صحبت ما گناهی کرد
که مستوجب دوزخ گردید فرمود بگوئید ویرا که بنده آزاد کند
، وجبت الشمسُ وجبا بالفتح ووجوبا بالضم غائب گشت آفتاب ، وجب فلان
وجوبا بالضم مرد فلان کس در خبر آمده فاذا وجب فلا تبکین باکیة یعنی هرگاه

رجماه

کسی بمیرد پس باید که گریه نکنند زن گریه کننده * واصل وجوب افتادن است گویند وَجَبَ فلان وَجْبَةً وُجُوباً بیفتاد آن کس و مرد * واجب کشته شاعری گفته * شعر * اَطَاعَتْ بِنُو عَوْفٍ اَمِیراً نَهَاهُمْ * عن السِّلْمِ حَتّی کان اَوّلَ وَاجِبٍ * مُوجَب مردن وجای مردن مواجب جمع گویند خرج القومُ الی مَوَاجِبِهِم بر آمدند مردم بسوی کشتن گاههای خود * وجب الحائط ووجب البیتُ وَجْباً ووَجْبَةً بیفتاد دیوار وبیفتاد خانه * وَجَبَتْ عَیْنُهُ در مغاک شد چشم او * ودر خبر قربانی آمده فاما وجبت جُنُوبها یعنی هرگاه بیفتاد بر زمین * وجبت به الارضَ از باب تفعیل بر زمین زدم ویرا * وجّبت البعیرُ نشسیب شتر و بر زمین زد خود را * وجبته عنه باز داشتم او را ازان * وَجَبَ القلبُ وَجْباً و وجیباً و وَجَبَاناً جنبید و مضطرب گشت دل * اوجبَ الله قلبه مضطرب کند خدا دل او را * وَجَبَ فلانٌ وَاَوْجَبَ از باب افعال و وَجّب از تفعیل خورد یکبار در روز * وَجّب عیاله وفرسَه توجیبا خو گر ساخت عیال را اسپ خود را به یکبار خوردن * وجّبَ الناقةَ دوشید ناقه را در شب و روز یکبار * وَجْب بالفتح و مُوَجَّبْ بر وزن محدث ناقهٔ که قله در پستانش بسته شود توجیب بسته شدن قله در پستان * وجب بالفتح مشک کلان که از چرم بز کوهی باشد * وجاب بالکسر جمع * وَجْب نیز نادان و بزدل * وَجّاب بر وزن شداد و وَجّابه بر وزن علامه * چنین شاعری گفته * طَلُوبُ الاعادی لا سَؤُمٌ ولا وَجْبٌ * وجب وَجُوبَةً از باب کرم نادان و بزدل گشت * وَجْب نیز انچه بدان باهم گرو بندند راسپ دوانیدن و با هم تیر انداختن * تواجب باهم گرو بستن در خبر عبد الله بن غالب آمده انه کان اذا سجد تواجب الفتیان فیضعون علی ظهره شیئاً ویذهب احدهم الی الکلّاء ویجیئ وهو ساجد یعنی بود عبد الله بن غالب که هرگاه سجده می کرد باهم متفق می شدند جوانان پس می نهادند بر پشتش چیزی را و میرفت یکی از انها بسوی کلاء که لنگرگاه کشتیها ست در بصره پس از انجا باز آمدی و او را در سجده یافتی * وَجْبَة بالفتح بیفتادن و لغزش خوردن یا آواز کسی که بیفتد در خبر آمده لولا اصوات السافرة لسمعتم وجبة

الشمس یعنی اگر نمردمی آوازهای سافره که قومی از روم اند هر آئنه شنیدین آواز
افتادن آفتاب ۰ وَجْبه نیز یکبار خوردن در روز و شب یا خوردن در روز و باز
خوردن همان وقت روز دیگر ولان یاکل کل یوم وجبة در خبر کفارة یمین آمده یُطعِم
عشرة مساکین وَجْبة واحدة ۰ توجیب مانند ۰ کشتن وجّبت الابل مانده شدند
شتران ۰ مُوجِب بر وزن مُوسِر شهری است میان قدس و بَلْقا ۰ و نام ماه محرم
۰ وِجاب بر وزن رجال جایهای که در ان آب ماند ۰ مُوجِب چارپایه که
از هر چیز بترسد ۰ وجاب ۰ بر وزن غُراب بیماری ایست که شتران را در گیرد

وجاب ۰

۰ ودب ۰ بالفتح بد حالی ۰ وِذاب ۰ بر وزن رجال شکنبه روده‌ها که
در ان شبور پر کنند و بعد از ان بپزند و احد تدار ذا فره گویند

ودب ۰
وذاب ۰

۰ شعر ۰ وَرَتْ لوهما دبین بکل فج ۰ کان خصا صهم قطع الوِذاب ۰ و سوراخهای
توشه دان ۰ ورب ۰ بالفتح خانهٔ وحشیان و بمعنی عضو و ما بین دو پهلو و ما بین انگشت
سبابه و ابهام و بمعنی دُبُر ۰ وَرْبَة همچنین ۰ ورب نیز دهن سوراخ موش و کژدم
و با لکسر لغتی است در ارْب ۰ سَحاب وَرِب بر وزن کتِف ابری است فرو هشته

ورب ۰

ابرو جوه گفته ۰ صابت به دَمعات اللامع الوَرِب ۰ توریب پوشیدن چیزی را
بمعارضات ۰ ورب بفتحتین فساد ۰ وَرِب از باب فرح فاسد گردیده ۰ ورب جرله
فاسد شد اندرون آن ۰ عرق وَرِب ریشهٔ فاسد هذلی گفته ۰ شعر ۰ ان تنتسب
تُنْسَب الی عرق وَرِب ۰ اهل خَزومات و شحّاح صَخِب ۰ موارَبه با هم مکر کردن
و فریبیدن گویند مُوارَبة الاریب جهل و عنا یعنی فریب دادن عاقل نادانی و
مشقت است زیرا که عاقل فریب نمی خورد ۰ ان یا یعتّم وارثی اکرباانما
یبع کنی با تو خداع خواهند کرد ۰ وزب ۰ بالضم روان شدن آب
وَزَب الما ۰ از باب ضرب روان گشت آب و ازین است میزاب یا آن فارسی
معرب است در قاموس است که معنی آن بیر آب را ۰ مآزیب جمع آن ۰ وزاب
بر وزن کتان دزد ماهر ۰ اوزب فی الارض رفت در زمین ۰ وسب ۰ بالکسر
رو ئیدگی ۰ وسبت الارض از باب ضرب بسیار شد روئیدگی آن زمین اوسبت

وزب ۰

وسب ۰

الارض از باب افعال همچنین * وسب بالفتح چوبها که در تك چاه نهند فرکاه
که خاکش ریزنده باشد * وسوب بالضم جمع آن * وسب بفتحتین چرك * وسب
فلانٌ از باب فرح چرك آلوده شد فلان * کبشٌ موسبٌ بروزن موسر کوسفند
بسیار پشم * میساب غوزه خرما که رطب شده باشد * وسبی بروزن سکری
آبی است مربنی سلیم را * وشب * بالکسر مردم آمیخته از هر جنس اوشاب جمع
آن * اوشاب الناس واوباش الناس مردم آمیخته از هر جنس * تمرةٌ وشبة
بالفتح خرمای درشت پوست * وصب * بفتحتین بیماری وسستی ومشقت
اوصاب جمع آن * وصِبَ فلانٌ از باب فرح ووصّب از باب تفعیل وتوصّب
از تفعّل واوصب از افعال بیمار گشت * وصِب بروزن کشف بیمار * وصابی ووصاب
بالکسر جمع آن * اَوصبه الله بیمار کرد او را خدای عزّوجل * اَوصب القوم
علی الشیٔ واُوصِبُوا علیه مواظبت کردند بران چیز * اوصب فلان صاحب اولاد
بیمار شد * اَوصَبت الناقة الشّحمَ پیه در بدن پیدا شد ناقه را * وصب وصُوبا
از باب ضرب واوصب از باب افعال دایم وثابت گشت * وصب علی الامر
مواظبت کرد بران کار وقیام نیك کرد بران حق سبحانه تعالی فرموده
ولهم عذاب واصِبٌ مر آنها را عذاب دایم است وکویند عذاب
در مشقت اندازنده و همچنین است وله الدین واصبا * مفازة واصبة
صحرای بسیار دور * وضب بالفتح میان انکشت خورد تا سبّابه * موَصّب
بروزن معظّم مرد بسیار اوجاع * توصیب بیمارداری کردن درخبر عایشه
آمده انا وصّبت رسولَ الله صلعم فی وَصبه بیماردار پیغمبر صلعم نمودم در بیماری
آن حضرت و بمعنی سستی در خبر فارعه دختر ابی الصلت آمده که ازبرادر
خود امیه کفت هل تجد شیّا امیه کفت لا الا توصیبا یعنی درخواد می یابی
چیزی را کفت نه مکر سستی * وطب * بالفتح مشك شیر از پوست شتر چهار ساله
وزیاده ازان اوطُب ووطاب واَوطاب جمع آن اواطب جمع الجمع درخبر
ام زرع آمده خرج ابوزرع والاوطاب تمخض لیخرج زبدها * وطبة یکی وطب

نیز مرد درشت و پستان بزرگ گویا مشک شیر است ٭ وَطْباء بر وزن حمراء زن بزرگ پستان گویا صاحب مشک است ٭ صفرت وطابه مرد آن کس یا کشته شد امرؤ القیس گفته ٭ فلو ادرکته صفر الوطاب ٭ وظوب ٭ بالضم همیشگی نمودن در کاری ٭ وظب علیه از باب ضرب همیشگی نمود بران و همیشه داشت آنرا و لازم گرفت آنرا و تعهد آن کرد ٭ واظب علیه از باب مفاعلة همچنین در خبر انس آمده کن امهاتی یواظبنی علی خدمته بودند مادران من که همواره برمی داشتند مرا بر ملازمت خدمت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم ٭ ارض موظوبة زمینی که بسبب مواظبت چرندگان گیاهی دران نمانده شاعری گفته ٭ بکل وادحدیث البطن موظوب ٭ رجل موظوب مردی که بر مالش حوادث زمان مواظبت کرده باشد ٭ موظب بر وزن مقعد موضعی است نزدیک مکه معظمه خداش بن زهیر گوید ٭ شعر ٭ کذبت علیکم اوعدونی وعللوا بی الارض والاقوام قردان موظبا ٭ واین شاذ است مانند مورق زیرا که مفعل از مثال بکسر عین آمده ٭ وظبه بالفتح کس ستوران فرا گفته کس زن و کس ماده سگ ٭ میظب بکسر میم مثل منبر ٭ وظب بالفتح پامال کردن ٭ وعب ٭ بالفتح و ایعاب و استیعاب تمام گرفتن وعبه از باب ضرب و اوعبه واستوعبه تمام گرفت آن را گویند جدعه فاوعب انفه ای استاصل ساخت در دعا گویند جدعه الله جدعا موعبا و در خبر آمده والانف اذا استوعب جدعه الدیة و در حدیث دیگر آمده ان النعمة الواحدة لتستوعب جمیع عمل العبد یوم القیمة ٭ اوعب جمع کرد ٭ اوعب الشیء فی الشیء تمام داخل کرد آن چیز را دران چیز ٭ جاؤا موعبین آمدند حال آنکه مجتمع شدند هر قدر که طاقت جمع شدن داشتند و در خبر آمده کان المسلمون یوعبون فی النفر مع رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم همه مسلمانان خارج میشدند برای جهاد ٭ وعب بالفتح راه واسع ٭ وعاب بر وزن کتاب جایهای فراخ از زمین ٭ بیت وعیب خانه فراخ ٭ جاء الفرس برکض وعیب آمد اسپ بنهایت مشقت خورده ٭ هذا اوعب له این لایق تر باستیفاء

٭ وظب ٭

٭ وعب ٭

آن است در خبر حذیفه آمده نَوْمَة بَعْدَ الجماع اَرْغَبُ للماء خفتن بعد جماع سزاوار تر است باین که بر آرد انچه باقی ماند از منی در ذکر * رغب بالفتح جرالها و بمعنی متاع ردی همچو کاسه و دیك و ما نند آن و بمعنی احمق رَغَبَه بفتحتین همچنین شاعری کفته * ولا بِرَشاع الوخام رَغَب * رغب نیز ناتوان ولئیم کمینه در خبر احنف آمده ایاکم وَحَمِيّة الارغاب و بمعنی شتر فربه و این از لغات اضداد است ارغاب و رغاب بالکسر جمع آن * رَغْبه بالفتح ناقهٔ فربه * رُغُب رغوبة از باب کرم فربه شد * وقب * بالفتح و وَقْبه کوی که در سنگ باشد و دران آب مجتمع شود یا مانند چاهی که در سنگ بقدر یك قامت یا دو قامت باشد و هر مغاکی که در بدن بود مانند غار چشم و شانه * وَقب المحالة سوراخ چرخ دلو که دران تیر چرخ کنند * وقبا الفرس دو مغاك بالای دو چشم اسپ * وقب نادان خسیس اسود بن یعفر کفته * شعر * اَبنی نُجَیح ان اُمّکم * اَمَةٌ وان اَباکم وَقْبُ * وَقْبه بروزن کلان در دیوار و غیر آن که دران ظلّ بود * وقبهٔ ثرید و وقبهٔ دهن جاهك ثرید و روغن * وقب بالفتح و وقوب بالضم غایب شدن و در آمدن در وقت و آمدن و متوجه شدن * وَقَبَ الظَّلامُ در آمد تاریکی * وقبت الشمسُ غایب شد آفتاب * وقبتْ عیناه در مغاك شد هر دو چشم وی * وقب القمر داخل شد ماه در کسوف و از ان است قول حق عز وجل من شرّ غاسق اذا وَقَبَ و امام غزالی و غیروی از ابن عباس روایت کرده اند که معنی آن از شر نره وقتی که قایم شود * اَوْقَبَ فلان کرسنه شد فلان اَوْقَبَ الشئَ داخل کرد آن چیز را در وَقْبه * میقب بکسر میم مهرهٔ سپید که برای دفع چشم زخم بکار برند * وَقْبی بروزن کُرسی حریص صحبت نادانان * میقاب مرد بسیار آب نوش و زن نادان و زنی که فرزندان نادان زاید و زن فراخ فرج و در دشنام کویند هم بنو المیقاب * سیر المیقاب سیر روز و شب * هم یسیرون سیر المیقاب آنها روز و شب سیر می کنند * قِبه بروزن عِدة پنیرمایهٔ بزرك از کوسپند * وقیب آواز غلاف نرهٔ اسپ * اَوْقاب متاع خانه * وَقباء بروزن صحراء نام موضعی و بالقصر نیز آمده * وقبی

بالتحریك وبالقصر آبی است مربنی مازن را شاعری گفته ه شعر ه هُمْ منعوا حمی
الوَقبی بضرب ه یؤلف بین اَشتات المَنُونِ ه ذکر اوقی نره سبا رد رآیده در
درجها ه ورکوب ه بالضم ورکمان بالتحریك رفتن بر رفتار پیر رکرده ك ورک

ورک

از باب ضرب فعل از آن ه موکب بر وزن مجلس نوعی از رفتار وجماعتی از مردم
سوار باشد یا پیاده یا سواران برای زینت امیرد رحیر آمده انه کان یسیرفی
الامامة سَیْرَ المَوکب ه اَوکب فلانٌ ملازم موکب گشت فلان ه اوکب الطائر آماده
پریدن شد پرنده یا کوفت هرد و بال را در حالت وقوع ه اَوکَبَ الاناد رخشم آورد
فلان راه واکبهم از باب مفاعلة سیر کرد همراه آنها یا پیشی برد برانها در سیر
یا سوار شد با آنها ه وَاکَبَ علیه ووَکَّب از باب تفعیل مواظبت نمود بر ان کار
ه وَکب بالفتح بر پاشدن وقیام نمودن ه وکب بفتحتین چوك رسیاهی خرما وانکور
وقتی که پخته شود وکب العنب وغیره از باب فرح ووکّب از باب تفعیل مباه شد انکور
وغیر آن از پختگی ه موکب بر وزن محدّث صفت از آن ه وکَبَ الشئ از باب فرح
چوك آلوده گشت آن چیز ه وکّاب بر وزن کتان سیا رانده ه ونام شاعری است
از هذیل ه واکمه قائمه ه توکیب مقاربت درصرا رر آن چیزی که بدان پستان ناقه را
به بندند تا بچه را از مکیدن شیر باز دارده ناقه مُراکبة ناقه که همراه مرکب سیر
کند یا فراخ رود ه کَبْیه رکوب بر وزن صبور آهوی فراخ رو ه ولوب بضمتین درآمدن

ولب

ولب از باب ضرب درآمد وسرعت کرد شاعری گفته ه رَأیتُ عُمَیْرًا وَالنّا
ی دیارهم ه ولب الشئ دَولب الیه رسید آن چیز را ه والبة الزرع نونهالان کشت
ه والبة القوم والمقرد الغنم اولاد قوم وکاورکوسفند ه والبه نام مردی وصاحب
قاموس گفته که نام موضعی ه اَوْلَب شهریست در اندلس ه تونیب ه سرزنش نمودن

ونب

ونّبه از باب تفعیل سرزنش وتوبیخ کرد او را ثابت بن طریف وَنّی بفتحتین محدّث
تابعی است ه وانبه شهری در اندلس ه وهب ه بالفتح و بفتحتین وهبه بر وزن علة بخشیدن

وهب

ه وهبه له مثل ودع فعل از آن وسیبویه گفته وهبکه نکویند واوعمرو از اعرابی نقل کرده
که مردی را گفت انطلق معی اَهَبكَ نبلا ه واهب ووهاب بتشدید ها ووهابه ور ه هوب

بر وزن صبور بسیار بخشنده * موهب و موهبه بکسر ها اسم ازان و اتّهبه مثل اتّعد قبول هبه آن کرد در خبر آمده لقد هممتُ ان لا اتّهب الا من قرشی او انصاریّ او ثقفیّ عزم بران کرده ام که قبول نکنم هبه را از کسی مگر از قرشی و انصاری و ثقفی * استوهبه هبه خواست از وی * تواهبوا هبه کردند بعضی از انها ببعضی * واهبهُ فوهبهُ یهبه مثل یدعه ویزنه غالب آمد بروی در هبه * موهوب فرزند و این از صفات غالبه است * موهَبه بفتح ها بخشش و ابری که بارد جائی که بارد و قلعه ایست در صنعاء و نام مردی * موهبه بفتح ها و کسر آن غدیر خرد شاعری گفته * شعر * ولفوک اشهی لو یحلّ لنا * من ماء موهبة علی شهد * هَبْنی فعلت بشمار مرا و بدان مرا که کردم و ماضی و مضارع از و مستعمل نیست * وَهَبَنی الله فداءک مرا فدای تو کند حق سبحانه و تعالی * اَوْهَبَهُ لک مهیا کرد آنرا برای تو * اَوْهب الشیٔ لک آماده شد آنچیز که بگیری آنرا لازم و متعدی هر دو آمده * وَهَبَ وُهیب و وَهْبان و واهب و موهَب بر وزن مصدر نامهای مردم شاعری گفته * و موهب مبرلها مُضِنّ * وَهْبِین نام موضعی راعی گوید * شعر * رجاؤکَ انسانی تذکّراخوتی * و مالک انسانی بوهبین مالیا * وَهبان بالفتح ابن بقیهٔ محدثی و بالضم ابن قلوص نام شاعری * اوهب الشیٔ لَه دایم شد آن چیز برای وی شاعری گفته * شعر * عظیمُ القفا رخو المفاصل اَوْهَبَتْ * له عجوة مسمونة و خمیر * واهب کوهی است مر بنی سلیم را و وَهْب بن منبه بتسکین ها و بفتحتین هم آمده * ویب * بر وزن وَیل کلمهٔ عذاب و هلاک است گویند ویمک و و یب لک و ویبٌ لزید و بالام رفع بنا بر ابتدا احسن است و باضافت نصب بنا بر مفعولیت چنین تر و ویبًا له و ویب له و وَیبهٗ و ویب غیره را کعب بن زهیر گفته * شعر * الا ابلغا عنّی بُجیرًا رسالةً * علی ایّ شیئٍ وَیبَ غیرک دَلّکا * وَیبَ زیدٍ و وَیبَ فلانٍ بکسر با و رفع فلان مروی است از ابن اعرابی و معنی این همه لازم کرداند الله سبحانه وی را عذاب * و ویب در حال رفع مبتدا بود و در حال نصب مفعول بود یا مصدر و در حال کسر اسم فعل بود بمعنی هلک مبنی بر کسره و مابعدش فاعل آن * وَیبًا لهذا ای عجبًا * ویبه

ابیاته ایست بقل ربیست ودر باچهار مل

فصل الهاء

هب

هب بالفتح وهبوب بالضم جنبیدن باد وبیدار شدن از خواب هبّ من نومه بیدار شد از خواب خود هاهبّته از باب افعال بیدار کردم او را از خواب هبّ نیز بمعنی نشاط در سیر کنند و سرعت آن هباب بالکسر نیز بمعنی نشاط در سیر کنند و سرعت آن هبیب بر وزن حبیب جنبیدن باده هبّ جای وزیدن باده هابّ الریاح چهار اند هبه بالکسر حال و پاره از جامه هبب بر وزن عنب جمع آن هبّه نیز بمعنی تیزی شمشیر وساعتی که از سحر باقی ماند و باین معنی بالفتح نیز آمده و بمعنی حقبه از دهر کویند عشنا هبّه من الدهر زندگی کردیم حقبه از دهر هبّه برید آنرا هبّ وهبّه هرد و بالفتح وهبّه بالکسر مصدر هاازان هبّ التیس از باب ضرب ونصر بانگ بود اشتر بزکوهی برای کشتی هبیب وهباب بر وزن کتاب وهبّه بالکسر مصدر از آن اهتبّ التیس از باب افتعال وهبهب از باب فعلله همچنین در صحاح جوهری است یقال هبّ التیس افبّ بانگ معنی هباب بالکسر صفت از آن هبهبته خواندم بزکوهی را تا بر جهد بر ماده صاحب قاموس کوید قول جوهری هبهبته بی ملهٔ یا غلط است وصحیح هبهبت له است هبّ السیف جنبید شمشیر هبّ فلان غایب شد فلان تا دهری هبّ فی الحروب اکر بجید رحیك هبّ یفعل کذا آغاز کرد که چنین کند هبهبه بر وزن فعلله بمعنی سرعت ودرخشیدن سراب وبمعنی سرزنش وبیدار شدن وبمعنی ذبح هبهبی بالفتح نیك راند شتر را سر ردر قیلت خدمت و بمعنی قصاب وبمعنی سریع وشتر سك رشمان کوسفندان رنر کوسپندان هبهبه ناقه سك هبهب بالفتح سریع هبهاب بانك وشرر وسریع وسراب و بازیچه ایست مر کودکان را هباب بر وزن سحاب غبار تهبهت جنبیدن تهبّب الثوب کهنه شد جامه ثوب هبائب واهباب ژهبّ جامهای پاره شده هبیب بر وزن زبیر اسم معقل صحابی است منسوب است بسری دری وادی هبیب که در راه اسکندریه است تبّس مهباب بز بسیار بانك کمند برای کشتی هبب

برو زن حبیب رهبوب بر وزن صبور رهبوبه بزیادت تا باد غبار انکیزه من این هبت
از کجا آمدی واین هبت غنا با لکسر کجا غایب شدی از ما * رایته هبة دیدم
او را یکبار * اهتبه از باب افتعال برید او را * هبه از باب تفعیل درید او را
* هبهب بر وزن جعفر کرک سمك زود زود * هجب * بالفتح راندن ستور و به عصا
زدن * هدب * بالضم و بضمتین مژه چشم و بمعنی ریشه و پرزه جامه * هدبه
بزیادت تا یکی * رجل اهدب مرد بسیار مژه * هدبت العین از باب فرح دراز شد
مژه چشم * اهدب مرد دراز مژه * هیدب * بالفتح ابر فرو هشته یا دامن آن
و ریشه و پرزه جامه * و بمعنی فرج زن که فرو هشته باشد و بمعنی اشك ریزان
و مسلسل و نام اسب عبد عمرو بن راشد و درماند * بسخن و کران * در صحاح است
هیدب السحاب انچه فرو هشته شود از ابر هر گاه باریدن خواهد مانند رشته ها
اوس بن حجر کوید * شعر * دان مسف فویق الارض هیدبه * یکاد یدفعه من قام
بالراح * هدب و هداب نیز بمعنی درماند * بسخن و کران * هدب الشیء از باب
ضرب برید آن چیز را * هدب الناقة دوشید ناقه را * هدب الثمرة چید خرما را
* هدب بالتحریك شاخهای درخت ارطی و مانند آن وانچه همیشه ماند از برکها
مانند برك سرو و ازکیا ها انچه برك دار نبود لیکن قایم مقام برك دار بود یا هر
برکی که بهم ماند او مانند برك سرو و برك کز و ارطی * هدبه یکی * هداب بر وزن رمان
* همچنین * هدابه یکی اهداب و هداب جمع آن * در صحاح است هداب النخل
شاخهای درخت خرما * هدب الشجر از باب فرح دراز و فرو هشته شد شاخهای آن
درخت * اهدب الشجر از باب افعال * همچنین * شجرة هدباء درخت فرو هشته شاخ
* هدب بر وزن کتف شیر درند * هیدبی بر وزن فعللی نوعی از رفتار اسپ که
با جهد بود * رجل هیدبی الکلام مرد بسیار سخن * هدبیه بر وزن عربیه
آبی است نزدیك سوارقیه * هدبه بضم اول و فتح دوم مرغی است * ابن الهیدبی
شاعری است * هدبة بن خالد که مشهور است بهداب بر وزن کتان محدثی است
* هدبة بن الخشرم شاعری است * هدب * بالتحریك صفایح رخاوص کویند مانی

مَردِیه هَذَبٌ نیست در دوستی او صفائی و خالص ٭ هَذَبَهٗ از باب ضرب لوید او را و پاکیزه و خالص و آراسته کرد ٭ هذب بالفتح مصدر از آن ٭ هذّبه از باب تفعیل همچنین ٭ هذّب النّخلة پاک کرد از درخت خرما پوست را ٭ هَذَبَ الشیءُ روان شد آن چیز ٭ هَذَبَ الرّجلُ فی مَشیهِ والفرسُ فی عَدوِهِ والطائرُ فی طیرانه شتافت مرد در رفتار خود واسپ در دویدن خود و مرغ در پریدن خود ٭ هَذْب و هَذابة هر دو بالفتح مصدر از آن ٭ اَهذَبَ الرّجلُ وغیرُه از باب افعال و هذّب الرّجل وغیره از باب تفعیل و هاذَبَ الرّجلُ وغیره از باب مفاعله همچنین ٭ هَذَبَ القومُ بسیار شد شور و خروش قوم ٭ اَهذَبَتِ السّحابةُ ماءَها روان کرد ابر آب خود بزودی ٭ ابلٌ مَهاذیبُ شتران شتابنده ٭ هَیذَبی بر وزن و معنی هیدبی بدال مهمله ٭ رجل مُهذَّب بر وزن معظّم مرد پاکیزه اخلاق ٭ هذربة ٭ بر وزن فعلّله بسیاری سخن و با سرعت ٭ هذ ٭ هِذرِیانٌ این عادت او ست ٭ هُذرُبان بر وزن عنفوان مرد سبک در سخن و حدمت خود ٭ هذلبة ٭ بر وزن فعلله سبکی و سرعت ٭ هرب ٭ بالتحریک گریختن ٭ هربان بالتحریک و مهرب مانند آن ٭ هَرَبَ از باب نصر بگریخت ٭ هرّبته از باب تفعیل گریزانیدم او را ٭ هَرَبَ من الوتدِ نصفُهُ غایب شد نیمی از میخ ٭ اَهرَبَ الرّجلُ از باب افعال مبالغه کرد در کار و کوشش نمود در رفتن در حالت ترس ٭ هَرَبَت الریحُ بر داشت باد خاک را ٭ هَرَّبَ فلان فلانا مضطرب کرد فلان فلان را بسوی گریختن ٭ ماله هاربٌ ولا قاربٌ نیست برای او صادر از آب و نه وارد یعنی نیست برای او چیزی یا معنیش نیست کسی که بگریزد از و و نیست کسی که نزدیک شود باو پس او چیزی نیست ٭ هرب از باب کرم سخت پیر شد ٭ هُرب بالضم پیه شکم ٭ مِهرب بر وزن منبر چوبی است که بزرگر پیش می برد آن را و پس می آرد ٭ هاربه چشمهٔ آبی است خرد از آن بنی هاربه بن ذبیان را و نام نهاده اند به هرّاب بر وزن شدّاد و به مهرب بر وزن محسن ٭ هرجاب ٭ بالکسر و هِرجَبٌ بر وزن قرشب دراز و بالا از مردم و جز آن ٭ هرجاب نیز نام موضعی ٭ هردبة ٭ بر وزن فعلله نوعی از رفتار گران ٭ هردبة

بروزن قرشبه پیرزن زجهان آماسیده شکم * هرشبه * بروزن قرشبه پیرزن کهنه سال * هرزب * بروزن جعفر شترقوی رفتار و بمعنی کرکس * هیزب بالفتح سخت * لیث هیزب شیر قوی * هازبی بالقصر نوعی از ماهی وبالمد نیز آمده * هزربه * بروزن فعلله سبکی و سرعت * هسب * بروزن و معنی حسب یعنی بسند کی * هضب * بالفتح فرار * هضبه * بالفتح باران * هضب بکسر اول وبفتح دوم وهضاب بالکسر جمع آن اهاضیب جمع الجمع * در اساس است اصابتهم هَضْبَةٌ واُهضوبةٌ مطرة وهضبٌ واهاضیب ذوالرمه کوید * شعر * فبات یشئزه ثادٌ ویسهره * تذاوب الریح والوسواس والهضبُ * در لسان العرب است هضبه باران بزرك قطره وهمیشه بارنده وبعضی کویند باران که بیکبار برآید * هضبت السماء ازباب ضرب بارید آسمان * هضب الرجل برفتار آمد مانند برفتار آمدن بلبل * هضب فی الحدیث شتاب کرد در حدیث * اهتضب فی الحدیث از باب افتعال واهضب فی الحدیث ازباب افعال همچنین * در صحاح است هضب القوم فی الحدیث واهتضبوا اشتاب کردند قوم در حدیث وبلند شد آواز آنها کویند اهضبوا یاقوم حرف زنید یاقوم * هضبه بالفتح کوه فراخ بوزمین با کوهی است آفریده ازیك سنك یا کوهی دراز ومنفرد مانع ازبرآمدن ونمی شود مکرد رکوههای سرخ * هضب بکسر اول وفتح دوم وهضاب بکسر اول جمع آن * هضّب بکسر اول وبفتح دوم وبباء مشدد اسپ بسیار عرق ریزنده وسخت قوی * غنم هضیبٌ کوسپندان کم شیر * استهضب الغنم هضیب شد کوسپند یعنی کم شیر * هقب * بالفتح فراخی * هقّب بکسر اول وفتح دوم وباء مشدد فراخ حلق وسطبر دراز بازاشتر مرغ وجز آن * هقبقب بروزن سفرجل سخت قوی * هقب نجدی است برای اسپ * هکب * بالفتح وبالتحریك فسوس وسخریه کردن * هلب * بالضم موی مطلق یاموی سطبر یاموی دم یاموی خوك که بدان موزه دوزند وبالتحریك بسیاری موی * اهلب بسیار موی * هلباء زن بسیار موی * هلبه زهلبه ازباب تفعیل فتهلب ازباب تفعل وانهلب ازباب انفعال برکند هلب واپس برکنده شد

هلّبَ السماءُ القومَ تر کرد قوم را آسمان به نم یا بباران باریدن آسمان بر قوم

هلبَ الفرسُ بپا پی دوید اسپ ٭ اهلبَ الفرسُ از باب افعال همچنین ٭ هَلوب

بر وزن صبور زن نزدیکی جوینده از شوهر و یکسو شونده ازان و این از اضداد است

٭ اُهلُوب بر وزن اُسلوب نام اسپ دهر بن عمرو یا نام اسپ ربیعه بن عمرو ٭

هلّاب بر وزن شدّاد باد سرد با باران هلّابه همچنین ٭ عام هلّابُ سال بسیار باران

٭ عامٌ اَهلَبُ همچنین ٭ هَلبة الشتاء بالفتح و بالضم شدت سرما ٭ هلَبَهم بلسانه

از باب ضرب هجو کرد آنهارا و دشنام داد ٭ هلّبهم از باب تفعیل همچنین و ازین است

مُهلّب شاعر ابو الهاله یا از هَلَبه است بمعنی برکند هلب او را ٭ هلّاب بر وزن شدّاد

و مُهَلّب بر وزن مُحدّث و هَلیب بر وزن امیر در کانون دوم است از ایام نهایت

خنك یا در هلبة الشتاء است ٭ هالبُ الشعر و مدحرج البعر از ایام سرماست ٭ اهلبَ دمیکه

برید شود یا دمیکه بران موی نمود یا دم بسیار موی و این از اضداد است ٭ هلباء بالفتح و بالمد

دبر و نام موضعی است میان مکه و یمامه که برای آن درز خنکی است ٭ هَلبةٌ هَلباءُ

بلاء شدید ٭ هُلوبه بالضم آب پوستی که دران بچه برده ٭ لَیلة هالبةٌ شب باران ناك

٭ اَهالِیب ندرن ٭ اُهلُوب بالضم راحد آن ٭ هَلب لقب ابی قبیصه یزید بن قنافه

طائی ضمه می دهند آنرا محدثین و صواب آنست که بر وزن کتف است و از کل

بود رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم دست مبارك خود را بر سرش مالید پس

برد ثید موی او ٭ هلجاب ٭ بالکسر دیك بزرگ ٭ هنباء ٭ در صحاح بالفتح و بالقصر

بمعنی زن کول را حمق که حماقت او آشکارا باشد شاعری گوید ٭ مجنونةٌ هَنباءُ

بنتُ مَجنونٍ ٭ صاحب قاموس گوید هُنّباء بر وزن جُلّنار است و جوهری خطا

کرده است در تخفیف آن و در شعر و بمعنی اَحمق ٭ هَنبی بالقصر نیز بمعنی زن

احمق و مرد احمق ٭ مِهنب بر وزن منبر فایق در حمق ٭ ابن دُرَید گوید هَنَباء

بالتحریك و بالمد و بالقصر زن احمق و مرد احمق ٭ هِنب بالکسر نام مردی مخنثی

که او را پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم از شهر بیرون کرده و جد جَندل بن والق مُحدّث

٭ هنتبه ٭ بر وزن دحرجه سستی کردن در کار ٭ هَنتَبَ فی امره سستی کرد در کار

٭ هلجاب ٭
٭ هنب ٭
٭ هنتبه ٭

خود * هندب * وهندبا باء بالکسر و بالمدّ کاسنی و کاهی بکسر دال هم باقصر می آید و بمد نیز آمده معتدل و نافع است برای معده و جگر و سپرز و اکر بیخش را بر کزندکی کژدم ضماد کنند نفع دهد و استعمال آن بعد از طبخ خطا تر است از استعمال آن بعد از شستن زیرا که اجزاء لطیفش بسبب طبخ و شستن زائل می شوند * هندباة بکی * هندابة بالکسر ماد رابی هندابة کندی شاعر * هنقب * بروزن جعفر کوتاه بالا * هوب * بالفتح دوری و مرد احمق بسیار کو و بمعنی افروخته شدن آتش تو کته فی هوب دابر و بضم نیز آمده کنایه است از ابعدکانی که در یافته نمی شود * صاحب قاموس کوید بعضی کفته اند که صواب آن هوّت بتا است و جوهری که بجای موحده ذکر کرده از خطای اوست * اهواب نام موضعی است بر ساحل یمن * هویب بروزن کمیت موضعی است در زبید * هیبة * بالفتح ترس و پرهیز مهابة همچنین * هابه از باب سمع ترسید از وی هیب بالفتح و مهابه مصدر از آن * اهتابه از باب افتعال همچنین * هائب و هیوب بروزن صبور و هیّاب بروزن شدّاد و هیب بروزن سیّد و هیبان بالتخفیف و هیّبان بفتح یاء مشدد و کسر آن و هیّابة کسی که از مردم ترسد * مهوب و مهیب و هیوب و هیبان بتخفیف یا کسی که از وی مردم ترسند * تهیبت الشیئ ترسیدم از آن چیز تهیبنی الشیئ ترسانید مرا آنچیز ابن مقبل کوید * شعر * و ما تهیبنی الموماة ارکبها اذا تجاوبت الاصداء بالسحر * هیّبان بتشدید بسیار ترس و بمعنی جبان و بمعنی بز کوهی و شبان سمك و بمعنی خاك و کفك دهنهای شتران و صحابی است اسلمی و به تخفیف هم آمده و هیّفان بفا هم آمده * مهیب و مهوب و متهیب اسد * هاب مار و زجری است بهاب هاب برای شتران هنکام راندن * اهاب بها زجر کرد به هاب هاب شتران را * اهاب بالخیل خواند اسپان را یا زجر کرد به هاب یا خواند اسپان را به هب و هبی یعنی پیش بیا یا اقدم می کفت و آن زجری است اسپان را برای اقدام * مکان مهاب و مهوب مکان ترسناك مبنی است بر قول عرب هوب الرجل بصیغهٔ مجهول نقل کرده اند یا را بسوی واو در هوب و کلمه هیبته الیه کرد انیدم از را مهیب بسوی او

ه فصل الباء ه

ه ارض يباب ه زمين ويران ه يشب ه بالتحريك سنگی است مشهور معرب يشم ه ياطب ه بر وزن ياسر آبی است در راه آدما ايطه بمعنی ماالطيبه ه اقملت الشاة ني ايطتها يش آمد كوسپند در شدت حرارش فرو نتشد ند با نيز آمده ه يلب ه بالتحريك سپر بازره های چرمين يا چرمی است كه بعضی ازان در جنه برسر گذارند و بمعنی فولاد در آهن خالص وسپرهای هندين كه حشر آن انكه بين ورنك بود و بمعنی برك از هر چيز و بمعنی پوست ه يربت ه نهر در راه موحد ه بر وزن مهد در حند پدر شعيب نبی عليه السلام ه يرت بالضم حد محمد بن عبد الله بن عياض محدث ه يهاب ه بر وزن سحاب موضعی است نزديك مدينه و در روايتی اهاب نيز آمده ه چنانكه در نهايه است ه

ه باب التاء فصل الالف ه

ه ابت ه بالفتح و ابوت رشبی سخت شدن گرمی ه أَبِتَ اليوم مانند نصر وسمع سخت گرم شد روز بوم آبت وابت وأبت مثل كاتب وكتف وهكذا ليله آبته وأبته وأبتة مثل آن در ده گفته ه من شافعات وحيرات ه أَبَتَ من الشراب منتفخ شد از شراب ه رجل مابوت مرد گرم مزاج ه انه الغضب شدت خشم ه تأبت الجمر برافروخته شد اخگر ه ات ه بالفتح سرشكستن زغلبه نمودن در حجت اته اتا از باب نصر غالب آمد بر او در حجت و سرش شكست ه مئته منفله است ازان ه ارته ه بالضم مویی كه بر سر حربا يعنی آفتاب پرست باشد ه ارتان بضم همزه و فتح را موضعی ه است ه الدهر قدم زمان ه در صحاح است او زيد گفته مازال على است الدهر مجنونا يعنی همیشه مجنون بود در این مثل اس الدهر است يك سين را تا بدل كردند چنانچه در طس طست كويند ابو نخيله گويد شعر ه مازال مذ كان على است الدهر ه ذا حمق ينمی و عقل يحری ه پوشيده نماند كه ذكراست در ين مقام چنانچه جوهری و فيروز آبادی كرد خطا است زيرا كه همزه دران وصلی است باتفاق پس زايد بود نه اصلی و اصل آن سته بود نه اس والا همزه اش

ه يباب ه
ه يشب ه
ه ياطب ه
ه يلب ه
ه يربت ه
ه يهاب ه
ه ابت ه
ه ات ه
ه ارت ه
ه است ه

قطعی بودی و ذکر ابی زید است الدهر را با امد الدهر بجهت اتفاق است در معنی نه غیر و همچنین آوردن است الکلمه بمعنی بلاد است الماتن بمعنی صحراد راینجا چنانچه فیروزآبادی نموده غلط است * اُستُو امثل دستوا دهی است به نیشاپور از ان است عمرو بن عقبه استواتی * اُسیوت بالضم نام کوهی * اُستی الثوب بالضم تار جامه وذکر آن اینجا هم است زیرا که وزن آن افعول است * اشته * بالفتح لقب جماعتی است از محدثان اصفهان * اصت * بالفتح بی گیاه و بی توه شدن زمین * اَصتت الارض مثل ضرب واین دو لفظ را صاحب صحاح وصاحب لسان ذکر نه نموده اند * افت * بالفتح ناقه که صابرتر و باقی تر باشد از غیر خود ومود تیز رو که بر شتر غالب آید در سیر * اقت بالفتح و با لکسر شتر عجیب * افت با لفتح بلاء عجب و کوره ی است از هذیل * افت با لکسر بهتان وافترا * افته عنه مانند نصر باز داشت ودیوا از ان * اقت * با لفتح و تا قیت معین ساختن اوقات * الت * با لفتح نقصان کردن اَلَتَه حقه مثل ضرب کم کرد حق وی و همچنین آلتَه ایلاتا والاته الا تا بقلب حق سبحانه فرموده مَا اَلَتْنَاهُم مِن عَمَلِهِم مِن شَيءٍ یعنی نقصان نکردیم از عمل آنها چیزی * اَلَتَ فلانا اَلتاً حبس کرد وی را وباز داشت * اَلت والَتَه قسم اَلَتَه یمیناً وبیمین قسم داد وی را گویند اَلَتُكَ بالله لَمّا فعلت کذا * اَلَتَه طلب قسم نمود از وی یا طلب شهادت کرد از وی تا قیام شهادت کند برای او * اُلتَه بالضم عطای اندك و قسم دروغ بر ماضی * اُلتی بضم همزه و کسر تا و مثل حبلی نام قلعه و شهریست نزد یك تفلیس اُلت با لضم بهتان * الّیت مانند سکّیت نام موضعی * امت * مانند ضرب و تا میت اندازه و تخمین کردن * اَمَتَ الماءَ اَمتاً تخمین واندازه کرد دوری را میان خود و آب و به گویند * اَیهَاتَ منها ماؤُهَا المامُوتُ * گویند کم آمت ما بینك وبین الکوفه یعنی چند قدر راست میان تو و کوفه * اجلٌ مامورتٌ مدت مقدر * امت قصد نمودن * امت مکان بلند و پشته های خورد و پستی و بلندی واختلاف در چیزی الله تعالی فرموده لاتری فیها عوجاً ولا امتاً گویند امتلا السقاء فما به اَمتٌ * اِمات واُموت مثل جمال رسیوف جمع وضعف وناتوانی گویند سوت

سیرّالا اَمْت وطریقهٔ نیکرو کجی وعیب در دهن وجامه وسنک ودرشت شدن مکانی وتنرم شدن مکان دیکره مُومَت مثل معظم پرکرده شده وتهمت کرده شده بدی ومثل آن ورد خبر آمده الخمر حُرِمَت ولا اَمْتَ فیها یعنی حرام نموده شد می ونیست شك دران ذکر کیند اَمْتٌ فی الحجر لا فیك یعنی باقی دارد ویرا حداعی عرو حل نعل بپای سنگ وسنك معروف است درلقا ره مشکی ه انبت ه ناله وفریاد نمودن وحسد کردن واندازه نمودن چیزی از باب ضرب ه رجل مانوت وانیت مرد حسد کرده شده

ه انت ه

ه فصل الباء ه

ه بت ه بالفتح چادر از ریشم وغیر آن شاعری کوید ه شعره من کان ذا بَت فهذا بَتّی ه مقیظ مصیف مشتی ه اَخذته من نعجات ست ه در خبر دار الندا ره آمده فاعترضهم ابلیس فی صوره شیخ جلیل علیه بَت پیش آمد کفار را ابلیس درصورت پیرلزرك بروی چادر درشت از پشم اورده بتوت جمع ه بَتّی کسی که آنرا ساز دوکسی که آنرا فروشد وهمچنین است بَتّات مثل شداد وازین است عثمان بتی ونام دو اسپ است وده ای است درعراق نزدیك راذان ازان است احمد بن علی کاتب وعثمان فقیه بصری وده دیکر است میان یعقوبا وبرفرز ه بتّه ده ای است در بلنسیه ازان است ابو جعفر ادیب ه تبیت چادر بخشیدن حضرت علی رضی الله عنه قنبر را فرمودند بَتِّتهم یعنی چادر ها بده آنها را ه بت بریدن از باب نصر وضرب واین شاذ است زیرا که مضاعف متعدی از ضرب نیاید مکر الفاظ معدوده وهمچنین است ابتات وبریده شدن وهمچنین است انبتات رجل منبت مرد منقطع از رفیقان کویند ان المنبت لا ارضاً قطع ولا ظهراً ابقی ه طلقها بَتّة وبتاتا یعنی طلاق داد وبرا طلاق باین ه بت طلاق امرأته وابتّه باین کرد طلاق زن خود را ودر خبر آمده ولا تبیت المبتوته الا فی بیتها شب باش نشود زن مطلقه بطلاق باین مکر در خانهٔ خود ه لا افعله البتّة وبتّة یعنی نخواهم کرد آن را قطعا نزد سیبویه معرف بلام آید ونزد فرا

ه بت ه

بتنکیر نیز * صدقة بتة وبتات صدقهٔ منقطعه از ملك * بتّ الحاکم القضاء علی فلان قطع نمود حاکم حکم وا بر فلان * بات لاغر که بر قیام قادر نباشد * بتّ بتوتا از باب ضرب لاغر شد واحمق ومست وهو لا یبتّ ولا یبتّ ولا یبتّ از باب نصر وضرب واکرم یعنی آنکس قطع نمی تواند کرد امری را در خبر است لاصیام لمن لم یبت الصیام من اللیل روزه نیست مر کسی را که قطع وعزم روزه نکند از شب ودر خبر آمده ابتوا نکاح هذه النساء یعنی قطع کنید امر را در نکاح ومحکم نمایید آنرا بشرایط آن چنانکه ابن الاثیر در نهایه گفته * ابت الیمین روان ساخت سوگند را * بتّ علیه الشهادة وابتها قطع کرد بروی گواهی را ولازم کردانید آن را بروی * بتات بالفتح توشه وسامان ومتاع خانه در خبر آمده لا یؤخذ منکم عشر البتات یعنی گرفته نشود از شما عشر متاع خانه شاعری گوید * شعر * ویاتیك بالانباء من لم تبع له * بتاتا ولم تضرب له وقت موعد * ابتة جمع * بتتوه تبتیتا توشه دادند ویرا فتبتت توشه گرفت ومتمتع شد * بتی مثل حتی دهی است پس حولایا * بتان ناحیه ایست درحران * انبت فلان منقطع شد آب پشت او وهو علی بتات امر آن کس مشرف است بر کار شاعری گوید * وحاجة کنت علی بتاتها * طحن بتا یعنی شروع کرد در آسیا کردانیدن بدست چپ شاعری گفته * ونطحن بالرحی شزرا وبتا * در خبر آمده فاتی بثلثه اقرصة علی بتی یعنی آورده شد بسه نان بردستاری از پشم ومانند آن ودر روایتی بنی بضم با وتنوین آمده یعنی بر طبقی یا بتقدیم نون بربا یعنی برخوانی از برك خرما * ابو الحسن علی بن عبد الله بن شاذان بن بتی مانند عربی قاری است ختم میکرد دریکروز چهار ختم مکر هشتم حصه بار ضوح تلاوت * بحت * بالفتح صرف وخالص از هرچیز شراب بحت یعنی شراب غیر ممزوج * خبز بحت نانی که با آن هیچ نباشد * عربی بحت عربی خالص وهمچنین است در مونث وتثنیه وجمع وتصغیر واکرخواهی کوئی امرأة عربیة بحتة وتثنیه وجمع کنی * بحت الشیئ بحوتة مثل کرم خالص شد آن چیز * باحته الود مباحتة خالص کردانید ویرا دوستی * باحت فلانا بالعداوة ظاهر

بخریت • بخت • برت • برهوت

مرد دیرا دشمنی • باحث دابته بالصریع ونحوه شد اداد دابه خود را خالص صریع ومثل آن ومحمد بن عبد الله بن بخت محدثی است • بخربت • مثل قندیل خالص گویند کذب بخریت دروغ صرف محض که آنرا چیزی نیوشند • بخت بالفتح مشهور معرب است • ازهری گفته نمی دانم که عربی است یا نه وابن درید گفته که آنرا فصیح نمی‌دانند وم رجل بخیت ومبخوت مرد بختیار • بخت بالضم شتران خراسان معرب است وبعضی گویند عربی است شاعری گفته • لبن البخت فی قصاع الخلنج • صاحب قاموس گفته همچنین است بختیه وجوهری گفته بختی واحد بخت مثل روم ورومی وبختیه مونث بختی در خبر آمده • انی سارق قد سرق بختیة آورده شد بدزدی که ناقه بختیه دزدیده بود وجمع آن بخاتی بتشدید یا وتخفیف یعنی بخات مثل جوازی • بخات مثل شداد ذخیره کنندهٔ شتران • بخت نصر مثل نصر زد دیراه • بخت نصر بالضم نام پادشاهی وعطاء بن بخت تابعی وعبد الوهاب بن بخت وسلمه بن بخت محدثاً نند • بخیت مثل زبیر جماعتی است • بختی مثل کردی بن عمر کرخی عابد است ومحمد بن عبد الله بن خلف بن بخت بختی • برت • بالضم ومبرت مثل منبر شکر طبرزد • برت بالضم وبالفتح تبر وانچه بدان درخت را قطع کنند • برت بتثلیث با وبریت مثل سکیت مرد راهبر ماهر اعشی گوید • لا یهتدی البرت بها ان یقصدا • برت بالفتح قطع کردن • برنتی مثل حبنطی مرد بدخو • مبرنتی مرد کوتاه متکبر وخشمناک که بسوی کسی نه بیند وآمادهٔ کاری • ابرنتی للامر ابرنتاء مثل اسلنقی اسلنقاء مستعد کار شد • بیرت موضعی است بشام • بریت مثل سکیت زمین هموار ودر موضع اند در بصره وبفتح با اسمی است یا آن مثل زبیر • برت مانند سمع متحیر شد • برته بالضم مهارت در کار وهمچنین است ابرات وعبد الله بن ابرت بالکسر محدثی است وقاضی ابو العباس احمد بن محمد برتی واحمد بن قاسم برتی محدثانند • برهوت • مثل حلزون یا عصفور وادی است یا چاهی بحضرموت در خبر آمده • شر بئر فی الارض برهوت بدترین چاهها در زمین برهوت است

* بست * بالفتح وادی است بزمین ادبل و بالضم شهریست بسجستان و از ان
شهر اند ابوحاتم محمد بن حبان واسحق بن ابراهیم قاضی وحمد بن محمد خطابی وابوالفتح
علی بن محمد و یحیی بن حسن و دو خلیل پسران احمد قاضی و فقیه بستیان * بست
بالفتح سیر یاز یاده از عنق که نوعی است از رفتار یا سبقت در دویدن
* بستان بالضم باغ معرب بوستان * بشت * بالضم شهریست بخراسان و از این است
حافظ اسحاق بن ابراهیم صاحب مسند وحسن بن علی بن علا و محمد بن مؤمل و احمد
بن محمد لغوی خارزنجی بشتیان * بشیت مثل امیر دهی است بفلسطین * بشتان
بالفتح دهی است بنیسف * مبعوث * فرستاده شده لغت است در مبعوث و این
چهار لغت را جوهری ذکر نکرده * بغت * بالفتح و بغته بالفتح و بفتحتین ناگهانی
حق سبحانه تعالی فرموده ولیاتینهم بغتةً هر آئنه خواهد آمد آنها را عذاب
ناگهان شاعری گفته * واعظم شیء حین یفجأک البغت * لقیته بغتةً یعنی ناگهان
ملاقی شدم ویرا بغتات جمع کویند لست آمن بغتات العدو یعنی نیستم بی اندیشه
از ناگهانیهای دشمن * بغته مثل منع ناگهان آمد ویرا * مباغتة مفاجاة
* باغوت عیدی است نصاری را در خبر صلح نصارای شام آمده لا یظهروا
باغوتا و نام موضعی * بقت * بالفتح آمیختن * بقت الاقط آمیخت پنیر را * مبقت مثل
معظم نادان و لقب عبد الله بن معاویه و بکار بن عبد الملک بن مروان و این لغت را
جوهری ذکر نه نموده * تبکیت * سرزنش کردن و غلبه نمودن در حجت * بکته
بالحجه تبکیتا غالب نمودمش در حجت * بکته بکتا مثل نصر زد ویرا بشمشیر و عصا
و پیش آمد ویرا بانچه مکروه می داشت و همچنین است بکته تبکیتا * مبکت مثل
محدث زنی که عادتش این باشد که یکبار دختر زاید و یکبار پسر * بلت *
بالفتح و بلتاة مثل قلساة بریدن بلته بلتاة مثل ضرب و بریدن آن را افبلت بلتا مثل
فرح فرحا و نصر و انبلت پس بریده شد شنفری گوید * شعر * کان لها فی الارض
نسیا تقصه * علی امها و ان تخاطبک تبلت * بلیت بروزن سکیت مرد بسیار
خاموش و دانا و قد بلت مثل کرم دانا و کثیر السکوت گشت * ابلته یمینا سوگند داد

ودراه مَلَّت مثل مرکو مرصعی ٭ مُلْت مانند معظم کلام آراسته شده وکابین ضمان
کرده شده شاعری گفته ٭ و ما زُوِّجْتَ الابمر ملت ٭ لغت حمیریه است ٭ بَلْت
بالفتح نام مردی ومثل صُرَد طایری است سوخته پرا کولپشن دو پرهای آن انقش
سوزاند در حبر سلیمان علیه وعلی نبینا الصلوة والسلام آمده اُحْشُرُوا الطَّیْرَ الا الشقاء
والرنقاء والبُلَت جمع کنید پرندگان را مگر آنکه بچه را پرورد وآنکه بربیضه ماباشد
وبلت ٭ ولحتة ٭ بکسر بار لام وسکون حا گیاهی است که برزمین منبسط باشد وبلند نمیشود
واگر دال غرغره کنید زلو بیفتد ٭ بست ٭ بالضم دهی است در بلقسیه ٭ بست عنه
تبیتا طلب حبر نمود ازان وبسیار سوال کرد ازان ٭ بتته تبکدا تبیتا ساکت کرد
او را تحت ٭ بست الحدیث تبیتا کلام کرد وبیرا همه انچه در دل بود ٭ برت ٭ بالضم
در حتی است کوهی که نبات آن مثل زعرور بود ٭ بُرته بالضم دهی است در مرو ونسبت
برتقی است ازان است اسلم بن احمد بُرتقی محدث ٭ بورنت ٭ بضم اول وفتح دوم
وسکون نون شهریست بمغرب ازان است اسمعیل بن عمر بورنتی واین چهار لفظ را
جوهری ذکر نکرده ٭ بهت ٭ بالفتح و بفتحتین وبهتان بالضم گفتن برکسی انچه
نکرده باشد بهته مثل منع فهو بهات یعنی گفت بر وانچه نکرده بود ٭ مبهوت بهتان
کرده شده ٭ جوهری گفته اما قول ابی النجم ٭ سُبِّی الحَماةَ وابهتی علیها ٭ پس علی
زاید است زیرا که بهته گویند نه بهت علیه وصاحب قاموس گفته این تحریف
است وصواب ابهتی علیها بنون است وابن بری گفته ابهتی را متعدی بعلی
ساخت زیرا که بمعنی افترا است چنانچه حق عز وجل یخالفون را متعدی بعن
ساخته جائیکه فرموده فلیحذر الذین یخالفون عن امره زیرا که یخالفون
در معنی یخرجون است ٭ بهیته مثل سفینه وبهتان باطل که از بطلان آن حیرت
آید ودروغ گویند یا للبهیتة بکسر لام واین استغاثه است ٭ بُهت بالضم دروغ
٭ بَهت بالفتح سنگی است مشهور وناگهان گرفتن خدای عز وجل فرموده
بل تأتیهم بغتة فتبهتهم وانقطاع وحیرت ٭ بهت فلان مثل علم وکرم صاحب قاموس
گفته ومثل نصر متحیر ومدهوش گشت وبهت فلان بصیغه مجهول افصح است

لحت ٭ بست ٭ برت ٭ بورنت ٭ بهت

چنانچه حق سبحانه فرمود ٭ فبهت الذی کفر زیرا که رجل مبهوت گویند نه رجل باهت
و بهیت این قول کسائی است ٭ بهت الخصم غالب آمد خصم را در حجت ابن السمیقع
خوانده ٭ فبهت الذی کفر غالب آمد ابراهیم علیه السلام بر آن که کفر کرد ٭ باهته
مباهته دروغ بست بر وی پس متحیر گشت ٭ بهیته مثل صبور مباهت ٭ بهت با لضم
و بهوت بضمتین جمع در خبر ابن سلام آمده انهم قوم بهت ٭ ابن سیده گفته نزد
من بهوت بضمتین جمع باهت است نه جمع بهوت زیرا که فاعل جمع کرده شود
بر فعول و فعول جمع کرده نشود بر فعول و عمرو بن حمید بن بهته و کاهی بفتحتین
آید محدث است ٭ بهت الفحل عن الناقه یکسو کرد شتر نر را از ناقه تا شتر نجیب
تر از آن شتر بر آن ناقه جهد ٭ بهت حسابی است از حسابهای نجوم ازهری گفته این را عربی
نمیدانم ٭ بیت ٭ بالفتح خانه از کاوخ و پشم ابیات و بیوت بضم باء و کسر آن جمع و ابابیت
و بیوتات و ابیارات جمع الجمع و این نادر است و تصغیر آن بییت بضم باء و کسر آن
و عامه بویت گویند و این خطا است ٭ بیت الرجل زن مرد و عیال وی را نیز گوید ٭
شعر ٭ مالی اذا انزعها صایت ٭ اکبر غیرنی ام بیت ٭ و بزرگی گویند بیت العرب یعنی
شرف آنها عباس رضی الله عنه در وصف پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم گفته حتی
احتوا بیتك المهیمن و بزرگ گویند فلان بیت قومه فلان کس شریف قوم
خود است ٭ بیت الرجل زن مرد و تزویج گویند بات الرجل مثل باع نکاح کرد مرد
و بنی علی امرأته بیتا عروسی نمود و داخل نمود آنرا در خانه ٭ بیت نیز کوشك در خبر
خدیجه رضی الله عنها آمده ٭ بشرها ببیت من قصب یعنی بشارت ده وی را بکوشکی
از مروارید و متاع خانه مثل فرش و غیر آن در خبر عایشه آمده ٭ تزوجنی
رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم علی بیت قیمته خمسون درهما یعنی نکاح کرد
مرا پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم بر متاع خانه که قیمتش پنجاه درم بود
٭ اهل بیت النبی صلی الله علیه و سلم ازواج مطهرات پیغمبر صلی الله علیه و سلم
و اولاد آن حضرت و حضرت علی علیه السلام الله تعالی فرموده ٭ انما یرید الله
لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا و کعبه حق سبحانه فرمود جعل

الله البَیتَ الحَرامَ اٰمناً وفرد رحرا ی ذرآمد ٭ کیفَ تَصنَعُ اذا ماتَ الناس
حتی یَکونَ البَیتُ بالوَصِیف چه حرام کرد هرگاه حرامند مرد مردمان تا اس
که با شد هر بعوض غلام یعنی موضع قبرا کرآن قبر شد بهمت کمی جاری ساری
مردگان و بمعنی شعر جمع آن ابیات وسیمویه در جمع آن بیوت نقل کرده وجمع کرده
است آن را ابن جنی ٭ فلان جاری بَیتَ بَیتَ یعنی آن کس همسایهٔ من است
نزدیک ومبنی کرده شد بر فتحه زیرا که هر دو کلمه بمنزلهٔ یک کلمه کرد انیده شد ند
٭ بیتوته شب گذرانیدن بات القوم ذهم وعند هم از باب ضرب ومنع شب گرد
میان آنها ٭ اباته الله احسن بیتة بالکسر ای اباته یعنی شب گذرانید ویرا خدای
هر حال نیک شب گذرانیدن ٭ مبیت ساهی بیتوته بات یفعل کذا یبیت ویبات
بیتا وبیاتا ومبیتا وبیتوته یعنی کار را شب کرد نیز جواب وینزیاب وبیوت مثل
خروس بال شب ماند ٭ دماء بیوت آب مرده امور بیوت کاری که صاحبش شب در اهتمام
باشد ٭ بات زید در شب شد زید و خفت یا خفت ٭ فرا گفته بات الرجل یبیت اداما
تمام شب رحطا کرد کسی که گفت حفت تمام شب ٭ بیّت الامر تبییتا تدبیر کرد کار را
در شب حق سبحانه فرموده بیّت طایفة منهم غیر الذی تقول ودرحرآمد ٭ لا صیام لمن
لم یبیّت الصیام ٭ بیّت العدو شبخون زد برد شمن ٭ بیّت النخل بریدن شاخهای
درخت خرما را که زیاده بود ند ٭ بیت الشئ در شب داشت چیز را و درحرآمد ٭
انه کان لا یبیّت مالا ولا یقیله یعنی نگاه نمیداشت مال را تا شب ونه تا نصف روز
٭ بیتة بالکسر مبیت قوت شب و مستبیت فقیر طالب قوت شب ٭ امرأة متبیّتة
بصیغهٔ اسم فاعل از باب تفعل زنی که جایه و شوهر باشد ٭ بیتة عن حاجته باز داشت
اورا از حاجتش ٭ فلان لا یستبیت لیله یعنی فلان کس قوت شب ندارد ٭ بیس
بیوتهٔ دیدان که بیفتند ٭ بیات مانند سحاب شبخون ومیان شب اتاهم الامر
بیاتا ودهی است وشهری نزدیک واسط از آن است حسن بن عشیا بن البیاتی

٭ فصل التاء ٭

تمت ٭ مانند سکر شهرها از بمشرق نسبت کرده می شود بدانها مشک اذفر ٭ تمرت تاوت

٭ تمت ٭

* تحت * ز یر ظرف آید واسم ومبنی شود بر ضمه هرگاه مضاف الیه محذوف بود ومدوی مثل من تحت * تحت بضمتین و تحوت اراذل سفله در خبر آمده لا تقوم الساعة حتی تهلک الوعول وتظهر التحوت بر پا نخواهد شد قیامت تا این که هلاک شوند اشراف وغالب شوند اراذل و بعضی گفته تا که ظاهر شوند فتنه های زیر زمین * تخت * ظرفی که دران جامها دارند فارسی است که در کلام عرب مستعمل شده * ترته * بالضم عیبی است قبیح بکردیدن زبان * تمت * بالفتح نباتی است غیر ماکول * تنتیت * نیک بافتن تنّتی تنسجک یعنی نیک کن بافت خود را واین سه لغت را جوهری ذکر نکرده * توت * بالضم فاکهه ایست مشهور * جوهری گفته بتای مثلثه نیاید واصمعی گفته بثالغت فارسی است وبتالغت عربی شیرین ازان گرم تر است وترش آن مایل بسردی وتری قابض است * توتیا * سنگ سرمه سرد است در درجۀ اول وخشک در دوم نافع است برای قروح وضعف بصر * خولة بنت تُوَیت بن حبیب صحابیه است * تُوَیتات اولاد تویت در خبر ابن عباس آمده ان ابن الزبیر آثر علی التویتات والحمیدات والاسامات * شمر گفته اینها قبایل اند از بنی اسد * تُوَیت بن حبیب بن اسد بن عبد العزی بن قصی و حمید بن زهیر بن الحارث بن اسد بن عبد العزی بن قصی و اسامة بن زهیر بن الحارث بن عبد العزی بن قصی * تیت * بالفتح کوهی است نزدیک بمدینۀ منوره و محمد بن صاحب شرف الدین بن تیتی ادیب با لکسر * تیتی نیز لقب منصور بن جعفر کشمیهنی

* فصل الثاء *

* ثبات * بالفتح و ثبوت بالضم برجاماندن * ثبت مثل نصر فهو ثابت و ثبیت وثبت واثبته الله وثبّته تثبیتا ثابت کردانید آنرا الله عزوجل وقوله تعالی لیثبتوک یعنی تا که زخم رسانند کفار ترا زخمی که قیام نتوانی کرد بدان یا حبس کنند ترا یا بکشند ترا * ثبت فلان فی المکان قیام نمود در جا * اثبته السقم مفارقت نکرد ویرا بیماری * ثبّته عن الامر تثبیتا باز داشت ویرا از کار * ثبت بالفتح و ثبیت سوار دلیر قد ثبت ثبوتة و ثباتة مثل کرم دلیر شد شاعری گفته

ہ ثنت اذا ما صیح بالقوم زقرہ ثبیت مرد ثابت العقل طرفہ کویدہ شعرہ والہیبت لا فواد لہ ہ والثبیت قلبہ قیۂ ہ واسپ نیک دوہ رجل ثبت الغدر بالفتح مرد ثابت در قتال وآنکہ زبانش در خصومت نلغزد ہ ثبت بفتحتین معتمد وثقہ وحجۃ وثبات ہ اثبات جمع کویند رجل لہ ثبت عند الحملۃ یعنی وبر اثبات است نزد حملہ ولا احکم بکذا الا بثبت ای بحجۃ ہ تثبت فی الامر والرای واستثبت فیہ عجلت نکرد دران کارہ استثبت فی امرہ مشاورت نمود درکار حود وتفحص نمود ازان ہ ثبات مثل کتاب رشتہ بروقع کہ بوقع را بدان بسوی قفا بندند وتسمہ کہ بدان پالان بندند ہ مثبت مثل معظم پالان بستہ شدہ بہ تسمہ وکسی کہ بسبب مرض حرکت نمی تواند کردہ مثبت مانند محدث کسی کہ کوان کردد پس از فرش نجار نکند ہ داء ثبات مثل غراب بیماریکہ ازحرکت عاجز کند ہ ثابتہ واثبتہ دانست آنرا حق دانستن ہ اثبیت مانند ازمیل زمینی است با آبی مزلتی یربوع را یانی محل بن جعفر ہ ثابت وثبیت مثل امیر دو اسم اند واحمد بن عبد اللہ بن احمد ثابتی قصبہ ایست منسوب بسوی جد پدر خودہ ابو ثبیت مانند زبیر یزید بن مسہر وابو ثبیت جمازی وثبیت بن کثیر وہانی بن ثبت وعقبہ بن ابی ثبیت محدثانندہ ثبیتہ مثل جہینہ بنت ضحاک یا آن لذرن است ونبت یعار مرد وصحابیہ اند وبنت حنظلہ اسلمیہ تابعیہ است ہ ثت ہ بالفتح کسی کہ حدث کند نزد جماع یا انزال کند قبل ادخال ومرد کوتاہ ومریع تیردم وشکاف درسنگ ثتوت جمع ہ اثرنتاءہ مثل اسلنقاء بسیار شدن کوشت در سینہ ہ اثرنتی فلان بسیار شد کوشت سینہ اش ہ بدن مثرنت ثن بسیار کوشت ہ ثموت ہ مثل قمول کسی کہ بوقت جماع حدث کند یا پیش از ادخال انزال کند ہ ثنت ہ بفتحتین بد بو کشتن کوشت ثنت اللحم مثل فرح بد بو شد کوشت ہ ثنت الشفۃ واللثۃ مسترخی وخون آلودہ کشت لب وبن دندان فہی ثنتۃ ہ رجل ثنتایۃ مرد بد خو فحش کو ہ ثات ہ شہر یست بیمن وازان است ذو ثات حمیری کہ پادشاہی است

ہ ثت ہ

ہ ثرت ہ

ہ ثموت ہ

ہ ثنت ہ

ہ ثات ہ

از پادشاهان یمن را بوخزیمه ابراهیم بن یزید ثانی. منسوب است بسوی ثابت بن رُعَین که از اجداد وی است * ثهت * بالفتح و ثُهات بالضم آواز کردن وخواندن * ثهت مانند فرح خواند و آواز کرد * ثامت حلقوم یامقدم سینه یا پوستی که دل دران جنبد و آن انبان دل است

* فصل الجیم *

* جبت * بالکسر بت وکاهن وساحر وسحر را بچه عبادت کرده شود بجز خدای عزوجل وکسی که دران خیر نبود حق سبحانه تعالی فرموده اَلَمْ تَرَ اِلَی الذین اُوتوا نَصیبًا مِنَ الکتاب یؤمنون بالجِبْتِ والطَّاغوتِ درخبر آمده الطیرة والعیافة والطَّرْقُ مِنَ الجِبْتِ جوهری گفته این محض عربی نیست بسبب اجتماع جیم و تا بغیر حرف ذولقی * جبت * مانند مدمس کردن گوسفند تا دانسته شود که فربه است یالاغر * جرت * بالضم دهی است بصنعاء ازان است یزید بن مسلم واسمعیل بن ابراهیم بن جرت بالکسر محدث * جیرفت * بالکسر وضم راشهریست بکرمان مفتوح شده در خلافت عمر رضی الله تعالی عنه * اجتفات * تمام گرفتن وبردن اجتفت المال گرفت وبرد همه مال را * جلت * بالفتح واجتلات زدن جَلَتُّ فُلانًا عشرین سَوْطًا مثل ضرب واجتلته زدم وبرابیست تازیانه گویند اصل این جَلَدتُ بود ادغام کرده شد دال درتا * رجل مجلوتُ الاَلْیَة مرد سطبر سرین * اجتلته نوشید آنرا یاخورد آنرا * جلیت مثل امیر شبنمی است که بر زمین می افتد وابسته می شود * جالُوت نام بادشاهی عجمی حق سبحانه تعالی فرمود قَتَلَ داوُدُ جالوتَ * جُلُنتا بضم جیم وفتح لام وضم آن دهی است بنهروان واین پنج الفاظ راجوهری ذکر نکرده * جوت جوت * هردو مبنی بر فتحه صاحب قاموس بتثلیث آخر گفته دعائی است شتران را بسوی آب تد جارتها وجایتها خواند شتران را بسوی آب یا زجراست مر شتران را شاعری گوید * کما رُغتَ بالجَوْتِ الظِّماء الصوادیا * ابوعمرو گفته چون معرف بلام شود معرب کرددو کسائی رفرا گویند که برحال خود ماند * جُوات مثل غراب اسم مصدراست شاعری گفته * جارتها

حیت ● حدث ● حبریت ● حثا ●

فَما جَهَا جُوَاتُهٗ ● و اسحٰق بن ابراهیم بن حُوتی مثل طو بی محدثی است ● حِیت ● با لکسر موضعی است از اعمال نابلس ●

● فصل الحاء ●

● حَبتة ● بالفتح دختر حباب از امهات انصار است وحبتة بن مالک صحابیهٔ رسول مقبول است صلی الله علیه و آله وسلم واز نسل ویست قاضی ابویوسف ● حِیتُون بالکسر کرهی است بموصل ● حبریت ● بالکسر خالص گویند کذب حبریت دروغ خالص که هیچ نپوشد آن را ● حت ● بالفتح خراشیدن و فرو ریختن از باب نصر حتّه فانحتّ وتحات در خبر آمده که زنی سوال نمود پیغمبر صلی الله علیه وسلم را از خون که بجامه اش رسد پس فرمود حُتّیه بضلع او بعود یعنی بخراش خون را با استخوان پهلوی حیوان و بچوب و در دعای بد گویند ترکه الله حتّاً فتّاً و بلا کفّا ای محترقا وافتادن برگ حتّ الورق وانحتّ وتحاتّ وتحتحت بیفتاد برگها در خبر آمده ذاکرالله فی الغافلین مثل الشجرة الخضراء وسط الشجرة الذی تحاتّ ورقه من الضریب یعنی ذکر کنندهٔ حق سبحانه میان غافلان مثل درخت سبز میان درختی که افتاده باشد برگهای آن بسبب شبنم و مانند آن و فرود آوردن چیزی حت الشیئ فرود آورد آن چیز را ● حَتّه ما یه سوط برزد می زد او را صد تازیانه ● اَحتّ الارض خشک گشت درخت ارطی ● حَتّ اسپ تیزرو و هذلی گوید ● شعر ● علی حَتّ البرایة زمخری السّواعد ظلّ فی شری طوال ● و شترسریع و شترمرغ تیزرو و مرد کریم نجیب و ملخ مرده احتات جمع و آنچه مپچسپد از خرما و نام شمشیر ابی دُجانه و شمشیر کثیر ابن الصلت ● حُتّ بالضم سویق لت کرده شده ● وقبیله ایست از کنده که نسبت کرده می شود بسوی مکان نه بسوی پدر و مادر و کرهی است از تهامه ● حَتّ بکسر تازجر است مر برذون کان را ● حتّی حرف غایت است و برای تعلیل واستثنا نیز آید و جاره و عاطفه و ابتدائیه آید شاعری گوید ● شعر ● فما زالت القتلی تمج دماءها ● بدجلة حتّی ماء دجلة اشکل ● و هرگاه بر مضارع آید اگر بمعنی استقبال بود منصوب کرده بتقدیر آن مثل سرت الی الکوفة

حتی اُدخلہا اگر بمعنی حال باشد مرفوع برد باستیناف وقوله عز وجل زُلزِلُوا حَتّی یَقُولَ الرَسولُ برفع ونصب خوانده شد نصب بنقل یران بمعنی استقبال و رفع باستیناف بمعنی حال. وبالجمله حتی جر کند و نصب کند و رفع واز ین جهت فرا گفته می میرم و در دلم تردد دی است از حتی وقول آنها حتام در اصل حتی ما بود الف حذف کردند چنانچه در الام وعمّ وفیم * حَتّی کوهی است بعمان * حَتّاوة دهی است بعسقلان * ما فی یدی منه حت نیست در دست من از ان چیزی * حَتُوت مانند صبور و محتات مثل محراب درخت خرما که غوره اش افتاده باشد * حَتات مانند سحاب شور و غوغا * حُتات مثل غراب انچه از چیزی بیفتد وقطیعه ایست ببصره و آن موضعی که پادشاه بکسی بدهد * حُتات بن عمرو یا آن بدو یای موحده است * وحَتات بن یزید مجاشعی که در بیت فرزدق مراد است * شعر * فانک واجدٌ دُونی صَعوداً * جَراثیمَ الاَقارع والحُتات * هرد و صحابی رسول مقبول اند صلی الله علیه وسلم وجوهری حتات بن زید مجاشعی گفته واین وهم است * حُتات بن یحیی محدث است * رمدة حَتّان در رمد خواهد آمد * حَتحَتَه مثل زلزله سرعت * حَتحات سریع * ما یملک حذرقوتاً * یعنی ما لک نیست چیزی را * حرت * مثل نصر سخت مالیدن و کرد بریدن و آواز خوردن دابه گیاه را * محروت بیخ انجدان * حُرته با لضم سوزش بینی بسبب رسیدن خردل به بینی * حُرَته مانند همزه بسیار خورد * حَرِتَ فلان مثل سمع بد خوشد فلان حَرات مثل سحاب آواز شعله زدن آتش * حَورِیت موضعی است واین لفظرا نظیر نیست * حفت * مانند نصر هلاک ساختن وکردن شکستن و کوفتن چیزی * حفت مثل کتف سرگین * حَفَیتاً مثل سمیدع مرد کوتاه در باب همزه گذشته * حلیت * مثل امیر تلکرک وعمی که مثل برف وشبنم بارد * حِلِّیت مثل سکیت و حِلتیت انگوزه و حلتیت بثای مثلثه نکویند کرم است در اول درجهٔ چهارم وخشک در درجهٔ دوم تحلیل ریاح کند وبا این نفع میکند نافع است برای داء الثعلب واورام وبثوره هار قوبا ودردهای عصب ودندان کرم خورده و نزول آب در ابتدا وبرای بواسیر

وتقویت باه کند واد راربول وطمث نماید واز قروح امعا ربیچش و تب ربع را
نفع دهد وبرای زهر کژدم در تهلا و زهر سگ دیوانه نفع بخشد ٭ حلبت مانند
مکیت یا قبیط موصی است لسجد ٭ حلت موی سر تراشیدن حلب راسه مثل نصر
موی سرش ستردہ ٭ حلت سلخه اند احت پشك خورد راه حلت دینه اداکرد قرض
خود را ٭ حلت الصوف باره ٭ ربراکند ٭ ساحت پشم را ٭ حلت فلانا کذا اعطا کرد
فلان راچیزی ٭ حلته مأته سوط زد ویرا صد تازیانه ٭ حلبت مثل زبیر موضی است
در بلاد جهینه ٭ حمل محلات مثل محراب شتری که بار دامو خورکرده اند
٭ حلانه بالضم پاره های پشم که از مو کندن بیفتد وا بچه بچه دان آن را
دفع کنند در ایام زائیدن ٭ حلت بالفتح لازم شدن پشت اسپان را
٭ حمت ٭ بالفتح سخت گرم ٭ یوم حمت روز سخت گرم لیلة حمتة شب سخت
گرم ٭ حمت مثل کرم سخت گرم شد ٭ حمیت مانند امیر محکم از هر چیز و مشك
صغیر و مشك بی موی و خیک روغن آمد ٭ کانه حمیت گویا او مشك است پر خیر
هند آمد ٭ لما اخبرها ابو سفیان بدخول النبی صلی الله علیه وآله وسلم قالت
اقتلوا الحمیت الاسود ٭ حمیت و تحمیت مشك روغن که به رب استحکام آن کرده
باشد ٭ غضب حمیت خشم شدید و به گویند ٭ حتی یمرخ الغضب الحمیت ٭ تمر
حمیت و حمت و حامت و تحموت خرمای سخت شیرین ٭ حمت الجوز و غیره مثل
فرح متغیر و فاسد گشت جوزه تحمت لونه خالص گردید رنگش ٭ حمتك الله علیه مثل
ضرب برپزد و مایل سازد خدای عز و جل ترا بر وی ٭ حنبریت ٭ خالص ٭ کذب حنبریت
دروغ صریح ٭ ماء حنبریت آب صاف ٭ صار حنبریت لاغو لس معیف ٭ حانوت ٭
دکان می فروش مذکر و مؤنث آید و می فروش حوانیت جمع ٭ صاحب قاموس
این لفظ را درین مقام ایراد نمود ٭ و جوهری در باب نون و موید وی اینکه
در نسبت گویند حانی و حانوی ٭ ابن سیده گفته این نسبت شاذ است ٭ حوت ٭
بالضم ماهی ٭ احوات و حوته و حیتان جمع و نام برجی است از بروج
دوازده گانه آسمان ٭ حوت بن الحارث از کنده و حوت بن سحم بن سعد ابو بکر

٭ حمت ٭
٭ حنبریت ٭
٭ حانوت ٭
٭ حوت ٭

عثمان بن محمد مغافری معروف بابن الحوت * حوتاء بالمد زن سطبر تهیگاه * حاثت مرد بسیار ملامت کننده * محاوته مغاضبه و مدافعه و مشاورة و باهم سخن کردن بمشاورة یا بمواعده و این دربیع است از کشتی گرفتن وجستجو کردن بعضی بعضی را شاعری گفته * شعر * ظلت تحاوتنی رَبداء داهیة * یوم الثویة عن اهلی وعن مالی * حوت وحوتان بفتح هرد وگرد گردیدن پرنده یا وحشی گرد چیزی * حات الطائر علی الشیٔ مثل قام گرد آن چیز بگردید پرنده *

* فصل الخاء *

* خبت * جای کشاده از شکمهای زمین اخبات وخبوت جمع * گویند نزلوا فی خبت من الارض * اخبت القوم شدند در زمین خبت مانند اصحروا در صحرا شدند * خبت نیز موضعیست در شام وقریه ایست در زبید ونام آبی است ازان قبیله کلب * اخبات خشوع کردن وفروتنی نمودن گویند اخبت الرجل لله فهو مخبت یعنی خشوع وتواضع کرد برای خدا * وفیه خبتة دران تواضع است * اخبت الی ربه مطمئن شد بسوی خدا * خبیت بروزن کریم چیزی حقیر وزشت * خبت الجمیش بتوصیف وباضافت هم جایز است نام صحرایی است میان حرمین * خت * از پس رسیده نیزه زدن * ختت بالتحریک سستی در بدن * ختیت بروزن کریم ناقص وخسیس * اختات شرمگین شدن * اخت الرجل شرمگین شد مرد شاعری گوید * شعر * فمن یلق عن او اثله مختا * فانک یا ولید بهم فخور * وکم کرد انیدن * اخت الله حظه کم کرد اند خدا نصیب آنرا فهو ختیت ای خسیس * سموءل گفته لیس یعطی القوی فضلا من المال ولا یحرم الضعیف الختیت * ختی بالضم شهری است در باب الابواب * ابن ختی یحیی بن موسی شیخ بخاری است * خجسته * بضم خا و فتح جیم وسکون سین نام چند زنان اصفهانی است که راویات حدیث اند وآن لفظ فارسی است بمعنی مبارک ومیمون * خرت * بالفتح وبالضم نیز آمده سوراخ گوش وتیر وسوزن وجزآن خروت واخرات جمع * فلان اضیق من خرت الابرة * در مثل است وقعوا فی مضائق مثل اخرات الابر افتادند در تنگیهای

مانند سوراخ سوزن ٭ اجعل العود فی خرت الفأس یعنی چوب را در سوراخ تبر در ٭ همچنین اجعل الخیط فی خرت القرطة ٭ خرت نیز استخوانهای خرد پهلو نزدیک سینه و سوراخ کردن ٭ خرته سوراخ کرد در ان ٭ رجل مخرّت مرد شکافته لب ٭ جمل مخرّت الانف شتر شکافته بینی ٭ خرّیت بر وزن سکّیت رهنمای دانا شاعری گوید ٭ ولدلیلی به الخرّیت ٭ خرارت جمع آن ٭ یعیی علی الدلائل الخرارت ٭ کسائی روایت کرده گویند خرتنا الارض یعنی نیک شناختیم زمین را که از راههای آن چیزی بر ما پوشیده نماند ٭ مخرت راه راست ٭ خراتان دو ستاره زبرة الاسد که از منازل قمر است ٭ اخرات حلقه های آهنی که بر سر تنگهای زین بود و همچنین خرت و خرت ٭ واحد آن خرته است ٭ خرتبرت بالکسر شهری است ٭ ذئب خرت بالضم گرگ شتاب رو ٭ خرته بالفتح اسپ همام ٭ گویند قلق خرت فلان وقتی که کارش بر ان فاسد شود اعشی گفته ٭ شعر ٭ فانی وجدك لو لم تجی ٭ لقد قلق الخرت الا قلیلا ٭ و آن از قبیل مجاز است ٭ خست ٭ بالفتح شهری است در فارس ٭ خفت ٭ بالفتح آهسته آواز کردن شاعری گوید ٭ شعر ٭ اخاطب جهرا اذ لهن تخافت ٭ وشتان بین الجهر والمنطق الخفت ٭ در حدیث است ربما خفت النبی بقرأته و ربما جهر ٭ مخافته مانند خفت است ٭ در حدیث نماز جنازه است کان یقرأ فی الرکعة الاولی بفاتحة الکتاب مخافتة ٭ تخافت و خفوت ساکن شدن و خاموش گشتن ٭ خفت الصوت خفوتا ساکن شد آواز گویند خفت الرجل وقتی که کلام آن منقطع شود و ساکت گردد ٭ خفات ناگهان مردن ٭ خفت بالفتح و بالضم سداب ٭ خافت ابری که در ان آب نباشد و زراعتی که دراز نمود یا آنچه نرم و ضعیف باشد از زراعت تازه ٭ در حدیث است مثل المومن کمثل خافت الزرع یمیل مرة و یعتدل اخری ٭ و در بعض روایت کمثل خافتة الزرع ٭ و لحوق هاء بنا بر تاویل سنبله است ٭ خفوت زن لاغر یا زنی که تنها خوب نماید نه میان زنان ٭ اخفات زائیدن بی روز حمل ٭ اخفتت الناقة زائید شتر ماده بی روز حامله شدن ٭ خفتیان بالضم دو قلعه اند در اربل ٭ خفت من العاس

مست شد * خلیت * بکسر خا و لام مشدد ده نام قلعه ایست در زمین تیاء که آنرا ابلق فرد گویند عاد بن سلیمان آن را بنا کرده * خمیت * بروزن سمین فربه لغت حمیریه است * خنوت * بکسر خا و تشدید نون مرد چست و چالاک که بر بستر نرم خواب نکند و مرد هاجز و نادان و دابه ایست ازد واب دریائی و لقب توبه بن مضرس شاعر * خنمت * مرد کوتاه قامت و این لغت در قاموس نیست * خوت * بالفتح افتادن باز بر شکار * خات البازی و اختات از باب افتعال افتاد باز بر شکار تا بگیرد آنرا شاعری گوید * شعر * وما القوم الاخمسة او ثلثة * یخوتون اخری القوم خوت الاجادل * انخات البازی از باب انفعال همچنین * خات الرجل کم کردانید مرد مال خود را * تخوته از باب تفعل همچنین * خائته عقاب هرگاه فرود آید بر شکاری و آواز ش بگوش خورد * خوات بالفتح آواز بال عقاب خاتت العقاب از باب نصر و فعل ازان بمعنی آواز یا آواز رعد و سیل چنانکه از ابی حنیفه مروی است * جوهری گفته خوات لفظ مونث است و معنی آن مذکر * سمعت خوات الطیر شنیدم آواز بال پرند * در حدیث است فسمعت خواتا من السماء شنیدم آوازی مانند آواز بال زدن پرنده * خوات بالتشدید مرد صاحب جرأت شاعری گفته * شعر * لا یهتدی فیه الا کل منصلت * من الرجال زمیع الرای خوات * و کسیکه هر ساعت خورد و بسیار بخورد و پسر جبیر صحابی است و پسر پسر آن صالح و جد عمرو بن رفاعه محدث * خات الرجل زعده خلاف کرد و پیمان بشکست و کم کردانید خوار بار و کلان سال کشت و دفع نمود و زبر بود * همچنین تخوت شاعری گفته * شعر * تخوت قلوب الطیر من کل جانب * کما خات طیر الماء ورد املمع * فرا گفته گویند مازال الذئب یختات الشاة بعد الشاة مدام بحیله می دزدد گرگ بزی را پس از بزی * فلان یختات حدیث القوم و یتخوت از باب افتعال و تفعل یعنی فلانی میگیرد از سخن مردمان و میربابد آن را * انهم یختاتون اللیل یعنی آنان بشب سیر می کنند و ره زنی می نمایند * تخوت عنه شکست و کذاشت * مخاوته دزدی کردن گویند خاوت طرقه دزنی یعنی دزدید نگاه خود را از من * خیت * بالفتح آواز کنانیدن مانند خیوت گویند خات خیتا

وخبو ثانی موث ٭ خیت بالکسر دهی است در بلخ

٭ فصل الدال ٭

٭ درست ٭ بضمتین ابن رباط فقیهی و آن شاعری است و زیاد بن درست و یحیی بن درست و ذکریا بن درست و درست بن حمزه و درست بن حکیم و درست ابن سهل و درست بن نصر الزاهد و ابراهیم بن جعفر درست و جعفر ابن درستویه محدثانند ٭ دست ٭ بالفتح صحرا دست الثیاب جامه ها یکدست یعنی تمام چنانچه از روپاک تا شلوار و مانند دست سلاح از خود تا موزه آهنی و دست بیت از نشین و خوابگاه تا طویله و مسند ملوک را گاه و صدر نشین خانه این همه معنی است در عرب مستعمل شد ٭ ٭ دستو ابا القصر قریه ایست در اهواز و دستواء بهمزه و دستوائی بنون نسبت است بآن ٭ ٭ دوست بالضم لقب قاسم بن نصر ابن عابد و جد جد عبد الکریم بن عثمان بن محمد بن یوسف بن العلاف ٭ و ابو زرعه محمد بن محمد دستویه محدث است ٭ دشت ٭ بالفتح صحرا ابو عبیده برای اعشی انشاد کرده ٭ شعر ٭ قد علمت فارس وحمیر والاعراب بالدشت ایکم نزلا ٭ و شاعری دیگر گفته ٭ شعر ٭ اخذته من نعجات ست ٭ سود نعاج کنعاج الدشت ٭ و آن در اصل فارسی است باز توافق لسانین است چنانکه جوهری تصریح نموده ٭ ٭ و شهری است میان اربل و تبریز و قریه ایست در اصفهان ٭ دشت الارزن موضعی است در شیراز ٭ دعت ٭ بالفتح بشدت دفع کردن نقل آن از باب منع است ٭ دغت ٭ بالفتح سخت خفه کردن کویند دغته از باب منع سخت خفه کرد آن را تا آنکه کشت

٭ فصل الذال ٭

٭ ذأت ٭ بالفتح سخت خفه کردن ابو زید گفته ذاته خفه کرد آن را بسختی تمام تا آنکه زبانش از دهن بیرون افتاد ٭ ذعت ٭ بشدت خفه کردن از ابو زید گویند ذعته ذعتا مانند ذأطه و ذعطه و معنیکه کسی کسی را بشدت تمام خفه کند و در خاک مالیدن و بشدت دفع کردن ٭ ذعلت ٭ بمعنی ذعلب است بما و موحد داعوانی ازنتی

عوف ابن سعد گفته * شعر * صفقة ذی ذَعلتٍ سمولِ * منع امرًا لیس بمستقبلِ * پس سزاوار است که در لغت باشد چنانکه در لسان است * و صاحب قاموس آنرا ترک کرده شاید تا را بدل با قرار داده قایل یک لغت شده باشد * ذمت * لاغر شدن و متغیر گردیدن فعل از باب ضرب است * ذیت و ذَیتُ * بهرسه حرکت آخر از ابن قطاع مروی است و ذیّة و ذیّة و ذیاه و ذیا * بمعنی چنین و چنان * ابو عبیده گفته گویند کان من الامر ذیت و ذیت ای کیت و کیت * عبد الرحمن بن احمد علک بن ذات فقیه محدث است

فصل الراء

* ربت * بالتحریک در بسته شدن * رَبت بالفتح پرورش کردن * تربیت همچنین * گویند ربّت الصبی یربّته تربیتًا پرورش کرد کودک را را جز گوید * شعر * سمّیتها اذ وُلدت تموتُ * والقبرُ صِرضامنٌ زمیت * لیس لمن ضُمّنه تربیت * تربیت نیز زدن دست بر پهلوی کودک تا بخوابد * رت * بالفتح رئیس قوم در شرف و عطا رتوت و رتات جمع هولاء رتوتُ البلد اینان سرداران شهرانند * رت دابّة ایست مانند خوک صحرای رتوت جمع آن * رتوت نیز خوکان نر * رُتّه بالضم کندی زبان گویند رجل ارتّ مردی که کندی زبان آن ظاهر باشد * فی لسانه رُتّة در زبان او کندی است * ارتّه الله فرتّ کند زبان کرد اورا خدا پس کند زبان شد * بعضی گفته رتّه آنکه بدل کرده شود لام بیا * ابو عمرو گفته رُتّه عیبی است بند در زبان * ارتّ کسیکه در زبان آن گره و بستگی باشد * در تهذیب است غمغمه آنکه آواز شنیده شود و انقطاع کلام معلوم نشود و بکلام عجم اشتباه دارد و رتّه آنکه اول بند شواری از زبان آید و بعد بر آمدن متصل و احدصا درشود * رتوت الرجل عاجز شد مرد در رتا باز زبان آن در سین بسوی تا باز کردید * خبّاب بن ارت بدری است و ایاس بن ارتّ از شاعران عرب است * رسته * بالضم لقب عبد الرحمن بن عمرو بن ابی الحسن الزهری الاصفهانی است * رفت * بالفتح شکستن و کوفتن * رفته یرفت از باب نصر و ضرب شکست و کوفت آنرا * رفت الشی شکسته

وکوفته کودید کویند رفت الشئ فرفت لازم ومتعدی هردو آمده است * شئ مرفوت چیزی شکسته وکوفته شده * رفت الشئ منقطع شد آنچیز و همچنین ارفت ادفتاتا ما نند احمر احمرارا د بجمیع آمده * رفات بالضم حطام دنیری * قوله تعالی اا ذا کنا عظاما ورفاتا یعنی شکسته ورسیده * رفت بر وزن صرد گاه وکسیکه بشکند هرچیز را * رات * بالفتح گاه وآن لغت یمانیه است * رات جمع آن وآن نادر است

* فصل الزاء *

* زات * پرکردانیدن یقال زأته غیظا ای پرکردانید از روی خشم * زت * آراسته کردن و همچنین تزتیت * تزتت آراسته شدن گویند زتت العروس وزتتها فتزتت آراسته کردم آنرا پس آراسته شد * زرت * خفه کردن گویند زرته از باب منع خفه کردم او را * انزروت صمغ درختی است خار دار که در شهرهای فارس پیدا شود ودران تلخی پیدا می باشد نافع است برای ورمها و در مراهم مستعمل میشود جراحات تازه را مندمل میکرد اند وگوشت مرده را محو کرده وفتیله شهد در مسحوق آن قرحه گوش را نافع می باشد وبرای امراض چشم نیز نفع میدهد خصوصا از رمد و رمص * زعت * خفه کردن وفعل آن از باب منع است * زفت * بالفتح پرکردن وخشم نمودن ودفع کردن وراندن ومنع نمودن وطرد کردن وتکلیف رسانیدن ودر تعب انداختن * زفت بالکسر چیزی است مانند قیر که بر کشتی وظروف ومشك میمالند تا آب نفوذ نکند * زق مزفت بفتح فاء مشدده مشك طلا کرده شده بزفت شعره وسقا صلین النار حولا کاملا * طلین بقار او بزفت ملمع * ویسقوریدوس گفته زفت که آنرا اغرامی گویند دو صنف است یکی دریائی وآن سیاه رنگ وسائل می باشد واکثر در مراهم داخل کرده شود ودوم صحرائی وآن سیاله درخت ینموت است وآن درخت قشیم است * روغن زفت قریب از قطران است وآن ملین ادرام سخت است خصوصا اورام رطب وسعال بارد وذیابس را نافع است ومقاومت زهرها می کند * وطلای آن گزیدن مار را نفع میدهد * ازدفت المال از باب افتعال

کرفت تمام مال را * زفت الحدیث فی اذنه ریختم سخن را در گوش او * زکت * بالفتح پر کردن یا پر کردن مشک مانند تزکیت و ازکات گویند زکت القربة تزکیتاً و ازکته یعنی پر کردم مشک را * قربةٌ مزکوتةٌ مشک پر شده * زکت نیز موضعی است * ازکات زائیدن گویند ازکتت المرأةُ بغلام زائید زن کودک را * مزکوت مرد غمناک و ملخی که در شکم آن بیضه ها باشد و آنکه سردی بران شدت کرده باشد * زکته الحدیث یاد کنانیدم آنرا سخن * زماتة * بر وزن سحابه با وقار شدن * زمت الرجلُ زماتةً مانند کرم کرامةً با وقار شد مرد رجلٌ زمیتٌ مرد با وقار راجز گوید * دا القبر صمر ضامن زمیتُ * زمیت بر وزن سکیت بسیار با وقار فلانٌ آزمت الناس یعنی با وقارترین مردمان * فرا گفته ما اشد تزمته که از چیز شدید کرد باوقار بودن آنرا * زمت مانند زمج پرنده ایست که رنگ برنگ میگردد * از میتات رنگ برنگ گردیدن گویند ازمأت الشیء و قیکه مانند زمت متلون شود * زناته * بالکسر قبیله ایست در مغرب زناتی که منجم مشهور است بدان منسوب است * زیت * بالفتح اسپ معاویه بن سعد و روغن زیتون و آن درختی است مشهور * زیتونه واحد آن * زیت نیز مسجد دمشق یا کوههای شام و شهری است در چین و قریه ایست در صعید و نام مردیست * زیتونه موضعی است در بادیه شام * عین الزیتونه در افریقیه * احجار الزیت در مدینه * قطرا لزیت در بصره * زت الطعام ازته زیتاً کردانیدم در طعام روغن زیت را * طعامٌ مزیوتٌ و مزیتٌ خوردنی که در ان زیت انداخته باشند شاعری گفته * شعر * جاؤا بعیر لم یکن یمنیةً * ولا حنطة الشام المزیت خمیرها * ازدات فلانٌ روغن زیت بر بدن خود مالید * زت راس الصبی مالیدم روغن زیت را بر سر کودک گویند خیراً زدتنی متی ما زتنی * زت القوم زیت خورانیدم قوم را * ازات القومُ بسیار شد روغن زیت نزدیک قوم * استزأت روغن زیت طلب کرد بقال جاؤ ایستزیتون آمدند طلب کنان روغن زیت را * زیتة روغن زیت را توشه کردانیدم برای آن * زیات بتشدید روغن فروش * جاء نانی ثیاب الزیات آمد مرا

دوجامهای چرك آلوده زیتیه اسپ لبید بن عمر الغسانی

• فصل السین •

• سات • سحت خفه کردن • از ادرعمر و ساته یساته ساتا یعنی خفه کرد آنرا تا آنکه بمرد مانند سابه د ابوزید قید مرك را اعتبار نکرده • ساتان با لتحریك به صیغهٔ تثنیه د ر طرف حلقوم • سأت را خوان • سبت • راحت وقطع کردن ورد بفرو ستردن موی سر وگداشتن مو از موهای بافته شده و نوعی است از سیر شتران • ابوعمر گفته آن عنق است حمید بن ثور گفته • شعر • مطویة الاقراب اما نهارها • فسبت را ما الیلها فزمیل • وحیرت راسپ فراخ گام رکورد ک دلیر وسرکش وکوردن زدن ونام روزی است از هفته وآن ماخوذ است از سبت بمعنی قطع زیراکه روزها بآن منقطع می شوده اسبت وسبوت جمع آن ومرد بسیار خراب ومرد بسیار دانا مانند سبات بالضم • سبت نیز قیام نمودن یهود در کار شنبه قال الله تعالی و یوم لایسبتون وفعل آن از باب نصر وضرب آمده • سبت بالکسر پوستهای گاو که دباغت کرده شده باشد به برك درخت کنار وجز آن • سبت بالضم درخت کیاه کی است مانند خطمی وگاهی بفتح ابر می آید • مسبت به صیغهٔ فاعل کسی که حرکت نکند چنانکه ابوعمر گفته وکسی که داخل شود در روز شنبه کویند اسبت الیهود داخل شدند در سبت • سبات بالضم خراب یا خواب پنهان یا ابتدای خواب در سر تا آنکه به دل برود وآن ماخوذ است از سبت بمعنی راحت واز آن است وجعلنا نومکم سباتا • جوهری گفته گوئی از آن سبت یسبت این ثلاثیا بالضم آمده • سبات نیز دهر ابن احمر گفته • شعر • وکنا وهم کابنی سبات تفرقا • سوی ثم کانا منجدا وتهامیا • کویند مراد اینجا دهر است ودو پسر آن روز وشب است • سبات نیز لقب ابراهیم بن دبیس محدث است گویند اقیت سبتا وسبتة وسنبتا وسنبتة یعنی اقامت کردم مدتی د رازه کفرسبت موضعی است د ر شام • مسبوت مرده وغش کرده ومچنین بیماری که مانند خوابیده افتاده باشد د راکثر حال چشمش بند باشد • رطب منسمت به صیغهٔ

فاعل از باب انفعال خرمای که تمام پخته باشد * سبنتی مانند سبندی مرد دلیر و یای آن برای الحاق است نه برای تانیث آیا نمی بینی ها لاحق می شود آن را گویند سبنتاة و سبنداة * ابن احمر در وصف مردی می گوید * شعر * کان اللیل لا یغسو علیه * اذا زجر السبنتاة الامونا * مراد ناقه است * سبنتی نیز پلنگ بسبب دلیر بودن بآن نام نهاده شده شماخ گفته * شعر * وما کنت اخشی ان یکون وفاته * بکفی السبنتی ازرق العین مطرق * سباتت جمع آن * سبنته بز * سبتان بالکسر مرد نادان * انسمات دراز شدن * نی و جهه انسمات آن دراز رواست * سبتاه پراکنده کردن در درازی یا کوتاهی وصحرا * سبته شهریست در مغرب * سبت مانند شمت بشین معجمه معرب شود است * سبتین نعلین و آن ماخوذ است از سبت بمعنی پوست کارکه آن ان ساخته می شود * در حدیث است یا صاحب السبتین اخلع سبتیك * وخرج الحجاج یتوذف فی سبتین له ای نعلین * سبخت * بضم سین وباء مشدده و سکون خاء معجمه لقب ابی عبیده است ابو ثعلب انشاد کرده * فخذ من سلح کیسان و من اظفار سبخت * سبروت * بروزن زنبور زمین خالی از گیاه وچیزی کم و بی مزه راجز گوید * یا ابنة شیخ ماله سبروت * و فقیر مانند سبریت و سبرات هر دو بالکسر و سبرته بالضم * یقال رجل سبروت و امرأة سبروته من رجال ونساء سباریت * سبروت نیز دراز وجوان بی ریش و برو ت جمع آن سباریت و سبار و آن نادر است * ارض سباریت از قبیل توصیف مفرد بجمع است مانند ثوب اخلاق * سبرت الرجل قناعت کرد * مسبرت کسیکه مو ندارد * سبریت بد خلق * سمرت بروزن جعفر بازاری است در اطرابلس * ست * بالکسر شش یقال ستة رجال و ست نساء اصل آن سدس است سین را بتا بدل کرده و در دال ادغام کردند زیرا که تصغیر آن سدیسه است و جمع اسداس گویند جاء فلان سادسا و سادیا و ساتا پس آنکه سادسا گفته از سدس بنا کرده وآنکه سادیا گفته سین را بیا بدل نموده چنانکه گویند جاء فلان خامیا ای خامسا وآنکه ساتا گفته آنرا بر ظاهر ست و سته بنا کرده * ستون شصت * ست بالفتح سخن

بن رعیب یقال ستّه یعنی عانه ٭ گویند پاستی برای زن ماخوذ است از ست جهات یعنی شش جهت من ٭ بعضی گویند آن غلط است و صواب یا سیدتی است ٭ و ستّی نیز نام دختر ابن ابی‌الجان مابرنی است که از راویات حدیث است ٭ ستّیته نام جماعتی از محدثات است و احمد بن محمد بن سلامه ستیتی محدث است ٭ حصن ابن ستّین قلعه ایست مقابل ملطیه ٭ ستیله بنت معمر که روایت حدیث کرده و آن مصغر ستی است در زبان عجمی ٭ و احمد بن محمد بن ستّه بالفتح محدث است ٭ و بیانش در باب هاء خواهد آمد زیرا که اصل آن سته است ٭ سجستان ٭ بالکسر و کافی بالفتح نیز می آید شهری است بزرگ در مشرق و آن فارسی است ابن سید ٭ آنرا در رباعی ذکر نموده ٭ سحت ٭ بالضم و بضمتین حرام و آنچه بد باشد از مکاسب که عار لازم آید و آنچه ذکر آن بد باشد مانند قیمت سگ و خوک و شراب اسحات جمع آن ٭ اسحات کسب سحت کردن ٭ اسحت الرجل فی تجارته در تجارت خود کسب حرام کرد و از بیع درگذشتن ٭ یقال اسحته ای استاصله ٭ همچنین است سحت ٭ اسحتت تجارته خبیث شد تجارت آن و حرام گردید ٭ سحت شدت خوردن و نوشیدن ٭ رجل سُحت و سحیت و مسحوت مرد حریص فراخ شکم ٭ رجل مسحوت الجوف کسیکه سیر شکم نشود و کسیکه طعام او را بسیار بد هضمی کند از لغات اضداد است ٭ مال مسحوت و مسحت یعنی برده شده ٭ فرزدق گفته ٭ شعره وعض زمان یا ابن مروان لم یدع ٭ من المال الا مسحتا او مجلف ٭ و همچنین سحت و سحیت ٭ اسحت الرجل به صیغهٔ مفعول رفت مال او ٭ سحت الشحم عن اللحم از باب منع جدا کرد پیه را از گوشت ٭ برد سحت سرمای صادق ٭ ماله سحت نیست چیزی بر او که هلاک کند او را ٭ دمه سحت خون آن هدر است ٭ عام اسحت سال خشک ٭ ارض سحتاء زمینی که چراند اشته باشد ٭ مسحوت سویق کم چرب و همچنین مسحیت و جامهٔ کهنه و همچنین سحت و سحتی و دشت نرم خاک ٭ سحیت او وزن زبیر جد مبرح بن شهاب الرعینی است و آن یکی از زهاد عین است که بخدمت رسول الله رسید ٭ قال الله فیسحتکم بعذاب بضم یا و بکسر حاء ٭ همچنین بفتح هر دو قرات

کرد ه شده ه اکالون للسحت تثقیل و تخفیف هر دو قراءت کرده شده ه سحت بمعنی رشوت ه ایطعمون السحت ای الرشوة ه سحلوت ه مانند زنبور زن فاحشه ه سحت ه بالفتح شدید وهمچنین سخیت مانند امیر ه سخت بالضم آنچه از شکم بچه های بهائم بیرون آید وقتیکه زائیده شود و پیش از آنکه چیزی بخورد ه سختیت سویق کم چرب مانند سختیت وغبار بسیار بلند ه رویه گفته ه وهل تثیر الساطع السختیتا ه وآرد سپید وشدید رویه گفته ه شعر ه هل ینجینی حلف سختیت ه او فضة اوذهب کبریت ه مسخوت همواره سختیان بالکسر وبالفتح پوست بز دباغت کرده شده وآن معرب است وشهریست ابو ایوب سختیانی بدان منسوب است ه سختان بالفتح وسخیت به صیغه تصغیر محدثانند ه اسخات الجرح اسخیتاتا ساکن شد ورم آن چنانکه ابوزید حکایت کرده ه شئ سخت وسخیت یعنی صلب ه هلا جو سخت ای شدید ه گویند اصل آن فارسی است عرب آنرا در کلام خود استعمال کردند چنانکه مسح را بلاس میگویند ه در نوادر است گویند سخت فلان لفلان وسخت له وقتیکه استقصا کند در قول ه سرت ه بالضم شهری است در مغرب ه سرته شهری است در جوف اندلس وقاسم بن ابی شجاع السرتی محدثی است منسوب بآن ه سفت ه شراب نوشیدن وسیر نشدن فعل آن از باب سمع است ه سفت بالکسر لغتی است در زفت چنانکه زجاجی گفته ه ابن درید گوید سفت طعامی که برکت ندارد وآن بروزن کتف است ه استفت الشئ ربود آن چیز را چنانکه از ثعلب محکی است ه سقت ه بالفتح وسقت بالتحریک بی برکت بودن طعام گویند سقت الطعام سقتا وسقتا فهو سقت وقتیکه طعام برکت ندارد ه سکت ه بالفتح وسکوت وسکات بالضم وساکوته خاموش ماندن ه ساکت خاموش ه ساکوت بسیار خاموش وهمچنین سکت بالفتح ه سکیت مانند قبیر وسکیت مانند زبیر وسکیت مانند قبیط وسکیت بالکسر بدون تا وساکوت وساکوته کسیکه کم کلام کند با آنکه بر کلام قادر باشد ه سکت نیز فصل کردن در میان دو نغمه بدون دم زدن وآن از اصول الحان است ه سکت الرجل انقطع کلامه فلم یتکلم و همچنین اسکت ه ابو عبید از

ابوزید روایت کرده ٭ صمت الرجل واصمت وسکت واسکت وابرء وکفته کویند ثم سکت بدون الف پس وقتیکه منقطع شود وکلام نکند کویند اسکت وانشاد کرده ٭ شعر ٭ قد رابنی ان الکَرِیَّ اَسکتا ٭ لو کان معینا بنا لهیتا ٭ سَکتَه بالفتح بیماریست مشهور ٭ سکتتان دو سکتهٔ نماز یکی بعد از افتتاح دوم بعد از قرات فاتحه ٭ سُکته بالضم انچه بدان کودک وغیر آن را خاموش کنند وآبی که در ظرف باقی مانده ٭ سُکَیت مانند کمیت وبتشدید هم آمده ٭ اسپی که پس از ده اسپان حلبه بیاید وآن را قاشور کویند وفسکل نیز وآنکه بعد از آن آید شمار کرده نمی شود چنانکه جوهری کفته ٭ رماه بسُکاته وسُکات هرد و بضم یعنی بچیزی که خاموش کند او را ٭ هو علی سُکاتِ الامر یعنی آن مشرف بر قضاء آن کار است ٭ کویند به سُکاتٌ وقتی که بسبب بیماری یا خوردن شراب زبانش بند شود ٭ حیهٔ سُکات بالضم ماری که دریافته نشود تا اینکه بکزد شاعری در ذکر مردی داهیه کوید ٭ شعر ٭ فما تزدری من حیهٍ جبلیه ٭ سُکاتٍ اذا ما عض لیس باردا ٭ کنت علی سُکات من الحاجةِ یعنی بودم نزدیک به ادراک این حاجت ٭ اَسکَتَ ارباعٌ وباقی ماندهای هر چیز وورزهای معتدل پید از شدت کرما ٭ سکتَ الرجلُ مرد آن مرد وقوله تعالی ولما سکتَ عن موسی الغضبُ ای سکن چنانکه زجاج کفته ٭ بعضی کفته آن محمول بر قلب است چنانکه ادخلتُ القلنسوةَ فی راسی اصل آن ادخلت راسی فی القلنسوة بود قول اول مطابق بروایت است ٭ رجلٌ سَکِت بالفتح مردی که کم سخن کوید وهرکاه کوید سخن خوش ونیکو کوید ٭ سلتٌ ٭ بالفتح بیرون آوردن کویند سلتَ المِعی یعنی بیرون آورد روده را بدست خود ٭ سلَتَ الانفَ برید بینی را ٭ سلتَ رأسَه سترد موی سر او را ٭ راسٌ مسلوتٌ ومخلوتٌ ومسبوتٌ ومحلوقٌ بیک معنی است ٭ سلتَ الشعرَ سترد موی را ٭ سلت الشیٔ قطع کرد آن چیز را ٭ سلتَ دمَ البدنةِ یعنی پوست برکند بدنه را تا آنکه خون آن ظاهر شد ٭ سلتَ القصعةَ لیسید کاسه را با انکشتان خود ٭ همچنین امتلت از باب افتعال ٭ سلتتِ المرأة خضابها عن یدها انداخت زن از دست خود خضاب را ٭ سَلتاء زنی که

سلت ٭

حنا نه بندد * سلتَ فلاناً ما ثه سرطر دادر اصل تازیانه * سلت بسلحه انداخت
پلیدی خرد را * سُلاته بالضم انچه با نگشتان از اطراف کاسه گرفته شود تا پاك کرد د
* انسلت عنا یعنی رقت از ما بطوریکه دریافت نشد * مسلوت آنکه گرفته شده باشد
گوشت آن * سلت بالضم قسمی است از جو که پوست ندارد گویا گندم است
* بعضی گفته نوعی از جو که ترش می باشد * گویند ذهب منی فلتة و سلتة یعنی سبقت
برد بر من و گم شد از من * اسلت مرد بینی برید * ونام پدر ابو قیس شاعر
* سلحوت * بروزن زنجور زن مکاره مانند * صلوت بتقدیم حا * سلکوت * مانند زنبور
پرندء ایست * سمت * بالفتح راه و روش نیکان ومیانه روی ونیکمان وحدس راه رفتن
شاعری گفته * لیس بها ربع لسمت السامت * فعلش از باب ضرب و نصر است
* سمت لهم از باب ضرب مهیا کرد برای آنان وجه سخن وتن بیزید وحدیث است
فینظرون الی سمته وهدیه یعنی نگاه میکردند بسوی حسن هیئت وخوبی منظر آن درد ین
وآن از قسم حسن وجمال نیست * یونس بن خالد السمتی محدث است * تسمیت ذکر
کردن نام خدا برچیزی ودعا کردن * ودر حدیث آکل است سموا الله ودنو وسمتوا یعنی
وقتیکه یا بید خوردنی را پس دعای برکت کنید د رحق کسی که خورد انید
شیما را ولازم گرفتن سمت * تسمیت العاطس در جواب تحمید عطسه
زننده یرحمك الله گفتن وآن بسین مهمله و بشین معجمه هردو آمده
* ثعلب گفته بسین مهمله مختار است زیرا که آن ماخوذ است از سمت * وابو
عبید گفته بشین معجمه در کلام عرب اعلی واکثر است * مسمت قسمی از نعل چنانکه
مخصر قسمی است از ان * سمنت * بروزن سمند قریه ایست در صعید * سمرت *
بروزن زنبور دراز * سنت * بروزن کتف مرد کم خیر * رجال سنتون * ارض
سنتة زمین بی گیاه * عام سنتٌ سال خشك وهچنین مُسنت * اسنت القوم بقحط
سال افتادند * ابن الزبعری گفته * شعر * عمرو العلی هشم الثرید لقومه * ورجال مکة
مسنتون عجاف * جوهری گفته اصل آن از سنة است واو را تا کردند تا فرق
باشد میان آن و قول آنها اسنی القوم اقامت کردند یکسال در یك موضع

* سلحوت
* سلکوت
* سمت
* سمنت
* سمروت
* سنت

٭ فرا گفته توهم کردند که ها اصلی است رتی که یافتند او را پس قلب کردند تا گویم
اصابتهم السنة بتاء ٭ ساتوا الارض تفحص کردند و دیدند کی زمین را ٭ سنوت
بر وزن تنور مسکه و پنیر و قسمی از خرمای خشک و رب و شهد شاعری گوید ٭ شعر ٭
هم السمن بالسنوت لا ألس فیهم ٭ و هم یمنعون جارهم ان یقردا ٭ و بعضی سنوت
مثل سنور می گویند ٭ و سنوت نیز شبت را زیانه ز یره ٭ سنت القدر از باب
تفعیل انداخت سنوت را در دیگ ٭ مسنوت آنکه همنشینی کند ترا و بی سبب بغض
آید ٭ تسنت نکاح کردن مرد لئیم زن کریمه را بسبب قلت مال او و بسیار مال خود

٭ فصل الشین ٭

٭ شثبت ٭

٭ شثبت ٭ بر وزن امیر اسپ شکوخنده ٭ و اسپی که قاصر شوند هر دو رسمهای
پای او از رسمهای هر دو دست او یعنی بر جای هر دو سم دست نیفتند و برای
این فعلی متصرف نیامد ٭ مردی از انصار گوید ٭ شعر ٭ و اقدر مشرف الصهوات
ساط ٭ کمیت لا احق ولا شئیت ٭

٭ شبت ٭

٭ شبت ٭ بکسر تین و تاء مشدد و معنی است معروف
که بفارسی آنرا شود گویند گرم و خشک است در درجهٔ دوم اخلاط بارده را نضج
میدهد و دمها را می نشاند و تلئین بسیار دارد و تازهٔ آن زیاده تر در انضاج است
و خشک آن بسیار محلل است و روغن آن دردهای عصب و کرش و فراق و امتلای
ریحی را نفع می بخشد و تخم آن را اگر بر نواسیر ضماد کنند قطع کند و خاکستر
برای قروح مقعد و ذکر بسیار مفید است ٭

٭ شبرت ٭

٭ شبرت ٭ بر وزن قمطر قلعه ایست در اندلس

٭ شت ٭

٭ شت ٭ بالفتح و شتات بر وزن سحاب و شتیت بر وزن امیر پراکندن ٭ شت
الامر از باب ضرب و انشت از باب انفعال و تشتت از باب تفعل و استشت از باب
استفعال پراکنده شد ٭ شتته الله از باب تفعیل و اشته الله از باب افعال پراکنده
کند او را خدا ٭ شتیت بر وزن امیر کار پراکنده ٭ ثغر شتیت دندان کشاده
٭ قوم شتی قوم پراکنده که از یک قبیله نباشند و در حدیث انبیاست علیهم السلام
امهاتهم شتی یعنی دین انبیا یکی است و شریعتهای آنها مختلف است و بعضی گویند
مراد ازین اختلاف زبانهای آنهاست ٭ جاؤا اشتاتا شتات آمدند پراکنده ٭

* در صحاح جاؤا اَشتاتاً آمدند پراکنده * شت واحد آن را ابوعمرو از بعض عرب حکایت کرده الحمد لله الذی جمعنا من شتّ * شتّان بینهما بضم نون و بنصب نیز آمده * شتان ما هما و شتّان ما بینهما و شتان ما عمرو و اخوه یعنی دوری است میان آنها * شتان بکسر نون مصروف از شتت است * در صحاح است از اصمعی که گفته نمی شود شتّان ما بینهما و قول شاعر * شعر * لشتّان ما بین الیزیدین فی الندی * یزید بن سلیم و الاغرّ بن حاتم * حجت نیست چه مولد است لیکن قول اعشی حجّت است * شعر * شتّان ما یومی علی کورها * و یوم حیّان اخی جابر * شتان مصروف است از شتت پس فتحهٔ نون فتحه ایست که بوتا برد تا دلالت کند که مصروف از فعل ماضی است و همچنین سرعان و وشکان مصروف از وشك و سرع است * کویند وشکان ذا خروجا و سرعان ذا خروجا * و گفته می شود ان المجلس لتجمع شُتُوقا من الناس یعنی مجلس جمع میکند مردمان را که از یك قبیله نیند * محمود بن شُتّی بالضم محدّثی * شخت * بالفتح باریك اندام نه از لاغری و بالتحریك نیز آمده * شخات بالکسر جمع آن * شخت از باب کرم باریك اندام شد * شخوته مصدر از آن * شَخت و شخیت باریك اندام * شخیت بروزن سکیت و کریم غبار بلند * شختیت بروزن حلتیت همچنین * تشخیت بمعنی ابلاغ و رسانیدن * شرنتی * مرغی است * شماته * و شمات بروزن سحابه و سحاب شاد شدن بغم دشمن * شمت از باب فرح شاد شد بغم دشمن * اشمته الله به شاد کند او را حق تعالی بغم او * شماتی و شمات ناامید شدگان واحد ش نیامده * شوامت دست و پای ستور * تشمیت یرحمك الله گفتن عطسه زننده را و بمعنی فراهم آوردن و ناامید کردن * اشتمات از باب افتعال اول فربهی * تشمّت ناامید و بی غنیمت برگشتن * ملك مشمّت پادشاه دغا داده شده * شنکات * بالکسر شاید نام شهری است احمد بن عبد الخالق شنکاتی و کامل بن عبد الجلیل بن شنکاتی محدّثانند * شیتان * بالفتح جماعت اندك از ملخ و جز آن

* فصل الصاد *

* صت * بالفتح دفع کردن بغلبه و بدست زدن و بعصا زدن * صتّه بالعصا نداورا

* شخت *
* شرنتی *
* شمت *
* شنکات *
* شیت *
* صت *

به عصا * صتیت بر وزن امیر بانگ و فریاد و بمعنی جماعت * صت با لفتح نیز بمعنی جماعت * مُصاته و صتات بالکسر بمعنی مجاصمت * مصاته منازعت و خصومت کرد با وی * مصتیت بالکسر جالاک و تیز * صت بالکسر بمعنی مد * صُتّه بالضم همچنین و صت بالکسر نیز بمعنی جماعت * صُتیه بالضم لحاف یا جامه ایست بمعنی * صنتیت بالکسیر لشکر و سردار * تصاتّو با هم محاربه کردند * صُنتوت بالضم فرد واحد * بر بصتیه او در پی اوست * صتّه بالادیه یا صتّه بکلام انداخت او وی بلا و کلام را * در صحاح است فی الحدیث قاموا صتیتین ایستادند در حالیکه دو جماعت بودند * صاحب قاموس گوید صواب آنست که می گفت در حدیث ابن عباس ایست و تمام آن ان بنی اسرائیل لما امروا ان یقتل بعضهم بعضا قاموا صتیتین یعنی بنی اسرائیل هرگاه مامور شدند که بکشند بعضی از انها بعضی را دو جماعت شدند و در روایتی صتیتین آمده * در نهایه است صیت بمعنی فرقه از مردم و بعضی گفته اند بمعنی صف مردم * تصحت * از باب تفعل شرم کردن * تصحت شرم کرد * اصحیتات * تسکین یافتن و رم زخم و شفا یافتن مریض * اصحات الجرح ساکن شد ورم زخم و شفا یافت مریض * صعت * مرد میانه بالا * صعتبت * صفتات و در بالکسر صفت بر وزن فلز و صفتان بر وزن طوماح و صفتان بر وزن صلیان مرد تناور و توانا یا فربه پر گوشت یا توانا درشت خلقت یا صفت بر وزن فلز کسی که غلبه کند بر مردم * صفته بالفتح غلبه * تصفت از باب تفعل قوی و توانا شد * تصفتت از تفعلل همچنین * صلت * بالفتح پیشانی واضح و کشاده * صلت از باب کرم کشاده پیشانی شد صلوته بالضم مصدر از آن * صُلت نیز بمعنی آشکار و هموار و در صفت پیغمبر است صلی الله علیه و آله وسلم کان صلت الجبین بود آنحضرت کشاده پیشانی و بعضی گفته اند صلت اینجا بمعنی هموار و آشکار است * صلت نیز * شمشیر تابان و نیز * منصلت و اصلیت همچنین * در صحاح است سیف اصلیت شمشیر تابان و جایز است که بمعنی مصلت باشد * اصلت سیفه بر کشید شمشیر را از نیام * سیف مصلت شمشیر آهخته شده * ضربه بالسیف صلتا بالضم زد او را بشمشیر در حالیکه آهخته بود * صلت نیز کارد

* صحت *
* صحت *
* صعت *
* صفتبت *
* صلت *

بزرگ وبالضم نیز آمده مرد چالاک درکارها * أَصْلَتِیّ ومصلات ومصلت هردو بالکسر ومُنْصَلِت همچنین عامر بن طفیل گوید * شعر * وانّا المصالیت یوم الوغا * اذا ما المغاویر لم تقدم * در اساس است نهر منصلت نهر سخت روان * صلت نیز نام مردی وتاختن اسپان * صلت بالکسر دزده صلتان بالتحریک اسپ بانشاط وهوشیار * در صحاح است صلتان خراستوار وسخت واسپ بانشاط وهوشیار * صلتان شاعر انند عبدی وضبی وفهمی * انصلت ازباب انفعال بگذشت وسبقت برد * در صحاح است صلت دوانید اسپ را * انصلت الفرس فی سیره بگذشت وسبقت برد اسپ در سیر خود * جاء بلبن یَصْلِت ومرق یصلت آورد شیر وشوربا بسیار آب وکم روغن * صلّت ما فی القدح ریختم آنچه در قدح بود * صمت * بالفتح وصُمُوت وصُمات هردو بالضم خاموش بودن اصمات وتصمیت همچنین * رَمَیْتُه بصماته وسکاته اندا ختم بروی چیزی راکه بدان سکوت نماید * اَصْمَتُّه ازباب افعال وصمّتّه ازباب تفعیل خاموش کردم او را لازم ومتعدی هردو آمده * صُمات بالضم سرعت تشنگی * در تهذیب است گویند بات فلانٌ علی صُماتِ اَمْره هرگاه تصمیم عزم برکاری کند * ابو مالک گوید صُمات بمعنی قصد است وارا انشاد کرده * وحاجة بتّ علی صُماتها * در صحاح است گویند فلان علی صُماتِ الامر هرگاه مشرف شود برقضای آن کار * بات من القوم علی صُمات بمرأی ومَسْمع یعنی شد ازقوم در نزدیکی به محلی که ازانجا دیدن وشنیدن تواند شاعری گوید * وحاجة کنتُ علی صُماتها * یعنی مشرف بودم برادراک حاجت وبروایتی بناتها نیز آمده * صامت شیرخفته واز شتران بیست تا وازمال سیم ونقره وناطق ازمال شتران وگوسپندان گویند ماله صامتٌ ولا ناطق یعنی نیست پیش او چیزی ازمال صامت وناطق * صَموت بالفتح زره ثقیل وگران * در اساس است صموت زرهی که چون پوشیده شود صدای ازوی نخیزد نابغه گوید * شعر * وکلّ صَموت نَثْلة تُبَّعیّة * ونسج سُلیم کلّ قضّاء ذائل * صموت نیز شمشیری که در کشته فرو رود * در تهذیب است که درین صورت آواز برآمدن خون کمتر خواهد آمد زبیر بن عبد المطّلب گوید * شعر * وینفی الجاهل المُختال عنّی * رقاق الحدّ وقعته

صموت ٭ وانگبین برکه سوراخ نادر ندارد ٭ نامی ان مرداس کرده ٭ شعر ٭ کان صموتا صافت السحل حولها ٭ تداولها من راس زفرة شائره ٭ ونام اسپ عباس بن مرداس و بعضی گویند نام اسپ خفاف بن ندبه شاعری کرده ٭ شعر ٭ حتی ارّی فارسا الصموت علی ٭ اکساء خیل کانها الابل ٭ ضربة صموت ضربی که بکذرد در استخوان یعنی نازنده جهد از آن تا آواز دهد ٭ ترکته ببلدة اصمت و بصحراء اصمت و بوحش اصمت و اصمتة بکسر همه و بقطع همزه در وصل آن رنه مم صرف ود در تهذیب است که الف آن مکسور و مقطوع است یعنی گذاشتم او را در دشت یا جای که دانسته نشود که کجا است ٭ مُصمَت چیزی که سوراخ ندارد ٭ اصمتّه انا بی حرف کردم او را ٭ باب مُصمت ٭ وقفل مصمت ٭ در وقفل بسته ٭ الف مُصمت بتشدید نیز آمده هزار کامل ٭ در لسان العرب است اعطیت فلانا الفا کاملا و الفا مُصمتا و الفا قرعا همه بیک معنی است ٭ در تهذیب است که از امثال عرب است انک لاتشکو الی مُصمت یعنی شکوه نه بردی بسوی کسی که باک شکوه دارد ثوب مُصمت حامة یکرنگ ٭ خیل مُصمت اسپ یکرنگ ٭ حروف مُصمتة ما عدای مُر بنفل ٭ صُمتة بالضم و بالکسر چیزی که بدان کودک را خاموش کنند از جنس طعام باشد یا غیر آن ٭ مصمت نام شمشیر شیبان نهدی ٭ صمّیت بروزن ومعنی سکیت یعنی بسیار خاموش ٭ ماذقت صماتا بالفتح نه چشیدم چیزی گویند لاصمت یوما او یوم او یوم الی اللیل یعنی خاموش نمی شود یک روز کامل ٭ در تهذیب است عرب گوید لاصمت یوما الی اللیل و لاصمت یوم الی اللیل پس کسی که نصب داده است مراد ش آن است که لایصمت الی اللیل و کسی که رفع داده است مراد او آن است که لایصمت یوم الی اللیل و کسی که جر داده است قافراست ٭ جاریة صموت الخلخالین زن کسده ساقها که از خلخال او صداع یکوش نخورد ٭ صمعیوت ٭ بروزن عنکبوت سست سیر ٭ صمروت بروزن سفود زنبیل کوچک بافته از لیف خرما یا غلاف شیشه و سر پوش آن ٭ صنانیت جمع آن ٭ اصنات بالکسر محکم و استوار کردن ٭ صنتیت بالکسر سردار و لشکر ٭ صنتوت بالضم یکتا

٭ صمعیوت ٭
٭ صمروت ٭

صوت

ویکانه* صوت* آواز و آواز کردن *صات از باب ضرب و سمع آواز کرد* اَصَاتَ از باب افعال و صوّت از باب تفعیل همچنین * رجلٌ صاتٌ و صَیّت مرد آواز کننده * صِیت بالکسر شهرة نیک صات و صوت و صِیتَه همچنین * در صحاح است گویند ذَهَبَ صِیتُه فی النّاس رفت آوازه او در مردم و در اصل بواو بود بسبب کسره بیا مبدّل شد چنانکه ریح در اصل روح بود گویا بنا کردند بر فِعل بکسر الفاء از برای فرق میان صوت مسموع و میان آوازه ذکاهی میکویند انتشر صوتُه فی النّاس بمعنی صیت * صوت نیز بمعنی یک آهن کران و بمعنی زرکر و زدا یند شمشیر *مِصوات بالکسر آواز کننده گویند دُعِیَ فَانصاتَ از باب انفعال یعنی خوانده شد پس جواب داد و پیش آمد و پوشیده رفت * انصاتَ المُنحنی راست شد قامت مرد دوتا * در صحاح است انصاتَ الرّجلُ راست شد قامت او بعد از انحنا گویا پیش آمد جوانی او شاعری گوید * شعر * رِنَصوبن رَهمان الهُنَیدة عاشها * وتسعینَ عاماً ثمّ قوّم فانصاتا * وعاد سَوادُ الرّاس بعد بیاضه * وعاوَدَه شرخُ الشّباب الّذی فاتا * منصات راست قامت * انصاتَ به الزّمانُ مشهور گشت * مابالدّار مِصوات نیست در خانه کسی

* فصل الضاد *

ضغث *ضوت* *ضهت*

* ضغت * بالفتح خائیدن بدندان پیشین و بدندان پسین * ضوت * بالفتح نام موضعی * ضهت * بالفتح سخت بپا کوفتن * ضهته از باب منع سخت بپا کوفت

* فصل الطاء *

طست *طالوت*

* طست * بالفتح در اصل طسّ بالسین بود یک شین را بتا بدل کردند و بسین معجمه هم روایت کرده اند * در صحاح است که یک سین را بتا بدل کردند بسبب ثقالت و هرگاه جمع می کنند و یا تصغیر باز می آرند سین را مانند طساس و طُسَیس چه بسبب فاصله الف جمع و یای تصغیر میان هردو سین ثقالت میرود * طالوت * پادشاهی عجمی است

* فصل الظاء *

ظأت

* ظأت * بالفتح خفه کردن * ظأته از باب منع خفه کرد او را

* فصل العين *

* عت * بالفتح سخن را دوباره گردانیدن * عتة دوباره گردانید وی سخن را * عتة بالمسئله الحاح کرد بروی * عتة بالکلام توبیخ کرد او را * عاتة معاتة و عتاتا مخاصمه کرد باوی * عنعت بروزن بلبل و دعوب بزغاله سخت قوی و مرد دراز بالا و تمام یاد راز بالا وجنبان * عتت بالتحریک درشتی در سخن * عتعته دو بار گفتن و خواندن بزغاله را به عت عت * تعتت فی کلامه از باب تفعل استوار نکرد در سخن خود * عتی لغتی است در حتی * عرت * بالفتح جنبیدن نیزه و سخت شدن آن * عرت الرمح از باب نصر و ضرب و سمع سخت شد نیزه یا جنبید * رمح عرات نیزه بسیار جنبان * برق عرات برق بسیار جهان * عرت انفه ما لید بینی او را * عفت * بالفتح دوتا کردن و شکستن * عفته از باب ضرب دوتا کرد و شکست آن را یا شکست بی آنکه جدا کند * در صحاح است عفت یده دوتا کرد دستش را تا بشکند * عفت کلامه تکلف کرد در عربیت کلام یا شکست کلام را از لکنت * اعفت احمق و درشت و ارتوه * رجل عفتان بروزن و معنی صفتان * رجل عفتانی مرد جانی و قوی * رجل علفوت * بروزن جردحل و زنبر و رجل علفتانی مرد احمق که حرف زند و باک صواب و خطا ندارد * عمت * بالفتح پیچیدن پشم را مدور برای رشتن * عمت از باب ضرب پیچید پشم را مدور و تاد ردست گرفته بریسد * عمت از باب تفعیل همچنین * عمیته نام آن پارهٔ مدور ریسمانی آنرا با غند گویند * اعمته و عمت بضمتین و عمیت جمع آن * عمت فلانا غلبه کرد بر فلان و بازداشت او را از زد بعصا یا بکاته * عمیت بروزن سکیت رقیب ظریف و مست و جاهل ضعیف و کسی که راه نیابد به طرفی * عنت * بالتحریک فساد و گناه و هلاک و در آمدن مشقت بر مردم * اعنته از باب افعال در مشقت افکند او را * عنت نیز بمعنی سختی یافتن و بمعنی زنا و سستی و انکسار و اکتساب گناه * عنته از باب تفعیل سختی کرد بروی و لازم کرد انید بروی کاری را که دشوار بود ادای آن بروی * عنترت بالضم حلق خشک و آن گیاهی است * عنترت نیز کوهی است

* عت *
* عرت *
* عفت *
* علفوت
* عمت *
* عنت *

باریك در صحرا ازل هر چیز * اکمهٔ عنتوت و عنوت پشتهٔ که برآمدن بران دشوار بود * عنّتت عنه رو کردانید از وی * عنّتت قرن العتود بلند شد شاخ بز غاله * عانت زنی که دیر ماند بعد از بلوغ در خانهٔ اهل خود تا اینکه از شمار دوشیزه ها بیرون شود * جاء متعنتا آمد پیش او در حالیکه میخواست لغزش او را * عنت بکسر نون و عنت بفتح نون استخوانی که بعد از پیوند کردن آن را چیزی بشکند * اعنت العظم بشکستن استخوان شکسته بسته را چیزی * عنت العظم از باب فرح شکسته شد استخوان شکسته بسته * رجل متعنت * مرد مبالغه کننده در لباس و اکل

* فصل الغین *

* غت *
غت بالفتح در آب غوطه دادن * غتّه فی الماء در آب غوطه داد او را * غتّه بالامر رنج داد او را بکاری * غتّ الضحك پنهان داشت خنده را * غتّ بالکلام خاموش کرد او را به سخن * غتّ الماء نوشید آب را جرعه جرعه بی جدا کردن ظرف آب از دهن * غتّ فلانا غمگین کرد فلان را از خفه کرد او را * غتّ الدابة شوطا او شوطین در تعب انداخت ستور را دو رانیدن یك تك یا دو تك * غتّ الشیء الشیء آورد بعض آنچیز را از پی بعض آنچیز * غتّ القول القول آورد آن سخن را از پی آن سخن

* غلت *
* غلت * بالفتح بر انداختن خرید و فروخت و بالتحریك خطا کردن در حساب و غلط بطاء مهمله خطا کردن در قول * اغلنطی علیه غالب آمد بروی بدشنام و به ضرب و قهر * غلته بالفتح اول شب و بالضم اسم غلت * اغلته و تغلته گرفت او را بغفلت

* غمت *
* غمت * گران آمدن طعام بر دل * غمته الطعام از باب ضرب گران آمد طعام بر دل او پس کردانید او را مانند مست * غمت از باب فرح مانند مست شد از گرانی طعام * غمته فی الماء غوطه داد او را در آب * غمت الشیء پوشید آنچیز را * غمّت نفسا بر داشت سر خود را هنگام نوشیدن *

* فصل الفاء *

* فثت *
* افتئات * باطل گفتن بر کسی * افتأت علی الباطل باطل گفت بر من * افتأت برائه استبداد نمود برداشن خود * افتئت بصیغهٔ مجهول ناکهان مرد * فت * بالفتح ریزه ریزه کردن

* فت *

وشکستن ۰ لا انکشتان نرشکاف در سنک بزرک ۰ فتیت وفتوت بالفتح ومفتوت ریزه ریزه کرده شده ۰ انفتات ریزه ریزه شدن ۰ فت فی ساعده ۰ ضعیف کرد او را ۰ افتات بالضم ریزه ۰ فته بالفتح وبالضم پشك شتر وکوسفند که کوفته شود برای آتش افروختن و یك لست از خرما ۰ فتفته بالفتح نرشدن شتر که بترا زهیرانی ۰ بینهم فتافت میان آنها رازها اند که شنیده ودیده نمی شوند ۰ اهل بیت فحت بسوسه حرکت اهل بیت برا کنند ۰ فحت ۰ بالفتح

۰ فحت ۰

روشنی ماه که ویند جلسنافی الفحت نشستیم در ماهتاب ۰ برآوردن طباخ کوشت پاره پخته را از دیك بچمچه یا بحورا مانی مدور ودر مقصب ۰ فاختة مرغی است مشهور فواخت جمع ۰ تفخت بروفتار آمد مانند رفتار فاخته ۰ تفخت المرأة برفتار آمد زن مانند رفتار فاخته ۰ تفخت الرجل شکفت نمود مرد ۰ فحته از باب منع او بدا او را ۰ فحت الاناء واکرد ظرف را ۰ فخت راسه بالسیف برید سرش را به تیغ ۰ فخت الفاختة آواز کرد فاختة وفاختة دختر ابی طالب ودختر عمرو ودختر ولید که ها صحابیه اند ۰ انفخت السقف سوراخ دار شد سقف ۰ فرات ۰ بالضم آب بسیار شیرین کویند ماء فرات

۰ فرت ۰

ومیاه فرات آب شیرین ۰ فرات نهری است در کوفه ودر یای شور ونیز نام مردی ۰ فرت از باب کرم بسیار شیرین شد آب ۰ فروته بالضم مصدر از ان ۰ فرت از باب فرح ضعیف شد عقل او بعد از دانش ۰ فرت الرجل از باب نصر فاجر شد مرد واز اینجا است فرتنی بمعنی زن فاجره ۰ فرت بالکسر میان دو انکشت سبابه و ابهام ۰ میاه فرتان وفرات آب شیرین ۰ در صحاح است فرات آن جوی کوفه وجوی بغداد که او را دجله کویند ۰ فستات ۰ بالضم بمعنی فسطاط یعنی شهرستان مصر و هر در

۰ فستات ۰

بکسر فا نیز آمده ۰ فلتة ۰ بالفتح شب آخرین از هرماه و بعضی کفته اند آخرین روز

۰ فلت ۰

از ماهی که بعد آن شهر حرام است و نیز بمعنی کار ناکاه و بی اندیشه ۰ کان الامر فلتة شد آن کار یك بیك بی نرد دو بی تدبیر ۰ افلتنی الشیء وتفلت منی در کذشت ازمن آن چیز ۰ افلت الشیء از باب افعال در کذرانید آن چیز را دیکری ۰ افتلت الکلام از باب افتعال بی اندیشه و بی فکر کفت سخن را ۰ افتلت بصیغه مجهول بمرد یك ناکاه ۰ افتلت فلان بامر کذا یك بیك آورد ۰ شد فلان بر کار پیش از ینکه مستعد

شود برای آن * فلتان بالتحریك شادمان ومرد سخت وجری وصحابی است ومرغی است که شکار میکند بوزنه را * کساء فلوت بالفتح کاهی که هردو طرفش بسبب کوتاهی برپوشنده بهم نه پیوندد * تفلت الیه پناه جست بسوی او * تفلت علیه بوجست بروی * فلاة ناکهان ونامیده اند به افلت بوزن احمد وبه فلیت بر وزن زبیر وفلیته بوزن سفینه * فرس فلتان بالکسر وبه تحریك نیز آمده وفرس فلت بروزن صرد وفلت بروزن قبر اسپ شتابرو * کویند مالك منه فلت بالتحریك چیست ترا که نمی کریزی از و * فلتات المجلس هفوات ولغزشهای مجلس * مفهوت * بروزن ومعنی مبهوت * فوت * بالفتح وفوات بروزن سحاب درکذشتن کاری * فاته الامر درکذشت ازوی آن کار * افتأته الامر ازباب افتعال همچنین * افاته ایاه درکذرانیدن آن کار را غیر او * موت الفوات مرك ناکهان ودر حدیث است مر رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بحائط مائل فاسرع فقیل یا رسول الله اسرعت المشی فقال اخاف موت الفوات یعنی کذشت پیغمبر خدا بدیواری خمیده پس شتابان رفت ازانجا مردم کفتند چرا شتابان رفتی آنحضرت فرمود که می ترسم از موت ناکهان * کویند دشنام داد مردی شخصی را پس دعای بد کرد وکفت جعل الله رزقه فوت فمه یعنی ببیند رزق را ونرسد باو وکویند هو منی فوت الرمح وفوت الید یعنی او ازمن درجائی هست که می بینم او را ونمی رسم باو * فوت کشادکی میان دو انکشت * فلان لا یفتات علیه فلان کرده نمی شود جز کار او یعنی کسی سبق نمی برد براو ودر حدیث است امثلی یفات علیه فی امر بناته * فتات الکلام اختراع نمود وطرز نو پیدا کرد درکلام * افتات علیه حکم کرد برو * تفاوت الشیئان دوری شد میان آن هردو چیز * تفاوت بر سه حرکت واو بمعنی دوری * در صحاح است که کسر واو وفتح آن غیر قیاس است چه مصدر راست از تفاعل بضم العین وغیر از ضم خلاف قیاس است * فویت بروزن زبیر متفرد بدانش خود برای مذکر ومونث هردو آمده * در اساس است * افتات فلان علیکم هو انه سبقت برد فلان برشما بدانش خود ومشوره نکرد

یا شما * فلان یتفوّت علی ابیه فی ماله یعنی فلان مال پدر خود را صرف می کند بی
اذن او * ماتری فی خلق الرحمن من تفاوت نخواهی دید در خلق خدا عیبی یعنی
بیننده نگوید که اگر چنین بودی خوش بودی * تفوّت
علیه فی ماله سبقت برد در مال او

* فصل القاف *

قت * — * قت * بالفتح دروغ و سخن چینی و پوشیده اتباع کسی کردن برای دریافت
مراد وی * قت الحدیث قتّا و قتیتی مثل حلیفی و قتّت تقتیتا از باب تفعیل و تقتّت
تقتّة غمامی کرد * رجل قتّات و قتوت و قتّیتی مثل شذا در صور و دلیلی مرد
سخن چین یا کسی که سخن مردم بشنود بی آنکه آنها مطلع بروی شوند
غمامی کند یا نه * امرأة قتّاتة و قتوة در خبر آمد * لا یدخل الجنة قتّات * قت
بالفتح اسپست یا اسپست خشک در خبر ابن اسلام آمده فان اهدی الیک حمل تبن
او حمل قت فانه ربا یعنی اگر هدیه کند قرضدار بسوی تو بار کاه یا بار اسپست پس
آن رباست * قت الشیء مثل مدّ یمدّ آن چیز بد را زی و اندک گردانید آنرا
و آماده ساخت و جمع نمود آنرا اندک اندک * قتّ اثره در پی او رفت * قتّ الراعی العبر
شنید راعی بول شتر ایار را * قتّیون جماعتی اند از محدثان * تقتیت جمع نمودن شراب
در دیك و طبخ کردن آن * زیت مقتّت مثل معظم روغن زیتون که در آن ریاحین
طبخ کرده باشند یا ادهان خوشبو در آن خلط کرده باشند در خبر آمده انه ادهن بزیت
غیر مقتّت و هو محرم * قتّه مثل صمّه ماد و ساده ان تابعی * اقتات از بیخ بر کندن * قتات
قرث * — بالضم موضعی است به یمن * قرث * بالضم خشک گشتن بعد خون بر بعضی و سبز شدن
خون زیر جلد بسبب ضربه * قرت الدم مثل نصر ینصر قرتا سیر گشت خون زیر جلد
شاعری گوید * شعر * یشن علیها الزعفران کانه * دم قارت یغلی به ثم تغسل * او زید گفته
قرت الدم فی الجرح مرد خون در ریش * قرت فلان مثل فرح متغیر شد روی فلان کس
از اندوه یا خشم * قارت مشك خیلی تر و سبکتر * قارت و مقترت کسی که
تکبر دهر ا پنجه یابد * قرتبا بالفتحتین شهری است بفلسطین * قرتان بالفتحتین نام موضعی

* قاروت نام قلعه * قَراش مثل غراب وادی است میان تهامه وشام * قَرَت بفتحتین بیخ * قربت مثل امیر سردی سخت * قربوت * بفتحتین بیش کوهه زین واین لفظ را صاحب صحاح ذکر نکرده * قلت * بالفتح کومی در کوه که دران آب مجتمع شود وقلات مثل رجال جمع * قَلتُ العنق مغاك کردن * قَلتُ العین غار چشم * قَلتُ الابهام مغاکی در زیر نر انکشت * قَلتُ الثریدة مغاکی در ثرید * قلت بفتح اول وکسر دوم مرد کم کوشت * قَلَت بفتحتین هلاکی اعرابی کفته ان المسافر و متاعه لعلی قلت الاما وقی الله * قَلِتَ فلانٌ مانند فرح هلاك کشت آن کس * اَقلَتَه هلاك ساخت ویرا یا درمعرض هلاك آورد ویرا * مَقلَته مثل مهلکه ودرون زن ومعنی درخبر ابی مجلز آمده لو قُلتَ لرجل وهو علی مَقلَته اتق رُعنه فصرع غرمته یعنی اکر کوئی مردی را اوبر مهلکه است بپرهیز تو ساندی ویرا پس هلاك شد تاوان دهی دیت وی * مقلات مثل محراب ناقه که یکبار زاید بعد ازان حامله نکردد وزنی که بچه اش نزیید * اَقلَتَتِ المرأة والناقة مقلات شد زن وناقه * ناقة بها قلت یعنی ناقه مقلات بشر کوید * شعر * فَظَلَّ مَقالیتُ النساء یطأنه * یَقُلنَ الایلقی علی المرأمیزر * وکمان عرب است که مقلات هرکاه مردی کریم راکه از غدر کشته شود بپا کوبد بچه اش نمیرد * شاة قَلتَه بزی که شیرش شیرین نباشد * قَلتَین مثل بحرین دهی است به یمامه * دارالقَلتَین نام موضعی است * قُلتَه بالضم دهی است بمصر * اقلعتات * مثل اقشعرار سخت پیچ دار شدن مو * اَقلَعَتَّ الشعر سخت پیچ دار شد مو * قلهت * رقلهات در موضع اند واین دو لغت را جوهری ذکر نکرده * قنوت * بالضم بمعنی طاعت از باب نصر حق تعالی فرموده للقانتین والقانتات وبمعنی سکون ودعا وقیام در نماز درخبر آمده افضل الصلوة طول القنوت وبازماندن از کلام زید بن ارقم کفته سخن می کردیم در نماز تا این که نازل شد وقوموا لله قانتین پس مامور شدیم بسکوت * اَقنَتَ دعای بد کرد بر دشمن خود ودراز کرد قیام را در نماز وهموار ه حج کرد ودراز نمود جهاد را وتواضع کرد برای حق سبحانه تعالی * امرأة قَنیت زن کم خوار * قناته مثل کرامه کم خوری * سقاء قَنیتٌ مشك بسیار آب کیرنده * رجل قنعات *

* قربت *
* قلت *
* قلعت *
* قلهت *
* قنت *
* قنعت *

قوت ○

بالکسر مرد بسیار موی بود و زود این ○ قوت ○ بالضم وقیت وقیتة بالکسر خورد و رزق ○ و قوات بالضم انچه بدان قیام بدن بود از طعام ○ کر بسد ماعند ○ قوت لیلة وقیت لیلة وقیتة لیلة وما علیه قوت ولا قوات ○ قاتهم ذلک مثل قال قوتا بالفتح وبالضم وقیاتة قوت داد آنهارا آن چیز فاقتاتوه وتقوتوه پس قوت ساختند آنها آن چیزرا ○ انا اقوته یعنی من قوت می دهم و بیرا رزق اندک ○ استقاته قوت خواست ازوی ○ فلان یتقوت بکذا فلان قوت می کند چنین چیزرا و در خبر آمده ○ اللهم اجعل رزق آل محمد قوتا یعنی بقدر آنکه سد رمق کند از طعام و کفی بالمرء اثما ان یضیع من یقوت یعنی اهل و عیال خود که نفقه آنها بر او لازم باشد ○ قوتوا طعامکم یبارک لکم ○ اوزاعی گفته مراد کوچک ساختن نانهاست و غیر اوزاعی گفته که این قول مثل قوله کیلوا طعامکم است ○ قائت شیر درند ○ وسنده ○ گویند هو فی قائت من الدین ○ اقاته قوت داد و بیرا الغنی است در قاته یقوته نگاه داشت آنرا ○ اقاته واقات علیه قادر شد بران ○ مقیت از اسمای الهی بمعنی نگهبان و مقتدر و قوت دهنده ○ و گویند حاضر ○ اقتت لنارک قیتة یعنی طعام بده آتش را هیزم

○ فصل الکاف ○

کبت ○

○ کبت ○ بالفتح بر زمین افکندن ○ کبته مثل ضرب بر زمینش زد فانکبت پس بر زمین افتاده ○ در خبر آمده ○ ان الله کبت الکافرین یعنی که حق سبحانه تعالی بیفکند کافران را بی بهره ساخت و رسوا کرد و ذلیل نمود و شکست و باز داشت و رد کرد بخشم خورده ○ مکتبت پر از غم و اندوه ○ مکبوت بسیار غمگین ○ بعضی گویند در اصل مکبود بود بمعنی کسی که اندوه بجگرش رسیده باشد ○ کبرت ○ بالکسر گوگرد

کبرت ○

و یاقوت سرخ و زر طلا و جوهری است که کانش پس پشت است در وادی نمل که انجا سلیمان علیه و علی نبینا السلام گذشته بود ○ کبرت تکبیرا مثل دحرج مالیده کبریت را شتر خود ○ کتیت ○ آواز جوشیدن دیگ کم آب و اول آواز جوشیدن

کتت ○

نبید و اول آواز شتر جوان ○ اصمعی گفته که چون شتر نر قابل هدیر شود پس اول آن کشیش است و فوق از ان کتیت و آواز سخت سینهٔ مرد از شدت غضب و رفتار

نرم یا نزدیک نزدیک کام نهادن بزودی و همچنین است کتکته و تکتکت مانند دحرجه و تدحرج * کتّ المیر از باب ضرب سبحه کرد شتر صبحه نرم * کتّت القدر جوشید دیک * کتّ الرجل من الغضب آواز سخت کرد مرد بسبب خشم * کتّت الجرة الجدیدة آواز کرد سبوی جدید وقت پر کردن آب در آن * کتّ النبیذ شروع شد جوشیدن نبیذ قبل از سخت کشتن و در خبر ابی قتاده آمد و تکاتّ الناس علی المیضاة یعنی مزدحم شدند مردم بر آن نزد وضو * کتّ فلانا بدی رسانید دیرا و خوار نمود * کتّ الکلام فی اذنه از باب نصر سخن در گوش وی گفت و همچنین است اکتّه و اکتته * کتّه بالضم مال رذیل و نام ماده بزی * کتّه بالفتح سبزه زمین * کتکت و کتکتی بضم هر دو کاف و بغیر انصراف بازی است * رجل کتّ و امرأة کتّ بالضم مرد کم گوشت و زن کم گوشت * رجل کتیت و کتیت الیدین مرد بخیل * کتکیت مثل هدهد آواز حباری * کتکات مثل زلزال مرد بسیار کلام * کتکتة مثل زلزله خندیدن کم از قهقه * کتیته مثل سفینه عصیده که قسمی است از طعام * اکتتات گوش نهادن * کت مثل مدّ شمار را احصا نمودن اکثر در نفی مستعمل شود گویند اتانا بجیش ما یکتّ و در مثل است لا یکتّه او یکتّ النجوم یعنی شمار را احصا نمی کند آن را مگر این که احصا نموده شوند ستارگان * کتانه مثل ثمامه ناحیه ایست نزدیک مدینة منوره از آن آل جعفر بن ابی طالب رضی الله عنه * اکمت * کوتاه * سنه کریت * سال کامل همچنین است یوم کریت ازشهر کریت * تکریت بفتح اول شهری است آبادان کرده تکریت دختر وایل * کست * بالضم چوبی سخت خوشبو که آن را قسط و کسط نیز گویند * کعت * بالفتح کوتاه * رجل کعت و امرأة کعتة * کعیت مثل زبیر بلبل که در فارسی هزار داستان گویند و کعتان بالکسر جمع * اکعت فلان سریع رفت و نشست از لغات اضداد است و سوار شد و حالیکه منتفخ بود از خشم * ابو مکعت مثل محسن شاعری * کعته بالضم طرق شیشه * کفت * بالفتح باز داشتن * کفته مثل ضرب باز گردانید وی را از طرف قصد او پس انکفت پس باز گرد ید و در خبر عبد الله بن عمر آمده صلوة الاوابین ما بین ان ینکفت اهل المغرب الی ان یثوب اهل العشاء یعنی باز گردند اهل مغرب

* کمت *
کریت *
* کست *
* کعت *
* کفت

بسوی خانهای خود کَفَتَ الشی الیه کفتاً وکَفّته تکفیتا بخود فراز گرفت آن چیز را در خبر آمده اکفتوا صبیانکم باللیل فان الشیطان خَطْفَةٌ خود فراز گیرید کودکان را در شب زیرا که مر شیطان را ربودن است و در خبر دیگر آمده یقول الله للکرام الکاتبین اذا امرض عبدی فاکتبوا له مثل ما کان یعمل فی صحته حتی اعافیه او اکفته یعنی فراز گیرم وی را بسوی خود و در خبر دیگر آمده نُهینا ان نکفت الثیاب فی الصلوة یعنی نهی کرده شدیم فراهم آوردن جامهها در نماز و مراد از آن جمع کردن جامه نزد رکوع و سجود ٭ کَفَتَ الطائر و غیره کَفْتاً وکَفیتاً وکِفاتاً وکَفَتاناً سرعت کرد در پریدن و دویدن و در رفتن کشیدن کی کرد در آن ٭ رجل کَفْتٌ وکَفیتٌ و فرس کَفیتٌ شتابنده ٭ و مثل زنان ریک ٭ عدو کَفیتٌ وکُفاتٌ دویدن سریع ٭ مرکَفیتٌ وکُفاتٌ کشتن تیز وکَفت سخت راندن شتر ٭ کافته مکافتة با یکدیگر سبقت نمود ٭ کِفاتٌ مثل کتاب جائیکه در آن جمع کرده شود چیزی حق سبحانه تعالی فرموده الم نجعل الارض کفاتا تشبیه خانهها کرده را گفته اند ٭ کفاتُ الاحیاء و قبرستان را گفته اند ٭ کفاتُ الاموات ٭ اکفتَ المالَ تمام گرفت مال را ٭ کَفْتٌ مثل شداد شیر زنند ٭ کفت بالفتح و بالکسر دیک خرد در مثل است کَفْتٌ الی وَبِئَة یعنی بلاییست که در پهلوی بلا است ٭ کَفَتَ الشی کفتاً مثل نصر زیر و بالا شد آن چیز ٭ کفت فلان مرد آنکس ٭ جَمَزَ کَفَتٌ نان بی نان خورش ٭ ماتَ کِفاتاً ومُکافتةً مثل قتال و مقاتلة مرد ناکهان ٭ وَقَعَ فی الناس کَفْتٌ واقع شد مرگ در مردم ٭ انکفات باز گشتن و منقبض شدن و لاغر گشتن اسپ و اجتماع خلقت ٭ کَفیتٌ مثل امیر اسپ حسان بن قتادة سدوسی ٭ کَفیت و کِفت بالکسر انبانی که هیچ ضایع نکند ٭ کَفیت آنچه بدان تمام زندگانی باشد از قوت در خبر آمده که آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند حُبِّبَ الیّ النساءُ والطیبُ و رُزِقتُ الکَفیتَ درست داشته شد بسوی من زنان و خوشبو داده شدم آنچه بدان جمع را اصلاح معیشت خود کنم و بعضی گویند مراد قوت جماع است دلالت کند برین خبر دیگر اتانی جبرئیل بقدر یقال لها الکفیت فوجدت قوة اربعین رجلاً فی الجماع و در خبر جابر آمده اُعْطِی رسول الله صلی الله علیه و سلم الکفیت الحسن

پرسیدند کفیت چیست گفت جماع * کافت مثل صاحب شاری بود در کوه که پناه میکرفتند بسوی آن دزدان وجمع می کردند دران متاع راه کفته نام بقیع الغرقد زیرا که جمع می کند مردکان را یا برای آنکه می خورد مدفون را بزودی بسبب آنکه شوراست * فرس کفت مثل صرد و همزة اسپی که مجتمع شده بجهد پس ممکن نباشد سواری بران از جهت اجتماع جهیدن وی * مکفت مثل محسن کسی که در زره پوشد درمیان هرد وجامه پوشد * کلت * بالفتح جمع کردن * کلته مثل ضرب جمع نمود آن را * امرأة کلوت زن جمع کننده * کلته فی الاناء ریخت آن چیزرا در آوند اعرابی گفته اخذت قدحا من لبن فکلته * کلت الفرس بازداسپ رابرای درانیدن * کلت الشی افکند آن چیزرا * فرس فلت کلت مثل سکروصرد اسپ تیزرو * فرس فلته کلته مثل همزة اسپی که مجتمع شده بجهد پس ممکن نباشد سواری بران * اکتلات نوشیدن * انکلات ریخته شدن ومنقبض کشتن * کلیت مانند امیر سکین سنک دراز که ایوان خانه کفتار بند کرده شود شاعری کفته * شعر * وصاحب صاحبته زمیت * منصلت بالقوم کالکلیت * کلته بالضم حصة از طعام وغیر آن * رجل مصلت مکلت مثل منبر مرد روان در کارها * کمیت * مثل زبیر اسپ سخت سرخ مذکر ومونث دران برابر است * سیبویه گفته خلیل را از کمیت پرسیدم گفت بسبب اینکه آن میان سیاهی وسرخی است وهیچ یک از سرخی وسیاهی وی بر او خالص نیست پس اراده کردند مرسیاه از تصغیر اینکه وی ازهردو قریب است وفرق درمیان کمیت واشقر باعتبار دم ویال می باشد اگر دم ویالش سیاه باشد کمیت کویند واگر سرخ باشد اشقر خوانند * کمت بالضم وکمانی مثل زرابی جمع * کمتة بالضم رنک کمیت ابن اعرابی گفته کمته دو اند یکی کمتة زردی دیگری کمتة سرخی * کمت مثل کرم کمتا وکمته وکماته کمیت شد اسپ * کمیت شرابی که سرخی وسیاهی دارد * کمیت بن معروف وابن ثعلبه وابن زید ونام اسپان * کمت الفرس تکمیتا کمیت ساخت اسپ را به صنعت اکمت الفرس اکمتاتا واکمات اکمیتاتا کمیت شد اسپ * بعیر کمیت وناقة کمیت شتر سخت سرخ * تمرة کمیت خرمای سخت سرخ * ابن اعرابی گفته کمیت دراز تام سال

* کلت *

* کمیت *

در ماده اخذ دبکه یته گرفت آن را با صلف ٭ کمت الغیظ مثل نصر بر شهد خشم را

٭ کنت ٭ ٭ کنت ٭ بالفتح قوت ٭ کنت فی خلقه مثل نصر قوی شد در حلقت خود ٭ کنتی مثل
کرسی و کنتنی مرد پیر بعضی گویند منسوب است بسوی کنت زیرا که اکثر می گویند
کنت کذا وکذا یعنی بودم چنان و چنان در خبر ابن مسعود آمده انه دخل المسجد
وعامة اهله الکنتیون وشاعری گفته ٭ شعر ٭ وما کنت کنتیا وما کنت عاجنا ٭
وشر الرجال کنتی وعاجن ٭ کنتی مثل کرسی قوی سخت شاعری گفته ٭ شعر ٭ قد
کنت کنتیا فاصبحت عاجنا ٭ وشر رجال الناس کنت وعاجن ٭ اکتنات فروتنی
نمودن و خشنود شدن ابو زید گوید ٭ شعر ٭ مستضرع مادنی منه مکتنت ٭ للعظم
مجتلم ما فوقه فنم ٭ و شقاء کنیت مثل بسیار آب گیرنده ٭ قد کنت مثل نصر
درشت شده

٭ کنمت ٭ ٭ کنمت ٭ ابن درید گفته رجل کنمت وکنابت مثل علبط
علابط مرد ثقیل ٭ مدقمص ٭ تکنمت الرجل منقبض شد مرد ٭ رجل کنمت مرد سخت
درشت چنین است در لسان و این لغت را صاحب صحاح و صاحب قاموس ذکر نکرده

٭ کنعت ٭ ٭ کنعت ٭ مثل جعفر نوعی است از ماهی مثل کنعد ٭ صاحب لسان گفته تای کنعت را
بدل از دال می پندارم

٭ کوت ٭ ٭ کوتی ٭ مثل رومی کوتاه و کوتی بن ربعلا مشهور راست

٭ کیت ٭ ٭ تکییت ٭ پر کردن ظرف و آسان ساختن سامان ٭ کیت الوعاء پر نمود آوند را ٭ کیت
الجهاز آسان ساخت سامان را شاعری گفته ٭ شعر ٭ کیت جهازك اما کنت مرتحلا ٭ انی
اخاف علی ازدادك السبقا ٭ اکیات زبرکان ٭ کان من الامر کیت وکیت بالفتح تا و کسر آن
و در نهایه گفته بضم نیز یعنی بود از ان امر چنان و چنان کنایه است از قصه ٭ لیث گفته
که این تا در اصل ها بود در خبر آمده بئس ما لاحدکم ان یقول نسیت آیة کیت وکیت
یعنی بد چیز است برای یکی از شما اینکه گوید فراموش کردم آیه چنین و چنین

٭ فصل اللام ٭

٭ لبت ٭ ٭ لبت ٭ بالفتح پیچیدن دست ٭ لبت یده ٭ مثل نصر پیچید دست وی را ٭ لبت فلانا
بعصا زد سینه و شکم و تهیگاه وی را ٭ صاحب لسان از ازهری نقل کرده که لبات
در لغت حمیر بمعنی لا باس یعنی باك نیست شاعری از آنان گوید ٭ شعر ٭ شربت الیوم

اذ هضبت غلات «بشبيبن رعقلغيرابن » تَاَدْ وا عند عذ رهم لبات » وقدبرت معاذ ر ذی رُعين » لت » بالفتح کوفتن و ریزه کردن و سائیدن ومحکم بستن » لَتَّ الشئَ از باب نصر محکم بست آنرا » لُتَّ فلان بفلان بصیغهٔ مجهول ملصق و قرین کرده شد فلان کس بفلان » لَتَّ السَّویقَ خلط کرد پست را » لُتات مثل غراب ریزه های پوست درخت را نچه آمیخته شود بان ازسویق رمانند آن مثل روغن » ما ابقی منّی الّا لُتَاتا نگذاشت مرض ازمن مگر پوست خشک مثل پوست درخت » لات بتشدید تا نام بتی در طایف نامیده شد بنام کسی که لت میکرد نزد این بت پست را بروغن بعد از ان تخفیف نموده شد و بتشدید خوانده اند ابن عباس و عکرمه و جماعتی در قول او تعالی اَفَرَأَيتُمُ اللّات و بعضی گویند که تا در اصل مخففه است برای تانیث و دلالت کند برین قول کسائی که وقف کرده شود بران بها » ابن اثیر گفته این اکثر است و بعضی وقف کنند بتا » ابو اسحق گفته وقف بها قیاس است و اجود اتباع خط مصحف است » لتلته سو کند دروغ بر ماضی » لحت » بالفتح زدن و پوست برکندن » لَحَتَه بالعصا مثل منع زد ویرا بعصا » لَحَتَ العَصَا پوست برکند چوب را در خبر آمده انّ هذا الامرَ لا یزالُ فیکم وانتم ولاتُه ما لم تحدثوا اعمالا فاذا فعلتم ذلك بَعَثَ اللهُ علیکم شرّخلقه فَلَحَتُوکم کما یُلحَتُ القضیب یعنی بدرستی این امر همیشه باشد میان شما و شمارا لیان آن تا وقتیکه احداث نکنید بدعتها پس هرگاه خواهید کرد آن را فرستد الله تعالی برشما بدترین خلق خود را پس تخواشند آنها شمارا چنانچه خراشیده شود شاخ درخت » بُردٌ لحتٌ لُحتٌ سردی خالص » لخت » بالفتح بزرگ جسم و زنی که هر دو رانش یک شده باشد » حُرٌ لَخْتٌ لُخْتٌ گرمی سخت » ابن سیده گفته می پندارم این را معرب » لزت » بالضم موضعی است یا قبیلهٔ باندلس » لصت » بتثلیث لام دزد لغت بنی طی است در لص مثل طست در طس » لُصُوت جمع زبیر بن عبد المطلب گفته » شعر » ولکنا خلقنا اذ خُلقنا » لنا الحبرات والمِسكُ الفتیتُ » وصبر فی المواطن کل یوم » اذا خَفَّت من القرع البیوت » فافسد بطن مکة بعد انس »

* لت *
* لحت *
* لخت *
* لزت *
* لصت *

لفت ٭

قَراصِبَهُ كانَّهم اللُّصوتُ ٭ لفت ٭ بالفتح پیچیدن و باز داشتن از رای ٭ لفته مثل ضرب پیچید آن را ٭ لَفَتَهُ عن رایه باز داشت وی را از رای وی خدای عز و جل فرمود ٭ أجِئتَنا لِتَلفِتَنا عَمّا وَجَدنا عَلَيهِ آباءَنا ٭ لَفَتَ اللِّحاءَ عَنِ الشَّجَرَةِ باز کرد پوست را از درخت ٭ لَفَتَ عُنُقَهُ شکست گردن وی را ٭ لَفَتَ الرِّيشَ عَلَى السَّهمِ نهاد پر را بر تیر بغیر مناسبت بل هر گونه که اتفاق افتاد ٭ التَفَتَ اِلَيهِ و تَلَفَّتَ روی گردانید بسوی آن حق عز و جل فرمود ولا يَلتَفِت مِنكُم اَحَدٌ الّا امرأتَكَ یعنی باید که نه بنگرد از شما کسی مگر زن تو و در وصف پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم اذا التَفَتَ التَفَتَ جميعاً هرگاه می نگریست تمام نگریست یعنی دزدیده نمی دید ٭ لِفت بالکسر شلجم ٭ ازهری گفته نمی دانم که عربی است یا نه و جانب چیزی و برگزیدهٔ آن ٭ گویند لِفتُهُ مَعَهُ یعنی برگزیده آن با وی است ٭ لا تَلتَفِت لِفتَ فُلانٍ یعنی نظر مکن بسوی آن ٭ لِفت بکسر نیز کار و زن نادان و کم ماده شیر ٭ لَفت بالفتح و با لکسر و بالتحریک پشتهٔ کوه و در میان حرمین شریفین ٭ اَلفَت گو سفند نر که یک شاخش پیچیده باشد و مرد چپه دست و در کلام تمیم و نادان در لغت قیس ٭ لَفّات مانند سحاب مرد نادان درشت خو ٭ لفوت مثل صبور زنی که زیر شوهر بود و بچه از غیر آن شوهر پس آن زن پیچد و التفات کند بسوی بچهٔ خود و در خبر آمده ٭ لا تَتَزَوَّجَنَّ لَفُوتاً و ناقهٔ فریاد کنند ٭ نزدیک دوشیدن و زنی که نظرش بر یکجا قرار نگیرد و در هر این اندیشه باشد که غافل شوی پس ایما کند بغیر تو ٭ ابن عمیر گفته لفوت زنی که چون آواز مرد شنود ملتفت شود بسوی وی ٭ لَفِيتَه مثل سفینه عصیدهٔ درشت زیرا که پیچیده شود یا شوربای مثل حیس و عصیده ٭ قسمی است از طعام ٭ لَفتاء مثل حمراء زن احول و مادهٔ گوسفند کج شاخ ٭ فلان يلفت الكلام یعنی بی مبالات و بی فکر سخن گوید ٭ هو يَلفِتُ الماشِيَةَ ارمیزند ستوران را و باک نمیکند که کرا رسد ٭ هو لُفَتَةٌ مثل هُمَزَة در وزن و معنی آن در خبر آمده ٭ ان الله يُبغِضُ البَليغَ مِنَ الرِّجالِ الذي يَلفِتُ الكلامَ كما يَلفِتُ البقرةُ الخَلاءَ بِلِسانِها یعنی بدرستی که خدای عز و جل دشمن دارد بلیغ را از مردان که بپیچد کلام را و بی مبالات سخن گوید چنانچه می پیچد گاو گاه را بزبان خود ٭ لکت ٭

لکت ٭

شكاف در لب شتر را ين لفظ را صاحب لسان ذكر نموده و صاحب صحاح وقاموس ترك كرده اند * لوت * بالفتح خبر دادن بغير آنچه پرسيده شود ازان * لات الرجل مثل قال خبر داد بغير آنچه پرسيده شد ازان * لات الخبر پوشيد خبر را * لاته يلوته لوتا نقصان نمود حق وير او لاته يلوته بازداشت اورا از روى كار وجانب آن * لواته بالفتح موضعى است بأندلس وقبيله ايست ازبربر

* لوت *

* ليت * بالفتح نقصان حق كسى نمودن * لاته يليته ليتا مثل باع نقصان حق وى نمود * لاته يليته بازداشت اورا از روى كار وبركردانيد ازان وهمچنين است الاته وما الاته شيئا نقصان نكرد ويرا چيزى حق عزوجل فرموده وان تطيعوا الله ورسوله لا يلتكم من اعمالكم شيئا يعنى اگر طاعت كنيد الله تعالى ورسول ويرا نقصان نكند الله سبحانه از اعمال شما چيزى را ودر دعا آمده الحمد لله الذى لا يفات ولا يلات * ولا تشتبه عليه الاصوات يعنى ثناها همه خداى را عزوجل كه بازداشته نمى شود از دعا ونه كم كرده مى شود ونه مشتبه مى شود بروى آوازها * ليت بالكسر صفحهٔ گردن در خبر آمده ينفخ فى الصور فلا يسمعه احد الا اصغى ليتا دميده شود در صور پس نشنود آنرا كسى مگر مائل كند صفحهٔ گردن را * ليت بالفتح كلمهٔ تمنى است اسم را نصب كند وخبر را رفع اكثر بر مستحيل آيد وگاهى خبر را نصب كند بجهت نازل شدن آن بمنزلهٔ وجدت پس گويند ليت زيدا شاخصا شاعرى گفته * يا ليت ايام الصبا رواجعا * وگويند ليتنى وليتى مثل اننى وانى وتاء در لات حين مناص زايد است چنانچه در ثمة ولات داخل نمى شود مگر بر حين وگاهى حين را در لفظ حذف كنند مثل قول مازن بن مالك حنت ولات هنت وانى لك مقروع * جوهرى از اخفش نقل كرده كه تشبيه داده اند لات را بليس ومضمر نموده اند دران فاعل * ابن برى گفته اين قول سيبويه است زيرا كه لات نزد سيبويه عامل است بعمل ليس وليكن اخفش عمل نمى دهد لات را بلكه مابعد آن را رفع مى دهد بر ابتدا ونصب بتقدير فعل

* ليت *

* فصل الميم *

مؤته

مؤته بالضم موضعی است در مشارق شام کشته شد انجا جعفر بن ابی طالب

مت

رضی الله عنه و در انجا شمشیرها می ساختند ❊ مت ❊ بالفتح دراز کردن رسن و کشیدن

آب بر غیر چرخ و نزدیکی جستن بر خویشی ❊ متمته بر وزن دحرجه همچنین ❊

فلان یمت الیك بقرابته فلان نزدیکی می جوید با تو ❊ ماته حرمت و وسیله ❊

در تهذیب است بیننا رحم ماته میان ما خویشی قریب است ❊ متت الیه دراز

شدم بسوی او و نزدیکی جستم باو ❊ متی بر وزن حتی یا متی بی ادغام ابو یونس نبی

علیه السلام و حذی است و محمد ابن یحیی مدنی محدث راوی است در متی محقق

❊ مت در محدثین بسیار اند ❊ متات بالکسر چیزی که بآن نزدیکی جویند ❊ تمتی

بر وزن و معنی تمطی یعنی خمیازه کشیدن ❊ تمتی فی الحمل اندازه کرد در رسن تا قطع کند

محت

آنرا و در اصل تمتت بود در آن شنیده نشد ❊ محت ❊ بالفتح سخت از هرچیزه یوم

محت روز گرم ❊ محت از باب کرم گرم شد روز ❊ محت نیز بمعنی دانشمند یا

تیز رای ❊ محوت بالضم و محتاء بر وزن فقهاء جمع آن ❊ لا محتمك بر حرام

مرت

کردترا از چشم ❊ مرت ❊ بالفتح بیابان بی گیاه ❊ یا زمینی که حاکش خشك نشود نه

چراگاه آن روید ❊ مروت بالفتح همچنین ❊ امرات بالفتح و مروت بالضم

جمع آن ❊ ارض ممرورته زمینی که گیاه و چراگاهش نه روید و حاکش خشك نشود

❊ مروته بالضم اسم از آن ❊ رجل مرت مردی که ابرو انش موی ندارند ذوالرمه

گوید ❊ شعر ❊ کل جنین لبق السربال ❊ مرت الحجاجین من الاعجال ❊ یعنی جنینی است که

مادرش افگند پیش از آنکه پشمش بر آید ❊ مرته از باب ضرب تابان و لغزان گردانیدن

❊ مرت الابل یکسر گود شتران را ❊ مروت بر وزن سفود وادی است از آن بنی جمان بن

عبد العزی اوس گوید ❊ شعر ❊ وما خلیج من المروت ذو شعب ❊ یرمی الضریر بخشب

الطلح و الضال ❊ و از آن است یوم المروت یعنی روز جنگ میان قشیر و تمیم و شهری است

از آن باهله یا از آن کلیب ❊ مرت بر وزن حمل دهی است در آذربیجان ❊ مارت

مصت

عجمی است یا از مروته است ❊ مرمریت بالفتح داهیه و بلا ❊ مصت ❊ بالفتح جماع کردن

با زن ❊ مصت الجاریه جماع کرد با زن ❊ مصت الناقة گرفت بچه دان ناقه را بس

* مغت *
داخل نمود دست خود را و برآورد نطفه را * مغت * بالفتح مالیدن * مغته از باب منع مالید او را

* مقت *
* مقت * بالفتح و مقاته دشمن کرفتن * مقته از باب نصر دشمن کرفت او را * مقّته از باب تفعیل * چنین * مقیت و ممقوت دشمن کرفته شد * نکاح المقت در جاهلیت عبارت از آن بود که شخصی زن پدر را پس از موت وی در تزوج آوردی * مقتی آن متزوج ویا پسر او * ما امقته عندی خبر میدهد که او ممقوت است نزد من * ما امقتنی له خبر میدهد که تو ماقت هستی

* مکت *
* مکت * بالفتح اقامت کردن در مکانی * مکت بالمکان از باب نصر اقامت کرد در مکان * استمکتت البثرة از باب استفعال پرشد آبله از زرداب وریم

* ملت *
* ملیت * بروزن سکیت برك مرخ و آن درختی است که زود آتش می کیرد * ملته از باب ضرب حرکت داد وجنبانید او را * اما لیت شتران تیزرو

* موت *
* موت * بالفتح مردن و مرك * مات از باب نصر و از باب سمع و ضرب مرد * میّت بالتشدید مرده ضد زنده اصلش میوت بوزن فیعل بود واو را بیا بدل کرده ادغام کردند و بالتخفیف نیز آرند و مذکر و مونث دروی یکی است شاعری کوید * شعر * لیس من مات فاستراح بمیت * انما المیت میّت الاحیاء * مات الرجل ساکن شد وخفت وکهنه شد * میْت بالتخفیف نزد بعضی مرده * میّت بالتشدید و مائت کسی که هنوز نمرده باشد * اموات وموتی ومیّتون ومیْتون جمع آن * میّته ومیْته ومیت بی تا زن مرده * میْتة بالفتح مردار و بالکسر نوعی از مردن مثل جلسه ورکبه * ما اموته بمعنی ما اموت قلبه است یعنی چه قدر مرده است دل او چه هرفعلی که زاید نشود تعجب از آن نمی کنند * موات بروزن غراب مرك و بروزن سحاب انچه جان ندارد و زمینی که مالکش نبود * موتان بالتحریك خلاف جان دار و زمینی که آنرا هنوز احیا نکرده باشند * موتان بالضم مرکامرك ستوران و بفتح نیز آمده * اماتت المرأة والناقة بمرد بچهٔ زن وناقه * متماوت بمعنی عابد باز یا * رجل موتان الفؤاد مرد بلید * امرأة موتانة الفؤاد زن بلید * موته بالضم غشی و دیوانکی و زمینی است در شام و آن مذکور شد در مأب مهموز العین * ذوالموته نام اسب بنی اسد * مستمیت شجاع مرك خواه که در جنك باك از مرك ندارد

وفرو کداشته شده برای کار دیده گوید ٭ شعر ٭ و رَدَّ السحر له کتبت ٭ و اللیل فوق الماء مُستمیت ٭ در اساس است فلان مُستمیت فرو کداشته شده برای مرگ مانند مُستقتل شاعری گوید ٭ شعر ٭ فاعطیت الحمالة مستمیتا ٭ حقیق الحاد من فتیان حرم ٭ و پوست باریک بیضه ٭ اَمات القوم لیفتاد مرگ در شتران قوم ٭ امات الشیٔ میرانید آنچه را امات اللحم مبالغه کرد در پختن گوشت و جوش دادن آب ٭ ممارته بر وزن و معنی مُصابرة ٭ استمات الرحل رفت مرد در طلب چیزی و راهی در طریقی و فربه شد بعد از لاغری ٭ استمات مصدر از ان

٭ فصل الاول ٭

٭ نات ٭ بالفتح و لغیت نالیدن و بعضی گوید آشکار اثر است از این ٭ نات از باب ضرب و منع نالید ٭ نات فلانا حسد کرد بر فلان ٭ در صحاح است رجل نائت و نآت مانند نهات ناله کنند ٭ نأت شیر درند ٭ نبت بالفتح گیاه و بمعنی رستن ٭ نبات بالفتح گیاه ٭ نبتت الارض و انبتت روئید زمین ٭ منبت بر وزن مجلس رستگاه و این شاذ است چه قیاس می خواست که بفتح عین آمدی ٭ نبت البقل و انبت از باب افعال روئید تره شاعری گوید ٭ شعر ٭ رایت ذوی الحاجات حول بیوتهم ٭ قطینا لهم حتی اذا انبت البقل ٭ ای نبت البقل ٭ نبتت ثدی الجاریه برآمد پستان دختر ٭ نبوت بالضم مصدر از ان ٭ انبته الله فهو منبوت رویانید او را حق سبحانه تعالی و منبوت خلاف قیاس است چه قیاس از افعال مُنبت بودنه منبوت ٭ انبت الغلام برآمد موی عانهٔ کودک ٭ تنبیت بر وزن تفعیل بمعنی پروردن ٭ نبت الصبی پرورد کودک را ٭ فلان ینبت جاریته رجاء الربح فیها فلان می پرورد کنیزخود را به امید سود در وی ٭ تنبیت نیز بمعنی درخت نشاندن ٭ نبت الناس الشجر نشانیدند مردم درختان را ٭ نبتوا الحب کاشتند دانه ها را ٭ تنبیت نیز اسمی است برای آنچه بر دید از درختان خرد و بزرك و بکسر اول نیز آمده ٭ نابت بن یزید و احمد بن نابت اندلسی و علی بن نابت راعط محدثانند ٭ حنیت نبیت حسن و حقیره نبتت لهم نابتة آفریده شدند برای آنها نوخوا استکان کوچك ٭ نوابت نا آزموده کاران

نو خواسته * ینبوت درخت خشخاش رد رختان دیگر اند بزرگ وبعضی گویند که درخت خرّوب است و آن گیاهی است * نبات شاخهای قلجان * نبیته یکی * نمیت پدر قبیله ایست ذ ریمن نامش عمرو بن مالك * نابت نام موضعی در بصره ازانجا است علی بن عبد العزیز مؤدّب بصری نابتی * ذات النابت موضعی است از عرفات * نباتی بروزن سُکاری موضعی است در بصره ونامیده اند به نبات بروزن سحاب وبه نَباته بالفتح ونباته بالضم وبه نُبَیت بروزن زبیر وبه نَبت بالفتح وبه نابت * نُبَیته بروزن جُهَینه دختر ضحاك صحابیة و بعضی گفته اند که به ثای مثلثه است و آن مذکور شد * محمد بن سعید بن نَبات نباتی نسبتی است بسوی جد او احمد بن محمد نباتی نسبتش بسبب معرفت نباتات است وهردو محدّثانند وبالضم حسین عبد الرحمان نُباتی شاعری است چه اوشاگرد ابو نصر عبد العزیز بن عمر بن نباته بن حمید بن نباته است واختلاف کرده اند در نباته جد خطیب عبد الرحیم بن محمد بن اسمعیل وبالضم اکثر وثابت تراست * عَبْدانُ بن نَبَیت مَرْوَزی بروزن زُبیر محدّثی است * نئیت * جوش زدن دیگ * نتَّ مَنخره غضباً منتفخ شد سوراخ بینی او از خشم * نتنت نجاست آلوده شد بعد از پاکیزگی نَتَّتَ الخبز از باب تفعیل باز کرد پوست نان را * نتّه بالضم وتشدید تا مغاکی کوچك که در سنك سخت بود * نثت * اللّحم از باب فرح مقلوب ثَنِت یعنی گندیده شد گوشت * نحت * بالفتح تراشیدن * نحته از باب ضرب ونصر وعلم تراشید او را * نحت السّفر البعیر لاغر کرد سفر شتر را * نحت فلا نا انداخت فلان را * نحتَ الجاریة جماع کرد با جاریه * بردُ نحتٍ سردی خالص * نَحت بالفتح ونُحات بالضم ونَحیته بروزن خَبیئه بمعنی طبیعت * نحیت ناله ودم با ناله نحیته همچنین * نحیت تیر بمعنی شانه رسم کرانها سود ه و دخیل در قوم شاعری گوید * شعر * الخالطین نحیتهم بنضارهم * وذوی الغنی منهم بذی الفقر * وبمعنی شتر لاغر * نحاته بالضم تراشه * منحت بالکسر تیشه * نحائث موضعی است ودر قراءت حسن است تنحاتون من الجبال بیوتا بمعنی تنحتون یعنی می تراشید از کوهها خانها * ولید بن نحیت

* نتا
* نثت
* نحت

بر وزن زُبَیر قاتل جمله بن زحر است • نَحت • بالفتح دانه چیدن مرغ و بر کندن و کوفتن از ظرف یک خرما زیاد زخرما و به نهایت رسانیدن قول برای کسی • نصتة • بالضم خاموشی • نصت از باب ضرب و انصت از باب افعال و انتصت از باب انفعال خاموش شد • انصته • انصت له خاموش شد برای او و گوش نهاد بر سخن او شاعری گوید • شعر • اذا قالت حَذام فانصتوها • فانّ القولَ ما قالت حذام • و بر روایتی فصدّقوها آمده • نصت للّهو مائل شد برای لهو • استنصته طلب خاموشی کرد از وی • نَعت • بالفتح وصف انتعات همچنین • نعت نیز بمعنی اسپ عجیب سبقت اورند • منعت و نَعته و نعات و نعیته همچنین • نعت از باب کرم عجیب شد داما نعتِ از باب فرح بمعنی عجیب شد بتکلف • استنعته طلب وصف او کرد • انعَتَ نیک شد روی او تا اینکه نعت کرد • شد • نعیت نام دو شاعر و مردی از بنی سامه بن لُوَیّ • عَبدُ نُعته بالضم را مثلُ نعته بالضم غلام و کنیز تو غایت اند در نعت • ناعتون یا ناعتین نام صعی • نغت • بالفتح کشیدن مو ری • نغت • بالفتح نغتان بالتحریک بخشم آمدن • نفت از باب ضرب بخشم آمد یا منتفخ شد از خشم • نفتت القِدر جوش زد دیک یا چسبید • شد شوربا د راطراف دیک • نفتَ الدقیق ونحوه ریخت برآرد آب را پس منتفخ شد • نَفت بالفتح مصدر از آن • نفیته طعامی است کنده تر از سخینه • در صحاح است نفیته حریقه را گویند و آن آنست که بریزند آرد را بر آب یا شیر تا جوش زند و آن کنده تر می باشد از سخینه فراخی مبحو اهل بدان صاحب عیال هرگاه زمانه تنک کند او را • نقت • بالفتح برآوردن مغزه در صحاح است نقت المخ و انقته برآورد مغز از استخوان لغتی است در نقوته را و را بتا بدل کرد نده • نکت • بالفتح چوب بر زمین زدن به تحریکه اثرش در زمین پدید آید و این سبب گویند نکت کوفتن زمین را بچوب یا با نگشت در حال فکر • مرّ الفرس ینکت بگذشت اسپ درحالیکه می جست از زمین • ناکت منحرف شدن مرفق ستور تحدی که بر پهلو ساید و بسوزاند • نُکته بالضم نقطه • نِکات بالکسر جمع رچرك مانندی در آینه • نکات بالفتح و بالتشدید

طعنه زن دو آبروی مردم * نکته بسر افکندن او را فانتکت پس بسر افتاد * در صحاح است طعنه فنکته فانتکت نیزه زد و بسر انداخت او را بر زمین پس زخم خورد * بر زمین افتاد * رطبة منکتة بر وزن محدثة ظاهر شد در خرمای تر طراوت * نمت * بالفتح کیاهی است بار دار که بارش را می خورند * نواتی * ملاحان دریا * نوتی بالضم یکی * نات بمعنی مردم را جز کوید * شعر * یا قبح الله بنی السعلات * عمرو بن یربوع شرار النات * لیسوا اعفاء ولا اکیات * جوهری کوید که نات و اکیات اصلش ناس و اکیاس بود شاعر سین را بتا بدل کرده چنانکه لغت بعضی عرب است * نوت بالفتح نادیدن از ضعف * نهیت * ونهات بالضم بانک شیر و ناله * نهت از باب ضرب فعل از ان * در صحاح است نهیت مانند زئیر است که آواز شیر باشد مکر نهیت کمتر از زئیر است * نهات بالتشدید بانک کننده * اسد نهات شیر بانک کننده * حمار نهات خر بانک کننده * رجل نهات مرد بانک کننده * منهت بر وزن محسن و منهت بر وزن منبر شیر بانک کننده * نهات نیز نام اسپ لاحق بن جبار * ناهت حلق * نیت * بالفتح نادیدن از ضعف * نوت بالفتح همچنین * علی بن عبد العزیز ناتی بصری مؤدب محدثی است

* نمت *

* نوت *

* نهت *

* نیت *

* فصل الواو *

* بتة * بر وزن عدة اقامت کردن در مکان * وبت بالمکان مثل وعد اقامت کرد در مکان * وت * بالفتح و بالضم بانک ورشان و آن مرغی است * وتة بالضم همچنین * وتاوت وسوسه ها * وقت * مقدار از زمانه و استعمال آن اکثر در ماضی است * میقات همچنین * وقت نیز بمعنی تحدید اوقات * توقیت همچنین * کتابا موقوتا کتاب مفروض در اوقات * میقات الحاج موضع احرام حاجیان و در قرآن آمده واذا الرسل وقتت بر وزن مواعدة از مواقته * وقت موقوت و موقت وقت محدود * موقت بکسر قاف مفعل است از وقت * وکتة * بالفتح نقطه در چیز و بالضم جای آتش زدن از چوب آتش زنه * وکت بر وزن وعد تاثیر در چیز اندک و پر کردن و نزدیک نهادن کام در رفتار * توکیت پر کردن * وکیت سخن چینی و سعایت * واکیت

* وبت *

* وت *

* وقت *

* وکت *

در شتر بمعنی ناکث است ٭ سُرّةٌ مُرَكَّتَةٌ و مُوَكَّتَةٌ غوره خرما که در روی نقطهای
پختگی ظاهر شده باشد ٭ وَكَّتَت البسرة فعل ازان ٭ در اساس است بُسرٌ مُوَكِّتٌ غوره
خرمای که ظاهر شود در روی نقطهای پختگی از جانب سر مانند نقطه ٭ و آن غوره
خرما که ظاهر شود در روی نقطهای پختگی از پائین ٭ موکوت اند و مکین از غم ٭

٭ ولت ٭

ولت ٭ بالفتح
نقصان ٭ وَلَتَه حقّه از باب ضرب و اَوْلَتَ حقّه از باب افعال کم کرد حق او را
٭ شیٔ مومرت ٭ چیز معروف و مقدر ٭

٭ رمت ٭ ٭ رفت ٭

رفت ٭ بالفتح فشاردن ٭ رفته از باب ضرب
فشارد و تملك کرد او را ٭ رَفْتَة بالفتح زمین پست ٭ اَرْفَتَ اللحم بوی کرفت کوشت

٭ فصل الهاء ٭

٭ همت ٭

٭ همت ٭ بالفتح زدن ٭ همته از باب ضرب زد آنرا ٭ همت نیز بمعنی فرود آوردن و پست
کردانیدن و منحط کردن ٭ همیت بروزن کریم مرد بد دل و بیهوش طرفه کرید ٭ شعر ٭
الهبیتُ لا فواد له ٭ والثبیت قلبه قیمه ٭ کویند هُبِتَ الرجلُ به صیغهٔ مجهول
فهو هبیت و مهبوتٌ ٭ فی عقله هبتة یعنی در عقل آن سستی است ٭ فلان هبیتُ العقل

٭ هت ٭

مهبوت الفواد یعنی ضعیف العقل و مسلوب القلب ٭ هت ٭ سخن چست آوردن
٭ یقال هتّ الحدیث یهته ای سرده ٭ در ریدن جامه و آبرو بردن و حط مرتبه
در اکرام و متابعت زن در غزل ٭ هتّت المرأة غزلها تهتّه هتًّا ای غزلت سطه
فی اثر بعض و ساقط شدن برك درخت انکور و شکستن مانند هتهته ٭ رجل
هتهات مرد سبك سبا و سخن ٭ هتهت فی کلامه شتابی نمود در سخن خود ٭
اسرع من المِهَتهتة مثل است ٭ هتهت بعیره زجر کرد شتر خود را وقت آب نوشیدن
بکلمهٔ هت هت ٭ الهاء حرف مهتوت یعنی ضعیف خفی است ٭ هتّ الهمزة ای
تکلم بها ٭ در حدیث ارا قت خمر است فهتّها فی البطحاء ریخت آن را بر زمین
حتی سُمِعَ لها هتیتٌ تا آنکه شنیده شد آواز آن ٭ هتّ الشی یهته ریخت بعض

٭ هرت ٭

آن چیز را پس از بعضی ٭ هرت ٭ طعن کردن و مهرا پختن و دریدن ٭ یقال هرتَ
اللحم ای طبخه حتی تهرّا ٭ هرت الثوب ای مزّقه ٭ هرت عرضه ای طعن فیه
دریدن چیزی تا کشاده شود و کشیدن کنج دهان بسوی کوش ٭ هریت کشاده

کنج دهان فعل از باب فرح است و زنی که هر دو سوراخ او یکی شده باشد و شیر درنده و همچنین هوت و هُورت و هوات * اسد اَهرت آنکه کشادگی کنج دهن آن ظاهر باشد و همچنین مهروت الفم کشاده دهن * گویند کلاب مهروتة الاشداق سکان فراخ کنج دهان * اهرت الشقشقه خطیب پر آواز * هریت نیز مردی که راز پنهان نکند و سخن بد گوید * هرامیت * چاهها ی مجتمعه ذرناحیهٔ دهناء * زعم کرده اند که لقمان بن عاد آنها را کنده بود شاعری گفته * بقایا حفار من هرامیت

دهرامیت

نزحوا * هفت * بالفتح و هُفات بالضم پریدن از سبکی را جز گفته * شعر * کان هفتَ القطقط المنثور * بعد رذاذ الدیمة المنحور * و بی تامل بسیار سخن گفتن و پست

* هفت *

شدن و کم کردن و باریک شدن و فرو افتادن * هفت زمین نشیب و باران زرد ریز و حماقت بسیار * مهفوت مرد حیران * تهافت افتادن وپی در پی آمدن * یقال تهافت الفراش فی النار ای تساقط * گویند تهافت الثوب کهنه شد وافتاده * هفات بالفتح مرد نادان * یقال فلانٌ هفاتٌ لفاتٌ یعنی احمق * هلت * پوست

* هلت *

بر کندن * یقال هلت دم البدنة بر کند پوست بدنه را تا خون از ان ظاهر شود * لحیانی گفته سلت الدم و هلته ای قشره * انهلات دور شدن و رفتن * گویند انهلت بمعنی و انسلت بعدو * هَلْتی بر وزن سکری گیاهی است که پس از خشکی سوخ گردد * ازهری گفته آن نباتی است مانند صلیان مگر آنکه رنگ آن مایل بسرخی است * هلاته غسالهٔ بزغالهٔ سیاه از پوست تنک که وقت ولادت برروی آن می باشد * هلتات جماعت مردمان که اقامت کنند و بیرون آیند * خرع هِلقت * بردن جرذحل گرسنگی سخت * همت * پنهان شدن ثرید زیر روغن همت الثرید

*هلقت

*همت

فعل آن * اهما پوشیده کردن * یقال اهمت الکلام والضحک یعنی پوشیده کرد سخن و خنده را * هنبة * ورهشستن و سست شدن * هرته * بالضم

* هنبت
* هرت

وگاهی بفتح هم می آید زمین نشیب * هُرت جمع * صب الله هرته و موته در دعا می گویند * ابن سیده گفته نمی دانم که هرته اینجا چه چیز است * تهریت آواز کردن * یقال هرّت به ای صاح به * مضی هیت من اللیل گذشت پارهٔ از شب * ابو علی گفته

آن نزد من فعلی ماخوذ از هوته بمعنی غار زمین ● در حدیث است و ددت ان بینما و بین العد و هو ته لا یدرک قعرها الی یوم القیمة ● هیت ● با لکسر زمین پست و نام محشی که رسول صلی الله علیه و سلم او را از مدینه بیرون کرده و نزد بعضی بنون و با موحده است چنانکه سابق گذشت ● هیت با لکسر نام شهری است در عراق ● اصمعی گفته اصل آن از هوه است گویند هات با رحل بکسر تا یعنی بده مراه هاتیا برای تثنیه مانند آتیا ● هاتوا برای جمع ● هاتی برای مونث واحد ● هاتیا تثنیهٔ آن ● هاتین برای جمع آن ● خلیل گفته اصل هات از آتی یوتی است الف بها بدل کرده شد ● تهییت آواز کردن و خواندن ● گویند هیت مانند هوت یعنی خواند او را و آواز داد شاعری گوید ● لو کان مُعیناً لنا لهیّتا ● دیگری گفته ● شعر ● ترمی الاَمام بِمجدرات ● وارحل ذرج مُحسات ● یجد وبها کل فتی هیّات ● هَیت لک بهوسه حرکت تا و کاهی اول مکسور هم آمده یعنی بیا و پیش آ مثل تعال و هلم ● قوله تعالی هیت لک ای هلم ● زجاج گفته اکثر هیت لک بفتح ها و تا است ● از ابن عباس هئت لک بهمزه و کسر ها مروی است ● فرا گفته این لغت اهل حوران است بسوی مکه افتاده پس اهل مدینه بآن تکلم کردند و صحیح بکسر ها و بدون همزه است ● شاعری در وصف امیر المومنین علی ابن ابی طالب علیه السّلام گفته ● شعر ● اَبلغ امیرَالمومنینَ اخا العراق اذا اتیتا ● انّ العراقَ و اهله سلم الیک ● هیت هیتا ● ای هلم و تعال ● مذکر و مؤنث و واحد و تثنیه و جمع در ان برابر است مگر آنکه در ما بعد آن فرق ظاهر میشود گویند هیت لکما هیت لکم هیت لکنّ

● فصل الیاء ●

● یرت ● براء مهمله جد هو ف بن عیسی فرغانی که فقیه شافعی است ● یاقوت ● معروف است از قسم جواهر و آن فارسی مونث است و وزن آن فاعول است ● واحد آن بزیادت تا است ● یواقیت جمع آن ● بهترین آن احمر رمانی که رنگش مانند دانهٔ انار باشد و داشتن آن باعث هیبت و وقار در نظر

مردمان می باشد خوردن آن برای وسواس و خفقان وضعف دل نافع است
وبستن آن برای بستگی خون مفید است * ودر دهان داشتن آن غم واندوه را
دور کند * ینبوت * درختی است خاردار که شاخ وبرگ دارد وثمر آن خرد است
* ینبوته بزیادت ها واحد آن * اینبات * بد بو شدن گوشت

* باب الثاء وصل الالف *

* ابث * دلیر گردانیدن * یقال ابثه یابثه عند السلطان از باب ضرب وهمچنین ابث
علیه * ابث بروزن کتف صاحب نشاط وتبختر کننده * راجز گفته * شعر * اصبح عمار نشیطا
ابثا * یاکل لحما باتثاقد کبثا * ابث الرجل بالکسر خورد شیر را تا آنکه منتفخ کردید
وگرفت ن را حالت سکر * ابو عمرو گفته نمی باشد آن مگر از شیر شتران * ابل اباثی
بروزن سکاری شتران خوابندگان سیر شکم * مرتبثه مشک پر از شیر که گذاشته شود
پس منتفخ کرده * اث * بالفتح واثاثه واثاث واثوث بسیار شدن * اث النبات یاث
بهرسه حرکت یعنی بسیار ودر هم پیچیده شد ودراز گشت * اثت المرأة کلان شد سرین زن
طرماح گفته * شعر * اذا اذبرت اثت وان هی اقبلت * مرود الاعالی تحته المترشح *
تاثیث گرفتن و پامال نمودن * هر آث واثیث یعنی آن بسیار وکلان است * اثاث
بالکسر واثائث جمع ومونث آن بزیادت ها است وجمع آن مانند جمع سابق است
* نساء اثائث زنان بسیار گوشت یا زنان دراز قامت وکامل بدن رؤبه گفته * ومن
هوای الرجح الاثائث * شعر اثیث موهای بسیار ودراز * امرء القیس گفته * اثیث
کقنو النخلة المتعثکل * لحیة اثة ریش بسیار مو * اثاث بالفتح متاع خانه فرا گفته آنرا
واحد نیست * ابو زید گفته اثاث مال واسباب وغلامان و بزان و هرچه باشد
واحد آن اثاثه است * اثاثه بالضم وبفتح نیز نام مردی است * مسطح بن اثاثه
صحابی است * اثاثی دیگدان مانند اثافی ونام اسپی از ان بنی حارث * تاثث الرجل
ای اصاب خیرا و فی الصحاح اصاب ریاشا کذا فی اللسان * ارث * بالکسر میراث واصل
* یقال هو فی ارث صدق ای فی اصل صدق وامر قدیم که متاخر را از متقدم رسیده باشد
* هو علی ارث من کذا یعنی بر کار قدیم است وخاکستر و باقی مانده از هر چیز * تاریث

* ینبوت
* ینبت
* ابث
* اثث
* ارث

فتنه برپا کردن میان قوم و آتش افروختن مانند أرّث عدی ابن زید گوید شعره
ولها ظبی یورثها * جاعل فی الجید تقصارا * تارثت النار افروخته شد آتش * ارث
بالضم نوعی از خار * أرَث بضم همزه و فتح راحد و میان دو زمین * اُرثة بالضم اشتهٔ سوخ
و سرگینی که نزدیک خاکستر برای وقت احتیاج نهاده شود * تارثت النار روشن شد
آتش * اُرثة رحد درمیان دو زمین و مکان نرم و رنگی است از رنگهای بزان
مانند رقطه که خال سیاه و سفید دارد * آرِث گوسپند نر که این رنگ دارد * ارثاء
مؤنث آن * اراث مانند کتاب آتش و آنچه مهیا کرده شود برای آتش از قسم سوخته

انث * وغیر آن * أنثى * زن جمع آن اناث بالکسر و همچنین اناثی * بعضی گفته
اُنُث بضمتین نیز جمع آن آمده * و شاید که آن جمع اناث است * ایناث
انثی زائیدن * گویند آنثت المرأة انثی زائید زن * مِیناث زنی که همیشه انثی
زاید و مرد را نیز میناث میگویند زیرا که تذکیر و تانیث در مفعال برابر است * انیث
آهن ردی و خام * مؤنث مخنث * انثیان دو خصیه و دو گوش شاعری گفته * شعره
وکنا اذا القیسی نبّ عتوده * ضربناه دون الانثیین علی الکرد * منه نزع انثییه ثم ضربها
انثییه را نو ثه دران بجهت تانیث اسم است چنانکه در اماس است و بجیله
و قضاعه * ارض انیثة و میناث زمین نرم بسیار رویانند * تانیث نرم کردن * آنثته
فتأنث نرم کردم آنرا پس نرم شد * اناث چیزهای بیجان مانند درخت و سنگ
و نجوم کوچک * امرأة انثى زن کامل چنانکه رجل ذکر مرد کامل * سیف میناث
و میناثة شمشیر کند

* فصل الباء *

بثث * بث * بالفتح پراکندن و متفرق کردن گویند بثّ الخبر بیثه از باب ضرب و نصر
و همچنین ابثّه از باب افعال و بثّثه از باب تفعیل و بثبثه مانند دحرجه * انبثّ الخبر
از باب انفعال پراکنده شد خبر * بثثتک السر ابثثتکه ظاهر کردم راز پنهان
برای تو * تمر بثّ خرمای که بسیار نباشد * اصمعی گفته خرمای متفرق و پراکنده
و آن از قبیل ماء غور است * بث الغبار ریشه پراکنده غبار را * منبث

بیهوش * بت‌حال رانده سخت * ابثثتك یعنی ظاهر کردم برتو حال رانده خود را * استبثاث طلب اظهار کردن * گویند استبثثته ایاه طلب کردم ازان آنکه اظهار آن کند * بحث * بالفتح تفتیش کردن وهمچنین البحاث * بحث عن الشی از باب منع وابتحث عنه یعنی تفتیش ازان چیز کردم وهمچنین استبحث عنه وانبحث وتبحث * مباحث البقر میدان خالی از آب وگیاه یا مکان مجهول گویند ترکته بمباحث البقر گذاشتم آنرا بطوریکه دریافت نشود که کجا است * کالباحث عن الشفره مثل است وهمچنین کباحثه عن حتفها بظلفها * شخصی بزی را در صحرا یافت وخواست که ذبح کند اما کارد با خود نداشت ناگهان گوسپند زمین را بسم خود کند وکاردی برآمد پس بهمان ذبح کرد * بحث کان سیم وزر ومار کلان * بحثه وبحیثی مانند خلیطی بازی است که بخاك بازند * در حدیث است ان غلامین کانا یلعبان البحثه * بحاثه خاکی که بآن بازی کنند * ابتحث به بازی کرد بآن * بحوث سورة توبه در حدیث مقداد است ابت علینا سورة البحوث انفروا خفافا وثقالا مراد سورة توبه است نام نهاده شد بآن زیرا که متضمن بحث باشد از منافقین است * بحوث جمع بحث است * ابن اثیر گفته دیده‌ام در فایق سورة البحوث بفتح با اگر صحیح باشد پس آن فعول است از ابنیهٔ مبالغه واطلاق آن بر مذکر و مؤنث برابر است مانند امرأة صبر واز قبیل اضافت موصوف بصفت خواهد شد واز شعر ان آنکه بدستها پس خود خاك بیند ازد * باحثاء خاکی است که بظاهر قاصعاء گمان کرده می شود ود ر حقیقت آن نیست * باحثاوات جمع آن * بحاث بر وزن کتان اسم است * علی بن محمد بحاثی راوی تقاسیم ابن حبان است از زوزنی * برث * بالفتح زمین نرم یا کره از ریك نرم یا سهل ترین زمین ونیکوترین آن * در حدیث است یبعث الله منها سبعین الفا لاحساب علیهم ولاعذاب فیما بین البرث الاحمر وبین کذا یعنی زمین نرم است وآن زمینی است قریب از حمص که جماعتی از شهدا وصالحین دران قتل شدند * براث وابراث وبرث جمع ود رشعر رؤبه براوث هم درجمع آمده جائیکه گفته * شعر * اقفرت الوعاء

بحث *برث*

فابتاعث ٭ من اهلها فالبرق البراریث ٭ بریث نیز رهنمای دانا ٭ بوث الرجل بهار رفعت فراخ زیست ٭ براثی قریه ایست از نهرالملك یا محله ایست بجانب غربی رجامع براثی معروف است ٭ احمد بن محمد بن خالد و جعفر بن محمد وابو شعیب براثیین محدثانند

٭ برعث ٭ مانند جعفر موضعی است ومانند قنفذ دیره ٭ براعث جمع ٭ برغوث ٭ کیك و شهری است در روم ٭ برغثه رنگی است مانند طحله ٭ بعث ٭ بالفتح فرستادن وابتعاث ٭ بعث الله الرسول وابتعثه فانبعث فهو مبعوث و مبتعث یعنی فرستاد آن را پس فرستاده شد ٭ بعث الناقة برانگیخت ماده شتر را ٭ بعثه ولانا من منامه بیدار کرد او را از خواب ٭ بعث بالفتح وبالتحریك هم آمده لشکر ٭ کنت فی بعث فلان بودم در لشکری که همراه او رود ٭ بعوث جمع وبراکنده کردن ٭ یوم البعث روز نشور آن روز قیامت است که دران روز مرد گان از قبورها برخیزند ٭ بعث مانند کتف مرد بیدار تجلد کوار ٭ بعث مانند فرح بیدار ماند ٭ یقال رجل بعث مردی که برانگیخته شود از خواب خود ٭ حمید بن ثور گفته ٭ شعر ٭ یری باعث قد رهی سرباله ٭ بعث تورقه الهموم فیسهره ٭ تحت منی الشعرای انبعث کانه سال ٭ بعیث نام شاعری است از بنی تمیم نام نهاده شد بآن برای قول آن ٭ شعر ٭ تبعث منی ما تبعث بعد ما استمر فوادی واستمر مریری ٭ و نام چندی دیگر از شاعران عرب است ونیز نام اسپ عمرو بن معدی کرب است ٭ منبعث از صحابه است در اصل نام آن مضطجع بود رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم آن را تغییر داده ٭ بعاث بالضم و بمهمله حرکت نیز آمده موضعی است نزد یك مدینه ٭ یوم البعاث روزی است مشهور از روزهای عرب وآن روز اوس وخزرج است ٭ گویند فلان یکره الانبعاث کانما بعث لیوم بعاث ٭ باعرث استسقاء ترسایان ٭ بغاث ٭ بمثلثه حرکت پرنده ایست غباری رنگ کم از زغن و بطی الطیران می باشد جمع آن بغثان مانند غزلان ٭ بغاث نیز از لاترین پرندگان وانچه شکار نکند از انها و نام موضعی است در مثل است ٭ ان البغاث بارضنا یستنسر ٭ یعنی آنکه مجاورت ما میکند غلبه می نماید برما ٭ یونس گفته آنکه بغاث را واحد قرار داده در جمع آن بغاث آورده

٭ براث ٭ برعث ٭ برغث ٭ بعث ٭

٭ بغث ٭

وآنکه برای مذکر و مؤنث بغاثه گفته در جمع آن بغاث گفته مانند نعامه و نعام * بغثاء بروزن حمراء گوسپند که خال سیاه و سپید دارد بغث از باب فرح فعل ازان و اسم ازان بغثه است بالضم * بغثاء نیز مردم آمیخته از هر قسم * یقال دخلنا فی البغثاء ای فی اخلاط الناس * ابغث شیر درنده و نام موضعی است و پرنده ایست * جوهری گفته ابغث قریب است از اغبر و مکانی که دران ریگ باشد * بغیث گندم و گندم بجو آمیخته * بغیثاء از شعر جای بستن حقیبه از موخر پالان * بقت * بالفتح آمیختن گویند بقت امره آمیخت کار خود را و همچنین بقت طعامه و حدیثه * بلت * بالفتح و بلیت بروزن کریم گیاه دو ساله که خشك و سیاه باشد مانند دَرِین * دمیث بلیث از اتباع است * بلت جد سماك بن مخرمه است * بلعثه * بالفتح سختی درشتی و فربهی جسم و زن سطبر فروهشته * بلعث مرد الهمچنین * بلكوث * مانند زنبور نام مردی * بلاكث موضعی است * بلكیث موش کلان * بینیث * بروزن فیعیل نوعی از ماهی دریای * بوث * بالفتح بحث کردن * یقال باث عن الشیء بَوث بوثاً ای بحث عنه و همچنین اباث و ابتاث از باب افعال و افتعال و متفرق گردانیدن گویند باث متاعه متفرق گردانید متاع او را * استباثه بر آوردن * یقال استبثته ای استخرجته شاعری گفته * شعر * لحق بنی ثعالة ان یقولوا * بصخر الغی ماذا تستبیث * ترکتهم حاث باث بکسر هر دو ثا و حوث بوث بواو و تنوین هم آمده یعنی گذاشتم قوم را متفرق و پراکنده * بهثه * بالضم ماده گاو وحشی و مردی است از بنی سلیم و دیگری از بنی ضبیعه * بهث الیه از باب منع و تباهث الیه از باب تفاعل ملاقات کرد آنرا بتازه روی و خوش لقائی * بهکثه * بالفتح سرعت در کار * ترکهم حیث بیث * یعنی متفرق و پراکنده گردانید آنها را

* فصل التاء *

* تفث * بالتحریك در مناسك حج پراکندن موی و تراشیدن ناخن و بروت و ستردن موی سر و زهار و غیر آن که از لوازم حج است * تفث بروزن کتف ژولیده موغبار آلوده * تلیث * نخلستان زمین شور * توث * توت * ابن فارس ثاء مثلثه را بجای

* بقت * بلت * بلعث * بلكوث * بینیث * بوث * بهث * بهكث * بیث * تفث * تلیث * توث

تا ء مشاة حکایت کرده ء ترث نیز قریه ایست در مرو ه محمد بن عبد الله بن
محمد الترثی منسوب است بآن و نیز قریه ایست در اسفرائن و دیگری در بوسنج
ء ترثه واحد ترث است و محله ایست در بغداد ء محمد بن احمد بن قدامه الترثی
و محمد بن احمد بن علی الزاهد الترثی و مسعود بن علی الترثی منسوب اند بآن
ء کفرتوثا موضعی است

ء فصل الثاء ء

ء ثلث ء

ء ثلث ء بضمتین یک حصه از سه ء ثلیث همچنین ء در صحاح است هرگاه نتیجه
می دهند ثاء ثلث را ثلیث بزیادت یا می گویند مانند ثمین و سبیع و سدیس و خمیس
و نصف را بوزن بدخمیس و ثلیث را از اینها انکار می کند ء ستی نخله الثلث بالکسر
آب داد نخلهای خود را در سه روز یکبار ء ثلث الناقة بالکسر بچه سومین ناقه ء ثلاث
بالضم و مثلث دو دو با منع صرف معدول اند از ثلثة ثلثة ء ثلثت القوم از باب نصر گرفتم
ثلث مال قوم را و از باب ضرب شدم سوم قوم یا کامل کردم سه یا سی را بذات
خود شاعری گوید ء شعر ء فان تثلثوا نربع وان یک خامس ء یکن سادس حتی یبیرکم
القتل ء ثالثة الاثافی بیرون آمدگی کوه که دو سنگ دیگر در جانب وی نهند
تا سه پایه گردد و دیگی بروی گذارند ء اثلثوا سه شدند ء ثلوث بالفتح ناقه که هرگاه
دوشیده شود شیرش پر کند سه ظرف را و ناقه که سه پستان او خشک شده و یکی
باقی مانده ء یا ناقه که بوده باشند سر پستانی از پستانهای وی و دوشیده شود از سه
پستان ء در صحاح است گویند ثلث بناقته هرگاه ببرد سر سه پستان ناقه خود را
را گر ببرد دو سر پستان را گویند شطر بها را گر ببرد یک سر پستان را گویند خلف بها
را گر ببرد همه سرهای پستان را گویند اجمع بناقته و اکمش ء مثلثة ترشه دانی
که از سه پوست ساخته باشند ء مثلوث چیزی که ثلثش گرفته باشند و رسن سه تاه
ء مثلث شرابی که پخته شود تا دو حصه اش برود و یک حصه باقی ماند و چیزی است سه
رکن دار ء یثلث بر وزن یضرب یا یمنع و تثلیث و ثلاث بر وزن سحاب و ثلاثان
بالضم نام موضعها ء ثلثان بفتح اول و کسر دوم بزیادت الف و نون و بالتحریک

نیز آمده عنب الثعلب * ذو ثلاث بالضم تنک شرکه یمنا باشد * یوم الثلثاء بالفتح و بالمد و بضم نیز آمده سه شنبه * ثلّث البسر از باب تفعیل رطب شد سوم از غورهٔ خرما * ثلث الفرس آمد اسپ بعد از اسپ مصلی * مثلث بالتشدید و به تخفیف نیز آمده * شخصی را گویند که سخن چینی برادر خود پیش پادشاه کند چه هلاک میکند سه کس را یعنی خود را و برادر و پادشاه را

* فصل الجیم *

* جأث * بالفتح گران شدن نزد برخاستن یا رقت برداشتن بار گران * جئث از باب فرح فعل ازان * اجأثه الحمل گران کرد او را بار * جأث المعیر از باب منع بکند شتر گران بار * جأث الرجل نقل کرد مرد اخمار را * جئث بصیغهٔ مجهول ترسید * جوث بالضم مصدر ازان * جأث بروزن شداد بدخلق * اجتأث النخل بر افتاد خرما بن * جوثه بالضم قبیله * جواثی بروزن کسالی شهر خط یا حصنی است در بحرین * جث * بالفتح بریدن یا برکندن درخت از بیخ * جث بالضم انچه بلند بود از زمین مانند پشتهٔ کوچک و پوستی باریک که بر انگبین نشیند و ملخ مرده و غلاف خرما و بمعنی موم یا هر انچه آمیزد با انگبین از پر مگس و جز آن * مجثه و مجثاث هرد و بالکسر انچه بدان نهال خرما را بر کنند یعنی تیشهٔ درخت کاو * جثه الانسان بالضم شخص مردم و جثه نام شهری در یمن میان مخجم و کدراء * جثه بالکسر بلا * جث الرجل ترسید و بزد * جث النحل برداشتند مگسان انگبین آواز خود را * تجثجث الشعر بسیار شد موی * تجثجث الطایر فرود آمد مرغ از هوا بر زمین * جثجاث گیاهی * در نهایه است جثجاث درختی است تلخ و خوشبو که خشنود می شود ازوی عرب و بسیار می آرد ذکرش در اشعار خود * شعر جثجاث و جثاجث موی بسیار * در صحاح است شعر جثاجث بالضم و نبت جثاجث گیاه پیچیده و درهم * بعیر جثاجث شتر سطبر * جثجث البرق نمایان شد برق مانند سلسله * بحر مجتث وزنش مستفعلن فاعلاتن فاعلاتن * جدث * بالتحریک قبر * اجدث بضم دال و اجداث بالفتح جمع آن * جدثه بالفتح آواز سم ستور و آواز سهل شتر

جرنیت • وآرا زحائیدن گذشت • اجتدث از باب افتعال مأخذ جدث یعنی قبر را • جریت • بوزن سکیت نوعی از ماهی در نهایه است که آن ماهی است مانا به مار که آن را بفارسی مار ماهی گویند ودر حدیث امیرالمومنین علی ابن ابی طالب علیه السلام آمده • انه اباح اکل الجریث وفی روایة انه کان ینهی عنه • جُرَیْثی بروزن قُرَشی نوعی از انگور •

جرلث • تجرثی آماسید جرثثه یعنی کاری او • جرلث • بالضم نام موضعی •

جنث • جنث • بالکسر اصل هر چیزه در صحاح است گویند فلان من جنثك وجنسك یعنی فلان از اصل تست واین لغتی است یا لثغه یعنی شکستگی زبان • جُنثی بالضم شمشیر رزه ماز وبهترین آهن وبکسر نیز آمده • تجنث نسبت کرد خود را بسوی غیر اصل خود • تجنث علیه شفقت کرد بروی ودرست داشت او را • تجنث الطائر بکشاد مرغ بال خود را وسینه بر زمین نهاد •

جنبث • جنبثة • بضم جیم وفتح باء معنی است ملمرم برای زن یا زن میانه فام را گویند •

جوث • جوث • بالتحریك بزرگی شکم در طرف بالا یا فرو رفتگی پایین آن • اجوث صفت مرد • جوثاء صفت زن • جوث بالفتح وجوثاء قبیله • جواثی بهمزه حصنی است ببحرین • جُوَیث بروزن زبیر موضعی است در بغداد در کسر واو مثل در فتح جیم شهری است در بصره • از آنجا است نصر بن بشره • جوثه بالضم نام موضعی یا قبیله •

جهث • جهث • بالفتح سبك کردن کسی را خشم وجز آن • جهث از باب منع سبك کردن او را ترس یا خشم یا نشاط •

• فصل الحاء •

حثحث • حثحث • مثل کتف مار دم بریده • تحثیث • شکستگی وناتوانی واین در لفظ جوهری ذکر نکرده •

حثث • حث • بالفتح

حث • وحثوث وحثیثی برانگیختن • حثه علیه از باب نصر واستحثه واحثه وحثثه تحثیثا وحثحثه حثحثة برانگیخت وبرابر جبره • احتثاث برانگیختن وبرانگیخته شدن لازم ومتعدی هر دو آمده • حثوث وحثیث وحثحاث سریع در کار • ولّی حثیثا رکردانید درحالیکه سرعت کننده است • قرب حثحاث سیر سریع که در آن سستی نباشد • حثحوث مثل عصفور بسیار سریع وبزماد گذشت واشکره • تحاث بالهم برانگیختن لا یتحاثون علی طعام المسکین یعنی با هم نمی انگیزند بر طعام محتاج

* حدث

* فرس جواد الحثحثة اسپی که چون برا نگیخته شود تیز رود * الطایر یحثّ جناحیه فی الطیران یعنی می جنباند * حثاث مثل سحاب وکتاب خواب و همچنین است حثحاث وحثحوث گویند ما ذقت حثحوثا واکتحل حثاثا * حث بالضم ریزه کاه و رقیق از ریگ و خاک یا خشک درشت از ریگ و نان بی نان خورش * سویق حث سویق غیر ملتوت * حثحثه حرکت داد آنرا * حثحث البرق مضطرب کردید برق در ابر * احث نام موضعی * حدوث * مثل قعود دری و همچنین است حداثه و حدثان بالکسر و پیدا شدن چیزی بعد از نیستی * شیء حدیث چیز نو فعل آن از باب نصر در خبر ابن مسعود آمده انه سلم علیه وهو یصلی فلم یرد علیه السلام قال فاخذنی ما قدم وما حدث بضم دال برای ازدواج قدم یعنی سلام کرد بر رسول مقبول صلی الله علیه وسلم واو نماز می کرد پس جواب سلام نداد گفت ابن مسعود پس گرفت مرا غم وفکر قدیم وحدیث * احدثه الله پیدا کرد خدای تعالی آن چیز را فحدث * حدث امر واقع شد امر * محدثات الامور اینچه اهل اهوا اختراع نموده باشند درخبر آمده ایاکم ومحدثات الامور * در نهایه گفته محدثه اینچه معروف نبود در کتاب وسنت واجماع * حدث بفتحتین امر حادث زشت * احدث حدثا حادث کرد امر زشت را در خبر مدینه منوره آمده من احدث فیها حدثا او آوی محدثا بصیغه اسم فاعل بمعنی مبتدع وبصیغه اسم مفعول بمعنی بدعت یعنی کسی که راضی شد ببدعت وقبیح نداشت آن را و در خبر بنی قریظه آمده لم یقتل من نسائهم الا امرأة واحدة کانت احدثت حدثا یعنی زنی که احداث کار زشت نموده و احداث وی آن بود که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را زهر داده بود * احداث زنا کردن * استحدثت خبرا یعنی خبر تازه یافتم ذوالرمه گوید * شعر *
استحدث الرکب عن اشیاعهم خبرا * ام راجع القلب من اطرابه طرب * حدثان الامر بالکسر وحداثته اول وابتدای آن کار گویند کان ذلک فی حدثان امر کذا یعنی در اول وابتدای کار چنین در خبر عایشه آمده لولا حدثان قومک بالکفر لهدمت الکعبة وبنیتها * حدثان الدهر بالکسر واحداثه حوادث زمانه * صاحب صحاح گفته حدثان وحادثه وحدث وحدثی همه بیک معنی اند * احداث باران های اول سال * ارض

محدوثه زمینی که آنرا این باران رسیده باشد ٭ رجل حَدَث السن و حدیثها
مرد جوان ٭ حَداثه و حُدوثه جوانی ٭ صاحب صحاح گفته رجل حَدَث مرد جوان
و چون ذکر سن کنی گوئی حدیث السن ٭ أحداث و حُدثان بالضم جمع ٭ حدیث
و حِدِّیثی مثل خلیفی خبر اندك باشد یا بسیار گویند سمعت حِدِّیثی حسنة شنیدم
خبر نیك ٭ احادیث و حدثان بالضم و بالکسر جمع و احادیث شاذ است ٭
فرا گفته می پندارم آن را جمع ٭ أُحدُوثه بمعنی آنچه از آن حدیث کنند ٭ ابن
بری گفته این صحیح نیست زیرا که احدوثه بمعنی اعجوبه است گویند صار فلان
احدوثه یعنی در آن کس بسیار کلام کردند ٭ رجل حَدِث مانند کتف و حَدُث مثل
سکیت مرد بسیار خبر ٭ صاحب صحاح گفته رجل حَدُث مرد نیك کلام و رجل حِدِّیث
مرد بسیار سخن ٭ حُدّاث مثل طلاب مخبران در خبر حضرت فاطمه علیها السلام
آمده انها جاءت الی النبی صلی الله علیه و آله و سلم فوجدت عنده حُدّاثا یعنی جماعتی
که حدیث میکردند ٭ تحدّث سخن گفتن در خبر آمده یبعث الله السحاب فیضحك
احسن الضحك و یتحدث احسن الحدیث و مراد از خنده ابر برق است
یا شکفتن زمین به نباتات و از حدیث آن رعد است یا آنچه گویند مردم در صفت
نباتات ٭ تحدیث نقل نمودن حدیث و خبر دادن ٭ محدَّث مثل معظم مرد راست
گمان در خبر آمده قد کان فی الامم محدثون فان یکن فی امتی احد فعمر بن الخطاب
٭ در نهایه گفته محدَّث مُلهَم و آن کسی که القا کرده شود در دل وی چیزی پس خبر
دهد بآن از فراست و حدس ٭ مُحادثه و تحادُث باهم سخن گفتن ٭ محادثه
و احداث جلا کردن شمشیر در خبر حسن آمده حادِثوا القلوب بذکر الله یعنی جلا کنید
دلها را بذکر خدای تعالی ٭ حِدثُ الملوك بالکسر صاحب سخن پادشاهان ٭ حدث
بفتحتین شهری است در روم ٭ محدَّث مثل مکرم در آب اندرون فی واسط و بغداد
و نام موضعی است ٭ حادث و حدیثه و احدث مثل احمد مواضع اند ٭ ابن حدثان
بفتحتین صحابی رسول الله است صلی الله علیه و آله و سلم ٭ حرث ٭ بالفتح کشت کردن و مال
جمع نمودن آن از باب نصر و ضرب در خبر آمده احرث لدنیاك كانك تعیش ابدا و اعمل

لاَحرثنَکَ کانَّکَ تموتُ غدًا یعنی کسب کن وعمارت کن در دنیا کویا همیشه مانی دران چه کسی که داند که عمرش دراز است محکم سازد کار را پس درین تحریض است بر عمارت دنیا تا سکونت نمایند دران کسانی که بیایند بعد از و ومنتفع شوند بدان وبعضی کویند این ترغیب است بسوی عدم مبالات بکارهای دنیا چه کسی که داند که من همیشه بمانم سرعت در کار نمی کند وکوید که اکر این کار امروز از من فوت شود روز دیکر بجا خواهم آورد یعنی در کارهای دنیا مبادرت ومبالات مکن ودر کارهای آخرت مبادرت کن واخلاص نیت کن زیرا که کسی که یقین کند که فردا خواهم مرد اکثار در عبادت کند واخلاص نیت نماید وبکارهای اخروی اشتغال ورزد ودر خبر آمده اصدق الاسماء الحارث زیرا که انسان از کسب خالی نمی باشد * حرث واحتراث زراعت کردن * حراث مثل کتان زراعت کننده * حرثتُ الناقه واحرثتها سیر کردم بر ناقه تا این که لاغر کشت * حرثت النار حرکت دادم آتش را * محرث ومحراث مثل منبر ومحراب انچه بدان آتش تنور جنبانند ودر خبر آمد * احرثوا هذا القرآنَ درس کنید قرآن را وتفتیش نمایید * حرث نیز جمع نمودن میان چهار زن رجماع بمبالغه کردن ورامی که دران اثر سمهای دواب باشد واصل کیر خرو عالم بفقه شدن وساختن سوراخ کوشهٔ کمان که دران چله اندازند فعل این همه مثل نصر وضرب آید * حُرثه بالضم وحرانا مثل سحاب سوفار کوشهٔ کمان که دران چله واقع شود * حراث مثل کتاب تیری که تمام نشد * باشد تراش او وبیخ پیکان * اَحرثه جمع * حرثه بالضم در میان امنتهی سوذ کر ومحل ختنه * حرائث مکاسب واحد آن حریثه اسعر وشتران لاغر کرده شده * حارث وابوالحارث شیر درند * حارث نیز قلهٔ از کوه حولان که در شام است شاعری کفته * بکی حارثُ الجولانِ من فقدِ ربِّه * بنو حارثه قبیله ایست وحارثیون ازانها بسیارانند * ذوحرث مثل زفر ابن حجر یا ابن الحارث رعینی جاهلی است * حریث مثل زبیر نام مردی وحریث مثل امیر محمد بن احمد بن حریث بخاری محدثی است * حرثان بالضم نام وحارثان ابن ظالم بن جذیمه بن ربوع بن عیط بن مره وابن

عرف بن ابی حارثه بن مرة بن نشبة بن غیظ بن مرة ٭ حارثان در بنی باهلة ابن قتیبة و ابن سهم بن عمرو بن ثعلبة بن غنم بن قتیبة و نام می نهند بحارثه و حویرث و حریث و حرثان و حراث مثل کتان و محرث مثل محدث ٭ حارثیه موضعی است معروف بجانب غربی از بغداد است قاضی القضاة سعد الدین مسعود حارثی از او ابن الحارث بن مالک بن عمدان است ٭ حرث مثل صرد زمینی است ٭ ذو حرث نیز مثل صرد مردی از حمیر ٭ قول عرب بلحارث در بنی الحارث بن کعب بتخفیف شاذ است و همچنین تخفیف کنند در هر نام قبیله که ظاهر شود دران لام تعریف مثل بلعنبر و بلهجیم ٭ ابن الحویرث و بعضی گویند ابو الحویرثه عبد الرحمن بن معاویه محدثی است ٭ حرنث ٭ مثل ابرثن درختی است که در زمین نرم روید و شکوفه اش سپید بود از بهترین چراست ٭ ابو حنیفه گفته درختی است منبسط بر زمین آنرا برگهای دراز بود در میان آنها برگهای خرد ٭ حرکثه ٭ مثل دحرجه جنبانیدن ٭ حفث ٭ بالفتح و مثل کتف و حفثه بکسر ناهزار خانهٔ شکنبه ٭ احفاث جمع ٭ حفث مثل کتف ماری بزرگ مثل ثعبان ٭ حفاث مانند رمان ماری بزرگ تر از آن می دمد و ایذائی نرساند جریر گوید ٭ شعر ٭ ایفایشون وقد رأوا حفاثهم ٭ قد عضه فقضی علیه الاشجع ٭ و گویند احرنفش حفاثه یعنی منتفخ گشت رگهایش از خشم ٭ حفاثیه مانند کراهیه فربه ٭ حلتیت ٭ مثل قندیل انگوزه لغتی است در حلتیت ٭ حنث ٭ بالکسر گناه حق سبحانه تعالی فرموده و کانوا یصرون علی الحنث العظیم یعنی بودند که اصرار می کردند بر گناه بزرگ ٭ بلغ الغلام الحنث یعنی معصیت و طاعت در خبر آمد ٭ یکثر فیهم اولاد الحنث یعنی اولاد زنا ٭ حنث خلاف کردن سوگند در خبر آمد ٭ الیمین حنث او مندمة و میل نمودن از باطل بسوی حق یا عکس آن ٭ احنثت الرجل فی یمینه فحنث مثل علم حانث گردانیدم وی را پس حانث گشت ٭ تحنث فلان عبادت کرد و یکسو کرد یدا از بتان ٭ تحنث من کذا پرهیز از فلان گناه ٭ تحنث الی کذا کسب کرد فلان گناه را در خبر عایشه آمده و لا تحنث الی نذری ٭ محانث

حرنث ٭
حرکثه ٭
حفث ٭
حلتیت ٭
حنث ٭

* حنبث *
* حنكث *
* حوث *

مواقع کند * حنبث * مانند جعفر نام مردی * حنكث * مثل جعفر رذیلکی است * حوثاء * با لمد جکر و بعضی کویند جکر وانچه متصلش بود از اجزکوید * شعر * انا وجدنا لحمهم طریاً * الکرش والحوثاء والمریا * حوث بالضم رك جکر * حوث بالفتح لغت ابنی طی یا بنی تمیم است در حیث کویند حوث زید جالس * اسود از ابن عمر روایت کرده که شخصی پرسیدش که کیف اضع یدی اذا سجدت پس ابن عمر کفت انم بهما حوث وقعتا * ازهری کفته هرد و لغت فصیح اند و بیا فصیح تر و قرآن مجید بدین لغت نازل شده * امرأة حوثاء زن فربه * حوثه بالضم نام مردی * احاث الارض واستحاثها کاوید خاك زمین را و طلب کرد چیزی را که در آن زمین افتاد * احاث الشیء و استحاثه حرکت داد آن چیز را و پرا کنده ساخت * ترکهم حوث بوث وحنث بنث وحیث بیث وحاث باث هرد و مبنی بر فتحه وحوثا برثا کذاشت آنها را پراکنده * حیث * ظرف مبهم است برای مکان مبنی است بر ضمه و بعضی از عرب مثل بنی یربوع مبنی سازند بر فتحه و بعضی بر کسره مضاف شود بسوی جمله و کاهی اضافت نموده شود بسوی مفرد شاعری کفته * اما تری حیث سهیل طالعا * چون کلمه ما بدو پیوندد متضمن معنی شرط شود و جزم کند مثل حیث ما تجلس اجلس

* حیث *

* فصل الخاء *

* خبث *

* خبیث * غیر پاکیزه از رزق و اولاد و مردم و کاهی ثا را بیا بدل کنند و یا در یا ادغام مثل * ارسل الی زرع الخبی الوالج * خبثاء وخباث وخبثة وخبث جمع * خبیثه مونث وخبائث جمع خبیثه حق سبحانه تعالی فرموده ویحرم علیهم الخبائث در خبر آمده اعوذبك من الخبث والخبائث یعنی ذکور شیاطین و ماده های آنها * قد خبث الشی خباثه مثل کرم و صاحب قاموس کفته وخبثا وخباثیة وخابثة وخبث الرجل خبثا فهو خبیث یعنی ردی مکار و همچنین است خابث * اخبث فلان خبیث شد آن کس * اخبثه خبیث و فاسد ساخت و یرا * اخبث الرجل یاران بدان و مکاران کشت آن مرد * رجل مخبث مانند محسن و مخبثان و خبیث مرد یاران بدان در خبر سعید آمده کذب مخبثان یا مخبثان و یا خبث

مثل تکع یعنی ای حمیث ویا حماث مثل قطام یعنی ای حمیثه منی است بو کسره
• محمّثه مثل مفسده دررزن و معنی هستره گویند • والکفر محمثة لنفس المنعم • احتثان
بول و غایط درحبر آمده • لا یصلّی الرجل وهو مدافع الاحثثین یعنی نماز نکند
درحالیکه مدافعت کند بول وغایط را • گویند نزل به الاحثثان یعنی کند • دفنی
ولیحوانی یا بی حوانی و تکلدلی • حُنث والضم وحیثه بالکسر زناه حمث بها مثل کرم
زنا کرد با آن • گویند • وابن خبثة ولحبثة یعنی ولد زنا است ودرحبر آمده أنّ النبی
صلی الله علیه وآله وسلم بوحل وُجد مع امرأة یخبُث بها • حبثه بالکسر نوعی
ازحماثت درحبر آمده • اشتری عبه عبداً او امة لاداء ولا حبثه ولا غائله یعنی
بنده مملوک نه از قومی که حلال نباشد سبی وبند • کردن آنها • حَبَث لفتحتین نجاست
درحبر آمده اذا بلغ الماء قلتین لم یحمل حَبَثاً • حِبّیث مثل سکیت بسیار حبیث
• حِبِّیثی مثل حلیفی حبث • وقع فی وادی تحُبِّث مثل وادی تخیب در باطل افتاد
• شجرة خبیثة پیاز و سیر وکراث نسبت بد بوی آنها پیغمبر صلی الله علیه وآله
وسلم فرموده • من اکل هذه الشجرة الخبیثة فلا تقربن مسجدنا و حنظل یا کشوث
حق سبحانه تعالی فرموده مثل کلمة خبیثة کشجرة خبیثة • اخبثاث • مثل اقشعرار
بـ قتن بر فتا رشیره احبعث فی مشیه فعل ازان • خمعثه • کرن • حث • بالضم خاشاك
که بعد سیل ماند و سبزی آب که خشک وکهنه باشد • حُثّه پشك نرم وکلی که به پشك
وسرکین آمیخته بر پستان ناقه طلا کنند تا از بستن پستان درد ناک نشود • حثه
بالضم وبالفتح مشتی از هیزم ریزه ها که بدان آتش گیرند • تحثیث جمع نمودن ومرمت
کردن • احتثاث حشمت داشتن از کسی حرثی باه لضم اثاث خانه یامتاع ردی وغیرها
• حرثاء مثل علماء مرجه که دران سوختی باشد • حَرثاء مثل حمراء زن فربه
تهیگاه فرو هشته گوشت • انجثاث • شکسکی ودر تابع اعضاء حث مانند کتف
نرم شکسته اعضاء قل حنث مثل فرح حنثا بفتحتین وتخنث را تحنث درحبر
عایشه در وفات پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم آمده • فانخنث فی حجری لما
شعرت حتی قبض • حنث بالضم اسم مصدر وجوبر گویند • شعر • اثرعد فی رانت

مجاشعی * اَری بی خُنث لحیتك اطرابا * ربزنام زنی وآن غیر منصرف * خنث بالکسر جماعت پراکنده و باطن اطراف دهن نزدیك دندانها * خنثت الشیٔ تخنیثا فتخنث بدوتا کرذانیدم آنرا پس دوتا کردید و ازین است مخنث وادرا خُناثه وخُنَیثه نیز کویند * تخنَّث فی کلامه نرم وشکسته شد درسخن * خَنثه مثل ضرب استهزا کردبوی * خنث السقاء واخنثه دوتاکرد دهن مشك رابسوی خارج پس نوشید ازان آب را درخبر آمده نهی عن اختناث الاسقیة * خنثی بالضم کسی که دران علامات مردان وزنان باشد خُناثی وخِناث مانند حبالی واناث جمع * اَخناثُ الثوب وخناثه شکنهای جامه * اَخناث الدلو وخناثه مواضع بر آمدن آبها از دلو * امرأة مخناث مثل محراب زن با نرمی و شکستکی کویند یا خَناثِ مثل قطام ودرحق مرد کویند ما خُنَث مثل لکع ودرمثل است اخنث من دلال واخنث من طُوَیس * ذوخناثی نام موضعی * خنثی نام اسپ عمرو بن عدس * خنبث * مثل قنفذ خمیث وخَنابث مثل علابط مد موم خاین * خنطثه * مانند دحرجه بتبختر رفتن * خنفثه * بالضم جانوری کوچك * خوث * بفتحتین فروهشته شدن شکم وامتلاء آن والفت وانس * خوِث الرجل مثل فرح فعل ازان اخوث وخوثاء مثل حمراء نعت ازان ونیز خوثاء زن جوان نرم بدن * خویث مثل زبیر شهریست در دیار بکر * تخویث * کلانی وفروهشتکی شکم

* فصل الدال *

* داث * بالفتح خوردن * دأث الطعام مثل نصرخورد طعام را بثقل وکرانی اد آث جمع دربه کفته * شعر * وان قشت فی قومك المشامث * مِن اَصراداثِ لها داآثُ * برزن دعامت بنی اصول * داث بفتح نیزچرك وچرکین ساختن * دیث بالکسر کینه که زایل نکردد * دثاء مثل حمراء وبفتحتین نیز * دأث بفتحتین جمع * ابن داثاء احمق * اد أث مثل احمر ویکستانی است * دثنان بالکسر کابوس * دوثی بالضم دیوث * دبیثی * بضم اول وقصر قریه است بواسط * دث * بالفتح ودثاث مثل سحاب باران ضعیف راجز کوید * قُلفع روض شرب الدثاثا * دثت

* خنبث *
* خنطثه
* خنفث *
* خوث *
* خویث *
* دأث *
* دبث *
* دث *

السماء دَثّاً مثل مدرارش مدثوثه وقد دثّت دثّاً دُثّ فلانٌ بملوش ملتوی والبچیده شد دث انداختن ودفع نمودن وضرب درد ناک کنند ده دَثّه الحبی دثّادرد ناک ساخت ویرا تب ه دَثّه با لعصا زد ویرا بچوب ه دثّه بالحجر انداخت ویرا سنگ ه دث فلونا انداخت ویرا وبیوددَث قریب اندآختن چیزی از پس پرده رباند از رتخمین کفتن ه دُثّه بالضم زکام اندک دثاث مثل رُمّان شکار کنند کان برند کان بآلة سنگ اندازی ه دثاثیه بیچیدکی در زمان ه درخیرابی دمال آمد ه کُنْتُ فی السُّوس فجاء نی رجل به شمة الدثاثیه ه دحث ه بالفتح مرد نیک کفتار ه درعث ه مثل جعفر کلان سال کران کویند بعیر درعث ه دعث ه بالفتح اول مرض وبالکسر بقیۀ آب در حوض وغیر آن وکینه ودشمنی ادعاث ودعاث بالکسر جمع ه دَعَثَ فلان مثل منع باریک کرد خاک را بر روی زمین بقدم ها بلدمت ه دعث الرجل بصیغۀ مجهول لرزه وسستی رسید ویراه ادعاث مثل اکرام درزدیدن وشتافتن درسیروبانی داشتن ه تَدَعَّثَ صدورهم کینه وزشد سینه های ایشان ه بترد هثه کروهی است ه دعبوث ه مثل عصفور مخنث وصاحب قاموس کفته مابون ه دلاث ه مثل کتاب شریع ه ناقة دُلاثٌ وبعیر دلاث ه دلث بضمتین ودلاث بالکسر جمع ه اندلاث پیشی نمودن ه اندلثَ علینا فلان بشتم ریخته شد فلان کس بر ما بد کفتن ه اصمعی کفته مندلث مرد خرد هر که هیچ ویرا باز ندارد ه دَلَثَ فلان مثل ضرب دلثاً نزدیک نزدیک کام نهاده مَدالث جایهای قتال ه مدالث الوادی مدافع سیل ه ادلاث بتشدید دال پوشیدن ه مدلث در آمدن در کاری ه دلثاء مثل حمراء ناقة که دراز کند کردن خود را بجانب صف ه دلثه بالضم کرزه ه دلبوث ه مثل قربوس نباتی است که بیخ وبرکهایش مثل زعفران بود ه دلعث ه مثل جعفر سبطر ودلعاث مثل قسبار شتر رام سخت کوشت ه دِلْعَوث مثل جِرْدَحْل ودَلَعْثی مثل حبنْثی فربه ه دلمث ه ودُلامِث مانند علبط وعلابط سریع ه دلهث ه مثل جعفر ودلهاث مثل جلباب ودلاهث مانند علابط شیر درند ه ودلهمیع ازمردم وشتر ه دلهثه مثل دحرجه سرعت وپیشی ه دمث ه مثل کتف مکان نرم ریگ دار ه ادماث

ه دحث ه
ه درعث ه
ه دعث ه
ه دعبوث ه
ه دلث ه
ه دلبوث ه
ه دلعث ه
ه دلمث ه
ه دلامث ه
ه دمث ه

ودمابث بالکسر جمع درخبر آمده انه مال الی دمث من الارض فبال فیه یعنی مائل شد پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بسوی زمین نرم پس بول کرد دران * دمثه مؤنث ودمثات جمع درخبر ابن مسعود آمده اذا قرأت آل حم وقعت فی روضات دمثات یعنی هرگاه بخوانی سورتهای که در اول آنها حم است واقع شوی در باغهای زمین نرم * دمث المکان وغیره مثل فرح نرم نرم شد * دماثه بالفتح نرم شوی گویند ما اذمث فلانا والینه * ادموث بالضم جای گرم اج نهادن در ینا گستر گرم * قد میث المضجع نرم کردن خوابگاه در مثل است دمث لجنبك قبل اللیل مضطجعا یعنی پیش از کار سامانش کن وذکر نمودن حدیث * گویند دمث لی ذلك الحدیث حتی اطمعن فی حوصه * دوثه بالفتح هزیمت * دهکث * مثل جعفر کوتاه بالا * دهث * مانند منع دفع کردن * دهثه نام مردی * دهلاث * مثل جلباب شیر درنده * دهموث * بالضم کریم * ارض دهمثه زمین نرم * تدییث * رام ونرم کردن راه * بعیر مدیث شتر رام * طریق مدیث راه نرم * تدیث بی غیرتی * دیوث بی غیرت درخبر آمده تحرم الجنة علی الدیوث * دیثانی بفتحتین کابوس * دیاثه بیچیدگی در زبان * دیث بالکسر نام مردی * اذیثان وادی است * اذیثون موضعی

* دوث *
* دهکث *
* دهث *
* دهلاث *
* دهموث *
* دیث *

* فصل الراء *

* ربث * بالفتح باز داشتن از حاجت * ربثه عن حاجته از نصر باز داشت او را از حاجت تربیث همچنین * رجل ربیث ومربوث مرد باز داشته شده از کار خود * اربأث الرجل اربیثاثا وارببث اربثاثا باز ماند از کار خود * ارباث امرهم وارابث ضعیف شد کار آنها وپرشد در کار آنها تا اینکه متفرق شدند ابو زبیب گفته * رمیناهم حتی اذا اربث امرهم * ربیثه بروزن سفینه وربثی انچه باز دارد ترا از کاری * ربائث جمع ربیثه درخبر آمده اذا کان یوم الجمعة بعث ابلیس جنوده الی الناس واخذوا علیهم بالربائث یعنی هرگاه روز جمعه آید می فرستد ابلیس لشکر خود را بسوی مردم و یاد می دهاند لشکر ابلیس مردم را چیزهای که بازدارند مردم را از نماز ودر بعضی روایات بالتربیثات آمده جمع تربیثه وآن مرة است

* ربث *

از تربیت بمعنی باز داشتن و حبس کردن ٭ ترمّت فی مسیرہ درنگی نمود در سیر خود ٭ ارتمت متفرق شد و همچنین است ارمّت ارثاثاه رُبث مثل زفر اسن قامتاً در قضاعه

٭ رث ٭ رث بالفتح وارث ورثیث چیز کهنه ٭ رثّ بالفتح ورثّه بالکسر متاع ردی خانه رِثَث ورِثاث بکسرهرد وجمع ٭ رثه بالکسر زنان نادان ومردم ناتوان ٭ رثّ الحبلُ وغیره رثاثة از باب ضرب کهنه گشت رسن وغیر آن ٭ رثّ الثوبُ کهنه ورسیده شد جامه ٭ رث الرجل رثاثة ورثوثة وارثّ تماه حال وی ریه هیئت کشت مرده فلان رث الهیئة وفی هیئته رثاثة ٭ ارثّة غیر بد حال ساخت ویرا غیر وی ٭ ارتثنا رثة القوم جمع نمودیم متاع ردی خانه آنها ٭ ارتُثّ فلانٌ بصیغه مجهول زخمی برداشته شد آن کس از معرکه ونزد خبر ام سلمه رضی الله عنها است فرآی مرتثةً ای ساقطة ضعیفة ٭ رثیث زخمی که دروی رمقی باشد ٭ ارثّت ناقة له نحر کرد ناقه را از لاغری ٭ ارثّ فلان کهنه شد رسن وی

٭ رعث ٭ رعثه بالفتح وبفتحتین گوشواره رعاث بالکسر جمع درختی را م زینت آمد ٭ کان یحلّینا رعاثاً من ذهب ولؤلؤ ٭ ترعّثت امرأة وارتعثت با گوشواره شد زن ٭ رعثه پرزیر زنج خروس کویند دیک مرعث اخطل گفته ٭ شعر ٭ ماذا یورّقنی والنوم یعجبنی ٭ من صوت ذی رعثات ساکن الدار ٭ وآرندی از غلاف شکوفه خرما که دران آب میخورند ٭ رعث بفتحتین وبسکون عین نیز سپید شدن اطراف در زنمه وزنمه گوشتی که زیر نرمهٔ مادهٔ بز باشد ٭ رعثت الشاة مثل فرح ومنع سپید شد اطراف در زنمهٔ بز ٭ شاة رعثاء مثل حمراء بزی که زیر دو گوش آن دو زنمه باشد ٭ رعث بفتحتین ورعثه بالضم پشم رنگین که بهودج آویزند ٭ راعوثة البیر وارعوثاء منکی بر چاه که بران آب کشند ٭ ایستد وخیر صحو نبی صلی الله علیه وآله وسلم آمده ودفن تحت راعوثة البیر وروایت مشهور راعوفة البیر بفا است وآن بمعنی راعوثه است ٭ رعثاء انگوری که دانه دراز دارد ٭ رعّثته الحیة مثل منع گزید ویرا مار گزیدن

٭ رفث ٭ مثل وگرفت ازوی اندک ٭ مرعث مثل معظم لقب بشار بن برد شاعر ٭ رغوث ٭ مثل صبور شیرده ٭ وهمچنین است مرغث مثل محسن طرقه گوید ٭ شعر ٭ فلیت لنا

مكانَ الملك عمرو * رَغوثاً حولَ قُبّتنا يخورُ * و نيز رغوث شیرخوار گویند آكل من
برذونه رغوث * قد ارغثت النعجة ولدها شیرداد بچه خود را * رَغَثَ الجدیُ اُمَّه
مانند منع وا رتغثها شیرمادر خورد نوشید بزغاله در خبر ابی هریره آمد * ذهب
رسول الله صلی علیه و آله و سلم و انتم ترغثونها یعنی رفت پیغمبر خدا صلی الله
علیه و آله و سلم و شما دوشیدن می کنید دنیا را * رُغثاء مثل عشراء رگی
در پستان که از ان شیر آید یا پی است زیر پستان * رغاث بالکسر جمع * رغثت
المرأة ساکن شد رغاث وی * ارغثه زخم رسانید بر رغثای وی * رُغِثَ بصیغهٔ مجهول
دردناك شد رغثاء او * رُغث فلان فهو مرغوث بسیار کردند سوال از وی تا اینکه فنا گشت
انچه نزد وی بود * رغثه الناس بسیار سوال کردند از وی بحدیکه چیزی
پیش وی نماند * رغثه و ارغثه نیزه زد وبیراپا رد کرد * ارض رغاث مثل غراب
زمینی که روان نشود مکرباران بسیار * مرغث مانند معظم جای انگشتری
از انگشت * رفث بفتحتین جماع وفحش و همچنین است رفوث و کلام زنان
در جماع یا فحش که مواجهه کرده شوند بان زنان * قد رفث الرجل مثل فرح و کرم
وارفث عجاج گوید * شعر * ورُبَّ اسراب حجیج کظم * عن اللغا و رفث التکلم *
وحق سبحانه تعالی فرموده اُحِلَّ لکم لیلة الصیام الرفث الی نسائکم و از ابن عباس منقول
است که وی محرم بود پس خواند این شعر را * شعر * وهن یمشین بنا همیسا * ان تصدق
الطیر ننک لمیسا * پس گفتند که رفث کردی و تو محرم هستی پس ابن عباس گفت رفث
انچه مواجهه کرده شوند بان زنان وانچه آنرا زنان نشنوند رفث نبود * ازهری گفته رفث
کلمهٔ جامعه است همه انچه اراده کند آنرا مرد از زن * رمث بالکسر گیاهیست که شتر چرا کند
در رختی است مانند غضا و مرد کهنه جامه و ناتوان بشب و بالفتح اصلاح نمودن زید سیف
مالیدن از نصر شاعری گوید * شعر * واخ رمثت دریسه * ونصحته فی الحرب نصحا *
رمث بفتحتین چوبهائی که بعضی را به بعضی پیوسته و بر ان نشسته از دریا بگذرند رماث
جمع جمیل گوید * شعر * تمنیت من حبی بثینة اننا * علی رمث فی البحر لیس لنا وفر
ودر خبر آمده انا نرکب ارماثا لنا فی البحر ولا ماء معنا افنتوضأ بماء البحر فقال هو الطهور

* رفث

* رمث

مادّهٔ الحبل مُنتقضه ٭ رَمِثَ البعیر مانند فرح رَمَثاً بفتحتین بیمار گشت شتر از خوردن گیاه شور ٭ بعیرٌ رَمِثٌ مثل کتف و ناقة رَمِثَةٌ والجمع رَمْثَی و رُماثَی ٭ اصمعی گفته رَمَث بفتحتین بقیهٔ شیر در پستان گوتی رَمَّثَتْ فی الضرع ترمیثاً و اَرْمَثْتُ باقی گذاشتم چیزی از شیر در پستان شاعری گفته ٭ شعر ٭ وشارَکَ اهلُ الفصیل الفصیلَ فی الام زا مثلها المُرْمِثُ ٭ حبلٌ اَرماثٌ رسن کهنه ٭ ارض مَرْمَثَة مثل مَکْرَمَة زمینی که رمث رویاند ٭ رَمَث بفتحتین تسمهٔ مشک شیر و زیادتی ٭ گویند لفلانٍ علی فلانٍ رَمَثٌ و رَمَلٌ آن کس را بر فلان مزیت و زیادت است ٭ رمَّثَ علی الخمسین ترمیثاً زیاده شد بر پنجاه ٭ ارمث فلاناً فی ماله اندک اندک افزود و مال خود و همچنین است استرمث ٭ ارمث افزون کرد و نرم نمود ٭ فراء گفته رَمَثَ فلان رمثاً مثل نصر و ضرب دزدید ٭ رَمِثَ امرهم مثل فرح برهم شد کار آنها ٭ بئر مرموثة چاهی که جای ایستادنش از چوب بود ٭ رُمّاثة مانند رُمّانه مادهٔ کارد شتی ٭ هم فی مرموثاء با لمد یعنی آنها در آمیزش اند در خبر رافع بن خدیج آمد ٭ انه سُئل عن کراء الارض البیضاء بالذهب و الفضة فقال لا باس انما نُهِیَ عن الارماث یعنی جز این نیست که نهی نموده شد از کرایهٔ زمین مزروع بسبب اختلاط حصهٔ بعضی ببعضی و در خبر عایشه آمد ٭ نَهَیتُکم عن شُربِ ماء الرماث یعنی در آوند کهنه که انچه در آن افتد زود فاسد کرده ٭ رِمثه بالکسر نام مردی ٭ رُمَیثه مانند جهینه نام موضعی یا مردی ٭ روث بالفتح سرگین واحد آن رَوْثه است و جمع آن ارواث ٭ قد راثَ الفرسُ مثل قال سرگین کرد اسپ در مثل است اَحشُک و تَروثُنی و در خبر استنجا آمد ٭ نُهِیَ عن الروث و الرُمّة منع نموده شد از استنجا کردن از سرگین و استخوان ٭ روثه انچه در غربال بماند وقت بیختن گندم و بمعنی طرف پرهٔ بینی ٭ گویند فلان یَضرِبُ بلسانه روثة انفه در خبر مجاهد آمد ٭ فی رَوْثة ثلثُ الدیةِ در قطع طرف پرهٔ بینی سوم حصهٔ دیت است و در خبر دیگر آمد ٭ انَّ رَوْثَةَ سیفِ رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم کانت فضةً یعنی اعلای قبضهٔ شمشیر نبی صلی الله علیه و آله وسلم که متصل انگشت کوچک باشد سیم بود ٭ مراث بفتح میم و مَرْوَث

* رتث *

بروزن مسکن صحرای شرکین یعنی رود شتروان * رُوَیثه مانند جُهَینه موضعی است درمیان حرمین الشریفین * ریث * بالفتح درنگ کردن * رَاثَ علینا خبر * و تریث از باب تفعل فعل از ان درمثل است رب عجالة وهبت ریثا و در روایتی تهب آمده رهوه را زهبه است یعنی بساشتابی در درنگ می اندازد * ریث نیز بمعنی مقدار اعشی گفته * شعر * لا یذهب الامر الا ریث یرکبه * وکل امرسوی الفحشاء یاتمر * ما اراثک علینا ای ما ابطابک عنا * تریث نرم ساختن زمانه کردن * رَیّث بروزن کیس درنگ کننده * مُرَیّث العینین بروزن معظم بطی النظر * استراثه درنگ پنداشتن درخبر آمده * کان النبی صلی الله علیه وآله وسلم اذا استراث الخبر تمثل بقول طرفة * ویاتیک بالاخبار من لم تزود * رَیث بن غطفان بن سعد بن قیس غیلان پدر قبیله

* فصل الزاء *

* زغث *

* زغبی * بروزن دُبیثی عمرو بن عثمان جُهَینی حمصی محدثی است روایت کرده است از عطیه بن بقیه وابوالفرج بغدادی بارای مهمله ضبط نموده واین غلط است

* فصل الشین *

* شبث *

* شبث * بالفتح درآویختن و رجل شَبِث بروزن کتف درآویزنده * شبثه بضم شین وفتح با وزیادت تا کسی که ملازم حریف خود بود وجدا نشود از و * شِبث بالکسر ده ایست و بالتحریک عنکبوت و جانورکی است بسیار پا * شبثان بالکسر جمع * شبث بن سعید صحابی است * شبث بن ربعی تابعی است * شبث بن منصور و محمد بن عبدالرحمن ملقب به شبث محدثانند * شُبیث بروزن زبیر کوهی است کوچک در حلب و آبی است * شُبیث بن الحکم بن میدا فرد است در حدیث * دارة شُبیث از ان بنی اضبط است دعموز بن هلال بن بطاح شُبیثی محدثی است * شبابیث المنار انبروان آله ایست که آهنگران بدان آهن تفته را گیرند * شبوث و شباث واحد آن * شُبیثه بروزن جُهَینه ده ای است

* شعث *

* شُعاث بن خدیج بروزن غراب صحابی است بر جود آمده * شعب عقبه * شعث * بالفتح کیاهی است خوشبوی تلخ مزه که بآن دباغت کنند تابط شرا گوید * شعر *

کاغما خشنه را جصا ق را دمه ۰ ارام حشف الذی شت ز طباق ۰ اجمعی کرولاکه شبث رطباق

مردر کیاه اند ۰ شنحانیز بمعنی مکس انکبین دهند ۰ وانچه شکسته شود از سرکره وباقی ماند

شحث بصورت کنکره ۰ شحاث بالکسر جمع وچارمتیز صحراء ۰ شحیثا م بالفتح کامه ایست سوریانی

کشاده می شود بوی قفلهای بسته بی کلید ۰ شحاث بالفتح وبالتشدید بمعنی شحاذ یعنی کدای

شرث ستیهنده ۰ واز خطای عوام است ۰ شرث ۰ بالفتح کفیش کهنه ۰ شرثه ۰ بزیادت تا ۰ همچنین ۰ شرث

بالتحریک یطری پشت کف دست ز کفتکی وی ۰ شرثت یده از باب فرح ۰ وانشرث

از باب انفعال کفیده شد دست او ۰ شرث النسم بصیغه مجهول ۰ وشرث از باب تفعیل

شرنبث بر ا در ورا است نکرده شد تیزه ۰ سیف شرث بر وزن کتف شمشیر تیزه ۰ شرنبث ۰ بر وزن

غضنفر درشت وسطبر کفها وپایها ازشیر درنده ونام مردی ۰ شرابث بالضم نیز شیر درنده

شروث ۰ شروث بر وزن عصفور وادی است میان یمامه وبصره ۰ شروث ۰ بر وزن

شعث جعفر درختی است کوچک شیر دار ۰ شعث ۰ بالتحریک پراکندگی کار

کروینیل لم الله شعثك در اهم کند خدا کار پراکنده ترا ازو زولیده شدن

موی سر ۰ اشعث زو ژولیده موی ۰ شعث از باب فرح ژولیده شد موی

سراو ۰ تشعث از باب تفعل پراکنده شدن وکرفتن وخوردن اندك از طعام وباهم

چسبیدن موی ۰ اشعث میخ وخشك ازهیمه وآن کیاهی است ونام مردی واز راست

کرده ۰ اشاعثه واشاعث ۰ شعب بالضم موضعی است ۰ شعبه آبی است ۰ شعثان الراس

ژولیده موی سر ودرحتاج است خیل شعث اسپان پشت ناخاریده ۰ شعث عنه از باب

تفعیل دفع کرد از وی برجنایت ۰ مرد ۰ شعث بن محرز بر وزن زبیر وشعیث بن

عبدالله بن زبیر وشعیث بن مطیر وابراهیم بن شعیث محدثانند ۰ شعیث بن اشعث

بعضی کفته اند که بیاسیت ۰ شعثا کنیت جماعتی محمد بن عبدالله وعبدالرحمن وحماد

شعیثیان محدثانند ۰ مشعث بر وزن معظم در عروض انجه بیفتد یکی از دو متحرك

وتد از کویا انبدا حتی حرکت را از وتد وی در غیر موضع پس متشعث شد جزو وی

شغث ۰ شعیثه بن زبیر جاهلی است ۰ شغانی بر وزن حبالی دهی است در عراق از ان است موفق

شكث الدین حسین بن نصر بن نحوی وار تصنیفهای غریب دارد ۰ شکرنی ۰ بالقصر والمد

« شلث » « شنبث » شنکبات « شنث » « شرث »

هرد ولغت اند در کشوناه « شلاثی » بروزن حیالی دهی است در بصره « شلثان بمعنی سُلطان « شنبث » بروزن جعفر شیر درنده « شنابث بالضم شیر فربه وسطبر « شنبث الهوی قلبه آویخته شد محبت در دل او « شنکبات » بالفتح موضعی است یا نامی است از انجا اند احمد بن ربیع بن نافع شنکباتی و احمد بن محمد شنکباتی محدثین « شنث » بالتحریک عیب « در صحاح است شنث بالتحریک مقلوب شثن است گویند شنثت مشافر البعیر سطبر شدند لبهای شتران از خوردن خارها « شریثی » بروزن زُبیری نوعی از خرماست

« فصل الصاد »

« صمت » بالفتح پیراهن را پیوند و رقو کردن

« صبوت »

« فصل الضاد »

« ضبث » « ضغث »

« ضبث » بالفتح به پنجه گرفتن « ضَبَثْتُ بالشیء از باب ضرب واضطبث از باب افتعال به پنجه گرفتم آنچیز را و در زیاده ضَبَثْتُ علی الشیء به صلهٔ علی است « ضبث فلان را » ناقه ضبوث ناقه که شك افتد در فربهی وی پس او را بدست بسایند تا دریافت شود « تضبث بدست بسودن برای دریافتن فربهی ولاغری « مضابث چنگالها « ضبثه بالفتح علامتی و نشانی است برای شتران « جمل مضبوث شتر نشان دار « اضبات قبضه هارد حدیث هست الخطایا بین اضبا ثهم یعنی بهره هامیان قبضه های آنهاست « ضُباث بروزن غُراب چنگالهای شیر و والد زید و مُنجی و عطیه « ضباثه رش دست کند « و فراخ وسخت و رش عبارت است از آرنج تا سرانگشتان دست « ضُباث بالضم و ضَبوث بالفتح و ضبث بروزن کتف و مضبث بروزن منبر و مضطبث شیر درنده « ضغث » بالکسر یك مشت گیاه خشك وتر آمیخته « اضطغاه فراهم آورد حشیش خشك وتر آمیخته را « ضغث الحدیث از باب منع درآمیخت سخن را « ضغث السنام بسود کوهان شتر برای دریافتن فربهی ولاغری « ناقه ضغوث ناقه که شك افتد در فربهی وی پس بسوده شود برای دریافتن فربهی ولاغری « ضغث الورل بانك کرد ورل و آن جانوری است مانند سوسمار

ضعیف الشوب شست جامه را و پاک نکرد آنرا و آنمات اخلام حوا بهای شوریده که تا ویلش صحیح نشود بمعنی آمیختگی و تضغیث با را لی که تر کند زمین و گیاه را و در صحاح است ضاغث کسی که بر چیزی پنهان شود و گویدکاران به تعبیر آنرا به تر نشاند و صاحب قاموس گوید که باین معنی اجاء موحده است نه بثاء مثلثه چنانکه جوهری گمان کرده

فصل الطاء

طث بالفتح بازیچه ایست مر کودکان را که چوبی از انداز زند آنرا بچوبی که آنرا مطثه گویند • طحث بالفتح بدست دفع کردن • طحثه از باب منع دفع کرد او را بدست • طحمورث بالفتح پادشاهی است بزرگ از پادشاهان فارس مدت پادشاهی وی هفتصد سال بوده • طرثوث بالضم سرخ کرد گیاهی است که خورده می شود • تطرثث از باب تفعل چیدن طرثوث • طریث بالفتح تر گیاه تازه و بالکسر طرف چیزی • طریثیت دهی است در نیشاپور • طرخشه بالفتح حقت و سکی • طرموث بالضم سبف زنانی که بر خاکستر و دیگ گرم بپزند • طلث بالضم و ان شدن آب • طلث الماء از باب نصر روان شد آب • طلث الرجل علی الحصین از باب تفعیل زائد شد مرد بر آنچه وسال • طلثه بالضم نچا هل ضعیف عقل و بدن • طلحثه آلوده کردن به امری مکروه • طلحثه آلوده کرد او را بامری که مکروه داشت آن را • طلحشه بخاء معجمه همچنین یا بمعنی آلوده کردن چیزی مطلقا • طمث بالفتح بکارت بردن • طمثها از باب نصر و ضرب برد بکارت او را • طمث از باب نصر و سمع حیض آورد زن • طامث زن حیض آرنده • طمث بالفتح بسودن و بیمناک شدن و بمعنی ماده در صحاح است طمث بسودن واستعمال این در هر چیزی است که بسوده شود و گویند برای موقع ماطمث ذا المرتع قبلنا احد نه بسوده است این چراگاه را پیش از ما کسی ماطمث هذه الناقة حبل قط نه بسوده است این ناقه را کاهی زانو بندی • طمثان بالتحریک از قبیله اباد است • طهثه بالضم ضعیف عقل اگرچه جسیم باشد

فصل العین

ط ث • طحث • طحمورث • طرثوث • طرخشه • طرموث • طلث • طلحث • طلحشه • طمث • طمث

عبث

عبث بالتحریک بازی کردن *عَبِث* از باب فرح بازی کرده عبثه بالتمکین یکبار بازی کردن *عبث* از باب ضرب آمیخت وساخت عبیثه ز او آن پنیر اصلاح کرده شده یا طعامی باشد که دروی ملخ کنند *عَبیثَة الناس* مردم آمیخته *در صحاح است جاء فلان بعبیثة فی وعاء آورد فلان چرو کنبیم آمیخته را در ظرفی *قلت الغنم عَبیثَةً واحدةً وبکیلة واحدة* وآن این است که هرگاه گوسپندان دزدیده شود با گوسپندان دیگر پس در آیند دزدی وآمیخته شوند بعضی از ان به بعضی واین مثل است واصلش از پنیر و پست است که آمیخته می شود بروغن پس خورده میشود *عَبِیث* بروزن سکّیت بسیار بازی کنند *عمیث* بروزن لطیف رحال اسب است *عوبث* بالفتح درهٔ کوهی است *عوبثان* بن زاهر این مراد جبل بن امر بن عامر است *عوثبیّة* فی قسبة او آمیخته است در نسب خود

عث

عثه بالضم کرمی است که میخورد پشمینه را *عُث* بالضم جمع آن *عَثّت الصوفة* عثّا خورد کرم پشمینه را *عثّه* نیز بمعنی پیر زن و زن فاحشه و زن احمق *عثاث* بالکسر ترنم در سرود *تعثیث* بروزن تفعیل *ومعاثّه* بروزن مفاعلة *عثعث* نیز همچنین ومارهای کلانی که بخورد بعضی ازان بعضی را در قحط *عثعث* بروزن جعفر نساد کوهی در مدینه و را مشکوری است وانچه نرم بود از کفل و زمین نرم و بالای ریگ توده که بروی گیاه نماشد و بمعنی الصاح وکوزدن مار *تعثعث* جنها نید و اقامت کرد و قرار گرفت و ساکن شد *عثاعث* سختیها *عثّا* بالد مار *تعاثثه* مشغول کردم او را *اعثّه* عرق سوء باز داشت او را از نیکی از دشمنان خیر *عُثَیثَة تقرم جلد الملسا* مثلی است که زده میشود برای کسی که کوشش کند در اینکه اثر کند در چیزی وقادر نشود بران *در حدیث احنف است که چون شنید مردی را که غیبت او میکند گفت عُثَیثَة تقرم جلدا املسا* *عثلیث* بالکسر حصنی است

عثلیث

بر شو احل شام که ویرا حصن احمر گویند *علث* بالفتح نرم خوی *علثان* بالضم نام مردی *غرث* بالفتح کشیدن وما لیدن *عرطنیثا* بروزن دردبیسا

علث *غرث* عرطنیثا

بیخ درخت بخورمریم *اعفث* مردی که چون بنشیند شرمگاهش بسیار کشاده شود

عفث

و در حدیث در صفت عبد الله بن زبیر است فقال کان بحیرا اغمت کذا فی النهایة

* غنکث *

* عنکث * بالفتح گیاهی است و نام مردی * عکث بالفتح اصل بناش را معدوم ساخته اند و آن بمعنی التیام و اجتماع است * تعنکث از باب تفعلل مجمع شده * عکیث که بر وزن

* علث *

* علث * بالفتح آمیختن و فراهم آوردن * علثه از باب ضرب آمیخت و فراهم آورد آنرا * علث السقاء دباغت کرد مشکیزه را به ارطی * علث الزند آتش نداد آتش زنه * علث بالفتح دهی است جانب شرق دجله و موقوف او در علویه و بالتحریک سختی جنگ و لازم گرفتن جنگ را * علیث نانی که از جو و گندم آمیخته پزند * علاثه بالضم پنیر و مسکه بهم آمیخته و آنچه از دو چیز آمیخته بود و مردی از بنی اجرم و مردی که فراهم آرد از اینجا و از آنجا * علثه بالضم سد رمق * علث بر وزن کتف منسوب بسوی غیر پدر و خرد * معتلث * همچنین * علث نیز ملازم کسیکه مطالبه حق خود کند * اعتلث زندا گرفت چوب آتش زنه را از درختی که نمیدانند آتش خواهد داد یا نه و نیز گفته میشود فلان یعتلث الزنا دهرگاه تزوج در دودمان نیکو نکند * تعلث مکر نمودن و آویختن و استواری کذاشتن * اعلاث الزاد آنچه خورده شود بی احتیاط کردن از چیزی * اعلاث الشجر چوب پارهای آمیخته از درخت مرخ و از گیاه خشک و مرخ درختی است که زود آتش میگیرد * عنثره * بفتح

* عنث *

عین و ضم آن حلی خشک را گویند هرگاه کهنه شود * عنثه به هرسه حرکات * همچنین * عنائی بر وزن تراقی جمع عنثره * با عینائی دهی است در بغداد * تعویث * درد رنگ

* عوث *

انداختن * عوثه در رنگ انداحت او را * عوثه عن الامر برگردانید او را از کار تا اینکه حیران بماند * عاثه * همچنین * معاث بمعنی مذهب و مسلک و زمین فراخ * تعوث از باب تفعل متحیر شد * عیث * بالفتح زیان و تباهی رسانیدن * عاث الذئب فی الغنم زیان

* عیث *

و تباهی رسانید گرگ بگوسپندان * عیثه بالفتح زمین هموار و شهری است در شریف یا در جزیره * عائث و عیوث و عیاث بالتشدید شیر درنده * عیث یفعل کذا آغاز کرد که چنین کند * عیث فلان جست فلان چیز را بدست خود بی آنکه به بیند آن را * عیثت طیره علیه مشتمه شد دایه کودک بر کودک * تعیث الابل

نوشیدند شتران که تر از سیرابی * عیثی بمعنی تعجب است

* فصل الغین *

غبث *

غبث * بالفتح بهم آمیختن پنیر و مسکه * غبیثه اسم از آن و آن مانند عبیثه است
بعین مهمله در همه معانی * اغبث بمعنی ابغث یعنی تیره رنگ * در صحاح است اغبث
تیره رنگ و آن مقلوب ابغث است * اغبثّ از باب افعلال تیره رنگ شد * غث *

غث *

بالفتح لاغر * غثیث همچنین * غث از باب ضرب و منع لاغر شد * غثاثه بالفتح و غثوثه
بالضم مصدر آن * اَغَثَّ از باب افعال لاغر شد * در اساس است غَثَّ بعیری ثم غثثت
لاغر شد شتر من بعد از آن زایل کرد لاغری را بآب از فربهی و آن از باب فزع
و جلد است * غثَّ الحدیث و اَغَثّ از باب افعال فاسد شد سخن * در اساس است
اَغَثَّ فلان فی کلامه تکلم کرد بچیزی که در وی خیر نیست * غثَّ الجُرحُ روان شد
ریم و خون از زخم * اَغَثَّ الجرح از باب افعال همچنین * استغثّ الجرح از باب
استفعال بر آورد ریم و خون از زخم * غثیثه فساد در عقل و در ما بین که رطبهای
شیرین نیارد و بمعنی احمق بی خیر * غثّه بالضم المجه کفایت کند در زندگانی * غثغثه
قتال ضعیف بی سلاح و بمعنی اقامت * اغثّت الخیل یافتند اسپان ربیع را * تغثّث
فربه شدن شتران آهسته آهسته * غثث بر وزن کتف و غثاغث بالضم شیر دزدند *
* ذو غُثَث بر وزن صُرد آبی است از آن قبیلهٔ غنی یا کوهی است در حمی ضریه *
ما یَغِثّ علیه احدٌ یعنی نگذارد کسی را مگر سوال میکند از وی * لا یغث علیه شیء
یعنی چیزی را رد نمیکوید پس نگذارد آنرا * در اساس است فلان لا یغثّ علیه
شیءٌ ای لا یمتنع * غرث * بالفتح گرسنه شدن * غرث از باب فرح گرسنه شد

غرث *

* غَرْثان بالفتح گرسنه * غَرْثی و غَراثی بفتح هر دو و غراث بالکسر جمع آن * در اساس
است انی لَغَرثان الی لقاءك یعنی مشتاق دیدار توام * در حدیث است کلّ عالم
غَرثان الی عِلم هر عالم گرسنهٔ علم است * غَرثی بالفتح زن گرسنه * غراث بالکسر
جمع آن * امرأة غَرثی الوشاح زن باریک میان * تغریث گرسنه کردن گویند غرّثَ
کلابه گرسنه کرد سگان خود را * غَورث بن حارث مردی بود که شمشیر رسول خدا را

صلی الله علیه و آله وسلم بر کشید تا نکشد پس انداخت ایزد تعالی میان هر دو شانه وی در دی * غَلت * بالفتح مانند غلط است در همه معانی آن * غلت بالتحریک

غلت *

سخن حنك * غلتی بر وزن سکری درختی است تلخ * غلیث چیزی است که می‌سازند از گوشت و جز آن و در وی زهر می‌اندازند و گرگ را می‌دهند چون می‌میرد می‌گیرند چنانکه در لسان العرب است * غلیت نیز و رکنم آمیخته * معلوث هم چنین * اغلثنی علیهم غالب آمد بر آنها بضرب و دشنام * غَلِث بر وزن کتف سخت جنگ مغالث هم چنین * غَلِث نیز بمعنی دیوانه و کسی که نشاداشته باشد از طعام و شراب رحمید بود بمعنی تکسر اعضا از پسك * اغتلث زندا یعنی اغتلث زندا * غَلِث الزندُ از باب فرح آتش نداد آتش زنه * اغتلث الزند هم چنین * سقاء معلوث

مشکیزه دباغت کرده شده از خرما یا از غوره آن * غمت * بمعنی لزوم و گرانی

غمت *

غمت از باب فرح و شنید لعد از آن دم کشید * غمثت نفسه پلید شد نفس او رتما * غُمّات مردم نیك آداب در مصادمت * غَمّث بن امیان بن فهم از نبی مالک است

* غوث * بالفتح و غواث بالضم و فتح آن شاذ است بمعنی فریاد * در صحاح است

غوث *

اجاب الله دعاءَهُ * وغُواثه بالضم و غَواثه بالفتح قول کردن فریاد او را و فریادرس را فرا گفته و اصوات غیر غواث کلمه بالفتح نیامده است اما بالضم آمده است مانند بُکاء و دُعایا بالکسر مانند نداء در صحاح شاعری گوید * شعر * بعثتك مائرا للبثت حولاً * متی یاتی غَواثك من تغیث * غَوّث از باب تفعیل و اغوثاه گفت * استغاثنی فاغثته فریاد خواست از من پس فریاد رسیدم * اغاثه و مَغوثه فریاد رسیدن * غِیاث بالکسر فریاد رس اصلش غِواث بود واو را بیا بدل کردند بسبب کسره ماقبل * مغارث آبها * غوث سخت در دل و اچه ران و فریاد رسی مضطرب کسیکه از طعام یا از بیماری و قوت روا بود * اندله غیاث و مغیث * معینه بر وزن معینه نام در موضع * معیثیه مدرسه است در بغداد * یغوث نام بتی است از آن مذحج * غیث * بالفتح باران یا باران که عرض بك

غیث *

بود دار دیا گیاهی که از باران روید * غاث الله البلاد رسانید خدا باران را در شهرها

*غاث الغیث الارض رسید باران به زمین *غاث النور روشن شد نور *غیثت الارض تغاث هرد وبصیغهٔ مجهول آب رسیده شد زمین *ارض مغیثة ومغیوثة زمین آب رسیده *فرس ذو غیّث بروزن صیّب اسپی که زیاده کند رفتار را برفتار *بیرذات غیّث چاه صاحب ماده *مغیثة بالفتح وبضم نیز آمده چاهی است درمقدسیه رد هی است در بیهق وکسی که ضمه داده است ذکر کرده است در غوث *مغیث ماران بالضم چاهی است دیگر *مغیث شوهر بریره صحابی است *تغیث قریهی *غیث بن مریطه از قبیلهٔ عبس *غیث بن عامر از قبیلهٔ تمیم است *غیث بروزن کیّس ابن عمرو بن الغرث

*فصل الفاء *

*فث

*فث *بالفتح رو ئیدگی است که درایام خشک سالی ازدانها یش نان پزند وخورند ونانش کنند وسطبر پزند مانند نانی که براخکرها پزند شاعری گفته *شعر *حرمیة لم تختبز امها *فثا لم تستغفرم العرفجاه وابو العباس از ابن الاعرابی روایت کرده دانهای اند مانند گاورس که نان آن خورند وابو منصور گفته که نوعی از دانهای بزی است که اعراب آنرا در ایام گرسنگی آرد کرده نان پزند وآن غذای ردی است وبعضی گفته آن از نخلستان زمین شوره زار است از قسم حمو ض واحد آن فثة است وبعضی گویند که فث درخت حنظل است *انفثاث شکسته شدن *انفث الرجل من فم اصابه یعنی شکسته شد بسبب اندوهی که رسید او را *فث الماء الحار بالبارد شکست گرمی آب گرم را بآب سرد چنانچه از یعقوب مروی است *فث جلّته برافشاند آوند خرما را *مفثه بمعنی بسیاری *وجد لبنی فلان مفثة یافته شد برای بنی فلان بسیاری یعنی هرگاه بشمار آمدند بسیار برآمدند *تمرفث خرمای پراکنده که درجراب وآوند نبود وکراع گفته خرمای جدا افتاده که با هم چسپیده نباشد *ما رأینا جلة اکثر مفثة منها ای نزلا *ما افتثوا به صیغهٔ مجهول از باب افتعال قهر کرده نشدند *فحث *بالفتح تفحص کردن *افتحاث از باب افتعال همچنین *فحث بروزن کتف لغتی است درحفث الکرش که آنرا هزارخانهٔ شکنبه گویند *فرث *بالفتح

*فحث
*فرث

ـوكین ماده‌ایكه در شكنبه باشد و مشكیزهٔ كوچك و آن لغتی است در فرث • فرث كقاف
بمعنی غثیان زن حامله • انفراث و تفرّث همچنین كویند انها المفرثة پیاه ابو منصور
كفته لا ادری أمنفرثة ام متفرثة یعنی نمی دانم كه آن از باب انفعال است یا از باب
تفعل • ابن السكیت كفته فرثت للقوم جُلّة از باب ضرب و نصر شكافتم خنور
خرما را و ریختم آنچه در ان بود • فرثت كبده • از باب نصر زدم جكر وی را
در حالیكه او زنده بود • فرّثت الكبد از باب تفعیل همچنین • انفرثت كبده •
از باب انفعال پراكنده شد جكر او • افرثت الكرش از باب افعال پاره كردم شكمبه
را و انداختم آنچه در میان آن بود • افرثت اصحابی عرض كردم یاران خود را
بر پادشاه یا بر عامهٔ مردم • فرِث الرجل از باب فرح سیر شكم خورده • فرث القومُ
متفرق شدند مردم • مكانٌ فرِثٌ بر وزن كتف زمین نه كرفستان و نه زمین نرم

• فصل القاف •

• قمث • بالفتح به نسبه كرفتن • قمثه به نسبه كرفت آنرا • قماث بن رزین
اللخمی بر وزن سحاب محدثی • وقماث بن اشیم صحابی • قمعثی بر وزن شمردی
مرد بزرك قدم و شتر سطبر سپل • قمعثاة موئث و چیزی است كه از فرج زنان
بر می آید مانند ادره یعنی دبه خایهٔ مردم • قث • بالفتح بر كندن و كشیدن
و راندن • اقتثاث از باب افتعال همچنین • جاء فلان یقث مالاً آمد فلان
كه می كشید مال را • در حدیث است حثّ النبی صلی الله علیه و آله وسلم
یوماً علی الصدقة فجاء ابوبكر بماله كله یقثه بر انكیخت روزی پیغمبر خدا مردم
را بر صدقه پس آمد ابوبكر در حالیكه می راند كله شتران و كوسپندان خود را
• كویند جاء الرجل یقث الدنیا قثا وقتی كه بمال بسیار آید • جاء السیل یقث
الغثاء آمد سیلاب در حالیكه می راند غثاء را و آن عبارت است از آنچه
سیلاب آنرا بردارد • بعضی كفته قث و نحث یكی است مكر در نث
دو رنكی معتبر است • قث نیز نام نباتی است • مقثة بسیاری وچوقی است
بهمنا كه كودكان بآن بازی كنند • قثاث بالضم متاع • قثّاث بر وزن كتان

قمث •
قمعث •
قث •

سخن چین * قِثاث بر وزن کتاب جد ذفین بن قرضم و محدثان آن را
بالفتح می خوانند * قَثی مال جمع کردن * قثیثه و قثاثه جماعت
* قثقثه پر کردن پیمانه و جنبانیدن مهر برای پر کردن آن * قحث گرفتن چیزی از
آخر آن * یقال قحثته ای اخذته عن آخره از باب منع است * قرث * مثلث خورد
* قَرِثَ الرجل مانند فرح کد کرد و کسب نمود * قرثه الامر شدت کرد بر آن امر
* قریث قسمی از ماهی و آن لغتی است در جریث از تمر و بسر * مثل قراثا و قریثاء
* قسمی از خرمای خشک و آن بهترین آن است در حالت غورکی * قرعث *
* اسمی است از قرعث بمعنی تجمع * قعث * کم بخشش کردن گویند قعث له قعثة
* اقعث الرجل اسراف کرد * اقعث له العطیة بسیار بخشش داد آن را * زوبه گفته * اقعثنی
منه بسیب مقعثا * از قبیل اضداد است * تقعیث از بیخ بر کندن گویند قعثته تقعیثا
* اصمعی گفته ضربه فانقعث و قعیثه بر کند آن را از بیخ * انقعث الحائط از بیخ بر افتاد *
مانند انقعف * قعیث نرم و سهل و سیلاب کلان و باران بسیار * اقتعث الحفار فرجا کن
خاک بسیار بر آورد از چاه * قعاث بالضم آزاری است که در بینی های گوسفندان
می باشد * قلعث * یقال تقلعث فی مشیته گذشت بدین طور که گویا پای خود را از لای
بزور آرد * قمعوث * بروزن زنبور دیوث * قمطثه * ترسناک دیدن * قنعاث *
بالکسر کسی که در روی و تن موی بسیار داشته باشد * تقیث جمع کردن و باز داشتن

* فصل الکاف *

* کباث * ثمر پخته درخت اراک * عن جابر بن عبد الله کنا مع النبی صلی الله
علیه و آله و سلم بمر الظهران نجنی الکباث فقال علیکم بالاسود فانه اطیبه * کبث
اللحم مانند فرح متغیر شد گوشت و بد بو گشت * لحم کبیث و مکبوث گوشت متغیر
* شاعری گفته * شعر * اصبح عمار نشیطا اشرا * یاکل لحما بائتا قد کبثا * تکبیث مغموم
گردانیدن یقال کبثته ای غممته * کبث بالضم مرد سخت و درشت و نیز گرفته
طبیعت و بخیل و همچنین کبوث بالضم و کنابث بالضم * تکبیث السفینة مایل کردن
کشتی بسوی زمین و گردانیدن آنچه اندر راست بجانب دیگر * کبعثاة *

* قحث * قرث * قرعث * قعث * قلعث * قمعوث * قمطث * قنعاث * قیث * کبث * کبعث

کث ۰ گوشت پارهٔ که در فرج زن می باشد ۰ کث ۰ کثف در رهم و انبوه گویند رجل کث اللحیة و کثیث اللحیة مرد انبوه ریش ۰ لحیة کثّة و لحیة کثّاء ریش انبوه ۰ قوم کُثّ بالضم مرد مان مجتمع ۰ کثکث بردن زن جغفر زیرج خاک و سنگریزه‌ها ۰ کثکثی بالضم و بقصر و بفتح هر دو کاف نیز بمعنی است بخاک ۰ کاث انچه برون ازد انهای که وقت درو پیدا کند ۰ شرده کثاثاء زمین بسیار کاث ۰ کن بسلیة الدا حب بثک خزد را ۰ کثّت اللحیة کثاثة و کثوثة و کثثا بسیار شد بسیارهای موی ریش در رهم گشت و کوتاه شد و بسیاران کثث گویند من کانت فی لحیته کثاثه کانت علی عقله غثاثه ۰ یقال اکثّ الرجل فهو مکث و مکث و همچنین کثکث ۰ قوم کثاث جمع ۰

کحث ۰ کحث ۰ گویند کحث له من المال از باب منع برای او بهر دو دست خود ازان مال برداشت ۰

کرث ۰ کراث ۰ بالضم و التشدید و نیز بالفتح گندنا ۰ کراث بالفتح درختان بزرگ ۰ صاحب قاموس گفته که آنها را در کوههای طائف بچشم خود دیده ام ۰ کرثة الغم بکرثه از باب نصر و ضرب مضطرب کردانید او را غم گویند ایرک لا تکرث لذلک ولا تمرص یعنی می بینم ترا که حمش می کنی برای آن چیز و نه اهتمام کی بدان ۰ کرثته الکوارث در قلق انداخت آن را شداید ۰ اکرثه الغم شدت کرد بر او ان غم ۰ گویند فلان کرثت الامر و قتیکه او را سستی و بددل شرده ۰ انکرث الحبل منقطع شد رسن ۰ ما اکترث له یعنی مبالات می‌کرم بوی ۰ کرثاء غورهٔ خرما که طبیب باشد ۰ امر کریث کار قلق رساننده و بددل کننده ۰

کشوث ۰ کشوث ۰ بالفتح و بالضم نیز آمده ۰ و کشوثی بالقصر و مدهم آمده ۰ و اکشوث را آن حلف است گیاهی است که بر شاخهای درخت متعلق می باشد و بیخ در زمین ندارد و همچنین برگ و ثمر هم ندارد شاعری گفته ۰ شعر ۰ هو الکشوث فلا اصل ولا ورق ۰ ولا نسیم ولا ظل ولا ثمر ۰ له لیف مکی مشابهت دارد و شکوفهای آن سفید و کوچک می باشد و برداینقه عفص و تلخ دراز کرم است زرد و تا زهٔ حشک را آبراد و قوی متضاده می دارد تنقیهٔ فضول لطیفه از عروق میکند و بسبب قبض در معده کوانی میکند و معده را تقویت هم می دهد و نوشیدن آن با سرکه تسکین فواق میکند و آب آن برای ملت

یرقان عجیب الاثراست مذبول و طمث است و آب رنخم آن برای تبهای کهنه از مجربات است * انکلاث پیش درآمدن انکلث الرجل پیش درآمد * مکلث بالکسر چالاك در کارها * کمث * بروزن جعفر و قنفذ و علبط و کلابت بروزن علابط بخیل کرفته طبع * کمثه * بالضم نوردچه که از شاخ آس و شاخ خلاف سازند و کلها بران ترتیب داده به پیچند * کنبث * بروزن قنفذ و کنابث بروزن علابط و کنبورث بروزن زنبور سخت و کرفته طبیعت صاحب بخل * یقال کنبث الرجل و تکنبث یعنی سخت و منقبض کردید * کندث * بروزن قنفذ و کنادث بروزن علابط سخت و درشت * کنفث * بروزن قنفذ و کنافث مانند علابط کوتاه * کوث * بالفتح کفشی که در پا پوشند * تکویث الزرع آنکه چهار برك پنج برك برآرد * کوثی بالضم دهی است در عراق و محله ایست در مکه از ان بنی عبد الدار * کوثه بالفتح ارزانی * کوث بغائطه از باب تفعیل انداخت پلیدی را مانند سرهای خرکوش * کاث بتخفیف بمعنی کاث بتشدید است .

* کلث *
* کلمث *
* کمث *
* کنبث *
* کندث *
* کنفث *
* کوث *

* فصل اللام *

* لبث * بالفتح و بضم نیز آمده و لبث بفتحتین و لباث و لباثه و لبیثه درنك کردن * لبث بالمکان از باب سمع فعل از ان و لبث بالفتح که مصدر است از ان نادر است . زیرا که مصدر از باب فعل بالکسر قیاس آن بتحریك است وقتی که متعدی نباشد و در شعر عطا بق قیاس آمده * جریر کفته شعر * و قد اکون علی الحاجات ذا لبث * و احوذیا اذا انضم الذعالیب * لابث و لبث بروزن کتف درنك کنند * قوله تعالی لابثین فیها احقابا بهر دو لغت قراءت کرده شد * البثه از باب افعال و لبثه از باب تفعیل درنك انداخت او را * لبثه بالضم درنکی و توقف و همچنین تلبث * استلبثه درنك خواست از و خبیث لبیث نبیث از قبیل اتباع است * فرس لباث بالفتح اسپ آهسته رو * لبیثه من الناس جماعتی از قبیلهای متفرقه * لث * بالفتح والثاث و تلثله الحاح کردن و اقامت کردن و همیشکی باران * الث السحاب پیوسته بارید باران * سحاب ملث ابر همیشه بارنده * شاعری کفته * شعر * فما روضة

* لبث *
* لث *

من رياض القطا • ألَثَّ بها عارضٌ منطوٌ • ولَنْ مُلِثٌ بالمكان جدا نمی شود از ان • والَثَّ بالمكان اقامت كرد در مكان • در حديث است لا تُلِثّوا بدار مَعجزة • لَثّ بالفتح تری • لَثَّ الشجرُ رسيد آن را تری • لثلثة ضعف وقيد كردن و متردد شدن در كار و همچنين تلثلث • يقال لثلث فی الامر وتلثلثَ ای تردد ذو رمه كفته ولا حيرني ذو امرئٍ ملثلث • لثلثته عن حاجته باز داشتم او را از حاجت • لثلثة نيز آشكار را نيا وردن سخن ود رحاك غلطانيدن • تلثلث در حاك غلطيدن • تلثلث في الرقاد اي تمرغ • اثلاثه دير كمند • چندانكه كار قضای حاجت كنی تا خير كند • لثلثني المعبر د واد رحاق شتر از احتم • لثلثوا ابما راحت دهيد ما را الله كی •

لطث • لطث • بالفتح بپهنای دست زدن يا بچوب پهن زدن وطمانچه زدن و جمع كردن • لطثه بحجر سنگ زد آن را • لطث الامر ولا باد شوار شد كار بر وان • لطثه الحمل كران شد بار بر وان • تلاطث الموجُ لطمه زد • تلاطث القوم باهم زدن شمشير با دست • الطث فساد • مِلطث بوزن منبر نام مردی • ملاطث بالضم جامع و بالفتح مواضع كه فاسد شده باشد بسبب باز زده شدن ذو رمه كفته شعر • ما زال يوم السوق رالهابت • بالعدف حتى استوذر الالاطث • بالضم و بالفتح هردو روايت است

لعث • لعث • بالتحريك كران و سست شدن • لعِث الرجل از باب فرح كران و سست شد • الُعث نعت از ان •

لغيث • لغيث • مانند غايت است در هر دو معنی • در حديث است وانتم تلغثونها ابن الاثير كفته • ای تا كلونها من اللغيث و آن طعامی است مخلوط بجو و در روايتی ترغثونها آمده •

لفت • لفث • نادانی • الفث نادان • استلفاث استنباط كردن و استقصا نمودن • يقال استلفث ما عنده • ای استمط واستقصی و پوشيده كردن • استلفث الحمركتمان حد كرد • استلفث حاجته قضا كرد حاجت او را • استلفث الرعيَ يعنی نگذاشت از گياه چيزی را •

لقت • لقث • بالفتح خلط كردن و سرعت و استيعاب كرفتن • لقثه از باب سمع بزودی تمام كرفت آنرا • در لسان است كه آن ثابت نيست •

لكت • لكث • بالفتح ولكاث زدن كويند لكثته لكثا ولكاثا زدم آنرا بدست يا بپا كثير عزه كفته شعر • مدل اذا ما الهي مرار ارى مين فادكاثا • لكثته دردنيح

انداختم ازوا رحمله کردم درا وه لکث بالتحریک مرضی است شترانرا که آبله ها در دهان آنها افتد وهمچنین لُکاث بالضم ولَکِث ازباب فرح فعل ازان ٭ لکاث مانند غراب سنکی است درخشان در کنج ٭ لکاثی مرد سخت سپید چنانکه سلمه از فرا روایت کرده ٭ لُکّاث مانند رُمّان کچ سازان ٭ لَکِث الوسخ به چسپید چرك بار ٭ ناقه لَکِثَة شیرمادهٔ فربه . لوث ٭ بالفتح قوت شاعری کفته ٭ شعر ٭ بذات لَوثٍ عفرناةٍ اذا عثرت ٭ فالتعس اَدنی لها من اَن اقول لَعا ٭ ولَیچیدن دستاره کویند لاث العمامة علی راسه از باب نصر لیچید عمامه بر سر وشر وپناه کرفتن ٭ کویند فلان باوث بی ای یلوذ ز زخمها ومطالبه ها باحقاد ومانند دلالت وآن در حدیث قسامه مذکوراست وآن آنکه کواهی دهد یك کواه برانکه مقتول پیش ازموت اقرار آن کرده که مرا فلان کس قتل کرده است ردکراه کواهی دهند بردشمنی درمیان آن هردو یا برتهدیدی ازان برای قتل یا مانند آن وآلودن لقمه را به چربش ولازم کرفتن خانه وخائیدن چیزی دردهن وز رنکی کردن ٭ لُوثه بالضم فرومتکی وز رنك ونادانی وسستی رای ومختلط شدن کلام در حدیث است ان رجلاً کان به لُوثة فکان یغبن فی البیع ای کان ضعیفٌ فی رایه وتلجلج فی کلامه وبرانکیختن وتورمی از جنون وبسیاری لحم وشحم وسستی وپارچه که جمع کرده شود وبآن بازی کنند ٭ التیاث درآمیختن ولیچیده شدن وز رنك کردن بقوت وفربهی وبند کردن وهمچنین تلوث ٭ تلویث نیز آلوده کردن وخیسانیدن وآمیختن وتیره کردن مانند لوث ٭ لَوَّث ثیابه بالطین ازباب تفعیل آلوده کرد جامهای اورا به کل ٭ لوث الماء تیره کردانید آب را ٭ ملاث شریف قوم مانند ملوث بروزن منبر ٭ ملاوث جمع ٭ کسائی کفته قوم اشراف را کویند انهم لملاوث یعنی طراف کرده می شود بآنان ٭ شاعری کفته ٭ هلا بکیت ملاوثاً من آل عبد مناف ٭ وملاوثه نیز جمع ٭ شاعری کفته ٭ شعر ٭ منعنا الرجل اذ سلمتوه ٭ بفتیان ملاوثةٍ جلادِ ٭ وهمچنین ملاویث ٭ شاعری کفته ٭ شعر ٭ کانوا ملاویث فاحتاج الصدیق لهم ٭ فقد البلاد اذا ما تمحل المطر ٭

٭ لوث

ولُوائه بالضم جماعتی از قبائل متفرقه و همچنین الیه بروزن کریمه آردی که زیر
خمیر و جز آن باشند ه لُواث بالضم همچنین و کسی که در هر چیز متلوث شود ه الوثت الارض
رویانید تر را در خشك ه الوث مرد سست و تری از لغات اضداد است و مرد بطی
و گران زبان ه لیث بالکسر و ثید گلی است پیچیده و آن بسبب کسرهٔ ماقبل
یا گشته ه لحیهٔ لیثة ریش سیاه و سپید بهم آمیخته ه نبات لائث و لاث و لیث
و رثید گیاه درهم پیچیده بعضی از آن به بعضی ه لائث و لاث محمول بر قلب است
عجاج گفته ه لاث بها الاشاء والعُبریّ ه و همچنین لاثی به زیادت یا به معنی بر قلب است
عدی گفته شعر و ربما کلف ما اغنی الولیّ و لم یُلِث ه کانّ بحافاتِ النهاء مزارعا ای
لم یجعله لاثئا گویند لم یُلث یعنی پیچیده نشد بعض آن بعض ثوری گفته و لم یُلِث ای
لم یبطی ثمامة بن خبیر گفته شعر الا ربّ ملتاثٍ یجر کساءه ه نفی عنه
وجد ان الوقبن الغرا ثماه یعنی اکثرنا دان بسبب کثرت مال نزد مرا مرد احمقی کردد
ه التثتُ به مالی سپرد کردم او را مال خود ه مُلَیّث بفتح یا مشدد ه مردی که
بسبب فربهی آهسته رود ه لائث شیر قوی ه رجل ذو لوث مرد صاحب قوت
ه سحابة لوثاء ابر آهسته رو ه دیمة لوثاء باران که بعض گیاه را بعض پیچیده کند
ه لویثه من الناس جماعتی از مردمان و همچنین از سائر حیوانات ه لهث ه
ولهاث بفتح هر دو تشنه شدن ه لهثَ الرجلُ از باب سمع فعل از ان
ه لهثان بسکون تشنه ه لَهَثان بالتحریك تشنگی ه لُهاث بالضم سوزش
تشنگی شاعری گفته شعر حتی اذا بردا التجالَ لهاثها و جعلن خلفَ عروضهن
ثمیلاه و شدت موت و نقطهای که در برك درخت خرما می باشد چنانکه از فرا
روایت است و قیاس لهاث بالکسر است مانند نقاط ه لهثَ الرجلُ لهثا و لُهاثا
بالضم از باب سمع بیرون کرد مرد زبان خود را بسبب تشنگی یا ماندگی یا درماندگی
و همچنین لهث الکلب قوله تعالی ان تحمِل علیه یلهثْ زیرا که وقتی که حمله کنی
بر سگ عوعو کرده می گریزد و وقتی که بگذاری آن را نیز نباح کرده شدت میکند
بر تو پس در هر دو صورت اتصال و ادبار خود را در تعب می اندازد تا این که

لهث ه

ز بانش از دهان بیرون می شود * التهث الرجلُ والکلب مانند لهث است * لُهثه بالضم تعب وتشنکی و نقطهٔ سرخ در برك خرما * لهائی بروزن غزابی کسی که خالهای سرخ در روی داشته باشد * لُهاث بالضم وتشدید ها آنانکه از برکهای خرما سبدها سازند * لیث * بالفتح شیرمانند لائث و قسمی است از عنکبوت که کوچك تر می باشد و مکس را شکار می کند * یقال لا یثه یعنی معامله کرد با آن مانند معاملهٔ لیث رمود بلیغ * بنو اللیث قبیلهٔ از کنانه * لیث بالکسر موضعی است در میان سرّین ومکه * یوم اللیث روزی است مشهور از روزهای جنك عرب منسوب بآن وجمع الیث بمعنی مرد شجاع * یقال تلیّث فلانٌ ای صار لیثیّ الهوی و همچنین لیث بصیغهٔ معروف ولُیث بصیغهٔ مجهول * ابن مظفر قول روبه انشاد کرده * شعر * دونك قد جاء من اخ ملیث * عنك بما اولیت فی تأنیث * ملیث مانند منبر سخت وقوی * ملیث بفتح یاء مشدد فربه رام کرده شده * مُلیّث مانند عصیفیر پر کوشت بسیار پشم * لَیثه از شتران سخت شدید * درمثل است انه لاشجع من لیث عِفرّین ابوعمرو کفته همین شیر است * اصمعی کفته آن دابه ایست مانند حزبا که پیش می آید سوار رامنسوب است بسوی عفرین که نام شهری است شاعری کوید * شعر *

فلا تعذلی فی جندح ان جندحًا * ولیث عفرّین لدیّ سواء *

* فصل المیم *

* متوث * بروزن سَفّود قلعه ایست میان واسط واهواز * مت * بالفتح مالیدن دست به مندیل یا کیاه * مَثّ الیدَ مالید دست را به مندیل یا کیاه * مَثّ النّحیُ تراوید خیك روغن * مَثمثَ النّحی همچنین * در صحاح است مَثّ النحیُ نتح و رشح و لا یقال فیه نضح * مَثّ الشاربَ مالید در بروت روغن را * مثّ الجرحَ پاك کرد زخم را از ریم * مثمثَ شیر کرد فتیله را از روغن * مَثمثَ اَمرَهم آمیختم کار آنها را * مَثمثَ جنبانید وحرکت عنیف داد او را وغوطه داد در آب * مثاث بالکسر مصدر و بالفتح اسم * مَثمثُوا ابناءسَاعةً ولَثلثوا ابناءساعةً آسایش بکنید باما ساعتی * مرث * بالفتح خیسانیدن چیزی در آب * مَرثَ التمرَ خیسانید خرمارا

در آب و در صحاح است مالیدن و بسردن چیزی در آب تا که از د ه مَرَثَ الصبیّ الإصبع خائیدن کودک انکشت را ه مرث الرجل زد مرد را ه مرث الصبی الودع از باب ضرب ونصر مکید کودک مهره را شاعری گوید ه والحِلم حلم صبیّ یمرثُ الودعه ه مرث الشی نرم کرد آن چیز را ه مَرثَ فی الماء خیسانید در آب ه مَرثَ السّحلة مالید بزی الدوغاله را تا از بن مسماد رش نلیسد و مهر نیاورد ه مرّث السّحلة از باب تفعیل همچنین ه مهرث بروزن منبر حلیم و صبرکننده بر خصومت وپیکار ه مَرث بکسر را همچنین ه مَرث از باب فرح صبرکرد در خصومت و پیکار ه تمریث ریزه ریزه کردن ه ارض ممرثة زمین باران ضعیف رسیده ه مغث ه بالفتح خیسانیدن چیزی

مغث ه در آب زدن خفیف و بی آبروی کردن و خائیدن آبرو ه مغثوا عرض فلان بی آبروی کرد فلان را و خایید آبرویش را ه مَغث عرضه بالشتم بی آبروی اوکرد به دشنام شاعری گوید ه شعره مغثوا اعراضهم ممرطلة ه کما یلاث فی الهناء الثّلة ه و بمعنی بدی و قتال و غرق کردن در آب و بمعنی همت ه مغث بروزن کتف کشتی کیر سخت ه ممغوث تب کرده در حدیث خیبر است ه فمغثتهم الحمی رسید آنها را تب ه کلامهم ممرثٌ رمیت کما افتاده از باران ه ماغث لقب عتیبة بن الحارث ه مغاث بالکسر و مماغثة باهم سودن چیزی را با یکدیگر خصومت کردن ه مُغاث

مکث ه بروزن غراب درختی است که در قیراط از بیخ وی مسهلی است فی آرد ه مکث ه بسه حرکت میم و بالتحریک نیز آمده ه و مکیثی بروزن خصیصی و مالد نیز آمده مکوث و مکثان نصر هر دو درنک کردن ه مکث از باب نصر و کرم درنک کرد ه تمکث از باب تفعل درنک و انتظار کرد ه صار الرجل متمکثا شد انتظار کننده ه مکیث بروزن امیر مرد با وقار و نیز بمعنی بطی چنانکه درنهایه است در حدیث است انه تَوما أرسوه امکیثا و صرکرد و صوبا درنک وی تعجیل ه مکیث نیز والد رافع و جندب که هر دو صحابی اند و والد حنساب و جد حارث

ملث ه بن رافع ه ملث ه بالفتح خوش کردن کسی را بکلام ه ملثه بکلام خوش کرد خاطر او را بکلام و بمعنی وعده زبان دادن بی نیت وفا ه ما لثه حاجه

ململني نجر لرستم از وی حاجتی را پس خورش کردنفس مرا به وعدهٔ بی نیت وفا

* مَلْت نیز بمعنی اول سیاهی شب و باین معنی بالتحریک نیز آمده * مُلثه بالضم نیز اول سیاهی شب * مَلْت بالفتح نیز بمعنی سبک زدن و سست شدن و بمعنی ضعف از رفتار و بالکسر کسی که سیر نشود از جماع * ملاثه مُداهنت و بازی کردن باری

* مُلّث بضم میم وکسر لام مشدّد چنانکه در عباب است دهی است در عراق

* اتیته مَلَث الظلام بالفتح و بالتحریک آمدم نزد وی هنگامیکه آمیخته شد سیاهی با روشنی * در لسان العرب است اتیته ملث الظلام وعند مَلْثه یعنی هنگامیکه آمیخته شد تاریکی با روشنی و بسیار تاریکی نشد * مَوث * بالفتح و موث و موثان هردو بالتحریک آمیختن و کداختن در آب * ماث الملح فی الماء آمیخت و کداخت نمک را در آب * انماث الملح از باب انفعال کداخته شد نمک در آب * میث * بالفتح بمعنی موث یعنی آمیختن و کداختن در آب * تمییث از باب تفعیل را متیاث از باب افتعال همچنین در حدیث امیر المؤمنین علی علیه السلام است مُثّ قلوبهم کما یماث الملح یعنی کداز دلهای آنها را چنانکه کداخته میشود نمک در آب * مَیثاء بالفتح و بالمد زمین نرم * مِیث بالکسر جمع آن مانند هیفاء و هِیف * میث بالکسر نیز نام موضعی در شام و نام شهری و نام زنی اعشی کوید * لمیثاء دارقد تعفت طلولها * ذو المیث بالکسر موضعی در عقیق مدینه * امتاث الرجل رسید مرد بوفا هیت * امتاث الاقط کداخت پنیر را در آب و نوشید * میّث نرم * رجل میّث القلب مرد نرم دل * میّثه از باب تفعیل نرم کرد و یرا * تمیّثت الارض نرم شد زمین از باریدن باران * مستمیت پوست باریک بیضهٔ مرغ

* فصل النون *

* نات * بالفتح دور شدن و سعی کردن * نأث عنه از باب منع دور شد از وی و کوشش کرد * مَناث دور شدن و جای دور شدن * مُناث بالضم دور کرده شده * در لسان العرب است ناث دبلت کرد * سیر مُناث سیر باد رنک رو به کوید * و اعتر فوا بعل

٥ نبث ٥

القرار المناثث ٭ نبث ٭ بالفتح کاویدن زمین از باب نصر و در صحاح است کاویدن زمین
بدست و بمعنی خشم و بالتحریك نشان ٭ گویند ما رأیت بارضهم نبثا یعنی در زمین آنها
نشان حفره ٭ نبیثه خاك چاه و نهر شاعری گوید ٭ شعر ٭ وان نبثوا ابیری نبثت بیارهم
٭ فسوف تری ما ذا ترد النبائث ٭ در حدیث ابی رافع است اطیب طعام اکلت فی الجاهلیة
نبیثة سبع بهترین طعامی که در ایام جاهلیت خورده ام نبیثة درنده است ٭ در نهایه
است مراد ابی رافع از نبیثه گوشتی است که درنده برای وقت حاجت خود در زیر خاك
پنهان کرده بود و ابو رافع آن را بر آورده بخورده ٭ در لسان العرب است نبث
التراب بر آورد خاك را از چاه و نهر ٭ منبوث و نبیث نبیثه خاك چاه ٭ در اساس است
نبث التراب من الحفرة بر آورد خاك را از حفره ٭ رکبوا النبیثة والنبائث فی جانبی النهر
وحول البیوت بر هم نشاندند خاك حفره را گرد نهر و گرد خانه ها ٭ انتباث از باب افتعال
کاویدن زمین و گرفتن و بمعنی دمیدن و منتفخ شدن پست و مانند آن در آب
و برچیدن دامن هنگام نشستن بر زمین ٭ خبیث نبیث از اتباع است بمعنی بسیار شریر
٭ النبثة بالضم بازیچه ایست که کودکان می بازند و آن این است که حفره کنند و

٥ نث ٥

چیزی را در وی می پوشند پس هر که بر آرد غالب آید ٭ نث ٭ بالفتح فاش کردن خبر
٭ نث الخبر از باب ضرب و نصر فاش کرد خبر را ٭ نث الجرح روغن مالید زخم را
نثاث در وزن کتاب روغنی که بر زخم مالند ٭ نثنث الرجل خوی بر آورد
بسیار ٭ نثنث الزق تراوید خیك ٭ نث الزق از باب ضرب همچنین ٭ نثیث
مصدر از آن ٭ در نهایه است نثیث تراویدن وخوی بر آوردن مرد از فربهی
٭ نثنث الید مالید دست را و ممدود ٭ نثات غیبت کنندگان ٭ منثة بر وزن مدقه
پشمی که بدان روغن مالند ٭ نثیثه تراویدن خیك و مشك ٭ نث بالفتح دیوار تر
و نمناك ٭ کلام غث نث از اتباع است بمعنی کلام فاسد ٭ بحث ٭ بالفتح

بحث ٥

تفحص کردن ٭ بحث عنه از باب ضرب تفحص کرد از وی ٭ تبحث از باب تفعل
همچنین ٭ بحاث بالتشدید و بحث بر وزن کتف تفتیش کننده از اخبار ٭ بحث
القرم کم و اهی خواست از قرم و داد خواهی نمود از ایشان ٭ در صحاح است

قال الفراء خرج فلان ينجث بني فلان اي يستغيثهم ويستغيث بهم * قال ابو عبيد ويقال يستغويهم ايضاً بالغين * استنجاث برآوردن وپيش آمدن براي چيزي * انتجاث از باب افتعال همچنين * نجيثة بروزن ومعني نبيثه يعني خاك چاه * نجيثة الخبر خبر قبيح كه ظاهر شود * گويند بدا نجيث القوم ظاهر شد راز پوشيده قوم * بلغت نجيثته يافت چيزي را كه مي كوشيد براي آن * نجيث درنگ كننده وتيره پست وبمعني نشانهٔ خاكي * نجث بالضم وبضمتين زره وغلاف قلب * انجاث بالفتح جمع آن شاعري گويد * تنزو قلوب القوم في انجاثها * وبمعني خانهٔ مرده * تناجث باهم پراگنده شدن * انتجاث از باب افتعال متغير شدن وظاهر شدن لاغري * انتجثت الشاة ظاهر شد لاغري در گوسفند * نعث * بالفتح گرفتن * نعثه از باب منع گرفت او را * انتعثه از باب افتعال همچنين * انعث في ماله اسراف نمود در مال خود واغاز كرد در سامان سفر * وهم في انعاث رفتيم ديدند در كار خود * نغث * بالفتح شوره پيشه وسخت * گويند وقعنا في نغث افتاديم در شوره زمين * نفث * بالفتح دميدن وآن كمتر از تفل است * نفث الراقي از باب ضرب ونصر دميد ساحر * در صحاح است الحية تنفث السم اذا نكزت مار مي اندازد زهر را چون مي گزد ودر مثل است لابد للمصدور ان ينفث ناچار است كسي كه سينه اش درد مي كند اينكه بدمد * نفث الشيطان شعر * نفاثات في العقد ساحران * نفاثه بالضم آنچه بيندازد مصدور از دهن خود وپاره قومي است از عرب وريشه مسواك كه در دهن مي ماند پس افگنده مي شود از دهان * گويند لو سألتني نفاثة سواك ما اعطيتها يعني اگر بخواهي از من ريشه مسواك را نيز هم آنرا * دم نفيث خوني كه زخم افگند * در اساس امراة نفاثة زن جادو * رجل منفوث مرد مسحور * هذا من نفاثات فلان يعني از شعرا وست * نفث في روعي دميده شد در دل من يعني الهام كرده شدم * نقث * بالفتح شتافتن * تنقيث از باب تفعيل وانتقاث از باب افتعال نيز بمعني شتافتن * نقث فلاناً بالكلام ايذا داد فلان را به كلام * نقثت حديثه آميختم سخن او را مانند اميزش كندم * نقث العظم وانتقثه از باب افتعال برآورد مغز استخوان * نقث الشيء وانتقثه تفتيش نمود

ازان چیز ٭ نقاث بر وزن قطام گفتاره تنقث المرأة ما بین ساحت بکار امری

[نکث ٭] خود به سخن خوش دھرا سب میلان او را ٭ نکث ٭ بالکسر باز کرد اندیدن

تاب از کساهای کهنه و پیمه تا جمیع آنرا باز رشته شود و نام رال بشیر شاعر

٭ در نهایه است نکث بالکسر رشته کهنه از پشم که رشته باز پشم شود یا از موی

تا میده شده آن بسته کردانیدن تاب دیا ز تافتن آن ٭ نکث العهد والحبل از باب

ضرب و نصر لشکست عهد را وبار کردانیدن تاب را از رسن ٭ انتکاث شکسته شدن عهد

و باز کردیدن تاب رسن ٭ نکث السواک شاخ شاخ شد سر مسواک ٭ نکیثه بمعنی

نفس گویند فلان شدید النکیثه فلان سخت نفس است و بمعنی سخن دروغ گویند

قال فلان قولا لا نکیثه فیه گفت فلانی سخنی که دروغ دران نیست و قیل اقول لا نکیثه

به و این سخنی است که دروغ ندارد و بمعنی نهایت کوشش ٭ گویند بلغ فلان نکیثه

بعیره رسید فلانی به نهایت کوشش شتر خود در سیر و بمعنی کار دشوار که دران مردم

پیمان شکنند طرفه گوید ٭ متی یک عهد للنکیثه اشهد و بمعنی طبیعت و قوت ٭ حمل

انکاث بمعنی منکوث ٭ نکاث بر وزن غراب داءٌ نه رد میدهد که برمی آید در دهان

شتران ٭ نکاثه اجه دردهن ما ند از ریشه های مسواک و بمعنی کنار رسن

که بار کردیده شود از تاب ٭ منتکث لاغر ٭ در لسان العرب است بعیر منتکث شتری

که بعد از فربهی لاغر شده ٭ تناکثوا عهودهم لشکستند باهم پیمانها را ٭ طلب فلان حاجة

ثم انتکث لاخری طلب کرد فلان حاجت را پس برگشت از ان بسوی حاجت دیگر

٭ فصل الواو ٭

[وثه ٭] ٭ وثوثه ٭ ضعف و عجز ٭ رجل وثواث مرد ضعیف و این لغت را صاحب صحاح

[اثه ٭] و قاموس نیاورده ٭ وراثه ٭ وارث وورث ورثه بکسر اول هرچهار وارث شدن

از باب حسب ٭ ورث الشیٔ من ابیه و ورثت اباه ما لا ٭ فعل از ان ٭ اورات و تورث

وارث ساختن ٭ اورثه الشیٔ ابوه وورثه فعل از ان ٭ میراث بر وزن میزان

چیزی موروث ٭ توارث از باب تفاعل باهم وارث گشتن ٭ گویند توارثوه کابرا عن کابر

٭ وارث در اسماء الهی بمعنی باقی بعد فنای خلق و در دعا آمده اللهم متعنی بسمعی و بصری

واجعلهما الوارثین منّی یعنی باقی دار آنها را با من تا اینکه بمیرم و حق سبحانه
فرمود * هم الوارثون الّذین یرثون الفردوس * ثعلب گفته هر انسان را منزلتی
در بهشت است و چون در آن داخل نشود وارث آن دیگری شود و حق سبحانه تعالی
از زکریا علیه و علی نبیّنا الصّلوة والسّلام حکایت کرده * رب هب لی من لدنک
ولیّا یرثنی ویرث من آل یعقوب یعنی باقی ماند بعد من و وارث من و وارث
آل یعقوب شود * ابن سیده گفته که مراد اینجا از وراثت وراثت نبوت است
نه وراثت مال زیرا که در خبر است نحن معاشر الانبیاء لا نورث ولا نورث و حق
آنست که این خبر احاد است و از اعتبار ساقط و تملیک ازواج بر حجرات بعد
وفات آنحضرت نیز مبطل این خبر است فخر اللغویین در مجمع البحرین
و مطلع النیرین گوید که اصحاب ما این حدیث را رد کرده اند و صحت آنرا
انکار نموده و آن حق است زیرا که مخالف منطوق قرآن کریم است و مخالف آن زخرف
و مردود است و اعتبار را نسزد اری ثقة الاسلام عطّر الله مرقده از صادق علیه السلام
روایت کرده انّ العلماء ورثة الانبیاء لم یورثوا درهما ولا دینارا وانما ورثوا
الاحادیث من احادیثهم فمن اخذ منها اخذ بحظ وافر و ان بعد تسلیم صحت
بر عدم توریث مطلق دلالت نمیکند زیرا که سیاق آن برای ترغیب در احادیث است
* تراث بالضم متروکه اصل آن وراث بود قال تعالی یاکلون التراث * توریث النار جنبانیدن
آتش را تا مشتعل شود * ورث بالفتح چیز تازه * ورثان بر وزن سکران نام
موضعی * بنو الورثة بالکسر بطنی است منسوب بسوی مادر * وطث * بالفتح
سخت پا بر زمین زدن لغتی است در وطس یا لثغه ایست یعنی شین را ثا گفتن
* وعث * بالفتح جای نرم که در مهادران فرو رود و دشوار شود گذار از آن و راه
دشوار و سخت در خبر آمده مثل الرزق کمثل حائط له باب فما حول الباب سهولة
وما حول الحائط وعث و وعوث و وعثاء بر وزن حمراء و وعث بر وزن کتف و موعث
بر وزن معظم نیز بمعنی راه دشوار * وعث بالفتح نیز بمعنی استخوان شکسته
و بمعنی لاغری * وعث الطریق وعثا و وعوثة و وعاثة از باب سمع و کرم

دشوار شد رفتن در ان راه ‌ه اوعث القوم از باب افعال واقع شدند در جای نرم دشوار گذاره اوعث فلان فی ماله اسراف کرد فلان در مال ه وعثت یده از باب فرح شکسته شد دست او ه توعیث حمس کردن و پر کرد انیدن ه وعثاء بر وزن حمراء مشقت ه وعثاء السفر مشقت سفر درد های سفر آمده اللهم انی اعوذ بك من وعثاء السفر ای خدا پناه می جویم بتو از مشقت سفر ه در اساس است ه رکبنا فلان وعثاء یعنی گناه کرده ه امراة وعثة بکسر عین زن ابله ه رجل مرعوث مرد ناقص حسب ه وکاث دار بر وزن کتاب وغراب ناشتا که زود ساخته شود ه اشتوکثنا از باب افتعال وکاث خوردیم ه ولث ه بالفتح باران اندك ه اما بنا ولث من مطر رسید ما را اندکی از باران ه ولثتنا السماء از باب ضرب اندك باران بارید آسمان برما ه ولث نیز بمعنی پیمان غیر مؤکد ه ولث له عقدا از باب ضرب پیمان ضعیف بست با او و از ینجاست که در خبر آمده لولا ولث عقد لضربت عنقك یعنی اگر پیمان ضعیف نمی بود هر آینه می زدم گردن ترا و بمعنی زدن ه ولثه بالعصا زد او را بچوب دستی و بمعنی بقیه خمیر در کاسه و بقیهٔ آب در پیالهٔ بزرك و ماله نبیل در ظرف و بمعنی مرد ناکس و سست و اثر رمد و اینکه بگره بندد خرد را که ثوبعل مرکب آزاد شود ه ثر والث ثر شدیده ه دین والث وام گران بار ه رهث ه بالفتح کوشیدن در کار و سخت کردن ه ترفث فی الامر کوشید و در رکرد در ان کار

ه فصل الهاء ه

ه هبث ه بالفتح پریشان ساختن ه هبث ماله از باب ضرب پریشان ساخت مال خود را چنانکه در لسان العرب است ه هنبثه بالفتح کار سخت و دشوار و آمیزش در گفتار و نون آن زاید است ه هنابث جمع آن بعضی گویند هنابث امور و اخبار مختلطه گویند وقعت بین الناس هنابث افتاد میان مردم کارهای سخت یا طمه علیها السلام بعد وفات پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم فرموده ه شعر ه قد کان بعدك انباء وهنبثة ه لو کنت شاهدها لم یکثر الخطب ه انا فقدناك فقد الارض وابلها ه فاختل قومك فاشهدهم ولا تغب ه هبراثان ه بالفتح دهی است در دهستان ه هنبثه ه

ه رکث ه

ه ولث ه

ه رمث ه

ه هبث ه

ه هنبثه ه

ه هبراثان

غلط کردن * هثهت امره غلط کرد کار خود را * هثهثه نیز بمعنی ظلم کردن * هثهت الوالی ستم کرد والی و بمعنی بزودی فرو کذاشتن * هثهث السحاب بقطره وثلجه بزودی فرو کذاشت ابر باران و برف را * هثهثه نیز سخت پامال کردن * هثاث سریع و آمیخته و شهر بسیار خاک و بسیار دروغ کو * هثاث بوزن شداد همچنین هث بالفتح دروغ * هث و هثهثه آمیختکی آواز درجنك * هثهاث اسم مصدر از ان صحاح کوید و امرا لفسد و اوقعاثوا فهثهثوا فکثر الهثهاث * هثهثه و هثهاث حکایت کلام کسی که زبانش از سین بسوی ثا یا از را بسوی غین یا لام یا یا از حرفی بسوی حرفی بکردد * هثهثه و هثهاث فساد * هرث * بالکسر جامهٔ کهنه و بالضم دهی است در واسط * هلثی * بروزن سکری و هلثاء بروزن صحراء و هلباء و هلثاءة بمد و فتح ها و کسر آن و هلثه بالضم جماعتی بسیار از مردم که از انها غوغا برخیزد * هلاث بروزن غراب و بکسرها و هلثاء بفتح ها استرخائی که مردم را عارض شود * هلثی بروزن سکری نام موضعی در بصره * هلبرث * بروزن فردوس نادان و کوبندها جز از سخن * هلباث نوعی از خرما * هوثه * بالفتح تشنکی ترکهم هوثا بوثا متفرق ساخت آنهارا * هیث * بروزن میل و هیثان بفتحتین چیز اندک دادن * هثت له دادم او را چیز اندك * هیث نیز بمعنی حرکت و به حاجت رسیدن از مال * هاث من الابل یافت از شتران حاجت خود را و بمعنی تباه کردن مال * هاث الذئب فی الغنم تباه کرد کرک کوسفندان را و بمعنی خاك کاویدن بپا * هاث برجله التراب کاوید بپای خود خاک را * تهیث از باب تفعل داد او را * استهاث از باب استفعال بسیار خواست ازوی و بمعنی تباه کرد * مهایثه باه افزونی نمودن * مهائث بسیار کیرنده * هیثه جماعتی از مردم * تهایث در آمدن بعضی مردم در بعضی بوقت خصومت

* فصل الیاء *

* یافث * بروزن صاحب پسر نوح علیه و علی نبینا الصلوة والسلام پدر ترکان و از نسل وی یاجوج و ماجوج اند * ایافث بروزن اماجد موضعی در یمن * یبعث * بفتح یای اول و ضم عین مهمله ناحیتی از بلاد یمن

* هرث *
* هلث *
* هلبث
* هوث *
* هیث *
* یافث *
* یبعث *

باب الجیم

بعضی عرب جیم را بایاتی مشدد بدل کنند و ابو عمرو بن العلا گفته با مردی از بنی حنظله گفتم از کدام گروه هستی گفت فقیمج ام پس گفتم از کدام آنها گفت از مرج ام واو از ان فقیمی و مری اراده کرده و ابو عمرو بن العلاء اینجا شعر همیان بن قحافه سعدی را سند آورده • یطیر عنها الوبر الصهابجا • وگفته که شاعر از صهابج صهابی که از صهبه است اراده کرده و خلف احمر انشاد کرده • شعر • خالی عویف و ابو علج • المطعمان اللحم بالعشج • وبالغداة کسر البرنج • اصلش ابو علی و عشی و برنی بود و گاهی جیم را بایای محففه نیز بدل کنند • ابو زید انشاد نموده • شعر • یارب ان کنت قبلت حجتج • فلا یزال شاحج یاتیک بج • اقمر نهاز ینزی وفرتج • و نیز انشاد کرده • حتی اذا ما امسجت و امسجا • یعنی امست و امسیا و این همه قبیح است • ابو عمرو جرمی گفته اگر کسی این بار دگر دی هر آئنه مذهب شدی

فصل الهمزة

• ابج • بالفتحتین هیشکی • اجیج • و اجة • زبانه زدن آتش از باب نصر و ضرب • اججت النار • از باب تفعیل افروختن آتش را • تاججت النار • از باب تفعل برافروخته شد آتش و در خبر آمده • و طرف سوطه یتاجج • یعنی جانب تازیانه او می درخشید • ابن سیده گفته اجیج آواز آتش • اجت النار اجیجا شنیده شد آواز آتش شاعری گفته • شعر • کان تردد انفاسه • اجیج ضرام زفته السماك • اجة القوم و اجیجهم آمیزش سخنهای قوم با آواز رفتار آنها • اج الظلیم از باب نصر و ضرب دوید شترمرغ در حالی که از رفتارش آواز برمی آمد • اج بالفتح و اجیج مصدر از ان شاعری گفته • یؤج کما اج الظلیم المنفر • اجیج الماء آواز ریزش آب • یا جرج کسی که دود چنین و چنان • اج از باب منع حمله کرد بر دشمن • اج دوید ن و شتافتن و در خبر جبیر آمده فلما اصبح دعا علیا فاعطاه الرایة فخرج بها یؤج حتی رکزها تحت الحصن • اجة اختلاط و آمیزش و سختی گرما و سوزش آن • اجاج بالکسر جمع آن • القوم فی اجة قوم در اختلاط اند • اجوج بر وزن صبور روشن درخشان و تابان • ابو ذویب

د در وصف برق گوید * شعر * یُضیءُ سَناه رائقا متکشّفا * اغرّ کمصباح الیهود اجوجُ *
ایتجّ از باب افتعال و تأجّج از باب تفعل و تآجّ از باب تفاعل سخت گرم شد روز
* ماء اُجاجٌ بالضم آب شور و تلخ حق سبحانه تعالی فرموده و هذا ملحٌ اُجاجٌ * اَجّ الماء
از باب نصر شور شد آب * اجوج بالضم مصدر از ان * اجّجه از باب نصر شور
ساختم آب را * یاجوج و ماجوج دو قبیله اند معروف غیر منصرف اند بجهت علمیت
و عجمه در خبر آمده * ان الخلق عشرة اجزاء تسعة منها یاجوج و ماجوج * و روبه گوید
* شعر * لو ان یاجوج و ماجوج معا * و عاد عاد و استجاش تبعا * اخفش گفته یاجوج
و ماجوج نزد کسی که بهمزه خواند * بر وزن یفعول و مفعول از اجیج النار است
* و نزد کسی که بالف خواند * بر وزن فاعول است از یجّ و مجّ * و روبه آجوج
و ماجوج خوانده * و ابو معاذ یمجوج خوانده * یاجج بر وزن یسمع و بنصر موضعی
است بمکه شریفه و سیرافی بر وزن یضرب نقل نموده * اذج * بالفتح بذال معجمه
از باب منع بسیار نوشیدن * ایذج بر وزن حیدر شهریست بکردستان
* اذربیجان * موضعی است معرب شماخ گوید * شعر * تذکرتها وهنا وقد حال
دونها * قری اذربیجان المسالح والجالی * و ابن جنی گفته در ان پنج سبب اند
از اسباب منع انصراف و آن تعریف و تانیث و عجمه و ترکیب و الف و نون
مزید * ارج * بفتحتین و اریج و اریجه دمیدن بوی خوش * ابن سید گفته اریج
و اریجه بوی خوش * ارابیج جمع شاعری گفته * شعر * کان ریحا من خزامی عالج
* او طیب مسك طیب الارابیج * ارج الطیب از باب فرح دمید خوشبو * ارج
و اریج خوشبوی است و یب گوید * شعر * کان علیها بالة لطیمة * لها من خلال
الدائتین اریج * ارج و ارجان هر دو بالتحریك و تاریج و رغلانیدن و بر انگیختن
شر میان مردم * ارّج بین القوم از باب تفعیل و رغلانید و شر انگیخت میان قوم
و از بن جاست مؤرّج ابو فید عمر و بن حارث سدوسی را گویند بسبب
بر انگیختن وی جنگ میان بکر و تغلب * تاریخ چیزی است مشهور در حساب
* اراج بر وزن شداد بسیار دو غکو و رغلا نند * مورّج بر وزن معظم شیر

* اذج
* اذربیجان
* ارج

درنده • اوارجه معرب آواره دفتری است از دفاتر اصحاب دیوان که دران خراج وما نند آن نویسند • اوجان بروزن میمان شهریست بفارس ودر شعر برای ضرورت بتخفیف نیز آمده • • ازج • بفتحتین نوعی است از بناها که دراز باشد وآنرا در فارسی اوستان گویند • آزج وآزاج بروزن أفعُل وافعال وإزجه بروزن فیله جمع اعشی گوید • شعر • بناه سلیمان بن داود حقبه • له ازج عال وطی موثق • ازّجه از باب تفعیل بنا کرد آزج را ودراز کردانید آنرا • أزج از باب نصر وفرح سرشت گردیده • أزوج بالضم مصدر ازان • أزج غنی کرانی وکاهلی نمودن وتنی که مد خواستم ازوی • ازج بروزن کتف بسیار شاده • اسج • بضمتین ناقهای تیزرو واصل وسج بوده • اسرنج • اسپ شطرنج معرب است در خبر آمده • من لعب بالاسبرنج والنرد فقد غمس یده فی دم خنزیر یعنی هرکه بازی کند اسبرنج ونرد را هر آئینه فرو برد دست خود را در خون خوک • همچنین است در نهایه واین لغت را جوهری وصاحب قاموس نیاورده • • اشج • بروزن زمج دوائیست شبیه بکندر وآن را اشق ووشق نیز گویند وآن صمغ طرثوث است گرم است در آخر درجهٔ دوم وخشک است در درجهٔ اول محلل ومجفف است وادرار ادرار وتفتیح نماید ودران تلیین وجذب است وبرای خنازیر وصلابات وخناق وجراحات ردیه ودرد عرق النسا ومفاصل وتهیگاه وتحجر مفاصل ورطوبات چشم ودرد وشواری نفس وسختی سپرز وجگر نافع است • امج • بفتحتین گرمی وتشنگی • امج از باب سمع تشنه شده • صیف امج گرمای سخت گرم عجاج گوید • شعر • حتی اذا ما الصیف کان امجا • وفرغا من رعی ما تلزجا • امج فلان از باب ضرب سخت شیر کرد فلان • امج بفتحتین موضعی است میان مکه ومدینه شرفهما الله تعالی در خبر ابن عباس آمده • حتی اذا کان بالکدید ما بین عسفان وامج • اوج • بالفتح بلندی ودر اصطلاح علم هیئت نقطهٔ تماس فلک خارج المرکز با ممثل • ایج • بالکسر شهریست بفارس

• فصل الباء •

• ازج •
• اسج •
• اسرنج •
• اشج •
• امج •
• اوج •
• ایج •

* بأج *
* باباج *
* بثاج *
* بج *

* بأج * بالفتح برگرد انیدن * بأج فلانا از باب منع برگردانید فلان را * بأج فلان
ز بأج از باب تفعیل آراز کرد فلان کس * النّاسُ باجٌ واحدٌ یعنی مردم نوع واحد اند
* اجعل الکلامَ باجاً واحداً بکن کلام را یك طرز * اجعل الباجات باجاً واحداً بساز
باجات را یك قسم و یك رنك ابن اعرابی گفته باج مهموز آید و غیر مهموز * ابواج
جمع * جوهری گفته قولهم اجعل الباجات باجاً واحدا ای ضرباً واحداً و لوناً واحداً
و آن معرب است و اصلش باها بود یعنی اقسام اطعمه * النّاس فی امر باج مردم در کار
برابر اند * باباج * بر وزن هامان جد محمد بن حسن محدث * ابثأجاج * بر وزن
اطمینان فرو هشتگی و کاهلی * بج * بالفتح شکافتن * بجّ القرحة از باب
نصر شکافت قرحه را * بجّ فلانا نیزه زد فلان را * بجّه بالعصا زد او را
بچوب دستی بجّه بمکروه و بلاء انداخت بروی مکروه و بلا را * بجّ الکلأ الماشیة
فابتجّت فربه ساخت گیاه ستوران را بحدی که پهنا و فراخ شد تهیگاههای آنها
جنبهای اشجعی درباره گوسفند خود گوید * شعر * فجاءتْ کأنّ القسورَ الجون
بجّها * عسالیجه و الثامرُ المتناوحُ * رجلٌ أبجّ مرد فراخ چشم ذوالرمه گوید * شعر *
و مُختلق للملك أبیضُ فدغمٌ * أشمّ أبجّ العین کالقمر البدرِ * عینٌ بجّاء بالمد چشم فراخ
* بجّة بالفتح آبلهٔ چشم و نام بتی و خون فصد شتر که اهل جاهلیه آن را در قحط
میخوردند و در خبر آمد * ارا حکم الله من البجّة راحت داد شما را حق سبحانه
تعالی از گرانسالی و تنگی بسبب کثرت فتوح یا نجات داد شما را از بت * بجبجه
بر وزن زلزله بانگی که بوقت خوابانیدن کودك کنند * رجل بجباج و بجباجة مرد
بسیار گوی نادان و ابن سکیت گفته مرد فربه که گوشتش بجنبد را جز گوید * حتّی یری
البجباجة الضیاطا * در خبر آمد * انّ هذا البجباج النفاج لا یدری این الله این
نادان متکبر نمید اند که حق سبحانه تعالی کجاست * تبجبج لحمه بسیار و فرو هشته شد
گوشت او * رجلٌ بجابج بر وزن علابط مرد فربه * رملٌ بجباجٌ ریك توده برهم و کلان
برذونٌ بجباجٌ برذون مست که زود عرقناك شود * بجاجة النّاس بالفتح کمینه
از مردم * بج بالضم جوزهٔ مرغ * بجج بضمتین مشکهای شکافته * مباجه مبارزت

• باخَحْتُه فَبَخَحْتُهُ از باب نصر مبارزت کردم با او پس غالب شد بر او • بجّانه
بر وزن رُمّانه شهریست باندلس و از انجاست مسعود بن علی صاحب تصانیف • بجح
بالضم شمشیر زُهَیر ابن جَناب و بالفتح نام مردی • بحتج بر وزن هدهد ابن خدا بن
محدث معربی است • بحرح • بر وزن جعفر بچهٔ گاو وحشی صحاح گوید • بفاحیم وحشی
وهی بَحْرج • و مرد کوتاه و بزرگ شکم و شیر جوان • مُتَحرج آنست بسیار گرم شماخ در
وصف خر گفته • شعر • کانّ علی اکسائها من لغامه • وخیفة خطمی بماء مُتحرج • بحثج •
بر وزن ارش شیر بچه معرب می بچه در خبر یحیی آمده • اُخرِیَ الیه بحتج فکان
یسوقه مع الوکر کذا فی النهایه و این لغت را صاحب صحاح و قاموس ذکر نکرده • بحدحه •
بر وزن دحرجه کشاده گامی در رفتار و نگر بحدح شیر جوان فربه • بحدح نام شاعری
• ابدرج • بر وزن عصفور ابن ودزلن در شعر زهیر آمده امه حمل علی نوفل بن عبد الله
بالسیف حتی قطع اُبدُرجَ سوجه • بدح • بفتحتین بچهٔ بز و بدحان بالکسر جمع در خبر
آمده • یؤتی بابن آدم یوم القیمة کانه بَذَجٌ من الذل • فراکفته بَرَج از اولاد بز
بمنزله عتود است از اولاد میش شاعری گوید • شعر • قد هلکت جارتنا من الهمج •
وان یجع تأکل عتوداً وبدج • باذرنجبویه • دوائیست معروف نافع است برای جمیع
امراض بلغمیه و سوداویه مفرح و هاضم است و مقوی قلب • بادروج • و تید کی است
حر شمو گرم و خشک است در درجه اول تحلیل را نضاج کند ورم وغیره و زهر زنبور
و کژدم را نافع • بادنجان • ثمره ایست مشهور و معرب است کذا فی اللسان گرم و خشک است
تولید سودا و سده کند و بواسیر کلف • برج • بالضم رکن و حصن و کوشک • بروج
و اَبراج جمع حق سبحانه تعالی فرموده و لو کنتم فی بروج مشیّدة • برج نیز
واحد بروج آسمان که حمل و ثور و جوزا و سرطان و اسد و سنبله و میزان و عقرب
و قوس و جدی و دلو و حوت است • قال الله هو وجل والسماء ذات البروج • زجاج
گفته بعضی گویند مراد از بروج کواکب عظام است و بعضی گویند قصرها و بعضی
گویند بروج دوازده گانه مشهور • ثوب مبرج • بر وزن معظم جامهٔ که دران صورتهای
بروج باشد • صحاح گوید • وقد یسماوشیه المُبَرّجا • ابراج و تبرّج برج ساختن • برج

• بحرح •
• بحثج •
• بحدح •
• بدرج •
• بدح •
• بذرنج •
• بادروج •
• بدنج •
• برج •

بفتحتین احاطه سپیدی چشم همه سیاهی را وابن قدید گفته برج فراخی چشم و بعضی گویند فراخی سپیدی چشم و بزرگی مقله و بعضی گویند صفای سفیدی و سیاهی چشم * بَرِجَ فلان از باب فرح فعل ازان * رجل اَبرج وامرأة برجاء صفت ازان * برج بفتحتین نیز دری میان دو ابرو نیک دور صاحب جمال یا روشن و ظاهر و معلوم * اَبراج جمع * بَرِجَ فلان از باب سمع فراخ کار شد فلان در خوردن و نوشیدن * تبرج ظاهر کردن زن زینت و محاسن خود را بو مرد م * تبرّجت المرأة نمود زن زینت و محاسن خود را به مردم * تبار یج النبات شکوفه های رد ئید کی * برجان بالضم کرو هی است از روم * حساب البرجان این که گویند چیست جذر این عدد و چیست جذر این عدد و چون عدد را در ذات خودش ضرب کنند آن عدد را جذر نامند و مبلغ ضرب را جذر او این جمله را برجان مثلا گوئی جذر صد چیست گویند ده و گوئی جذر ده چیست گویند صد * بارج ملّاح ماهر دوش خود * بارجه کشتی بزرگ که برای جنگ سازند و بمعنی شریر * گویند ما فلان الا بارجة نیست فلان مگر شریر * ابرنج بالکسر بر زنه شاعری گوید * شعر * لقد تمخض من قلبی مودته * کما تمخض من ابریجه اللبن * برجان بالضم نام دزدی است مشهور * گویند اسرق من برجان * برج بالضم ابن مسهر طائی شاعر و دهی است باصفهان از انجا است عثمان بن احمد شاعر و غانم بن محمد صاحب ابی نعیم و شهریست سخت سرد و موضعی است بدمشق از انجا است عبد الله بن سلوه برجی و قلعه ایست یا شهری است بنواحی حلب و موضعی است میان بلناس و مرقیه * ابو البرج قاسم بن حنبل ذبیانی شاعر اسلامی * ابن برّجان بروزن هیمان مفسری صوفی * برجه بالفتح نام اسپ سنان بن ابی حارثه و شهریست در مغرب از انجا است مقری علی بن محمد جذامی برجی * برثجانیه * نوعی از کندم که سپید تر و اطیب باشد و این لغت را صاحب صحاح و قاموس ذکر نکرده * بودج * بروزن جعفر معرب برده * عجاج در وصف شترمرغ گوید * کما رأیت فی الملاء البردجا * بردج ده است بشیراز * بردیج بروزن بلقیس شهریست باذربیجان

* برثج

* بردج

• بزرج • بروزن قرطق آنچه بر روی سقرلات و دیگر پشمینه‌ها نقش از پود شهد نمایند معرب برزه • بارنج • نارجیل و برنج بروزن قرطل درای است مشهور و مسهل بلغم است • برنامج • معرب برنامه بمعنی نورد اجمال حساب • بزج • بالفتح و مبازجة فخر کردن • بزج از باب نصر فخر کرده • بزج علی فلان ما انکتبت و رغلانید فلان را بدین • تبازج زید و عمرو با هم دیگر فخر کردند زید و عمرو • تبزیج تحسین کردن و تزیین نمودن • بزیج بروزن امیر جزاده شده بر احسان • مبارک بن زید بن بزج بفتحتین محدثی • بوازیج شهری است نزدیک تکریت فتح نمود آن را جریر بجلی از آنجاست منصور بن حسن بجلی جریری و محمد بن عبد الکریم بوازیجیان • بزرج • بضم اول و سوم نام مردی معرب بزرگ • بستج • علی بن احمد فقیه • در لسان است وقع فی طعام بستجان افتاد در طعام بسیار • بسفایج • ریشهای درختی است که اندرون آن چیزی است مانند پسته در حلاوت و عفوصت گرم است در درجهٔ دوم و خشک است در سوم تحلیل و انضاج کند و اسهال بلغم و سودا نماید و مالیخولیا و جذام را نفع دهد • بسباردانج • معرب بسیار دانه و آن دار مفاتیت قوت باه افزاید • بوسنج • معرب بوشنگ شهری است از هرات از آنجاست محمد بن ابراهیم امام و اسحاق بن مرزوق و ابو الحسن داودی و ده‌ای است به ترمذ از آنجاست ابو حامد احمد بن محمد بن حسین • بطیج • بروزن جعفر جد احمد بن محمد محدث متکلم اشعری • بطماج • بالکسر بار درخت معاش بسیار قوت باه بخشد • بطماج • بکسر با و سکون طای معجمه از جامه‌ها آنچه یکی از دو طرفش مخمل باشد یا آنکه وسط آن مخمل باشد و دو طرفش منقش • بعج • بالفتح از باب منع شکافتن • تبعیج از باب تفعیل همچنین • بعج بطنه بالسکین شکافت شکمش را بکارد • مبعوج و بعیج شکم دریده • در حدیث ام سلیم آمده • ان دنا منی احد ابعج بطنه بالخنجر • بعجه الحب در غم انداخت او را و درستی و رسانید او را وجد • رجل بعج بروزن کتف مرد سست و تنبل کو یا دریده شکم است • لیلة امشی علی مخاطرة مشیا رویدا کمشیة البعج • انبعاج شکافته شدن • انبعج السحاب از باب انفعال و تبعج از باب تفعل شکافته شد ابر از باران عجاج

• بزرج • بارنج • برنامج • بزج • بزرج • بستج • بسفایج • بسباردانج • بوسنج • بطیج • بطماج • بعج

گویند * حيثُ استقل المزنُ اذ تبعّجا * باعجه الوادی جای فراخ از وادی * باعجه زمین نرم که گیاه نصیر رویاند * بواعج جمع * باعجة القردان موضعی است مشهور * امرأةٌ بعیجٌ زنی که شکم خود را برای شوهر خود بشکافد * بَعَج بطنَه لك مبالغه کرد در نصیحت تو * بَعْجه بن زید صحابی رسول مقبول صلی الله علیه و آله وسلم * بَعْجه ابن عبد الله تابعی است * بُعْجه بن قیس بالضم متولی صدقات بنی کلب بود برای منصور * بنو بُعْجه قبیله ایست مشهور * بعرجه * نام اسپ مقداد * بُغجه بالضم جرعه * بَغَج الماء جرعه جرعه نوشیدن آب را * این دو لفظ را صاحب صحاح و قاموس ذکر نکرده اند * تبغنج * بسیار ناز کردن * بلوج بالضم روشن شدن * بلج الصبح از باب نصر و انبلج از باب انفعال و ابلج از باب افعال وتبلّج از باب تفعل روشن شد صبح * ابلیلاج واضح شدن * بُلجه بالضم و بالفتح روشنی * رأیتُ بُلجة الصّبح دیدم روشنی صبح را * و در خبر آمده لیلة القدر بُلجةٌ * بُلجه بالضم نیز بمعنی کشادگی میان دو ابرو * بلج بضمتین * چنین * ابلج کشاده ابرو * بلج از باب فرح خوشنود شد و از باب ضرب بمعنی بکشاد * ابلجه از باب افعال روشن و آشکارا کرد و خوشنود ساخت او را * ابلج نیز بمعنی هر واضح و آشکارا * صبح ابلج صبح روشن و آشکارا شاعری گوید * حتی بدت اعناق صبح ابلجا گویند الحق ابلج و الباطل لجلج یعنی حق واضح است و باطل تردد دارد * و در خبر وصف پیغمبر ما صلی الله علیه و آله و سلم آمده * ابلج الوجه روشن و تابان رو * تبلّج الی فلان از باب تفعل شادان ومتبسم شد بسوی فلان * بلج بضمتین کسانی که رستنگاه موهای شان پاك از مو بود * بلج بالفتح نام بتی یا مردی * رجلٌ بلجٌ خندان رو * حمّام بلج در بصره * بلجان بروزن سحبان نام موضعی در بصره و دهی است در مرو * بلاج بروزن کتان نام مردی * ابلوج السکر بالضم کلوله قند سپید معرب است * بلیلج معرب بلیله سرد در دوم و خشك در سوم معده و امعاء مستقیم را نفع بخشد * بنج بالکسر اصل * رجع فلان الی بنجه رجوع نمود فلان بسوی اصل خود * ابنج الرجل از باب افعال و بنج از باب نصر رجوع باصل خود نمود * بنج بالفتح شهریست

* بعرج
* بغج
* بغنج
* بلج

سپید و قند و کیاهی مشهور معرب بلیله و بهترین اقسامش سیاه است پس سرخ پس
سپید و سیاه آن سرد و خشک است در آخر درجهٔ سوم و سپید در اول درجهٔ سوم
زهر است عقل را خبط کند و خشکی و جنون و نسیان پیدا کند و دسمش نخ دیو
دردها را تسکین نماید ٭ بنج فلانا بنج خورانید فلان را ٭ تنجت القمحة فریاد کرد
کمک از خانهٔ خود و صاحب لسان گفته ابنج القمحة برآورد کمک را از خانهٔ آن
٭ بابونج ٭ کیاهی است معرب بابونه گرم و خشک است در درجهٔ اولی تفتیح
و ادرار و تلطیف و ارخاء و تحلیل و جذب کند و اورام حاره و صلابات و صداع
سرد و رمد و خارش و یرقان را نفع بخشد ٭ بنفسج ٭ نباتی است مشهور معرب بنفشه
سرد تر است در درجهٔ اولی تلیین صدر و اسهال صفرا نماید و اورام حاره و خارش
و رمد حار و سرفه و التهاب معده رد کرد و خروج مقعد را نافع است ٭ بهجة ٭
بالفتح حسن ٭ بهج از باب کرم فعل از آن ٭ بهیج نیکو ٭ مبهاج زن نیکو خدای
عز و جل فرموده من کل زوج بهیج و بعضی گویند بهجة در نبات بمعنی تر و تازگی
و در مردم بمعنی خندهٔ و رنگ ٭ بهج از باب سمع شاد گشت ٭ بهج و بهیج مرد و زن
گشت شادان شاعری گفته شعر ٭ کان الشباب رداء قد بهجت به ٭ فقد تطایر منه
للبلی خرق ٭ بهجه از باب منع شاد کرد او را ٭ ابهجه از باب افعال همچنین
و ابتهاج مزوره ابهجت الارض نیک شد رویدگی زمین ٭ تباهج الروض بسیار شد
شکوفه های باغ ٭ تبهیج بمعنی تحسین ٭ مباهجه بمعنی مفاخرت و مباهات و استبهاج
شاد شدن ٭ مبهاج بر وزن محراب کوفهان فروه ٭ بهرج بر وزن جعفر باطل و ردی و بمعنی
مباح یعنی چیزی که از آن منع نکنند ٭ درهم بهرج درم باطل عجاج گفته ٭ و کان
ما اهتصر السباب بهرجا و بعضی گویند لفظ هندی است در اصل نبهله بر دیعنی غیر جید
آن را فارسی ساختند و گفتند نبهره پس معرب کردند و بهرج گفتند ٭ بهرجه بر وزن دحرجه
و کردانیدن چیزی را از راه راست ٭ مبهرج بصیغهٔ اسم مفعول آبی که از آن منع نکنند
و بمعنی خون رایگان ٭ او مستجن ره ابن ابی وقاص گفته اما اذ ابهرجتنی فلا اشربها
اذا یعنی خون مرا رایگان کردی باسقاط حد شرب حمر از من پس گاهی ننوشم آن را

بابونج ٭
بنفسج ٭
بهج ٭
بهرج ٭

* بهرامج * * برج *

در خبر آمده * انه اُتی بجراب لؤلؤ بهرج یعنی مروارید رد ی * بهرامج * نباتی است خوشبو و سرخ بود و زرد محلل است و شکم راند * برج * بالفتح و بوجان بفتحتین مانند کی و فریاد کردن از باب نصر * بوج و بوجان و تبوج و تبویج و انبیاج درخشیدن و منکشف شدن برق در خبر آمده * ثم هبت ریح فما برق یتبوج * اباج الرجل روشن شد روی وی بعد از تغیر سفره * بائجه ربلت فواخ و بلا کویند باجتهم البائجه رسید آنها را بلا * انباجت علیهم بوائج ظاهر شدند برانها بلا ها شماخ کوید * شعر * قضیت امورا ثم غادرت بعدها * بوائج فی اکمامها لم تفتق * رجل بواج مرد بسیار فریاد * بیوائج شتر ماند * باج فلان شر ثمود تا اینکه ماند و کشت * باجهم بالشر بوجا احاطه نمود آنها را بشر * بائج رکنی است در ران * باجه آمیختگی رشهر یست با فریقیه از انجا است عبد الله بن محمد و ابو الولید سلیمان بن خلف که امام و مصنف است رشهری است باندلس و پدر اسمعیل شیرازی محدث

* فصل التاء *

* تیج تیج * * ترج *

* تیج تیج * آوازی است برای طلب ماکیان را این لفظ را صاحب لسان العرب آورده است * ترج * بالفتح پوشیده شدن * ترج فلان از باب نصر پوشیده شد فلان * ترج فلان از باب فرح مشکل شد بروی چیزی از علم یا غیر آن * ترج بالفتح بیشه شیر است در ناحیه غور شاعری کوید * شعر * رهاب کهشان الحمامة اجفلت * به ریح ترج والصبا کل مجفل * و در مثل است هو اجرأ من الماشی بترج یعنی او دلیر تر است از روند * در ترج چه ترج بیشه شیران است * ترنج ترنج بر وزن امیر باد سخت * رجل ترنج مرد سخت اعصاب و در خبر آمده * نهی عن لبس القسی المترج یعنی نهی نمود از پوشیدن جامه قسی سخت سرخ * اترج و اترجه بضم همزه و را و تشدید جیم و ترنج بضم اول و دوم ترنجه فاکهه ایست مشهور * ازهری کفته اترج کلام فصحا است و عامه اترنج و ترنج کویند پوستش کرم است در درجه اولی و خشک در آخر درجه دوم محلل است بوی دهن را خوش سازد و جامه ها را از کرم باز دارد پوست سوخته آن طلای جید است برای برص و روغن پوست آن برای فالج

و استرخای اعصاب نافع و عصارهٔ پوست آن برای زهر مار مفید و مغز
اترج گرم و تر است در درجهٔ اولی و بعضی گویند معتدل است و اولی نفخ آرد
و معده را ضرر رساند و تولید بلغم کند و ترشی اترج سرد خشک است در درجهٔ سوم
و قابض است و صفرا شکن و اعصاب را مضر و عصارهٔ آن قوت باه را زائل کند
و قوبا و کلف و یرقان و خفقان گرم و قی صفراوی و اسهال را نفع دهد و رنگ را جلا
و تخم اترج گرم است در درجهٔ اولی و خشک در درجهٔ سوم و نفع دهد زهرها را
خصوصا از هر کژدم را ۰ تلج ۰ بروزن صرد چوزهٔ عقاب ۰ تولج خانه آمده ۰ اتلجه فی الدار
داخل کرد او را در خانه ۰ و اتلج از تلجه برآورده ۰ تمج ۰ بالضم نوعی است
از پرندگان ۰ تاج ۰ افسر ۰ تیجان بروزن غلمان جمع ۰ در خبر آمد ۰ العمائم تیجان العرب
یعنی عمامه های عرب را بمنزلهٔ تاجها است پادشاهان عجم را ۰ توج تتویجا از باب تفعیل
فتتوج از باب تفعل تاج پوشانید فلان را پس تاج پوشید فلان ۰ تاج خانه ایست
در بغداد از آن معتضد که از خلفای عباسیه بوده ۰ تاجت اصبعی فیه فرو رفت انگشتم
در آن ۰ تاجه درهم تازه سکه معرب تازه ۰ بنو تاج قبیله ایست از عدوان ۰ امام تائج
پیشوای صاحب تاج ۰ متاوج در قول جندل ۰ یقرد محرنظم المتاوج ۰ بمعنی جای تاج
نهادن ۰ توّج بروزن بقم زمینی است شیرناک و نام شهری در فارس ۰ تاجیه مقبره ایست
ببغداد منسوب بسوی مدرسهٔ تاج الملک ابی الغنائم و نهری است بکوفه ۰ ذو التاج
ابو احیحة سعید بن عاص و معبد بن عامر و حارث بن عمرو و لقیط بن مالک
و هوذة بن علی و مالک بن خالد ۰ تاجه نام زنی

۰ تلج ۰
۰ تمج ۰
۰ تاج ۰

۰ فصل الثاء ۰

۰ ثواج ۰ بالضم بانگ گوسپند ۰ در حدیث است اتق الله یا ابا الولید ان لا تاتی
یوم القیمة علی رقبتک شاة لها ثواج ۰ یقال ثاجت الغنم از باب منع بانگ کرد
گوسپند ۰ ثائجه گوسپند بانگ کننده ۰ ثوائج و ثائجات جمع ۰ ثاج دهی است
در بحرین ۰ ثبج ۰ بفتحتین میان دوش تا پشت شاعری گفته ۰ علی اثباجهن من الصقیع ۰
و میان چیزی و معظم چیزی ۰ در حدیث ام حرام است قوم یرکبون ثبج هذا البحر ای

ثواج ۰
ثبج ۰

وسطه ومعظمه و بمعنی سینهٔ مرغ سنک خوار • و بمعنی اضطراب کلام و تفنن در کلام و پنهان کردن خط را و بیان نکردن آنرا • در صحاح است ثبج الکتابَ والکلامَ بیان نکرد کتاب و کلام را • کتاب مُثبَّج کتاب بیان نا کرده • در اساس است ثبج الکلام نهاد در کلام را بر وجه آن • تثبیج همچنین • ثبج با لتحریک پرنده ایست و پادشاهی بود که حمایت قوم خود نکرد تا همه کشته شدند و در تهذیب است که ثبج مردی از یمن بود جنک کرد با وی یکی از پادشاهان پس او صلح کرد باوی ثبر اینکه بکند او را از خویشان و پسران او را و بکذاشت قوم خود را و داخل صلح نساخت پس آن پادشاه با قوم جنک کرد و کشت از ان باز ثبج مثل شد برای کسی که حمایت قوم خود نکند • ثبجه بالتحریک زن متوسطه میان اشراف و اراذل و صدقه میانه که نه از بهترین مال باشد و نه از بدترین آن و از ین جاست نامهٔ آن حضرت بسوی وائل انطوا الثَّبَجَةَ میانه بدهید صدقه را یعنی نه از بهترین مال و نه از بدترین آن والحاق تاء برای نقل از اسمیت بسوی وصفیت است • ثبّج الراعی بالعصا از باب تفعیل و تثبّج بالعصا از باب تفعل نهاد شبان عصا را بر پشت خود زد و آورد هر دو دست را از پس عصا • اثبج مردی که فقایش پهن باشد یا بر آمده باشد • اُثَیبِج که در حدیث لعان است اِن جاءَتْ به اُثَیبِج فهو لهلال تصغیر اَثبَج است • در نهایه است که اثبج مردی که ثبج او یعنی ما بین هر دو شانه و کاهل بر آمده باشد • رجلٌ اثبج مرد کلان شکم • ثبجَ الرجلُ از باب ضرب برانکشتان هر دو پا نشست شاعری کفته • شعر • اذا الکُماة جَثَموا علی الرُّکَبِ • ثَبَجتَ یا عَمرو ثُبوجَ المُحتطِب • اثباجّ بر وزن احمارّ پوشد وسطبر کردید و قور هشته شد • مُثَبَّجه بروزن معظمه بوم باعقاب • ثَباج بروزن کتاب نام کوهی در یمن • ثَبّاج با لتشدید نام موضعی

• ثج • بالفتح روان شدن • انثجاج وتثجثج همچنین • ثج نیز روان کردانیدن ثججتُ الماءَ روان کردانیدم آب را و بمعنی جاری شدن خون هدی یعنی قربانی که بمکه فرستند • در حدیث است اَفضلُ الحجّ العَجّ والثَّجّ • ثجه بالفتح باغی که در ان چاهها ی

آب ریزنده باشد • ثجات جمع • مِثَجّ بکسر میم و تشدید جیم خطیب گویا • ثجیج
بر وزن امیر سیل گویند اتانا الوادی بثجیجه آورد وادی برای ما سیل را • مطر ثجاج
باران بسیار ریزان • ثجمه مسکهٔ شیر که دست بجنبد و مشک شیر • رَطْبٌ مُثجَّج
مشک شیر یکه مسکهٔ آن جمع شده باشد • ثجح • بالفتح سخت کشیدن فعلش از باب
منع است • مثجمح • ثجمعة اسم مفعول مرد فروهشته گوشت • انثجاح • بر وزن
ومعنی انفتاح است و آن سوا هم آمد • ثدح • بفتحتین کور شدن • ثرثح • بالفتح
کور شدن • ثرح از باب نصر فعل آن • ثرثاحه مثاحه بر وزن سحابه اوکول
ربادان است چنانکه گویند احمقُ ماثیُ • ثلج • بالفتح برف • ثلاج بر وزن شداد
برف فروش و نام مردی • مَثلجه بالفتح جای برف • ثَلَجَتنا السماء از باب نصر
و اثلجتنا از باب افعال برف بارید بر ما آسمان • اُثلج یومنا برف بارید روز ما
• اثلج عامنا برف بارید سال ما • ثَلِجَتْ نفسی از باب نصر و فرح آرام گرفت نفس
من • اَثلجت نفسی از باب افعال همچنین • فلانٌ مثلوجُ الفؤاد فلان بلید است
کعب بن لوی او را در هجو عامر را گفته • شعر • لئن کنتَ مثلوجَ الفؤادِ لقد بدا
لجمع لُویّ منک ذلّه ذی غمض • و در اساس است چنانکه گویند • فلانٌ ماءُ القلب
شاعری گفته • انک یا جهضم ماءُ القلب • چه ذکی را باشعال و ترقد وصف کنند و لفظ
ذکا را بر شاهد است • ارضٌ مثلوجه زمین برف رسیده • ماءٌ مثلوج آب خنک
• ثلجت نفسه بکذا خنک شد و سرد گشت • اثلجتُ صدری بخبرک تسکین دادم
سینهٔ خود را بخبر تو شاعری گفته • شعر • فقرّت بهم عینی و اقسمتُ جمعهم • و اثلجتُ
لما ان قتلتهم صدری • گویند حفر حتی اثلج کند چاه را تا آنکه بگل سرد رسید
• ثلج فلان از باب فرح شاد شد • اثلجته شاد کردم او را • نصلٌ ثُلاجیّ بر وزن غرابی
پیکان سفید • حدیدهٔ ثُلاجیه همچنین • ثلج بر وزن کتف مرد • ثلجهٔ جماعه آنرا
رتر کرد • اثلج فلان رسید ببرف • اثلج ماء الحوض منقطع شد آب چاه • انثلاج ظفر و فوز
• بنو ثلج قبیله ایست • جبل الثلج کوهی است در دمشق • ربیع بن ثلج شاعری • محمد
بن عبدالله بن ابی ثلج شیخ بخاری • و محمد بن شجاع ثلجی فقیهی است مبتدع • ثمج •

• ثجج •
• ثدح •
• ثرثح •
• ثعح •
• ثعج •
• ثلج •
• ثمج •

با لفتح آمیختن * مُنمِج بر وزن مُحسن کسیکه جامها را نگار رنک نقش و نگار کند *منمجه زنی که جامها را نقش و نگار رنکارنک کند * نوج * با لفتح جوال مانندی است که از برک خرما برای بر داشتن خاک و کچ سازند و این لغت عربی صحیح است * در لسان است ثاجت البقرة از باب نصر بانک کرد کاو گاهی مهموز آید و آن معروف است * ابن درید کفته بدون همزه بهتر است

* فصل الجیم *

* جاج * با لفتح استادن از بد دلی و نامردی * جاج فلان از باب منع فعل از ان * جبج با لفتح بزرک شدن جسم بعد ضعیف کشتن * جبج از باب نصر فعل از ان * جبج بر وزن لج لقب منصور بن نافع بخاری محدث * جرج * با لتحریک جنبیدن انکشتری در انکشت بسبب فراخی حلقه * جرج الخاتم فی اصبعی از باب فرح فعل از ان یعنی جنبید انکشتری در انکشت من بسبب فراخی حلقه * خاتم جَرِج انکشتری فراخ حلقه چنانچه شاعری کوید * شعر * انی لاهوی طفلة ذات غنج * خلخالها فی ساقها غیر جرج * جرج با لتحریک زمین درشت و ابن درید کفته زمینی که سنک ریزه ها دارد * جرجه با لتحریک جادهٔ راه * جرج الرجل بر فتار آمد در زمین درشت و میانهٔ راه * جُرجه بالضم ظرفی است مانند خرجین * جُرَج بالضم جمع آن مانند بسره و بسر او س کفته * شعر * ثلاثة ابراد جیاد وجرجة * وادکن من اری الدبور معسل * و خرجه بخاء معجمه خواندن تصحیف است و از انجاست جریج به تصغیر نام مردی چنانکه در صحاح است * در لسان العرب است که در کلمه جُرجه اختلاف است قومی کفته اند که خرجه بخاء معجمه است چنانکه ابوسهل ذکر کرده و ابن سکیت مرا فقت او نموده و کمان برده که اصمعی و غیر او آنرا تصحیف کرده بجیم خوانده اند و ابن خالویه و ثعلب کفته که جرجه بدو جیم است و ابو عمر زاهد کفته که همین صحیح است و کمان کرده که بخاء خواندنش تصحیف است و ابو بکر بن جرّاح کفته که از ابو طیب این کلمه را پرسیدم او کفت که بعضی از علما از ابی زید بدو جیم روایت کرده اند پس ملاقات کردم اعرابی را و پرسیدم

ازان او کفت جرجه بدزخیم ازجرج الحاتم فی اصمعی است ه در نزدیک اصمعی
ازطریق اجرج است بمعنی را ه درشی این است بیان خلاف میان اهل لغت در زیر
ابن مغربی این کلمه را ابو سهیل امتحان از فرکسی می ابوسعید تفسیر آن نمی کرد
ه بنو جرجه بالضم مکیان ه یحیی بن جرجه محدثی ه جرج بی فانام شهری در فارس
وجد محمد بن سعید فقیه اندلسی ه جرجان بالضم نام شهری ه جرجانیه قصبه بلاد
خوارزم معرب کرکانج ه جرجه بالتحریک نام پیش رو لشکر روم در روز جنگ
یرموک واسلم ه شبث بن قیس بن جزیج برادر امیر مهند رح خطیبه شاعره بحرینی

ه جرمازج ه

لغز انهدن ه جرمازج ه بار درخت طرفا بین دندان را تقویت دهد و درد آنرا تسکین

ه جشمیزج ه

دهد و برای گزیدن رتیلا بسیار نافع ه جشمیزج ه دوائی است نافع برای درد چشم

ه جلج ه

ه جلجه ه بالتحریک سر و کاسه سر ه یقال علی کل جلجه کذا ه جلج بحذف تا جمع ه
در حدیث است قال له صلی الله علیه وسلم اصحابه لما نزلت انا فتحنا لک فتحا
مبینا لیغفر لک الله ما تقدم من ذنبک وما تاخر هذا یا رسول الله انت قد غفر لک
وبقینا نحن فی جلج لا ندری ما یصنع بنا ه ابو حاتم گفته که اصمعی را پرسیدم از ان
پس نشناخت آن را ه وابو العباس از ابن اعرابی روایت کرد ه که جلاج
سرهای مردمان واحد آن جلجه است ومعنی آنست که باقی ماندیم مادر عدد
سرهای بسیار از مسلمانان ه وابن قتیبه گفته باقی ماندیم در عدد امثال خود
از مسلمین نمیدانستیم چه کرده خواهد شد با ما ه وبعضی گفته اند که جلج در لغت
یمامه بمعنی حباب آب است گویا اراده می کند که گذاشته شدیم در کار تنگ
مانند تنگی حباب

ه جاج ه

ه جاجه ه مهره ایست کم قیمت گویند ما رایت علیها جاجه
ولا جاجه هذلی گفته شعره فجاءت کخاصی العیر لم تحل جاجه ه ولا جاجه منها
تلوح علی وشم ه جاج الرجل باذا یستاد از جمله نسبت نامردی

ه جیج ه

ه جیج ه بالکسر
امری است برای خواندن شتران به کلمه جیء جیء به قول کسیکه همزه را تلیین
کرده یعنی بیا خوانده وآنرا از جیئه رمصحح نکرده اند ه

ه فصل الحاء ه

* حبج *

* حبج * بالفتح ظاهر شدن نزدیك * حبج ا باب ضرب ظاهر شدن یکبیك و نزدیك شدن و پناه کوفت رسیر سخت کرد رکوزندا عرابی گفته حَبَجَ بها رَبّا الكعبة کوزند قسم رب کعبه * حَبَج بکسر با صفت از ان * احبج از باب افعال ظاهر شد یکبیك و نزدیك شد و مشرف شد بمرتبه که دیده شد * حبج بالکسر جماعت مردم و جای فراهم آمدن مردم قبیله و بالفتح نیز آمده * حبج بالتحریك پرباد شدن شکم شتران از خوردن پوست درخت عرفج * حبجت الابل از باب فرح پرباد شد شکم شتران از خوردن پوست درخت عرفج چه در شکم شتران منعقد و خشك می شود پس بر زمین می غلطند از درد و بانك می کشند * بعیر حبج و ابل حَبجی و حَباجی مانند حمقی و حماقی * حبج بالتحریك بمعنی پشك برهم نشسته در شکم و داقی است که نزدیك تهیگاه شتران نهند و درختی است * حبج بضمتین موضعی است در مدینه منوره * حباج بروزن سحاب درختی است * احبجت العروق مرتفع و ظاهر شدند رگها * حبرج * بالضم نوعی از مرغ آبی * حبارج و حبار یج جمع آن * حُبارج بروزن علابط نوحباری * حج * بالفتح آهنك کردن * حجه آهنك کرد بسوی وی * رجل محجوج مرد مقصود * حج نیز بمعنی بازداشتن و پیش آمدن * حج علینا فلان پیش آمد بر ما فلان و بمعنی امتحان شکستگی سربه محجاج که میل جراحت را گویند و بمعنی غلبه کردن به حجت و بمعنی بسیاری آمد و رفت و قصد مکه برای عبادت * حاج و حاجج حج کنند * حجاج بضم اول و تشدید جیم و حجیج بروزن قبیل و حُج بالضم مانند بازل و بزل و عائذ و عوذ جمع آن شاعری گوید * شعر * وکان عافیة النسور علیهم * حج باسفل ذی المجاز نزول * حاجه زن حج کنند * حواج به تشدید جیم جمع آن * در صحاح است امرأة حاجة ونسوة حواج بیت الله به نصب بیت الله چه تنوین حواج مقصود است اما بسبب منع صرف داخل نشد * چنانکه گویند هذا ضارب زید امس و ضارب زیدا غدا پس بحذف تنوین دلالت می کند بر اینکه زده است و به اثبات تنوین بر اینکه نه زد او را * حج بالکسر اسم حج کردن و این شاذ است چه قیاس فتحه است و بمعنی سال

* حبرج *

* حج *

دندمه کوش و با لفتح نیز آمد ه لبید گوید ه شعر ه یرضن صعاب الدنی کل حجة ه
وان لم تکن اعناقهن عواطلا ه حجة بالفتح مهره ایسب یا دانه مروارید که در گوش
آویزند و بالضم بمعنی برهان ه گویند حاجه فحجه حجت کرد با وی پس غالب آمد
در حجت کردن بروی ه محجاج بالکسر مرد حجت آور ه احججته فرستادم او را تا حج
کند ه وحججه الله لا افعل بالفتح اول وکسر آخر ه وکندی است موهوب راه حججة بر وزن
فعلله اقامت کردن حاجی ه تحجحج القوم اقامت کرد قوم و بمعنی پس کشیدن ه گویند
حملوا علی القوم حملة ثم تحجحجوا حمله کردند بر قوم بعد از ان پس کشیدند و بمعنی
فصل سخن کردن و باز ایستادن ه گویند تحجحج الرجل قصد کرد که سخن گوید
و باز ایستاد و بمعنی باز ماندن ه گویند تحجحج عن الشئ با زماند از ان چیز ه محجوج
در وزن اعلس راهی که راست شود گاهی وگاهی کج ه حجحج بمعنین راههای کنده شده ه
وزمینهای مسبور ه یعنی دریافته شد ه ن آنها از مهل ه حجاج بالفتح و بالکسر جانب
وکناره و استخوانی مستدیر که بروی ابرو روید وکرانهای آفتاب ه گویند بدا حجاج
الشمس ظاهر شد کرانهای آفتاب ه حجحج بالکس دفرو مایه ه راس احج سر سخت
ه فرس احج اسپی که بیند سمهای پای خرد را در موضع دستهای خرد را ین
همه است ه حجاج نام مردی ردهی است در بیهق ه یحج الفاسی ابو عمران
موسی بن ابی حاج فقیه است ه تحاج با هم خصومت کردن ه محجة میانه راه ه حدج ه
بالتحریک حنظل ه حدجة یکی ه احدجت شجرة الحنظل بار آورد درخت حنظل
ه حدج نیز بار خربزه را گویند مادامی که تر باشد خار تطف تو آن کیاهی است
و باین معنی بالضم نیز آمد ه حدج بالکسر بار و مرکبی است برای زنان مانا به محفه
ه حداجه و حدوج بالضم و احداج بالفتح جمع آن ه حدج بالفتح بستن حدجه
که مرکبی است برای زنان بر شتر و در صحاح است همچنین بستن احمال و اثقال
ه اعشی گوید ه شعر ه الا قل لمیثاء ما بالها ه اللین تحدج احمالها ه بروایتی اجمالها
بالجیم نیز آمد ه ه حدج بالفتح نیز بمعنی زدن ه گویند حدجه بالعصا زد او را بعصا
ه و تیر انداختن ه گویند حدجه بسهم تیر انداخت او را وچشم انداختن لا چیزی

حدج

* گویند حدجه ببصره چشم انداخت بروی ابن مقبل گوید * شعر * ما للغوانی اذا ما جئت تحدجنی * بالطرف تحسب شیبی زاد فی ضعفا * و بمعنی گناه دیگری بر کسی نهادن * گویند حدجه بذنب غیره انداخت بروی گناه دیگری را و لازم کرد ن بر کسی زیان در بیع * حدجته ببیع سوء لازم کردم او را بیع با زیان * شاعری گوید * شعر * یصبح ابن خرباق من البیع بعد ما * حدجت ابن خرباق بجرباء نازع * ازهری گوید کردانید او را مانند شتری که بسته شود بروی حدج هر گاه لازم کرد او را بیعی که اقاله کرده نمیشود * حدجته بمهر ثقیل لازم کردم او را مهر گران به فریب در زیان * حدجه بالتحریک پرنده ایست * ابو حدیج بروزن زبیر لقلق * ابو شباث حدیج بن سلامة صحابی است * احداج از باب افعال حدج بستن و آن مرکبی است برای زنان * محدیج تیز نگریستن * حداجه بالکسر آلات پالان شتر مانند تمد زین و تنگ و جز آن * در لسان العرب است حدج البعیر و الناقة یحدجها حدجا و احدجها بر بست بر شتر و ناقه حدج را که مرکبی است برای زنان و آلات آن را * ازهری گفته که حدج بر شتر بر بسته نمیشود تا کامل کرده نشود آلات وی مانند تمد زین و تنگ و جز آن و همه را حداجه گویند و ابن سکیت میان حدج و حداجه فرقی نکرده و حال آنکه پیش عرب میان هر دو فرق است چنانچه گفتم و نام نهاده اند به محدوج و به حداج بروزن کتان و به حدیج بروزن زبیر * محدرج * بروزن مدحرج املس و تابان و بمعنی تازیانه * حدرجه تاب داد او را استوار کرد * حدرجان بالکسر کوتاه قد و نامی است * ما بالدار من حدرج نیست در خانه کسی * حرج * بالتحریک و بروزن کتف مکان تنگ بسیار درخت * حرج بالتحریک و بالکسر گناه و بالتحریک ناقه لاغر دراز و روی زمین و چوبی که مرده را بر وی بردارند و در صحاح است چوبهایی اند که بعضی را از آن با بعضی می بندند و بر آن مرده را بر میدارند امرأ القیس گوید * شعر * فاما ترینی فی رحالة جابر * علی حرج کالقر تخفق اکفانی * و گاهی آن چوبها را بالای نعش زنان میکنند و عنتره در وصف شتر مرغی که بچگانش همراه او روند و او بالهای خود را بر آنها بکسترد و زیر بال کشد گفته * شعر * یتبعن قلة راسه و کانه * حرج علی نعش لهن مخیم *

* حدرج

* حرج *

• حرجة بالکسر حای انسوهی از رحتان رحماء ئی از شتران • حَرَج بالتحریک رحَرجات جمع آن شاعری گوید • شعر • ایا حرجات الحیّ حِینَ تحملوا بذی سَلَمٍ لا جادکُنّ رَبیعُ • جمع آن بروزن حراج نیز آمده • ذو الرّمه گوید • شعر • عاین جیاً کالحراج نَعَمُه یکون اقصی شلّه مُحر نجمه • حرجَ علی ظالمك از باب فرح حرام شد دو من ظلم تو • حرجه بالکسر نیز ناقهٔ که سوار نشوند بروی و نیز هم بجهت بروی تا فربه شود و بالضم موضعی است و بالکسر ریسمانی که گسترده شوند برای گرفتن درندگان و دامهای که انداخته شوند بر وحشی تا حشك شوند • حِراج بروزن رجال جمع آن و بمعنی خرمهره • کلب مُحَرَّج سگی که قلادهٔ خرمهره در گردنش انداخته باشند • حرجه بالکسر نیز بمعنی بهرهٔ سگ از شکار • گویند اَحرِج کلبك فانه اَدمَی الی الصید بهرهٔ از شکار بده سگ را که باعث است بر شکار • اطعمه حرجة منه بده سگ را بهرهٔ از شکار شاعری گفته • حتی اکابره علی الاحراج • حرشان دو مرد بودند نام یکی حرج را او از بنی عمر بن حارث و نام دیگری یافته نشد • حَرَج بروزن کتف کسی که برنگردد از قتال • اَحرجتُ الصلوة حرام کردم نماز را • احرجتُ فلانا گناه کار کردم فلانی را • اَحرَجتُهُ الیه مضطرب کردم او را بسوی آن • حرجت العین از باب فرح حیران بماند چشم • حرجت الصلوة حرام شد نماز • لیله مُحراج شب سخت حمك • حارج نام موضعی • حراجُ القلماء بالکسر تاریکی سخت و کثیف شاعری گوید • حراجٌ من الظلماء یعشی غرابها • حُرجُوج بالضم ناقهٔ دراز بر زمین و فربه یا ناقهٔ سخت یا ناقهٔ لاغر یا ناقهٔ تیز دل و بمعنی باد سرد و سخت • تحریج تنگ کردن • حَرِیج بر وزن سعید بن حد سمرة بن جندب • حُرجه بالضم دلو کوچك • حرابج • بروزن عصفر و حِرباج بالکسر سطبر و فربه • ابل حرابج شتران سطبر • بعیر حرنبج شتر سطبر • حرازج • چشمه های آب از ان حدام • حشرج • بالفتح زمین پست در سنگ ریزها که در وی آب جمع آید شاعری گفته • شعر • فلثمت فاها آخذا بقرونها • شرب النزیف ببرد ماء الحشرج • و بمعنی کوزهٔ باریك که آب سرد دارد و بمعنی مغاکی در کوه که جمع آید در وی آب و صاف شود و نام مردی و سنگهای نرم • حشرجه بکی و بمعنی غرغرهٔ

• حرابج • حرازج • حشرج •

وقت مردن وترددم در ان حالت شاعری گفته *شعر* واذالله عاز وحشرجة مما یجیش به من الصدر* وبمعنی تردد آواز خرد در گلو وبمعنی ناحیه *حضج* بالکسر وبالفتح آب باقی مانده در حوضهای شتران وبمعنی ناحیه *حضج الوادی ناحیهٔ وادی* در لسان العرب است حضج بالکسر گل چسپنده در پائین حوض وبعضی گفته اند آب اندك وگل که در پائین حوض بماند وبعضی گفته اند آب گل آمیخته که لزوجت پیدا کند وبعضی گفته اند آب تیره *احضاج جمع *حضج النّار برافروخت آتش را *حضجت به الارض زدم آن را بر زمین *حضج الشئ فی الماء غوطه داد آن چیز را در آب *حضج الرّجل دوید وبمعنی در آوردن شکم خود چیزی را که قریب است بشکافد از ان *محضج بالکسر آتش کاو وبمعنی بکسو شونده از راه *انحضج الرّجل از باب انفعال برافروخت از خشم وفراخ شد* در رقایق است انحضج من الغیظ برافروخت از خشم وبشکافت* ودر حدیث ابی درداء است انّه قال فی الرّکعتین بعد العصر امّا انا فلا ادعهما فمن شاء ان ینحضج فلینحضج یعنی من نمی گذارم دو رکعت را بعد از عصر پس هر کسی که خواهد برافروزد از خشم وبشکافد انحضج بطنه فراخ شد شکم او وشکافته شد از فربهی* حضاج بالکسر مشك تکیه داده بر چیزی *حضاج بر وزن غراب مرد کوزه پشت برآمده شکم *تحضیج مانند تضجیع در کلام است* در لسان العرب است امرأة محضاج زن فراخ شکم *محضاج نیز جوئی است کوچك که زنان جامه شسته را بدان می زنند *حفنجی *بر وزن هلندی مرد سست که خبونداز د *حفضج *بر وزن زبرج وحفضاج بر وزن مغراب وحُفاضج بر وزن علابط بسیار گوشت فرو هشته شکم *حنفضاج بزیادت نون همچنین *هو معصوب ما حفضج بصیغهٔ مجهول گرسنه است فربه نشد *حفلج *بفتحتین وبتشدید لام وحُفالج بالضم کسی که پاشنهایش با هم بسایند *حفلیج بر وزن قندیل کوتاه قد *حفالج شتران خورد *حفلّج بتشدید لام واحد آن *حفلج بر وزن جعفر کسی که بجنباند جسم خود را وقت رفتار *حفنج *بفتحتین وبتشدید نون کوتاه قد *حلج*

*حطج

*حفلج

*حفا

*حلج

بالفتح پنبه زدن ٭ حَلَجَ القُطْنَ از باب نصر و ضرب پنبه زد ٭ حلّاج بر وزن شدّاد پنبه زن ٭ حَلیج بر وزن فعیل و مَحلوج پنبه زده شده ٭ حَلَجَ القومُ لیلَتَهُم شبگیر کرد قوم لشب ٭ گویند بیننا و بینهم حَلجَةٌ بعیدَةٌ میان ما و میان آنها سیر دراز است ٭ حَلَجَ الدِّیكُ باز کرد خروس بال‌ها را و رنهاد بطرف ما کیان برای برجستن ٭ حَلَجَ الخبز تر زد گردنان را ٭ حَلَج زد و بمعنی گوز زده در اساس است حَلَجَه بالعصا زد او را بعصا ٭ حَلَجَ الغیمُ باران داد ابر ٭ حَلَجَ التلبینة را بالهریسة آمیخت تلبینه و هریسه را و تلبینه آشامی که از سبوس گندم سازند ٭ حَلَجَ الرجل رفت آهسته آهسته ٭ مِحلَج بالکسر خرسك ٭ مِحلاج بالکسر نیز خرسك و چوبی که بدان نان را پهنا کنند و چوبی که بدان پنبه زنند و نام اسپ حَرملة بن مَعقِل ٭ حِلاجة بالکسر پیشه پنبه زنی ٭ مِحلَج نیز چوبی که بران پنبه زنند ٭ مِحلَجَه همچنین ٭ محلج نیز چوبی که بران چرخ چاه بگردد ٭ حلیجه بر وزن دبیله شیری که در وی خرما تر کرده باشند یا روغنی که بر دوغ برد رها افشرده حیك یا شیره خرما مسکه که بران شیر دوشیده شود ٭ حَلوج بالفتح برق درا بره ٭ تَحلَّجَ البارقة اضطراب برق و درخشیدن آن ٭ نَقدٌ مُحلَّجٌ بضم اول و فتح سوم نقد سریع و حاضر ٭ حُلُج بضمتین بسیار خوار ٭ احتَلَجَ حقّه از باب افتعال بگرفت حق خود را ٭ در اساس است ما تحلَّجَ فی صدری منه شیٌ و ما تخلَّجَ یعنی شك نه کردم در روی و در نهایه و لسان العرب است در حدیث عدی بن زید که فرمود او را پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم لا یتحلَّجَنَّ فی صدرك طعام ضارعت فیه النصرانیة یعنی داخل نه شود چیزی در دل تو از طعامی که در ان نزدیك شد نصرانیه چه آن طعام پاك است پس شك مکن در ان ابن اثیر گفته که اصلش از حَلَجَ است بمعنی حرکت و اضطراب و صاحب قاموس حدیث عدی را قول عدی گفته والله اعلم ٭ تحمیج تیز نگریستن و فرو رفتن چشم در مغاك و تغیری در رو از خشم و بعضی گفته اند تا دیر چشم را کرده دیدن یا گردانیدن حدقه چشم از خوف یا از وعید و بمعنی لاغری ٭ تحمیج الخیل لاغری اسپان ٭ حُمُوج بر وزن ... قرد بچه گرجك از ان آهو و جز آن ٭ حملاج ٭ آتش افروز زرگر ٭ حَملَجَ الحبلَ سخت تاب داد رسن را و راجز گوید ٭ شعر ٭ قلتُ لحَود

٭ حمج ٭

٭ حملج ٭

کاعیب عطبول * میاسة کالظبیة الخذول * ترتو بعینی شادن کحیل * هل لك فی محملج مقبول * حنج * بالفتح خم دادن * حنجه از باب ضرب واحنجه از باب افعال خم داد آنرا * حنج الحبل سخت تاب داد رسن را * حنجت حاجة پیش آمد حاجت * حنج بالکسر بمعنی اصل * عاد الی حنجه وبنجه برگشت بسوی اصل خود * حناج بروزن کتاب سخت * أحنج از باب افعال واحتنج از باب افتعال خمیده شد * احنج ساکن شد و پوشید * وشتاب نمود * احنج کلامه پیچید کلام خود را چنانکه مخفت می پیچد * محنجه چیزی از ادوات است * حنبج * بروزن زبرج سپش * حنبج بروزن قنفذ وحنابج بروزن علابط فربه و پر گوشت * حنباج بالفتح مورچه * حنیبج به تصغیر آبی است ازان غنی * حندج * بروزن قنفذ نام مردی و ریك لطیف و خوب که برویاند اقسام گیاهها را * حنادیج کرههای کلان از ریك یا دیگهای کوتاه * حندج وحندوجه واحد آن * حنادج شتران کلان * حنضج * بروزن زبرج مرد سست بی خیر * در لسان العرب است که اصلش از حضج است بمعنی آب تیره و گل آمیخته * حوج * بالفتح سلامت * حوجا لك سلامة لك و بمعنی احتیاج * حاج الیه واحتاج واحوج محتاج شد * احوجته الیه محتاج کردم او را بسوی وی * حوج بالضم فقر * حاجت وحوجاء بالفتح و بالمد نیاز قیس بن رفاعه گوید * شعر * من کان فی نفسه حوجاء یطلبها * عندی فانی له رهن باصحار * اقیم نخوته ان کان ذا عوج * کما یقوم قدح النبعة الباری * تحوج الحاجة خواست حاجت را * حاج وحاجات وحوج بکسر اول وفتح دوم جمع آن * حوائج * همچنین اما غیر قیاسی یا مولد است یا گویا جمع کرده اند حائجه را * در صحاح است که اصمعی انکار میکرد و می گفت که مولد است و انکارش بسبب خروج از قیاس بود و الا در کلام عرب بسیار آمده است شاعری گوید * شعر * نهار المرأ امثل حین یقضی * حوائجه من اللیل الطویل * در لسان العرب است که مولد گفتن خطا است چه در حدیث و اشعار فصحاء عرب آمده است قال علیه السلام اطلبوا الحوائج الی حسان الوجوه فرزدق گفته * شعر * الناس حول قبابه *

اهل الحوائج والمسائل ٭ بدیع الزمان گفته ٭ شعر ٭ بستان بیت العنکبوت وجرذتی ٭ رفیع اذالم یقمص فیه الحوائج ٭ حاج نوعی از خار ٭ حاجة یکی ٭ حوجه عن الطریق از باب تفعیل کج ساخت او را از راه ٭ مافی صدری حوجاء ولا لوجاء ٭ نیست در دل من شک ٭ مالی فیه حوجاء ولا لوجاء ولا حویجاء ولا لویجاء نیست مرا در وی حاجت ٭ کلمته فما رد حوجاء ولا لوجاء کلام کردم او را پس جواب نداد نه بکلمه نیك ونه بد ٭ خذ حویجاء من الارض بکبر ابی محالف والجید ٭ حوجت له کذا اشتم را خود را در دوستی او ٭ احتاج الیه منعطف شد بسوی او ٭ ذوالحاجتین محمد بن ابراهیم بن مصقل از آن کسانیکه بیعت سفاح کردند ٭ حیج ٭ بالکسر مانند حوج ٭ حاج بحرج مانند حاج بحج ٭ احیجت الارض واحاجت رویانید حاج یعنی خار را و تصغیرش حییج پس آن یائی است

٭ فصل الخاء ٭

٭ خبج ٭ بالفتح جماع کردن زن ٭ خبجه بالعصا زد او را بچوب دستی ٭ در لسان العرب است خبج بالفتح نوعی از سبك زدن به شمشیر و بچوب ٭ خبج با گوز زد ٭ فعل خباجاء نر بسیار جهنده بر ماده ٭ خباجاء نیز بمعنی احمق ٭ خبج بر وزن کتف ٭ چهبن ٭ شنمه بالضم خم ٭ می روان معرب است ٭ خبج بالتحریك گوز و بعضی تخصیص بگوز شتر کرده اند در حدیث است من قرأ آیة الکرسی خرج الشیطان وله خبج کخبج الحمار یعنی هرکه بخواند آیة الکرسی را بیرون میرود شیطان گوز زنان مانند گوز زدن خر ٭ خبربج ٭ بدو راء موحده او وزن سفرجل نرم و نازك از اجسام ٭ جسم خبربج جسم نازك ٭ عجاج گفته ٭ شعر ٭ فراء سوی خلقها الخبربجا ما الشباب عیشها المخرفجا ٭ خبربجه گوارنده کی غذا او زن نیکو خلقت بزرگ دل و نزد بعضی پر گوشت و فراهم خلقت با تناسب اعضا و نزد بعضی زن کلان ساق ٭ خبعجه ٭ بالفتح رفتار با نزدیکی قدمها مانند رفتار رشك افتاده ٭ خثعجه بتالغتی است در خبعجه چنانکه در لسان العرب است ٭ خج ٭ بالفتح دفع کردن و شکافتن و لیجیدن و جماع کردن و پلیدی انداختن و خاك بر داشتن در رفتار

٭ حوج ٭ خبج ٭ خبربج ٭ خبعج ٭ خثعج ٭ خج

* خجّ برجله خاك برداشت بپای خود در رفتار * خجوج بروزن صبور باد سخت کنند و بعضی گویند بمعنی باد پیچان در وزیدن * خجوجاة همچنین * خجخجه بالفتح گرفته طبع شدن و پنهان داشتن وزیدن باد خجوج و بزودی نشانیدن شتر را و ظاهر نکردن راز دل را * خجخج الرجل ظاهر نکرد راز دل را * خجخجه نیز جماع کردن * خجخجت الجاریة مباشرت کردم باجاریه * رجلٌ خجّاجةٌ و خجخاجه مرد نادان که تعقل نکند * خجوجی مرد دراز پا

* خداج * بروزن کتاب انداختن ناقه بچه را پیش از تمام شدن ایام * خدجت الناقة از باب نصر وضرب فعل از ان * ناقة خادج صفت از ان * خدیج بروزن کریم بچهٔ انداخته شده * أخدجت النّاقة از باب افعال بچه ناقص آورد ناقه اگرچه مدت حملش بسر آمد * پس آن ناقه را مُخدِج بکسر دال گویند و آن بچه را مُخدَج بفتح دال * رجلٌ مُخدجُ الید مرد ناقص دست * در حدیث علی است علیه السلام در بارهٔ ذی الثّدیة مُخدج الید یعنی ناقص دست * خداج بالکسر نقصان در حدیث است کُلّ صلوة لا یُقرأ فیها بامّ الکتاب فهی خداج یعنی هر نمازی که در وی سورهٔ فاتحه نخوانند صاحب نقصان است * ابن اثیر گفته که خداج محمول بر صلوة است بحذف مضاف یعنی ذات خداج یا حمل مصدر برای مبالغه است * خدجت الزّند آتش نداد آتش زنه * خدیجه بروزن کریمه نام زوجهٔ رسول صلی الله علیه و آله وسلم * خدخ خدج موضوع برای زجر گوسپند است * مُخدج بن حارث پدر بطنی است از عرب و ربیع مُخدجی منسوب بآن * خدلجه * بفتحتین و تشدید لام زنی که هر دو ساعد و ساقش پر گوشت باشد * خروج * بضمتین و مَخرج بالفتح بیرون آمدن از باب نصر و جای بیرون آمدن * گویند خرج مَخرجاً حسناً و هذا مَخرجه * مُخرج بالضم و بفتح را مصدر از اخراج و نیز اسم مفعول و اسم مکان و زمان زیرا که فعل هرگاه از سه حرف بگذرد پس میم اسم مفعول و اسم مکان و زمان در وی مضموم می آید مانند دحرج گوئی هذا مُدحرجنا گویند أخرجنی مُخرج صدق و هذا مُخرجه پس تشبیه داده شد مُخرج به ذوات اربع * خَرج بالفتح و خراج بروزن سحاب بمعنی محصول و هر دو بالضم

* خدج *
* خدلج *
* خرج *

هم آمده ٭ اخراج و اخاریج و اخرجه جمع آن ٭ خرج بالفتح نیز ابری که اول پیدا شود
و صد دخل و نام موضعی در یمامه ٭ خُرج بالضم ظرفی است مشهور که آنرا خرجین گویند
٭ خِرَجه بر وزن حِجَره جمع آن و وادی است ٭ خرج بالتحریک دو رنگ از سیاه و
سفید ٭ کبش اَخرج کبش سیاه و سفید ٭ ظلیم اَخرج شترمرغ سیاه و سپید عجاج گفته
٭ شعر ٭ اِنّا اذا مذکی الحروب اَرّجا ٭ و لبست للموت جُلّا اَخرجا ٭ یعنی پوشید جنگ
جلی را که در وی سرخی و سپیدی بود از آمیزش خون یعنی شهرت گیرد مانند شهرت
گرفتن ابلق ٭ اخرجّ از باب افعلال و اخراجّ از باب افعیلال فعل از آن ٭ ارض مُخرّجه
بر وزن مُعَقّشه زمینی که جای رُستنی گیاه دارد و جای ندارد ٭ خرّجت الراعیة المرتع از باب
تفعیل خورد و چرید ٭ بعض چراگاه را و بگذاشت بعض آنرا ٭ عام فیه تخریج سالی
که فراخی و تنگی دارد ٭ خریج بر وزن امیر بازیی است مر عرب را که در وی
خَراجِ خراجِ بر وزن قطامِ گویند هذلی گفته ٭ شعر ٭ اَرِقتُ له ذات العشاء کانه ٭
مخاریق یدعی بینهن خریج ٭ خُراج بالضم قرحه هایی که در بدن افتد ٭ رجل
خُرَجة وُلَجة بر وزن همزة مرد بسیار برآینده و درآینده ٭ خارجی کسیکه بذات
خود مهتر شود از قدیم مهتری نداشته باشد ٭ بنی الخارجیة قومی است معروف
از عرب ٭ خارجی منسوب بآنها ٭ ام خارجة زنی بود از بجیله که بسیاری
از قبائل عرب از اولاد او یند مردم او را در خواستگاری خطب می گفتند و او
در ایجاب آن نکح می گفت و از اینجا است که در سرعت بازمثل زنند و گویند
اسرع من ام خارجة و خارجة نام پسر او و پدرش معلوم نیست
که بود و بعضی گویند او پسر بکر بن یشکر بن عدوان بن عمرو بن
قیس بن غیلان است ٭ خَورج بر وزن جَوهر اسپی دراز گردن که بُرد ربایند
بگردن خود و عنانی را که در لجامش اندازند و ناقة که از شتران
یکسو نشیند ٭ خُرُج بضمتین جمع آن ٭ خُروج بالضم نام روز قیامت و الفی
که بعد صله در قافیه آید چنانکه در قول لبید ٭ شعر ٭ عفت الدیار محلّها فمقامها ٭ بمنی
تأبد غولها فرجامها ٭ پس قافیه در آن میم است و ها که بعد از میم است صله است

چرا که متصل بقافیه است والف که بعد از ها ست خروج است * خرجت خوارجه ظاهر شد نجابت او ومتوجه شد برای استواری کارها * اخرج الرجل از باب افعال ادا کرد خراج را شکار کرد خرج یعنی ابلق را از شتر مرغ و نکاح کرد با زنی سرخ رنگ که سپید پش بسیاهی زند وکذشت براو سالی که دران فراخی و قحط بود * اخرجت الراعیة خوردند ستوران بعضی را از چراگاه وکذاشتند بعضی را از ان * استخراج واخراج بیرون آوردن درحدیث بدر است فاخترج ثمرات من قرنه برآورد ثمرها را از دهن * خرجه فی الادب از باب تفعیل فتخرج از باب تفعل نیک فرا راه افکند او را در ادب پس رسید به ادبها * هو خریج فلان بر وزن سکین بمعنی مفعول یعنی بعلم رسانیده فلان * ناقة مخترجة ناقه که به خلقت شتر بوجود آمده باشد درحدیث است ان ناقه صالح علیه السلام کانت مخترجة یعنی ناقة صالح علیه السلام به خلقت شتر بوجود آمده بود * اخرج مرغی است که آنرا مکاء کویند * اخرجان بصیغه تثنیه دو کوه معروف * اخرجة چاهی است * ربیع کوه * خراج بر وزن قطام نام اسپ حرینه بن اشیم * خرج اللوح از باب تفعیل نوشت پارهٔ را از لوح و بکذاشت پارهٔ را از ان * خرج العمل ساخت عمل را نوع بنوع ورنکا رنک کردانید عمل را * مخارجه آنکه برآرد یکی از انکشتان انچه خواهد ودیکری هم مانند او * در صحاح است تخارج برآوردن هر یکی از رفیقان نفقه را بقدر نفقهٔ صاحب خود ودر قاموس است تخارج آنکه بعضی از شریکان خانه را بکیرند وبعضی زمین را در حدیث ابن عباس است یتخارج الشریکان واهل المیراث یعنی هرکاه متاع قسمت نا کرده میان وارثان باشد یا میان شریکان ودر دست بعضی بود ودر دست بعضی نه پس در فروختن آن میان خودها مضایقه نیست اکر چه هر یکی نصیب خود را بعینه ندانسته ودر قبضهٔ خود نیاورده واکر بیکانه خواهد که حصهٔ یکی از ان شریکان خرید کند جایز نبود تا صاحب حصه پیش از بیع در قبضهٔ خود نیاورده باشد * رجل خراج ولاج مرد پرحیله وظرافت * خارج نوعی از خرما بن وآن مشهور است در عرب * خرجه

بالتحریک چشمهٔ آبی است ازان غنی ۰ عمرو بن احمد بن خرجه بالضم بحدثی ۰ خرجاء بروزن حمراء منزلی است میان مکه و بصره که دران سنگهای سپید وسیاه است ۰ خوارج المال اسپ مادیان ومادهٔ خر وکنیزه ۰ خوارج فرقه ایست از اهل اهواء برای آنها گفتگوئی علحده است نامیده شده اند به خوارج به سبب خروج آنها بر مردم ۰ یوم الخروج روز عید مانند یوم الزینه ۰ در حدیث است الخراج بالضمان یعنی کرایه که غلام کسب کرده برای مشتری است بسبب آنکه غلام در ضمان او است صورتش آنکه کسی غلام خرید کند وزمانی او را دکرایه دهد بعد ازان مطلع شود بر عیبی که بایع آن را پنهان داشته پس مشتری رامی رسد که آن را به بائع باز دهد وثمنش باز گیرد اما کرایهٔ آن برای مشتری است زیرا که غلام در ضمانش بود اگر هلاک می شد هلاک می شد از مال مشتری ۰ خرجان بالفتح وبضم هم آمده ۰ محله ایست در اصفهان ۰ خارزنج ۰ شهری است از انجا است احمد بن محمد بن تشتی خارزنجی مصنف تکملهٔ عین ۰ خرفنج ۰ وخرافج هر دو بالضم وخرفاج وخرفنج هر دو بالکسر فراخی عیش ۰ گویند عیش مخرفج عیش فراخ ۰ سراویل مخرفجة شلوارهای دراز وفراخ که بر پشت پا افتد ۰ در حدیث است انه کره السراویل المخرفجة ای ۰ در تفسیرش گفته که مکروه داشت شلوارهای را که بر پشت پا افتد ۰ خرفجیة ۰ شعر ۰ جاریة شمت شما با خرفجا ۰ کان منها القصب المدملجا ۰ سرق من البردی ما تموجا ۰ خرفنج بالکسر تر وتازه ونرم ۰ خرفج بضم اول وفتح دوم وکسر سوم بمعنی نوبه ۰ خرفج الشئ گرفت ازان چیز بسیار ۰ خرج ۰ بالتحریک کلانی ران ونرمی ۰ رجل خزج کلان ران فربه ۰ خزج بن عامر در نسب دحیة بن خلیفه است نامیده شد بآن بسبب تناوری او وتمامی زید بوده ۰ مخزاج ماده شتری که هر گاه فربه شود پوستش بدان ماند که گویا آماس کرده ۰ خزرج ۰ بروزن جعفر نوعی از باد ۰ وفرا گفته باد جنوب را گویند وآن غیر منصرف است ونزد بعضی باد سرد ونزد بعضی باد شدید وبمعنی شیر درنده ۰ وقبیله ایست از انصار ۰ خزرجت الشاة لمکان

* خزلج *
* خسفج *
* خیسفج *
* خضج *
* خضوج
* خفج *

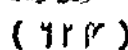
رفتن گوسفند * تخزلج * شتاب کردن در رفتار * تخزلج فلان فی مشیته شتاب کرد ضمیر رفتار خود * خسفج * بر وزن امیرخیمه یاچادر پشمین * خیسفوج * پنبه دانه وچوب کهنه ونزد بعضی چوب درخت عشر خصوصاً خیسفوجه سکّان کشتی ونام مرضی چنانکه در لسان العرب است * تخضج * لنگان رفتن * تخضجت الشاة لنگان رفت گوسفند * انخضج خفه از باب انفعال کج شد سبل شعر * اخضجوا الامر شکستند آن کار را * خضوج * بالکسر خربوزه زار که آنرا فالیز گویند * خفج * بالتحریک مرضی است که شتران را عارض شود * خفج از باب فرح فعل از ان * بعیر اخفج شتری که بیماری خفج دارد واصمعی گفته شتری که هرد و پایش پیش از بر داشتن بطوری تعجیل نماید که گویا لرزه دارند آن شتر را الخفج گویند * خفج بالتحریک نیز گیاهی است سپید رنگ که در ایام ربیع میروید وبرگهایش پهنا بود * خفج جمیدن بز برماده در حدیث است فاذا هو یری التیوس تنب خافجة ناگاه تیسها را دید که ازمستی بانگ میکردند بر گوسفندی در حالیکه جهنده بودند * صاحب نهایه گفته رکافی در انسان هم مستعمل میشود واحتمال دارد که بتقدیم جیم برخا باشد وآن نیز قسمی از مباضعت است * خفج الرجل مباشرت کرد * خفج فلان بن رد آمد ساق او از تعب * خفاجه بالفتح قبیله ایست از بنی عامر اعشی گوید * شعر * واذفع عن اعراضکم واعیرکم * لسانا کمقراض الخفاجی ملحبا * ازهری گفته خفاجه بطنی است از عقیل خفاجی منسوب بآن * خفج آبی میان شور وشیرین ومرد ضعیف پا * تخفج الرجل مایل شد * خنفج وخنافج بضم هر دو مرد بسیار گوشت * خفنجی مرد سستت که نفع نداشته باشد وآن در رحا مذکور شد * اخفج مرد کج پا * عمود اخفج ستون کج شاعری گفته * قد اسلمونی والعمود الاخفجا * خفاج بمعنی تکبر گویند به خفاج در ونکبر است * غلام خفاج غلام صاحب تکبر وفخر * یعقوب این را زمقلوب روایت کرده * خفرجه * کوارندگی خورش * خفرنج نازک * خلج * بالفتح کشیدن وبدست افشردن وبیرون آوردن وجنبش دادن * درصحاح است خلجه از باب ضرب واختلجه از باب افتعال برکشید پس بیرون آورد آنرا

* خفرج *
* خلج *

هیاج کفته ۰شعر۰ فان یکن هذا الزمان حلجا ۰ فقد لبسنا عیشة المحرفجا ۰ یعنی اکر
این زمانه اکو کشید د بیرون آورد حالی را تبدیل کرد آن حال را با حال دیکر پس
ما در فراخ عیشی ازهم بود و ایم ۰ حلج نیز اشاره بچشم دابر کردن ۰ حلجه بعینه اشاره
کرد او را بچشم شاعری کفته ۰شعر۰ جاریة من شعب ذی رعین ۰ حیا که تمشی بعلطتین ۰
قد خلجت بحاجب و عین ۰ یا قوم خلوا بینها و بینی ۰ اشد ما خلی و بین اثنین ۰ خالجنی کذا
ازباب مفاعله مشغول کرد مرا همچو کاری ۰ خالجته امور الدنیا مشغول کرد او را کارهای
دنیا ۰ حلج الجاریة و حالجها از باب مفاعلة جماع کرد با زن ۰ حلج ولده چه اکو دبچهٔ
خود را از شیر بعضی کویند اختصاص به بچهٔ ناقه دارد نکویند خلجت الناقة واختلجتها
ازباب افتعال جدا کردم بچهٔ ناقه را از شیره خلوج بالضم پریدن چشم ۰ خلجت العین
ازباب ضرب ونصر و اختلجت ازباب افتعال پرید چشم ۰ حلج بالتحریك بدرد آمدن
استخوان کسی بسبب کثرت کار یا بسبب بسیاری رفتار و تعب ۰ حلج ازباب فرح
فعل از آن ۰ خلوج بالفتح ناقهٔ که بچه اش را از شیر جدا کرده باشند پس شیرش کم
شده باشد و نیز ما دهٔ شتری که برکشد از سرعت خود سیر را و بمعنی ابر پریشان یا ابر
بسیار آب ۰ خلیج نهر و شاخچهٔ دریا و در صحاح است خلیجا النهر و رود و کرانهٔ نهر
۰ حلیج نیز بمعنی رسن چه می کشد چیزی را که به آن بسته بود شاعری کوید ۰شعر۰
رمات یغنی فی الخلیج کانه ۰ کمیت مدمی ناصع اللون اقرح ۰ خلیج نیز بمعنی کاسهٔ کلان
۰ خلج بضمتین جمع آن لبید کفته ۰شعر۰ ویکللون اذا الریاح تناوحت ۰ خلجا تمد
شوارعا ایتامها ۰ حلیج نیز کشتی کوچك تر از عدولی ۰ خلج بضمتین جمع آن ۰ خالج
نیز نام کوهی در مکه ۰ تخلج المفلوج فی مشیته فالج زده در رفتار خود جنبان
و متمایل کشت ۰ در اساس است المجنون یتخلج فی مشیته دیوانه در رفتار خود
می جنبد بطوریکه می کشد چیزی را ۰ اخلیج بوزن قندیل اسپ جوادشتاب رو
و نام دو شیدکی است ۰ خلج بالتحریك فساد و بضمتین قومی از عرب که از عدوان
بود ند عمر بن الخطاب رضی الله عنه آنها را بحارث بن مالك بن نضر بن کنانه
ملحق کرد انید نام نهاده شدند بآن بسبب بیرون شدن آنها از بنی عدوان ۰ حلج

بضمتین نیز بمعنی مردم لرزان تن و قومی که در نسب آنها شکی بود * تخلج از باب تفعل جنبیدن * تخالجته الهموم کشیدن او را غمی در جانبی و غمی دیگر در جانبی * تخالج فی صدری شئ شک کردم * وجه مختلج بدی کم گوشت * اختلاج حاجباه جنبیدن هردو ابروی او در حدیث عبد الرحمن است ان حکم بن الامیة ابا مروان کان یجلس خلف النبی صلی الله علیه وآله وسلم فاذا تکلم اختلج بوجهه فرآه فقال کن کذالک فلم یزل یختلج حتی مات یعنی حکم بن امیه پس پشت رسول خدا می نشست وهرگاه آنحضرت کلام می کرد حکم بن امیه از روی استهزا می جنبانید لب و زنخدان را وحکایت فعل آنحضرت می کرد پس مشاهده نمود فعلش را آنحضرت وفرمود که همچنین شو پس از دعای آنحضرت همیشه جنبان لب و زنخ ماند تاانکه بمرد * خلج بروزن فلز بعید و دور * خلج بروزن دمل نام مردی * خلج بروزن کتف وبالکسر نام شاعری * خلج بالضم لقب قیس بن حارث * خلاج بروزن کتاب قسمی از چادرهای مخطط * خالج قلبی امر نزاع کرد با من فکر در آن کار * ابو الحلیج عائذ بن شریح حضرمی تابعی و خلیج عقیلی از فصحای رشیدیین است * عبد الملك بن خلج بروزن دمل از تبع تابعین نام دهی * مخلوجة طعن نیزه از چپ و راست امرؤ القیس گفته * شعر * نطعنهم سلکی و مخلوجة * کرك لامین علی نابل * وقعوا فی مخلوجة من امرهم ای اختلاط * در مثل است الرای مخلوجة و لیست بسلکی یعنی کرد انیده می شود دانش گاهی باینطرف و گاهی بآنطرف تاصواب ظاهر شود * مخلوجه رای باصواب حطیئه گفته * شعر * وکنت اذا دارت رحی الحرب رعته * بمخلوجة فیها عن العجز مصرف * خلنج بروزن سمند درختی است که از چوبش ظرفها سازند و آن معرب است * لهن الجعفی قصاع الخلنج * خلانج جمع آن * خمج * بالتحریك سستی از بیماری یا از تعب و این لغت یمانی است * گویند اصبح فلان خمجا و خمجا یعنی فاترا و خمج معروف ترا است هذلی گوید * شعر * ولا اقیم بدار الهون ان ولا * آتی الی الغدر اخشی دونه الخمجا * خمج نیز بد بو شدن گوشت * خمج اللحم بد بو شد گوشت و بمعنی فاسد شدن * خمج التمر فاسد

شد حرما رد رلسا ن است فا سد شد از دو ن حرما ترش کشت ٭ حمج نیز بمعنی فساد دین وفساد خلق رسیدت زال ستردکی ونام مردی ٭ حُما بجا یضفی است در کار زین ونام موضعی نزدیک شیراز ٭ ناقهٔ حمخه بروزن مرحجه ناقه که بسب بیاری آب خورده ٭ رجلٌ محمّج الاخلاق مرد تباه اخلاق ٭ حماج ٭ بروزن غراب قبیلهٔ از عرب ٭ حُسج بروزن قفل شهریست در فارس ٭ حُرنجه بالضم نام دهی ٭ حنرجه٭ بروزن دحرجه بمعنی تکبر ٭ جنرج بالفتح نام موضعی وخیرج بیاء تحتانی هم گویند ٭ حوجان ٭ بالضم قصبهٔ استرا از اعمالست ازمعمر قوافی حوجانی شیخ حنفیه وصاعد بن محمد استرائی حوجانی

٭ فصل الدال ٭

٭ دبج ٭ بالفتح نقش ٭ دیباج قسمی از جامه ایست مشهور وآن فارسی معرّب دیباه ٭ دیابیج بیاء تحتانیه بعد از دال جمع آن ٭ دبابیج بباء موحده بعد از دال هم آمده وآن مبنی است بر آنکه اصل آن مشدد باشد چنانکه در دنانیر گفته اند وهمچنین در تصغیر آن ٭ دبابجه رخساره ٭ دیباجتان تثنیهٔ آن ابن مقبل گفته ٭ یجری بدیباجتیه الرشح مرتدع ٭ دیباج نیز ماده شتر قوی وجوان ٭ مُدبّج بروزن معظم بدیبا آراسته ومرد قبیح صورت زشت خلقت وقسمی است از ورم وقسمی از مرغ آبی ٭ ما بالدار دبّیج بروزن سکّین نیست در خانه کسی چنانکه ابن السکیت روایت کرده وابوعبید ٭ دریج را حاشک کرده ٭ جوهری گفته که من این لغت راد بادیه از جماعت اعراب پرسیدم پس گفتند ما فی الدار دبّی وزیاده ٭ بر این نبودند ونحو مومی خاص مافی الدار دبّیج بجیم یا فتم مروری از ثعلب ٭ دج ٭ بالفتح ودجیج بروزن امیر آهسته رفتن در سیر ٭ دجّ از باب ضرب فعل آن ٭ دجّ نیز چکیدن سقف خانه از باران ٭ دجّ البیت چکید سقف خانه از باران ٭ دجّ فلان تجارت کرد فلان وبمعنی فرو هشت پرده راه ٭ دجیج بضمتین شدت تاریکی ٭ دُجّه بالضم همچنین ٭ دجج بضمتین نیز گوهای سیاه ٭ اسود دجوج ودحاجی بضم هردو سخت سیاه ٭ لیله دجاجیهٔ ودیجوج شب تاریک

حمج ٭
حنرج ٭
جنرج ٭
دبج ٭
دج ٭

* لیل دَجوجی شب سیاه بحر دَجداج و ناقهٔ دَجوجاة فراخ گسترده بر زمین
* مُدَجِّج بصیغهٔ اسم فاعل و مُدَجَّج بصیغهٔ مفعول مرد با سلاح و بمعنی خارپشت
* تدجَّج فی شکّته داخل شد در سلاح گویا پوشید آن را * تدجدج اللیل و دَجدج
تاریک شد شب * دجاجه بهر سه حرکت ما کیان اما بالفتح افصح است و اطلاق آن
بر ماده و نر هر دو آمده و تای آن برای وحدت جنسی است مانند حمامه و بطه
و دال است بر این قول جریر شعر * لما تذکرت بالدیرین ارّقنی * صوتُ الدجاج وضربٌ
بالنواقیس * مراد او از صوت دجاج آواز خروس است * دَجدج بالدجاجه بانگ زد
بر ماکیان به دَجدج * دجاجه نیز گرد همهٔ ریسمان که آنرا فرموک گویند و بمعنی
عیال مرد و نام مردی * دجاج حارثی شاعری * ابو الغنائم بن دَجاجی و سعد الله بن نصر
دجاجی و هر دو پسرش محمد و حسن دجاجی و نواده او عبد الحق بن حسن دجاجی
و عبد الدایم بن عبد المحسن دجاجی محدثانند * دججان بر وزن رمضان بچهٔ شیر
خوارهٔ که نرمک نرمک پس مادر دود * دججانه بزیادت هاء وقت * داجّ کرایه دهندگان
و خادمان و تاجران و از این جا است حدیث هؤلاء الداجّ ولیسوا بالحاجّ یعنی
اینها کرایه دهندگان و خادمانند نه حاجیان * بعضی گویند داج کسانی که همراه قافلهٔ
حاجیان برای تجارت روند و بعضی بمعنی خادمان حاجیان و بارکشان گفته اند
* ابو عبید گفته مراد آن است که برای آنها حج نیست * بعضی گفته داج آنانکه
اقامت کنند و از اینجا است * عصابهٔ ان حج عیسی حجّوا وان اقام بالعراق دجّوا * و داجه
که در حدیث ماترکتُ من حاجةٍ ولا داجةٍ الّا اتیتُ واقع است پس مخفف است برای
اتباع حاجه * ابن بری گفته ذکر کردن داجه اینجا وهم جوهری است چه اصل آن
دوجه است مانند حاجه که اصلش حوجه بود و ابن اثیر گفته که در روایتی بتشدید هم
آمده * خطابی گفته حاجه روندگان بسوی بیت الله و داجه مراجعت کنندگان
و مشهور بتخفیف است و مراد بحاجه صغیره است و بداجه کبیره و آن در مقام خود
مذکور خواهد شد * دَجوجی بر وزن هیولی نام موضعی * دجّجت السماء از باب تفعیل
ابرناک شد آسمان * دجوج بر وزن صبور کوهی است از آن قیس * در لسان است که

دحم ٭ شهری است از شهرهای قبس ٭ دَیلَجان شتر بارکش ٭ دحم ٭ بالفتح کشیدن
وجماع کردن وفعل هردو از باب منع است ٭ ازهری گفته که باین معنی بذال معجمه
دحرج ٭ هم آمده ٭ این کویاد ولغت اند ٭ دحراج ٭ بالکسر ودَحرجه بالفتح کرد کرد انیدن
وغلطانیدن ٭ مُدَحرَج چیز مدوّر ٭ تدحرُج ٭ تدحرج کرد کرد انیدم اورا این
کرد کرد گردید ٭ دحروجه بالضم کارواهی که کرد اند آنرا سرگین گردان ذوالرمه
دروصف بچه های شترمرغ گوید ٭ شعر ٭ اشداقها کصدوع النبع فی قلل ٭ مثل الدحاریج
درج ٭ لم ینبت لها زغب ٭ وابن اعرابی گفته که سرگین گردان را مُدحرج گویند ٭ دروج ٭
ودرجان برفتار آمدن از باب نصر ٭ درج لقوم سپری شدند قوم ٭ اندرج القوم
ازباب انفعال همچنین ٭ درمثل است اکذب من دبّ ودرج یعنی کاذب ترین زندگان
ومردگان ٭ اصمعی گفته درج زاون نگذاشت فلان نسل را وبعضی گفته که بمعنی بمرد
٭ درج از باب سمع همچنین ٭ درجت الناقة وادرجت ازباب افعال بگذرانید
ناقه یکسال را وبچه نزائید ٭ مدراج بالکسر ناقه که یکسال بگذراند وبچه نیارد
٭ درجت الکتاب وادرجته ازباب افعال ودرّجته ازباب تفعیل درنوردیدم
نامه را ٭ درج ازباب سمع صعود کرد درمراتب ولازم گرفت راه راست را
الذین یا از کلام ٭ دَرّاج بروزن شدّاد سخن چین وبمعنی خارپشت ونام موضعی
٭ درصحاح است درّاج ودرّاجه بروزن رمان ورمانه نوعی از مرغان رنگین
اطلاق آن برنر وماده هردو آمده ومذکر آنرا حیقطان گویند وبعضی گویند
مرغی است مانند به حیقطان وآن از مرغان عراق است خالهای رنگین بربدن
دارد ٭ ارض مُدرَجة زمین درّاج ناک ٭ درج ازباب سمع همیشگی کرد برخوردن
درّاج ٭ دَروج بروزن صبور باد تیز گویند ریح دروج وقدح دروج ٭ مدرج
ومدرجه بفتح هردو جای رفتن وگذشتن ساده ٭ ابن جریه هذلی دروصف تیغ
گوید ٭ شعر ٭ تری اثره فی صفحتیه کانه ٭ مدارج شبثان لهن همیم ٭ دُرج بالضم
دبکدان زنان ٭ درجه بزیادت تا واحد آن ٭ درجه بروزن غنمه وادراج
بروزن افراس جمع آن ٭ درج بالفتح وبالتحریک کاغذی که دران نویسند وبالفتح

نورد نامه * انفذ ته في درج الکتاب روانه کردم آن را در نورد نامه وبالتحريك بمعني راه * کويند خل درج الضب بکذار راه سوسمار را و مکیر راهش را * ادراج بالفتح جمع آن * رجع ادراجه بالفتح کشست براهي که آمد از ان وبالکسر هم آمده * ذهب دمه ادراج الرياح زفیت خون او رايکان * دوارج الدابة پاهاي ستوران * درجه بالضم چیزي است که ته کرده در فرج زکون ناقه نهند و چند روز چشم و بیني آن بسته بکذارند پس عارض مي شود ناقه را دردي مانند درد زه بعد از ان بندهایش بکشایند و آن پارچه را بیرون آرند و به آن بچهٔ غیررا آلوده کنند پس آن بچه را بچهٔ خود کمان مي کند و بر ان مهر مي آرد * در صحاح است که ابو زید کلابي کفته هرکاه خواهند که ناقه بر بچهٔ دیکري شفقت آرد بیني و چشمش را بسته خرقهاي پیچیده در فرجش نهند و روزي چند برین حال بکذارند درین اثنا آن ناقه را غمي مانند غم درد زه عارض کردد پس بندش مي کشایند و آن خرقه را برمي آرند و آن کمان مي برد که بچه اند اخته شد پس چشمش وا مي کنند و شیر بچهٔ آماده دارند و نزدیکش آرند کمان مي برد که بچهٔ اوست و شفقت مي آرد و پارچه را که بدان چشمهایش بند ند عمامه کویند و چیزي را که بدان بیني بندند صقاع کویند و انچه در فرج دارند آن را درجه کویند و بعضي کویند درجه پارچه ایست که دوا در ته آن نهاده در فرج ناقه کنند هرکاه فرجش درد کند * درج بروزن صرد جمع آن درجل یث است یمعن بالدرجه تشبیه داده اند لته هاي حیض زنان را بدرجهٔ شیر ماده و بروایتي درجه بروزن عنبه نیز آمده و معني آن بالا بکذشت * و باجي آن را بالتحريك ضبط کرده و آن وهم است * دراجه بروزن جبانه کردونچهٔ که بران کودك را نشانده بر فتار آرند هرکاه بر فتن آید * وبعضي دبابه را کویند و آن از آلات جنك است که مردم درون نشسته نقب زنند * درجه بالضم وبالتحريك ودرجه بروزن همزة ودرجه بضم اول وفتح دوم و بتشدید جیم وادرجه بروزن اسکفه نردبان * درج بروزن سکر کارهاي بزرك ودشوار * دريج بروزن سکین سازي است مانند طنبور

که آنرا می نوازند ٭ دَرَّحیَ الطَّعامَ والامرَ از باب تفعیل تنک آمدم از طعام و کار ٭ استدرجه از باب استفعال فریب داد او را و بمعنی نزدیک کرد انید و بمعنی مضطرب کردانید او را بحدیکه بر زمین نکردید ٭ در تهذیب است استدرجه کلامی درقلق انداخت او را کلام من بحدی که بر زمین می کردید ٭ استدرجت الناقة بدنبال خردش رفتن خواست ناقه بچه را پس از شکم انداختن ٭ استدراج خدا بنده را عبارت ازان است که هرکاه بنده کناهی تازه کند او را نعمت تازه دهد و توبه واستغفار را فراموش کرداند و آنکه باریتعالی مواخذه بنده آهسته آهسته کند و یکبار او را نکیرد ٭ اَدْرَجَ الدلو از باب افعال کشید دلو را به نرمی ٭ اَدْرَجَ بالناقة بست پستانهای شتر ماده را ٭ دُرَجه بر وزن همزه نرعی از پرنده ٭ در صحاح است که اندرون هرد و بالش سیاه بود و بیرون آن تیره رنگ و خلقتش مانند سنک خواره بود مکر ازان لطیف تر می باشد ٭ حَوْمانة الدُّرّاج بالضم نام موضعی و بالفتح نیز آمده زهیر کفته ٭ بِحَوْمانة الدُّرّاج فالمتثلّم ٭ بود و حرکت مردیست ٭ مُدَرَّج بر وزن معظّم نام موضعی درمیان ذات عِرق و عَرَفات ٭ ابودُرّاج بر وزن رمّان کنیت علی بن محمد محدث ٭ دُرَّج بضم دال و تشدید زاء مفتوح کارهای عاجزکننده ٭ دَرَج بالتحریک میانجی برای صلح میان دو کس ٭ دُرَیج بر وزن زُبیر نام جد شعیب ابن احمد ٭ درجات بالتحریک طبقه های مراتب ٭ درجت الریح بالحصی سخت وزید باد و سنک ریزه ها ٭ استدرجت الحصی از باب استفعال کردانید باد سنک ریزه ها که کویا بذات خود می روند ٭ تراب دارج خاکی که باد بپوشد بآن نشانهای خانها را و برانکیزد آنرا و ببرد آنرا ٭ دَرابَج ٭ بر وزن عُلابط متکبر و متعجب در رفتار ٭ دربج نرم شد بعد سختی ٭ دربجت الناقة مهربانی آورد ناقه بر بچه خود و آهسته رفت ٭ در لسان است دربج فی مشیه آهسته رفت ٭ دردجه ٭ بر وزن دحرجه مهربانی آوردن ناقه بر بچه ابن الاعرابی انشاد کرده ٭ ذکّهن رائم تدردج ٭ و موافقت کردن دو کس در دوستی شاعری کوید ٭ حتی اذا ماطار عاردَجاه ٭ درواسج ٭ بالفتح زیادتی دقه زین که پیش قربوس زین بود معرب

دربج ٭

ردج ٭

رواسج ٭

دروازه گاه * درمجه * بروزن دحرجه مهربانی آوردن ناقه بربچه مانند دربجه * درامج متکبر و بناز خرامنده مانند دابج * اذمج بروزن اقشعر داخل شد براو بی اذن و درآمد در چیزی و پوشیده شد دران * درمجی مشیه آهسته رفت

* درج * در حدیث آمده اذبر الشیطان وله هزج و درج * در نهایه است ابو موسی گفته هزج آواز رعد و ترنک کمان پس احتمال دارد که کنایه از کوز باشد چنانکه در حدیث دیگر است و گفت که معنی درج را در اینجا نمی یابم مکرد یزج معرب دیزه اشت و آن رنگی است میان دو رنگ غیرخالص و گفت که در روایتی درج برای مهمله و سکون آن نیز آمده پس هزج بمعنی دویدن اسپ و اختلاط در کلام و درج مصدر درج فلان است هرگاه بمیرد و نسلی نگذارد موافق قول اصمعی و مصدر درج الصبی هرگاه بر فتار آید این است حکایت قول ابی موسی در باب دال مع الزاء و در باب هامع الزاء گفته اذبر الشیطان وله هزج و درج و در روایتی دزج آمده * بعضی گفته اند هزج بمعنی رنه و درج کمتر ازان

* دیزج * بالفتح معرب دیزه بالکسر و آن اسپی که رنگش میان دو رنگ غیرخالص بود و هرگاه معرب کردند فتحه دادند

* دمسج * مدسج * بصیغهٔ فاعل از باب افعال و تفعیل جانورکی است کوچک می تند مانند عنکبوت * اندساج بر روافتادن

* دسج * دستجه * بالفتح معرب دسته بمعنی بند هیزم و جز آن * دساتج جمع آن * دستیج ظرفی که آنرا بدست توان برداشت معرب دستی * دستینج معرب دستینه حلقهٔ که در دست کنند

* دعج * دعج * بالتحریک و دعجه بالضم سخت سیاهی چشم با فراخی آن * عین دعجاء صفت ازان * ادعج سیاه * رجل ادعج اللون مرد سیه فام * دعجاء بروزن حمراء دیوانگی و اول محاق و آن شب بیست و هشتم بود * دعجاء نام زنی و آن دختر هیضم بود * دعیج بروزن زبیر نام مردی * مدمرج دیوانه

* دعسج * دعسجه * بالفتح شتاب نمودن

* دعلج * دعلجه * بالفتح تردد کردن در آمد و رفت و نیز بازیی است مر طفلان را که در ان آمد و رفت کنند * دعلج الصبی آمد و رفت نمود کودک * دعلجه نیز بمعنی تاریکی و بسیار کرفتن و بمعنی کرد کردانیدن * دعلج بروزن جعفر جوال

پراز چیزی در اقسام جامه هارکسی که درخیر حاجت رود در بسیار خوردن بمعنی دوثیدگی که بعض از آن یاری کند بعضی را و بمعنی جوان نمک و نازک بدن و بمعنی تاریکی و کوك و بمعنی حرون ناقة که هرگاه رانده شود دیر روان نشود و نام اسب عامر بن طفیل و اسپ عمرو بن شریح و نشان پیش آیند و پیرو زنده و نام جماعتی ٭ دَغَلج ‌فی حَوضه جمع کرد آب را در حوض خود ٭ دَعمجة بالفتح وارد کردن شتران را در زیر آب ٭ دَغمج المال قبل از آن و هم یدغمجون انفسهم آنها خود را در ناز و نعمت می اندازند ٭ مَدغمج لرزن مزعفر آماسیده ٭

دَغمج ٭

دَغمج بروزن جعفر نام موضعی نزدیک مران ٭ دغمجة بالفتح کلای زکوالی زن و نوعی از رفتار متقارب و باز آمدن شتر لر حوض و بمعنی پس آمدن و پشت بدادن ٭ دَلج بالتحریک و دُلجة بالضم و بالفتح باول شب سیر کردن ٭ اَدلج القوم از باب افعال سیر کردند قوم باول شب ٭ ادّلجوا بتشدید دال از باب افتعال سیر کردند باخر شب ٭ در نهایه است فی الحدیث علیکم بالدّلجة لازم بگیرید سیر همه شب را ٭ ادلاج بالتخفیف سیر در اول شب و بالتشدید بمعنی سیر در آخر شب ٭ دلجه بالضم و بالفتح اسم از هر دو معنی و بعضی ادلاج بالتخفیف را بمعنی سیر همه شب استعمال کنند و گویا همین مراد است در حدیث چرا که آن حضرت از عقب آن فرمود ٭ فان الارض تطوی باللیل و فرقی میان اول شب و آخر آن نکرده و انشاد کرده اند قول علی علیه السلام ٭ اصبر علی السّیر و الادلاج فی السّحر ٭ وفی الرواح علی الحاجات و البکر ٭ چه ادلاج را در سیر سحر استعمال کرده ٭ و تفرقه میان اَدلجت از باب افعال و اِدّلجت از باب افتعال نزد جمیع اهل لغت است مگر فارسی که استعمال هر دو لغت در هر یکی از دو معنی روایت کرده ٭ در صحاح است و اما قول شماخ ٭ شعر ٭ وتشکو بعین ما اکل رکابها ٭ وقیل المنادی اصبح القوم اَدلجی ٭ فلم یجعل الادلاج مع الصبح لکنه مراد آن است که منادی گاهی ندا می کرد و می گفت اَصبح القوم چنانکه گویند اَصبحتم کم تنامون و گاهی ندا می کرد و می گفت اَدلجی یعنی سیر کن بشب ٭ دالج کسی که دلو را از سر چاه برد بحوض ریزد و آن

دَلج ٭

موضع را مَدلج ومدلجه گویند شاعری گوید * شعره کانّ رماحهم اشطان بئر * لهانی کل مدلجة خدود * دالج نیز کسی که شیر را وقت دوشیدن شتران بسوی کاسها نقل نماید * مِدلجه بالکسر کاسهٔ کلانی که دران شیر را نقل کنند * مُدلج بضم میم بر وزن مُحسن نام قبیلهٔ از کنانه ومُدلج وابو مُدلج خارپشت * در تهذیب است که مدلج خارپشت را گویند بسبب آنکه بشب ازسعی باز نمی ماند * مَدلجه بروزن مَرتبه خانهٔ جانوران وحشی که در بیخهای درخت بود * دَولج بالفتح وتَولج بتا همچنین اصلش وولج بود واو را بتا بدل کردند وتا را بدال * دَولج نیز خانهٔ جانوران وحشی که در زیر زمین بود * دَلجان بالتحریک ملج بسیار * مُدلج بروزن مُطلب پسر مقدام محدثی است * دُلیج بروزن زُبیر ودَلاج بروزن کتان هردو اسم اند * دموج * بالضم درآمدن در چیزی واستوار شدن دران * دمج از باب نصر واندمج از باب انفعال وادّمج از باب افتعال وادرمج از باب افعلال فعل ازان * ابو عبید گفته اطلاق این افعال وقتی است که در چیزی درآید وپوشیده شود دران * دمجت الارنب شتابیدن خرگوش پس سرعت نمود تقارب پاهای او در زمین * دمج البعیر همچنین * دمج بالفتح مویهای بافته وبالکسر دوست ونظیر * مندمج چیزی مدور * نصل مندمج پیکان مدور * تدامج باهم یاری کردن * تدامج القوم علی فلان باهم یاری کردند قوم فلان را * لیل دامج شب تاریک * مِدماجه بالکسر عمامه * دُمَّجه بالضم وبفتح میم مشدد کسی که بسیار حسد وخانه را لازم گیرد وبیرون نیاید * مدامجه با کسی مدارا کردن * صلح دماج بالضم وبالکسر صلح پوشیده * و بعضی گویند بمعنی استوار * ادمجه فی ثوب پیچید آن را در جامه * مدمج نیز قمار شاعری گوید * ان لا یکن لبن فعطف المدمج * یعنی اگر شیر نبود جولان دهیم تیر را بر شتر و بکشیم برای میهمان * شیئ مدمج چیز پیچیده * بامالست * دُماج بروزن غراب نام موضعی * دملج * بضم دال وفتح لام وبضم آن ودُملوج بروزن زنبور بازوبند از قسم زیور * القی علیه دمالیجه انداخت بروی بار خود را * دَملجه بالفتح ودملاج بالکسر هموار کردن ساخت چیزی * دَملج

* دمج *

* دملج *

الشیٔ نیك رهوار ساخت آنچیز را ٭ دمالیج زمینهای سخت ٭ مُدملج چیز پیچیده باملاست شاعری کرید ٭ شعر ٭ کان منها القصب المدملجا ٭ سوق من البردی اتعرجا ٭ دملج نیز اسپ معاذ ابن عمرو بن جموح نام مردی ٭ دناج ٭ بالکسر استوار کردن کاری ٭ دنج بضمتین عاقلان ٭ دانلج عالم معرب دانا ولقب عبدالله بن فیروز اصری ٭ توراب دانج بمعنی تراب دارج است چنانکه گذشت ٭ دادهج ٭ بوزن احمد نام مادهٔ گوسفند وقت خواندن برای دوشیدن آدهج ادهج میکویند ٭ دهرج ٭ بتشدید را معرب ده یره یعنی بیست پزه ٭ دهرجه ٭ بروزن دحرجه سه مرابع ٭ دهمجه ٭ بروزن دحرجه اختلاط در رفتار یا نزدیک نهادن گام و سرعت نمودن و بمعنی رفتار پیر گویا دو زنجیر است ٭ دَهْمج البعیر زیاده کرد در خمره ٭ دَهْنج فراخ و نرم و بزرگ خلقت از هر چیز ٭ دُهامج بروزن علابط همچنین ٭ بعیر دهامج شتری که قریب نهد گامها را و شتابی کند و بعضی گفته که دو کوهان دارد ٭ دهانج ٭ بمعنی دهامج ٭ دهمج بمعنی دَهْمج در همه معانی ٭ دَهْنج بروزن جعفر و بتحریک هم آمده جوهری است مانند زمرد که از ان نگینها سازند ٭ درج ٭ بالفتح خدمت کردن ٭ داج الرجل از باب نصر خدمت کرد ٭ داجه تابعان و پس روان لشکر و بمعنی حاجت اندک و تابع حاجت ٭ گویند ماترکت من حاجة ولا داجة و بعضی گفته داجه همان حاجه است و تکرار کلمه بجهت اختلاف لفظ لازمی آید ٭ دُواج بروزن رمان لحافی که برسر کشند و در لسان است قسمی از جامهها ٭ ابن درید گفته من آن را عربی خالص نمیدانم ٭ دیج ٭ بالفتح و دیجان بالتحریک آهسته رفتن ٭ داج الرجل از باب ضرب فعل از ان ٭ دیجان بالتحریک خادمان کوچك و بمعنی پای ملخ

فصل الذال ٭

ذاج ٭ بالفتح بسیار جرعه جرعه نوشیدن آب را ٭ ذأج الماء از باب منع و علم فعل از ان رجز گوید ٭ شعر ٭ یشربن برد الماء شربا ذاجا ٭ لا یتمششن الاجاج الماجا ٭ صاحب قاموس گفته که بعضی گویند اندك اندك نوشیدن آب را

واین از لغات اضداد است * ذاجَ السّقاءَ پاره کرد مشك را و بمعنی دمید در ان اعم از ینکه پاره شده باشد یا نه * انذاجتِ القربة پاره شد مشك * ذأجَ النّار دمید آتش را * ذأجه کشت او را * در تهذیب است ذأجه ذبح کرد او را * احمر ذأج بروزن صبور سخت سرخ * ذرباج * بالفتح مقلوب جوذاب و آن طعامی است که از شکر و برنج و گوشت پزند کذا فی اللسان * ذج * بالفتح نوشیدن و از سفر آمدن از باب نصر * ذحج * بالفتح خراشیدن * ذحجه از باب منع خراشید او را * ذَحجتْ الریح کشید او را باد از جائی بجائی * ذَحجت المرأة بولدها افکند زن بچهٔ خود را وقت ولادت * اذحجت المرأة علی ولدها اقامت کرد زن بر بچهٔ خود * مَذحِج بروزن مجلس زمین پشته ایست که زائید انجا علقه مالك وطی را پس نامیده شدند بمذحج * جوهری کفته مذحج بروزن مسجد بد رقبیله ایست از یمن و او مذحج بن محابر بن مالك بن زید بن کهلان بن سبا * و از سیبویه نقل کرده که میمش اصلی است * صاحب قاموس کفته این غلط است اکرچه حواله بر سیبویه کرده زیرا که عدم نظیر و غلبهٔ زیادت و اشتقاق دلالت می کند بر زیادت میم * اذرج * بضم زا شهر سواة و کویند بحای مهمله است بجیم نیست * ذعج * بالفتح سخت دفع کردن از باب منع * ذَعج الجاریة جماع کرد * ازهری کفته نشنیدم ذعج را از غیر ابن دُرَید و این از مناکیر اوست * ذلج * بالفتح از باب نصر اندك اندك نوشیدن آب را * ذرج * بالفتح بسیار اندك اندك نوشیدن آب را * ذاج الماء از باب نصر فعل از ان و کراع کفته سوخت کردن * ذیج * بالفتح و ذیاج مداومت و کُراع کفته ذیج بسرعت رفتن

* فصل الراء *

* ربج * بالفتح و رَوبج بروزن جعفر درهم خرد و سبك * صاحب لسان کفته روبج درهمی که بدان اهل بصره معامله کنند فارسی است که عربان استعمال کرده اند * رَباجه بالفتح بلادت ابو الاسود عجلی کوید * شعر * وقلت لجاری من حَنیفة سِرْبنا * نُباد راتی لیلی ولم اتروبج * رابج پروسیراب * اَربج فلان از باب افعال پسران کوتاه قد زائید * تربّجت علی ولدها از باب تفعل اقامت نمود زن بر اولاد

* ذرباج * ذج * ذحج * ذرج * ذعج * ذلج * ذرج * ذیج * ربج

خورده از زوج و شوهر نکرده رَباجیة بر وزن کراهیة زن نادان ه رَباجیّ
بتشدید یا مرد شطیر و درشت که میان ده و بادیه بود ه صاحب لسان گفته
مردی که افتخار کند زیاده از کار خود ه شاعری گفته ه وتلقاه رباجیا فخورا ه
ه تربیج بناز خرامیدن ه ازبجان بالکسر نباتی است ه رتج ه بفتحتین و رتاج بروزن کتاب
دروازهٔ کلان و آن دروازهٔ بسته که دران دروازهٔ خرد بود در خبر قس آمده
وارض ذات رتاج ه رُتُج بروزن کتب جمع آن ه در حدیث است جعل ماله فی
رتاج الکعبة یعنی در کعبه چه مراد از رتاج کعبه کعبه است زیرا که از باب داخل می شوند
بکعبه ه و صاحب قاموس گفته که رتاج نام مکه است ه مجاهد در حال بنی اسرائیل
گفته کانت الجراد تأکل مسامیر رُتُجهم ه رتج الباب از باب نصر و ارتجه از باب افعال
محکم بست دروازه را ه عجاج گفته ه او یجعل البیت رتاجا مرتجا ه و در خبر آمده
ان ابواب السّماء تفتح ولا ترتج یعنی درهای آسمان کشاده می شوند و بسته
نمی شوند ه مراتج راههای تنگ ه ابن اعرابی گفته رتاج یعنی دروازه ه مرتاج
بروزن محراب آلهٔ بستن دروازه ه رتج فلان فی منطقه از باب فرح بسته شد
سخن برو ه ارتج الکلام بصیغهٔ مجهول و ارتتج بصیغهٔ مجهول از باب افتعال
و استرتج از باب استفعال فعلها ازان ه صاحب صحاح گفته ارتج علی القادی
بصیغهٔ مجهول قادر نشد قاری بر قراءت گویا بسته شد بروچنان که بسته
می شود دره ارتتج علیه همچنین ه و ارتّج بتشدید نیامده ه در خبر ابن عمر آمده
انه صلی الله علیه و آله وسلم قال ولا الضّالین ثم ارتج علیه یعنی گفت آن حضرت
ولا الضالین بعد ازان قادر نشد بر قراءت ه ارتجت الناقة از باب افعال
بست ناقه رحم خود را بر آب شتره ارتجت الاتان حامله گشت خرماده ه
ه مرتج مادهٔ خر حامله مراتیج جمع آن ه ارتجت الدجاجة پر شد شکم ماکیان
از بیضه ها ه ارتج البحر در هیجان آمد دریا و بسیار گشت آب آن بمرتبهٔ که
فرو برد هر چیز را در خبر آمده من رکب البحر اذا ارتج فقد برئت منه الذمه
ه و در بعضی روایات ارتجّ بتشدید جیم آمده از ارتجاج ه ارتجت السنة بپوشانید

ه رتج ه

سال مردم را به قحط * أرتج الثلج همیشه شد برف و نبو شانید * أرتج الخصب عام شد فراخ سالی در همه زمین * رتاجه بالکسر سنک * رتاج جمع آن * ارض مرتجة بروزن مکرمه زمین بسیار رو ئید کی * مال رتج و غلق بالکسر شتران و کوسفندان غیر رها کرده شده * سکة رتج کوچهٔ غیر نافذ * ناقة رتاج الصلا ناقة استوار پر کوشت * رتج نام موضعی * راتج قصری است از قصور مدینهٔ منوره * رج * بالفتح جنبانیدن جنبیدن و حبس کردن و در وازه را بنا کردن از باب نصر * رجه فارتج و رجرجه فترج جنبانید او را پس جنبید حق سبحانه تعالی فرموده اذا رجت الارض رجا * ارتج البحر وغیره از باب افتعال جنبید دریا و در خبر آمده من رکب البحر حین یرتج فقد برئت منه الذمة * و در بعضی روایات از ارتاج آمده چنانچه کذشت * امرأة رجراجه زنی که سرین و کوشتش بجنبد * کتیبهٔ رجراجه لشکری که بسبب کثرت بلرزد * رجرجه بروزن دحرجه لرزیدن و ماندکی * رجرجه بکسر هر دو رای بقیهٔ آب در حوض * و در صحاح است رجرجه بقیهٔ آب در حوض تیره و کل آمیخته که نوشیده نشود * در خبر ابن مسعود آمده لا تقوم الساعة الا علی شرار الناس کرجرجة الماء الخبیثة و در روایتی کرجراجه آمده * ابن اثیر کفته اکر این روایت صحیح باشد مراد از آن رجرجه است پس وصف آن ذکر فرمود زیرا که آن خاک بازیک است که بجنبد و با آب آمیزد * رجرجه بروزن زبرجه ثرید چرب و بمعنی آب دهن و بمعنی جماعت بسیار و جنك و بمعنی مرد نادان * حسن بصری در ذکر یزید بن المهلب کفته نصب قصبا و علق علیه خرقا فاتبعه رجرجة من الناس یعنی اراذل بی عقل * رجرج بروزن زبرج نباتی است شاعری کوید * شعر * کاد اللعاع من الحوذان یسحطها * و رجرج بین لحییها خناطیل * رجرج جنبان شاعری کوید * وکسب المرطقلاة رجرجا * و کویند ترجرج الشیء آمد و رفت آنچیز * ارتج الکلام ملتبس کشت سخن * ارض مرتجة زمین بسیار روئید کی * رجاج بروزن سحاب کوسفندان لاغر راجز کوید * شعر * قد بکرت محوة بالعجاج * فدمرت بقیة الرجاج * و شتران ضعیف و مردم ضعیف شاعری کفته * شعر * اقبلن

* رج *

مى نيرد من سراج • بالقوم قد ملوا من الادلاج • فهم رجاج وعلى رجاج • يعنى
ضعيف شدند از تعب سفر و ضعيف شد شتران آنها • نعجة رجاجة ميش لاغر • ناقه رجاء
ناقهٔ بزرگ كوهان رجنسد • كوهان • رجراج دراع است مغز دماغ • رجراجه
دهى در بحرين • ارحان يا ارجان شهرى است • رجان وادى است لبنى
• ارحت الفرس قريب شد ولادت اسب ماده رجنبيد ميانهٔ پشت او
• مرج اسب ماديان نزديك به ولادت • ردج • بفتحتين اول انچه برآيد از شكم

ردج •

بزغاله و اسب كره پيش از انكه چيزى خورده باشد چنانكه عقى انچه از شكم
كودك برآيد • ازهرى گفته ردج نمى باشد مگر جانوران سم دار را • ارداج
جمع آن • ردج المهر از باب ضرب برآورد اسپ كره ردج را • ردج فلان
از باب نصر رفت فلان كس • ردجان بالتحريك مصدر ازان • ارندج بفتح اول
وبكسر آن ويرندج چرم سياه كه ازان موزه مى سازند معرب رنده • ابن سكيت گفته
رندج نمى گويند شماخ گويد كمشى النصارى فى خفاف اليرندج • ارداج در قول
روبه كانما سرولن فى الارداج • بمعنى ارندج است بعضى گويند يرندج رنگى است

ريدج •

كه بدان موزه را سياه كنند وبعضى گويند كه آن زاك سياه است • ريدجان •
بالفتح وبدال معجمه شترانى كه بار تجارت را برداشتند • چنين است
در قاموس وصاحب لسان ذيدجان بهر دو ذال معجمه نوشته • رعج • بالتحريك

رعج •

بسيار شدن • رعج ماله از باب سمع وارتعج از باب افتعال بسيار شد مال او
• ارتعج الوادى پر شد رود • رعج البرق از باب منع وارعج از باب افعال بهابى شد
درخشيدن برق عجاج گفته • سحا اصاب نوقا مرعجا • ارتعاج لرزيدن وبمعنى
كثرت قتاده در تفسير قول الله تعالى گفته خرجوا من ديارهم بطرا ورئاء الناس هم
مشركوا قريش يوم بدر خرجوا ولهم ارتعاج اى كثرة واضطراب وتموج • رعجه
از باب منع وارعجه از باب افعال در قلق انداخت او را كار • رعجه الله از باب
منع فارعج توانگر ساخت او را خداى عز وجل پس توانگر شد • رفرج • بروزن صعور
ابن شاخهاى خرما كه مانند كتف باشد واين لغت ازديه است وازهرى گفته نمى دانم

* رمج *
* رنج *
* روج *
* رهج *
* رهمج *
رهنامج
* زاج *

که عربی است یاد خیل * رمج * بالفتح بلخال افکندن طائر از باب نصر * ترمیج
تباه کردن سطرها را بعد از نوشتن * رماج بر وزن سحاب گرههای نیزه و میان
گرههای آن * رامج مرغی که در دام بندند تا از آن دیگری را شکار کنند * رانج *
بکسر نون خرمای املس هموار واحد آن بتاست و بمعنی جوز هندی * ابوحنیفه گفته
گانم که معرب است * رنجان بالفتح شهری است بمغرب از انجاست محمد بن اسمعیل
بن عبد الملك رنجانی * رواج * بر وزن ذهاب روانی متاع ضد کساد * راجَ الشیُ از باب
نصر رواج و روانی یافت آن چیز * روّجتُ السلعة و الدراهم از باب تفعیل رواج
دادم متاع و درمها را * مُروّج رواج دهنده * راجتِ الریح مختلط شد باد
و دانسته نشد که از کجا می آید * امر مُروَّج کار آمیخته * رَواج بر وزن سحاب
تشنه که گرد حوض بسرعت گردد * رهج * بالفتح و بفتحتین غبار در خبر آمده
مَنْ دَخل جوفَه الرهجُ لم یَدْخله حرّ النار * رهج نیز بمعنی ابری آب
واحد آن بتاست * رهج الغبار برانگیخت غبار را * ارهجتِ السماء بارید ابر
* نوء مرهج بر وزن محسن سقوط منزل بسیار باران سلیح هذلی گوید * شعر * ففی کلّ دارٍ
منك للقلب حسرةٌ * یکون لها نوءٌ من العین مُرهِجُ * مراد شاعر از نوء انجا شدت وقوع
اشك است بمرتبهٔ که غبار را می انگیزد * اَرهَجَ فلان برانگیخت فلان غبار را
و بمعنی بسیار شد بخورهای خانهٔ او * رَهْج نیز برانگیختن شر را از باب نصر * رَهوجه
نوعی از سیر * مشی رَهْوَج رفتار نرم معرب رهوه * عجاج گوید * میّاحةً تمیج مَشْیاً
رَهْوجا * رهجیج بالکسر ضعیف و صاحب لسان گفته شتر بچهٔ ضعیف * رهجیج بالکسر
وَرَهموج بالفتح نرم و نازك * رهمج * بر وزن جعفر فراخ * رهنامج * کتاب کشتیبانان
که بدان ناخدایان ذرد ریا رزند و بدان در لنگر انداختن کشتی رجز آن راه

یابند معرب راه نامه

فصل الزاء

* زاج * بالفتح و رغلانیدن قوم را بریکدیگر * زأج بضم از باب منع و رغلانیدن
قوم را بریکدیگر * اخذ الشیُ بزأجه * گرفت آن چیز را همه و گاهی بهمزه خوانند

زبرج ○ زبرج ○ بکسر زا و سکون با و کسر را زینت از نکار و جواهر و بمعنی زره شاعری کوید ○ یَغلی اللِّثُ ماءٌ به کَغَلی الزِّبرج ○ و بمعنی ابر رقیق که در ان موجی بود ○ سحاب مُزَبرَجٌ ابر سرخ ○ زِبرِجٌ مُزَبرَجٌ مزین عجاج کوید شعر ○ اَسفَرَ الشمال الزِّبرِج المُزَبرَجا ○ زبرج الشیٔ از باب فعلله آراست آن چیز را ○ زبرج الدنیا غرور زینت دنیا ○

زابردج ○ زبردج ○ بر وزن سفرجل مقلوب زبرجد ○ ابن جنی کفته جایز نیست زبردج مقلوب زبرجد مکر برای ضرورت قافیه زیرا که عرب قلب نمی کنند در خماسی ○

زانج ○ ابن زبنج ○ بر وزن سفنج راویه بن هرمة ○

زج ○ زج ○ بالضم طرف آرنج و آهن بن نیزه و پیکان تیره زجاج بر وزن کتاب و زججه بکسر اول و فتح دوم جمع آن زهیر کوید ○ شعر ○ و من یعص اطراف الزجاج فانه ○ یطیع العوالی رکبت کل لهزم ○ ابن سیده کفته جمع زج ازجاج و ازجه نیز آمده و جوهری کفته ازجه نمی کویند ○ مزج بکسر میم نیزه خورد که در بن وی زج باشد ○ زج بالفتح زج یعنی آهن زیرین در بن نیزه زدن و تیر را انداختن و دویدن شترمرغ از باب نصره ظلیم ازج و نعامة زجاء شترمرغ دور کام شاعری در وصف ناقه کفته ○ شعر ○ جمالیة حرف سناد یشلها ○ وظیف ازج الخطو ظمآن سهوق ○ و بعضی کویند ازج شترمرغی را کویند که بالای هر دو چشمش پر سفیدی بود ○ زج بالضم جمع آن ○ ازججت الرمح از باب افعال زج ساختم برای نیزه اوس بن حجر کوید ○ شعره ○ اصم ردینیا کان کعوبه ○ نوی القصب عراضا مزجا منصلا ○ ابن اعرابی کفته ازججت الرمح بر آوردم زج را از نیزه ○ زجج بفتحتین باریکی و درازی ابرو ○ رجل ازج و امراة زجاء صفت ازان ○ و در وصف نبی صلی الله علیه و آله و سلم آمده ○ انه کان صلعم ازج الحواجب ○ زججت المراة حاجبها از باب تفعیل باریک و دراز ساخت زن ابروی خود را شاعری کوید ○ شعر ○ و هذی نسوة من حی صدق ○ یزججن الحواجب و العیونا ○ ای یکحلن العیونا مثل قول شاعری ○ علفتها تبنا و ماء باردا ○ ای سقیتها ماء باردا ○ مزجه بالکسر انچه بدان ابرو را باریک و دراز سازند ○ زجاجه بتثلیث زا آبکینه

*زجاج بحذف تا جمع آن *زجّاج بر وزن شدّاد آبگینه ساز *زجّاجی آبگینه فروش
*زجاج الفحل بالکسر دندانهای شتر نر *زُجج بضمتین خران رام کرده شده
و بمعنی آلات جنبك نوك دار *ازجّ الحاجب درازشد ابروها و دو دنباله چشم
*مزجوج دلوی که مدوّر نسازند آنرا و هم دولبش را فراهم نموده در زند
*زج لاوة بالضم وتشدید جیم نام موضعی در حدی فرستاد نبی صلی الله علیه وآله
وسلم بسوی آن ضحاك بن سفیان را که دعوت کند قوم خود را بسوی ایمان
*زج نیز نام چشمهٔ آبی که جا گیر داد آنرا رسول صلی الله علیه وسلم عبد ابن
خالد را *زجاجی ابو القاسم بن الحارث از بعین یوسف بن عبد الله لغوی محدّث
صاحب تصانیف و عبد الرحمن بن احمد طبری را بوعلی حسن بن محمد بن عباس
و فضل بن احمد بن محمد *زجاجی بالفتح و بالتشدید ابو القاسم عبد الرحمن بن
اسحق زجاجی صاحب جمل نسبت کرده شد بسوی استاذ خود ابو اسحق زجاج
*اجماد الزجاج نام موضعی بعمان *زرج *بالفتح بآهن زیرین نیزه زدن
*زرجه بالرمح از باب نصر زد او را بآهن زیرین نیزه *زرج بالفتح آوازهای
اسپان *زرجون بر وزن قربوس خمر معرب زرکون و درخت انگور *ولیث گفته
شاخهای آن *و بمعنی آب باران صافی که در کوسنك مجتمع شود *صاحب صحاح نون
زرجون را اصلی پنداشته *صاحب قاموس گوید که این از خطای ارشت و قول راجز
را بزیادت نون سند آورده *شعر *هل تعرف الدار لام الخزرج *منها فظلت الیوم
كالمزرج *مزرّج بر وزن معظم بمعنی مست *زرنج *بر وزن سمند قصبهٔ سجستان
*زرنوج یا زرنوق شهریست و رای اوزجند *زهج *بالفتح در قلق انداختن
و راندن و قریاد نمودن را زجا بر انگیختن *ازعاج از باب افعال همچنین *زعجه
رازعجه من مکانه فانزعج از باب انفعال بر انگیخت او را زجا پس بر انگیخته
شد *در خبر عبد الله بن مسعود رضی الله عنه آمده الحلف یزعج السلعة و یمحق
البرکة یعنی سوگند بر می کند متاع را و زائل می کند برکت را *زعج بفتحتین قلق
*مزعاج بالکسر زنی که بیك جا قرار نگیرد *زعبج *بر وزن جعفر زبرج

*زرج
*زرنج
*زعج
*زعبج

ابو عبید ۰ و ابن سیده ۰ گفته ابو تمك و ثمك و بمعنی زیتون و نمك از هرچیز
۰ زعلجه ۰ بر وزن دحرجه بد خلقی ۰ زعمج ۰ بر وزن جعفر بار درخت زیتون
صحرائی و آن مثل کنار خرد است که سبز شود بعد از ان سپید یا زسیاه پس
شیرین شود یا تلخی و آنرا رب بود که از ان نان خورش سازند ۰ زغلجه ۰
بد خلقی مثل زعجله صاحب قاموس گفته اول صواب است ۰ زلج بفتحتین
و بالفتح جای لغزش و گویند مکان زلج مکان لغزان ۰ تزلج لغزیدن ۰ مرّ یزلج
از باب ضرب بگذشت در حالیکه سبك می رفت بر زمین ۰ زلج بالفتح و زلیج
بر وزن کریم مصدر از ان ۰ سهم زالج و زلوج بر وزن صبور تیری که از کمان
لغزد ۰ زلج السهم بر زمین افتاد تیر و بهدف نرسید ازلجت السهم از باب افعال
متعدی از ان ۰ ابو الهیثم گفته سهم زالج تیری که بر سنگ خورده بر نشانه خورد
و آنرا مقرطس نمی گویند ۰ زالج نجات یابنده از شدت و بسیار نرشند ۰ ۰ عطاء
مزلج بر وزن معظم بخشش اندك ۰ رجل مزلج مردی که با قوم لاحق شود و از انها
نبود و مرد ناقص و بخیل ۰ حب مزلج و رمق غیر خالص ۰ مزلج خسیس و ناقص
از هرچیز ۰ مزلاج بر وزن محراب و زلاج بالکسر آلة بستن در که بدست گشاده شود
و مغلاق آلة بستن که بکلید بگشاید ۰ زلجت الباب از باب نصر و ازلجته از باب
افعال بستم در را بمزلاج ۰ زلّج کلامه از باب تفعیل بر آورد سخن خود را شایع
ساخت ۰ مزلاج زن لاغر سرین ۰ زلوج بر وزن صبور سرعت کنند ۰ ۰ و نام
اسپ عبد الله بن جحش کنانی ۰ و نزد بعضی نام ناقهٔ او ۰ قدح زلوج کاسهٔ
که زود از دست لغزد ۰ عقبة زلوج راه کوه دور و دراز ۰ ناقهٔ زلجی
بر وزن جمزی و زلبجه ناقهٔ تیز رو ۰ زلجان بفتحتین بمعنی سبقت و پیشی ۰ زلج
بضمتین سنگهای با ملاست و هموار ۰ تزلیج بسر بردن زندگانی به اندك کفاف ۰ تزلّج النبیذ
از باب تفعل مبالغه نمود در نوشیدن نبیذ ۰ مزلّج بر وزن محسن لقب عبد الله بن
مطر بسبب قول وی ۰ شعر ۰ تلاقی بها یوم الصباح عدونا ۰ اذا اکرهت فیها الاسنة تزلج ۰
۰ زمج ۰ بفتحتین خشم کردن ۰ زمج فلان از باب فرح فعل از ان ۰ زمج بر وزن کتف

۰ زعلج ۰
۰ زعمج ۰
۰ زغلج ۰
۰ زلج ۰

* زمج *
* زنج *
* زنلج *
* زنفج *
* زوج *

*مزمّج بروزن مقشعر مرد خشمناك * زمج القربة از باب نصر پر کرد مشك را
*زمج بين القوم درغلانيد قوم را بريكديكر *زمج عليهم در امن بر انها بغير اذن
*زمّجى بروزن زمكي بيخ دم پرنده * زمّج بروزن سكر مرغيست شكارى كه بفارسى
آن را دوبرادران كويند چون يكى از صيد عاجز شود ديكرى اعانت وى كند
وازين جاست كه آن را دوبرادران كويند * وصاحب صحاح ده برادران كفته
واين ازخطاى اوست چنانكه در قاموس است * اخذه بزأمجه بهمزه كرفت
همه آن را وجاء فى القوم بزأمجهم اى باجمعهم * زمجّة الظليم بكسرتين و بتشديد جيم
منقارشترمرغ * كلاء مزمهج * بروزن مقشعر كياه خرش آيند وتروتازه وبسيار
* زنج *بالفتح وبالكسر ومزنجه وزنوج بالضم كروهى ازسياهان * زنجى واحد آنها
* زنج بفتحتين شدت تشنكى بحدى كه رودها يش منقبض شوند وبسيار نوشيدن
وخوردن نتواند *عطاء مزنّج بروزن معظم بخشش اندك * زناج بالكسر مكافات
* زنج بالضم دهى است به نيشاپور * زنجان بالفتح شهريست باذربيجان ازانجا
است محمد بن احمد بن شاكر و امام سعد بن على شيخ حرم و ابو القاسم يوسف
ابن لحسن وابو القاسم يوسف بن على زنجانيان * زنيج بروزن زبير لقب ابى غسان
محمد بن عمرو محدث * زنقليجه * بكسر و ا و فتح لام و زنفالجه و زنفليجه مثل
قسطبيله معرب زنبيله و آن ظرفى است كه شبانان آلات خود را در ان كنند
* زنفحه * بالفتح داهيه وبلا * زوج * بالفتح بمعنى شوى و بمعنى زوجه و بمعنى جفت
حق سبحانه فرموده اسكن انت وزوجك الجنة * زوجة الرجل زن مرد و فرزدق
كويد * شعر * وان الذى يسعى ليفسد زوجتى * كساع الى أسد الشرى يستبيلها * زوج
نيز بمعنى نوع و قسم حق تعالى فرموده وانبتنا من كل زوج بهيج رويانيديم در زمين
از هر قسم تازه و تر * و دو چيز را كه باهم ديكر نزديك بوند كويند هما زوجان و هما زوج
* اشتريت زوجى حمام خريدم نر و ماده كبوتر را و عندى زوجا نعل و پيش من
جفت پا پوش است خداى عزوجل فرموده من كل زوجين اثنين * و در خبر آمده
من انفق زوجين فى سبيل الله ابتدرته حجبة الجنة * زوّجته امرأة از باب تفعيل

بزنی دادم او را زنی ٭ تزوّجتُ امرأةً و تزوّجت بامرأةٍ بزنی آوردم زنی را ٭ و نزد بعضی به تعدیهٔ با لغتی است کم استعمال ٭ در صحاح است که یونس گفته عرب گوید ٭ زوّجته امرأةً و تزوّجت امرأةً و نیست از کلام عرب تزوّجتُ بامرأةٍ ٭ قال و قول الله تعالی و زوّجناهم بحورٍ عینٍ ای قرناهم بهنّ من قوله احشُرُوا الذین ظلموا و ازواجهم ای و قرناءَهم و فرّاء گفته ٭ تزوّجت بامرأةٍ لغتی است در ازد شنوءة ٭ امرأةٌ مِزواجٌ بر وزن محراب بالکسر زنی که بسیار شوی کند و بسیار شوهران دارد ٭ تزوّج و تزاوج و مزاوجه و ازدواج بیک معنی است ٭ تزوّجه النوم آمیزش کرد با او خواب ٭ زَوْج نیز پوششی که بر هودج اند از ند لهذا گویند ٭ شعر ٭
من کلّ محفوفٍ یظلّ عصیّه ٭ زوجٌ علیه کِلّةٌ و قرامُها ٭ زوج نیز قسمی از دیبا و مانند آن ٭ زاج بینهم در غلانید قوم را بریکدیگر ٭ زاج معرب زاك ٭ زیج رشتهٔ معمار معرب زیك و اصمعی گفته ندانم که عربی است یا معربه ٭ زاج لقب احمد بن منصور حنظلی ٭ زهزج ٭ نقیب جن و غوغای آنها زهازج جمع ٭ زهلجه ٭ بر وزن دحرجه مدارا ٭ تزهلج الرمح راست شد نیزه

٭ فصل السین ٭

٭ سجه ٭ بالضم و سبجه گلیم سیاه ٭ تسبّج الرجل از باب تفعّل پوشید سبجه را عجاج گفته ٭ کالحبشیّ التفّ او تسبّجا ٭ سبج شبهٔ سیاه فارسی معرب است ٭ سَبیج و سُبجه بالضم کرتهٔ بی آستین که زنان می پوشند و آنرا شاماکچه وشنی گویند ٭ در خبر قبله آمده ٭ و علیها سُبَیِّج لها و آن تصغیر سبیج است مثل رغیف و رُغَیف ٭ سبّجة القمیص خشتك و تو یز کرته ٭ کساءٌ مُسَبَّج بر وزن معظّم گلیم پهنا ٭ سبابجه قومی از سند که در بصره زندانبانی میکردند یزید بن مفرّغ حمیری گوید ٭ شعر ٭ و طماطِم من سبابیج خُزْر ٭ یلبسونی مع الصباح القیودا ٭ سبرجه ٭ بر وزن دحرجه پنهان ساختن ٭ سبرج علی الامر پوشید آن کار را ٭ سابُرُّوج نام مرصعی به بغداد ٭ سبجونه ٭ پوستین از روباه معرب آسمانگون ٭ در خبر امام حسن بن علی رضی الله عنهما

زهزج ٭
زهلج ٭
سبج ٭
سبرج ٭
سبجن ٭

* سنج *
* سج *
* سحج *
* سخارج *
* سدج *
* ساذج *

آمده انّه کان له سَنْجونة من جلود الثعالب کان اذا صلّى لم يلبسها * استاج * واستيج بکسر همزه هردو واستوجه واستجونه چیزی که بزان رشته ها پیچند برای جامه بافتن ازهری کفته معرّب است * سجه * وسجاج هردو بالفتح شیر بسیار آب * سج بطنه رقیق شد براز * سجّ الحائط بکل اندود دیوار را * مسجّه بالکسر چوبی که بدان کل اندایند * سَجّه وبَجّه نام دو بت در خبر آمده قد اراحکم من السجّة والبجة * ابو سعید کفته سجه شیر بسیار آب وبجه خون فصد چنانکه در فصل با کذشته * سجج بضمتین بامهای کل اندوده ونفوس پاکیزه * یوم سجسج بر وزن جعفر روز معتدل نه سرد ونه کرم * سجسج زمین معتدل که نه نرم بود ونه سخت سجاسج جمع آن * شاعری کوید * والقوم قد قطعوا امتان السجسج * ومیان طلوع فجر تا طلوع آفتاب * در خبر آمده قال الجنّة سجسج * ودر بعضی روایات ارض الجنّة آمده * ودر خبر ابن عباس رضی الله عنهما آمده الجنّة هوا ؤها سجسج * سحج * بالفتح خراشیدن وپوست باز کردن * سحجه از باب منع فانسحج از باب انفعال خراشید وپوست باز کرد پس خراشیده وپوست باز کرده شد * سحّجه از باب تفعیل فتسحّج از باب تفعل برای کثرت * حمارٌ مسحّج بر وزن معظّم خر بسیار کزیده شده وروی خراشیده * بعیر سحّاج بر وزن شدّاد شتریکه زمین را به دبل خود خراشد * سحج بالفتح اندک شانه کردن بر پوست شیر وسرعت کردن ورفتار ستور کم از دویدن * حمارٌ مسحج ومِسحاج صفت از ان * مسحج بر وزن منبر انچه بدان چوب تراشند * سحج الایمان پیاپی خوردسوکندها را * رجلٌ سحّاج وامرأة مِسحاج بروزن محراب وامرأة سَحوجٌ بر وزن صبور صفت از ان * سحوج نام موضعی * سخارج * بالفتح زمینی که آب ونشانه ها ندارد * سداج * بر وزن شدّاد بسیار دروغ کو * سدجه بالشئ از باب نصر تهمت کرد او را بآن چیز * تسدّج دروغ کفتن وافترا نمودن * انسداج بر رو افتادن * ساذج * کیاهی است که برکها وشاخها دارد وبر روی آب پدید آید وبیخ ندارد معرب ساده کرم وخشك است در دوم بول را ابرار کند ودهن ذکند وبغلی را دور کند وورم چشم ومعده وجکر را نفع دهد وچون در جامه ها نهند از کرم باز دارد * سجه ساذجه بفتح ذال وکسر آن حجة غیر

بالمعه ان سیده گفته کانم که عربی نیست اهل کلام در برهان غیرقاطع استعمال نمایند و گاهی در غیر کلام و برهان هم استعمال نمایند و باشد که اصلش ساده بود معرب کردند

سرنج ٭ سراج ٭

٭ سرنج ٭ بضمتین و سکون با قبیله ایست از اکراد را زان است ابو منصور محمد بن احمد بن مهدی سرنجی که او و پدرش هردو محدث اند ٭ سراج ٭ بر وزن کتاب چراغ سرج جمع آن و بمعنی آفتاب خدای عزوجل فرموده وجعلنا سراجا وهاجا ٭ مسرجه بالفتح آنچه که دران روغن و فتیله باشد و بمعنی چراغ دان ٭ سرج وجهه از باب نصر و کرم نیکو و تابان شد روی او ٭ سرج الله وجهه از باب تفعیل نیکو و روشن کند خدای تعالی روی وی را ٭ سرج فلان از باب نصر و سمع دروغ گفت ٭ سراج بر وزن شداد بسیار دروغگو ٭ سرج بالفتح زین سرج بضمتین جمع ٭ سراج بر وزن شداد زین ساز ٭ سراجه بالکسر پیشهٔ زین سازی ٭ اسرجت الدابة از باب افعال زین بستم بر ستور ٭ سرجت المرأة از باب تفعیل ضفیره ساخت زن مویهای خود را ٭ سریج بر وزن زبیر آهنگری است که نسبت کنند بسوی او سیوف سریجیه را و قول عجاج ٭ شعر ٭ ازمان ابدت واضحا مفلجا ٭ وفاحما و مرسنا مسرجا ٭ محتمل است که تشبیه داده باشد بینی را بسیف سریجی در باریکی و همواری یا بچراغ در روشنی مسرج بر وزن ترتب دایم ٭ سرجوج بر وزن عصفور نادان ٭ سرجوجه و سرجیجه طبیعت و طریقه ٭ اصمعی گفته هم علی سرجوجة واحدة آنها در اخلاق بر یك طریقه اند ٭ ابو سعید محمد بن القاسم بن سریج بر وزن زبیر و ابو العباس احمد بن عمر بن سریج عالم عراق و هیثم بن خالد سریجیان عالمانند ٭ سرج بن ابراهیم خلیل علیه و علی نبینا الصلواة و السلام مادر وی قطورا دختر یقطن و نام جماعتی از ثابت یوسف سرج و صالح بن سرج و محمد بن منان بن سرج محدثانند ٭ سرج نیز نام موضعی ٭ سرجه بالضم نام موضعی نزد یك سمیساط و دهی میان رقه و قلعه میان نصیبین و دنیسر ٭ سروج بالفتح شهری است نزدیك حران ٭ سردجه ٭ بر وزن دحرجه فرو گذاشتن ٭ سرنج ٭

سردجه ٭ سرنج ٭

بوزن سمند چیزی است مثل فسیفسا و آن خرزات رنگارنگ که در دیوارهای خانه
تعبیه کنند و دوائی است مشهور رنگاهی آن را سیلقون گویند سرد و خشک است قبض
کند و از نزف الدم و سوختگی آتش و جراحات نفع بخشد * سرفجه * بروزن دحرجه
باز ماندن و انکار نمودن و بمعنی بافتن * حبل مسرفج رسن بافته * سفتجه * بروزن قرطقه
زری که از شهری بشهر دیگر فرستند باین طور که کسی را مال دهند تا بشهر او
رساند و گیرنده را مال در شهر دهنده باشد و او به کارکنان خود بنویسد تا او را
زر را بجا حواله کنند را از آفات راه محفوظ ماند و آن کار کردن را اسفتجه
گویند بروزن دحرجه * سفج * بالفتح سخت وزیدن باد * گویند ما اشد سفج هذه الریح
* اسفیداج * بالکسر خاکستر قلعی و اسرب معرب سپیده و خاکستر اسرب اگر بسیار
سوخته شود اسرنج گردد * گویند سرد و خشک است در درجه دوم تلطیف
و جلا کند و اورام سود و تحت را نرم سازد در مراهم اندازند پس گوشت زخم را
برویاند * سفلج * بروزن عملس دراز قد * سفنج * بروزن عملس شترمرغ سبک
و بعضی گویند شترمرغ نر * بعث گفته سفنج مرغی است بسیار جهنده گویند
سفنج بروزن دحرج سرعت نمود * سفنج له تعجیل نمود برای وی نقد را * اسفنج بالکسر
دوائی است مشهور که آن را ابر مرده گویند و آن جسمی است دریائی متخلخل
و گویند حیوانی است دریائی * صاحب قاموس گفته بیخ درختی است گرم است
در درجه اولی و خشک در دوم تجفیف کند و نزف و انفجار قروح کهنه را نفع دهد
و سحق وی تفتیت سنگ مثانه کند * سکباج * بالکسر معرب سکبا و آن آشی است
که از سرکه سازند و سک سرکه را گویند با آش را * سکبینج * معرب سکبینه و آن
صمغ درختی است گرم است در درجه سوم و خشک در دوم تحلیل و تلطیف و تنقیه
و جلا کند و الم صرع و قولنج و ظلمت چشم و نزول آب و قروح چشم را دفع کند
و درد سینه و جذب و سعال کهنه و استسقا و وجع رحم و تبها و زهرهای قتاله را نفع دهد
* سکرجه * بضم سین و کاف و رای مشدد ظرفی است خرد که چیزی اندک در آن خورند
معرب است * سلج * بالفتح و سلجان بفتحتین فرو بردن لقمه از حلق * سلج اللقمة

* سرفج * * سفتج * * سفج * * سفیداج * * سفلج * * سفنج * * سکباج * * سکبینج * * سکرج * * سلج *

از باب سمع فرو برد لقمه را ٭ سلح الفصیلُ الناقة شیر مکید شتر بچه ناقه را ٭ و از امثال عرب است الاکل سُلَیجان والقضاء لُیّان یعنی هرگاه مردی وام می گیرد می خورد و چون قرض خواه حق خود از وی طلبد می لیچاند وله آن ٭ سلجان بر وزن صلیان حلقوم ٭ گویند رماه الله فی سلجانه ٭ سُلّجان بضم سین ولام مشدد مفتوح ٭ سُلّج بر وزن قبّر رستنی است که شتر آنرا می خورد ٭ سلجت الابل از باب نصر و سمع ٭ و آن شد شکم شتران از خوردن سُلّج ٭ تسلّج النبیذ از باب تفعل و استلجه از باب استفعال مبالغه کرد در نوشیدن نبید ٭ سلالیج چنارهای دراز ٭ سلیجه بر وزن سفینه درخت ساج که از آن دروازه ها سازند ٭ مِسلّجین بکسر شین ولام مشدد مفتوح و سکون جیم نوعی از نان که آنرا کعک گویند ٭ سلج با لفتح و سجل بخشش ٭ سلج بر وزن صُرَد صدفهای دریای و در اتها چیزی باشد که می خورند ٭ طعام سلیج و سَلَجلج بر وزن سفرجل و قُلقُمل طعام خوش مزه که آنرا فرو برند ٭ سلعوج ٭ بر وزن قربوس نام شهری ٭ سلمج ٭ بر وزن جعفر پیکان دراز و باریک ٭ سلامج جمع آن ٭ سلهج ٭ بر وزن جعفر دراز بالا ٭ سماجة ٭ بر وزن کرامة زشتی ٭ سمج از باب کرم زشت شد ٭ سَمْج بالفتح و سمج بر وزن کتف و سمیج بر وزن کریم زشت ابر ذویب گوید شعر ٭ فان تصرمی حبلی وان تتبدلی ٭ خلیلا ومنهم صالح وسَمیج ٭ سماج بالکسر جمع آن ٭ مسمجه از باب تفعیل تسمج از باب تفعل زشت کرد انید او را پس زشت شد ٭ استسمجه از باب استفعال زشت شمرد او را ٭ سمج و سامج شیر چرب بدمزه ٭ سمنجان ٭ بالکسر شهریست از طخارستان ٭ سمحجه ٭ بر وزن دحرجه درازی هر چیز ٭ سمحج بالکسر ماده خر دراز پشت و اسپ دراز پشت ٭ سمحاج بالکسر همچنین ٭ سمحج ماده اسپ لاغر شکم و درشت تهیگاه و کمان دراز ٭ سمروج دراز قد درشت داشته شده ٭ سمرج و سمرجه ٭ بر وزن سفنج و سفنجه خراج براوردن در سه بار فارسی معرب است هجاج گوید ٭ یوم خراج یخرج السمرجا ٭ و بعضی گویند نام روزی است که اعاجم نوروزی می آورند و آن خراج را سه باره سمرج له بد ٭ ازا ٭ ازهری گفته سمرج زمین همواره سمارج جمع آن حنبل بن مثنی گوید شعر ٭ یدعن

سلعوج ٭

٭ سلمج ٭

٭ سلهج ٭

٭ سمج ٭

٭ سمنج ٭

٭ سمحج ٭

٭ سمرج ٭

* سمج * سملج * سمهج * سنج

بالاَمالس السمارج * الطيور المغارس الهزالج * كل جبين مشمر الحواجج * سمج * بر وزن جعفر شير چرب وشيرين * سملج * بروزن عملس سبك ملحق است بخماسی راجز گوید * شعر * قالت له مقاله تلجلجا * قولا مليحا حسنا سملجا * و بمعنی شیر چرب وشیرین * سمالج بالضم همچنین * سملج نیز نوعی از گیاه * ترکه ستوران چرند و بمعنی تیر لطیف * سملاج بروزن سنمار عیدی است ترسایان را * سملجه بروزن دحرجه جرعه جرعه بآسانی نوشیدن * سملجته فی حلقی جرعه جرعه نوشیدم آنرا بآسانی * رجل سملج الذکر و مسملجه مرد دراز ومرد زن کر * سمهاج بالکسر دروغ * سمهج کلامه دروغ گفت در کلام * سمهج الدراهم رواج داد درمها را * سمهج الحبل سخت تافت رسن را * سمهج الیمین مبالغه کرد در سوگند شاعری گوید * شعر * یحلف بالله حلفا مسمهجا * قلت له بالله لا تلجلجا * یمین سمهجه سوگند سخت * سمهج بمعنی سهل شاعری گوید * فوردت ماء نقاخا سمهجا * لبن سمهج وسمهیج شیر شیرین و چرب یا شیر بآب آمیخته * لبن سماهج بروزن علابط شیری که شیرین نبوده * ارض سمهج زمین فراخ ونرم * ریح سمهج باد نرم * سمهج فلان سرعت نمود وفرستاد * مسمهج اسپ معتدل الاعضا * سماهج بالفتح نام موضعی میان عمان وبحرین وسماهیج اشباع آن است یا موضعی دیگر است نزدیک از ان * اصمعی گفته سماهیج جزیره ایست در بحر مغرب که آنرا رقارسی ماش ماهی گویند عربان آنرا معرب کردند شاعری گوید * شعر * یا دار سلمی بین دارات العوج * جرت علیها کل ریح سیهوج * هوجاء جاءت من جبال یاجوج * من عن یمین الخط او سماهیج * سنج * بضمتین عناب * سناج بروزن کتاب نشان دود چراغ در دیوار * ابن سیده گفته سناج وسنیج چراغ * سنجه از باب نصر آلودم آن را برنگی غیر رنگ وی * سنجة المیزان بفتح سین سنگ ترازو و معرب است * و همچنین است صنجة المیزان و بسین افصح است * بزد مسنج بروزن معظم چادر مخطط * سنجه بالضم سیاه که در ان نقطه های سپید باشد * سنج بالضم جمع آن * سنجه بالفتح نهری است در دیار مصر و لقب حفص بن عمر رقی * سنج بالضم دهی در بامیان و بالکسر دهی در مرو * سنیان بالکسر

قصبه ایست در خراسان ۰ و ملیاریهی معبد و حافظا بو علی حسین بن محمد ابن ابی الکر
سنجی و حافظ بن نس عمر سنجی بالکسر محدثانند ۰ سناذج ۰ بالضم سنکی است
که صیقل کران آن زنک از شمشیر زدایند و آن سنک دندان راهم جلا دهند
۰ ساج ۰ نوعی از درخت و چادر سبزه ابن اعرابی کفته چادر سیاه ۰ سیجان
بالکسر جمع آن ۰ در خبر آمد ۰ انّ النبی صلی الله علیه و آله وسلم کان
یلبس فی الحرب من القلانس مایکون من السیجان الخضر ۰ کساء مسوّج بر وزن معظم
چادر رمدور ساخته شد ۰ سرج بالفتح و سراج بالضم و سرجان بفتحتین آهسته
سیر کردن از باب نصر ۰ ابو عمرو کفته سرجان آمدن و رفتن ۰ سُرج بالضم و سُراج
بروزن غراب نام دو موضع شاعری کوید ۰ شعر ۰ اقبلن من نیر و من سُواج ۰
بالقوم قد ملّوا من الادلاج ۰ و لیث کفته سُرج نام موضعی و سُراج نام مردی ۰ ابو سُراج
سی دو اد سبعه مناة بن الکرماد بن بلد و ۰ ۰ سهج ۰ بالفتح سخت وزیدن باد
۰ سهجت الریح از باب منع سخت وزید باد ۰ سَهوج ۰ و سَهُوج و سَهوح
باد سخت شاعری کفته ۰ جرت علیها کل ریح سَیهوج ۰ سَهج القوم لیلتهم سیر
کردند همه شب ۰ سهج الطیب سائید خوشبو را ۰ سهجت الریح الارض خراشید
باد زمین را ۰ مسهج بروزن مصدر کند دکاه باد شاعری کفته ۰ اذا هبطن مُستَجا را
مَسهجا ۰ مِسهج بر وزن منبر زبان آور ۰ ابو عمرو کفته کسی که در هر حق
و باطل کلام کند ۰ اما هیچ اقسام مختلف از سیر شتر ۰ سباج ۰ بروزن کتاب
بمعنی باغ ۰ سبّج حائطه و سبّج علی کرمه از باب تفعیل دیوار ۰ سباج بالکسر نیز
چیزی که بآن خرما بان و درختان انکور را در احاطه کشند ۰ سیجان بن
قدرکس بالکسر وهب بن منبّه بن کامل بن سیج بالفتح یا بالکسر یا بفتحتین
برادر همام که مرد و شیخ یمن بودند ۰ سبج بروزن کتف نام شهری است بشحر

۰ فصل الشین ۰

۰ شاج ۰ بالفتح اندوهکین کردن ۰ شاجه الامر از باب منع اندوهکین
کرد اندوه او را آن کاره ۰ شج ۰ بفتحتین دروازه بلند بنا یا دروازه ها

سناذج ۰
ساج ۰
سهج ۰
سهج ۰
سبج ۰
شاج ۰
شج ۰

واحد آن بتاست و این لغت هذیل است ابو خواس گوید * شعر * ولا والله لا ینجیك درعٌ * مظاهرة ولا شیخٌ وشیهد * اشحه از باب افعال رد نمود آنرا

* شج * بالفتح سر شکستن * شج راسه از باب نصر و ضرب شکست سرش را * مشجوج وشجیج شکسته سر * وقد مشجوج وشجیج ومشجج بر وزن معظم مبج شکسته سر وتشدید برای مبالغه است بسبب بسیار شکستگی سر مبج * شجت السفینة البحر شکافت کشتی دریا را * شج المفازة براحلته قطع کرد صحرا را * شج الشراب بالماء آمیخت شراب را کعب بن زهیر گوید * شعر * شجت بذی شبم من ماء محنیة * صاف بابطح اضحی وهو مشمول * شجة بالفتح شکستگی سر * شجاج بالکسر جمع آن و آن ده است حارصه باضعه دامیه متلاحمه سمحاق موضحه هاشمه منقله دامغه مامومه و آنرا آمه نیز گویند * رجل اشج مردیکه در جبینش نشان شجه باشد * بینهم شجاج میان آنها سر شکنی بود یعنی شکست بعضی از انها سر بعضی را * تشجیج بمعنی تصمیم * اشج عصری صحابی رسول صلی الله علیه وآله وسلم و نام جماعتی * شحیح * بر وزن امیر و شحاج بالضم و شحجان بالتحریک آواز استر و زاغ در خبر آمده * ان الله یبغض کل شحاج یعنی خدای عزوجل دشمن دارد هر آواز بلند را * شحج از باب منع و ضرب فعل از ان * شحج الغراب کلان سال شد زاغ و درشت شد آواز او * بنات شحاج بر وزن کتان استرها * مشحج بر وزن منبر و شحاج بر وزن کتان کورخر * مستشحج بفتح حا و کسر آن زاغ * در قاموس است الغربان مستشحجات ای استشحجن فشحجن * طلحة بن شحاج بر وزن شداد محدثی * بنو شحاج چهار بطن اند در ازد * شرج * بفتحتین دستة جامه دان و جز آن * شرجت العیبة از باب نصر و اشرجتها از باب افعال و شرجتها از باب تفعیل در هم افکندم دو الهای جامه دان را * شرج نیز بمعنی کهکشان و جای فراخ وادی * و بمعنی فرج زن و کفتگی کمان * اشراج جمع * انشرجت القوس فعل از ان * شریج بر وزن امیر چوب دو پاره کرده شده * شریجه کمانی که از شریج سازند * شرائج جمع شاعری گوید * شرائج النبع براها القواس * شریجه باردانی که از برگ خرما باقدر و در ان خربوزه و مانند آن بردارند

* شج *

* شحج *

* شرج *

و میانه که از پی برای کمرتیران سازند و بمعنی پی که از آن بر ما بر تیر چسپانند
• شَرج بالفتح کندرگاه آب از سنگستان بسوی زمین نرم • شِراج بالکسر
و شُروج بالضم جمع آن و در خبر آمد • فتنحّی السحابُ فافرغ ماءَهُ فی شَرجة
من تلك الشِراج یعنی یکسو شد ابر پس ریخت آب خود را در • شَرجی یعنی کندرگاه
آبی از کندرگاه • آتیاه هذا اشرجهُ و شریجهُ این مانند اوست • ولهن هُوَمن شَرجه
بعضی آن از طبقه و شکل او در خبر مازن آمد • فلا و اللهِ راقی ولا شَرجهم شَرجی
• هما شَرجٌ واحد آن هر دو یک قسم اند • اَصبحوا فی هذا الامر شَرجَین یعنی دو فرقه
شدند • شَرجان بالفتح هر دو رنگی را گویند که باهم مختلف باشند • در خبر آمد •
فاصبح الناسُ شَرجَین فی السفر یعنی مردم دو فرقه شدند در سفر بعضی روزه داشتند
و بعضی افطار کردند • شَرج بالفتح آمیختن • شَرجتُ العسل بالماء آمیختم انگبین را
با آب و بمعنی جمع کردن و دروغ گفتن و خربطه بستن • اشراج عیبتین • شرج
بالفتح نیز خشتها برهم نهادن • شَریجان دو رنگ مختلف و دو خط هر دو رهلم چادر
• مُشارجة بمعنی مشابهت • فتیاتٌ مُشارجاتٌ زنان هم سال • تشریج دوز دوزی
دوختن و آمیختن چنانکه در قول ابی ذویب است • فشَرّج لحمها بالنی • آمیخته
شد گوشت او با پیه • تشرّج اللحم بالشحم از باب تفعّل بهم در آمد گوشت و پیه
• شَرَج بفتحتین کلان تر شدن یکی از دو خصیه • دابّة اشرج ستوری که یکی از دو
خصیه اش کلان تر بود • شرج بالفتح نام وادیی در یمن و بمقربه گفته آبی است
از آن بنی عبس • در مثل است • اشبه شَرجٌ شَرجاً لو ان اُسَیراً زده می شود
در دو چیز که متشابه باشند و متفاوت در یک چیز • ابو عبید از مفضل روایت
کرده که اصلش این است که لقمان را پسر بن لُقَیم در شرج فرود آمد زن
پس لقیم برای طلب شتران خود رفت و لقمان که بر لقیم حسد می برد فرصت یافت
یافته خندقی کند و درختان سمر را که آنجا بودند برید و خندق را پر کرد و آتش داد
تا لقیم بیفتد و بسوزد هرگاه لقیم بیامد مکان را شناخت و رفتن درختان سمر را
نشناخت و گفت اشبه شرجٌ شرجاً لو ان اُسَیراً • شرج در اینجا موضعی است معین

وجای دیگر بمعنی کند وکاه آب وأُسَیمر تصغیر أسمر واسمر جمع سمر مانند ضبع واضبع
ومقصود قائل آن است این مکان همان مکان اولین است اگر درختان سمره بودی
* سعد بن شراج بوزن کتان محدثی است مقری * زرزر بن صهیب شرجی محدثی
است * شَرْج العجوز نام موضعی نزدیک مدینهٔ منوره * علی بن شرنجی محدثی
* شرجه نام شهری بر ساحل یمن دگری که آنرا کندہ * درزی پوست بکسرزند
وشتران راداران آب دهند * شارج نگهبان درختان انگور * شطرنج * بالکسر
بازی است مشهور وبفتح شین نیامده * وصاحب لسان گفته فارسی معرب است
وکسر شین بهر است تا بوزن جِردحل شود * شیطرج بکسر شین دوایی است مشهور
معرب شیتره گرم وخشک است در آخر درجهٔ دوم جالی ومقرح است وجمع مفاصل را
نافع دهد واگر بربهق وبرص وکوک طلا کنند زایل کند وطحال را اکلاً وشرباً نفع
بخشد * شفارج * بوزن علابط طبقی که دران سُکُرّجه ها یعنی پیالهای کوچک بود معرب
پیش پارج * شلج * بالفتح دهی در بلاد ترک از انجاست یوسف بن یحیی شلجی محدث * شمج *
بالفتح آمیختن وزردی کردن زد وزرد وزرد رختن * شمج الثوب دوزرد وزرد وزردرختن
جامه را * ناقه شمجی بالتحریک ناقهٔ زود رو * شاعری گوید * شمجی المشی عجول الوثب
* شماج بروزن سحاب آنچه افکنده شود از انگور بعد خوردن واز اینجاست
که گویند ماذقت شماجا چنانچه بید م چیزی را * بنو شمجی ابن جرم از قضاعه است
* در صحاح است بنو شمج بن فزاره از ذبیان است * وصاحب قاموس گوید
این غلط است وصواب بخاء معجمه وسکون میم است * شمرجه * بروزن دحرجه
بد درختن ونیک پروردن کودک را واز اینجا است که کودک را مشمرج گویند
* شمرج الصبی نیک پرورد کودک را زن * شمرجه نیزد رختن آمیختن
* شمرج بروزن قنفذ وشمروج بروزن عصفور جامه وجل باریک بافته شاعری در
وصف اسپی گوید * شعر * یرمد ارهاد العجین اضاعه * فدا الشمال الشمرج المتنصح *
شماریج بمعنی اباطیل * شمراخ بروزن شملال آنکه در کلام دروغ آمیزد * شنج *
بفتحتین درکشیدن کی پوست بدن * شنج از باب فرح وانشنج از باب انفعال

شطرنج * شفارج * شلج * شمج * شمرج * شنج

و تشنّج از باب تفعّل درکشیده شدن پوست، تشنیج از باب تفعیل درکشیدن پوست را و رجل شنج بر وزن کتف و اشنج مرد کشیده پوست، ید شنجه دست کشیده پوست، فرس شنج النسا اسپی که رگ پایش کشیده شود و این مدح است زیرا که چون عرق نسایش درکشیده شود پاهایش از رفتن نشود امرؤ القیس گفته شعر: سلیم الشظا عبل الشوی شنج النسا، له حجبات مشرفات علی الفال، شنج بفتحتین شوره، شنج علی شنج پیرمردی بر شوری، مشنّج بر وزن معظم نام مردی و بر وزن محدث جد خالد بن عطاء محدث، ابو بکر عبد الله بن شنجی بالکسر شیخ رباطی بود نیز به

شهدانج، شهدانج و شاهدانج تخم قنب معرب شاهدانه گرم و خشک است در درجهٔ سوم تحلیل ریاح و نفخ کند معده و چشم را ضرر دهد و صاحب قاموس گفته تپ ربع و بهق و برص را نفع بخشد و حب القرع را بکشد اگر بخورند و یا بر شکم نهند

شاهترج، شاهترج معرب شاه تره سرد است در درجهٔ اول و خشک در دوم خون را صاف کند و ادرار و تلیین نماید و خارش و گر را دور کند و سده های جگر را بکشاید و صفرا را نفع بخشد و اخلاط غلیظه و صفرا را بیرون کند

شاذنج، شاذنج سنگی است مشهور گرم در اول و خشک در دوم قسمی از اسحان و تلطیف و تجفیف و جلا کند و قروح چشم را نفع بخشد

شیبج، شیبج بالکسر نام محدثی است که روایت از طاوس کرده

فصل الصاد

صربج، صربج بالفتح ابجد ان نان پزد معرب است و بضم نیز آمده و هر کلمه که در آن صاد و جیم آید عربی نیست الّا که دخیل است

صج، صج بالفتح آهن را بر آهن زدن تا آواز بر آید از باب نصر، صجیج بضمتین آواز آن

صرج، صاروج نوره و اخلاط آن که در حوض ها و حمامها و غیر آن مالند معرب چاروی که آن را شاذروق هم گویند، صرّج الحوض از باب تفعیل صاروج مالیدن در حوض

صرمنجان، صرمنجان بالفتح ناحیه ایست از نواحی ترمذ معرب چرمگان

صعنبج، صعنبج چیزهای را در بهم کرده شده

صولج، صولجان بفتح صاد و لام معرب چوگان، صوالجه جمع آن و هاء آن برای عجمه است، صولج بالفتح سیم صافی و خالص، صولجه همچنین، صلج بضمتین درهمای

صحیح * صُلّجه بضم اول وتشدید لام مفتوح وصلنجه سبیکهٔ سیم صاف کرده شده * صَلَجَ الفضّة از باب نصر کداخت سیم را * صَلَّجَ اللّٰه کوما اید ذکر را * صلجه بالعصا زد اورا بعصا * صلج بفتحتین کری * اصلج کر و بمعنی سخت و ملاست دار * صاحب قاموس کوید این تصحیف اصلخ نیست * در لسان است که قیس وتمیم بجیم کویند و بنی اسد و همسایکان آنها بخاء معجمه * تصالج کری نمودن هو یتصالج علینا او بوما کری ظاهر می کند * صُلّجه بضم اول وتشدید لام مفتوحه شقهٔ جامهٔ ابریشم * صَلَنجا بر وزن زلیخا نامی * صلهج * بالفتح سنک کلان و ناقهٔ سخت درشت * صمجه * بفتحتین قندیل * صمج بفتحتین جمع آن * صومج و نزد بعضی صومجان نام موضعی و بعضی کویند بحای مهمله است * صملج * بر وزن عملس سخت درشت از اسپ وجز آن * صنج * بالفتح چنک وجلاجل * در صحاح است صنجی که پیش عرب مشهور است آنرا از صفر سازند و یکی را بر دیگری زنند اما چنکی که رودها دارد مختص به عجم است وهر دو معرب اند * صنّاج وصنّاجه چنک نوازه * و اعشی بنی قیس را صنّاجة العرب کویند بسبب جودت شعروی * صنجُ الجنّ آواز جن کو یا بچنک می سراید * صنجة المیزان سنک ترازو * صنجَ النّاسَ از باب نصر باز کردانید هر یک را بسوی اهل وی * صُنوج بالضم مصدر از آن * صَنَجه بالعصا بچوب زد اورا * صنّج به از باب تفعیل افکند اورا بر زمین * ما ادری ای صُنْجٍ هو نمی دانم کیست او * صُنج بضمتین کاسه های چوب سیاه * اُصنوجه بالضم تغارهای خمیر * لیلة صنّاجه بالفتح وبه تشدید نون شب ماه روشن کننده * صنجه بالفتح نهری است میان دیار مضر و دیار بکر * عبد صِنهاج * وصِنهاجه بکسر اول در هر دو بندهٔ اصیل در بندکی * صنهاجه بالکسر قومی در مغرب از اولاد صنهاجهٔ حمیری * صوجان * بالفتح سخت و درشت پشت از ستوران و مردم * نخلة صوّجانة خرما بن خشک و پژمرده شاخها * ای صوّجان هو کدام مرد است او * صوجان بالفتح معرب چوکان * صیهج * بالفتح سنک کلان * صَیهوجٌ املس و هموار * بیت صیهوجٌ خانهٔ املس و هموار * ظهر

* صلهج *
* صلبج *
* صملج *
* صنج *
* صنهج *
* صوج *
* صیهج *

صَبهورج پشت املس وهموار ه ونیز صهابیج ه بالضم پشمی که سخت سپید نما شد دراصل صهابی بود یا راالجیم بدل کردند همیان گوید ه یطیر عنها الوبر الصهابجا ه

صهاریج ه بر وزن تندیل ه صهارج بر وزن علابط حوضی که دران آب مجتمع شود حجاج گوید ه حتی تناهی فی صهاریج الصفا ه صهرج الحوض بر وزن دحرج صاروج مالید در حوض ه مصهرج حوض ساخته شد ه از صاروج ه صهرجة درقریه اند درجانب شمال قاهره ه دلیلة ه صباحجة ه بالفتح و بتشدید مثناة فوقانی شب روشن

ه فصل الضاد ه

ضبج ه بالفتح خود را بر زمین انداختن بسبب سرتی یا ماندگی ه درلسان العرب است از ابن درید که این ثابت نشد ه ه ضجیج ه بالفتح ترسیدن و مغلوب شدن از چیزی ه اضج القوم از باب افعال بانک وشور کردند وهرگاه بترسند ومغلوب شوند ه گویند ضج القوم از باب ضرب ه ضجاج بر وزن سحاب پوست وندان ابل ومهره ایست و بالکسر باهم شور وشغب کردن و باهم خصومت نمودن ه مضاجه ه همچنین ه ضجاج بالکسر نیز صمغی است که می خورند آنرا و بآن جامه ها نیز شویند و زنان بآن سر راشویند چنانکه ابن الاعرابی گفته وابن درید آنرا بالفتح خواند ه و کسر از ابوحنیفه مروی است وهر درختی که بآن پرندگان یا درندگان را زهر دهند ه ضجه بالفتح بمعنی فریاد و بانک ه گویند سمعت ضجتهم شنیدم بانک وفریاد آنها ه ضجوج بالفتح ناقه که وقت دوشیدن فریاد کند ه تضجیج رفتن ومایل شدن وپرندگان یا درندگان را زهر دادن ه ضرج ه بالفتح شکافتن وآلوده کردن ه گویند ضرجته فانضرج شکافتم آنرا پس شکافته شد ه ضرجته فتضرج آلوده کردم آن را پس آلوده شد ه ضرج بالفتح نیز بمعنی انداختن ه عین مضرجة چشمی که شکافش فراخ بود ذوالرمه گوید شعره تبسمن عن نور الاقاحی فی الثری ه و فترن من ابصار مضروجة نجل ه انضراج شکافته شدن ذوالرمه گوید شعره مما اتعالت من الهیمی ذوائبها بالصیف وانضرجت عنه الاکامیم ه انضراج نیز بمعنی فراخ شدن شاعری گوید شعره امرت له براحلة و بردة ه گویم فی حواشیه انضراج ه انضرج ما بین القوم دوری شد

صهابج ه
صهاریج ه
صباحج ه
ضبج ه ضج ه
ضرج ه

میان قرم * انضرج العقاب فرود آمد از هوا بر صید و گرفت یک جانب آنرا * تضرّج البرق شکافته شد برق * تضرّج النور شکافته شد شکوفه * تضرّج الخد سرخ شد رخساره * تضرّجت المرأة آراست خود را و باز داد نظر مرد * در نوادر است ضرّج الجیب از باب تفعیل فرو هشت گریبان را * ضرّج الابل دوانید شتران را در غارت * تضریج نیکو کردن و آراستن سخن را * گویند خیر ما ضُرِّج به الصدق و شرّ ما ضُرِّج به الکذب یعنی بهترین کلامی که بآن راستی آراسته شود و بدترین کلامی که بآن دروغ آراسته شود * ضرّج الثوب بخون آلود جامه را * در حدیث است مرّ بی جعفر فی نفر من الملائکة مُضرَّج الجناحین بالدم بگذشت بر من جعفر در گروهی از فرشتگان بخون آلوده بالها * ضرّج انفه بالدم بخون آلود بینی او را * اضریج اسپ سخت دونده و بمعنی رنگ سرخ و نوعی از جامه زرد و بمعنی ابریشم سرخ چنانکه لحیانی گفته و انشاد کرده * و اکسیة الاضریج فوق المشاجب * یعنی کساهای ابریشم سرخ * و بعضی بمعنی ابریشم زرد گفته * مضرّج بر وزن محدّث شیر درنده * مضارج بر وزن منازل جامه های کهنه و جامه های دریدنی * ضارج نام موضعی است معروف در بلاد بنی عبس امرأ القیس گفته * شعر * تیممت العین التی عند ضارج * یفیئ علیها الظل عرمضها طامی * عدو ضربج دویدن سخت * ضربجی بناسره از درمها * درهم ضربجی درم ناسره * ابن الاعرابی انشاد کرده * شعر * فکان ماجاد لی لاجاد من سعة * دراهم زائفات ضربجیات * ضولج * نقره و آن لغتی است در صولج بصاد مهمله و همان صواب است * ضمج * بالفتح خوشبو مالیدن در بدن بحدی که بدان ماند که گویا می چکد و جانوری است بد بو می گزد * ضمج بالتحریک بمعنی هیجان شهوت مابوبن * ضمج از باب فرح فعل ازان * ضمج بالفتح نیز آفتی است که انسان را می رسد و بمعنی چسپیدن بزمین * اضماج همچنین * ضمج الرجل بالارض و اضمج بزمین چسپید مرد * ضامج چسپیده و لازم * ضمج بالتحریک جمع آن * ضمعج * بالفتح ناقة کلان تمام خلقت * امرأة ضمعج زن کوتاه قد کلان * شاعری گوید * یا رب بیضاء ضحوک ضمعج * بعیر ضمعج و فرس ضمعج و اتان ضمعج

* ضربج *

* ضولج *
* ضمج *

* ضمعج *

همچنین ٭ ضمج نیز ناقهٔ تیز رفتار همیان بن قحافهٔ سعدی کوید ٭ یظل بدعو نبها الضماعجا ٭ در هوی کفته که مد کو را نمی کویند ٭ صرج ٭ بالفتح خای انعطاف وادی ٭ امراج جمع آن ٭ تصرج الوادی از باب تفعل بسیار شدن رجهای وادی ٭ صاج السهم عن الهدف مایل شد تیر از نشانه ٭ صاج الشی فراخ کردید آن چیز ٭ انصاج از باب انفعال همچنین ٭ صرجان بالفتح وصرجانه بمعنی صرجان است که در صاد مهمله کذشت ٭ اضماج ٭ بچه افکندن ناقه ٭ اضمحت الناقه افکند بچه را شتر ماده ٭ وآن یا مقلوب اجهضت الناقه است یا لغتی است علحده مروی از هجری را وانشاد نمود ٭ شعر ٭ فردد القولی کل اضمحت امره ومضمورة آن تلزم الحیل تضمح ٭ ضبرج ٭ بالضم وضیجان بالتحریک مایل دکج شدن از باب ضرب ٭ ضاج من الشی مایل شد از آن چیز ٭ ضاج السهم عن الهدف مایل شد تیر از نشانه ٭ ضاجت عظامه جنبید استخوانهای او از فرط لاغری چنانکه او کراع مروی است

٭ فصل الطاء ٭

٭ طبج ٭ بالتحریک مستحکم شدن نادانی فعل آن از باب فرح ٭ اطبج نادان ٭ طبج نیز زدن بر چیزی مجوف مانند سر وجز آن ٭ تطبج فی الکلام نوع بنوع آورد سخن را ٭ طبیجه بالکسر وباء مشدد مکسور بمعنی کرن ٭ طباهجه بفتح اول چهارم کوشت پاره پاره کرده شده معرب تباهه ٭ طثرج ٭ بالفتح مورچه ٭ طازج ٭ معرب تازه واز قسم حدیث آنکه صحیح وجید ونقی باشد ٭ طسوج ٭ ارزن سفر دیمعنی ناحیه وحصهٔ چهارم از دانک که درجه می باشد ومعرب است ٭ طفسونج ٭ بالفتح شهریست برکنار دجله ٭ طنرج ٭ بضمتین صنفها وجزهای صحیفه وواحدش نیامده ٭ طنجه بالفتح شهریست برکنار دریای مغرب ٭ طیهوج ٭ بالفتح تذرو ونر معرب تیهو است .

٭ فصل الظاء ٭

٭ ظج ٭ بالفتح آواز کردن مانند دادخواه ودادخواه در غیر جنگ مستعمل است

• فصل العین •

• عتج •
• عثج •
• عجّ •

• عَتَجَه • بالتحریک مرد مغرور و فرومایه که یاد ندارد اتّجه کرید و بی خیر
باشد • عَثْج • بالفتح و بالتحریک جماعتی در سفر و جماعت مردم • عُثْجَه بالضم
همچنین • عَثْج نیز پاره از شب • عَثْج از باب ضرب مداومت کردن نوشیدن را اندک
اندک • عَثَجْثَج بالفتح جمع کثیر • عَثَوْثَج بالفتح شتر تیز رفتار درویه • عَثَنْثَج
و عَثَوْجَج همچنین • اعثجاج سرعت نمودن • اعثوثج سرعت نمود • عجّ • بالفتح
و عجیج آواز کردن و بلند کردن آواز را و در حدیث است افضل الحجّ العجّ والثجّ مراد بعجّ
آنست که روان کرده شود در وی خون قربانیها و بلند کرده شود آواز وقت لبیک گفتن
• عاجّ و عجّاج به تشدید آواز بلند کننده • در حدیث است ان جبرئیل اتی النبی
صلی الله علیه و آله وسلم فقال کن عجّاجا ثجّاجا • عجعج بمعنی عجّ است و تضاعف
آن دلیل تکریر است • رجلٌ عَجْعاجٌ مرد ناله کننده • چنانکه لحیانی حکایت
کرده • عجّ الناقةَ زجر کرد ناقه را پس گفت عاجِ عاجِ • عَجْعَجَ بالناقة همچنین
• عجّ القومُ و اَعَجّ از باب افعال بسیار کردند در فریاد خویش سواری را
• عَجّتِ الریح سخت شد باد پس برانگیخت غبار را • اَعَجّتِ الریح از باب
افعال همچنین • یومٌ مِعَجٌّ و عَجّاج روزی که در آن باد تند وزد و گرد انگیزد
• ریاحٌ معاجیج بادهای تند غبار انگیز • عُجّه بالضم طعامی است که از بیضه ها
سازند جوهری گفته که من آنرا معروف میدانم • ابن درید گفته نمی دانم
حقیقت عجّه را جز آنکه ابو عمرو ذکر کرده که آن آردی است بروغن
خمیر کرده شده • و ابن خالویه از بعض عرب حکایت کرده طعامی که جمع
کرده شود مانند خرما و پنیر • عجاج بر وزن سحاب مردکول جفتهم فلم اَجِد
الّا العَجاجَ و العَجاج یعنی نادان و بی خیر و بمعنی غبار و دود و مردم کمینه
• مَعَجاجه بالفتح شتران بسیار و کلان چنانکه ابو عبید از فرّا حکایت کرده
و شمر گفته من این معنی را نمی دانم • فلان یلفّ عجاجته علی بنی فلان غارت می زند
بر فلان شاعری گفته • شعر • وانّی لاَهوی اَن الفّ عجاجتی • علی ذی کساءٍ من

غلامان او برده • فلان لبد عجاجته یعنی باز ماند از چیزیکه در آن بود • عجاج
آواز کنند • از کمان و باد و آب و جز آن • نهر عجاج نهری که آبش آواز کند
• عجیج آواز کردن آب • عجّ الماء از باب ضرب آواز کرد آب • عجعج الماء
همچنین ابر رعد کفته • شعر • لکل مسیل من تهامة بعد ما • تقطع اقران
السحاب عجیج • عجاج بن رؤبة راجز سعدی شاعری است از قبیلة
سعد بنی تمیم نامید • شد به عجاج بسبب قول وی حتی یعج عجّا من عجعجا •
گویند اشعر الناس العجاجان یعنی عجاج و پدرش رؤبه • عجاج اسپ نجیب
کلان سال • طریق عاجّ راه پر • عجعج الامر زده • شد شتر پس کفک بر آورد یا زیاده
شد بوی ناگوار • عجّج البیت من الدخان از باب تفعیل فتعجّج از باب تفعّل
پر کرد خانه را از دود پس پر شد • عجعجة در بنی قضاعه مانند عنعنه است در بنی
تمیم و آن این است که بدل می کنند یا را بجیم وقتی که با عین بود گویند هذا راعجّ
خرج معجّ ای راعی خرج معی • عدرج بر وزن علی زبرج جهنک و نیز نام مردی
• ما بالدار من عدرج نیست در خانه کسی • عذج بالفتح آب نوشیدن • عذج عاذج
مبالغه است مانند جهد جاهد • عیان بن فضاله گوید • تلقی من الاهل عذجا
عاذجاه • معذج بر وزن منبر مرد باغیرت زن خای و مرد بسیار ملامت کننده شاعری
گوید • شعر • فما خفت علینا من طوال سرعرع • ولی خرف زوج سیء الظن معذج • عذلجة
پر کردن گویند عذلج السقاء پر کرد مشک را • عذلج الولد نیک غذا داد بچه را
• معذلج بالضم بچه نیک غذا داده شده • معذلج مرد پر گوشت نیک سرشت نازک تن
• معذلجه زن مؤنث آن و نیز [illegible] در وصف [illegible] گوید • شعره له من کشح
معذلجات • لما [illegible] من الرشق • بنی عذلاج بالکسر زند کانی خوش • عرج
بالضم و معرج بالا بر آمدن و لنگی کردن بسبب عارضه باین معنی از باب نصر است
و بمعنی لنگی خلقی از باب فرح است و نزد بعضی فعل لنگی خلقی به وجه حرکت هاین
آمده • اعرج لنگ • عرج بالضم و عرجان بر وزن غفران جمع آن • ما اعرجه الله
لنگ کناد او را خدای تعالی • در تعجب گویند ما اشد عرجه و ما اعرجه نمیگویند چه

عدرج •
عذج •
عذلج •
عرج •

هرچه از قسم لون و امور خلقیه بود نیز باشد از ان ما افعله نمی آرند مگر بالفاظ اشد
٭ عرجان بالتحریک رفتار لنگ ٭ امور عریج کار نا استوار ٭ تعریج خم دادن بنا را
٭ عرَّج البناء از باب تفعیل خم داد بنا را ٭ تعرّج از باب تفعل خم خوردن بناء ٭ عرّج
على الشیء از باب تفعیل اقامت کرد بر ان چیز ٭ عرّج فلان على المنزل ایستاده کرد
فلان مرکب را بر منزل و اقامت نمود ٭ تعرّج از باب تفعل همچنین ٭ منعرَج الوادی
جای انعطاف وادی ٭ مِعرَج بالکسر و معراج بر وزن محراب و مَعرج بر وزن مصدر
نردبان و جای برآمدن و ازاینجاست لیلة المعراج ٭ معارج و معاریج جمع آن
مانند مفاتح و مفاتیح ٭ اخفش گفته اگر خواهی بگردان واحد آن را مِعراج و مَعراج
مانند مِرقاة و مَرقاة ٭ عرج بالتحریک غایب شدن آفتاب و نزد بعضی میل
نمودن آن بسوی مغرب ابو عمرو انشاد کرده ٭ حتى اذا ما الشمس همّت بعَرَج
٭ در لسان است عرج بالتحریک نیز بمعنی سه شب نخستین از ماه و این مروی از
ثعلب است ٭ عَرِج بر وزن کتف شتری که بولش راست بر نیاید ٭ در لسان است که
عرج در شتران مانند حقب است و آن عبارت است از راست نماندن مخرج
بول گویند حقَب البعیر و عَرِج و این عارض می شود شتر نر را هرگاه بروی تنگ
پالان بندند ٭ عرج بالفتح نام شهری در یمن و وادی است در حجاز که درختهای
خرما دارد و موضعی است در بلاد هذیل و منزلی است در راه مکه و بعضی گویند
بر چهار میل است از مدینه از انجاست عبد الله بن عمرو بن عثمان عرجی
شاعر منسوب به آن ٭ عَرج بالفتح نیز گله از شتران مقدار هشتاد و بعضی گویند از
هشتاد تا نود و ابو عبید گفته یکصد و پنجاه و زیاده از ان و اصمعی گفته از پانصد تا یکهزار
و تا که بود نیز آمده ٭ عُروج بالضم و اَعراج جمع آن ٭ عریجاء بر وزن حُمیراء
بمعنی نیم روز و بمعنی فرود آمدن شتران بر آبشخور روزی نیم روز و روزی
بامدادان و بمعنی یکبار خوردن مرد در هر روز ٭ عُریجا بی لام نیز نام موضعی
است ٭ اعرج فلان از باب افعال دهش داد او را شتران لنگ چنانکه
در قاموس است و ظاهرا استبعادی دارد ٭ در لسان است اعرج الرجل اذا کان

له عرج من الابل یعنی گله از شتران ۰ اعرج الرجل در آمد مرد وقت غروب آفتاب ۰ عرّج الرجل از باب تفعیل همچنین ۰ اعرج فلانا داد فلانرا گله از شتران ۰ تعارج فلان از باب تفاعل خود را لنگ وا نمود ۰ اعرج زاغ ۰ ثوب معرّج جامهٔ که خطهای پیچیده دارد ۰ عُرج بالضم وعُراج بروزن غراب یعنی کفتار ها خود وکلمه معرفه غیر منصرف اند گردانیده می شوند بمنزلهٔ قبیله ۰ ذو المرجاء پشتهٔ ایست بزمین مُزَیْنَه ۰ عُراجه بروزن ثمامه نام مردی ۰ عریجه بروزن لتیجه جد نُسیر بن ذَیسم ۰ بنو الاعرج قبیله ایست معروف ۰ عُرَج از محدثان بسیار اند ۰ اُعیرج بصیغهٔ تصغیر ماری است کمک که افعون نمی پذیرد وماننداقعی میجهد ولیث گفته که در استعمال مؤنث می آرند اُعیرجات جمع آن ۰ عارج غافث ۰ عریجیه نام جد یزید بن سیاه ۰ اعوجاج کوشش کردن در کار ها ۰ عرتج ۰ بالضم سگ دوبه و برد بعضی مگ شکاری ۰ عرطوج ۰ بروزن زنبور پادشاهی است ۰ عرفج ۰ بالفتح درختانند که در زمین نرم میرویند ۰ عرفجه واحد آن وبنامید ۰ شد مردی به عرفج ۰ ابوزیاد گفته که عرفج درختیست کی است خوش غباری رنگ مایل به سبزی شکوفهاش زرد حمرب ارحارند ارد بعضی گویند که سخن ر مبع میباشد وشاخهایش بسیار وباریک وبعضی گویند مانند صورت انسان بود ره پیدا می شود وقتی که خشک گردد وبادش زرد می باشد وشتران وگوسفندان رطب و یابس آن می خورند وآن از درختهای موسم گرما است وبآتش زود مشتعل می گردد ۰ عرافج ریگستانی است که راه در آن نیست ۰ لی العرفجة قسمی است از جماع ۰ عرفجاء بالفتح و بالمد نام موضعی و بعضی گویند آبی است از آن بنی عُقیل ۰ عرج ۰ بالفتح دفع کردن و کنایه از جماع ۰ عرج الجاریه جماع کرد با جاریه ۰ عرج الارض بالمساحة شیار کرد زمین را به آهن گاو ۰ عسج ۰ بالفتح کردن بلند کردن در رفتار ۰ ذوالرمه در وصف ناقهٔ خود گوید ۰ شعر ۰ والعیس من عاسج او واسج خَبَباً ینحزن من جانبیها وهی تنسلب ۰ یعنی شتران زردی می کسند در رفتار ولکدها می خورند و به ناقهٔ من لاحق نمی شوند ۰ تیر معساج شتری که گردنش ۰

در عیر بلند بود * عوسجه بالفتح نام موضعی در یمن و کان نقره ایست و قسمی
از خار بن * عوسج بحذف تا جمع آن * اعسج المال از باب فرح بیمار شدند شتران
بسبب خوردن درخت عوسج * عوسج نیز نام اسپ طفیل بن شعیب * عوامج
قبیلهٔ معروف * اعسج الشیخ از باب افعال بگذشت رخ و مد * شد بسبب پیری * عسلج
و عسلوج بضم هر دو آنچه سبز و نرم باشد از شاخهای درخت * عسلجت الشجرة
شاخهای سبز و نرم برآورد درخت * جاریه عسلوجة النبات زن نرم و نازک
* عسلج بر وزن عملس طعام پاکیزه یا طعام رقیق و دهی است در بحرین * قوام
عسلج بالضم قد نرم و نازک * غسنج * بر وزن عملس شتر مرغ * عشنج * بر وزن عملس
کوفته رو و بد خلق و در لسان است که بمعنی بد منظر * اعصج بر وزن احمد کل
یعنی کسی که موی پیش سرش رفته باشد * عصلج * بر وزن عملس مرد کج ساق * عضالج *
بر وزن علابط بناء مشابه سخت شدید و فربه کلان * عضافج * بر وزن و معنی عضالج است
* عضجه * بالفتح ماده زرباه * عفج * بالفتح و بالکسر و بالتحریک و بر وزن کتف
آنچه بآن طعام از معده رود * اعفاج جمع آن * در صحاح است اعفاج از
مردم و از ذوات حوافر و سباع آنچه طعام بسوی آن از معده رود و آن
مانند مصارین است برای ذوات اخفاف و اظلاف که بآن از روده ها آید
* اعفج کسی که عفج او کلان باشد * عفج از باب ضرب زد او را * در لسان
است عفجه بالعصا زد او را چوب دستی بر پشت و سر و نزد بعضی مخصوص
بضرب دست است شاعری گوید * شعر * وفیت لقومی عفجة فی عباءة * ومن
یغش بالظلم العشیرة یعفج * و کنایه از جماع نیز آمده * عفج جاریته جماع کرد
باجاریهٔ خود * در لسان است عفج آنکه مرد با نوجوان کار قوم لوط کند * معفج
بالکسر مرد نادان که سخن و کار را ضبط نکند * معفاج و معفج و معفجه هرسه بالکسر
بمعنی عصا و معفاج نیز چوبی که بران جامه ها شویند * عفجه بکسر فا آبگیرهای
که در پهلوی حوضهای کلان باشد وقتیکه آب حوضهای کلان برود و خشک شود
بکف آب از انها بردارند و نوشند * عفنجج مرد سطبر نادان و ناقهٔ شتاب رو

* عسلج
* غسنج *
* عشنج *
* عصج *
* عصلج *
* عضلج *
* عضفج *
* عضمج *
* عفج *

عفشج ٭ عفضج ٭ عفج ٭ علج

و نزد بعضی مرد سطبر کلان سال ٭ تعفّج از مشیه از باب تفعّل کجی کرد در رفتار ٭ اعفنجج الرّجل شتاب کرد ٭ عفشج بالفتح درازسطبر ٭ در لسان است از ابن سیده که خلیل گفته مصنوع است ٭ عفضج بروزن جعفر و عفضاج بالکسر و عفاضج بروزن علابط سطبر فربه فروهشته ٭ عفضج بروزن جعفر سخت شدید ٭ گویند ان فلانا لمضرب ما عفضج بصیغهٔ مجهول یعنی فربه نشد ٭ در لسان است عفضاج زن بزرگ شکم فروهشته گوشت ٭ عفج مرد گران یا سطبر نرم از هر چیز ٭ علج بالکسر خر درگور و خر قوی و فربه و ثبان کنده اطراف و مردی از کفار عجم و هر کافر سطبر قوی را علج گویند ٭ در حدیث است فاتی عبد الرحمن بن خالد بن ولید باربعة اعلاج من العدو ٭ در نهایه است که مراد از علج مردی از کفار عجم و غیر آن است ٭ علوج بالضم و اعلاج و علجه نیز و معلوجاء بمد و معلوجی بقصر جمع ٭ هو علج مال او نگهبان و غمخوار مال است ٭ علاج و معالجه مزاولت نمودن و دوا کردن ٭ عالجت الرجل فعلجته دوا کردم او را پس غالب آمدم بروی در دوا ٭ معالج دوا کنند ٭ اهم از ینکه دوای زخمها کند یا دوای بیماری ٭ استعلج جلده ٭ از باب استفعال درشت شد پوست او ٭ رجل علج بروزن کتف و بروزن صرد و بروزن سکر مرد سخت و زمین از اندازه اقران خود را در بعضی مزاولت کند بکارها ٭ علج بالتحریک خرما بنان کوچک ٭ علجان بالضم جمع عتی از عضاه که درختان خاردار اند ٭ علجان بالتحریک مضطرب شدن شتر ماده ٭ و نام موضعی و گیاهی است معروف ٭ عالج شتری که چرد آن گیاه را و شتران نمی خورند آنرا مگر در حالت اضطرار ٭ عالج نیز نام موضعی ریگناک ٭ علجن از یادت نون زن بی باک و بمعنی شتر ماده آکنده گوشت شاعری گوید ٭ شعر ٭ وخلطت کل دلاث علجن ٭ تخلیط خرقاء الیدین خلبن ٭ بنو العلیج بروزن زبیر و بنو العلاج بالکسر بطن از عرب ٭ اعتلج القوم از باب افتعال فرا گرفتند قوم بر زمین انداختن و جنگ کردن را ٭ اعتلجت الارض دراز شد رویید گی زمین ٭ اعتلجت الامواج بالضم لطمه زدند موجها ٭ علجانه بالتحریک جائی که فراهم کند آنرا باد در ریگ درخت

«گویند «العلوج صدق مانند الوك صدق» یعنی این پیغام راستی است «ما تعلجت
بعلوج مانند ما تالکت بالوک» یعنی نفرستادم هیچ پیغامی «علهجه» بالفتح نرم
کردن پوست را با آتش تا خائیده شود و از کرک و پر و بره شود و این از خورشهای قوم
عرب بود در ایام گرسنگی «علهج» بالفتح نوعی از درخت «معلهج» بر وزن مزعفر
مرد احمق لئیم و فرومایه شاعری گوید «شعر» فکیف تسامینی وانت معلهج «هذارمة
جعد الانامل حنکل» جوهری گوید که هاء آن زیاده است و صاحب قاموس گوید
حکم جوهری بزیادت ها غلط است «در لسان است معلهج پسر خوانده و آنکه از
دو جنس مختلف زاده باشد «ابن سعد» گفته معلهج کسیکه نسب خالص ندارد
«عمج» بالفتح از باب ضرب شتاب رفتن و شنا کردن در آب و چپ و راست پیچ
پیچان رفتن «تعمج» از باب تفعل همچنین «در لسان است عمج فی سیره هرگاه بهر جانبی
رود از نشاط «تعمج السیل فی الوادی» کج رفت چپ و راست سیل در وادی
«عمج» بالتحریک و «عمج» بضم عین و تشدید میم مفتوحه مار را گویند بسبب
کج رفتاری وی شاعری گوید «شعر» یتبعن مثل العمج المنسوس «اهوج یمشی
مشیة المالوس «عومج» بالفتح بزیادت واو همچنین روبه گوید «حصب الغواة
العومج المنسوسا» ناقه عمجه شتر ماده کج رو «فرس عموج» اسپی که راست
نه رود در سیر «سهم عموج» تیری که پیچان رود «عمطج» بر وزن جعفر و عماطج
بر وزن علابط سخت و شدید از استران و شتران «عملج» در لسان است از کراع
کسی که مضطرب الخلقة و ناقص الخلقة باشد و باین معنی بغین معجمه اکثر است
«رجل عملج» مرد خوش غذا «ازهری گفته آنچه ما از ثقات فصحا شنیده «رجل
غملج» بغین معجمه است بمعنی مرد نازک اندام و عملج بعین مهمله بمعنی معوج الساقین
است یعنی کسی که هر دو ساقهایش کج بود «عمهج» بر وزن جعفر و عماهج بر وزن
علابط شیر جغرات شده و مرد متکبر و بمعنی دراز و بمعنی سرین و پر گوشت و پیه «عمهوج»
بالفتح همچنین «ازهری گوید عمهج دراز هر چیز را گویند عنق عمهج و عمهوج
گردن دراز «نبات عمهج» درختی که سبز و درهم پیچیده «عماهج» جمع «ازهری

علهج
عمج
عمطج
عملج
عمهج

گفته که هرگاه تو وتاره را عوج گویند ٭ عصیر بالفتح ارباب حصر و شیر ارکشیدن
مهار ٭ اصباح ارباب اعمال ٭ عصی ٭ عسر بالتحریک اسم اران درمثل است ٭ و یعلم
التمر زده ٭ شود برای کسی که شروع کند آموختن چیزی را بعد از آن که بزرگ شود
یعنی شتر مست است که تعلیم داده می شود ٭ میراد در قاموس است عسر بالتحریک
نرمی شیر لبی است در عین معجمه ٭ عناج بالکسر رسنی که بسته شود در بالای دلو
بزرگ بعد از آن بسته شود در چوب چنبر دلو و نیز بمعنی رشته سلک که زکرش
دلو سمک تا چوب چنبر بند بدحظمه گفته ٭ شعر ٭ قوم اذا عقدوا عقدا لجارهم
شدوا العناج وشدوا فوقه الکرباء ٭ عناج نیز بمعنی درد پشت و معامل بمعنی
کار و ملاک آن گویند انی لا ادری لامرک عناجا یعنی نمی دانم برای کار تو ملاک
٭ قول لا عناج له بالکسر یعنی سخنی است که رها کرده شد بی فکر ٭ عناجیج اسبان و
شتران اصیل ٭ عنجوج واحد آن ٭ عناجیج الشباب آغاز جوانی ٭ عنجج بالفتح بزرگ
و در صراح باین معنی عنجج آورده و گفته که در سند آن ابو عمرو شعر همان سعدی
را انشاد کرده ٭ عنجج شقلع بلندح ٭ عنجج بالضم ضمران که نوعی از ریاحین است
٭ ازهری گفته که من نشنیدم آن را بجز از لیث و بعضی گویند که آن
شاهسفرم است ٭ منبج بر وزن منبر نیز آمده ٭ برای کارها ٭ عنج بالفتح
و بالتحریک نیز آمده ٭ جد محمد بن عبد الرحمن که از کبار تبع تابعین است ٭ اعنج
فلان ارباب اعمال استوار کرد کارهای خود را ورد کرد کمری ٭ عنجه لوح
بالفتح بازوی هودج که نیز در بن بود برای استحکام آن در حدیث ابن مسعود است
فلما وضعت رحلی علی مذمر ای جبل قال اهل عنج مراد اهل عنج است با جیم
بدل کرده شد ٭ ٭ عنسج ٭ بالضم مرد بادان رکران ٭ ازهری گفته مرد سطبر
رست وکران که دامن نداشته باشد ٭ عنوج دهرد بمعنی عنجس ٭ عمایج
بر وزن علابط درشت خوه ٭ عنشج ٭ بر وزن جعفر و عنانج بر وزن علابط مرد فربه
و کلان ٭ عنفص ٭ ناقة که میان هردو فرج وی دوری بود ٭ ولیرد بعضی ناقة
تیز رو سبک ٭ و بعضی گویند کهن سال و سطبره ٭ عماهج ٭ بر وزن علابط

٭ عصیح ٭
٭ عسمج ٭
٭ عشنج ٭
٭ عمفج ٭
٭ عمهج ٭

عوج

دراز قد * عوج * بالتحریك کج شدن از باب فرح * عوج بوزن عنب اسم ازان * ابن سکیت کفته هر چیزیکه راست و قائم باشد کجی آن را عوج بالتحریك کویند و در کجی همچو زمین و دین عِوَج بروزن عنب کویند * فی دینه عِوَج در دین او کجی است * در نهایه است عوج بفتح عین مختص است باشخاص محسوسه و بکسر عین مختص است بچیزی که غیر محسوس باشد مانند رای و بعضی کویند بالکسر در هر دو معنی مستعمل است و اول اکثر است * در حدیث انس حتی یقیم به الملة العوجاء مراد از ملت عوجاء ملت ابراهیم است علیه السلام که بکردانیدند از استقامت آنرا عرب * اعوج الشی از باب افعلال کج شد آنچیز * عوّجته از باب تفعیل کج کردم آنچیز را فتعوّج پس کج شد * در صحاح است کویند عصی مُعَوَّجة بضم میم و فتح عین کویند بکسر میم * اَعوَج بد سرشت و بی لام نام اسپ بنی هلال * اعوجیات و بنات اَعوج منسوب بآن * ابو عبید کفته که اعوج نام اسپی ازان کنده بود بنی سلیم در بعضی محاربات خود آنرا کرفتند پس در دست بنی هلال افتاد و در عرب هیچ یك فحلی مشهور تر ازان نیست و نه بسیار تر از روی نسل و اصمعی در کتاب فرس کفته که اعوج ازان بنی اکل المرار بود بعد ازان در ملك بنی هلال بن عامر در آمد * اَعوج نیز نام اسپی ازان غنی بن اَعصُر * عوجاء ناقة لاغر طرفه کفته * بعوجاء مرقال تروح و تغتدی * و زمین پشته ایست در برابر هر دو کوه بنی طی و نام اسپ هامون جرّین طابع و نام موضعی چند و بمعنی کمان تیراندازی * عوج بالفتح و معاج از باب نصر اقامت کردن بجای * عُجتُ بالمکان اقامت نمودم در ان مکان * عُجتُ غیری بالمکان مقیم کردانیدم دیکری را دران مکان لازم و متعدی هر دو مستعمل است * عوج بالفتح نیز بمعنی ایستادن و توقف کردن * عائج واقف و ایستاده شاعری کوید * عُجنا علی ربع سلمی ای عرّجنا * شاعر بجای عرّج عرّجنا آورده و چه معنی هر دو یکی است * فلان مایعوج من الشیء فلان بر نمی کردد ازان چیز * عُجتُ البعیر خم دادم سرشتر را بزمام * انعاج علیه از باب انفعال منعطف شد بر ان * عاج با بنای علی الکسر زجری است

برای ناقه وبه تشرین هم آمد • عَجعجت الناقة عاجِ گفتم شتر ماده را شاعری
گوید • شعر • کانّی لم ازجر بعاجٍ نجیبة • ولم اَلقِ عن سَخطٍ حلولاً مُعافیا • عاج بی نیا
بمعنی ناقه نوم از عطاف • در نهایه است عاج بمعنی پوست سنگ پشت دریایی
در حدیث است انه کان له مِشطٌ من العاج بود آنحضرت را شانه از پوست سنگ
پشت و بعضی گویند عاج چیزی است که از استخوان سنگ پشت دریائی گیرند واما
عاج بمعنی استخوان فیل نجس است نزد شافعی و طاهر است نزد ابی حنیفه و بدین
معنی آمده اصمعی در این حدیث قال لثوبان اشترِ لفاطمة سوارین من عاج
• در قاموس است که استخوان فیل از خاصه وی آن است که اگر در دش که کشت زار
باشد در هنی رسانند کرم کرد آن نگردد و اگر درم از آن به آب وارکمین آمیخته
زنی را هر روز خورانند و بعد از یک هفته باوی مباشرت کنند آبستن گردد • عراج
برون شداد عاج فروش و حداد نه آن • ذو عاج نام وادی • عوّج العاجَ فیه
از باب تفعیل نشانیدن دندان فیل را در وی • عُوج بن عوق بضم هر دو مردی بود
که در منزل آدم بوجود آمده بود در زنده بماند تا زمان موسی علیه السلام
و شاهست لزرگی خلقت او در کتبها مذکور است • عَوَنِیج نام اسپ عروة بن ورد
• عرجان بالتحریک نام نهری • جَبَلا عرج دو کوهی در یمن • دارة عُوَینج نوروزن
زبیر معروف است • در لسان است عوجاء نام زنی و نیز نام کوهی نامیده شد آن
بسبب آنکه عوجاء را در آن کوه لود اد کشیده اند • عرمج • بالفتح دراز کردن
از شومرغان و آهوان و مادهٔ شتران و بمعنی شتر مادهٔ جوان و شتر مرغ دراز پا
و مادهٔ آهو که در هر دو پهلوی او دو خط سیاه باشد • در قاموس است که عرمج
بمعنی مار نیز آمده • در لسان است که نمشی در قول رؤبه بمعنی مار گفته
و حصب القُراة العومج المنسوماه ابو منصور گفته که این تصحیف است و دال است
برآنکه صاحب این لغت از کتب سقیمه اخذ کرده و رد بر وی حفظ و تمییز
کاذب است و بمعنی مار عومج بمیم است انتهی • عَوْمج نام نهری از ان نبی مصر
• مراهج قومی از عرب • عبج • بالفتح پسندیدن • ماعجبت به از باب ضرب پسندیدن

عرمج •

عبج •

نکردم آن را * تداولت الداء فما غجت به خوردم دوا را پس منتفع نشدم ازوی * شربت ماء ملحا فما عجت به خوردم آب شور را پس سیراب نشدم ازان * در صحاح است بروایت ابن السکیت از فراء ما اعیج من کلامه بشئ باک نمیدارم از کلام وی بچیزی و بنواشدمی گویند ما اعوج بکلامه یعنی التفات نمی کنم بسوی کلام وی اخذ کرده اند از عجت الناقه

* فصل الغین *

* غمجه * بالضم جرعه * غمج الماء از باب سمع جرعه جرعه نوشید آب را * غسلج * بروزن جعفر ناخوراسیاه و امری میان دو امر و بمعنی بی مزه از طعام و شراب * غسلج بروزن عملس همچنین * غضاجه * بروزن دحرجه گوشتی که بی نمک و نیم خام و ناخوش پخته شود * غلج * بالفتح رهوار رفتن اسپ و یکسان یعنی تمام حتی یک رفتار را با رفتار دیگر * غلج الفرس از باب ضرب فعل ازان * مغلج بروزن منبر اسپ رهوار و یکسان رو * در لسان است * تغلج الحمار از باب تفعل دوید خر * تغلج ظلم و بغاوت کرد * تغلج الحمار نوشید خر آب را و بگردانید زبان را گرد دهن * عیر مغلاج بالکسر گورخری که کاته خود دارانید * غصن اغلوج بالضم شاخ نرم * غلج بضمتین جوان نیکو * غلامج * بمعنی غلامک است و غلامش مانند اوست چه کاف ضمیر را گاهی بجیم بدل می کنند و گاهی بشین همچنین است در لسان * غمجه * بالفتح و بالضم جرعه * غمج الماء از باب ضرب و فرح جرعه جرعه نوشید آب را * تغامج از باب تفاعل همچنین * فصیل غمج بروزن کتف شتر بچهٔ که از نشاط جرعه جرعه کشد میان رانها و میان دستهای مادر خود * ماء غمج بروزن کتف آبی که شیرین نباشد * مغمج بروزن معظم همچنین * غملج * بروزن جعفر و عملس و غملیج بروزن قندیل و غملوج بروزن زنبور و غملاج بروزن سرداب و غمالج بروزن علابط کسی که بر یک حال نماند گاهی خود را شجاع نماید و گاهی جبان و گاهی قاری و گاهی شاطر و گاهی سخی و گاهی بخیل * غملج بروزن جعفر و غملج بروزن عملس و غملیجه بالکسر و غملوجه بالضم زنی که چنین حال دارد * در لسان است

* غمج
* غسلج
* غضاج
* غلج
* غلامج *
* غمج *
* غملج *

غملج دراز فروهشته • بعیر غملج شتر دراز گردن درشت اندام • غملج آب غلیظ • غملوج زغملیج کند • جسم دراز • شعر غمالج در معنی که بزودی برآمده ودراز شده • غمالیج رستنی است که در دو روز قصب غمالیج نی تر وتازه • غمارج شاخی که درهاله رسته باشد • غمامج بروزن علابط ابله سطبر • غنج بالضم وبفتحتین وغناج بروزن غراب ناز وکرشمه • غنجت الجاریة از باب سمع وتغنجت از باب تفعل ناز کرده امرأة مغناج وغنجة بکسر نون زن نازکننده • غنج بفتحتین مرد پیر وابن لقب بنی هذیل است لغتی است در عین مهمله • غنج بالضم وغناج بروزن کتاب دو ذشمی که بآن دشمن را ملاح کنند • در لسان است غنجه بالفتح علم خار پشت وآن غیر منصرف است الف لام بروی داخل نمی شود • غلدجان • بالفتح شهری به فارس درد شمع تشنه کنند • غرج بالفتح در تاشدن وخمیدن در رفتار • فاج بی مشقة از باب ضرب وتعوج دوتا وما یل شد در رفتار • فرس غرج اللبان اسپی که پوست سینه اش فراخ بود وچنین اسپ بزودی منعطف می شود • فرس غرج مرج اسپ تیز رو ومرج از اتباع است • جمل غرج شتر پهنا سینه • رجل غرج مرد فروهشته پست پنکی

• فصل الفاء •

فوتنج • معرب ارتنک وآن قسمی از پودنه • فاثج • ناقة حامله وناقة فربه که حامله نشود واین از لغات اضداد است وناقة بلعد کرمان فربه وفواثج جمع همیان پس فحا قه عمل می کوبد • شعره یظل بالعیر لمنها القدا محجا • والمکرات اللقح الفواثجا • فثج الماء الحار بالبارد از باب نصر شکست گرمی آب گرم را آب سرد ما • لا یفثج آبی است که همه برآورده نمی شود • ابو عبید گفته که برآورده نمی شود به تک آن رسیدن نمی تواند • فلان لا یفثج وفلان بحر لا یفثج فلان جا فی ودریایی است که همه آبش کشیده نمی شود • فثج الشیء ناقص کردید آن چیزه فثج فلان وفثج از باب تفعیل گران بار شد فلان • افثج الرجل مانده شد وپایی دم کشید واین اعرابی افثج بصیغة مجهول روایت کرده • فج • بالفتح وفجاج بالضم راه فراخ میان دو کوه

غمج • غنج • غلدج • غرج • فوتنج • فاثج • فثج • فج

* فِجاج بالكسر و اَفِجّه جمع آن امّا دوم نادرست * ابو الهيثم گفته فج راه فراخ در كوه
و هر راه دو رويه * اَفَجّ فلان رفت در فِجاج در خبر آمده * كلّ فِجاج مكّة منحر همه راه فراخ
مكّهٔ معظمه جاى قربانى است * افجيج بالكسر وادى و نزد بعضى وادى فراخ و وادى
تنگ عميق و اين از لغات اضداد است * فِجّ بالكسر و فَجاجه بالفتح ميوهٔ خام * فج
بالكسر نيز خربوزهٔ شامى كه آنرا هندوانه گويند * قوسٌ فجّاء و مُنفجّه كمانى كه زهش
از قبضه دور و بلند بود * فجَجتُ القوسَ بلند كردم زه كمان را * فجَجتُ رجلىّ وما بين
رجلىّ و افجَجتُ از باب افعال و فاججتُ از باب مفاعله دور كردم پاها را از يكديگر
* هو يمشى مُفاجّا او ميرود دور كرده پاها را از يكديگر * تفاجّ فلان از باب تفاعل در رفتن
پاهاى او از يكديگر دور رفت در حديث عبادة مازلى آمده فركبت الفحل متفاجّ للبول
و در روايت ديگر آمده * جمل منفاج شتر فربه كه بسبب خوردن و نوشيدن بسيار
همواره بول كند * افجّ فلان از باب افعال سرعت نمود فلان * افجّت النعامة اجفال
كرد شترمرغ * افجّ الارضَ سخت شكافت زمين را بقلبه * فَجَج بفتحتين دورى ميان
دو قدم و آن قبيح تر است از فحج و بعضى گويند فجج ميان مردم تباعد رانها
از يكديگر و ميان ستوران تباعد پاشنه ها از يكديگر * رجلٌ افجّ كسى كه ميان
هر دو قدمش دورى باشد * فجفج بر وزن هدهد و هدهد و فجفاج بر وزن خلخال
و فجّا فج بر وزن علابط مرد بسيار گو و نازان بچيزى كه ندارد * فجج بضمتين مردم
گران * فجّه بالضم فرجه * حافر مُفجّج بالضم سم قبه دار * فحج بالفتح تكبر كردن
* فحج از باب منع تكبر كرد * فحج فى مشيته از باب منع سرهاى قدم او از يكديگر
نزديك شد و هر دو پاشنه از يكديگر دور * فحّج از باب تفعيل همچنين * فحج
بفتحتين نزديكى ميان سرهاى هر دو قدم و دورى ميان هر دو پاشنه * افحج
و فحجاء صفت از آن * تفحيج از باب تفعيل پا از يكديگر باز نهادن در خبر آمده
انّه بال قائما ففحّج رجليه يعنى بول كرد پس پا از يكديگر باز نهاد * افحج فلان از
باب افعال پس كشيد * افحج عنه باز گرديد از آن * افحج حلوبته باز كرد هر دو پاى
ناقهٔ شيردار خود را براى دوشيدن * فخج * بالفتح تكبر كردن از باب منع * فخج

* فحج

* فخج

٭ فحدج ٭
٭ فودج ٭
فودنج ٭
فرج ٭

بضمتین بر تر است از فحج از روی دو زنی و نزد بعضی فحج دوری هر دو ران
از یکدیگر و اکثر در شتران باشد ٭ فحدج ٭ بالفتح نام شاعری چنانچه
صاحب لسان گفته ٭ فودج ٭ بر وزن کوکب هودج و نزد بعضی کوچک
از هودج و بزرگ می گفته فودج آنچه مردم کرمان سازند و آنچه اعراب
سازند آنرا هودج گویند ٭ فوادج جمع ٭ فودج العروس مرکب عروس
٭ فودَجُ النّاقه بن ران و بغل ناقه ٭ ناقةٌ واسعةُ الفَودج ناقه که بن ران
و بغلش فراخ بود ٭ فودجات نام موضعی ٭ فودنج ٭ بالضم نباتی است معروف
معرب پودنه ٭ فرج ٭ بالفتح اندوه وا بردن ٭ فرج الله عنک الغم از باب ضرب
و فرج از باب تفعیل اندوه وا برد از تو خدای تعالی ٭ فرج بالفتح اندام نهانی
٭ فروج جمع و میان دو پای ران اسب و هر گاه اسب بدود و سرعت کند گویند
ملأ فرجَه و فروجَه ٭ فرج الوادی بطن وادی ٭ فَرجُ الطریق دهانهٔ راه ٭ فَرج
الجبل درهٔ کوه ٭ ابو عبیده گوید فرجان سند و خراسان و اصمعی گفته سجستان
و خراسان ٭ فرجه بالفتح رهائی از غم شاعری گوید ٭ شعر ٭ ربما تکره النفوس
من الامر له فَرجَة کحلّ العقال ٭ فرج بالکسر و بضمتین کسی که راز نهان نکند
٭ فرج بضمتین و فارج و فریج کمان در شونده از زه ٭ فرج بضمتین زنی که در یک جامه
باشد ٭ فُرجَ الحائط بالضم شکاف دیوار ٭ فرج بر وزن صُرَد جمع در حدیث نماز
جماعت آمده لا تذَروا فُرَجَ الشّیطان مگذارید شکافها میان نماز گزاران
را تا رفت بسوی شیطان برای تقریب است و در بعضی روایات فُرجات الشّیطان
آمده و در حدیث عقیل آمده ٭ اَدرِکوا القَومَ علی فُرجَتهم دریابید آن قوم را
بر هزیمت آنها ٭ افرج کسی که هر دو سرینش بسبب کلانی بهم نه پیوندد و این
در حبشیان اکثر است و کسی که همیشه کشاده عورت بود ٭ فرج بالتحریک
اسم از فرح بمعنی دفرج از باب فرح فعل از ان ٭ فرج بر وزن کتف کسی که
چون بنشیند عورتش منکشف و ظاهر شود ٭ فَروج بر وزن صَبور کمانی که هر دو
گوشه اش واشده باشد ٭ فرّوج بر وزن تنّور کرتهٔ کودک و قبائی که از پس شکاف

دارند در خبر آمده و علیه فَرّوج من حریر یعنی بر وی پیراهنی از حریر بود * فروج بروزن تنور و بالضم چوزه های ماکیان * فراریج جمع * مُفرج بروزن مُحسن ماکیان چوزه دار و کسی که تیر خوب پیامی انداخت و چون دزد کرد و آمد خوبی تیر اندازی از دکر کون شد * مُفرج بفتح راکشته که یافته شود در جای دور از آبادی و کسی که اسلام آرد و هیچکس را از ولی موالاة نکنند و ازین جاست در حدیث لا یترك فی الاسلام مُفرج یعنی هر کاه جنایت کند تا وان آن بر بیت المال است چرا که عاقله ندارد * در صحاح است که اصمعی مُفرَح بحای مهمله می کفت و انکار می کرد که بجیم بود * ابو عُبید کفته محمد بن حسن را شنیدم که می کفت که بجیم معجمه و مهمله هر دو روایت است پس کسی که بجیم روایت کرده کفته کشته که یافته شود در بیابانی و متصل آبادی نمرد در نصورت دیت از بیت المال است و ابو عُبید کفته مفرج بجیم کسی که اسلام آرد و هیچکس را والی موالاة نکنند پس هر کاه جنایت کند تا وان آن بر بیت المال است چرا که عاقله ندارد * مُفرّج بروزن محمد بمعنی شانه و کسی که مرفقش از بغل او دور باشد * تفاریج قباء و تفاریج در ابزین شکافهای قباء و درابزین * تفاریج الاصابع کشادکیهای انکشتان جمع تَفرِجه * رجلٌ تِفرِجةٌ و تِفراجةٌ و تِفِرّجةٌ و تِفِرّاجةٌ و ایس بنیون است مرد جبان و ضعیف * افرَجوا عن الطریق و القتیل جدا شدند از راه و کشته * افرَجوا عن المکان کذاشتند مکان را * فرّج فلانٌ از باب تفعیل پیوشد فلان * فَریج بمعنی سرد و بمعنی ناقه که اول زاده باشد * رَجُل افرَج الثّنایا مرد کشاده دندان پیشین * فارج ناقه که از زادن و اندوه آن رهایی یافته باشد و بعد از آن دشمن و مکروه دارد تورا * فَرج بالفتح شهری بزرک بموصل و راهی بنزدیک اَضاخ و رخنه های شهر که از انجا خوف در آمدن دشمن بود و بالضم شهریست بفارس از انجاست حسن بن علی محدث * بنو مُفرج بروزن مُحسن قبیله ایست * فرارجان دهی است بمرو * محمد بن یعقوب فَرَجی بفتحتین زاهدی است مشهور * افرنماج بروزن احرنجام خشك شدن بالای پوست شتر بسبب بریان شدن یا غیر آن * افرنمج جلد الجمل

* فرد

فرنج ○ فرحج ○ افرنج ○ فسج ○ فشج ○ انفشج ○ فلج ○

هل ازان ○ فرتاج ○ بالکسر نشانی است برای شتران و موضعی است در بلاد طی ○ فرحجه ○ بروزن دحرجه با ازیکدیگر باز نهادن در رفتار ○ فرحجی در رفتار مانند فرشجه است ○ افرنجه ○ گروهی است معرب افرنگ و قیاس کسر راست مثل اسقنط که کسر فا در ان اول است و فتح فا لغتی است ○ فاسج ○ ناقه حامله و نزد بعضی ناقه حامله با فربهی ○ فواسج جمع آن ○ فاسج نیز ناقه که پیش از رسیدن هنگام ضراب نر بروی جسته باشد و بمعنی ناقه جوان تیز رو ○ تفسیج با ازهم باز نهادن برای بول ○ افسج همچنین از باب افعال گذاشت مرا و تنها شد از من ○ فشج ○ بالفتح با ازهم دور نهادن برای بول از باب ضرب ○ تفشیج از باب تفعیل همچنین ○ تفشج از باب تفعل با ازیکدیگر باز نهادن ○ تفضج از باب تفعل و انفضاج از باب انفعال خوی کردن بن موی آنکه دران شود ○ تفضج فلان خوی کرد بن موی فلان و روان نشد ○ تفضج جمله بالشحم پیه دار شد بدن او بقدری که شگافته شدند رگهای گوشت در مداخل پیه ○ تفضج بدن الناقة لاغر و کم شد گوشت ناقه ○ تفضج الشیء فراخ شد آن چیز ○ انفضجت القرحة شگافته شد قرحه ○ انفضج الانق آشکارا شد افق ○ انفضجت السره کشاده شد ناف ○ انفضج الدلو روان شد آنچه در دلو بود ○ انفضج الامر سست و ضعیف شد کار ○ انفضج البدن بسیار فربه شد بدن ○ فضیج بمعنی عرق ○ مفضاج بزرگ شکم فرو هشته با پیه ○ فلج ○ بالفتح از باب نصر و ضرب پیروزی و کامیابی و بمعنی غلبه ○ فلج اصحابه غالب آمد بر یاران خود ○ فلج بالضم و فلجه بروزن نصره اسم ازان ○ فلج بالفتح نیز تقسیم کردن و دو نیم کردن و شگافتن زمین برای زراعت و مقدر نمودن جزیه ○ فلج الجزیة علیهم مقدر نمود جزیه را برانها و در مثل است من یأت الحکم وحده یفلج یعنی کسی که تنها نزد حاکم رود پیروز شود ○ تفالج تقسیم نمودن ○ افلجه الله علیه پیروزی داد حق تعالی او را بروی ○ افلج الله حجته راست و ظاهر کرد خدای عزوجل حجت او را ○ فلج بالفتح موضعی است میان بصره و ضریه مذکر منصرف است شاعری گوید ○ شعر ○ وان الذی حانت بفلج دماؤهم ○ هم القوم کل القوم

یا اُمّ خالد * فلج بالکسر و فالج پیمانه ایست مشهور و اصل آن سریانی چندی در وصف می گفته * شعر * اُلقی فیها فلجان من مسک دارین وفلج من عنبر ضرم * فلج بالفتح و بالکسر نصف * گویند هما فلجان * فلج بفتحتین نهر خرد و جوهری بسکون لام هم آورده * صاحب قاموس گوید تسکین لام غلط است چون گوید * شعر * او فلج ببطن وادٍ للماء من تحته تسیب * فلج بفتحتین نیز کشادگی میان دندانها که خلقی بود نه بتکلف که آنرا تفلیج گویند * رجلٌ اَفلج الاسنان و امرأةٌ فلجاء الاسنان صفت از آن است در بن گفته ذکر اسنان ضرور است * رجلٌ مُفلّج الثنایا برازن مفظم مرد کشاده دندان پیشین در صفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم آمده انه کان مفلّج الاسنان و در روایتی اَفلج الاسنان آمده * تفلیج کشاده ساختن دندان را برای تزیین * در خبر آمده انه لعن المتفلجات للحسن یعنی آنحضرت لعنت کرد بر زنانی که دندانهای خود را برغبت تحسین کشاده * از یکدگر می نمایند * فلج بفتحتین نیز دوری میان دو قدم * رجل افلج مردی که هر دو دستش از یکدگر دور بود و جوهری گفته مردی که دوری باشد میان دو پستانش * صاحب قاموس گفته این خطاست * فالج شتر فربه که دو کوهان دارد دراز بود سندی برای جستن بر ماده می آرند و در خبر آمده ان فالجا تردّی فی بئر یعنی شتری که دو کوهان داشت هلاک شد در چاه * سهم فالج تیر فائز در خبر سعد آمده فاخذت سهمی الفالج ای القاهر الغالب یا تیری که بدان سبقت گیرند در باهم تیراندازی * فالج مرضی است مشهور و در خبر آمده الفالج داء الانبیاء و آن استرخای یکی از دو جانب بدن است بسبب ریختن مادهٔ بلغمی که مجاری روح را بندد * فُلج الرجل بصیغهٔ مجهول فعل از آن * مفلوج فالج زده * این در بن گفته زیرا که نصفش رفته * و از اینجاست که ناحیهٔ خیمه را فلیجه گویند * فلّوج بروزن تنور کاتب و نام موضعی * فالج نیز نام مردی و فالج بن خلاوة اشجعی است و از اینجاست قول کسی که متبری باشد از کاری انا من هذا الامر فالج بن خلاوة یعنی من از این کار بری و یکسو ام چه روز جنگ رقم هرگاه انیس اسیران را کشت فالج را گفتند ایا انیس را یاری می کنی پس گفت من

ىوى ام ازان • فنج • بضمتين مردم گران • فنج بر وزن بقم تابعی که وهب بن منبه • ازو روایت کرده و نام محدثی • فنج بالتحریک معرب پنگ • فنزج • بالفتح نوعی از رقص عجمیان که دست یکدیگر گرفته می رقصند معرب پنجه • فوج • بالفتح جماعت از مردم • فئوج بر وزن فحول و افواج بر وزن ابواب جمع آن • فاوج • افاوج جمع الجمع • فاح المسك از باب نصر دمید بوی مشک • فاح النهار سرد شد روز • افاح الرجل از باب افعال سرعت کرد در دویدن و فرستاد شتران را پاره پاره بر حوض • فایجه جماعت و زمین فراخ میان دو بلندی • فنج بالفتح معرب پنگ و معنی کرده • فنجرد • محفف فنج از فاج بفرج چنانکه گویند هین از هان بهرن • احمد بن حسن الفنج و عبد الله الفنج و ابو رشید الفنج و احمد بن محمد اصفهانی ابن ابی الفنج محدثانند • فنوج کسانی که در زندان آمد و رفت دارند و نگاهبانی نمایند • تفریج جنگ کردن گویند لست ابرح حتی افرج یعنی نمی روم تا راحت دهم نفس خود را • استفیج فلان بصیغه مجهول حفیف رسک کرده شد فلان • فیهج • بر وزن صیقل می و بعضی گویند می صاف و بعضی گویند پیمانه خمر و پالونه آن • فیروج • بر وزن جعفر شهری است بکرانه اصطخر بر طرف صحرا معرب پیره • فیج • بالفتح زمین پست

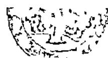
• فصل القاف •

قنج معرب کمک چه کاف و جیم بیک کلمه در کلام عرب باهم نمی آید • قمیحه واحد آن اعم از آنکه نر باشد یا ماده • یعقوب گفته مختص است به نر زیرا که تا برای وحدت است و همچنین است نعامه و نخله و نمله و مثل این بسیار است و صاحب لسان گفته قنج نهری نام کوهی شاعری گوید • لورأیت القبج لاصحی مائلاه • قحقجه • بر وزن زلزله بازی است عرب را که آنرا طم رماخ گویند • قربج • بر وزن قرطق دکان • مقرعج • مانند مسرهد دراز • قطاج • بالفتح و بالکسر رسنی سطبر که از لیف خرما و جز آن برای کشتی سازند • قطج استوار تافتن آن رسن را و آب کشیدن از چاه برسن • قرلیج • بالفتح لام و کسر آن نزد بعضی

بکسر لام و فتح قاف و ضم آن مرضی است که در رودهای باریک حادث شود و اکثر حدوث آن از بلغم غلیظ است و بعد آن از ریحی که راه برا زمی بندد * قنوج * بروزن سنور شهوریست * ره‌نند و ستان محمود سبکتگین با لشکر عظیم غازیان آمده فتح نمود و غنایم بسیار و نفایس بیشمار از انجا برداشته * قنقج * بالکسر ماده شتر فربه پیمار و * احمد بن * قاج * محدثی

* فصل الکاف *

* کفاج * بروزن علاج کولی و حماقت * کاج از باب منع قعل از آن * کثج * بالفتح خوردن طعام بقدر سیری * کثج من الطعام از باب ضرب خورد طعام را بقدر کفایت یا فراهم نمود بسیار غله را * کجه * بضم اول و تشدید دوم بازیچه ایست که کودکان آنرا از پارچه کرد و مدور میسازند مانند کره * صاحب مهذب گوید که در فارسی آنرا شش خنج گویند * کج از باب نصر بازی کرد بآن * کجکجه بروزن دحرجه بازیچه ایست که او را است الکامه نامند و قتیبة بن کج بالضم محدثی بخاری * و یوسف ابن احمد کج قاضی بفتح کاف است * کدج * بالفتح نوشیدن آب بقدر کفایت کدج الرجل من الماء از باب نصر نوشید آب را بقدر کفایت * کدج * بفتحتین بمعنی ماری معرب کد * کرج * بفتحتین نام شهرابی دلف عجلی و نام دهی در دینور * کرج بضم کاف و رای مشدد معرب کره است که بچه اسپ باشد جزیر گوید * شعر * لبست سلاحی والفرد و قلعتة * علیه و شاجا کرج وجلاجله * کرجی بزیادت یاء تحتانی مخنث * کوارجه بروزن فرازنه * کرویج بروزن قندیل قسمی از ماهیان کوچک سبزرنگ * کرج الخبز از باب سمع و اکرج از باب افعال و کرج از باب تفعیل و تکرج از باب تفعل فاسد و زنگ گرفته شد نان چه کوج زنگ مانندی را گویند که بر روی نان نشیند * کربج * بضم اول و سکون ثانی و فتح بای موحده بمعنی دکان و نزد بعضی بمعنی متاع دکان بقال * کوسج * بالفتح و بالضم معرب کوسه و نوعی از ماهی که خرطومی مانند اره دارد و مرد ناقص دندان و اسپ دیررو * کوسج الرجل کوسه شد * کسبج * بروزن برقع کنجاره روغن

معرب کسبه است ٭ کستیج ٭ بالضم ریسمانی کند که ذمی بالای جامه سوای زنار می‌بندد معرب کستی ٭ کُشَج بوزن جندب جزمه مانندی از پوست خرما واین معرب است ٭ کشعنج وکشعطج ٭ هردو در لغت مولده اند یعنی عربی الاصل نیند ٭ کلج ٭ بفتحتین مرد کریم وشجاع ومردی کریم از قبیلهٔ ضبه وبضمتین مردم سخت وشدید ٭ کیلجه نوعی از پیمانه ٭ کیالج وکیالجه جمع آن ٭ جوهری گوید که هائی کیالجه برای عجمه است ٭ کیلجه لقب محمد بن صالح ٭ کمج ٭ بفتحتین کنارهٔ پوستینکاوران از طرف فاسرین ٭ کندج ٭ بالفتح مخزن مانندی معرب کند وآن ظرفی باشد مانند خم بزرگ که از گل سازند در پراز غله کنند ٭ کانج ٭ بسکون ثالث وفتح نون عروس در پرده را گویند وآن بارد ویابس است در درجهٔ دوم بردنی دارد مانند کاور وتلیین طبع میکند وقروح مثانه وجزآن ورمهای حاره ویرقان وضیق النفس را مفید است ٭ کنافج ٭ بالضم بسیار از هر چیز وبمعنی توبه پراز گوشت ونیز بمعنی خرشه پراز دانه

٭ فصل اللام ٭

٭ لجبه ٭ بالضم وبضمتین وبالتحریک آهنی شاخه دار که گرک را بدان شکار کنند ٭ لجج بحذف ثانی لجج بضمتین جمع آن ٭ در اساس البلاغه است که آن آهنی است شاخه دار که آنرا مانند کف کشاده انگشتان می‌سازند ومیان آن پاره از گوشت می‌گذارند واو را بمیخ می‌بندند چون گرک آنرا میگیرد آن پخته میشود در پنجهٔ وی دلجج به الارض بر زمین افکند او را ٭ لُجج بصیغهٔ مجهول بر زمین افکنده شد واز ینجا ست حدیث سهل بن حُنیف لما اصابه عامر بن ربیعه بعینه فلُجج به حتی ما یعقل یعنی بر زمین انداخته شد بمرتبهٔ که عقل را از دست داد ٭ برک لجج شتران قبایل که گرد خانها نشینند مانند بر زمین زده ابرذ ریب گوید ٭ شعر ٭ کانّ ثقال المزن بین تضارع ٭ وشابه بَرْک من جذام لبیج ٭ لجاج بالکسر احوق ضعیف ٭ لجاج ولجاجت هردو بالفتح بمعنی ستیهیدن فعل آن از باب سمع وضرب ٭ لَجَرج بوزن قبول ولجوجة بزیادت ها مبالغه ولُججه بضم اول

زبفتح ثانی وثالث ستیزه کاره در اساس البلاغة ملجاج بروزن مفعال نیز بهمین
معنی آورده * در صحاح است ملاجة از باب مفاعله بمعنی درازی در ستیهیدن
و نیز در صحاح است یلجلج المضغة فی فیه میگرداند پارهٔ گوشت را در دهان خورد
تا بخاید * لجلجة بروزن دحرجة و تلجلج بروزن تدحرج گردانیدن سخن
را در دهان * در صحاح است یقال الحق ابلج و الباطل لجلج یعنی سخن باطل
گردانیده میشود و جاری نمیگردد و در کتاب امثال اسمعی الحق ابلج یعنی حق
واضح و روشن است والباطل لجلج و باطل ملتبس است و غیر واضح و نیز از مبرد نقل
کرده که لجلج آنست که بگردد صاحب وی در وی و راه بیرون آمدن نیابد * لج
بالضم جماعت کثیره و جای بسیار آب در دریا * لجة بزیادت تا همچنین
و ازینجاست بحر لجی بالضم و بالکسر دریای لجه دار * لج نیز شمشیر و کنارهٔ رود بار
و مکان در رشته از کوه و نام شمشیر عمرو بن عاص * در اساس است و فی حدیث
طلحة رضی الله عنه قد ضرانی فوضعوا اللج علی قفی مراد از لج در اینجا شمشیر است
تشبیه داد آنرا در کثرت آب به لجه و بعضی گفته اند لج نام شمشیر اشتر
چه اشتر شمشیر خود را یم و لج می گفت و در بارهٔ آن گفته * شعر * ماخاننی الیم
فی ما قط * ولا مشی منذ شددت الازارا * لجه بالفتح آواز و شور مردم
و بضم لام سیم و آئینه * در اساس است و کان ینظر بمثل اللجتین ای المرآتین
کما یقال و هینا ه کالمار یتین * لجج الرجل و السفینة از باب تفعیل در لجه در آمد
* در صحاح است التج البحر موج زد دریا * یلنجوج و یلنجج و النجج و الالنجوج
و الیلنجج و الیلنجوجی عود بخور و آن بسیار نافع است برای اسهال های بعد
در حدیث است فی الجنة النجوج یتأجج من غیر وقود معمل گوید * شعر *
لا یصطلی النار الا مجمرا ارجا * قد کسرت من یلنجوج له وقصا *
و نیز شماخ گوید * شعر * تثقب نارها اللیل داخ * بعیدان الیلنجوج
الذکی * التجت الاصوات آمیخته شد آوازها * در نهایه است
* لجمت القصبة بینی و بینک ای وجهت فکل اجاه مشروح ما لا اعرف اصله انتهی

کویم لجّت القضیّه از باب سمع است مانند لجّ به الهمّ • در اساس البلاغه است
ومن المجاز لجّ به الهمّ والنزاع یعنی مستمر شد اندوه وخصومت • در تهذیب است
التجّ ما زلنه کاللجّ من السراب • التجّ الظلام آمیخته شد تاریکی • عین ملتجّة
چشم سخت سیاه • ارض ملتجّة زمین بسیار سبز • التجّت الاصوات از باب افتعال
بانگ وشور درآوردند شوران • استلجّ متاع فلان از باب استفعال • والتلجّج
ادّعا کرد دعوی کرد متاع او را • استلجّ بیمینه • مستمر شد بر سوگند خود و کفاره نداد
و گمان راستی خود برد • فی الحدیث اذا استلجّ احدکم بیمینه فانّه آثم له عند الله
من الکفارة • در نهایه و در تهذیب است که معنی این حدیث آن است که مردی
سوگند خورد بر چیزی و داند که غیر آن بهتر است از آن و قایم ماند بر قسم خود
و خلاف قسم نکند و کفاره ندهد پس این فعل مر او را زیاده تر در گناه است از
کفاره دادن و خلاف قسم کردن و آوردن آنچه بهتر بود و بعضی گویند که قسم
خورد و گمان بود که در قسم خود صادق است پس اصرار کند خود متیزه کند و کفاره
ندهد و در بعضی روایات استلجج بفک ادغام آمده و آن لغتی قریش است که
فک ادغام می کنند با جزم • تلجیج دار • منه گرفت خانه را و از وی • گویند فی فواده
لجاجة یعنی اضطراب است در دل او از گرسنگی • جمل ادغم لجج بالضم مبالغه است
یعنی شتر نر بسیار سیاه • لحج • بفتحتین استوار شدن شمشیر در نیام و خاتم در انگشت
از باب سمع • لحج السیف فی الغمد والخاتم فی الاصبع استوار شد شمشیر در نیام و خاتم
در انگشت • مکان لحج بر وزن کتف مکان تنگ • الحاج جاهای تنگ • ملحج و ملتحج بالضم
اول و کسر رابع پناه ساعد • گوید • شعر • حبّ الضریک تلاد المال زرمه • فقر
ولم یتخذ فی الناس ملتحجا • لحجه از باب منع زد او را • لحجه بعینه چشم زخم رسانید
او را • لحج الیه پناه گرفت بسوی او • الحجه از باب افعال والتحجه الیه از باب
افتعال مضطر کرد او را بسوی آن • در اساس است استلحج الباب از باب استفعال
را نمی شود قفل • مستلحج قفلی که کشاده نشود • لحج بالفتح شهری در عدن ابین
نام نهاده شد لحج ابن وائل ابن قطن • لحج بالضم گوشه خانه و ... چشم و کوه آن

و بمعنی اخیر بالفتح هم آمده و بمعنی مغاکی در زمین و وادی ٭ الخاج جمع آن
٭ لخوج علیه الخبر از باب علم ولخج الخبر از باب تفعیل آمیخت بروی خبر را
و ظاهر ساخت خلاف آنچه در دل او بود گویند یوم ادیمین ما فیها لخنجاء بضم لام
یمینی و .. و کندی است که استثنا ندارد ٭ لخج بفتحتین بدترین چرك چشم ٭ عین
لخجة چشم چسپید با آن چرك ابو منصور گفته که بعض من این لغت شبیه بلم
تصحیف است و صواب لخخت عینه بود بخای معجمه است و لحخت عینه بود بلو
حای مهملة بمعنی چسپید شد از چرك و اما لخج در کلام عرب غیر معروف است
٭ لدج ٭ بالفتح جرعه جرعه خوردن آب از نصره لدج فلان الماء ح نمود بار
در سوال ٭ لزوجة ٭ بضم اول و ثانی چسپید کی چیزی مانند سریشم و بلغم ٭ لزج الشئ
از باب سمع کشید شد و دراز شد بسبب چسپید کی ٭ لزج بکسر دوم صفت ٭ لزج
به چسپید باره تلزج النبات از باب تفعل چسپید شد رویید کی هر گاه نبات آغاز
به خشکی می کند طوارتش مانند لعاب خطمی غلیظ می شود عجاج گوید ٭ شعر ٭
حتی اذا ما الصیف کان امجا ٭ وفرغا من رعی ما تلزجا ٭ تلزج راسه شسته شد سر او
و پاك نشد از چرك ٭ رجل لزجة بفتح اول و سکون ثانی ولزجة بکسر دوم و رجل لزجة
مردی که همیشه چسپید ٭ ماند و دور نشود ٭ لعج ٭ بالفتح از منع سوزانیدن ٭ لعج
جلده سوخت جلد او را ٭ لعج الدنه الم رسانید او را هذا کوید ٭ ضربا الیا بسبب
ملعج الجلد اه و منه هوی لاعج ٭ لاعجه الا مرد شوار شد کار بر او ٭ دراساس است
و به لاعج الشوق ولواعجه ای شد آید ٭ التعج از باب افتعال تافته جگر
شد از اندوه ٭ الغج النار فی الحطب از باب افعال افروخت آتش را در هیزم
٭ ملتعجة بود زن ملتعبة زن شهوت دارد بر او هر و زند ٭ زکرم فرج ٭ لفج ٭
بالفتح خواری ٭ الفاج اضطراب بسوی غیر اهل ٭ الفج از باب افعال مفلس شد رؤبه
گوید ٭ شعر ٭ انسابکم فی العسر والالفاج ٭ شیبت بعذب طیب المزاج ٭ ملفج بفتح فا
بمعنی مفلس نادر است ٭ در صحاح است ملفج بفتح فا مثل محصن و مسهب و این
هرسه لغت بفتح ماقبل آخر نادر اند شاعری گوید ٭ شعر ٭ جاریة شبت شبابا عسلجا فی

حجر من لم یک منها ملقحا ای اثیر گویند که فاعل و مفعول درین صیغه یکی است
و منه حدیث الحسن قیل له ایولد الرجل المرأة قال نعم اذا کان ملقحا یعنی
دیر کند مرد در دادن منی زن را اگر قفور باشد و ملقح بکسر قاف نیز بمعنی آمده
٭ مستلقح از باب استفعال بمعنی ملقح و دل رفته از ترس و بزمین چسپیده ٭ از لاغری
٭ لمج ٭ بالفتح خوردن باطراف دهان از باب نصر لهجه گویند ٭ شعر ٭ یلمج البارض
لمج العانی البذی ٭ من مرابیع ریاض و رجل ٭ و بمعنی جماع نیز آمده ٭ ملامج
بر وزن مساجد گرد اگرد اندرون دهان را چیزی گویند ٭ و انه لشعاع حسن الملامج ٭ لماج
بر وزن سحاب چیزی اندک که خورده شود ٭ ما لمجوا ضیفهم بشیء از باب تفعیل
یعنی ناشتا نشکستند مهمان را بچیزی و قولهم ما ذقت شماجا و لا لماجا و ما تلمجت
عنده بلماج یعنی نخوردم چیزی نزد او راجز گوید ٭ شعر ٭ اعطی خلیلی
نعجة هملاجا ٭ و جاجة ان له رجاجا ٭ لا تجد الراعی بها لماجا ٭ لا تسمع
المشیء اذا اراحا ٭ لمجه بالضم چیزی که بدان شغل کنند پیش از طعام چاشت یعنی
ناشتا شکن ٭ تلمج از باب تفعل خوردن لمجه را و در صحاح است تلمج مانند تلمظ است
یعنی جستن لقمه طعام را در دهان ٭ و رأیته یتلمج بالطعام ای یتلمظ ٭ سمج لمج بالفتح
و سمج لمج بکسر العین و سمیج لمیج بر وزن فعیل یعنی ناز یبا از اتباع است ٭ رجل ملمج
بر وزن معظم نیزه نرم دست رفته و اره لین ٭ سمیج لمیج ٭ بر وزن جعفر و رقص دار
و شیرین ٭ لهج ٭ بفتحتین از باب سمع حریص نمودن ٭ لهج به حریص شد بچیزی بس
مداومت نمود او را ٭ الهج الرجل حریص شدند شتربچگان او بشیر مادران خود
٭ در صحاح است که درین هنگام چوبی می سازند که آنرا حلال می گویند
و می بندند بر پستانهای ناقه ها را تا شیر نوشیدن نتوانند شاعری گوید ٭ شعر ٭ رعی
بارض الوسمی حتی کانما ٭ یری بسفا البهمی اخله ملهج ٭ و در اساس است الهجته بالشیء
حریص گردانیدم او را بآن چیز ٭ لهجه بالفتح و بالتحریک زبان و گویند فلان
فصیح اللهجة و در حدیث است ما من ذی لهجة اصدق من ابی ذر ٭ الهاج اللبن
از باب افعال رسیده شد شیر تا آمیخت بعضی اجزای آن به بعضی و هنوز تمام

نشد بستگی او و همچنین هر چیز آمیخته ٭ گویند رایت امر بنی فلان ملتاجا دیدم کار بنی فلان را آمیخته ٭ التاجت عینه آمیخته شد چشم او خراب ٭ امرج الرجل امره از باب فعاله استوار نکرد کار خود را ٭ در اساس است حدیث ماهوج و رای ماهوج حدیث و دانش نااستوار ٭ لهوج الشواء خام گذاشت کباب را یا خوب نه پخت ٭ تلهوج اللحم کذلک ٭ لهجه بالضم چیزی که بدان شغل کنند پیش از طعام چاشت ٭ لهجم از باب تفعیل خورانید لهجه بمردم ٭ ملهج بر وزن معظم کسی که بخسپد و عاجز شود از عمل ٭ تلویج کج کردن بنا را ٭ لزجاء و لوجاء بمعنی حاجت در حرج گذشت و آن مشتق اند از لجنه و الوجه یعنی

کردانیدم آنرا در دهان

٭ فصل المیم ٭

٭ ماج ٭ بالفتح جنگ و اضطراب و احمق مضطرب و آب شور ٭ موج از باب کرم شور شد آب ابن هرمه گوید ٭ شعر ٭ فانک کالقریحه عام تمهی ٭ شروب الماء ثم تعود مأجا ٭ ماج نام موضعی بر وزن فعال است نزد سمریه ٭ سرنا عقبه متوجا ٭ یعنی بیدة ٭ متیجه بکسر اول و دوم مشدد بر وزن سکینه شهری است به افریقیه ٭ متج بالفتح آمیختن و طعام دادن از باب نصر ٭ متج البئر برکشید همه آب چاه ٭ متج بالعطیه بخشید عطا را ٭ مج ٭ بالفتح انداختن آب از دهان ٭ مج الشراب من فیه انداخت آب از دهن ٭ امجت نقطه من القلم چکید نقطه از قلم ٭ ماج بتشدید جیم اپری که آب دهن او زپیری روان بود و حبس کردن نتواند ٭ در صحاح است احمق ماج کسی که آب از دهن او روان بود و بمعنی ناقهٔ سال خورده که بیندازد آب را از کلا ٭ مجاج و مجاجه هر دو بالضم آب دهن که انداخته شود و زنگبین را و را مجاج النحل نیز گویند در حدیث است انه کان یاکل القثاء بالمجاج ای بالعسل لان النحل تمجه ٭ مجاج المزن باران ٭ مجاج الشی فشرده آن چیز مجاج الدنیا لعاب ملخ ٭ در اساس است و من المجاز هذا کلام تمجه الاسماع این کلامی است که گوشها آن را می اندازند ٭ قول ممجوج سخنی انداخته شده

• مجحت الشمس ریقها انداخت آفتاب آب دهن را و آن کنایه از شعاع است
و نابغه گوید شعر • یمزن التحشی حتی یجا شزن نزوه • اذا الشمس مجت ریقها بالکلاکل
• حز مجاج نان ارزن • مجاج بالفتح شاخ کج • مجمج فی خبره از باب فعلله نا پیدا
گفت خبر خود را • مجمج الکتاب نوشت کتاب را شکسته ربی نقط و مبهم • مجمج
بفلان رفت در کلام با او برای غیر رستگی پس گردانید او را از حالی بحالی • امج الفرس از
باب افعال آغاز کرد دویدن را پیش از آنکه گرم شود • امج زید رفت در شهرها
• انمج العود جاری شد آب • رجوب • مجمج بضمتین حبتان و مکن الکمین بالفتحتین برد مشتکی
ضرد رکنج که هلی و پخته شدن انگور و از ینجاست در حدیث لاتبع الحب حتی یظهر
مججه مفردات الکرم را تا اینکه ظاهر شود رسیدن وی او • مجج النب رسید و شیرین
شد انگور • مجماج بر وزن مفضال مرد درهشته رجنبان گوشت کفل • تمجمج بر وزن
مسلسل جنبان از تازگی کذا فی التهذیب گویند تمجج از باب تفعل و مجمج از باب تفعلل
خراست تراهیب • مج بالفتح دانه ماش • جوهری گوید معرب است و فارسی او ماش
و بالضم نقطهای انگبین بر سنگ • آمرج و مجموج هر دو لغت اند در یاجوج و ماجوج
• مجح • بالفتح از باب منع پوست باز کردن از گوشت و مالیدن و من را تا نرم شود
و جماع کردن و دروغ گفتن • مجج اللبن بر آورد مسکه از شیر • مجح هر مالیده چیزی را
از چیزی گویند الریح تمخخ الارض می برد باد خاک را از زمین چنانکه می برد از روی
زمین خاک را • ماحجه از باب مفاعله درنگ کرد در رام دادن • ممازجه و مماج
بالکسر مصدر از آن • مقبه تمخج عقبه بعیلاه • مماج بر وزن کتاب نام اسب مالک
ابن عوف نصری و نام اسب ابی جهل • مخج • بالفتح از باب منع کشیدن دلو را
و جنبانیدن آن را تا پر شود از آب شاعری گوید شعر • ان لنا قلیها ماهم و ما دیز یدها
مخج الدلا جمع ما • مخج المرأة مباشرت کرد با زن • تمخج الماء از باب تفعل
جنبانید آب را • مدج • بضم اول و فتح دال مشدد نوعی از ماهی در یا ئی
که آنرا مشق گویند • مدلوج • بضم اول باز در بند • ملحج • بر وزن مجلس
در ذحج گذشت و جوهری که انجا ذکر کرده از خطای او ست اگرچه منصرف

• مجح •
• مخج •
• مدج •
• مدلوج •
• ملحج •

به سیمویه کرده ٭ تمدّج از باب تفعل پخته شدن خربزه ٭ تمدّج البطیخ پخته شد خربزه ٭ تمدّج الاناء پرشد ظرف ٭ تمزّج الشیّ منتفخ شد آنچیز و فراخ ٭ مذّجه از باب تفعیل فراخ کرد آنرا ٭ مرج ٭ بالفتح جوا گاه و به چرا گذاشتن ستوردا از باب نصر ٭ در اساس است مَرَاجُ السّلطانُ النّاس گذاشت پادشاه مردم را ٭ رجل مامرجٌ مرد گذاشته شده غیر ممنوع ٭ لایزال فلان یمرجُ علینا ٭ همیشه فلان ناگهان می آید برما ٭ مروج بالضم مصدر از آن ٭ مرج بالفتح نیز بمعنی آمیختن و از ینجاست حدیث ابن عمر قد مرجت عهودهم آمیخته شد پیمانهای آنها ٭ مرجَ البحرین وامرجها از باب افعال گذاشت دو دریا را بطوریکه یکی با دیگری مشابه میشود ٭ مرجُ الخطبا بالفتح نام موضعی در خراسان ٭ مرجُ واهط نام موضعی در شام ٭ در صحاح است که از مرج راهط است یوم المرج یعنی روز جنگ مروان ابن حکم با ضحاک ابن قیس فهری ٭ مرج القلعة بفتح لام منزلی است در بادیه ٭ مرجُ الخلیج موضعی است از نواحی مصیصه ٭ مرجُ الاطراحون نیز نام موضعی از نواحی مصیصه ٭ مرج الدیباج نیز نام موضعی در نزدیکی مصیصه ٭ مرجُ الصّفرّ بضم صاد مهمله و فتح فاف مشدد نام موضعی در دمشق ٭ مرج عذراء نیز نام موضعی در مصیصه ٭ مرج فریش نام موضعی در اندلس ٭ مرج بنی همیم نام موضعی در صعید ٭ مرجُ ابی عبیدة نام موضعی در جانب شرق موصل ٭ مرجُ الضیاون نام موضعی در قرب رقه ٭ مرج عبد الواحد نام موضعی در جزیره ٭ مرج بالتحریک شعرانی کلاچرند بی راعی واحد و جمع در وی یکی است و بمعنی فساد ٭ مرجت امانات النّاس از باب فرح فاسد شد امانات مردم و بمعنی قلق گویند مرج الخاتم فی اصبعی جنبید خاتم در انگشت من و بمعنی اضطراب را نیز اطلاق کنند مرج الدین والامر آمیخته و جنبان گشت دین و کار ابو دواد گوید ٭ شعر ٭ مرج الدین فاعددت له ٭ مشرف الحارک محبوک الکتج ٭ یرهب السّوط سریعا فاذا ٭ ذنبا الخیل من السّد معج ٭ ومنه الهرج والمرج بسکون عین برای موافقت هرج که بسکون عین است ٭ امر مریج کار آمیخته ٭ امرجت الناقة از باب افعال انداخت ناقه بچه را بعد از آنکه

٭ مدج ٭

٭ مرج ٭

پوست رخون شده بوده امرجَ الدّابةَ چرانیدستور راه مرجَ لهدَ وفا نکرد عهد را ه مارجُ من نار آتش بی دود که خلقت جن از دست ه مَرجان بالفتح مروارید خورد واحدش به ها ست ه در تهذیب است که لولوه ایست راگویند که از صدف برمی آید و مرجان بسد تراست و بعضی گفته اند که مرجان بسد است و آن جوهری است سرخ ه مرجان نیز نوعی است و بومی واحدش به ها ست ه سعید بن مَرجانة تابعی و مرجانه مادر او ست و پدرش عبدالله ه ناقةٌ مِمراج بالکسر ناقهٔ که حرکرفته باشد به الداخن بچه بعدا زان که پوست زهرن شود ه رحل ممراج کسی که امور خود را محافظ کند لا حوط مربع شاخی که در اغصان در آید و ملتمس شود ه مربع استخوانک میان شاخ دا مرجه جمع آن ه مرتج ه مردار سنگ و تصحیف مربیج نیست و قیاس صعوا اهد که اصم ممم باشد چه معرب مرده است ه مردارسنج ه معروف و گاهی رای ثانی را حذف می کنند معرب مردار سنگ و آنرا از سرب مرخته سازند و گاهی از غیر آن و در مرهمها بکار برند ه مزج ه بالفتح آمیختن و برهلانیدن از باب نصر و بالکسر باد ام تلخ ه مزیج بر وزن فعیل همچنین ه مزج بالکسر نیز بمعنی انگبین ابو ذویب گوید ه شعر ه فجاء بمزج لم یرا الناس مثلهٔ هو الضحکُ الا انه عمل النحل ه صاحب قاموس گوید که جوهری در فتح آن خطا کرده بالفتح است ه مِزاجُ الشراب بالکسر انچه بدان آمیزند شراب را ه مزاج البدن انچه بدان ترکیب یافته از طبایع ه مَوزج بفتح اول معرب موزه موازجه و موازج جمع آن در صحاح است موازجه مثل جورب و جواربه جمع آن و اکثر عرب ها نا را حذف کنند ه تمزیج از باب تفعیل بخشیدن ه تمزیج السنبل کرانه دن سبزی خوشه بزردی ه مزاج بر وزن کتاب نام ناقهٔ و نام موضعی در جانب شرق مِنیمیه یا جانب دست راست تعقاع ه مازجه از باب مفاعله مخیر کردیدن ه موازج بر وزن مساجد نام موضع ه مشج ه بالفتح آمیختن از باب ضرب ه شی مشیج بر وزن فعیل و بر وزن سبب و بر وزن کتف در لغتی چیز آمیخته ه امشاج جمع آن ه نطفة امشاج نطفهٔ آمیخته بآب زن و خون وی ابو ذویب گفته ه شعر ه کان الریش والفوقین منه خلال

مرتج ه دارسنج

زج ه

الربش سيطا به المشيج * صاحب تهذيب گويد که معتمد این بمعنا را چنین روایت کرده * شعر * کان المتن والمتن را لمروجین منه * خلاف النصل سيط به مشيج * اراد بالمتن متن السهم والمروجین حرف الفوق * امشاج نیز چیزی که در ناف جمع میشود

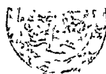
* معج * بالفتح بشتاب رفتن از باب منع * معج الحمار بشتاب رفت خر * معجت الريح بشتاب وزید باد * فرس معوج بر وزن صبور صفت از آن * معج الجارية جماع کرد باجاریه * در صحاح است قد مر يمعج اى يمر مرا سهلا * معج المولود فى التكملة چنانچه نبهل راد وسرمه دان * معج الفصيل ضرع امه سر زدن بچه پستان مادر را یا پیشانیه در دهن خود در ادن جوانب پستان تا شیر فرود * معج بالفتح قتال و اضطراب در حدیث است * معج البحر معجة تفرق لها السفينة یعنی موج زد چنانچه * معجة آغاز جوانی * تمعج از باب تفعل پیچیدن رد و تاشدن * مفج * بالفتح بشتاب رفتن و سیر کردن از باب نصر * مفج * بالفتح گول شدن از باب نصر * رجل مفاجة بر وزن سحابه مرد احمق و نادان * ملج * بالفتح مکیدن بچه پستان مادر از باب نصر و سمع * املج اللبن از باب افتعال مکیدن شیر را * املجه از باب افعال شیر مکانیدن او را و از ینجاست در حدیث لا تحرم الملجة والملجتان و فى رواية الاملاجة والاملاجتان * ملج بر وزن فعیل شهر خوار و مرد بزرگ و دهی است در ریف مصر * املج بر وزن احمد گندم گون و بیابان بی آب و گیاه و معرب آمله و آن دوائیست معروف سرد است در درجه دوم و نزد بعضی گرم و خشک است بلا خلاف زیاده میکند باه و بهم می آرد بلغم را و قوت میدهد دل و چشم را و نافع است برای صداع و می نشاند گرمی خون را * رجل ملجان بالفتح مردی که شیر ناقه بمکد و از ناکسی ندوشد تا دیگری آواز دوشیدن نشنود * ملج بالضم خصه مقل و آن بار درخت دوم است و ناحیه ایست از اصفهان بهمتین برغالهای شهر خوار * مالج بر وزن آدم معرب ماله و آن ابزاری است که گل کاران بدان گاه گل و گچ بر دیوار مالند و جمع مخفی معربه محدث * املوج بالضم برگ درختی است صحرائی مانند برگ درخت سرو * املالج جمع آن و نیز بمعنی خصه مقل * مليج

* معج *

* مفج *

* مفج *

* ملج *

از باب سمع خاییدن املوج باد ردهن ٭ مِلْمَجَة بکسر میم وسکون نون محله ایست دوسپاهان ٭ مَلَجَتِ النَّاقَة خشك شد شیر ناقه وانچه باقی ماند ٭ هرکه می چشد اورا می یابد در رمزة ملج یعنی حسنة مثل ٭ املاج الصبی از باب احتمار وامّلاج ارباب اذشعرا برآمدند ان کودك ٭ مَنِج ٭ بالفتح خرمائیکه دو تا یا سه تا باهم بچسپند ومعرب انك است وآن دانه ایست مسکرو بالضم ماش سبزه مَنوجان نام شهری

٭ منج ٭

٭ منجان دهی است در اصفهان ٭ مَوج ٭ بالفتح اضطراب دریا وهمچنین اضطراب مرد ٭ از باب نصر وشاعری است تغلبی وبرکشتن انحو ٭ مَوجَة الشباب آغاز جوانی ٭ ناقة مَوجی بروزن سکری ناقه تیز ورکه تنك او بسبب اختلاف دست وپای از برکردد ٭ ماجت الناقة حرکت کرد استخوان میز انو میان پوست واستخوان مُوج بالضم مصدر ازان ٭ ماجه لقب ابو الله محمد بن یزید قزوینی صاحب سنن نه جد او ٭ مُهجَة ٭ بالضم خون ونزد بعضی خون دل ویمعنی روح ٭ امْهَجَ المهجان بضم اول وثالث ومافح شیر بیه رقیق وتنك ٭ مَهج از باب منع مکیدن شیر او نیکو شد بزدی او بعد از بیماری ٭ مهج جاریة جماع کرد با جاریه ٭ امتهج بصیغة مجهول کشیده شد خون یا روح او ٭ مَهُوج البطن وفرفشته شکم ٭ میج ٭ بالفتح اختلاط ٭ منتهی اوروزن میناجد نعمان بن مقرن صحابی

٭ موج ٭

٭ مهج ٭

٭ میج ٭

٭ فصل النون ٭

٭ نوَج ٭ بالضم رفتن از باب منع ٭ نَاجَ في الأرض رفت بزمین ٭ ناجت الريح جنبید باد ٭ نَشِيج مصدر ازان ٭ نَوَج بروزن عمور صفت ازان ٭ نَاج الى الله زاری کرد بسوی خدا ٭ نَاجَ البوم آواز کرد بوم ٭ نَاجَ الثور بانك کرد گاو ٭ نَاج از باب سمع خورد خوردنی سست ٭ الريح لها نشيج بروزن دبل وزیدن بشتاب با آواز ٭ نُئِج القوم بصیغة مجهول رسید قوم را باد تند ٭ حدیث مَنْأَزج بروزن مفعول حدیث معطوف ٭ نائجات الهام بومهای بانك کنند ٭ نَأاج بروزن شداد شیر درنده ٭ نَبَاج ٭ بروزن شداد سخت آواز شاعری کوید ٭ با سَتَاه نباجين شنج

٭ نأج ٭

٭ نبج ٭

السراهد* و بمعنی کفچهٔ پست* نُماجة بزیادت هاحلقهٔ د برکرپیند کذ بست نمّا جتك
هرکاه نیز ذهد* نماج برو زن کُناب نام دهی د ر بادیه از انجا ست زاهدان
یزید بن سعید و سعید بن برید بروزن زبیر* در صحاح است که آباد کرد آن ده را
عبدالله بن عامر انتهی ودهی اخت دیگر* در تهذیب است که د ر بلاد عرب دو نباج
اند یکی بر سر راه بصره که ویرا نباج بنی عامر گویند و آن د ر برابر فیداست و دیگری
نباج بنی سعد و آن د ر قریتین است* نُباج بر و زن غراب کوز و تیز* نُباج الکلب
بالضم نبیح الکلب بر و زن فعیل آوا زسك* کلبٌ نبّاجٌ بر و زن شداد و کلب نبّاجی
سك سخت آواز* مَنبج بر و زن مجلس نام موضعی* کساء مَنبجانی و انبجانی بفتح با در
هرد و لغت نسبتی است خلاف قیاس مانند مَنبرانی و منظرانی* ثرید انبجانی ثریدی
که گرمی دار د* د ر نهایه است خمزة انبجانیة نان نرم* عجینٌ انبجانٌ خمیر
خوا سته و منتفخ د ر بر و زن غیر از اَرزنان کاه دیگر نیامد* صاحب صحاح
گوید و هذا الحرف یعنی الانبجان فی بعض الکتب بالخاء المعجمة و سماعی بالجیم عن
ابی سعید و ابی الغوث وغیرهما* منبج بر و زن منبر کسی که بزبان به بخشد و بفعل
نیارد* نبجه بفتحتین پشته* نابجه سخنی و طعامی است عرب جاهلیة را که د ر ایام
گرسنگی پشم شتر و شیر اندا خته می آمیختند و می خور دند و آنرا نبیج بروزن
فعیل نیز گویند* انبج بر و زن احمد د رختی است هندی معرب انبه* د ر صحاح است
الانبجات بکسر الباء المربیات من الادویة و اُظنه معرّبا* اَنبجَ الرجل از باب
افعال آمیخت د ر کلام خو د ونشست بر پشتهای بلند* نبیج بضمتین جوالهای سیاه
* نبجت القبجة بر آمد کبك از سوراخ* تنبّج العظم از باب تفعل آماسید استخوان
* نبجان بالتحریك وعده شروعذاب* نبج بالتحریك بردی و آن گیاهی است
که بآن د ر ز د و تخته از تختهای کشتی به پیوندند تا آب نیاید* ناباج
لقب عبدالله بن خالد و لقب والد علی ابن خلف* نبریج * بالکسر کبشی که
او را خصی کنند و پشم او گاهی نبرند معرب نبرید* نبهرج * بر و زن
سفرجل ناسره و فاسد معرب نبهره* نتاج * بالکسر زادن* انتتاج از باب

* نبرج
* نبهرج
* نتج

افتعال همچنین • نُتِجَت النّاقة زادناقه بچه را استعمال این مجازورة
بصیغهٔ مجهول است • نتاج بالکسر مصدر ازان • مَنتُوجه بر وزن مفعول ملحق
ازان • اَنتَجَت النّاقة از باب افعال بچه آورد ناقه کویند نتجها اَهلُها و انتجها مرکاه
مردم مباشر نتاج او شوند • ناتِج بر وزن فاعل مشتق ازان و آن برای شتر مانند
قابله برای زنان کم است کوید • شعر • وَقالَ اللّهُ مِن النّاتِجِين • مَتَى ذُمِرَت قَبلي الارجُلُ •
اَنتَجَتِ الفَرَسُ از باب افعال نزدیک شد نتاج اسپ • در صحاح است ازین قریب
که ظاهر شد نتاج او • اَنتَجَتِ النّاقة همچنین • مَنتُوج بر وزن مفعول مشتق ازان نه
مُنتِج • مَنتِج بر وزن مجلس زمان زاییدن و مکان آن کذا فی التهذیب • هُمَا نتائِج
یعنی در سن واحد اند در اسامی تَنَاتَجَت الابل از تفاعل وَانتَجَت از افتعال تو الدت
• هذا الولد نتیج ولدی این بچه همزاد بچهٔ من است • نتجت النّاقة رفت برای خود
و بچه آورد بمکانی که مردم نمی یابند و برای تنتجت از باب تفعل باتک برآورد تا برادر بچه
را • اَنتجه را از باب افعال یعنی نزد آنها شتران بار دارانند که بچه بر می آرنده مِنتَجه
بالکسر بمعنی دهر زیرا که بر می آرد آنچه در شکم است • مَنتَجه • بر وزن مکنسه
بمعنی دهره • حرج نَزوُن مِنتَجها بر وزن منصور آمد در حالیکه می زهد • نَتَجَ بطنه
بالسکون از باب ضرب بکارد زد شکم او را • نَتج بالکسر همان بی خبز ریده متون بمعنی دبر
کویند اَستَنتَجَ للعدل از باب استفعال هرکاه یکی از در عوجین فرو هشته شده نَجّ
بر وزن مد بمعنی روان شدن ریم و جراحت از باب ضرب جریر کوید • شعر •
فَإِن تَكُ قُرحَةٌ خَبُثَت وَنَجَّت • فَإِنَّ اللّهَ يَشفِي مَن يَشاءُ • در حدیث حجاج است
سَاحِبَك على صَعبٍ • لجنج از باب فعلله منع کرد و جنبانید • نجنج الامر
قصد کاری نمود و عزیمت آن نکرد • مجنج الابل کردانید شتران را بر حوض • نجنج کرد
بر کشت از ترس • نجنج القوم کوماکذرانید ند قوم در منزل و یعنی بعد ازان
عزم کردند که حاضر شوند یا برآید تنجنج از باب تفعلل جنبید و تکبر کرد • در صحاح است
تنجنج لحمه بسیار دار فرو هشته شد کوشت او صاحب قاموس کوید که قول جوهری
بمعنی فرو هشته شد کوشت او غلط است زیرا این معنی تخجخج است در باب مرحله است

نتج

نجج

نخج

نرج

نبزج

نسج

ونیز سرعت نمود ٭ نجوج بر وزن صبور صفت ازان ٭ نخج ٭ بالفتح جماع کردن
از باب منع و بمعنی سیل و آواز آن در بلندی رود بار و بمعنی جنبانیدن دلو و آواز دادن
٭ استنخاج از باب استفعال نرم شدن ٭ نخیجه بر وزن کریمه مسکه رقیق که بر می آید
از مشک شیر هرگاه بار کرده میشود و شیر بعد ازانکه بر آورده شود از و مسکه اول
٭ در صحاح است نخیجه بتقدیم جیم بر خای معجمه هم آمده و من نمی دانم که صحیح
چیست ٭ نورج ٭ بر وزن جعفر سکه کشاورزان ٭ نیرج همچنین ٭ نورج نیز بمعنی
سراب خرمن کوب اعم ازانکه از چوب باشد یا از آهن ٭ نورجه و نیرجه بزیادت تا
بمعنی آمد و شد کردن در آمد شد در کلام که سخن چینی باشد ٭ نیرج بر وزن جعفر
سخن چین و ناقه تیز رو ٭ نیرجات ای نیرجا بمعنی درید به شتاب با نورد ٭ نیرج المرأة
از باب دحرجه جماع کرد زن را ٭ نیرنج بالکسر و هو فی است مانا به سحر نه سحر
٭ نارنج میوه ایست معروف معرب نارنگ ٭ نبزج ٭ بزای معجمه بر وزن جعفر کوج
زن که هر وسط آن بلندر و دراز بود ٭ نبزج از باب نصر رقصید ٭ نسج ٭ بالفتح بافتن
جامه از باب نصر و ضرب ٭ نساج بر وزن خراد صفت ازان ٭ نساجه بالکسر پیشه جامه
بافی ٭ منسج بفتح سین و کسر آن کارگاه ٭ نسج الکلام خلاصه کرد کلام را و آراست آنرا
منسج بر وزن منبر کار چوب که جامه را برای بافتن بران کشند منسج الفرس
منتهای غش اسپ و ازینجاست در حدیث رجال جاعلوا رماحهم علی مناسج خیولهم
و مناسج جمع منسج ٭ فلان نسیج وحده بمعنی یگانه است در علم و غیر آن که همتا
ندارد چه جامه که نفیس و باریک باشد بر منوال او جامه دیگر نمی بافند بخلاف
جامه که باریک نباشد بر منوال او تار و پود جامه چند می کشند ٭ ناقه نسوج بر وزن
صبور ناقه که بار بروی نه جنبد یا ناقه که بسبب شتاب روی خود بار را بر دوش
آرد ٭ نسجت الریح الربع هرگاه دو باد پیاپی در طول و عرض بر سر آن گذرد و این
تشبیه است به بافتن جامه باف چه جامه باف می آید بر جامه که می باید پس پود
می کند تار را و همچنین گویند نسجت الریح الماء هرگاه گذرد باد بر آب و شکنها
اندازد مانا به تار و پود ٭ در اساس است گویند ناقه و سوج نسوج و هی تنسج

فی سیرها فهی کاه ناقه بزودی برد اورد دست و پا را و مهره نساج بر وزن حداد
زره ساز و دروغ گو ۰ نُسُج بضمتین سجادات یعنی جای نمازها ۰

نشج

نشج ۰ بالتحریک
راه گذر آب انشاج جمع آن ۰ نشیج بر وزن فعیل گرفتن گریه گلو را بی آنکه آواز برآید
۰ نشج الباکی از باب ضرب فعل ازان ۰ در حدیث است قرأ سورة یوسف فی الصلوة
فبکی حتی سمع نشیجه خلف الصلوة ۰ نشج الحمار بصوته گردانید آواز
را در سینه ۰ نشج الزق والقدر در جوش آمد آنچه در مشک و دیگ است و چند آنکه
شهره شود آواز آن ۰ نشج المطرب فاصله کرد غنا گو میان دو آهنگ دراز
کرده ۰ نشج الضفدع گردانید غوک بانگ خود را ۰ نشّجان نام کرهی یا شهری

نضج

۰ نضج ۰ بالفتح و بالضم رسیدن میوه و پخته شدن گوشت و جز آن از باب سمع
۰ نضیج بر وزن فعیل و ناضج بر وزن فاعل صفت ازان ۰ انضجته از باب افعال
پختم آنرا ۰ رجل نضیج الرأی مرد استوار رای ۰ نضّجت الناقة بولدها و نضّجت
از باب تفعیل در گذشت ناقه باردار از یکسال و بچه نیاورد حمید بن ثور گوید
۰ شعر ۰ و صهباء منها کالسفینة نضّجت ۰ به الحمل حتی زاد شهرا عدیدها ۰ ناقه
منضج و نوق منضّجات بالتشدید صفت ازان شاعری گوید ۰ شعر ۰ هو ابن
منضّجات کنّ قدما ۰ یزدن علی العدید قراب شهر ۰ منضاج بر وزن مضراب
صیغه کذاب ۰

نعج

نعج ۰ بالتحریک و نعوج بالضم سپید شدن به سپیدی خالص از باب نصر
و نعج اللون سپید شد رنگ ۰ نعاج گوید ۰ فی ناعجات من بیاض نعجاه در نهایه است
فی شعر حذاف ابن ندبه ۰ والناعجات المسرعات للنجاه یعنی شتران سبک و بعضی
گفته اند خوش رنگ ۰ نعج نیز بمعنی فربهی و بمعنی گرانی دل از خوردن گوشت میش
۰ نعجت الابل از باب سمع فربه شدند شتران ۰ انعج القوم از باب افعال فربه شدند شتران
قوم ۰ نعج الرجل خورد گوشت میش را پس گران شد بر دل او شاعری گوید ۰ شعر ۰
کأن القوم عشوا لحم ضأن ۰ فهم نعجون قد مالت طلاهم ۰ ناعجه بر وزن فاعله زمین نرم
و ناقة سپید و تیزرو و ناقة که بدان شکار کنند گاو دشتی را ۰ نعجه بالفتح میش ماده
و نعاج بالکسر و نعجات جمع آن ۰ نعاج الرمل بالکسر گاوان دشتی ۰ نعجه بالفتح یکی

را اطلاق نماج جز از کار دشتی بر دیگری از وحش نیست ۰ ابو نعجه سالم بن شرجیل

وابو حسن بن نعجه کلبی هر دو شاعر اند ۰ منعج بر وزن مجلس نام موضعی ۰ صاحب قاموس

گوید که جوهری خطا کرده است در فتح آن ۰ نفج با الفتح بر جستن خرگوش

از باب نصر ۰ انفاج متعدی از آن ۰ نفجت الفروجه بر آمد جوزه ۰ از بیضه ۰ نفج

ثدی المرأة قمیصها بر داشت پستان زن پیراهن را ۰ نفجت الریح آمد باد به

تندی ۰ رجل نفاج بر وزن شداد و منتفج بر وزن منفطر مرد متکبر ۰ نفیج بر وزن سکیت

مرد بیگانه که میان قوم در آید واصلاح کند یا کسی که پیش آید و نه اصلاح کند و نه افساد

۰ نفج بضم نون و فتح فا ۰ مشدد جمع آن ۰ نافجه ابر بسیار باران و موخر استخوانهای

پهلو و بمعنی دختر زیرا که بسیار می کند مال پدر را بمهر خود و در صحاح است وکانت

العرب تقول فی الجاهلیة اذا ولد لاحدهم بنت هنیأ لک النافجة ای المعظمة لمالک

لانک تأخذ مهرها فتضمه الی مالک فینتفج و بمعنی بادی که آغاز کند به تندی

ذو الرمه در وصف شتر مرغی گوید ۰ شعر ۰ یرقدّن فی ظل عراص و یطرده ۰ حفیف

نافجة عثنونها حصب ۰ نفجه بر وزن سفینه کمان ۰ در صحاح است و آن چوبی است

از درخت نبع بدرازا بریده ۰ ملیح گوید ۰ شعر ۰ انا خر معیدات الوجیف

کانها نفائج نبع لم ترببها ذوابل ۰ نفاجه با لکسر خشتک آستین پیراهن و آن

پارچه با شد مربع زیر بغل ۰ نفاجه بضم اول و فتح فا ۰ مشدد و نفجه بضم اول

و سکون دوم تیریز پیراهن ۰ نفج بضمتین مردم ثقیل و گران ۰ تنافیج بر وزن مصابیح

تیریزها ۰ انفاج بر وزن افعال جدا کردن پستان از طرف زلف و رشیدن

و البادّ پیوستن طرف به پستان ۰ انفجانی مانند انبجانی افراط کنند ۰ در گفتار

۰ منافج بر وزن مساجد بالشتها که زنان بر سرین بندند تا کلان نماید ۰ مرأة

نفج الحقیبة بالفتح زن فربه سرین ۰ صوت نافج آواز درشت ۰ تنفج از باب تفعل

افتخار کردن زیاده از آنچه پیش او بود ۰ ماالذی استنفج غضبک از باب استفعال

چه چیز است که بر آورد و ظاهر کرد خشم ترا ۰ نفرج ۰ رنفراج و نفرجه و نفراجه

همه با لکسر و نفرجاه بالکسر و بتعریف جبان ۰ نفریر بر وزن قندیل بسیار کرد ۰ نفرج

۰ نفج ۰

۰ نفرج ۰

• نهلنج • از باب فعلله اکثار کرد در کلام • نبالنج • بکسر اول دختان پیه که زنان بعد بوزن زدن که آنرا دشم می کویند استعمال می کنند تا سمز شود و صاحب بحر الجواهر کوید که نهلنج عصارهٔ نهل است •

• نموذج • نمودج • بفتح نون معرب نمونه را نمودج بهمزه غلط است •

• نرج • نرج • بالفتح ریا کردن ددهمل از باب نصر • نرجه بالفتح کرد باد • ناج بن یشکرین عذران قبیلهٔ ایست که منسوب میشوند بسوی آن علماء و راویان •

• نوبندحان • نوبندحان • بفتح نون و بای موحده و دال مهمله ضمه ایست از شهر ماور •

• نهج • نهج بالفتح و منهج بروزن مقصد و منهاج بالکسر راه روشن و پیدا • نهج بالتحریک تاسه و بپای آمدن دم از شدت حرکت و فعل شد بد فعل از زری بروزن سمع و ضرب هردو آمده • در حدیث است انه رای رجلا ینهج یعنی بپای نفس می زد از فربهی و زبان بر می آورد • انهج الطریق از باب افعال پیدا و روشن شد راه و پیدا و روشن کرد • انهج الدابة سیر کرد برستور تا دم برآورد • انهج الثوب ونهج الثوب از باب منع کهنه کرد جامه و بالضم مثلثة الهاء پس کهنه شد • انهج الثوب از باب افعال همچنین • نهج الثوب از باب منع کهنه شد • در صحاح است کویند انهج الثوب هرگاه درو کهنکی نمد هید بی حصاص کویند • الی الحرل حتی انهج الثوب بالهاء او عبید • کویند نهج بالکسر میکویند و بالفتح نمی کویند • نهج الطریق رفت بر سر راه • استنهج الطریق از باب استفعال و انهج الطریق از باب افعال واضح و ظاهر شد راه • یزید بن خذاق عبدی کوید • شعر • ولقد اضاء لک الطریق وانهجت • سبل المسالک والهدی یعدی • یعنی اعانت می کند ورغبت می دهد • فلان یستنهج سبیل فلان فلان می رود بر راه فلان •

• نهرج • طریق نهرج • راه فراخ • نهوج المراة جماع کرد زن را •

• فصل الواو •

• واج • راج • بالفتح کوهنکی سخت •

• وتج • مؤتیج • بتاء فوقانی بروزن معظم نام موضعی است نزدیک لری •

• وتج • وشج • بروزن فعیل سطبر و درشت از هر چیز و فربه • وثج از باب کرم فعل از آن • وثاجة بروزن کرامت مصدر از آن • استوثج النبت از باب

استقفال آریخته شد بعضی از کیاه بعضی و بکمال رسیده استوثج المال وسیار شدند شتران * استوثج الرجل من المال بسیار خواست مرد از شتران نحو تثجه زمین علف ناک * الثیاب الموثوجة جامهای سست تار و سست بافته * در اساس است ومن المجاز ثوب وثیج جامه محکم بافته * رج * بالفتح بمعنی سرعت رود وادی است معروف که آنرا برج را کر ترکی خوانند و آن نیز کیاهی است که در آبکیرها و کنارهٔ رودها می روید کژم و خشک است در درجهٔ سوم ادرا و بول کند و صلابت سپرز را می برد و زایل می کند انچه در طبقه عنبیه و قرنیه حادث شود و نافع است دردهای پهلو و سینه را و نشستن در طبیخ او مفید است برای درد زخم و نوشیدن آن با انکبین درد سر کهنه را نافع و بمعنی سنکخوار و شتر مرغ نیز آمده * صاحب قاموس کوید که وج نام وادی است در طایف نه شهری است در وی و جوهری غلط کفته و آن وادی میان کوه مختر ق و احنحرین است و ازاینجا است در حدیث آخر وطأة وطئها الله بوج یعنی آخر پا بمالی که واقع کرد آنرا خدا در وج برده * و مراد از وی غزوهٔ حنین است نه غزوهٔ طایف و جوهری غلط کفته چه حنین وادی است مقابل وج و غزوهٔ طایف در وجنک نبرده و در نهایه است که وج موضعی است در ناحیهٔ طائف و بعضی کفته اند که ان اسم همه حصون طایف است و بعضی کفته اند که نام یکی از حصنهای او است و محتمل است که بطریق شهر پناه طایف باشد و جائیکه صاحب نهایه این حدیث را ذکر کرده می کوید غزوهٔ طائف آخر غزوه های رسول خدا است صلی الله علیه و آله و سلم چه آنحضرت بعد آن غزوه غزای نکرده مکر غزای تبوك که در ان جنك نبوده * وجی بضمتین شتر مرغان تیز رو * وحج * بالتحریك پناه * وحج از باب فرح پناه کرفت * اوحجه از باب افعال مضطرب کرد انید مارا * وحجه بالتحریك مکان پست * اوهاج جمع آن * ودج * بالتحریك و وداج بالکسر رك کردن و آن دو رك اند در صحاح است یقال ودج دابتك یعنی رك کردن ستورخود بزن و آن بمنزلهٔ فصد برای انسان است * ودج نیز بمعنی سبب و وسیله

كان فلان وذجی الی کذا یعنی بود فلان وسیله وسبب من بسوی چنین کاری ٭ وذجان
دو اوداج کویا مانند دو رگ گردن اند و مصاحبت زید الخیل کوید ٭ شعر ٭
فتنتما من والذین اصطفیتما ٭ ومن وذجی حرب تلقح حائل ٭ مراد از وذجی
حرب دو اوداج حرب است ٭ وذج بالفتح از باب ضرب تودیج از باب تفعیل
رگ گردن بریدن ٭ ودج الذبیحة برید رگ گردن ذبیحه را و بمعنی مصالحه کردن
یقال ودجت بین القوم مصالحه کردم میان قوم و بریدم و هلاک کردم شتر را
٭ موادجه از باب مفاعله همچنین که بیت گزید ٭ شعر ٭ اما دعون بصفا من
لا یوادجهم ٭ والمؤثرون باذن الله ما شعروا ٭ تودیج شهری است به نزدیکی ترمذ
٭ اوارجه بر وزن افاعله دفتر مردم دیوان در خراج و مانند آن ٭ وسیج بر وزن فعیل
نوعی از رفتار شتر کویند وسج البعیر مثل رهدفل ازان ٭ ابل وسوج عسوج
وجمل وساج عساج شتر تیز رو ٭ اوسجته انا از باب افعال بر انگیختم من آن شتر را
بر رفتار وسیج ٭ ذو الرمه در وصف ناقه خود می کوید ٭ شعر ٭ والعیس من عاسج او
واسج خببا ٭ ینحزن من جانبیها وهی تنسلب ٭ یعنی شتران دست و پای می زنند
و تیز روی می کنند در دنبال ناقه من همی رسند ٭ وسیج نام موضعی به ترکستان
عقبه بن وساج محدثی بکر بن وساج شاعری است ٭ وسیجه بر وزن فعیله بیخ درخت
و بمعنی اوست درخت خرما که آنرا تنه میان در چوب می بندند و ران گندم درده
وجز آن از جائی بجائی می برند و نام موضعی در عقیق مدینه ٭ هم وشیجة القوم
آنها دخیل قوم اند ٭ وشیج بر وزن فعیل درختی است که ازان نیزها سازند و مجازا
اطلاق آن بر نیزه هم آمده کذا فی الاساس اوس کوید ٭ شعر ٭ نبیح حمی ذی العز حین
نریده ٭ ونحمی حمانا بالوشیج المقوم ٭ وشیج نیز بمعنی بهم پیوستن قرابت ٭ واشجه
بر وزن فاعله قرابت بهم در پیوسته شاعری کوید ٭ شعر ٭ والقرابات بیننا واشجات ٭
محکمات القوی بعقد شدید ٭ وقد وشجت بک قرابته از باب ضرب یعنی بهم پیوست
با تو خویشی او و ازینجاست در حدیث علی علیه السلام ووشج بینها وبین ازواجها ای
خلطه ٭ وشجها الله از باب تفعیل بهم پیوسته کرد حق تعالی خویشی را ٭ وشج معمله بهم

وسج ٭

وشج ٭

ولیج • ● پیوسته محمل رابه دوال و مانند آن تا از وی چیزی نیفتد ● دلوج • بالضم دلیجه بر وزن زنه درآمدن ● اتلاج از باب افتعال کذلک ● ادلجته از باب افعال و اتلجته از افتعال داخل کردم او را ه در صحاح است واتلج مولج داخل شد درمداخل ● ولیجة الرجل خاصه مرد از مردم یا معتمد علیه او از غیر اهل او ● وهو ولیجتهم یعنی چسپنده با آنها ست ● ولجه بالتحریک پناهی که رهروان از باران وجز آن در ان پناهی گیرند وجای خم گردیدن وادی ● اولاج بر وزن ارصاف وولج بضمتین جمع آن ● والجه بر وزن فاعله دردی است که اندرون حادث شود و مردی که آن درد باو رسیده باشد و دردی است در دندان ● تولج بالفتح کنام وحش که در ان درآید ● در صحاح است از سیبویه که تاء آن مبدل از واو است و آن بر وزن فوعل است چه درکلام عرب بر وزن تفعل اسمی نیامده بخلاف فوعل که آن بسیار است ● ولج بضمتین اطراف ونواحی وکوچها وکفچها ی انگمین و بفتحتین راه در ریک ● تلج بضم اول وفتح دوم چوزهٔ عقاب وتاء آن مبدل از واو است ● تولیج المال بر وزن تفعیل گردانیدن مال برای بعضی از فرزندان در حیات خود تا مردم این را شنیده از سوال باز مانند ● والج شهریست به بدخشان

ومج • ● وماج • بر وزن کتان فرج وحاء مهمله صحیح تر است ● ونج • بالتحریک نوعی ونیج • از ساز است ونزد بعضی رباب است ونزد بعضی طنبور ونام دهی است در نسف مقرب زنه ● وهج • بالفتح افروخته شدن آتش ● وهجت النار افروخته شد

وهج • آتش ● وهج بالفتح و بالتحریک مصدر ازان ● وهج بالتحریک گرمی آتش ● توهجت النار از باب تفعل برافروخته شد آتش ● اوهجت النار از باب افعال برافروختن آتش را ● للنار وهیج برای آتش افروختگی است ● توهجت رایحة الطیب برافروخته شد خوشبوی ● توهج الجوهر روشن شد جوهر ● ویج • بالفتح چوب اباد

ویج •

● فصل الهاء ●

● هبج • بالتحریک ورم مانندی است که عارض می شود بپستان ناقه را ● هبجه از باب

هبج • تفعیل فتهبج از باب تفعل اماسیده کرد پس آماسیده شد ● رجل مهبج مرد گران جان

• هیبج بر وزن تفعیل آهوی که درحظه رازد رهرد در پهلوی ارمیان موی شکم و پشت باشد • هَوبجه بر وزن دَحرجه پستی از زمین زنزد بعضی زمین پست • درحدیث ابی موسی است دُلّونی علی مَوضع بقر یُقطع به الفَلاة فقالوا هَوبجة تُنبِتُ الارطی و بمعنی منتها می رادی که آبش آنجا بر بود و مغاکچه که درجای گرد آمدن آب بکنند و بسوی آن آب روان کنند پس از آن بنوشند • هوابج بر وزن مساجد باغها اند در یمامه • هَنجه بالعَصا از باب منع زدن او را بعصا • هَمیبج بفتح اول و با موحده وتشدید یای مثناة مفتوحه لغتی است در هَبیج • هبرج بر وزن جعفر رفتار سبک بشعاب مرد متحیر و کسی که تخلیط کند در رفتار خود و بمعنی جامهٔ نقش دار و مرد فربه کسد و بالکسر نیز آمده و بمعنی گاو و آهوی سال خورده • هبرجة بر وزن دحرجة نقش کردن جامه را و آمیختن رفتار را • مهبرج بر وزن مُتَصغر تاریکه از ازار ساز فاسد و محتاب السطح باشد • هَجیج بر وزن تفعیل زبانه زدن آتش در ردبار رف • هجیج بر وزن قندیل • همچنین وزمین دیرورد راز که سپر کنند کان را در سرعت آرد وحطیکه کامنان برای کهانت بر زمین کشند • هُجان بضم اول و تشدید جیم جمع آن • رکب هَجاج بر وزن قطام و بفتح آخر بر تقدیر منع صرف رفت بسر خود بی فکر و بی اطاعت راه نما هرکا • کسی خواهد که باز دارد مردم را از کاری گویند هجاجیك بر تقدیر تثنیه • هجاجه بر وزن سحابه غباری که بر شد هر چیز را نخاك و مرد کول • هَجهاج و هَجهاجه بالفتح همچنین • هَجهَج بسکون آخر زجری است برای گوسفند در صحاح است هجهج زجری است برای گوسفند مبنی علی الفتح شاعری گوید • یُفرق یجشه بهَجهَج ناعقه • صاحب قاموس گوید بسکون آخر است زجر هری در بنای آن علی الفتح غلط کرده و شاعر برای ضرورت فتحه داده است قولش حجت نمی توانند شد هَجادهم بتخفیف و بسکون آخر زجری است برای سك و بتنوین هم آمد • مثل بخ و بخ شاعری گوید • شعر • سفرتُ فقلتُ لها هج فتبرقعت • وذکرتُ حین تبرقعت هَبّارا • هجهج بالسبع از باب دحرجه بانك زد بر درنده و زجر کرد و برا تا باز ماند بعد گوید

هبرج •

هجیج •

• شعر • ابرذ رزواید لا یطاف بارضه • یغشی المهجم کالثوب المرمل • در صحاح است
هجمت عینه فرو رفت چشم او در مغاکچهٔ چشم • هجهج الجمل زجر کرد شتر را
و گفت هیج • هجاج بالفتح شتر دمنده • و هجیج آواز و نیز بمعنی شتر دراز و مرد
دراز و بمعنی احمق و در شعر بمعنی بلا • هجهج بر وزن جعفر زمین خشک بی گیاه •
• هجم بر وزن هلابر • و آب خورده شد • هجاهج بر وزن علابط بسیار کند •
• هجهجه بر وزن دحرجه حکایت آواز کرد هنگام جنگ • تهجهجت الناقة از باب تفعل
نزدیک شد زائیدن ناقه • هج البیت بر انداخت خانه را • هج بالفتح والتهجیج
بر وزن کریم مصدر از ان • هج بالضم لباد و آن چوبی باشد که بر کردن کار زراعت
اندازند • سیر هجاج بر وزن سحاب سیر سخت • استهج از باب استفعال بدانش خود
کرد کار را • استهج السائرة شتابید و هی خواست از سیر کنندگان • اهتج به درنگ
کرد دران • هدجان بالتحریک و هداج بر وزن غراب رفتار پیر • هدج الشیخ • هدج •
از باب ضرب فعل از ان • هداج بر وزن شداد و هدجدج بر وزن سفرجل صفت
ازان • هدجه بالتحریک ناله ناقه برای بچه • مهداج بالکسر ناقهٔ ناله کننده
در صحاح است و همچنین بادی که آواز دارد ابو نجم سعدی در وصف حمار
وحش گفته • شعر • حتی تسکن الشری منه فی مسک • من نسل جوّابة
الآفاق مهداج • چرا که باد ابر را در ریزش می آرد و باردار می کند پس
آب از نسل اوست • هودج بر وزن جعفر نوعی از برنشستنی زنان
و آن دو نوع است با قبه و بی قبه • تهدج الصوت از باب تفعل بریده شد
آواز در لرزیدن کی • تهدجت الناقة مهربانی کرد ناقه بر بچهٔ خود • هدرهدج
بر وزن صنوبر دیک بزرگی چرس زنند • هداج بر وزن کتان نام اسپ ربیعه
بن شریف و پدر قبیله و صاحب صحاح گوید که نام اسپ باهله و اصمعی انشاد
کرده • و فارس هداج اشاب النواصیا • مستهدج بکسر دال شتابی کننده • و بفتح
دال شتابی کرده • هرج بالفتح فتنه و آشوب و قتل • هرج الناس از باب ضرب • هرج •
فعل ازان افتادند مردم در فتنه و آشوب و قتل • در حدیث اشراط ساعت است

یکدیگر کشتن و در حدیث است ان بین یدی الساعة هرجًا ای قتلا و از کل ارکل اریکوا الهرج مردم گفتند چیست هرج یا رسول الله فرمود قتل

را دین قیس رقیات در ایام فتنهٔ زبیر گفت لیت شعری اول الهرج هذا ام زمان

فتنهٔ غیر هرج یعنی هرج مرج گردد در حدیث هذین اسمٌ یا زمانهٔ فتنه است غیر آن

هَرَج در صحاح است که اصل هرج بسیاری در چیزاست و از آنجاست قول عرب

در کثیر الجماع و بات یهرجها لیلته جمعاء ٭ هَرِجَ البعیر از باب سمع سر اسیمه

و خیره چشم شد شتر از شدت گرمی و مالیدن قطران ٭ هرج بالکسر مرد گول

و مسلوب از هر چیز ٭ هرجه بزیادت ها کمان نرم ٭ هرّجتُ البعیر از باب تفعیل

و اهرجته از باب افعال برانگیختم شتر را بر سیر در گرمای نیم روز تا خیره چشم

شد ٭ هرجتُ السبع بانگ زدم بر درنده و زجر کردم و بیرا ورده کردم

٭ هرّجت فارتد از تو اداً الا کمه ٭ هرج السهد ملازنا فانهرج در پایمت

فلان را نمیدانم مست شد ٭ هرج الباب از باب ضرب گذاشت در را گشاده

هرج فی الحدیث روان کرد کلام را و بسیار آورد یا خلط کرد ٭ هرج جاریته

از باب ضرب و نصر جماع کرد کنیز خود را ٭ هرج الفرس روان شد اسپ ٭ فرس

مِهرَج بالکسر و هراج بر وزن شداد اسپ بسیار روان عجاج گوید شعر ٭ من کل هراج

نهیل مجرمه ٭ هراجة بتشدید را جماعتی که خلط کنند در کلام ٭ هرنجه بر وزن

دحرجه پاک کردن کار را از نا استوار ٭ هردجه بر وزن دحرجه سرعت رفتار

٭ هزج بالتحریک آواز رعد و نوعی از سرود که ترانه دارد و آواز طرب

انگیز و آوازیکه با کار کرد و تنگی باشد و هر کلامی که پیاپی و متقارب باشد و آن

نام بحری شد نوعی از عروض ٭ اهزج الشاعر از باب افعال گفت شعر را در بحر

هزج ٭ هزج المغنی از باب فرح و تهزج از باب تفعل و هزّج از باب تفعیل ترانه

کشید مغنی ٭ مضی هزیع من اللیل بر وزن ادیم گذشت پاره از شب ٭ تهزجت

القوس از باب تفعل بانگ بر آورد کمان هنگام جنبانیدن زه کمیت در وصف کمان

گفته شعر ٭ لم یفت زنها ولا الناس منها ٭ غیر ان ارقا علیه الحمیراء ٭ باهازیج

من انابیبها الحُشُن ٭ و اتباعها النجیب الزبیراء ٭ هزامج بزیادت میم بر وزن

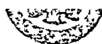
ارلیج ٥

ردج ٥

ارج ٥

قلاوبقل آواز بیابانی • هزمجه بر وزن دحرجه کلام بیابانی و آمیختن آوازه هزلاج •
بالکسر کرک بسیار • ظلیم هزلج بفتح اول و دوم و بفتح لام مشدد شتر مرغ
زود رو • هزلجه بر وزن دحرجه آمیختن آواز • هسنجان • بکسر ها
وسین دهی است در عجم • تهضیج • بر وزن تفعیل خوب نه چرانیدن شتران را
هضج ماله خوب نه چرانید شتران خود را • صبیان هضج بر وزن فعل کودکان
کرچک • اهلیلج • بفتح لام و ذم و کسران معرب هلیله • اهلیلجه با ها یکی در صحاح است
قال ابن السکیت الاهلیلج والاهلیلجة والارمینیة بالکسر ولا تقل هلیلجة وقال
ابن الاعرابی هو الاهلیلج بفتح اللام الاخیرة قال ولیس فی الکلام افعیلل بالکسر ولکن
افعیلل مثل اهلیلج وابریسم واطریفل اهلیلج بر دو قسم است یکی زرد و آن
بارد است در درجه اول و خشک است در درجه دوم و بعضی گرم گفته اند صاف
می کند آواز را و می نشاند درد دندان را و زائل می کند سیلان دمع و خفقان را
و بر می آرد صفرا و بلغم را و قسم دیگر سیاه است و آن بارد و خشک است در درجه دوم
صاف می کند آواز را و نفع می بخشد جذام و درد سپرز و بواسیر را و بر می آرد
سودا را • هالج بر وزن فاعل کسی که خوابهای بسیار بیند و حاصل نکند • هلج
از باب ضرب خبر داد بچیزی که بآن امر کرده نشده • هلج بالفتح مصدر از آن • هُلُج
بالضم خوابهای پریشان و بالفتح جد محمد ابن عباس ... محدث • اهلیجه از باب
افعال پوشید او را • هلاجه بالکسر احمق کند • فرومایه بسیار خوار و جامع هر نوع
بدی و بمعنی شیر غلیظ • هلبج بر وزن علبط و هلابج بر وزن علابط همچنین • همج
بالتحریک مگس ریزه • مانند پشه که می افتد بر روی گوسفند و خر و از ینجا ست
مثل اذل من الهمج و در اساس است که بعضی گفته اند کرمی است که بر می آید از مگس
و پشه • همج بالتحریک نیز گوسفندان لاغر • همجه بتا یکی و بمعنی مردم فرومایه که در
حدیث علی است علیه السلام وسائر الناس همج رعاع و بمعنی میش کلان سال و بمعنی
گرسنگی و سوء تدبیر در معاش را جز گویند • شعر • قد هلکت جارتنا من الهمج • وان تجع
تاکل عتودا او بذج • همج هامج تاکید است مثل لیل لائل حارث ابن حلزه

• هزلج •
• هسنجان •
• هضج •
• هلج •
• هلبج •
• همج •

گویند • شعر • یترك ما بقی من عشبه • یعنت لمه فهی ها میج • هیجت الابل من الماء
یکبار نوشیدند شتران آب را چندان که سیر شدند • اهاجه از باب افعال بر شبید
او را • اهیج الفرس کوشش کرد اسپ در رفتار خورده • هیج آرمیدن جوان
انروزیست گویند • شعر • کان ابنة السهمی یوم لقیتها • موشحة بالطرتین هیج •
صاحب صحاح گوید بعضی گفته اند که هیج درین شعر بمعنی آرمیدن که ترسیده شود
از هیج یعنی مگس ریزه • هیج نیز بمعنی شکم باریک • و نزد بعضی آرمیده که در وسط
داشته باشد میان در وسط که بر پشت می باشد • و نزد بعضی آرمیده که زیر آن زردی
رسید • پس خشک شد روی او • اهیج معروف شد از گرمی یا از غیر آن • اهیج وجهه
خشک شد روی او • هامج چارپایان گداشته شده که بعضی از آن موج زند در بعضی

هرج •
هرجه بر وزن دحرجه آمیختن و بمعنی سرعت و سبکی و بانک و خروش مردم • هرجان
بالضم •

هلج •
هلجون بمعنی باطل و تخلیط در خبر • هلج بر وزن عملس چالاک در کار • هلاج •
بالکسر اسپ منقاد • هالج جمع آن • هلجه رفتاری را ابن فارس است معرب • شاة هلاج
کوسفندی که مغز در استخوانش نمود بسبب لاغری • امر هلج بفتح لام امر منقاد

هنج •
هنج از باب تفعل جنبیدن شتر بچه و شروع کردن حیات در روی • هوج • بالتحریک

هوج •
درازی قد با حمقی و سبکی و شتاب زدگی • اهوج صفت • هوجاء بالفتح و بالمد ناقة
تیز رفتار یا هوج دارد • و بمعنی بادی که بر کنده خانه ها را • هوج بالضم جمع آن • هیج

هیج •
بالفتح و هیجان بالتحریک و هیاج بالکسر بر انگیخته شدن و بر انگیختن از باب ضرب
ازینجاست حدیث امر لا عنة رأى مع امرأته رجلا فلم یهجه ای لم یزعجه و لم ینفره •
اهتاج از باب افتعال • و تهیج از باب تفعل بر انگیخته شده در صحاح است • هیجه از باب
تفعیل و هایجه از باب مفاعله بر انگیخت او را • هاجت الابل تشنه شدند شتران
• هاج النبت خشک شد گیاه و ازینجاست در حدیث کنا مع النبی صلی الله
علیه و آله و سلم فامرنا بغصن فقطع او کان مقطوعا قد هاج ورقه • هائج بر وزن
صاحب فحلی که کشتی خواهد ازینجاست حدیث بعث دیات را اذا هاجت الابل
رخصت و نقصا قیمتها از برا که کشتی خواستن او کم می کند قیمتش را و بمعنی

خورش برغضب کویند هاج هائجه برانگیخته شد غضب او وهذا هائجة قرو نشست جوشش غضب او هنباء بالمد والقصر کارزار هیاج بالکسر قتال هیّاج بروزن شدّاد ابن بسّام وابن بسطام معنی ثانی تهایج الفریقان للقتال ازباب تفاعل با هم برجستند هر دو فریق برای قتال مهیاج بالکسر ناقه آرزومند وطن وشتری که تشنه شود پیش از شتران هاجه مادهٔ غوک هاجات جمع آن یوم هیج روز باد ونزد بعضی روز ابر ونزد بعضی روز باران هائجه زمینی که خشک شد باشد سبزی آن یا زرده اهاجت الریح النبت ازباب افعال خشک کرد باد کیاه را اهیج الارض یافت زمین را هائجة النبات یعنی خشک کیاه وربه کویند واهیج الخلصاء من ذات العرق هیج بالکسر مبنی برکسر وهیج بالسکون زجری است برای ناقه

* فصل الیاء *

یاجج بروزن یمنع ویضرب موضعی است که مل کورشد در مادهٔ اجج سیبویه کفته که ملحق است بجعفر مخفی نماند که صاحب قاموس در مادهٔ اجج کفته که یاجج بروزن یسمع وینصر ویضرب موضعی است درمکه والضبا وزن ینصر را ذکر نکرده ظاهر است سبب حواله ترک کرده باشد ایدج بروزن احمد شهری است از شهرهای اهواز وده ی بسمرقند یارج معرب یاره که دست برنجن باشد وهذیل ابن نصر ابن یارج محدثی ایارجه بالکسر وفتح را معجونی است مشهور اسهال آور ایارج بحذف تا جمع آن معرب ایاره وتفسیر آن دواء الهی است در قانون است که ایارج نام مسهل مصلح است این است تاریل او وتفسیر او دواء الهی است ومسهل اول از مسهلهای معروف ایارج روفس است ودر قدیم اطلاق ایارج برهمین مسهل بود بعد ازان برغیر آن اطلاق کرده شد یاج قلعه ایست درصقلیه وکافی جیم را کسره هم میدهند

* باب الحاء فصل الهمزة *

اجاح بهرسه حرکت همزه پرده اح بالفتح سرفیدن از باب نصر اح الرجل فعل ازان را جزکوید یکاد من تنحنح واح احاح بالضم تشنگی وخشم وتندی اندرون اجیحه واحیح بالفتح همچنین احاح زید بمهادکفت

یاجج
ایدج
یارج
یاج
اجاح
اح

قول خود را یا احاح • آجّی العطش بن خاکار روشن کرد اصل آن اجّج بود مانند تطنّی که اصل آن تظنّن بود • اُحَیحَه بتصغیر نام ابن الجلاح • ازدیج • بالضم درکشیده شدن و نزدیک شدن بعض اجزای بدن از بعضی و بمعنی درنگ نمودن و تخلف کردن از باب ضرب • ازَح الرجل و تازّح از باب تفعل فعل ازان • ازَحَت القدم لغزید قدم • ازَح العرق جنبید رگ • اَزُوح بر وزن صَبُور تاخیر کننده از مکارم اَنُوح هم چنین شاعری گوید • شعر • اَزُوح اَنُوحٌ لایهش الی الندی • قَرِیٌ ماقری للضرس بین اللها زم • و بمعنی مرد سرکش • تازّح از باب تفعل درنگ کردن و خویشتن را کشیدن از کاری • اشاح • بالضم و الکسر وشاح و حمایل • اشح از باب فرح خشمگین شد • اشحان بر وزن رمضان غضبان اشحی مونث • افیح • بر وزن امیر و زبیر نام موضعی در نزدیکی بلاد مذحج • امحان • بالتحریک بدرد آمدن زخم از باب ضرب • اَمِح الجرح فعل ازان یعنی بدرد آمد زخم • انیح • بالفتح و انیح بر وزن فعیل و اُنوح بالضم دم کشیدن بناله بسبب باری گران از مرض یا از کلو گرفتگی گویا تنحنح کردن و ظاهر نکردن از باب ضرب • انیح صفت ازان • انّح بر وزن رکّع جمع آن • در نهایه است که انوح آوازی است که شنیده می شود از شکم و آن دم و گلو گرفتگی می باشد بتواتر نفس از شدت حرکت که پیش می آید مردم فربه را انتهی • رجل آنح بر وزن فاعل و اَنُوح بر وزن صبور و اُنّح بر وزن قبّر کسی که سوال کرده شود و بسبب بخل تنحنح کند و به کوید • کذا الجهاانیح از نسبه دیگری کوید • شعر • اراك تصیراً ثاثر الشعر انحا • بعیداً من الخیرات والحلق الجزل • آنحه بر وزن فاعله بمعنی زن گوتاه قد • اُنحّه بر وزن قبّره زن سخن چین • فرس اَنُوح اسپی که هرگاه برفتار آید آوازی ازوی برآید • آح • بر وزن لا ب سپیدی بیضه که آنرا می خورند • آح حکایت آواز سرفه کنند • • اَیحی و ایحی مرد و کلمه تعجب اند که گفته می شوند برای کسی که برنشانه زند و گفته می شود برای کسی که مکروه دارد چیزی را آح و آح

• فصل الباء •

بجح بالتحریك شاد شدن بجح بالشیء از باب سمع شاد شد بان چیز و از منع لغتی است ضعیف تبجیحه از باب تفعیل فتبجح از باب تفعل خوش کردم او را پس خوش شد در حدیث ام زرع است فبجحنی فبجحت یعنی خوش کرد مرا پس خوش شدم و بعضی گفته اند بزرك کرد مرا پس بزرك شد نفس من نزد من گویند فلان یتبجح بکذا فلان بزرك می شود به چه کاری و نازش می کند به آن در اساس است والنساء یتباجحن بمهن یعنی زنان مباهات و مفاخرت می کنند میان خود و اشمار می کنند هر یکی حظ و بهره خود را * بحه * بالضم کاوکاوی و فتکی و خشونت و درشتی در آواز * بحت بالکسر از سمع و بحت از باب منع عارض شد مرا کاوکاو فتکی و خشونت و درشتی در آواز * بحح بالتحریك مصدر از سمع و منع بح بالفتح و بحوح بالضم و بحوحه بروزن خشونه و بحاحه بروزن سحابه مصدرها از باب منع ابح صفت مرد و باح نیامده * بحه بالفتح و بحاء بالفتح و بالمد صفتها مونث * ابحه الصیاح از باب افعال کرد انید او را از ابح یعنی کاوکرفته * تبحبح از باب تفعلل و بحبح از باب دحرجه جای گرفتن در فرود آمدن و اقامت * تبحبح الدار در آمد در وسط خانه را و ازینجا ست حدیث غناء انصاریه اهدی لها کبشا تبحبح فی المربد مربد یعنی موضع * بحبوحه الدار بالضم وسط خانه جریر گوید * قومی تمیم هم القوم الذین هم * ینفون تغلب عن بحبوحة الدار بهم فی ابتحاح آنها در فراخی و راحت اند * تبحبح فراخ در نفقه و منزل * بحبح قصاب بروزن قلندر تابعی است * بحبحه بروزن دحرجه جماعت * ابح بمعنی دینار و بمعنی فربه و شاخ کنده و بمعنی قدح * بح بالضم جمع آن خفاف گوید * شعر * قرو الضیافهم و بحابح * یبمش بفضلهن التبی * شعر * ابح نیز شاعری هذلی * بحاح بالفتح چیزی که طول و پهنای او برابر باشد * بحاح مبنی بر کسر نامه ایست که خوردمی دهد از سیری شدن و فناء چیزه بحاحه بالفتح زن زشت * بحاء بالفتح والمد زمینی است بلند در بادیه * شحیح بحیح اتباع است بمعنی بخیل * بدح * بالفتح بریدن و شکافتن و زدن از باب منع * بدح فلانا بالامر ناکاه پیش آمد فلان را بکاری * بدح بالسر آشکارا کرد او را * بدحت المراة

رتبدّح از باب تفعل بر رفتار آمد زن بر رفتار نیکو که در آن اعضایش از هم باز نمی شد
• بدح البعیر ما جز شد شتر از بار • بدّح الامر کژان شد کار • بداح بر وزن سحاب زمین
فراخ زنزد بعضی زمین نرم و فراخ • بُدُح بضمتین جمع آن • بُدحة بالضم صحن خانه
• بِدح بالکسر فضای فراخ • مبدوح درانداخته بر وزن احمد همچنین • بدح بالفتح نوعی
از ماهی • امرأة بیدح بر وزن جعفر فربه را گویند • گوشت • ابو البدّاح بر وزن شداد ابن
عاصم تابعی • بُدَیح بر وزن زبیر مولای عبدالله ابن جعفر ابن ابی طالب و مطربی بود
که هرگاه سرائیدی سرود دیگری بسبب خوش سرائی خود ببریدی • ابدح بر وزن احمد
مرد دراز و بمعنی فراخ پهلو از ستوران • بدحاء بالفتح زن ازلی که فراخ باشد بغلها ی
ران و دست او • تبادح از باب تفاعل باهم انداختن چیزنرم را کان الصحابة یتمازحون
حتی یتبادحون بالبطیخ فاذا حزبهم امر کانوا هم الرجال یعنی بودند اصحاب رسول
صلی الله علیه وآله وسلم که باهم مزاح می کردند و بر یکدیگر می انداختند خربزه ها را
و هرگاه پیش آمد ایشان را امری سخت بودند آن مردم اصحاب او • گویند اکل ماله
بأبدح و دبیدح بفتح دال دوم یعنی خورد مال او را به باطل و گفت حجاج مر جبله را
که بفلان بکر اکلت مال الله بأبدح و دبیدح پس جبله او را گفت خواسته ایزد بخوردی
بلا ش یعنی بی سبب و جهت • بدح بالفتح شکافتن از باب منع بدح لسان الفصیل
شکافت زبان شتر بچه را تا شیر نمکد • بدح الجلد عن العروق باز کرد از پوست رگها را
• بِدح بالکسر کینه دلی دست و بالفتح موضع شکافتن • بُدُوح بضمتین جمع آن • بدح
بالتحریک خراشیدگی در هردو ران • گویند راوما التقم ما بین خرابشتی یعنی اگر بهرسی
آنها را نفع بخشند چیزی را • تبدّح السحاب از باب تفعل بارید ابر • برح
بالفتح شدت و بمعنی شر و تمام موضعی در یمن • لقی منه برحاً بارحاً مبالغه است
یعنی دید از وسختی و رنج بسیار • شاعری گوید • شعر • اجدک هذا عمرک الله کلما
دعاک الهوی برّح لعینیک بارح • و لقی منه البرحین بهر سه حرکت بار در صحاح
لقی منه بنات برح و بنی برح دید از و شد اید و بلاها • برحة من البرح بالضم
یعنی ناقه است از بهترین شتران • بارح بر وزن فاعل باد گرم در گرما • بارح

جمع آن در صحاح است از ابوزید * بوارح باد شمال گرم در گرما * بارح از شکار

آن را گویند که بگذرد از دست راست بسوی چپ * بُروح بروزن صبور بریح

بروزن صبیح همچنین در صحاح است که عرب فال بد می گیرد از بارح و فال نیکو

از سانح که خلاف بارح است چه بارح تیر انداز را ممکن نگردد مگر اینکه تیر اندازی

بروی تا کج نشوی انتهی * بارحه شب گذشته * بُرَحاء الحمی و غیرها

بضم اول و فتح دوم و مد آخر سختی تب وجز آن و از اینجاست بَرّح به الامر

از باب تفعیل یعنی سختی رسانید او را کار * در صحاح است ضربه ضربا مُبَرّحا یعنی زد او را

زدن دردناک در مغرب است که مراد از تبریح که در حدیث واقع شده کشتن به ایذا است

مثل انداختن ماهی زنده و سپش در آتش * تباریح الشوق بر افروختگی آرزو * بَراح بروزن

سحاب زمین فراخ که کشت و درختها ندارد و بمعنی رای زشت جاء نا بالامر بَراحا

یعنی آورد مرا امر ظاهر و نام مادر عتواره ابن عامر بن لیث و مصدر بَرِح مکانه از باب

سمع دور رشد از مکان و دربراح شد * قولهم لا براح منصوب است مثل قولهم لا ریب

و جایز است رفع آن پس لا بمنزله لیس است چنانکه شاعر گفته * شعر * من فرّ عن نیرانها *

فانا ابن قیس لا بَراح * و قصیده مرفوعة الروی است * در صحاح است براحِ بروزن

قطامِ نام آفتاب و فرّا بکسر باء روایت کرده و گفته که باء جاره است و راح بحذف

یاء جمع راحت بمعنی کف دست در نهایه است و فی الحدیث حتی دلکت براحِ * براحِ

بروزن قطام از اسماء آفتاب است و دلوک بمعنی غروب آفتاب و زوال آن و بعضی

گفته اند که باء در براح مکسور است و راح جمع راحت بمعنی کف دست یعنی آفتاب

غروب کرد یا برگشت پس آنها کف دستها بر چشمها نهاده می دیدند که غروب کرد

آفتاب یا برگشت و این هر دو قول را ابو عبید و ازهری و هروی و زمخشری

و غیر آنها از مفسرین لغت ذکر کرده اند و بعضی از متاخرین در قول دوم هروی را

متفرد دانسته بر وی خطا گرفته اند و ندانستند که غیر او از ائمة لغت

چه پیش از وی و چه بعد از وی بآن رفته اند * در صحاح است لا اَبْرَح اَفعل ذالك

ای لا ازال افعله انتهی * بَرِح الخفاء از باب سمع ظاهر شد امر گویا رفت و زایل شد

پوشید کی آن را از ینجاست در حدیث جاءنا بالکفر براحاً آورد کفر بالکفار آ
• بَرَح از نصر بفتم آمد • بَرَح الظبی قاد رگردانید تو را آهو و پسا بچرد و نگذشت
از جانب راست تو بسوی چپ و عرب فال بد می کردند از بارح و فال نیک از سانح
چه بارح قادر نمیکرداند تو را بر تیر انداختن تا برنگردی • بُرَح بالضم مصدر از آن
• اَبْرَحه از باب افعال شگفت آورد و تکریم و تعظیم او کرد بمعنی اول در قول
اعشی است • شعر • اَقُولُ لَهَا حِینَ جَدَّ الرَّحِیلُ • اَبْرَحْتَ رَبّاً وَاَبْرَحْتَ جاراً • یعنی
شگفت آوردی و مبالغه کردی یا نه چنانکه در صحاح است و بعضی گویند که بمعنی
تکریم و تعظیم است چنانکه در لسان است • در صحاح است که گویند هذا الامر اَبْرَحُ
من هذا این کار سخت تر است از آن کار • قَتَلُوهُم اَبْرَحَ قَتْلٍ کشت آنها را کشتنی سخت
• در قاموس است که گفته می شود شیر شجاع را • حَبْلُ بَراحٍ گریا هرد و لرس بسته
شده اند که از جا نمی جنبند • اِنَّما هو کبارح الاروی مثلی است برای نادر چه بارح
آنرا گویند که در براح آید یعنی در زمین فراخ که بی کشت و درخت باشد و اروی
میش ماده را گویند و آن می ماند در قله های کوهها پس دیده نمی شود آشکار امگر
در زمانها یکبار • بَیْروح بالفتح بیخ لفاح دشتی مانا بصورت انسان است زخراب
می آرد آکوردندان فیل را تا شش ساعت در روغن زرد کنند آنرا اگر بر کش را
بر برش که آنرا کسیرک گویند تا یکهفته بمالد زائل کند بی خستگی پوست • بَیْرَح
ابن اسد تابعی است • بَیْرَحی بر وزن فیعلی زمینی است در مدینهٔ منوره محدثین
آنرا تصحیف کرده • بَیْرُحاء می گویند • در حدیث ابی طلحه است احب اموالی الی
بَیْرَحاء صاحب نهایه گوید که در این کلمه الفاظ محدثین مختلف واقع اند • بَیْرَحاء
بفتح باء و کسر آن و فتح راء و ضم آن با مد آخر و در هر دو لغت و بفتح باء و راء با قصر
آخر نام مال و موضعی است در مدینه و زمخشری در فایق گوید که بَیْرَحی
بر وزن فیعلی از براح است بمعنی زمین پاک انتهی • بَرْح بر وزن عنب کار سخت
و دشوار • بارح ابن احمد هروی محدثی و واده ابن زیاد • بُرْحی بالضم و قاسم
بن عبد الله بَرَحی بالتحریک هر دو محدثانند • ابن بَرِیح بر وزن امیر زاغ و داهیه

وَبلا * بنت بارح نیز بمعنی داهیة وبلا * بُریح بروزن زُبیر پلید ربطی * بروح بروزن
هند ابن عسکر * برجیح بروزن یربوع صحابی است * بربخ ابن خزیمه در نسب تنوخ است
* بَرحی بروزن فعلی کلام ایست که گفته میشود هنگام خطا در تیر انداختن و مَرحی
هنگام بر زدن تیر بر نشانه * مرحة برحة در فصل صاد خواهد آمد * بربح *
بروزن بزبط نام موضعی که در وی قبر عمرو بن مامه عم نعمان است * برقحه *
بروزن دحرجه زشتی روی * بطح * بالفتح بروی افکندن از باب منع * بطحه فانبطح
بروی افکندا ورا پس افتاد بر روی * بطِح بروزن کتف وبطیحه بروزن فعیله و بطحاء
بروزن حمراء وابطح بروزن احمد آب رود فراخ که در وی سنگریزه ها باشد
* اباطح وبطاح بالکسر وبطائح جمع آن در صحاح است که جمع ابطح بطاح نیز آمده
و آن خلاف قیاس است * بطاح بطح مثل اعوام عوّم آب رود های فراخ و پهنا
تبطح السیل از باب تفعّل فراخ شد سیل در بطحاء ذو الرمه گوید * شعر * ولا زال
من نوء السماء علیکما * ونوء الثریا وابل متبطّح * قریش البطاح والاباطح
قریشی که فرود می آمدند میان اخشبان که هر دو کوه مکه اند شاعری گوید
قریش البطاح لا قریش الظواهر * بُطاح بروزن غراب مرضی است که آغاز می کند
به تب و از ان اسم بُطاحی منزلی از آن بنی یربوع * بُطحان بالضم نام موضعی
در مدینه و بعضی گویند که صواب بفتح اول و کسر دوم است و در حدیث صداق است
لو کنتم تغرفون من بطحان ما زدتم صاحب نهایه گوید بطحان بفتح با نام وادی
در مدینه بطحانیون منسوب اند بآن و اکثر مردم با را ضمه می دهند شاید آن
صحیح تر است انتهی * بَطَحان بالتحریک نام موضعی در دیار تمیم * ذو بطحة رجل
یعنی مقدار قامت مرد است * تبطیح المسجد انداختن سنگریزه ها در مسجد و پهن
گستردن آن را از نجاست در حدیث عمر انه اول من بطّح المسجد وقال ابطحوه
من الوادی المبارک یعنی بیفگنید ازید در وی بطحاء یعنی سنگریزه * انبطح الوادی
از باب انفعال فراخ شد رود بار * هو بُطحة صدق بالضم این سیرت راستی است
در حدیث است کان کمام اصحاب النبی صلی الله علیه وآله وسلم بطحا ای لازقة بالرأس

* برنج *
* برقح *
* بطح *

غیر ذاهبه فی الهواء و کاهم جمع کاهمی کلاه یعنی بودکلاه اصحاب پیغامبر صلی الله علیه و آله وسلم چسپیده بسرغیر بر ونده در هوا ه بلح ه بالتحریک غورهٔ خرما که هنوز خورده باشد و آن پس از بسر است چه اول تمر طلع است بعد از ان خلال و بعد ازان بلح و بعد ازان بسر بعد ازان رطب و بعد ازان تمر ه بلحة یکی ه ابلح النخل ازباب افعال صاحب بلح شد درخت خرما احمد بن طاهر بن نکران بلحی زاهدی که در بن حدیث گفته ه بلح بر وزن صرد کرکس پیر که صد سال و نزد بعضی پرنده ایست بزرگ تر از کرکس سرخته پر اگر پرش میان پرهای طایری افتد بسوزاند و آنرا در فارسی همای گویند چنانکه زمخشری در اساس گفته ه بلحان بر وزن صردان جمع آن ه بلح الثری از باب منع خشک شد خاک ه بلح الرجل مانده شد مرده بلوح بالضم مصدر ازان ه بلح الرجل از باب تفعیل همچنین ه طلبت منه حقی فبلح خواستم از وی حق خود را پس عاجز و مانده شد از ادای آن ه جری الفرس حتی بلح در دوید اسپ تا مانده شد ه بلح الماء رفت آب ه بلوح بر وزن صبور چاه آب رفته و مرد خویشی بر نده ه بلحت خفارته رفت عهد و پیمان او یعنی وفا نکرد ه بالح بر وزن فاعل زمینی که نرویاند چیزی را ه بلحلح بر وزن سفرجل کاسهٔ بزرگ که هیچ نداشته باشد ه تبالحا از باب تفاعل با هم انکار کردند ه بلحاء بر وزن زبحا گیاهی که آن را اسلیخ گویند ه بلدحه بر وزن دحرجه خود را بر زمین زدن از عده و وفا نکردن ه تبلدح از باب تفعلل همچنین ه امرأة بلدح زن فربه ه بلدح نام وادی جانب مکه و نزد بعضی کوهی است در راه جده ه بیهس ملقب بنعامه قومی را دید در حصب زفراجی و اهل او در سختی بودند پس گفت در حالت غم بر اقارب خود لکن علی بلدح قوم عجفی یعنی در بلدح قوم لاغرانند ه بلندح المکان از باب افعنلال فراخ شد مکان ه ابلندح الحوض منهدم شد حوض ه بلندح بر وزن سفرجل کوتاه و فربه و ابوعمرو انشاد کرده شعر ه دحونة مکردس بلندح ه اذا ابراد شنه یکرمه ه بلطحه بمعنی بلدحه است ه سلاطح بلاطح اتباع است ه بلح ه بالفتح گوشت ابریدن و قسمت کردن آنرا از باب منع ه بلح اللحم ابرید گوشت را و قسمت کرد آنرا ه نبح

بلح ه بلدح ه بلطح ه نبح

ابضم یعنی بخششها کویا اصلش منبح بود ❊ بوح ❊ بالضم اصل و بمعنی نره مردی و فرج و نفس و جماع و آمیزش در امور و نام آفتاب ❊ در صحاح است که در قول عرب ابنك ابن بوحك یشرب من صبوحك بمعنی نره است و نزد بعضی بمعنی نفس و نزد بعضی بمعنی جماع ❊ زمخشری در اساس کوید که لفظ بوح درین مثل جمع باحه است بمعنی صحن خانه مثل سوح و ساحه یعنی پسر تو کسی است که در خانهٔ تو زائیده باشد ❊ باحه بسیار آب دریا و بمعنی صحن خانه و خرمابنان بسیار ❊ در نهایه است باحة الدار بمعنی وسط خانه چنانکه در حدیث است لیس للنساء من باحة الطریق شیء ای وسط الطریق ❊ ابحت لك الشیء از باب افعال حلال کردم برای تو آنچیز را ❊ بالضم بمعنی مباح خلاف ممنوع ❊ باح الامر ظاهر شد آن کار ❊ باح بسره ظاهر کرد راز او را ❊ بوح بالفتح و بوح بالضم و بوحة بزیادت تا مصدرها از ان ❊ اباح السر از افعال همچنین ❊ هو بؤوح بما فی صدره بروزن صبور و بنحان بالفتح و بتحان بتشدید یا ارظاهر کنند ❊ است انچه در سینهٔ اوست ❊ استباحهم از باب استفعال از بیخ برکند آنها را ❊ باح صاحب رساله باحیه کویند امره بمعصیة براحا یعنی حکم کرد او را بمعصیت آشکارا و از نجاست در حدیث الا ان یکون کفرا براحا ای جهارا و براحا نیز برای مهلمه در روایتی آمده است ❊ مبیح بالضم شیر درنده ❊ بوحك کلمهٔ ترحم است مثل و یسك ❊ بیاح بروزن کتاب و کتان نوعی از ماهی ❊ ترکهم بوحی بروزن فعلی بالفتح یکذاشت آنها را کشته بر زمین افتاده ❊ باح نام کاتبی است که رساله ها دارد ❊ بحان بالفتح نام مردی پدر قبیلهٔ ❊ اهل بحانیه منسوب بان و کسی که راز خود را فاش کند ❊ تبییح اللحم از باب تفعیل بریدن کوشت را و تقسیم کردن ❊ ببح به آگاه کرد او را بوشید ❊ ❊ بیاحه بالفتح و یاء مشدد دام ماهی در لسان است بیاح بالکسر و با تخفیف نوعی از ماهی کوچك که مقدار یك بدست بود در آن خر شیرین ما هیها است

❊ فصل التاء ❊

❊ تحتحه ❊ بروزن دحرجه بمعنی حرکت و آواز حرکت رفتاره ما یتحتح من مکانه نمی جنبد از جای خود ❊ ترح ❊ بالتحریك اندوه ❊ در حدیث است ما من فرحة الا و

ترشح ٭ ترح ٭ تيح

تشمها ترحهٔ ٭ ترح از سمع وتترح از باب تفعل اندوهگین شده ترحه از باب تفعیل اندوهگین کردن ٭ ترح بالتحریک نیز بمعنی فرود آمدن از بالا ٭ ترح بر وزن کتف کم خیر از وجوه کوید ٭ یحیون قباض الذی متفصلا ٭ اذا الترح الماء لم یتفصل ٭ ترج بالفتح بمعنی نقره ثوبت مترح بر وزن مقطر حجامة سبز رنگ ٭ عیش مترح عیش محنت ٭ سیل مترح سیل اندك كه انقطاع داشته باشد ٭ در صحاح است متراح بالکسر ناقهٔ که زود کم شود شیرش ٭ مترح بر وزن محسن کسی که همیشه تشنه دوله باشد چیزی را که بشکفت نیارد ٭ تارح بر وزن آدم پدر ابراهیم خلیل الله علیه السلام ٭ تشحه ٭ بالضم کوشش و بمعنی نسک و عار آمدن ونشحه برده ٭ طرماح گوید ٭ ملا باثصائم اعترتهٔ حمیه ٭ علی تشحه من ذائد غیر واهن ٭ یعنی درخت بمعنی غضب ٭ تشحه نیز بمعنی ملال و بمعنی حرف ونزد بعضی بمعنی بیماری در دست و پای شتران و بمعنی همت نفس و بمعنی حرص ٭ تشح بالتحریک همچنین در همه معانی مذکوره ٭ رجل اتشح نفس از آن ٭ تفاح بالضم وبتشدید فا سیب تفاحه یکی ٭ متفحه بر وزن مفعله رستگاه درختان میوه ٭ تفاحتان سر رانها که در کفل است ٭ ترح ٭ بالفتح آماده شدن چیزی از باب نصر ٭ تاح له الشیٔ آماده شد آنچیز ٭ تیح ٭ بالفتح از باب ضرب بمعنی ترح ٭ اتاحه الله فاتیح آماده کرد آنرا خدا پس آماده شد ٭ در صحاح است تاح له الشیٔ واتیح بصیغهٔ مجهول اندازه کرده شد برای او آن چیز ٭ اتاح الله له الشیٔ مقدر کرد خدا برای او آنچیز را ٭ متیح بر وزن منبر کسی که در آید در چیزی که فایده ندهد او را و بعضی گویند کسی که در دلها اقتد شاعری گوید ٭ شعر ٭ افی اثر الاظعان عینك تلمح ٭ نعم لات هنا ان قلبك متیح ٭ فرس متیح اسپی که نشاط آرد در رفتار وبهر د رجانب خود میل کند ٭ تیاح بالفتح وبتشدید یا ٭ تیحان بالفتح وبکسر یاء مشدد همچنین در همه معانی شاعری گوید ٭ شعر ٭ لی بی الدم عن حسبی بمال ٭ وبزدو نات اشوس تیحان ٭ متیاح بالکسر بسیار حرکت کنند ٭ یهنا و بمعنی امر مقدره متاح بالضم همچنین ٭ تاح فی مشیته تاویل در رفتار خود ٭ اوالتیاح یزید بن حمید تابعی است

* فصل الثاء *

* ثجثجه * بروزن دحرجه آوازی که کارکن متکبر دارد نزد کام * قوبٌ ثجاج بالفتح میر شنب باشتاب * اثعنجاج * ازباب افعنلال روان شدن باران وبسیار شدن وپیاپی آمدن آن

* فصل الجیم *

* جبج * بالفتح وبمرسه حرکت لانهٔ زنبور که دران انگبین باشد اَجبج واَجباج جمع آن * جَبَج القوم بکعابهم ازباب نصرانداختند مردم کعبتین را تا ببینند که کدام ازان موافق مطلب برمی آید * جبج * بالفتح واکردن چیزی وخوردن جبج بالضم یعنی خربوزهٔ کوچک کشید * پوست ونزد بعضی حنظل * اَجَجَت المرأة ازباب افعال باردار شد زن ونزد یک زائیدن شد وبزرگ شد شکم او * مُجج زن باردار قریب بزائیدن واصل استعمال آن در سباع است گویند مُجَجِ السبعة * جَجَجَ بروزن سفرجل وجحجاج بروزن فعلول سردار جحاجج وجحاجحه وجحاجیح جمع آن جَجَجَ نیز بمعنی ناکس از مردم * جحجج بروزن هدهد کبش بزرگ * جحجح ازباب فعلله به نهایت کار رسید وسپاد رث نمود * جحجج عن الامر بازماند ازکار * جحجح عن القرن پس کشید از همتای خود * جج جج بالفتح وبالضم زجری است برای میش * مجدح * بالکسر کفچه که بدان پست را بشورانند وآمیزند وآن چوبی باشد که درسر آن دو چوب دیگر در پهنا زنند وبمعنی دبران که یکی از منازل قمر است وآن پنج ستاره اند در ثور وبعضی گویند مجدح ستاره ایست کوچک میان دبران ومیان ثریا وبضم میم نیز آمده * شاعری گوید * شعر * واَطعن بالقوم شطرا الملوك حتی اذا خفق المجدح * ونشانی است برای شتران میان رانها * اَجدح الابل نشان دار کرد شتران را به مجدح * مجادیح السماء انواء آسمان * مجدوح خونی که در رده ها بریان کرده درجاهلیت می داشتند ومی خوردند درایام قحط * جدح السویق ازباب منع واَجدحه ازباب افعال واجتدحه ازباب افتعال وجدحه ازباب تفعیل بشورانید وآمیخت پست را * شراب مجدح شراب آمیخته * جلح جلح بکسرتین زجر یست برای بزه * مجداح کنارهٔ دریا * جرح *

بالفتح خسته کردن از باب منع ، تجریح از باب تفعیل برای کثرت ، جُرح بالضم
خستگی جروح بالضم جمع آن اَجراح بالفتح جمع قلت صاحب صحاح گوید که اجراح
جمع جرح نیامده مگر در شعر ، جراح بالکسر جمع جراحة بالکسر رجل وامرأة جریح
خسته ، جرحی جمع هر دو ، جرح از باب منع و اجترح از باب افتعال کسب کردن
بش ما جرحت یداک واجترحت یداک آنچه کسب کرد دستهای تو ، جرح فلانا
دشنام داد فلان را ، جرح شاهد اساقط کرد عدالت شاهد را ، جَرح از باب سمع
رسید او را جراحه یعنی زخم وساقط شد شهادت او ، جوارح اسپان ماده یان و بمعنی
اعضاء مردم که بدان کسب می کنند وجانوران شکاری از مرغان ودددان ، هذه الناقة
والاتان من جوارح المال این ناقه وماده خر از ستوران جوان است وبیش آرنده
زهدان را برای آب منی ، استجراح عیب وفساد واز نجاست حدیث بعض تابعین
کثرت هذه الاحادیث واستجرحت یعنی فاسد شدند وکم شدند حدیثهای صحیح و
مراد من این است که احادیث بسیار شدند تا آنکه محتاج کردند اهل آن حدیث را به
جرح بعض راویان وروایت آنها ، جراح بر وزن شداد نام مردی ، جرداح وجرداحه
بکسر هر دو زمین پشته دار از نجابت ، غلام مجردح الرأس یعنی کلان سر مانند زمین پشته
، جردحنقة از باب فعلله گوی وار از گرد کردن واجزح بالفتح بخشش ، جزح از باب
منع بگذشت برای حاجت خود وداد عطاء بسیار ونزد بعضی داد ومشاوره نکرد با کسی
، جزحت الظباء در آمدند آهوان در کنام خود ، جزح الشجر زد درخت را تا برگ فروریزد
جزح من ماله جدا کرد برای او پارهٔ از مال خود شاعری گوید شعر ، والی له من تالد المال
جازح ، غلام جزح بر وزن جمل وکتف هر گاه نظر کند زیرکی کند ، جطع بکسرتین مبنی
بر سکون یعنی برجا باش گفته می شود بزماده ، وار فتی که دوشنده را نافرمانی
کند وبعضی گویند که گفته می شود برای بچهٔ بز وقتی گویند بزماده را ، جلع بالفتح
خوردن ستور ثمرهای درختان وپوست آنرا شاعری خطاب می کند بناقهٔ خود
شعره وجادر زی ذا السحم المجلوح ، وکثرة الاصوات والنبوح ، جوالح آنچه پر را
پر از ثمرهای نی وکیح مانند پنبه ، مجالحه بر وزن مفاعله با هم سختی در دشمنی

جردح ، جزح ، جطع ، جلع

کردن و آشکارا کردن کاری * جالحت الرجل بالامر آشکارا کردم بروی کار را و بمعنی ظاهر کردن باهم دشمنی و مکابره نمودن * مجالح شیر دهنده * و ناقة که شیر دهد در ایام سرما مجالیح جمع آن * مجالح نیز سالهای که بمیرانند ستوران را * مجلاح بالکسر ناقة که قوی باشد بر سال سخت و در ابقاء شیر خورد * جلح بالتحریک موی رفتگی از هر دو جانب سر * جلح ازباب فرح فعل از آن * اجلح صفت * جلحه بالفتح موضع موی رفتگی * مجلّح بروزن محدّث بسیار خوار و بروزن معظم خورده شده * ابن مقبل در وصف قحط گفته * واقفر المضاة المجلّح * و آن آن است که خورده شود از وی چندانکه باقی نماند چیزی * اجالح بروزن افاعل هودجی که همه و سر بلند نداشته باشد ابوذویب گوید * شعر * ان لم تکن ظعنا تمنی هوادجها فانهن حسان الزی اجلاح * ثور اجلح و عنز و بقرة جلحاء بی شاخ * سطح اجلح سطحی که بر ان پشته نکشیده باشند * در حدیث ابوایوب است من بات علی سطح اجلح فلا ذمة له یعنی سطحی که بر و دیوار نباشد تا باز دارد از افتادن * بقر جلّح بروزن سکّر گاوی که شاخ ندارد * جلاح بروزن غراب سیلی که همه چیز را ببرد و را از احبعه * تجالح بروزن تفعیل پیش آمدن بر کاری و عزم را مصمم کردن بشر بن ابی حازم گوید شعر * وملنا بالخفاء الی تمیم * علی شعث مجلحة عتاق * و بمعنی خمالة دزند * جلواح بالکسر زمین فراخ * جلحاء بالفتح و بالمد نام دهی در بغداد و نام موضعی در بصره * و صاحب صحاح گوید جلحاء موضعی است بر دو فرسخ از بصره * جلحاة بالکسر زمینی که نرویاند چیزی را * جلنحة بروزن ملبحه ذرع زدن بار و غن * جلنحاء بروزن سیراء شمار دو لقند * جلمح راسه ازباب دحرج تراشید موی سر را * در صحاح است از فرا که میم زائد است و اساس است قریة جلحاء دهی که حصن نداشته باشد * یوم اجلم و اصلع روز سخت شاعری گوید * شعر * فلاخبیوم سهوم ملهاب * اجلم ماالشمیه من حاجب * جلبح بالکسر سختی و شدت و بروزن زشت * جلادح * بالضم دراز بالاجلادح بالفتح جمع آن * جلندح بروزن سفرجل مردگران و نا کس * ناقة جلندحة بضم جیم ناقه سخت و شدید مخصوص به اناث است

* جمح * بالفتح و جموح بالضم و جماح بالکسر سرکشی و توسنی کردن اسپ از باب منع

فرس جَمُوح بر وزن صَبور صفت از آن • جمحت المرأةُ از زوجها برآمد زن از خانهٔ شوهر بخانهٔ اهل خود پیش ازین که طلاق داده باشد او را جز گوید • شعر • اذا رأتنی ذات مِغْیَنٍ حَنَّتِ • و جمحت من زَوْجِها رأنّتِ • جمح الرّجلُ سوغت نمود قال الله تعالی لولّوا الیه وهم یَجْمَحُونَ ای یسرعون • جَمَح الصبی الکعبَ بالکعب انداخت کودک کعبتین را چندانکه دور گردانید آنرا از مکان • جُمّاح بر وزن رُمّان گوییزند کمان از جنک و تیری است بی پیکان کرد سرکه بدان تیراندازی آموزند و ثمرهٔ که برسر چوبی زده بدان کودکان بازی کنند و مرغهای که بر سر جماح برآید مانا نظرشهای نرم مثل سرهای حلی و سلمان و مانند آن جمامیح جمع آن و جمامح بحذف یا در شعر آمده • و بر وزن کَتّان و زُبَیر و زُفَر و جَمُوح نامهاانْد • عبدالله بن جِمْح بالکسر شاعری موقتی • جُمَیح بر وزن زُبَیر بمعنی ذکره • جُمَح بر وزن زُفَر کوهی از آن بنی نُمَیر • جَمُوح بر وزن صَبور نام اسپ مسلم بن عمرو باهلی • رجل جَمُوح رجامح مردیکه بهوای خود رود و باز کرد بدنش ممکن نبود شاعری گوید • شعره خَلَعْتُ عِذاری جامحاً ما یردّنی • عن البیض أمثال الدّمی زجر زاجر

• جنوح بالضم میل کردن از نصر و ضرب و منع هرسه • اجتناح از باب افتعال و اجناح از باب افعال همچنین • جنحته زدم بربال او رخطا نکردم رد در قاموس است جنح فلانا زد بربازوی او رخطا نکرد • اَجْنَحَهُ خم داد ویرا • جنوح اللیل بالضم پیش آمدن شب • جوانح استخوانهای پهلو که زیرچه برکردن است از جانب سینه مانند ضلوع که از جانب پشت جانجه یکی • جنح البعیر بصیغهٔ مجهول شکسته شد جوانح شتر بسبب گرانی بار • جَناح بالفتح دست • اَجنحه و اَجْنُح جمع آن • جناح نیز بمعنی بازو و بغل و بمعنی جانب و ذات چیزه • در حدیث است انّ الملائکة لتضع اجنحتها لطالب العلم یعنی ملائکه می گسترانند بالهای خود را برای طالب علم تا فرش راه او شود و بعضی گفته اند که کنایه از تواضع اوست برای تعظیم حق او و بعضی گفته اند مراد از وضع اجنحه نزول ملائکه است در مجالس علم و ترک پرواز آنها و بعضی دیگر گفته اند که مراد از آن سایه انداختن ملائکه است به بالها • جناح الذل نوعی از نظم گهر که پنهان ساخته می شود و نزد بعضی هرچیزی که آنرا در رشته کشند • جناح نیز بمعنی

• جنح

شانه و ناحیه و پارهٔ از چیزی و باین معنیها بالضم نیز آمده و بمعنی روزن و منظره و نام اسپ ازان حوفزان بن شریك و نام اسپی دیگر ازان بنی سُلَیم و نام اسپی دیگر ازان محمد بن مسلمه انصاری و دیگری ازان عقبة بن ابی مُعَیط و نام مردی * جناح جَناح خواندن بزرا برای دوشیدن * جناح بمعنی سوداء یعنی خلط سیاه * ذو الجناحین لقب جعفر بن ابی طالب رضی الله عنه چه او قتال کرد در جنگ مُوتَه تا بریده شدند هر دو دست او پس کشته شد پس فرمود پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم که حق تعالی هر دو دستش را بدو جناح تبدیل نمود * که بدان در بهشت خواهد پرید هر جا که خواهد خواست * رکبوا جناحی الطائر یعنی یکدل اشتند وطنهای خود را * رکب جناحی النعامه کوشش کرد در کاری و پروای آن نبود * نحن علی جَناح السّفر یعنی ارادهٔ سفر داریم * جُناح بالضم گناه * در اساس است جنحت السّفینة رسید کشتی بآب اندك یا چسپید * شد بزمین درحالیکه ازجا نمی جنبید * جنح الطّایر شکست هر دو بالها را برای افتادن بر زمین نابغه گوید * شعر * اذا ما غَزَوا بالجیش ابصرت فوقهم * عصائب طیر تهتدی بعصائب * جوانح قد ایقن اَن قبیلهٔ * اذا ما التقی الجمعان اوّل غالب * جنح الطّریق بالکسر جانب راه شاعری گوید * شعر * وما کنت ضُغّاطا و لکن ثائرا * اناخ قلیلا عند جنح سبیل * جنحُ القوم ناحیه و پناه شان شاعری گوید * شعر * فبات بجنح القوم حتّی اذا بدا * له الصبح سام القوم اجدی المهالك * جنح اللیل پاره از شب و بالضم نیز آمده و نام مردی * ذو الجناح شمر بن لبیهٔ حمیری جناح بروزن کتّان خانه ایست در بصره از بنای ابو مهدیه * اجتناح از باب افتعال و تجنّح از باب تفعّل در سجود عبارت ازان است که تکیه کند مصلی بر هر دو کف دست خود و بلند دارد هر دو دست را از زمین و نه گسترند آنرا و در ناقه عبارت است از سرعت آن یا تکیه کند موخر ناقه بر مقدم آن بسبب شدّت رفتار و در اسپ عبارت است از دویدن آن بر یکی از دو جانب خود که بر آن تکیه می کند در دویدن * جنادح * بن میمون صحابی است حاضر شده است در فتح مصر * جرح * بالفتح خربزهٔ شامی و هلاك کردن و از بیخ بر کندن * اجاحه

ازانفعال واجتياح ازافتعال همچنين ٭ وازانست جائحه بمعنى سختى سال و سختى فتنه
كه هلاك كند شتران وگوسفندان را ٭ جاحتهم الجائحة واجتاحتهم ازباب افتعال
هلاك كرد آنهارا سختى سال وفتنه ٭ جاح الله ماله واجاحه ازباب افعال هلاك كرد
خدا مال او را به جائحه ٭ مِجوح بروزن منبر چيزى كه هلاك كند هر چيز را ٭ جاخ
بوده ٭ اَجوخ فراخ از هر چيز ٭ جُوخ بالضم جمع آن ٭ جوّخت رجلى ازباب تفعيل
كوشيدم پاى خود را ٭ جاخ الرجل بركشت از راه استوار ٭ جُوّالجماح نام موضعى در يمن

٭ فصل الحاء ٭

حدح ٭ درح ٭

٭ امرأة حدحة بروزن عتلة كوتاه قد ٭ حِرْ وحِرَة ٭ اصل در درحرح
بكسر حاست بمعنى فرج زن ٭ احراح وحِرون جمع آن چنانكه در منقوص لِدون
ومئون گويند ودر نسبت حِرِى وحِرَحى بالفتح عين گويند چنانكه در نسبت يد
وغد عين را فتحه ميدهند وگويند يدَدى وغدَوى وحِرحٌ نيز گويند چنانكه
گويند رجلٌ سَتِه ٭ حَرِح بروزن كتف حريص بفرج ٭ حرحها ازباب منع زخم
رسانيد به فرج او ٭ محروحه زن زخم رسيده بفرج ٭ حنبح بالكسر زجرى است
براى گوسفند ٭ حاحيت حيحاء ٭ مثال آورده اند بآن در كتابهاى صرف وتفسير
آن نكرده اند اما شيخ گويد كه نظير آن غيرها عيت رهاقيت نيست

حنبح ٭ حيح ٭

٭ فصل الدال ٭

دبح ٭

٭ تدبيح ازباب تفعيل گستردن پشت را وفرود آوردن سر را ٭ اندباح ازباب انفعال
همچنين ٭ در حديث است نهى صلى الله عليه وآله وسلم ان يدبّح الرجل فى الركوع
كما يدبّح الحمار ٭ منع فرمود پيغمبر خدا صلى الله عليه وآله وسلم از آنكه بگسترد مرد
پشت را وسر را نگون كند در ركوع چنانكه خر مى كند ٭ دبّح الرجل ازباب تفعيل
خوار شد ٭ دبّح فى بيته لازم گرفت خانه را وپس نگذاشت آنرا ٭ ما بالدار دبّيج
بروزن سكّين نيست در خانه كسى ٭ رَملة مُدَبّحة بكسر باى موحده ريگ كوژه
پشت ٭ اكل ماله بالدح وبالبدح در بدح گذشت ٭ دحّ ٭ بالفتح پنهان كردن

دح ٭

چيزى را در زير زمين ابوالنجم در وصف گاو صحرا مى گويد ٭ شخصا خفيّا فى الثرى

مذحوحاه دخ نیز جماع کردن ذکر قتن سخت درقفا * اندح بطنه از باب انفعال فراخ شد شکم او اعرابی کفته مطرنا اللیلتین بقمنا فاندحت الارض کلاه دحداح بالفتح ودحداحه به ها ردحدح بر وزن جعفر دحادح بالضم ودحیدحه ودوحدح ودحدحه کوتاه قد * دحوح بالفتح زن بزرگ وناقه بزرگ * دحندح بالکسر جانورکی است و با زی است مرکودکان را که مجتمع می شوند برای آن ومی کویند دحندح پس هر که خطا کند از آنها او یکپا ایستد درصفت مرتمه جم جهان روده مقررا کویند دخ دخ ودح دح یعنی اقرار کردی پس خاموش باش * وکویند دحا دحا یعنی بکذار او را باره * دردحه بر وزن جرد به فربهی * درح * بالفتح از باب منع دفع کردن * درج از باب فرح پیر شد ناقه * درح بر وزن کتف ناقه کهنه سال * رجل ذرحایه بالکسر مرد کوتاه قد فربه کلان شکم ملحق است به جعظاره راجز کوید * شعر * عکوک اذا مشی ذرحایه * یحسبنی لا اعرف الحدایه * ذربحه بر وزن دحرجه پشت را دوتا کرده دویدن از ترس و سر فرو کردن و فروتنی نمودن * دردج * بالکسر حریص بچیزی و زن پیر و پیر فانی * دردحه بزیادت هاوزنی که در طول و عرض برابر باشد * درادح جمع آن * ابل درادح شتری که باهم سوده شود دندان او و چسپیده شود بکام او از کمن سالی * دلوح * بالضم زیر بار کران رفتن و فراخ نها دن قدم را بسبب کرانی بار از باب منع * سحابه دلوح بالفتح ابر بسیار آب * دلح بضمتین جمع آن * سحاب دالح ابر بسیار آب * دلح جمع آن مثل راکع ورکع و از ینجاست در حدیث علی علیه السلام که ستود بهر شتکان را پس فرمود ومنهم کالسحائب الدلح * کویند تدالحا الشیء فیما بینهما از باب تفاعل هرگاه بیندازند درکس چیزی را بر چوبی و هردو طرف چوب را کرفته بردارند و از ینجاست حدیث علی علیه السلام ان سلمان وابا الدرداء اشتریا لحما فتدالحاه بینهما علی عود * دراساس است تدالحا الرجلان العکم داخل کردند درکس چوب را در عروه های خرجین و هردو طرف چوب را کرفته برداشتند * دلاح بالفتح نام زنی * دلح بر وزن صرد اسپ بسیار عرق ریز * دلمحه * بر وزن دحرجه پشت را خم کردن و سر را نکون * تدمیح * از باب تفعیل نکون کردن سر

* دردح *
* درح *
* ذربح *
* دردح *
* دلح *
* دلمح *
* دمح *

◦ دملح ◦
◦ دلوح ◦
◦ دمنح ◦
◦ دوح ◦

◦ دَملح بر وزن سَفرجل مُدوّر و مجتمع ◦ دملحه ◦ بر وزن و معنی دحرجه است
◦ دُملحة بالضم زن فربه پر از گوشت ◦ دلوح ◦ بالضم منقاد شدن از باب منع
◦ تدبیح از باب تفعیل همچنین ◦ دِبح بالکسر عیدی است مر نصرانیان را ◦ دمنح ◦
بر وزن سنبل بد خلق ◦ داح ◦ نقشی است که می کشند لوحته برای کودکان تا بآن
مشغول شوند و از اینجا ست الدنیا داحةٌ ◦ ابوحمزه صوفی گوید لولا حبّی داحة
لکانَ الموت لی راحة فقیل له و ما داحةٌ قالَ الدنیا کذا فی الاساس ◦ داح نیز
بمعنی دست لر بچن که قوای آن پیچیده باشند و بمعنی خلوق که قسمی است
از خوشبو و بمعنی نقش جامه و جامهٔ نقش دار ◦ گویند فلان یلبس الداح
شاعری گوید ◦ شعر ◦ یا لابس الوشی علی شیبه ◦ ما اقبح الداحَ علی الشیخ ◦ و خطهای که
بر کار و جز آن باشند ◦ دَوحة بالفتح درخت بزرگ دوح بحذف تا جمع آن ◦ داحَ
بطنُه بزرگ شد شکم او و فرو رفته از فربهی یا بیماری ◦ تدوّح از باب تفعّل و اندواح
از باب انفعال همچنین کذا فی الاساس ◦ داحت الشجرة بزرگ شد درخت ◦ دائحه
صفت از آن دوائح جمع آن ◦ دوّح ماله از باب تفعیل قسمت کرد مال خود را

◦ دیحان ◦ بر وزن ریحان ملخ

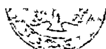
◦ دیح ◦

◦ فصل الذال ◦

◦ ذبح ◦

◦ ذبح ◦ بالفتح و ذُباح بر وزن صُداع شکافتن و کشادن نافهٔ مشک از باب منع راجز
گوید ◦ شعر ◦ کأنّ بین فکّها والفکّ ◦ فارةُ مسکٍ ذُبحت فی سُکّ ◦ و بمعنی خفه کردن
◦ ذبحته العبرة گلو گرفت و خفه کرد او را اشک ◦ ذبح الدنّ سوراخ کرد خم را
ذبحت اللحیة فلانا رفت ریش زیر زنخدان او پس بر آمد پیشتر از او ◦ مذبوح
باللحیة صفت از آن راعی گوید ◦ شعر ◦ من کل اشمط مذبوح بلحیته ◦ بادی الاداة علی
مرکوة الطحل ◦ ذَبح بالفتح نیز مصدر ذبحتُ الشاةَ ◦ ذِبح بالکسر جانوری که آن را ذبح کنند
قال الله تعالی وفدیناه بذبحٍ عظیم و در حدیث اضحیه است فدعا بذبحٍ فذبحه ◦ ذبح بضم
اول و فتح ثانی و بکسر اول و فتح ثانی نوعی از سماروغ و بضم اول و فتح ثانی گزر دشتی و کماهی
است دیگر ◦ ذَبیح بر وزن فعیل بمعنی مذبوح ◦ ذبیحه بزیادت ها برای [illegible]

غالباً اسمیست ذبیح نیز اسمعیل علیه السلام در حدیث است انا ابن الذبیحین یعنی
فرمود که من پسر دو ذبیح ام یکی اسمعیل دوم دیگری عبد الله چه عبد المطلب بسبب
نذری که برخود لازم کرده بود که عبد الله را قربان کند پس سربها داد یکصد شتر را و نیز ذبیح
هر جانوری که آنرا برای عبادت ذبح کنند ابن احمر گوید * اما ذبیحاً راما کان
حلالنا * اذّبح از باب افتعال گرفت ذبیح را مثل اطّبخ گرفت طبیخ را * تذابح القوم
از باب تفاعل ذبح کرد بعضی از ان بعضی را * مذبح بر وزن مصدر تو بالکاه و شکاف
زمین که مقدار یک بدست و مانند آن بود * مِذبح بر وزن منبر چیزیکه با آن ذبح
کنند * ذُبّاح بر وزن زُنّار کفتکیهای اندرون انگشتان و باین معنی بالتخفیف نیز آمده
و از اینجاست قول عرب * و ما دونه شوکة و لا ذُبّاح * ذُباح بر وزن غراب گیاهی است
زهردار نابغه گوید * شعر * والیاس مما فات یعقب راحة * و لرب مطعمة تکون ذُباحا *
* ذُباح بالضم نیز دردی است در حلق * مذابح محرابها و مقصورهاء کتب خانهٔ نصاری
* مَذبح یکی * ذابح داغ و نشان و نزد بعضی آهن داغی که نشان میکند بر حلق در عرض کردن
و بعضی گویند مویهای که می رویند میان نصیل و مذبح * سعد الذابح منزل است از منازل
ماه در آن دو ستاره اند تابان که میان آنها فاصله بقدر یک ذراع است و پیش سینه یکی
از ان هر دو ستاره ایست خرد بسبب قرب بدان می نماید که گویا ذبح میکند ستارهٔ بزرگ آنرا.
* ذُبحان بالضم شهری در یمن و نام جماعتی است و جد والد عبید الله بن عمرو
صحابی * تذبیح بمعنی تدبیح است و آن گستردن پشت و فرو کردن سراست در نماز
در حدیث است انه نهی عن التذبیح فی الصلوة همچنین آمده است در روایتی
و مشهور بدال مهمله است چنانکه گذشت * ذُبحه بضم اول و فتح ثانی بر وزن عنبه
و کسره و صبره و کتاب و غراب دردی است در حلق یا خونی است که بند می کند
حلق را پس می کشد * علامهٔ شیرازی گوید که گاهی اطلاق ذبحه بر خناق نیز می آید
و شیخ ابوعلی فرق نمی کند میان خُناق و ذبحه * ذح * بالفتح زدن بکف دست و جماع
کردن و شکافتن و گرفتن * ذحذحه بر وزن دحرجه نزدیک نهادن گام با سرعت
* ذَرذح بالفتح کسی که انزال کند پیش از ین که دخول کند و بعضی گویند کسی که

ذدح •

بروزن قادر نشر ده • ذُحلح بالضم وذَحداح بالفتح کوتاه کلان شکم • ذحلحت الشیء
التراب بر دماد خاك را • ذراح بر وزن زنّار وذرّح بر وزن قدّوس وذُرّیح
بر وزن سِکّین وذُرّوح بر وزن سقّود وذَرّوح بر وزن صبور وذُراح بر وزن غراب
وذُرَح بر وزن زُفَر وذُرّیحه بر وزن کبیسه وذُرنوح با نون وذُرَحرَح بر وزن
فُعلُعُل بضم هر دو رای و فتح آن جانورکی است سرخ رنگ نقطهای سیاه دارد و پرواز
می کند و آن از زهرهاست • ذراریح جمع آن • در صحاح است از سیبویه
که واحد ذراریح ذُرَحرَح است نه ذُرّوح چه نزد سیبویه وزن فُعّول برای واحد در کلام
عرب نیامده • و لهذا سَرّوح وقدّوس را بفتح اول گفته و اجز گوید • شعر •
قالت له وَریاً اذا تنحنح • یا لیته یسقی علی الذُّرَحرَح • و آن بر وزن فُعَلعَل بضم فا
و فتح هر دو عین است هرگاه تصغیرش می آرند لام اول را حذف می کنند وذُرَیرح
می گویند چه در کلام عرب فَعلَع نیامده • غیر از حَدرَد • ذَرَّح الطعام از باب منع
وذرّحه از باب تفعیل گردانید در طعام ذراریح • ذرّح الشیء فی الریح پراکند آنچیز را
در هوا • احمر ذَرِیحی بر وزن زبیری سخت سرخ • ذَریح زمین پشتها • ذَریحه
به زیادت ها یکی ونام نری است که نسبت کرده می شوند بآن شتران راجز گوید
• من الذریحیات ضخماً آرکا • وبلد رقبیله ایست • ابو ذریح بر وزن زُبیر حِمیری
محدثی است • ذَریح بر وزن امیر صحابی است • ذرَح بالتحریک درختی است
که از آن زین می سازند • ذُرَح بر وزن زُفَر واد بزید سکونی • ذُرذرایح امیری بود
در یمن و مرداری بود مر بنی تمیم را • لبن مذرّح بر وزن معظّم شیری را گویند
که غالب باشد بر آن آب • تذریح از باب تفعیل گل آلوده کردن مطهره تو یعنی
آبدستان را تا بوی خوش دهد • لبن ذَراح بر وزن سحاب شیر اندك آمیخته
• اذرح بضم را نام شهری در جنب جربا در شام • در نهایه است که جربا
واذرح دو قریه اند در شام میان هر دو مسافت سه شب است انتهی • صاحب
قاموس گوید که بغلط رفته کسی که گفته میان هر دو مسافت سه شب است و در ماده جرب
مذکور شد • تذقّح • کناه چیزی که ناکرده است برکسی نهادن • تذقّح له کناه چیزی

* ذلح * * ذرح *

تهاذبودی که نکرد آنرا * ذُقاحه بالضم و تشدید قاف کسی که این کار کند * مُقَذقح للشر مجرب شر است * ذلاح * بروزن رمان شیر آمیخته بآب * ذرح * بالفتح سیر سخت هذلی در وصف گفتاری که قبری کند * بر دمی گوید * شعر * قذاحت بالوتائر ثم بدت * یدیها عند جانبه تهیل * ذرح نیز قرا هم آوردن گوسفندان * ذرح ابله از باب تفعیل پریشان کرد شتران خود را * ذرح ماله پراکنده کرد مال خود را * مذرح بروزن منبر سخن کنند *

* فصل الراء *

* رابح *

* ربح بالکسر و بالتحریک و رباح بروزن سحاب اسم سودی که از چیزی برداشته شود * ربح فی تجارته از باب سمع سود را فزونی برداشت در خرید و فروخت خود * تجارةٌ رابحةٌ خرید و فروخت با سود * اربحته علی سلعته از باب افعال سود دادم او را بر متاع او * بعت الشئ مرابحة فروختم آن چیز را با فزونی سود * رُبّاح بروزن رمان بزغاله و بوزنه شامری گوید * راقعة ترقصت رباحا * و بالتخفیف نیز آمده * چنانکه در اساس است و شتربچه خرد لاغر * زب رباح نوعی است از خرما چنانکه در اساس است * ربح بروزن صرد شتربچه اعشی گوید * شعر * فتری القوم نشاری کلهم * مثل ما مدت نصاحات الربح * و بزغاله و پرندهایست و بالتحریک اسپان و شترانی که برای فروختن آرند و بمعنی پیه و شتربچگان خرد * رابح یکی و نزد بعضی ربح بالتحریک بمعنی شتربچه رباح بالکسر جمع آن * اربح از باب افعال ذبح نمود برای مهمان خود شتربچگان را * اربح الناقة دوشید ناقه را با مداد ان و نیم روز ان * رباح بروزن سحاب نام جماعتی و قلعه ایست در اندلس از انجاست محمد بن سعد لغوی و قاسم بن شادب الفقیه و محمد بن یحیی نحوی * رباح نیز جنسی است از کافور * صاحب قاموس گوید قول جوهری که رباح جانورکی است که از وی کشند کافور را دروغ است و در بعضی نسخهای صحاح که بدل دویبة بلدة نوشته است این هم غلط است چه کافور صمغ درختی است که اندرون چوب آن باشد اگر آنرا بجنبانند آواز می دهد و بر می آرند از ان * ربح از باب تفعیل جاد ادبوزنه را

رجح

در منزل خورده • ترنّح از باب تفعّل حیران بماند • رُنّح لرزانیده زیرا این عمل المرخص

بن ابی معد حلّ ذی قرد است • رحیان • ذُرحرح خرد و بالضم جرثومه تو از دو

یعنی افزون و غالب آمدن یك پله • رجح المیزان از باب ضرب و نصر و فتح

بعل ازان • اَرجَحَ له از باب افعال و رَجَّحَ از تفعیل دلادر افزون • امرأة راجح

و رَجَاح بالفتح زن بزرگ سرین • رجح بضمتین جمع آن مانند قذال و قُذل • رُزبه کردن

• ومَن هراَی الرُّجَّح الاَثائث • ترجحت الارجوحة بالغلام نا. رَجَّحَ میل داد بادیم

کودك رابس میل کرد کودك • راجحته و رجحته محاصمه کردم باوی در گرانباری

پس گران تر بر آمدم از وی • ترجّح از باب تفعل جنبیدن و اضطراب کرده • مَرجوحة

را • رُجوحه بالضم و رُجّاحه بر وزن رمّانه ریسمانی است که از جای بلند آویزند

و کودکان بران نشینند و در هوا آیند و روند و آنرا بادپیچ گویند در حدیث است انها

کانت علی اُرجوحة و در روایتی مرجوحة آمده • اراجیح بیابانها در اساس است بینما

اراجیح ترجحت بر کمانها میان ما بیابانها اند دزتکان آوردند • رازان خرد راذ و الرمّه

گوید • شعره هلال ابی عمرو و قد کان بیننا • اراجیح یحسون انقلاص النواجیا • اراجیح

نیز جنبیدن شتر در پویه و دویدن • ارتجاح از افتعال و ترجّح از تفعل فعل ازان

• ابل مَراجیح شتران صاحب اراجیح • مَراجح الناس مردم مردباره • مراجیح النحل

درختان خرما گران بار • جفان رُجُح بضمتین کاسها پر از ثرید و گوشت • کتائب

رُجُح لشکر گران بار و دنباله کش بسبب بسیاری لیهد گوید • شعره بکتائب رجّح

تعود کبشها • نطح الکباش کانهن نجوم • ارجحت روادفها جنبیدند سرینهای او

رحح

بسبب گرانی • مرجح بر وزن مصدر نامی است مانند راجح • رحح • بالتحریک

فراخی سم و آن محمود است چه آن خلاف سم تنك است و اکر پهنا و فراخ شود

عیب است • فرس اَرَحّ صفت ازان • رُحُح بضمتین کاسه های فراخ • اَرَحّ کسی

که کف پای او هموار باشد و عمق ندارد مانند کف پاها ی زنگیان و بمعنی

بزکوهی فراخ سم اعشی گوید • شعره فلو ان عزّ الناس فی راس صخرة • ململمة

تعیی الارحّ المخدما • قدم رحّاء قدمی که هموار بود کف باطن وی • ترحرحت

الفزمن از باب تفعیل فراخ نماید پای خود را تا بول کند * شئ رَخْرَخٌ بروزن جعفر و رَخْراخ بروزن سلسال و رَخْرحان بالفتح فراخ * رَخْرحان کوهی است نزدیک عکاظ و از آن است یوم رَخْرحان یعنی روز جنگ بنی عامر با بنی تمیم عوف بن عطیه تمیمی گوید * شعر * هلا فوارس رَخْرحان هجوتم * عشرا تناوح فی سرارة واد * میگوید که برای آنها منظر است نه مخبر و سرزنش می کند بآن لقیط بن زرارة را که گریخته بود در آن روز * رَخّه بالفتح و بالتشدید مارطوق دارد و اصلش رَخْمَه بود * رَخْرَحَ الرجل از باب فعللة دویدن آن مرد به خورد چیزی که آنرا میخواست * رخرح بالکلام بکنایه گفت کلام را و بیان نه نمود * رَخْرَحَ عن فلان پوشید نزد او

* رُدحه * بالضم پرده که در مؤخر خیمه بود یا پاره که در دامن خیمه و خرگاه زیاده کنند تا فراخ شود * ردح البیت از باب منع و اَرْدَحه از باب افعال در آورد پاره را در پس خانه یعنی خرگاه و خیمه و نیز گویند رَدَح البیت و اَرْدحه هرگاه سطبر کنند بر وی گل را شاعری گوید * بناء صخر مُرْدَح بطین * و دیگری در وصف خانه ها می گوید * بیت * حفرن فنیلقا مردحا * رَداح بروزن سحاب زن گران سرین و کاسه بزرگ امیه گوید * شعر * الی رُدُح من الشیزی علیها * لباب البر یلبک بالشهاد * رداح نیز لشکر گران سیر و نیاله کش بسبب کثرت و رخت فراخ و شتر گران بار و فراخ حال * کبش رَداح گران دنبه * فتنة رَداح فتنه گران و بزرگ * رُدُح بضمتین جمع آن و از آنجاست قول علی علیه السلام ان من ورائکم امورا متماحله رُدحا و در روایتی رُدّحا بتشدید دال آمده یعنی از عقب شما امور گران و بزرگ اند یعنی فتنه و در روایتی آمده ان من ورائکم فتنا مُرْدحة یعنی گران و بعضی گفته اند که مغطیه علی القلوب یعنی پوشند دلها را از اَرْدحت البیت اذا سترته * رَدْح بالفتح درد ضعیف * رُدْحی بروزن کرسی بقال قریه ها * لک عنه رُدْحة بالضم و مُرتدح یعنی مونق است از و فراخی * رداحه بروزن سحابه خانه که برای گفتار بنا کنند گویند ما صنعت فلانه یعنی چه کار کرد فلان زن در جوابش گویند سلحت و ردحت سلحت بسیار آورد بچه ها ردحت ثابت و برجا ماند * گویند ردح الرجل هرگاه دریابد حاجت

* ردح *

خورد را • رَدَحتِ المرأةُ هرگاه بهره‌مند شود نزد شوهر • اقامَ رَدَحاً من الدهر بالتحریك اقامت کرد تا مدتی دراز از زمانه و نام نهاده اند به رَدَّح بر وزن زُبَر رَدَحان بر وزن قَرحان • رَزَح بالضم و رُزاح بالفتح فرو افتادن ناقه از لاغری و ماندگی از باب منع • رازح شتر افتاده از لاغری • رزح فلانا بالرمح زد او را بآهن بن نیزه • رَزْح بالفتح مصدر او از آن • رزّحت الناقة از باب تفعیل لاغر کردم ناقه را • ابل رَزحی بر وزن فَعلی و رَزاحی بر وزن قَبالی و مَرازیح و رُزَّح بضم اول و تشدید دوم شتران افتاده از لاغری و ماندگی • در صحاح است از شیبانی مِرزیح بالکسر صحت آواز چنانکه شیبانی انشاد کرده • شعر • ذرذا ولکن هل تری ظَعناً تحدی لساقتها بالدو مرزیح • صاحب قاموس گوید مرزیح بمعنی آواز است نه صحت آواز و جوهری غلط گفته • مرزح مقطع بعید • مِرزَح بر وزن منبر چوبی که بدان تاك انگور را از زمین بر دارند • رَزاح بن عَدِیّ بن کعب بالفتح است و رُزاح بن عدی بن سهم و رِزاح بن ربیعه بن حرام بالکسر است • رازح بن وقبیله ایست از خولان هامم ابن رازح محدثی • احمد بن رازح جاهلی است • رَسَح بالتحریك کمی گوشت سرین و رانها • رجلٌ اَرسح مرد لاغر سرین • امرأة رَسحاء زن لاغر سرین و زشت • رُسْح بالضم جمع آن • کلّ ذئبٍ اَرسح هرگرگ که هست ارسح است چه سرین های وی کم گوشت و سملك باشد • قیل لا مرأة من العرب ما بالنا نراکنّ رُسحاً زنی را از عرب گفتند چیست که مامی بینم شما را لاغر سرین فقالت ارسحتنا النار الزحفتین یعنی لاغر سرین کرد ما را آتش شیح و آلاء که سریع الاشتعال و خود اند پس هردم نشستن پیش آتش می روند و از ان پس می گردند • رَشح بالفتح عرق کردن پشر او بدن از باب منع در حدیث قیامت است حتی یبلغ الرَّشح الاذان یعنی چند انکه رسد عرق گوشهای آنها را • ارشاح از باب افعال همچنین • رَشّح الظبی بر جست و نشاط کرد آهوه لم یرشح له بشیء نداد او را چیزی • مِرشح و مرشحة بالکسر هر دو عرق چین یعنی جامهٔ که زیر نمد زین گذارند تا خوی را بخود کشد • رشیح

برکازن فعیل خوی و نام کیاهی * ترشیح از باب تفعیل پروردن و تیمار داری
ستوران کردن و لیسیدن ماده آهو بچه را بسبب طراوت هنگام زائیدن و در صحاح است
اندک اندک شیر انداختن مادر فرزند را در دهن تا آنکه بر مکیدن قوت
یابد در حل بعض لغات است یا کاوان خصیه‌ها و یرشحون خصیه‌ها می خورند
در رده را و می پرورند خصیه را آن چیزی که برید شود از بار درخت
* ترشح الفصیل از باب تفعل قوی شد شتر بچه بر رفتار و در صحاح است از اصمعی
که قوی شود و همراه مادر رود * راشح صفت آن شتر بچه * مرشح از افعال صفت
مادرش * راشح آنچه بر زمین رود از حشرات الارض و کوهی که بعض تری دارد * رواشح
جمع آن * راشح نیز عرق مانندی است که جاری میشود در سنگها * رواشح زیادتیها را
گویند که در بستان کرسفند بود نه غیر آن * هو راشح فؤاد یعنی او تیز دل است * یسترشحون البقل
از باب استفعال انتظار می کشند تا دراز شود سبزی پس چرانند آنرا * یسترشحون البهم
می پرورند ستور بچگان را تا بزرگ شوند * مسترشح محل پروردن * استرشح البهمی
بلند رد راز شد بهمی و آن کیاهی است ذوا رمه گویند * شعر * یقلب اشباها کان
متونها * بمسترشح البهمی ظهور المراوك * هو یرشح للملك او پرورده می شود و لایق
ملك کرده میشود * رصح * بالتحریك نزدیکی میان هر دو سرین * ارصح در صحاح
صفت از ان * رضح * بالفتح شکستن سنگریزه و خسته را از باب منع شاعری گفته
* بکل داب الحصی رضاح * رضح الحصی والنوی فترضح از باب تفعل شکست سنگریزه
و خسته را پس شکسته شد * رضح بالضم اسم از ان * النوی المرضوح خستهٔ شکسته شده
* رضیح همچنین جوان عود می گوید * یکاد الحصی من وطیها یترضح * مرضاح بالکسر
سنگی که بدان خسته ها را شکنند * نوی الرضیح خستهٔ که بجهد زیر اکند * شود
از شکستن * ارتضح من کذا از باب افتعال عذر خواست * ارقح * ستوری
که هر دو شاخش از یکدیگر بعید شده جانب گوش زند * رقحه از باب تفعیل
گفت او را به رفاء و بنین همزه را بحا بدل کردند * رقاحه * بالفتح کسب کردن
و باز رکانی نمودن و در تلبیه بعض جاهلیه است جئناك للنصاحه لم نات للرقاحه

* رصح *
* رضح *
ارقح *
ارقح *

آمد بر تو ابرای نصیحت نه برای کسب • ترقح لعیاله از باب تفعل کسب کرد برای عیال خود • ترقیح المال از باب تفعیل اصلاح شتران وگوسفندان وتیمار داشتن آن • هو رقاحی مال یعنی دزد او بر شتران وگوسفندان می ماند وتیمار داری آنها می کند

• رکح • • رکح • بالضم جانب قوی از کوه وکرانهٔ آن • رکوح بالضم وارکاح جمع آن ابو کبیر گوید • شعر • حتی یظل کانه متثبت • برکوح امعزذی زیرد مشرف • رکح از باب منع اعتماد نمود وتکیه کرد • ارکح از باب افعال وارتکح از باب افتعال همچنین • رکح الیه میل کرد بسوی او ورجوع نمود • رکوح بالضم مصدر از آن • رکح ورکحه بضم هرد وصحن خانه قطامی گوید • الاتری ما غشی الارکاحا • ابو عبید گوید ارکاح درین قول جمع رکحه است بمعنی صحن خانه وبنیاد • رکحه بالضم پاره از ثرید که باقی می ماند در کاسه • جفنهٔ مرتکحة کاسه پر از ثرید • سرج مرکاح ورحل مرکاح با لکسر زین وپالانی که از پشت اسپ وشتر بعقب رود • رکحا بالمد زمین درشت وبلند • ارکاح خانهای زاهدان ترسایان • رکاح بر وزن کتان نام سگی ونام اسپ مردی از ثعلبة بن سعد • رکاح بر وزن سحاب نام موضعی • ارکحه الیه تکیه داد اورا بروی یا مضطرب کرد بسوی وی • ترکح بر وزن تفعل فراخی وتصرف ودرنگ کردن

• رمح • • رمح • بالضم نیزه • رماح بالکسر وارماح بالفتح جمع آن • رمحه از باب منع نیزه زد اورا • رامح نیزه زن • رماح بالتشدید نیزه گر • رماحة بالکسر نیزه گری • رماح نیز بمعنی نقر ناقه ونام میاده شاعر • رجل رامح مرد نیزه دار وبرای آن فعلی نیست مثل لابن وتامر • ثور رامح گاو شاخ دار وذوالرمه گوید • شعر • وکائن ذعرنا من مهاة ورامح • بلاد العدی لیست له ببلاد • سماك رامح ستاره ایست پیش فکه وجه تسمیه این به سماك از آن است که پیش ستاره اند که آنرا نیزهٔ آن گویند وآن از منازل قمر است • رمحه الفرس از باب منع لگد زد اورا اسپ • رمح الجندب زد ملخ سنگریزه ها را بر دو پای خود • رمح البرق درخشید برق اخذت الابل رماحها فربه شدند شتران یا شیر دادند پس گویا بازمی دارند

خود را از کشتن عمرو گویند * شعر * اتیام لم تاخذ الی رماحها * ابلی بجلتها ولا ابکارها *
رمیح بروزن زبیر نیز * ذو الرمیح قسمی از موش دشتی دراز پا * اخذ فلان
رمیح ابی سعد یعنی تکیه کرد بر عصا بسبب پیری و ابو سعد لقمان حکیم است
و کنیت پیری است یا ابو سعد مرثد بن سعد است که یکی از رسولان عاد بود
* ذو الرمحین عمرو بن مغیره را گویند بسبب درازی پاهای او و مالک بن ربیعه بن
عمرو را گویند چه او جنگ می کرد بدو نیزه در هر دو دست خود گرفته * ذو الرمحین
یزید بن مرداس سلمی و عمرو بن قطن بن شمر را نیز گویند * ارماح درویک تود
دراز اند در دهناء * رماح الجن طاعون زید بن جندب الایادی می گوید * شعر *
* ولولا رماح الجن ما کان هزهم * رماح الاعادی من فصیح و اعجم * رماح العقرب
دم کژدم که بلند شود * دارة رمح محوطه ایست مر بنی کلاب را * ذات رمح
لقب وی و قریه ایست در شام * رماح بروزن غراب نام موضعی * عبد الرماح
و بلال الرماح نام دو مردی * ملاعب الرماح ابی براء عامر بن جعفر بن کلاب را
گویند و او مشهور به ملاعب الاسنة بود لبید برای ضرورت قافیه رماح
گردانید و او عم او بود در مرثیه او می گوید * شعر * قوما تنوحان مع الانواح *
و ابنا ملاعب الرماح * ابا براء مدره الشماح * فرس رامحة کانی که بسیار دفع
کند * ابن رمیح نام مردی * ذات الرماح نام اسپی از آن ضبه هرگاه ترسیده
می شد باهم مزده می دادند بنو ضبه بغنیمت * در اساس است اخذت البهمی رماحها
یا زداشت بهمی که گیاهی است به خارهای خود چریدن را * رنح * بالفتح
دوران سر و مانند عصفور چیزی است جدا از دماغ سر * مرنحه بالفتح
سینه کشتی * ترنح از باب تفعل تاب دادن از مستی و جز آن * ارتنح از افتعال همچنین
* رنح علیه بصیغهٔ مجهول از باب تفعیل غش کرد یا پیش آمد او را فتوری در استخوان
پس ناوید * مرنح بر وزن معظم صفت از آن * مرنح نیز بهترین عود بخور * ترنح از باب
تفعل اندک اندک مکیدن آب را * ترنیح گردانیدن کلام * روح * بالضم چیزی
که بآن زندگانی نفوس است در استعمال مؤنث هم می آید و قرآن و جبرئیل و عیسی

* رنح

* رنجح
* روح

علیهما السلام و دمیدن و بمعنی امر نبوت و حکم خدای تعالی را و او فرشته ایست که روی از مانند روی انسان است و جسد ش مانند جسد فرشتگان در حدیث است تحابوا بذکر الله و روحه مراد از روح اینجا چیزی است که بدان زنده شود در نهایت باید پس کو یا حیات است و بعضی گفته اند مراد از ان امر نبوت است و بعضی گفته اند قرآن و بالفتح بمعنی راحت و رحمت در حدیث است الریح من روح الله یعنی از رحمت اوست و بندگان و باد نسیم و بالتحریک فراخی شاعری گوید • فتح الشمائل فی ایمانهم روح • و فراخی میان پاشنه هر دو پا کم از فحج که آن عبارت است از نزدیکی سر هر دو پا و دوری میان هر دو پاشنه و جمع رائح • در صحاح است که همه شتر مرغ روحاء اند ابو ذویب گوید • شعر • وزفت الشول من برد العشی کما زف النعام الی حفانه روح • روح بالتحریک پرندگان را کسد • اعشی گوید • ما تعیف الیوم فی الطیر الروح • و بعضی گویند روح پرندگان شبانگاه آینده بسوی آشیانها • مکان روحانی بالفتح مکان خوشبوی و بالضم هر چیز که روح داشته باشد یعنی جان و همچنین گویند در نسبت بسوی ملائکه و جن • روحانیون جمع • در نهایه است فی الحدیث الملائکة الروحانیون بضم را و بفتح آن هر دو روایت آمده گو یا نسبت است بروح و آن باد نسیم است و الف و نون از زیادت نسبت است و مراد از ان این است که فرشتگان اجسام لطیفه اند که بچشم دیده نمی شوند • ریح بالکسر باد ارواح و اریاح و ریح ار و زن عنب جمع آن ارادیح و اراییح جمع الجمع • در صحاح است که ریح واحد ریاح و اریاح است و کاهی جمع آن ارواح هم می آید چه اصل ریح روا است و یا بسبب کسرهٔ ما قبل آمد و چون رجوع به فتحه کردند واو باز آمد چنانکه گوئی ارحت الماء و تروحت بالمروحه و گویند ریح وریحه چنانکه گویند دار و دارهٔ • ریح بمعنی غلبه و قوت شاعری گوید • شعر • اتنظران قلیلا ریث غفلتهم • و تعدوان فان الریح للعادی • و از ینجاست قوله تعالی • تذهب ریحکم • و بمعنی رحمت و بازی و دولت و چیز پاکیزه و خوشبوی گویند وجدت ریح الشئ و رائحته یعنی یافتم بوی خوش از چیزه • در صحاح است الدهن المروح

بوزدن معظّم و دغن خوشبو زود رحدیث است انه امر بالاثمد المروّح عند النوم * یوم راح روز باد تند * در نهایه است یوم راح یعنی روز باد یح مانند رجل مال * و بعضی گفته اند یوم راح و لیلة راحة روز و شبی که باد تند دران وزد * راح الیوم یراح بالکسر تند شد باد امروز * و ریح بالکسر مصدر از ان * یوم ریح بروزن جیّد روز با باد خوش * مکان ریح مکان خوش بوی * راحت الریح الشیٔ از باب سمع رسید باد آنچیز را * راح الشجر یافت درخت باد را * ریح الغدیر بصیغهٔ مجهول رسید هوا غدیر را * غدیر مروّح غدیر هوا رسیده * شاعری در وصف رماد یعنی خاکستر میگوید * مکتئب اللون مروّح ممطور * و مریح نیز آمده * شاعری در وصف اشک می گوید * کانّه غصن مریح ممطور * مانند مشوب و مشیب که بنای آن بر شیب است انتهی * در اساس است طعام مریاح بالکسر طعامی که نفخ و باد بسیار زد در شکم پیدا کند * ریح القوم بصیغهٔ مجهول داخل شدند قوم در ریح * اراحوا از باب افعال که چنین و بعضی گویند ریح القوم رسید باد قوم را پس هلاک کرد آنها را * ریحان گیاهی است خوشبو یا هر گیاهی که چنین بود و نزد بعضی اطراف گیاه یا برگ گیاه قال الله تعالی والحبّ ذو العصف والرّیحان * عصف کشت و ریحان برگ آن * ریحان نیز بمعنی ولد و رزق و محمد بن عبد الوهاب و محمد المحسن بن احمد غزال و علی بن عبید متکلم مصنّف و اسحق بن ابراهیم و زکریا بن علی و علی بن عبد السّلام ریحانیون محدثانند * سبحان الله و ریحانه نصب داده اند هر دو کلمه را بسبب اینکه مفعول مطلق اند و اراده می کنند بآن تنزیه ایزد تعالی و استرزاق او چه ریحان بمعنی رزق آمده * ریحانه زنی کی و شاخ ریحان * راح و ریاح بالفتح می امرؤ القیس گوید * شعر * کانّ مکاکی الجوّاء غدیّة * نشاوی تساقوا بالرّیاح المفلفل * راح نیز بمعنی نشاط شاعری گوید * شعر * ولقیت ما لقیت معدّ کلّها * وفقدت راحی فی الشباب و خالی * ای اختیالی * راح نیز بمعنی کفها مانند راحات و زمینهای هموار که دران درشتی و همواری بود و روئیدنی بسیار آرد * راحة کف دست راحة راح و راحات * راحة الکلب گیاهی است * ذو الراحة شمشیر مختار ابن ابی عبید * راحة زوجه و ساحت خانه و نورد جامه

درحدیث امام جعفر صادق است علیه السلام ناوَل رَجلاً ثوباً جدیداً فقال اُطوِه
علی راحته یعنی ته کن ورنورد اوّلین آن و نام موضعی در یمن و نام موضعی است
نزد یك حَرَض و نام موضعی است دربلاد خزاعه که برای آن یوم راحت است
یعنی روز جمعه ٭ اَراحَ الله العبدَ از باب افعال در آورد ایزد تعالی بنده را در راحت
٭ اَراحَ فلان علی فلان باز داد حق او را بوی ٭ اَروح همچنین ٭ اراحَ الابلَ برگردانید
شتران را بسوی مراح و آن بالضم بمعنی جای آرام شتران وگوسفندان در حدیث
سرقه گومیند است لیس فیه قطع حتی یؤویه المراح نیست در گوسپند قطع ید
تا رساند آنرا به خوابگاه آن ٭ اَراحَ الماءُ واللحمُ بدبوی شد آب وگوشت ٭ اَراحَ
فلان بمرد فلان ٭ صحاح گوید ٭ اراح بعد الغمّ والتعمّم ٭ ونفس راست کرد امرؤ القیس گوید
٭ شعر ٭ لها مَنخِر کوجار السباع ٭ فمنه تُریح اذا تَنبهر ٭ وباز آمد دم او بعد از تعب
وراحت یافت ودرآمد در ریح ٭ اراح الشیء یافت بوی آن چیز را ٭ اراحَ الصیدُ یافت
شکار بوی انسان ٭ اَروحَ همچنین گویند اَروَحتُ من فلان طیباً یافتم از فلان خوش بوی
٭ تروّح النبتُ از باب تفعّل دراز شد گیاه ٭ درصحاح است تروّح الشجرُ شکافته شد درخت
به برك بعد از رفتن گرما شاعری گوید ٭ شعر ٭ واَکرِم کوبما اِن اتاك بحاجة ٭ لعاقبة
انّ العضاه تَروّحِ ٭ تروّح الماء گرفت آب هوای غیر را بسبب قرب ٭ ترویحة شهر رمضان
نامیده شد آن بسبب اینکه بعد از هر چهار رکعت استراحت می کنند ٭ استروح
واستراح از باب استفعال راحت یافت وبوئید بمهلت ٭ استروح الیه انس یافت بسوی او
٭ درصحاح است مستراح بالضم جای بیرون شدن ٭ ارتیاح از باب افتعال نشاط ورحمت
٭ ارتاحَ الله له برحمته رهانید او را خدا از بلا ٭ درصحاح است ارتاح الله لفلان
رحم کرد خدا برفلان ٭ مُرتاح اسپ پنجمین از اسپان حلبه ونام اسپ قیس
جُبیر ش جدلی ٭ مراوحه بین العملین آنست که یکبار این کار کند ویکبار آن
٭ مُراوحة بین الرجلین آنست که یکبار بر یکپا ایستد ویکبار بر دیگر در حدیث است
انه کان یُراوح بین قدمیه من طول القیام ٭ مُراوحة بین الجنبین آنست که
بگردد از پهلو به پهلو ٭ راح المعروف یراح راحة گرفت او را سبکی ونشاط برای احسان

* راخت یده لکن اسبک شد ند دستهای او برای چنین شاعری در وصف ضیاد گوید
* شعر * تراح یداه بمحشورة * خواظی القداح عجاف النصال * و ازینجاست
در حدیث و من راح فی الساعة الثانیة مراد از آن آخر روز نیست بلکه مراد
آنست که بزودی رفت بسوی آن * راح الفرس حصان شد اسپ یعنی نر * راح الشجر
شکافته شد به برکها * راح الشئ براحة و یریحه یافت بوی آن چیز را و بهمین معنی
شاعری گوید کشی السبنتا یراح الشفیفا * در صحاح است و منه الحدیث من قتل
نفسا معاهدة لم یرح رائحة الجنة هرکه بکشد اهل ذمه را نخواهد یافت بوی بهشت را
ابوعبید گوید از ارحت الشئ اراحه است و ابوعمرو لم یرح بکسر عین می گفت
از راح الشئ یریحه * و کسائی لم یرح می گفت از باب ارحت الشئ فانا اریحه و معانی
همه یکی است و اصمعی می گفت ندانم که از باب رحت است یا از باب ارحت
* اراح الشئ و اروح الشئ از باب افعال یافت بوی آنچیز را * راح منک معروفا
و راح منک معروفا از باب افعال یافت از تو احسان را * مروحة بروزن مرحلة
بیابان و کند رگاه باد * مراوح جمع آن و ازینجاست قول ابن عمر هو کاه سوار
شد بر ناقه تیز رو و آن نه خوش رفتاری آمد پس فرمود * شعر * کان راکبها غصن
بمروحة * اذا تدلت به او شارب ثمل * مروحه بالکسر و مروح بروزن منبر باد زن
* در صحاح است تروحت بالمروحة از باب تفعل جنبانیدم باد زن را
* در حدیث است رایتهم یتروحون فی الضحی یعنی محتاج شدند به باد زن از
حرارت گرما و ممکن که از رواح بمعنی برگشتن بسوی خانه یا از طلب راحت
باشد * رائحه بوی خوش یا بوی کند * * رواح بالفتح و راحة و مراحه و راحت
و رویحه بروزن سفینه یافتن سرور و حادث از یقین * راح له الامر از باب سمع
منتظر شد برای آن کار و خوش شد * رواح بروزن سحاب و روح بالضم و راح
و ریاحة بالکسر مصدر رها از ان * رواح بالفتح شبانگاه و آن از وقت زوال آفتاب
تا شب * رواح بالفتح سیر کردن * رحنا و تروحنا از باب تفعل سیر کردیم در شبانگاه
یا کار کردیم در ان وقت * در صحاح است که رواح گاهی مصدر هم می آید مثل

قوله رَاح یَرُوح رواحا وآن نقیض قول تست غدا یغدو غدوا انتهی • حرجوا بریاح
من العشی و رَوَاح و اَرْواح بر آمدن باد و اول روز • در صحاح است سرحت الماشیة
بالغداة و راحت بالعشی یعنی چرانیدن ستور بگاه و بر گشتن شبانگاه • رحت القوم
و روحت الیهم و رُحتُ عندهم رفتم بسوی قوم شبانگاه • روح بالفتح و رواح بر وزن
سحاب مصدر ها از زان راز یخواست حدیث علی علیه السلام روحة من المدینة
یعنی مثل او روحه وآن برای مرت است از رواح • رَوّحتهم از باب تفعیل و تروحتهم
از باب تفعل همچنین • در اساس است تراوحته الاحقاب از پی یکدیگر آمد او را
زمانه ابن زبعری گوید • شعر • حی الدیار محاها ربها • طول البلی و تراوح الحقب •
• روائح باران شبانگاه • رائحه واحد آن • ریحة بفتح اول و بکسر یا • مثل دریچه
بکسر اول و سکون دوم درلپن کی که بر آید در بیخ عضاه باقی ماند • از یک سال
و عضاه درختان خار دار اند و بعضی گویند ریحة و رِیحه گیاهی که بر آید
از میدن سرمایی باران • مالی وجهه رائحة نیست در روی او خون • ترکته
علی الفی من الراحه یعنی گذاشتم او را بی چیز و میدانی در کتاب الامثال می آرد
که معنی آن گذاشتم او را بر حالی که با خیر نمرد مانند کف دست که موی ندارد
و این مثل زده میشود در بر کندن زمانه مردم و مال را انتهی • رَوحاء بالفتح
و بالمد نام موضعی میان مکه و مدینه بر مسافت سی یا چهل میل از مدینه و نام
دهی از رحبه شام و نیز دهی است از نهر عیسی • در صحاح است ازفرا که روحاء
شهری است و نسبت بسوی آن روحاوی است • عبد الله بن رَواحه صحابی است
• بنو رواحه بطنی است • ابو رُوَیحه بر وزن جهینه برادر بلال حبشی • رَوح
نامی است • رَوحان نام موضعی در بلاد بنی سعد و بالتحریک نام موضعی • ایله
روحة شب خوش • محمل اروح و اذیح مثل فراخ • هما یتروحان عملا آن
هر دو می آیند بر کار از پس یکدیگر • روحین بالضم نام دهی در کوه لبنان و در
پائین آن ده قبر قیس بن ساعده است • ریاحیة بالکسر نام موضعی در واسط • رِیاح
بر وزن کتاب ابن الحارث تابعی و نام ابن عُبید • باهلی و ابن عُبیده کرنی که هر دو

وزلك راح يروح رواحا وآن نقيض قول تست غدا يغدو غدوا انتهى • خرجوا برياح
من العشى ورَداح وأَرداح برآمدند در اوّل روزه • در صحاح است سرحت الماشية
بالغداة وراحت بالعشى به چرا وقت ستور بگاه • وبر گشتن شبانگاه • ورحت القوم
وروحت اليهم ورُحت عندهم رفتم بسوى قوم شبانگاه • روح بالفتح ورواح بر وزن
سحاب مصدرها از زان واز صحاح است حديث على عليه السلام روحة من المدينة
يعنى مقدار روحه وآن براى مرة است از رواح • رَوّحتهم از باب تفعيل وترَوّحتهم
از باب تفعل همچنين • در اساس است تراوحته الاحقاب اى بكر يكر آمد او را
زمانه ابن زبعرى گويد • شعر • حى الديار محا معا رِيها • طول البلى وتراوح الحقب •
• روائح باران شبانگاه • رائحه واحد آن • ريّحه بفتح اول وبكسر يا • مثل دريه
بكسر اول وسكون دوم روئيد گى كه بر آيد در بيخ عضاه باقى مانده از يك سال
وعضاه درختان خاردار اند وبعضى گويند ريّحه درِيحه گياهى كه بر آيد
از و ميان سرمايى باران • مالى روحٌ ولا شمّة نيست در وى او خون • تركته
على الذى من الراحه يعنى گذاشتم او را بى چيز • ميدانى در كتاب الامثال مى آرد
كه معنى آن گذاشتم او را در حالى كه با خير نمود مانند كف دست كه مو نى ندارد
واين مثل زده ميشود در بر كندن زمانه مردم ومال را انتهى • رَوحاء بالفتح
وبالمد نام موضعى ميان مكه ومدينه در مسافت سى يا چهل ميل از مدينه ونام
دهى از رحبه شام ونيز دهى است از نهر عيسى • در صحاح است از فرا كه روحاء
شهرى است ونسبت بسوى آن روحاوى است • عبد الله بن رَواحه صحابى است
• نَوّر رواحه بطنى است • ابو روَيحه بر وزن جهينه برادر بلال حبشى • روح
نامى است • روحان نام موضعى در بلاد بنى سعد وبالتحريك نام موضعى • ليلة
روحة شب خوش • مجمل اروح وارنع مجمل فراخ • هما يترَوحان عملا آن
هر دو مى آيند بر كار از پس يك ديگر • رُوحين بالضم نام دهى در كوه لبنان ودر
پائين آن ده قبر قيس بن ساعده است • رياحه بالكسر نام موضعى در واسطه رياح
بر وزن كتاب ابن الحارث تابعى ونام ابن عميد • با هلى وابن عبيد • كرنى كه هر در

معاذ ثابت بنانی اند و نام ابن بزیوع که پدر قبیله ایست و نام جد عمر بن خطاب و نام جد بریدة بن حُصَیب و نام جد جرهد اسلمی * مسلم بن رِیاح صحابی است و تابعی و اسمعیل بن رِیاح و عبیدة بن رِیاح و عباد بن ابی عمر بن رِیاح و حمّاد و موسی هرد و پسران رِیاح را بو رِیاح منصور بن عبد الحمید محدّثانند و اختلاف کرده اند در رِیاح بن ربیع صحابی و رِیاح بن عمرو العبسی و زیاد بن رِیاح تابعی و در بخاری و مسلم غیر از زیاد بن رِیاح تابعی دیگری نیست و بخاری رباح بباء موحده روایت کرده و عمران بن رِیاح کوفی و زیاد بن رِیاح بصری و احمد بن رِیاح قاضی بصره و رِیاح بن عثمان شیخ مالک و عبد الله بن رِیاح صاحب عکرمه ذرا بنها روایت بباء موحده هم آمده است * سیار بن سلامه و ابن ابی عوام و ابو عالیه رِیاحیون نسبت است بسوی رِیاح که بطنی است از بنی تمیم * رُوَیحان نام موضعی بفارس * مَراح بالفتح موضعی که از ان قوم درروند یا بسوی آن آیند مانند مغدی * در صحاح است گویند ما ترک فلان من ابیه مَغدی ولا مَراحا هرگاه مانا به پدر شود در همه حال * قسعة رَحاح کاسه که اندک قعر دارد * اَرْیَحی فراخ خوی گویند اخذته الاریحیة هرگاه در گیرد او را نشاط عطا و گویند افعل ذلک فی سَراح و رَواح یکن آنرا در آسانی * زاحِفة بر وزن فاعله مصدر راحت الابل یعنی برگشتند شتران * اَزیح بر وزن احمد دهی است در شام * اَریحا بفتح اول و کسر دوم و ازیحا بر وزن کربلا نام شهری در شام

* فصل الزای *

* زَبَج * بالتحریک دهی در جرجان از انجاست ابو الحسن علی بن ابی بکر بن محمد محدّث * زجج * بالفتح از پوست باز کردن از باب منع * زحّ * بالفتح یکسو کردن از باب نصره زحّه یزحّه یکسو کرد او را از موضع آن و دور کرد او را در کشید او را در رشتا بند گی * زحزحه عنه از باب دحرجه فتزحزح دور کرد آنرا از ان پس دور شد ذو الرمه گوید * شعر * یا قابض الروح عن جسم عصی زمنا * وغافر الذنب زحزحنی عن النار * در حدیث است من صام یوما فی سبیل الله زحزحه الله عن النار

سمعت حو بعا هرکه روزه دارد در راه خدا و زحواهد کرد او را حق تعالی از آتش دوزخ بقدر مسافتی که قطع کرده شود در هفتاد سال چه هرگاه حریف می کند دیکسال منقضی می شود در حدیث حسن بن علی است علیهما السلام کان اذا فرغ من الفجر لم یتکلم حتی تطلع الشمس وان زحزح بود حسن بن علی علیه السلام که چون فارغ می شد از نماز صبح کلام نمی کرد تا بر آمدن آفتاب اگرچه مردم می خواستند که یکسو شود او از آن و می انگیختند او را بر کلام ٭ گویند هو بزحزح منه یعنی او دور ردرنی است ازو ٭ زحزاح بالفتح بعید ٭ زرح ٭ بالفتح از باب منع سر شکستن ٭ زرح از باب سمع دور شد از مکانی بمکان دیگر ٭ زردح بر وزن جعفر پشته کوچک یا پشته فراخ یا پشته نزدیک کی ٭ زرحه بتا ھمچنین ٭ زرارح جمع آن ٭ مزدح بر وزن مسکن زمینی که پستی و نشیب دارد ٭ زراح بر وزن رمان مردم حریص حرکات ٭ زقح ٭ بالفتح آواز بوزنه ٭ زلج ٭ بالفتح باطل و بضمتین کاسهای تزرک ٭ زلجه از باب منع چشید آن را ٭ تزلجه از باب تفعل همچنین ٭ زلحلح بر وزن سفرجل مرد سبک جسم و ورد بار غیر عمیق ٭ جمزه زلحلحه بزیادت تا نان تنک ٭ قصعه زلحلحه کاسه پهناور کم قعر راجز گوید ٭ شعر ٭ اذا اقصاع کالاکف حمس ٭ زلحلحات قد جعبن ملس ٭ زلدح ٭ بر وزن سفرجل بلا حلق ٭ زمج ٭ بضم اول و میم مفتوح مشدد ناکس و ضعیف و کوتاه و زشت و روسیاه قبیح ٭ زومج بر وزن جعفر همچنین ٭ زمحس بر وزن سحل و زمحمه بر وزن سحله بلا حلق بحیل ٭ زماح بر وزن رمان طائری است که می رباید کودک را از گهواره ٭ تزمیح از باب تفعیل کشتن طائر زماح ٭ زامج دمل ام است ماننده کاهل نه صفت ٭ زنج ٭ بالفتح سر دن دبلند کردن و تنگی کردن در معامله از باب منع ٭ زنج بضمتین پاداش دهند کان بر نیکی و بدی ٭ تزنج از باب تفعل آغاز کردن در کلام و نوشیدن آب بار دوم ٭ تزنیج از باب تفعیل همچنین و راست نمودن حورد را بالای قدر خود ٭ زنوج بر وزن صبور ناقه تیز دو مزاجه از مفاعله تنگ نکو راستردن ٭ زوح ٭ بالفتح پراکندن شتران و جمع کردن آنها را پس ایست از اعداد است و یمنی ردن ردو رشدن ٭ ازاح الامر از باب

٭ زرح ٭
٭ زقح ٭
٭ زلج ٭
٭ زلدح ٭
٭ زمج ٭
٭ زنج ٭
٭ زوخ ٭

افعال بتمام کرد آن کار را * ازاحة الشیء دور کردن آن چیز را از محل آن و یکسو
کرد * زَواح بالفتح رفتن و نام موضعی است و بالضم نیز آمده *
* زیح * بالفتح و زَیحان بالتحریک و زُیوح بالضم دور شدن
از باب ضرب * زاحت علته دور شد و رفت علت
او * انزاحت علته از باب انفعال همچنین
* ازحت علته از باب افعال دور
کردم علت او را فزاحت
پس دور شد

تم طبع الجزء الاوّل من تاج اللغات و یتلوه الجزء الثانی
ان شاء خالق الارض
والسموات